ספרי׳ – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך בעמוד צא

סוף זמן קידוש לבנה:
יום רביעי, י״ג כסלו

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ כסלו, ה׳תשי״א

שלום וברכה!

...עוה״פ הנני לכתוב לו מה שכבר אמרתי לו כמה פעמים, אשר לחינם מרבה הוא במרה שחורה ומבזבז מעותיו, מנוחת נפשו וכפשוטו די נערוון שלו, על חששות שאין להן יסוד. ויהי רצון שבקרוב ממש ישקיע את תכונת נפשו זו בהתמדה בלימוד ולא רק בתורת הנגלה אלא גם בתורת החסידות ולאום מלאום יאמץ. בשיעבודו בהתמדה בתורה תתמעט המרה שחורה בעניניו. והשי״ת ישלח לו רפואה בקרוב, וגם המרה שחורה בכלל זה.

אתענין לדעת על דבר הקביעות עתים שיש לו בתורת הנגלה והחסידות, ובטח יודיע בשורות טובות גם בזה.

בברכ[ת] רפואה ובריאות הנכונה לו ולכב״ב שי׳,

מנחם שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה מרגלא בפומיה דרבא
שבת פרשת וישלח, ט״ז כסלו, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת וישלח,
ט״ז כסלו, ה׳תשכ״ט ..... יב

ה) שיחת יום ג׳ פ׳ וישב, י״ט כסלו, ה׳תשכ״ט ... כה

ו) משיחות ש״פ וישלח, ט״ז כסלו ה׳תשנ״ב ..... מ

ז) לקוטי-שיחות פרשת וישלח כרך טו ..... נ

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נו

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וישלח ..... נח

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וישלח ..... נט

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישלח ..... צד

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וישלח ..... צה

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וישלח ..... קו

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קט

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וישלח ..... קיב

טז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וישלח ..... קפט

יז) – ספר המצוות לשבוע פרשת וישלח ..... רטו

יח) נביאים וכתובים
ירמיה פרק כה-כו, קהלת פרק יא-יב ..... ריח

יט) משניות – מסכת זבחים/מנחות
ביאור קהתי ..... רכ

כ) עין יעקב מסכת מגילה ..... רכח

כא) מסכת נידה עם ביאורים
מדף מו עד דף נב ..... רל

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רס

כג) שולחן ערוך הלכות תפלה/נשיאת כפים
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רס

כד) תורה אור ויקח מן הבא בידו
אדמו״ר הזקן ..... רסג

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רסו

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסז

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסט

כח) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב ..... ער

כט) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ערב

ל) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... עדר

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ערה

לב) חומש לקריאה בציבור ..... רעו

לג) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רפה

לד) לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח ..... רפו

לה) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וישלח, ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

מַרְגְּלָא בְּפוּמֵהּ דְּרָבָא, תַּכְלִית חָכְמָה (עִקָּרָהּ
שֶׁל תּוֹרָה — פֵּרוּשׁ רַשִּׁ"י) תְּשׁוּבָה
וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כו' שֶׁנֶּאֱמַר[1] רֵאשִׁית חָכְמָה
יִרְאַת ה', שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם, "לְלוֹמְדֵיהֶם"
לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "לְעוֹשֵׂיהֶם"[2]. וּמְבָאֵר כ"ק מו"ח
אַדְמו"ר בַּמַּאֲמָר הַיָּדוּעַ שֶׁאָמְרוֹ בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת
וַיִּשְׁלַח לִפְנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה[3] (וְנִדְפַּס בְּקֻנְטְרֵס
'דְּרוּשֵׁי חֲתֻנָּה'[4]), דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן[5], שֶׁהֲרֵי
"חָכְמָה" (תּוֹרָה) וּ"תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" הֵם
חֲלוּקִים בְּעִנְיָנֵיהֶם, כִּי "חָכְמָה" עִנְיָנָהּ הֲבָנָה
וְהַשָּׂגָה, וְאִלּוּ "תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" הוּא
עִנְיָן יִרְאַת שָׁמַיִם וּפְרוּמְקַיְיט, וּכְפִי שֶׁמֵּבִיא
בַּמַּאֲמָר שֶׁ"חָכְמָה" נִקְרֵאת בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם
"קְלוּג", וּ"תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" נִקְרָאִים
בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם "פְּרוּם". וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁ"חָכְמָה"
וּ"תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" חֲלוּקִים בְּעִנְיָנֵיהֶם,
אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהֵם מֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה לְגַמְרֵי,
וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁיֶּשְׁנָם אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים
שֶׁאוֹמְרִים תְּהִלִּים בְּהָרְגֵּשׁ פְּנִימִי וּבְלֵב נִשְׁבָּר,
וְעוֹסְקִים בְּ"מַעֲשִׂים טוֹבִים" בִּיְרִאַת שָׁמַיִם, אַף שֶׁאֵינָם בַּעֲלֵי
יְדִיעָה וְהַשְׂכָּלָה בתורה וחכמתה כְּלָל, וְהַיְנוּ, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת
עִנְיָן הַ"תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" גַּם לְלֹא עִנְיָן
הַ"חָכְמָה". וְאִם־כֵּן, מאחר שלמעשה 'תשובה ומעשים טובים'
יכולים להיות גם ללא חכמת התורה, מַהוּ אוֹמְרוֹ מה המשמעות של
דברי המדרש שֶׁתַּכְלִית וְעִקַּר עִנְיָן הַ"חָכְמָה" הוּא
"תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים"?

ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים מַאֲמַר הַזֹּהַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[6], אֲבָל נִתְפָּס אִיהוּ בִּרְעוּתָא דִּלְבָא"[7] אין מחשבה תופסת (מסוגלת לתפוס ולהבין) בו (בקדוש־ברוך־הוא) כלל, אבל נתפס הוא ברצון הלב. וְהַיְנוּ[8], כמבואר בחסידות, שֶׁתֵּבֵת "בֵּיהּ" המילה 'בו' שבדברי הזוהר קָאֵי מכוונת עַל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עצמות ומהות האלוקות עצמה (ולא רק הארה מסויימת מהעצמיות), וְעַל זֶה על עצמותו נֶאֱמַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", שֶׁעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ נִתְפָּס כְּלָל עַל־

ביאור בדרך אפשר

מַרְגְּלָא בְּפוּמֵהּ דְּרָבָא, האמורא רבא היה רגיל לומר תַּכְלִית חָכְמָה (עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה שהיא חכמה – פֵּרוּשׁ רַשִּׁ"י) תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כו' שֶׁנֶּאֱמַר[1] בתהילים רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה', שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם, "לְלוֹמְדֵיהֶם" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "לְעוֹשֵׂיהֶם"[2] מאחר שהכתוב מדבר על התורה שהיא חכמה ו'שכל טוב', לכאורה היה צריך לומר 'שכל טוב ללומדיהם' וכיון שלא נאמר כך אלא 'לעושיהם' לומדים מכאן את חשיבות המעשה, 'תשובה ומעשים טובים'.

וּמְבָאֵר כ"ק מו"ח כב' קדושת מורי וחמי אַדְמו"ר הרבי הריי"צ בַּמַּאֲמָר הַיָּדוּעַ ב'דיבור המתחיל' הזה שֶׁאָמְרוֹ בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח לִפְנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה[3] בשנת תרפ"ט, ארבעים שנה לפני אמירת מאמר זה על ידי הרבי בשנת תשכ"ט (וְנִדְפַּס המאמר של הרבי הריי"צ בְּקֻנְטְרֵס 'דְּרוּשֵׁי חֲתֻנָּה'[4] קובץ המאמרים שאמר לרגל נישואי הרבי עם הרבנית, בת הרבי הריי"צ), דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן[5] בדברי המדרש, שֶׁהֲרֵי "חָכְמָה" (תּוֹרָה) וּ"תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" הֵם חֲלוּקִים בְּעִנְיָנֵיהֶם, דברים שונים במהותם כִּי "חָכְמָה" עִנְיָנָהּ המהות והתוכן של 'חכמה' היא הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה שכלית, וְאִלּוּ "תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" הוּא עִנְיָן יִרְאַת שָׁמַיִם וּפְרוּמְקַיְיט יראת־שמים ודאיקות, וּכְפִי שֶׁמֵּבִיא בַּמַּאֲמָר שֶׁ"חָכְמָה" נִקְרֵאת בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם "קְלוּג" חכמה ופיקחות, וּ"תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" נִקְרָאִים בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם "פְּרוּם" יראת־שמים ודאיקות. וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁ"חָכְמָה" וּ"תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" חֲלוּקִים בְּעִנְיָנֵיהֶם והם שני דברים שונים, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהֵם מֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה לְגַמְרֵי וההבדל ביניהם הוא גדול מאד, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁיֶּשְׁנָם אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים שֶׁאוֹמְרִים תְּהִלִּים בְּהָרְגֵּשׁ פְּנִימִי וּבְלֵב נִשְׁבָּר, וְעוֹסְקִים בְּ"מַעֲשִׂים טוֹבִים" בִּיְרִאַת שָׁמַיִם, אַף שֶׁאֵינָם בַּעֲלֵי יְדִיעָה וְהַשְׂכָּלָה בתורה וחכמתה כְּלָל, וְהַיְנוּ, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת עִנְיָן הַ"תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" גַּם לְלֹא עִנְיָן הַ"חָכְמָה". וְאִם־כֵּן, מאחר שלמעשה 'תשובה ומעשים טובים' יכולים להיות גם ללא חכמת התורה, מַהוּ אוֹמְרוֹ מה המשמעות של דברי המדרש שֶׁתַּכְלִית וְעִקַּר עִנְיָן הַ"חָכְמָה" הוּא "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים"?

ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים מַאֲמַר הַזֹּהַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[6], אֲבָל נִתְפָּס אִיהוּ בִּרְעוּתָא דִּלְבָא"[7]. וְהַיְנוּ[8], שֶׁתֵּבֵת "בֵּיהּ" קָאֵי עַל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", שֶׁעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵינוֹ נִתְפָּס

---

1) תהלים קיא, יו"ד. 2) ברכות יז, א. 3) ש"פ וישלח תרפ"ט, בסעודת שבע ברכות. 4) קונטרס ב – בסה"מ קונטרסים ח"א כח, סע"ב ואילך. סה"מ תרפ"ט ע' 104 ואילך. 5) ראה גם סה"ש תורת שלום ע' 158. 6) תקו"ז בהקדמה (יז, א). 7) ראה זח"ג (אד"ז) רפט, ב. סה"מ תרפ"ט שם. וש"נ. 8) בהבא לקמן ראה גם המשך תרס"ו ע' נז ואילך.

ביאור בדרך אפשר

יְדֵי מַחֲשָׁבָה, שֶׁכְּלָלוּתָהּ הוּא עִנְיַן הַשֵּׂכֶל כלומר, השכל האנושי אינו אמצעי ראוי 'לתפוס' (להבין) את עצמות האלוקות, וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל (מַחֲשָׁבָה) יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת מהן מורכב השכל, **חָכְמָה וּבִינָה,**

שֶׁהֵם אַיִן היא בחינת החכמה **וְיֵשׁ**[9] היא בחינת הבינה, **כִּי 'בִּינָה' הוּא עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה** הבנה וקליטה של הרעיון השכלי, **וְהַיְנוּ שֶׁתּוֹפֵס הַדִּבַּר־שֵׂכֶל** הרעיון **עַל־יְדֵי הַקְּצָוֹות שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְּדִידָה וְהַהַגְבָּלָה,** השכל האנושי תופס דברים ברורים ומוגדרים שיש להם קץ וגבול (ולא דברים אינסופיים ולא מוגבלים) ולכן הדרך שבה השכל מבין רעיון שכלי היא בכוח הבינה באמצעות הקצוות והגבולות של הרעיון **וְלָכֵן** כיוון שהבינה מבינה וקולטת באמצעות ההגבלה **הִיא בִּבְחִינַת 'יֵשׁ'** שמשמעו מציאות מוגדרת ומוגבלת. **וְ'חָכְמָה' הִיא נְקוּדַת הַהַשְׂכָּלָה** הגרעין הראשון של הרעיון לפני שיש בו פרטים שונים, ברורים ומוגדרים, שהוא כמו נקודה שאין בה אורך ורוחב **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה,** החכמה נעלית מכדי להיות נקלטת ונתפסת בשכל **וְלָכֵן הִיא בִּבְחִינַת 'אַיִן', נְקוּדָה בִּלְבַד.**

וְעַל שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּשֵּׂכֶל (חָכְמָה שהיא 'אין' **וּבִינָה** שהיא 'יש') **נֶאֱמַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל"** כלומר, לא רק הבינה שהיא 'יש' איננה מסוגלת לקלוט ולהבין את עצמיות האלוקות אלא אפילו החכמה שהיא 'אין' איננה 'תופסת' את עצמיות האלוקות וכפי שממשיך ומבאר.

וּמִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד תחילה יוסבר מדוע הבינה שהיא 'יש' לא 'תופסת' ולא קולטת את עצמות האלוקות שזה דבר קל וכמעט מובן מאליו, ולאחר מכן יוסבר מדוע גם החכמה למרות שהיא 'אין' איננה 'תופסת' את עצמיות האלוקות. **דִּבְחִינַת בִּינָה, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנָהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה** שכלית

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהִיא בְּמִדִּידָה וְהַגְבָּלָה לְפִי אֹפֶן הַשָּׂגָתוֹ, מוגבלת לפי הצורה והמידה של הבנת האדם **לָכֵן אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת כְּלָל** ואינה קולטת ואיננה מבינה כלל **בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא** במהותו **לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה** ולא בר־הבנה באמצעות השכל האנושי **וּלְמַעְלָה מִכָּל מִדִּידוֹת וְהַגְבָּלוֹת** מכל סוג שהוא. **וַאֲפִילוּ בְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁהִיא נְקוּדַת הַהַשְׂכָּלָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַבָּנָה וְהַשָּׂגָה,** והיא עצמה לא מוגדרת בגדרי ההבנה המוגבלת **הֲרֵי גַּם נְקוּדַת הַחָכְמָה בָּאָה אַחַר־כָּךְ** בשלבים הבאים של התפתחות הרעיון השכלי **בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה דְּ'בִינָה',** כי הבינה היא התפתחות והסתעפות של החכמה **וְהַיְנוּ, שֶׁנְּקוּדַת הַחָכְמָה עַצְמָהּ בָּאָה בְּ'בִינָה' בְּבֵאוּר וּבִפְרָטִיּוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן נְקוּדָה בְּהֵיכָלָא**[10], וכמבואר ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן: "החכמה תחיה, ונקרא נקודה בהיכליה... שהנקודה [החכמה] מחיה את ההיכל [הבינה] שאם אין נקודה אין ההיכל משמש כלום וגם אם יהיה לו בחינת נקודה זו אם אין היכל אינו כלום ולפיכך צריך להיות שתיהן כאחד והם [חכמה ובינה] תרין ריעין דלא מתפרשין [שני חברים שלא נפרדים]" **וְאִם־כֵּן,** מאחר שהחכמה באה ומאירה בבינה, כי החכמה והבינה קשורות ודבוקות זו בזו, **גַּם נְקוּדַת הַחָכְמָה** למרות שהיא למעלה מהבנה והשגה **הוּא עִנְיָן שֵׂכְלִי, וְלָכֵן גַּם הִיא** החכמה **אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת כְּלָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְעוֹד זֹאת,** לא זו בלבד שהחכמה, שהיא ההתחלה של רעיון שכלי, איננה 'תופסת' בעצמות האלוקות, אלא יתר על כן **שֶׁאֲפִילוּ הַהַנָּחָה הַשִּׂכְלִית שֶׁלְּמַעְלָה מִנְּקוּדַת הַחָכְמָה, הַיְנוּ, שֶׁכֵּן הוּנַח אֶצְלוֹ** אצל האדם **בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת [שֶׁלְּכֵן, כַּאֲשֶׁר יִשְׁאֲלוּ אוֹתוֹ אֶת טַעַם הַדָּבָר** מדוע 'הונח' אצלו בצורה מסויימת ולא אחרת, **לֹא יֵדַע לְהָשִׁיב, מֵאַחַר שֶׁאֵין זֶה בְּהַבָּנָה שִׂכְלִית, כִּי־אִם שֶׁכֵּן הוּנַח אֶצְלוֹ, אַזּוֹי לֵיגֵט זִיךְ בַּא אִים**

1 כְּלָל עַל־יְדֵי מַחֲשָׁבָה, שֶׁכְּלָלוּתָהּ הוּא עִנְיַן
2 הַשֵּׂכֶל. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּעִנְיַן הַשֵּׂכֶל
3 (מַחֲשָׁבָה) יֵשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, חָכְמָה וּבִינָה, שֶׁהֵם
4 אַיִן וְיֵשׁ[9], כִּי 'בִּינָה' הוּא עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה,
5 וְהַיְנוּ שֶׁתּוֹפֵס הַדִּבַּר־שֵׂכֶל עַל־יְדֵי הַקְּצָוֹות שֶׁלּוֹ,
6 שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְּדִידָה וְהַהַגְבָּלָה, וְלָכֵן הִיא
7 בִּבְחִינַת 'יֵשׁ'. וְ'חָכְמָה' הִיא נְקוּדַת הַהַשְׂכָּלָה
8 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וְלָכֵן הִיא בִּבְחִינַת
9 'אַיִן', נְקוּדָה בִּלְבַד. וְעַל שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּשֵּׂכֶל
10 (חָכְמָה וּבִינָה) נֶאֱמַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ
11 כְּלָל". וּמִן הַקַּל אֶל הַכָּבֵד. דִּבְחִינַת בִּינָה, כֵּיוָן
12 שֶׁעִנְיָנָהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה שֶׁהִיא בְּמִדִּידָה וְהַגְבָּלָה
13 לְפִי אֹפֶן הַשָּׂגָתוֹ, לָכֵן אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת כְּלָל
14 בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה
15 וּלְמַעְלָה מִכָּל מִדִּידוֹת וְהַגְבָּלוֹת. וַאֲפִילוּ בְּחִינַת
16 הַחָכְמָה שֶׁהִיא נְקוּדַת הַהַשְׂכָּלָה שֶׁלְּמַעְלָה
17 מֵהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, הֲרֵי גַּם נְקוּדַת הַחָכְמָה בָּאָה
18 אַחַר־כָּךְ בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה דְּ'בִינָה', וְהַיְנוּ, שֶׁנְּקוּדַת
19 הַחָכְמָה עַצְמָהּ בָּאָה בְּ'בִינָה' בְּבֵאוּר וּבִפְרָטִיּוּת,
20 שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן נְקוּדָה בְּהֵיכָלָא[10], וְאִם־כֵּן, גַּם נְקוּדַת
21 הַחָכְמָה הוּא עִנְיָן שֵׂכְלִי, וְלָכֵן גַּם הִיא אֵינָהּ
22 תּוֹפֶסֶת כְּלָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְעוֹד זֹאת,
23 שֶׁאֲפִילוּ הַהַנָּחָה הַשִּׂכְלִית שֶׁלְּמַעְלָה מִנְּקוּדַת
24 הַחָכְמָה, הַיְנוּ, שֶׁכֵּן הוּנַח אֶצְלוֹ בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה
25 מִטַּעַם־וָדַעַת [שֶׁלְּכֵן, כַּאֲשֶׁר יִשְׁאֲלוּ אוֹתוֹ אֶת
26 טַעַם הַדָּבָר, לֹא יֵדַע לְהָשִׁיב, מֵאַחַר שֶׁאֵין זֶה
27 בְּאֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגָה, כִּי־אִם שֶׁכֵּן הוּנַח אֶצְלוֹ, אַזּוֹי

---

9) ראה המשך תער"ב ח"א ע' עא ואילך. 10) ראה זח"א ו, רע"א. תקו"ז ריש תיקון ה (יט, א). תיקון כח (עב, ב). תניא אגה"ק ס"ה (קז, א). לקו"ת ר"פ ראה.

ביאור בדרך אפשר

כך 'מונח' ומתקבל אצלו, **וּלְאִידָךְ גִּיסָא,** מצד שני אי ההבנה והטעם השכלי איננה חסרון כי **אֵינוֹ זָקוּק לְהַסְבָּרָה** והדבר לא חסר לו, **לְפִי שֶׁהָעִנְיָן הוּנַח אֶצְלוֹ], מִכָּל־מָקוֹם חֵרֵי גַּם הַנָּחָה זוֹ** שאין בה כל הבנה והסבר על־פי טעם ודעת ועל אף שהיא למעלה גם מהחכמה, מכל־מקום **הִיא הַנָּחָה שִׂכְלִית, וְלָכֵן יֵשׁ לָהּ** כמו לחכמה **שַׁיָּכוּת לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה דְּ'בִינָה', וְלָכֵן גַּם הִיא** 'הנחה' זו **אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת כְּלָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

לאחר שהתבאר כי באופן כללי כל מרכיבי השכל (חכמה ובינה, וגם ה'הנחה' השכלית שלמעלה מהחכמה) נכללים בהגדרה של 'לית מחשבה תפיסא ביה' ואין בכוחם 'לתפוס' ולהבין את עצמיות האלוקות, ממשיך ויפרט שהכלל אמור במיוחד לגבי החכמה, כדלהלן.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה המושג **מַחֲשָׁבָה** (האמור בדברי הזוהר הנזכרים **"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל") קָאֵי** מכוון **עַל מַדְרֵגַת הַחָכְמָה בִּלְבַד,** ולא על יתר רכיבי השכל, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[11] "מַחֲשָׁבָה וְיוֹבְלָא לֹא אִתְפָּרַשׁ לְעָלְמִין", דְּ"יוֹבְלָא" הוּא בְּחִינַת 'בִּינָה', וּ"מַחֲשָׁבָה" הוּא בְּחִינַת 'חָכְמָה'** ספירת החכמה (הנקראת 'מחשבה') וספירת הבינה (הנקראת 'יובל' כי יש בה 'חמישים שערי בינה' כמספר שנות היובל) לא נתפרשו, היינו לא נתגלו, לעולמות, כי המוחין שלמעלה הן למעלה מהעולמות, ורק המידות יורדות להוות ולהחיות עולמות (כנרמז בכתוב 'עולם חסד יבנה'. והחסד, ענין הגילוי וההשפעה, הוא עיקר המידות).

וְהִנֵּה, מַחֲשָׁבָה הוּא אוֹתִיּוֹת חש"ב מ"ה[12], חש"ב אותיות השורש של המושג 'מחשבה' **הוּא הַהַנָּחָה הַשִּׂכְלִית** שבעצם היא למעלה מהשכל, כמבואר לעיל, **וּמ"ה הוּא בְּחִינַת הָרְאִיָּה דְּ'חָכְמָה', שֶׁהִיא** בחינת הראייה **לְמַעְלָה (לֹא רַק מִנְּקוּדַּת הַחָכְמָה שֶׁבָּאָה אַחַר־כָּךְ בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה דְּ'בִינָה', אֶלָּא) גַּם מֵהַהַנָּחָה הַשִּׂכְלִית, וְהוּא לְפִי שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה אֵינוֹ עִנְיַן שֶׁל הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה כְּלָל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַמַּחֲשָׁבָה, לֹא רַק בְּחִינַת חש"ב, אֶלָּא גַּם בְּחִינַת מ"ה, אֵינוֹ תּוֹפֵס בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁגַּם רְאִיָּה דְּ'חָכְמָה' פּוֹעֶלֶת תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהַנָּחָה הַשִּׂכְלִית וְגַם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה שֶׁבַּשֵּׂכֶל, וּמִשּׁוּם זֶה הִיא שַׁיֶּכֶת לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וְלָכֵן** בגלל עצם הקשר שלה להבנה שכלית מוגבלת **אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** שלמעלה מכל הגבולות וכל הגדרים.

וְכֵן הוּא גַּם אֲפִילוּ בִּבְחִינַת 'מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם־קַדְמוֹן', האור המקיף את כל העולמות בשוה ("כתר הכללי") – בחינת "אדם קדמון", היא הארת האין־סוף שקדמה לגמרי להתחלת התהוות הספירות (בה ישנן בחינות המקבילות לספירות – בבחינת "צורת אדם" – אלא שהן בחינות אין־סופיות שלמעלה לגמרי מגדרי העולמות). **דְּכֵיוָן שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם 'מַחֲשָׁבָה', שַׁיֶּכֶת הִיא לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וְלָכֵן גַּם הִיא** למרות מעלתה הגדולה מאד **אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** שלגביו כל המושג של הבנה והשגה לא שייך כלל.

ביאור בדרך אפשר

הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה כְּלָל כמבואר בחסידות, אחד ההבדלים המהותיים בין חכמה לבינה הוא שבחכמה, על אף שמצד אחד אין הבנה והשגה ברורה ומוגדרת, מכל־מקום הרעיון מאיר בצורה בהירה כמו דבר שאדם רואה בעיניו. ואילו בינה, על אף שמצד אחד היא הבנה של הדבר על כל פרטיו, לאורך ולרוחב של הרעיון השכלי, מכל־מקום הדברים פחות בהירים מאשר בחכמה כמו השמיעה ביחס לראיה. ועל כך מבואר כאן שעניין הראיה שבחכמה אינו עניין של הבנה והשגה כלל אלא על־שכלי לגמרי.

וְעַל זֶה על עניין הראיה בחכמה שלכאורה כיוון שהוא למעלה מהשגה לגמרי היה מקום לומר שבכוחו 'לתפוס' בעצמיות האלוקות **נֶאֱמַר** החידוש שבכל זאת **"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל",** ולאמיתו של דבר אין הראיה שבחכמה 'תופסת' את עצמותו כיוון **שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַמַּחֲשָׁבָה,** בכל הדרגות שלה **לֹא רַק בְּחִינַת חש"ב,** עניין ה'הנחה' השכלית **אֶלָּא גַּם בְּחִינַת מ"ה,** עניין הראייה בחכמה, **אֵינוֹ תּוֹפֵס בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁגַּם רְאִיָּה דְּ'חָכְמָה'** על אף שהיא למעלה מהשגה **פּוֹעֶלֶת תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהַנָּחָה הַשִּׂכְלִית וְגַם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה שֶׁבַּשֵּׂכֶל, וּמִשּׁוּם זֶה הִיא שַׁיֶּכֶת לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וְלָכֵן אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** וְכֵן הוּא גַּם אֲפִילוּ בִּבְחִינַת 'מַחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְּאָדָם־קַדְמוֹן', דְּכֵיוָן שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם 'מַחֲשָׁבָה', שַׁיֶּכֶת הִיא לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וְלָכֵן גַּם הִיא אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

---

11) ח"א קכג, א. 12) ראה זח"א כד, א.

ג) **וְכֵן הוּא גַּם בָּעֲבוֹדָה** (כַּיָּדוּעַ שֶׁכָּל עִנְיָן **וְעִנְיָן** יֵשׁ דֵּגְמָתוֹ בָּעֲבוֹדָה), הַיְנוּ, בְּעִנְיַן **הָאַהֲבָה**, הָעבודה הרוחנית של אהבת ה׳ שעל כך נאמר בזוהר **דְ״לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא״**[13], אין עבודה (גדולה וחשובה) כמו עבודת האהבה **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה אוֹפַנִּים** כיצד היא עבודת האהבה. **דְּהִנֵּה, יֵשׁ אַהֲבָה** לאלוקות **שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת ה׳ שֶׁנִּרְאֵית בְּהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** ״מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ״[14] **וּ״מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ״**[15], הֵן ריבוי **בְּכַמּוּת וְהֵן** גדולה **בְּאֵיכוּת** (כַּמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[16]). **וְכֵיוָן שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּעִנְיַן הָרִבּוּי וְהַגַּדְלוּת הוּא עִנְיָן שֶׁל טַעַם־וָדַעַת**, שהרי הבנה בגדלות ה׳ מתוך הריבוי והגדולה שבבריאה היא דבר מובן ומתקבל בשכל **הֲרֵי מּוּבָן שֶׁגַּם הָאַהֲבָה** של האדם אל הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** ולא על אהבה זו נאמר שהקדוש־ברוך־הוא ׳נתפס׳ על ידי רצון הלב, כיון שאהבה זו מיוסדת על התבוננות שכלית מוגבלת. ואילו הקדוש־ברוך־הוא אינו מוגבל כלל כך שדבר שיסודו בהתבוננות שעל פי השכל, אינו ׳תופס׳ בו.

אַךְ יֵשׁ מַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר בָּאַהֲבָה של האדם אל הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַפְלָאַת אוֹר־אֵין־סוֹף**, כלומר שאינה מבוססת על התבוננות בגדולת ה׳ המובנת ומיוסדת על השכל אלא **שֶׁמִּתְבּוֹנֵן** האדם הרוצה לעורר בעצמו רגש של אהבת ה׳ **אֵיךְ שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא מֵפְלָא וּמֵפְשָׁט מֵהָעִנְיָן דְּ״מָה רַבּוּ״ וּ״מַה גָּדְלוּ״**, כלומר, נעלה מהבריאה ולא מוגדר בגדרים ובהגבלות שלה **וְעַל־יְדֵי־זֶה** ההתבוננות בהפלאה וברוממות של אור אין־סוף **מַגִּיעַ**

ביאור בדרך אפשר

ג) **וְכֵן הוּא גַּם בָּעֲבוֹדָה** (כַּיָּדוּעַ שֶׁכָּל עִנְיָן **וְעִנְיָן** יֵשׁ דֵּגְמָתוֹ בָּעֲבוֹדָה), הַיְנוּ, בְּעִנְיַן **הָאַהֲבָה**, דְ״לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא״[13], שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה אוֹפַנִּים. דְּהִנֵּה, יֵשׁ אַהֲבָה שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת ה׳ שֶׁנִּרְאֵית בְּהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ״[14] וּ״מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ״[15], הֵן בְּכַמּוּת וְהֵן בְּאֵיכוּת (כַּמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[16]). וְכֵיוָן שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּעִנְיַן הָרִבּוּי וְהַגַּדְלוּת הוּא עִנְיָן שֶׁל טַעַם־וָדַעַת, הֲרֵי מּוּבָן שֶׁגַּם הָאַהֲבָה שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. אַךְ יֵשׁ מַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר בָּאַהֲבָה שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַפְלָאַת אוֹר־אֵין־סוֹף, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא מֵפְלָא וּמֵפְשָׁט מֵהָעִנְיָן דְּ״מָה רַבּוּ״ וּ״מַה גָּדְלוּ״, וְעַל־יְדֵי־זֶה מַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר בְּעִנְיַן הָאַהֲבָה. אָמְנָם, גַּם הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַפְלָאַת אוֹר־אֵין־סוֹף הוּא עִנְיָן שֶׁל הַשָּׂגָה, אֶלָּא שֶׁבְּהַשָּׂגָה גּוּפָא אֵין זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל יְדִיעַת הַחִיּוּב (כְּמוֹ הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ״מָה רַבּוּ״ וּ״מַה גָּדְלוּ״), כִּי־אִם בְּאֹפֶן שֶׁל יְדִיעַת הַשְׁלִילָה, שֶׁגַּם זֶה הוּא עִנְיָן שֶׁל הַשָּׂגָה. וְלָכֵן גַּם הָאַהֲבָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַפְלָאַת אוֹר־אֵין־סוֹף תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְ״לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל״.

ד) **אָמְנָם** אַף־עַל־פִּי שֶׁ״לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל״, מִכָּל־מָקוֹם ״נִתְפַּס אִיהוּ בִּרְעוּתָא דְּלִבָּא״. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁ״רְעוּתָא דְּלִבָּא״ (רְצוֹן הַלֵּב) הוּא לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי

ביאור בדרך אפשר

האדם המתבונן **לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר בְּעִנְיַן הָאַהֲבָה** מאשר דרגת האהבה שאדם יכול להגיע אליה על ידי התבוננות בגדולת ה׳ כפי שהיא ניכרת מתוך הבריאה עצמה.

אָמְנָם, גַּם הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַפְלָאַת אוֹר־אֵין־סוֹף למרות מעלתה והיתרון שלה **הוּא** לאמיתו של דבר **עִנְיָן שֶׁל הַשָּׂגָה** שכלית, **אֶלָּא שֶׁבְּהַשָּׂגָה גּוּפָא** עצמה **אֵין זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל יְדִיעַת הַחִיּוּב** הבנה וקליטה טובה של דבר באופן חיובי (**כְּמוֹ הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ״מָה רַבּוּ״ וּ״מַה גָּדְלוּ״** שהיא התבוננות הנתפסת ונקלטת היטב בשכל), **כִּי־אִם בְּאֹפֶן שֶׁל יְדִיעַת הַשְׁלִילָה** בידיעה ובהבנה ממה הקדוש־ברוך־הוא מושלל, היינו איזה גדרים והגבלות לא יכולים לחול לגביו כלל, **שֶׁגַּם זֶה** ׳ידיעת השלילה׳ **הוּא** סוף סוף **עִנְיָן שֶׁל הַשָּׂגָה** שכלית.

וְלָכֵן גַּם הָאַהֲבָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית הדרגה השנייה האמורה לעיל **שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַפְלָאַת אוֹר־אֵין־סוֹף** והיא השגה בגדולת ה׳ מתוך ידיעה בהפלאה וברוממות של האלוקות מכל הגדרה והגבלה, גם היא **אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְ״לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל״** שום הבנה וידיעה שכלית, מכל סוג שהוא, איננה ׳תופסת׳ בו כלל.

ד) **אָמְנָם אַף־עַל־פִּי שֶׁ״לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל״**, ואי אפשר ׳לתפוס׳ את עצמיות האלוקות על ידי השכל והמחשבה, בכל האופנים ובכל הדרגות של שכל ומחשבה, כמבואר לעיל באריכות, **מִכָּל־מָקוֹם ״נִתְפַּס אִיהוּ בִּרְעוּתָא דְּלִבָּא״** כן אפשר ׳לתפוס׳ את עצמיות האלוקות ברצון הלב.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁ״רְעוּתָא דְּלִבָּא״ (רְצוֹן הַלֵּב) הוּא לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה של האדם לאלוקות **שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת** שכלית

---

13) ראה זהר ח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. לקו״ת שלח מב, ג. קונטרס העבודה פ״א. פ״ג ואילך. 14) תהלים קד, כד. 15) שם צב, ו. 16) וארא נו, א.

ביאור בדרך אפשר

בגדולת ה', **דְּעֵם הֱיוֹת שֶׁגַּם אַהֲבָה הוּא עִנְיַן הָרָצוֹן,** וכן היא המציאות שכאשר אדם אוהב אדם או דבר מסויים הרי הוא רוצה אותו ומעוניין להתקרב אליו **שֶׁהֲרֵי 'אַהֲבָה' הִיא מִלְּשׁוֹן "אָבָה", שֶׁהוּא עִנְיַן הָרָצוֹן, וְלָכֵן אַהֲבָה מְבִיאָה אֶת הָרָצוֹן, אוֹ שֶׁאַהֲבָה בָּאָה עַל־יְדֵי הָרָצוֹן** וייתכן גם שסדר הדברים הפוך, היינו שהרצון לדבר מעורר את האהבה אליו, **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם** אהבה בכל האופנים שלה האמורים לעיל **אֵין זֶה "רְעוּתָא דְּלִבָּא", שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא רָצוֹן עַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת** על־שכלי.

וְהַמָּשָׁל לָזֶה ל'רצון עצמי' על־**שכלי הוּא מֵאַהֲבַת הַבֵּן אֶל הָאָב** שהיא המשל לאהבת בני ישראל אל הקדוש־ברוך־הוא **(וְאַהֲבַת הָאָב אֶל הַבֵּן** שהיא המשל מאהבת הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל), **שֶׁזּוֹהִי אַהֲבָה עַצְמִית** שקיימת בגלל עצם העובדה שהבן הוא בנו של האב (והאב הוא אביו של הבן) **שֶׁאֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת כוּ'** אלא קיימת גם ללא כל התבוננות, **וְעַל־יָדָהּ** באמצעות האהבה העצמית **נַעֲשֵׂית הַהִתְקַשְּׁרוּת** של הבן **בְּעַצְמוּת הָאָב דַּוְקָא** ולא בחלקים החיצוניים של האב. **וְאֵין זֶה** אהבת הבן אל האב (וכן אהבת האב את בנו) **דּוֹמֶה לְאַהֲבַת אוֹהֵב וְאָהוּב** רגילים שאינם אב ובן, **דְּעֵם הֱיוֹת שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת בָּזֶה** באהבת אהוב ואוהב רגילים **גַּם־כֵּן תֹּקֶף הָאַהֲבָה וְהַהִתְקַשְּׁרוּת** ואכן ייתכן שתהיה ביניהם אהבה חזקה ביותר, **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי** אין זו 'אהבה עצמית' ללא כל סיבה אלא **יֵשׁ אֵיזֶה סִבּוֹת** מסויימות וגורמים שונים **אֶל הָאַהֲבָה וְהַהִתְקַשְּׁרוּת** של האוהב אל האהוב, **אִם מִפְּנֵי שֶׁמְּטִיב עִמּוֹ** מפני שהאהוב עושה לאוהב טובות **(שֶׁזֶּהוּ הָרֶגֶשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא טוֹב לוֹ** והרגש שהדברים הללו טובים לו הם המעוררים את האהבה למי שמיטיב עמו), **אוֹ** יש אפשרות נוספת שגורמת ומעוררת אהבה חזקה ותקיפה של האוהב לאהוב **מִצַּד הָעִלּוּי וְהַמַּעֲלָה שֶׁבּוֹ** באדם האהוב **שֶׁהוּא אִישׁ מְעֻלֶּה (שֶׁזֶּהוּ הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא טוֹב בְּעֶצֶם** ובמקרה זה הגורם את האהבה איננו התחושה שאדם זה מיטיב לאוהב בפרט אלא התחושה שמדובר באדם שהוא טוב בעצם ומן הראוי לאהוב אותו ולהתקרב אליו), **וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת בָּזֶה** באהבה מסוג זה שהיא אמנם אהבה חזקה ותקיפה אבל לא 'אהבה עצמית' אלא אהבה שיש לה גורמים וסיבות וכדי לעורר אותה נדרשת **אֵיזֶה הִתְבּוֹנְנוּת וְהַשָּׂגַת** הבנה של **הַשֵּׂכֶל, אֵיךְ שֶׁהוּא** האהוב **אִישׁ הַטּוֹב שֶׁמֵּטִיב עִמּוֹ** עם האוהב, **אוֹ שֶׁיָּבִין** האוהב **בִּשְׂכְלוֹ אֶת הַטּוֹב וְהָעִלּוּי בְּמָה שֶׁהוּא** האהוב **מְעֻלֶּה, וְכַאֲשֶׁר יָבִין אֹפֶן הָעִלּוּי** ועד כמה זו אכן מעלה גדולה **הֲרֵי הוּא נַעֲשָׂה מְקֻשָּׁר אֵלָיו וּמָסוּר אֵלָיו** וככל שההבנה בכך גדולה יותר, הרי האהבה גדולה ותקיפה יותר. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אַהֲבַת הַבֵּן אֶל הָאָב אֵינָהּ מִצַּד הַהַשְׁפָּעָה שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לוֹ** הבן איננו אוהב את אביו כתוצאה מכך שהאב משפיע לו טובות **(כַּמְּבֹאָר בְּסִפְרֵי מוּסָר**[17] בביאור הטעם למצוות 'כבד את אביך ואת אמך' **שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָאָב מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ** את בנו, **צָרִיךְ** הבן **לֶאֱהֹב אוֹתוֹ וּלְכַבְּדוֹ כוּ'), אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּכִּיר בְּמַעֲלַת הָאָב** ואהבת הבן לאביו לא נובעת גם מהכרה במעלות של האב, **אֶלָּא הָאַהֲבָה** של הבן לאביו **הִיא מִצַּד זֶה שֶׁהַבֵּן הוּא עֶצֶם אֶחָד עִם הָאָב** בגלל העובדה שהאב והבן הם לאמיתו של דבר מציאות אחת.

וְזֶהוּ עִנְיַן "רְעוּתָא דְּלִבָּא", רצון הלב, שבאמצעותו אפשר 'לתפוס' בעצמות האלוקות, **שֶׁהִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת הָעַצְמִית** של כל יהודי לאלוקות **שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תּוֹפְסִים בִּבְחִינַת הָעַצְמוּת, וּכְהַלָּשׁוֹן הַיָּדוּעַ: "עֶצֶם נֶעְמַט עֶצֶם".**

ביאור בדרך אפשר

1 הִתְבּוֹנְנוּת, דְּעֵם הֱיוֹת שֶׁגַּם אַהֲבָה הוּא עִנְיַן
2 הָרָצוֹן, שֶׁהֲרֵי 'אַהֲבָה' הִיא מִלְּשׁוֹן "אָבָה",
3 שֶׁהוּא עִנְיַן הָרָצוֹן, וְלָכֵן אַהֲבָה מְבִיאָה אֶת
4 הָרָצוֹן, אוֹ שֶׁאַהֲבָה בָּאָה עַל־יְדֵי הָרָצוֹן, אֲבָל
5 מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה "רְעוּתָא דְּלִבָּא", שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא
6 רָצוֹן עַצְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת. וְהַמָּשָׁל לָזֶה
7 הוּא מֵאַהֲבַת הַבֵּן אֶל הָאָב (וְאַהֲבַת הָאָב אֶל
8 הַבֵּן), שֶׁזּוֹהִי אַהֲבָה עַצְמִית שֶׁאֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי
9 הִתְבּוֹנְנוּת כוּ', וְעַל־יָדָהּ נַעֲשֵׂית הַהִתְקַשְּׁרוּת
10 בְּעַצְמוּת הָאָב דַּוְקָא. וְאֵין זֶה דּוֹמֶה לְאַהֲבַת
11 אוֹהֵב וְאָהוּב, דְּעֵם הֱיוֹת שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת בָּזֶה
12 גַּם־כֵּן תֹּקֶף הָאַהֲבָה וְהַהִתְקַשְּׁרוּת, מִכָּל־מָקוֹם
13 הֲרֵי יֵשׁ אֵיזֶה סִבּוֹת אֶל הָאַהֲבָה וְהַהִתְקַשְּׁרוּת,
14 אִם מִפְּנֵי שֶׁמֵּטִיב עִמּוֹ (שֶׁזֶּהוּ הָרֶגֶשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא
15 טוֹב לוֹ), אוֹ מִצַּד הָעִלּוּי וְהַמַּעֲלָה שֶׁבּוֹ שֶׁהוּא
16 אִישׁ מְעֻלֶּה (שֶׁזֶּהוּ הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא טוֹב
17 בְּעֶצֶם), וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת בָּזֶה אֵיזֶה הִתְבּוֹנְנוּת
18 וְהַשָּׂגַת הַשֵּׂכֶל, אֵיךְ שֶׁהוּא אִישׁ הַטּוֹב שֶׁמֵּטִיב
19 עִמּוֹ, אוֹ שֶׁיָּבִין בְּשִׂכְלוֹ אֶת הַטּוֹב וְהָעִלּוּי בְּמָה
20 שֶׁהוּא מְעֻלֶּה, וְכַאֲשֶׁר יָבִין אֹפֶן הָעִלּוּי הֲרֵי הוּא
21 נַעֲשָׂה מְקֻשָּׁר אֵלָיו וּמָסוּר אֵלָיו. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
22 אַהֲבַת הַבֵּן אֶל הָאָב אֵינָהּ מִצַּד הַהַשְׁפָּעָה
23 שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לוֹ (כַּמְּבֹאָר בְּסִפְרֵי מוּסָר[17] שֶׁכֵּיוָן
24 שֶׁהָאָב מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ, צָרִיךְ לֶאֱהֹב אוֹתוֹ
25 וּלְכַבְּדוֹ כוּ'), אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּכִּיר בְּמַעֲלַת הָאָב,
26 אֶלָּא הָאַהֲבָה הִיא מִצַּד זֶה שֶׁהַבֵּן הוּא עֶצֶם אֶחָד
27 עִם הָאָב. וְזֶהוּ עִנְיַן "רְעוּתָא דְּלִבָּא", שֶׁהִיא
28 הַהִתְקַשְּׁרוּת הָעַצְמִית שֶׁמִּצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה,
29 שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תּוֹפְסִים בִּבְחִינַת הָעַצְמוּת,
30 וּכְהַלָּשׁוֹן הַיָּדוּעַ: "עֶצֶם נֶעְמַט עֶצֶם".

17) ראה ילקוט יצחק (ווארשא תרנ"ה) פ' יתרו מצוה לג אות א (בשם ס' אלה המצות). וראה גם חובת הלבבות פתח

ה) **וְהִנֵּה** עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר הַזֹּהַר "לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, אֲבָל נִתְפָּס אִיהוּ בִּרְעוּתָא דְּלִבָּא", כמבואר לעיל בהרחבה, אִיתָא מובא גַּם בַּתַּנְיָא[18] שֶׁ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ בקדוש־ברוך־הוא כְּלָל, כִּי־אִם אלא כַּאֲשֶׁר מחשבתו של האדם תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַזַי הִיא תְּפִיסָא" ומתקשרת בעצמות האלוקות כו'. וְעִנְיָן זֶה שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת נַעֲשֵׂית הַ"תְּפִיסָא בֵּיהּ", ההתקשרות והחיבור של האדם בעצמיות האלוקות אַף שֶׁ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", למרות שבעצם אין המחשבה של האדם (וכל המציאות שלו שהיא מציאות מוגבלת) יכולה 'לתפוס' את האלוקות הוּא (לֹא מִצַּד הַשֵּׂכֶל היינו, אין זה רק חיבור של שכל האדם עם השכל האלוקי שבתורה ומצוות, אֶלָּא) מִצַּד עִנְיָן הָעֶצֶם של האלוקות שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שהוא למעלה מהשכל ולא 'נתפס' בהבנה והשגה וַהֲרֵי "עֶצֶם לוֹקֵחַ עֶצֶם", כַּנַּ"ל והחיבור וההתקשרות הוא של עצמיות היהודי ועצמיות האלוקות.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בדברי רבא שבהם נפתח המאמר "תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים", שֶׁתַּכְלִית וְעִקַּר הַ"חָכְמָה" התורה שבאה וירדה למטה הוּא "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" לִהְיוֹת נִתְפָּס בָּזֶה עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כדי שבני ישראל יעסקו בתורה ומצוות 'תשובה ומעשים טובים', כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר כ"ק מו"ח אַדְמו"ר בַּמַּאֲמָר הַנַּ"ל[19] ב'דרושי חתונה' תרפ"ט בְּקִצּוּר עַל־כָּל־פָּנִים וזה לשונו שם: "נשמות ישראל בהתקשרות עצמית שלהם הרי הם תופסים בבחינת העצמות מה שלית מחשבה תפיסא בי' כלל כי בחינת מחשבה והשגה תופס בבחינת גילויים לבד לא בבחינת העצמות כי־אם בחינת רעותא דליבא להיותו אחוז וקשור בבחינת העצמית על כן בזה דוקא נתפס בחינת העצמות, ולכן הנה התכלית והעיקר דחכמה הוא תשובה ומעשים טובים להיות בזה נתפס העצמות ברוך־הוא").

ומובָן עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה יוֹתֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל במאמר חסידות הפותח בפסוק "יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת" שֶׁבְּ'תוֹרָה אוֹר'[20] לאדמו"ר הזקן, בְּעִנְיָן מַעֲלַת הַמִּצְוֹת עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה, שם מבואר באריכות שההארה האלוקית שבתורה, הנקראת 'חכמה' נמשכת בהשתלשלות מדרגה לדרגה, ואילו ההארה האלוקית שבמצוות היא מאור אין־סוף שלמעלה מהשתלשלות שֶׁזּוֹהִי גַּם מַעֲלַת "מַעֲשִׂים טוֹבִים" (בְּהַקְדָּמַת הַ"תְּשׁוּבָה" שֶׁעַל־יָדָהּ הֵם "מַעֲשִׂים"[21] כמבואר בחסידות שלכן נאמר כאן 'תשובה' לפני 'מעשים טובים' כי מעשה המצוות שקדמה להם עבודת התשובה הם מעשים 'טובים' ר'מאירים' במיוחד) לְגַבֵּי "חָכְמָה", וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" ולא על ידי 'חכמה' "לוֹקְחִים אֶת הָעֶצֶם" ו'תופסים' בעצמיות האלוקות כְּמוֹ עַל־יְדֵי "רְעוּתָא דְּלִבָּא" רצון הלב שענינו מבואר לעיל.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם מַה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י כמובא בתחילת המאמר "תַּכְלִית חָכְמָה, עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה", דִּלְכְאוֹרָה מַה מּוֹסִיף בְּפֵרוּשׁוֹ שֶׁ"חָכְמָה" הִיא תּוֹרָה והרי לכאורה הדבר כבר ידוע ומובן? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁגַּם בַּתּוֹרָה וֶלא רק במצוות וב'רעותא דליבא' יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הָעֶצֶם, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה. וּכְפִי שֶׁמְּבֹאָר כ"ק אַדְמו"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בַּשִּׂיחָה הַיְּדוּעָה דְשִׂמְחַת־תּוֹרָה שֶׁבְּ'תוֹרַת שָׁלוֹם'[22], שֶׁעִקַּר

---

1 ה) **וְהִנֵּה** עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר הַזֹּהַר "לֵית מַחֲשָׁבָה
2 תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, אֲבָל נִתְפָּס אִיהוּ בִּרְעוּתָא
3 דְּלִבָּא", אִיתָא גַּם בַּתַּנְיָא[18] שֶׁ"לֵית מַחֲשָׁבָה
4 תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, כִּי־אִם כַּאֲשֶׁר תְּפִיסָא
5 וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַזַי הִיא תְּפִיסָא"
6 כו'. וְעִנְיָן זֶה שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת נַעֲשֵׂית
7 הַ"תְּפִיסָא בֵּיהּ", אַף שֶׁ"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא
8 בֵּיהּ כְּלָל", הוּא (לֹא מִצַּד הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא) מִצַּד
9 עִנְיָן הָעֶצֶם שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וַהֲרֵי "עֶצֶם
10 לוֹקֵחַ עֶצֶם", כַּנַּ"ל.

11 **וְזֶהוּ** "תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים",
12 שֶׁתַּכְלִית וְעִקַּר הַ"חָכְמָה" הוּא "תְּשׁוּבָה
13 וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" לִהְיוֹת נִתְפָּס בָּזֶה עַצְמוּתוֹ
14 יִתְבָּרֵךְ, כְּפִי שֶׁמְּבֹאָר כ"ק מו"ח אַדְמו"ר בַּמַּאֲמָר
15 הַנַּ"ל[19] בְּקִצּוּר עַל־כָּל־פָּנִים, ומובָן עַל־פִּי
16 הַמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָה יוֹתֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּדִבּוּר־
17 הַמַּתְחִיל "יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת" שֶׁבְּ'תוֹרָה
18 אוֹר'[20], בְּעִנְיָן מַעֲלַת הַמִּצְוֹת עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה,
19 שֶׁזּוֹהִי גַּם מַעֲלַת "מַעֲשִׂים טוֹבִים" (בְּהַקְדָּמַת
20 הַ"תְּשׁוּבָה" שֶׁעַל־יָדָהּ הֵם "מַעֲשִׂים"
21 "טוֹבִים"[21]) לְגַבֵּי "חָכְמָה", וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁדַּוְקָא
22 עַל־יְדֵי "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" "לוֹקְחִים אֶת
23 הָעֶצֶם" כְּמוֹ עַל־יְדֵי "רְעוּתָא דְּלִבָּא". וְעַל־פִּי־זֶה
24 יוּבָן גַּם מַה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "תַּכְלִית חָכְמָה, עִקָּרָהּ
25 שֶׁל תּוֹרָה", דִּלְכְאוֹרָה מַה מּוֹסִיף בְּפֵרוּשׁוֹ
26 שֶׁ"חָכְמָה" הִיא תּוֹרָה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁגַּם
27 בַּתּוֹרָה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הָעֶצֶם, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִקָּרָהּ שֶׁל
28 תּוֹרָה. וּכְפִי שֶׁמְּבֹאָר כ"ק אַדְמו"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב)
29 נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בַּשִּׂיחָה הַיְּדוּעָה דְשִׂמְחַת־תּוֹרָה
30 שֶׁבְּ'תוֹרַת שָׁלוֹם'[22], שֶׁעִקַּר עִנְיָן הַחָכְמָה הוּא

השער לשער עבודת האלקים. ובכ"מ. 18) ספ"ד. 19) בסופו. 20) מג"א צ, א ואילך. 21) ראה לקו"ת מטות פב, א. דרושים לשמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג. 22) ע' 159 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיַן הַחָכְמָה הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁבַּחָכְמָה גּוּפָא יֶשְׁנוֹ צִיּוּר קוֹמָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כַּמָּה עִנְיָנִים, כּוֹלֵל גַּם עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה שיכול להיות רק כאשר הרעיון מקבל הגדרות וקצוות (כמובא לעיל), אֲבָל מכל־מקום עִקַּר עִנְיַן הַחָכְמָה הוּא הַפְשָׁטַת כָּל הַצִּיּוּרִים שֶׁבָּהּ אותה בחינה בחכמה שלמעלה מכל ההגדרות, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַבִּטּוּל, וּכְפִי שְׁמוֹסִיף וּמְפָרֵשׁ בַּשִּׂיחָה הַנַּ"ל[23] גַּם בְּזשאַרגאָן באידיש: אִיבֶּערְגֶעגֶעבְּנְקֵייט מילולית: התמסרות, והכוונה להתבטלות המציאות האישית אל העניין והמטרה. וְעִנְיַן זֶה הוּא "עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה", הַיְנוּ, עִנְיַן הָעֶצֶם שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁעַל־יָדוֹ 'לוֹקְחִים' אֶת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כמו על ידי 'רעותא דליבא'.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ "תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים", שֶׁ"עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה" הוּא לא חלק ההבנה והשגה שבה, אלא שֶׁעַל־יָדָהּ "לוֹקְחִים אֶת הָעֶצֶם", כְּמוֹ עַל־יְדֵי "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" שבהם נמצא ושורה האין־סוף. וְעַל־יְדֵי־זֶה 'תפיסת' עצמיות האלוקות על ידי עבודת ה' באופנים האמורים (הן בתורה, הן במצוות והן ב'רעותא דליבא') מַגִּיעִים לְהִתְגַּלּוּת הָעֶצֶם שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, בביאת המשיח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] בנבואת ישעיה על ימות המשיח וְנִגְלָה כְּבוֹד הַוָי' עצמיות האלוקות תתגלה לעין כל וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי הַוָי' דִּבֵּר.

1 עִנְיַן הַבִּטּוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁבַּחָכְמָה גּוּפָא יֶשְׁנוֹ צִיּוּר
2 קוֹמָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כַּמָּה עִנְיָנִים, כּוֹלֵל גַּם עִנְיַן
3 הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, אֲבָל עִקַּר עִנְיַן הַחָכְמָה הוּא
4 הַפְשָׁטַת כָּל הַצִּיּוּרִים שֶׁבָּהּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַבִּטּוּל,
5 וּכְפִי שְׁמוֹסִיף וּמְפָרֵשׁ בַּשִּׂיחָה הַנַּ"ל[23] גַּם
6 בְּזשאַרגאָן: אִיבֶּערְגֶעגֶעבְּנְקֵייט. וְעִנְיַן זֶה הוּא
7 "עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה", הַיְנוּ, עִנְיַן הָעֶצֶם שֶׁבַּתּוֹרָה,
8 שֶׁעַל־יָדוֹ 'לוֹקְחִים' אֶת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ
9 "תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים",
10 שֶׁ"עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה" הוּא שֶׁעַל־יָדָהּ "לוֹקְחִים אֶת הָעֶצֶם", כְּמוֹ עַל־יְדֵי
11 "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים". וְעַל־יְדֵי־זֶה מַגִּיעִים לְהִתְגַּלּוּת הָעֶצֶם שֶׁיִּהְיֶה
12 לֶעָתִיד־לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] וְנִגְלָה כְּבוֹד הַוָי' וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי הַוָי'
13 דִּבֵּר.

23) שם ע' 161 ואילך. 24) ישעי' מ, ה.

המשך ביאור למס' נדה ליום ראשון עמ' א

1 נשרו וגדולה היא וצריכה גט.
2 דוחה הגמרא: מִכְּלָל – מתוך מה שאמרת יוצא דְּמַאן דְּאָמַר
3 שחוּשְׁשִׁין שנשרו, כוונתו שגדולה ודאי היא וחוֹלֶצֶת, וקשה, וְהָא
4 חוּשְׁשִׁין בְּעָלְמָא קָאָמַר – והרי לא אמר אלא 'חוששין',
5 שמשמעותו שחוששים לחומרא, ואינו ודאי.
6 חוזרת הגמרא ומתרצת את דברי רבא בדרך חדשה: אֶלָּא לְעוֹלָם
7 מה שאמר רבא מבת שתים עשרה ויום אחד אינה ממאנת ואינה
8 חולצת, מדובר דְּלֵא בָּדְקָהּ – לא נבדקה אם יש לה סימנים, וּלְעִנְיַן
9 חֲלִיצָה שצריך שתהיה גדולה ודאי חָיְישִׁינַן שמא לא הביאה
10 סימנים ולכן אינה חולצת. וְכִי קָאָמַר – ומה שאמר רָבָא 'קטנה
11 שהגיעה לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה חזקה הביאה סימנים',
12 כוונתו שֶׁחֲזָקָה היא לְמֵיאוּן, שאם היה הדבר כספק, היו מצריכים
13 אותה בדיקה, ואמר רבא שאין כאן ספק אלא ודאי הביאה סימנים
14 ואינה צריכה בדיקה, וקובעים שגדולה היא ולכן לא תמאן, אֲבָל
15 לַחֲלִיצָה מודה רבא דְּבָעֵיָא – שצריכה בְּדִיקָה, שאין סומכים על
16 חזקה כדי להתיר לה לחלוץ.
17 מסיקה הגמרא: אָמַר רַב דִּימִי מִנְּהַרְדְּעָא, הִלְכְתָא אם בדקו קטנה
18 שהגיע לכלל שנותיה ולא מצאו לה סימנים, אין קובעים שהיא
19 קטנה, אלא חוּשְׁשִׁין שֶׁמָּא היו לה סימנים וְנִשְׁרוּ, ולכן אינה ממאנת
20 אלא צריכה גט.
21 הגמרא מגבילה את ההלכה: וְהָנֵי מִילֵּי, שחוששים שנשרו
22 הסימנים וגדולה היא, אינו אלא הֵיכָא דְּקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ זְמַן – איפה
23 שהבעל קידש אותה כשהיתה קטנה, וּבָעַל לְאַחַר זְמַן שנהייתה בת
24 שתים עשרה ויום אחד, דְּאִיכָּא [–שיש בזה] סְפֵיקָא של אשת איש
25 דְּאוֹרַיְיתָא, שמא בשעת הבעילה כבר הביאה סימנים וגדולה היא,
26 וביאה זו היא קדושין גמורים, ושוב אינה יוצאת במיאון אלא בגט,
27 אֲבָל מֵעִיקָּרָא לֹא – אבל אם לא בא עליה אלא מתחילה, והיינו
28 לפני שנשלמו לה שתים עשרה שנה, ולאחר מכן לא בעל, אין
29 חוששים שמא היו סימנים ונשרו, שאף על פי שאם היה מבורר
30 שגדולה היא, לא היתה יוצאת במיאון אלא היתה צריכה גט, אין
31 זה אלא מדרבנן, וכיון שאין כאן אלא חשש איסור דרבנן אין
32 מחמירים לחשוש שמא גדולה היא.
33 שיטה חדשה בדין מופלא הסמוך לאיש: אָמַר רַב הוּנָא, מופלא
34 הסמוך לאיש שהִקְדִּישׁ וְאָכַל את הקדשו במזיד, לוֹקֶה, ואף על פי
35 שלגבי שאר מצוות התורה קטן הוא ואינו בר עונשים, לגבי איסור
36 'לא יחל דברו' דינו כגדול, שמוזהר על איסור זה ונענש עליו,
37 שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ב) 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא לִנְדּוֹר' ומכאן למדו שמופלא
38 הסמוך לאיש נידרו נדר והקדשו הקדש, וְנאמר במקום אחר (שם
39 ל ג) 'אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר וגו' לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ', ומכאן שכֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ
40 בְּהַפְלָאָה [שנידרו נדר והקדשו הקדש] יֶשְׁנוֹ בְּכלל איסור כַּל יַחֵל,
41 וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בְּהַפְלָאָה אֵינוֹ בְּכַל יַחֵל.
42 הגמרא מסייעת לרב הונא: מַתִּיב – הקשה רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה
43 (לְרָבָא) על שיטת האמוראים (לקמן ע"ב) הסוברים שרק אחרים
44 נענשים על הקדש שהקדיש קטן אבל לא הקטן עצמו, לְמַיּוֹעֵי לְרַב
45 הוּנָא – ובקושיא זו הוא מסייע לדברי רב הונא הסובר שגם הקטן
46 עצמו נענש אם אכל את הקדשו.

בס"ד. שיחת* ש"פ וישלח, ט"ז כסלו, ה'תשכ"ט**.

א. המברך[1] את איש הישראלי, הרי הוא מובטח מהקב"ה (כפי שנאמר בתורה שבכתב[2] ונפסק להלכה בתורה שבע"פ[3]) אשר הקב"ה הוא בעצמו[4] יברך אותו, ובברכתו של הקב"ה – "תוספתו מרובה על העיקר" (כמובא במדרש[5]).

אעפ"כ, הרי זו חובה (וזכות) נעימה [וכמנהגם של ישראל, אשר מנהג ישראל תורה היא[6]] להודות ולברך את המברך, וע"ד "וכן למר"[7], שיש בזה עוד ענין[8], ובפרט שעי"ז שמברכים באה תוספת בהברכה,

---

*) שיחה זו (מלבד ס"י), הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש בכ"מ, כמצויין להלן. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

**) בקשר עם י"ד כסלו תשכ"ט, שבו מלאו ארבעים שנה לחתונת כ"ק אדמו"ר שליט"א עם הרבנית חי' מושקא שתליט"א – י"ד כסלו תרפ"ט – הנה רבים מאנ"ש והתמימים שיחיו הביעו ברכותיהם לכ"ק אדמו"ר שליט"א והרבנית שתליט"א, ובה בשעה מסרו לכ"ק אדמו"ר שליט"א סכומים של ארבעים, וחלקם גם קיבלו על עצמם הוספה בלימוד התורה (ראה גם מכתב טו"ב כסלו שנה זו – אג"ק חכ"ו ע' מא ואילך).

בהתוועדות דש"פ וישלח, ט"ז כסלו, ברך כ"ק אדמו"ר שליט"א את כל המברכים, בהדגישו את הנחיצות לחזק ולאשר את הברכה ע"י שני הדברים, הן צדקה (מעשה) והן לימוד (נגלה וחסידות), כמבואר בפרטיות בהשיחה (בהתוועדות די"ט כסלו (סל"ה ואילך – תורת מנחם חנ"ה ע' 53 ואילך), הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א לבאר שהנהגה זו שייכת גם לנשי ובנות ישראל שתליט"א). המו"ל.

1) סעיפים א־ב – הוגהו ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסו בהוספות ללקו"ש ח"ה ס"ע 426 ואילך – העתק ללה"ק ע"י אחד השומעים (נוסף על המהדורא שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א באידית – לקו"ש שם ע' 422 ואילך). במהדורא זו ניתוספו איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

2) לך לך יב, ג ("ואברכה מברכיך"). תולדות כז, כט ("מברכיך ברוך").

3) ברכות נה, א. סוטה לח, ב. ירושלמי ברכות ספ"ח*. ועוד. וראה ג"כ שו"ע אדה"ז או"ח סוסר"א. ומה שאדה"ז מוסיף שם: "שהוא מזרע אברהם שנא' בו" – הוא לבאר, דכפשוטו, "ואברכה מברכיך" (וכפי' הרמב"ן ועוד) קאי על אברהם (ולא על עם ישראל), משא"כ "מברכיך ברוך" שבהמשך ל"יעבדוך עמים גו'", דקאי על בנ"י.

4) וי"ל דזהו החילוק בין ב' הכתובים: בתולדות שם: "מברכיך ברוך" – (אפשר גם) ע"י אחרים (ע"ד מחז"ל בב"ר פל"ט, יב). יתרה מזו בלך לך שם: "ואברכה מברכיך". ועפ"ז יובן זה שבנוגע לבנ"י (בברכות וסוטה שם) מובא הכתוב ד"ואברכה מברכיך", אבל בנוגע לגוי (ירושלמי שם) – הכתוב ד"מברכיך ברוך"** (אבל קשה מתוס' סד"ה ואברכה – חולין מט, א).

5) ב"ר פס"א, ד. ילקו"ש ח"ש רמז קט (ובדב"ר פ"א, יג*** – בשינוי קצת****).

6) ראה תוד"ה נפסל (מנחות כ, ב). ירושלמי פסחים פ"ד ה"א (תורת מנחם חנ"ד ע' 199. וש"נ).

7) מגילה כז, סע"ב. וברש"י שם: "שמא הי' עת רצון". וי"ל דזה עצמו שבנ"י מברכים זא"ז גורם נח"ר למעלה, והוי "שמא" קרוב לודאי (ובזה יומתק מה דאיקפיד רב – דלא הוי שמא שקול).

8) שאמירת "וכן למר" וכיו"ב – מחדשת ומוסיפה על "ואברכה מברכיך" גרידא; ודוחק גדול לומר דהקפדת רב הייתה רק על "וכן" – היינו שתהא ברכה כברכתו דוקא.

---

*) ולהעיר שבירושלמי שם מדובר אודות ברכתו של גוי: "אם ברכך **גוי** ענה אחריו אמן, שנאמר (עקב ז, יד) ברוך תהי' מכל העמים". וראה ד"ה ברוך תהי' מכל העמים תרכ"ט (שנאמר לפני מאה שנה (סה"מ תרכ"ט ס"ע תג)): "נמצא שמפרש שהברכה הוא מכל העמים דוקא, **שהעמים** יברכו את ישראל".

ואם הדברים אמורים בנוגע לברכתו של גוי, אף שלכאורה אינה פועלת מאומה למעלה – נאכ"כ בנוגע לברכתו של יהודי, שבודאי פועלת כו', ועד שכשם שאצל הקב"ה דיבורו חשיב מעשה (ב"ר פמ"ד, כב. ועוד), כן הוא גם אצל איש ישראל (מהנחה בלתי מוגה).

**) וחילוק נוסף – שבכתוב שהובא בירושלמי בנוגע לגוי, נאמר תחילה: "אורריך ארור", ואילו בכתוב שהובא בברכות וסוטה בנוגע לבנ"י נאמר תחילה: "ואברכה מברכיך" (ראה גם לקוטי לוי"צ הערות לזח"ג ע' שעב). – מהנחה בלתי מוגה.

***) ושם, בפירוש הפסוק (דברים א, יא) "יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים": "ד"א למה ברכן בלשון תוספת, שתוספתו של הקב"ה יתירה מן העיקר וכו'".

ולהעיר שבין הדוגמאות שהובאו במדרשים הנ"ל בנוגע להעילוי שב"תוספתו של הקב"ה" – "כיצד, יצחק הי' עיקר לאברהם, ומה שהוסיף לו יותר מן העיקר, שנאמר (חיי שרה כה, א) ויוסף אברהם ויקח אשה וגו'. יוסף הי' עיקר לאמו, בנימין שהי' תוספת .. שנאמר (ויצא ל, כד) יוסף ה' לי בן אחר .. ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו' (ויגש מו, כא), הרי יותר מיוסף" [וכן "עיקר שניו של איוב לא היו אלא ע' שנה, ניתוסף לו מאה וארבעים שנה, דכתיב (איוב מב, טז) ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה" (ב"ר שם)] – הובאה גם הדוגמא מחזקי', ש"עיקר מלכותו י"ד שנה, ומה שהוסיף לו הקב"ה יותר מן העיקר .. שנאמר (ישעי' לח, ה) הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה".

וענין זה קשור במיוחד עם י"ט כסלו, כי, בנוגע לחזקי' אמרו חז"ל (סנהדרין צד, א) ש"ביקש הקב"ה לעשות חזקי' משיח", וכיון ש"ביקש הקב"ה", הרי בודאי נפעל כן ב"עלמין סתימין", וסוכ"ס יומשך ויתגלה גם ב"עלמין דאתגליין", שלכן יש דעה (שם צח, ב) שמשיח "חזקי' שמו" (מהנחה בלתי מוגה).

****) ראה לקמן הערה 18.

[ונוסף על זה שבשעה שמברכים בדיבור הרי זה בא בגילוי[9], והברכה פועלת גם על ה"ואברכה מברכיך" כפי שהוא מצד עצמו, כמשי"ת לקמן].

תודתי נתונה בזה וברכתי לכל המברכים (ובקשתי רבה למסור זה גם ל"את אשר איננו פה"[10]) שליט"א – שתקויים בהם ברכתו של הקב"ה, ובתוספתו, שתוספתו מרובה על העיקר, לכאו"א, בכל המצטרך לו מנפש ועד בשר.

ב. בחסידות מבואר ההבדל בין ברכה ותפלה, שהברכה בכחה להמשיך רק מהשורש ומקור, משא"כ תפלה גורמת להתהוות רצון חדש, וכפי שאומרים "יהי רצון" – רצון וענין חדש שלא הי' נמצא בשורש ומקור.

הגבלה זו אמורה רק לגבי ברכתו של בשר ודם, משא"כ לגבי ברכתו של הקב"ה, מאחר והקב"ה אינו קשור ח"ו במדידות והגבלות שישנם בשורשו של הנברא המתברך, יש לברכתו של הקב"ה גם המעלה שיש בתפלה, ואף היא בכחה להביא ענין חדש הגבוה משרשו ומקורו של הנברא המתברך.

וזוהי גם המעלה שיש בברכת כהנים[11] (לא כמו בשאר הברכות). מאחר וברכת כהנים הרי היא מצוה, והכהנים המברכים עושים זאת בשליחותו של הקב"ה, ו"שלוחו של אדם [העליון[12]] כמותו"[13], ובמילא, ע"י ברכתם נמשכת ברכתו של המשלח – ברכתו של הקב"ה[14], שהיא נעלית מהשורש ומקור[15], כמבואר בארוכה בכ"מ[16].

ומזה מובן בהנוגע לענינו:

מאחר, וכאמור לעיל, מנהגם של ישראל לברך את המברך "וכן למר", ומנהג ישראל תורה היא, ודבר הנעשה ע"פ ציווי התורה[17] הרי זה בשליחותו של הקב"ה, נמצא, שע"י הברכה של המברך, נמשכת ברכתו של הקב"ה, ויה"ר – בהוספה ותוספתו מרובה על העיקר[18], אשר זהו נעלה לגמרי מהעיקר, שורש ומקור.

---

9) עיין מאה שערים אמרי קודש ס"ט מאדה"ז (מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ): "מורי כו' אומרה בפה אף שלא יבינו כו' בכדי להמשיך כו' בזה העולם". וכמובן גם ממחז"ל בנוגע להיפך הברכה: "אל יפתח אדם פיו כו'" (ברכות יט, א). והחידוש דאדה"ז הוא – שאפילו בדבור ד"ת כן הוא.

ובזה יובן מה שאמר ר' ישמעאל לגוי שבירכו "כבר מילתך אמורה" (ירושלמי ברכות שם) – דלכאורה, למה הוצרך לומר לו זאת, והרי כבר מילתי' אמורה גם כשר"י לא יאמר לו זאת. ובפרט שהגוי מסתמא לא הבין למה נתכוון (במכ"ש מתלמידיו ששאלוהו "כמה דאמרת להדין כו'") – אלא רצה ר"י ע"י אמרתו זו – לפעול המשכת וגילוי הברכה. אלא שבנוגע לעכו"ם, הסתפק באמירת "כבר מילתך אמורה", מבלי לפרט הברכה, או לומר "וכן".

10) נצבים כט, יד.

11) בענין זה נזכר גם העילוי ד"עד מהרה ירוץ דברו" (תהלים קמז, טו), כמבואר בדרושי חסידות (לקו"ת ס"פ קרח) בענין מקל שקד (מהנחה בלתי מוגה).

12) ראה לקו"ת ויקרא א, ג.

13) ברכות לד, ב (במשנה). וש"נ.

14) קונטרס "חנוך לנער" ס"ע 48.

15) משא"כ הברכה ד"ואברכה מברכיך" מצד עצמה, היא רק מבחי' השתל', כמבואר בד"ה אריב"ל תרכ"ט* (שנאמר לפני מאה שנה).

16) ראה ד"ה הנ"ל תרכ"ט, ד"ה כה תברכו באוה"ת נשא (ע' ער ואילך) ותרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ס"ע קל ואילך). ועוד.

17) נוסף לכך שהנהגה זו היא מצד טבע נפשות בנ"י, כמבואר בתניא אגה"ק (סי"ב) ש"ישראל בטבעם הם רחמנים וגומלי חסדים מפני היות נפשותיהם נמשכות ממדותיו ית' אשר החסד גובר בהן .. מדת החסד והרחמנות הוטבעה בנפשות כל בית ישראל מכבר מעת בריאותן והשתלשלותן ממדותיו ית'" (מהנחה בלתי מוגה).

18) הדיוק "על העיקר" (ב"ר שם) – ולא "מן העיקר" (דב"ר שם): מפשטות הלשון משמע שהתואר "עיקר", הוא שהוא עיקר גם לגבי התוספות. ולכאורה**, מכיון שהתוספות הוא מרובה מן

---

*) המאמר הראשון שבספר המאמרים תרכ"ט. – ולהעיר, שאף שלא נתפרש זמן אמירת המאמר, הרי זה בודאי לפני חנוכה (כי המאמר שלאחריו שייך לחנוכה), ולאחרי שמח"ת (כי מאמרי חודש תשרי נדפסו בסוף סה"מ תרכ"ח, כפי שמצינו כמ"פ (ראה גם "פתח דבר" מכ"ק אדמו"ר שליט"א לסה"מ תרכ"ו, ובהערה 2 שם) שרבותינו נשיאינו היו מצרפים את מאמרי חודש תשרי לשנה הקודמת, ומאמרי השנה החדשה היו מתחילים בפ' בראשית), כך, שזהו מאמר ששייך לזמן זה, ובפרט לי"ט כסלו, שהרי מובא שם (ע' ב) הענין ד"פדה בשלום נפשי" (מהנחה בלתי מוגה).

**) בנוגע לשאלה זו, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכיון שאף אחד אינו שואל אותה, הרי הוא מוכרח לשאול זאת בעצמו... ואין זה דבר חידוש, שהרי ישנו הלשון הידוע: "הוא מותיב לה והוא מפרק לה"... (מהנחה בלתי מוגה).

והיות שיארך הזמן ביותר באם יישלח מכתב ברכה לכל אחד בנפרד, אביע תודתי וברכתי עתה ברבים[19], במעמד של כמה וכמה עשיריות מישראל[20], לכל אחד ואחת ולכולם יחד – אשר בשעה שזהו באופן ד"כולנו כאחד" אזי זה גופא כלי ל"ברכנו אבינו"[21] – שלכל אחד ואחת תושפע ברכתו של הקב"ה, ובתוספת מרובה על העיקר, בבני, חיי ומזוני רויחי[22].

* * *

ג. ביאור הצורך בברכת משה "יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים", אע"פ שישנה ברכתו של הקב"ה "כאשר דיבר לכם"[23], ללא קצבה[24] – בהקדם ביאור ענין המדידה וההגבלה שבמצוות, שכיון שאין זה

העיקר, למה נקרא בשם עיקר גם לגבי התוספות המרובה ממנו (והול"ל: שרש, התחלה, או כיו"ב)? ולכן יש לפרש, שבה"עיקר" נכלל בהעלם גם התוספות, ופירוש "תוספתו מרובה מן העיקר" הוא שגם התוספות בא ונמשך מן העיקר (וע"ד המבואר במ"א (ראה תורת מנחם חמ"ו ריש ע' 90. וש"נ) בענין "יפה כח הבן מכח האב" (שבועות מח, סע"א. וש"נ), שגם כח הבן, כשהוא יפה וגדול מכח האב – נמשך הוא מכח האב). יתירה מזו "על העיקר", שהתוספות הוא נעלה מהעיקר, ואינו כלול בהעיקר גם בהעלם. ובכ"ז קוראו "עיקר" – אשיגרי' דלישני' ד"מן העיקר". ודוחק. וי"ל (ועיקר) דמה שגם בזה נקרא בשם "עיקר" הוא לפי שהוא המעורר ותנאי עיקרי שתבוא התוספות. וכמו בנדו"ד, שהמעורר ברכתו של הקב"ה הוא ברכת האדם, שמברך בשליחותו של הקב"ה. ומכיון שברכת האדם היא המעוררת את ברכתו של הקב"ה (ודבר המעורר ענין (סיבה ומסובב) יש לו יתרון בזה על הדבר הבא על ידו – המשך וככה תרל"ז סעיפים טו־טז – סה"מ תרל"ז ח"ב ס"ע תטז ואילך), נקראת היא בשם עיקר כביכול גם לגבי ברכתו של הקב"ה.

19) ובפרט ביום השבת, ובאופן של התוועדות, שיש בה המעלה ד"גדולה לגימה שמקרבת" (ראה סנהדרין קג, סע"ב ואילך) – לא רק "לגימה" ברוחניות, אלא גם "לגימה" כפשוטה (מהנחה בלתי מוגה).

20) עיין תניא אגה"ק סכ"ג – דמשמע שם דבכל מצוה איזו שתהי' יש מעלה כשנעשית במעמד עשרה מישראל כיון דאז שכינתא שרייא עלייהו (אלא שבדבר דקדושה – תנאי הוא). וא"כ הוא – ה"ז חידוש גדול. ולא אשתמיטתי' להזכיר זה במק"א וכו'.

21) תניא פרק לב. ובנוגע לענינינו – ברכת הקב"ה שלמעלה מהשתל', הרי ודאי שנוגע שם ה"כולנו כאחד", שהרי בבחינה זו היא תכלית האחדות (והפשיטות).

ובזה יובן מה שמבואר בד"ה אריב"ל שם (ע' ו) שהמעלה דברכת (נשא ו, כז) "ואני אברכם" (על "ואברכה מברכך") הוא, כי "תיבת אני היינו אוא"ס עצומ"ה", בחי' ברכת הקב"ה – דלכאורה, מהי שייכותו של ביאור זה למ"ש בגמרא (חולין מט, סע"א) "דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל"* (ובפרט שבמאמר זה עצמו מביא דברי הגמרא) – והביאור, כי הכלי לברכתו של הקב"ה – "ואני אברכם" – הוא מה שהכהנים מתברכים יחד עם ישראל** – "כולנו כאחד"***.

22) ועד שיומשך קיום היעוד הפנימי והעיקרי – "יעלה הפורץ לפניהם" (ע"פ מיכה ב, יג), פריצה שלמעלה מהשורש ומקור, "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" (ויצא כח, יד), עד ל"נחלה בלי מצרים" (שבת קיח, סע"א), שמבטלת את כל ההגבלות כו' (מהנחה בלתי מוגה).

23) דברים א, יא.

24) והרי דבר גבולי אין לו ערך כלל לגבי בלי גבול, שלכן הנה מריבוי גבולים לא יתהווה בלי גבול, מאחר שכל חלק הוא גבולי, "שהרי לגבי בבע"ג מוכרחים אנו לומר ששוה רבוא רבבות עם א' ממש, שלא תמצא בו חלקים רבוא רבבות פחות ממה שתמצא בו חלקים של א', שא"כ הי' גבולי כו'" (סהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"א (נז, א). ספר החקירה ח"ג פ"ו (לה, ב)).

---

*) ובפרטיות יותר:

בגמרא שם (ובפרש"י): "ישמעאל כהנא מסייע כהני .. דתניא כה תברכו את בני ישראל, רבי ישמעאל אומר, למדנו ברכה לישראל מפי כהנים, לכהנים עצמן לא למדנו, כשהוא אומר ואני אברכם, הוי אומר, כהנים מברכין לישראל, והקב"ה מברך לכהנים. רבי עקיבא אומר, למדנו ברכה לישראל מפי כהנים, מפי גבורה לא למדנו, כשהוא אומר ואני אברכם, הוי אומר כהנים מברכין לישראל, והקב"ה מסכים על ידם. אלא רבי עקיבא ברכה לכהנים מנא לי' .. מואברכה מברכיך. ומאי מסייע כהני (הואיל ורבי עקיבא נמי אית לי' ברכה לכהנים מקרא אחרינא), דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל" (אצל ברכת ישראל, דהכי עדיפא, דמשמע שמתברכין הן עם השאר).

ויש לומר, שנוסף לכך שהברכה לכהנים היא ביחוד עם הברכה שמברכים הכהנים את בנ"י, יש בה גם המעלה של "ברכת כהנים", והיינו, שגם ברכתו של הקב"ה לכהנים היא בדוגמת ברכת כהנים (שהרי "אלקיכם כהן הוא" (סנהדרין לט, סע"א)), למעלה מהשורש ומקור כו' – מבחי' העצמות, שזהו המבואר בד"ה אריב"ל בפירוש "ואני אברכם", ש"תיבת אני היינו אוא"ס עצומ"ה" (משא"כ כאשר הברכה לכהנים היא מהפסוק "ואברכה מברכיך", הנה אע"פ שגם אברהם הי' כהן (ראה הנסמן בלקו"ש ח"ה ע' 68 הערה 9), להיותו איש החסד, הרי זו ברכה הקשורה עם בשר ודם, ואז ההמשכה היא רק מהשורש ומקור כו').

וענין זה גופא (שגם בברכה לכהנים ישנו העילוי של ברכת כהנים שלמעלה מהשורש ומקור) קשור עם העילוי המפורש בגמרא "דמוקי לה לברכת כהנים במקום (אצל) ברכה דישראל" (שמתברכין הן עם השאר) – כי, כדי שתהי' ההמשכה מבחי' העצמות, הרי זה ע"י האחדות וההתכללות עם כל בנ"י (מהנחה בלתי מוגה).

**) והיינו, שאע"פ שהכהנים הובדלו מכל שאר בנ"י, כמ"ש (דברי הימים־א כג, יג) "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים", מ"מ, כדי שתומשך להם הברכה מבחי' העצמות, הרי זה דוקא עי"ז שמתאחדים עם כל בנ"י (מהנחה בלתי מוגה).

***) וכידוע גודל מעלת האחדות, כמ"ש (הושע ד, יז) "חבור עצבים אפרים הנח לו", וכמארז"ל (ב"ר פל"ח, ו) שגם כאשר הי' חסר אצל בנ"י בקיום התומ"צ בשלימות, היו נוצחין במלחמה בגלל מעלת האחדות (מהנחה בלתי מוגה).

מדידה מדבר שחוץ ממנו ח"ו, אלא זוהי מדידה והגבלה עצמית שהקב"ה מודד ומגביל את עצמו[25], הרי לאמיתו של דבר אין זו הגבלה, ולכן נמשך בהם ועל ידם הבלי גבול, אלא שזהו כפי שהבל"ג נמשך ומתחבר עם הגבול, ע"י כח העצמות שלמעלה משניהם. וכן הוא בענין הברכה, שבברכה המוגבלת ד"אלף פעמים" נמשכת ברכתו של הקב"ה שאין לה קצבה, ושלימותה היא כשבאה ע"י עבודת האדם, שהיא ה"עיקר" והסיבה להמשכת "תוספתו של הקב"ה" — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ט ע' 24 ואילך.

*

ד. הכלי[26] והדרך להמשכת ברכות והשפעות, הלא הוא ע"י לימוד התורה וקיום המצוות — הרבה מהמברכים קישרו את ברכותיהם יחד עם הוספה בלימוד התורה [ובפרט — לימוד אגרת התשובה, שזהו מתאים להענין, כדלהלן ס"ו] ובנתינת צדקה[27] (שצדקה היא עיקר המצוות מעשיות, ונקראת בשם מצוה סתם[28]).

ואע"פ שבנ"י נחלקים לשני סוגים[29]: יושבי אוהל, אשר עיקר ענינם הוא לימוד התורה, ובעלי עסקים, אשר עיקר ענינם הוא קו הצדקה וגמ"ח, אולם מאחר ובקדושה הרי כל הענינים הם בהתכללות[30], הרי מהראוי והנכון[31], שגם יושבי אוהל שלע"ע עשו זאת בהוספה בלימוד התורה בלבד, יצרפו לזה גם את ענין הצדקה (ובפרט שזה נוגע גם ללימוד התורה, כמארז"ל[32] "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו"), וכן גם לאידך גיסא, בעלי עסקים שלעת־עתה עשו זאת בנתינת הצדקה בלבד, יצרפו לזה גם הוספה בלימוד התורה[33].

ומאחר והברכות שבירכו (וכן גם ההוספה בתורה ובנתינת הצדקה) באו מציבור[34] ובתור ציבור[35] (לא בתור יחידים[36] בפני עצמם), הרי יש בזה ענין של "המתפלל עם הציבור". ובשעה שכל אחד מהמברכים יצרף לזה גם תורה וגמ"ח[37], יהי' בזה כל השלשה דברים, ואמרו חז"ל[38]: "כל העוסק בתורה ובגמ"ח

---

25) ודוגמתו בהלכה — כפי שמצינו לענין כיסוי הראש, שאינו מועיל מה שמכסה בידו על הראש (ראה שו"ע או"ח סצ"א ס"ד. וש"נ), אא"כ ידו מכוסה בשרוול הבגד, ולכאורה, הרי השרוול טפל אל היד, ולמה מועיל הכיסוי רק ע"י השרוול, ולא ע"י היד עצמה? אך הענין הוא — לפי שעצם אינו מסתיר על עצם (ראה סה"מ תרנ"ז ע' מח), והחידוש בזה — שאף שבגלוי הרי זה מסתיר ומכסה, מ"מ, כיון שהוא בעצמו מסתיר ומכסה, והיינו, שהוא מגביל את עצמו, אין זו הגבלה אמיתית, ולכן אין זה הסתר וכיסוי.

26) מכאן עד סוס"ח — המשך השיחה המוגהת בלקו"ש שבהערה 1.

27) ומעלה יתירה בענין הצדקה — בשייכות להאמור לעיל (ס"ג) ע"ד החיבור של בל"ג עם גבול:

ובהקדמה — שאף שהחיבור של בל"ג עם גבול בגילוי יהי' לעתיד לבוא, ועכשיו הוא רק בהעלם, מ"מ, כיון שכל הגילויים דלעת"ל תלויים במעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות (תניא רפל"ז), צ"ל שגם בזמן הזה ישנו החיבור של בל"ג עם גבול.

וענין זה מתבטא במצות הצדקה, שהיא ממוצע בין גבול ובל"ג, כיון שיש בה שני הענינים (כמו כל ממוצע שיש בו שני הענינים שהוא ממוצע ביניהם): גבול — ככל המצוות שיש להם שיעור מוגבל, וכן צדקה "יש לה שיעור קצוב, חומש למצוה מן המובחר, ומעשר למדה בינונית"; ובלי גבול — שבשביל לתקן נפשו "יוכל לפזר בלי גבול", "דלא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף, שאין כסף נחשב, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו כתיב", כמבואר בתניא אגה"ק (ס"י), וכפי שממשיך בביאור מ"ש (איכה ג, כב) "חסדי ה' כי לא תמנו", "פי' לפי שלא תמנו, שאין אנו תמימים ושלמים בלי שום חטא כו', ע"כ צריכין אנו להתנהג בחסדי ה' שהם בלי גבול כו'" (מהנחה בלתי מוגה).

28) תניא פל"ז (מח, ב).

29) ראה גם תניא אגה"ק ס"ה (קט, א).

30) עיין תניא אגה"ק סי"ג.

31) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף (בבת־שחוק): ככל פרטי הלשונות שאומרים ב"אמת ויציב" (מהנחה בלתי מוגה).

32) יבמות קט, ב ("האומר אין לו"). ובלקו"ת ויקרא ה, א (והביאור — ראה סה"מ תש"ח ע' 266 בהערה) מסיים: "אלא תורה וגמ"ח". וי"ל מקורו מע"ז יז, ב. וראה ג"כ יבמות קה, א.

33) במדה מועטת יותר בכמות, אבל — כהוראת המשנה (אבות פ"א מט"ו) "עשה תורתך קבע" (ראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 145). — מהנחה בלתי מוגה.

34) "שזכות אבותם מסייעתן" (שם פ"ב מ"ב).

35) וכנוסח הרגיל "הנני מצטרף להמברכים" וכיו"ב. להעיר ממחז"ל "אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין" (ברכות ח, רע"א ובשו"ע שם).

36) וע"ד קרבן פסח שכל הציבור מביאו (ולכן נקרא בירושלמי פסחים רפ"ו: "קרבן ציבור") אבל — בתור חבורות מנויות כאו"א בפ"ע, שלכן גדרו "אתי בכנופיא", אבל אינו קרבן ציבור (יומא נא, א). וראה תו"ש בא (יב, ד). וראה גם תורת מנחם חל"ט ריש ע' 273. וש"נ.

37) להעיר, שתורה וגמ"ח הם מהענינים שעליהם אמרו רז"ל (פאה פ"א מ"א) ש"אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה" (נוסף לכך ש"הקרן קיימת לו לעולם הבא"), אע"פ שבדרך כלל אמרו רז"ל (קידושין לט, ב. וש"נ) ש"שכר מצוה בהאי עלמא ליכא". — מהנחה בלתי מוגה.

38) ברכות שם, עה"פ (תהלים נה, יט) "פדה בשלום נפשי" — והרי ימים אלו הם בסמיכות לחג הגאולה יט כסלו.

ומתפלל עם הציבור", גורמים עי"ז ה"פדאני[39] לי ולבני מבין אומות העולם", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ה. מאמר (כעין שיחה) ד"ה מרגלא בפומי' דרבא כו'.

* * *

ו. בנוגע[40] להברכות וכו' שניתנו בקשר עם יובל הארבעים[41], יש להעיר שמספר ארבעים קשור במיוחד עם ג' ענינים הנ"ל (ס"ד) — תורה [לימוד אגרת ה]תשובה ו"מתפלל עם הציבור"[42], שיש להם שייכות מיוחדת לארבעים[43].

ענין זה רואים בג"פ ארבעים יום[44] שהי' משה רבינו בהר, שבארבעים יום הראשונים קיבל תורה, וכהלשון במדרז"ל[45]: תורה שניתנה למ' יום (וזהו גם הרמז בתיבת תרומה: תורה מ'[46]), בארבעים יום השניים התפלל, כמ"ש[47] "ואתפלל גו'", ובארבעים יום השלישיים פעל "סלחתי כדברך"[48] — ענין התשובה[49].

ומג' הפעמים ארבעים יום שהיו אצל משה רבינו, מז' הרועים וכללות כולם[50] — נקבע המספר ארבעים בג' ענינים אלו (תורה תפלה ותשובה) גם אצל כל בנ"י:

תורה — קשורה עם ארבעים שנה, כדאיתא בגמרא[51] "לא קאי אינישׁ אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין" [ומזה בא גם הפסק־דין[52] ש"אין לאדם להורות עד ארבעים שנה"], שזהו בדוגמת הארבעים יום שבהם קיבל משה התורה, כיון ש"יום שלמעלה חשוב ודאי כשנה"[53]. ובפשטות — התורה ניתנה במשך מ' שנים שהיו במדבר.

---

39) ובאופן ד"פדה בשלום", שבזה נכלל גם כפיית והפיכת הקליפה לקדושה, כמובן ממ"ש בירושלמי (סוטה פ"א סה"ח) שגם אנשי אבשלום היו מתפללים לנצחונו של דוד (מהנחה בלתי מוגה).

40) בסעיף זה — שולבו כמה פרטים מהוספות ללקו"ש חל"ט ע' 187־186.

41) ולהעיר, שגם כללות ענין הנישואין שייך למספר ארבעים, כמרז"ל (סוטה ב, א. סנהדרין כב, סע"א) שארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני.

42) ולהעיר, שתפלה ענינה "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (נסמן בתורת מנחם חנ"ד ע' 273 הערה 57), שעל ידה מתעלים הענינים הגשמיים שבהם מקיימים התומ"צ — "מעשים טובים" שנעשים ע"י התשובה (ראה לקו"ת מטות פב, א. דרושי שמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג).

43) להעיר מהמבואר במ"א (ראה תורת מנחם חנ"ג ע' 371. וש"נ) שבכ"א מג' דברים אלו — ב' ענינים: מחשבה ודיבור. וגם מצד ענין זה שייכים הם למ"ם, כי במ"ם — שני ענינים: מ"ם פתוחה — דיבור, ומ"ם סתומה — מחשבה.

גם יש לומר, שב' הענינים דמ"ם פתוחה וסתומה, ישנם גם במחשבה עצמה: בתורה — גליא דתורה ופנימיות התורה (שבת קד, א. פירש"י שם). בתפלה — כוונה השייכת לכאו"א (כוונה הכללית ד"דע לפני מי אתה עומד" (ראה ברכות כח, ב) ופירוש המלות ע"ד הפשט) והכוונות שעפ"י סוד. בתשובה — עצם התשובה שבה הכל שוים (עזיבת החטא, הגמר בלב שלא ישוב עוד לכסלה) והפרטים שבה (מיראה ומאהבה; תתאה ועילאה; ועוד).

44) והיינו, שמספר הימים הוא — לא ק"כ יום, או ב"פ ששים יום, אלא דוקא ג"פ ארבעים יום, ראשונים אמצעיים ואחרונים (מהנחה בלתי מוגה).

45) מנחות צט, ב. ועד"ז בכ"מ.

46) זח"ג קעט, א. תקו"ז תי"ז (לא, ריש ע"ב).

47) עקב ט, כ. שם, כו (ראה פירש"י שם, כה).

48) ראה פירש"י שם, יח. ובפרש"י (תשא לג, יא) דאז "נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם".

49) ולהעיר, דשניהם (מ' יום השניים והשלישיים) הם תפלה (תפלה על דבר המוכרח, שלא "להשמיד אתכם" "אל תשחת עמך" — תפלה דמ' יום השניים; תפלה שתהי' סליחה נעלית — וכמש"נ: "סלחתי כדברך" — מ' יום השלישיים) ותשובה (תשובה תתאה — מ' יום השניים; תשובה עילאה, מרוצה בלב שלם (כנ"ל) — מ' יום השלישיים).

ויתירה מזו י"ל, שכל תפלה כדבעי ותשובה כדבעי — כל אחת מהן כוללת הן תפלה (במובן המצומצם, דרגא תתאה דתפלה, מילוי ההכרח — תשו"ת) הן תשובה (עלי' אמרו גדולה תשובה שמקרבת כו' (רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ו־ז), ושיהי' כל ימיו בתשובה (תניא אגה"ת ספי"א וח"א פל"א. לקו"ת ר"פ האזינו), דרגא עילאה דתשובה, לא על חטא (חסרון) — תפלה על טוב ותענוג, יותר נכון — תפלת ש"ק).

ולהעיר מרמב"ם הל' תפלה בתחלתן שתפלה — "שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה כו' ואח"כ נותן שבח כו' על הטובה כו'".

50) ראה תניא רפמ"ב: "כל נפש ונפש מבית ישראל כו'".

51) ע"ז ה, ריש ע"ב.

52) סוטה כב, ריש ע"ב (ובתוס'). יו"ד סרמ"ב סל"א.

53) אוה"ת דברים ע' יח.

תפלה – כמסופר בגמרא[54] שכאשר אמרו לר' אליעזר אודות תלמיד שמאריך בתפלתו יותר מדאי, ענה ר"א: "כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב בי'[55] את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'". ונמצא, שמארבעים יום השניים שבהם התפלל משה, נעשה (אצל תלמידו של ר"א) אריכות התפלה (עד ל)ארבעים יום.

ותשובה – שמצד ארבעים יום השלישיים שבהם פעל משה רבינו הענין ד"סלחתי כדברך"[56], נקבעו עבור כל בנ"י בכל הדורות הימים שמר"ח אלול עד יו"כ בתור ארבעים ימי תשובה[57].

[ולהעיר, שמספר ארבעים מצינו הן בענין התשובה עצמה, כנ"ל בענין הארבעים יום שמר"ח אלול ועד יוה"כ, הן בנוגע לוידוי[58], והן בנוגע לתעניות של תשובה שמספרם בכלל הוא ארבעים יום[59]].

וכן גם בענין הספירות, שענין התשובה הוא בספירת הבינה[60], ו"בן ארבעים לבינה"[61].

וי"ל רמז בזה שכל ג' הענינים (תורה תפלה ותשובה) מתחילים[62] בתי"ו – עשר פעמים ארבעים (מ' פועל בעשר כחות, בע"ס וכו'), ארבעים (בשלימות – היינו) כל אחד כלול מיו"ד.

ז. באות מ"ם יש מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה, שזהו מאמר פתוח – גליא דתורה, ומאמר סתום – פנימיות התורה[63].

ולכן מהראוי, שההוספה בלימוד התורה הקשורה עם מ"ם שנה, תהי' הן בגליא דתורה, והן בסתים דאורייתא[64], שבדורותינו אלה נתגלה בתורת החסידות.

---

54) ברכות לד, א.

55) עקב ט, כה.

56) ולהעיר, שאע"פ שהענין ד"סלחתי כדברך" נפעל רק בסוף ארבעים יום השלישיים, הרי גם התחלת הארבעים יום היתה כבר ברצון, כמארז"ל (פרש"י תשא שם) "מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון", היינו, שכל ארבעים יום האחרונים (כמו כל ארבעים יום הראשונים) היו ברצון.

ובהקדמה – שמובן בפשטות שבמשך הארבעים יום לא עמד משה באותה דרגא, אלא הוסיף להתעלות מדרגא לדרגא בענין בקשת הסליחה כו' – מאז שהתחיל כבר בארבעים יום האמצעיים (מיד לאחרי התשובה ע"י "עזיבת החטא בלבד"*), ומזה מובן גודל העילוי שנפעל במשך ארבעים יום האמצעיים, ועאכו"כ במשך ארבעים יום האחרונים עד לסיומם שאז נפעל הענין ד"סלחתי כדברך"; ואעפ"כ, התחלת ארבעים יום האחרונים היתה כבר "ברצון".

ולהעיר גם מהמדובר בהתוועדות קודמת (שיחת יום ב' דחה"ס סכ"א (תורת מנחם חנ"ד ע' 124 ואילך)) שהתשובה הכי תחתונה קשורה עם התשובה היותר נעלית, שזהו מצד נקודת התשובה שישנה בכל המדריגות שבתשובה החל מ"עזיבת החטא בלבד" – "בלבד" דייקא, שמורה על אמיתית ענין האחדות דלמעלה, "הי' הוא ושמו בלבד" (פרדר"א רפ"ג), שמתבטאת ב"עזיבת החטא"** (וזהו הטעם ש"עזיבת החטא בלבד" פועלת ענין התשובה).

57) ראה או"ח סתקפ"א. ובב"ח שם ד"ה והעבירו.

58) כל בו סימן ע.

59) ראה אג"ק ח"ב ע' סג הערה ה. לקו"ש שם ע' 222 הערה 5.

60) ראה תורת מנחם חנ"ד ריש ע' 74. וש"נ. – וגם מצד זה, שייכות מיוחדת דתשובה לנשואין (ראה גם לקמן הערה 115 ובשוה"ג), כי חופה הוא בחי' (ת"ת ד)בינה המקפת לזו"ן (חתן וכלה) – לקו"ת שה"ש מז, ד. ולהעיר, שגם אגה"ת הוא חלק השלישי של ספר התניא, הכולל את ב' החלקים שלפניו: שער היחוד והאמונה (מלכות), וספר של בינונים המבאר פרטי הענינים דאהו"ר (ז"א)*** (ראה לקו"ש שם ע' 161. וראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 90 הערה 197).

61) אבות פ"ה מכ"ב. וראה אוה"ת ר"פ תולדות (עה"פ ויהי יצחק בן מ' שנה). וש"נ.

62) אות הראשונה, "והיא העיקר כו' והשאר טפילות אלי'" (תניא שעהיוה"א פי"ב).

63) ראה תורת מנחם חנ"ד הערה 43.

64) וכמדובר בהתוועדות הקודמת (ש"פ ויצא, ט' כסלו ס"ב (תורת מנחם חנ"ד ע' 292)) שהגילוי דפנימיות התורה התחיל ע"י רשב"י, שענינו הי' לחבר פנימיות התורה עם נגלה דתורה. ואף שבזמנו הי' הגילוי ליחידי סגולה בלבד, הרי כבר אז צוה לכתוב את הדברים שגילה, והרי ענין הכתיבה הוא למען יעמדו ימים רבים, ויבואו לידי גילוי כו' (מהנחה בלתי מוגה).

---

*) כדברי רבינו הזקן (אגה"ת פ"א) שזוהי "מצות התשובה מן התורה".

**) נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ זחי שרה ס"ד (תורת מנחם חנ"ד ע' 269).

***) ובפרטיות יותר: בשער היחוד והאמונה – העיקר הוא ענין האמונה (מלכות), וענין היחוד הוא שעל ידו באים לענין האמונה (וכאשר מובא שם ענין בנוגע להמדות אהוי"ר, או בנוגע לענין התשובה, הרי זה רק בדרך אגב); ובספר של בינונים – העיקר הוא בנוגע לעניני אהוי"ר, ואילו ענין היחוד – נתבאר בדרך אגב, בפרק כ' – הקשור עם בחי' הכתר (ענין התשובה).

ועפ"ז מובן שאין להקשות על המבואר באגה"ת מחלק ראשון שבתניא (גם אם מבואר שם באופן אחר), כי, באגה"ת העיקר הוא ענין התשובה, והוא השורש ומקור לכל ענין התשובה, ואילו עניני התשובה שנזכרו בחלק ראשון הם רק בדרך אגב – רק מה שנוגע להמדובר אודות עניני אהוי"ר (מהנחה בלתי מוגה).

ואע"פ שבאגה"ת גופא ישנם שני החלקים, שהרי בפרקים הראשונים שבאגה"ת מבאר עניני תשובה הלכה למעשה, בעיקר – ע"פ נגלה[65], ובשאר הפרקים ע"פ חסידות[66] – מ"מ, כיון שזהו חלק בתניא, שהוא בעיקרו פנימיות התורה, לכן, מהראוי שההוספה בגליא דתורה תהי' נוסף על לימוד אגה"ת.

ח. מ' פתוח ומ' סתום קשור גם עם גלות וגאולה[67] –

יברך ויתן השי"ת שנזכה בקרוב לקיום היעוד[68] "לסרבה (שהמ"ם סתומה[69]) המשרה ולשלום[70] אין קץ", דקאי על משיח[71] (והרי גם "משיח" מתחיל במ"ם[72]), יבוא ויגאלנו בקרוב ממש, בעגלא דידן.

ותקויים ההבטחה בסיום וחותם ההפטורה (וגם בהסדרה שקראנו זה עתה בתורה: "אבוא אל אדוני שעירה"[73], ומפרש רש"י (שענינו הוא – פשוטו של מקרא[74]) שזה יהי' בימי המשיח, שנאמר) "ועלו[75] מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה"[76].

* * *

ט. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[77] "ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם",

– שאין הכוונה ב"מקניהם" ל"כל קנינו"[78], אלא "להספיק מרעה לבהמות שלהם", שעפ"ז מובן מדוע עזב עשו את ארץ כנען (שהיתה מקום מגורו), ולא יעקב, כי יעקב רכש מספר עצום של צאן, ולכן הי' לו דין קדימה בנוגע למרעה הארץ.

אך טעם זה אינו מספיק, כי, לא מסתבר שעשו יעזוב את ארץ כנען רק בגלל יושר לבו. ולכן מוסיף רש"י מ"מדרש אגדה" שהסיבה להליכת עשו "מפני יעקב אחיו"[78] (ולא להיפך), היא בגלל שבלאה"כ היו לעשו טעמים לעזוב את ארץ כנען (ולכן, כאשר א' האחים הוצרך לעקור מארץ זו, עשה זאת עשו): (א) "מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהי' זרעך[79], המוטל על זרעו של יצחק, אמר, אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר", (ב) "ומפני הבושה שמכר בכורתו" (שלכן לא התחשב בבושה שבעזיבת הארץ).

וההוראה, שכל זמן פרעון השטר חוב ד"גר יהי' זרעך" בזמן הגלות, צריך יהודי להרגיש שהוא "גר" בארץ לא לו, ולא להתיישב[80] ח"ו בגלות –

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"י ע' 109 ואילך.

* * *

65) ראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 305.

66) בפרטיות יותר י"ל: ג"פ הראשונים – בעיקר ע"פ נגלה, ה"פ האמצעים – ע"פ חסידות, ד"פ האחרונים – חיבור שניהם.

67) ראה בחיי ר"פ ויחי (בשם מדרש). רד"ק לישעי' ט, ו.

68) ישעי' שם.

69) מ"ם סתומה באמצע תיבה – אף שגם אם היתה פתוחה, לא שייך שיהי' ממנה יניקת החיצונים, להיותה באמצע (התיבה) עניני קדושה.

ועי"ז מתקנים את הפירצה בחומות ירושלים שבזמן הגלות, כמ"ש (נחמי' ב, יג) "חומות ירושלים אשר המ פרוצים", מ"ם פתוחה בסוף התיבה, דאף שהוצרכה להיות סתומה, כדי שלא תהי' יניקה לחיצונים, הנה "מפני חטאינו גלינו כו'", והתיקון לזה הוא ע"י המ"ם סתומה באמצע התיבה ב"לסרבה המשרה" (ראה בארוכה ספר הערכים חב"ד מערכת אותיות התורה – מ"ם (ב) פתוחה וסתומה (ע' קפו ואילך). וש"נ). – מהנחה בלתי מוגה.

70) ראה ד"ה ביום השני תרכ"ט קרוב לסופו (סה"מ תרכ"ט ע' רלג), שע"י ב' הממי"ן שבשיתא סדרי משנה – מ' פתוח [גליא דתורה] שבתחלת המשניות, ומ' סתום [פנימיות התורה] שבסוף המשניות – באים לריבוי השלום (סיום המשניות), "עד גם שאפילו בחיות ובהמות יהי' ג"כ השלום" – היעוד דגאולה העתידה.

71) ישעי' שם. סנהדרין צד, א.

72) וענינו הו"ע התשובה, כמאמר (ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ) משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא (מהנחה בלתי מוגה).

73) פרשתנו לג, יד.

74) פרש"י בראשית ג, ח. ובכ"מ. ובמפורש כאן – שלאחרי שפרש"י כנ"ל (בפנים) מסיים: "ומ"א יש לפ' זו רבים".

75) עובדי' א, כא.

76) לשלימות הענין – ראה שיחת ש"פ מקץ ס"ח (תורת מנחם חנ"ה ע' 100).

77) פרשתנו לו, ז.

78) שם, ו.

79) לך לך טו, יג.

80) ולכן, כאשר "ביקש יעקב לישב בשלוה", אזי מיד "קפץ עליו רוגזו של יוסף" (פרש"י ר"פ וישב).

י. נהוג בזמן האחרון ללמוד ענין באגרת התשובה, ובפרט ביום הש"ק זה ששייך למספר הארבעים, והרי גם ענין התשובה קשור עם מספר ארבעים (כנ"ל ס"ו).

ולכל לראש, בהמשך למש"נ בהתוועדות הקודמת[81] בנוגע ל"מ"ש בזוה"ק .. שאין תשובה מועלת לפוגם בריתו ומוציא ז"ל, והוא דבר תמוה מאד, שאין לך דבר עומד בפני התשובה כו'"[82] — שנוסף על פרטי הדיוקים שנתבארו לעיל, עדיין דרוש ביאור בכללות הענין, ולעת־עתה לא ראיתי שיתעכבו על זה:

רבינו הזקן מביא אמנם ש"פי' בר"ח[83] שכוונת הזהר שאין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה", אבל עדיין אין זה תירוץ על התמיהה — "דבר תמוה מאד" — בנוגע לגודל חומר הענין ד"פוגם בריתו" עד כדי כך ש"אין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה", ולא כמו בשאר הענינים שמועלת גם תשובה תתאה.

ויש לבאר זה ע"פ מ"ש רבינו הזקן באגה"ת פ"ט: "לפי שפגם הברית .. פוגם במוח לכן תיקונו דיתעסק באורייתא דמחכמה[84] נפקת", והיינו, שהחומר דפגם הברית הוא לפי ש"פוגם במוח", ולכן התיקון לזה הוא ע"י תשובה עילאה דוקא ("אין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה"), שזהו ענין לימוד התורה (כמבואר שם).

אבל עדיין אינו מובן[85]:

בפ"ט כותב רבינו הזקן ש"פגם הברית בהוצאת ז"ל ואצ"ל בעריות או שאר איסורי ביאה דאורייתא או דרבנן פוגם במוח". ואם נאמר שהחומר ד"פוגם בריתו ומוציא ז"ל" (עד כדי כך ש"אין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה") הוא בגלל ש"פוגם במוח" — למה נאמר בזהר "שאין תשובה (תתאה) מועלת לפוגם בריתו ומוציא ז"ל" דוקא, ולא בנוגע לשאר איסורי ביאה?

זאת ועוד:

כיון ש"אורייתא מחכמה נפקת", הרי מובן שע"י ביטול תורה ה"ה "פוגם במוח". וא"כ, הרי גם בנוגע לביטול תורה הוצרכו לומר "שאין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה"?

וכיון שביטול תורה הוא מהדברים ש"אין אדם ניצול מהם בכל יום"[86], נמצא, שבכל יום זקוק כל אדם לתשובה עילאה דוקא!

ואעפ"כ, הענין ש"אין תשובה (תתאה) מועלת" נאמר בזהר רק בנוגע לפוגם בריתו ומוציא ז"ל, ולא בנוגע לשאר איסורי ביאה, ועאכו"כ לא בנוגע לביטול תורה!

ולהעיר, שבחלק ראשון של ספר התניא[87] מבאר רבינו חומר עון זרע לבטלה "בבחי' הגדלות וריבוי הטומאה והקליפות שמוליד ומרבה מאד מאד .. יותר מביאות אסורות", אבל אעפ"כ, לא מסתבר לומר שבאגרת התשובה — המקום העיקרי לביאור עניני התשובה — סומך רבינו על מ"ש במ"א שאינו המקום העיקרי. וצריך לומר, שהביאור בענין זה נרמז באגה"ת עצמה.

*

יא. כמו"כ יש להתעכב על כמה ענינים באגה"ת פ"ב:

כאשר[88] רבינו הזקן מביא דוגמאות מ"כמה תנאים ואמוראים שעל דבר קל היו מתענים תעניות הרבה מאד"[89], מביא בכל דוגמא הן המאורע שבגללו התענו — בכדי להדגיש שהתעניות היו על "דבר קל",

---

81) שיחת ש"פ ויצא סט"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ד ע' 305 ואילך).

82) רפ"ד.

83) שער הקדושה פי"ז (ד"ה עם היות).

84) זח"ב סב, א. פה, א. קכא, א. ועוד.

85) בהבא לקמן — ראה גם שיחת יו"ד שבט שנה זו סמ"ה (תורת מנחם חנ"ה ע' 218 ואילך).

86) תניא פכ"ה (לב, סע"א). וראה בהנסמן ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות לתניא" פ"א (ריש ע' כו).

87) ספ"ז.

88) מכאן עד סוסי"ח — נדפס בהוספות ללקו"ש שם ע' 183 ואילך.

89) וכמשנ"ת בהתוועדות קודמת הצורך בדוגמאות אלו (שיחת ש"פ בראשית סי"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ד ע' 250 ואילך)).

והן ריבוי התעניות (בב' דוגמאות הראשונות: "והושחרו שיניו מפני הצומות", ובדוגמא הג': "התענה מ' צומות") – בכדי להדגיש שהתענו "תעניות הרבה מאד" (כי גם מ' צומות – אף שאין זה מספר גדול כ"כ – נקרא "תעניות הרבה מאד", כדלקמן (סי"ד ואילך)), ששניהם נוגעים בענין הדוגמא.

אבל, בדוגמא הראשונה – "כמו ראב"ע שהי' מתיר כו'" – הנה לאחרי שמביא את כל הענין (מירושלמי[90]), מוסיף: "על שלא קיים דברי חבריו". ולכאורה: כיון שכבר אמר לפנ"ז "שהי' מתיר כו' וחכמים אוסרים כו' ולא מיחה בה", הרי כבר מובן שזה ש"הושחרו שיניו מפני הצומות" הוא בגלל שלא קיים דברי חבריו, ולמה צריך רבינו הזקן לומר זאת בפירוש?

ואם יש צורך לפרש שהצומות היו בגלל הענינים שנזכרו לעיל – הי' צריך לסיים גם בדוגמא הב' והג' "על שאמר בושני מדבריכם" ו"על שנתהפכה לו רצועה של תפילין"?

יב. והביאור בזה:

בפשטות לומדים שראב"ע התענה בגלל שלא מיחה – "מי שיש בידו למחות כו'"[91], ערבות, מצות "הוכח תוכיח"[92] וכו' (ועיין לשון הבבלי והירושלמי והמפרשים בזה). ורבינו הזקן מחדש – שהתענה (לא על שלא מיחה, אלא) "על שלא קיים דברי חבריו".

ויש להאריך בביאור הענין וישוב הלשון בהנ"ל עפ"ז. ואכ"מ.

יג. אך מה זה נוגע לענינו, שלכן מדגיש רבינו הזקן באגה"ת שהתענית היתה "על שלא קיים דברי חבריו", ולא על שלא מיחה וכיו"ב?

ויובן בהקדם מה שמצינו בנוגע לכמה ענינים שישנם בריבוי מצוות, כמו חצי שיעור, למשל, שישנו בכל האיסורים[93], שיש חקירה[94] אם זהו ענין בפני עצמו, היינו, שבכל ענין של איסור (אכילת חלב, דם, מלאכת שבת ועוד) האיסור הוא – חצי שיעור, או שחצי השיעור שבכל איסור נכלל באיסור הפרטי: אכילת חצי שיעור חלב – הרי זה איסור חלב, ועשיית חצי שיעור מלאכה בשבת – איסור שבת.

וחקירה זו מצינו גם בנוגע ל"לפני עור לא תתן מכשול"[95], ועוד.

---

90) שבת ספ"ה (כפי שמציין הצ"צ – בקיצורים והערות לשם).

91) שבת נד, ב.

92) קדושים יט, יז.

93) יש אומרים (שו"ת חכם צבי ספ"ו) שאיסור חצי שיעור מן התורה הוא רק במידי דאכילה. אבל אדה"ז בשלחנו (סי' שמ ס"ד. הל' גזילה וגניבה ס"א) סובר שהוא בכל האיסורים.

ומ"ש בקו"א סתמ"ב סי"ז טעמו של הח"צ על מה שאין ח"ש אסור מה"ת בבל יראה וב"י – בהכרח לפרש שכוונתו הוא לטעם השני שבח"צ שם, שאיסור ח"ש מה"ת הוא היכא דאחשבי' דוקא. (וצ"ע בשו"ת הצ"צ יו"ד סט"ז ס"י ובשער המילואים סס"ג ס"ו). וראה שדי חמד כללים מערכת חצי שיעור. וש"נ. – וראה גם לקו"ש ח"ז ע' 110 הערה 36 ובשוה"ג.

94) צפנת פענח – להרגצובי – על הרמב"ם הל' אסו"ב פ"א ה"ח. ומבאר שם מאי בינייהו.

"באם נאמר שיש לימוד מיוחד לח"ש בחמץ (ראה רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"א ה"ז ובמפרשיו), מסתבר שגם בשאר האיסורים הוא פרט בכל ענין בפ"ע (וע"ד הבערה לחלק יצאת (שבת ע, א. וש"נ) – אף שאינו דומה לגמרי).

ועד"ז בנוגע איסור לפני עיור (קדושים שם, יד) – אם הוא איסור כללי, או שהוא פרט בכל ענין בפ"ע – יש לומר, שתלוי בהדיעות (ראה מנ"ח מצוה רלב ובהגהות הרי"פ פערלא לשם. וכבר העירו מזח"ג פה, א. רמב"ם הל' ת"ת פ"ו הי"ד וראב"ד שם) אם הנותן מכשול לפני עיור – כפשוטו – עובר בלאו זה.

שלפי שיטה זו (שחלק הכתוב ופו' – עפ"י הכלל ד"אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (שבת סג, א. וש"נ) – אופן אחד דהאיסור) לחלק יצא בכל האיסורין (אף שמחולק מהבערה לחלק יצאת – דכאן הוא לפֵרֵט ולא לחלק), וה"ז פרט בכל ענין בפ"ע,

[וי"ל גם להיפך: כיון שייחדו הכתוב בפ"ע – ה"ז הוכחה שהוא ענין בפ"ע. ומושיט יין לנזיר ה"ז פרט בלפני עיור ולא בנזיר]

משא"כ להדיעה שאינו עובר באופן זה – איסור כללי הוא" (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א). – וראה גם תורת מנחם חנ"ג ס"ע 79. וש"נ.

95) שו"ת צפנת פענח ירושלים תשכ"ה סי' ה'. וש"נ.

"עפ"י הביאור (ראה שו"ת צפע"נ שם) שדרז"ל (שבועות מז, ב) "אזהרה לעוקב כו'" שוללת דלא נאמר שרק הענין כללי דלפני עיור יש בזה כ"א גם ענין מיוחד נוסף ועיקרי – תומתק שייכות המאמרים שהובאו בברייתא שם (שהיא גם – בתוכנם – לא רק מפני שכולם שמעון בן טרפון אמרם): לא רק שכדאי בכלל "קרב לגבי דהינא", אלא שגם "ואידהו".

ועפי"ז יומתק גם הלשון שם "באהלו של מקום" (דלכאורה הול"ל (וכן בקרא) אהלו (בלא בי"ת) או: את אהלו) – כי ע"י שגינו את הארץ גינו גם את ה"מקום" שנמצא באהלו. ויומתק דיוק הוספת רש"י: "תרתם את הארץ וגיניתם את המקום שהשכין כו'" (נוסף על וגיניתם את הארץ בכלל)" (ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א). – וראה גם תורת מנחם שם ריש ע' 80. וש"נ.

בנוגע ל"הוכח תוכיח את עמיתך"[92], משמע[96], שאין זה ענין בפני עצמו, אלא בכל ענין וענין נכלל הציווי "הוכח תוכיח" באיסור הפרטי – כדברי הגמרא[91] ש"כל מי שאפשר למחות .. ולא מיחה נתפס" על אותן עבירות שנעשו – "עבירות שבידן"[97]. וכדברי הגמרא[98] בנוגע לראב"ע גופא: "מתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו".

ולכן נוגע כאן להדגיש ולהביא הביאור שראב"ע התענה "על שלא קיים דברי חבריו":

אם הי' מתענה על שלא מיחה, לא הי' מזה ראי' בנוגע לתענית "על דבר קל", כיון שהענין שעליו לא מיחה (ומצד זה נקרא על שמו) הי' איסור שבת, שהוא איסור חמור, ועד שמומר לשבת הוא כמומר לע"ז (כפי שמביא רבינו הזקן לעיל[99]).

[ואף שבשבת גופא, יציאת פרה ברצועה שבין קרני' אפילו לדברי חכמים היא רק ענין דרבנן, ובנוגע לשביתת בהמתו – הרי כללות ענין השבת הוא דבר חמור, ובאגה"ת רוצה להוכיח דאפילו קל הוא בכללותו, ג"כ מתענים כו']).

ולכן מדייק רבינו הזקן שהתענה "על שלא קיים דברי חבריו"[100], שזהו דבר קל.

*

יד. וכן יש לבאר מ"ש בדוגמא הג' "והתענה מ' צומות" (ולא כבדוגמאות שלפנ"ז: "והושחרו שיניו מפני הצומות") – דלכאורה, מ' צומות אינם ריבוי גדול כ"כ שיקרא (לא רק "תעניות הרבה", אלא) "תעניות הרבה מאד" (ובפרט שמספרי הצומות על עבירות שמביא בהמשך פרק זה ובתחלת פ"ג הם יותר מארבעים)?

ואין לומר שלגבי הענין ד"נתהפכה לו רצועה של תפילין", כיון שהי' שלא בידיעתו (ולא כבב' הדוגמאות שלפנ"ז, "לא קיים דברי חבריו" ו"אמר בושני מדבריכם", שזה בידיעה ובכוונה) נחשבים גם מ' צומות "הרבה מאד" – כי, מהלשון "שעל דבר קל היו מתענים תעניות הרבה מאד", משמע, ש"הרבה מאד" אינו רק בערך ה"דבר קל" שעליו התענו, אלא זהו "הרבה מאד" גם בעצם. ובהכרח לומר, שגם מ' צומות – אף שזה הרבה פחות מריבוי התעניות שעל ידם "הושחרו שיניו" – נחשב "תעניות הרבה מאד".

טו. ויובן בהקדם המבואר לעיל (ס"ו) אודות המספר ארבעים, שזהו א' הענינים שבו משתווים הענינים דתורה תפלה ותשובה, שכולם הם במספר ארבעים.

אך צריך להבין:

משך הזמן בג' ענינים דתורה תפלה ותשובה תלוי לכאורה (א) בהענין [הנלמד; אודותיו מתפללים; עליו שבים בתשובה (וכפי שרואים בנוגע למספר הצומות שהובאו באגה"ת, שעל כל עבירה ישנו מספר שונה)] (ב) באדם [הלומד; המתפלל והשב. מי שיש לו כשרונות טובים יותר, יכול להשיג במשך זמן קצר יותר[101]; ועד"ז בתפלה, שכאשר יש לו מנוחת הנפש יותר או זכויות יותר, מתקבלת תפלתו מהר יותר; וכן הוא בתשובה, שתלוי' בקשיות העורף וכו' של האדם החוטא]. וא"כ, איך שייך לקבוע שיעור אחד בנוגע לכל סוגי בני האדם וכל סוגי הענינים?

ועכצ"ל, שבכל ג' ענינים אלו ישנו ענין עצמי שאינו נמדד לפי סוג האדם או הענין, וענין עצמי זה בא ע"י מספר ארבעים.

---

96) ראה גם תורת מנחם חמ"ז ע' 98. וש"נ.
97) פרש"י שם (שבת נד, ב).
98) שם. וכ"ה גם בירושלמי שם.
99) ח"א פכ"ד.
100) וגם מדגיש "חבריו" – ראה שיחת ש"פ בראשית הנ"ל ס"כ (תורת מנחם חנ"ד ע' 253).

101) ואף שכל הענינים שבאבות ספ"ה תלויים הם בגיל, במספר שנות האדם – הרי שם המדובר בהענינים כמו שהם בכח מוכנים לפעול, ולא בהבפו"מ. ועפ"ז יתורץ שלא יוקשה מבן מ' לבינה על התוספות (ראה להלן הערה 116), דהא דלא קאי אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין אינו תלוי בהגיל, כ"א, ארבעים שנה מששמע מרבו.

והענין בזה[102]:

הנקודה שבכל ג' הענינים דתורה תפלה ותשובה היא – שעל ידם נעשה האדם מציאות חדשה: בתורה – "המלמד את בן חבירו תורה .. כאילו ילדו"[103]. בתפלה (שעומד כעבד לפני רבו[104]) – שמתבטל ממציאותו, כמו עבד שכל מציאותו היא מציאות האדון[105]. ובתשובה – שנהפך מרשע גמור לצדיק גמור.

[ובפרטיות: שינוי המהות שבתורה הוא באופן שהאדם נעשה מציאות חדשה; שינוי המהות שבתפלה הוא באופן של ביטול מציאותו הקודמת; ושינוי המהות שבתשובה הוא בשניהם].

ואע"פ שמציאות חדשה זו נעשית ברגעא חדא, וארכיות הזמן של ארבעים יום (שלאחרי רגע זה) היא בנוגע להגדלת ושכלול המציאות החדשה – הרי גם השכלול של מציאות חדשה (שהנקודה שנתחדשה מצטיירת באופן כללי (בערך הפרטיות שלאח"ז)) נקבע במשך זמן של מספר ארבעים.

אלא כיון שבארבעים יום נעשה רק ציור כללי, לכן צ"ל בכל ג' ענינים הנ"ל אריכות זמן יותר מארבעים, ועד שאין להם שיעור, וצריכים להיות במשך כל ימי חיי האדם (בתורה – "לא פסיק פומי' מגירסא"[106], בתפלה – "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו"[107], ובתשובה – שיהי' "כל ימיו בתשובה"[108]) – כדי שהנקודה תחדור בכל הפרטים של האדם.

וכפי שמצינו ג' ענינים אלו בהולדת הולד: נקודת הולד (התחדשות מציאותו) נעשית ברגע אחד[109] כללי של הנקודה; זכר או נקבה – במשך ארבעים יום[110]; והציור הפרטי בכל אבריו וגידיו עד לשערות וצפרנים – תשעה חדשים או שבעה, או עד י"ב חודש[111].

וענין זה ששכלול של ענין נעשה במשך זמן של ארבעים, מצינו הן בנוגע לגמר ושכלול ביטול מציאות קודמת – כדברי הגמרא[112] שר' זירא התענה ארבעים תעניות[113] בכדי לשכוח תלמוד בבלי, והן בנוגע לגמר ושכלול מציאות חדשה – כנ"ל הדוגמא מעובר שבמשך ארבעים יום מקבל את הציור הכללי שלו.

וכמו בעובר, כן הוא גם לאחרי שנולד, ששכלול כח הבינה שבו [ששייך במיוחד לתורה[114], וגם[115] לתשובה שהיא בספירת הבינה (כנ"ל ס"ו)] הוא במשך ארבעים שנה, כמרז"ל[61] "בן ארבעים לבינה": עצם כח הבינה בא מיד כשנולד, אבל שכלול הכח הוא רק כשנעשה בן ארבעים, שלכן[116] "לא קאי איניש אדעתי' דרבי' עד ארבעין שנין"[51].

---

102) בהבא לקמן – ראה גם שיחת י"ט כסלו סל"ב (תורת מנחם חנ"ה ס"ע 48 ואילך).
103) סנהדרין יט, ב. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת במדבר ג, א.
104) שבת יו"ד, רע"א.
105) ראה צפע"נ מהד"ת ע' 84 ואילך.
106) שבת ל, ב.
107) ברכות כא, א. וש"נ.
108) שבת קנג, א.
109) ראה סנהדרין קי, סע"ב: "משעה שנזרע".
110) ברכות ס, א. שו"ע או"ח רסר"ל.
111) ראה יבמות פ, ב.
112) ב"מ פה, א.
113) כ"ה גירסת המהרש"ל שם. ולפי הגירסא מאה תעניתא – השייכות של מאה לביטול הוא ע"ד מרז"ל (אבות שם) "בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם".
114) באוה"ת תצא ע' תתריא, שגם מ' יום דתורה הוא כנגד יצירת הולד לארבעים יום "כי זאת התורה אדם, ושייך הריון כו'".
עיי"ש.
115) ראה גם אוה"ת תולדות קלז, א שענין "בן ארבעים שנה" דיצחק שייך לענין "קאי אדעתי' דרבי'" – תורה (הוראה*), ולענין מ' יום שמר"ח אלול ועד יו"כ – תשובה.
ועפ"ז תומתק השייכות ד"וכל טוב אדוניו בידו" (חיי שרה כד, יו"ד. וראה ב"ר פנ"ט, יא. פירש"י עה"פ) לנשואי יצחק – כי ענין "וכל טוב אדוניו בידו", הוא מה שקאי אדעתי' דרבי' – אברהם (ראה בכ"ז לקו"ש ח"א ע' 55. תורת מנחם ח"ז ע' 187).
116) פירש"י לאבות שם. שלכן מפרש (ע"ז יט, ב. וכ"ה דעת הר"ן – הובאו בש"ך יו"ד סרמ"ב – ותוספות שאנץ סוטה כב, ב) שהשיעור דהוראה הוא מ' שנה משנולד.
וגם לדעת התוספות (סוטה שם – הובא בש"ך שם), שהוא ארבעים מששמע מרבו, הוא לפי שבדברי הרב ישנו כל הענין, אלא שהוא בהעלם בדברים קצרים ובדקדוקי התיבות (ראה בארוכה ד"ה וידעת תרנ"ז (סה"מ תרנ"ז ע' נ ואילך)), ושכלול הנקודה שקיבל מרבו הוא במשך ארבעים שנה (וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 160 ואילך (גם מהתוועדות זו)).

---

*) באוה"ת שם (וראה בארוכה שם ויצא רו, ב ואילך) שנשואי יצחק ורבקה – יחוד מ"ה וב"ן – הוא ע"י גילוי בחי' בינה – מ"ם. עיי"ש. ואולי זהו ג"כ מהטעמים למנהג בית הרב לקבל "סמיכה" להוראה קודם הנשואין (ראה גם לקו"ש ותורת מנחם שבפנים ההערה ע' 53 ואילך; ע' 185 ואילך).

טז. ע"פ הנ"ל נמצא ש"מ' צומות" הם הכלל של כל מספרי הצומות של כל העבירות, כיון שעל ידם נעשה כללות ענין השינוי אצל האדם המתענה, והצומות שהם יותר מארבעים ענינם להביא את השינוי בפרטיות ובפרטי האדם (ובדוגמת העובר, שכללות הציור שלו נעשה במשך ארבעים יום, ואעפ"כ יש צורך בט' חדשים בשביל הציור הפרטי).

ועפ"ז יש לומר הטעם שמ' צומות נקראים "תעניות הרבה מאד" — דכיון שהם משנים (בכללות) את כל האדם מן הקצה אל הקצה, הרי זה נחשב בנוגע לאדם "הרבה מאד", כיון שהם כוללים את כל מהותו.

*

יז. ויש לבאר מ"ש רבינו הזקן "ועל יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת מספר הצומות כו'" — דלכאורה אינו מובן:

א) מה נוגע להבנת ענינו ש"לימד .. לתלמידיו עפ"י חכמת האמת"?

ב) רגיל בתניא בכיו"ב — כשמוסיף פרט על "האריז"ל" — לציין הספר[117]. וכן בנוגע להרח"ו[118] ועוד.

ג) אדרבה, זהו סותר, לכאורה, לנדו"ד — שהרי אגה"ת נכתבה לכל בנ"י, גם עבור אלו שמצד מדריגתם אינם מתנהגים עפ"י קבלה, וכפי שכבר דובר[119] שמ"ש ב"דף־השער" של התניא "מיוסד על פסוק[120] כי קרוב אליך הדבר מאד" קאי גם על שעהיוה"א ואגה"ת. וא"כ, מדוע נכללו באגה"ת הוראות שלימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת?

אפילו אם רבינו הזקן לא הי' מוסיף את התיבות "עפ"י חכמת האמת", היתה קושיא למה נאמרו באגה"ת — שמיועדת לכל בנ"י — הוראות ששייכים לתלמידי האריז"ל. ובפרט כשמוסיף שהנהגה זו שלימד האריז"ל לתלמידיו היא [לא עפ"י נגלה (וכידוע שהאריז"ל למד עם תלמידיו גם נגלה[121]), אלא] "עפ"י חכמת האמת", אזי מתחזקת יותר הקושיא: וכי הוראות למקובלים הם הוראות לכל בנ"י?

יח. והביאור בזה:

נתבאר לעיל בפרק זה שבכדי "שיהי' לרצון לפני ה' כו' הי' צריך להביא קרבן עולה", "ועכשיו שאין לנו קרבן להפיק רצון מה', התענית הוא במקום קרבן".

ועל זה מתעוררת מיד קושיא: כיון שבכדי "שיהי' לרצון לפני ה'" זקוקים עתה (בזמן הגלות) לתעניות, ע"ד קרבן עולה בזמן הבית — הי' צריך להיות כתוב בגמרא, ברמב"ם ושו"ע וכו' (שנכתבו לאחרי החורבן), ובדרך פס"ד — בדוגמת קרבנות הנ"ל, שצריך להתענות על כל העונות והחטאים[122], ומספר הצומות על כל חטא (כשם שישנו הדין (בתושב"כ ובגמרא) שבזמן הבית היו צריכים להקריב קרבן עולה)?

ולכן כותב רבינו הזקן "ועל יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת מספר הצומות כו'" — שענינים אלו הם עפ"י חכמת האמת, ולכן לא נאמרו בגמרא וכו', כיון שקודם זמנו של האריז"ל הי' אסור לגלות חכמה זו, שהיתה "נסתרה בימיהם כו' כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת כו'"[123].

יסוד הענין נאמר אמנם בגמרא — כפי שמביא לפנ"ז: "כמ"ש בגמרא[124] שיהא מיעוט חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך"; אבל שם נאמר רק יסוד הענין, ו"על יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו .. מספר הצומות", כיון שבזמנו, "בדורות אלו", הגיע הזמן ש"מותר ומצוה לגלות זאת החכמה"[123].

---

117) תניא ספ"ב.

118) שם פ"א.

119) שיחת ש"פ האזינו סל"ז (תורת מנחם חנ"ד ע' 90). וראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 281. וש"נ.

120) נצבים ל, יד.

121) ראה שער המצות פ' ואתחנן (ד"ה גם בענין עסק ההלכה), ל"ת להאריז"ל (טהמ"צ פ' ואתחנן). פע"ח שער הנהגת הלימוד ועוד. — וראה גם תורת מנחם חל"ז ע' 137. וש"נ.

122) בשו"ע (או"ח סשל"ד, יו"ד סקפ"ה) נאמר ענין התעניות, אבל רק באיסור שבת ונדה וג"ז — בהגהת הרמ"א ולא בסגנון פס"ד גמור וכו'. וראה אחרונים לשו"ע או"ח סו"ס תר"ג.

123) תניא אגה"ק סכ"ו (קמב, ב).

124) ברכות יז, א.

אמנם, גם בזמנו של האריז"ל הי' זה לימוד (והוראות) שלימד רק "לתלמידיו"; אבל לאח"ז, בזמנו של הבעש"ט ואדמו"ר הזקן, כשהגיע הזמן ונתגלה ונתפרסם מענה מלכא משיחא "יפוצו מעיינותיך חוצה"[125], והתחילו לגלות "זאת החכמה" בפירסום, ולהמשיכה בחכמה בינה ודעת של כל אחד מישראל – קבע רבינו הזקן באגה"ת מה ש"לימד האריז"ל לתלמידיו", והמשיך זאת לכולם, כיון שעכשיו הרי זה שייך לכל אחד מישראל, ובאופן ש"קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו".

[טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "ואני אבטח בך"].

125) כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ.

המשך ביאור למס' נדה ליום חמישי עמ' ב

תֹּאמַר כן גם **בְּטוּמְאָה קַלָּה** הנוהגת בשאר אוכלים ומשקים שלא תצטרך מחשבה לאכילת אדם, **שֶׁכֵּן יוֹרֶדֶת לְכָךְ** – שהרי בכל מקום שנוהגת, אינה נוהגת אלא על ידי הכשר לקבלת טומאה.

רבי יוחנן בן נורי משיב לדברי חכמים: **אָמַר** לָהֶן רבי יוחנן בן נורי לחכמים, הרי **תַּרְנְגוֹלֶת שֶׁבִּיבְנָה תּוֹכִיחַ** לנידוננו, כלומר מאותו מעשה שהיה ביבנה בתרנגולת שנתנבלה, והיה הנידון בה לענין טומאת אוכלים ומשקים, **שֶׁיּוֹרֶדֶת לְכָךְ** – שהיא בדרך כלל תלויה בהכשר, ואף על פי כן **טִמְּאוּהָ שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה**, נוכיח שגם בטומאה קלה אין צריך מחשבה.

חכמים משיבים לדברי רבי יוחנן בן נורי: **אָמְרוּ** לוֹ חכמים לרבי יוחנן בן נורי, וכי **מִשָּׁם** יש להביא **רְאָיָה**, והלא **כּוּתִים** נכרים האוכלים נבלות **הָיוּ שָׁם** במקום שאירע בו אותו מעשה, ואחר שמתה **חָשְׁבוּ עָלֶיהָ לַאֲכִילָה** ולפיכך טימאוה, שהרי היתה שם מחשבה לאכילת אדם, אבל בלא מחשבה אכן אינה מטמאה.

הגמרא מבררת באיזה אופן נחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים. מבררת הגמרא: **בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה אופן נחלקו התנאים האם נבלת עוף טהור צריכה מחשבה, **אִילֵּימָא** – אם נאמר שמדובר **בְּכַרְכִּים** – בערים גדולות שיש בהם אנשים רבים שאוכלים כל דבר, **לָמָּה לִי** – איזה צורך יש **בְּמַחֲשָׁבָה** על הנבלה לאכילה לפי חכמים, **וְהָתְנַן** – והלא יש להביא ראיה שבכרכים אין צריך מחשבה לאכילה, ממה ששנינו במשנה (עוקצין פ"ג מ"ג) 'נְבֵלַת **בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם** שישנה, הן בכרך גדול והן בכפר, **וְנְבֵלַת עוֹף טָהוֹר**, **וְהַחֵלֶב** של בהמה טהורה שחוטה] **בַּכְּרַכִּים** – מקום שיש בו אנשים רבים, ומתוך כך מצויים אוכלים לכל דבר הראוי לאכילה, חשובים מאליהם כאוכל **וְאֵין צְרִיכִין** לקבלת טומאה **לֹא מַחֲשָׁבָה** שיהיו לאכילת אדם, **וְלֹא הֶכְשֵׁר**' – לקבלת טומאה על ידי שיבואו עליהם מים, וכפי המבואר לעיל שכל דבר ששייכת בו טומאה חמורה המטמאה אדם וכלים, גם כאשר אין טומאתו החמורה נוהגת בו מכל מקום יש עליו טומאה קלה לטמא אוכל ומשקה, וטעם מה שאין צריך החלב הכשר, משום שכבר הוכשר יחד עם הבשר בדם השחיטה.

הגמרא ממשיכה בבירור אופן מחלוקתם של רבי יוחנן בן נורי וחכמים: **אֶלָּא** בהכרח לומר שדברי הברייתא אמורים **בַּכְּפָרִים** שאין מצויים בהם אנשים האוכלים נבלת עוף, ומשום כך אינה חשובה אוכל בלא מחשבה, וקשה על כך **וּמִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** – וכי ישנו מי שסובר **דְּלֹא בָּעֵיָא מַחֲשָׁבָה** – שנבלת עוף טהור בכפרים חשובה אוכל בלא מחשבה, **וְהָתְנַן** – והרי שנינו בתחילת אותה משנה המובאת לעיל 'נְבֵלַת **בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּכָל מָקוֹם** שתהיה, בין בכרכים ובין בכפרים, **וְנְבֵלַת עוֹף טָהוֹר בַּכְּפָרִים** שאין מצויים בהם אנשים האוכלים אותה, **צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה** להיחשב כאוכל לענין קבלת טומאה, והטעם בזה, משום שסתם נבלת בהמה טמאה מאוסה היא ואינה עומדת לאכילה, וכן נבלת עוף טהור אין מצויים בכפרים אנשים האוכלים אותה. **וְאוּלַם אֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר** ביאת מים לקבלת טומאה, משום שדברים אלו מטמאים טומאה חמורה, וכפי הכלל הנזכר לעיל שכל ששייכת בו טומאה חמורה מטמא טומאה קלה אף כאשר אין הטומאה החמורה נוהגת בו], ומאחר שהכל מודים בכפרים שנבלת עוף טהור צריכה מחשבה אי אפשר להעמיד הברייתא בכפרים].

הגמרא מסיקה באיזה אופן נחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים. מתרצת הגמרא דברי הברייתא: **אָמַר רַבִּי זְעִירָא בַּר חֲנִינָא, לְעוֹלָם** דברי חכמים המצריכים מחשבה בנבלת עוף טהור אמורים **בְּכַרְךְ**, **וְאַף** שבכרך בדרך כלל אין צורך במחשבה, שונה הדין בגוזל שנפל לגת, משום **שגִּתּוֹ מַאֲסַתּוּ** – הגת שנפל לתוכה שהיא מליאה משקים גורמת לו להימאס מאכילה, **וְבכך עֲשָׂאָתוּ** – עשתה הגת דינו של הגוזל להיות **כְּכֶפֶר**, כלומר שכשם שבכפר אינו מטמא בלא מחשבה, כך גם בנידון זה לא יטמא בלא מחשבה לדעת חכמים.

הגמרא חוזרת ומביאה דברי הברייתא כדי לפרשם: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**, יש ללמוד שאין נבלת עוף טהור צריכה מחשבה לאכילת אדם מדין **קַל וָחוֹמֶר, שאִם מְטַמְּאָה** את האדם האוכלה **טוּמְאָה חֲמוּרָה** – שאף בגדי האוכל [שהיו עליו בשעת בליעת נבלת העוף] נטמאים, ואף שאכלה **שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה** שתהא לצורך אכילת אדם, וכגון שלא ידע כשאכלה שנבלה היא, האם **לֹא תְּטַמֵּא טוּמְאָה קַלָּה** – טומאת אוכלים ומשקים **שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה**. **אָמְרוּ** לוֹ חכמים **לֹא** – אין ללמוד מקל וחומר זה, שאף **אִם אָמַרְתָּ** שכך הדין **בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה** הנוהגת בנבלת עוף טהור שנוהגת אף בלא מחשבה, הרי יש לתת לכך טעם **שֶׁכֵּן אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְכָךְ**.

מבררת הגמרא: **מַאי 'אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְכָךְ'**.

רבא מבאר כוונת דברי חכמים: **אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ** כך כוונת חכמים להשיב על דברי רבי יוחנן בן נורי, **לֹא** כדבריך שאפשר ללמוד מדין קל וחומר, שהרי אף **אִם אָמַרְתָּ**

בס"ד. שיחת יום ג' פ' וישב, י"ט כסלו, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. ההתוועדות ביום זה היא בקשר לגאולה של רבינו הזקן, מייסד חסידות חב"ד, שהיתה לפני ריבוי שנים – לאחרי שהי' במאסר עבור שיטתו שרצה להפיץ ולנטוע אצל בנ"י, אך כיון שהדבר עורר אי־הבנה אצל חוגים שונים, הרי זה גרם שסוכ"ס הביאו לכך שהממשלה שהיתה ברוסיא בזמן ההוא תאסור אותו; וביום י"ט כסלו שחררו אותו מהמאסר.

וכיון שכל ענין המאסר לא הי' דבר פרטי ואישי, כי אם דבר שהי' קשור עם שיטתו, שיטה שהיא לא רק עבורו, ועבור החוג המצומצם של קרוביו ותלמידיו, אלא (סיבת המאסר היתה בגלל) שרצה להנחילה לכאו"א מעם ישראל, מקרוב ואפילו מרחוק – הרי מובן, שכן הוא גם בנוגע לגאולה, שאינה רק גאולה של איש פרטי, גדול ככל שיהי', אלא גם – ובעיקר – בנוגע לכללות שיטה וגישה זו, שנקראת ע"י רבינו הזקן בשם "חסידות חב"ד", שבעקבות הנצחון שהי' בי"ט כסלו, יכולה להגיע, וסוכ"ס אכן תגיע, לכל אחד ואחת מישראל, כיון שזהו ענין ששייך וטוב לכאו"א, ובמילא מובן שזהו דבר המוכרח לכאו"א.

ונקודה נוספת בזה – שכיון שהגאולה היתה באופן של שלום, כפי שכותב רבינו הזקן באגרת הקודש שלו[1] אודות גאולתו: "כשקריתי בס' תהלים בפסוק[2] פדה בשלום נפשי .. יצאתי בשלום", הרי מובן, ששיטה זו והצלחתה להגיע ולהיות של כל אחד ואחת מישראל, נעשית באופן של שלום, עד כדי כך, שסוכ"ס יודה ויאמר גם הוא: "פדה בשלום נפשי".

ב. והענין בזה:

חסידות חב"ד היא אמנם שיטה מיוחדת בחסידות, אבל היא באה לאחרי שיטת הבעש"ט, שיטת החסידות הכללית (כפי שנקראת ע"י רבינו נשיאנו[3]), שבה ניתוסף ענין עיקרי – שיש לקשר זאת עם חכמה בינה דעת, שעי"ז ניתן לדבר מימד אחר ("אַן אַנדער פאַרנעם") לגמרי – הבנה והשגה עמוקה יותר, שמשפיעה גם על המדות ורגש שבלב, ואז, הנה גם המעשה – שהוא העיקר[4] – בא באופן גדול ועמוק וחי יותר, כפי שרואים בפועל בנוגע למעשה שנעשה אמנם ע"י אברים גשמיים, יד ורגל גשמיים, אבל עשייתו היא בהסכמת וע"י הבנת השכל שבמוח, וביחד עם ההרגש שבלב, והיינו, שמבין שצריך לעשות כן, ויש לו גם הרגש בעשי' זו.

כלומר: הן אמת שהמעשה הוא העיקר, וסוכ"ס צריך להיות המעשה בפועל, ואי אפשר להחליפו לא ברגש הלב ולא בשכל שבמוח,

– וזהו ענינו של השו"ע: פסקי דינים הלכה למעשה, ועליו בנויים כל חיי האדם, מהרגע הראשון שנולד עד לרגע האחרון עלי אדמות, במשך שבעים שנה, "ואם בגבורות שמונים שנה"[5], עד "והיו ימיו מאה ועשרים שנה"[6], שצריכים להיות ע"פ השו"ע, שענינו לבאר ולהיות המורה־דרך, "כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"[7], כיצד עליו להתנהג במעשה –

ובפרט ע"פ הביאור של רבינו הזקן (בעל השמחה והגאולה) עצמו, שענין המעשה מגיע בעומק יותר אפילו מרגש שבלב, ועאכו"כ מהשכל שבמוח,

---

1) אג"ק שלו ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).
2) תהלים נה, יט.
3) סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 78. ועוד.
4) אבות פ"א מי"ז.
5) תהלים צ, יו"ד.
6) בראשית ו, ג.
7) פרש"י ר"פ משפטים.

אבל אעפ״כ, העומק שבענין המעשה יכול להתגלות ולבוא במילואו – בהיותו ביחד עם ההבנה וההשגה בחב״ד שבמוח, וביחד עם הרגש שבלב.

וכאמור, שרואים זאת בפועל, שכאשר האדם עושה בידו מעשה, אבל בשעת מעשה יש לו את מלוא ההבנה וההשגה שבשכל, שעליו לעשות כן, ויש לו את מלוא הרגש שבלב בעשיית הדבר – הרי זה נעשה באופן הכי גדול עמוק וחי.

וענין זה הוא מיסודי החסידות – שכל ענין צריך להעשות ביחד עם הכוונה, החיות והאור שבזה, שאז נעשה דבר שלם.

והרי זהו גם ענין ה״שלום״ – שיש בו ב׳ פירושים[8]: (א) שלום כפשוטו, היפך ממלחמה, (ב) מלשון שלימות – שלם.

וכן הוא בענין ״פדה בשלום״ – שכאשר הפדי׳ היא באופן של שלום, היינו, בהסכם כל הצדדים, הרי זו פדי׳ שלימה, גאולה שאין אחרי׳ גלות[9].

ג. וענין זה מהוה גם הוראה במעשה בפועל:

ידוע שבתורת החסידות הכללית מודגשת התנועה שההנהגה צריכה להיות באופן ד״עזוב תעזוב עמו״[10].

כלומר: אע״פ שמצפים מיהודי להגביר את הצורה על החומר, הרוחניות על הגשמיות והנשמה על הגוף – אין הכוונה בזה שהנשמה צריכה לדחות ולעזוב את הגוף, מבלי לשתף אותו כו׳, ועד להנהגה של סיגופים ותעניות, אלא כפי שפירש הבעש״ט מ״ש[10] ״עזוב תעזוב עמו״, שהעבודה צריכה להיות ביחד עם הגוף,

והיינו, שאע״פ שישנו הענין ד״חמור שונאך״[10], שחומר הגוף (״חמור״), מצד התולדה והטבע, אינו אוהב ענינים רוחניים, ועד ששונא אותם (״שונאך״), כיון שהם מפריעים להטבעיות שלו שמונחת בגשמיות וחומריות, מ״מ, מצפים מיהודי לברר ולזכך את הגוף [וזהו תפקידה של הנשמה, כפי שמבאר רבינו בתניא[11] ש״הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל כו׳, ולא הוצרכה להתלבש בעוה״ז וכו׳ רק .. לתקנם כו׳״], שהגוף עצמו ירצה לעבוד ביחד עם הנשמה בלימוד התורה וקיום המצוות.

ועוד נקודה בדבר – מצד חסידות חב״ד – שלא רק כח המעשה שבגוף מסכים לעשות את המעשה, אלא כל הכחות שבגוף, מהכח התחתון והאחרון, כח המעשה, עד לכח העליון, כח השכל והחב״ד שבמוחין, יש אצל כולם הענין ד״עזוב תעזוב עמו״, שביחד עם הנשמה עובדים את ה׳ – ״לעשות צדקה ומשפט״[12], ע״י לימוד התורה וקיום המצוות, כפי שנחלקים – בדברי הגמרא[13] על הפסוק[2] ״פדה בשלום״ – לג׳ ענינים כלליים: ״העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור״.

ועי״ז נעשית הגאולה,

– כפי שהי׳ אצל בעל הגאולה, רבינו הזקן, לפני מאה ושבעים שנה, והרי אין זה רק ענין שהי׳ בעבר ועכשיו אינו אלא באופן של זכרון, אלא זכרון זה מביא חיות ואור בהוה, בי״ט כסלו תשכ״ט, לכל אחד ואחת מישראל במושבותם, שגם אצלו יהי׳ היום ענין הגאולה –

״פדאני .. מבין אומות העולם״[13], והיינו, שיוציאו אותו מכל הענינים שמהווים העלם והסתר על עשיית ״צדקה ומשפט״, ומכל הענינים שמבלבלים להעסק בתורה ובגמ״ח ותפלה עם הציבור, ובאופן של שלום – ״פדה בשלום נפשי״,

---

8) ראה גם לקו״ת ראה ל, רע״ג. ובכ״מ.

9) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד״ה ה״ג ונאמר – פסחים קטז, ב.

10) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב בהוספות סכ״א. וש״נ (נעתק ב״היום יום״ כח שבט).

11) פל״ז (מח, ב).

12) וירא יח, יט.

13) ברכות ח, רע״א.

שזוהי הגאולה הפרטית, שנעשית הכנה והקדמה וממהרת את הגאולה הכללית — ״פדה בשלום נפשי״ של הקב״ה (שכינה), כדברי הגמרא[13], שהקב״ה אומר ״פדאני לי כו׳״,

בגאולה האמיתית והשלימה, שאז נעשה ״פדאני לי ולבני מבין אומות העולם״ בפועל, למטה מעשרה טפחים, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ד. ע״ד האמור לעיל בנוגע להאדם עצמו — כן הוא גם בנוגע לכללות העולם. ובהקדמה:

כל אדם נקרא ״עולם קטן״[14], כך, שכל אדם בפני עצמו הוא עולם שלם, ובלשון הגמרא במסכת סנהדרין[15]: ״עולם מלא״. אבל, ישנו גם העולם שמסביבו — עולם גדול. ומתפקידו של האדם — שנדרש ממנו לא להסתפק בענינים הקשורים עמו, או אפילו בענינים הקשורים עם בני ביתו וקרוביו, אלא כיון שכל אדם הוא מדיני (כלשון הרמב״ם[16]), שיש לו קשר עם חוג שלם שמסביבו, ועד שכל אחד קשור עם כל העולם, וכמודגש יותר במארז״ל[15] ״כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם״ — עליו לפעול בעולם את הענינים שהתורה מלמדת אותו, ״לעשות צדקה ומשפט״.

וענין זה התחיל כבר מהיהודי הראשון, אברהם אבינו — כמ״ש[12] ״כי ידעתיו גו׳ אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט״, שכבר צוה את ביתו אחריו שענינם הוא לפעול בעולם ״צדקה ומשפט״, כפי שעשה בעצמו — ״ויקרא שם בשם ה׳ א־ל עולם״[17], וכפירוש הגמרא[18] ״אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב״ה בפה כל עובר ושב״, והיינו, שהתעסק עם כל מי שפגש עד שפעל עליו להכריז שהקב״ה הוא בעה״ב שמנהיג את העולם שמסביבו, וכך צריכים להתנהג גם ״בניו״ ו״ביתו אחריו״, כל הדורות שלאחרי אברהם, עד לדורנו זה, וגם לאח״ז — ״לעשות צדקה ומשפט״ לא רק ב״עולם קטן״ שבסמיכות אליו, אלא גם בעולם כפשוטו, ״עולם גדול״, כיון שבשבילו נברא העולם.

ומזה מובן, שכשם שבנוגע לעצמו, תכלית השלימות היא שתהי׳ העבודה עם הגוף באופן ד״עזוב תעזוב עמו״, שגם הגוף ישתתף ויעבוד ביחד עם הנשמה ״לעשות צדקה ומשפט״, כן הוא גם בנוגע לעבודה בעולם, אשר, בכל אופן שבו נעשית התחלת העבודה, הגישה הראשונה, צריך לידע, שהתכלית והמטרה והשלימות היא — להגיע למעמד ומצב ד״פדה בשלום נפשי״, היינו, לפעול שינוי בכל העולם באופן של שלום, כך, שפועלים גם על אומות העולם, וכפי שיהי׳ בזמן הגאולה — ״פדאני לי ולבני מבין אומות העולם״ — ״ועמדו זרים ורעו צאנכם״[19], ועד ״לעבדו שכם אחד״[20].

ה. וגם ענין זה מודגש באגרת הנ״ל שכתב רבינו הזקן אודות גאולתו — שבה הראה את הנקודות הקשורות עם ענין הגאולה:

בהתחלת האגרת כותב רבינו הזקן: ״הפליא ה׳ והגדיל לעשות בארץ כו׳״, ורק לאח״ז מסיים ״כשקריתי בספר תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי .. יצאתי בשלום״.

והענין בזה — שזוהי הנקודה של תורת החסידות בכלל, ותורת חסידות חב״ד במיוחד,

— נוסף על הנקודה שתורת חב״ד דורשת שתהי׳ העבודה עם עצמו (״טאָן מיט זיך״), וגם ״ואהבת לרעך כמוך״[21], גם ליהודי שנמצא בקצה העולם, שמעולם לא ראהו ולא נפגש עמו (כדברי הבעש״ט[22]) —

---

14) תנחומא פקודי ג. ועוד.
15) לז, סע״א.
16) מו״נ ח״ב רפ״מ. וראה גם הל׳ דעות רפ״ו.
17) וירא כא, לג.
18) סוטה יו״ד, סע״א ואילך.
19) ישעי׳ סא, ה.
20) צפני׳ ג, ט.
21) קדושים יט, יח.
22) ראה כתר שם טוב בהוספות סקל״ג. וש״נ (נעתק ב״היום יום״ טו כסלו. וראה גם שם ג אדר א).

שהעבודה ד״העוסק בתורה ובגמ״ח ומתפלל עם הציבור״ תהי׳ באופן ד״פדה בשלום נפשי״ — לא רק מצד הנשמה, אלא באופן של שלום גם מצד הגוף, ויתירה מזה — באופן ד״הפליא ה׳ והגדיל לעשות בארץ״, היינו, שיומשך גם בעולם שמסביבו.

וע״ד שהי׳ בעת הגאולה כפשוטה — ששרי המלוכה הכירו בצדקת שיטתו של רבינו הזקן, ולכן שחררוהו, כך, שמשמעותה של הגאולה היא — שבכל העולם תגיע הידיעה וההכרה ש״הפליא ה׳ והגדיל לעשות בארץ״, שזהו הלשון שמופיע בב׳ הנוסחאות של האגרת, ועאכו״כ לפי הנוסחא שבה חוזר רבינו הזקן וכופל ענין זה ג׳ פעמים (אלא בשינוי הסדר)[23], והרי בג׳ פעמים הוי חזקה[24], שכך נשאר לצמיתות, לעולם.

ו. אך כיצד פועלים זאת — לשכנע את העולם שגם הוא ישתתף באותם ענינים שהיהודי הגיע אליהם כבר, בה בשעה שהעולם מצד עצמו אינו אוחז בזה עדיין, או שאפילו אינו יודע אודותם?

ובכן, א׳ הדרכים לזה — כמו בנוגע לעבודה עם הגוף באופן ד״עזוב תעזוב עמו״ — ע״י דרכי ההתבוננות, ובלשון הכתוב[25]: ״ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע״, ובמילא מובנת המסקנא — ״ובחרת בחיים״, ומסבירים זאת לגוף באופן שיבין שההנהגה לפי רצון הנשמה היא גם לטובת הגוף ועניניו.

וכפי שרואה הגוף בעצמו — ״מבשרי אחזה״[26] — שאע״פ שמבנה הגוף הוא באופן שכמות הבשר גדולה יותר ברגלים[27], מ״מ, כדי שהרגלים יהיו כדבעי, הרי זה תלוי בכך שהם מצייתים לכמות הקטנה שבראש — השכל שבמוח, שכן, אע״פ שהמוח בעצמו אומר לו, שבכמות, גדולה הרגל הרבה יותר מאשר המוח שבראש, הנה מצד האיכות, מצד ההבנה וההשגה שבשכל, הרי זו טובה עבור הכמות של בשר הרגל, אפילו העקב שברגל, שיציית להכמות הקטנה שבה תלוי׳ עיקר האיכות — השכל שנמצא במוח שבראש.

ועפ״ז אפשר להסביר לו, שבדוגמת האמור בנוגע לראש ורגל, כן הוא בנוגע לנשמה וגוף — שאע״פ שכאשר מדובר אודות הנשמה הרי זה דבר שאינו יכול למשש, למדוד ולשקול כו׳, ואין לו שליטה לתפסה ע״י חמשת החושים שלו, וכדי ״לקחת״ זאת יש צורך בחוש דק ומזוכך, לחקור ולדרוש מהי הנשמה ומה רצונה, מ״מ, כאשר הגוף מציית לנשמה הרי זו טובתו אפילו בנוגע לעניני הגוף.

וזוהי גם ההסברה שצריכים ליתן — ומצליחים בזה — על כך שלפעמים צריך אדם להתנזר לפי שעה ממילוי תאוותו ואפילו מילוי רצונו, כאשר הגוף רוצה דבר שהוא היפך הבריאות שלו, ורק השכל מעכב אותו מלעשות זאת. ועד״ז כאשר הנשמה מעכבת את הגוף ממילוי תאוותו ורצונו.

ומכל זה מובן גם בנוגע לאופן הפעולה בכל הסביבה — ״לעשות בארץ״.

ז. ובפרטיות יותר:

בנוגע לנשמה וגוף, וכן בהגוף גופא, בנוגע לראש ורגל — לא תהי׳ טובה לרגל אם הראש יאפשר לו לעשות מה שרוצה, וכמו״כ לא תהי׳ טובה להגוף אם הנשמה תאפשר לו לעשות מה שרוצה; אדרבה — זה יהי׳ חורבן עבורם.

יש צורך להסביר לגוף — ואם ההסברה לא מועילה, יש להכריח אותו — שלא ימלא תאוותו ורצונו. וענין זה גופא פועל שיזדכך ויתקרב להבנה והסברה של הנשמה, שיוכל להבין שאי־מילוי תאוותו ורצונו לשעה קלה, תהי׳ לאח״ז טובתו עבור כל שנות חייו, בזה ובבא.

ואילו כאשר הגישה היא להיפך, שמוותרים לגוף, וחושבים שע״י הוויתור יוכלו אח״כ לפעול משהו — הרי זה כדברי הגמרא[28]: ״אבר קטן יש לו לאדם .. משביעו — רעב״, היינו, שככל שמשביעים אותו יותר נעשה רעב יותר,

23) ראה גם תורת מנחם חל״ח ריש ע׳ 326. וש״נ.
24) ב״מ קו, ריש ע״ב. וש״נ.
25) נצבים ל, טו־יט.
26) איוב יט, כו.
27) ראה גם תורת מנחם חנ״ג ע׳ 322. וש״נ.
28) סוכה נב, ב. וש״נ.

ובלשון המדרש[29]: "מי שיש לו מנה רוצה מאתיים", וכאשר נותנים לו מאתיים, אינו מתרצה, אלא "רוצה ד' מאות" – ב' פעמים ככה ממה שנתנו לו!

ולא זו בלבד שאינו מתקרב אל הענינים שרוצים לקרבו אליהם, אלא אדרבה – עי"ז נעשים ענינים אלו רחוקים ממנו וקשים יותר עבורו, וכך מאבדים את השליטה עליו, ועד שנחרבת מציאותו בתור גוף.

וכדברי הגמרא[30], ש"בן סורר ומורה נידון על שם סופו", והיינו, שזוהי הדרך שמביאה אותו למעמד ומצב שמאבד את מציאותו בתור אדם ("אויס מענטש"), איש מדיני, שהי' יכול להיות איש המועיל לכל החוג שלו – אפילו בנוגע לבני ביתו, ואפילו בנוגע לעצמו.

ו"ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה"[31], כן הוא בנוגע לעבודת האדם בחלקו בעולם, ובלשון אגרת הקודש הנ"ל: "לעשות בארץ" – שכאשר מתבוננים בזה, רואים במוחש, שזוהי טובה עבור הארץ (וזוהי טובה גם עבור אלו שלפי שעה אינם מבינים זאת), להגביל את עצמם ולהתאפק ולא להניח למלא תאוותם ורצונם לפי שעה, כיון שדוקא עי"ז ירוויחו אח"כ ויזכו לרב טוב בענינים שלהם.

כלומר: אין הכוונה שהם צריכים לעשות טובה למישהו אחר, ובשביל זה עליהם להתנזר מהרצון שלהם, אלא הטובה שלהם היא – שלפי שעה יתנזרו מבלתי־סדר של מילוי תאוה ורצון, אפילו כאשר הדבר מזיק לזולת, ובמילא בהכרח שיזיק גם לו, שסוכ"ס סר מדרך הצדק והיושר, ונעשה "מזיק" אפילו לבני ביתו, ועד שנעשה "מזיק" לעצמו, שמהרס גם את עצמו.

וכאמור לעיל בנוגע לתאוות הגוף ביחס להוראת הנשמה, שכאשר הגוף ממלא תאוותו ורצונו שלא ע"פ הסדר, וזולל וסובא היפך דרישת הבריאות – אין זה באופן שהנשמה צריכה לפעול על הגוף שיעשה טובה לנשמה, שלא יהי' זולל וסובא, בגלל שזה היפך האנושיות, אלא יש דרך קלה יותר: להסביר לו מיד בהתחלת החינוך שזהו הירוס וחורבן עבור הגוף עצמו.

ח. ולהעיר:

אף שזוהי האמת, הרי יכול להיות שהוא כבר מונח בתאוות כל כך עד שאין אפשרות לפעול עליו ע"י השכל. ואז, העצה היא – לא להיות "חושך שבטו (שאז הוא) שונא בנו"[32] (אבל לא להכות מכה אכזרית[33]), אלא להכריח אותו לפי שעה שיתאפק, ומיד לאח"ז למצוא את ההזדמנות להסביר לו שזוהי טובתו; הוא לא עושה טובה למישהו אחר, לחוג אחר, אלא זוהי טובה עבורו; זוהי טובת המחונך עוד יותר מאשר טובת אלו שנמצאים מסביבו.

צריך אמנם להיות הענין ד"פדה בשלום", ולעבוד ביחד עם זה שרוצים לחנך אותו, וסוכ"ס אכן פועלים זאת; אבל סדר הדברים הוא – שלכל לראש יש למנוע את ההיזק שיכול להיות מהנהגה שהיא היפך הסדר, היפך "צדקה ומשפט"; והטובה שבזה עבור אלו שמונעים מהם את ההיזק, היא לא פחות מהטובה עבור זה שמונעים ממנו שלא יזיק אותם.

ט. וכל האמור לעיל הוא בהוספה על העיקר – שזוהי הוראה של התורה, שנקראת "תורת אמת", שהוראותי' הן הוראות אמיתיות, אמת בטהרתה, ונקראת "תורת חיים", הוראה כיצד להתנהג ולנהל את החיים, וצריכים לסמוך עלי' אפילו אם הי' מדובר אודות הפעם הראשונה שהדבר קורה בעולם[34]; ועאכו"כ לאחרי שראו בכמה מקומות ובכמה חוגים את התוצאה של ההנהגה ההפכית כו'.

וכללות ההוראה – שכדי שההנהגה בחיים תהי' באופן של שלום, צריכה להיות העבודה באופן ד"עזוב תעזוב עמו".

---

29) ראה קה"ר פ"א, יג. פ"ג, יו"ד. רמב"ן ובחיי ס"פ חיי שרה. ועוד.

30) סנהדרין עא, סע"ב (במשנה).

31) לשון אדה"ז בתניא פמ"ו (סה, סע"א).

32) משלי יג, כד.

33) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א הי"ג. וש"נ.

34) וכמדובר כמ"פ אודות דברי רבינו הזקן (סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון)) שיש ללמוד הוראה מעניני התורה השייכים לשבוע זה בנוגע למאורעות שמתרחשים בשבוע זה – כיצד צריכה להיות הגישה וההנהגה כו'.

וענין זה הוא באופן ש״הפליא ה׳ והגדיל לעשות בארץ״ – שכל הענינים הטובים שיהודי מקבל בירושה, או ע״י עבודתו, או באיזה אופן שהוא, הנה תכלית הכוונה היא – שיתפשטו ויפוצו הלאה, ועד לאופן ד״ויקריא שם בשם ה׳ א־ל עולם״, בכל החוג, העיר, המדינה וכל העולם (שהרי סוכ״ס יש לזה השפעה בכל פינה ונקודה) – שניטע שם הענין ד״צדקה ומשפט״.

ואשרי אלו שזכו וזיכו את הרבים – דכיון שנתנו להם כחות ואפשרויות, הרי זה סימן שהקב״ה מאמין ובוטח בהם שביכלתם לנצל זאת, ואם רק ירצו, יצליחו בזה – לזכות את הסביבה, העיר והמדינה, ולפעול ״בארץ״ ״לעשות צדקה ומשפט״, ובאופן ד״פדה בשלום״.

וכאמור לעיל (סוס״ג־ד) – הרי זו ההכנה לביאת משיח צדקנו, שאז יהי׳ המעמד ומצב ש״לא ישא גוי אל גוי חרב״[35], ״וגר זאב עם כבש״, ועד ״ונער קטן נוהג בם״[36], בקרוב ממש, בגאולה האמיתית והשלימה, ובעגלא דידן.

* * *

י. ידוע שרבינו הזקן הי׳ מדייק באגרותיו על התיבות והביטויים שהשתמש בהם, כך, שלא תהי׳ סתם מליצה יפה וביטוי יפה, אלא ביחד עם היופי, יהי׳ בזה גם ענין תוכני שיכול להתבטא רק בסגנון זה, ואם יש צורך בב׳ או ג׳ תיבות, צריך הדבר להתבטא בב׳ או ג׳ תיבות, לא יותר ולא פחות[37].

ועד״ז בנוגע לאגרת הקודש הנ״ל שבה מתחיל רבינו הזקן בהודעה שענינה של הגאולה שלו – ״לעשות בארץ״ [שענין זה צריך להתפשט ולבוא לכל פינות הארץ, כיון שע״י שיטה וגישה זו יכולים לעשות כל מקום למקום טהור ואח״כ גם מקום קדוש, וכן בנוגע לזמן, למלא כל רגע בתוכן טהור ועד לתוכן מואר וקדוש], ומשתמש בשני הביטויים: ״הגדיל״ ו״הפליא״ – שבודאי אין זה באופן שרבינו הזקן העתיק במכתבו שני ביטויים שמופיעים בפסוק מסויים, אלא כשם שבפסוק נאמרו ב׳ התוארים כדי לבטא ב׳ ענינים שונים, ענין אחד שנקרא בשם ״הגדיל״ וענין אחד שנקרא בשם ״הפליא״, כך גם במכתבו בנוגע לפעולה שנפעלה ע״י גאולתו, מבהיר רבינו הזקן שיש בזה הן הענין ד״הגדיל״ והן הענין ד״הפליא״[38].

יא. ובכן, ענין זה נותן מענה על כמה שאלות וקושיות:

כיצד יכולים לגשת ולפעול בהפצת המעיינות חוצה,

– הן בנוגע להפצת מעיינות החסידות בין לומדי תורה ומקיימי מצוות, שבזה נכללים כל בנ״י, שהרי כל אחד מישראל שייך לא׳ מב׳ סוגים אלו, או לשניהם, כי, אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון[39], ואפילו עם־הארץ מקיים מצות ״והגית בו יומם ולילה״[40] ע״י אמירת פסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית[41]; והן בנוגע להפצת עניני צדקה ומשפט בכל הארץ, בכל פינה בעולם ובכל רגע בזמן –

בה בשעה שכאשר מסתכלים מסביב, רואים, שעולם העשי׳ רובו רע, והקליפות גוברים בו (כלשון התניא[42]).

כשמסתכלים בהשקפה ראשונה, רואים, שהכחות הלא־טובים, אלו שחפצים להזיק ולא להתחשב עם ״צדקה ומשפט״, יש להם ריבוי אנשים, צבא גדול, עם כל האמצעיים הטכניים, שמוכנים למלא פקודתם, וכאשר רוצים, יכולים ברגע כמימרא, בשעתא חדא וברגעא חדא, להביא לידי מעמד ומצב של היפך הבנין; ואילו האנשים שיכולים לדבר עמהם שיתעסקו בהפצת ״צדקה ומשפט״ – מועטים המה, מתי מספר.

---

35) ישעי׳ ב, ד.
36) שם יא, ו.
37) ראה גם שיחת י״ט כסלו תשכ״ג ס״ב (תורת מנחם חל״ה ע׳ 250).
38) ראה גם שיחת י״ט כסלו תשי״א סכ״ח (תורת מנחם ח״ב ע׳ 136). וש״נ.
39) חגיגה בסופה. וש״נ.
40) יהושע א, ח.
41) מנחות צט, ב.
42) פ״ו־ז. פכ״ד.

וא״כ, איך אפשר לדרוש מהם למסור נפשם ולהתעסק עם עולם גדול מסביב, שיש בו מאות מליוני אנשים במדינה אחת, ועוד מאות מליוני אנשים במדינה נוספת, ובכל מדינה ישנם אלו שדרכם להזיק ודרכם לקלקל, ואעפ״כ, אותם מתי מספר יוכלו להתמודד עמהם ולהפיץ את לימוד החסידות בתוככי בנ״י, ושמירת ״דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט״ בכל העולם שמסביבם?!

והמענה על זה:

כיון שכך צוה הקב״ה, והרי הקב״ה נמצא בכל פינה בארץ, ובכל רגע של הזמן, ומשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית,

— כפי שמבאר רבינו הזקן בארוכה בשער היחוד והאמונה[43], שאין זה באופן שהעולם נברא לפני אלפי שנים, ואח״כ ״עזב ה׳ את הארץ״ ח״ו, ונמצא בשמים, והעולם יכול להתנהג כרצונו, אלא הקב״ה ״מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית״, כמו בששת ימי בראשית —

באותו מקום ובאותו זמן שבו נמצא אדם זה שבחרו בו ומינו אותו למלא תפקיד זה — הנה אם רק יקיים את הציווי ״ובחרת בחיים״, אזי יצליח בזה.

ולא יתכן שהקב״ה לא ידע, ח״ו, את החשבון, ויטיל תפקיד ועבודה שלא לפי הכח — שהרי ״אין הקב״ה בא בטרוניא עם בריותיו״[44]; הקב״ה לא ידרוש מהאדם יותר מהכחות שנתן לו כדי למלא תפקידו.

ונמצא, שמצד אמונה, להיותו מאמין בה׳ שהוא בורא העולם ומנהיגו, לא נוגע לו שום חשבונות, ולא נוגע לו מה שמסבירים לו שזהו דבר קשה, דבר בלתי אפשרי, שלא לפי כחותיו — כיון שישנה ההוראה ממנהיג העולם שזהו תפקידו, וסוכ״ס מצליח בזה.

אך עדיין נשאלת השאלה: כל זה הוא מצד אמונה; אבל, חב״ד דורשת גם הבנה בשכל (כנ״ל ס״ב), וא״כ, הן אמת שמאמין שכן הוא, ואכן ימלא תפקידו באמונה, אך אם עבודתו תהי׳ מתוך אמונה בלבד, אבל לא מצד השכל, וגם לא מצד הרגש הלב — לא יוכל להצליח באופן שדורשים ומצפים ממנו?!

הנה על זה כותב רבינו הזקן: ״הפליא ה׳ והגדיל לעשות בארץ״, היינו, שישנו הענין ד״הגדיל״, וישנו הענין ד״הפליא״, ומביא ראי׳ ממה שאירע עמו בנוגע לגאולתו, כדלקמן.

יב. הגאולה של רבינו הזקן היתה לאחרי ה״מסירה״ על היותו מורד במלכות[45], היינו, שהולך נגד כל המשטר והמלכות של מדינת רוסיא.

ובכן: כאשר לוקחים בחשבון את האופן שבו התייחסו ברוסיא ליהודי, באיזו מדה היתה העדר החשיבות כו׳, ועאכו״כ בנוגע ליהודי שחשדו בו (מצד ה״מסירה״) שהוא מורד במלכות — הרי לכאורה לא הי׳ מקום בטבע שרבינו הזקן ינצח, ועאכו״כ שהנצחון יהי׳ ״לעיני כל שרי הארץ״ באופן ש״נפלאת היא בעיניהם״, שהם בעצמם יסכימו שצריך לשחרר אותו, וכדברי רבינו הזקן שגאולתו היתה באופן ד״פדה בשלום״, היינו, לא באופן שהוא ניצח אותם, אלא הם בעצמם הסכימו — ״בשלום״ — שצריכים לשחרר אותו.

וענין זה הי׳ בב׳ אופנים — ״הגדיל״ ו״הפליא״: ״הגדיל״ — פירושו גדלות, ואילו ״הפליא״ — אינו ענין של גדלות, אלא ענין של פלא, דבר פלאי (״אַ וואונדערלעכע זאַך״); הוא לא מבין זאת בשכל, אבל הוא רואה שכן הוא.

ובנוגע לענין הגאולה:

ידוע ששאלו אצל רבינו הזקן כמה שאלות, ובאופן המענה על השאלות הי׳ תלוי הפסק־דין — אם ישחררו אותו, או ח״ו להיפך.

---

43) בתחלתו.

44) ע״ז ג, סע״א.

45) ראה גם שיחת י״ט כסלו דאשתקד ס״ב (תורת מנחם חנ״א ע׳ 317). וש״נ.

וע״פ סיפורי החסידים[46] — השיב רבינו הזקן על כל השאלות, מלבד שאלה אחת, בנוגע לענין שלא הי׳ יכול להסבירו בשכל באופן שיהי׳ מובן גם ל״חוקר״ שערך את החקירה, ולכן לא השיב לו ע״פ שכל, אלא עי״ז שפרץ בצחוק... בהסבירו אח״כ ששמחה ממתיק דינים!

״מענה״ כזה — אינו ע״פ שכל, אלא באופן שמבטלים את השאלה ללא הבנה והסברה, בראותו שצוחקים על השאלה, כך, שמלכתחילה אין מקום לשאלה כזו!

יש ענין שיכולים להתווכח אודותיו אם הוא מתקבל בשכל או לא, ויכול להיות ש״מר אמר חדא״, ויש לו בר־פלוגתא; אבל יש ענין שאין לו מקום בשכל כ״כ עד שאין לו מה לענות על זה... ואינו צריך כלל לענות על זה במילים, כיון ששאלה זו היא ללעג אצלו!

ובכן: פעולת המענה על כל השאלות ע״י הבנה והסברה — היא באופן של ״הגדיל״; ואילו פעולת ה״מענה״ ע״י הצחוק (ללא הבנה והסברה) — היא באופן של ״הפליא״, שזהו דבר פלא שנתקבל הדבר לבטל את השאלות והטענות כו׳.

יג. וכן הוא בנוגע לשאלה האמורה לעיל:

כאשר צריכים להפיץ ״צדקה ומשפט״ בחוג שאינו אוחז בזה עדיין, ואעפ״כ אומרים שצריך לעשות זאת, ולא רק בגלל שצריך למסור נפשו, אלא מתוך וודאות שסוכ״ס תהי׳ ידו על העליונה [כפס״ד הידוע דב״ד של מעלה לאחרי הגאולה (כפי שכבר נדפס ברשימות של רבינו נשיאנו[47])] — הרי זה יכול להיות בב׳ דרכים:

דרך אחת — באופן ד״הגדיל״, היינו, שסוכ״ס יכולים להסביר זאת להזולת גם ע״פ שכל;

ודרך נוספת — באופן ד״הפליא״, והיינו, שכאשר רואים שאי אפשר להסביר זאת ע״פ שכל, אזי מראים לו דבר פלא, כך, שבין אם הוא מבין זאת בשכל ובין אם לאו, מוכרח הוא להכיר שכן הוא הדבר.

יד. ובפרטיות יותר:

כאשר רוצים הסברה בהבנה והשגה, כיצד יכולים סוכ״ס לפעול בעולם, שהקליפות גוברים בו, שהנהגתו תהי׳ ״בשלום״, ובאופן ד״עזוב תעזוב עמו״, לעבוד ביחד עם אלו שרוצים להפיץ ״צדקה ומשפט״, ולעבוד ביחד עם אלו שדורשים ענינים של מסירות־נפש וכיו״ב — ישנה ההסברה בזה באופן ד״הגדיל״:

כאשר מדובר אודות אלו שצריכים לפעול עליהם להתנהג ע״פ ״צדקה ומשפט״, ועד שבנוגע לחלק מהם יש צורך להתנהג באופן הפכי מאשר ״חושך שבטו שונא בנו״[32] — אין זה באופן שאצלם ישנו מחנה גדול, ואילו כאן ישנו מחנה קטן;

האמת היא, שעד כמה שיהי׳ גדלו של המחנה שצריך להתייגע כדי לשנותם ולפעול עליהם לקבל את הדרך ״לעשות צדקה ומשפט״ ״בארץ״ — גדול יותר המחנה שכבר אוחזים בזה, כי, סוף־סוף, גם אלו שצריכים להשפיע עליהם, הנה מצד העצם והפנימיות, מרגישים גם הם שצריכה להיות ההנהגה ע״פ ״צדקה ומשפט״, אלא שהתאווה והרצון הם כמו ״השוחד יעור״[48], שמטה את השכל, כך, שאינו יכול להתאפק, ורוצה לעשות דבר שבא לו בקלות, כדי למלא תאוותו ורצונו.

וכמבואר בספרי מוסר[49] ההוכחה על זה — שמיד לאחרי מילוי התאוה והרצון, ברגע שלאח״ז, אינו מרוצה מעצמו, ותמה על כך שעשה דבר כזה.

---

46) ראה בית רבי ח״א רפי״ח ובהערה א׳. וראה גם תורת מנחם ח״א ע׳ 204. וש״נ.

47) בקיצורים והערות לתניא ס״ע קכב. ולאח״ז באג״ק שלו ח״ד ס״ע רסד ואילך.

48) משפטים כג, ח. פ׳ שופטים טז, יט.

49) ראה שבט מוסר פכ״ה. וראה גם תורת מנחם חמ״א ריש ע׳ 131. וש״נ.

וע״ד שמצינו בירושלמי[50] על הפסוק[2] ״פדה בשלום נפשי .. כי ברבים היו עמדי״, שגם אנשי אבשלום היו מתפללים שדוד ינצח במלחמה.

ועד״ז בנוגע לאומות העולם — שגם אלו שמתנהגים היפך ה״צדקה ומשפט״, הנה אצלם גופא ישנו הענין שבפנימיותם רוצים שיהי׳ מעמד ומצב של ״צדקה ומשפט״ — ״לגרמייהו״[51], או מאיזו סיבה שתהי׳, שכן, כאשר שואלים אותו אם הוא רוצה שיתנהגו היפך ה״צדקה ומשפט״ כלפי בנו, אחיו או אביו, אזי ״תופס״ שאין זה הסדר הראוי!... וכך מביאים אותו סוכ״ס למחנה הרצוי, שלא זו בלבד שלא יפריע, אלא אדרבה — ״עזוב תעזוב עמו״.

וכמדובר כמ״פ שאמיתית הענין של תעמולה (״פּראָפּאָגאַנדע״) היא — לא באופן שפועלים על הזולת שיקבל שיטה וסברא חדשה שבאה אליו מבחוץ, אלא הדרך הטובה ביותר היא — שמגלים אצלו שהוא בעצמו סבור כך, אלא שלא הבחין, מפני שהביט לכיוון אחר, ולכן לא שם לב שזוהי בעצם השיטה שלו!

וזהו הענין ד״הגדיל״ — למצוא את הדרך להסביר ע״פ שכל [כל זמן שעדיין לא מושקעים כ״כ בענינים בלתי־רצויים, כך, שהשכל יש לו עדיין דעה...], שגם הוא יבין שצריך לרצות ״צדקה ומשפט״, כאמור לעיל, שלולי זאת, יזיק הדבר לו ולבני ביתו ולעניניהם.

טו. אמנם, גם כאשר מדובר בנוגע לענינים גשמיים, וענינים שבין אדם לחבירו, שיכולים להסביר לו שאם יתנהג ללא ״צדקה ומשפט״, עלול הדבר להזיק לבנו, אחיו או אביו, שיתנהגו עמהם כפי שהוא מתנהג לאחרים — אין זה מספיק עדיין, שהרי הכוונה היא שההנהגה ״לעשות צדקה ומשפט״ תהי׳ לא רק בגלל שזוהי טובת הגוף, וזוהי טובה עבור בנו, אחיו או אביו,

— כי, באופן כזה לא יודעים אם יהי׳ קיום לדבר, שהרי יכול להיות שלפתע פתאום תתעורר אצלו התאווה והרצון בתוקף גדול כ״כ עד שהשכל לא יוכל לעמוד נגדם —

אלא הענין ד״לעשות צדקה ומשפט״ צריך להיות מיוסד על כך שזוהי ״דרך ה׳״, היינו, שכך צוה הקב״ה, ולכן צריכים לקיים זאת,

ואז, הנה גם כאשר חושב שהוא פיקח דיו להתחמק מכל עונש, כיון שאף אחד לא ידע שהוא עשה זאת וכו׳ — הרי רק מבני־אדם יכולים להתחבא, אבל מהקב״ה אי אפשר להתחבא, וכמ״ש[52] ״אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו״ (בתמי׳).

וא״כ, עדיין נשאלת השאלה: בשלמא בנוגע לענין ד״הגדיל״ — יש ביכלתו להסביר להזולת שגם הוא ירצה ״צדקה ומשפט״ כדי שלא ינזק; אבל איך מסבירים לו את העיקר, שהענין ד״לעשות צדקה ומשפט״ צריך להיות קשור עם ״דרך הוי׳״, ״הגדיל ה׳ לעשות בארץ״?!

טז. והמענה על זה הוא — הענין ד״הפליא״:

מראים לו בחייו הפרטיים, שהי׳ אצלו דבר פלא, שבזה ראה בעצמו את נפלאות הבורא, כך, שמוכרח להגיע לידי הכרה שאין זה מצד חוקי הטבע, כיון שמצד חוקי הטבע אין נתינת־מקום למאורע כזה, ואין זה אלא מצד כח עליון, שבא מהקב״ה, שהוא בעה״ב בעולם.

אמנם, כאשר מביאים ראי׳ מחייו של איש פרטי, יכול לטעון שזהו הסבר בנוגע אליו, אבל מהי ההוכחה שהקב״ה הוא בעה״ב בכל העולם?

ובכן, כאשר מדובר אודות מאות מליוני אנשים שהיו במעמד ומצב של עבודת פרך, מבלי שתהי׳ להם אפשרות להלחם נגד זה, ויציאתם מעבודת פרך לא היתה עי״ז שהרימו את נס המרד, וניהלו מלחמה ״ברכב ובסוסים״, אלא זהו ענין שבא מבחוץ, לא מצד עבודתם ולא מצד המרץ שלהם, ומתבוננים בזה: איך יכול להיות מאורע כזה? — הנה בדרך הטבע אין לזה מקום! במשך מאות שנים עסקו בעבודת פרך, ללא תשלום, ולא היו ענינים שיבלבלו מצב זה. ואעפ״כ, הנה ״לב מלכים ושרים ביד ה׳״[53], ולפתע קמה

50) סוטה פ״א סה״ח.
51) תקו״ז ת״ו (כב, סע״א). הובא בתניא ספ״א.
52) ירמי׳ כג, כד.
53) ע״פ משלי כא, א. וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 285 הערה 1.

תנועה שהביאה סוכ״ס לביטול העבדות פרך, בשם ה״צדקה ומשפט״, ובגלל ההסברה שצריך לציית להקב״ה.

וזהו הענין ד״הפליא״ — בהוספה לענין ד״הגדיל״ — ידיעה והכרה שזהו ענין שבא ע״י הקב״ה, הן בחייו הפרטיים של כאו״א, שבודאי ראה השגחה פרטית, ואם רק אינו רוצה לרמות את עצמו, יש לו כו״כ מאורעות כאלו; ועאכו״כ כאשר מדובר אודות מאורע הנ״ל שנוגע למליוני אנשים, כמבואר ומסופר בארוכה בספרי דברי הימים.

יז. וכל זה מודגש יותר בבוא היום בשנה שבו הי׳ הענין ד״הגדיל ה׳ והפליא לעשות בארץ״,

— כמבואר בכתבי האריז״ל[54] שלתקופת השנה חוזרים ונעשים כל ההמשכות וההשפעות כפי שהיו בפעם הראשונה, וכן הוא גם כפשוטו, שיום השנה הוא הזמן לחידוש הזכרון מתוך חיות ואור מיוחדים, על מנת להאיר גם את החיים בהוה —

כפי שהי׳ אצל רבינו הזקן, שרבים היו צריכים לו[55], ועד״ז נעשה גם אצל כל אחד מה״רבים״ בכל הדורות שלאח״ז — לא רק הענין ד״הגדיל״, אלא גם הענין ד״הפליא״,

ובאופן שאין זה נשאר בד׳ אמות שלו, בחייו הפרטיים, חיים רוחניים שלו, אלא גם — כמ״ש רבינו הזקן — ״לעשות בארץ״, ועד שנמשך ומתפשט גם בין אומות העולם.

ועי״ז נעשה נקל יותר למלא בשלימות את העבודה והתפקיד של הפצת צדק ויושר, ועד שנעשה מעמד ומצב שהם עצמם מסייעים להפיץ את הצדק והיושר, ״לעשות צדקה ומשפט״ — שזהו הענין ד״פדה בשלום גו׳״, כאמור, שגם אנשי אבשלום התפללו לנצחונו של דוד,

וזוהי גם ההכנה לקיום היעוד[56] ״לתקן עולם במלכות שד־י״, בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בגאולה האמיתית והשלימה.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן הניגון ״ופרצת״].

* * *

יח. האמור לעיל אודות הענין ד״פדה בשלום״, שזהו בדוגמת תורת הבעש״ט על הפסוק ״עזוב תעזוב עמו״, שצריך לפעול על הגוף, שביחד עם הנשמה יעסוק בעבודת ה׳ בלימוד התורה וקיום המצוות — שייך במיוחד לרבינו הזקן, המייסד והנשיא הראשון של תורה חסידות חב״ד[57], כהפתגם הידוע[58], שהבעש״ט אמר שצריכים לעשות זאת, ואילו רבינו הזקן הראה איך שיכולים לעשות זאת, ועוד זאת, שכל עניני התומ״צ צריכים להיות חדורים בחב״ד שבמוח, היינו, שיש לעשות זאת (לא רק מצד המדה שבלב, אלא) מצד השכל שבמוח ששליט על הלב[59], שלכן פועלים חב״ד על חג״ת, ואז, גם הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה הם מתוך אור וחיות ושלימות.

וכיון שאצל רבינו הזקן הי׳ היסוד וההתחלה — הרי מובן שאצלו יש למצוא את כל הענינים במעשה בפועל; ולאח״ז הי׳ זה אצל כל נשיא בקו שלו או בענין המיוחד שלו, וכמדובר כמ״פ[60] שכיון שכל נשיא נקרא בשם ״מאור״, יש לכל אחד ענין עצמי שלו, וכמו מצוה דהוה זהיר בה טפי[61] (כפי שמצינו בנוגע לנשמה פרטית, וכן הוא גם בנוגע לנשמה כללית, שהרי ענין זה הובא בגמרא[61] בנוגע ליהודים כאלו שהיו נשמות כלליות).

וש״נ.

54) ראה רמ״ז בס׳ תיקון שובבים. הובא ונת׳ בס׳ לב דוד (להחיד״א) פכ״ט.

55) ראה גם שיחת י״ט כסלו דאשתקד סכ״ד (תורת מנחם חנ״א ע׳ 429). וש״נ.

56) נוסח תפלת ״ועל כן נקוה״.

57) ראה גם תורת מנחם חמ״ח ע׳ 117. וש״נ.

58) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ב ע׳ שסה. סה״ש תש״ח ע׳ 259. וראה גם תורת מנחם ח״א ע׳ 190. וש״נ.

59) זח״ג רכד, סע״א. וראה תניא פי״ב (יז, רע״א). פי״ז (כג, א). פ״ל (לח, ב). פנ״א (עא, סע״א).

60) ראה גם תורת מנחם חנ״ד ע׳ 62. וש״נ.

61) שבת קיח, ב.

וכמו״כ מצינו אצל רבינו הזקן הדגשה מיוחדת בנוגע להנקודה האמורה לעיל שכל הענינים צריכים להיות באופן ד״בשלום״ — שכל כחות הנפש וכל כחות הגוף חדורים בכל ענין של עבודה, ״בכל דרכיך״[62], כפי שנמשך גם בגלוי בכל כח ואבר כפי ענינו.

ואע״פ שכל אחד מצווה על זה, ובלשון רבינו הזקן באגה״ק[63] ש״כל אדם מישראל צריך לבוא בגלגולים רבים עד שיקיים כל תרי״ג מצות התורה .. לבד מצות התלויות במלך שהוא מוציא כל ישראל כו׳״ — הרי בפועל יש ענינים שעושה אותם בגלוי, ויש ענינים שהעשי׳ שלהם היא באופן ש״כל העוסק בתורת כו׳ כאילו הקריב כו׳״[64], ועד״ז בכמה אופנים שעל ידם יכולים להחליף ענין מסויים (מלבד המצוה דהוה זהיר בה טפי, שצריכה להיות בפועל בהידור יותר כו׳); ואילו אצל רבינו הזקן — מצינו שעסק בכל הענינים בגלוי במעשה בפועל, שזהו דבר פלא שלא מצינו אפילו אצל הנשיאים ממלאי מקומו.

יט. ומהדוגמאות שבזה:

בנוגע לקריאת התורה — ישנם כמה הלכות הקשורות עם כללי הדקדוק, טעמי הנגינה וטעמי ההפסק וכו׳. ובכן: ישנו מי שמקיים זאת ע״י לימוד הלכות קריאת התורה, אבל קריאת התורה עצמה — שומע ממישהו אחר. אבל בנוגע לרבינו הזקן — מצינו שגם למד הלכות קריאת התורה, דקדוק וטעמי הנגינה, וגם הי׳ בעצמו ״בעל־קורא״ בפועל[65]. ועד״ז בנוגע לתקיעת שופר — שהי׳ בעצמו הבעל־תוקע[66].

וכמו״כ מצינו בנוגע לענין השיעורים והמדות בתורה:

יש שיעורים ומדות שהם ברורים, ויש גם שיעורים ומדות — הלכה למשה מסיני — שיש בהם ספקות, וצריכים למדוד כדי לידע השיעור בדיוק כו׳; אבל אעפ״כ, לא כל תנא ואמורא התעסק בעצמו במדידת השיעורים, וכפי שמצינו בגמרא[67] ״אמרו עליו על רבי שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים הי׳״, אבל לא כל אחד התעסק בזה. — לימוד ההלכות, הי׳ אצל כל אחד מהם, ועד שגם איש פשוט לומד זאת; אבל למדוד בעצמו — אין זה ענינו של כל אחד לעשות זאת במעשה בפועל. וגם אצל רבותינו נשיאינו לא מצינו שעסקו בעצמם במדידות שיעורים ומדות שבתורה.

אבל בנוגע לרבינו הזקן — הנה גם מדידת השיעורים היתה אצלו במעשה בפועל, כפי שכותב אחיו בספרו שארית יהודה[68] שרבינו הזקן מדד בעצמו שעורות ומטבעות כו׳, כדי לידע בדיוק את השיעורים הקשורים עם שעורה או מטבע כו׳, ובהתאם לכך קבע הלכה למעשה בפועל, וכמובא בשו״ת הצ״צ[69] כמה ענינים מהמדידות שמדד רבינו הזקן בעצמו.

ועד״ז בנוגע לענין ד״ואהבת לרעך כמוך״[21] — שזהו יסוד ו״כלל גדול בתורה״ (כלשון הספרא[70], ועד״ז בגמרא[71]), אבל, גם בענין זה יש שעושים זאת במדידה והגבלה, ויש שעושים זאת אפילו למעלה ממדידה והגבלה; ואילו אצל רבינו הזקן מצינו הנהגה מיוחדת בזה, בשייכות להתחלת חיי הנישואין:

ובהקדמה — שבעת הנישואין נעשית שלימות מציאות האדם, שהרי עד אז אינו אלא ״פלג גופא״ (כדאיתא בזהר[72]), ואילו בעת הנישואין נעשה הענין ד״זכר ונקבה בראם גו׳ ויקרא את שמם אדם״[73], שאז נעשה ״אדם״ (כדרשת הגמרא במסכת יבמות[74]).

---

62) משלי ג, ו.
63) רסכ״ט.
64) מנחות בסופה. ועוד.
65) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע׳ קצה. וש״נ.
66) ראה שם ריש ע׳ קעו. וש״נ. וראה גם ס׳ ״המסע האחרון״ (ירושלים תשע״ב) ע׳ 70 ואילך. ע׳ 102.
67) חולין נז, ב.
68) יו״ד סי״א.
69) תאו״ח סק״ח בשוה״ג. חיו״ד סק״ב. סקע״ה. סש״כ. סשל״ה.
70) תו״כ (הובא בפרש״י) עה״פ.
71) ראה שבת לא, א.
72) ח״ג ז, ב. קט, ב. רצו, א.
73) בראשית ה, ב.
74) סג, א.

והנה, נוסף על ההכנה הרוחנית לחיי נישואין, שישנה בודאי אצל כל אחד – קשור ענין הנישואין גם עם ענינים גשמיים, כולל גם ענין הנדוניא (כפי שהי׳ נהוג אז, ומקדמת דנא).

ובכן: אצל רבינו הזקן הי׳ היסוד בחיי הנישואין בנוגע לממונו ונכסיו – שלא יאמרו לו דעה מה לעשות עם כספי הנדוניא, אלא יוכל לעשות בהם כרצונו. וכיון שהיו חפצים בהשידוך, הסכימו גם לתנאי זה, אע״פ שראו שיש לו הנהגה משלו...

מה עשה רבינו הזקן בכספי הנדוניא? – מספר רבינו נשיאנו[75], שנטל את כל הסכום שקיבל, והשתמש בו לאפשר ליהודים להתפרנס ממלאכה שעושה פירות, עי״ז שנתן להם הכסף – חלק במתנה וחלק בהלואה, ורכש עבורם מכונות שונות וכלי אומנות הדרושים לכך שכל אחד יוכל להסתדר ולהתבסס במלאכה המפרנסת את בעלי׳, וזאת – למרות שע״פ דין צריך ליתן רק מעשר, שזוהי מדה בינונית, ומצוה מן המובחר – חומש[76] (כמ״ש רבינו הזקן באגה״ק[77]), אבל לא את כל הסכום.

וזו היתה שיטתו של רבינו הזקן ויסוד חייו עוד קודם שנעשה נשיא – כפי שהתחיל לנהוג כבר בהיותו בר־מצוה, כידוע בדברי ימי חייו[78], ועאכו״כ בחיי הנישואין, כאמור, שהכסף הראשון שקיבל, השתמש בו עבור הענין שהוא ״כלל גדול בתורה״ – שמסרו כולו כדי לעזור ליהודים להתבסס ולהתפרנס במלאכה המפרנסת את בעלי׳.

ועד״ז בכו״כ פרטים נוספים בחייו.

כ. והענין בזה:

ברור הדבר שכל הנשיאים, ואפילו החסידים, היו זהירים – ובאופן דזהיר טפי – בכל הענינים האמורים; אבל באופן כזה, שהחיים המעשיים בפועל, במעשים שבכל יום, יהיו ביטוי והתגלמות ודוגמא בפועל של השיטה שלומד לעצמו ולתלמידיו – מצינו באופן בולט אצל רבינו הזקן.

ובפרטיות – הן בנוגע ללימוד התורה, ״העוסק בתורה״, כאמור לעיל בנוגע לקריאת התורה, ועד״ז בנוגע למדידת השיעורים בתורה,

הן בנוגע ל״גמילות חסדים״ – כאמור לעיל שהתחיל במסירת כל הנכסים עבור הענין ד״ואהבת לרעך כמוך״,

ועד״ז בנוגע לענין ד״מתפלל עם הציבור״ – כב׳ הפירושים שבזה: (א) תפלה בציבור כפשוטו, (ב) לאסוף ולקבץ את כל עשר כחות הנפש[79] – כידוע אופן העבודה של רבינו הזקן בעבודת התפלה, ועד שידוע סיפור החסידים[80], שבמקום שבו התפלל רבינו הזקן בבית־הכנסת כיסו את הקירות מסביב בחומר רך, כיון שמצד גודל ההתעמקות וההתפעלות בהתבוננות בעבודת התפלה הי׳ עלול להגרם נזק לאברי הגוף!...

וכאמור, שכך הי׳ גם אצל כל הנשיאים, אבל באופן שיהי׳ כן בכל הפרטים, בכל ג׳ הקווין ד״העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור״, ובכל א׳ מהם במעשה ובשלימות – מצינו זאת אצל המייסד, רבינו הזקן, בעל הגאולה והשמחה.

כא. ויש להוסיף בהאמור בנוגע לענין ד״ואהבת לרעך כמוך״:

כשם שהי׳ אצלו הענין ד״ואהבת לרעך כמוך״ בנוגע לענינים גשמיים, כמו״כ הי׳ אצלו הענין ד״ואהבת לרעך כמוך״ בנוגע לענינים רוחניים – שהרי הענין ד״ואהבת לרעך כמוך״ צריך להיות הן בנוגע לנשמה של ״רעך״ והן בנוגע לגוף של ״רעך״.

---

75) ראה שיחת י״ט כסלו תש״כ סמ״א (תורת מנחם חכ״ז ס״ע 208). וש״נ. שם חל״ו ס״ע 5. וש״נ.

76) רמב״ם הל׳ מתנות עניים פ״ז ה״ה. טושו״ע יו״ד רסרמ״ט.

77) ס״י (קטו, א).

78) ראה סה״ש תש״ה ע׳ 78. ועוד.

79) ראה שיחת י״ט כסלו תשכ״ד ס״י (תורת מנחם חל״ח ס״ע 258). וש״נ.

80) ראה סה״ש תרצ״ז ע׳ 163. מגדל עז (כפ״ח תש״מ) ע׳ רלח. וראה גם תורת מנחם ח״ל ע׳ 320 הערה 22.

וענין זה מודגש ב״עשר זכותים״ של רבינו הזקן הקשורים עם גאולתו[81] — שרובם ככולם הם בענינים רוחניים.

ולדוגמא — חיבור השולחן־ערוך, כידוע[82] שרבינו הזקן הוא זה שבו בחר הרב המגיד ללקט ולקבץ מכל השקו״ט של הראשונים והאחרונים את כל הדינים למעשה בפועל, וכידוע הסיפור[83] שרבינו הזקן הביע דאגתו מגודל האחריות שבדבר, ואעפ״כ, לא התחשב עם האחריות, וכתב ו״בנה״ את השולחן־ערוך, כפי שנקרא בכל המדינות בשם: ״שולחן ערוך הרב״ [״הרב״ סתם, וכבר יודעים למי הכוונה...], שזהו ענין שממנו אורה יוצאה[84] — הוראה לכל אחד ואחת מישראל בחיי היום־יום, שלכן הנה רובו ככולו ממה שנשמר הוא חלק אורח חיים, וכן ״הלכות הצריכות מלוקטות״ מחלק חו״מ, שהם בעיקר ענינים הנוגעים בחיי היום־יום, כפי שרואים בפועל.

— ישנם אמנם גם פסקי דינים של אדמו״ר האמצעי, וכן פסקי דינים ושאלות ותשובות בריבוי מהצמח־צדק, וכמו״כ ישנם שאלות ותשובות מאדמו״ר מהר״ש (שלא נדפסו)[85], ועד״ז גם מכ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע, ובפרט בהלכות מקוואות[86], ועד גם מכ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו (עוד קודם שנעשה נשיא) — שאלות ותשובות בנוגע לשחיטה וכו׳[87];

אבל שיהי׳ באופן שנתפשט בתפוצות ישראל ונתקבל אצל רוב הציבור — שאז הרי זה נעשה ענין שיש בו התוקף של מצות עשה ומצות לא תעשה, כמ״ש הרמב״ם בריש הלכות ממרים בנוגע לסנהדרין — מצינו זאת בנוגע לשו״ע של רבינו הזקן דוקא.

ועד״ז בנוגע לעניני פנימיות התורה — חיבור ספר התניא,

והרי גם ענין זה שייך לכל בנ״י, כהלשון הידוע שכותב רבינו נשיאנו ברשימותיו[88], שהגדול שבגדולים אינו יודע זאת עד תמציתו, ולאידך, הנה זה שייך גם לפשוט שבפשוטים שיכול ליקח מזה כו׳, שזהו גם מה שספר התניא נקרא בשם ״ספר של בינונים״, כי, ״מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחרי׳ כל אדם ימשוך״ (כפי שמסביר רבינו הזקן בתניא[89]), והיינו, שלא זו בלבד שזוהי ״מדת כל אדם״ בכח, אלא גם בפועל הרי זה באופן ש״אחרי׳ כל אדם ימשוך״ (אם הוא רק מאלו ש״אתם קרויין אדם״[90]).

כב. אך עדיין נשאלת השאלה: מי ידמה לו ומי ישוה לו לרבינו הזקן, ובלשון התניא[91]: ״מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת כו׳״?!

ובפרט ע״פ מ״ש הצמח צדק[92] ״כשם שבין קדשי קדשים לחולי חולין (כלשון הירושלמי[93]) כך גבהו דרכיו מדרכינו״! — והצ״צ כותב זאת לא במאמר חסידות, אלא בשאלה ותשובה ע״פ נגלה, אפילו כאשר צריך לחפש הבנה והסברה בדברי רבינו הזקן!...

אבל אעפ״כ, כיון שהנהגה זו של רבינו הזקן היתה באופן שנודע הדבר לדורותיו אחריו עד לדורנו זה, הרי בודאי ש״כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה״[94], והכוונה בזה היא — ה״בכן״ שבדבר, ״המעשה הוא העיקר״.

והענין בזה:

כיון שרבינו הזקן הי׳ רועה נאמן, ו״מה להלן כו׳ אף כאן עומד ומשמש״[95], כך, שגם עתה הוא רועה

---

81) שיחת י״ט כסלו (ליל ב׳) תרצ״א בתחלתה (סה״ש תרצ״א ס״ע 181 ואילך). וש״נ.

82) ראה ״הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז״ל״ לשו״ע אדה״ז.

83) ראה ״התמים״ ח״ב ע׳ מט.

84) לשון חז״ל — ירושלמי ברכות פ״ד ה״ה. ועוד.

85) נדפסו לאח״ז באג״ק שלו ע׳ ח ואילך. ס״ע מ ואילך. ועוד.

86) נדפסו לאח״ז בשו״ת תורת שלום (קה״ת תשע״ג).

87) יגדיל תורה (נ.י.) חוברת נד סס״א (ע׳ רסג ואילך).

88) קיצורים והערות לספר התניא ע׳ קכו. ולאח״ז באג״ק שלו ח״ד ס״ע רסז.

89) רפי״ד.

90) יבמות סא, רע״א. וש״נ.

91) פמ״ד (סג, א).

92) שו״ת יו״ד סס״ג, ח (ח״א נח, ד). סק״ב (ח״ב יז, ב).

93) גיטין ספ״ו.

94) שבת עז, ב.

95) סוטה יג, סע״ב.

נאמן, הרי בודאי, שאצל כל ההולך בעקבותיו – שבזה נכלל כל אשר בשם ישראל יכונה, כפי שרצה רבינו הזקן שהשיטה שלו תהי׳ שייכת ונוגעת לכאו״א מישראל בכל קצוי תבל, באופן שזוהי השיטה שלו שסוכ״ס יגיע אלי׳ (כנ״ל ס״א) – צריך להיות ״שמץ מנהו״[91] מאורח־חייו של בעל השיטה, שבמשך חייו המשיך במעשה בפועל כללות שיטתו ופרטי שיטתו.

וכל הרוצה – יכול לקחת ולנצל זאת, ולקחת מזה אור וחיות בעבודתו הפרטית, כיון שזהו בדוגמת ״ננס״ שיש לו עסק עם ״ענק״ (אפילו אם אינו עומד על גבי הענק, אלא יש לו רק עסק עמו)[96], שאז יכול לפעול גדולות ונצורות,

ועד – כלשון האגרת די״ט כסלו: ״הפליא הוי׳ והגדיל לעשות בארץ״ – לפעול בארץ, בארציות וחומריות שלו, ועד ״בארץ״ כפשוטה.

וה״בכן״ למעשה בפועל – להפיץ את תורת בעל הגאולה בכל מקום שידו מגעת, וזה יהי׳ הכנה והקדמה קרובה לפעול את קיום היעוד[97] ״מלאה הארץ דעה את הוי׳ כמים לים מכסים״ (שבזה חותם הרמב״ם ומסיים את הפרקים בהלכות מלכים שבהם מדובר אודות משיח וימות המשיח), בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

* * *

כג. צוה לנגן ואמר מאמר ד״ה א״ר אושעיא כו׳ צדקת פרזונו בישראל גו׳.

* * *

כד. המדובר בהמשך למאמר[98] בענין ״פרזות תשב ירושלים״[99] (בשייכות להענין ד״הנצח זו ירושלים״, כדברי הגמרא במסכת ברכות[100]) – נכלל במאמר. ובסיום הענין אמר:

אמנם, ההכנה לכל זה צריכה להיות ע״י מעשה האדם – עי״ז שיהודי פועל על עצמו שהוא מצדו מוכן להוציא את עצמו מן הגלות, ולבוא למעמד ומצב ד״פרזות תשב ירושלים״, ואז, ניכר הדבר ממילא בכל סביבתו – שלא יכול להיות באופן אחר!...

ולכן, הנה מבלי הבט על כך שנמצאים עדיין בחושך כפול ומכופל, הנה כאשר הקב״ה נותן את ירושלים לבנ״י, עליהם לדעת שזוהי ״עיר שחוברה לה יחדיו״[101] – כל החלקים של ירושלים,

– וזהו הענין ד״מנוחה״ ו״נחלה״, כדברי הגמרא במסכת זבחים[102]: ״רבי שמעון בן יוחי אומר זו וזו ירושלים״. [ויש להעיר על הפלא שבדבר – שאע״פ שהכוונה היא על ביהמ״ק, מ״מ נאמר הלשון ״ירושלים״] –

וסיבת התוקף שלו היא – בגלל שקיבל זאת מהקב״ה, ובלשון הכתוב[103]: ״אני אהי׳ לה גו׳ חומת אש סביב״, ולא רק בעבר, אלא עכשיו הוא ״לה גו׳ חומת אש סביב״.

ואז נעשה כן בפועל – ע״ד מ״ש רבינו הזקן באגרת שלו: ״הפליא הוי׳ והגדיל לעשות (ובאופן שנמשך ומתגלה) בארץ״, וכפירוש הפשוט בזה – שגם גוים ראו זאת.

וכאמור לעיל (סי״ז) – זכרון בתורה אינו רק לזכור מה שהי׳ בזמנים שעברו, באופן שנשאר רק הזכרון (״דערביי בלייבט דאָס״), אלא כל ענין בתורה נוגע גם בהוה, ומכאן ולהבא, ובמעשה בפועל – שיומשך בשלימות היראה[104], ועי״ז תהי׳ אצלו השלימות בלימוד התורה וקיום המצוות,

---

96) ראה בהנסמן בלקו״ש חכ״ו ס״ע 325.
97) ישעי׳ יא, ט.
98) פ״ג ואילך (תורת מנחם חנ״ה ע׳ 6 ואילך).
99) זכרי׳ ב, ח.
100) נח, סע״א.
101) תהלים קכב, ג. וראה ירושלמי חגיגה פ״ג ה״ו.
102) קיט, סע״א.
103) זכרי׳ שם, ט.
104) ראה לקו״ת ראה כט, ד. ובכ״מ.

ובמילא הרי זה יתן לו את התוקף בנוגע לענין ד"פרזות תשב ירושלים", כיון שטוען ש"אני אהי' לה גו' חומת אש סביב", ולכן, כאשר "אנחנו בשם הוי' אלקינו נזכיר"[105], אזי "דידן נצח"[106], בנוגע ל"הנצח זו ירושלים", ובאופן ד"פדה בשלום נפשי" – שזוהי הדרך היחידה למנוע מלחמה – למטה מעשרה טפחים, בטוב הנראה והנגלה, ע"י ההתחזקות ביראת הוי' בשלימות (ענינה של ירושלים)[104], ובאופן שהיראה לא נשארת מדה שבלב בלבד, אלא נמשכת במעשה בפועל, והרי בשעה שיהודי ירא מהקב"ה, ובפרט יראת הרוממות, אזי מקיים בשמחה ובטוב לבב כל ציוויי הקב"ה, ועד שזה פועל הענין ד"הפליא הוי' והגדיל לעשות בארץ".

כה. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כיון שניגנו קודם ניגון שמח, וישנם התיבות "פרזות תשב ירושלים" – הנה מהנכון שהבעלי־מנגנים יתאימו את הניגון לתיבות הנ"ל[107], וינגנו ניגון זה עוד הפעם ביתר שאת וביתר עוז, שהרי זה ניגון של שמחה.

ויהי' זה בדוגמת "שמחת עולם על ראשם"[108] – כמו בגאולה האמיתית והשלימה, עלי' נאמר "כי לא בחפזון .. תלכון כי הולך לפניכם הוי'"[109], ולכן "בשובה ונחת תושעון"[110].

ואע"פ שנמצאים בחושך כפול ומכופל של הגלות המר – עומדים הכן, עם התורה ומצוות, והעיקר, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[111], לצאת לקראת משיח עם כל ה"כלי זיין" של תורה ומצוותי',

ועי"ז ניתן כח ב"כלי זיין" כפשוטם שיפחידו את האויב, ועד למעמד ומצב ש"אין מחריד"[112], שלא קיים כלל מי שיכול להפחיד את בנ"י, "כי נפל פחד היהודים עליהם"[113],

ומובן טעם הדבר – שהרי גם גוי מצווה להאמין בה' [יש רק פלוגתא אם יכול להיות אצלו ענין השיתוף אם לאו[114]], ולכן, כשאומרים לו ש"אני אהי' לה גו' חומת אש סביב", והוא רואה שאכן מתכוונים לכך באמת, אזי אינו מנגד,

ובמילא – "פרזות תשב ירושלים" בפנימיות, וגם בגלוי, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[ואח"כ אמר: עכשיו יבואו ה"מנגנים", ויתאימו את הניגון עם התיבות].

המשך השיחה נדפס בדבר מלכות לפרשת וישב

105) תהלים כ, ח.
106) לשון חז"ל – ויק"ר פכ"ד, ג.
107) יש לציין, שבעת הניגון (לפני שיחה זו, לאחרי המאמר), פנה כ"ק אדמו"ר שליט"א לא' המסובים, ואמר לו: כיון שהנך ירושלמי ("אַ ירושלים'דיקער") – הכנס כאן (בהניגון) את התיבות "פרזות תשב ירושלים", על אחריותי!...
108) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.
109) שם נב, יב.
110) שם ל, טו.
111) בא יו"ד, ט.
112) בחוקותי כו, ו.
113) אסתר ח, יז.
114) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"א ע' 41 הערה 36.

המשך ביאור למס' נדה ליום רביעי עמ' א

הנוטף ממנו, וכלומר שאף שנתבאר שיש חשיבות בשבר כלי חרס משום שראוי ליתנו תחת כלי שלם שניקב כדי לקבל המשקה הנוטף ממנו, לא נאמר כן אלא כאשר המשקים מתקבלים בתוך שבר זה ואינם יוצאים ממנו, אבל אם ניקב השבר, אף כאשר הנקב קטן הוא שאם היה הכלי שלם לא היה מתבטל מתורת כלי מחמת נקב זה, מכל מקום הואיל וזה אינו אלא שבר כלי שאינו חשוב כל כך, כאשר המשקה המתקבל בו נוטף ויוצא ממנו דרך בני אדם לבטלו לגמרי מלהשתמש בו, ולפיכך בטל ממנו שם כלי.

הגמרא מביאה שיטות התנאים כיצד בודקים נקב שבכלי חרס, לדעת אם הנקב ראוי להכניס לתוכו משקה: **תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד בּוֹדְקִין כְּלֵי חֶרֶס** שניקב, **לֵידַע אִם נִיקַּב** בְּשיעור הראוי להיות **כּוֹנֵס מַשְׁקֶה, אִם לָאו** – או שאין הנקב ראוי לכך, **יָבִיא עֲרֵיבָה** – קערה **מְלֵאָה מַיִם, וְנוֹתֵן** את **הַקְּדֵרָה** הנקובה **לְתוֹכָהּ** – לתוך הקערה, ובודקים אם נכנס מים לכלי דרך נקב זה או לא, **אִם כָּנְסָה** – אם נכנס מן המים שבקערה לתוך הכלי, בְּיָדוּעַ – יש לדעת מכך שֶׁהנקב הוא כשיעור הראוי להיות **כּוֹנֵס מַשְׁקֶה, וְאִם לָאו** – ואם לא נכנס מן המים שבקערה לתוך הכלי, בְּיָדוּעַ שֶׁהנקב הוא כשיעור הראוי להיות **מוֹצִיא מַשְׁקֶה**, אבל אין בו בשיעור הראוי להכניס בו משקה.

בס"ד. משיחות ש"פ וישלח, ט"ז כסלו ה'תשנ"ב.

א. מהענינים המיוחדים דיום הש"ק זה: התחלתו – ערב שבת, שבו נעשית ה"אכילה" דיום השבת, כמארז"ל[1] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת" – ביום ט"ו כסלו, שבו "קיימא סיהרא באשלמותא"[2], השלימות דחודש כסלו; וסיומו – הגמר דמוצאי שבת, שנמשך עד יום השלישי בשבוע[3] – ביום י"ט כסלו, חג הגאולה[4] של רבינו הזקן[5], חג החגים[6], ראש השנה לתורת החסידות[7].

ומעלה מיוחדת בקביעות זו שמתאימה להקביעות די"ט כסלו בפעם הראשונה (בשנת תקנ"ט) – כדברי רבינו הזקן במכתבו הידוע[5] שגאולתו היתה ב"יום י"ט כסלו, יום ג' שהוכפל בו כי טוב .. כשקריתי בס' תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי" (שע"פ חלוקת ספר תהלים לימי השבוע[8] שייך פסוק זה לשיעור דיום השלישי), ובמילא, חל יום הש"ק שלפניו בט"ז כסלו, וערב שבת בט"ו כסלו.

וכיון שכל הענינים (ועאכו"כ ענין הכי כללי ועיקרי כי"ט כסלו, ראש השנה לתורת החסידות) הם בהשגחה פרטית, ובתכלית הדיוק, מסתבר לומר שיש קשר ושייכות ביניהם – שהברכה והנתינת־כח די"ט כסלו (שנמשכת מיום השבת שלפניו[9], לאחרי וע"י הטירחא דערב שבת) היא מט"ו כסלו, שבו "קיימא סיהרא (דחודש כסלו) באשלמותא", כדלקמן.

1) ע"ז ג, סע"א.

2) זהר ח"א קנ, רע"א. ח"ב פה, רע"א. ועוד. וראה שמו"ר פט"ו, כו.

3) ראה פסחים קו, סע"א (לענין הבדלה וגיטין). רמב"ם הל' שבת פכ"ט ה"ד (הבדלה). הל' גירושין פ"ט הכ"ג (גיטין). שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ה ס"ה (שמו"ת). סרצ"ט ס"ח (הבדלה).

4) נוסף על חג הגאולה של אדמו"ר האמצעי ביו"ד כסלו, שחל ביום ראשון בשבוע – שהעלי' והשלימות שלו ("ויכולו") ביום הש"ק זה.

5) "היום יום" י"ט כסלו. אג"ק שלו סל"ח. וש"נ.

6) מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר – נעתק ב"היום יום" בהקדמה. אג"ק שלו ח"ז ע' ל. ועוד. וראה לקו"ש ח"ה ע' 436 ואילך.

7) מכתב כ"ק אדנ"ע (מיום ט"ז כסלו) לחג הגאולה די"ט כסלו תרס"ב (לפני תשעים שנה) – נדפס ב"היום יום" בתחלתו. אג"ק שלו ח"א ע' רנט. וש"נ (וראה לקמן הערה 63 והערה 106).

8) כפי שנהגו רבותינו נשיאינו בזמנים מיוחדים שהי' צורך באמירת תהלים בשופי (אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' תעג ואילך. וש"נ).

9) ש"מיני' מתברכין כולהו יומין" (זח"ב סג, ב. פח, א).

ב. ובהקדם שאלה ותמיהה בנוגע לחג הגאולה י"ט כסלו, חג החגים – שיש בו שינוי לגבי שאר החגים:

פסח וסוכות – נקבעו ביום חמשה עשר בחודש (פסח בט"ו בניסן וסוכות בט"ו בתשרי) שבו "קיימא סיהרא באשלמותא". ושבועות – נוסף לכך ש"הכתוב לא תלה חג הזה .. בכמה ימים לחודש רק בחמישים לעומר"[10], הרי, קביעותו בימי החודש ("פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה"[11]) היא בחציו הראשון של החודש, כשהלבנה (ודוגמתה בישראל ש"דומין ללבנה" ו"מונין ללבנה"[12]) הולכת וגדלה מיום ליום.

משא"כ י"ט כסלו – לא זו בלבד שאינו בט"ו בחודש, כש"קיימא סיהרא באשלמותא", אלא יתירה מזה, שהוא בחציו השני של החודש, כשהלבנה הולכת ומתמעטת מיום ליום?!

ועד"ז (ויתירה מזה) בנוגע להיו"ט דחנוכה[13] – ש(אינו כפורים[14] שקביעותו בי"ד וט"ו בחודש, כש"קיימא סיהרא באשלמותא"[15], אלא) התחלתו ורובו בימים האחרונים של החודש, מכ"ה כסלו ואילך, כשהלבנה הולכת ומתמעטת, ועד שמתכסה ונעלמת לגמרי!

ג. ויש לבאר תחילה תוכן הענין דמיעוט הלבנה בחציו השני של החודש ביחס לישראל ש"מונין ללבנה":

ובהקדמה – שכיון שבחציו הראשון של החודש מוסיף והולך אור הלבנה מיום ליום, ובחציו השני של החודש פוחת והולך אור הלבנה מיום

10) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תצד.

11) ר"ה ו, ב.

12) ראה סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג. אוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך. ועוד.

13) ושייך גם לחג הגאולה י"ט כסלו – ששלימות הגאולה די"ט כסלו היתה רק כשחזר רבינו הזקן מפטרבורג לוויטבסק (שאז חשיב "חזר לבוריו" לענין ברכת הגומל (ראה סדר ברכות הנהנין לאדה"ז פי"ג ה"ה)) – ביום ב' דחנוכה* (לקו"ד ח"א יב, א).

14) להעיר שבכמה ענינים שוים חנוכה ופורים (ראה התוועדויות תש"נ ח"ב ע' 43. וש"נ).

*) נוסף על הגאולה ממאסרו השני בנר ג' (ונר ה') דחנוכה (ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 156 הערה 10).

ליום, הי' צ"ל לכאורה גם המנין ללבנה באופן שבחציו הראשון של החודש יהי' מנין הימים מוסיף והולך (יום א' יום ב' וכו' עד יום ט"ו), ובחציו השני של החודש יהי' מנין הימים פוחת והולך (יום ט"ו יום י"ד וכו' עד יום א').

אבל, לא זו בלבד שמנין הימים בחציו השני של החודש אינו פוחת והולך, אלא אדרבה, שמוסיף והולך בהמנין גם לגבי השלימות דיום הט"ו – שמנין היום שלאחרי ט"ו (שבו נחסר מהשלימות דאור הלבנה שביום הט"ו) הוא ט"ז, מספר א' יותר ממספר ט"ו, ומנין היום שלאחריו (שבו נחסר עוד יותר משלימות אור הלבנה) הוא י"ז, ב' מספרים יותר ממספר ט"ו, וכן הלאה, ועד להמנין דיום האחרון של החודש (שבו מתכסה ומתעלם אור הלבנה לגמרי) שהוא כ"ט (או ל'), כו"כ מספרים יותר (ועד לכפלים) ממספר ט"ו!

זאת ועוד: מלבד ההוספה (גם בחציו השני של החודש) בהמספר דימי החודש, מודגש העילוי גם בהגימטריא והרמזים שבהם, ולדוגמא: מספר י"ז – הגימטריא ד"טוב", מספר י"ח – "חי", מספר י"ט – הגימטריא ד"בטוב", מספר כ – יו"ד במילואו, מספר כ"א – "אך טוב לישראל"[16], מספר כ"ב – "בך יברך ישראל"[17], מספר כ"ג – הגימטריא דטובו, מספר כ"ד – "ושמתי כדכד שמשותיך"[18], מספר כ"ה – "כה תברכו את בני ישראל"[19], כ"ו מספר שם המפורש – הוי'[20], כ"ז – בגימט' ז"ך, כ"ח – מספר כח, כ"ט – ימי החודש, שלשים חודש מלא, וכיו"ב.

וטעם הדבר – כיון שישנו ציווי והוראה ונתינת־כח "מעלין בקודש ו(עאכו"כ ש)אין מורידין"[21], שהוא בתקפו בכל ימי החודש, גם (בחציו השני של החודש) לאחרי מילוי ושלימות הלבנה, שמיום ליום הולך וניתוסף עוד יותר.

ועפ"ז צריך להבין תוכן הענין דמיעוט הלבנה בחציו השני של החודש, שלאחרי המילוי והשלימות הולכת ומתמעטת מיום ליום – שלכאורה ה"ז היפך הכלל ד"מעלין בקודש ו(עאכו"כ ש)אין מורידין"?!

ד. ויש לומר הביאור בזה:

לבנה וחמה הם מקבל ומשפיע, שהלבנה "לית לה מגרמה כלום"[22], ומקבלת אורה מהחמה, ואופן ההשפעה הוא שבתחלה מקבלת רק מעט אור, מולד הלבנה – נקודה בלבד, ומיום ליום מוסיף והולך בהאור שמקבלת מהחמה, עד ליום הט"ו ש"נתמלא דיסקוס של לבנה"[23], "קיימא סיהרא באשלמותא"[24], שנתמלא ונשלם האור שמקבלת הלבנה מהחמה.

אבל, כיון שגם כשנתמלא ונשלם אור הלבנה ה"ה עדיין בבחי' מקבל, אין זה תכלית השלימות דהלבנה שנעשית כמו החמה ואינה צריכה לקבל אור מהחמה, כמ"ש[25] "והי' אור הלבנה כאור החמה", כמו שהיתה קודם מיעוטה, שהיו "שני המאורות הגדולים"[26].

ויש לומר, שכשנתמלא אור הלבנה שמקבלת מהחמה, נעשית שלימות נעלית יותר שהלבנה היא כמו החמה[27] ("והי' אור הלבנה כאור החמה"), ע"י התגלות דרגא נעלית יותר משניהם שנעשית כתר אחד לשניהם[28], ושלימות זו מתבטאת בהיחס שבין הלבנה להחמה בחציו השני של החודש, כדלקמן.

---

15) להעיר שמילוי ושלימות הלבנה – "חצי כ"ט י"ב תשצ"ג" (ב"י או"ח סתכ"ו) – הוא בין י"ד לט"ו (וראה לקמן הערה 27).

16) תהלים עג, א.

17) ויחי מח, כ.

18) ישעי' נד, יב.

19) נשא ו, כג.

20) סוטה לח, א. סנהדרין ס, א. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ב.

21) ברכות כח, א. וש"נ.

22) זהר ח"א לג, ב. ח"ב רטו, א. ועוד.

23) שמו"ר שבהערה 2.

24) החילוק בין ב' הלשונות – ראה לקמן הערה 27.

25) ישעי' ל, כו.

26) בראשית א, טז.

27) ובפרטיות יותר: מילוי הלבנה ("נתמלא דיסקוס של לבנה"), שעיקרו מילוי החסרון – הוא מילוי הפגימה ע"י שלימות האור שמקבלת מהחמה, ושלימות הלבנה ("קיימא סיהרא באשלמותא"), שעיקרו השלימות היתירה על מילוי החסרון – היא השלימות האמיתית שנעשית כמו החמה.

ועפ"ז יומתק שמילוי ושלימות הלבנה הוא בין י"ד לט"ו (כנ"ל הערה 15) – שבזה מרומזים ב' ענינים אלו: י"ד – מדגיש בעיקר מילוי החסרון, "די (י"ד) מחסורו אשר יחסר לו", וט"ו מדגיש בעיקר השלימות היתירה, באופן של עשירות (לא י"ד, שדל"ת מורה על דלות, שלכן זקוק למילוי החסרון, אלא י"ה, שה"א מורה על עשירות (ראה התוועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 458. וש"נ)).

28) סה"מ תקס"ח ע' קה. וראה ספר הערכים־חב"ד מע' אור הלבנה ע' שיג ואילך. וש"נ.

ה. ביאור הדברים[29]:

סיבת השינוי בין חציו הראשון של החודש, שמיום ליום מוסיף והולך אור הלבנה, לחציו השני של החודש, שמיום ליום פוחת והולך אור הלבנה, היא, מפני שבחציו הראשון של החודש הולכת ומתרחקת הלבנה מהחמה, וככל שמתרחקת מהחמה מיום ליום הולך וגדל אורה, ובחציו השני הולכת ומתקרבת אל החמה, וככל שמתקרבת יותר אל החמה מיום ליום הולך ומתמעט אורה.

וטעם הדבר – לפי שהיחס שבין המשפיע (חמה) והמקבל (לבנה) הוא באופן שכאשר המקבל הוא בקירוב אל המשפיע אין המקבל יכול להשפיע ולהאיר (מצד הביטול שלו לקבל ההשפעה), וככל שמתרחק מן המשפיע מתחיל גם הוא להשפיע ולהאיר (האור שמקבל מהמשפיע).

ויש לומר, שהקירוב דהלבנה אל החמה בחציו השני של החודש הוא [לא רק לצורך התחדשות היחוד דשמשא וסיהרא (משפיע ומקבל) בהמולד דהחודש שלאח"ז (ע"י המיעוט מיום ליום שהו"ע הביטול דהמקבל, "כי יפקד מושבך"[30], כדי שיוכל לקבל השפעה נעלית יותר מהמשפיע, "ונפקדת"[30]) – שזהו ענין בפ"ע ששייך (בעיקר) לחודש שלאח"ז – אלא גם (ובעיקר)] קירוב להעצם שלמעלה גם מהאור דהחמה (כתר אחד לשניהם), שהקירוב לדרגא זו מתבטא במיעוט האור, כי, אור הוא גילוי מן העצם, שהעצם הוא בהעלם (העלם שלמעלה מגילוי), ורק הארה מהעצם מתגלה באור, ולכן, מיעוט האור מיום ליום מורה שמיום ליום הולך וגדל הקירוב להעצם שלמעלה מהאור (העלם שלמעלה מגילוי), שעי"ז נעשית הלבנה כמו החמה, ועד – כתר אחד לשניהם.

ובעומק יותר[31]:

הכלל שהעצם הוא בהעלם והאור הוא בגילוי, הוא, ביחס להזולת, שכיון שאינו יכול לקבל העצם אלא הארה ממנו בלבד, לכן קורא להארה "אור", ולהעצם "העלם" (חושך); אבל ביחס להעצם ה"ז להיפך – שההארה היא חושך לגבי העצם שהוא ה"אור".

ומזה מובן שהצורך במיעוט האור כדי להתקרב להעצם אינו אלא כל זמן שנשאר בגדר של מציאות בפ"ע (זולת) שאינו יכול לקבל את העצם (שנשאר ב"העלם"), אבל, כשמתאחד עם המשפיע ועד לאופן שנעשה כמו המשפיע, שאין ביניהם יחס של משפיע ומקבל, אלא שניהם שוים ("והי' אור הלבנה כאור החמה"), אזי העצם הוא בהתגלות.

ועפ"ז י"ל שמיעוט האור בחציו השני של החודש אינו אלא מיעוט בדרגא של "אור" (הארה בלבד) מפני הקירוב להעצם שלמעלה מהארה, אבל, לא מיעוט בהגילוי (כיון שהעצם בא ומוסיף בהתגלות), שלכן, הולך וניתוסף בהמנין (שמורה ומדגיש התגלות הדבר) דימי החודש (ט"ז, י"ז, י"ח וכו') ע"י בנ"י[32], כיון שהולך וניתוסף בהתגלות העצם (שלמעלה מהתגלות האור).

ו. ויש לומר, שענין זה מודגש ביותר בה"קיימא סיהרא באשלמותא" דחודש כסלו:

חודש כסלו הוא חודש השלישי בחדשי החורף, המכוון לחודש השלישי בחדשי הקיץ – החודש דמתן תורה, "ירחא תליתאי"[33], ודוגמתו בחודש כסלו, החודש דמתן תורה דתורת החסידות, בי"ט כסלו, שהוא ראש השנה ומתן תורה[34] דתורת החסידות[35].

והענין בזה – כידוע שמתן תורה הוא "יום חתונתו"[36], החתונה (נישואין) דהקב"ה עם כנס"י, אשר, ההתחלה בזה היא באופן שהקב"ה הוא המשפיע וכנס"י היא המקבל, אבל, תכלית השלימות בזה היא כשהקב"ה וכנס"י נעשים חד ממש כביכול, שכנס"י אינה צריכה כביכול לקבל

---

29) בהבא לקמן – ראה סידור (עם דא"ח) קפב, ד ואילך. תו"ח שמות שעא, ב. סה"מ פר"ת ע' קנט ואילך. ועוד.

30) ש"א כ, יח.

31) ראה סה"מ פר"ת שבהערה 29.

32) אף שבהלבנה אין זה באופן של התגלות, שמיום ליום הולך ומתמעט אור הלבנה – כי, אמיתת ושלימות הענין ד"והי' אור הלבנה כאור החמה", שהמקבל נעשה כמו המשפיע ממש (שאז העצם הוא בהתגלות), הוא, בישראל דוקא, שישראל (לבנה) וקוב"ה (חמה) כולא חד (כדלקמן בפנים).

אלא, שגם בישראל צ"ל ענין הביטול (התוכן דמיעוט האור) כדי שיתגלה הענין ד"ישראל וקוב"ה כולא חד" (ראה קונטרס ר"ח כסלו שנה זו ס"ח (לעיל ע' 310)).

33) שבת פח, א.

34) להעיר מהשייכות דמ"ת לר"ה – שבתפלת מוסף דר"ה (בפסוקי שופרות) מזכירים השופר דמ"ת.

35) ראה לקוטי לוי"צ אג"ק ע' רה. ריז.

36) תענית כו, ב – במשנה.

מהקב"ה, כיון שמתגלה ש"ישראל[37] וקוב"ה כולא חד"[38].

ומרומז גם ב"חודש השלישי" — כידוע[39] ש"שלישי" מורה על החיבור והיחוד דעליון (אחד) ותחתון (שנים) כפי שנעשים מציאות אחת.

ועפ"ז י"ל, שבמילוי ושלימות הלבנה בי"ד וט"ו[40] דחודש השלישי, החודש דמתן תורה, "יום חתונתו", נעשית תכלית השלימות דהנישואין דהקב"ה וכנס"י — "והי' אור הלבנה כאור החמה", שהלבנה (כנס"י) אינה צריכה לקבל מהחמה (הקב"ה, "שמש הוי'"[41]), כיון שנעשית בעצמה כמו החמה, שזהו"ע ד"ישראל (לבנה) וקוב"ה (חמה) כולא חד".

ז. ובעומק יותר — מודגש ענין זה בה"קיימא סיהרא באשלמותא" דחודש כסלו (חודש השלישי דחדשי החורף) יותר מבחודש סיון (חודש השלישי דחדשי הקיץ):

החילוק שבין חדשי הקיץ לחדשי החורף[42] — שבחדשי הקיץ מאיר אור וחום השמש (חמה) בתוקף ובגילוי יותר מאשר בחדשי החורף, שקיץ הוא זמן החום, והימים ("ויקרא אלקים לאור יום"[43]) ארוכים מהלילות, וחורף הוא זמן הקור, והלילות ארוכים מהימים, בעיקר ותמצית כל הארצות[44], ארץ הקודש. וענינו בעבודה, שבחדשי הקיץ מודגש בעיקר הגילוי ד"שמש הוי'" (חמה), מלמעלה למטה, משא"כ בחדשי החורף מודגשת בעיקר עבודתם של ישראל (לבנה), מלמטה למעלה[45].

ולכן: בה"קיימא סיהרא באשלמותא" דחודש השלישי בחדשי הקיץ — כיון שעיקרו מצד הגילוי ד"שמש הוי'", ולא (כ"כ) מצד עבודתם של ישראל (לבנה), ניכר עדיין החילוק דמשפיע (חמה) ומקבל (ולבנה), ובמילא ה"ז עדיין שלימות הלבנה כפי שמקבלת מן החמה; ובה"קיימא סיהרא באשלמותא" דחודש השלישי בחדשי החורף — כיון שעיקרו מצד עבודתם של ישראל (לבנה), מודגשת בזה תכלית השלימות דהנישואין (מ"ת), שאין זה באופן של משפיע ומקבל, אלא באופן שהמקבל נעשה כמו המשפיע ("והי' אור הלבנה כאור החמה"), "ישראל וקוב"ה כולא חד".

ח. ויש להוסיף, שענין זה מרומז גם בהשם "כסלו"[46] — שמו המיוחד של חודש השלישי דחדשי החורף:

"כסלו" — כולל ב' התיבות "כס" "לו"[47]: "כס" — מלשון כיסוי, העלם, ו"לו" — שמספרו ל"ו, הגימטריא ד"אלה" — מורה על הגילוי, ששה פעמים ששה. וחיבור שניהם בתיבה אחת — "כסלו" — מורה על חיבור ההעלם והגילוי, היינו, שהעצם (שהוא בהעלם אצל המקבל) בא בהתגלות, כיון שאין זה באופן של משפיע ומקבל, אלא באופן שנעשים חד ממש (כנ"ל ס"ה).

ומודגש גם בהיו"ט שבסיומו וחותמו של חודש כסלו, היו"ט דחנוכה — שעם היותו בסיומו של החודש, כשאור הלבנה הולך ומתמעט מיום ליום, מודגש בו בפועל ובגלוי הענין ד"מוסיף והולך", "יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך"[48], שמיום ליום הולך וניתוסף באור — שבזה מודגש שהמיעוט דאור הלבנה אינו אלא מיעוט בדרגא של "אור" (הארה בלבד) מפני הקירוב להעצם שלמעלה מהארה, אבל, לא מיעוט בההתגלות, שהרי מיום ליום הולך ומאיר יותר ויותר, שני נרות, שלש נרות וכו', שהולך וניתוסף בהתגלות העצם (כנ"ל ס"ה).

ט. עפ"ז יש לבאר הטעם שהקביעות דראש השנה לתורת החסידות, חג החגים, היא (לא כהקביעות דשאר החגים הקשורים עם מילוי ושלימות הלבנה, אלא) לאחרי מילוי ושלימות הלבנה:

המעלה המיוחדת דראש השנה ומתן תורה דתורת החסידות, חג החגים — שבו מתחילה

37) ראה זח"ג עג, א.
38) ראה קונטרס ר"ח כסלו שבהערה 32.
39) ראה לקו"ש חכ"א ע' 111. וש"נ.
40) ראה לעיל הערה 15.
41) ראה לקו"ש חי"ח ע' 310. וש"נ.
42) ראה לקו"ש חט"ו ע' 382. וש"נ.
43) בראשית א, ה.
44) ראה תענית יו"ד, רע"א.
45) כמודגש גם בענין הגשמים שבהם נאמר "ואד יעלה מן הארץ" (שם ב, ו).

46) ולהעיר, ששם זה נתפרש גם בכ"ד ספרי קודש (זכרי' ז, א. נחמי' בתחלתו), תורה שבכתב.
47) לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ע' רה. רכב.
48) שבת כא, ב.

ההתגלות דתורתו של משיח, טעמי תורה ("סוד טעמי' ומסתר צפונותי"[49]), "תורה חדשה מאתי תצא"[50], באין־ערוך להתגלות שהיתה במתן־תורה[51], כמארז"ל[52] "התורה שאדם למד בעוה"ז הבל הוא לפני תורתו של משיח"[53].

ומהחידושים העיקריים בימות המשיח לגבי מתן תורה הו"ע הנישואין — כדאיתא במדרש[54] "משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנות מועטות, כיון שבא לקחתה כתב לה מתנות רבות כבעל, כך העולם הזה אירוסין היו[55], שנאמר[56] וארשתיך לי לעולם, ולא מסר להם אלא הלבנה בלבד, שנאמר[57] החודש הזה לכם, אבל לימות המשיח יהיו נישואין, שנאמר[58] כי בועליך עושיך, באותה שעה מוסר להם את הכל, שנאמר[59] והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע[60] ומצדיקי רבים ככוכבים לעולם ועד" — שעיקר ושלימות היחוד דכנס"י עם הקב"ה שנעשים חד ממש (נישואין) הוא "לימות המשיח", שאז יקויים היעוד "והי' אור הלבנה כאור החמה", שישראל הם לא רק כמו לבנה שמקבלת מהחמה ("לא מסר להם אלא הלבנה בלבד"), אלא שהם כמו החמה ("מוסר להם את הכל", גם החמה[61]), כיון שמתגלה ש"ישראל וקוב"ה כולא חד".

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בהקביעות דר"ה ומ"ת דתורת החסידות (התחלת גילוי הנישואין לימות המשיח) לאחרי מילוי ושלימות הלבנה[62] — שבזה מרומזת השלימות דשלימות דהלבנה (לאחרי ובהוספה על קבלת אור החמה בשלימות) שמתקרבת אל החמה להתאחד עמה ולהיות כמותה ממש, שיהי' אור הלבנה כאור החמה.

ובפרטיות יותר — הקביעות היא ביום השלישי שמתברך מיום השבת שחל בט"ז[63] כסלו שבו מתחילה התקרבות הלבנה אל החמה להיות כמותה[64], לאחרי וע"י ההכנה דמילוי ושלימות הלבנה בערב שבת (בין י"ד לט"ו כסלו), והמשכו ביום הרביעי[65] — כי: יום השלישי ("יום תליתאי בירחא תליתאי"[33]) הוכפל בו כי טוב[66], "טוב לשמים וטוב לבריות"[67], שהו"ע החיבור דעליון ותחתון (שמים ובריות, משפיע ומקבל, חמה ולבנה) שנעשים מציאות אחת, וביום הרביעי נבראו וניתלו "שני המאורות הגדולים", שהלבנה אינה מקבלת מהחמה, אלא שניהם שוים, כתר[68] אחד

---

49) פרש"י שה"ש א, ב.

50) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

51) אף שכוללת בהעלם ובכח גם ה"תורה חדשה" שתתגלה לעתיד לבוא, שהרי, מתן־תורה הו"ע חד פעמי (המשך תרס"ו ע' כג. תקמו. ועוד).

52) קה"ר רפ"ב. פי"א, ח.

53) וי"ל שגם מטעם זה נקרא "חג החגים" — להיותו באין־ערוך לכל החגים הקשורים עם מתן־תורה.

54) שמו"ר ספט"ו.

55) כמ"ש לקמן (פל"ג, ז) א"ת מורשה אלא מאורסה (פי' מהרז"ו).

56) הושע ב, כא.

57) בא יב, ב.

58) ישעי' נד, ה.

59) דניאל יב, ג.

60) "הרקיע דנקט קרא הוא הרקיע שעל ראשי החיות .. והרקיע זה יש לו כמה מעלות יותר מן השמש, וא"כ, כשימסור לישראל רקיע זה, לא כ"ש שימסור להם השמש" (פי' ידי משה).

61) ראה הערה הקודמת.

62) משא"כ האירוסין דמ"ת ("העוה"ז אירוסין היו") הם בימי החודש שלפני מילוי ושלימות הלבנה, כשהולך וניתוסף באור הלבנה שמקבלת מן החמה.

63) ועפ"ז יומתק שהגילוי שי"ט כסלו הוא "ראש השנה לחסידות" הוא במכתב שתאריך כתיבתו בט"ז כסלו (כנ"ל הערה 7).

64) אבל, לא באופן של מיעוט האור, אלא אדרבה, שהולך ומוסיף בהתגלות העצם, כמודגש בהוספה במנין (שמורה על הגילוי) מט"ו לט"ז (כנ"ל ס"ה).

וי"ל, שענין זה מודגש ביותר במספר י"ט (י"ט כסלו), שרומז על המילוי* דשם הוי', שמילוי הוא גילוי ההעלם (תו"א בראשית ו, ד), היינו, שהעצם בא בהתגלות**.

ועפ"ז יומתק של"ג בעומר, מ"ת דנסתר דתורה (המשך תרס"ו ע' ריט. ועוד), חל ביום י"ח בחודש — כי, מ"ת דנסתר דתורה הוא באופן שהעצם נשאר בהעלם, שאינו חודר ומתגלה בהמקבל, ולכן קביעותו ביום י"ח, "חי", בדוגמת עצם החיות (חי בעצם) שאינו בא בגילוי, משא"כ מ"ת דתורת החסידות שמבארת נסתר דתורה באופן של הבנה והשגה, שהעצם בא באופן של התגלות, קביעותו ביום י"ט, המילוי דשם הוי', גילוי ההעלם, כנ"ל. ועצ"ע. ואכ"מ.

65) כידוע שהגאולה היתה ביום ג' (י"ט) לפנות ערב, ונמשכה בליל ד' (כ'). — ולכן נקבע הזמן העיקרי של ההתוועדות די"ט כסלו בלילה שבין י"ט לכ' (ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 155. וש"נ).

66) ב"ר פ"ד, ו. פרש"י בראשית א, ז.

67) קידושין מ, א. וראה אוה"ת בראשית לג, ב. ועוד.

68) "כתר" דייקא — ששייך להקביעות בימי החודש בכ"ף כסלו, כ"ף ר"ת כתר, ועשרים בגימטריא כתר (לקו"ת שה"ש לה, ג).

---

*) מילוי אלפין — (י)**וד** (ה)**א** (ו)**או** (ה)**א** — בגימטריא י"ט.

**) ועפ"ז י"ל ש"י"ט" ו"כסלו" ענינם אחד — כיון שגם "כסלו" (החיבור ד"כס ו"לו") מורה על גילוי ההעלם, התגלות העצם (כנ"ל ס"ח).

לשניהם. וביום החמישי — יום הברכה לכל החי[69], יום הששי — שנאמר בו[70] "כי טוב" ו"טוב מאד".

י. ויש לקשר זה עם פרשת השבוע — הפרשה דערב שבת ודיום השבת, פרשת וישלח, והפרשה דיום השלישי ויום הרביעי (י"ט וכ"ף כסלו), פרשת וישב (שמתחילין לקרותה במנחה שבת פרשת וישלח):

החידוש שבעבודתו של יעקב בפרשיות וישלח (וישלח יעקב) וישב (וישב יעקב) לגבי עבודתו בפרשיות ויצא (ויצא יעקב) ותולדות ("אלה תולדות יצחק" ("יעקב ועשו האמורים בפרשה"[71])), שפרשיות וישלח וישב הם בגמר עבודת הבירורים (הן הבירורים דלבן והן הבירורים דעשו), ועד כדי כך שיעקב מוכן כבר להמעמד ומצב דימות המשיח, שלכן: (א) "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר"[72], ששלח להודיעו ש"נגמר ונשלם .. בתכלית השלימות .. הבחי' ומדרגות .. כולם נתבררו ונתקנו כו'"[73], והגיע הזמן לילך יחדיו להגאולה[74], "אבוא אל אדוני שעירה"[75], כמו "בימי המשיח, שנאמר[76] (בסיום וחותם ההפטרה דפרשת וישלח) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה"[77], (ב) "וישב יעקב", "ביקש יעקב לישב בשלוה"[78] — וישב בשלוה בפועל עד שקפץ עליו רוגזו של יוסף, ועוה"פ בשלוה בארץ מצרים (קל"א — קמ"ז לחייו), ועד דזמן קיום היעוד דה"שלוה" האמיתית שבימות המשיח, שאז יהי' שלימות הענין ד"פדה בשלום נפשי"[79], כפי שמבאר אדמו"ר האמצעי[80] שאמיתת ושלימות הענין ד"פדה בשלום נפשי" יהי' בימות המשיח (באופן נעלה יותר אפילו מכמו שהי' בזמן דוד ושלמה[81]).

והחילוק שבין מעמדו ומצבו של יעקב כשעוסק בעבודת הבירורים למעמדו ומצבו בגמר עבודת הבירורים (שמוכן לימות המשיח), הוא, ע"ד ובדוגמת החילוק בין מעמדה ומצבה של הלבנה כפי שמקבלת מהחמה למעמדה ומצבה כששניהם שוים:

יעקב נמשל ללבנה, "המאור הקטן"[26], ויעקב נקרא קטן, "מי יקום יעקב כי קטן הוא"[82], ולכן "הקטן מונה לקטן"[83].

וע"פ הידוע שמיעוט הלבנה ("לכי ומעטי את עצמך"[84] להיות "מאור הקטן") הוא מפני שבירת הכלים דתוהו שנפלו ניצוצות הקדושה למטה, ולכן נעשית הירידה דספירת המלכות (לבנה) להיות בבחי' מקבל, לירד לבי"ע כדי לברר הניצוצות דתוהו — נמצא, שמעמדה ומצבה של הלבנה שצריכה לקבל מהחמה הוא לצורך עבודת הבירורים, אבל בגמר עבודת הבירורים, לא תהי' הלבנה בבחי' מקבל, אלא יהי' אור הלבנה כאור החמה, "שני המאורות הגדולים"[85].

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בתוכן פרשת וישלח — "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו" — שיעקב ששרשו מעולם התיקון, שלח מלאכים לפניו ממש, לבחי' שלמעלה ממנו

---

69) כתובות ה, א.
70) בראשית א, כה. שם, לא.
71) פרש"י ר"פ תולדות.
72) ריש פרשתנו.
73) תו"א ריש פרשתנו. ובארוכה — תו"ח שם. ובכ"מ.
74) וי"ל שזהו א' הטעמים ששלח "מלאכים ממש" (פרש"י ריש פרשתנו), מבלי להתחשב בכבודם של המלאכים (שלא להטריחם), ועוד ועיקר, מבלי להתחשב בכך שבשעה שהולכים בשליחותו (של יעקב) אינם יכולים למלא שליחותו של הקב"ה (כיון ש"אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות" (פרש"י וירא יח, ב)) — מפני גודל החשיבות שבשליחות זו בנוגע להגאולה, שהיא תכלית השלימות דכל הבריאה כולה (כולל גם בריאת המלאכים).
75) פרשתנו לג, יד.
76) עובדי' בסופו.
77) פרש"י פרשתנו שם.
78) פרש"י ר"פ וישב.
79) ומודגש ביותר ביום השלישי דפרשת וישב — כיון שהפסוק "פדה בשלום נפשי" הוא בשיעור תהלים דיום השלישי כפי שנחלק לימי השבוע (כנ"ל ס"א). ולהעיר, ש"שלישי" הו"ע השלום, כיון שעל ידו נעשה החיבור והיחוד דעליון ותחתון (כנ"ל ס"ו־ט).
80) ד"ה פדה בשלום נפשי בשערי תשובה (ח"א פי"א — נה, ד). — ויש לומר, שהביאור ב"שערי תשובה" רומז על השייכות דימות המשיח לעבודת התשובה, "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה .. ומיד הן נגאלין" (רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה), ו"משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא" (ראה זח"ג קנג, ב), כי, עבודת התשובה עיקרה מצד עבודתם של ישראל (לבנה), ובזה מודגש יותר הענין ד"ישראל וקוב"ה כולא חד" ("והי' אור הלבנה כאור החמה"), ע"ד האמור לעיל (ס"ז) במעלת חודש השלישי דחדשי החורף לגבי חודש השלישי דחדשי הקיץ.
81) וי"ל, שבזמן דוד ושלמה, דור הי"ד והט"ו שבו נתמלא דיסקוס של לבנה (שמו"ר שבהערה 2), מודגש בעיקר מילוי ושלימות אור הלבנה שמקבלת מהחמה, ובימות המשיח תהי' שלימות הלבנה כמו החמה, ששניהם שוים.
82) עמוס ז, ב־ה. וראה חולין ס, ב.
83) ב"ר שבהערה 12.
84) חולין שם.
85) ראה גם סה"מ פר"ת ע' קסז.

במדרגה, אל עשו אחיו לשרשו בעולם התוהו (כיון שע"פ שייכותו ליעקב ה"ז עשו שנתברר וחזר לשרשו בבחי' המקיפים דתוהו), "כדי להמשיך בחי' המקיפים דתהו אליו למטה בתיקון שהוא בחי' האור פנימי, ויאיר המקיף בפנימי ויתייחדו יחד"[73], וזהו גם תוכן הענין דחיבור ויחוד לבנה וחמה (יעקב ועשו[86], אור פנימי ואור מקיף, ממכ"ע וסוכ"ע), ועד שהלבנה אינה מקבלת מהחמה (כיון שכבר נגמר ונשלם בירור הניצוצות דתוהו, שלצורך זה הי' מיעוט הלבנה להיות בבחי' מקבל, כנ"ל), אלא אור הלבנה נעשה כאור החמה, ששניהם שוים[87].

יא. וכל זה מודגש ביותר בדורנו זה:

ובהקדמה — שאף שמצד יעקב נגמרו ונשלמו כל עניני הבירורים וכבר אז (כשוישלח יעקב) היתה יכולה וצריכה להיות הגאולה [שלכן שלח מלאכים לעשו להודיע שהגיע הזמן ד"ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו", ו"ביקש לישב בשלוה" (כנ"ל ס"י)], מ"מ, לא בא ענין זה בפועל מצד (וב)העולם.

אבל, לאחרי "מעשינו ועבודתינו" דכל בנ"י במשך כל הדורות, כולל ובמיוחד לאחרי גילוי תורת החסידות בי"ט כסלו, שאז התחיל עיקר הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה"[88], ומוסיף והולך ע"י רבותינו נשיאינו מדור לדור, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שעל ידו הופצו המעיינות חוצה בכל קצוי תבל — כבר נגמרו ונשלמו כל הענינים גם מצד (וב)העולם, כפי שהודיע והכריז שכבר נשלמו כל עניני העבודה, גם "צחצוח הכפתורים", והכל מוכן לביאת המשיח.

ומזה מובן שהמשך העבודה שלאח"ז (כל זמן שמשיח צדקנו מתעכב מאיזו סיבה (בלתי ידועה ומובנת כלל)) אינו "עבודת הבירורים" (שהרי כבר נסתיימה ונשלמה עבודת הבירורים)[89], אלא, עבודה מיוחדת להביא ההתגלות בפועל בעולם.

יב. ויש לומר, שהמעלה המיוחדת בדורנו זה מרומזת בהפטרה דפרשת וישלח — "והי'[90] בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש גו' וירשו הנגב את הר עשו גו' וגלות גו' עד צרפת גו' ירשו את ערי הנגב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו":

מהחידושים של (יוסף וההמשך ד)"בית יוסף" שבדורנו (כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ששמו הראשון יוסף), לגבי הדורות שלפנ"ז עד לדורו של רבינו הזקן ("בית יעקב"[91]) — שעל ידו נעשה הפצת המעיינות חוצה בכל קצוי תבל ממש, עד לחוצה שאין חוצה ממנו, כמדינת צרפת, אשר, בזמנו של רבינו הזקן (וכן בזמנם של רבותינו נשיאינו שלאח"ז) לא הי' גילוי בקביעות כ"כ הפצת תורת החסידות במדינת צרפת, להיותה תחתון למטה (ועד כדי כך שרבינו הזקן חשש לנצחונה של צרפת כו'[92]), ודוקא בדורנו זה, ע"י "בית יוסף", נעשה גילוי והפצת המעיינות גם במדינת צרפת[93], ביסוד שם ישיבת "תומכי תמימים" ע"ד כבליובאוויטש, ולכן, הגיע בפועל הזמן ש"ירשו את ערי הנגב", "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו".

ויש להוסיף ולהעיר ע"ד הרמז:

"צרפת" בגימטריא שבע מאות ושבעים (770), השלימות דמספר שבע, כפי שכל א' כלול מעשר (שבעים), וכפי שכל א' כלול ממאה (שבע מאות), ושניהם יחד (שבע מאות ושבעים), וי"ל שבזה מרומז שבהבירור דמדינת צרפת, נגמר ונשלם בירור העולם שנברא בשבעת ימי הבנין בכל הפרטים ופרטי פרטים.

---

86) "הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן" (ב"ר שם).

87) ולהעיר, שבחלק הפרשה השייך ליום רביעי דפ' וישב — כ"ף כסלו — מדובר אודות לידת זרח ופרץ, שהם בדוגמת חמה ולבנה: "זרח על שם החמה שהיא זורחת תמיד, ופרץ על שם הלבנה הנפרצת לעתים ונבנית לעתים .. והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה כו'" (רמב"ן וישב לח, כט). וראה לקמן הערה 97.

88) ראה סה"ש תו"ש ס"ע 112 ואילך.

89) במכ"ש וק"ו מאופן עבודתו של יעקב לאחרי שחשב שעשו נתברר כבר, גם לאחרי ששבו המלאכים ואמרו שלא נתברר עדיין כלל — שלא עסק ב"עבודת הבירורים" (לברר את עשו), אלא עסק ב"העלאת מ"נ להמשיך מ"ד דמקיף דתהו" ע"י המנחה (תו"א פרשתנו כד, רע"ד).

90) עובדי' א, יח ואילך.

91) להעיר מהשייכות המיוחדת דרבינו הזקן ליעקב (ראה בארוכה מעייני הישועה (קה"ת תשמ"ח) ע' 101 ואילך).

92) ראה ספר התולדות אדה"ז (קה"ת תשל"ו) ע' רנט ואילך. וש"נ.

93) ראה גם סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 570 ואילך.

ולהעיר, שהבירור ד"צרפת" שמספרו "770" נעשה ע"י (ה"להבה" שמאירה מ)"בית יוסף", ועד לבית יוסף כפשוטו, הבית שבו בחר ועד שקנהו ובו חי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בעשר שנים האחרונות בחיים חיותו בעלמא דין, ומשם הולכת ונמשכת ("מוסיף והולך") העבודה ד"בית יוסף" — שמספרו (מספר הבית כפשוטו) "770"[94].

ובעומק יותר — "צרפת" אותיות "פרצת", שבזה מרומז שגילוי והפצת המעיינות הוא בצרפת — פריצת כל הגדרים, ולא רק באופן שמצד פריצת כל הגדרים דהמעיינות באים הם גם בתחתון שאין תחתון למטה ממנו, אלא יתירה מזה, שענין זה הוא גם מצד התחתון, כמודגש בכך ש"צרפת" אותיות "פרצת"[95], ועי"ז נעשה "פרצת[96] עליך פרץ"[97], "זה משיח, שנאמר[98] עלה הפורץ לפניהם"[99].

יג. ובדורנו זה גופא ניתוסף עוד יותר בכהנ"ל כש"קיימא סיהרא באשלמותא" דחודש כסלו בשנה זו:

ידוע ומפורסם הר"ת דשנה זו — "הי' תהא שנת נפלאות בה", "בכל (מכל כל)"[100], היינו, שהשנה עצמה וכל הענינים שבה הם באופן של "נפלאות", "פלא" שלמעלה מנס[101], ו"פלאות" לשון רבים, ועד ל"נפלאות", נו"ן פלאות[102], ולכל לראש והוא העיקר — "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[103] ("נפלאות" גם לגבי יצי"מ[104]).

ובשנה זו עצמה כבר "קיימא סיהרא באשלמותא" דחודש השלישי (שלימות של ג' חדשים, "בתלת זימני הוי חזקה"[105]), ועומדים בסמיכות ליום השלישי בחודש השלישי, מתן תורה דתורת החסידות[106], התחלת הגילוי דתורתו של משיח, שאז יהיו הנישואין דהקב"ה וכנס"י באופן ש"והי' אור הלבנה כאור החמה".

[ולהעיר, שענין זה מודגש גם בכך ששנה זו היא שנה שלימה, שחשון וכסלו שניהם שלמים (ג' חדשים שלמים בהמשך אחד), ושנה תמימה (תמימות יתירה[107]), שניתוסף בה חודש העיבור[108] — דיש לומר, שבשנה שלימה (שלימות החדשים חשון וכסלו) מודגשת שלימות (חדשי) הלבנה (כפי שמקבלת מהחמה), ובשנה תמימה (הוספת חודש העיבור[109]) מודגשת שלימות הלבנה שנעשית כמו החמה, כיון שע"י חודש העיבור משתווית שנת הלבנה לשנת החמה, מעין ודוגמת "והי' אור הלבנה כאור החמה"].

ויש לקשר זה עם דרושי חתונה שאמרם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו[110] (שנדפסו מחדש

94) ראה קונטרס בענין מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל (לקמן ע' 416 ואילך) ס"ז.

95) ובסגנון דלעיל — שהמקבל מתאחד עם המשפיע להיות כמותו, ע"ד "והי' אור הלבנה כאור החמה" (וראה לקמן הערה 97).

96) וישב לח, כט.

97) "פרץ על שם הלבנה הנפרצת לעתים ונבנית לעתים" (כנ"ל הערה 87). — וי"ל ש"נפרצת" (פירצה, מיעוט הלבנה) הוא גם מלשון פריצה, שבזה מרומז שבמיעוט הלבנה (בחציו השני של החודש) נכלל גם פריצת גדר הלבנה שמקבלת מן החמה להיות כמו החמה.

98) מיכה ב, יג.

99) אגדת בראשית ספס"ג. וראה ב"ר ספפ"ה ובפרש"י.

100) נוסח ברכת המזון. וראה ב"ב טז, סע"ב ואילך.

101) ראה לקו"ש חט"ו ע' 368 הערה 16. וש"נ.

102) זח"א רסא, ב.

103) מיכה ז, טו.

104) ראה אוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תפז). וש"נ.

105) ב"מ קו, רע"ב. וש"נ.

106) ובשנה זו מלאו תשעים שנה להכרזה שי"ט כסלו הוא ראש השנה לתורת החסידות (ט"ז כסלו תרס"ב — תשנ"ב), שמאז ניתוסף "שטורעם" מיוחד בהפצת המעיינות חוצה ע"י "חיילי בית דוד" שלוחמים "מלחמת בית דוד" ומנצחים את אלה "אשר חרפו עקבות משיחך" (כדברי כ"ק אדנ"ע בהשיחה הידועה) — כפי שכבר נעשה בשלימות בסיומה של שנת הפ"ט שמסיימים מזמור פ"ט (בגימט' פדה) בתהלים באופן ד"ברוך ה' לעולם אמן ואמן", ועתה נמצאים בשנת הצדי"ק, הקשורה עם ביאת משיח צדקנו ובנין ביהמ"ק השלישי, כסיום וחותם מזמור צדי"ק בפסוק "ויהי נועם גו' ומעשה ידינו כוננהו", שקאי על השראת השכינה בביהמ"ק השלישי (מדרש תהלים עה"פ), שזהו"ע הנישואין דהקב"ה וכנס"י, כדאיתא במדרש (שמו"ר שבהערה 55) בנוגע להמשכן, ושלימותו בביהמ"ק השלישי (וראה לקמן בשוה"ג להערה 110).

107) כולל גם השלימות ד"שבע שבתות תמימות תהיינה" כשהתחלת הספירה במוצאי שבת, תמימות כימי בראשית — שלימות משולשת (ראה קונטרס משיחות ש"פ נצבים תנש"א, יום ב' דר"ה וש"פ וילך שנה זו. וש"נ).

108) ערכין לא, א — במשנה.

109) ובהדגשה יתירה בשייכות לי"ט כסלו, ראש השנה לתורת החסידות — שבו מתחילים ללמוד שיעורי התניא (כפי שנחלק לימי השנה) לפי החלוקה דשנה מעוברת.

110) בהחתונה ד"בית יוסף" בשנת תרפ"ט*.

*) להעיר מהשייכות דשנת תרפ"ט ל"פרצת" — שהשלימות דהט' (שכל א' מהתשעה כלול מעשר) היא צ', די"ל שבזה מרומז שבשנת הצדי"ק נעשית שלימות הנישואין, שהו"ע הנישואין דכנס"י עם הקב"ה.

ובתוספת ביאור כו'[111]) — דרושים בתורת החסידות השייכים לחתונה — שבזה מודגשת ביותר השייכות לחתונה דכנס"י עם הקב"ה לימות המשיח, שאז יהי' עיקר ושלימות הגילוי ד"תורה חדשה מאתי תצא".

ומזה מובן שבימינו אלה ממש צריכים רק לפתוח את העיניים ולראות את המציאות בפועל ממש[112] — היינו שיושבים יחד עם הקב"ה ("ישראל וקוב"ה כולא חד") ב"שולחן ערוך"[113] לסעודת הנישואין, הסעודה דלויתן ושור הבר ויין המשומר, שבסיומה "אומר לו (הקב"ה) לדוד (דוד מלכא משיחא) טול (כוס של ברכה) וברך, אומר להן, אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר[114] כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא"[115].

יד. והמעשה הוא העיקר[116]:

בבואנו מערב שבת שבו קיימא סיהרא דחודש כסלו באשלמותא, והמשכו ביום הש"ק ומוצאי ש"ק (יום ראשון (שנקרא יום אחד, ש"הי' הקב"ה יחיד בעולמו"[117]), טו"ב כסלו), ג' ימים רצופים שיש בהם מעלה (קדושה) מיוחדת, והמשכם בח"י, ערב י"ט כסלו, ועאכו"כ בימי הגאולה י"ט וכ"ף כסלו, והמשכם בימים שלאח"ז עד לימי חנוכה — יש לערוך התוועדויות חסידותיות[118] ("חסידישע פאַרברייגענישן") בכל מקום ומקום, בכל מדינה, בכל עיר ובכל שכונה כו', ולא רק התוועדויות גדולות במקומות מרכזיים ועיקריים, אלא בכל מקום ומקום כפשוטו, כולל גם שבכל מקום פרטי תהי' ההתוועדות באופן של "עיקר" (ולא באופן שמקום פלוני הוא "עיקר", משפיע, ומקום פלוני הוא "טפל", מקבל), ולא זו בלבד שאין זה גורע בה"עיקר" שבמקום שני, אלא אדרבה, שעי"ז ניתוסף יותר בשאר המקומות, בבחינת "קנאת סופרים תרבה חכמה"[119], ועד שכולם נעשים בבחינת "עיקר", ועד ל"עיקר שבעיקר" — שאינו צריך לקבל השפעה ממקום מרכזי ועיקרי, כיון שנעשה בעצמו כמו המקום המרכזי והעיקרי, ע"ד ובדוגמת שלימות הלבנה שהיא (לא רק בבחי' מקבל, אלא) כמו החמה.

וכדאי ונכון שכאו"א יערוך התוועדות (ומה טוב — ג' התוועדויות[120], "בתלת זימני הוי חזקה") — עם עצמו (בכל עשר כחות נפשו[121]), עם בני ביתו, עם חבריו וידידיו וכיו"ב — כדי להדגיש עוד יותר שכאו"א הוא גם משפיע (ע"ד שלימות הלבנה שנעשית כמו החמה), וכמ"ש[122] (בשייכות להגאולה) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

ובהתוועדויות אלו יעוררו ויתעוררו[123] ("איש את רעהו יעזורו"[124]) להוסיף בג' הקוין דתורה עבודה וגמ"ח, כדרשת חז"ל[125] על הפסוק "פדה

---

111) ביום א' פ' וישב, טו"ב כסלו — נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א לכל אחד ואחת שיחיו "קונטרס דרושי חתונה", בצירוף שתי שטרות של דולר לצדקה (המו"ל).

112) כלומר, לא זו בלבד שנשלמה העבודה וצריכים לפעול הגילוי בעולם (כנ"ל סי"א), אלא יתירה מזה, שישנו כבר בפועל ובגלוי, וצריכים רק לפתוח את העינים, כי מכבר "נתן לכם .. עינים לראות".

113) ובפרט לאחרי שלימות העבודה בכל הדורות בקיום ה"שולחן־ערוך" (דה"בית יוסף") עם ה"מפה" שעל ה"שולחן־ערוך" (הגהות הרמ"א על השו"ע דהב"י) — כידוע הרמז במ"ש "ובני ישראל יוצאים ביד רמה", שרומז על הרמ"א, שלאורו הולכים כל בנ"י* עד סוף כל הדורות, ועי"ז יוצאים מן הגלות אל הגאולה.

114) תהלים קטז, יג.

115) פסחים קיט, ב.

116) אבות פ"א מי"ז.

117) ב"ר פ"ג, ח. פרש"י בראשית א, ה.

*) כולל גם אחינו בנ"י הספרדים — כפי שמצינו בנר חנוכה שגם הספרדים (שבדרך כלל נוהגים כהב"י) נוהגים כהרמ"א, וכן לאידך, שהאשכנזים נוהגים כהספרדים, כמודגש בפסק הרמ"א כדעת הרמב"ם ולא כדעת התוספות (ראה ט"ז או"ח ר"ס תרנא). — ולהעיר גם מהפטרת פרשת וישלח: "גלות גו' **צרפת** (אשכנז) וגלות ירושלים אשר **בספרד** ירשו את ערי הנגב", החיבור והאיחוד דאשכנזים וספרדים בבירור וירושת אדום, ששייך לתוכן הענין דהדלקת נרות חנוכה "על פתח ביתו מבחוץ", כדי להאיר את החושך ("משתשקע החמה"), "עד דכליא רגלא דתרמודאי".

118) להעיר מפתגם בעל הגאולה ע"ד גודל הפעולה דהתוועדות חסידית יותר מפעולתו של מלאך מיכאל (אג"ק שלו ח"ג ע' תיג. וש"נ).

119) ב"ב כא, סע"א. כב, רע"א. וראה אוה"ת ויצא ריח, ב ואילך.

120) אחת בעצמו ושתים ע"י שלוחיו, או שמשתתף בעצמו בשלשתן כיון שנערכות בזמנים שונים — בליל י"ט כסלו, ביום י"ט כסלו, ובפרט קרוב לסיומו ובאופן שיומשך גם בליל כ' כסלו (כנ"ל הערה 65).

121) ראה "התמים" ח"ב ס"ע מה ואילך. לקו"ש ח"ב ע' 497 ואילך.

122) מלאכי בסופו.

123) ובלשון הרב הוא בעל הגאולה: "זה היום .. אשר בו .. יתעוררו אלפי לבבות בישראל לתשובה ועבודה שבלב כו'" (לקו"ד ח"א יט, ב).

124) ישעי' מא, ו.

125) ברכות ח, רע"א.

בשלום נפשי", "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני כו'", ועוד והוא העיקר, לא רק "כאילו פדאני לי ולבני", אלא "פדאני לי ולבני" בפועל ובגלוי.

ובפשטות – שתיכף ומיד ממש (בהמשכה של התוועדות זו, עוד לפני תפלת המנחה) מתקיימת בקשת יעקב (בשם ועבור ובשליחות כביכול דכאו"א מישראל) "לישב בשלוה" (שקורין במנחה) בפועל ובגלוי (כיון שכבר לפנ"ז נתקיים היעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה"), ונתקיים "אך צדיקים גו' ישבו ישרים את פניך"[126], בביהמ"ק השלישי, ושם תערך ההתוועדות הגדולה דחנוכת ביהמ"ק השלישי במעמד כל בנ"י ("כל יושבי' עלי'"[127]), עוד לפני ימי חנוכה, ובימי חנוכה יתוסף עוד יותר ("מוסיף והולך") בשלימות הגאולה באופן ד"ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון"[128].

126) תהלים קמ, יד.
127) ערכין לב, סע"ב.
128) תהלים פד, ח.

המשך ביאור למס' נדה ליום חמישי עמ' א

תורה להניח לעניים מקציר השדה, הרי הוא **חַיָּב** גם **בְּמַעֲשְׂרוֹת**, משום שכל הדברים ששנינו בהם שאין חובת מעשרות נוהגת בהם (מעשרות פ"א מ"א) נשנו גם לענין פאה (פאה פ"א מ"א), ובהכרח כל מה שאינו בכלל אותם דברים וחייב בפאה, בודאי חייב גם במעשרות. וְאמנם יֵשׁ דבר שֶׁ**חַיָּב בְּמַעֲשְׂרוֹת**, וְאף על פי כן **אֵינוֹ חַיָּב בְּפֵאָה**, שהלא בפאה נאמרו שם דברים נוספים הפטורים ממנה אף שאינם פטורים ממעשרות, ולפיכך אפשר שיהיה דבר הפטור מפאה וחייב במעשרות.

גמרא

הגמרא מבארת את דברי המשנה. מבררת הגמרא: **לְאָתְוֵי מַאי** – אלו מינים באה המשנה להביא שחייבים במעשרות אף שאינם חייבים בפאה. משיבה הגמרא: **לְאָתְוֵי** [–להביא] **תְּאֵנָה וְיָרָק שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּפֵאָה**, כמבואר להלן, ואילו במעשר חייבים הם.

הגמרא מביאה משניות שבהם נשנו מי הם החייבים בפאה ובמעשרות, ומתוכן יתבאר פטור תאנה וירק מפאה, וחיובם במעשר: **דְּתָנֵן** (פאה פ"א מ"ד), **כְּלָל אָמְרוּ** חכמים **בְּענין** חיוב **פֵּאָה** מה חייב בפאה ומה פטור, **כֹּל דבר שֶׁ**הוּא **אוֹכֶל** – ראוי לאכילה, **וְנִשְׁמָר** – ובעליו שומרים אותו לעצמם ואינם מפקירים אותו, **וְגִידּוּלוֹ** – יניקתו שממנה גדל, היא **מִן הָאָרֶץ, וּלְקִיטָתוֹ כְּאֶחָד** – שדרך ללקוט את כל הגדל ממנו בשדה בפעם אחת ולא מעט מעט, **וּמַכְנִיסוֹ** לאוצר **לְקִיּוּם** – שראוי להתקיים לאורך זמן ואינו מתקלקל מיד, הוא **הַחַיָּב בְּפֵאָה**.

הגמרא מבררת מה באה משנה זו למעט בכל אחד מן הדברים שנשנו בה. מבארת הגמרא: מה ששנינו **'אוֹכֶל'**, בא **לְמַעוּטֵי סְפִיחֵי** [–הגדלים מזרע שנפל בשעת הקצירה]] ממיני **סְמָדִים וְקוֹצָה** – מיני צמחים שאינם אוכל ומשמשים לצביעה. ומה ששנינו **'וְנִשְׁמָר'** בא **לְמַעוּטֵי** דבר שהוא **הֶפְקֵר** שאין שומרים אותו. ומה ששנינו **'וְגִידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ'** בא **לְמַעוּטֵי כְּמֵהִים וּפִטְרִיּוֹת** – מינים הגדלים על הארץ מלחות הקרקע, אכן אין להם שורש בקרקע ואין יונקים מן הארץ אלא מן האויר. ומה ששנינו **'וּלְקִיטָתוֹ כְּאֶחָד'** בא **לְמַעוּטֵי תְּאֵנָה** שאין כל פירותיה מבשילים יחד, אלא נלקטים מעט מעט עם גמר בישולם]. ומה ששנינו **'וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם'** בא **לְמַעוּטֵי יָרָק** שאין אדם מכניסו לאוצר לקיום, מפני שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד.

עד כאן נתבאר מי הם החייבים והפטורים מפאה, ועתה מביאה הגמרא משנה שבה התבאר מי הם החייבים במעשרות, כדי לעמוד על ההבדל שביניהם: **וְאִילּוּ גַּבֵּי** – לענין **מַעֲשֵׂר, תְּנַן** (מעשרות פ"א מ"א), **כֹּל** דבר **שֶׁ**הוּא **אוֹכֶל** – ראוי לאכילה, **וְנִשְׁמָר** – בעליו שומרים אותו ואינו הפקר, **וְגִידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ** – יניקתו שממנה גדל היא מן הארץ, אזי הדבר שנתקיימו בו כל תנאים אלו **חַיָּב בְּמַעֲשְׂרוֹת**. ומדייקת הגמרא: **וְאִילּוּ** התנאים האחרים האמורים לעיל לענין פאה, שאינה נוהגת אלא בדבר **שֶׁלְּקִיטָתוֹ כְּאֶחָד וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם, לֹא קָתָנֵי** – לא נשנו תנאים אלו לענין מעשר, ומתבאר מכך שגם דבר שאינו נלקט כאחד, כגון תאנה, וכן דבר שאינו מתקיים לאורך זמן כגון ירק, חייבים במעשרות. וזהו מה ששנינו במשנתנו שיש שחייב במעשרות ואינו חייב בפאה.

הגמרא מבארת שלא כל מיני הירק פטורים מפאה. מבארת הגמרא: **אִם הָיוּ בָהֶם** – בין מיני הירק **שׁוּמִים וּבְצָלִין**, שגם הם בכלל ירק, **חַיָּבִין** בפאה, משום שמינים אלו מתקיימים לזמן מרובה.

מביאה הגמרא ראיה לכך מן המשנה: **דְּתָנֵן** – כמו ששנינו במשנה (פאה פ"ג מ"ד), **מַלְבֵּנוֹת** – שורות של **בְּצָלִים** שֶׁזרעם **בֵּין** ערוגות **הַיָּרָק, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, צריך להניח **פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת** – מכל שורת בצלים בפני עצמה, ואין די במה שיניח במקום אחד על כל השורות, וכפי ששנינו (שם פ"ב מ"א) שמין זרע הנזרע בין זרע אחר, נידון השדה כשתי שדות וחייב להניח פאה מכל אחת בפני עצמה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, מניח פאה מֶשורה **אַחַת** של בצלים **עַל הַכֹּל**, משום שירק שאינו חייב בפאה, אינו מפסיק את שורות הבצלים להיות נידונות כשתי שדות. ומוכח ממשנה זו ששומים ובצלים חייבים בפאה, ומן הטעם שנתבאר שמתקיימים לזמן מרובה].

אגב מה ששנינו במשנה הקודמת שדין 'אוכל' לענין מעשר ולענין קבלת טומאת אוכלים תלויים זה בזה, מביאה הגמרא דברי רבי יוחנן בענין קבלת טומאת אוכלים, כדי להקשות ממשנה זו על מה שאמר רבא להלן (נא.) על דברי רבי יוחנן: **אָמַר** רַבָּה **בַּר** בַּר **חַנָּה, אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן, **עוֹלְשִׁין** – מין עשב מר המשמש הן לאכילת אדם והן לאכילת בהמה, **שֶׁזְّרָעָן מִתְּחִילָּה** במחשבה שיהיו **לְצורך בְּהֵמָה, וְאחר כך נִמְלַךְ** – התחרט וחשב **עֲלֵיהֶן** שיהיו **לְצורך אָדָם,**

לקוטי־שיחות פרשת וישלח כרך טו

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי רש״י ל״והיה המחנה הנשאר לפליטה״, לפי המפרשים

מן הפסוק[1] ״ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה״, מצטט רש״י ב״דיבור המתחיל״ השני את המילים ״והיה המחנה הנשאר לפליטה״, ומפרש: ״על כרחו כי אלחם עמו״, ולאחר מכן הוא ממשיך ״התקין עצמו לשלושה דברים...״, כדלהלן.

זה שרש״י נזקק להתעכב על מילים אלו מן הפסוק ולפרשן – כשלכאורה מובנת משמעות הפסוק בפשטות[2], שעל־ידי החלוקה לשני מחנות, הרי גם אם יתקוף עשו ויכבוש את המחנה האחד, יוכל המחנה האחר להימלט –

הרי זה כי[3], כדברי מפרשי רש״י[4], תמוה הביטוי ״והיה״, שממנו נראה ש״המחנה הנשאר״ יהיה ודאי ״לפליטה״. ואם כך ניתן לשאול: אפילו על ידי חלוקה לשני מחנות, עדיין אין בטחון שהמחנה השני יינצל בודאי, אלא יש לו סיכויי הצלה טובים יותר,

ולפי זה צריך היה להשתמש בביטוי של ספק ״אולי״, במקום ״והיה״?

רש״י מתרץ זאת ומסביר שאכן, משמעות הביטוי ״והיה״ היא ״על־כרחו״, ולא כפי שמסבירים ה״אבן־עזרא״ ומפרשים אחרים ש״והיה״ פירושו ״אולי יהיה״, שכן הישארות המחנה השני לפליטה היא ודאית ״כי אלחם עמו״ – בלי לאפשר לעשו להכניע את המחנה השני.

אך פירוש זה אינו מובן:

א) מנין הוודאות המוחלטת[5] שהמחנה השני[6] ישאר לפליטה[7] אם ״אלחם עמו״[8]? אף אם הכוונה היא[9], שבזמן מלחמת יעקב עם עשו על המחנה הראשון יוכל המחנה השני להינצל על ידי מנוסה – עדיין אין ודאית הישרדותו של המחנה השני[10]. על ידי החלוקה ״לשני מחנות״ רק מתאפשרת הזדמנות טובה יותר להצלה ופליטה על ידי ״אלחם עמו״, כאמור.

ב) מהי כוונת הביטוי ״על כרחו״, ולשם מה חשובה ההדגשה שזה ״על־כרחו״ – נגד רצונו של עשו? כאן חשוב להדגיש רק שעל ידי ״אלחם עמו״ יינצל המחנה השני בודאי.

הרמב״ן מסביר, שבטחונו של יעקב[11] נבע מכך ש״יעקב יודע שאין זרעו כולו נופל ביד עשו, אם כן יינצל המחנה האחד על־כל־פנים״ – אך אין לפרש כך את כוונת רש״י, כי אז תלויה הוודאות בסיבה אחרת, ולא בטעם ״כי אלחם עמו״, כפי שרש״י מפרש ומדייק בפירושו.

ב.

התירוץ לכאורה והפרכתו

לכאורה ניתן היה לתרץ שאלה אחת על ידי רעותה – ולפחות בדוחק גדול: במילים ״על כרחו״ אין רש״י מתכוין לומר שהפליטה תהיה ודאית, אלא הוא מסביר שאופן הישארות הפליטה יהיה ״על כרחו״, כי ״אלחם עמו״[12].

ולפי זה, בנוסף לעיקר ש״על כרחו״ זוהי וודאות, מתעוררת השאלה על קביעה זו עצמה: מהי ההוכחה בפסוק, לפי פשוטו של מקרא, לכך ש״אלחם עמו״?

---

1) פרשתנו לב, ט.

2) כפי׳ הראב״ע ורמב״ן עה״פ. וברמב״ן: על דרך הפשט כו׳.

3) כדמשמע מקושיות הראב״ע לרש״י. וראה הערה הבאה.

4) ספר הזכרון, גו״א, באר מים חיים, מהרש״ל הובא בשפ״ח דבק טוב, דברי דוד להט״ז.

5) אם הכוונה למחנה השני שהם ילחמו כדמשמע מפי׳ ספר הזכרון. ועד״ז בפסיקתא דר״כ יט: מיכא ולהלאה אנו עבדין קרבא עימי׳. מדרש לקח טוב.

6) ראה משכיל לדוד בפרש״י. וגם לפי׳ הב׳ בחזקוני ד״לאחר שיכה המחנה הראשון יהא הוא ואנשיו יגעים ועייפים ויהא המחנה הנשאר לפליטה שלא יהא יגע וילחם עמם ויהרגם״, הרי מידי ספק לא יצא.

7) נוסף על הקושיא שמקשה באלשיך כאן (קושיא הד׳ והה׳).

8) ולפי זה צריך לפרש לפליטה מן המלחמה לא שינוסו וכיו״ב, אלא ינצלו מן המלחמה כי ינצחו אותו. וראה לך יד, יג ובפרש״י.

9) כפי׳ הא׳ בחזקוני עה״פ. ט״ז ושפ״ח בפרש״י. וראה ספורנו עה״פ.

10) וראה ט״ז שם: וזהו הוא בודאי שבידו לנוס משם אע״פ שספק אם תועיל הפליטה.

11) כן משמע מפשטות לשונו, דמ״ש ״והכוונה בזה״ בא להסביר דעת המדרש ורש״י. וכן מוכח מהלשון בטור הארוך. אבל ראה המשך לשונו ״וגם זה ירמוז כו׳״.

וראה בבחיי כאן, שהעתיק מ״דרשו רז״ל״ רק תיבת ״על כרחו״, ומוכח, שלא בא לבאר דעת רש״י (והמדרש) ע״ז שינצל ע״י מלחמה, כ״א רק זה שינצל בודאי, כדלקמן בפנים.

12) ראה באר יצחק בפרש״י כאן.

לפי האמור לעיל, שכוונת רש״י בפירושו היא להדגיש את הוודאות של ״המחנה... לפליטה״, הוא מוכיח זאת מדיוק הביטוי ״והיה״ הנאמר בפסוק, ובאמרו ״כי אלחם עמו״ הוא רק מסביר את הטעם לוודאות. ואילו לפי האמור יוצא, להיפך, שעיקר כוונתו של רש״י היא לפרש ולחדש שמדובר כאן על ״אלחם עמו״, ולכן יהיה ״המחנה הנשאר לפליטה״ באופן של ״על כרחו״ – ולכן אין שום הוכחה בפסוק.

ג.

השאלות על המשך פירוש רש״י ״התקין עצמו...״

בהמשך אומר רש״י ״התקין עצמו לשלושה דברים, לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון – ותעבור המנחה על פניו[13], לתפלה – אלקי אבי אברהם[14], למלחמה – והיה המחנה הנשאר לפליטה״.

וצריך להבין כאן: א) מדוע מציין רש״י כאן את כל שלושת הפרטים, כאשר בפירושו כאן מדובר רק על הכנתו למלחמה? את זאת ש״התקין עצמו״ גם ״לדורון לתפלה״ יודעים רק מן הפסוקים שבהמשך, המדברים על כך במפורש, כפי שמצטטם רש״י.

ב) אף אם נאמר, שחשוב לדעת בפסוק המדבר אודות הכנת יעקב למלחמה, שאין זה האמצעי היחיד שבו הוא נוקט, ואף לא האמצעי הראשון – אלא, להיפך, תחילה הוא נוקט בדורון ובתפלה, אך בכל זאת לא מובן מדוע קשור הדבר, ומהווה המשך לפירושו ״על כרחו כי אלחם עמו״?

ג) יותר מכך: אף אם רש״י רוצה, מסיבה כל שהיא, לפרט, שיחד עם הכנתו למלחמה, התכונן יעקב גם לדורון ולתפלה (ועל כך דרוש הסבר, כדלעיל, כי פרטים אלו מוזכרים בהמשך הפרשה במפורש) ניתן לשאול מצד שני: לשם מה חוזר רש״י ואומר ש״התקין עצמו״ – גם ל״מלחמה״, לאחר שכבר הסביר לפני כן, שיעקב אמר ״אלחם עמו״ – לכאורה, צריך היה רש״י להוסיף רק ״התקין עצמו (גם) לדורון ולתפלה״.

לדברי הרא״ם[15] מתכוין רש״י בהמשך פירושו ״התקין עצמו לשלושה דברים״ להביא הוכחה לפירושו שמשמעות המילים ״והיה המחנה הנשאר לפליטה״ היא ״על כרחו כי אלחם״ – כיון שחז״ל[16] אומרים ש״התקין עצמו לשלושה דברים״, והפרט של ההכנה למלחמה אינו מפורש בפסוק, הכרחי להסביר שמשמעות המילים ״והיה המחנה הנשאר לפליטה״ היא ההכנה למלחמה.

אבל רש״י אינו אומר ש״התקין עצמו...״ הוא מאמר חז״ל, או מדרש,

אלא להיפך – מפשטות דברי רש״י מובן, שלאחר שיודעים ש״אלחם עמו״, יודעים שלפי פשוטו של מקרא ״התקין עצמו לשלושה דברים״ – כולל מלחמה.

ד.

שאלות נוספות על כך

הסבר נוסף דרוש להמשך הפירוש ״התקין...״:

א) הסדר של שלושת הדברים שמזכיר רש״י בפירושו – ״לדורון לתפלה ולמלחמה״[17] – הפוך מסדר הפסוקים שמביא רש״י מיד כהוכחות[18]: ״ותעבור המנחה על פניו״ – ״לדורון״ – כתוב לאחר הפסוק ״אלקי אבי אברהם״ – לתפלה – המופיע מיד לאחר הפסוק ״והיה המחנה...״ – מלחמה. מדוע משנה רש״י את הסדר שבתורה[19]?

ב) בנוסף להוכחות שמביא רש״י בפירושו מן הפסוקים, מוצאים במדרש הוכחות מפסוקים אחרים: ״תפלה[20] – הצילני נא מיד אחי[21], לדורון – ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה[22], למלחמה – וישם את השפחות... והוא עבר לפניהם...״[23]. ובמקום אחר[24] במדרשים מובאת ההוכחה ל״דורון״ – ״דכתיב[25] ויקח

---

13) לקמן לב, כב.

14) לב, יו״ד.

15) ועד״ז בשפ״ח בשם המהרש״ל.

16) תנחומא (באבער) כאן ו. קה״ר פ״ט, יח. יל״ש כאן קלא. פסיקתא דר״כ יט.

17) ברמב״ן הביא מפרש״י הסדר ״לתפלה ולדורון ולמלחמה״. אבל בדפוסים שראיתי וכן בדפוס ראשון דרש״י הוא כבפנים. ואולי העתיק זה הרמב״ן ממדרש, שכן הוא סדרם בקה״ר ותנחומא (באבער) ופסיקתא דר״כ שם. ובדפוס שני וכו״כ כת״י רש״י הסדר: לדורון למלחמה ולתפלה (כביל״ש ומדרש לקח טוב).

18) להעיר דבכמה כת״י (שבהערה הקודמת), אף שבתחילת הלשון הסדר הוא ״לדורון למלחמה ולתפלה״, הנה בהמשך הלשון כשמפרט הראיות מהכתובים, סדרם הוא דורון תפלה ומלחמה. ועד״ז הוא במדרש לקח טוב (אלא ששם הראי׳ לדורון ומלחמה היא לא מאותם הכתובים שבפרש״י כדלקמן בפנים).

19) ובקה״ר שם הלימוד מהכתובים הוא כפי סדרם בהפרשה (כדלקמן בפנים). וכסדרם בהתחלת הדברים ״לתפלה לדורון ולמלחמה״.

20) קה״ר שם.

21) לב, יב. וכתוב זה הובא גם בפסיקתא דר״כ (ניוארק, תשכ״ב) שם כראי׳ על תפלה.

22) לב, יט.

23) לג, ב־ג.

24) מדרש לקח טוב שם.

25) לב, יד.

מן הבא בידו מנחה", "למלחמה דכתיב[26] ויחץ את העם אשר אתו"[27].

לפי זה לא מובן פירוש רש"י: ממה נפשך, מזה שאת ההוכחה הראשונה ל"דורון" מביא רש"י מ"ותעבור המנחה על פניו" – שילוח המנחה בפועל – ולא מן הפסוקים הקודמים, החל מ"ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו" וכדומה, שבהם מדובר על הכנת המנחה, מובן, שרש"י רוצה להביא את ההוכחות מן הפסוקים המתארים את ביצוע הענינים בפועל, ולא מן הפסוקים המדברים אודות ההכנות.

ולפי זה, צריך היה רש"י להביא גם "לתפלה" ול"מלחמה" הוכחות מן הפסוקים המתארים את הביצוע למעשה: לגבי תפלה – "הצילני נא מיד אחי מיד עשו", ולגבי מלחמה – "וישם את השפחות... והוא עבר לפניהם", כפי שמפרש רש"י שם "אם יבוא אותו רשע להילחם ילחם בי תחילה". ולא היה צריך להביא הוכחות מתחילת התפילה "אלקי אבי אברהם" ולא מדברי יעקב על הכנתו למלחמה – "והיה המחנה...".

ואילו לא רצה רש"י לציין את המעשים בפועל אלא את הכנתו – "התקין עצמו לשלושה דברים", הוא צריך היה לצטט כהוכחה לענין ה"דורון" את הפסוק הקודם, כדלעיל.

ג) רש"י כבר אמר שכוונת פסוק זה "והיה המחנה הנשאר לפליטה" היא "אלחם עמו", ולשם מה הוא מבאר שוב בסוף פירושו, שההוכחה ל"התקין עצמו... למלחמה" היא מפסוק זה – "והיה המחנה הנשאר לפליטה"[28]?

ד) מהו הדיוק בביטוי "התקין", ולא "הכין" וכדומה[29].

ה.

מדובר בשתי פעולות שונות של "ויחץ"

ההסבר לכל זה הוא:

מפשוטם של הפסוקים שבהמשך נראה, שלאחר שהמלאכים חזרו והודיעו ליעקב שעשו "הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו", התכונן יעקב ראשית־כל למלחמה – "ויחץ את העם... ויאמר אם יבוא עשו...", לאחר מכן הוא התפלל "ויאמר יעקב, אלקי אבי אברהם...", ולאחר מכן הוא התחיל להכין מנחה לעשו[30].

אך הדבר אינו ברור: מובן בפשטות, שכאשר יהודי שומע שבאים להילחם עמו, הוא מתפלל, בראש ובראשונה, אל הקדוש־ברוך־הוא, ורק לאחר־מכן הוא מתחיל לפעול בדרך הטבע. כיצד ייתכן אפוא לומר, ובמיוחד לגבי יעקב אבינו, שהוא התכונן תחילה למלחמה, ורק לאחר מכן הוא התפלל[31]?

הכרחי איפוא לומר, שגם יעקב נהג כך, וכדלהלן. ודברי הפסוק "ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן... ויאמר אם יבוא עשו... והיה... לפליטה" הם הקדמה והסבר לתפילתו,

כי בשמעו את שמועת המלאכים "הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו", אז "ויירא יעקב מאד ויצר לו", וזה גרם ל"ויחץ את העם...", אשר לאחר מכן מובנת תפילתו. ורק לאחר מכן, למחרת, כאשר ראה יעקב "והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש", רק אז "ויחץ את הילדים..."[32].

המילים "ויחץ את העם" שבפסוק זה, אינם מכוונים לאותו "ויחץ" הנאמר בהמשך[33], כפי שרואים בפשטות, שכאן היה "ויחץ את העם... ואת הצאן...", ובהמשך הוא חצה רק את "הנשים ואת הילדים", ולא לשני מחנות.

כאן נאמר "ויחץ... לשני מחנות" למטרה של "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה", ובהמשך נאמר "ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות, וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה (ומיד לאחריהן) ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים" – מחנה אחד, כנאמר בפירוש[34],

26) לב, ח.

27) בנחומא (באבער) ועד"ז בילק"ש שם הפסוקים הם כבפרש"י אלא שלמלחמה הובאה התחלת הכתוב "ויאמר אם יבא עשו וגו'". אבל שם קאי על הכתוב "ויחץ את העם אשר אתו" – זיינן מבפנים והלבישן לבנים מבחוץ. ובפסיקתא דר"כ שם קאי על הכתוב "והוא עבר לפניהם כו' מה עשה זיינן מבפנים כו'".

28) משא"כ במדרשים הנ"ל שלא קאי על כתוב זה, כבהערה שלפנ"ז.

29) במדרש לקח טוב "שכוון עצמו".

30) ראה מדרש לקח טוב שם בסופו: להלחם כנגדו כו' ואחר כך התחיל בתפלה ובדורון.

31) ראה אלשיך כאן קושיא הי"ד.

32) לג, א־ב.

33) בפשש"מ, ודלא כברבינו בחיי עה"פ. ועד"ז בתיב"ע עה"פ לג, ב (וראה תרגומו עה"פ לב, ח*).

34) לג, א. לג, ה.

*) ושם, שהב' מחנות הם מחנה לאה ומחנה רחל. אבל שם לג, ב: דמחנה הא' הוא השפחות ובניהם, ומחנה הב' לאה וילדי' ורחל ויוסף, אבל אינו ע"פ פשש"מ – דהרי העביר גם הצאן גו'.

שכאשר עשו "וישא את עיניו" הרי "וירא את הנשים ואת הילדים" – את כל המוזכרים לעיל, ולא מדובר על שני מחנות נפרדים, אשר השני שבהם היה יכול להימלט.

ורש"י מפרש, שכוונת הפסוק "והיה המחנה הנשאר לפליטה" היא "על־כרחו כי אלחם עמו", שעשו לא יוכל להרע להם בעל־כרחו,

כי "ויחץ... לשני מחנות" – במחנה הראשון היו הצאן והבקר והגמלים, וכן "העם אשר אתו" – הרועים וכדומה, וב"מחנה הנשאר" היו ה"נשים והילדים" וה"עם" הקשור אליהם[35], כפי שנאמר במפורש לאחר מכן בענין "ויעבור את מעבר יבק"[36], שתי פעמים שונות של "ויעבור".

רק לאחר חציה זו ניתן להתפלל, עקב ההבטחות שהבטחתני[37], אשר לפיהן המחנה הנשאר יהיה לפילטה בודאי, לעומת הצאן וכדומה של המחנה הראשון.

וכדי להוכיח את בטחונו של יעקב ונצחונו על עשו, ממשיך רש"י "התקין[38] עצמו לשלושה דברים" – שכל פעולה שנקט יעקב לצורך ההצלה היתה באופן של "התקין עצמו", כפי שיוסבר להלן.

ו.

"התקין" - הכנה מיוחדת

הביטוי הנפוץ לגבי הכנת אדם לפעולה מסויימת, או כמה פעולות, הוא: "הכין[39] עצמו" וכדומה. ואילו כאן נאמר "התקין עצמו", וזה מדגיש ענין נוסף בהכנה:

"הכין" – זוהי הכנה כפשוטה, אם על ידי מעשה אם על ידי הכנה נפשית לעשיית הפעולה, לתפילה וכדומה.

הביטוי "התקין" – מלשון תיקון[40] – אינו מבטא סתם הכנה, אלא את אופן ההכנה, הוא "מתקן" עצמו. האדם יוצר בעצמו את המוכנות לעשיית הפעולה.

וכך היה אצל יעקב. הכנתו לדורון ולתפלה ולמלחמה היה באופן של "התקין עצמו":

כפי שמפרש רש"י בענין המלחמה, יעקב כשלעצמו "וירא ויצר"[41] והוא נזקק ל"התקין עצמו". לגבי דורון – הוא היה שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה[42], אך "התקין עצמו". וכך גם לגבי תפילה, למרות ש"אני[43] ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו", בכל זאת התקין עצמו והתפלל והוסיף בתפלתו "היטב איטיב[44] – היטב בזכותך, איטיב בזכות אבותיך".

ז.

ההוכחות מדגישות את "התקין עצמו"

לפי זה מובן מדוע מביא רש"י את ההוכחות דוקא מפסוקים אלו, כי אין מדובר בהם על העובדה שיעקב התכונן לשלושה דברים אלו, אלא על־ידי שההכנה היתה באופן של "התקין עצמו".

"לדורון" – "ותעבור המנחה על פניו" ומזה שרש"י מצטט את המילים "על פניו" מובן שגם הן חשובות לצורך ההוכחה – כי מפסוק זה לומדים "על פניו, אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה".

"לתפילה – אלקי אבי אברהם", ביטוי זה רומז להבטחת הקדוש־ברוך־הוא לאבות, כדלעיל.

וכך לגבי מלחמה, שעל כך מביא רש"י את ההוכחה מן הפסוק "והיה המחנה הנשאר לפליטה": אמנם, יודעים שלפני כן "ויירא, ויצר וכו'", אך בכל זאת יעקב "התקין עצמו" למלחמה, עקב בטחונו בהינצלות המחנה השני על־פי הבטחת הקב"ה – "והיה המחנה הנשאר לפליטה".

רש"י מציין את ההכנה "למלחמה" לבסוף, כי בענין זה היתה הפעולה של "התקין עצמו" הקשה ביותר בין שלושת הדברים, כי היה עליו להתגבר על "ויירא ויצר" – חששו שמא יהרג או יהרוג אחרים[41].

ח.

כוונת ה"דורון" היתה לפני "תפילה"

אך עדיין בלתי מובן: מדוע מקדים רש"י "דורון" לפני "תפילה"? לכאורה היתה התפילה לפני כן.

ההסבר לכך הוא, שאמנם למעשה שלח יעקב את הדורון לאחר התפילה, אך משמעות הדורון – "למצוא חן בעיניך"[45] – היתה הראשונה אצל יעקב, מיד לאחר

---

35) וכן הוא באברבנאל שם (ועד"ז הוא בעקידה ובאלשיך) דמחנה האחד הי' מהצאן והבקר והגמלים ושאר המקנה (עם הרועים), ונשיו וילדיו במחנה בפ"ע.

36) לב, כג־כד.

37) פרש"י לב, יו"ד.

38) ודלא כבמדרשים (הנ"ל הערה 16) "והתקין" (בוא"ו המוסיף), כי אי"ז הוספה וענין חדש בפירושו, כ"א הסברה וטעם בגוף פירושו.

39) ביתרו יט, יא. טו "נכונים" (וראה רש"י שם). ולהעיר מנח יא, ז: הבה.

40) להעיר מלשון תיקון שכבר הובא בפרש"י, לדוגמא – בראשית (א, ז. כה). וירא (יח, ח. שם, כב).

41) פרשתנו לב, ח.

42) פרש"י פרשתנו לב, כב.

43) פרש"י שם, יא.

44) פרש"י שם, יג.

45) לב, ו.

ששלח את המלאכים לעשו, כפי שמפורש בתחילת הפרשה.

אמנם, בעת צרה מתפללים בראש ובראשונה אל הקדוש־ברוך־הוא שישלח הצלה וישועה מלמעלה, אך יעקב היה רגיל לומר, "היית אומר", כפירוש רש"י[46], (ולא כביטוי הנפוץ "אמרת"[47]), "אחי הוא".

לא זו בלבד שיעקב רצה אחוה בלבד, אלא למצוא חן בעיניך, ולפיכך "וישלח יעקב מלאכים... ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך – שאני שלם עמך ומבקש אהבתך"[48], ואין זו עת צרה.

רק לאחר ששבו המלאכים וסיפרו, שזהו "עשו הרשע"[46] ולא "אחי הוא", התפלל יעקב "הצילני נא...", ולאחר מכן שלח לו את הדורון, בכוונה לפייסו על ידי כך.

ט.

יש צורך בשלושת הדברים

אך עדיין לא ברור סגנונו של רש"י "התקין עצמו לשלשה דברים", שהרי, לכאורה, צריך היה לומר "התקין עצמו לדורון לתפלה ולמלחמה", כלשון הגמרא במספר מקומות[49] "מניינא למה לי"?

וההסבר לכך הוא:

גם לאחר שהמלאכים הודיעו ליעקב שאין "אחי הוא" אלא "נוהג עמך כעשו הרשע ועודנו בשנאתו", היו אצל יעקב שלוש אפשרויות בבת אחת:

מצד עשו, ייתכן שדי בשליחת דורון ופיוסו על ידי כך, כפי שהיה מובן ליעקב מזה שרבקה שלחה לומר לו[50] שיבוא לארץ ישראל,

שהרי, לכאורה, תמוה: כיון שעשו הרשע "עודנו בשנאתו", כיצד שלחה רבקה לומר ליעקב שיבוא? זוהי, אפוא, הוכחה לכך, שלמרות שעשו "עודנו בשנאתו", בכל זאת בטלה חמת עשו, ואין סכנה של "אשכל גם שניכם יום אחד"[51], וניתן להסיר את שנאתו על ידי דורון,

לעומת זאת, מצד יעקב, הרי הוא חשש "שמא... נתלכלכתי בחטא", וייתכן שהמצב של "עודנו בשנאתו" עדיין מספיק כדי להוות סכנה, בדומה לנאמר לגבי לוט, שחטא ישיבתו בסדום גרם ל"ויקחו את לוט"[52] – ולפיכך נזקק יעקב גם לתפילה "אלקי אבי אברהם" בזכות אבותיך.

וכיון שפעולת ההצלה שעל ידי תפילה אפשרית בשתי דרכים – (א) כפי שהקדוש־ברוך־הוא הצילו מיד לבן – "אלקי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי... ויוכח אמש"[53]. (ב) הצלה שיש בה צורך במלחמה, כהצלת לוט[54], שאברהם צריך היה להילחם כדי להצילו, ולפיכך התכונן יעקב גם למלחמה.

י.

שלושת הדברים ביחד - היפך הטבע

על פי "יינה של תורה" שבפירוש רש"י יש להוסיף הסבר על כך שיעקב "התקין עצמו" לכל שלושת הדברים בבת אחת. וזהו גם הדיוק בלשונו של רש"י "התקין עצמו לשלשה דברים", כי ההכנה לשלושה דברים ביחד היא ההיפך מהטבע, ויש צורך ב"התקין עצמו", צריך להתכונן ולהשתנות. כי כל אחד משלושת הדברים הללו הפוך מן האחר: דורון הוא ענין של קירוב וחסד, מלחמה – ריחוק וגבורה. שני אלה הם בין בני־אדם, ואילו תפילה היא בקשת רחמים מלמעלה. ולפיכך, לעמוד בכל שלושת הכיוונים הנוגדים בבת אחת, אי אפשר לפי טבע האדם – ואפילו לא לפי טבע הקדושה של הנפש האלקית, אלא יש צורך בענין של "התקין עצמו", שינוי הטבע.

יא.

למען הנצחון יש לרכז את שלושת הקוים ביחד

אך דבר זה עצמו דורש הסבר – מדוע צריך היה יעקב לנהוג בכל שלושת הכיוונים בבת אחת?

זה יובן לפי הסבר תורת החסידות[55] על הפסוק[56] "ונאספו שמה כל העדרים" על פי המשל של מלחמה

46) פרשתנו שם, ז.

47) גם בזה מודגש גודל הדיוק בפרש"י עה"ת. "נפלאות" – בשינוי תיבה אחת!

48) פרש"י שם. וי"ל שכוונת יעקב בזה שהודיע לו "ויהי לי שור וחמור גו' למצוא חן בעיניך" היתה גם לרמז לו שמוכן ליתן לו ממנו במתנה, אף שבעיקר הי' בשביל לומר לו "זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ" (פרש"י שם עה"פ ד"ה ויהי).

49) שבת סט, א. וש"נ.

50) פרש"י פרשתנו לה, ח.

51) תולדות כז, מד־מה.

52) פרש"י לך יד, יב. וראה ג"כ פרש"י וירא יט, יט.

53) ויצא לא, מב.

54) לך יד, יד ואילך.

55) כי"ק הצ"צ (נעתק ב"התמים" חוברת ג' קכ, א)*. וראה לקו"ת ואתחנן ה, א. לקו"ש ח"כ ע' 407 ואילך.

56) ויצא כט, ג.

*) עיי"ש שהוא "ע"פ הקדמה ששמעתי מפה הק' כאאזמו"ר נ"ע כו'".

גשמית, שההצלחה במלחמה מושגת על ידי שמציבים "כל ג' מחנות שלו נגד מחנה וחלק אחד של השונא", שאז "יתגבר בודאי עליו", ואחר כך "יעשה כן למחנה ב' של השונא...".

וכך הוא גם בעבודת ה', שכדי לנצח במלחמת היצר, יש לעורר "כל ג' מדות דקדושה (אהבה, יראה ורחמים) לעומת מדה אחת דקליפה ועל־ידי־זה בודאי יפילו וינצחו אותה". וזוהי המשמעות של "ונאספו שמה כל העדרים" – "שהם אהבה ויראה ורחמנות דקדושה".

כשם שכך הדבר במלחמת היצר אצל כל יהודי כפרט, כך גם בעבודת ישראל בגלות בכלל, אשר בגלות יש מספר סוגים כלליים – גלות ישמעאל וגלות אדום (עשו) – שאמנם לכל סוג גלות יש אופן עבודה מסויים המתאים לו (ישמעאל חסד דקליפה, עשו גבורה דקליפה[57]), אך בכל זאת, הדרך הבטוחה ביותר לעמוד בגלות ועד כדי נצחון עליה היא לרכז את כל שלוש מדות הקדושה ביחד.

וכיון שהכוח לעבודה זו של ישראל, "סימן לבנים", נובעת מ"מעשה אבות", לכן מוצאים אצל יעקב, בחיר האבות, התכללות של כל שלוש המדות בשני סוגי הגלות:

כהכנה לשהותו בבית לבן, ענין הקשור לגלות בבל[58] – ונאספו שמה כל העדרים. ובדומה לכך בעבודת בירור וזיכוך עשו, גלות אדום, שהיתה באופן של "התקין עצמו לשלשה דברים" – שלושת הכיוונים של חסד (דורון) גבורה (מלחמה) ותלמוד תורה ורחמים (תפילה) – ביחד.

יב.

ההוראה: מלחמה נגד עשו בכל הכוחות

מכל האמור לעיל נלמדת הוראה לעבודתו הרוחנית של כל יהודי:

כאשר צריך להציל ילדים יהודיים מדרך החינוך של עשו, אין להסתפק בדרך הרגילה כפי שהיהודי רגיל בעבודת ה', אלא יש צורך ב"התקין עצמו" – להשתפר ולהשתנות. כי כאשר פועלים מתוך חישובים ושכל והגיון, בהתאם לעבודה מסויימת כנגד עשו, אי אפשר להיות בטוחים שניתן יהיה לנצחו ולהציל את כל מי שיש להציל מידיו.

רק כאשר פועלים ללא חישובים, באופן של "על כרחו", בכל הכוחות ביחד, "התקין עצמו" – אז מצליחים להתגבר על עשו, עד שיקויים היעוד "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה"[59], בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ וישלח תש"ל)

57) לקו"ת שם.

58) ראה אוה"ת ויצא רכו, סע"א.

59) עובדי' בסופו. הובא בפרש"י בפרשתנו לג, יד.

המשך ביאור למס' נדה ליום שבת קודש עמ' א

בֵּינַיְיהוּ – מהו ההבדל בין רב חנינא לרב פפא. משיבה הגמרא: **אִיכָּא** בֵּינַיְיהוּ, הדין שנאמר על 'שְׁפָחוֹת', שהוא דין שנאמר על דברי המשנה, שלשיטת רב חנינא רב מלכיו אמרו, ולרב פפא שאמר 'מתניתין ומתניתא' רב מלכיא, הרי שדין זה אמרו רב מלכיא, ועוד יש הבדל בין שניהם לגבי הדין של אפר מקלה שלרב חנינא רב מלכיא אמרו, ולרב פפא כיון שאין זה דין שנאמר על דברי משנה או ברייתא, הרי שרב מלכיו אמרו.

הגמרא חוזרת לדון האם כשיש גומות לא צריך שערות: **אָמַר רַב אַשֵּׁי, אָמַר לִי מַר זוּטְרָא,** קָשֶׁה בָּהּ – התקשה בדין זה **רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא, לֹא לִישְׁתַּמִּיט תַּנָּא לְאַשְׁמוּעִינַן גּוּמּוֹת** – לא ישתמט תנא אחד מהתנאים שעסקו בדין זה, ללמדינו שכשיש גומות לא צריך שערות. ובהכרח שלעולם צריך שערות. מתרצת הגמרא: **אִי אַשְׁמוּעִינַן גּוּמּוֹת** – אילו היה תנא שמלמדינו שגומות לבדם סימן, **הָוָה אָמִינָא,** שודאי שצריך גם שערות, אלא שאינה נחשבת כגדולה **עַד שֶׁיְּהוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת כִּשְׁתֵּי גּוּמּוֹת,** דהיינו שערה בכל גומא, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין הדבר כן, אלא **דַּאֲפִילּוּ** אם יש **שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּגוּמָּא אַחַת** גם כן נחשבת גדולה.

הגמרא מקשה האם יתכן ששתי שערות יצאו מגומא אחת. שואלת הגמרא: **וּמִי אִיכָּא כִּי הַאי גַּוְונָא** – האם יתכן כזה אופן, שיצאו שתי שערות מגומא אחת, **וְהָכְתִיב,** בדברי איוב לחבריו (איוב ט יז), **אֲשֶׁר בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי** – שהקב"ה שבר אותי מתוך רוח סערה, **וְהִרְבָּה פְצָעַי חִנָּם, וְאָמַר רָבָא, אִיּוֹב כַּסְּעָרָה חֵירֵף כַּסְּעָרָה הֵשִׁיבוּהוּ** – בדברי סערה חירף כלפי מעלה, ובדברי סערה השיבוהו משמים, והגמרא מבארת, **כַּסְּעָרָה חֵירֵף, שֶׁאָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁמָּא רוּחַ סְעָרָה עָבְרָה לְפָנֶיךָ, וְנִתְחַלְּפָה לְךָ בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב,** כי הרבית פצעי כאויב. **וכַּסְּעָרָה הֵשִׁיבוּהוּ,** שנאמר (שם לח א) בדברי הקב"ה לאיוב, 'וַיַּעַן ה' **אֶת**

בראשית מא, נא-נב - ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלקים בארץ עניי

עב

קשר לידת בני יוסף - בנים תלמידי חכמים - עם חג חנוכה (שחל תמיד בפרשת מקץ), ורמזים במארז"ל (שבת כג, ב) "הרגיל בנר (חנוכה) הוויין לו בנים תלמידי חכמים", כנגד גזירת יון להשכיחם תורתך, ל"י נרות בחנוכה כנגד ל"י מסכתות בש"ס

אמרו רז"ל במסכת שבת[1] הרגיל בנר הוויין לו בנים תלמידי חכמים.

וחנוכה חל בפרשת מקץ ששם כתוב מלידת בני יוסף מנשה ואפרים שהם בנים תלמידי חכמים, והראי'[2] כי בך יברך ישראל כו' כאפרים וכמנשה וכו'.

והנס דחנוכה הי' מגזירת היונים שרצו להשכיחם תורתך כו', יון שמספרו ס"ו הוא הלעומת דהששים[3] ושש נפש, שהששים ושש הם לנגד יעקב[4] ויוסף כמ"ש בזוה"ק פ' שמות דף ט' ע"ב. שיעקב הוא בחי' תורה כמ"ש[5] ויקם עדות[6] ביעקב כו', וכן יוסף שהי' לו בן[7] זקנים שמסר לו ההלכות דשם[8] ועבר, וכתיב[9] עדות ביהוסף כו'. הנה היונים רצו להשכיחם תורתך כו', ולכן הרגיל בנר חנוכה שהוא ההצלה מגזירת היונים הוויין לו בנים ת"ח בתורה.

והעיקר הוא תורה שבעל פה, כי מה שרצו להשכיחם תורתך כו' הוא תורה שבעל פה שהיא בעל פה ולא בכתב, א"כ אם לא ילמדוה ישכחוהו לגמרי ח"ו, משא"כ בתורה שבכתב הרי נשארה בכתב עכ"פ א"כ א"א שתשכח לגמרי, כי הרי במשך הזמן יכולים ללמדה. וכן מ"ש[10] כי לא תשכח מפי זרעו קאי על תורה שבעל פה שהיא בפי דוקא, שימה[11] בפיהם. והכריתת ברית הי' על תורה שבעל פה דוקא כמאמר רז"ל[12] ע"פ כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית כו', והוא ההלכות של ש"ם עב"ר[13] מספר[14] ברי"ת.

ובתורה שבעל פה גופא העיקר הוא תלמוד בבלי וגמרא דוקא, כי[15] אין מורין הלכה מתוך המשנה, ובגמרא שהוא השקלא וטריא והסברות והפלפולים שבתורה הוא הוא השימושה של תורה, שגדולה[16]

---

1) כג, ב: אמר רב הונא הרגיל בנר הוויין לי' בנים תלמידי חכמים. ופרש"י: בנים תלמידי חכמים, דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה, ע"ש. (מאחז"ל הנ"ל הוא המשך מהסוגיא דחנוכה במסכת שבת).

2) בראשית מח, כ. "ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישמך אלקים כאפרים וכמנשה".

3) שם מו, כו "כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאו ירכו מלבד נשי בני יעקב, כל נפש ששים וששׁ". ראה הערה 4. לקמן סימן קח. קט.

4) ראה אור התורה פרשת ראה עמוד תשעו וז"ל: פי' מאמר הזוהר ע"פ (שמות דף ט, ב) כל הנפש הבאה לבית יעקב ששים וששׁ לאתערותא דעמודא דאמצעיתא ששים, ולאתערותא דצדיק וששׁ. ופי' לאתערותא דאמצעיתא ששים, הוא, כי יעקב מדת התפארת וזהו אות אמת, אמת דא וי"ו שנק' בריח התיכון שמבריח מן הקצה אל הקצה. והנה הוי"ו כשמאיר בו בחי' יו"ד עשר ספירות דהיינו כל ההתכללות דע"ס זהו בחי' ששים הוא יו"ד פעמים וי"ו, והנה הוי"ו יש בו מילוי וא"ו כשצריכים להגיד וי"ו בדבור וזהו"ע יעקב ויוסף שהוא וא"ו עם המילוי וזה תפארת ויסוד. וזהו לאתערותא דצדיק שהוא מדת יסוד הוא וששׁ, כי יש אתוון רברבין ואתוון זעירין, והוא כי הוא"ו כאשר מאיר בו הארת היו"ד התכללות כל הע"ס וגם קוצו של יו"ד והוא הארת הכתר אז הוא בבחי' ששים ונק' וי"ו רברבא ונק' עשיר בדעת מדת תפארת, ומילוי הוא"ו הוא וי"ו זעירא בחי' יסוד, ע"ש.

ובאור התורה פרשת בהעלותך עמוד שצד וז"ל: בזהר איתא בענין ע' נפש דיעקב שזהו שכ' כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה כו' ששים וששׁ רזא דעמודא דאמצעיתא הוא ס' ורזא דצדיק הוא וי"ו, והו"ע וי"ו רבתי וי"ו זעירא כו', וי"ו רבתי היינו שבראשו יו"ד שהוא החכמה וקוצו ש"י הוא בחי' הכתר העליון הנ"ל, ואז המדות בתכלית הגדלות שכלולים כל א' מיו"ד ונק' ס', אבל כשהמדות בקטנות הם רק וי"ו, ע"ש.

ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן עא.

5) תהלים עח, ה. "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל".

6) יעקב בחי' תורה . . עדות: ראה הביאור מ"ש שנקרא "עדות" באור התורה פרשת ויקהל עמוד ב'קכד ואילך. (אור התורה ויחי עמוד תח, ע"ש)

7) בראשית לז, ג. ראה גם לעיל סימן טו.

8) בראשית רבה פרשה מד, ח: "וישראל אהב את יוסף, ר' נחמי' אמר שכל הלכות שמסרו שֶׁם ועבר ליעקב, מסרן לו".

9) תהלים פא, ו. "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים" הרי הן ביעקב והן ביוסף כתוב "עדות" - תורה. ראה לעיל סימן יב.

10) דברים לא, כא. "והי' כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו".

11) דברים לא, יט. "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהי' לי השירה הזאת לעד בבני ישראל". וראה עירובין נד: רבי עקיבא אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנא' "ולמדה את בני אדם", ומנין עד שתהא סדורה בפיהם, שנא' "שימה בפיהם" ע"ש.

12) גיטין ס: א"ר יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה שנא' (שמות לד, כז) כי על פי הדברים האלה כרתי ברית ואת ישראל.

13) ש"ם (בגי' 340) + עב"ר (272) = 612, כמספר ברי"ת.

14) מספר ברי"ת: ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק, דיוסף בחי' ברית - יסוד, ויסוד נמשך מתפארת בחי' יעקב כמ"ש (פתח אליהו, תקו"ז יז, ב) "תפארת גופא, יסוד סיומא דגופא", בסוד "אלה תולדות יעקב יוסף", ושניהם שייכים ל"ברית", ע"ש.

15) ראה ירושלמי חגיגה פרק א, ח. וראה סוטה כב, א: "התנאים מבלי העולם . . שמורין הלכה מתוך משנתן" ובפרש"י שם.

16) ברכות ז, ב.

שימושה יותר מלימודה.

הנה בתלמוד וגמרא דתורה שבעל פה יש ל"ו מסכתות שיש עליהם גמרא בתלמוד בבלי, והוא[17] במחשכים הושיבני זה[18] תלמוד בבלי, שבה נתגלו העמוקות דתורה כמ"ש מגלה[19] עמוקות מני חשך, והוא בחי'[20] והוי' יגיה חשכי שהוא הנרות דחנוכה שלמעלה מבחי' כי אתה נרי, כי נר חנוכה הוא[21] מבחוץ להאיר את החשך.

וכן מספר הנרות דחנוכה הוא ל"ו, שהוא מספר האותיות מא'[22] עד ח'.

והיינו מה שדיני חנוכה הם רק בתורה שבעל פה דגמרא דוקא[23].

והרגיל בנר חנוכה הוויין לי' בנים ת"ח בתושבע"פ דגמרא, והיינו מה שמסדרי הגמרא היו רבינא ורב אשי הנרמזו בפסוק[24] עד אבוא אל מקדשי א-ל אבינה לאחריתם, כמארז"ל[25]. אשי הוא אש י' והוא כמו[26] האש והאור דנר חנוכה.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד תיז

17) איכה ג, ו.
18) סנהרין כד, א.
19) איוב יב, כב.
20) שמואל-ב כב, כט: "כי אתה נרי ה' והוי' יגיה חשכי". ראה תורה אור עמוד מא, ב. אור התורה חנוכה סוף עמוד 648 ואילך. ועוד.
21) שבת כא, ב.
22) פירוש: א (1), + ב (2), + ג (3), + ד (4), + ה (5), + ו (6), + ז (7), + ח (8) = 36, ל"ו.
23) "והאמור במשנה בב"ק (סב, ב) בנר חנוכה פטור, הנה שם אינו מיירי בדיני נר חנוכה, רק בדיני נזקין". (לקוטי לוי יצחק כאן)
24) תהלים עג, יז.
25) בבא מציעא פו, א. רב אשי ורבינא סוף הוראה, וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה אחריתם. ופרש"י עד אבוא אל מקדשי אל, מקדשי סימנא דרב אשי, אבינה סימנא דרבינא, לאחריתם סימן סוף הוראה.
26) ראה גם בלקוטי לוי יצחק הערות לתניא עמוד מב וז"ל גמרא הוא מלשון גומרי שהוא גחלים בוערות, דהיינו אש, ע"ש.

המשך ביאור למס' נדה ליום רביעי עמ' ב

1 **הַזָּב'** שהוא לשון דבר הנעשה בתמידות, שאין הדברים אמורים
2 אלא **בְּמֵי** – מין כלי **שֶׁמְּיוּחָד לִישִׁיבָה, יָצָא** – נתמעט כלי זֶה, שֶׁבְּנֵי
3 אדם **אוֹמְרִים לוֹ** [–ליושב על הכלי] **עָמוֹד** מלשבת על כלי זה וְהַנִּיחַ
4 לנו **שִׁנְעַשֶּׂה מְלַאכְתֵּנוּ** שהכלי משמש לצרכה, וכלומר שבכלי כזה
5 לא נאמר דין טומאת מדרס.

משנה

6
7 המשנה ממשיכה בהבאת דוגמאות נוספות של שני דברים,
8 שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה
9 האחר בלא הראשון: **כָּל אדם הָרָאוּי** – שהוא כשר **לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת**
10 – להטיל עונש מיתת בית דין על מי שנתחייב בהם, כל שכן הוא
11 **שֶׁרָאוּי לָדוּן** גם **דִּינֵי מָמוֹנוֹת** שדינם קל יותר, **וְיֵשׁ** אדם **שֶׁרָאוּי** – כשר
12 **לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְאף שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת.**

גמרא

13
14 הגמרא מבארת את מי באה המשנה לרבות בכלל זה שאף שפסול
15 לדון דיני נפשות מכל מקום הוא כשר לדון דיני ממונות: **אָמַר רַב**
16 **יְהוּדָה**, הכלל ששנינו במשנה בא **לְאָתוּיֵי** – להביא **מַמְזֵר** שהוא
17 פסול לדון דיני נפשות אף שכשר לדון דיני ממונות. מקשה
18 הגמרא: הרי **תְּנִינָא חֲדָא זִימְנָא** – כבר שנינו כך במשנה במקום
19 אחר (סנהדרין לב.) 'הַכֹּל [–כל ישראל] כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת,
20 **וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת', וַהֲוִינַן בָּהּ** – והקשינו בגמרא (שם
21 לו:) בדברי משנה זו, **לְאָתוּיֵי מַאי** – מה באה משנה זו לרבות
22 כשאמרה 'הכל'. **וְאָמַר רַב** יְהוּדָה לבאר דברי המשנה, שבאה
23 **לְאָתוּיֵי** [–לרבות] **מַמְזֵר**, שהוא כשר לדיני ממונות אף שפסול לדיני
24 נפשות, ומאחר שכבר נתרבה דין זה לגבי ממזר מדוע הוצרך
25 להתרבות כאן שוב. מתרצת הגמרא: **חֲדָא** – על אחת מן המשניות
26 אמר רב יהודה שבאה **לְאָתוּיֵי גֵּר**, שהוא כשר לדון דיני ממונות אף
27 שפסול לדיני נפשות, שגם הוא אין יחוסו שלם שאינו מזרע
28 ישראל, **וַחֲדָא** – ועל האחת מהן אמר שבאה **לְאָתוּיֵי מַמְזֵר** שגם
29 הוא כשר לדיני ממונות.
30 מבארת הגמרא: **וּצְרִיכִי** והוצרך רב יהודה להשמיענו שכך הדין
31 גם בגר וגם בממזר שכשרים לדיני ממונות, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** – שאם
32 היה רב יהודה משמיענו כך בגֵר בלבד, היינו סבורים לומר שאין
33 כשר לדיני ממונות אלא גר, **מִשּׁוּם** שיש בו מעלה **דְּרָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל**
34 – שמותר לשאת בת ישראל, **אֲבָל מַמְזֵר דְּאֵין רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל** –
35 שאסור לשאת בת ישראל, **אֵימָא לֹא** – היינו סבורים לומר שאינו
36 כשר גם לדיני ממונות. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** – ואם היה רב יהודה משמיענו
37 כך במַמְזֵר בלבד, היינו סבורים לומר שאין כשר לדיני ממונות
38 אלא ממזר, **מִשּׁוּם** שיש בו מעלה **דְּקָאָתֵי מִטִּפָּה כְּשֵׁרָה** – שבא מזרע
39 ישראל, **אֲבָל גֵּר דְּקָאָתֵי מִטִּפָּה פְּסוּלָה** – שלא נולד מזרע ישראל,
40 **אֵימָא לֹא** – היינו סבורים לומר שאינו כשר אף לא לדיני ממונות,
41 ולפיכך **צְרִיכָא** – אכן הוצרכו שתי המשניות ללמד שהן גר והן
42 ממזר כשרים לדיני ממונות.

משנה

43
44 המשנה מביאה דוגמא נוספת של שני דברים, שהאחד מהם אפשר
45 שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון: **כָּל**
46 אדם **הַכָּשֵׁר** לָדוּן דיני ממונות, הרי הוא **כָּשֵׁר** גם **לְהָעִיד** עדות בבית
47 דין, **וְיֵשׁ** אדם **שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן.**

גמרא

48
49 הגמרא מבארת את מי באה המשנה לרבות שפסול לדון אף
50 שכשר להעיד. מבררת הגמרא: **לְאָתוּיֵי מַאי** – מי הוא שבאה
51 המשנה לרבות שיפסל לדון אף שכשר להעיד. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**
52 לבאר דברי המשנה, שבאה **לְאָתוּיֵי** – לרבות מי שהוא **סוּמָא** – עיור
53 שאינו רואה **כְּאַחַת מֵעֵינָיו**. מבארת הגמרא: **וּמַנִּי** – ובשיטת איזה
54 תנא הולכת משנה זו,

וישלח לב, לב - ויזרח-לו השמש, כאשר עבר את-פנואל והוא צולע על-ירכו

א. [תוכן: ביאור ענין והוא צולע על יריכו – ומבאר היעוד דלע"ל (מיכה ד, ו) ביום ההוא נאום ד' אוספה הצולעה – דקאי על הנשמות הנמוכות דלעתיד לבוא לא יהי' עוד תאוות נה"ב וכו'.]

כתיב והוא צולע על ירכו, דהיינו שהגם כי לא יכול לו זהו בבחי' גופו, אבל בחי' ירכין דלבר מגופו שם נגע והוא כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שיש ב' בחי' נשמות, ונשמות הנמוכות אין כח בהם לשלוט על הרע שבנה"ב וכמ"ש ג"כ בד"ה בחדש השלישי גבי ואתם בני יעקב לא כליתם, וכמ"ש מזה סד"ה מי אל כמוך, ובני יעקב היינו יוצאי ירך יעקב הנמשכים מבחי' נה"י שבו.

כי הנה דרך כלל יש ב' בחי' ישראל ויעקב כנזכר בד"ה לא הביט און ביעקב כו', שבבחי' ישראל לא שייך אפי' עמל רק אז תתענג כו'. אבל בבחי' יעקב שייך עמל ועבודה, אך עכ"ז לא הביט האיש און ביעקב היינו כי לא יכול לו אבל בבחי' ירך יעקב שם ויגע בבחי' נשמות נמוכות כנ"ל. וזהו והוא צולע פי' כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שיש ב' בחי' כלה, הא' כלה נאה כו' בחי' כלתה נפשי כו' הב' כלה כמו שהיא ואפילו חגרת מצד התלבשותה בנה"ב...

אך בחי' חגר שיש לו רגלים אבל אינן עומדים ביושר, וזהו ענין קליפת נוגה שכלולה מטו"ר. דהנה כתיב עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים, ופירש"י שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע כו', והרלב"ג כ' הנה הפסח יטה פעם על רגלו הא' ופעם אל רגלו הב' וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלקים כו'. והרד"ק שם כ' כמו הפסח שהוא פסח בשתי רגליו כי מי שפסח רגלו א' נוטה על הרגל האחת ומי שפסח בב' רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות כו' שאין אתם יודעים לברור בדעתכם מי האלקים כו' עכ"ל...

וז"ש וידעת היום והשבות כו'. וע"ז הוכיחם אליהו שאינכם מבינים להכריע ע"י שאין בהם הדעת ולכן הם פוסחים על ב' הסעיפים והיינו ענין ק"נ הכלולה מטו"ר ונק' להט החרב המתהפכת מטוב לרע ומרע לטוב ונק' עה"ד טו"ר והוא אתר דמשתני ומתהפך כמבואר בזח"א פ' ויחי דרכ"א ע"ב ובפ' אמור דק"ז, אבל הדעת עליון זהו בחי' אני הוי' לא שניתי כו' וכמ"כ בנפש היא אה"ר מבחי' עה"ח שנאמר בו וחי לעולם. ועיין בת"א בד"ה חכלילי עינים . . וזהו ענין הגלות שנא' היינו כחולמים כמ"ש בת"א פ' וישב.

והנה נש"י שבעקבים מצד התלבשותן בנה"ב שמק"נ נק' ג"כ כלה חגרת כו', והיינו ואתם בנ"י לא כליתם שאין לכם הכלות הנפש דבחי' כלה נאה כו', רק שק"נ הוא עד"מ חגר בב' רגליו, משא"כ נש"י נק' רק חגר ברגלו א' היינו מצד נה"ב שבו שמק"נ כו', משא"כ מצד נה"א. וע"ז נאמר והוא צולע על ירכו שבבחי' ירכו הא' אין לו העמדה נכונה שפעם נוטה הירך לתאות נה"ב כו', ועיין מענין והוא צולע בזח"א בראשית דק"א ע"ב ודק"ו ע"ב.

וכ"ז נמשך עד עלות השחר לע"ל.

אך לע"ל ויזרח לו השמש כו' שמש צדקה ומרפא, והיינו הקב"ה מוציא חמה מנרתקה מבחי' שמש ומגן כו' ששם אלקים מסתיר שיהי' נראה היש דבר נפרד כו' כנזכר בד"ה תקעו בחודש שזהו ענין עלה במחשבה לברוא במדה"ד כו' ומחמת הנרתק דשם אלקים נמשך ריבוי המסכים ונעשה ק"נ בחי' נפרד לגמרי, והוא הנק' מחלה כמו החולה שטועם מתוק למר ומר למתוק וכו' כך הם תאוות נה"ב.

אבל לע"ל בצאת חמה מנרתקה אזי גם ק"נ תצא מחלאתה וטומאתה. וזהו ענין ומרפא להסיר שרש המחלה, וע"ז נאמר במיכה סי' ד' ו' ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה כו', היינו בחי' כלה חגרת הנ"ל, עד שתהי' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שע"י התבוננות במהו"ע ית' אזי אף הצולעה והחגרת כו', וכמו במעשה דאליהו ויאמרו ה' הוא האלקים ב"ה. וזהו ענין במקום שבע"ת עומדין כו'. וזהו וה' יגי' חשכי כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שזהו בחינת הוי' העליונה יותר, וה"ע ויזרח לו השמש כו' מוציא חמה מנרתקה להיות מרפא מבחי' והוא צולע כו' אוספה הצולעה וכמ"ש אם יהי' נדחך בקצה השמים משם יקבצך כו'.

אור התורה, וישלח, עמוד 486 ואילך

ב. [תוכן: ביאור שם פניאל ופנואל – שזהו ענין דלע"ל שם הוי' יהי' אותיות "יהי"" – דה"א אחרונה תקבל מהיו"ד ולא מהוא"ו וכו']

ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל כו'. כ' הבחיי במקומו דמ"ו ע"ד מה ששינה הכתוב קריאת שם המקום פעם פניאל פעם פנואל, פניאל ביו"ד לרמוז על המלאך שהוא עשירי במעלות המלאכים הנק' אישים וכאשר עבר את המקום ההוא כו' להרגשת העוה"ז שהוא ששה קצוות ע"כ הזכיר פנואל בוא"ו וז"ש והוא צולע על ירכו כי אז התבונן בעניני הגוף והרגיש בהרגשותיו עכ"ל.

וע' מענין ההפרש בין יו"ד לוא"ו בתורה אור פ' חיי סד"ה יגלה לן טעמי, שזהו"ע ביום ההוא יהי', אשר ה' אחרונה לא תקבל מן הוא"ו כ"א ג"כ מן היו"ד, ובלק"ת פ' תבא בד"ה ויקרא אל משה כי הוא"ו הוא בחי' המשכה שיוכל להשתלשל למטה עד שיוכל להיות יש ודבר בפ"ע אלא שיהי' הכל בחי' י"ה, ותגל הארץ ר"ת ו"ה והנה בבחי' ארץ יוכל להיות יש ודבר והארץ היתה תהו כו', אבל לע"ל שנאמר כימי השמים על הארץ לכן ביום ההוא יהי' כו' וע' בביאור ע"פ והי' מספר בנ"י ספ"ד.

אור התורה, וישלח, עמוד 1760

◆ יום ראשון י׳ כסלו ◆

לב (ד) **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם:**

ד **וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קֳדָמוֹהִי לְוַת עֵשָׂו אֲחוּהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר לַחֲקַל אֱדוֹם:**

רש״י ◄ **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים.** מַלְאָכִים[א] מַמָּשׁ (ב״ר). **אַרְצָה שֵׂעִיר.** לְאֶרֶץ שֵׂעִיר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמֶּ״ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הַכָּתוּב הֵ״א בְּסוֹפָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על פי לקוטי שיחות כרך ה, עמ׳ 293 – מתוך ׳התקשרות׳)

לְאַחַר שֶׁגָּמַר יַעֲקֹב אֶת עֲבוֹדַת הַ׳בֵּירוּרִים׳ שֶׁלּוֹ (בֵּירוּר נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה מִן הַ׳קְּלִיפָּה׳ וְהַעֲלָאָתָם לִמְקוֹרָם) בְּבֵית לָבָן, בִּיקֵּשׁ ׳לְבָרֵר׳ אֶת עֵשָׂו. קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל בַּעֲבוֹדָה זוֹ שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו, לִבְדּוֹק אִם זֶה יִהְיֶה ׳בֵּירוּר׳ קַל יַחֲסִית אוֹ מִתּוֹךְ קְשָׁיִים וּמִלְחָמָה (תּוֹצְאוֹת הַבְּדִיקָה אָכֵן הוֹכִיחוּ כִּי עֲדַיִן מוּקְדָּם לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו, וְהַדָּבָר יוּכַל לְהִתְבַּצֵּעַ רַק לָעָתִיד־לָבֹא, כַּאֲשֶׁר "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו". וְלָכֵן אָמַר יַעֲקֹב (להלן לג, יד) "וְאָנֹכִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי... עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה").

וּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים:

כְּשֵׁם שֶׁיַּעֲקֹב, בִּרְצוֹתוֹ לָבוֹא אֶל עֵשָׂו וּלְבָרְרוֹ, לֹא סָמַךְ עַל הַצְּלָחָתוֹ בָּעָבָר בְּבֵית לָבָן, אֶלָּא שָׁלַח מַלְאָכִים לַחְקוֹר וְלִבְדּוֹק אֶת הַמַּצָּב שֶׁבּוֹ מָצוּי עֵשָׂו, אִם יוּכַל (וְכֵיצַד) לְבָרְרוֹ - כֵּן גַּם בְּיָמֵינוּ:

כְּשֶׁמּוּצַעַת לְאָדָם הַצָּעָה בִּדְבַר תַּפְקִיד חָדָשׁ, עָלָיו לִבְדּוֹק תְּחִילָה אִם הַצָּעָה חֲדָשָׁה זוֹ הַמּוּצַעַת לוֹ, לֹא תִּגְרוֹם לוֹ יְרִידָה רוּחָנִית. עָלָיו לִשְׁלוֹחַ תְּחִילָה ׳מַלְאָכִים׳ - הַיְנוּ כּוֹחוֹת הַשֵּׂכֶל וְהָרֶגֶשׁ שֶׁלּוֹ, שֶׁיְּחַקְּרוּ וְיָסִיקוּ אִם יוּכַל לְהִתְמוֹדֵד עִם עֵסֶק חָדָשׁ זֶה שֶׁהוּצַע לוֹ, אִם לָאו. הָאֵם יוּכַל לְהַעֲלוֹתוֹ לִקְדוּשָׁה, אוֹ חַס־וְשָׁלוֹם לְהֵיפֶךְ (כִּי הָעֵסֶק אֵינוֹ רַק כְּלִי לְפַרְנָסָה, אֶלָּא גַּם דָּבָר שֶׁזּוּמַן לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים).

וְעַל־פִּי תּוֹצְאוֹת הַחִישּׁוּב הַזֶּה - יָסִיק אֶת מַסְקְנוֹתָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 389 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

כֵּיצַד שָׁלַח יַעֲקֹב שְׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו

מַלְאָכִים מַמָּשׁ (לב, ד. ובפירוש רש״י)

בְּמִפָּרְשֵׁי רַשִׁ״י (רא״ם, גור אריה, ועוד) הִקְשׁוּ, מַהוּ הֶכְרְחוֹ שֶׁל רַשִׁ״י לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר בְּמַלְאָכִים מַמָּשׁ, הֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁלוּחִים בָּשָׂר־וָדָם? וְתֵרְצוּ בְּכַמָּה אוֹפַנִּים.

וְיֵשׁ לְתָרֵץ בְּפַשְׁטוּת:

הַדִּין הוּא (ראה באר היטב אורח חיים סוף סימן תרג) דְּמִי שֶׁשָּׁלַח אָדָם בְּאֵיזוֹ שְׁלִיחוּת, וְנִזּוֹק הַשָּׁלִיחַ, חַיָּב הַמְשַׁלֵּחַ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל־זֶה.

וְעַל־פִּי־זֶה כֵּיוָן שֶׁיָּדַע יַעֲקֹב שֶׁעֵשָׂו הוֹלֵךְ לִקְרָאתוֹ וְרוֹצֶה לְהָרְגוֹ, נִמְצָא שֶׁשָּׁלַח הַשְּׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה, וְאִם־כֵּן הָיָה אָסוּר לוֹ לִשְׁלֹחַ שְׁלוּחֵי בָּשָׂר־וָדָם לְעֵשָׂו, כִּי אוּלַי יִנָּזְקוּ.

וְלָכֵן מְכָרְחִים לוֹמַר שֶׁהַשְּׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לֹא הָיוּ בָּשָׂר־וָדָם, אֶלָּא "מַלְאָכִים מַמָּשׁ", וְאָז שַׁפִּיר יָכוֹל לִשְׁלֹחָם.

(ה) **וַיְצַוֶּא אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:**

ה **וּפַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנַן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם לָבָן דָּרִית וְאוֹחֲרִית עַד כְּעָן:**

רש״י ◄ **גַּרְתִּי.** לֹא נַעֲשֵׂיתִי שַׂר וְחָשׁוּב[ב] אֶלָּא גֵּר, אֵינָךְ כְּדַאי לִשְׂנֹא אוֹתִי עַל בִּרְכוֹת אָבִיךָ שֶׁבֵּרְכַנִי: "הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ", שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיְּמָה בִּי. דָּבָר אַחֵר: "גַּרְתִּי", בְּגִימַטְרִיָּא תרי״ג, כְּלוֹמַר: עִם לָבָן הָרָשָׁע גַּרְתִּי וְתרי״ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי[ג], וְלֹא לָמַדְתִּי מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

שפתי חכמים

לב (ד) **א** דְּאִם לֹא כֵּן, מִלַּת ׳לְפָנָיו׳ לָמָּה לִי, וְהָכִי פֵּירוּשוֹ, ׳וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו׳, רָצָה לוֹמַר אוֹתָן דִּכְתִיב לִפְנֵי הַשְּׁלִיחוּת, דְּהַיְינוּ ׳וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים׳ וגו׳ (לְעֵיל פָּסוּק ב׳), וְעוֹד דְּבָרִים רַבִּים נֶאֱמְרוּ בָּזֶה, עַיֵּן בְּגוּר אַרְיֵה וּבְמהר״ן וּבְנַחֲלַת יַעֲקֹב: תורה ה

(ה) **ב** דְּאִם לֹא כֵּן, ׳עִם לָבָן אִחַרְתִּי׳ הָיָה לוֹ לוֹמַר: **ג** כְּלוֹמַר, וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לִי, דְּהָא דְּבֵירֵךְ אוֹתְךָ אָבִיךָ ׳וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה׳ (לְעֵיל כ״ז מ׳) הַיְינוּ דַּוְקָא בִּ׳וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד׳ (שם), אֲבָל אֲנִי קִיַּימְתִּי אֶת כָּל הַתּוֹרָה. וּמַהַרְשַׁ״ל פֵּירֵשׁ, רָצָה לוֹמַר, לְפִי שֶׁקָּשָׁה לוֹ לָמָּה אָמַר לוֹ בַּתְּחִילָּה לֹא נַעֲשֵׂיתִי שַׂר וכו׳, אַדְּרַבָּה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (׳לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 892 – מתוך ׳התקשרות׳)

אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה, אַתָּה הִשְׁפַּלְתָּ עַצְמְךָ וְקָרָאתָ לְעַשָּׂו אֲדוֹנִי שְׁמוֹנָה פְּעָמִים, חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מַעֲמִיד מִבָּנָיו שְׁמוֹנָה מְלָכִים קוֹדֶם לְבָנֶיךָ (ב"ר פע"ה, יג)

אַף שֶׁיַּעֲקֹב נָעֲנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁקָּרָא לְעַשָּׂו "אֲדוֹנִי", אֵין זֶה חֵטְא כִּפְשׁוּטוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו.

בְּבֵירוּר וְתִיקּוּן הָרַע - שְׁנֵי אוֹפַנִּים:

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ "גִּילוּי אוֹר" (מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) - הַמְּבָרֵר מַשְׂרָה עַל הַמִּתְבָּרֵר גִּילוּי אוֹר נַעֲלֶה, וְאוֹר זֶה דּוֹחֶה אֶת הַחוֹשֶׁךְ וְהָרַע. בְּדֶרֶךְ זוֹ, הַבֵּירוּר אֵינוֹ גּוֹרֵם לַמְּבָרֵר יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה.

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ "הִתְלַבְּשׁוּת" (מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) - הַמְּבָרֵר יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר, "מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר", וְעַל־יְדֵי הַהִתְעַסְּקוּת עִמּוֹ הוּא מְהַפֵּךְ אֶת הָרַע לְטוֹב. עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ זוֹ גּוֹרֶמֶת יְרִידָה לַמְּבָרֵר, כְּמַאֲמַר "הַמִּתְאַבֵּק עִם מְנֻוָּל מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן". אוּלָם לְגַבֵּי הַמִּתְבָּרֵר יֵשׁ בְּכָךְ יִתְרוֹן וְעִילּוּי, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַבֵּירוּר הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וְהִתְעַסְּקוּת (לֹא בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִיטּוּל), מֵבִיא הַדָּבָר לִידֵי כָּךְ שֶׁהַמִּתְבָּרֵר **כְּפִי שֶׁהוּא בְּמְצִיאוּתוֹ** חָדֵל מִלִּהְיוֹת מְנֻגָּד לַקְּדוּשָׁה.

יַעֲקֹב בֵּירֵר אֶת עֵשָׂו בַּדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה - בְּדֶרֶךְ ׳הִתְלַבְּשׁוּת׳. בְּרַם, בֵּירוּר זֶה גָּרַם הַשְׁפָּלָה וִירִידָה לְיַעֲקֹב, שֶׁבָּאוּ לִידֵי בִּיטּוּי בְּכָךְ שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי עֵשָׂו; אַךְ עַל־יְדֵי־זֶה הוּא פָּעַל שֶׁעֵשָׂו כְּפִי שֶׁהוּא בַּמְּצִיאוּתוֹ, הוֹדָה וְ׳אִישַׁר׳ שֶׁהוּא עַבְדּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י (לקמן לג, ט) "הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת", כּוֹלֵל הַבְּרָכָה שֶׁל "הֱוֵה גְּבִיר לְאַחֶיךָ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א, עמוד 68 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

"גֵּרוּת" בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה

עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:

עִם לָבָן גַּרְתִּי וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי. (לב, ה. ובפירוש רש"י)

הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּ"גַּרְתִּי" הוּא מִלְּשׁוֹן "גֵּר" (הִפּוּכוֹ שֶׁל "תּוֹשָׁב"), שֶׁמִּתְגּוֹרֵר שָׁם רַק בְּאֹפֶן אַרְעִי.

וְזֶהוּ עֹמֶק הַפְּשָׁט בְּ"עִם לָבָן גַּרְתִּי", שֶׁאַף שֶׁיַּעֲקֹב הִתְגּוֹרֵר בְּיַחַד עִם "לָבָן הָאֲרַמִּי", וְהָיוּ לוֹ כָּל עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה כְּ"שׁוֹר וַחֲמוֹר, צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה", עִם־כָּל־זֶה הָיוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ כִּדְבָרִים זָרִים אֶצְלוֹ, "גַּרְתִּי" מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת וְלֹא הָיָה שָׁקוּעַ בָּהֶם, וּבֵיתוֹ - דִּירַת הַקֶּבַע שֶׁלּוֹ, הָיוּ הַנִּשְׁמָה וְעִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, דְּ"גַּרְתִּי" מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת, לַדְּרוּשׁ דְּ"גַּרְתִּי בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְיַ"ג - "תַּרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי": כִּי רַק עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הָיוּ אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת "גֵּרוּת", הִנֵּה גַּם בְּבֵית לָבָן הָאֲרַמִּי הִצְלִיחַ שֶׁ"תַּרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי", וְלֹא בִּלְבְּלוּ אוֹתוֹ עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים מֵעֲבוֹדַת ה׳.

(ו) **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ:**

ו וַהֲוָה לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וּשְׁלָחִית לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ:

רש"י ◄ **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר** • אַבָּא אָמַר לִי: "מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ", זוֹ אֵינָהּ לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ. **שׁוֹר וַחֲמוֹר** • ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳ לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הַרְבֵּה: שׁוֹר. אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: ׳בַּלַּיְלָה קָרָא הַתַּרְנְגוֹל׳, וְאֵינוֹ אוֹמֵר: ׳קָרְאוּ הַתַּרְנְגוֹלִים׳. **וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי** • לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ. **לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ** • שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ, וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתְךָ.

שפתי חכמים

בָּזֶה יִהְיֶה לוֹ לְאוֹתוֹ רָשָׁע פִּתְחוֹן פֶּה לוֹמַר אִם כֵּן אֵין הַבְּרָכוֹת מְקוּיָּימוֹת בְּךָ, בְּוַדַּאי לֹא קַיַּימְתָּ מִצְוֹת, וְיֵשׁ לִי לְקַיֵּים בְּךָ ׳וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד׳ וגו׳, לָכֵן אָמַר כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נַעֲשִׂיתִי כוֹ׳: תורה ו

(ו) **ד** כְּלוֹמַר, שֶׁהֲוָיָיתָן אֵינוֹ מִן הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּזּוֹנִין מִן הָאָרֶץ, דְּאִם לֹא כֵּן מֵעִיקָּרָא אָמַר ׳גַּרְתִּי׳ לְהוֹדִיעוֹ שֶׁלֹּא נִתְקַיְּימוּ הַבְּרָכוֹת, וְהָדַר אָמַר ׳וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר׳, וְעַל כָּרְחָךְ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הַרְבֵּה ׳שׁוֹר׳, דְּהָא שָׁלַח לֵיהּ דּוֹרוֹן כָּל אוֹתָהּ הַמַּחֲנֶה, הֲרֵי יִמָּצֵא שִׁקְרָן בִּדְבָרָיו שֶׁאָמַר ׳וַיְהִי לִי שׁוֹר אֶחָד׳. וּלְפִי ׳דָּבָר אַחֵר׳ דִּלְעֵיל יֵשׁ לוֹמַר דְּהָכִי קָאָמַר לֵיהּ, אַף עַל פִּי שֶׁתַּרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי עֲדַיִּין לֹא נִתְקַיְּימָה בִּי בִּרְכַּת אָבִי, שֶׁהֲרֵי אֵין לִי אֶלָּא שׁוֹר וַחֲמוֹר וְלֹא קִבַּלְתִּי שְׁאָר בִּרְכוֹת אָבִי שֶׁהוּא מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ, וְלָכֵן אֵין אֲנִי יָרֵא מִמְּךָ, וְקַל לְהָבִין: **ה** דְּאִם הוּא שׁוֹלֵחַ לוֹ בִּשְׁבִיל זֶה לְהַגִּיד לוֹ ׳עִם לָבָן גַּרְתִּי וַיְהִי לִי׳ וכו׳, אִם כֵּן ׳לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ׳ נַמִּי קָאֵי עַל זֶה, וְזֶה אִי אֶפְשָׁר, דְּהָא אֵין לַהַגָּדָה הַזֹּאת סִיבָּה לִמְצִיאַת חֵן אֶלָּא שֶׁלֹּא יִשְׁטְמֶנּוּ, לָכֵן מְפָרֵשׁ ׳לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ׳ לְהִשְׁתַּעְבֵּד לְךָ, וּבְזֹאת אָמְצָא גַּם כֵּן חֵן בְּעֵינֶיךָ. וּמֵהַרְשַׁ"ל כָּתַב דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י וַהֲלֹא אָמַר לְמַעְלָה ׳כֹּה תֹאמְרוּן׳, מַהוּ דִּכְתִיב אַחַר כָּךְ ׳לְהַגִּיד׳ וגו׳, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֲנִי בָּא וכו׳, וּבָזֶה יִהְיֶה לִי מְצִיאוּת חֵן, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם כְּשֶׁשּׁוֹלְחִים לְפַיֵּיס אֵין בָּאִים בְּעַצְמָן, אֲבָל אֲנִי בָּא גַּם כֵּן בְּעַצְמִי, וְכָל זֶה בַּעֲבוּר שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ: תורה ז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (׳לקוטי שיחות׳ כרך טו, עמ׳ 552 ועמ׳ 752 – מתוך ׳התקשרות׳)

עִיקַר רְכוּשׁוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הָיָה צֹאן, כְּפִי שֶׁלְּמַדְנוּ בַּפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת (ל, מג) "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת", וּמִמְּכִירַת צֹאנוֹ קָנָה גַּם "שְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמוֹרִים" (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשׁ"י שָׁם). אִם־כֵּן, מַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב "צֹאן" **לִפְנֵי** "שׁוֹר וַחֲמוֹר"?

וְהַבֵּיאוּר:

צֹאן - רוֹמֵז לְהִתְבַּטְּלוּת, שִׁפְלוּת וְהַכְנָעָה. **שׁוֹר** - רוֹמֵז לְתוֹקֶף, גְּדֻלּוּת וְחוֹזֶק.

בְּאָמְרוֹ "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וְגוֹ'" הִתְכַּוֵּן יַעֲקֹב לְהוֹדִיעַ לְעֵשָׂו אֶת הַזְּכוּיוֹת וְהַכּוֹחוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ, מִתּוֹךְ תִּקְוָה שֶׁמֵּידַע זֶה יַרְתִּיעַ אֶת עֵשָׂו מִלְּבַצֵּעַ אֶת מְזִימָתוֹ הָרָעָה.

לָכֵן הוֹדִיעוֹ יַעֲקֹב בִּתְחִילָה: "וַיְהִי **לִי שׁוֹר**" - הַמּוֹרֶה עַל תַּקִּיפוּת וְחוֹזֶק, וּלְאַחַר מִכֵּן הוֹסִיף גַּם **צֹאן** - לְרַמֵּז שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּם הִתְבַּטְּלוּת לַה', וּמִמֵּילָא תּוֹקְפוֹ אֵינוֹ תּוֹקֶף פְּרָטִי, אֶלָּא תּוֹקֶף **דְּקְדוּשָׁה**.

אוּלָם, הַקְדָּמַת 'שׁוֹר' לְ'צֹאן' הִיא רַק כְּלַפֵּי עֵשָׂו כְּדֵי לְהַרְתִּיעוֹ, אַךְ יַעֲקֹב כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ - עִיקַר עִנְיָנוֹ הוּא "**צֹאן** רַבּוֹת", הִתְבַּטְּלוּת לְהַקָּבָּ"ה.

(ז) **וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:**

ז **וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא לְוָת יַעֲקֹב לְמֵימַר אֲתֵינָא לְוָת אָחוּךְ לְוָת עֵשָׂו וְאַף אָתֵי לְקַדָּמוּתָךְ וְאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא עִמֵּהּ:**

רש"י◄ **בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו•** שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר: 'אָחִי הוּא', אֲבָל הוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע', עוֹדֶנּוּ **בְּשִׂנְאָתוֹ** (ב"ר פ' ע"א)◆

(ח) **וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

ח **וּדְחִיל יַעֲקֹב לַחְדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפַלִּיג יָת עַמָּא דִּי עִמֵּהּ וְיָת עָנָא וְיָת תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לִתְרֵין מַשִּׁירָיָן:**

רש"י◄ **וַיִּירָא וַיֵּצֶר•** "וַיִּירָא" שֶׁמָּא יֵהָרֵג (ב"ר ותנחומא), "וַיֵּצֶר לוֹ" אִם יַהֲרֹג הוּא אֶת אֲחֵרִים◆

(ט) **וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכֵּהוּ וְהָיָה הַמַّחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה:**

ט **וַאֲמַר אִם יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא חָדָא וְיִמְחִנֵּהּ וִיהֵי (נ"י וְיִמְחֵנַהּ וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא דְּתִשְׁתָּאַר לְשֵׁיזְבָא:**

שפתי חכמים

(ז) **ו** דְּאִם לֹא כֵּן ׳עֵשָׂו׳ לָמָּה לִי, וַהֲלֹא אֵין לוֹ אֶלָּא אָח אֶחָד, אֶלָּא עֵשָׂו הַמְּפוּרְסָם בְּתַכְלִית הָרִשְׁעָה (רא"ם). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דִּקְשָׁה לְרַשִׁ"י, הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳בָּאנוּ אֶל עֵשָׂו אָחִיךָ׳, וְלֹא ׳אֶל אָחִיךָ אֶל עֵשָׂו׳, כְּמוֹ דִּכְתִיב בִּתְחִילַּת הַפָּרָשָׁה (פסוק ד׳) אֶל עֵשָׂו אָחִיו, וְקַל לְהָבִין. וּמַהַרְשַׁ"ל פֵּירֵשׁ ׳אֶל׳ ׳אֶל׳ לָמָּה לִי. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לָמָּה אָמַר ׳לְאַדֹנִי לְעֵשָׂו׳, יֵשׁ לוֹמַר הוּא צִוָּה לָהֶם לַעֲשׂוֹת תֹּאַר לַלָּשׁוֹן, אֲבָל כְּשֶׁהֵשִׁיבוּ לוֹ תְּשׁוּבָה מַה לָּהֶם לְתֹאַר הַלָּשׁוֹן, לָכֵן מְדַקְדֵּק וכו׳, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה ח

(ח) **ז** וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא כְּבָר הִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצֵאתוֹ מִבֵּית אָבִיו ׳וְהָשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת׳ (לְעֵיל כ"ח ט"ו), כְּבָר תֵּירֵץ בַּגְּמָרָא (בְּרָכוֹת ד׳, וְסַנְהֶדְרִין צ"ח) שֶׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא, וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּהַהַבְטָחָה לֹא הָיְתָה אֶלָּא ׳וְהָשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת׳, כְּלוֹמַר לַהֲבִיאוֹ אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא הִבְטִיחוֹ שֶׁיְּבִיאוֹ אֶל בֵּית אָבִיו, (וְעַיֵּין בְּהַרְאַ"ם וְהַר"ן וְגוּר אַרְיֵה וּמִנְחַת יְהוּדָה): **ח** יֵשׁ לְפָרֵשׁ דְּיַעֲקֹב הָיָה יָרֵא שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אֶת עֵשָׂו וְיִצְחָק יִצְטַעֵר בְּיוֹתֵר, לְפִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב לְעֵשָׂו כִּי בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת הָיָה עֵשָׂו בְּעֵינֵי יִצְחָק, וִיקַלֵּל אֶת יַעֲקֹב (תַּנְחוּמָא). אִי נַמִּי יֵשׁ לוֹמַר דְּיַעֲקֹב וַדַּאי לֹא הָיָה יָרֵא שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אֶת עֵשָׂו, דִּקְיָימָא לָן (סַנְהֶדְרִין ע"ב.) הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, אֶלָּא שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַהֲרוֹג הוּא אֲנָשִׁים שֶׁל עֵשָׂו, וְאוּלַי הֵם לֹא בָּאוּ לַהֲרוֹג אֶת יַעֲקֹב אֶלָּא אֲנָשִׁים שֶׁל יַעֲקֹב, רַק עֵשָׂו בָּא לַהֲרוֹג אֶת יַעֲקֹב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֲנָשָׁיו שֶׁל עֵשָׂו הָיוּ רוֹדְפִין אַחַר אֲנָשָׁיו שֶׁל יַעֲקֹב, וְכָל אָדָם נִיתַּן לְהַצִּיל אֶת הַנִּרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף (סַנְהֶדְרִין ע"ג.), מִכָּל מָקוֹם אִם יָכוֹל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו וַהֲרָגוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, וְיַעֲקֹב הָיָה יָרֵא שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אוֹתָן מִכֹּחַ בִּלְבּוּל הַמִּלְחָמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה יָכוֹל לְהַצִּיל בְּאֶחָד מֵאֵיבָרֵיהֶם. יֵשׁ מַקְשִׁים, לָמָּה יָרֵא יַעֲקֹב שֶׁמָּא יַהֲרֹג, וְהָא עֵשָׂו אָמַר ׳יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל׳ וגו׳ (לְעֵיל כ"ז מ"א), וְיִצְחָק הָיָה עוֹדֶנּוּ חַי. וְעוֹד יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת, הֵיאָךְ שָׁלַח אֶת אֲלִיפַז שֶׁיִּרְדּוֹף אַחַר יַעֲקֹב וְיַהַרְגֵהוּ. לָכֵן נִרְאֶה שֶׁמַּה שֶׁאָמַר עֵשָׂו ׳יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל׳ וגו׳,

רש״י◄ **הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ•** ׳מַחֲנֶה׳ מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה. (תהלים כז) ״אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה״ הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, (לקמן לג) ״הַמַּחֲנֶה הַזֶּה״ לְשׁוֹן זָכָר. וְכֵן יֵשׁ שְׁאָר דְּבָרִים מְשַׁמְּשִׁים לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה: (לעיל יט) ״הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ״, (תהלים יט) ״מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ״, הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר, (מלכים ב ג) ״וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמָּיִם״, הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן רוּחַ (איוב א) ״וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה״, הֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, ״וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת״, הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר. (מלכים א יט) ״וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק וּמְפָרֵק הָרִים״, הֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה. וְכֵן ׳אֵשׁ׳ (במדבר טז) ״וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳״, לְשׁוֹן נְקֵבָה, (תהלים קד) ״אֵשׁ לוֹהֵט״, לְשׁוֹן זָכָר. **וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה•** עַל־כָּרְחוֹ, כִּי אֶלָּחֵם עִמּוֹ. הִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: לְדוֹרוֹן, לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה. לְדוֹרוֹן: ״וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו״, לִתְפִלָּה: ״אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם״, לְמִלְחָמָה: ״וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה״.

(י) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ:**

יַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהֵהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהֵהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ דִּי אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלְדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ:

רש״י◄ **וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק•** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: ״וּפַחַד יִצְחָק״. וְעוֹד, מַהוּ שֶׁחָזַר וְהִזְכִּיר שֵׁם הַמְיֻחָד, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״הָאוֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ״ וְגוֹ׳? אֶלָּא כָּךְ אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הִבְטַחְתַּנִי: אַחַת, בְּצֵאתִי מִבֵּית אָבִי מִבְּאֵר שֶׁבַע, שֶׁאָמַרְתָּ לִי: ״אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק״, וְשָׁם אָמַרְתָּ לִי: ״שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ״, וְשָׁם נִגְלֵיתָ אֵלַי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ׳״, בִּשְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הָאֵלּוּ אֲנִי בָּא לְפָנֶיךָ.

(יא) **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:**

יא זְעִירָן זָכוּתִי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל טַבְוָן דִּי עֲבַדְתָּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידִי עֲבָרִית יָת יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוַיְתִי לְתַרְתֵּין (נ״י לְתַרְתֵּין) מַשְׁרְיָן:

רש״י◄ **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים•** (שבת לג) נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל־יְדֵי הַחֲסָדִים וְהָאֱמֶת^כ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי. לְכָךְ אֲנִי יָרֵא, שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא, וְיִגְרֹם לִי לְהִמָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו. **וּמִכָּל־הָאֱמֶת•** אֲמִתַּת דְּבָרֶיךָ^מ,

---

שפתי חכמים

אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה אָבִיו חַי לֹא יַהַרְגֵהוּ, הַיְינוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה אֵצֶל יִצְחָק, אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה בְּמָקוֹם אַחֵר יַהַרְגֵהוּ (עיין בְּמִנְחַת יְהוּדָה): תורה ט

(ט) **ט** רָצָה לוֹמַר, כִּי אֶלָּחֵם עִמּוֹ אָזַי בְּוַדַּאי יִהְיֶה פְּנַאי לְמַחֲנֶה שְׁנִיָּה לְהִמָּלֵט. וּמַהַרְשַׁ״ל כָּתַב, נִרְאֶה דְּמִדַּקְדֵּק מִדְּלָא כְּתִיב ׳אוּלַי׳ וּכְתִיב ׳וְהָיָה׳, מִשְּׁמַע דִּבְעַל כָּרְחוֹ, וְכָל זֶה מְדַקְדֵּק כְּדֵי לְקַיֵּים הַדְּרָשׁ שֶׁהִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. (נַחֲלַת יַעֲקֹב), דְּאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ ׳אוּלַי׳, דְּאִם כֵּן יוֹתֵר הָיָה מִסְתַּבֵּר לְקַבֵּץ הַכֹּל לְמַחֲנֶה אֶחָד וּלְהִלָּחֵם עִמּוֹ אוּלַי יִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּרֹב עָם, בְּשִׁלְמָא אִם הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר בְּעַל כָּרְחוֹ תִּהְיֶה לִפְלֵיטָה שֶׁפִּיר עֲבַד שֶׁחִלֵּק לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת, כִּי מוּטָב לִתְפּוֹס אֶת וַדַּאי הַהַצָּלָה לַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּחֲנֶה הָאַחַת תִּהְיֶה יוֹתֵר בִּסְכָּנָה, מִלְּכָנוֹס בִּסְפֵק סַכָּנָה לְכֻלָּם וְלִסְפֵּק הַצָּלָה לְכֻלָּם, וּמְפָרֵשׁ שֶׁלָּשְׁתָּן מִן הַמִּקְרָאוֹת, וּמִלְּחָמָה מְפָרֵשׁ מִן ׳הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׳, אִם כֵּן שְׁמַע מִינָּהּ דְּקָאֵי עַל הַמִּלְחָמָה, לְהָכִי מְפָרֵשׁ ׳אֶלָּחֵם עִמּוֹ׳: תורה י

(י) **י** וְכָךְ אָמַר לוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִבְטַחְתַּנִי לִהְיוֹת עִמִּי כְּשֶׁאֶבֹא אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתַי, אִם כֵּן כְּשֶׁאָמוּת בַּדֶּרֶךְ נִמְצָא שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּימָה בִּי הַבְטָחָתְךָ: תורה יא

(יא) **כ** רָצָה לוֹמַר, ׳מִכָּל הַחֲסָדִים׳ הַיְינוּ בִּשְׁבִיל הַחֲסָדִים, וְ׳אֶת עַבְדְּךָ׳ הַיְינוּ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, וּמְפָרֵשׁ דְּ׳אֶת׳ פֵּירוּשׁוֹ ׳עִם׳: **ל** דְּאִי הָיָה טַעַם בִּשְׁבִיל מִיעוּט זְכֻיּוֹת לְחוּד, בִּשְׁבִיל זֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ לִירָא, דְּקַיְימָא לָן (שבת נ״ה.) אֵין מִיתָה בְּלֹא חֵטְא וְאֵין יִסּוּרִין בְּלֹא עָוֹן, לְכָךְ הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ נַמִּי הַטַּעַם שֶׁל שֶׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא, וְאִי הָיָה הַטַּעַם שֶׁל שֶׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא לְחוּד הָוָה אֲמִינָא דְּמִשּׁוּם זֶה נַמִּי לֹא הָיָה לוֹ לִירָא, דִּזְכֻיּוֹתָיו יִהְיוּ מַכְרִיעִין לוֹ עַל חוֹבוֹתָיו, לְכָךְ הוּצְרַךְ נַמִּי לְפָרֵשׁ הַטַּעַם שֶׁל מִיעוּט זְכֻיּוֹת, וְאִם כֵּן בִּשְׁבִיל שְׁנֵי טְעָמִים הַלָּלוּ הָיָה יָרֵא: **מ** קָשֶׁה לְרַשְׁ״י, וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֶת יִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתָיו, כִּדְפֵרֵשׁ רַשְׁ״י לְעֵיל גַּבֵּי זְכֻיּוֹתַי וכו׳. וְגַם מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ ׳שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי׳ בִּמְקוֹם ׳וְעָשִׂיתָ׳, מִשּׁוּם

שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי כָּל הַהַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתִּנִי. כִּי בְמַקְלִי• לֹא הָיָה עִמִּי: לֹא כֶּסֶף, וְלֹא זָהָב וְלֹא מִקְנֶה, אֶלָּא מַקְלִי לְבַדּוֹ. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: נָתַן מַקְלוֹ בַּיַּרְדֵּן, וְנִבְקַע הַיַּרְדֵּן•.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך ה עמ' 693 – מתוך 'התקשרות')

שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתִּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא וְיִגְרוֹם לִי לְהִימָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו (רש"י)

כֵּיצַד יַעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, חָשַׁשׁ שֶׁמָּא נִתְלַכְלֵךְ בְּחֵטְא חַס־וְשָׁלוֹם?

אֶלָּא שֶׁבְּכָל פַּעַם שֶׁאָדָם מִתְעַלֶּה בְּרוּחָנִיּוּת, נֶחְשֶׁבֶת דַּרְגָּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת לְחֵטְא (בְּמוּבָן שֶׁל חִסָּרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה **חַטָּאִים**").

'חֵטְא' זֶה הוּא לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁכָּעֵת נִדְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה יוֹתֵר, וְאִם יְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת בְּאוֹתָהּ הִתְלַהֲבוּת וְכַוָּנָה כְּפִי שֶׁקִּיְּמָן קוֹדֶם לָכֵן - לֹא יִהְיוּ אֵלֶּה מִצְוֹת שְׁלֵמוֹת. אֶלָּא עוֹד זֹאת, אַף הַמִּצְוֹת שֶׁכְּבָר קִיֵּם עַד כֹּה - נִגְרָעוֹת עַתָּה מִשְּׁלִימוּתָן וְנֶעֱשׂוֹת חֲסֵרוֹת ('חֵטְאִים') לְגַבֵּי דַּרְגָּתוֹ הַנּוֹכְחִית.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: מִכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה הִשְׁפִּיעַ לִי רוֹב חֲסָדִים, יָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא עַתָּה, בְּדַרְגָּתִי הַנַּעֲלִית יוֹתֵר ("מִשֶּׁהִבְטַחְתִּנִי") - מַעֲשַׂי הַקּוֹדְמִים הֵם בִּבְחִינַת חֵטְא, "נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך טו, עמ' 672 – מתוך 'התקשרות')

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, הֲרֵי כְּבָר עָבְרוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב (שֶׁהֲרֵי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה בֶּן ע"ז שָׁנָה), וְ"כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְלֹא חָטָא, שׁוּב אֵינוֹ חוֹטֵא", וּמַדּוּעַ אֵפוֹא חָשַׁשׁ מֵהַחֵטְא?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁנִּדְּמָה לְיַעֲקֹב שֶׁהָיָה חִסָּרוֹן בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא שֶׁלַּעֲבוֹדָתוֹ לֹא הָיְתָה שׂוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינָיו. לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל בְּעֶצֶם, הִגִּיעַ לְדַרְגָּה שֶׁבָּהּ אֵין לִמְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים וַעֲבוֹדָתָם שׂוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינֵיהֶם.

(יב) הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים:

יב שֶׁזַּבְנִי כְּעַן מִידָּא דְּאָחִי מִידָּא דְּעֵשָׂו אֲרֵי דַחֵל אֲנָא מִנֵּהּ דִּילְמָא יֵיתֵי וְיִמְחַנַּנִי אִמָּא עַל בְּנָיָא:

רש"י◄ מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו• מִיַּד אָחִי, שֶׁאֵין נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח[ס], אֶלָּא כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע.

(יג) וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוִּי יָת בְּנָיִךְ סַגִּיאִין כְּחַלָּא דְיַמָּא דִּי לָא יִתְמְנוּן מְסַגִּי:

רש"י◄ הֵיטֵב אֵיטִיב• "הֵיטֵב" בִּזְכוּתְךָ, "אֵיטִיב"ע בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ (ב"ר). וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם• וְהֵיכָן אָמַר לוֹ כֵּן? וַהֲלֹא לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ"? אֶלָּא, שֶׁאָמַר לוֹ (שם) "כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ", וּלְאַבְרָהָם[פ] אָמַר: (לעיל כב) "הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת־הַיָּם".

◆ יום שני י"א כסלו ◆

(יד) וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו:

יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסִיב מִן דְּאַיְתִי בִּידֵהּ תִּקְרֻבְתָּא לְעֵשָׂו אֲחוּהִי:

שפתי חכמים

דִּבְדִבּוּר אֵינוֹ נוֹפֵל לְשׁוֹן עֲשִׂיָּה אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁמִירָה, וּשְׁמִירָתוֹ הוּא עֲשִׂיָּתוֹ: **נ** וּלְפִי זֶה פֵּירֵשׁ 'וְעַתָּה' וגו' כְּמוֹ 'וְעוֹד עַתָּה', פֵּירוּשׁ שֶׁעָשָׂה לוֹ שְׁתֵּי טוֹבוֹת, אֶחָד שֶׁנִּבְקַע לוֹ הַיַּרְדֵּן, וְהַשֵּׁנִי שְׁנֵי מַחֲנוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן לִפְשׁוּטוֹ אֵין כָּאן אֶלָּא חֶסֶד אֶחָד: תורה יב

(יב) **ם** הָכִי נַמִּי מְדַקְדֵּק מִדִּכְתִיב תְּרֵי זִימְנֵי 'מִיַּד', שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר תֹּאַר הַלָּשׁוֹן כְּשֶׁמְּדַבֵּר עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (מֵהַרַשׁ"ל): תורה יג

(יג) **ע** וְאַף עַל פִּי דְּאָמְרִינַן (בְּרָכוֹת ל"א:) דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, הָכָא מוּכָח דִּלְדִרְשָׁה בָּא, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר 'הֵיטֵב תֵּיטִיב' לְנוֹכֵח, כְּמוֹ 'הַעֲנֵק תַּעֲנִיק' וכו' (דְּבָרִים ט"ו י"ד), וְלֹא כְּהָרְאֵ"ם שֶׁפֵּירֵשׁ הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִדְרַשׁ דָּרְשִׁינַן. וְאִם תֹּאמַר הָא לְעֵיל (פְּסוּק י"א) פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה אוֹמֵר 'נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי', וְיֵשׁ לוֹמַר דְּכָאן וַדַּאי לֹא הָיָה מִתְפַּלֵּל בִּשְׁבִיל זְכֻיּוֹתָיו אֶלָּא בִּשְׁבִיל זְכוּת אֲבוֹתָיו, לְכָךְ מְפָרֵשׁ נַמִּי 'אֵיטִיב' בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ, וְקַל לְהָבִין: **פ** מִכָּאן נַמִּי מִשְּׁמַע דְּ'אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ' (לְעֵיל כ"ח ט"ו), קָאֵי עַל אַבְרָהָם כִּדְפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י בְּפָרָשַׁת וַיֵּצֵא (שָׁם ד"ה דִּבַּרְתִּי), דְּאִי לַאו הָכִי קָשָׁה וַהֲלֹא לֹא אָמַר לְיַעֲקֹב כֵּן: תורה יד

רש"י◄ **הַבָּא בְיָדוֹ** צ. בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן (במדבר כא) "וַיִּקַּח אֶת כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁאָדָם צָר בִּצְרוֹר וְנוֹשְׂאָם בְּיָדוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", מִן הַחֵלִין, שֶׁנָּטַל מַעֲשֵׂר, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר: (לעיל כח) "עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ", וַהֲדַר לָקַח "מִנְּחָה".

(טו) **עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:**

טו עִזֵּי מָאתָן וּתְיָשַׁיָּא עֶסְרִין רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין:

רש"י◄ **עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים** • מָאתַיִם עִזִּים צְרִיכוֹת עֶשְׂרִים תְּיָשִׁים. וְכֵן כֻּלָּם, הַזְּכָרִים כְּדֵי צֹרֶךְ הַנְּקֵבוֹת. וּבִ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' דּוֹרֵשׁ מִכָּאן לָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה: הַטַּיָּלִים, בְּכָל יוֹם. הַפּוֹעֲלִים, שְׁתַּיִם בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים, אַחַת בְּשַׁבָּת. הַגַּמָּלִים, אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. הַסַּפָּנִים, אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בְּכִוּוּן, אַךְ נִרְאָה בְּעִנְיָנִי שֶׁלָּמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁאֵין הָעוֹנָה שָׁוָה בְּכָל אָדָם, אֶלָּא לְפִי טֹרַח הַמֶּטָּל עָלָיו, שֶׁמָּצִינוּ כָּאן שֶׁמָּסַר לְכָל תַּיִשׁ עֶשֶׂר עִזִּים וְכֵן לְכָל אַיִל, לְפִי שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה דַּרְכָּן לְהַרְבּוֹת תַּשְׁמִישׁ לְעַבֵּר עֶשֶׂר נְקֵבוֹת, וּבְהֵמָה מִשֶּׁנִּתְעַבְּרָה[ק] אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת זָכָר. וּפָרִים, שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלָאכָה, לֹא מָסַר לְזָכָר אֶלָּא אַרְבַּע נְקֵבוֹת. וְלַחֲמוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה - שְׁתֵּי נְקֵבוֹת לְזָכָר. וְלַגְּמַלִּים, שֶׁהוֹלְכִים דֶּרֶךְ יוֹתֵר רְחוֹקָה - נְקֵבָה אַחַת לְזָכָר.

(טז) **גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה:**

טז גַּמְלֵי מֶנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרְתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתְנָן עֶסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא:

רש"י◄ **גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים** • וּבְנֵיהֶם[ר] עִמָּהֶם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: וּבְנֵיהֶם — בַּנָּאֵיהֶם, זָכָר כְּנֶגֶד נְקֵבָה[ש], לְפִי שֶׁצָּנוּעַ בְּתַשְׁמִישׁ לֹא פֵּרְסְמוֹ הַכָּתוּב (ב"ר). **וַעְיָרִם** • חֲמוֹרִים זְכָרִים.

(יז) **וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר:**

יז וִיהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי עֵדְרָא עֵדְרָא בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבְרוּ קֳדָמַי וְרִוְחָא תְּשַׁוּוּן בֵּין עֵדְרָא וּבֵין עֵדְרָא:

רש"י◄ **עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ** • כָּל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ. **עִבְרוּ לְפָנַי** • דֶּרֶךְ יוֹם, אוֹ פָּחוֹת[א], וַאֲנִי אָבֹא[ב] אַחֲרֵיכֶם. **וְרֶוַח תָּשִׂימוּ** • עֵדֶר לִפְנֵי חֲבֵרוֹ[ג] מְלֹא עַיִן כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וּלְתַוְּהוֹ עַל רִבּוּי הַדּוֹרוֹן.

שפתי חכמים

(יד) **צ** וְקָשֶׁה, אִם כֵּן לָמָּה אָמַר 'בְּיָדוֹ', לְכָךְ הֵבִיא 'וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה' כו'. וְעַל זֶה קָשֶׁה, דְּהָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ כָּל אֶחָד בִּשְׁמוֹ, לְכָךְ אָמַר 'דָּבָר אַחֵר מִן הַחוּלִּין', אַךְ עִם כָּל זֶה קָשֶׁה דְּחוּלִּין כְּבָר הֵן בְּיָדוֹ, לְכֵן צָרִיךְ לְכָל הַפֵּירוּשִׁים (מהרש"ל): תורה טו

(טו) **ק** (נחלת יעקב), כְּוָנַת הָרַב, דְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע לְכָל בַּעַל חַיִּים לְהַרְבּוֹת בְּתַשְׁמִישׁ לְפִי הֲנָאָתוֹ וּלְפִי הַפְּנַאי שֶׁלּוֹ, לְכָךְ הַתַּיִשׁ וְהָאַיִל יֵשׁ לָהֶם פְּנַאי כָּל הַיּוֹם נָתַן לָהֶם עֶשֶׂר נְקֵבוֹת, אוֹ לְמִלּאוֹת תַּאֲוָתָם אוֹ לְהַרְבּוֹת וְלָדוֹת לְבַעְלֵיהֶם, וְכֵן לְכֻלָּם לְפִי הַפְּנַאי שֶׁלָּהֶם, וְאִם כֵּן הוּקְשָׁה לְהָרַב וְהָלֹא הַתַּיִשׁ וְהָאַיִל אַף שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פְּנַאי כָּל הַיּוֹם, מִכָּל מָקוֹם לָאו בַּר דַּעַת הוּא שֶׁיָּבִין שֶׁיֵּשׁ לַבְּעָלִים רֶיוַח כְּשֶׁיְּשַׁמֵּשׁ עִם הַרְבֵּה נְקֵבוֹת, וְאוּלַי יִמְלֵא תַּאֲוָתוֹ עִם נְקֵבָה אַחַת וּישַׁמֵּשׁ עִמָּהּ כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁיִּתְאַוֶּה, וְעַל זֶה פֵּרֵשׁ 'וּבְהֵמָה' וכו', וּמוּכְרָח לְפָרוּשׁ מִמֶּנָּה וְיֵלֵךְ אֶל הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית וכו'. וְהָרְאֵ"ם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת לוֹ, וְהָאָדָם יִרְאֶה לָעֵינַיִם וְיִבְחַר בֵּין דְּבָרֵי לִדְבָרָיו, וְעַיֵּן בִּכְתוּבוֹת (דף ס"ב.) 'דְּבִפְנַאי תַּלְיָא מִילְּתָא': תורה טז

(טז) **ר** רְצוֹנוֹ לוֹמַר גַּם בְּנֵיהֶם הָיוּ שְׁלֹשִׁים, דְּאִם לֹא כֵּן הֲרֵי בָּא לְהַגְדִּיל הַדּוֹרוֹן וְלָמָּה כּוֹלְלָן בְּמִסְפָּר יַחַד עִם הַבָּנִים, וְאֵין הַבָּנִים נֶחְשָׁבִים אֵצֶל אִמּוֹתֵיהֶן, אֶלָּא סָרַס הַמִּקְרָא כְּאִלּוּ כְּתִיב 'גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת שְׁלֹשִׁים וּבְנֵיהֶם' וכו': **ש** אִם כֵּן אָתֵי שַׁפִּיר דִּכְתִיב 'שְׁלֹשִׁים' אַחַר 'בְּנֵיהֶם', לְהוֹרוֹת שֶׁבֵּין הַכֹּל הָיוּ שְׁלֹשִׁים. וְהָא דְּלֹא הִזְכִּיר מִנְיַן הַזְּכָרִים בְּפֵירוּשׁ וּמִסְפַּר הַנְּקֵבוֹת בְּפֵירוּשׁ, מִשּׁוּם שֶׁצְּנוּעִין בְּתַשְׁמִישׁ וכו'. (מהרש"ל) 'וּבְנֵיהֶם עִמָּהֶם', רְצוֹנוֹ לוֹמַר גַּם בְּנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים. וְקָשֶׁה, אִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר גַּבֵּי 'בְּנֵיהֶם' גַּם כֵּן שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ גַּבֵּי גְּמַלִּים, עַל כֵּן הֵבִיא 'וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה' שֶׁכְּבוֹלָם הָיוּ שְׁלֹשִׁים. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת אִם כֵּן לָמָּה לֹא מְפָרֵשׁ לָן כַּמָּה הָיוּ הַנְּקֵבוֹת וְכַמָּה הָיוּ הַזְּכָרִים, לָכֵן פֵּרֵשׁ 'וּלְפִי' וכו' וְהָיָה לֵיהּ חֲמִשָּׁה עָשָׂר זְכָרִים וְחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נְקֵבוֹת: תורה יז

(יז) **א** לֹא לְפָנָיו מַמָּשׁ מִדִּכְתִיב בְּסָמוּךְ (פסוק כ"ב) 'וַתַּעֲבֹר וכו' וְהוּא לָן', וְאִי לֹא הָיוּ מִיַּעֲקֹב אֶלָּא דֶּרֶךְ מוּעָט אָז הָיוּ לָנִין כּוּלָּן בְּמְלוֹן אֶחָד, וְזֶה נִמְשַׁךְ אִי אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה יוֹתֵר מִדֶּרֶךְ יוֹם, דְּהָא בּוֹ בַּיּוֹם הָיָה יַעֲקֹב נוֹתֵן לְעֵשָׂו אֶת הַמִּנְחָה כְּמוֹ שֶׁמּוּכָח מִן הַמִּקְרָאוֹת הַבָּאִים אַחֲרֵי כֵן: **ב** מִדְּיַעֲקֹב צִוָּה לָהֶם לוֹמַר 'וְהִנֵּה גַּם הוּא אַחֲרֵינוּ', אִם כֵּן וַדַּאי גַּם לָהֶם אָמַר כֵּן 'עִבְרוּ לְפָנַי וַאֲנִי אָבֹא אַחֲרֵיכֶם': **ג** רָצָה לוֹמַר עֵדֶר אַחַר עֵדֶר

(יח) וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ:

יח וּפַקִּיד יָת קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יְעַרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְנָךְ לְמֵימַר לְמָן אַתְּ וּלְאָן אַתְּ אָזֵל וּלְמָן אִלֵּין דְּקֳדָמָךְ:

רש"י ◄ לְמִי־אַתָּה • שֶׁל מִי אַתָּה, מִי שׁוֹלְחֶךָ, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְמָן אַתְּ'. וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ • וְאֵלֶּה שֶׁלְּפָנֶיךָ, שֶׁל מִי הֵם, לְמִי הַמִּנְחָה הַזּוֹאת שְׁלוּחָה? לַמֶּ"ד מְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה בִּמְקוֹם 'שֶׁל', כְּמוֹ (לעיל לא) "וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לִי הוּא", שֶׁלִּי הוּא, (תהלים כד) "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", שֶׁל ה'.

(יט) וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ:

יט וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב תִּקְרֻבְתָּא הִיא דְּמִשַּׁלְחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף הוּא אָתֵי בַּתְרָנָא:

רש"י ◄ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב • עַל רִאשׁוֹן - רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן - אַחֲרוֹן. שֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'לְמִי אַתָּה'? לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב אֲנִי, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב', וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ'? מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה וְגוֹ'. וְהִנֵּה גַם־הוּא ה"י יַעֲקֹב.

(כ) וַיְצַוֶּה גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמִצַּאֲכֶם אֹתוֹ:

כ וּפַקִּיד אַף יָת תִּנְיָנָא אַף יָת תְּלִיתָאָה אַף יָת כָּל דְּאָזְלִין בָּתַר עֲדָרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָּמָא הָדֵין תְּמַלְּלוּן עִם עֵשָׂו כַּד תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ:

(כא) וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי:

כא וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי בַּתְרָנָא אֲרֵי אֲמַר אֲנַחְנֵהּ לְרוּגְזֵהּ בִּתְקֻרְבְתָּא דְּאָזְלַת לְקֳדָמַי וּבָתַר כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי מָאִים יִסַּב אַפָּי:

רש"י ◄ אֲכַפְּרָה פָנָיו • אֲבַטֵּל רָגְזוֹ, וְכֵן (ישעיה כח) "וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת", (שם מז) "לֹא תּוּכְלִי כַּפְּרָהּ". וְנִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁכָּל כַּפָּרָה שֶׁאֵצֶל עָוֹן וְחֵטְא וְאֵצֶל פָּנִים, כֻּלָּן לְשׁוֹן קִנּוּחַ וְהַעֲבָרָה הֵן וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, וְהַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: 'וְכַפֵּר יְדֵיהּ, בָּעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא', וְגַם בְּלָשׁוֹן הַמִּקְרָא נִקְרָאִים הַמִּזְרָקִים שֶׁל קֹדֶשׁ: "כְּפוֹרֵי זָהָב", עַל שֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן מְקַנֵּחַ יָדָיו בָּהֶן בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק.

(כב) וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה:

כב וַעֲבָרַת תִּקְרֻבְתָּא עַל אַפּוֹהִי וְהוּא בָּת בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא:

רש"י ◄ עַל־פָּנָיו • כְּמוֹ לְפָנָיו, וְכֵן (ירמיה ו) "חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל־פָּנַי תָּמִיד", וְכֵן (ישעיה סה) "הַמַּכְעִסִים אוֹתִי עַל־פָּנַי". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עַל פָּנָיו", אַף הוּא שָׁרוּי בְּכַעַסוֹ, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְכָל זֶה (ב"ר).

שפתי חכמים

בְּאוֹרֶךְ, דְּאִלּוּ בְּרוֹחַב מֵאֵי רִאשׁוֹן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי שַׁיָּיךְ בֵּיהּ, הָא כֻּלָּם רִאשׁוֹנִים נִקְרְאוּ: תורה יח

(יח) ד רָצָה לוֹמַר 'לְמִי' הַשֵּׁנִי כִּפְשׁוּטוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י 'וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב, עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן' וכו', וְאִי הֲוָה הָרִאשׁוֹן גַּם כֵּן כִּפְשׁוּטוֹ הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וְאָמַרְתָּ לַאדֹנִי לְעֵשָׂו', שֶׁהוּא הָיָה תְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָתוֹ: תורה יט

(יט) ה מִדִּכְתִיב 'גַּם אֶת כָּל הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי' כו', אִם כֵּן הָאַחֲרוֹן גַּם כֵּן אָמַר כָּךְ, וְהָא אַחֲרָיו לֹא הָיָה כְּלוּם, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּקָאֵי עַל יַעֲקֹב, וְנִלְמוֹד מִמֶּנּוּ עַל כֻּלָּם. וְהָא דְּקָאָמַר בַּקְּרָא אַחַר כָּךְ 'וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ' לָמָה לֵיהּ, וְהָא כְּבָר אָמְרוּ זֶה כָּל הָעֲדָרִים, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָכִי קָאָמַר לְהוּ יַעֲקֹב, מַה שֶּׁאֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם שֶׁתֹּאמְרוּ לוֹ 'וְהִנֵּה גַם הוּא אַחֲרֵינוּ', אַל תֹּאמְרוּ זֶה סְתָם בְּסֵתֶר שְׁמִי, אֶלָּא כָּךְ תֹּאמְרוּ לוֹ בְּפֵירוּשׁ 'גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב' וגו', כְּלוֹמַר שֶׁתַּזְכִּירוּ לוֹ הָעַבְדוּת: תורה כ

(כב) ו (גור אריה), מִדִּכְתִיב 'עַל פָּנָיו' שֶׁהוּא כְּמוֹ עַל אַפּוֹ, וְלֹא כְּתִיב 'לְפָנָיו': תורה כג

(כג) וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק:

כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר יָת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת תַּרְתֵּין לְחֵינָתֵהּ וְיָת חַד עֲסַר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יָת מַעְבַּר יוּבְּקָא:

רש"י ◄ וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו • (ב"ר) וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה? נִתְּנָה בְּתֵבָה וְנָעַל בְּפָנֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתֵּן בָּהּ עֵשָׂו עֵינָיו, וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב שֶׁמְּנָעָהּ מֵאָחִיו, שֶׁמָּא תַּחֲזִירֶנּוּ לְמוּטָב, וְנָפְלָה בְּיַד שְׁכֶם. יַבֹּק • שֵׁם הַנָּהָר.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 263)

וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה (רש"י לב, כג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא הֻקְשָׁה לוֹ הֵיכָן הָיוּ הַתְּאוֹמוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ עִם כָּל הַשְּׁבָטִים (רש"י פרשתנו לה, יז). וְיֵשׁ לִתְרֵץ עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב רַשִּׁ"י (בראשית ד, א־ב) עַל הַפָּסוּק "וַתֵּלֶד אֶת קַיִן", שֶׁהַמִּלָּה "אֶת" בָּאָה לְרַבּוֹת שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן. וְאַף כָּאן: "וְאֶת" אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו, בָּאָה לְרַבּוֹת אֶת הַתְּאוֹמוֹת, וְלָכֵן הַקְשָׁיָא הִיא רַק עַל דִּינָה.

(כד) וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָّחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ:

כד וּדְבָרְנוּן וְעַבְּרִנּוּן יָת נַחְלָא וְאַעְבַּר יָת דִּילֵהּ:

רש"י ◄ אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ • הַבְּהֵמָה וְהַמִּטַּלְטְלִים. עָשָׂה עַצְמוֹ כְּגֶשֶׁר, נוֹטֵל מִכָּאן וּמַנִּיחַ כָּאן.

(כה) וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר:

כה וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדוֹהִי וְאִשְׁתַּדֵּל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דְּסָלֵק צַפְרָא:

רש"י ◄ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב • שֶׁכַּח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶם (חולין צא). וַיֵּאָבֵק אִישׁ • מְנַחֵם פֵּרֵשׁ: 'וַיִּתְעַפֵּר אִישׁ', מִלְּשׁוֹן אָבָק, שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַל־יְדֵי נִעְנוּעָם. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן 'וַיִּתְקַשֵּׁר', וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא: 'בָּתַר דְּאַבִּיקוּ בֵּיהּ' 'וַאֲבַק לֵיהּ מֵיבַק', לְשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שֶׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בִּזְרוֹעוֹתָיו. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו (ב"ר).

(כו) וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:

כו וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵהּ וּקְרֵיב בִּכְפִּתֵי יַרְכֵּהּ וְזָע כְּפִתֵי יַרְכָּא דְּיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּדָּלוּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י ◄ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ • קוּלִית הַיָּרֵךְ הַתָּקוּעַ בַּקְּלִבְּסָת, קָרוּי כַּף, עַל שֵׁם שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ כְּמִין כַּף שֶׁל קְדֵרָה. וַתֵּקַע • נִתְקַעְקַע מִמְּקוֹם חֲבָרְתָּהּ, וְדוֹמֶה לוֹ (ירמיה ו) "פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ", לְשׁוֹן הֲסָרָה. וּבַמִּשְׁנָה: 'לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן', לְשָׁרֵשׁ שָׁרְשֵׁיהֶן.

שפתי חכמים

(כג) ז וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִּׁ"י, דִּילְמָא דִּינָה הָיְתָה מֵאַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וְאֶחָד מִשְּׁבָטָיו הָיָה חָסֵר, וְיֵשׁ לוֹמַר מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ (לְקַמָּן מ"ג כ"ט) 'אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי', פֵּירוּשׁ יוֹסֵף אָמַר כֵּן לְבִנְיָמִין, וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י שָׁם (ד"ה אֱלֹקִים) דִּבְשֶׁאָר אַחַד עָשָׂר שְׁבָטִים שָׁמַעְנוּ לְשׁוֹן חֲנִינָה, דִּכְתִיב 'אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים' וגו', וּבִנְיָמִין עֲדַיִין לֹא הָיָה נוֹלָד, לְכָךְ בֵּרְכוֹ יוֹסֵף בַּחֲנִינָה, אִם כֵּן שָׁמַע מִינָּהּ בְּהֶדְיָא דְּאַחַד עָשָׂר יְלָדִים קָאֵי אַאַחַד עָשָׂר שְׁבָטִים חוּץ מִדִּינָה, דְּאִם לֹא כֵּן הָדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָּא: ח כְּלוֹמַר לְכָךְ אָנוּ צְרִיכִין לְפָרֵשׁ שֶׁדִּינָה הָיְתָה חֲסֵרָה וְשָׁם אוֹתָהּ בְּתֵיבָה מִפְּנֵי עֵשָׂו, דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב בְּדִינָה, אֶלָּא וַדַּאי מִפְּנֵי זֶה נֶעֱנַשׁ שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עֵשָׂו וְשָׁם אוֹתָהּ בְּתֵיבָה, וְקָל לְהָבִין, וּבְזֶה יְתוֹרַץ קוּשְׁיָא דִּלְעֵיל: ט וְאִם תֹּאמַר וַהֲרֵי לְקַמָּן כְּתִיב (ל"ה א') 'קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל', וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י שָׁם לְפִי שֶׁאֵחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְ נֶעֱנַשְׁתָּ וכו', וְיֵשׁ לוֹמַר דְּזֶה וְזֶה גְּרְמוּ, וְקָל לְהָבִין: תורה כד

(כד) י דְּאִם לֹא כֵּן הֲוָה לֵיהּ לִכְתּוֹב אַחַר 'וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק' עוֹד פַּעַם אַחַת 'וַיַּעֲבֹר', שֶׁחָזַר אֵצֶל נָשָׁיו, וְאַחַר כָּךְ 'וַיִּקָּחֵם' וגו'. עוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּרַשִּׁ"י דְּדַיֵּק מִדִּכְתִיב 'וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם', דְּלֹא הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב אֶלָּא 'וַיַּעֲבִירֵם', אֶלָּא וַדַּאי עָשָׂה עַצְמוֹ כְּגֶשֶׁר וכו': תורה כה

(כה) כ (קיצור מוֹרֵחַ), לְפִי שֶׁכָּל הַכֵּלִים חֲשׁוּבִים כְּבָר הֶעֱבִיר, דִּכְתִיב 'וַיַּעֲבֵר אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ', וְלֵאוּ דַּוְקָא פַּכִּים, אֶלָּא כֵּלִים שֶׁאֵין חֲשׁוּבִים נִקְרָאִים 'פַּכִּים', וּכְבָר נֶאֱמְרוּ בָּזֶה דְּבָרִים רַבִּים בְּגוּר אַרְיֵה וּבְמַהַר"ן, אֲבָל רַשִּׁ"י פֵּרֵשׁ כֵּן בְּבָבָא קַמָּא (דף ט"ז.): ל כִּדְמוֹכִיחַ רַשִּׁ"י לְקַמָּן (ל"ג י') גַּבֵּי 'אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ' וגו'. וְכָתַב מַהַרְשַׁ"ל, וְאִם תַּקְשֶׁה לָמָּה צָרִיךְ רַשִּׁ"י לִדְחוֹק וּלְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלָּה אֲרַמִּית וְלֹא פֵּרֵשׁ כְּפֵירוּשׁ מְנַחֵם, יֵשׁ לוֹמַר לְפִי שֶׁפֵּירְשׁוּ רַז"ל שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, לְפִיכָךְ פֵּרֵשׁ פֵּירוּשׁ אַחֵר מִשּׁוּם שֶׁאֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהֶעֱלוּ עָפָר עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד כֵּיוָן שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה כו

(כז) וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֶּחְךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃

כז וַאֲמַר שַׁלְחַנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא וַאֲמַר לָא אֲשַׁלְחִנָּךְ אֶלָּהֵין בֵּרַכְתָּנִי׃

רש"י◄ **כִּי עָלָה הַשָּׁחַר•** וְצָרִיךְ אֲנִי לוֹמַר שִׁירָה בַּיּוֹם (ב"ר. חולין צא)♦. **בֵּרַכְתָּנִי•** הוֹדֶה לִי עַל הַבְּרָכוֹת[מ] שֶׁבֵּרַכְנִי אָבִי, שֶׁעֲשָׂו מְעָרְעֵר עֲלֵיהֶן. (וְכָאן קָשֶׁה לְרַשִּׁ"י: "תְּבָרְכֵנִי" הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא הוֹדֵה וְכוּ', וְכֵן אִיתָא בְּהֶדְיָא בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת 'תַּזְרִיעַ', עַמּוּד מ"ה, וְדוֹק)♦.

(כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃

כח וַאֲמַר לֵהּ מָה שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב׃

(כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל׃

כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי רַבְרַבְתָּ קֳדָם יְיָ וְעִם גּוּבְרַיָּא וִיכָלְתָּא׃

רש"י◄ **לֹא יַעֲקֹב•** לֹא יֵאָמֵר עוֹד שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוּ לְךָ בְּעָקְבָה וּרְמִיָּה, כִּי־אִם בִּשְׂרָרָה וְגִלּוּי פָּנִים, וְסוֹפְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִגְלָה עָלֶיךָ בְּבֵית־אֵל וּמַחֲלִיף שִׁמְךָ[נ], וְשָׁם הוּא מְבָרְכְךָ, וַאֲנִי שָׁם אֶהְיֶה וְאוֹדֶה לְךָ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: (הושע יב) "וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֵּכָל, בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ", בָּכָה הַמַּלְאָךְ וַיִּתְחַנֵּן לוֹ. וּמַה נִּתְחַנֵּן לוֹ? "בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ", הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּנוּ שָׁם. וְלֹא רָצָה יַעֲקֹב, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה לוֹ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ "וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם", שֶׁהָיָה מִתְחַנֵּן לְהַמְתִּין לוֹ, וְלֹא רָצָה. **וְעִם־אֲנָשִׁים•** עֵשָׂו וְלָבָן. **וַתּוּכָל•** לָהֶם.

(ל) וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם׃

ל וּשְׁאֵל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי כְּעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנַן אַתְּ שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבְרִיךְ יָתֵהּ תַּמָּן׃

רש"י◄ **לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל•** (ב"ר) אֵין לָנוּ שֵׁם קָבוּעַ, מִשְׁתַּנִּין[ס] שְׁמוֹתֵינוּ, (הכל) לְפִי מִצְוַת עֲבוֹדַת הַשְּׁלִיחוּת שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּלְּחִים.

♦ יום שלישי י"ב כסלו ♦

(לא) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃

לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דְאַתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי חֲזֵיתִי מַלְאָכַיָּא דַיְיָ אַפִּין בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזָבַת נַפְשִׁי׃

(לב) וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ׃

לב וּדְנַח לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָא דִי עֲבַר יָת פְּנוּאֵל וְהוּא מַטְלַע עַל יַרְכֵּהּ׃

רש"י◄ **וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ•** לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, הוּא: 'כְּשֶׁהִגַּעְנוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵאִיר לָנוּ הַשַּׁחַר', זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיִּזְרַח לוֹ", לְצָרְכוֹ, לְרַפְּאוֹת אֶת צַלְעָתוֹ, כְּמָה דְתֵימָא (מלאכי ג) "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ", וְאוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁמִּהֲרָה לִשְׁקַע בִּשְׁבִילוֹ[ע] כְּשֶׁיָּצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע, מִהֲרָה לִזְרֹחַ בִּשְׁבִילוֹ. **וְהוּא צוֹלֵעַ•** הָיָה צֹלֵעַ[פ] כְּשֶׁזָּרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ.

שפתי חכמים

(כז) מ וְאִם תֹּאמַר, דִּילְמָא בִּיקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיְּבָרְכוֹ מַמָּשׁ. וְיֵשׁ לוֹמַר, מִדְּהֵשִׁיב לוֹ הַמַּלְאָךְ 'לֹא יַעֲקֹב' וגו', הֵיאָךְ בָּאָה תְּשׁוּבָה זוֹ לְזֶה, אֶלָּא וַדַּאי הָכִי פֵּירוּשׁוֹ כִּדְמְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י 'לֹא יֵאָמֵר עָלֶיךָ' וכו', אִם כֵּן שָׁמַע מִינֵּהּ שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דָּבָר זֶה שֶׁיּוֹדֶה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת וְהוּא הָיָה מְשִׁיבוֹ שֶׁפִּיר (רא"ם): תורה כח

(כט) נ רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לֹא שֶׁהֶחֱלִיף הַמַּלְאָךְ כָּאן שְׁמוֹ, אֶלָּא הָיָה אוֹמֵר לוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהַחֲלִיף אֶת שְׁמוֹ, וְאָמַר לוֹ שֶׁאוֹתוֹ חִילּוּף אֲנִי מְפָרֵשׁ אוֹתוֹ עָלֶיךָ עַל הַבְּרָכוֹת וכו': תורה ל

(ל) ס לֹא שֶׁכָּעַס כְּשֶׁשָּׁאַל זֶה מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲרֵי גַּם הוּא שָׁאַל כָּזֶה מִיַּעֲקֹב: תורה לא

(לב) ע דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, אֲפִילּוּ אִם זָרְחָה בִּשְׁבִילוֹ מִכָּל מָקוֹם מַה זֶּה לוֹ, וְכִי לוֹ לְבַדּוֹ זָרְחָה וכו': פ רָצָה לוֹמַר, כְּשֶׁהִתְחִילָה הַשֶּׁמֶשׁ לִזְרוֹחַ הָיָה צוֹלֵעַ, אֲבָל מִיַּד אַחַר כָּךְ נִתְרַפֵּא: תורה לג

(לג) עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָّשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָّשֶׁה:

לג עַל כֵּן לָא יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת גִּידָא דְנַשְׁיָא דִּי עַל פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בִּפְתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא:

רש"י◄ **גִּיד הַנָّשֶׁה** • וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "גִּיד הַנָّשֶׁה"? לְפִי שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה, וְהוּא לְשׁוֹן קְפִיצָה, וְכֵן (ירמיה נא) "נָשְׁתָּה גְּבוּרָתָם", וְכֵן (לקמן מא) "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי": (**עַל־כַּף הַיָּרֵךְ** • פולפ"א בְּלַעַ"ז, כָּל בָּשָׂר גָּבֹהַּ וְחָלוּל וְעָגֹל, קָרוּי: 'כַּף', כְּמוֹ: "עַד שֶׁתִּתְמָרֵךְ הַכַּף" בְּסִמָּנֵי בַּגְרוּת).

לג (א) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת:

א וּזְקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אֲתָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע מְאָה גֻּבְרִין וּפַלִּיג יָת בְּנָיָא עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא:

(ב) וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים:

ב וְשַׁוִּי יָת לְחֵינָתָא וְיָת בְּנֵיהֶן קַדְמָאִין וְיָת לֵאָה וּבְנָהָא בַּתְרָאִין וְיָת רָחֵל וְיָת יוֹסֵף בַּתְרָאִין:

רש"י◄ **וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים** • אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב.

(ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו:

ג וְהוּא עֲבַר קֳדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא שְׁבַע זִמְנִין עַד מִקְרְבֵהּ עַד (נ"י לְוַת) אֲחוּהִי:

רש"י◄ **עָבַר לִפְנֵיהֶם** • אָמַר: 'אִם יָבֹא אוֹתוֹ רָשָׁע לְהַלָּחֵם, יִלָּחֵם בִּי תְּחִלָּה'.

(ד) וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ:

ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדָּמוּתֵהּ וְגַפְּפֵהּ וּנְפַל עַל צַוְּארֵהּ וְנַשְּׁקֵהּ וּבְכוֹ:

רש"י◄ **וַיְחַבְּקֵהוּ** • נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁרָאֲהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת הַלָּלוּ. **וַיִּשָּׁקֵהוּ** • נָקוּד עָלָיו, וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה בְּבְרֵיתָא דְ'סִפְרִי': יֵשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ נְקֻדָּה[צ] זוֹ, לוֹמַר שֶׁלֹּא נְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ (ב"ר). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחָאי: 'הֲלָכָה הִיא, בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ' (בראשית רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 144)

וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה (רש"י לג, ד) רַשִּׁ"י נָקַט לָשׁוֹן זוֹ כְּדֵי לְלַמְּדֵנוּ שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים 'שְׁקוּלִים' מִבְּחִינַת כֹּבֶד הַקֹּשִׁי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם; אֵין כָּאן 'פֵּרוּשׁ רִאשׁוֹן' וּ'פֵּרוּשׁ שֵׁנִי', אֶלָּא שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים שְׁקוּלִים. שֶׁכֵּן, הַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לְהַמְשֵׁךְ** הַסִּפּוּר ("וַיִּבְכּוּ", "אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לָךְ", "אַצִּיגָה נָא עִמְּךָ מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי"). וְהַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לְתְחִלַּת** הַסִּפּוּר ("וְאַחֲרֵיהֶם אֶת יַעֲקֹב אָחִי", "עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ").

(ה) וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

ה וּזְקַף יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת נְשַׁיָּא וְיָת בְּנַיָּא וַאֲמַר מָן אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנַיָּא דִּי חָס יְיָ יָת עַבְדָּךְ:

רש"י◄ **מִי־אֵלֶּה לָךְ** • מִי אֵלֶּה לִהְיוֹתk שֶׁלְּךָ?.

שפתי חכמים

לג (ד) **צ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, מִלַּת 'וַיִּשָּׁקֵהוּ' נָקוּד, לְבַד הַשִּׁי"ן שֶׁבּוֹ אֵינָהּ נְקוּדָה, וְהָיוּ כְּאִלּוּ כְּתִיב ויקה"ו, לְשׁוֹן 'הִקְהָה אֶת שִׁנָּיו', שֶׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ לְנָשְׁכוֹ: תורה ה

(ה) **ק** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דְּ'מִי אֵלֶּה' מַשְׁמַע שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁל מִי הָיוּ, וְאַחַר כָּךְ אָמַר

◆ יום רביעי י"ג כסלו ◆

(ו) וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֻיִן׃

ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנּוּן וּבְנֵיהֶן וּסְגִידָא׃

(ז) וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

ז וּקְרִיבָא אַף לֵאָה וּבְנָהָא וּסְגִידוּ וּבָתַר כֵּן קְרִיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ׃

רש"י ◄ נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל • בְּכֻלָּן, הָאִמָּהוֹת נִגָּשׁוֹת לִפְנֵי הַבָּנִים. אֲבָל בְּרָחֵל, יוֹסֵף נִגַּשׁ לְפָנֶיהָ, אָמַר: 'אִמִּי יְפַת תֹּאַר, שֶׁמָּא יִתְלֶה בָּהּ עֵינָיו אוֹתוֹ רָשָׁע, אֶעֱמֹד כְּנֶגְדָּהּ וַאֲעַכְּבֶנּוּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ'. מִכָּאן זָכָה יוֹסֵף לְבִרְכַּת "עֲלֵי עָיִן".

(ח) וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃

ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עֲרָעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃

רש"י ◄ מִי לְךָ כָּל־הַמַّחֲנֶה • מִי כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, שֶׁהוּא שֶׁלְּךָ, כְּלוֹמַר: לָמָּה הוּא לְךָ?. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה. וּמִדְרָשׁוֹ: כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאָכִים פָּגַעַשׁ, שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִין אוֹתוֹ וְאֶת אֲנָשָׁיו וְאוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל מִי אַתֶּם'? וְהֵם אוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל עֵשָׂו', וְהֵן אוֹמְרִים: 'הַכּוּ, הַכּוּ', וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: 'הַנִּיחוּ, בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'בֵּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא', אוֹמְרִים לָהֶם: 'אִם כֵּן, מִשֶּׁלָּנוּ אַתֶּם'.

(ט) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃

ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית לִי סַגִּי אָחִי אַצְלַח בְּדִילָךְ׃

רש"י ◄ יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ • כָּאן הוֹדָה[ת] לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת (ב"ר).

(י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי׃

י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ וּתְקַבֵּל תִּקְרֻבְתִּי מִן יְדִי אֲרֵי עַל כֵּן חֲזִתְנוּן לְאַפָּיךְ כְּחֵיזוּ אַפֵּי רַבְרְבַיָּא וְאִתְרְעֵית לִי׃

רש"י ◄ אַל־נָא • אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן. אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ וְגוֹ' • כִּי כְּדַאי וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי, עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ[ב], וְהֵן חֲשׁוּבִין לִי כִּרְאִיַּת פְּנֵי הַמַּלְאָךְ,

שפתי חכמים

'לְךָ', לָכֵן פֵּרֵשׁ 'לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ', כְּלוֹמַר מֵאֵיזֶה צַד הֵם שֶׁלְּךָ, אִם הֵם בָּנֶיךָ אוֹ עֲבָדֶיךָ אוֹ שְׁכִירֶיךָ: תורה ו

(ח) ר דְּהָכָא אִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ כְּמוֹ גַּבֵּי 'מִי אֵלֶּה לָךְ', כְּלוֹמַר עֲבָדֶיךָ אוֹ בָּנֶיךָ, דְּהָא הָיָה יוֹדֵעַ עֵשָׂו שֶׁהֵם מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה, וּבְוַדַּאי עֲבָדָיו הֵם, וְעוֹד מַה הֵשִׁיב לוֹ 'לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ', אֶלָּא וגו', כְּלוֹמַר לָמָּה טָרַחְתָּ לְכָל זֶה. וּמַהַרְשַׁ"ל כָּתַב כִּי בְּוַדַּאי פֵּירוּשׁ שֶׁל 'מִי לְךָ' פֵּירוּשוֹ 'שֶׁל מִי הֵם', וְאֵין לְהַקְשׁוֹת אִם כֵּן מַה הֵשִׁיב לוֹ 'לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ', הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב תְּחִילָּה שֶׁהֵם שֶׁלּוֹ, אֵין זֶה קוּשְׁיָא, כִּי כָּךְ שָׁאַל אוֹתוֹ עֵשָׂו, 'מִי לְךָ הַמַּחֲנֶה', כְּלוֹמַר לְמִי הֵם כָּל הַמַּחֲנֶה שֶׁפָּגַשְׁתִּי שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לוֹמַר לָמָּה הוּא לְךָ, לְכָךְ הֵשִׁיב לוֹ יַעֲקֹב 'לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ', כִּי עִיקַּר שְׁאֵלָתוֹ הָיָה עַל 'לָמָּה הוּא לְךָ' וכו', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: ש דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'כָּל הַמַּחֲנֶה', דְּהָא מוֹלִיכֵי הַמַּחֲנֶה לֹא הָיוּ כִּי אִם חֲמִשָּׁה עֲבָדִים. וּמַה שֶׁהֵשִׁיב 'וַיֹּאמֶר לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי', וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁהִכּוּ אוֹתוֹ הַמַּלְאָכִים יִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּכֵיוָן כְּשֶׁאָמְרוּ 'אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא' הָיוּ מַשְׁגִּיחִין, אִם כֵּן רָאָה שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה חָשׁוּב בְּעֵינֵיהֶן שֶׁל מַלְאָכִים, לְכָךְ יִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, כְּלוֹמַר לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַרְבֵּה אוֹהֲבִים, וְעַל יְדֵי זֶה גַּם הוּא יָשׁוּב לִהְיוֹת אוֹהֲבוֹ: תורה ט

(ט) ת רַשַּׁ"י דִּייֵק מִכֶּפֶל לְשׁוֹן 'יְהִי לְךָ', בְּ"יֵשׁ לִי רָב" סַגִּי: תורה י

(י) א שֶׁמִּלַּת 'אַל' תָּמִיד לְעוֹלָם דָּבוּק עִם אַזְהָרָה, לְכָךְ אָמַר 'אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בְּבַקָּשָׁה אַל כו'. (מַהַרַשַּׁ"ל), שֶׁלֹּא תֹּאמַר 'אַל נָא' קָאֵי עַל הוֹדָאָתוֹ שֶׁהוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת, זֶה לֹא יִתְכַּן, אֶלָּא עַל הָאֲמִירָה שֶׁאָמַר לוֹ 'יֵשׁ לִי רָב' וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבְּלָהּ לְחוּד קָאֵי: ב הוּצְרַךְ לַתּוֹסֶפֶת הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁפֵּירוּשׁ 'כִּי עַל כֵּן' הוּא 'כִּי עַל אֲשֶׁר', אִם כֵּן הָיָה דַּי בְּאֶחָד מֵהֶם, אוֹ שֶׁיִּכְתּוֹב 'עַל

שֶׁרָאִיתִי שֹׁר שֶׁלְּךָ. וְעוֹד, עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לִמְחֹל לִי עַל סַרְחָנִי. וְלָמָּה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ? כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא הֵימֶנּוּ וְיֹאמַר: 'רָאָה הַמַּלְאָכִים וְנִצּוֹל, אֵינִי יָכֹל לוֹ מֵעַתָּה'. **וַתִּרְצֵנִי** • נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל 'רָצוֹן' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס, אפיצומנ"ט בְּלַעַ"ז. (ויקרא כב) "כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם", הַקָּרְבָּנוֹת בָּאוֹת לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת, וְכֵן (משלי י) "שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן", יוֹדְעִים לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת.

(יא) **קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָּךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח:**

יא קַבֵּל כְּעַן יָת תִּקְרֻבְתִּי דְּאִתּוֹתִיאַת לָךְ אֲרֵי רַחִים עֲלַי (קֶדֶם) יְיָ וַאֲרֵי אִית לִי כֹּלָּא וְאַתְקֵף בֵּהּ וְקַבִּיל:

רש"י◄ **בִּרְכָתִי** • מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּת פָּנִים, וְלִפְרָקִים אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לִשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּת פָּנִים, כְּגוֹן: (לקמן מז) "וַיְבָרֶךָ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה", (מלכים ב יח) "עָשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה" דְּסַנְחֵרִיב, וְכֵן (שמואל ב ח) "לִשְׁאֹל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ" דְּתוֹעִי מֶלֶךְ חֲמָת, כֻּלָּם לְשׁוֹן בִּרְכַּת שָׁלוֹם הֵן, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַ"ז שלודא"ר. אַף זוֹ בִּרְכָתִי, מו"ן שלו"ד. **אֲשֶׁר הֻבָאת לָּךְ** • לֹא טָרַחְתָּ בָּהּ, וַאֲנִי יָגַעְתִּי לְהַגִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לְיָדְךָ (בראשית רבא). **חַנַּנִי** • נו"ן רִאשׁוֹנָה מֵדְּגֶשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם שְׁתֵּי נוּנֵי"ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: 'חַנְנַנִי', שֶׁאֵין 'חָנַן' בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנֵי"ן, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ, כְּמוֹ: "עָשַׂנִי", "זְבָדַנִי". **יֶשׁ־לִי־כֹל** • כָּל סִפּוּקִי. וְעֵשָׂו דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן גַּאֲוָה: "יֶשׁ לִי רָב", יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי.

(יב) **וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ:**

יב וַאֲמַר נִטַּל וְנֵיהַךְ וְאֵיהַךְ לְקָבְלָךְ:

רש"י◄ **נִסְעָה** • כְּמוֹ 'שִׁמְעָה, סְלָחָה', שֶׁהוּא כְּמוֹ: שְׁמַע, סְלַח. אַף כָּאן, "נִסְעָה" כְּמוֹ: נִסַּע, וְהַנּוּ"ן יְסוֹד בַּתֵּבָה'. וְתַרְגּוּם שֶׁל אונְקְלוֹס: 'נִטַּל וְנֵיהַךְ', עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב': 'נִסַּע מִכָּאן וְנֵלֵךְ'. **וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ** • בְּשָׁוֶה לְךָ, טוֹבָה זוֹ אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַאֲרִיךְ יָמַי מַהֲלַכְתִּי לָלֶכֶת לְאַט כַּאֲשֶׁר אַתָּה צָרִיךְ, וְזֶהוּ "לְנֶגְדֶּךָ", בְּשָׁוֶה לְךָ.

(יג) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן:**

יג וַאֲמַר לֵהּ רִבּוֹנִי יְדַע אֲרֵי יְנָקָיָא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינְקָתָא עָלַי וּדְחוֹקְנוּן יוֹמָא חַד וִימוּתוּן כָּל עָנָא:

רש"י◄ **עָלוֹת עָלָי** • הַצֹּאן וְהַבָּקָר שֶׁהֵן עָלוֹת, מֻטָּלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְאַט. **עָלוֹת** • מְגַדְּלוֹת עוֹלְלֵיהֶן, לְשׁוֹן: (איכה ב) "עוֹלֵל וְיוֹנֵק", (ישעיה סה) "עוּל יָמִים", (שמואל א ו) "שְׁתֵּי פָּרוֹת עָלוֹת", בְּלַעַ"ז אנפיטי"ש. **וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד** • (וְאִם יִדְפְּקוּם יוֹם אֶחָד) לְיַגְּעָם בַּדֶּרֶךְ בִּמְרוּצָה "וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן". **וּדְפָקוּם** • כְּמוֹ: (שיר השירים ה) "קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק", נוֹקֵשׁ בַּדֶּלֶת.

(יד) **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה:**

יד יְעַבַּר כְּעַן רִבּוֹנִי קֶדֶם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֶדַבֵּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִּי קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יְנָקָיָא עַד דִּי אֵעוֹל לְוַת רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר:

שפתי חכמים

אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ' וגו', אוֹ 'כִּי רָאִיתִי פָּנֶיךָ', לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף תּוֹסֶפֶת זֶה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מִלַּת 'כִּי' טַעַם עַל 'וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי' שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ, כְּאִלּוּ אָמַר 'וְלָקַחְתָּ אֶת מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי כְּדַאי וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבְּלֶנּוּ', וּמִלַּת 'עַל כֵּן' דְּבֵקָה עִם 'רָאִיתִי פָּנֶיךָ' וכו', וְעַל דֶּרֶךְ זֶה פֵּירֵשׁ בְּכָל מְקוֹמוֹת שֶׁכָּתוּב 'כִּי עַל כֵּן': **ג** לֹא שֶׁ'כִּרְאוֹת' כַּ"ף הַהַשְׁוָאָה, כְּלוֹמַר רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּמוֹ שֶׁרָאִיתִי גַּם כֵּן פְּנֵי אֱלֹהִים, שֶׁאֵין הַשְׁוָאַת הַרְאִיָּה שָׁבָה לִנְתִינַת הַמִּנְחָה, לָכֵן פֵּירֵשׁ חֲשׁוּבִים וכו': **ד** הוֹדִיעֲנוּ בָּזֶה שֶׁהַיּ"וֹ שֶׁל 'וַתִּרְצֵנִי' הוּא בִּמְקוֹם 'וְעוֹד', סִיבָּה שְׁנִיָּה לְקַבְּלַת הַמִּנְחָה, דְּאִם לֹא כֵּן אֵיךְ נוֹפֵל 'וַתִּרְצֵנִי' עַל רְאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים: תורה יא

(יא) **ה** פֵּירוּשׁ, מֵאַחַר שֶׁלֹּא טָרַחְתָּ בָּהּ כְּמוֹתִי רָאוּי שֶׁתְּקַבְּלֶנָּה. וּפֵירוּשׁ 'עַד שֶׁבָּאָה לְיָדְךָ', עַד הַזְּמַן הַזֶּה שֶׁכְּבָר בָּאָה לְיָדְךָ: תורה יב

(יב) **ו** כְּמוֹ 'שִׁמְעָה', 'סְלָחָה', שֶׁהַשִּׁי"ן הִיא מִן הַיְסוֹד וְהַהֵ"א הִיא נוֹסֶפֶת, אַף כָּאן הַנּוּ"ן הִיא מֵהַיְסוֹד וְהַהֵ"א נוֹסֶפֶת, וְהוּא מִבִּנְיָן הַקַּל וְלֹא מִבִּנְיָן נִפְעַל, וְלֹא נוּ"ן הָאֵיתָ"ן. (הרא"ם), דְּאִי הֲוָה נוּ"ן הָאֵיתָן, הֲוָה לֵיהּ לִכְתּוֹב שְׁתֵּי נוּנִין, חַד נוּ"ן מִן הַיְסוֹד וְחַד נוּ"ן מִן הַשִּׁימּוּשׁ, וְהָיָה רָאוּי לִכְתּוֹב 'נִנְסָעָה': **ז** רוֹצֶה לוֹמַר, דְּהַתַּרְגּוּם נַמִּי מוֹכִיחַ כָּךְ, שֶׁמְּתַרְגֵּם עַל 'נִסְעָה' 'טוֹל', מַשְׁמַע שֶׁהוּא צִיווּי כֵּיוָן שֶׁלֹּא מְתַרְגֵּם 'נִטֹּל'. אֲבָל 'נֵלֵכָה' קָאֵי גַּם עַל עֵשָׂו, לְכָךְ תַּרְגּוּמוֹ 'וּנְהַךְ', וְקַל לְהָבִין: תורה יג

רש"י◄ **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי • אַל תַּאֲרִיךְ יָמֵי הֲלִיכָתְךָ, עֲבֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ**[ח] **וְאַף אִם תִּתְרַחֵק. אֶתְנַהֲלָה • אֶתְנַהֵל, הֵ"א יְתֵרָה, כְּמוֹ: אֵרְדָה, אֶשְׁמְעָה. לְאִטִּי • לְאַט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת,** (ישעיה ח) "הַהוֹלְכִים לְאַט", (שמואל ב יח) "לְאַט לִי לַנַּעַר". לְאִטִּי, הַלָּמֶ"ד מִן הַיְסוֹד וְאֵינָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת, אֶתְנַהֵל נַחַת שֶׁלִּי. **לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה • לְפִי צֹרֶךְ הֲלִיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת**[ט] **עָלַי לְהוֹלִיךְ.**

וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים • לְפִי רַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ. עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה • הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אֶלָּא עַד סֻכּוֹת, אָמַר: 'אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה, יַמְתִּין עַד בּוֹאִי אֶצְלוֹ', וְהוּא לֹא הָלַךְ. (ב"ר) **וְאֵימָתַי יֵלֵךְ? בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר** (עובדיה א כ"א)**: "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו". וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, יֵשׁ לְפָרָשָׁה זוֹ - רַבִּים.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'תורת מנחם – התוועדויות' תשד"מ ח"א עמ' 955 ואילך)

מַדּוּעַ יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" לֶעָתִיד־לָבֹא?

עַל הַפָּסוּק "עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה" (לג, יד), פֵּירַשׁ רַשִׁ"י "וְאֵימָתַי יֵלֵךְ, בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ. שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו".

וְיֵשׁ לְעַיֵּן, הֲרֵי עִנְיָן זֶה יְקוּמִים רַק לֶעָתִיד־לָבֹא, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ נִקְרָא כָּאן עֵשָׂו בְּשֵׁם "אֲדוֹנִי", הֲרֵי בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה עֵשָׂו "אָדוֹן" לְיַעֲקֹב?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה:

כָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, גַּם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּפְחוּתִים בְּיוֹתֵר, יֵשׁ בָּהֶם נִיצוֹץ קְדוּשָׁה. וְאַדְרַבָּה, כְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה מַטָּה יוֹתֵר, הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁנִּיצוֹץ הַקְּדוּשָׁה שֶׁבּוֹ הוּא מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן יוֹתֵר. כְּהַכְּלָל הַיָּדוּעַ "כָּל הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר יוֹרֵד לְמַטָּה יוֹתֵר" (ראה 'לקוטי תורה' אמור לד, ג. שלח לז, א. ובכמה מקומות)

אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הַנִּיצוֹץ מוּסְתָּר וְנֶעְלָם בַּמָּקוֹם הַתַּחְתּוֹן וְאֵינוֹ גָּלוּי לַכֹּל.

אַךְ בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כַּאֲשֶׁר "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב), וִיבוּטְלוּ כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים, אֲזַי יִתְגַּלּוּ כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה.

וְעַל־פִּי הַנַּ"ל, שֶׁכְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה יוֹתֵר הֲרֵי הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ נַעֲלֶה יוֹתֵר, נִמְצָא שֶׁהַנִּיצוֹץ שֶׁבְּעֵשָׂו הָרָשָׁע - גָּבוֹהַּ הוּא בְּיוֹתֵר.

וְלָכֵן, דַּוְקָא "בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ" יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" מִפְּנֵי שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ, שֶׁנַּעֲלֶה הוּא בְּיוֹתֵר.

(טו) **וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי:**

טו **וַאֲמַר עֵשָׂו אֶשְׁבּוֹק כְּעַן עִמָּךְ מִן עַמָּא דְּעִמִּי וַאֲמַר לְמָא דְּנַן אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי:**

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה'• תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה זוֹ שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָהּ?. אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי • וְלֹא תְּשַׁלֵּם לִי עַתָּה שׁוּם גְּמוּל.**

(טז) **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה:**

טז **וְתַב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵהּ לְשֵׂעִיר:**

רש"י◄ **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ •** (ב"ר) **עֵשָׂו לְבַדּוֹ. וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ, נִשְׁמְטוּ מֵאֶצְלוֹ אֶחָד אֶחָד**[כ]**. וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א ל) **"כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְّמַלִּים".**

שפתי חכמים

(יד) **ח** כְּלוֹמַר, לֹא שֶׁיֵּלֵךְ הוּא לְפָנָיו וְהוּא אַחֲרָיו, וְקַל לְהָבִין: **ט** וְלָמֶ"ד 'לְרֶגֶל' הוּא בִּמְקוֹם 'כְּפִי רֶגֶל', רוֹצֶה לוֹמַר כְּפִי כֹּחַ הֲלִיכַת רַגְלֵי, לֹא כְּפִי הַצּוֹרֶךְ לָרֶגֶל לְהִיוֹת רֶגֶל: תורה טו

(טו) **י** דִּקְשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּפָסוּק 'וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא חֵן' מִשְׁמַע שֶׁלֹּא רָצָה לִמְצוֹא חֵן, וְהוּא שָׁלַח לוֹ מִנְחָה גְּדוֹלָה כְּדֵי לִמְצוֹא חֵן בְּעֵינָיו, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'לָמָּה זֶּה תַּעֲשֶׂה' וכו', וְ'אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ' מַאֲמָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא: תורה טז

(טז) **כ** וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא אַף עַל גַּב דִּכְתִיב 'עֵשָׂו' לְחוּד בַּקְּרָא אֲנָשָׁיו נִמְּי בְּמִשְׁמַע, כְּדִכְתִיב בְּסָמוּךְ (פסוק י"ז) 'וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה' הוּא הַדִּין נִמְּי נָשָׁיו וּבָנָיו וַעֲבָדָיו, אֶלָּא שֶׁנָּקַט הָעִיקָּר, הוּא הַדִּין הָכָא נִמְּי. וְיֵשׁ לוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁאָמַר עֵשָׂו 'אַצִּיגָה נָא' וגו', וְנִטְעָה לוֹמַר שֶׁנִּשְׁאֲרוּ גַּבֵּי יַעֲקֹב, מִשּׁוּם הָכִי הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב בְּהַדְיָא שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ, (רא"ם). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב מִתְּחִילָּה 'וַיִּרָא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ', אִם כֵּן הוּא טָפֵל אֶצְלָם כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּירָם, אִם כֵּן גַּבֵּי 'וַיָּשָׁב עֵשָׂו' הָיָה לוֹ גַּם כֵּן לְהַזְכִּירָם עִמּוֹ מִטַּעַם זֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיַעֲקֹב, וְקַל לְהָבִין: תורה יז

(יז) **וַיַּעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת:**

יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא סֻכּוֹת:

רש"י ◄ **וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת •** (מגילה יז) שָׁוֶה שָׁם י"ח חֹדֶשׁ: קַיִץ, וְחֹרֶף וְקַיִץ, סֻכּוֹת – קַיִץ, בַּיִת – חֹרֶף, סֻכּוֹת – קַיִץ.

(יח) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר:**

יח וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים קַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי) קַרְתָּא:

רש"י ◄ **שָׁלֵם •** שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[מ], שֶׁנִּתְרַפֵּא מִצַּלְעָתוֹ. (שבת לג) שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא חָסַר כְּלוּם מִכָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן. שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ בְּבֵית לָבָן. **עִיר שְׁכֶם •** כְּמוֹ לְעִיר, וְכָמוֹהוּ (רות א) "עַד בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם". **בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם •** כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'יָצָא פְּלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם', אַף כָּאן: וַיָּבֹא שָׁלֵם מִפַּדַּן אֲרָם, מִלָּבָן וּמֵעֵשָׂו שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לוֹ בַּדֶּרֶךְ.

(יט) **וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה:**

יט וּזְבַן יָת אַחֲסָנַת חַקְלָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִּבְנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם בְּמֵאָה חוּרְפָן:

רש"י ◄ **קְשִׂיטָה •** מָעָה, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: 'כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לְמָעָה, קְשִׂיטָה'. (וְתַרְגּוּמוֹ: 'חוּרְפָן', טוֹבִים, חֲרִיפִים בְּכָל מָקוֹם, בְּגוֹן: "עוֹבֵר לַסּוֹחֵר").

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 177)

וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה.. בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (לג, יט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נָקַט הַכָּתוּב "מֵאָה קְשִׂיטָה" (מָעָה), וְלֹא "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים" (שֶׁהֲרֵי בְּשֶׁקֶל יֵשׁ עֶשְׂרִים מָעוֹת). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה לִכְאוֹרָה קָשֶׁה: לְשֵׁם מַה צָּרִיךְ הָיָה יַעֲקֹב לִקְנוֹת אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה, וַהֲרֵי הָיָה בְּדַרְכּוֹ לְבֵית אָבִיו, וְהִתְעַכֵּב בִּשְׁכֶם לִזְמַן קָצָר בִּלְבַד? לָכֵן מְתָרֵץ הַכָּתוּב, שֶׁהַקְּנָיָה הָיְתָה מִתּוֹךְ חִבַּת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ – מִיַּד עִם כְּנִיסָתוֹ אֵלֶיהָ קָנָה בָּהּ חֶלְקַת שָׂדֶה וְשִׁלֵּם עָלֶיהָ בְּמֵאָה מַטְבְּעוֹת **חֲשׁוּבוֹת**, הַמְּשַׁמְּשׁוֹת כְּתַכְשִׁיטִים.

(כ) **וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:**

כ וַאֲקֵם תַּמָּן מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל •** לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ וְהִצִּילוֹ, קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם נִזְכָּר בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לֵאלֹהִים לִי שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל[נ]. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה (שמות יז) "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי", לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'ה' הוּא נִסִּי'. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָרְאוֹ לְיַעֲקֹב 'אֵל' (מגילה יח), וְדִבְרֵי תּוֹרָה "וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע", מִתְחַלְּקִים לְכַמָּה טְעָמִים, וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּאתִי.

שפתי חכמים

(יז) **ל** וְהִקְשָׁה רְאֵ"ם, וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה הֵבִיא רַשִּׁ"י זֵ"ל זֶה הַמִּדְרָשׁ, וְהֲלֹא הַבַּיִת וְהַסֻּכּוֹת שְׁנֵיהֶן הָיוּ בִּזְמַן אֶחָד, הַבַּיִת לְעַצְמוֹ וְהַסֻּכּוֹת לַבְּהֵמוֹת, כִּדְכְתִיב בִּקְרָא, וְרַשִּׁ"י בְּפֵירוּשׁ כָּתַב (לְעֵיל ג' ח' ד"ה וְיִשְׁמְעוּ) 'וַאֲנִי לֹא בָאתִי לְפָרֵשׁ אֶלָּא לְפִי פְּשׁוּטוֹ' כוֹ' עַד כָּאן. וּמַהַרַשִּׁ"ל פֵּירֵשׁ, לְפִי שֶׁכָּתוּב בִּקְרָא שְׁתֵּי פְּעָמִים 'סֻכּוֹת' וּפַעַם אַחַת 'בַּיִת', רוֹצֶה לוֹמַר סֻכּוֹת קַיִץ בַּיִת חוֹרֶף וכו'. (קִיצוּר מִזֶּרֶחִי), הֵבִיא זֶה הַמִּדְרָשׁ כְּדֵי לְכַוֵּין מִסְפַּר הָעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה שֶׁלֹּא קִיְּמִים יַעֲקֹב כִּבּוּד אָב וְאֵם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב עַל פָּסוּק 'וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ' (לְקַמָּן ל"ז ל"ד ד"ה יָמִים): תורה יח

(יח) **מ** (מַהַרַשִּׁ"ל) מִדִּכְתִיב 'שָׁלֵם' סְתָם, מַשְׁמַע בְּכָל שְׁלֵמוּתָיו. וּמַה כְּתִיב בְּעִנְיָן זֶה לְמַעְלָה, שֶׁהָיָה לוֹ מִקְנָה, וּלְמַטָּה 'וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה', מַשְׁמַע שֶׁהָיָה לוֹ מָמוֹן. וְשָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ מִדִּכְתִיב בִּקְרָא 'בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם', לָמָּה לִי, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁאֲפִילּוּ בְּבוֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם שֶׁכֻּלָּם עַמֵּי הָאָרֶץ אַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ: תורה יט

(כ) **נ** כְּאִלּוּ אָמַר 'וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְיַעֲקֹב אֵל', וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵל בָּעֶלְיוֹנִים וְיַעֲקֹב אֵל בַּתַּחְתּוֹנִים, רוֹצֶה לוֹמַר וְכֵיוָן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה בִּשְׁבִילוֹ עַל הָאָרֶץ, אִם כֵּן הוּא דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הוּא בְּעַצְמוֹ אֵל: תורה א

◆ יום חמישי י"ד כסלו ◆

לד (א) וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃

א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת לֵאָה דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנַת אַרְעָא׃

רש"י ◄ בַּת־לֵאָה • וְלֹא בַּת יַעֲקֹב, אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת: "בַּת־לֵאָה", שֶׁאַף הִיא יַצָּאנִית הָיְתָה, (ב"ר)

שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ". (לעיל ל) (וְעָלֶיהָ מָשְׁלוּ הַמָּשָׁל: כְּאִמָּהּ, כְּבִתָּהּ)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 150)

שֶׁנֶּאֱמַר וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (רש"י לד, א) יְצִיאָה זוֹ שֶׁל לֵאָה הָיְתָה דָּבָר חִיּוּבִי, "שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה וּמְחַזֶּרֶת לְהַרְבּוֹת שְׁבָטִים" (רש"י שם). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף יְצִיאַת דִּינָה הָיְתָה לְשֵׁם מַטָּרָה חִיּוּבִית: קִרּוּב בְּנוֹת הָאָרֶץ וְהַחֲזָרָתָן לְמוּטָב. וּתְכוּנָה זוֹ יֶרְשָׁה מִלֵּאָה וְלֹא מִיַּעֲקֹב, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב **לֹא** רָצָה שֶׁתֵּעָסֵק בִּפְעֻלּוֹת כָּאֵלּוּ, שֶׁלָּכֵן מָנַע אוֹתָהּ מֵעֲשָׂן, אַף שֶׁהָיְתָה יְכוֹלָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב (רש"י לעיל לב, כג). וּמַטָּרָה זוֹ הִתְבַּצְּעָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר: בְּנֵי יַעֲקֹב שָׁבוּ אֶת בְּנוֹת שְׁכֶם וְנַעֲשׂוּ שִׁפְחוֹת בְּבֵית בְּנֵי יַעֲקֹב, וְאָכֵן חָזְרוּ לְמוּטָב.

(ב) וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃

ב וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר חִיוָאָה רַבָּא דְּאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב יָתַהּ וְעַנְיַהּ׃

רש"י ◄ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ • כְּדַרְכָּהּ. וַיְעַנֶּהָ • שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ (יומא ע"ז)◆

(ג) וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָה וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָה׃

ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת יַעֲקֹב וּרְחִים יָת עוּלֶּמְתָּא וּמַלִּיל עַל לִבָּא דְעוּלֶּמְתָּא׃

רש"י ◄ עַל־לֵב הַנַּעֲרָה • דְּבָרִים הַמִּתְיַשְּׁבִין עַל הַלֵּב: 'רְאִי אָבִיךְ בְּחֶלְקַת שָׂדֶה קְטַנָּה, כַּמָּה מָמוֹן בִּזְבֵּז, אֲנִי אַשִּׁיאֵךְ וְתִקָּנֶה הָעִיר וְכָל שְׂדוֹתֶיהָ'◆

(ד) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃

ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי לְמֵימַר סַב לִי יָת עוּלֶּמְתָּא הָדָא לְאִנְתּוּ׃

(ה) וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃

ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע אֲרֵי סָאִיב יָת דִּינָה בְּרַתֵּהּ וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא וְשָׁתִיק יַעֲקֹב עַד מֵיתֵיהוֹן׃

(ו) וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃

ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם לְוָת יַעֲקֹב לְמַלָּלָא עִמֵּהּ׃

(ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָّדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃

ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עֲלוּ מִן חַקְלָא כַּד שְׁמָעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא וּתְקֵיף לְהוֹן לַחְדָּא אֲרֵי קְלָנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לָא כָשַׁר לְאִתְעֲבָדָא׃

רש"י ◄ וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה • לְעַנּוֹת אֶת הַבְּתוּלוֹת, שֶׁהָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת[ס] עַל־יְדֵי הַמַּבּוּל (ב"ר)◆

שפתי חכמים

לד (ז) **ס** וְהָעוּבְּר יְהֵא נִדּוֹן בְּמִיתָה, כָּךְ קִיבְּלוּ עֲלֵיהֶם אַף שֶׁלֹּא מִן הַדִּין, כִּדְפֵירֵשׁ לְעֵיל בְּפָרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה; וְכֵן דִּייֵק הַלָּשׁוֹן 'הָיוּ גּוֹדְרִין' וכו', כְּלוֹמַר מֵעַצְמָן עָשׂוּ הַגָּדֵר, לֹא שֶׁהוּא צִוּוּי מִפִּי הַשֵּׁם, וְדוֹ"ק. וְאִם תֹּאמַר הָא פְּנוּיָה

(ח) וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:

ח וּמַלִּיל חֲמוֹר עִמְּהוֹן לְמֵימַר שְׁכֶם בְּרִי אִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בִּבְרַתְּכוֹן הָבוּ כְעַן יָתַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ חָשְׁקָה • חָפְצָה:

(ט) וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם:

ט וְתִתְחַתְּנוּן בָּנָא בְּנָתֵיכוֹן תִּתְּנוּן לָנָא וְיָת בְּנָתָנָא תִּסְּבוּן לְכוֹן:

(י) וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:

י וְעִמָּנָא תִּתְּבוּן וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן תִּיבוּ וְעִבְּידוּ בַהּ סְחוֹרְתָּא וְאַחֲסִינוּ בַּהּ:

(יא) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן:

יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחֲהָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן וְדִי תֵּימְרוּן לִי אֶתֵּן:

(יב) הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָה לְאִשָּׁה:

יב אַסְגּוּ עֲלַי לַחְדָּא מוֹהֲרִין וּמַתְּנָן וְאֶתֵּן כְּמָא דִי תֵּימְרוּן לִי וְהָבוּ לִי יָת עוּלֶּמְתָּא לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ מֹהַר • כְּתֻבָּה (בראשית רבה)◆

(יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם:

יג וַאֲתִיבוּ בְּנֵי יַעֲקֹב יָת שְׁכֶם וְיָת חֲמוֹר אֲבוּהִי בְּחָכְמָתָא וּמַלִּילוּ דִי סָאֵב יָת דִּינָה אֲחָתְהוֹן:

רש"י◄ בְּמִרְמָה • בְּחָכְמָה. אֲשֶׁר טִמֵּא • הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה רְמִיָּה, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחוֹתָם (ב"ר)◆

(יד) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ:

יד וַאֲמָרוּ לְהוֹן לָא נִכּוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא הָדֵין לְמִתַּן יָת אֲחָתָנָא לִגְבַר דִּי־לֵיהּ עָרְלָתָא אֲרֵי חִסּוּדָא הִיא לָנָא:

רש"י◄ חֶרְפָּה הִוא • שֶׁמָּץ פְּסוּל הוּא אֶצְלֵנוּ, הַבָּא לְחָרֵף חֲבֵרוֹ הוּא אוֹמֵר לוֹ: 'עָרֵל אַתָּה', אוֹ 'בֶּן עָרֵל'. "חֶרְפָּה", בְּכָל מָקוֹם, גִּדּוּף◆

(טו) אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר:

טו בְּרַם בְּדָא נִתְפַּס לְכוֹן אִם תֶּהֱווֹן כְּוָתָנָא לְמִגְזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא:

שפתי חכמים

אֵינָהּ בִּכְלַל עֲרָיוֹת, יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁגָּזַל אוֹתָהּ וּבָא עָלֶיהָ הָוֵה כְּמוֹ עֶרְוָה וְחַיָּיב עָלֶיהָ חֲרִיגָה (רא"ם). (נַחֲלַת יַעֲקֹב), הִקְשָׁה עַל זֶה הַתֵּירוּץ וְאָמַר דְּהַפְּנוּיוֹת לֹא נֶאֱסְרוּ לִבְנֵי נֹחַ רַק עַל יְדֵי גֶּדֶר וּסְיָיג, וּמַה שֶּׁנִּתְחַיֵּיב שְׁכֶם מִיתָה הַיְינוּ מִשּׁוּם גָּזֵל אֲלִיבָּא דְּהַרַמְבַּ"ם, אוֹ מִשּׁוּם שֶׁאָר מַעֲשָׂיו הָרָעִים אֲלִיבָּא דְּרַמְבַּ"ן, וְהָא דְּהָרַב לֹא הִזְכִּיר אֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁנֵי טְעָמִים, לְפִי שֶׁהָרַב לֹא בִּיקֵּשׁ לִמְצוֹא טַעַם לְחִיּוּב מִיתָתוֹ אֶלָּא לְפָרֵשׁ 'לִשְׁכַּב אֶת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה' אֲפִילוּ בִּפְנוּיָה, וְהוּקְשָׁה לוֹ קוּשְׁיַית הָרְאֵ"ם, וְעַל זֶה תֵּירֵץ שֶׁהָאוּמּוֹת גָּדְרוּ וכו', וְעַיֵּין שָׁם בַּאֲרִיכוּת: תורה ח

רש"י◄ **נֵאוֹת לָכֶם** • נִתְרַצֶּהע לָכֶם, לְשׁוֹן: (מלכים ב יב) "וַיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים" (פיהו"דע). **לְהִמּוֹל** • לִהְיוֹת נִמּוֹלפ, אֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעֹל, אֶלָּא לְשׁוֹן לְהִפָּעֵל.

(טז) וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד:

רש"י◄ **וְנָתַנּוּ** • נו"ן שְׁנִיָּה מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן: 'וְנָתַנְנוּ'. **וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ** • אַתָּה מוֹצֵא בַּתְּנַאי שֶׁאָמַר חֲמוֹר לְיַעֲקֹב וּבִתְשׁוּבַת בְּנֵי יַעֲקֹב לַחֲמוֹר, שֶׁתָּלוּ הַחֲשִׁיבוּת בִּבְנֵי יַעֲקֹב לִיקַּח בְּנוֹת שְׁכֶם אֶת שֶׁיִּבְחֲרוּ לָהֶם, וּבְנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ לָהֶם, לְפִי דַּעְתָּם, דִּכְתִיב: "וְנָתַנּוּ אֶת בְּנוֹתֵינוּ", לְפִי דַּעְתֵּנוּ, "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ", כְּכֹל אֲשֶׁר נַחְפֹּץ. וּכְשֶׁדִּבְּרוּ חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל יוֹשְׁבֵי עִירָם הָפְכוּ הַדְּבָרִים: "אֶת בְּנוֹתָם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים, וְאֶת בְּנוֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם", כְּדֵי לְרַצּוֹתָם, שֶׁיֵּאוֹתוּ לְהִמּוֹל.

טז וְנִתֵּן יָת בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיָת בְּנָתֵיכוֹן נִסַּב לָנָא וְנִתּוּב עִמְּכוֹן וְנֶהֵי לְעַמָּא חָד:

(יז) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ:

יז וְאִם לָא תְקַבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְזַר וּנְדַבֵּר יָת בְּרַתָּנָא וְנֵזִיל:

(יח) וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר:

יח וּשְׁפָרוּ פִּתְגָּמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר:

(יט) וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו:

יט וְלָא אוֹחַר עוּלֵימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא אֲרֵי אִתְרְעִי בְּבַת יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי:

(כ) וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר:

כ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לִתְרַע קַרְתְּהוֹן וּמַלִּילוּ עִם אֲנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן לְמֵימָר:

(כא) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם:

כא גַּבְרַיָּא הָאִלֵּין שָׁלְמִין אִנּוּן עִמָּנָא וִיתִיבוּן בְּאַרְעָא וְיַעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא וְאַרְעָא הָא פְּתָיוּת יְדִין קֳדָמֵיהוֹן יָת בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב לָנָא לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן:

רש"י◄ **שְׁלֵמִים** • בְּשָׁלוֹם וּבְלֵב שָׁלֵם. **וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם** • כְּאָדָם שֶׁיָּדוֹ רְחָבָה וּוַתְּרָנִית, כְּלוֹמַר: אַל תַּפְסִידוּ כְּלוּם, פְּרַקְמַטְיָא הַרְבֵּה בָּאָה לְכָאן וְאֵין לָהּ קוֹנִים.

(כב) אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמּוֹלִים:

כב בְּרַם בְּדָא יִתְפְּסוּן לָנָא גּוּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא לְמֶהֱוֵי לְעַמָּא חַד לְמִגְזַר לָנָא כָּל דְּכוּרָא כְּמָא דִּי אִנּוּן גְּזִירִין:

רש"י◄ **בְּהִמּוֹל** • בִּהְיוֹת נִמּוֹל.

שפתי חכמים

(טו) **ע** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַל תִּפְרְשֵׁנוּ מִלְּשׁוֹן נוּי אוֹ נָוֶה וְדִירָה, דְּאִם כֵּן קָשֶׁה 'אַךְ בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ', יָבֹאוּ לָנוּ מִיבָּעֵי לֵיהּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן נוּי: **פ** פֵּירוּשׁ, מִבִּנְיַן נִפְעַל. וְאֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעוֹל מִגְּזֵרַת 'שׁוּב מוּל' (יְהוֹשֻׁעַ ה' ב'), דְּאִם כֵּן הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת הַלְמ"ד בְּקָמַ"ץ וּמֵ"ם בִּמְלֹאפוּ"ם – לְמוּל. וְאִם שָׁרְשׁוֹ נ'מ'ל, 'לִנְמוֹל' אוֹ 'לְמוֹל' בְּקָמַ"ץ וְחוֹלָם מִיבָּעֵי לֵיהּ: תורה טז

(כג) מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֵמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ:

כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִּילָנָא אִנּוּן בְּרַם נִתְפֵּס לְהוֹן וִיתִיבוּן עִמָּנָא:

רש"י◄ אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם • לְדָבָר זֶה, וְעַל־יְדֵי־כֵן יֵשְׁבוּצ אִתָּנוּ.

(כד) וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ:

כד וְקַבִּילוּ מִן חֲמוֹר וּמִן שְׁכֶם בְּרֵהּ כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ וּגְזָרוּ כָּל דְּכוּרָא כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ:

(כה) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר:

כה וַהֲוָה בְיוֹמָא תְּלִיתָאָה כַּד תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ תְּרֵין בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וְעַלוּ עַל קַרְתָּא דְּיָתְבוּן לְרָחֲצָן וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא:

רש"י◄ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב • בָּנָיו הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ עַצְמָן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כִּשְׁאָר אֲנָשִׁיקם שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה הֵימֶנּוּ (ב"ר). אֲחֵי דִינָה • לְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עָלֶיהָר, נִקְרְאוּ אֲחֶיהָ. בֶּטַח • שֶׁהָיוּ כּוֹאֲבִים. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בְּטוּחִים הָיוּ עַל כֹּחוֹש שֶׁל זָקֵן (ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'אגרות קודש' ח"ב ע' קסח)

בַּר מִצְוָה – מִשִּׁמְעוֹן דִּוְקָא

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ" (לד, כה).

וְיָדוּעַ שֶׁמִּכָּאן יָלְפִינַן דִּין בַּר־מִצְוָה - הַחִיּוּב שֶׁל בֶּן י"ג בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, "שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה קָרוּי אִישׁ בְּפָחוֹת מִבֶּן י"ג, אֲבָל בְּבֶן י"ג מָצִינוּ שֶׁקְּרָאוֹ הַכָּתוּב אִישׁ, כְּדִכְתִיב 'וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ' - וּגְמִירֵי: שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ" (רש"י נזיר כט, ב).

וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ גּוֹדֶל הַדִּיּוּק בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה - יֵשׁ לְדַקְדֵּק בְּנִידּוֹן דִּידַן, לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה שֶׁנִּלְמַד דִּין בַּר־מִצְוָה מִשִּׁמְעוֹן (וְלֵוִי), וְלִכְאוֹרָה הָיָה יוֹתֵר מְכֻוָּן שֶׁנִּלְמַד דִּין זֶה מֵרְאוּבֵן שֶׁהוּא "בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל", הָרִאשׁוֹן לְשִׁבְטֵי יָ־ה.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת (ראה 'תורה אור' ריש פרשת ויחי, ועוד) הַהֶבְדֵּל בַּעֲבוֹדָה הַרוּחָנִית בֵּין 'רְאוּבֵן' לְבֵין 'שִׁמְעוֹן', שֶׁרְאוּבֵן נִקְרָא עַל שֵׁם הָרְאִיָּה בֶּאֱלֹקוּת, וְאִילוּ שִׁמְעוֹן נִקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה בֶּאֱלֹקוּת. וְהַהֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם מוּבָן: רְאִיָּה בֶּאֱלֹקוּת הִיא מַדְרֵיגָה גְּבוֹהָה וְנַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, רְאִיַּת אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ כְּמוֹ שֶׁרוֹאִים דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁמִיעָה בֶּאֱלֹקוּת, שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לִרְאוֹת מַמָּשׁ אֶת הָאֱלֹקוּת כְּדָבָר קָרוֹב, אֶלָּא הוּא רַק שׁוֹמֵעַ עַל כָּךְ כְּדָבָר רָחוֹק, וּכְמַאֲמַר "אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה".

וְהִנֵּה כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בְּנַעַר קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה זֶה־עַתָּה בֶּן י"ג שָׁנָה, וְהַיְנוּ שֶׁרַק עַכְשָׁו הִגִּיעַ לִ"גְּמַר וְעִיקַּר כְּנִיסַת נָפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה בָּאָדָם" (שו"ע רבינו הזקן מהדו"ב ס"ד ס"ב) - מוּבָן שֶׁאֵין בְּכוֹחוֹ לְהַגִּיעַ מִיַּד לַמַּדְרֵיגָה הַנַּעֲלֵית דִּרְאִיָּה בֶּאֱלֹקוּת, אֶלָּא עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דִּשְׁמִיעָה וְהַשָּׂגָה בִּלְבַד, וְלָכֵן מְקוֹר דִּין זֶה הוּא מִשִּׁמְעוֹן, שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה דַּוְקָא. וק"ל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 289 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם הַמִּצְוָת בְּאֹפֶן דִּלְמַעְלָה מֵהַדַּעַת

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָיוּ (בראשית רבה פרשה פ)

מִזֶּה שֶׁנִּקְרְאוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה בְּשֵׁם "אִישׁ" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלּוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ב, יד) "מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ", לָמְדוּ שֶׁ"בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת". דִּבְגִיל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְ"גָּדוֹל" בְּשִׂכְלוֹ וּתְכוּנוֹתָיו וּמְחֻיָּב

שפתי חכמים

(כג) צ רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ דְּבַקְּרָא מַשְׁמַע שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב הָיוּ מְבַקְּשִׁים אוֹתָם לְהַנִּיחַ לֵישֵׁב אִתָּם, וְהָא אִיפְּכָא הֲוָה: תורה כד (כה) ק דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'שִׁמְעוֹן וְלֵוִי', 'שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב' לָמָּה לִי, אֶלָּא וכו', (מהרש"ל): ר דְּאִם לא כֵן 'אֲחֵי דִינָה' לָמָּה לִי, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁמִּצַּד הָאַחֲוָה עָשׂוּ זֶה, וְלֹא מִכֹּחַ שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי דָמִים: ש רוֹצֶה לוֹמַר, יַעֲקֹב. אִי נַמִּי עַל תְּפִילָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם כְּדִמְפָרֵשׁ (סוף) (ורש"ל) פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (לעיל י"ב ו' ד"ה עד), (מהרש"ל): תורה כו

בְּמִצְוֹת (עיין רש"י נזיר כט, ב'דבור המתחיל' ורבי יוסי. רש"י ורבי עובדיה מברטנורא, אבות פרק ה משנה כא. ועוד).

וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ, דְּלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה כְּעֵין תַּרְתֵּי דְּסָתְרֵי, דְּמִצַּד אֶחָד לָמְדוּ מִפְּסוּק זֶה שֶׁבְּגִיל י"ג שָׁנָה מִתְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת, וְהַיְנוּ שֶׁבְּגִיל זֶה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְבַר־דַּעַת וּבַר־חִיּוּבָא. וּמִצַּד שֵׁנִי, זֶה שֶׁ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ.. וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר" מוֹרֶה שֶׁלֹּא פָּעֲלוּ עַל־פִּי הַדַּעַת, וְרַק גֹּדֶל כַּעֲסָם עַל מַה שֶּׁעָשָׂה שְׁכֶם גָּרַם לְמַעֲשֶׂה זֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר דְּבָזֶה רָמְזוּ הוֹרָאָה יְסוֹדִית בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: אַף שֶׁ"רָאוּי לָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְלִידַע סוֹף עִנְיָנָם כְּפִי כֹּחוֹ" (לשון הרמב"ם סוף הלכות מעילה), הַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין בְּמוֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן לָמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִלְּשׁוֹן "אִישׁ" הַמּוֹרֶה עַל גְּדֵלוּת הַשֵּׂכֶל, מִכָּל־מָקוֹם יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ עֲבוֹדַת ה' אֵינוֹ הֲבָנַת הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. דְּאַף אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, עָלָיו לְקַיְּמָם מִפְּנֵי צִוּוּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ שֶׁלָּמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ", דִּכְשֶׁהִגִּיעוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לְחִיּוּב מִצְוֹת, הִתְחִילוּ מִיַּד בַּעֲבוֹדַת ה' בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדַּעַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'רשימות' חוברת כא, יעויין שם בארוכה – מתוך 'לקראת שבת')

בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה) גְּמִירֵי, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ, וְהָרוֹצֶה לַחְשֹׁב יֵצֵא וְיַחְשֹׁב (רש"י 'דבור המתחיל' ורבי יוסי, נזיר כט, ב).

יֵשׁ לְבָאֵר הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁלֵּוִי הָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן בֶּן י"ג שָׁנָה, דְּהוּא מְדֻיָּק מִיּוֹם לְיוֹם:

דְּהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד הַמְּאֹרָע דְּ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ" עָבְרוּ י"ד שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

דְּלְאַחַר שֶׁנָּשָׂא אֶת לֵאָה, חִכָּה ז' יָמִים וְנָשָׂא אֶת רָחֵל, וְאַחַר־כָּךְ עָבַד שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל, וְעוֹד שֵׁשׁ שָׁנִים לְלָבָן. הֲרֵי י"ג שָׁנִים וְז' יָמִים.

אַחַר־כָּךְ בָּרַח מִלָּבָן ז' יָמִים (ראה רש"י ויצא לא, כג), לָן לַיְלָה אֶחָד בְּמַעֲבַר יַבֹּק (ראה פרשתנו לב, כב־כג), וְנָסַע לְסֻכּוֹת וְשָׁהָה שָׁם י"ח חֳדָשִׁים (ראה רש"י פרשתנו לג, יז), הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וט"ו יוֹם.

הִגִּיעַ לִשְׁכֶם בְּעֶרֶב שַׁבָּת־קֹדֶשׁ (ראה רש"י פרשתנו שם, יח) וְאִם־כֵּן נוֹתַר מִחוּץ לָעִיר גַּם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן יָצְאָה דִּינָה וּלְקָחָהּ שְׁכֶם, וּ"בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים" לָקְחוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ, הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

וְהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד שֶׁנּוֹלַד לֵוִי עָבְרוּ שָׁנָה אַחַת, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם. דַּהֲרֵי: א. רְאוּבֵן נוֹלַד מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (עיין רש"י ויחי מט, ג "היא טפה ראשונה שלו"). ב. אִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פרק ל"ו) "מִז' חֳדָשִׁים יָלְדָה לֵאָה אֶת בָּנֶיהָ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (ראש השנה יא, א) "יוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה יוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין", וְהַיְנוּ ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים (עיין שם בתוספות 'דבור המתחיל' אלא "טבלה נמי בליל ה' דחג, ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח").

וְנִמְצָא דִּזְמַן עִבּוּר רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, הָיָה ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים לְכָל אֶחָד, כַּנַּ"ל. הֲרֵי לָנוּ י"ח חֳדָשִׁים וּו' יָמִים. הוֹסֵף שְׁבוּעַיִם לְטָמְאַת לֵידָה דְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, הֲרֵי לָנוּ שָׁנָה אַחַת ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם, וְאָז נוֹלַד לֵוִי.

וְנִמְצָא דְּ"בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים", נִתְמַלְּאוּ לְלֵוִי י"ג שָׁנָה בְּדִיּוּק, וּמִיּוֹם לְיוֹם.

(כו) וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃

כו וְיָת חֲמוֹר וְיָת שְׁכֶם בְּרֵהּ קְטָלוּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וּדְבָרוּ יָת דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ׃

(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃

כז בְּנֵי יַעֲקֹב עַלּוֹ לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וּבְזוֹ קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן׃

רש"י ◄ **עַל־הַחֲלָלִים** • לְפַשֵּׁט הַחֲלָלִים, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא'.

(כח) אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃

כח יָת עָנְהוֹן וְיָת תּוֹרְהוֹן וְיָת חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי בְקַרְתָּא וְיָת דִּי בְחַקְלָא בְּזוּ׃

(כט) וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃

כט וְיָת כָּל נִכְסֵיהוֹן וְיָת כָּל טַפְלְהוֹן וְיָת נְשֵׁיהוֹן שְׁבוֹ וּבְזוֹ וְיָת כָּל דִּי בְבֵיתָא׃

רש"י◄ **חֵילָם • מָמוֹנָם, וְכֵן:** (דברים ח) "עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", (במדבר כד) "וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל", (תהלים מט) "וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם". **שָׁבוּ • לְשׁוֹן שִׁבְיָה**ת. לְפִיכָךְ, טַעְמוֹ מִלְּרָע.

(ל) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:**

ל וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמִתַּן דְּבָבוּ בֵּינָנָא וּבֵין יָתְבֵי אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבַפְּרִזָאָה וַאֲנָא עַם דְּמִנְיַן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלַי וְיִמְחֹנוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא וֶאֱנַשׁ בֵּיתִי:

רש"י◄ **עֲכַרְתֶּם • לְשׁוֹן מַיִם עֲכוּרִים, אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה יַעֲכַשְׁנִי. וְאַגָּדָה:** צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית, **וַעֲכַרְתֶּם** אוֹתָהּ (תנחומא). מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיַד כְּנַעֲנִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶהא וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ'. לְפִיכָךְ, הָיוּב שׁוֹתְקִין. **מְתֵי מִסְפָּר • אֲנָשִׁים מוּעָטִים.**

(לא) **וַיֹּאמְרוּ הֲכִזּוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ:**

לא וַאֲמָרוּ הַכְנָפְקַת בָּרָא יִתְעֲבֵד (נ"י יַעְבֵּד יָת) לַאֲחָתָנָא:

רש"י◄ **הַכְזוֹנָה גּ• הֶפְקֵר. אֶת־אֲחוֹתֵנוּ • יָתד אֲחָתָנָא** (הַבִּיא הַמַּתְרְגּוּם עַל מִלַּת אֲחוֹתֵינוּ שֶׁהוּא נִרְאֶה מִתּוֹךְ הַפָּסוּק בִּלְשׁוֹן רַבִּים מִדִּכְתִיב כָּאן אֲחוֹתֵינוּ מָלֵא בְּיוּ"ד (וּבְכָל הַסְּפָרִים שֶׁלָּנוּ כְּתִיב חָסֵר יו"ד) מַה שֶּׁאֵין כֵּן גַּבֵּי רִבְקָה אֲחוֹתֵינוּ אַתְּ הֲוֵי לְאַלְפֵי רִבְבָה שָׁם חָסֵר יו"ד וְלָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁכָּאן הוּא לְשׁוֹן רַבִּים וְקָאֵי עַל כָּל נְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲחוֹתֵיהֶם הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה וְלָכֵן מֵבִיא רַשִׁ"י הַמַּתְרְגּוּם שֶׁמְּתַרְגֵּם יָת אֲחָתָנָא כָּאן כְּמוֹ לְהַלָּן לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא לָשׁוֹן יָחִיד וּדוֹר"ק).◆

לה (א) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ:**

א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית אֵל וְתֵיב תַּמָּן וְעַבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעֲרָקָךְ מִן קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ:

רש"י◄ **קוּם עֲלֵה • (תנחומא):** לְפִי שֶׁאִחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְה, נָעֲנַשְׁתָּ וּבָא לְךָ זֹאת מִבֹּתְּךָ.

(ב) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם:**

ב וַאֲמַר יַעֲקֹב לֶאֱנַשׁ בֵּיתֵהּ וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדּוּ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאַדְּכוּ וְשַׁנּוּ כְּסוּתְכוֹן:

רש"י◄ **הַנֵּכָר • שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְכֶם מִשָּׁלָל שֶׁל שְׁכֶם. וְהִטַּהֲרוּ • מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם • שֶׁמָּא יֵשׁ בְּיָדְכֶם כְּסוּת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.**

שפתי חכמים

(כט) **ת** וְשָׁרְשׁוֹ ש'ב'ה', אֲבָל אִם הָיָה טַעְמוֹ מִלְּעֵיל עַל מִשְׁקַל 'קָמוּ', 'שָׁבוּ', הָיָה שָׁרְשׁוֹ ש'ו'ב', וְהָיָה מִלְּשׁוֹן שִׁיבָה: תורה ל

(ל) **א** פָּסוּק הוּא בְּפָרָשַׁת (כִּי תִשָּׂא) (מִשְׁפָּטִים), (שְׁמוֹת כ"ג ל') רוֹצֶה לוֹמַר לְאַחַר שֶׁתִּפְרֶה וְתִרְבֶּה וְנָחַלְתָּ: **ב** אֲבָל עַכְשָׁיו יִהְיוּ סְבוּרִין דְּהַזְּמַן עַתָּה וּבְאִין עָלֵינוּ: תורה לא

(לא) **ג** דִּקְשָׁה לְרַשִׁ"י דְּלֹא נִקְרֵאת 'זוֹנָה' אֶלָּא מִי שֶׁמַּפְקֶרֶת עַצְמָהּ לִזְנוּת לְכָל אָדָם, וְאִם כֵּן לָמָּה כְּתִיב 'הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה', וְהֵיאָךְ יָכוֹל הוּא לַעֲשׂוֹתָהּ זוֹנָה כֵּיוָן שֶׁהִיא אֵינָהּ מַפְקֶרֶת עַצְמָהּ, לָכֵן מְפָרֵשׁ 'הֶפְקֵר', רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁעָשָׂה כְּאִלּוּ הָיְתָה הֶפְקֵר: **ד** דִּקְשָׁה לְרַשִׁ"י, דִּילְמָא הָכִי פֵּירוּשׁ 'הַכְזוֹנָה', שֶׁחָסֵר בֵּי"ת, וְהָוֵי כְּאִלּוּ נִכְתַּב 'הַכְבְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחוֹתֵנוּ', וְ'אֶת' פֵּירוּשׁ 'עִם', וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל הַפָּסוּק: הַכְמוֹ שֶׁעוֹשִׂין עִם הַזּוֹנָה יַעֲשֶׂה עִם אֲחוֹתֵנוּ, וְהָוֵה פֵּירוּשׁ 'זוֹנָה' מַמָּשׁ. לְכָךְ מֵבִיא הַתַּרְגּוּם שֶׁמְּתַרְגֵּם 'יָת', שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁאֵין פֵּירוּשׁוֹ 'עִם', וְעַל כָּרְחָךְ פֵּירוּשׁ 'הַכְזוֹנָה' הֶפְקֵר, וְהַמְתַרְגֵּם פֵּירֵשׁ כֵּן מִדְּלָא כְּתִיב 'הַכְבְזוֹנָה': תורה א

לה (א) **ה** דְּאִם לֹא כֵן לָמָּה הוּצְרַךְ לְצַוּוֹתוֹ קוּם עֲלֵה, הֲלֹא כְּבָר נָדַר יַעֲקֹב עַל זֶה, אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לֵיהּ מַהֵר וַעֲלֵה וְאַל תִּתְאַחַר עוֹד וכו', אֲבָל עַל אִיחוּרוֹ בְּבֵית לָבָן לֹא נָעֲנַשׁ, לְפִי שֶׁלֹּא חָל הַנֶּדֶר עָלָיו אֶלָּא מִשֶּׁיָּצָא לָשׁוּב, כִּדְכְתִיב 'וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם' וגו' (לְעֵיל כ"ח כ"א): תורה ב

(ג) וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי:

ג וְנֵקוּם וְנִסַּק לְבֵית אֵל וְאֶעְבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבֵּל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דְעַקְתִּי וַהֲוָה מֵימְרֵהּ בְּסַעְדִּי בְּאָרְחָא דִּי אֲזַלִית:

(ד) וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם:

רש"י ◄ **הָאֵלָה** • מִין אִילָן סָרָק. **עִם־שְׁכֶם** • אֵצֶל שְׁכֶם:

ד וִיהָבוּ לְיַעֲקֹב יָת כָּל טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת קָדָשַׁיָּא דִּי בְאָדְנֵיהוֹן וְטַמַּר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בָּטְמָא דִּי עִם שְׁכֶם:

(ה) וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב:

רש"י ◄ **חִתַּת** • פַּחַד.

ה וּנְטָלוּ וַהֲוַת דַּחְלָא דַיְיָ עַל עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי סַחְרָנֵיהוֹן וְלָא רְדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (קיצורים והערות לתניא, עמ' קכז)

כ"ק אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח־צֶדֶק סִפֵּר:

בִּשְׁנַת תר"ג, כְּשֶׁנִּקְרֵאתִי לַאֲסֵפַת הָרַבָּנִים בְּפֶטֶרְבּוּרְג, הָיִיתִי עַל צִיּוּן אִמִּי הָרַבָּנִית הַצַּדְּקָנִית (מָרַת דְּבוֹרָה־לֵאָה) בְּלִיאוֹזְנָה. הִיא סִפְּרָה לִי, שֶׁבְּגְלַל מְסִירוּת־נַפְשָׁהּ לְטוֹבַת הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, זָכְתָה לִהְיוֹת גַּם בְּהֵיכַל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וּלְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲבוּרִי. הִיא בִּקְּשָׁה מֵהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁיִּתֵּן לָהּ סְגוּלָה בַּעֲבוּרִי, שֶׁאוּכַל לַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הַמִּתְנַגְּדִים לְתוֹרַת הַחֲסִידוּת.

אָמַר לָהּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב:

בְּנֵךְ בָּקִי בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה, בִּתְהִלִּים וּבַתַּנְיָא בְּעַל־פֶּה בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם. כְּתִיב "וַיְהִי **חִתַּת** אֱלוֹקִים וְגוֹ'" – "חִתַּת" רָאשֵׁי־תֵּיבוֹת **חוּמָשׁ**, **תְּהִלִּים**, **תַּנְיָא** – וְהַבָּקִי בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם שׁוֹבֵר אֶת כָּל הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים...

(ו) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ:

ו וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית אֵל הוּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּהּ:

(ז) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו:

רש"י ◄ **אֵל בֵּית־אֵל** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּבֵית־אֵל', גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית אֵל. יֵשׁ תֵּבָה חֲסֵרָה בֵּי"ת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשָׁהּ, כְּמוֹ: "הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל", כְּמוֹ בְּבֵית מָכִיר. "בֵּית אָבִיךָ", כְּמוֹ בְּבֵית אָבִיךָ. **נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים** • בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ שֵׁם אֱלָהוּת וְאַדְנוּת בְּלָשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ: (לקמן לט) "אֲדֹנֵי יוֹסֵף", (שמות כב) "אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ", וְלֹא נֶאֱמַר: 'בַּעֲלוֹ', וְכֵן אֱלָהוּת שֶׁהוּא לְשׁוֹן שׁוֹפֵט וּמָרוּת נִזְכָּר בְּלָשׁוֹן רַבִּים, אֲבָל אֶחָד מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת לֹא תִּמְצָא בְּלָשׁוֹן רַבִּים.

ז וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית אֵל אֲרֵי תַּמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעְרְקֵהּ מִן קֳדָם אָחוּהִי:

שפתי חכמים

(ד) ו רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּירוֹת. 'סָרָק', פֵּירוּשׁ רֵיק מִן הַפֵּירוֹת. (מחלת יעקב) יַעֲקֹב לֹא רָצָה לְעַכְּבָם שֶׁיּוֹלִיךְ אוֹתָם לְיַם הַמֶּלַח, כִּי רָצָה לְמַהֵר לְקַיֵּים נִדְרוֹ, עַל כֵּן נִתְחַכֵּם לְטָמְנָם בְּעָפָר, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֵיזֶה אָדָם לְאַחַר זְמַן שֶׁיֵּשׁ כָּאן חֲפִירָה, לְפִיכָךְ טְמָנָם תַּחַת אִילָן סָרָק: תורה ה

(ז) ז כִּי 'אֵל' אֵינָהּ מִלָּה מְקוּשֶׁרֶת כֵּיוָן שֶׁהוּא נָקוּד בְּצֵירֵי"י, וְגַם הַטַּעַם שֶׁתַּחַת 'אֵל' שֶׁהוּא טִפְחָא מוֹרֶה שֶׁהוּא מוּכְרָת: תורה ח

(ח) וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת:

ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵנִקְתָּא דְּרִבְקָה וְאִתְקְבְרַת מִלְּרַע לְבֵית אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בָּכִיתָא:

רש"י ◄ וַתָּמָת דְּבֹרָה • מָה עִנְיַן דְּבוֹרָה בְּבֵית יַעֲקֹב? אֶלָּא לְפִי שֶׁאָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב: "וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם", שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אֶצְלוֹ לְפַדַּן אֲרָם לָצֵאת מִשָּׁם, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ. מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמַדְתִּיהָ. מִתַּחַת לְבֵית־אֵל • הָעִיר יוֹשֶׁבֶת בָּהָר וְנִקְבְּרָה בְּרַגְלֵי הָהָר. תַּחַת הָאַלּוֹן • בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא, שֶׁהָיָה מִישׁוֹר מִלְּמַעְלָה בְּשִׁפּוּעַ הָהָר, וְהַקִּבּוּרָה מִלְּמַטָּה, וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית־אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ[ח] "אַלּוֹן". וְאַגַּדָּה: נִתְבַּשֵּׁר שֶׁם בְּאֵבֶל שֵׁנִי, שֶׁהֻגַּד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה (ב"ר). וְאַלּוֹן בְּלָשׁוֹן יָוָנִי אֵבֶל. (צ"ל אחר. וכן איתא ברש"י תהלים ק"ט) וּלְפִיכָךְ, (סִפְרִים אַחֲרִים: וּלְפִי שֶׁ) הֶעֱלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יִקַּלְּלוּ הַבְּרִיּוֹת הַכֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ.

(ט) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:

ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמִיתוֹהִי מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ:

רש"י ◄ עוֹד • פַּעַם שֵׁנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אֶחָד בְּלֶכְתּוֹ וְאֶחָד בְּשׁוּבוֹ. וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ • בִּרְכַּת אֲבֵלִים (ב"ר).

(י) וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:

י וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב • לְשׁוֹן אָדָם הַבָּא בְּמַאֲרָב[כ] וְעָקְבָה, אֶלָּא לְשׁוֹן שַׂר וְנָגִיד.

(יא) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פּוּשׁ וּסְגִי עַם וְכִנְשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן:

רש"י ◄ אֲנִי אֵל שַׁדַּי • שֶׁאֲנִי כְּדַאי לְבָרֵךְ, שֶׁהִבְּרָכוֹת שֶׁלִּי. פְּרֵה וּרְבֵה • עַל שֵׁם שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד בִּנְיָמִין, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ. גּוֹי • בִּנְיָמִין. גּוֹיִם • (ב"ר) מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם[מ], שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִיּוֹסֵף

שפתי חכמים

(ח) **ח** רוֹצֶה לוֹמַר דְּ'אַלּוֹן' אֵין פֵּירוּשוֹ מִישׁוֹר, אֶלָּא 'אַלּוֹן' שְׁמוֹ שֶׁל מִישׁוֹר, כִּדְפֵרֵישׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת לֶךְ (לעיל י"ד ו) 'אֵיל פָּארָן', וְעַיֵּין שָׁם: **ט** דְּכֵיוָן דְּקוֹדֶם לָכֵן לֹא מֵתָה, שֶׁהֲרֵי שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אֶצְלוֹ, שָׁמַע מִינָּהּ שֶׁעֲדַיִין לֹא מֵתָה, וּכְשֶׁבָּא יַעֲקֹב אֶל בֵּית אָבִיו לֹא כָּתַב אֶלָּא 'וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו' (לקמן פסוק כ"ז), וְלֹא כְּתִיב 'אֶל רִבְקָה אִמּוֹ' שֶׁהֲרֵי עַל יְדֵי שֶׁשָּׁלְחָה לוֹ דְּבוֹרָה בָּא, אֶלָּא שָׁמַע מִינָּהּ שֶׁמֵּתָה, וְכֵיוָן שֶׁעַכְשָׁיו נִתְבַּשֵּׁר לוֹ עַל הָאֲבֵילוּת שֵׁנִי דִּכְתִיב 'אַלּוֹן בָּכוּת', רוֹצֶה לוֹמַר אֲבֵילוּת אַחֵר, אִם כֵּן וַדַּאי הוּגַּד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה: **י** וְיִצְחָק הָיָה כָּלוּא בְּבֵיתוֹ כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָכוֹל לִרְאוֹת, וְיַעֲקֹב הָיָה בְּפַדַּן אֲרָם וְלֹא הָיָה עֲדַיִין אֶצְלָם אֶלָּא עֵשָׂו לְבָד, וּלְכָךְ הֶעֱלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲסוֹק עֵשָׂו בִּקְבוּרָתָהּ, כִּי עַל יְדֵי זֶה יְקַלְּלוּ אֶת הַכֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. יֵשׁ מַקְשִׁין, לָמָּה יְקַלְּלוּ אוֹתָהּ לְאַחַר מִיתָה יוֹתֵר מִבַּחַיִּים, וְיֵשׁ לוֹמַר כִּי קוֹדֶם מִיתָתָהּ לֹא רָאוּ אוֹתוֹ כִּי הָיָה שָׁם אֵצֶל חָמָיו בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב שָׁלַח לְשָׁם הַמִּנְחָה, אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁיָּבוֹא לְקָבְרָהּ וְלֹא יִהְיֶה שָׁם אֶלָּא הוּא מִשּׁוּם הָכִי יְקַלְּלוּ אוֹתָהּ. וּמַהַרְשַׁ"ל פֵּירֵשׁ דְּמִשּׁוּם הָכִי הֶעֱלִימוּ מִיתָתָהּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁהִיא עוֹדֶנָּה חַיָּה וְאֵין רַשָּׁאִין לְקַלֵּל אוֹתָהּ מִשּׁוּם 'לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ' (וַיִּקְרָא י"ט י"ד) וְזֶה דַּוְקָא מֵחַיִּים (בְּרֵשׁ"י שָׁם): תורה ט

(י) **כ** לְשׁוֹן 'וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו' (דְּבָרִים י"ט י"א): תורה יא

(יא) **ל** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה נֶאֱמַר 'אֲנִי', וְעוֹד לָמָּה נֶאֱמַר שֵׁם 'אֵל שַׁדַּי' וְלֹא אֶחָד מִשְּׁאָר שֵׁמוֹת: **מ** כָּתַב הָרְאֵ"ם, צָרִיךְ לִגְרוֹס 'וּקְהַל גּוֹיִם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם', דְּדָרֵישׁ 'גּוֹי' חַד וְ'קָהָל' חַד, כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּקְשֶׁה אַמַּאי דְּפֵרֵישׁ בְּפָרָשַׁת וַיְחִי (לקמן מ"ח ד' ד"ה וּנְתַתִּיךָ) בִּשְׁרַנִי שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנִּי עוֹד 'קָהָל וַעֲמִים'. אוֹ צָרִיךְ לִגְרוֹס הָתָם 'קְהַל עַמִּים' בְּלֹא וָי"ו, וְהָכָא גְּרִסִינַן 'גּוֹיִם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם', וְעַיֵּין בְּ'גּוּר אַרְיֵה'

וְהֵם בְּמִנְיַן הַשִּׁבְטִים. **וּמְלָכִים•** (ב"ר) שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, שֶׁהָיוּ מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד. (וּפָסוּק זֶה דָּרְשׁוּ אַבְנֵר כְּשֶׁהִמְלִיךְ אִישׁ־בֹּשֶׁת וְאַף הַשִּׁבְטִים דָּרְשׁוּהוּ וְקָרְבוּ בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב: (שופטים כא) "אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן אֶת בִּתּוֹ לְבִנְיָמִין לְאִשָּׁה", וְחָזְרוּ וְאָמְרוּ: אִלְמְלֵא הָיָה עוֹלֶה מִן הַשִּׁבְטִים, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְיַעֲקֹב: "וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ"). **גוֹי וּקְהַל גוֹיִם•** שֶׁגּוֹיִם עֲתִידִים בָּנָיו לֵיעָשׂוֹת כְּמִנְיַן הַגּוֹיִם שֶׁהֵם שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וְכֵן כָּל הַסַּנְהֶדְרִין שִׁבְעִים. דָּבָר אַחֵר: שֶׁעֲתִידִים בָּנָיו לְהַקְרִיב בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת כְּגוֹיִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, בִּימֵי אֵלִיָּהוּ (ברש"י ישן).

◆ יום שישי ט"ו בסלו ◆

(יב) וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:

יב וְיָת אַרְעָא די יְהָבִית לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא:

(יג) וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:

יג וְאִסְתַּלַּק מֵעֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ בְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ:

רש"י◄ **בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ•** אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

(יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:

יד וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא בְּאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ קָמַת אַבְנָא וְאַסִּיךְ עֲלַהּ נִסּוּכִין וַאֲרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא:

(טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל:

טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת שְׁמָא דְאַתְרָא די מַלִּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְיָ בֵּית אֵל:

(טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ:

טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה עוֹד כְּרוּבַת אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וִילִידַת רָחֵל וְקַשְׁיָאַת בְּמֵילְדַהּ:

רש"י◄ **כִּבְרַת־הָאָרֶץ•** מְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן כַּבִּיר, רִבּוּי, מַהֲלַךְ רַב. וְאַגָּדָה: בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה, (ב"ר) שֶׁהַנִּיר מָצוּי, הַסִּתָּו עָבַר וְהַשָּׁרָב עֲדַיִן לֹא בָּא. וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּנַעֲמָן מָצִינוּ: (מלכים ב ה) "וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ"פ. וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהוּא שֵׁם מִדַּת קַרְקַע, כְּמוֹ מַהֲלַךְ פַּרְסָה אוֹ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: 'צֶמֶד כֶּרֶם', 'חֶלְקַת שָׂדֶה'צ, כָּךְ בְּמַהֲלַךְ אָדָם נוֹתֵן שֵׁם מִדָּה (קַרְקַע כְּמוֹ: 'מַהֲלַךְ מִיל') כִּבְרַת אָרֶץ.

שפתי חכמים

פָּרָשַׁת וַיְחִי שֶׁמְּשַׁנָּה הַגִּירְסָא: **נ** פֵּירוּשׁ, דִּכְתִיב 'מֵחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ', מַשְׁמַע שֶׁעֲדַיִין הֵם בְּתוֹךְ חֲלָצָיו, דְּאֵין זֶה אֶלָּא מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד: תורה יב

(יג) **ס** (נחלת יעקב), אַף עַל גַּב דְּבִבְרַאשִׁית רַבָּה (פָּרָשָׁה פ"ב ז) לָמְדוּ מִזֶּה הַפָּסוּק הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, וְהָרֵב סְבִירָא לֵיהּ לְהַאי דְּרוּשׁ, דְּהָא הֶבִיאוּ סוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (לְעֵיל י"ז כ"ב ד"ה מֵעַל), מִכָּל מָקוֹם סְבִירָא לֵיהּ דְּאֵלּוּ הַתֵּיבוֹת 'בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ' מְיוּתָּרוֹת, דְּהָא גַּבֵּי אַבְרָהָם כְּתִיב (שָׁם) 'וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים' וְלֹא סִיֵּים 'בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ': תורה יד

(טז) **ע** שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזְּמַן יָפֶה הָיָה, וְאִם כֵּן לֹא הָיָה לוֹ לְקַבְּרָהּ בַּדֶּרֶךְ אֶלָּא הָיָה לוֹ לָשֵׂאת אוֹתָהּ לְאֶפְרָת, אַף עַל פִּי כֵן לֹא עָשָׂה, כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת וַיְחִי (לְקַמָּן מ"ח ז' ד"ה וְאֶקְבְּרָהּ), וְאַף עַל פִּי שֶׁפֵּרֵשׁ שָׁם (ד"ה כִּבְרַת) דְּעֵת הַגְּרִיד הָיָה, מַשְׁמַע שֶׁבְּאֶמְצַע הַקַּיִץ הָיָה, אִם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר דִּלְכָךְ מָנַע לְהוֹלִיכָהּ לִיקָּבֵר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֵּיוָן שֶׁהָיָה הַחוֹם גָּדוֹל, יֵשׁ לוֹמַר דְּמַה שֶׁפֵּרֵשׁ 'עֵת הַגְּרִיד הָיָה שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה' כו', לֹא הָיָה בְּאֶמְצַע הַקַּיִץ אֶלָּא בִּתְחִילַת הַקַּיִץ וְהָאָרֶץ הָיְתָה חֲלוּלָה עַל יְדֵי בַּרְזֶל שֶׁל מַחֲרֵישָׁה שֶׁהַנִּיר הָיָה מָצוּי: **פ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, וְהָתָם מַאי רְבוּתֵיהּ הוּא אִם הִיא כִּכְבָרָה וְהַסִּתָּו עָבַר וְהַשָּׁרָב עֲדַיִן לֹא בָּא, לְמַאי נָפְקָא מִינַּיהּ, אֶלָּא וַדַּאי מַהֲלַךְ מוּעָט הָיָה וּמִיַּד רָדַף אַחֲרָיו גְּזֵרוּ: **צ** רוֹצֶה לוֹמַר, כְּשֶׁאָדָם מוֹכֵר לַחֲבֵירוֹ כֶּרֶם אוֹמֵר לוֹ 'אֲנִי מוֹכֵר לְךָ צֶמֶד כֶּרֶם', וּכְשֶׁמּוֹכֵר לוֹ שָׂדֶה אוֹמֵר לוֹ 'חֶלְקַת הַשָּׂדֶה', כְּלוֹמַר שֶׁהִיא מִדָּה הַיְדוּעָה לָהֶם: תורה יז

(יז) וַיְהִי בְהַקְשׁוֹתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃

יז וַהֲוָה בְּקַשְׁיוּתַהּ בְּמֵילְדַהּ וַאֲמֶרֶת לַהּ חֲיָתָא לָא תִדְחֲלִי אֲרֵי אַף דֵּין לִיךְ בַּר׃

רש"י◄ כִּי־גַם־זֶה • נוֹסָף לָךְ עַל יוֹסֵף. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: עִם כָּל שֵׁבֶט נוֹלְדָה תְּאוֹמָה, וְעִם בִּנְיָמִין נוֹלְדָה תְּאוֹמָה יְתֵרָה.

(יח) וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין׃

יח וַהֲוָה בְּמִפַּק נַפְשַׁהּ אֲרֵי מִיתַת (נ"י מַיְתָא) וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר דְּוָי וַאֲבוּהִי קְרָא לֵהּ בִּנְיָמִין׃

רש"י◄ בֶּן־אוֹנִי • בֶּן צַעֲרִי. בִּנְיָמִין • נִרְאָה בְּעֵינַי, לְפִי שֶׁהוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב, כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה". בִּנְיָמִין • בֶּן יָמִין, לְשׁוֹן (תהלים פט) "צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם", לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא (דְּבָר אַחֵר: בִּנְיָמִין, בֶּן יָמִים, שֶׁנּוֹלַד לְעֵת זִקְנָתוֹ, וְנִכְתַּב בְּנוּ"ן, כְּמוֹ: (דניאל יב) "לְקֵץ הַיָּמִין")◆

(יט) וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם׃

יט וּמִיתַת רָחֵל וְאִתְקְבְרַת בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם׃

(כ) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבֶּרֶת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃

כ וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא עַל קִבְרַתַּהּ הִיא קָמַת קִבְרַתָּא דְּרָחֵל עַד יוֹמָא דֵּין׃

(כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃

כא וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ מִלְּהַלָּא לְמִגְדְּלָא דְעֵדֶר׃

(כב) וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃

כב וַהֲוָה כַּד שְׁרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהִיא וַאֲזַל רְאוּבֵן וּשְׁכִיב עִם בִּלְהָה לְחֵינָתָא דַּאֲבוּהִי וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּרֵי עֲסַר׃

רש"י◄ בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא • עַד שֶׁלֹּא בָּא לְחֶבְרוֹן[ק] אֵצֶל יִצְחָק, אֵרְעוּהוּ כָּל אֵלֶּה. וַיִּשְׁכַּב • (שבת נה) מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבָהּ. וְלָמָּה בִּלְבֵּל וְחִלֵּל יְצוּעָיו? שֶׁכְּשֶׁמֵּתָה רָחֵל, נָטַל יַעֲקֹב מִטָּתוֹ שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תָּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל וְלֹא בִּשְׁאָר אֹהָלִים, וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה. בָּא רְאוּבֵן וְתָבַע[ר] עֶלְבּוֹן אִמּוֹ, אָמַר: 'אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תְּהֵא צָרָה לְאִמִּי'? לְכָךְ בִּלְבֵּל. וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר • מַתְחִיל לְעַנְיַן רִאשׁוֹן, מִשֶּׁנּוֹלַד בִּנְיָמִין נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה, וּמֵעַתָּה רְאוּיִים לְהִמָּנוֹת, וּמְנָאָן. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: 'לְלַמְּדֵנוּ בָּא, שֶׁכֻּלָּן שָׁוִין וְכֻלָּן צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא חָטָא רְאוּבֵן'.

(כג) בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃

כג בְּנֵי לֵאָה בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃

שפתי חכמים

(כב) ק רוֹצֶה לוֹמַר לְפִי שֶׁאִיחֵר בִּיאָתוֹ מִלְּבֹא אֵצֶל יִצְחָק אָבִיו לְכָךְ אֵירַע לוֹ כָּל זֹאת: ר לְפִי שֶׁהָיְתָה שִׁפְחַת רָחֵל. (מהרש"ל), וְאִם תֹּאמַר מַאי טַעְמָא דְיַעֲקֹב וְלָמָּה לֹא נָתַן בְּאֹהֶל לֵאָה, יֵשׁ לוֹמַר לְפִי שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה סָבוּר שֶׁלֵּאָה לֹא תִּרְצֶה לִיקַח, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נָתַן מִטָּתוֹ בְּחַיֵּי רָחֵל בְּאָהֳלָהּ, גַּם כֵּן עַכְשָׁיו לֹא תִּרְצֶה לִיקַח, אֲבָל רְאוּבֵן שֶׁהָיָה רָגִיל אֵצֶל אִמּוֹ וְיוֹדֵעַ שֶׁתִּקַּח, מִשּׁוּם הָכִי הָלַךְ וּבִלְבֵּל, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה כג

רש"י◄ **בְּכוֹר יַעֲקֹב•** אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַקַּלְקָלָה, קְרָאוֹ בְּכוֹר. **בְּכוֹר יַעֲקֹב•** בְּכוֹר לְנַחֲלָה, בְּכוֹר לַעֲבוֹדָה, בְּכוֹרֹשׁ לְמִנְיָן. וְלֹא נִתְּנָה בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אֶלָּא לְעִנְיַן הַשְּׁבָטִים, שֶׁנַּעֲשָׂה לִשְׁנֵי שְׁבָטִים.

(כד) בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:

כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:

(כה) וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:

כה וּבְנֵי בִלְהָה אַמְתָא דְּרָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:

(כו) וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם:

כו וּבְנֵי זִלְפָּה אַמְתָא דְּלֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אִלֵּין בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי אִתְיְלִידַן לֵהּ בְּפַדַּן אֲרָם:

(כז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

כז וַאֲתָא יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אֲבוּהִי מַמְרֵא קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן דִּי דָר תַּמָּן אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

רש"י◄ **מַמְרֵא•** שֵׁם[א] הַמִּישׁוֹר. **קִרְיַת הָאַרְבַּע•** שֵׁם הָעִיר[ב]. מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע• אֵיל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע, וְאִם תֹּאמַר: 'הָיָה לוֹ לִכְתֹּב מַמְרֵא הַקִּרְיַת אַרְבַּע', כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ כָּפוּל, כְּגוֹן זֶה וּכְגוֹן בֵּית לֶחֶם, אֲבִי עֶזְרִי, בֵּית אֵל, אִם הֲצָרַךְ לְהַטִּיל בּוֹ הֵ"א, נוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה הַשֵּׁנִיָּה: (שמואל א טז) "בֵּית הַלַּחְמִי", (שופטים ו) "בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי", (מלכים א טז) "בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֵלִי".

(כח) וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה:

כח וַהֲווֹ יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וּתְמָנָן שְׁנִין:

(כט) וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו:

כט וְאִתְנְגִיד יִצְחָק וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנוֹהִי:

רש"י◄ **וַיִּגְוַע יִצְחָק•** אֵין מֵקֶדֶם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה: מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קָדְמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י"ב שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הָיָה יִצְחָק בֶּן ס' שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל כה) "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְגוֹ'", וְיִצְחָק מֵת בִּשְׁנַת ק"כ לְיַעֲקֹב, אִם תּוֹצִיא שִׁשִּׁים מִק"פ שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ ק"כ, וְיוֹסֵף נִמְכַּר בֶּן י"ז שָׁנָה, וְאוֹתָהּ שָׁנָה, שְׁנַת מֵאָה וּשְׁמֹנֶה לְיַעֲקֹב, כֵּיצַד? בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ נִתְבָּרֵךְ, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר, הֲרֵי שִׁבְעִים וְשֶׁבַע, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה עָבַד בְּאִשָּׁה, וּבְסוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה נוֹלַד יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ל) "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וגו'", הֲרֵי תִּשְׁעִים וְאַחַת, וְי"ז עַד שֶׁלֹּא נִמְכַּר יוֹסֵף, הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמֹנֶה. (עוד מְפֹרָשׁ מִן הַמִּקְרָא, מִשֶּׁנִּמְכַּר יוֹסֵף עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב מִצְרַיְמָה כ"ב שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן מא) "וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וגו'", וְשֶׁבַע שָׁנִים שֹׂבַע וּשְׁנָתַיִם רָעָב, הֲרֵי כ"ב, וּכְתִיב: "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה". נִמְצָא, יַעֲקֹב בִּמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף ק"ח)◆

לו (א) וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

א וְאִלֵּין תּוּלְדַת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

שפתי חכמים

(כג) **ש** רוֹצֶה לוֹמַר, כְּשֶׁעָשָׂה כֹּהֵן גָּדוֹל עֲבוֹדָה הָיָה מְלוּבָּשׁ בְּחֹשֶׁן וּבְאֵפֹד וְהָיוּ שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים בַּחֹשֶׁן וְעַל כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד, רְאוּבֵן הָיָה הָרִאשׁוֹן: **ת** כְּשֶׁנִּמְנוּ שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים הוּא נִמְנָה תְּחִילָּה (מְצָאתִי): תורה כד

(כז) **א** וְהָא דִּכְתִיב לְעֵיל בְּפָרָשַׁת לֶךְ (י"ג יח) 'וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן' וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י (שם) 'שֵׁם אָדָם', יֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם כְּתִיב 'בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא', וְ'אֵלוֹן' שֵׁם הַמִּישׁוֹר, וְאֵין לוֹמַר דְּשָׁמָא שְׁנֵי שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ 'אֵלוֹן' וּ'מַמְרֵא' וּקְרָאָן בִּשְׁנֵי שְׁמוֹתָיו דְּהַיְינוּ 'אֵלוֹן' וּ'מַמְרֵא', אִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'בְּאֵלוֹנֵי בְּמַמְרֵא' לְהוֹרוֹת שֶׁשְּׁנֵי שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לַמִּישׁוֹר, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ מִדְּלָא כְּתִיב הָכִי שְׁמַע מִינָּהּ שֵׁם אִישׁ הוּא. וְהָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ לֹא שֵׁם הָאָדָם מִדִּכְתִיב אַחֲרָיו 'קִרְיַת הָאַרְבַּע': **ב** פֵּירוּשׁ, שְׁמָהּ שֶׁל עִיר הִיא 'קִרְיַת אַרְבַּע', וְלֹא קִרְיַת שֶׁל אַרְבַּע שֶׁהוּא שֵׁם אָדָם, מִדִּכְתִיב 'וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע' (לְעֵיל כ"ג ב') שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁ'קִרְיַת אַרְבַּע' הוּא שֵׁם הַמָּקוֹם, וְהַהֵ"א שֶׁבְּמִלַּת 'הָאַרְבַּע' דִּכְתִיב הָכָא הוּא בִּמְקוֹם 'שֶׁל', כְּלוֹמַר אֵיל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע, וּכְמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִּׁ"י בְּעַצְמוֹ אַחַר זֶה, וְקַל לְהָבִין: תורה כח

(ב) עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃

ב עֵשָׂו נְסִיב יָת נְשׁוֹהִי מִבְּנַת כְּנָעַן יָת עָדָה בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה וְיָת אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן חִוָּאָה׃

רש"י ◄ **עָדָה בַּת־אֵילוֹן** • הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן, וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת עַל שֶׁהָיְתָה מְקַטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **אָהֳלִיבָמָה** • הִיא יְהוּדִית, וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית, לוֹמַר שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַטְעוֹתוֹ אֶת אָבִיו. **בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן** • אִם בַּת עֲנָה, לֹא בַּת צִבְעוֹן? ! עֲנָה בְּנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וַאַיָּה וַעֲנָה". מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה, וְיָצְאַת אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁכֻּלָּן בְּנֵי מַמְזֵרוּת הָיוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 167)

וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית . . כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו (רש"י לו, ב) עֵשָׂו קָרָא לְאִשְׁתּוֹ יְהוּדִית בַּת **בְּאֵרִי הַחִתִּי** (תולדות כו, לד), וְהֵינוּ שֶׁשִּׁנָּה גַּם אֶת שֵׁם אָבִיהָ וְאֶת מְקוֹמוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרָצָה לְהַסְתִּיר אֶת יִחוּסָהּ, **בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן**, הַמְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מַמְזֶרֶת (וְאוּלַי קָרָא לָהּ בַּת **בְּאֵרִי** כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי יִצְחָק, שֶׁעָסַק אָז בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת). וּכְדֵי שֶׁהַשֶּׁקֶר יִתְקַבֵּל עוֹד יוֹתֵר, שִׁנָּה גַּם אֶת מְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ לִמְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ הַשֵּׁנִיָּה – בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן **הַחִתִּי**, כָּךְ שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ לָקַח אֶת שְׁתֵּיהֶן מֵאוֹתוֹ מָקוֹם.

(ג) וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת׃

ג וְיָת בָּשְׂמַת בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת׃

רש"י ◄ **בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל** • וּלְהַלָּן קוֹרֵא לָהּ מָחֲלַת, מָצִינוּ בְּאַגָּדַת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשָׁה מוֹחֲלִין לָהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶם: גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְהָעוֹלֶה לִגְדֻלָּה וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלָמַד הַטַּעַם מִכָּאן, לְכָךְ נִקְרֵאת מָחֲלַת, שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתָיו. **אֲחוֹת נְבָיוֹת** • עַל שֵׁם שֶׁהוּא הִשִּׂיאָהּ לוֹ מִשֶּׁמַּת יִשְׁמָעֵאל, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

(ד) וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃

ד וִילִידַת עָדָה לְעֵשָׂו יָת אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יְלִידַת יָת רְעוּאֵל׃

(ה) וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

ה וְאָהֳלִיבָמָה יְלִידַת יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְּיְלִידוּ לֵהּ בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן׃

רש"י ◄ **וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה וְגוֹ'** • קֹרַח זֶה, מַמְזֵר הָיָה, וּבֶן אֱלִיפַז הָיָה[ד] שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֶל אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו, שֶׁהֲרֵי הוּא מָנוּי עִם אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּסוֹף הָעִנְיָן (ב"ר).

שפתי חכמים

לו (ב) **ג** וְקָשֶׁה, וּלְבָשְׂמַת לָמָּה לֹא כִּינָּה לָהּ שֵׁם טוֹב כְּדֵי לְרַמּאוֹת אֶת אָבִיו, וְהָיָה לוֹ לְעַיֵּל בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת (כ"ו ל"ד) לְהַזְכִּיר אוֹתוֹ שֵׁם כִּינּוּי אִם הָיָה לָהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁעֵשָׂו קָרָא לָהּ שֵׁם אַחֵר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אֶלָּא הַכָּתוּב קְרָאָהּ כָּךְ בְּשֵׁם עֲבוֹדַת אֱלִילִים, לְפִי שֶׁכָּתוּב לְעֵיל אַחַר כָּךְ (כ"ז א) 'וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאוֹת', וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י (שם) 'בַּעֲשָׁנָן שֶׁל אֵלּוּ', וְאִם הָיָה מְשַׁנֶּה שְׁמָהּ הָיָה קָשֶׁה הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁהָיוּ מְקַטְּרוֹת, לְכָךְ קְרָאָהּ לְעֵיל בְּשֵׁם זֶה כְּדֵי לְהַרְאוֹת אֶת זֶה שֶׁלְּכָךְ נִקְרֵאת 'בָּשְׂמַת', עַיֵּין שָׁם וכו'. (מהרש"ל), וְאַף עַל פִּי שֶׁיְּהוּדִית הִיא בַּת בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאָהֳלִיבָמָה הִיא בַּת עֲנָה הַחִוִּי, יֵשׁ לוֹמַר הוּא עֲנָה הוּא בְּאֵרִי, דִּשְׁנֵי שְׁמוֹת הָיָה לוֹ, וְהָא דִּמְיַיחֵס אוֹתוֹ פַּעַם לְמִשְׁפַּחַת הַחִוִּי וּפַעַם לְמִשְׁפַּחַת הַחִתִּי, אֲפָשָׁר דְּאָבִיו הָיָה מִמִּשְׁפַּחַת הַחִתִּי וְאִמּוֹ הָיְתָה מִמִּשְׁפַּחַת הַחִוִּי, לָכֵן מְיַיחֲסוֹ פַּעַם אֶחָד לְמִשְׁפַּחַת הַחִתִּי וּפַעַם לַחִוִּי. וְהָרְאֵ"ם כָּתַב אוּלַי שֶׁבָּאוּ חִתִּי וְחִוִּי עַל אִשָּׁה אַחַת. וְאִם תֹּאמַר מִנָּא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דִּיהוּדִית הִיא אָהֳלִיבָמָה, דִּילְמָא יְהוּדִית מֵדָּה וְאָהֳלִיבָמָה אִשָּׁה אַחֶרֶת הָיְתָה, תֵּירֵץ הָרְאֵ"ם מִדִּכְתִיב 'אֶת נָשָׁיו' וְלֹא כְּתִיב 'נָשִׁים', שְׁמַע מִינָּהּ הֵן הֵן נָשָׁיו הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה: תורה ג

(ה) **ד** כָּתַב הָרְאֵ"ם, וְאִם תֹּאמַר מִנָּא לֵיהּ, דִּילְמָא תְּרֵי קֹרַח הָיוּ, וְיֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן דְּלֹא חָשַׁב אוֹתוֹ בְּבָנָיו שֶׁל אָהֳלִיבָמָה וְאַחַר כָּךְ חָשַׁב אוֹתוֹ בָּאַלּוּפִים שֶׁל אֱלִיפַז, שְׁמַע מִינָּהּ מַמְזֵר הָיָה: תורה ו

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֵת כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:

ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת נְשׁוֹהִי וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת בְּנָתֵהּ וְיָת כָּל נַפְשַׁת בֵּיתֵהּ וְיָת גֵּיתוֹהִי וְיָת כָּל בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲזַל לְאַרְעָא אָחֳרֵי מִן קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי:

רש"י ◄וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ• לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י, עמוד 109 – מתוך 'לקראת שבת')

פֵּרְעוֹן גְּזֵרַת "גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ"

וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו . . וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו – מִפְּנֵי שֶׁטֵּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ הַמּוּטָל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק. אָמַר, אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפֵרְעוֹן הַשֶּׁטֶר (לו, ו. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא הַגְּזֵרָה דְּ"גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" הַמְּטֻלֶּת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, הִיא – שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וְלֹא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם דַּוְקָא (וּכְמוֹ שפירש רש"י שם); אִם כֵּן הֲרֵי בָּזֶה שֶׁעֵשָׂו הֶעְתִּיק עַצְמוֹ לְהַר שֵׂעִיר שֶׁמִּחוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הֲרֵי בָּזֶה גּוּפָא פָּרַע אֶת שֶׁטַּר הַחוֹב?

וַיֵּשׁ לְבָאֵר: הַגְּזֵרָה הַמְּטֻלֶּת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא לִהְיוֹת "גֵּר גּוֹ' בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם". הַיְינוּ, שֶׁנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מְגוּרוֹ כְּ"גֵּר" וְלֹא כְּתוֹשָׁב. וְעֵשָׂו לֹא רָצָה בְּחַיִּים דְּ"גֵּר", אֶלָּא דַּוְקָא "וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר"; וְלָכֵן אֵין זֶה נֶחְשָׁב כִּפְרִיעַת הַ"שֶׁטַּר חוֹב", וּמִמֵּילָא אֵינוֹ זוֹכֶה גַּם בְּמַתְּנַת "הָאָרֶץ הַזֹּאת".

מִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת. כָּל זְמַן הֱיוֹתֵנוּ בַּגָּלוּת, עַד בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, עַל הָאָדָם לָדַעַת וּלְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא "גֵּר" בְּאֶרֶץ לֹא לוֹ, שֶׁלֹּא יִתְיַשֵּׁב חַס־וְשָׁלוֹם בִּזְמַן וְסֵדֶר הַגָּלוּת, אֶלָּא יִהְיֶה "גֵּר" וְזָר לְכָל עִנְיְנֵי הַגָּלוּת, וִיחַכֶּה בְּכָל עֵת וָרֶגַע לַגְּאֻלָּה.

(ז) כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם:

ז אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְּמִתַּב כַּחֲדָא וְלָא יְכִילַת אַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבְרָא יָתְהוֹן מִן קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן:

רש"י ◄וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם• לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: "מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו", מִפְּנֵי שֶׁטַּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת: "כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", הַמֻּטָּל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אָמַר: 'אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפֵרְעוֹן הַשֶּׁטָּר', וּמִפְּנֵי הַבּוּשָׁה שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָתוֹ.

(ח) וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

ח וִיתֵיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

(ט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר:

ט וְאִלֵּין תּוּלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר:

רש"י ◄וְאֵלֶּה• הַתּוֹלָדוֹת שֶׁהוֹלִידוּ בָּנָיו מִשֶּׁהָלַךְ לְשֵׂעִיר.

(י) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יא) וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:

יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:

(יב) וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יב וְתִמְנַע הֲוַת לְחֵינָתָא לֶאֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו וִילִידַת לֶאֱלִיפַז יָת עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה אִתַּת עֵשָׂו:

שפתי חכמים

(ו) ה דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה אֵינוֹ מְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה אֶרֶץ הָלַךְ: תורה ז (ז) ו כְּלוֹמַר וְעוֹד טַעַם אַחֵר: תורה ח

רש"י◄ **וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ.** לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, כַּמָּה הָיוּ תְּאֵבִים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ: תִּמְנַע זוֹ, בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלוֹטָן מֵאַלּוּפֵי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר הָיָה, מִן הַחוֹרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים. אָמְרָה: 'אֵינִי זוֹכָה לְהִנָּשֵׂא לְדֹ', הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ', וּב'דִּבְרֵי הַיָּמִים' מוֹנֶה אוֹתָהּ בְּבָנָיו שֶׁל אֱלִיפַז[ד], מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְיָצְאָה תִּמְנָע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה נַעֲשֵׂית פִּילַגְשׁוֹ, וְזֶהוּ: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלֹא מְנָאָהּ עִם בְּנֵי שֵׂעִיר, שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב.

(יג) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יג וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זָרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יד) וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:

יד וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילִידַת לְעֵשָׂו יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח:

(טו) אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז:

רש"י◄ **אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְּנֵי־עֵשָׂו.** רָאשֵׁי[ט] מִשְׁפָּחוֹת.

טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְּעֵשָׂו רַבָּא תֵּימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז:

(טז) אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה:

טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַּעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפַז בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה:

(יז) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא (דֶ)אֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

שפתי חכמים

(יב) ז (ממ"ש), דְּאִם לא כֵן לָמָּה לֵיהּ 'וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ' וגו', הָיָה לוֹ לוֹמַר גַּם עֲמָלֵק מִבְּנֵי אֱלִיפַז בִּסְתָם, לָמָּה מַזְכִּיר שֵׁם אִמּוֹ טְפֵי מִבְּנֵי אֱלִיפַז הָאֲחֵרִים, גַּם מַאי נָפְקָא מִינָּהּ שֶׁהָיְתָה פִּילֶגֶשׁ אוֹ אִשְׁתּוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'לְהוֹדִיעַ' וכו', עַד 'הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ' וכו', לָכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ (לְקַמָּן פָּסוּק כ"ד ד"ה אֶת) דְּמִשּׁוּם הָכִי הוּזְקַק לִכְתּוֹב מִשְׁפַּחַת הַחוֹרִי, וְקַל לְהָבִין: **ח** כָּתַב הָרְאַ"ם, וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ דְּיֵשׁ כָּאן מִמְּזֻרוּת, דִּילְמָא לְאַחַר שֶׁמֵּת שַׁעִיר הַחוֹרִי נָשָׂא אֱלִיפַז אֵשֶׁת שַׁעִיר וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה תִּמְנַע. וּמַהַרְשַׁ"ל תֵּירֵץ דְּאִם כֵּן הֵיאָךְ שַׁיָּיךְ לוֹמַר שֶׁהָיְתָה בִּתּוֹ פִּילַגְשׁוֹ בְּפַרְהֶסְיָא, בִּשְׁלָמָא כְּשֶׁבָּא אֱלִיפַז עַל אֵשֶׁת שַׁעִיר בְּאִיסּוּר לא הָיוּ יוֹדְעִין הָעוֹלָם שֶׁתִּמְנַע הָיְתָה בִּתּוֹ שֶׁל אֱלִיפַז, וְלִי נִרְאֶה דְּאִם הָיְתָה בִּתּוֹ שֶׁל אֱלִיפַז לָמָּה כְּתִיב (לְקַמָּן פָּסוּק כ"ב) 'וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנַע', הָתֵינַח אִי לַאו בִּתּוֹ שֶׁל אֱלִיפַז הָיְתָה אֶלָּא מִכֹּחַ מַמְזֵרוּת שֶׁבָּא אֱלִיפַז עַל אֵשֶׁת שֵׂעִיר בְּעוֹד שֶׁהָיָה חַי וְהָיוּ הָעוֹלָם סְבוּרִין שֶׁהָיְתָה בִּתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וַאֲחוֹת לוֹטָן מִן הָאָב וּמִן הָאֵם, בָּא לְאַשְׁמוּעִינַן גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, אֲבָל אִי הֲוָה תִּמְנַע בִּתּוֹ שֶׁל אֱלִיפַז בְּהֶיתֵּר וְאַחַר כָּךְ נִשְׂאָהּ אֱלִיפַז לְפִילֶגֶשׁ, כִּי בֶּן נֹחַ מוּתָּר בְּבִתּוֹ, לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ בָּא לְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁהִיא אֲחוֹת לוֹטָן, אוֹ לְהוֹדִיעַ גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וכו', וְהָא הִיא הָיְתָה מִזַּרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם בְּעֵינֵי כֹּל, שֶׁהֲרֵי בְּהֶיתֵּר נָשָׂא אֱלִיפַז אֵשֶׁת שֵׂעִיר וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה תִּמְנַע, וְדוֹ"ק, נִרְאֶה לִי. וְהָרְאַ"ם תֵּירֵץ מִשּׁוּם דְּכָל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַלָּלוּ לא נִכְתְּבוּ כָּאן, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ קְלוֹנָם וּפְסָלְתָּם, מִשּׁוּם הָכִי כָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִיתְלָא בְּהוּ קִלְקוּלָא תָּלֵינַן: תורה יג

(יח) וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם רַבָּא קֹרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה אִתַּת עֵשָׂו:

(יט) אֵלֶּה בְּנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם:

יט אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם:

◆ שבת קודש ט"ז כסלו ◆

(כ) אֵלֶּה בְּנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

כ אִלֵּין בְּנֵי שֵׂעִיר חוֹרָאָה יָתְבֵי דְּאַרְעָא לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

רש"י ◄ יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ • שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֶיהָ קֹדֶם שֶׁבָּא עֵשָׂו לְשָׁם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת פה) שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בְּיִשּׁוּבָהּ שֶׁל אֶרֶץ: מְלֹא קָנֶה זֶה לְזֵיתִים, מְלֹא קָנֶה זֶה לִגְפָנִים, שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין הֶעָפָר וְיוֹדְעִין אֵי זוֹ נְטִיעָה רְאוּיָה לָהּ.

(כא) וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם:

כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם:

(כב) וַיִּהְיוּ בְּנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:

כב וַהֲווֹ בְּנֵי לוֹטָן חוֹרִי וְהֵימָם וַאֲחָתֵהּ דְּלוֹטָן תִּמְנָע:

(כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:

כג וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:

(כד) וְאֵלֶּה בְּנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו:

כד וְאִלֵּין בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דִּי אַשְׁכַּח יָת גִּבָּרַיָּא בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲוָה רָעֵי יָת חֲמָרַיָּא לְצִבְעוֹן אֲבוּהִי:

רש"י ◄ וְאַיָּה וַעֲנָה • יָ"ו יְתֵרָה, וְהוּא כְּמוֹ אַיָּה וַעֲנָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא: (דניאל ח) "תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס", (תהלים עו) "נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס". הוּא עֲנָה • הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהוּא אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן, וְכָאן הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּנוֹ, מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד אֶת עֲנָה. אֶת־הַיֵּמִם • פְּרָדִים, הִרְבִּיעַ חֲמוֹר עַל סוּס נְקֵבָה וְיָלְדָה פֶּרֶד, וְהוּא הָיָה מַמְזֵר וְהֵבִיא פְּסוּלִין לָעוֹלָם (פסחים נד). וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם "יֵמִם"? שֶׁאֵימָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מִיָּמַי לֹא שְׁאָלַנִי אָדָם[כ] עַל מַכַּת פִּרְדָּה לְבָנָה וְחָיָה (חולין ז) (וְהָא

שפתי חכמים

(טו) ט כְּלוֹמַר, הָיוּ נְשִׂיאִים וְרָאשִׁים כָּל אֶחָד מֵהֶם עַל מִשְׁפָּחָה אַחַת, לֹא שֶׁמֵּהֶם נוֹלְדוּ הַמִּשְׁפָּחוֹת: תורה טז

(כד) י וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ דְּצִבְעוֹן בָּא עַל אִמּוֹ דְּהִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר, דִּילְמָא שֵׂעִיר אָבִיו שֶׁל צִבְעוֹן בָּא עַל אֵשֶׁת צִבְעוֹן וְהוֹלִיד אֶת עֲנָה, וְהָעוֹלָם הָיוּ סְבוּרִין דִּבְנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן הָיָה, אֲבָל בֶּאֱמֶת בְּנוֹ שֶׁל שֵׂעִיר הָיָה אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּסְבָרָא הוּא דְּתָלֵינַן קַלְקָלָה בַּמִּקוּלְקָל (בְּבָא בַּתְּרָא ק"ט), וּלְעֵיל נַמִּי מְצִינוּ דְּצִבְעוֹן הָיָה הַמִּקוּלְקָל, דְּבָא עַל כַּלָּתוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל עֲנָה, וְאֵין סְבָרָא לוֹמַר דִּשְׁנֵי מְקוּלְקָלִין הָיוּ. וְאִם תֹּאמַר לְעֵיל גּוּפֵיהּ מְנָא לֵיהּ דְּצִבְעוֹן הָיָה הַמִּקוּלְקָל וּבָא עַל כַּלָּתוֹ, דִּילְמָא עֲנָה הָיָה הַמִּקוּלְקָל וּבָא עַל אִמּוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, וְיֵשׁ לוֹמַר אִם כֵּן הָיוּ נַמִּי שְׁנֵי מְקוּלְקָלִין עֲנָה וְשֵׂעִיר, וְכֵיוָן שֶׁיְּכוֹלִין לִתְלוֹת הַכֹּל בְּצִבְעוֹן תָּלֵינַן, (הָרַא"ם). הִקְשָׁה מַהַרְשַׁ"ל, לָמָּה נַעֲשָׂה שְׁתֵּי נָשִׁים מְקוּלְקָלִין, אֵשֶׁת עֲנָה כַּלָּתוֹ שֶׁל צִבְעוֹן וְאֵשֶׁת שֵׂעִיר אִמּוֹ שֶׁל צִבְעוֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַנָּשִׁים אֵינָן נִקְרָאוֹת מְקוּלְקָלִין שֶׁהֵם אֵינָם עוֹשִׂין מַעֲשֶׂה כְּלָל, אֲבָל הָאִישׁ שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה נִקְרָא מְקוּלְקָל. אִי נַמִּי הַנָּשִׁים יְכוֹלִים לוֹמַר אֲנוּסִים הָיִינוּ, אֲבָל הָאִישׁ אֵינוֹ יָכוֹל לִפְטוֹר עַצְמוֹ בְּטַעֲנָה זוֹ, לְפִי שֶׁאֵין קִישׁוּי אֶלָּא לְדַעַת (יְבָמוֹת נ"ג): כ רְצוֹנוֹ

קָא חָזִינָן דִּחְיָה? אַל תִּקְרֵי וְחָיָה, אֶלָּא וְחִיָּתָה, כִּי הַמַּכָּה לֹא תִתְרַפֵּא לְעוֹלָם, בְּרַשׁ"י יָשָׁן). וְלֹא הֵזִקַק לִכְתֹּב לָנוּ מִשְׁפְּחוֹת הַחוֹרִי, אֶלָּא מִפְּנֵי תִּמְנַע וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.

(כה) וְאֵלֶּה בְּנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה:

כה וְאִלֵּין בְּנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה:

(כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן:

כו וְאִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן:

(כז) אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן:

כז אִלֵּין בְּנֵי אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן:

(כח) אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן:

כח אִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן:

(כט) אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה:

כט אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה:

(ל) אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר:

ל רַבָּא דִשֹׁן רַבָּא אֵצֶר רַבָּא דִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר:

(לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

לא וְאִלֵּין מַלְכַיָּא די מְלִיכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם די מְלַךְ מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים וְגוֹ'** • שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם, וְאֵלּוּ הֵן: שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, רְחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָסָא, יְהוֹשָׁפָט, וּבִימֵי יוֹרָם[מ] בָּנוּ כְּתִיב: (מלכים ב ח) "בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיַּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ", וּבִימֵי שָׁאוּל כְּתִיב: "אֵין מֶלֶךְ בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 153)

שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם (רש"י לו, לא) לְרַשֹּ"י הָקְשָׁה: יִצְחָק הֲרֵי בֵּרֵךְ אֶת יַעֲקֹב בְּבִרְכַּת הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ, וּלְעֵשָׂו אָמַר וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד, וְאִלּוּ כָּאן מִסְפָּר שֶׁאֱדוֹם קִיְּמָה מַלְכוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ (בִּמְקוֹם לַעֲבֹד אֶת יַעֲקֹב), וְאַף קָדְמָה לְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל. וּמִתֵּרֵץ, שֶׁבְּסַךְ־הַכֹּל הָיוּ רַק שְׁמוֹנָה, וְכַאֲשֶׁר הֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת שְׁמוֹנַת הַמְּלָכִים שֶׁלּוֹ **בִּטֵּל** מַלְכוּת עֵשָׂו - אֱדוֹם הָיָה מִשְׁעֻבָּד לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. זֶהוּ שֶׁדַּיֵּק הַכָּתוּב "**לִפְנֵי** מְלָךְ מָלָךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁהֵרֵי מִיָּד כְּשֶׁהֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת מְלָכָיו **בִּטֵּל** אֶת מַלְכוּת עֵשָׂו.

(לב) וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה:

לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בַּר בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה:

(לג) וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה:

לג וּמִית בָּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר זֶרַח מִבָּצְרָה:

רש"י◄ **יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה** • בָּצְרָה מֵעָרֵי מוֹאָב הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה מח) "וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְגוֹ'". וּלְפִי שֶׁהֶעֱמִידָה מֶלֶךְ לֶאֱדוֹם, עַתִּידָה לִלְקוֹתנ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה לד) "כִּי זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה".

שפתי חכמים

לוֹמַר דְּרַבִּי חֲנִינָא הָיָה רוֹפֵא וְאָמַר מִיָּמַי לֹא שְׁאָלֻנִי אָדָם עַל רְפוּאַת מַכַּת פִּרְדָּה וְנָתַתִּי לוֹ רְפוּאָה: תורה כה

(לא) ל רוֹצֶה לוֹמַר, כֵּיוָן דִּכְתִיב 'וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאָמֵץ' (לעיל כ"ה כ"ג), מַשְׁמַע דְּלֹא יִשְׁוּו בִּגְדוּלָּה, וְלָכֵן כְּשֶׁהִמְלִיכוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בָּטֵל הַמַּלְכוּת שֶׁל עֵשָׂו כָּל אוֹתוֹ זְמַן שֶׁמָּלְכוּ, כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: **מ** דְּהוּא הָיָה הָאַחֲרוֹן, וּמִיַּד בִּימָיו הִתְחִיל מַלְכוּת שֶׁל עֵשָׂו, וְכֵן בִּימֵי שָׁאוּל שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן מִיַּד בָּטְלָה מַלְכוּת שֶׁל עֵשָׂו: תורה לב

(לג) **נ** (מר' מֶענְדֶל), דְּקָשֶׁה לְרַשֹּ"י, לָמָּה לוֹ לְיַיחֲסוֹ אַחַר אָבִיו כֵּיוָן שֶׁיְּיחֲסוֹ עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, כְּמוֹ 'שַׁמְלָה מִמַּשְׁרֵקָה' וכו',

(לד) וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃

לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא דָרוֹמָא׃

(לה) וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃

לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר בְּדַד דִּקְטַיל יָת מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית׃

רש"י◄ הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב• שֶׁבָּא מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה, וְהָלַךְ מֶלֶךְ אֱדוֹם לַעֲזֹר אֶת מוֹאָב, וּמִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁהָיוּ מִדְיָן וּמוֹאָב מְרִיבִים זֶה עִם זֶה, וּבִימֵי בִּלְעָם עָשׂוּ שָׁלוֹם לְהִתְקַשֵּׁר עַל יִשְׂרָאֵל.

(לו) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃

(לז) וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃

לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחוֹבֵי דְעַל פְּרָת׃

(לח) וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃

לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר׃

(לט) וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃

לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד בַּת מְצָרֵף דַּהֲבָא׃

רש"י◄ בַּת מֵי זָהָב• מַהוּ זָהָב? עָשִׁיר הָיָה, וְאֵין זָהָב חָשׁוּב בְּעֵינָיו לְכָלוּם.

(מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃

מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעָיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא תִּמְנָע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת׃

רש"י◄ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו• שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם[ס] לְאַחַר שֶׁמֵּת הֲדַר וּפָסְקָה מֵהֶם מַלְכוּת. וְהָרִאשׁוֹנִים, הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה, הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם, הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם, שֶׁלֹּא תִּיקְשֵׁי הָא כְּבָר מָנָה לְעֵיל אַלּוּפֵי בְּנֵי עֵשָׂו, גַּם שָׁם מָנָה אֲחֵרִים. וְהָא רְאָיָה שֶׁאֵלּוּ נִקְרָאִים עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם, דְּהָא מַגְדִּיאֵל הִיא רוֹמִי כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (פְּרָשָׁה פ"ג ג) שֶׁנִּרְאָה לְרַבִּי אַמִּי בַּחֲלוֹם הַיּוֹם מֶלֶךְ מַגְדִּיאֵל, אֲבָל בַּאֲחֵרִים כְּגוֹן אַלּוּף קְנַז וכו' אֶפְשָׁר שֶׁהֵם נִקְרָאִים עַל שֵׁם תּוֹלְדוֹתָם, מֵאַחַר שֶׁנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה בְּשֵׁמוֹת אֵלּוּ גַּם כֵּן, וְכֵן אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף תִּמְנָע יֵשׁ לוֹמַר שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם טְפֵי, מֵאַחַר דְּמָצִינוּ לְעֵיל שֶׁהֵם שְׁמוֹת אָדָם, וְאִינָּךְ גַּם כֵּן אֵין הֶכְרֵחַ שֶׁהֵם שְׁמוֹת מְדִינָה, לְכָךְ מֵבִיא רְאָיָה מִמַּגְדִּיאֵל שֶׁהוּא שֵׁם מָקוֹם, לָכֵן יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכֻּלָּם נִקְרָאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם, שֶׁבָּא זֶה וְגִלָּה עַל זֶה: תורה מא

וְתֵירֵץ שֶׁלֹּא הָיָה אִישׁ יָדוּעַ וְנִיכָּר עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, וְלָזֶה הוּצְרַךְ לְיַחֲסוֹ עַל שֵׁם אָבִיו וְלֹא יִיחֲסוֹ עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁעָתִידָה לִלְקוֹת וכו': תורה לד

(מ) ס (ממ"ש), רָצָה לוֹמַר, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב 'לְמִקְוֹמוֹתָם בִּשְׁמוֹתָם', פֵּירוּשׁ שֶׁנִּקְרְאוּ שְׁמוֹתָן עַל שֵׁם מְקוֹמוֹתָם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ 'וְהָרִאשׁוֹנִים וכו'

(מא) אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃

מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִּינֹן׃

(מב) אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃

מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר׃

שפתי חכמים

(מג) אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנְהוֹן בְּאַרְעָא אַחֲסַנְתְּהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי: פ פ פ

רש"י◄ מַגְדִּיאֵל • הִיא רוֹמִי:

פפפ קנ"ד פסוקים. קליט"ה סימן. חסלת פרשת וישלח

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפב - רפד

אגרות קודש

ב"ה, עשרה בכסלו, ה'תשי"א
ברוקלין

כבוד הרה"צ בנש"ק הוו"ח אי"א נו"מ וכו'

מהרר"י שליט"א אדמו"ר מ...

שלום וברכה!

קרוב יום התשעה עשר בכסלו, יום ג' (לסדר את אחי אנכי מבקש. זח"א קפ"ד, א) שהוכפל בו כי טוב, הוא יום ההילולא רבא של אדמו"ר הרב המגיד ממעזריטש - תלמידו הגדול וממלא מקומו של אדמו"ר הבעש"ט - אשר את מימיהם אנו שותים ולאורם אנו הולכים,

הוא יום גאולת אדמו"ר הזקן ונצחון תורת החסידות - תורת הבעש"ט - אשר בני **ישראל** יצאו ביד רמה.

ידועה שאלת הבעש"ט למשיח: אימתי אתי מר ותשובת משיח צדקנו: בעת שיתפרסם למודך **ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה**. - כי זהו הקדמה והכנה לביאת המשיח.

מתוך תשומת לב לחוב הקדוש המוטל על כל ישראל וביחוד על מנהיגי ישראל בכלל ועל מנהיגי עדות החסידים בפרט, וזכות הגדולה שלהם - להפיץ מעינות החסידות, כפי אשר הנחילו אותם לנו מורנו הבעש"ט ואחריו מורנו הרב המגיד ותלמידיהם נשיאי עדות החסידים -

הנני להציע בזה, לכקמ"ע אשר ביום הבהיר הזה הוא יום י"ט כסלו הבע"ל, או גם בשבתות שלפניו ושלאחריו - לסדר מסבות והתועדות של כל אלה אשר השפעתו עליהם, אשר בהתועדות אלו יתעוררו בפרט לעבודה בהפצת המעינות - מעינות תורת הבעש"ט תלמידיו ותלמידי תלמידיו - חוצה, ובכלל לקביעות עתים לתורה, שמירת המצוות בהידור, ואהבת רעים וזיכוך המדות ע"פ תורת החסידות.

וזכות נשיאינו, נשיאי ישראל, יגן עלינו כולנו, להצליח במילוי שליחותינו בעלמא דין,

ועינינו תחזינה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, בעגלא דידן, אמן.

הדו"ש בלונ"ח,

מ. שניאורסאהן

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שַׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאֶתְהַלְּכָה בֶרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֵלִיצֻנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקֻּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנִּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיִדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְּרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדוֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכַחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי:
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי:
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי:
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:

קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

המשך ביאור למס' נדה ליום שני עמ' ב

אחד' (לעיל מד:), שהכוונה שמלאו לה שלש שנים שלמות ונכנסה ליום הראשון של שנתה הרביעית [וכן 'בן תשע שנים ויום אחד' (לעיל מה.), 'בת אחת עשרה שנה ויום אחד' (לעיל מה:)], ואילו במשנתנו שנינו 'בת עשרים שנה' ולא מוזכר 'ויום אחד'. הגמרא דנה האם שינוי לשון זה מורה על הבדל בדין.

אָמַר רַב, הֲלָכָתָא כְּכוּלֵּי פִּרְקִין מֵעֵת לְעֵת – כל השנים המוזכרות בפרקנו זה הן שנים שלמות מיום אל יום, ואין אומרים שיום אחד של שנת העשרים יחשב כשנה וכיון שיעברו עליו תשע עשרה שנים ויום אחד יקרא 'בן עשרים' [לענין המדובר במשנתנו]. ואף על פי שלא נאמר במשנתו 'בן עשרים שנה ויום אחד', הרי זה כאילו נאמר 'ויום אחד'. **וְעוּלָּא אָמַר, דִּתְנַן תְּנַן וּדְלֹא תְּנַן לֹא תְּנַן** – במשניות ששנינו בהן בפירוש 'ויום אחד', כגון בת שלש שנים ויום אחד, וכן כל שאר המשניות חוץ ממשנתנו, צריך שנים שלמות, ובמקום שלא שנינו 'ויום אחד' אין צריך שנים שלמות, אלא משנכנס יום אחד בשנת העשרים הרי זה 'בן עשרים'.

הגמרא מקשה על רב: **כִּשְׁלָמָא לְעוּלָּא**, שמחלק בין משנתנו לשאר המשניות, **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי הָכָא יוֹם אֶחָד** – שזהו ששנינו במשניות לעיל 'ויום אחד', **וְהָכָא** במשנתנו **לֹא קָתָנֵי** 'ויום אחד', משום שבמשנתנו אין צריך שנים שלמות. **אֶלָּא לְרַב,** ליתני – ראוי היה שישנה התנא גם במשנתנו 'ויום אחד', ומדוע שינה את לשונו ממשניות הקודמות.

הגמרא מוסיפה להקשות על רב: **וְעוֹד קשה, דתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שְׁנַת עֶשְׂרִים שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם,** והיינו שמלאו לו תשע עשרה שנים שלמות ועוד שלשים יום משנתו העשרים, **הֲרֵי הִיא כִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְכָל דְּבָרֶיהָ,** שאם לא הביא שתי שערות ויש בו סימני סריס, הרי הוא סריס. **וְכֵן הוֹרָה רַבִּי בְּלוּד,** שאין צריך שנים שלמות בענין זה, **וּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם הֲרֵי הִיא כִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְכָל דְּבָרֶיהָ,** ואם לא הביא שתי שערות והביא סימני סריס, הרי הוא סריס.

הגמרא מסיימת את הקושיא: **כִּשְׁלָמָא** דסתירת דברי **רַבִּי** ודְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר [שרבי אמר שמונה עשרה ורבי יוסי בן כיפר אמר עשרים] **לֹא קַשְׁיָא,** ואין להוכיח מסתירה זו שדברי הברייתא משובשים, שיש ליישב, **הָא** דאמר רבי, שמונה עשרה שנה, הוא **כְּבֵית שַׁמַּאי** במשנתנו, **וְהָא** דאמר רבי יוסי בן כיפר, עשרים שנה, הוא **כְּבֵית הִלֵּל, אֶלָּא לְרַב קַשְׁיָא** מהברייתא, שמבואר בה שאין צריך שנים שלמות.

מתרצת הגמרא: **תַּנָּאֵי הִיא** – הדבר שנוי במחלוקת התנאים, ואף שבברייתא מבואר לא כרב, רב סבר כתנא אחר. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים,** כגון 'כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ' (ויקרא יב ו), וכן **שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבְתֵי עָרֵי חוֹמָה,** שנאמר (ויקרא כה כט) 'וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְאֻלָּתוֹ עַד תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ', שהמוכר בית בעיר המוקפת חומה מימות יהושע, יכול לפדותו בעל כרחו של הלוקח בתוך השנה הראשונה מיום המכר, וכן **שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָה,** שהמוכר שדה שהיא אחוזת אבותיו, יכול לפדותה בעל כרחו של הלוקח אחרי שתשהה בידו שתי שנים, וכן **שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁבָּעֶבֶד עִבְרִי,** כמו שכתוב (שמות כא ב) 'כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְّבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם', **וְכֵן** השנים **שֶׁבְּבֵן וְשֶׁבְּבַת,** והיינו בן עשרים שנה ובת עשרים שנה האמורות בסריס, **כּוּלָּן מֵעֵת לְעֵת** – כל השנים הללו הן שנים שלמות מיום אל יום.

הגמרא מביאה מקורות לדברי הברייתא: **שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים מְנָא לָן** שהיא שנה שלמה. **אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר קְרָא** (ויקרא יב ו) 'כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ', ומשמע שהיא שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ, המסתיימת כעבור שנה שלמה מיום לידתו, **וְלֹא שָׁנָה שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם** שמסתיימת בא' בתשרי.

שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבְתֵי עָרֵי חוֹמָה מְנָלָן שהיא שנה שלמה. **אָמַר קְרָא** (ויקרא כה כט) 'וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְאֻלָּתוֹ עַד תֹּום שְׁנַת מִמְכָּרוֹ', ומשמע שהיא שנה הנמדדת לפי מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ, **וְלֹא שְׁנַת שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם** שמסתיימת בכ"ט אלול.

שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָה מְנָלָן שהן שתי שנים שלמות מיום אל יום. **אָמַר קְרָא** (ויקרא כה טו) 'בְּמִסְפַּר

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י' כסלו מפרק נה עד סוף פרק נט	**יום רביעי - י"ג כסלו** מפרק סט עד סוף פרק עא
יום שני - י"א כסלו מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום חמישי - י"ד כסלו** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שלישי - י"ב כסלו מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום שישי - ט"ו כסלו** מפרק עז עד סוף פרק עח
שבת קודש - ט"ז כסלו פרק כ מפרק עט עד סוף פרק פב	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י' כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קנה, משא"כ ההלכות... עד עמ' 316, אלקות.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהֲלָכוֹת, הֲרֵי הָאֶרֶת הַחָכְמָה מְאִירָה בָּהֶן בְּגִלּוּי, – הן אינן מעלימות על הארת ה"חכמה" שבהן, וּלְבוּשׁ הָעֲשִׂיָּה – שההלכות הרי באו בענינים של עולם הזה ויש עליהן לבוש מעולם ה"עשיה", אך הלבוש של "עשיה", הוּא דֶּרֶךְ מַעֲבָר לְבַד, – הן רק עוברות דרך לבוש ה"עשיה", אך אין זה אומר שלבוש ה"עשיה" פועל שינוי במהותן, כפי שהדבר בדרך של התלבשות, שהמלביש פועל על המלובש להיות כמו המהות של המלביש. כְּמוֹ בְּ"יוֹם טוֹב", שֶׁחֶסֶד דַּאֲצִילוּת הַמְלֻבָּשׁ לְגַמְרֵי בְּחֶסֶד דִּבְרִיאָה מְחַיֶּה עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי – וזאת – עַל־יְדֵי מַעֲבַר חֶסֶד דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה, הַנִּקְרָא גַּם־כֵּן הִתְלַבְּשׁוּת[49], – שחסד ד"בריאה" מתלבש בחסד ד"יצירה" ובחסד ד"עשיה", למרות שאין זו התלבשות ממש, שֶׁאִם־לֹא־כֵן, לֹא הָיָה פּוֹעֵל בְּגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה. – הרבי הרש"ב נשמתו־עדן, מסביר בקונטרס "ומעין"[50] דיוק לשון רבנו הזקן כאן, שהכוונה היא שכדי שתהיה פעולה של גשמיות ממש בעולם הזה, לא מספיק ה"יש" של עולם ה"בריאה" הנקרא "יש" לגבי "אצילות" (אך לגבי "יצירה" זה עדיין רוחני), ואף כשאור החסד ד"בריאה" יעבור "דרך מעבר" הספירות של "יצירה" ו"עשיה" – לא תהיה עדיין השפעה **גשמית** ממש, אלא זה צריך להיות על־ידי **התלבשות** בכלים ובלבושים של "יצירה" המסתירים במדה מרובה יותר על האור האלקי של החסד העליון, והוא נעשה על־ידי־זה בבחינה של מציאות, ולאחר מכן הוא מתלבש בכלים ובלבושים של "עשיה" המסתירים **עוד יותר** מאשר הכלים והלבושים של "יצירה", ואור זה נעשה יותר בבחינה של "יש", ובכוחו לבוא בהשפעה גשמית של עולם הזה. על־כל־פנים, כשם שהדבר ביום־טוב, שמבלי הבט על ענין ההתלבשות ב"יצירה" ו"עשיה", נחשב האור המאיר ביום־טוב כאור של חסד ד"בריאה", כך גם בהלכות, שההתלבשות בהלכות היא רק באופן של "מעבר" והיא נשארת הארה של "חכמה עילאה", וְאַף שֶׁגַּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה וַדַּאי מַסְתִּיר לְגַמְרֵי אֲפִלּוּ – על הַחֶסֶד דַּעֲשִׂיָּה, – ובודאי שהיא מסתירה על הארת ה"חכמה עילאה", כלומר, שהדבר הגשמי אודותיו דנה התורה, כפי שיזכיר להלן, למשל הפרה והחמור הגשמיים אודותם דנה ההלכה של "המחליף פרה בחמור", הרי הפרה והחמור הגשמיים (של בעל הפרה ובעל החמור הבאים לדין תורה בגין ענין של "מחליף פרה בחמור") מסתירים בודאי על ענין של חסד ד"עשיה", מִכָּל־מָקוֹם הַהֲלָכָה עַצְמָהּ אֵינָהּ נַשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ, שֶׁהִיא – ההלכה והפסק, בְּחִינַת רָצוֹן הַנִּמְשָׁךְ מֵחָכְמָה עִלָּאָה לְהָקֵל אוֹ לְהַחֲמִיר, – שכך מחייבת חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא שיהיה רצונו יתברך ופסק ההלכה להקל או להחמיר, רַק שֶׁ – הרצון יוֹרֵד וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי בְּגַשְׁמִיּוּת, – הרצון העליון מתבטא בהתגלות בענין גשמי, כְּמַיִם הַיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ כוּ', – שאותם המים שהיו בתחלה במקום הגבוה נמצאים עתה במקום הנמוך, וְהַדָּבָר הַגַּשְׁמִי עַצְמוֹ שֶׁבּוֹ מְדַבֶּרֶת הַהֲלָכָה, בֶּאֱמֶת הוּא מַסְתִּיר לְגַמְרֵי, כְּמוֹ – ההלכה של "הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר"[51], וְכֵן – ההלכה של בְּשַׂר הַפִּגּוּל אוֹ לֹא פִּגּוּל וְכָשֵׁר. – שהפרה והחמור הגשמיים והבשר הגשמי אודותיו דנים אם הוא פיגול או לא – מסתירים באמת לגמרי על הארת ה"חכמה עילאה". מה שרבינו אומר שהדבר הגשמי עצמו אודותו דנה ההלכה, מסתיר בודאי לגמרי – למרות שלעיל (קנו, ב) אמר לגבי מצוות שבאחיזת האתרוג **הגשמי** של מצוה, תופסים מהות האלקות ד"אצילות" – הרי זה, מפני שלגבי מצוה, הרי האתרוג הגשמי הוא חלק מן המצוה, לכן אין גשמיות האתרוג מסתירה, אלא זה בטל לגמרי באלקות, ואילו כאן לגבי ההלכה הרי הפרה הגשמית או החמור הגשמי אינם חלק של ההלכה, לכן הם מסתירים, אך השכל הגשמי בו התלבשה ההלכה, כיוון שהוא חלק מן ההלכה, שההלכה **התלבשה** בשכל גשמי **זה** – אכן אינו מסתיר. רַק הַהֲלָכָה בְּעַצְמָהּ – הפסק עִם הַטַּעַם הַנִּגְלֶה, – מדוע הפסק הוא כך וכך, הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה – חלק השכל והטעם של הגמרא, וְיִצִּירָה – חלק פסק ההלכה של המשנה, דִּבְחִינַת נִשְׁמָה, שֶׁהוּא אֱלֹקוּת, הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה נֶפֶשׁ רוּחַ דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, – שנפש־רוח הן ענין של נברא, שֶׁהֵן דְּחִילוּ וּרְחִימוּ – יראה ואהבה, שֶׁל הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת וְחָכְמָה

קונטרס אחרון

משא"כ ההלכות הרי הארת החכמה מאירה בהן בגילוי ולבוש העשי' הוא דרך מעבר לבד כמו ביום טוב שחסד דאצי' המלובש לגמרי בחסד דבריאה מחיה עוה"ז הגשמי ע"י מעבר חסד דיצי' ועשי' הנק' ג"כ התלבשות שאל"כ לא הי' פועל בגשמיות עוה"ז ואף שגשמיות עוה"ז ודאי מסתיר לגמרי אפילו החסד דעשיה מ"מ ההלכה עצמה אינה גשמיות ממש שהיא בחי' רצון הנמשך מח"ע להקל או להחמיר רק שיורד ומאיר בבחי' גילוי בגשמיות כמים היורדים ממקום גבוה כו' והדבר הגשמי עצמו שבו מדברת ההלכה באמת הוא מסתיר לגמרי כמו המחליף פרה בחמור וכן בשר הפיגול או לא פיגול וכשר רק ההלכה בעצמה עם הטעם הנגלה היא מבחי' מלכות דבריאה ויצי' דבחי' נשמה שהוא אלקות המחיה ומהוה נפש רוח דבי"ע שהן דחילו ורחימו של המלאכים והנשמות

---

49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אוה"ת שמיני תע ואילך". **50.** עמוד 123. **51.** ב"מ ק, א. וש"נ.

בִּינָה דַּעַת שֶׁלָּהֶם, – ההשגה וההתבוננות בגדלות ה' המביאות לאהבה ולירא. כל זה מתהווה ומקבל חיות **מֵאַיִן לְיֵשׁ.** – כפי שכל נברא מתהווה מ"אין" ל"יש", **וְלָכֵן** – ההארה מ"חכמה" הבאה על־ידי מלכות ד"בריאה" ו"יצירה", שהיא הענין של תורה כפי שהיא ב"בריאה" ו"יצירה" לפני שהיא באה למטה בעולם, כמו המים היורדים ממקום גבוה לנמוך, **הִיא מַרְוָה צִמְאוֹנָם** – של המלאכים והנשמות שבעולם ה"בריאה" ו"יצירה" **קֹדֶם שֶׁיָּרְדָה לָעוֹלָם הַזֶּה, כַּמַּיִם הַיּוֹרְדִים** – ממקום גבוה לנמוך **כו'**[52]. **וְגַם אַחַר שֶׁ**– ההארה מ"חכמה עילאה", **יָרְדָה לַעֲשִׂיָּה, הִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דַּעֲשִׂיָּה, אֲפִלּוּ דִּבְחִינַת נְשָׁמָה שֶׁהִיא אֱלֻקוּת.** – שכן, זה אלקות של "עשיה", ואילו ההארה של "חכמה עילאה" שבהלכות היא האלקות של "אצילות". למדנו לעיל, שבמלכות ד"בריאה" ו"יצירה" של נשמה, מלובשת מהות "חכמה עילאה דאצילות", ואור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה" אינו מעלים על אור ה"חכמה עילאה" שבה, שכן (כפי שהרבי רש"ב נ"ע מסביר במאמר דיבור־המתחיל "בה אמר ה'" תרס"ז[53]) בהתלבשות קיים הבדל אם ההתלבשות היא במדריגה שהיא כמו **המהות** של המדריגה העליונה יותר שהיא מתלבשת בה – או שהיא **מהות אחרת** מהמדריגה העליונה. כלומר, בשעה שהאור האלקי מתלבש במדריגה **שאיננה** אלקות, מתעלם ומסתתר האור האלקי בהתלבשות זו, ואילו בשעה שגם **המלביש** הוא אלקות (אלא במדריגה קטנה יותר) – אין המדריגה העליונה מתעלמת ומסתתרת, אלא המהות ממש של המדריגה העליונה – מאירה במדריגה התחתונה. זהו ההפרש בין התלבשות אור הנשמה של בריאה יצירה עשיה שהוא **אלקות** בג' ראשונות (חכמה־בינה־דעת) של "בי"ע" (בריאה־יצירה־עשיה) שהם **נבראים**, שאור הנשמה הוא בהעלם והסתר מהם כמו ההעלם וההסתר שבורא מתעלם ומסתתר מנברא, כלומר, שלא מאירה **מהות** אור הנשמה, כי־אם **מציאותו** בלבד – לבין התלבשות בחינת "חכמה עילאה" (עליונה) באור הנשמה ד"בי"ע" שב**הלכות**, שכיוון שאור הנשמה הוא הרי גם **אלקות**, לכן מאירה **מהות** "חכמה עילאה" ממש בגילוי באור הנשמה, ואור הנשמה אינו מסתתר ומתעלם. ולכן, למרות שמה שמאיר **בגילוי** בהלכות הערוכות לפנינו, הוא בחינת אור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה", אף־על־פי־כן מלובשת בו (באור הנשמה של "מלכות דבריאה ויצירה") **מהות** "חכמה עילאה דאצילות", שאינה מסתתרת ומתעלמת. כלומר, שאור ה"אצילות" מאיר בגילוי ממש לגבי אור הנשמה, ולכן בהלכות שאנו לומדים, הרי למרות שלא מאירה בגילוי ממש בחינת "חכמה עילאה", אף־על־פי־כן אין זה בבחינת העלם והסתר, כי־אם בבחינת מיעוט בלבד, **שביכלתה** לבוא לבחינה של גילוי ממש.

קונטרס אחרון

וחב"ד שלהם מאין ליש ולכן היא מרוה צמאונם קודם שירדה לעוה"ז כמים היורדים כו' וגם אחר שירדה לעשי' היא למעלה מעלה מבחי' חב"ד דעשי' אפי' דבחי' נשמה שהיא אלקות

יום שני י"א כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 316, והטעם משום דחב"ד... עד עמ' 316, וגמרא.

וְהַטַּעַם, – מדוע גם אחרי שהארת "חכמה עילאה" ירדה ב"עשיה", היא עדיין למעלה גם מ"חב"ד דעשיה" של בחינת הנשמה? – **מִשּׁוּם דְּחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דַּעֲשִׂיָּה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה הוּא מְקוֹר הַחַיּוּת דְּחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דְּנֶפֶשׁ רוּחַ וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, – של נפש רוח, וְהִתְהַוּוּתָן מֵאַיִן לְיֵשׁ עִם תּוֹלְדוֹתֵיהֶן, עַד סוֹף הָעֲשִׂיָּה, הִיא הָאָרֶץ וְכָל צְבָאָהּ.** – הרי, ש"חב"ד דעשיה" של הנשמה, היא מקור **לנבראים. אֲבָל חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת דַּהֲלָכוֹת בְּטַעֲמֵיהֶן שֶׁבְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה וְיִצִירָה,** – המקום והמדריגה של ההלכות וטעמיהן – שם **אין** "חב"ד" **אלו** מקור לנבראים, כי־אם – **עֲנָיָן הַחָכְמָה** – שבהן, **הִיא בְּתִקּוּן פַּרְצוּפֵי הָאֲצִילוּת, שֶׁבָּהֶן** – בפרצופים של "אצילות", **תְּלוּיִין כָּל טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, מִצְוֹת־עֲשֵׂה בְּה' חֲסָדִים,** – של "ז"א דאצילות", **וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה בְּה' גְּבוּרוֹת.** – של "ז"א דאצילות", **וּמִשּׁוּם הָכִי** – ולכן, **נָמֵי,** – גם **כְּשֶׁיָּרְדוּ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּנִּבְרָאִים,** – כשטעמי ההלכות, שבעצם הם הפרצופים של "אצילות" – ירדו להיות טעמים של הלכות לנבראים, **הֵן בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה וְיִצִירָה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה דַּוְקָא,** – שנשמה היא אלקות, **שֶׁהוּא**

קונטרס אחרון

והטעם משום דחב"ד דעשי' דבחי' נשמה הוא מקור החיות דחב"ד דנפש רוח ותולדותיהן והתהוותן מאין ליש עם תולדותיהן עד סוף העשיה היא הארץ וכל צבאה. אבל חב"ד דהלכות בטעמיהן שבמל' דבריאה ויצי' ענין החכמה היא בתיקון פרצופי האצי' שבהן תלוין כל טעמי המצות מ"ע בה' חסדים ומל"ת בה"ג ומשו"ה נמי כשירדו להתלבש בנבראים הן במל' דבריאה ויצי' דבחי' נשמה דוקא שהוא מכלים דאצי' ולא בבחי'

---

52. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: תענית ז, א. **53.** המשך תרס"ו ע' תכד ואילך.

– הנשמה היא **מִכֵּלִים דַּאֲצִילוּת**, – ל' הכלים של "זו"ן דאצילות" נעשים נשמה ל"בי"ע", **וְלֹא בִּבְחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ**. – והן לא התלבשו בבחינת רוח ונפש שהן "נבראה". **וְאַף דְּחָכְמָה־בִינָה־דַעַת דִּבְרִיאָה יְצִירָה דִּבְחִינַת נְשָׁמָה, שֶׁגְּבֹהָה מְאֹד מַעֲלָתָן עַל בְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה יְצִירָה דִּנְשָׁמָה**, – שכן, זו **חב"ד**, העליונות בספירות עולם זה, וזו **מלכות**, התחתונה בספירות עולם זה, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – "חב"ד דבריאה יצירה", **הֵן מָקוֹר לְחָכְמָה־בִינָה־דַעַת דִּבְרִיאָה יְצִירָה שֶׁל בְּחִינוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ שֶׁהֵן הַמַּלְאָכִים** – ואם־כן, כיצד אנו אומרים לעיל, שאי אפשר ל"**מלכות** דבריאה יצירה" דנשמה, להיות מקור לנבראים – בשעה ש"**חב"ד** דבריאה יצירה" דנשמה, שהיא למעלה מעלה ממנה, היא מקור לנבראים? **לֹא קָשֶׁה מִידִי**, – לא קשה כלל, **דְּבֶאֱמֶת הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת** – המתהווים מ"חב"ד דבריאה יצירה", **אֵינָן אֶלָּא מִטִּיפָּה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵחָכְמָה־בִינָה־דַעַת דִּנְשָׁמָה לְ"יסוֹד וְזֵעִיר־אַנְפִּין", וְנִתַּן** – ונמשך ל"**נוּקְבָא**", – ל"מלכות", **וּמִשָּׁם יָצְאוּ** – המלאכים והנשמות, **בִּבְחִינַת "לֵידָה"**. – שנולדה מציאות חדשה, הרי שאין זה התפשטות של חב"ד כפי שהדבר הוא בהלכות, שמהתפשטות כזו אי־אפשר באמת שיהיה מקור לנבראים, כי־אם באופן של **טיפה ולידה**, יכול להיות מחב"ד דבריאה יצירה, אפילו של נשמה, ענין של נבראים, **כִּי אַף אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁנִּבְרְאוּ מֵהֶאָרַת הַכֵּלִים דְּנוּקְבָא** – "מלכות" **דַּאֲצִילוּת, הֲרֵי הֵם הַיּוֹרְדִים** – בבריאה־יצירה־עשיה, **וְנַעֲשִׂים נְשָׁמָה**. – לבריאה־יצירה־עשיה. **אֲבָל עִצְמוּת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת דִּנְשָׁמָה מִתְפַּשֵּׁט בּוֹ' קְצָוֹת דִּזְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא, וְשָׁם הֵם שִׁיתָא** – ששה **סִדְרֵי מִשְׁנָה וּגְמָרָא**. – ענין ההלכות של תורה, הרי, **שעצמות** חב"ד באה דוקא בהלכות של תורה שהיא אלקות, ותורה באה בבחינת נשמה שהיא אלקות.

קונטרס אחרון

נפש רוח. ואף דחב"ד דבריאה יצירה דבחי' נשמה שגבהה מאד מעלתן על בחי' מלכות דבריאה יצירה דנשמה ואעפ"כ הן מקור לחב"ד דבריאה יצירה של בחי' נפש רוח שהן המלאכים. לק"מ דבאמת המלאכים והנשמות אינן אלא מטפה הנמשכת מחב"ד דנשמה ליסוד ז"א וניתן לנוק' ומשם יצאו בבחי' לידה כי אף את"ל שנבראו מהארת הכלים דנוק' דאצי' הרי הם היורדים ונעשים נשמה. אבל עצמות חב"ד דנשמה מתפשט בו"ק דזו"ן ושם הם שיתא סדרי משנה וגמרא

יום שלישי י"ב כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 316, ומ"ש בע"ח... עד עמ' קנט, וכו' וד"ל:

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'[54] **הַכָּוָנָה נַעֲשָׂה לְבוּשׁ נִשְׁמָה, וְעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה** – נעשה **לְבוּשׁ רוּחַ דְּרוּחַ דִּיצִירָה עַל־יְדֵי מִשְׁנָה**, – על־ידי לימוד המשנה שהיא ב"יצירה" נעשה לבוש רוח דרוח, **וְרוּחַ דִּנְשָׁמָה דִּבְרִיאָה עַל־יְדֵי הַגְּמָרָא** – שגמרא היא ב"בריאה". הרי, שעל־ידי תורה נעשה לבוש של "רוח", שהיא הרי "נברא"? **יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְינוּ דַּוְקָא עַל־יְדֵי תּוֹרַת הָאָדָם** – שהוא לומד, **בָּעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלֶה לְמַעְלָה**, – נעשה אז לבוש של תורה, כיוון שזה בא מהאדם שהוא נברא. **אֲבָל הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ שֶׁנִּתַּן בְּסִינַי** – כפי שהתורה ניתנה מלמעלה למטה, **הוּא בִּנְשָׁמָה**, – שהיא אלקות, **וְלָכֵן הוּא** – לימוד ה"תלמוד", **מְבָרֵר הָרוּחַ, וְכֵן בְּמִשְׁנָה דִּיצִירָה**. – שכפי שהיא ניתנת מלמעלה מסיני, היא בבחינת נשמה. **וְאַף אִם תִּמְצֵי לוֹמַר, שֶׁגַּם הַנִּתָּן מִסִּינַי** – מלמעלה למטה, **הוּא בְּרוּחַ דִּבְרִיאָה יְצִירָה** – אבל הרי זה באופן כזה שאין זה שום **מציאות** של נברא, אלא באופן של "**שליח**" שאיננו מציאות לעצמו, אלא מציאותו היא כוח המשלח, כך שאין זה כמו מציאות הנברא של נבראים אחרים, ובלשון רבנו הזקן: **הֲרֵי נוֹדַע שֶׁכָּל מַלְאָךְ שֶׁהוּא שָׁלִיחַ מִלְּמַעְלָה, אֲזַי** – בשעת השליחות, **נִקְרָא בְּשֵׁם ה' מִמָּשׁ הַשּׁוֹכֵן בְּקִרְבּוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁאֵינוֹ שָׁלִיחַ יֵשׁ לוֹ שֵׁם אַחֵר כְּפִי עֲבוֹדָתוֹ**, – שמו נגזר מתוכן העבודה שעליו לבצע, שאז הוא מציאות של מלאך ופועל לפי אופן עבודתו, **וַאֲזַי קוֹרֵא "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' כו'", כְּלוֹמַר שֶׁשֵּׁם ה'** –

קונטרס אחרון

ומ"ש בע"ח (ושער היחודים) שע"י הכוונה נעשה לבוש נשמה וע"י התורה לבוש רוח דרוח ע"י משנה דיצי' ורוח דנשמה דבריאה ע"י הגמ' י"ל דהיינו דוקא ע"י תורת האדם בעוה"ז העולה למעלה. אבל התלמוד עצמו שניתן בסיני הוא בנשמה ולכן הוא מברר הרוח וכן במשנה דיצי' ואף את"ל שגם הניתן מסיני הוא ברוח דבריאה יצירה הרי נודע שכל מלאך שהוא שליח מלמעלה אזי נק' בשם ה' ממש השוכן בקרבו משא"כ כשאינו שליח יש לו שם אחר כפי עבודתו ואזי קורא קדוש ק' ק' ה' כו' כלומר ששם

---

54. שמ"ט פ"ה. 55. פ"ב.

קונטרס אחרון

ה' מובדל ממנו וכן הוא ממש בבחי' התלבשות התלמוד בבחי' רוח דבריאה והמשנה ברוח דיצי' הם שלוחי ה' דהיינו כלים דנוק' דאצי' החיצונים בתלמוד והאמצעי' במשנה אשר המשנה והתלמוד שבהם נמשכים מיסוד אבא המקבל מח"ס דא"א שבו מלובש אור א"ס ב"ה ונמצא שאור א"ס הוא שם ה' שוכן ברוח דבי"ע במקרא ומשנה ותלמוד וכשהאדם לומד ממשיך אור א"ס ב"ה בעוה"ז להיות נכלל ובטל באורו ית' כי זה כל האדם וזאת היתה עבודת רשב"י וכל התנאים ואמוראים בנגלה להמשיך אורו ית' ולברר בירורי נוגה כל משך זמן הגלות דשלטא אילנא דטו"ר כמ"ש עת אשר שלט האדם באדם כו' כי זהו תכלית ההשתלשלות שירד העליון למטה ויהיה לו דירה בתחתונים כדי להעלותן למהוי אחד באחד. משא"כ עבודת המלאכים דו"ר שכליים אינה בבחי' המשכה כלל וכלל רק הסתלקות כו'. ובזה יובן מה שנבראים מלאכים מאין ליש ע"י עסק התורה אפי' שלא בכוונה שהוא בחי' רוח בלבד שאינה אלקות כלל אלא לפי שאעפ"כ שם ה' שוכן וכו' וד"ל:

קדוש ו – **מְבֻדָּל מִמֶּנּוּ,** – הרי, שיכול להיות נברא שאינו שום מציאות של נברא אלא נקרא בשם הוי' שהוא אלקות, **וְכֵן הוּא מַמָּשׁ בְּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת הַתַּלְמוּד בְּבְחִינַת רוּחַ דְּבְרִיאָה,** – ורוח היא הרי ענין של נברא, **וְהַמִּשְׁנָה בְּרוּחַ דִּיצִירָה, הֵם שְׁלוּחֵי ה', דְּהַיְנוּ כֵּלִים דְּנוּקְבָא** – "מלכות" **דְּאֲצִילוּת, הַחִיצוֹנִים** – הכלים החיצונים, **בַּתַּלְמוּד, וְ** – הכלים **הָאֶמְצָעִים בַּמִּשְׁנָה, אֲשֶׁר הַמִּשְׁנָה וְהַתַּלְמוּד שֶׁבָּהֶם** – ב"רוח דבריאה ויצירה", **נִמְשָׁכִים מִ"יסוֹד** "מ"יסוד" **אַבָּא",** – שבחכמה, **הַמְקַבֵּל מֵ"חָכְמָה סְתִימָאָה"** – חכמה 'סתומה', **דְ"אַרִיךְ אַנְפִּין",** – מ"חכמה" שבכתר, **שֶׁבּוֹ** – ב"אריך אנפין" **מְלֻבָּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְנִמְצָא שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף, הוּא שֵׁם ה', שׁוֹכֵן בְּרוּחַ דְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וּכְשֶׁהָאָדָם לוֹמֵד** – מקרא, או משנה, או תלמוד, **מַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה לִהְיוֹת נִכְלָל וּבָטֵל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם**[56]. – כל תכלית האדם היא להביא את העולם להיות נכלל ובטל באורו יתברך, דבר הנעשה על־ידי לימוד התורה, **וְזֹאת הָיְתָה עֲבוֹדַת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְכָל הַתַּנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים** – שעסקו **בַּנִּגְלֶה,** – דתורה, **לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – בעולם, **וּלְבָרֵר בֵּרוּרֵי** – קליפת **נוּגָהּ כָּל מֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת דְּשָׁלְטָא אִילָנָא** – כששולט האילן **דְּטוֹב וָרַע,** – חיות העולם היא מקליפת "נוגה" המעורבת טוב ורע, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[57]**: "עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם** – בליעל של קליפה, **בָּאָדָם** – של קדושה, **כו'",** – שזה כפי סיום הפסוק "לרע לו", כדי לברר ולהעלות ניצוצות הקדושה הנמצאים ב"אדם בליעל" – בקליפת "נוגה", **כִּי זֶהוּ תַּכְלִית הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** – של העולמות, **שֶׁיֵּרֵד הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה** – שהקב"ה ירד ויתגלה בעולם, **וְיִהְיֶה לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּדֵי לְהַעֲלוֹתָן לְמַהֲוֵי** – להיות **אֶחָד בְּאֶחָד.** – שה"אחד" של "יחודא תתאה", של עולמות בריאה־יצירה־עשיה, יהיה כמו ה"אחד" של "יחודא עילאה". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֲבוֹדַת הַמַּלְאָכִים דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה **שִׂכְלִיִּים, אֵינָהּ בְּבְחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלָל וּכְלָל,** – שעל־ידי זה יומשך אלקות בעולם, **רַק הִסְתַּלְקוּת כו'.** – שהם עומדים ב"רצוא" ובביטול לאלקות. הרי, שאין זה אמיתת הכוונה העליונה בהשתלשלות, שהכוונה היא המשכה ולא הסתלקות. **וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁנִּבְרָאִים מַלְאָכִים מֵאַיִן לְיֵשׁ עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, שֶׁהוּא** – לימוד התורה שלא בכוונה, **בְּחִינַת רוּחַ בִּלְבַד שֶׁאֵינָהּ אֲלֻקוּת כְּלָל,** – שכן הכוונה היא ענין של **נשמה** שהיא **אלקות**, אך בלי כוונה – כשזה בחינה של רוח בלבד – כיצד נבראים מ"אין" ל"יש"; הרי הבריאה מ"אין" ל"יש" היא דוקא רק מאלקות? **אֶלָּא לְפִי שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן** – למרות שזה שלא בכוונה, **שֵׁם ה' שׁוֹכֵן וְכו',** – בדברי תורה, **וְדֵי לַמֵּבִין:** – כפי שהוסבר לעיל, שאפילו מלאך, נברא, בשעת השליחות, נקרא בשם "ה'", מפני ש"ה' שוכן **בו**", כך גם בדברי תורה – כיוון שה' שוכן בדברי תורה, לכן יכולה להיות מהם התהוות המלאכים מ"אין" ל"יש".

יום רביעי י"ג כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 318, ולהבין פרטי ההלכות... עד עמ' קס, דכלים דז"א:

בסימן הקודם ב"קונטרס אחרון", הסביר רבנו הזקן, איך על־ידי מצוות מעשיות נעשה ענין הבירורים, שמבררים הניצוצות של עולם התהו, ונמשכת אלקות בעולם. וכך גם על־ידי לימוד ההלכות של המצוות. רבנו הזקן הסביר, שאפילו בפרטי ההלכות של מצוות **לא־תעשה**, שבהן לא שייך – כפי שהדבר במצוות־עשה – הענין של "מעלה עליו כאילו קיים בפועל ממש" (שבלימוד ההלכה של מצות־עשה נחשב לו הדבר כאילו קיים את המצוה), ויתירה מזו, גם בפרטי דינים של לא־תעשה, שלא שכיח בכלל שהם יהיו במעשה, שבהם לא שייך אפילו הענין של "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה", שלימוד הלכות אלו והידיעה איך להישמר מהן – ייחשב

---

56. ל' הכתוב - קהלת יב, יג. **57.** שם ח, ט. וראה לעיל סכ"ה.

כהימנעות בפועל מלא־תעשה זה, וזאת גם כשלא שייך כלל שזה יהיה למעשה בפועל, שכן זה לא שכיח כלל, וסביר הדבר שלא יצא לו לאדם כלל להימנע ולהישמר מזה, אף־על־פי־כן, כיוון שזו הלכה של תורה, יש בה משום המשכה של "חכמה עילאה" (עליונה) הנמשכת בעולם. בדונו בענינים שאינם שכיחים נקט כדוגמה פרטי דיני פיגול.

בסימן הנוכחי אומר רבנו הזקן, שלמרות שהענין הראשון – ענין הבירורים – אינו שייך לכאורה בלימוד סוג הלכות **באלו** (כיוון שזה לא שכיח כלל), אלא רק הענין השני, שהוא המשכות של "חכמה עילאה" – אף־על־פי־כן הרי גם ענין ה"בירורים" נעשה על־ידי עצם לימוד הלכות אלו (למרות שקיום מצוות־העשה או ההימנעות מהלא־תעשה, אינם **תוצאה** מלימוד זה, ואפילו **לא** "באילו", כאילו קיים מצות־עשה, או השכר על ההימנעות ממצות הלא־תעשה).

וּלְהָבִין – כיצד הדבר לגבי **פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דְּלָא שְׁכִיחֵי** – שאינן שכיחות **כְּלָל, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מֵעוֹלָם בְּמְצִיאוּת,** – באופן מעשי לא קרה אף פעם סוג דבר כזה כפי שפרט ההלכה מייצג אותו, **מִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיוּ לֶעָתִיד לָבֹא,** – שאז בודאי לא יארעו אירועים לא־מבוררים כאלה, **כְּמוֹ פְּרָטֵי דִּינֵי פִּגּוּל וּכְהַאי גַּוְנָא.** – וכדומה, כיצד שייך, איפוא, **בהם** הענין של בירור הניצוצות, שעל־ידי לימוד פרטי הלכות אלו מבררים ניצוצות מעולם התהו? **הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת,** – ידוע הדבר, **שֶׁכָּל אִסּוּר שֶׁבָּעוֹלָם יֵשׁ לוֹ שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר חַיִּים בַּקְּלִפּוֹת, שֶׁאִם־לֹא־כֵן לֹא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְצִיאוּת בָּעוֹלָם בִּלְתִּי הַשְׁפָּעָה עֶלְיוֹנָה.** – בלי השפעה של מקור רוחני, **וַאֲפִלּוּ הַמְסַלְסֵל בְּשַׁעֲרוֹ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ בְּרֶגַע זוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[1]. וְהִלְכָּךְ,** – ולכן, **גַּם פְּרָטֵי הָאִסּוּרִים שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי מַעֲשֶׂה מֵעוֹלָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הֲנַשְׁמִי, מִכָּל־מָקוֹם שָׁרְשֵׁי חִיּוּתָם הֵן בִּמְצִיאוּת בְּפֹעַל מַמָּשׁ בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת.** – בהיכלות של הקליפות הרוחניות. **וְגַם הַפְּרָטִים שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ וְלֹא יִהְיוּ לְעוֹלָם בִּמְצִיאוּת, כְּגוֹן טָעוּת וּשְׁגָגוֹת,** – שעשה טעות או שהיה שוגג, **שֶׁטָּעָה וְקָרָא לִתְשִׁעִי עֲשִׂירִי** – לשה התשיעי, עשירי – בקשר לקביעת העשירי ל"מעשר", **כו'[2] וּכְהַאי גַּוְנָא,** – וכדומה, **דְּלֹא שַׁיָּךְ** – שיהיה זה **בְּמִזִּיד** – שאז זה מצב של **לִהְיוֹת קְלִפָּה שׁוֹרָה עַל זֶה, וְיוּכַל לִהְיוֹת דִּכְהַאי גַּוְנָא** – שדבר בצורה כזו, **אֵינוֹ בִּמְצִיאוּת בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִפּוֹת** – כיצד, איפוא, יש לכך שורש ומקור חיות בקליפה? [הַגָּדָה מֵאַדְמוֹ"ר בַּעַל "צֶמַח צֶדֶק" זַ"ל נ"ע: נִרְאֶה לִי מַה שֶּׁכָּתַב – רבנו הזקן, "וְיוּכַל לִהְיוֹת", – **שיכול** להיות (שאין במציאות מקרה כזה) **אַלְמָא דְּלָא בְּרִירָא** לֵיהּ, – הרי, שלא ברור לו הדבר, אלא הוא בספק, **הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁהַשְּׁגָגוֹת בָּאוֹת מִ** – קליפת **נֹגַהּ, אִם־כֵּן יֵשׁ לוֹמַר, דְּיֵשׁ לָהֶם** – ל"שגגות" **שֹׁרֶשׁ בְּהֵיכְלוֹת דְּנֹגַהּ**] - **מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים יֶשְׁנוֹ בִּמְצִיאוּת,** – לא רק בקליפות, אלא **לְהַבְדִּיל, בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנִּתְפַּשְּׁטָה בִּפְרָט** – הלכה **זֶה** – כאמור בסימן הקודם שכל פרט של הלכה הוא התפשטות מ"חכמה עילאה", **לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּסִינַי, [בְּמַאֲמַר[3]: מַה] שֶׁכָּל תַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ כו',** – הכל נמסר למשה בסיני, **וְכָל פְּרָטֵי הָאַבְעָיוֹת דְּרַבִּי יִרְמְיָה,** – ששאל אבעיות (שאלות) בפרטים כאלה, עד ששלחו אותו מבית המדרש, כפי שהגמרא מספרת בבבא בתרא[4], שבפשטות הרי זה מפני שהיו אלה פרטים כאלה שאינם שכיחים לגמרי שיארעו[5], **ו** – האבעיות של "**כְּרָכַתּוּ כו'**" – אודותן דנה הגמרא ב־**פֶּרֶק ד דְּחֻלִּין[6].** – בנוגע ל"בהמה מבכרת" שצריכה הרי להיות "פטר רחם", כדי לקדש בבכורה, והשאלה היא כש"כרכתו", היא כרכה אותו – לדעת רש"י הכוונה לאשה המיילדת, ולדעת רבינו תם – שוולד נקבה נולד יחד עם הבכור, והיא כרכה את הבכור, דבר שהוא מציאות רחוקה ביותר שיארע דבר כזה, הרי כל פרטי האבעיות ניתנו למשה בסיני, **כִּי הִתְפַּשְּׁטוּת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, המתפשטת בהלכות התורה, **הִיא בִּבְחִינַת "אֵין־סוֹף" הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ בִּפֹעַל מַמָּשׁ,** – ב"חכמה" הרי מלובש "אור אין סוף", הרי שההתפשטות הבאה מ"חכמה",

קונטרס אחרון

ולהבין פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות מכש"כ שלא יהיו לע"ל כמו פרטי דיני פיגול וכה"ג. הנה מודעת זאת שכל איסור שבעולם יש לו שרש ומקור חיים בקליפות שאל"כ לא הי' יכול להיות במציאות בעולם בלתי השפעה עליונה. ואפי' המסלסל בשערו וכה"ג מקבל חיותו ברגע זו מהיכלות הקליפות כמ"ש בזהר. והלכך גם פרטי האיסורים שלא באו לידי מעשה מעולם בעוה"ז הגשמי מ"מ שרשי חיותם הן במציאות בפו"מ בהיכלות הקליפות. וגם הפרטים שיוכל להיות שלא היו ולא יהיו לעולם במציאות כגון טעות ושגגות שטעה וקרא לתשיעי עשירי כו' וכה"ג דלא שייך במזיד להיות קליפה שורה ע"ז. ויוכל להיות דכה"ג אינו במציאות בהיכלות הקליפות [הגה"ה מאדמו"ר בעל צ"צ ז"ל נ"ע. נ"ל מ"ש ויוכל להיות אלמא דלא ברירא לי' היינו משום שהשגגות באות מנוגה א"כ י"ל דיש להם שרש בהיכלות דנוגה]. מ"מ עכ"פ ישנו במציאות להבדיל בחכ"ע שנתפשטה בפרט זה למשרע"ה בסיני [כמאמר מה] שכל תלמיד ותיק עתיד לחדש כו' וכל פרטי האבעיות דר' ירמי' וכרכתו כו' פ"ד דחולין. כי התפשטות חכ"ע היא בבחי' א"ס המלובש בה

---

1. ראה זח"א קסו, ריש ע"ב. 2. בכורות בסופה. 3. ע"פ מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. ובכ"מ. 4. כג, ב. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל ראה גם בתוס'. וראה שם קסה, ב. - ומובא באחרונים שרוב הבעיות שלו נשארו בתיקו". 6. ע, א.

היא בפועל ממש בבחינה של "אין סוף". **וְכָל פְּרָט הֲלָכָה הוּא שַׁעַר** – ה-**נִמְשָׁךְ מֵחָכְמָה-עִלָּאָה,** דְ- שהרי אבא, "חכמה" **"יָסַד בְּרִתָּא",** – ממנה באה "מלכות" הנקראת "ברתא", ובתורה זה "מלכות פה, תורה שבעל-פה קרינן לה"[7], ענין ההלכות שבתורה, **וּמְלֻבָּשׁ בָּהּ,** – "חכמה" מלובשת ב"ברתא", במלכות. ובתורה הרי זה ש"אבא", חכמה, מלובש ב"ברתא", בתורה שבעל-פה, כפי שהיא בשרשה, ב"מלכות דאצילות". **וּמִמֶּנָּה** – מ"מלכות" **נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּבְרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה.** – להלן יסביר רבנו הזקן, איך נעשה על-ידי-זה ענין בירור הניצוצות: **וְנוֹדַע, כִּי יְנִיקַת הַקְּלִפּוֹת** – היא **מֵאֲחוֹרַיִם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּקְדֻשָּׁה, וּכְפָרָט** – יניקתן היא **מִלְּבוּשִׁים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה, וּכְפָרָט** – יניקתן היא מלבושים **דִּ'יְצִירָה' וַ'עֲשִׂיָּה' הַמְעֹרָבִים בַּקְּלִפּוֹת,** – הרע בקליפות שבעולמות "יצירה" ו"עשיה" מעורב בטוב, **כַּנּוֹדַע, שֶׁיְּנִיקָתָם מִבְּחִינַת הַלְּבוּשִׁים. וְעַל-יְדֵי עֵסֶק הַהֲלָכוֹת בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה מִתְפָּרְשִׁים**[8] – הקליפות **וּמִתְפָּרְדִים מֵהַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים' וְ'רַעְיָא מְהֵימְנָא'**[9]**: לְאַפְרָשָׁא** – להפריד הקליפות מהקדושה על-ידי לימוד התורה, [**כו'**]. **וְהָיְינוּ** – כיצד נעשה על-ידי לימוד תורה הפרדת ובירור הקליפות, בשעה שההתפשטות מ"חכמה עילאה" שהיתה לכתחילה בתורה, לא פעלה דבר זה, ובעולמות "יצירה" ו"עשיה" היתה תערובת של רע בטוב? **כַּנּוֹדַע מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל **"עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה" כו',** – בהתאם לגמרא[10] שלכן "אבדה הארץ", מפני שלא ברכו תחילה, **לפני** הלימוד, על התורה שלמדו. הפירוש הפנימי בזה הוא, שלא המשיכו "אור אין סוף" בתורה, "ברכה" מלשון המשכה; הרי, שלימוד התורה כראוי הוא כשממשיכים "אור אין סוף" בתורה. זאת יסביר רבנו הזקן להלן, כיצד נעשה על-ידי לימוד התורה שיהודי לומד, ה"פירוש" וה"הפרדה" של הרע, שהרע יופרש ויופרד מהטוב? – הרי זה בכוח "אין סוף" הנמשך בתורה, דוקא על-ידי **שיהודי לומד תורה** (ולא כפי שהתורה היא מצד עצמה), **שֶׁהוּא עַל-יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר-אֵין-סוֹף בְּחָכְמָה-עִלָּאָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהֶן,** – בהלכות שבתורה, **וּ"בְחָכְמָה אִתְבָּרִירוּ"** – ב"חכמה" הם מתבררים, **כְּאוֹר-אֵין-סוֹף שֶׁבָּהּ.** – שב"חכמה". הרי, שעל-ידי לימוד התורה, שעל-ידו ממשיכים "אור אין סוף" ב"חכמה" (בתורה), נעשה על-ידי זה בירור הניצוצות. וזאת – גם כשאין זו הלכה של מצות-עשה או לא-תעשה שיכולות להיות במציאות, אלא אפילו במצוה שאינו שכיח שתהיה אי פעם במציאות – הרי עצם לימוד הלכה של תורה – פועל בירור הניצוצות. **וְהַמִּשְׁכָּה זוֹ נַעֲשָׂה עַל-יְדֵי דִּיּוּקָן הָעֶלְיוֹן** – השורש למעלה, **שֶׁל הָאָדָם, הָעוֹסֵק גַּם-כֵּן בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ לְמַעְלָה** – בשעה שאדם למטה לומד תורה – גם שרשו למעלה עוסק בהלכות אלו למעלה, **בְּשָׁרְשׁוֹ, בְּנוּקְבָא דִ"זְעִיר אַנְפִּין" דִּבְרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה.**

קונטרס אחרון

בפועל ממש. וכל פרט הלכה הוא שער נמשך מחכ"ע דיסד ברתא ומלובש בה וממנה נמשך ומתלבש בבי"ע. ונודע כי יניקת הקליפות מאחוריים די"ס דקדושה ובפרט מלבושים די"ס דבי"ע ובפרט דיצי' עשיה המעורבים בקליפות כנודע שיניקתם מבחי' הלבושים. וע"י עסק ההלכות בדבור ומחשבה מתפרטים ומתפרדים מהקדושה. כמ"ש בתיקונים ור"מ לאפרשא [כו'] והיינו כנודע ממה שאמרו על שלא ברכו בתורה תחלה כו' שהוא ע"י המשכת אוא"ס בח"ע המלובשת בהן. ובחכמה אתברירו באוא"ס שבה. והמשכה זו נעשה ע"י דיוקן העליון של האדם העוסק ג"כ בהלכות אלו למעלה בשרשו בנוק' דז"א דבי"ע. ובזה יובן חיוב כל נר"ן להשלים כל התרי"ג במחדו"מ שהן פרטי ההלכות וצריכות לבא בגלגול להשלים התורה בפרד"ס כדי לברר כל הבירורין הנוגעות להם מכל הרפ"ח שהיא קומת אדם שלמה. תרי"ג בחינות כלליות ופרטיות. אבל לע"ל כשיושלם הבירור יהי' עסק התורה בבחי' עשה טוב לבד. להעלות הנר"ן מעלה מעלה עד א"ס וגם בשם"ה ל"ת בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות

וּבָזֶה יוּבַן חִיּוּב[11] – המוטל על **כָּל נֶפֶשׁ-רוּחַ-נְשָׁמָה לְהַשְׁלִים כָּל הַתַּרְיַ"ג** – 613 מצוות **בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵן פִּרְטֵי הַהֲלָכוֹת,** – לימוד פרטי ההלכות של המצוות, **וּ** – הנפש, רוח ונשמה **צְרִיכוֹת לָבֹא בְּגִלְגּוּל לְהַשְׁלִים הַתּוֹרָה בִּ** – ארבע החלקים שבה **פְּשָׁט-רֶמֶז-דְּרוּשׁ-סוֹד,** – שאם בגלגול הקודם לא השלימו אותה – עליהם לבוא בגלגול נוסף כדי להשלים את התורה על כל חלקיה, **כְּדֵי לְבָרֵר כָּל הַבֵּרוּרִין הַנּוֹגְעִים לָהֶם** – לנפש-רוח-נשמה, **מִכָּל הָרַפ"ח,** – 288 הניצוצות, **שֶׁהִיא קוֹמַת אָדָם שְׁלֵמָה, תַּרְיַ"ג** – 613, **בְּחִינוֹת כְּלָלִיּוֹת וּפְרָטִיּוֹת.** – באופן כללי מתחלקת ההמשכה בתרי"ג (ב-613), וכך בפרטיות לכל נפש. **אֲבָל לֶעָתִיד-לָבֹא כְּשֶׁיִּשְׁלַם הַבֵּרוּר** – של הניצוצות, **יִהְיֶה עֵסֶק הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת "עֲשֵׂה טוֹב" לְבַד,** – לא שיצטרכו לפעול, על-ידי לימוד תורה, ענין של "סור מרע", להפריד קליפה מקדושה, אלא יצטרכו לפעול רק הענין של "עשה טוב", ענין חיובי, **לְהַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ-רוּחַ-נְשָׁמָה מַעֲלָה מַעֲלָה עַד אֵין סוֹף, וְגַם** – יתעסקו בלימוד **בְּשֵׁם"ה** – 365 מצוות **לֹא-תַעֲשֶׂה בְּשָׁרְשָׁן לְמַעְלָה, שֶׁהֵן גְּבוּרוֹת קְדוֹשׁוֹת,**

---

7. תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **8.** בתניא שלפנינו: "מתפרטים", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "מתפרשים", כבפנים. **9.** ראה זח"ג יא, ב. שם כז, ב. **10.** נדרים פא, ב. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ לעיל אגה"ק סכ"ט.

וּלְהַמְתִּיקָן – המתקת הגבורות, **בַּחֲסָדִים** ברמ"ח – 248 **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּלְכָלְלָן יַחַד.** – שתהיה התכללות של חסדים וגבורות, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ נִצְחִית בִּכְלָלָהּ וּבִפְרָטָהּ,** – גם כל פרטי הדינים, אפילו כאלה שלא יהיו נוגעים **למעשה** כלל לעתיד לבוא, **שֶׁגַּם פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דְּשֶׁם"ה** – 365 **לֹא־תַעֲשֶׂה, הֵן הֵן עֲנָפִים מֵהַכְּלָלוּת,** – מכללות התורה, **וְיֵשׁ לְכֻלָּם שֹׁרֶשׁ לְמַעְלָה בְּה' גְּבוּרוֹת דִּקְדֻשָּׁה, כְּמוֹ הַשֵּׁם"ה לֹא־תַעֲשֶׂה עַצְמָן, שֶׁהֵן לְמַעְלָה בִּחְיַנַּת הַדָּם הַמְחַיֶּה הָאֵבָרִים דְּכֵלִים דְ"זְעֵיר אַנְפִּין":**

קונטרס אחרון

ולהמתיקן בחסדים ברמ"ח מ"ע ולכללן יחד. וע"כ התורה כולה נצחית בכללה ובפרטה. שגם פרטי ההלכות דשם"ה ל"ת הן הן ענפים מהכללות ויש לכולם שרש למעלה בה"ג דקדושה כמו השם"ה ל"ת עצמן שהן למעלה בחי' הדם המחיה האברים דכלים דז"א:

יום חמישי י"ד כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קס, דוד זמירות... עד עמ' 320, בעת צרתו.

אחרי שבסימן הקודם ב"קונטרס אחרון" מוסבר, שהמצוות פועלות בעולם גם ענין המשכת אלקות וגם ענין בירור הניצוצות, וכך גם שלימוד הלכות התורה פועל שני הענינים האלה –

בא הסימן הנוכחי, בו יוסבר, שבהלכות התורה יש ענין שהוא למעלה לגמרי מהעולם, עד שהעולם לגביו אינו תופס מקום כלל.

הסימן הנוכחי מבוסס על מה שחכמינו ז"ל אומרים, שבשעה שדוד המלך החזיר את הארון מהפלשתים, הביא אותו על עגלה, בשכחו על הציווי של "בכתף ישאו", שצריכים לשאת את הארון על הכתפים, ואשר היה זה עונש על שקרא להלכות התורה "זמירות" בפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי".

קונטרס אחרון

דוד זמירות קרית להו כו'. הנה בזהר שבחא דאורייתא ורננה כו' ולהבין מהו השבח להקב"ה כשזה אסור או מותר הנה הוא ע"ד מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך. כי הנה נודע שכל העולמות עליונים ותחתונים תלוים בדקדוק מצוה א' ד"מ אם הקרבן כשר נעשה יחוד עליון ועולים כל העולמות לקבל חיותם ושפעם. ואם שינה שקיבל הדם בשמאלו ד"מ או שלא בכלי שרת כשר או שהיתה חציצה אזי נתבטלה עליות העולמות וחיותם ושפעם מחיי החיים א"ס ב"ה וכן בתפילין כשרות מתגלים מוחין עליונים דזו"נ שהם מקור החיים לכל

רבנו הזקן מסביר בסימן הנוכחי, מדוע מגיע בכלל עונש על קריאת התורה – "זמירות", ואיזו שייכות יש לעונש השכחה שיש לשאת את הארון בכתף – לקריאת התורה והמצוות – "זמירות".

ביתר פירוט מוסברים ענינים אלה ב"לקוטי תורה", "אור התורה" וב"דרך מצותיך" מצות "משא הארון בכתף".

"דָּוִד, זְמִירוֹת קָרִית לְהוּ כוּ'"[1]. – דוד – זמירות קראת להן? **לְהַלְכוֹת הַתּוֹרָה,** ולכן בא העונש להיכשל בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו. **הִנֵּה בַּזֹּהַר**[2]**:** – ישנו ביטוי על התורה, **שֶׁבְּחָא דְאוֹרַיְתָא וְרִנְנָה כוּ'.** – התורה היא שבח ורננה **לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְהָבִין, מַהוּ הַשֶּׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁזֶּה אָסוּר אוֹ מֻתָּר**[3]**?** – במה מתבטא השבח להקדוש ברוך הוא, להיקרא "שבחא דאורייתא" במה שההלכה שבתורה פוסקת שדבר זה אסור או שדבר זה מותר? **הִנֵּה הוּא עַל־דֶּרֶךְ:** – מה שכתוב: **"מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ"**[4]**.** – שלכאורה, הרי בתחילה ישנן המחשבות ולאחר מכן באים המעשים, מדוע, איפוא, כתוב תחילה "מה גדלו **מעשיך**" ולאחר מכן "מאד עמקו **מחשבותיך**"? אלא, יסביר רבנו הזקן, שמה"מה גדלו מעשיך" יודעים את ה"מאד עמקו מחשבותיך", **כִּי הִנֵּה נוֹדַע, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים תְּלוּיִם בִּדְקִדּוּק מִצְוָה אַחַת,** – בדקדוק אחד שהתורה מדקדקת שהמצוה תיעשה באופן זה דוקא, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל**[5]**: אִם הַקָּרְבָּן** – שמקריבים, **כָּשֵׁר - נַעֲשֶׂה יִחוּד עֶלְיוֹן,** – בספירות ובעולמות העליונים, **וְעוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת לְקַבֵּל חִיּוּתָם וְשִׁפְעָם; וְאִם שִׁנָּה,** – מדקדוק שהתורה דקדקה בהלכות הקרבנות, **שֶׁקִּבֵּל הַדָּם** – של ההזאה, **בִּשְׂמֹאלוֹ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אוֹ** – שקיבל את הדם **שֶׁלֹּא בִּכְלִי שָׁרֵת כָּשֵׁר, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֲצִיצָה**[6] **- אֲזַי נִתְבַּטְּלָה עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת** – שהיתה צריכה להיות על־ידי הקרבן, **וְנִתְבַּטְּלוּ חִיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – שהיו מקבלים על־ידי הקרבן, **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְכֵן בִּתְפִלִּין כְּשֵׁרוֹת,** – שיהודי מניחן, **מִתְגַּלִּים מוֹחִין עֶלְיוֹנִים דִ'זְעֵיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא',** – של 'זעיר אנפין' ומלכות ד"אצילות", **שֶׁהֵם מְקוֹר הַחַיִּים לְכָל**

שו"ע אדה"ז הל' ת"ת [פ"א סוף סעיף ד', ושם נסמנו המקורות]". **1.** סוטה לד, א. **2.** ראה זח"ב ח, ב. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בפרט יש ו' חלוקות מותר כשר טהור (והפטור? תניא ספנ"ב) והפכם כמפורש בכ"מ גם בתניא. - נ"ל דנקט דוקא ב' "אסור או מותר" דזהו ענין השווה ועיקרי בכהנ"ל: אסור (בידי הסט"א) כו', מותר (שלכן נק' כך - כבתניא [פרק ז'. וראה גם שם פרק ח'])". **4.** תהלים צב, י. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת בסופה. וצע"ק". **6.** הרבי מציין כאן, ש"קיבל הדם בשמאל" הוא "שינוי באדם"; "שלא בכלי שרת" - הוא שינוי "בכלי". ועל "או שהיתה חציצה" - מציין הרבי: "ושני הנ"ל בלא שינוי". כמה סוגים

הָעוֹלָמוֹת, וּבִדְקִדּוּק אֶחָד – שאינו כראוי, נִפְסָלִין – התפילין, וּמִסְתַּלְּקִין הַמּוֹחִין. וּכְהַאי גַּוְנָא – ובדוגמא זו, בִּדְקִדּוּקֵי מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. – שדקדוק בלא־תעשה נוגע בכל העולמות, וְהִלְכָּךְ, – ולכן, הַמִּתְבּוֹנֵן מַה גָּדְלוּ מַעֲשֵׂי ה' שֶׁבְּרִיבוּי הָעוֹלָמוֹת וְכָל צְבָאָם, וְאֵיךְ כֻּלָּם – כל העולמות, בְּטֵלִים בִּמְצִיאוּת לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה, שֶׁהוּא – הדקדוק שבתורה, הוא עֹמֶק מַחֲשָׁבָה הֶעְלְיוֹנָה וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, – ובמה מתבטא ביטול העולמות לגבי הדקדוק שבתורה? אֲשֶׁר בְּדִקְדּוּק קַל – שהוא מקיים את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, עוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת וּמְקַבְּלִים חִיּוּתָם וְשִׁפְעָם, אוֹ לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם, – אם אין הוא מקיים את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, – אין לעולמות העליה שלהם ואין הם מקבלים חיותם. ולגבי לא־תעשה – פועל הדבר ירידה חס־ושלום בכל העולמות. וּמִזֶּה נִתְבּוֹנֵן גְּדֻלַּת עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית, וּמַעֲלָתָהּ – של המחשבה העליונה, שהיא למעלה לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית עַל מַעֲלוֹת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁכָּל חִיּוּתָם שׁוֹפְעָ מִדִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה, – מעומק המחשבה העליונה, שֶׁהוּא – הדקדוק האחד, נִמְשָׁךְ מִמְּקוֹרוֹ, הוּא עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, – שעומק מחשבתו יתברך מחייב את הדקדוק, כְּמוֹ שֵׁעֵר הָאָדָם הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, וְכַנּוֹדַע מֵהַ'תִּקּוּנִים' וְהָ'אִדְּרָא רַבָּא'. – שדקדוקי הלכות של תורה הם למשל כמו שערות הנמשכות מהמוח. וְזֹאת הָיְתָה שִׁמְחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהָיָה מְזַמֵּר וּמְרַנֵּן לְשַׁמֵּחַ לִבּוֹ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה בְּעֵת צָרָתוֹ. – ששירתו היתה ממה שהרגיש וחש, שכל העולם על כל אירועיו אין להם שום ערך לגבי דקדוק אחד של תורה.

קונטרס אחרון

העולמות ובדקדוק אחד נפסלין ומסתלקין המוחין וכה"ג בדקדוקי מצות ל"ת והלכך המתבונן מה גדלו מעשי ה' שבריבוי העולמות וכל צבאם ואיך כולם בטלים במציאות לגבי דקדוק א' מדקדוקי תורה שהוא עומק מחשבה עליונה וחכמתו ית' אשר בדקדוק קל עולים כל העולמות ומקבלים חיותם ושפעם או להיפך ח"ו ומזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו ית' שהוא בבחי' בלי גבול ותכלית ומעלתה לאין קץ ותכלית על מעלות חיות כל העולמות שכל חיותם שופע מדקדוק אחד ממנה שהוא נמשך ממקורו הוא עומק מחשבתו ית' כמו שער האדם הנמשך ממוחו עד"מ וכנודע מהתיקונים והאד"ר. וזאת היתה שמחת דהע"ה שהיה מזמר ומרנן לשמח לבו בעסק התורה בעת צרתו

יום שישי ט"ו כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 320, אך מה שהי'... עד עמ' קסא, ואחור ע"ש:

אַךְ מַה שֶּׁהָיָה – דוד, מִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְחִלַּת הַתּוֹרָה בְּמַעֲלָתָהּ זוֹ, – שבדקדוק אחד של תורה תלויים כל העולמות, וְאָמַר: "זְמִירוֹת הָיוּ לִי כוּ'" – חוקיך"[7] – נֶעֱנַשׁ עַל זֶה, וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "זְמִירוֹת קָרֵית לְהוּ"?! – זמירות אתה קורא להם? מִשּׁוּם שֶׁבֶּאֱמֶת מַעֲלָתָהּ זוֹ, – של תורה, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת בְּטֵלִים לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה, הִיא – רק, מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם – החיצוניות, שֶׁל עֹמֶק הַמַּחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר[8] בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל עַל מַאֲמַר רַז"ל[9]: "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה – תּוֹרָה". – שהתורה היא ה"נובלות" (וטפלה) בלבד מחכמה שלמעלה, כלומר, היא בחינת "אחוריים" בלבד, החיצוניות של חכמה שלמעלה. אֲבָל פְּנִימִית שֶׁבְּעֹמֶק, – המחשבה העליונה, שֶׁהוּא פְּנִימִית הַתּוֹרָה - הִיא מְיֻחֶדֶת לְגַמְרֵי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, וּלְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּלָא מַמָּשׁ וְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, כִּי "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וְכוּ'"[10]. – ואתה הוא – אותו הוא –

קונטרס אחרון

אך מה שהיה משתבח בתחלת התורה במעלתה זו ואמר זמירות היו לי כו' נענש ע"ז וא"ל הקב"ה זמירות קרית להו משום שבאמת מעלתה זו שכל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד ממנה היא מבחי' אחוריים של עומק המחשבה כמ"ש במ"א בשם האריז"ל על מארז"ל נובלות חכמה שלמעלה תורה. אבל פנימית שבעומק שהוא פנימית התורה היא מיוחדת לגמרי באור א"ס ב"ה המלובש בה בתכלית היחוד ולגבי א"ס ב"ה כל העולמות כלא ממש ואין ואפס ממש כי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' והלכך גם לאחר שנברא העולם; שכן אין לעולמות שום ערך כלל והם

בחציצה, ביניהם: חציצה בין הכהן לכלי השרת (זבחים כד, א במשנה); חציצה בין הכהן לריצפה (גמרא שם טו, ב) וחציצה בין הכהן לבגדיו, "בגדי כהונה" (זבחים יט, א). **7.** תהלים קיט, נד. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סי"ט". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בלקו"ב ח"א ע' תפ"ה): "ב"ר פי"ז, ה. שם פמ"ד, יז. ונתבאר בע"ח שער הכללים ספ"א ובכ"מ". **10.** נוסח ברכות

כלא נמצאים כלל, ולכן אין הם פועלים שום שינוי ב"אין סוף" ברוך־הוא, **וְהִלְכָּךְ,** – ולכן, **גַּם לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** – שהיא מאוחדת לגמרי עם "אין סוף" ברוך־הוא, **אֵין לְשַׁבְּחָהּ כְּלָל בְּתְהִלַּת חִיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת,** – אין לשבחה בשבח שהיא חיות כל העולמות, **מֵאַחַר דְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי,** – כיוון שהעולמות אינם נחשבים כלל לגבי פנימיות התורה, **וּבִבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ** – פנימיות התורה, **אֵינָהּ שִׂמְחַת לְבַב אֱנוֹשׁ וְשַׁעֲשׁוּעָיו, אֶלָּא כִּבְיָכוֹל שִׂמְחַת לֵב וְשַׁעֲשׁוּעַ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁמִּשְׁתַּעֲשַׁע בָּהּ, "כִּי** – רק, **אֱלֹקִים הֵכִין דַּרְכָּהּ וְיָדַע מְקוֹמָהּ"** – שהוא יודע אותה **בִּידִיעַת עַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל,** – שבידיעת עצמו הוא יודע את התורה שהיא דבר אחד כביכול אתו יתברך, **אֲבָל "נֶעְלָמָה מֵעֵינֵי כָל חַי"**[12], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13]: **"וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ,** – פנימיות התורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם** – ב"אגרת הקודש" סימן י"ט, **בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[14]: **"וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ כו'**[15] **שַׁעֲשׁוּעִים", "אֶצְלוֹ" דַּוְקָא.** – תורה שאומרת שהיא "שעשועים", הרי זה "אצלו", אצלו יתברך **בלבד**, כפי שהפסוק מתחיל "ואהי' **אצלו** אמון" ולאחר מכן הוא אומר "ואהי' שעשועים", כך גם מה שכתוב על התורה **"מְשַׁחֶקֶת לְפָנָיו", "לְפָנָיו" דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ,** – שפנימיות התורה "משחקת לפניו" לפני פנימיות "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן, שמדריגה גבוהה זו בתורה, כפי שהיא "שעשועים אצלו", באה להיות מזון לנשמות ישראל, שלכן נקראת התורה "אמון" – "אומן", "פדגוג" המפרנס את הילד, כך נקראת התורה ש"אצלו" בשם "אומן" ו"פדגוג" לנשמות. **וְעַל זֶה** – על מדריגה גבוהה **זו** שבתורה, **אָמַר** – הפסוק **"וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" - אַל תִּקְרֵי "אָמוֹן" אֶלָּא "אוֹמֵן" כו'**[16]. – "פדגוג" המפרנס את הילד – מדריגה זו בתורה באה להיות מקור לנשמות כפי שהן למעלה מהעולם, אך לא שממדריגה זו בתורה תהיה חיות העולם, שהיא מה"אחוריים" וחיצוניות בלבד ולא מפנימיות. **וְעַל בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** – שבתורה, **אָמַר**[17]: – להלן בפסוק שם: **"מְשַׁחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ, וְשַׁעֲשׁוּעַי אֶת בְּנֵי אָדָם",** – "שה"אחוריים" והחיצוניות של תורה הוא ענין של שחוק ושעשועים בתבל (בעולם) ובבני אדם, **כִּי הַתּוֹרָה נִתְּנָה בִּבְחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – בבחינה של פנימיות ובבחינה של חיצוניות, **כְּדִכְתִיב** – כמו שכתוב, **בְּמְגִלָּה עֲפָה דִּזְכַרְיָה**[18]: **"וְהִיא כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר".** – בבחינת "פנים" ופנימיות, ובבחינת "אחור" וחיצוניות. **וּלְפִי שֶׁתָּפַס דָּוִד** – ושיבח את התורה, **בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – שהתורה היא "זמירות", שזה מוסב על "אחוריים", החיצוניות של התורה, שיש לה שייכות לעולם והיא חיות העולם, **לָכֵן,** לכן, **נֶעֱנַשׁ בְּשִׁכְחָה, הַבָּאָה מִן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – דבר שהוא בפנימיות ומתעצם, לא שייכת בו שכחה, כי־אם בדבר שהוא רק בבחינה של "אחוריים" וחיצוניות – שייך בו שכחה, **וְנֶעְלָם מִמֶּנּוּ לְפִי שָׁעָה מַה שֶּׁכָּתוּב**[19]: **"עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם, בַּכְּתָף יִשְׂאוּ"** – שיש לשאת את הארון על הכתפיים ולא בעגלה כפי שעשה דוד, והכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים, היא **לְחַבֵּר וּלְיַחֵד אֶת הַ"כְּתֵפַיִם", שֶׁהֵן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם, אֶל "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", הִיא חָכְמָה־עִלָּאָה,** – "חכמה" נקראת "קדש", **בִּבְחִינַת פָּנִים, שֶׁמִּשָּׁם** – מ"חכמה עילאה" שבבחינת "פנים", **נִמְשְׁכוּ הַלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]: **"כְּתוּבִים מִשְּׁנֵי עִבְרֵיהֶם כו'", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּירוּשַׁלְמִי דִּשְׁקָלִים**[21], **שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן** – בלוחות, **בְּחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – אלא הם היו "פנים" בלבד. הרי, הכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים היתה, לחבר את ה"כתפיים" והחיצוניות, לבחינת "פנים" של הלוחות, **עַיִן שָׁם** – בירושלמי:

קונטרס אחרון

לפנימיות התורה אין לשבחה כלל בתהלת חיות כל העולמות מאחר דלא ממש חשיבי ובבחי' פנימיותה אינה שמחת לבב אנוש ושעשועיו אלא כביכול שמחת לב ושעשוע המלך הקב"ה שמשתעשע בה כי אלקים הבין דרכה וידע מקומה ומעלתה בידיעת עצמו כביכול אבל נעלמה מעיני כל חי כמ"ש ופני לא יראו דהיינו בחי' פנימיותה כמש"ש בשם האריז"ל. וזש"ה ואהי' אצלו שעשועים אצלו דוקא. משחקת לפניו לפניו דוקא דהיינו בבחי' פנימיותה וע"ז אמר ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן כו' ועל בחי' אחוריים אמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם כי התורה ניתנה בבחי' פנים ואחור כדכתיב במגילה עפה דזכרי' והיא כתובה פנים ואחור ולפי שתפס דוד בבחי' אחוריים לכך נענש בשכחה הבאה מן בחי' אחוריים ונעלם ממנו לפי שעה מ"ש עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו לחבר וליחד את הכתפיים שהן בחי' אחוריים אל עבודת הקדש היא ח"ע בבחי' פנים שמשם נמשכו הלוחות שבארון כמ"ש כתובים משני עבריהם כו' וכמ"ש בירושלמי דשקלים שלא היתה בהן בחי' פנים ואחור ע"ש:

השחר - ע"פ תדבא"ר פכ"א. **11.** ל' הכתוב - איוב כח, כג. **12.** איוב כח, כא. **13.** תשא ל, כג. **14.** משלי ח, ל. **15.** בתניא שלפנינו ליתא לתיבת "וכו'", וניתוספה כאן ע"פ "לוח התיקון" לכ"ק אדמו"ר שליט"א. **16.** ב"ר בתחילתו. **17.** משלי שם, לא. **18.** ראה זכרי' ה, ב (יחזקאל ב, ט-י). **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צע"ק שיש לפני זה". **19.** נשא ז, ט. וראה סוטה לה, א. **20.** תשא לב, טו. **21.** פרק ו' הלכה א'.

יום שבת קודש ט"ז כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קסא, וצדקה כנחל איתן... עד עמ' 322, א"ם ב"ה:

בסימן זה שב"קונטרס אחרון" מוסברת מעלה נעלית בצדקה, שעושה יהודי כלי שהביטול העצמי של בחינת "חכמה" שבנשמה (שלמעלה לגמרי משכל והשגה) יאיר בפנימיות נקודת הלב שלו.

בהתאם לתוכן זה, היה מתאים יותר מקומו של סימן זה ב"אגרת הקודש", וכפי שכבר הוזכר בפתיחה ללימוד "קונטרס אחרון", מציין אבן הרבי: שצריך עיון כיצד בא סימן זה (וכן מספר סימנים נוספים) בחלק זה (שב"תניא") של "קונטרס אחרון".

הרבי מציין עוד, שהענינים הנידונים בסימן זה – מוסברים גם (ביתר פירוט) ב"לקוטי תורה", בתחילת פרשת ראה, ובמאמר דיבור־המתחיל "אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום כו'" משנת תרפ"ח של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

"וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן" (בְּעָמּוֹס סוֹף סִימָן ה')[1] – בפסוק נאמר שם: "יגל כמים משפט", שהמשפט שהיה מוסתר ונעלם – יתגלה כמו מים (המתגלים מעומק האדמה), וצדקה תתגלה בחוזק כמו נחל האיתן שהוא נחל חזק הזורם בחזקה, **פֵּרוּשׁ**, – הדברים ברוחניות ופנימיות הענינים, הוא **כְּמוֹ שֶׁ"נַּחַל אֵיתָן" הוּא הַמְּשָׁכָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת "אֵיתָן"**, – "נחל" הוא המשכה, כנחל הנמשך, ומהיכן באה ההמשכה – מ"איתן", מבחינת "חכמה". חכמה נקראת "איתן". וכידוע[2] ששלשה פירושים ב"איתן": "איתן" מלשון **תוקף**, "איתן" מלשון **קשה**[3] ו"איתן" מלשון **יושן**[4]. ושלשה ענינים אלה ישנם בבחינת "חכמה" שבנשמת יהודי ומרומזים באות יו"ד, שהיא בחינת "חכמה", וביו"ד ישנה **הנקודה** של היו"ד **וקוץ העליון וקוץ התחתון**, **שֶׁהִיא** – בחינת ה"איתן" – חכמה – כפי שהיא נמשכת בבחינת "נחל", היא, **בְּחִינַת "נְקֻדָּה בְּהֵיכָלָא"**[5] – בלשון הקבלה, "נקודה בהיכלא" היינו שמנקודת ה"חכמה" נמשך בהיכל ה"בינה", או כפי שמהביטול העצמי שבנשמה מבחינת "חכמה" (שלמעלה מהביטול והאהבה של ההשגה והתבוננות של "בינה") נמשך בנקודה הפנימית של הלב, שהיא ה"היכל" להמשכה זו שמ"חכמה", **ו"תְרֵין רֵיעִין וְכוּ'"**[6], – "דלא מתפרשין" – כפי שנקראות "חכמה" ו"בינה" של הספירות למעלה, שה"יחוד" שלהן הוא תמידי לשם קיום העולם, לכן הן נקראות "תרין ריעין דלא מתפרשין", שני חברים שאינם נפרדים, **וְאוֹתִיּוֹת "אֵיתָן" מְשַׁמְּשׁוֹת לֶעָתִיד**, – כשרוצים להשתמש, בלשון הקודש, באות המציינת את המלה לעתיד, משתמשים באחת מארבע האותיות: אל"ף, יו"ד, תי"ו ונו"ן: "אפעל", "יפעל", "תפעל" ו"נפעל". משמעות הדבר ברוחניות היא, שהמלה "איתן" מורה על גילוי שלעתיד, שלעתיד יתגלה גילוי כזה, **פֵּרוּשׁ: אֲנָא עָתִיד לְאִתְגַּלְיָא**[7], – אני **עתיד** להתגלות, כעת אני בהעלם, **ולעתיד** זה יתגלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]: **"הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי וְגוֹ'"**, – "ישכיל" בלשון עתיד, **וְהַיְינוּ שֶׁ** – בביאת המשיח, שעליו נאמר "ישכיל עבדי", **יִתְגַּלֶּה אָז אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ תּוֹךְ פְּנִימִית נְקֻדַּת הַלֵּב, עַל־יְדֵי הַמְּשָׁכַת "נַחַל אֵיתָן"**, **הוּא הֶאָרַת חָכְמָה עִלָּאָה**, – חכמה עליונה, **שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, לְבָטֵל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא**, – מעומק הלב, **אַחֲרֵי חֲסָרַת הָעֲרָלָה** – ערלת הלב, **מִהַאֲוָוֹת הַנַּשְׁמִיּוֹת וְכוּ'**. – כשתוסר ה"ערלה" (ככתוב[9] – "ומלתם את ערלת לבבכם", "ומל ה' אלקיך את לבבך") לא תהיה הסתרה על פנימיות הלב ועל הביטול העצמי של הנשמה להקדוש־ברוך־הוא הבא מבחינת "חכמה" שבנפשו, שבה ישנו ה"תוקף" של עצם הנשמה, ויש בה ה"קושי" שלא להשתנות. דבר שבא בירושה מהאבות, שבכך מתבטא ענין ה"יושן", כנזכר לעיל שלשה הפירושים ב"איתן", הרי לעתיד יאיר הגילוי של "חכמה" בפנימיות נקודת הלב, שהלב ירגיש את הביטול העמוק והעצמי אל הקדוש ברוך הוא שמצד חכמה שבנפש ומצד הגילוי של "חכמה" שלמעלה. **וְהִנֵּה**, – גם **עַתָּה בִּגְלוּת הַחֵל הַזֶּה**, – לפי הפסוק בעובדיה[10], והפירוש הוא או "החל" מלשון "חיל", או מלשון "גיא", **יֵשׁ גַּם־כֵּן עֵצָה יְעוּצָה לְהָאִיר קְצָת אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" לְתוֹךְ נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב כְּעֵין לֶעָתִיד, וְהַיְינוּ עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר עַל נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים הָעֲלִיּוֹנִים.** – הבלתי מוגבלים, **כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָאָדָם זוֹכֶה שֶׁיִּתְגַּלֶּה אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" בִּנְקֻדַּת פְּנִימִית**

קונטרס אחרון

וצדקה כנחל איתן (בעמוס ססי' ה'). פי' כמו שנחל איתן הוא המשכה הנמשכת מבחי' איתן שהיא בחי' נקודה בהיכלא ותרין ריעין וכו' ואותיות איתן משמשות לעתיד פי' אנא עתיד לאתגליא כמ"ש הנה ישכיל עבדי וגו' והיינו שיתגלה אז אור א"ס ב"ה ויחודו ית' תוך פנימיות נקודת הלב ע"י המשכת נחל איתן הוא הארת חכמה עילאה שיאיר בפנימיות הלב ליבטל ביחודו ית' בתכלית מעומקא דלבא אחרי הסרת הערלה מתאוות הגשמיות וכו'. והנה עתה בגלות החל הזה יש ג"כ עצה יעוצה להאיר קצת אור ה' מבחי' איתן לתוך נקודה פנימיות הלב כעין לעתיד והיינו ע"י שמעורר על ניצוץ אלקות שבנפשו בחי' רחמים רבים העליונים כי באמת כל זמן שאין האדם זוכה שיתגלה אור ה' מבחי' איתן בנקודת פנימית

---

1. פסוק כד. **2.** סה"מ תש"ג ע' 71 ואילך. **3.** משנה סוטה פ"ט מ"ה. **4.** כמ"ש (מיכה ו, ב) "והאיתנים מוסדי הארץ". **5.** ראה זח"א כ, א. **6.** זח"ג ד, א. **7.** ראה לקו"ת ראה יח, ד. **8.** ישעי' נב, יג. **9.** עקב י, טז; נצבים ל, ו. **10.** א, כ.

לְבָבוֹ, לִבְטֵל בִּיחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעֻמְקָא דְלִבָּא – מעומק הלב, עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ – הרי, כל זמן שאין האדם זוכה לכך – אֲזַי בֶּאֱמֶת יֵשׁ רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עַל הַנִּיצוֹץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ. כִּי הַנִּיצוֹץ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה – חכמה עליונה, מַמָּשׁ, וּכְשֶׁ–הניצוץ אֵינוֹ יָכוֹל לְהָאִיר מִבְּחִינָתוֹ – שהיא בחינת "חכמה" שהיא ביטול מלא להקדוש ברוך הוא, לְתוֹךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, שֵׁשֶׁם – בפנימיות הלב, מְקוֹם גִּלּוּי הֶאָרָה זוֹ – של הניצוץ של "חכמה", הרי כל זמן שאינו יכול להאיר מבחינתו במקום שעליו להאיר, הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ. – שענין הגלות הוא, שלא יכולים לגלות את הכוחות שיש לו. וְעַל־יְדֵי רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים – הנמשכים על הנפש, יוֹצֵא מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבָיָה, וּמֵאִיר לְתוֹךְ נְקוּדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ, – עד כלות הנפש ליחודו יתברך, כַּנּוֹדַע מִמַּה שֶׁכָּתוּב[11]: "לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם", – בהתאם לפירוש המדרש[12] הכוונה היא, שאברהם נפדה וניצול בזכותו של יעקב, בזכות שהיה צריך לצאת ממנו יעקב. וברוחניות, בעבודת ה', הכוונה היא[13], שבשעה שמדת אברהם, מדת החסד והאהבה, היא בהעלם, ויש לפדותה ולגלותה (לגלות את האהבה) הרי מי הוא הפודה והמגלה? – הרי זה יעקב, מדת הרחמים. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – תניא חלק א', פֶּרֶק מה. – כיוון שמדובר כאן שהרחמים הם רחמים העליונים, הרי צריכה להיות על כך "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), ו"אתערותא דלתתא" כזו שתמשיך הרחמים העליונים עד למטה – עליה להיות מהענינים שלמטה ממש. רבנו הזקן יסביר להלן, שה"אתערותא דלתתא" על כך היא – ענין הרחמים של אדם הבא בפועל במעשה הצדקה עם ענינים גשמיים. ובלשון רבנו הזקן: וּמוֹדַעַת זֹאת[14], כִּי אִתְעָרוּתָא דִלְעֵילָא – התעוררות מלמעלה, בְּאִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא דַּוְקָא תַּלְיָא מִלְּתָא, – תלויה דוקא בהתעוררות שלמטה, דְּהַיְינוּ – ה"אתערותא דלתתא" כדי להמשיך הרחמים העליונים מתבטאת עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים – לא "רחמים" סתם, אלא "רחמים רבים", כְּלֵל – בני ישראל, שהם רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִיּוּת – לתת זָהָב וָכֶסֶף וְכוּ'. וְלָכֵן פְּעֻלַּת הַצְּדָקָה הִיא פְּעֻלַּת "נַחַל אֵיתָן" מַמָּשׁ. – שכן, על ידי ה"אתערותא דלתתא" של צדקה נמשכים האהבה והביטול מ"איתן" שבנשמה, שתתגלה על ידי ה"נחל" בפנימיות נקודת הלב. להלן יסביר רבנו הזקן, שאל לה לצדקה להיות מוגבלת ומדודה, אלא בלי גבול, כאדם כשנוגע לו חיי נפשו הרי לא יגביל את עצמו שיתן רק סכום כך וכך; אלא אדם במצב כזה מוכן לתת הכל עבור חיי נפשו. כך צריך להיות גם כאשר נוגע לחיי ה"נפש האלקית", שהצדקה תהיה בלי גבול. ובלשון רבנו הזקן: וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת – הרי ידוע, מַה שֶּׁכָּתוּב[15]: "כִּי עוֹר בְּעַד עוֹר[16] – כלומר, באבר אחד יגן אדם על אבר שני, וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ" – להציל את נפשו, ובענינו הכוונה לנפש הָאֱלֹקִית, – שצריך אדם להיות מוכן לתת כל אשר לו עבור הנפש האלקית, לְהָאִירָהּ בְּאוֹר הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא[17]:

קונטרס אחרון

לבבו ליבטל ביחודו ית' מעומקא דלבא עד כלות הנפש ממש אזי באמת יש רחמנות גדולה על הניצוץ שבנפשו כי הניצוץ נמשך מבחי' חכמה עילאה ממש וכשאינו יכול להאיר מבחינתו לתוך פנימיות הלב ששם מקום גילוי הארה זו ה"ז בבחי' גלות ממש וע"י רחמים רבים העליונים יוצא מהגלות והשביה ומאיר לתוך נקודה פנימיות הלב בחי' אהבה רבה זו כנודע ממ"ש ליעקב אשר פדה את אברהם וכמ"ש בלק"א פמ"ה. ומודעת זאת כי אתערותא דלעילא באתעדל"ת דוקא תליא מלתא דהיינו ע"י התעוררות רחמים רבים בלב רחמנים וג"ח להשפיע למטה השפעה גשמיות זהב וכסף וכו' ולכן פעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן ממש. והנה מודעת זאת מ"ש כי עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו האלקית להאירה באור החיים א"ס ב"ה:

---

11. ישעי' כט, כב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בכתוב "בית יעקב" אבל בסנה' (יט, סע"ב) ובב"ר (פס"ג, ב) מפרש בפשטות זה "יעקב פדה את אברהם". וכן הובא הל' בכ"מ. - וכהפירוש תיכף בהמשך כתוב זה עצמו (הובא בסנה' שם וכו') לא עתה ביקש יעקב גו'". **12.** ראה ב"ר שם. **13.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כמ"ש בלקו"א פמ"ה". **14.** זח"א, פח, א. ובכ"מ. **15.** איוב ב, ד. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "באגה"ק סוסט"ז הובא גם "עור בעד עור" משא"כ בסוס"י. ועד"ז בכ"מ. ואולי י"ל: עור בעד עור - ה"ז צדקה בהגבלה (כפשטות) והובא רק כשמדובר (גם) בצדקה זו". **17.** סיום האגרת נדפס באגרות קודש אדה"ז (קה"ת, תש"מ) ע' צה.

יום ראשון

יום שלישי — **י כסלו** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, שלישי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט.
תניא: משא״כ ההלכות . . . 316 אלקות.

אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי יָצָא לְחֵרוּת – תקפ״ז – מִמַּאֲסָרוֹ בָּעִיר וִויטֶעבְּסְק. בְּחֹל הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת נוֹדַע אֲשֶׁר הִלְשִׁינוּ אֶת אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי. בְּיוֹם א׳ פָּרָשַׁת נֹחַ כח תִּשְׁרֵי נָסַע בְּלִוְיַת פְּקִידִים מִלִּיוּבאַוִויטְשׁ, בַּצָּהֳרַיִם בָּא לְדאָבְּראָמִיסְל, אָמַר שָׁם דאַ״ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] ״מַיִם רַבִּים גּוֹ״״, יוֹם ב׳ נָסַע מִשָּׁם עַד לִיאָזְנָא, אָמַר שָׁם דאַ״ח ״רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי גוֹ״״, יוֹם ג׳ נָסַע מִשָּׁם לְוִויטֶעבְּסְק, וְיָשַׁב שָׁם תָּפוּס עַד יוֹם א׳ וַיִּשְׁלַח י כִּסְלֵו.

יום שני

יום רביעי — **יא כסלו** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, רביעי עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: והטעם . . . 316 וגמרא.

מֵהַגָּהוֹת אָדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] עַל הַסִּדּוּר ״סֵדֶר הַתְּפִלָּה״ (עִם הַדאַ״ח) : חֵלֶק א׳ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית״ (צט. א) : ״מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת רדל״א״ [=רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע] – נִתְקַן: ״וּמֵעַתָּה יוּבָן פֵּרוּשׁ וְעִנְיָן בְּחִינַת רדל״א״.

חֵלֶק ב׳ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״עֵד הַגַּל״ (פח, ד) : ״לְרַבָּנָן וַהֲלָכָה כר״י שֶׁבַּיֶּרֶךְ״ – נִתְקַן: ״לְרַבָּנָן אִם בַּיֶּרֶךְ״.

שָׁם: ״דַּעַת ר״י וְכֵן הָאֱמֶת״ – הֶעֱבִיר קוֹלְמוֹס עַל ״וְכֵן הָאֱמֶת״.

שָׁם (פט. א) : ״הַתּוֹהוּ דִנְקוּדִים״ – נִתְקַן: ״הַתּוֹהוּ דַּעֲקוּדִים״.

יום שלישי

יום חמישי — **יב כסלו** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: ומ״ש בע״ח . . . שוכן וכו׳ וד״ל.

בְּרִכַּת ״שֶׁפְּטָרַנִי״ מְבָרְכִים בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת, וּמְבָרְכִים אוֹתָהּ גַּם בְּיוֹם ב׳, ה׳, בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְלַאו דַּוְקָא בְּשַׁבָּת.

מְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ בְּשֵׁם מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: כְּשֶׁשּׁוֹמְעִים דָּבָר לֹא טוֹב עַל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם אִם אֵין מַכִּירִים אוֹתוֹ, צָרִיךְ לְהִצְטַעֵר צַעַר רַב, כִּי אֶחָד מֵהֶם הוּא בְּוַדַּאי לֹא טוֹב: אִם אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁמְּסַפְּרִים עַל פְּלוֹנִי, הֲלֹא הוּא לֹא טוֹב; וְאִם אֵינוֹ אֱמֶת, הֲלֹא הַמְסַפֵּר נִמְצָא בְּמַצָּב לֹא טוֹב.

יום רביעי

יום ששי — **יג כסלו** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, ששי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: ולהבין פרטי . . . דז״א.

אמר אאמו״ר: חסידות משנה את המציאות ומגלה את המהות. והמהות של האיש הישראלי אין להעריך ולשער, כי הוא חלק מן העצם, והתופס במקצתו כאלו תופס בכולו, וכשם שהעצם אין לו שעור כך החלק אין לו שעור, ע״ד הכנף מין כנף – עס איז מעהר ניט וואָס עצמות האָט בורא געווען א נשמה אז זי זאָל זיין א נברא –

וחסידות מגלה את המהות.

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב]: חֲסִידוּת מְשַׁנָּה אֶת הַמְּצִיאוּת וּמְגַלָּה אֶת הַמַּהוּת. וְהַמַּהוּת שֶׁל הָאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי אֵין לְהַעֲרִיךְ וּלְשַׁעֵר, כִּי הוּא חֵלֶק מִן הָעֶצֶם, וְהַתּוֹפֵס בְּמִקְצָתוֹ כְּאִלּוּ תּוֹפֵס בְּכֻלּוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁהָעֶצֶם אֵין לוֹ שִׁעוּר כָּךְ הַחֵלֶק אֵין לוֹ שִׁעוּר, עַל־דֶּרֶךְ "הַכָּנָף – מִין כָּנָף" – אֵין זֶה אֶלָּא שֶׁ"עַצְמוּת" בָּרָא נִשְׁמָה, שֶׁהִיא תִּהְיֶה נִבְרָא – וַחֲסִידוּת מְגַלָּה אֶת הַמַּהוּת.

יום חמישי

שבת — **יד כסלו** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: דוד . . . 320 בעת צרתו.

מְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, אַף שֶׁאֵין עֲשָׂרָה.
הַכּוֹס – עַל כַּף הַיָּד, וְהָאֶצְבָּעוֹת זְקוּפוֹת. אוֹחֵז הַכּוֹס מֵאֶמְצַע "רַבּוֹתַי מִיר וועֶלֶען בֶּענְטְשֶׁען" [=רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ] עַד אַחֲרֵי סִיּוּם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית, שֶׁאָז מַעֲמִידוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן.

בְּאַחַת מִשִּׂיחוֹתָיו בֵּאֵר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב], וְתֹכֶן דְּבָרָיו: יֵשׁ צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, חָסִיד. צַדִּיק עַל שֵׁם קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה – מַמְשִׁיךְ גִּלּוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. יָשָׁר עַל שֵׁם קִיּוּם לֹא־תַעֲשֶׂה – גִּלּוּיִים לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. תָּמִים – עֶרְנְסְטְקֵייט [="רְצִינוּת"] – גִּלּוּיִים דְּ"טַעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוִים", הִתְחַבְּרוּת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין. לְמַעְלָה מִכֻּלָּם – חָסִיד, וְיֵשׁ בָּזֶה ג' מַדְרֵגוֹת: א) שֶׁעִנְיָנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מַטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְחֻיָּב לְהַגִּיעַ לָזֶה. ב) שֶׁכָּל עִנְיָנָיו הֵם אֱלֹקוּת. וְאַף שֶׁ"לֹא רְחוֹקָה הִיא מִמְּךָ גוֹ'" – מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. ג) מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתִקְּוֵי זֹהַר: "אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ עִם קַן דִּילֵיהּ" [=עִם מְקוֹרוֹ; ה'], וּפֵרֵשׁ בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים [=סֵפֶר הַתַּנְיָא] שֶׁזֶּהוּ לְיַחֲדָא קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בַּתַּחְתּוֹנִים וְלֹא לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה בִּלְבַד.

יום שישי

יום ראשון — **טו כסלו** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אך מה שהי' . . . ואחור ע"ש.

בתו"א ד"ה וישב: "ואינה יכולה לראות באהבה", צ"ל "ואינה יכולה להיות באהבה".

רבינו הזקן סיפר לבנו אדמו"ר האמצעי: דער זיידע (הבעש"ט) זאָגט אז מ'דאַרף האָבען מסירת נפש אויף אהבת ישראל, אפילו צו א אידען, וועלכען מ'האָט קיינמאָל ניט געזעהן.

בְּ"תּוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֵּשֶׁב": "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִרְאוֹת בָּאַהֲבָה", צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה".

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִפֵּר לִבְנוֹ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי: הַסָּבָא (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) אוֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ עַל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, גַּם לִיהוּדִי שֶׁאַף פַּעַם לֹא רָאוּ.

שבת קודש

יום שני | טז כסלו | ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וצדקה . . . א"ס ב"ה.

יְסוֹד עִקָּרִי בִּשִׁיטַת חַבַּ"ד הוּא, אֲשֶׁר הַמֹּחַ הַשַּׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלַדְתּוֹ, יְשַׁעְבֵּד אֶת הַלֵּב לַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ, מִתּוֹךְ הַשְּׂכָלָה הֲבָנָה וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת בִּגְדֻלַּת בּוֹרֵא הָעוֹלָם בָּרוּךְ־הוּא.

המשך ביאור למס' נדה ליום שבת קודש עמ' ב

כשנמצא **פְּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה גְּרִיסִין בְּמָקוֹם אֶחָד** על חלוקה, **דְּלֹא** **חָיְישִׁינַן** – שאין חוששים לעשותה זבה, משום **דְּאָמְרִינַן** – שאנו אומרים שמכיון שאין מקום לחשוש שראתה בשלשה ימים, תולים **שִׁבְתְּרֵי יוֹמֵי חֲזִיתֵיהּ** – שראתה רק בשני ימים, כגריס ליום, ולכך לא נעשתה זבה, אם כך **בִּשְׁלֹשָׁה גְּרִיסִין** שנמצאו **בְּמָקוֹם אֶחָד** על חלוקה **נַמִּי נִימָא** – גם נאמר, **שְׁתַּרְתֵּי וּפַלְגָּא מִגּוּפָהּ חֲזִיתֵיהּ** – ששיעור של שני גריסין וחצי הגיעו מגופה, **וְאִידָךְ** – ושאר הכתם לא בא כלל מגופה, אלא **אַגַּב זוּהֲמָא דַּם מַאֲכוֹלֶת הוּא** – אגב לכלוך הדם באה כינה ונתמעכה שם, ומדוע חששו חכמים לטומאת זוב בכתם גדול של כשלשה גריסין ועוד.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן**, מה יתרצו על קושיית רבי חנינא. משיבה הגמרא: דעת חכמים שבכתם הגדול כשיעור שלשה גריסין, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא לְפַלּוּגֵי בְּגְרִים וָעוֹד לְכָל יוֹמָא** – כיון שיש בו כדי לחלק ולומר שכל יום ראתה כשיעור כגריס ועוד מעט יותר, **לֹא תָּלִינַן** – אין תולים להקל שראתה רק בשני ימים והשאר בא מדם מאכולת.

הגמרא מבררת את דברי רבא בשיטת רבי חנינא בן אנטיגנוס. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס** שרבא אמר בשמו שבכתם גדול הנמצא במקום אחד על חלוקה אין חוששים לו, ויש לדייק בדבריו, **שבִּשְׁלֹשָׁה גְּרִיסִין** שנמצאו **בְּמָקוֹם אֶחָד הוּא דְּלֹא חָיְישִׁינַן** – רק בזה אין חוששים לטמאה כזבה גדולה, **הָא בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת** – אבל בשלשה כתמים בני כגריס ועוד שנמצאו בשלש מקומות על חלוק אחד, **חָיְישִׁינַן** – חוששים שבאו בשלשה ימים ונעשית זבה, **וְהָא אָמְרַת** – והרי נאמר בברייתא **שבִּשְׁלֹשָׁה חֲלוּקוֹת אִין** – אם נמצאו כתמים על גבי שלשה חלוקים הרי היא נעשית זבה לרבי חנינא בן אנטיגנוס, אבל אם נמצאו כתמים **בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת** בחלוק אחד, **לֹא** – אינה נעשית זבה גדולה, וקשה על מה שמשמע מדברי רבא שאף בשלש מקומות חוששים.

מתרצת הגמרא: רבי חנינא בן אנטיגנוס לא בא לבאר בברייתא מה הוא עצמו סובר, אלא **לְדִבְרֵיהֶם דְּרַבָּנָן קָאָמַר לְהוּ** – טען כלפי חכמים לפי סברתם הם, **לְדִידִי** – לשיטתי, **בִּשְׁלֹשָׁה חֲלוּקוֹת אִין בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לֹא** – רק אם נמצא דם על שלשה חלוקים נעשית זבה, אבל בחלוק אחד בשלש מקומות אינה נעשית זבה גדולה, **אֶלָּא לְדִידְכוּ** – לשיטתכם שנעשית זבה אף בראתה בחלוק אחד, **אוֹדוּ לִי מִיהַת** – הודו לי לפחות, **דְּחֲזָאי** – שבאופן שראתה **שְׁלֹשָׁה גְּרִיסִין בְּמָקוֹם אֶחָד** לא תטמא, משום **דְּאָמְרִינַן** – שיש לנו לומר, **תְּרֵי וּפַלְגָּא מִגּוּפָהּ חֲזִיתֵיהּ** – שיעור שני גריסים וחצי אכן בא מגופה בשני ימים, כל יום כגריס ורביע, **וְאִידָךְ** – והנשאר מהדם, אינו דם מגופה, אלא **אַגַּב זוּהֲמָא דַּם מַאֲכוֹלֶת הוּא** – אגב הלכלוך שהיה מחמת הדם באה שם כינה והתמעבה, ואין לנו לטמאה.

וְרַבָּנָן אמרו לרבי חנינא, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא לְפַלּוּגֵי בְּגְרִים וָעוֹד לְכָל יוֹמָא** – כיון שבכתם יש שיעור גדול שנוכל לחלקו לשלשה ימים, **לֹא תָּלִינַן** – אין תולים להקל בזה ולומר שחלק מהדם הוא דם מאכולת.

הברייתא דנה האם רואה כתם של כשני גריסים נעשית זבה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, אשה **הָרוֹאָה כֶּתֶם** בבגדה, **אִם יֵשׁ בּוֹ** [–בכתם] **כְּדֵי לְחַלֵּק** ולומר שראתה בשלשה ימים, וכגון שגודל הכתם הוא **שְׁלֹשָׁה גְּרִיסִין** גסים, **שֶׁהֵן** – שכל גריס גודלו **כְּגְרִים** בינוני **וָעוֹד**, כשיעור כתם, **חוֹשֶׁשֶׁת** שנעשתה זבה, אם מצאתו לאחר שלשה ימים הראויים לזוב, **וְאִם לָאו** – שאין בו שלשה גריסים גדולים, ואי אפשר לחלקו ולומר שראתה שלשה ימים חלקים ממנו בני כגריס ועוד, **אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת** שנעשית זבה גדולה. **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן אַגְּרָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ** – בין בראתה כתם גדול כשיעור שלשה גריסים, ובין בראתה כתם שיש בו רק כשני גריסים, **חוֹשֶׁשֶׁת** שנעשית זבה גדולה, והטעם משום שאף כשראתה כתם שגודלו כשני גריסים יש לחשוש שמא ראתה כשיעור גריס אחד מהם בבין השמשות, או שראתה את שני הגריסים בשני ימים בבין השמשות, והרואה בין השמשות צריכה לחשוש שראתה שני ימים, משום שמקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה, וממילא יש כאן שלשה ימים רצופין.

אמירה לגבוה כמסירה להדיוט - גם בצדקה

יום ראשון י' כסלו ה'תש"פ

הלכות מתנות עניים פרק ח, הלכה א: הַצְּדָקָה, הֲרֵי הִיא כִּכְלַל הַנְּדָרִים. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי עָלַי סֶלַע לִצְדָקָה', אוֹ 'הֲרֵי הַסֶּלַע הַזֶּה צְדָקָה' - חַיָּב לִתְּנָהּ לָעֲנִיִּים מִיָּד.

מהפסוק "מוצא שפתיך תשמור ועשית... כאשר נדרת בפיך" למדים שהנודר ליתן צדקה חייב ליתנה מיד (ר"ה ו, א). ודייקו ראשונים מדברי הגמרא (בבא קמא לו, ב. ראה רי"ף שם ותוס' שם ד"ה יד) שבנדרי צדקה לעניים, זכו העניים בכסף באמירה בלבד, כמו בהקדש ש'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט' (כלומר, החפץ נקנה להקדש באמירה כשם שהדיוט קונה במסירה).

אמנם, אם הכסף עדיין לא בא לידו לא זכו בו העניים, ורק אם אמר 'הרי עלי לתת לצדקה כאשר הכסף יגיע לידי' - חייב לתת כשיגיע לידו משום נדר (ראה הל' ערכים וחרמים פ"ו הל"ב)..

וכן דעת הרמב"ם כאן, שרק כסף שברשות הנודר נקנה לעניים על ידי דיבורו, אבל אם אינו ברשותו, לא זכו בו העניים (אבקת רוכל סי' פג).

וה'אבני נזר' (יו"ד סי' שטו) הביא מתשובות הרמ"א (סי' מח) שבצדקה אין אומרים 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט' ולכן, הנודר כסף לצדקה ומת אין חובה על היורשים לקיים נדרו (אף שהנודר עצמו חייב בחייו לקיים דבריו משום נדר) ואין אמירתו כמסירה להדיוט. אך ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' רנח סי"ג) כתב, שגם בצדקה 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט'. וכן מבואר שם (סי' רנט ס"ה) בדברי הרמ"א שהנודר לצדקה חייבים גם היורשים לתת את הכסף לעניים, ורק אם נדר בלשון שיש להסתפק בו אם כוונתו לתת - נקראים היורשים מוחזקים ואין להוציא מהם ממון מספק.

וסיכם ה'אבני נזר': "לדינא ודאי כפסקי רמ"א נקטינן, ולא כתשובותיו". וכן פסקו הסמ"ע (חו"מ סי' ריב סקי"ט) והש"ך (שם סי' סו סק"ב בשם הריטב"א) שהמקדיש לעניים הקנה להם באמירתו.

תרומות ומעשרות בפירות הגוי

יום שני י"א כסלו ה'תש"פ

הלכות תרומות פרק א, הלכה יא: פֵּרוֹת הַגּוֹי... וְאִם לְקָחָן יִשְׂרָאֵל... מַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמוֹכְרָהּ לַכֹּהֵן, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וַהֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר לְלֵוִי בְּמַעֲשֵׂר וְלַכֹּהֵן בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: 'אֲנִי בָּאתִי מִכֹּחַ אִישׁ שֶׁאֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לִבְטֹל מִמֶּנּוּ כְּלוּם'. וּמִפְּנֵי מָה לֹא יִתֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לַכֹּהֵן, כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: "כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר" - מֶבֶל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל, אַתָּה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן; אֲבָל מֶבֶל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִן הַגּוֹי, אֵין אַתָּה נוֹתֵן לַכֹּהֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר... אֶלָּא מוֹכְרָהּ לַכֹּהֵן.

והקשה הגר"ח מבריסק:

לדעת רבי שמואל בר נתן (בכורות יא, ב) ישראל שלקח פירות מן הגוי ומירחם, חייב להפריש תרומות ומעשרות כי הגוי אינו יכול להפקיע מחיוב זה, אבל פטור מנתינתן לכהן וללוי, כי יכול לומר להם - אני באתי מכח איש שאין אתם יכולים ליטול ממנו כלום, ולכן גם אני פטור מנתינה (ותרומה ותרומת מעשר שאסורים לו ימכור לכהנים).

אמנם, למסקנת הגמרא רק תרומת מעשר אינו נותן, אבל תרומה גדולה צריך לתת לכהן, כי לענין תרומת מעשר למדים מהפסוק ("כי תקחו מאת בני ישראל...") ש"טבלים שאתה לוקח מן העכו"ם אי אתה מפריש מהן תרומת מעשר" (אלא נוטל לעצמך ומוכר להם), אבל תרומה גדולה לא נתמעטה מהפסוק, ומשמע שהגמרא חזרה בה מהביאור שהפטור מנתינת המתנות לכהן וללוי הוא כיון שאומר להם 'באתי מכח איש שאין אתם יכולים ליטול ממנו', כי לפי זה היה צריך לפטרו גם מתרומה גדולה.

והרמב"ם מצרף את שני הטעמים: א. אינו נותן תרומת מעשר לכהן משום שיכול לומר 'באתי מכח איש שאין אתם יכולים ליטול ממנו'. ב. טבל שאתה לוקח מן הגוי אין לתת ממנו תרומת מעשר לכהן כי נתמעט מהפסוק "כי תקחו מאת בני ישראל...". וצריך להבין: מדוע צריכים את שני הטעמים? ויתירה מזו, הרי לפי הטעם הראשון גם תרומה גדולה אין צריך לתת לכהן!

ומבאר:

הלימוד מהפסוק "כי תקחו..." (לענין תרומת מעשר) שטבל גוי אינו בדין נתינה לכהן, לא נאמר לענין הפירות כשהם ביד ישראל אלא על הפירות כשהם של הגוי שאם הפריש (הגוי) מעשר ראשון ונתנו ללוי, אינו צריך לתת תרומת מעשר לכהן. וכיון שפירות אלו הופקעו מנתינה לכהן, ממשיך פטור זה גם לישראל שקנה מהגוי כי יכול לטעון 'באתי מכח איש שאין אתם יכולים ליטול ממנו כלום'. ונמצא ששני הטעמים משלימים זה את זה.

מה שאין כן בתרומה גדולה אין לימוד שפירות הגוי הופקעו מנתינה לכהן. ואמנם, הגוי עצמו אינו נותן תרומה גדולה לכהן כי אינו חייב במצוות, אבל ישראל שקונה ממנו את הפירות הוא בר־חיוב וחלה עליו מצוות נתינה לכהן.

(חידושי רבנו חיים הלוי, כאן)

שליח עושה שליחותו?

יום שלישי י"ב כסלו ה'תש"פ

הלכות תרומות פרק ד, הלכה ו: הָאוֹמֵר לְשָׁלוּחוֹ: 'צֵא וּתְרֹם לִי', וְהָלַךְ לִתְרֹם, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם תָּרַם אוֹ לֹא תָּרַם, וּבָא וּמָצָא כְּרִיוֹ תָּרוּם - אֵין חֶזְקָתוֹ תָּרוּם; שֶׁאֵין אוֹמְרִין בְּאֵסוּרִין חֶזְקַת שָׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ לְהָקֵל, אֶלָּא לְהַחְמִיר; וְחוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אַחֵר תָּרַם שֶׁלֹּא בְּרְשׁוּת.

הלכה כרב נחמן (עירובין לא, ב. וראה גם גיטין סד, א) שלהקל אין סומכים על 'חזקת שליח עושה שליחותו'. כגון אדם ששלח גט לאשתו ע"י שליח אין אומרים שהשליח עשה את

שליחותו והאשה מותרת להינשא, אבל להחמיר, כגון האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה ומת השליח - אסור בכל הנשים שבעולם, כי חזקה שהשליח עשה שליחותו ולא ידוע מי האשה שקידש.

וכל זה בשל תורה, אבל בדרבנן סומכים על החזקה ששליח עושה שליחותו. ולכן, בעירובי תחומין סומכים על השליח שהניח את העירוב במקום שמשלחו רצה לקנות שביתתו (הל' עירובין פ"ו הכ"ב).

ובתרומה שהיא מן התורה, פסק הרמב"ם כאן (וכן דעת ר"ת בתוס' עירובין לב, א) שאין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו. ואף שהשולח מצא שהתבואה נתרמה, ספק שמא אחר הפריש את התרומה שלא ברשותו ואין תרומתו תרומה (לעיל ה"ב).

והקשה ה'משנה למלך' (הל' בכורות פ"ד ה"א): מדוע בדרבנן צריך לסמוך על 'חזקת שליח עושה שליחותו', הרי אף בלי החזקה, הלכה היא (שבת לד, א) ש'ספיקא דרבנן לקולא'?

ותירץ:

א. הכלל 'ספיקא דרבנן לקולא' אמור רק בדיעבד, אבל לכתחילה אין לסמוך על זה, ואילו על החזקה אפשר לסמוך לכתחילה.

ב. אם השליח נמצא לפנינו ואפשר לברר אם אכן עשה את שליחותו, אין להתיר משום 'ספיקא דרבנן', כי דבר שאפשר לבררו אינו ספק, ואילו 'חזקת שליח עושה שליחותו' הינה בגדר ודאי.

ג. על 'ספיקא דרבנן' סומכים רק אם נעשתה פעולת היתר אלא שלא יודעים אם נעשתה כהלכה (באופן שיועיל להתיר), אך כשספק אם הפעולה נעשתה כלל, אין הולכים לקולא, ואילו על החזקה ש'שליח עושה שליחותו' סומכים גם אם אין כל ידיעה שהשליחות נעשתה.

כהן טמא שאכל תרומה טמאה, מדוע אינו לוקה?

יום רביעי י"ג כסלו ה'תש"פ

הלכות תרומות פרק ז, הלכה א: כֹּהֵן טָמֵא אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה... שֶׁהָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה... וְטָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלָאו - אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ קֹדֶשׁ.

כהן טמא שאכל תרומה טמאה אינו חייב מיתה ואינו לוקה, כי על אכילת תרומה (טהורה) על ידי כהן טמא, נאמר 'ומתו בו כי יחללוהו' (ויקרא כב, ט). ודרשו: פרט לכהן שאכל תרומה טמאה, כי העונש הוא על שחילל את התרומה באכילתה בהיותו טמא, ואילו תרומה טמאה היתה כבר מחוללת מקודם (חולין קיג, ב).

ומבארים התוספות (שם קא, א ד"ה בנטמא) שזהו מדין 'אין איסור חל על איסור'. כלומר, איסור אכילת תרומה בטומאת הגוף (שעונשו מיתה בידי שמים ומלקות) אינו יכול לחול על איסור אכילת תרומה טמאה (שהוא איסור 'עשה' ואין עליו עונש מיתה ומלקות).

ולפי זה, הרי הוא פטור ממיתה ומלקות רק אם התרומה נטמאה לפני שהכהן נטמא, כי כך האיסור השני אינו יכול לחול על האיסור הראשון, אך אם הכהן נטמא לפני שנטמאה התרומה, האיסור הראשון שחל עליו הוא אכילת התרומה בטומאת הגוף ואינו נפקע כשהתרומה נטמאת.

אבל לדעת הרמב"ם כהן טמא שאכל תרומה טמאה אינו נענש משום ש'אין איסור חל איסור' אלא משום ש'אינו קדוש'. כלומר, העונש על אכילת תרומה בטומאת הגוף הוא רק כאשר באכילתו חילל את הקודש, ובאכילת תרומה טמאה אין חילול הקודש ("שמחוללת ועומדת").

ולכן גם אם הכהן נטמא לפני שנטמאה התרומה, ואיסור אכילת תרומה בטומאת הגוף חל קודם – אינו נענש על אכילת תרומה טמאה שהרי לא חילל את הקודש באכילתו (ואכן, הרמב"ם לא חילק בין אם הכהן נטמא קודם או שהתרומה נטמאה קודם).

והנה, ה'משנה למלך' (כאן) הסתפק בכהן טמא שאכל תרומה טמאה מדרבנן, האם כיון שמן התורה תרומה זו היא 'קודש' ייענש כי חיללה או כיון שמדרבנן היא כבר מחוללת, אין באכילתו 'חילול'.

ואכן, רק לשיטת הרמב"ם - שאינו נענש כיון ש'אינו קודש' - יש להסתפק ולומר שגם אם 'אינו קדוש' מדרבנן אינו נענש על אכילתו, אבל לשיטת התוספות - שאינו נענש כי 'אין איסור חל על איסור' – ודאי נענש כי איסור דאורייתא (אכילה בטומאת הגוף) יכול לחול על איסור דרבנן (אכילת תרומה טמאה מדרבנן), כמו שאיסור יכול לחול על 'חצי שיעור' של איסור אחר (רמב"ם הל' שבועות פ"ה ה"ז).

(ראש יוסף חולין קא, א ד"ה בא"ד ועוד)

מהי 'אכילה' לענין תרומה?

יום חמישי י"ד כסלו ה'תש"פ

הלכות תרומות פרק י, הלכה יא: הַמַּאֲכִיל אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים... וְנָזִיר שֶׁשָּׁתָה יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה... כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן, וְאֵינָן מְשַׁלְּמִין אֶת הַחֹמֶשׁ.

ובטעם הדבר שהנזיר אינו משלם חומש, כתב ה'כסף משנה' שהוא משום שהיין, גם אם של הוא חולין, אסור עליו מצד הנזירות. ולכן אין שתייתו נחשבת 'שתיה' לענין תרומה (ואת הקרן עליו לשלם משום הפסד הכהן).

וב'קרית ספר' (להמבי"ט, כאן) ביאר:

דין זה שזר שאכל תרומה בשגגה משלם קרן וחומש, נלמד מהכתוב "ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו" (ויקרא כב, יד), ומשמע שאין באכילה זו אלא איסור קודש (תרומה), מה שאין כן ביין לנזיר שחל עליו איסור אחר.

והקשו אחרונים (תוס' רע"א פסחים פ"ב אות ז. מנ"ח מ' רפא ועוד):

לעיל (ה"ז) כתב הרמב"ם שהאוכל תרומה ביום הכיפורים בשוגג משלם קרן וחומש. ומדוע לא נאמר שמכיון שמצד דיני יום הכיפורים אין זו 'אכילה' שהרי גם ללא איסור תרומה אסורה האכילה ביום הכיפורים?

ומיישב ה'כלי חמדה' (אחרי סוף אות ב):

איסור אכילה ושתיה ביום הכפורים נובע מהכתוב 'תענו את נפשותיכם', וציווי התורה להימנע מאכילה ושתיה אינו

מוציאם מתורת 'אוכל' ו'משקה', כי כיון ששורש האיסור הוא עינוי הגוף, נכלל בזה שהם בגדר 'אוכל' ו'משקה' שחייבים להימנע מהם.

וב'דברי מלכיאל' (או"ח סי' כז) מבאר:

אכילת איסור בשוגג אינה נחשבת 'אכילה', ולכן המוכר לחבירו דבר האסור באכילה מן התורה ואכלו בשוגג, צריך המוכר להחזיר לקונה את הדמים (הל' מכירה פט"ז הי"ד) כי אף שהאכילה היתה בשוגג, נפשו קצה ממנה ומצערת אותו על שעבר על איסור מן התורה (סמ"ע חו"מ סי' רלד סק"ד).

ונראה שהלכה זו נאמרה רק באיסור ממש ('חפצא דאיסורא'), אבל במאכל שמותר באכילה אלא שאכלו בזמן שהאכילה אסורה בו, כגון שהטעוהו ואכל ביום הכפורים, יהא חייב לשלם כי כאן לא נאמר נפשו של אדם קצה מהאוכל שאכל.

ולכן, אכילת תרומה ביום הכפורים נחשבת 'אכילה' כי האיסור אינו בעצם המאכל, אבל בנזיר ששתה יין של תרומה, הרי לגביו היין עצמו אסור ונפשו קצה ממנו, ולכן אינה נחשבת 'שתיה'.

תרומה שנפלה לתוך אחת משתי קופות של חולין — יום שישי ט"ו כסלו ה'תש"פ

הלכות תרומות פרק יד, הלכה ה: שְׁתֵּי קֻפּוֹת אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת, שֶׁנָּפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנִבְלְבְּלָה, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵיזוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַמְּגוּרוֹת בְּבַיִת אֶחָד, חֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה... וְהַקֻּפּוֹת מִצְטָרְפוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה קֻפָּה בְּבַיִת זֶה וְקֻפָּה בְּחָצֵר אַחֶרֶת - לְפִי שֶׁקָּרוֹב הַדָּבָר לְקַבֵּץ שְׁתֵּיהֶן בְּבַיִת אֶחָד.

וכתב הרדב"ז: מבואר בירושלמי ששתי קופות (סלים) שבכל אחת מהן חמישים סאה של חולין מצטרפות זו עם זו כדי לבטל סאה של תרומה שנפלה לתוך אחת מהן, אפילו הן בשני בתים מפני ש"דרכן להתפנות". כלומר, מיטלטלות ממקום למקום ויכולות להתערבב בשעת הטלטול (פיה"מ להרמב"ם תרומות פ"ד מי"ב), אבל שתי מגורות (מגורה - אסם שאוגרים בו את התבואה) הקבועות במקומן, מצטרפות רק בבית אחד.

והוסיף: כתב הר"ש שלפי טעם זה שתי קופות בשני בתים מצטרפות רק אם שתיהן של אדם אחד "שדרכן להתפנות ולהתערב", אבל של שני בני אדם אינן מצטרפות, אבל הרמב"ם אינו סובר כן שהרי סתם ולא פירש ששתי הקופות צריכות להיות של אדם אחד, ואפשר לומר שגם בשל שני בני אדם לפעמים מוכרים זה לזה או יתכן שישתתפו ויערבבו את שתי הקופות.

וגם ה'משנה ראשונה' (תרומות שם) נקט בדעת הרמב"ם ששתי הקופות מצטרפות גם בשל שני בני אדם. וביאר, כי מן התורה תרומה בטלה ברוב כשאר איסורים (תוס' ב"מ נג א ד"ה ועולה. תויו"ט תרומות פ"ד מ"ז) וחכמים החמירו בתרומה כי היא דומה לדבר שיש לו מתירין (כי אפשר לבטל את הפרשת התרומה ע"י שאלה לחכם), וכדי שלא יבואו לזלזל ולבטל ברוב דבר שיש לו מתירין, עשו חכמים היכר והחמירו בה יותר משאר איסורים ואמרו שמתבטלת רק באחד ומאה.

ואם כן, שתי קופות מצטרפות כדי לבטל את התרומה באחד ומאה אף אם הן נמצאות בשני בתים (וכן שתי מגורות בבית אחד) לא משום שעומדות להתערב אלא כיון שדין ביטול תרומה במאה הוא משום היכר וגם אם נצרף את שתי הקופות יש בזה היכר. ולפי זה שתי הקופות של שני בני אדם יכולות להצטרף, כי בכך שביטול התרומה הוא במאה יש היכר.

זכות הכהן במתנות כהונה לפני הנתינה — שבת קודש ט"ז כסלו ה'תש"פ

הלכות מעשר פרק א, הלכה ה: הָאוֹכֵל פֵּרוֹתָיו טְבָלִין, וְכֵן לֵוִי שֶׁאָכַל הַמַּעֲשֵׂר בְּטִבְלוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין מִיתָה לַשָּׁמַיִם, אֵינָן מְשַׁלְּמִין הַמַּתָּנוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה'", אֵין לְךָ בָּהֶן כְּלוּם עַד שֶׁיָּרִימוּ אוֹתָן.

והקשה ה'לב אריה':

מדברי הרמב"ם "אין לך בהן כלום עד שירימו אותן" משמע שאם אכל את הפירות לאחר ההרמה (הפרשה), יש לכהן או ללוי זכות בהם, ועליו לשלם תמורתם. ולכאורה, הרי זה בסתירה להלכה שהמזיק או אכל מתנות כהונה (אחר שהופרשו ולפני שניתנו לכהן) פטור משום שזהו 'ממון שאין לו תובעים', כי כל כהן שיתבענו יוכל לדחותו ולומר לו "לכהן אחר אני נותנם ולא לך" (חולין קל, ב). והרי הרמב"ם (הל' בכורים פ"ט הי"ד) הביא גם הלכה זו!

ותירץ:

לשון הרמב"ם (שם) הוא "עבר ואכלן או הזיקן או מכרן, אינו חייב לשלם מפני שהוא ממון שאין לו תובע". וכתב ה'כסף משנה' שהרמב"ם שינה מלשון הגמרא, "המזיק מתנות כהונה פטור", להדגיש שאינו חייב לשלם בדיני אדם כי תרומה (קודם הנתינה לכהן) היא ממון שאין לו תובע, אבל צריך לשלם לצאת ידי שמים (וזו גם דעת התוספות חולין שם, ד"ה ואב"א). אך כאן, באכילת טבל קודם ההפרשה, כתב הרמב"ם "אין משלמין המתנות", היינו אפילו לא לצאת ידי שמים, כי קודם ההפרשה אין לכהן שום זכות ממונית במתנות".

ובזה מבואר דיוק נוסף בדברי הרמב"ם:

לשון ההלכה הוא: "האוכל פירותיו טבלים... אף על פי שהן חייבין מיתה לשמים אינן משלמין המתנות לבעליהן". ומשמעות הדברים היא שחיוב מיתה הוא סיבה לשלם את המתנות לכהן, ומלמדנו הפסוק שמכל־מקום אין משלמים. ואינו מובן: הרי אדרבא, חיוב מיתה הוא סיבה לפטור מתשלומים לדעה אחת (מצד 'קים ליה בדרבה מיניה')?

ולפי הנ"ל הדבר מובן:

חיוב מיתה לשמים מורה שאכילת הטבל היא איסור חמור והיה מקום לומר שהאוכל חייב לשלם (מדין שמים) כדי שלא יהא חוטא נשכר, ועל כך כתב הרמב"ם שמאחר וקודם ההפרשה אין לכהן כל זכות במתנות, אין צריך לשלם כלל.

(לב אריה, חולין קלא, א)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י'-ט"ז כסלו ה'תש"פ

יום ראשון י' כסלו ה'תש"פ

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שהצדקה היא בכלל הנדרים, והמתפיס בצדקה. הנודר צדקה ולא ידע כמה נדר, ואם מותר לשנות הנדבה. אם מקבלין צדקה מן הגוי בפרהסיא. וגוי שנדר לבדק הבית. אין לך מצוה רבה כפדיון שבויים, וקודמת לכל דבר. אם פודין השבויים ביותר משוויין. ואם מבריחין אותם. עבד שנשבה וישראל שבוי שנעשה מומר למצוה אחת. יתום ויתומה שבאו להשיאם מי קודם למי. באשה שקודמת לאיש לכל דבר, ובאנשים מי קודם למי.

1 **א. הַצְּדָקָה הֲרֵי הִיא בִּכְלַל הַנְּדָרִים. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר:**
2 **הֲרֵי עָלַי[2] סֶלַע לִצְדָקָה, אוֹ הֲרֵי סֶלַע זוֹ[3] צְדָקָה - חַיָּב**
3 **לִתְּנָהּ לָעֲנִיִּים מִיָּד. וְאִם אֵחַר - עָבַר בְּכָל תְּאַחֵר[4];**
4 **שֶׁהֲרֵי בְּיָדוֹ לִתֵּן מִיָּד, וַעֲנִיִּים מְצוּיִין הֵן. אֵין שָׁם**
5 **עֲנִיִּים - מַפְרִישׁ וּמַנִּיחַ[5] עַד שֶׁיִּמָּצֵא עָנִי. וְאִם**
6 **הִתְנָה שֶׁלֹּא יִתֵּן עַד שֶׁיִּמָּצֵא עָנִי - אֵינוֹ צָרִיךְ**
7 **לְהַפְרִישׁ[6]. וְכֵן אִם הִתְנָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר בִּצְדָקָה אוֹ**
8 **הִתְנַדֵּב אוֹתוֹ שֶׁיִּהְיוּ הַגַּבָּאִין רַשָּׁאִין לְשַׁנּוֹתָהּ וּלְצָרְפָהּ**
9 **בְּזָהָב[7] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.**

2) לשון נדר בקרבנות, והיינו "אמר ולא הפריש". 3) לשון נדבה בקרבנות, והיינו הפריש ולא הקריב. 4) "כי תדור נדר - לא תאחר לשלמו". 5) שאף על פי שאינו יכול לקיים הנתינה, יקיים לפחות את ההפרשה. והרי עבירת "בל תאחר" יש בין אמר ולא הפריש ובין הפריש ולא נתן. 6) שתנאו קיים. 7) שאלמלא התנה, אינם רשאים.

10 **ב. הַמַּתְפִּיס בִּצְדָקָה - חַיָּב, כִּשְׁאָר הַנְּדָרִים. כֵּיצַד?**
11 **אָמַר: הֲרֵי סֶלַע זוֹ כָּזוֹ - הֲרֵי זוֹ צְדָקָה. הַמַּפְרִישׁ**
12 **סֶלַע וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ צְדָקָה, וְלָקַח סֶלַע שְׁנִיָּה וְאָמַר:**
13 **וָזוֹ - הֲרֵי שְׁנִיָּה צְדָקָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ[8].**

8) וזו לצדקה, הרי זו צדקה משום יד, שכיוון שאמרו שם: "אם תמצי לומר יש יד לצדקה", נפשטה הבעיא.

14 **ג. הַנּוֹדֵר צְדָקָה וְלֹא יָדַע כַּמָּה נָדַר - יִתֵּן עַד שֶׁיֹּאמַר**
15 **לֹא לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי[9].**

9) למד כן ממשנה בפרק בתרא דמנחות קו: שאם אמר: "פרשתי (נדרתי זהב למקדש) ואיני יודע מה פירשתי, יהא מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי", והוא הדין לנדרי צדקה.

16 **ד. אֶחָד הָאוֹמֵר 'סֶלַע זוֹ צְדָקָה', אוֹ הָאוֹמֵר 'הֲרֵי**
17 **עָלַי סֶלַע לִצְדָקָה' וְהִפְרִישׁוֹ, אִם רָצָה לְשַׁנּוֹתוֹ**
18 **בְּאַחֵר[10] - מֻתָּר. וְאִם מִשֶּׁהִגִּיעַ לְיַד הַגַּבַּאי - אָסוּר**
19 **לְשַׁנּוֹתוֹ. וְאִם רָצוּ הַגַּבָּאִים לְצָרֵף[11] הַמָּעוֹת וְלַעֲשׂוֹתָן**
20 **דִּינָרִין - אֵינָן רַשָּׁאִין[12]; אֶלָּא אִם אֵין שָׁם עֲנִיִּים**
21 **לְחַלֵּק - מְצָרְפִין לַאֲחֵרִים, אֲבָל לֹא לְעַצְמָן[13].**

10) כלומר: ללוות סלע זה ולפרוע אחר במקומו, אבל לשנותו למצוה אחרת אסור. 11) "גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין וכו'". הרי שרק אם אין להם עניים מותר לפרוט, אבל אם יש להם עניים אסור. 12) שמא יחסרו, ולפירוש רש"י שמא יפרטו ויקנו הדינרים ביוקר. 13) שמא יחשדום שהחסירו מעט בצירוף או שפרטו בזול.

22 **ה. הָיָה לָעֲנִיִּים הֲנָאָה בְּעִכּוּב הַמָּעוֹת בְּיַד הַגַּבַּאי כְּדֵי**
23 **לְעַשּׂוֹת[14] לַאֲחֵרִים לִתֵּן - הֲרֵי אוֹתוֹ הַגַּבַּאי מֻתָּר**
24 **לִלְוּוֹת אוֹתָם הַמָּעוֹת שֶׁל עֲנִיִּים וּפוֹרֵעַ; שֶׁהַצְּדָקָה**
25 **אֵינָהּ כְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת בּוֹ.**

14) לכוף. שאומר להם שאין לו מעות לחלק לעניים.

26 **ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב מְנוֹרָה אוֹ גֵר לְבֵית הַכְּנֶסֶת - אָסוּר**
27 **לְשַׁנּוֹתָהּ. וְאִם לִדְבַר מִצְוָה - מֻתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ[15], אַף עַל**
28 **פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ מֵעָלֶיהָ, אֶלָּא אוֹמְרִים:**
29 **זוֹ הַמְּנוֹרָה אוֹ גֵר שֶׁל פְּלוֹנִי. וְאִם נִשְׁתַּקַּע שֵׁם**
30 **הַבְּעָלִים מֵעָלֶיהָ - מֻתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ אֲפִלּוּ לִדְבַר**
31 **הָרְשׁוּת[16].**

15) והיינו דווקא בני העיר. אבל הגבאי אסור לשנות. 16) כן נראה בסוגיית הגמרא שם: "גוי שהתנדב וכו' משנשתקע כו'" מותר. למאי? אילימא לדבר הרשות - אפילו ישראל נמי", הרי שאם נשתקע מותר גם לדבר הרשות.

32 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַמִּתְנַדֵּב יִשְׂרָאֵל;**
33 **אֲבָל אִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר לְשַׁנּוֹתָהּ**
34 **אֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה עַד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ**
35 **מֵעָלֶיהָ[17]; שֶׁמָּא יֹאמַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:**
36 **הִקְדַּשְׁתִּי דָּבָר לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל יְהוּדִים וּמְכָרוּהוּ**
37 **לְעַצְמָן.**

17) ואז מותר אפילו לדבר הרשות.

38 **ח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִתְנַדֵּב לְבֶדֶק הַבַּיִת - אֵין**
39 **מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ לְכַתְּחִלָּה; וְאִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - אֵין**
40 **מַחֲזִירִין לוֹ[18]. הָיָה הַדָּבָר מְסֻיָּם, כְּגוֹן קוֹרָה אוֹ אֶבֶן**
41 **- מַחֲזִירִין לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן דָּבָר מְסֻיָּם**
42 **בַּמִּקְדָּשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ וְגוֹמֵר[19]. אֲבָל לְבֵית**
43 **הַכְּנֶסֶת - מְקַבְּלִין מֵהֶן לְכַתְּחִלָּה[20]. וְהוּא שֶׁיֹּאמַר:**
44 **כְּדַעַת יִשְׂרָאֵל הִפְרַשְׁתִּי. וְאִם לֹא אָמַר - טָעוּן גְּנִיזָה,**
45 **שֶׁמָּא לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם[21]. וְאֵין מְקַבְּלִים מֵהֶם לְחוֹמַת**
46 **יְרוּשָׁלַיִם[22] וְלֹא לְאַמַּת הַמַּיִם שֶׁבָּהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָכֶם**
47 **אֵין חֵלֶק וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם[23].**

18) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "תני חדא גוי שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלים הימנו, ותניא אידך אין מקבלין - לא קשיא הא בתחילה הא בסוף". 19) "לבנות בית לאלוקינו". 20) אפילו דבר מסויים. לפי שמהפסוק "לא לכם ולנו", אין ללמוד אלא לבית המקדש בלבד. וכן הוא בברייתא שם: "גוי שהתנדב קורה וכו' בודקין אותו אם אמר כדעת ישראל הפרשתיה וכו' ואם לאו - טעונה גניזה, שמא בלבו לשמים" ומכיוון שקורה היא דבר מסויים, כמבואר למעלה, על כרחנו שכאן אין המדובר בבית המקדש אלא בבית הכנסת. 21) לשם הקדש, שאסור בהנאה. 22) וברור הדבר כי דינם כדין בדק הבית, שלכתחילה אין מקבלים מהם שום דבר, ובדיעבד מחזירים דבר מסויים, ודבר שאינו מסויים אין מחזירים. 23) רבינו קיצר הפסוק, כי שם נאמר: "ולכם אין חלק וצדקה וזיכרון בירושלם".

1 **ט. אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל[24] לִטֹּל צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
2 **וּמַזָּלוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת בִּצְדָקָה שֶׁל**
3 **יִשְׂרָאֵל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְּלָהּ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
4 **וּמַזָּלוֹת בְּצִנְעָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּמֶלֶךְ אוֹ שַׂר[25] מִן**
5 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁשָּׁלַח מָמוֹן לְיִשְׂרָאֵל**
6 **לִצְדָקָה - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לוֹ, מִשּׁוּם שְׁלוֹם**
7 **מַלְכוּת[26]; אֶלָּא נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ, וְיִנָּתֵן לַעֲנִיֵּי עוֹבְדֵי**
8 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּסֵּתֶר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ[27].**

24) בסנהדרין כו: "אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולים לעדות. הני מילי בפרהסיא אבל בצינעה לא, ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאיפשר ליה לאיתזוני (=לקבל ממנו מזון) בצינעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא איפשר ליה (=לקבל בצינעה) - חיותיה הוא (=פרנסתו היא)". ופירשו שם ש"דבר אחר" הוא קבלת צדקה מן הגוי, ולא רק היחידים אסורים בזה, אלא גם גבאי צדקה אין להם לקבל מהגויים, ורק משום שלום מלכות מותר. 25) שם. במעשה של איפרא הורמיז אמו של שבור מלכא. 26) אבל אלולא זה אסור משום שנאמר "ביבש קצירה תשברנה", כלומר, כשתכלה זכות הצדקה של הגויים יישברו. 27) ויקפיד. אבל רש"י שם יא. דיבור המתחיל דלא סיימוה, כתב שבמעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת, שאף הם יודעים שישראל רגילים לפרנס עניי נכרים כמו שאמרו: "מפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל".

9 **י. פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים קוֹדֵם[28] לְפַרְנָסַת עֲנִיִּים וְלִכְסוּתָן.**
10 **וְאֵין לְךָ מִצְוָה גְּדוֹלָה כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, שֶׁהַשְּׁבוּי הֲרֵי**
11 **הוּא בִּכְלַל הָרְעֵבִים וְהַצְּמֵאִים וְהָעֲרֻמִּים וְעוֹמֵד**
12 **בְּסַכָּנַת נְפָשׁוֹת[29]. וְהַמַּעְלִים עֵינָיו מִפִּדְיוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה**
13 **עוֹבֵר עַל לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ,**
14 **וְעַל לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ[30], וְעַל לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ**
15 **לְעֵינֶיךָ[31]. וּבְטֵל מִצְוַת פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ,**
16 **וּמִצְוַת וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ[32], וְהַצֵּל**
17 **לְקֻחִים לַמָּוֶת, וְהַרְבֵּה דְּבָרִים כָּאֵלּוּ[33]. וְאֵין לְךָ מִצְוָה**
18 **רַבָּה כְּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים.**

28) סברת רבינו היא, מאחר שהשבוי הוא בכלל הרעבים והצמאים וגם עומד בסכנת נפשות. 29) שם: "שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה", שהוא ביד הגוי לעשות בו כל חפצו, אם למות, אם לחרב, אם לרעב. 30) שעומד בסכנת נפשות. 31) כי בשבי מעבידים אותו בעבודת פרך. 32) שהוא כולל המצוות שבין אדם לחברו. 33) כמו: "הלא פרוס לרעב לחמך ... כי תראה ערום וכסיתו", ועוד.

19 **יא. אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁגָּבוּ מָעוֹת לְבִנְיַן בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּבָא**
20 **לָהֶן דְּבַר מִצְוָה[34] - מוֹצִיאִין בּוֹ הַמָּעוֹת. קָנוּ אֲבָנִים**
21 **וְקוֹרוֹת - לֹא יִמְכְּרוּם לְדָבָר מִצְוָה, אֶלָּא לְפִדְיוֹן**
22 **שְׁבוּיִים. אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים וּגְדָרוּם[35],**
23 **וְאֶת הַקּוֹרוֹת וּפִסָּלוּם, וְהִתְקִינוּ הַכֹּל לַבִּנְיָן - מוֹכְרִין**
24 **הַכֹּל לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים בִּלְבַד. אֲבָל אִם בָּנוּ וְגָמְרוּ -**
25 **לֹא יִמְכְּרוּ אֶת בֵּית הַכְּנֶסֶת[36], אֶלָּא יִגְבּוּ לְפִדְיוֹנָן מִן**
26 **הַצִּבּוּר.**

34) שם ג: "לא ליסתור אינש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי - משום פשיעותא" שמא יארע אונס ויפשעו ולא יבנו אחרת - "גבו זוזי ומחתי מאי (=גבו כספים והם מונחים למטרה זו מה הדין)? דילמא מיתרמי מילתא דמצוה ומפקי להו". 35) [אולי צריך להיות "וגררום", כעין "ופסלום" שלהלן]. 36) כן הוא שם: שדירתו של אדם אין מוכרין לפדיון שבויים, ולא שיש איסור בדבר שהרי ספר תורה שקדושתו גדולה מקדושת בית הכנסת, התירו למכרו לפדיון שבויים, אלא שכיוון שאפשר לגבות פדיונן מן הצבור, אין למכור את בית הכנסת, ואולם, אם אין אפשרות לגבות מן הצבור, מוכרים אותו.

27 **יב. אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִים בְּיָתֵר עַל דְּמֵיהֶן[37], מִפְּנֵי**
28 **תִּקּוּן הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הָאוֹיְבִים רוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶם**
29 **לִשְׁבּוֹתָם[38]. וְאֵין מַבְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִים, מִפְּנֵי תִּקּוּן**
30 **הָעוֹלָם[39], שֶׁלֹּא יִהְיוּ הָאוֹיְבִים מַכְבִּידִין עֲלֵיהֶן[40] אֶת**
31 **הָעֹל וּמַרְבִּים בִּשְׁמִירָתָן.**

37) ושמים אותם כעבד הנמכר בשוק. 38) כפי הלשון השנייה שם: "דלא ליגרבו ולייתו טפי". ולא משום דוחק הציבור כפי הלשון הראשונה שם. ולפי זה אפילו אם בא אחד מן הקרובים לפדותו יותר מכדי דמיו, אין מניחים לו. וכן נראה בכתובות נב. באשה שנשבית, שאין הבעל פודה אותה אלא בכדי דמיה. 39) כדעת תנא קמא ואפילו אם אין כאן אלא שבוי אחד. 40) היינו על שבויים אחרים.

32 **יג. מִי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ וּבָנָיו לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת,**
33 **אוֹ שֶׁלָּוָה מֵהֶן וְשָׁבוּ אוֹתָן אוֹ אֲסָרוּהוּ בְּהַלְוָאָתָן:**
34 **פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - מִצְוָה לִפְדּוֹתָן, שְׁלִישִׁית -**
35 **אֵין פּוֹדִין אוֹתָן. אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים לְאַחַר מִיתַת**
36 **אֲבִיהֶן[41]. וְאִם בִּקְשׁוּהוּ לְהָרְגוֹ - פּוֹדִין אוֹתוֹ מִיָּדָם**
37 **אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה פְּעָמִים.**

41) שלא יוטמעו בין הגויים וילמדו מעשיהם, אבל בחיי אביהם, הוא שומר עליהם.

יד. עֶבֶד שֶׁנִּשְׁבָּה[42], הוֹאִיל וְטָבַל[43] לְשֵׁם עֲבֹדוּת וְקִבֵּל עָלָיו מִצְוֹת - פּוֹדִין אוֹתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁבָּה. וְשֶׁבּוּי שֶׁהֵמִיר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וַאֲפִלּוּ לְמִצְוָה אַחַת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אוֹכֵל נְבֵלָה לְהַכְעִיס וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אָסוּר לִפְדּוֹתוֹ[44].

42) שם לז: "כשם שמצוה לפדות בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים". 43) לאחר שמל. 44) שהוא אפיקורוס, ומצוה להרגו.

טו. הָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ לְהַאֲכִיל[45] וּלְכַסּוֹת וּלְהוֹצִיא מִבֵּית הַשְּׁבִי; מִפְּנֵי שֶׁהָאִישׁ דַּרְכּוֹ לְחַזֵּר, לֹא הָאִשָּׁה, וּבָשְׁתָּהּ מְרֻבָּה. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּשְּׁבִיָּה וְנִתְּבְּעוּ שְׁנֵיהֶן לִדְבַר עֲבֵרָה[46] - הָאִישׁ קוֹדֵם לִפְדּוֹת, לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְכָךְ.

45) שם שנינו: "האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי". ובברייתא בכתובות אמרו: "יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואחרי כן מפרנסין את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזר על הפתחים ואין אשה דרכה לחזור על הפתחים", הרי שכסות במשנה היא לאו דווקא. והוא הדין מזונות ו"להחיות", היינו באופן שיש סכנת נפשות ואז האיש קודם. 46) במשנה שם: "בזמן ששניהם עומדים בקלקלה", האשה לזנות והאיש למשכב זכור.

טז. יָתוֹם וִיתוֹמָה שֶׁבָּאוּ לְהַשִּׂיא אוֹתָן - מַשִּׂיאִין הָאִשָּׁה קֹדֶם לָאִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁבָּשְׁתָּהּ שֶׁל אִשָּׁה מְרֻבָּה. וְלֹא יִפְחֲתוּ לָהּ מִמִּשְׁקַל שִׁשָּׁה דִינָרִים וּרְבִיעַ דִּינָר[47] שֶׁל כֶּסֶף טָהוֹר. וְאִם יֵשׁ בַּכִּיס שֶׁל צְדָקָה - נוֹתְנִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ.

47) "ולא יפחתו לה מחמישים זוז", כלומר, חמישים דינרים.

יז. הָיוּ לְפָנֵינוּ עֲנִיִּים הַרְבֵּה אוֹ שְׁבוּיִים הַרְבֵּה, וְאֵין בַּכִּיס כְּדֵי לְפַרְנֵס אוֹ כְּדֵי לְכַסּוֹת אוֹ כְּדֵי לִפְדּוֹת אֶת כֻּלָּן - מַקְדִּימִין אֶת הַכֹּהֵן לַלֵּוִי, וְלֵוִי לְיִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל לְחָלָל[48], וְחָלָל לִשְׁתּוּקִי[49], וּשְׁתּוּקִי לַאֲסוּפִי[50], וַאֲסוּפִי לְמַמְזֵר[51], וּמַמְזֵר לְנָתִין[52], וְנָתִין לְגֵר, שֶׁהַנָּתִין גָּדַל עִמָּנוּ בִּקְדֻשָּׁה[53]. וְגֵר קוֹדֵם לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר, לְפִי שֶׁהָיָה בִּכְלַל אָרוּר[54].

48) חלל הוא זה שנולד מאיסור כהונה, כגון כהן שנשא גרושה, חללה וזונה. וקדימה זו של ישראל לחלל ושתי הקדימות שלאחריה: חלל לשתוקי ושתוקי לאסופי, לא נזכרו במשנה, אבל חידשם רבינו מדעתו וכן כתב בפירוש המשניות שם. ובטעם קדימת ישראל לחלל כתב שם: "לפי שבת חלל פסולה לכהונה ובת ישראל כשרה לכהונה". 49) "שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ודאי". 50) שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו. 51) "לפי שהממזר ודאי והאחרים (=השתוקי והאסופי) ספק". 52) נתין הוא מן הגבעונים שנתנם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים ודוד גזר עליהם ואסרם לבוא בקהל ישראל. והטעם מבואר בברייתא הוריות שם: "זה בא מטיפה כשרה וזה בא מטיפה פסולה". 53) שהרי אבות אבותיו נתגיירו. 54) לפני שנשתחרר כשהיה עבד, ועבד הוא בכלל ארור, שנאמר "ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו".

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין בְּחָכְמָה; אֲבָל אִם הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל[55] עַם הָאָרֶץ וּמַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם[56] - תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם. וְכָל הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה[57] - קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן רַבּוֹ אוֹ אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם גָּדוֹל מֵהֶן בְּחָכְמָה - רַבּוֹ אוֹ אָבִיו שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם[58] קוֹדֵם לָזֶה שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵהֶם בְּחָכְמָה.

55) שהוא קודם לכהן הדיוט. 56) כן הוא במשנה שם. וכנראה שרק ממזר תלמיד חכם שבא מטיפה כשרה, קודם לכהן גדול עם הארץ, אבל נתין שבא מטיפה פסולה - לא. 57) כן נראה בהוריות יד. ששאלו: "סיני (=בקי) ועוקר הרים (=חריף) הי מינייהו עדיף". 58) שבאופן זה הוא קודם אפילו לרבו.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שבכל עיר שיש בה ישראל מעמידין גבאי צדקה. ודין תענית שמחלקים בו מעות לעניים. הקופה בכמה נגבית ובכמה מתחלקת. ודין גבאי צדקה אם רשאין לפרוש זה מזה. ואם מצא הגבאי מעות בשוק. אם מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה. מי שישב במדינה ל' יום כופין אותו ליתן צדקה. מי שהיה בידו מעות והרי הן עליו חוב. מי מקבל מן הקופה ומן התמחוי. מי שהיה הולך ממקום למקום ותמו לו המעות. מי שהיו לו בתים שדות וכרמים אם מחייבים אותו למכור.

א. כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִשְׂרָאֵל - חַיָּבִין לְהַעֲמִיד[2] מֵהֶם גַּבָּאֵי צְדָקָה, אֲנָשִׁים יְדוּעִים[3] וְנֶאֱמָנִים[4], שֶׁיִּהְיוּ מַחֲזִירִין עַל הָעָם מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[5] וְלוֹקְחִין מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לִתֵּן וְדָבָר הַקָּצוּב עָלָיו. וְהֵן מְחַלְּקִין הַמָּעוֹת מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, וְנוֹתְנִין לְכָל עָנִי וְעָנִי מְזוֹנוֹת הַמַּסְפִּיקִין לְשִׁבְעָה יָמִים. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת קֻפָּה.

2) סנהדרין יז: "כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו וכו' וקופה של צדקה - אין תלמיד־חכם רשאי לדור בתוכה". 3) בירושלמי קידושין פ"ד הלכה ה: "מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה (= שלא יהיו אלא מן המיוחסין) וכו' תלמוד־לומר מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמניהו עליך, לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך" (אור פני מלך). 4) בבא בתרא י: "לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה, אלא־אם־כן ממונה עליה כרבי חנינא בן תרדיון" - פירוש: נאמן כמותו (תוספות שם ד"ה אלא, ולהלן פ"י הלכה ח). 5) שם ח:

ב. וְכֵן מַעֲמִידִין גַּבָּאִין שֶׁלּוֹקְחִין בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִכָּל

1 חָצֵר וְחָצֵר פַּת וּמִינֵי מַאֲכָל אוֹ פֵּרוֹת אוֹ מָעוֹת מִמִּי
2 שֶׁמִּתְנַדֵּב לְפִי שָׁעָה, וּמְחַלְּקִין אֶת הַגָּבוּי לָעֶרֶב בֵּין
3 הָעֲנִיִּים, וְנוֹתְנִין לְכָל עָנִי מִמֶּנּוּ פַּרְנָסַת יוֹמוֹ. וְזֶהוּ
4 הַנִּקְרָא תַּמְחוּי[6].

6) שם.

5 ג. מֵעוֹלָם לֹא רָאִינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל
6 שֶׁאֵין לָהֶן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה; אֲבָל תַּמְחוּי - יֵשׁ
7 מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁלֹּא נָהֲגוּ בּוֹ[7].
8 וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט הַיּוֹם, שֶׁיִּהְיוּ גַּבָּאֵי הַקֻּפָּה מַחֲזִירִין
9 בְּכָל יוֹם וּמְחַלְּקִין מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[8].

7) כן נראה בסנהדרין שם, שעיר שאין בה קופה של צדקה אסור לתלמיד־חכם לדור בתוכה, ולא מנו גם "תמחוי" (אור פני מלך, וראה להלן בסמוך בדברי הרדב"ז). ועיין להלן הלכה יב. 8) שהרי רשאים בני העיר לעשות תמחוי קופה, כמבואר להלן הלכה ז (רדב"ז).

10 ד. בַּתַּעֲנִיּוֹת מְחַלְּקִים מְזוֹנוֹת לָעֲנִיִּים. וְכָל תַּעֲנִית[9]
11 שֶׁאָכְלוּ הָעָם וְלָנוּ וְלֹא חִלְּקוּ צְדָקָה לָעֲנִיִּים - הֲרֵי
12 אֵלּוּ כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים[10], וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר בַּקַּבָּלָה: צֶדֶק
13 יָלִין בָּהּ, וְעַתָּה מְרַצְּחִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
14 בְּשֶׁלֹּא נָתְנוּ לָהֶן הַפַּת[11] וְהַפֵּרוֹת שֶׁאוֹכְלִים בָּהֶם
15 הַפַּת, כְּגוֹן תְּמָרִים וַעֲנָבִים[12]; אֲבָל אִם אֲחָרוּ הַמָּעוֹת
16 אוֹ הַחִטִּים[13] - אֵינָן כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים.

9) סנהדרין לה. 10) שנמצאו העניים רעבים, שהרי נשענו על כך (רש"י שם). 11) שם. 12) שם. שהם דברים המוכנים לסעודה ועליהם סמכו העניים, ולא הכינו דברים אחרים. 13) שם. שעל זה לא סמכו העניים לסעודתם אחרי התענית.

17 ה. הַקֻּפָּה אֵינָהּ נִגְבֵּית אֶלָּא בִּשְׁנַיִם[14], שֶׁאֵין עוֹשִׂים
18 שְׁדָרָה עַל הַצִּבּוּר בְּמָמוֹן פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. וּמֵאֵתֶר
19 לְהַאֲמִין[15] לְאֶחָד הַמָּעוֹת שֶׁל קֻפָּה. וְאֵינָהּ נֶחֱלֶקֶת
20 אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[16], מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁנּוֹתְנִים
21 לְכָל אֶחָד דֵּי מַחְסוֹרוֹ לְשַׁבָּת. וְהַתַּמְחוּי נִגְבֶּה
22 בִּשְׁלֹשָׁה, שֶׁאֵינוֹ דָּבָר קָצוּב[17], וּמִתְחַלֵּק בִּשְׁלֹשָׁה.

14) בבא בתרא שם. ואינה צריכה שלשה, לפי שהיה ידוע כמה סכום שעל כל אחד ליתן, ואין כאן דין (תוספות שם). 15) שם. 16) שם. 17) כן הוא בברייתא שם: "תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה, שגבויה וחלוקה שוים", וכפירוש התוספות שם.

23 ו. הַתַּמְחוּי[18] נִגְבֶּה בְּכָל יוֹם, וְהַקֻּפָּה - מֵעֶרֶב שַׁבָּת
24 לְעֶרֶב שַׁבָּת. וְהַתַּמְחוּי - לַעֲנִיֵּי עוֹלָם, וְהַקֻּפָּה לַעֲנִיֵּי
25 אוֹתָהּ הָעִיר בִּלְבַד.

18) שם.

26 ז. רַשָּׁאִין בְּנֵי הָעִיר[19] לַעֲשׂוֹת קֻפָּה תַּמְחוּי, וְתַמְחוּי
27 קֻפָּה, וּלְשַׁנּוֹתָן לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ מִצְרְכֵי צִבּוּר[20], וְאַף
28 עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְנוּ כֵּן בְּשָׁעָה שֶׁגָּבוּ. וְאִם הָיָה
29 בַּמְּדִינָה[21] חָכָם גָּדוֹל, שֶׁהַכֹּל גּוֹבִין עַל דַּעְתּוֹ[22] וְהוּא
30 יְחַלֵּק לַעֲנִיִּים כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה - הֲרֵי זֶה רַשַּׁאי
31 לְשַׁנּוֹתָן לְכָל מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ מִצְרְכֵי צִבּוּר.

19) שם. 20) לדעת רבינו תם (בתוספות שם ד"ה ולשנותה) מותר לבני העיר לשנות אפילו לדבר הרשות. 21) (כלומר, בעיר, ועיין מגילה ב: וראה להלן הלכה יב). 22) בבא בתרא ט. מעשה של רב אשי.

32 ח. גַּבָּאֵי צְדָקָה אֵין רַשָּׁאִין לִפְרֹשׁ[23] זֶה מִזֶּה בַּשּׁוּק,
33 אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה זֶה פּוֹרֵשׁ לַשַּׁעַר וְזֶה פּוֹרֵשׁ לַחֲנוּת
34 וְגוֹבִין[24].

23) שם ח: שלא יאמרו זה הגובה יחידי, דעתו לגנוב (רש"י שם). 24) ובלבד שייראו שניהם כאחד (שם).

35 ט. מָצָא הַגַּבָּאי מָעוֹת בַּשּׁוּק[25] - לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ
36 כִּיסוֹ[26], אֶלָּא לְתוֹךְ אַרְנָקִי שֶׁל צְדָקָה, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ
37 יִטְּלֵם.

25) גמרא שם. 26) שלא יאמרו: מעות של צדקה הוא גונב (רש"י שם).

38 י. הָיָה הַגַּבָּאי נוֹשֶׂה[27] בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה, וּפְרָעוֹ בַּשּׁוּק -
39 לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ כִּיסוֹ[28], אֶלָּא לְתוֹךְ אַרְנָקִי שֶׁל צְדָקָה,
40 וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ יִטְּלֵם. וְלֹא יִמְנֶה מָעוֹת הַקֻּפָּה שְׁנַיִם
41 שְׁנַיִם[29], אֶלָּא אֶחָד אֶחָד, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[30]; שֶׁנֶּאֱמַר:
42 וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל[31].

27) גמרא שם. 28) משום חדש, כנ"ל. 29) שם. 30) שלא יאמרו: שתים הוא נוטל, ואינו מונה אלא אחת (רש"י שם). 31) יתכן כי זה מוסב לכל מה שלמעלה.

43 יא. גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק[32] - מְצָרְפִין
44 הַמָּעוֹת דִּינָרִין[33] לַאֲחֵרִים, אֲבָל לֹא לְעַצְמָן[34]. גַּבָּאֵי
45 תַּמְחוּי[35] שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק - מוֹכְרִים לַאֲחֵרִים,
46 וְאֵין מוֹכְרִים לְעַצְמָם. וְאֵין מְחַשְּׁבִים בִּצְדָקָה[36] עִם
47 גַּבָּאֵי צְדָקָה, וְלֹא בַּהֶקְדֵּשׁ עִם הַגִּזְבָּרִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ
48 לֹא יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף הַנִּתָּן עַל יָדָם, כִּי בֶּאֱמוּנָה הֵם
49 עֹשִׂים.

32) גמרא שם. 33) פורטים המעות הקטנות לדינרים, שהם גדולים יותר. וראה למעלה פ"ח הלכה ד. 34) פן יחשדום שפורטים בזול. 35) בבא בתרא שם. 36) שם ט. כלומר, אין מבקשים מהם דין־וחשבון מהכספים שחילקו.

50 יב. מִי שֶׁיָּשַׁב בַּמְּדִינָה[37] שְׁלֹשִׁים יוֹם - כּוֹפִין אוֹתוֹ
51 לִתֵּן צְדָקָה לַקֻּפָּה עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה. יָשַׁב שָׁם שְׁלֹשָׁה
52 חֳדָשִׁים - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן הַתַּמְחוּי. יָשַׁב שָׁם שִׁשָּׁה
53 חֳדָשִׁים - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה בַּכְּסוּת שֶׁמְּכַסִּים
54 בָּהּ עֲנִיֵּי הָעִיר[38]. יָשַׁב שָׁם תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים - כּוֹפִין
55 אוֹתוֹ לִתֵּן צְדָקָה לַקִּבּוּרָה שֶׁקּוֹבְרִין בָּהּ אֶת הָעֲנִיִּים,
56 וְעוֹשִׂין לָהֶם כָּל צָרְכֵי קְבוּרָה.

37) כן הוא שם ח. לפי כתב־יב מינכן וכתב־יד פריז "שלשים יום לקופה, שלשה חדשים לתמחוי", וכן הביא מהרי"ק שורש יז (ראה ברדב"ז) בשם שני ספרים בגמרא שם. וכן הוא ברי"ף וביד רמ"ה. וכן הוא בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 75 82) לענין קופה, שדי בשלשים יום, והובאה בירושלמי בבא בתרא פ"א הלכה ד. והטעם בזה מפני שהקופה מוכרחת יותר מן התמחוי, שאין לך מקום שאין בו קופה, ויש מקומות שלא נהגו בתמחוי. ראה למעלה הלכה ג (כסף משנה למעלה הלכה ו). 38) [גם כאן פתח במדינה וסיים בעיר, כי היינו הך. וראה למעלה הלכה ז].

1 **יג. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[39] - אָסוּר לוֹ לִטֹּל**
2 **מִן הַתַּמְחוּי[40]. הָיוּ לוֹ מְזוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעֻדּוֹת -**
3 **לֹא יִטֹּל מִן הַקֻּפָּה[41]. הָיוּ לוֹ מָאתַיִם זוּז[42], אַף עַל**
4 **פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם, [אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים**
5 **זוּז וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם][43] - הֲרֵי זֶה לֹא יִטֹּל לֶקֶט**
6 **שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי. הָיוּ לוֹ מָאתַיִם חָסֵר דִּינָר,**
7 **אֲפִלּוּ אֶלֶף[44] נוֹתְנִין לוֹ כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח[45].**
8 **הָיוּ בְּיָדוֹ[46] מָעוֹת וַהֲרֵי הֵן עָלָיו חוֹב[47] אוֹ שֶׁהָיוּ**
9 **מְמֻשְׁכָּנִים לִכְתֻבַּת אִשְׁתּוֹ[48] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח.**

39) פאה פרק ח משנה ז. 40) הואיל ושתי סעודות הוא מאכל ליום אחד, לא יקח מן התמחוי שיחלקו בכל יום (פירוש המשניות). 41) שיקבצו בכל שבוע, שיש שלש סעודות בשבת, ואחת עשרה בימים הנשארים, שתי סעודות בכל יום, אחת ביום ואחת בלילה, מלבד ערב שבת סעודה אחת ביום, וסעודת מוצאי־שבת לא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה יום השבת, והוא השלמת שלש סעודות של שבת (פירוש המשניות). 42) שם משנה ח. 43) נוסף לפי ספרים אחרים, והוא שם במשנה ט. ואמרו שם בירושלמי שחמשים העושים (ריוח) טובים מן מאתים (חסר פרוטה) שאינם עושים. 44) שם. 45) כיון שבעת הנתינה אין לו מאתים זוז. 46) משנה שם. 47) שהוא חייב לאחרים, ומשמע שאינם ממושכנים, ורק בכתובה אמר ממושכנים. ואילו במשנה שם אמרו: "היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו, הרי זה יטול", הרי שאפילו בבעל־חוב צריך שיהיו ממושכנים. וצריך עיון. [אבל דברי רבינו בנויים על יסוד הסוגיא בכתובות פו. שדין בעל־חוב לגבות ממעות, ודין האשה לגבות כתובתה מקרקע, וראה בפי"ז מהלכות אישות הלכה ד, ולפיכך כתב ממושכנים רק באשה ולא בחוב]. 48) שעשה אותם אפותיקי, שתגבה רק מהם (ט"ז ביו"ד סימן רנג ס"ק ג).

10 **יד. עָנִי שֶׁצְּרִיךְ וְיֵשׁ לוֹ חָצֵר וּכְלֵי בַּיִת, אֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ**
11 **כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[49] לִמְכֹּר אֶת**
12 **בֵּיתוֹ וְאֶת כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, אֶלָּא מֻתָּר לִקַּח, וּמִצָּוָה לִתֵּן**
13 **לוֹ[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּכְלֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[51]**
14 **וּמַלְבּוּשׁ וּמַצָּעוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל אִם הָיוּ כְּלֵי כֶסֶף**
15 **וּכְלֵי זָהָב כְּגוֹן מַגְרֵדֶת[52] אוֹ עֲלִי[53] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
16 **מוֹכְרָן וְלוֹקֵחַ פָּחוּת מֵהֶן[54]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[55]?**
17 **קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לִגְבוֹת מִן הָעָם[56]; אֲבָל אַחַר שֶׁגָּבָה**
18 **הַצְּדָקָה[57] - מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִמְכֹּר כֵּלָיו וְלִקַּח אֲחֵרִים**
19 **פְּחוּתִין מֵהֶם וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל.**

49) פאה שם משנה ח. 50) שהרי אדרבה, אם אין לו, שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו (למעלה פ"ז הלכות ג־ד). 51) דברים שהגוף נהנה מהם, שכיון שנתרגל בכלים חשובים, אינו יכול להסתגל לפחותים מהם, והם מאוסים עליו (כתובת סח.). 52) שמגרדים בה במרחץ, שבזה לא שייך לומר שמגרדת פשוטה מאוסה. 53) לכתוש בו חיטים. ואף בו אין טענת מיאוס. 54) שם. 55) שם, לדעת רב פפא. 56) אלא הוא מתפרנס מן היחידים ולא מיד הגבאי, אז אין מחייבין אותו למכור כליו אלא יטול. 57) כלומר, שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גבאי. וכן פירש הרי"ף שם.

20 **טו. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ לְעִיר[58] וְתַמּוּ לוֹ הַמָּעוֹת**
21 **בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עַתָּה מַה יֹּאכַל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח**
22 **לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעְשַׂר עָנִי וְלֶהָנוֹת מִן הַצְּדָקָה.**
23 **וְלִכְשֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[59], שֶׁהֲרֵי עָנִי הָיָה**
24 **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְעָנִי שֶׁהֶעֱשִׁיר,**
25 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם.**

58) פאה פ"ה משנה ד. 59) שם, כחכמים.

26 **טז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[60] בָּתִּים[61] שָׂדוֹת וּכְרָמִים[62], וְאִם**
27 **מוֹכְרָן[63] בִּימֵי הַגְּשָׁמִים מוֹכְרָן בְּזוֹל[64], וְאִם הִנִּיחָן עַד**
28 **יְמוֹת הַחַמָּה מוֹכְרָן בְּשָׁוֵיהֶן[65] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
29 **לִמְכֹּר[66], אֶלָּא מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מַעְשַׂר עָנִי עַד חֲצִי**
30 **דְּמֵיהֶן[67], וְלֹא יִדְחֹק עַצְמוֹ וְיִמְכֹּר שֶׁלֹּא בִּזְמַן מְכִירָה.**

60) ברייתא בבבא קמא ז. לפי דעת הרי"ף שם (כסף־משנה). 61) שאינו דר בהם, שהרי אין מחייבים אותו למכור ביתו. כמפורש בפאה פ"ח משנה ח, ראה למעלה הלכה יד (תוספות בבא קמא שם ד"ה מי שהיו). 62) ושוים יותר ממאתיים זוז, ראה להלן, שכן מוכח בגמרא שם, לפי נוסחת הרי"ף, ולכן הסמיך רבינו הלכה זו להלכה הקודמת "בעל הבית שהיה מהלך וכו'", לפי שגם כאן מדובר בעשיר שהוא עני באותה שעה (רדב"ז). 63) כדעת רבה (שם ז:). 64) לפי שלא יספיק הקונה לזרעם בחורף זה (רש"י שם). 65) לפי שיכול להספיק לחרוש ולזרוע בתחילת החורף (שם). 66) ולהפסיד. 67) כלומר, נותנים לו מעשר עני עד חצי השיווי של נכסיו, שאף אם ימכור נכסיו בחצי המחיר אינו מפסיד כלום, שהרי השלימו לו במעשר עני, שכן אדם מוכר לפעמים בחצי המחיר, אבל לא בפחות מזה. ובדעת הרי"ף יש מפרשים שנותנים לו מעשר עני בלי מדה ושווי, עד הזמן שיוכל למכור נכסיו בחצי המחיר.

31 **יז. הָיוּ שְׁאָר הָאָדָם לוֹקְחִין בְּיֹקֶר, וְהוּא אֵינוֹ מוֹצֵא**
32 **שֶׁיִּקַּח מִמֶּנּוּ אֶלָּא בְּזוֹל מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָחוּק וְטָרוּד -**
33 **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִמְכֹּר[68], אֶלָּא אוֹכֵל מַעְשַׂר עָנִי**
34 **וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיִּמְכֹּר בְּשָׁוֶה וְיֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁאֵינוֹ דָחוּק**
35 **לִמְכֹּר.**

68) כנוסחת הרי"ף שם: "אי דזול ארעתא דכולי עלמא, ודיליה נמי זולא בהדייהו, אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה (הר שמדובר בששווים יותר ממאתים זוז), ואלא דאייקור ארעתא דכולי עלמא, ודיליה איידי דעייל ונפיק אזוזי זלא ארעיה, אפילו טובא נמי ליספו לה". והשמיט רבינו את הבבא הראשונה, באופן שהוזלו השדות - לפי שפשוט הוא, שאינו נוטל מעשר עני (כסף־משנה).

1 **יח. עָנִי שֶׁגָּבוּ לוֹ[69] כְּדֵי לְהַשְׁלִים מַחְסוֹרוֹ וְהוֹתִירוּ**
2 **עַל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ - הֲרֵי הַמּוֹתָר שֶׁלּוֹ. מוֹתַר עֲנִיִּים**
3 **- לַעֲנִיִּים. מוֹתַר שְׁבוּיִים - לִשְׁבוּיִים. מוֹתַר שָׁבוּי -**
4 **לְאוֹתוֹ שָׁבוּי. מוֹתַר מֵתִים[70] - לְמֵתִים[71]. מוֹתַר הַמֵּת[72]**
5 **- לְיוֹרְשָׁיו[73].**

69) שקלים פ"ב משנה ה. 70) שגבו לצורך מת סתם והותירו. 71) לקבורת אחרים. 72) גבו לצורך קבורת מת זה והותירו. 73) משנה שם, כדעת תנא־קמא.

6 **יט. עָנִי שֶׁנָּתַן פְּרוּטָה[74] לַתַּמְחוּי אוֹ פְּרוּטָה לַקֻּפָּה -**
7 **מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא נָתַן - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
8 **לִתֵּן[75]. נָתְנוּ לוֹ בְּגָדִים חֲדָשִׁים וְהֶחֱזִיר לָהֶן אֶת**
9 **הַשְּׁחָקִין[76] - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא נָתַן - אֵין**
10 **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן.**

74) תוספתא פאה פ"ד. 75) שמה שאמרנו למעלה (פ"ז הלכה ה), שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה, אין זה אלא כשיש לו כדי פרנסתו. אבל אם אין לו, אינו חייב ליתן (ש"ך יו"ד סימן רנג ס"ק יא). 76) הבגדים הישנים שנשחקו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שחייבין אנו להזהר במצות הצדקה יותר מכל המצוות. ודין המעלים עיניו מן הצדקה או הנותנה בסבר פנים רעות. יבאר שיש שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו. ושידחק האדם עצמו ואל יצטרך לבריות. ומי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם.

11 **א. חַיָּבִין אָנוּ לְהִזָּהֵר בְּמִצְוַת צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל מִצְוֹת**
12 **עֲשֵׂה[2]. שֶׁהַצְּדָקָה סִימָן לְצַדִּיק זֶרַע אַבְרָהָם אָבִינוּ[3];**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו**
14 **לַעֲשׂוֹת צְדָקָה[4]. וְאֵין כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל[5] מִתְכּוֹנֵן וְדַת**
15 **הָאֱמֶת עוֹמֶדֶת אֶלָּא בִּצְדָקָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּצְדָקָה**
16 **תִּכּוֹנָנִי. וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין[6] אֶלָּא בִּצְדָקָה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
17 **צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה, וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה".

וציינו המפרשים למקורו מהגמרא (שבת קלט, א.) ששם נכתב "אין ירושלים נפדה אלא בצדקה כו'", ובכת"י פריז הגירסא היא "אין ירושלים נפדה אלא במשפט". וכן משמע מהפסוק "ציון במשפט תפדה", היינו שירושלים היא הנפדית.

ויש לומר שהגירסא שהיתה מצוייה אצל הרמב"ם היא "אין ירושלים נפדה אלא במשפט", ולכן בנוגע למעלת הצדקה כתב "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה" כפשט הכתוב שירושלים שהיא ציון היא הנפדית במשפט, אבל שבי' (ישראל) יהיו נפדין בצדקה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט')

2) שהרי שקולה צדקה כנגד כל המצוות, כמפורש בבבא־בתרא ט, א. ('אור פני מלך'). 3) [הרמב"ן בסוף דרשתו לקהלת, הביא: "לצדיקי זרע אברהם". וכן הלשון ב'מדרש הגדול' פרשת לך־לך (בראשית יז, ז), ראה ב'אור פני מלך']. 4) יבמות עט, א: "שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים כו' דכתיב למען אשר יצוה את בניו וגו'". 5) הוא מלכות. ראה במלכים־א ח, כה; י, ט. 6) שבת קלט, א: "אמר עולא, אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". ונראה שרבינו גורס שם אין ישראל נפדה (הגר"י פיק שם) [ובסנהדרין צח. לפי כת"י פריז "אין ירושלים נפדה אלא במשפט". וכן נכון לפי הפסוק "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה"].

18 **ב. לְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְּדָקָה[7], וְאֵין דָּבָר רַע**
19 **וְלֹא הֵזִיק נִגְלָל בִּשְׁבִיל הַצְּדָקָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה**
20 **מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם[8]. כָּל הַמְרַחֵם - מְרַחֲמִין**
21 **עָלָיו[9]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבְּךָ. וְכָל**
22 **מִי שֶׁהוּא אַכְזָרִי וְאֵינוֹ מְרַחֵם - יֵשׁ לָחוּשׁ לְיַחֲסוֹ[10];**
23 **שֶׁאֵין הָאַכְזְרִיּוּת מְצוּיָה אֶלָּא בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
24 **וּמַזָּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַכְזְרִי הֵמָּה וְלֹא יְרַחֵמוּ. וְכָל**
25 **יִשְׂרָאֵל וְהַנִּלְוֶה עֲלֵיהֶם - כְּאַחִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים**
26 **אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם; וְאִם לֹא יְרַחֵם הָאָח עַל הָאָח -**
27 **מִי יְרַחֵם עָלָיו? וּלְמִי עֲנֵיֵי יִשְׂרָאֵל נוֹשְׁאִין עֵינֵיהֶן?**
28 **הַלְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁשּׁוֹנְאִין אוֹתָן וְרוֹדְפִין**
29 **אַחֲרֵיהֶן?! הָא אֵין עֵינֵיהֶן תְּלוּיוֹת אֶלָּא לַאֲחֵיהֶן.**

7) ואדרבה מתעשר (תענית ט. ו'תוספות' שם ד"ה עשר). ונאמר (משלי כח, כז) "נותן לרש אין מחסור" ('אור שמח'). 8) נראה שסומך על סופו של אותו פסוק "ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם", שהרי "מעשה הצדקה" נדרש על גבאי צדקה הכופה אחרים ליתן, כמבואר להלן בה"ו. 9) שבת קנא, ב. 10) ששלשה סימנים יש באומה זו: רחמנים וביישנים וגומלי חסדים (יבמות שם, וראה למעלה ה"א). וכן הוא בביצה לב, ב: "וכל מי שאינו מרחם על הבריות, בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו" ('אור פני מלך').

30 **ג. כָּל הַמַּעְלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה - הֲרֵי זֶה נִקְרָא**
31 **בְּלִיַּעַל[11], כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
32 **בְּלִיַּעַל. וּבַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא אוֹמֵר: יָצְאוּ אֲנָשִׁים**
33 **בְּנֵי בְלִיַּעַל; וּבְמַעְלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה הוּא אוֹמֵר:**
34 **הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל. וְנִקְרָא**
35 **רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי. וְנִקְרָא חוֹטֵא,**
36 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְיָ וְהָיָה בְךָ חֵטְא. וְהַקָּדוֹשׁ**

בָּרוּךְ הוּא קָרוֹב לְשַׁוְעַת עֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁוְעַת עֲנִיִּים אַתָּה תִשְׁמָע[12]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצַעֲקָתָם, שֶׁהֲרֵי בְּרִית כְּרוּתָה לָהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי.

11) כן פירש רבינו את מאמרו של רבי יהושע בן קרחה, בבבא בתרא י, א: "כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאילו עובד עבודה־זרה, כתיב הכא השמר לך וגו' בני בליעל וגו'". 12) לא נמצא במקרא, אך באיוב (לד, כח) כתוב: "וצעקת עניים ישמע". והוא בנוסח ברכת השיר "נשמת" של הספרדים (הגהה בדפוסים).

ד. כָּל הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּסֵבֶר פָּנִים רָעוֹת וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע, אֲפִלּוּ נָתַן לוֹ אֶלֶף זְהוּבִים - אִבֵּד זְכוּתוֹ[13] וְהִפְסִידָהּ; אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וּבְשִׂמְחָה. וּמִתְאוֹנֵן עִמּוֹ עַל צָרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בָכִיתִי לְקֹשֵׁה יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן. וּמְדַבֵּר לוֹ דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים וְנִחוּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנֵן.

13) אין כוונתו שאבד זכותו לגמרי, שהרי להלן הי"ד כותב "פחות מזה שיתן בעצב", משמע שאף בזו יש מצוה.

ה. שָׁאַל הֶעָנִי מִמְּךָ וְאֵין בְּיָדְךָ כְּלוּם לִתֵּן לוֹ - פַּיְסֵהוּ בִּדְבָרִים[14]. וְאָסוּר לִגְעֹר בְּעָנִי[15] אוֹ לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ עָלָיו בִּצְעָקָה, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה. וְאוֹמֵר: לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים. וְאוֹי לְמִי שֶׁהִכְלִים אֶת הֶעָנִי, אוֹי לוֹ. אֶלָּא יִהְיֶה לוֹ כְּאָב בֵּין בְּרַחֲמִים בֵּין בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אָב אָנֹכִי לָאֶבְיוֹנִים.

14) בבא־בתרא ט, ב. 15) כן הוא במשלי (יג, ז): "כופר נפש איש עשרו, ורש לא שמע גערה". וראה ב'כד הקמח' אות צדקה.

ו. הַכּוֹפֶה[16] אֲחֵרִים לִתֵּן צְדָקָה וּמְעַשֶּׂה אוֹתָן - שְׂכָרוֹ גָּדוֹל מִשְּׂכַר הַנּוֹתְנִין[17]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם[18]. וְעַל גַּבָּאֵי צְדָקָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם אוֹמֵר: וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים[19].

16) בבא־בתרא ט, א. 17) כלומר, אפילו מהנותן צדקה ברצונו, שלא בכפיה (ט"ז יו"ד סי' רמט ס"ק ב). 18) ואילו בעבודת הצדקה, כלומר, בנתינתה, לא נאמר אלא "השקט ובטח", ושלום גדול מהם (מהרש"א שם). 19) שם ח, ב.

ז. שְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת יֵשׁ בִּצְדָקָה זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ: מַעֲלָה גְּדוֹלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה - זֶה הַמַּחֲזִיק בְּיַד יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּךְ וְנוֹתֵן לוֹ מַתָּנָה אוֹ הַלְוָאָה, אוֹ עוֹשֶׂה עִמּוֹ שֻׁתָּפוּת[20], אוֹ מַמְצִיא לוֹ מְלָאכָה, כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת יָדוֹ עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת לִשְׁאֹל. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ. כְּלוֹמַר: הַחֲזֵק בּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל וְיִצְטָרֵךְ.

20) רבינו מונה ממטה למעלה, כי המלוה היא מעלה יותר גדולה מהמתנה, ועושה שותפות היא מעלה יותר גדולה ממלוה, כמו שאמרו בשבת סג, א: "א"ר שמעון בן לקיש, גדול המלוה (שאין העני בוש בה - רש"י) יותר מן העושה צדקה, ומטיל בכיס (עושה שותפות) יותר מכולם".

ח. פָּחוּת מִזֶּה - הַנּוֹתֵן צְדָקָה לַעֲנִיִּים, וְלֹא יָדַע לְמִי נָתַן, וְלֹא יָדַע הֶעָנִי מִמִּי לָקַח; שֶׁהֲרֵי זוֹ מִצְוָה לִשְׁמָהּ[21]. כְּגוֹן לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים[22] שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָיוּ הַצַּדִּיקִים נוֹתְנִין בָּהּ בַּחֲשַׁאי, וְהָעֲנִיִּים בְּנֵי טוֹבִים מִתְפַּרְנְסִין מִמֶּנָּה בַּחֲשַׁאי[23]. וְקָרוֹב לָזֶה - הַנּוֹתֵן לְתוֹךְ קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה[24]. וְלֹא יִתֵּן אָדָם לְתוֹךְ קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁהַמְמֻנֶּה נֶאֱמָן וְחָכָם וְיוֹדֵעַ לְהַנְהִיג כַּשּׁוּרָה כְּרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן[25].

21) אף־על־פי שגם אם עושה שלא לשמה, הרי זה צדיק גמור (בבא־בתרא י:). 22) שקלים פ"ה מ"ו. 23) כלומר, לוקחים בעצמם ואין איש יודע. 24) בבא־בתרא, שם. 25) שם, ועי' ב'תוספות' ד"ה אלא, וראה למעלה פ"ט ה"א.

ט. פָּחוּת מִזֶּה[26] - שֶׁיֵּדַע הַנּוֹתֵן לְמִי יִתֵּן, וְלֹא יֵדַע הֶעָנִי מִמִּי לָקַח. כְּגוֹן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[27], שֶׁהָיוּ הוֹלְכִין בַּסֵּתֶר וּמַשְׁלִיכִין הַמָּעוֹת בְּפִתְחֵי הָעֲנִיִּים. וְכָזֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת, וּמַעֲלָה טוֹבָה הִיא, אִם אֵין הַמְמֻנִּין בַּצְּדָקָה נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה.

26) בבא־בתרא, שם. 27) מר עוקבא. וראה בכתובות סז, א.

י. פָּחוּת מִזֶּה[28] - שֶׁיֵּדַע הֶעָנִי מִמִּי נָטַל, וְלֹא יֵדַע הַנּוֹתֵן. כְּגוֹן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[29], שֶׁהָיוּ צוֹרְרִים הַמָּעוֹת בִּסְדִינֵיהֶן וּמַפְשִׁילִין לַאֲחוֹרֵיהֶן, וּבָאִין הָעֲנִיִּים וְנוֹטְלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶן בּוּשָׁה.

28) בבא־בתרא, שם. 29) רבי אבא, וראה בכתובות, שם.

יא. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ בְּיָדוֹ קֹדֶם שֶׁיִּשְׁאַל.

יב. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ אַחַר שֶׁיִּשְׁאַל.

יג. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ פָּחוֹת מִן הָרָאוּי בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

יד. פָּחוּת מִזֶּה - שֶׁיִּתֵּן לוֹ בְּעֶצֶב.

טו. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[30] הָיוּ נוֹתְנִין פְּרוּטָה לְעָנִי קֹדֶם כָּל תְּפִלָּה וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלְּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ.

30) רבי אלעזר - בבא בתרא, שם.

טז. הַנּוֹתֵן מְזוֹנוֹת לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו הַגְּדוֹלִים[31] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, כְּדֵי לְלַמֵּד הַזְּכָרִים תּוֹרָה וּלְהַנְהִיג

הַבָּנוֹת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וְלֹא יִהְיוּ מְבוּזוֹת; וְכֵן הַנּוֹתֵן מְזוֹנוֹת לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ[32] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הַצְּדָקָה[33]. וּצְדָקָה גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁהַקָּרוֹב קוֹדֵם[34]. וְכָל הַמַּאֲכִיל וּמַשְׁקֶה עֲנִיִּים וִיתוֹמִים עַל שֻׁלְחָנוֹ - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא אֶל יְיָ וַיַּעֲנֵהוּ וּמִתְעַנֵּג; שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תִּקְרָא וַיְיָ יַעֲנֶה[35].

31) יותר משש שנים (כסף־משנה). ומקור הדברים בכתובות נ, א. ולמדו זאת ממה שנאמר (תהלים קו, ג): "עושה צדקה בכל עת". 32) שמצד מצות כיבוד אב ואם, אינו מחוייב לפרנסם אלא מכספם הם, כמו שפסק רבינו בפ"ו מהל' ממרים ה"ג. 33) ראה ב'תוספות' קידושין לב. ד"ה אורו. 34) ראה למעלה פ"ז הי"ג. 35) [וגומר (שם נח, יד): "אז תתענג על ה'"].

יז. צִוּוּ חֲכָמִים[36], שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אָדָם עֲנִיִּים וִיתוֹמִים בִּמְקוֹם הָעֲבָדִים[37]. מוּטָב לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּאֵלּוּ, וְיֵהָנוּ בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מִנְּכָסָיו, וְלֹא יֵהָנוּ בָּהֶם זֶרַע חָם. שֶׁכָּל הַמַּרְבֶּה עֲבָדִים - בְּכָל יוֹם וָיוֹם מוֹסִיף חֵטְא וְעָוֹן בָּעוֹלָם[38]; וְאִם יִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתוֹ - בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה מוֹסִיף זְכֻיּוֹת וּמִצְוֹת.

36) אבות פ"א מ"ה. 37) הכנענים. וראה בפירוש המשניות, שם. 38) באבות פ"ב מ"ז: "מרבה שפחות - מרבה זימה, מרבה עבדים - מרבה גזל".

יח. לְעוֹלָם יִדְחֹק[39] אָדָם עַצְמוֹ וְיִתְגַּלְגֵּל בְּצַעַר וְאַל יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת וְאַל יַשְׁלִיךְ עַצְמוֹ עַל הַצִּבּוּר. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וַאֲפִלּוּ הָיָה חָכָם וּמְכֻבָּד וְהֶעֱנִי - יַעֲסֹק בְּאֻמָּנוּת, וַאֲפִלּוּ בְּאֻמָּנוּת מְנֻוָּלֶת, וְלֹא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. מוּטָב לִפְשֹׁט עוֹר בְּהֵמוֹת נְבֵלוֹת, וְלֹא יֹאמַר לָעָם[40]: חָכָם גָּדוֹל אֲנִי, כֹּהֵן אֲנִי, פַּרְנְסוּנִי. וּבְכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מֵהֶם חוֹטְבֵי עֵצִים[41] וְנוֹשְׂאֵי הַקּוֹרוֹת[42] וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם[43] לַגַּנּוֹת וְעוֹשֵׂי הַבַּרְזֶל וְהַפֶּחָמִים[44], וְלֹא שָׁאֲלוּ מִן הַצִּבּוּר, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם כְּשֶׁנָּתְנוּ לָהֶם.

39) פסחים קיב, א. 40) כן הוא שם קיג, א. "פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא כהנא אנא, וגברא רבא אנא". 41) הלל הזקן (רבינו בפירוש המשנה, אבות פ"ד מ"ה. ועי' יומא לה:). 42) רב ששת, בגיטין סז, ב (כסף־משנה). 43) רב הונא, בכתובות קה, א. (כסף־משנה, וראה בפירוש המשנה, אבות שם). אולם רש"י מפרש שם, שהיה משקה שדות שלו. 44) רבי יהושע, בברכות כח, א. (כסף־משנה).

יט. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל וּמְרַמֶּה אֶת הָעָם וְנוֹטֵל - אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה[45] עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם. וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֶלָּא אִם כֵּן נוֹטֵל, כְּגוֹן זָקֵן אוֹ חוֹלֶה אוֹ בַּעַל יִסּוּרִין, וּמֵגִיס דַּעְתּוֹ וְאֵינוֹ נוֹטֵל - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[46], וּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, וְאֵין לוֹ בְּצַעֲרוֹ אֶלָּא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל, וְצִעֵר וְדָחַק אֶת הַשָּׁעָה וְחָיָה חַיֵּי צַעַר כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עַל הַצִּבּוּר - אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁיְּפַרְנֵס אַחֵרִים מִשֶּׁלּוֹ[47]. וְעָלָיו וְעַל כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ.

45) גירסת המשנה ב'ירושלמי' פאה פ"ח מ"ט. 46) כן הוא שם. ועי' בר"ש שם. 47) משנה שם, ועיי"ש בר"ש, שאף הוא חילק כן, בין אם אינו יכול להספיק לפרנסתו, שהוא שופך דמים, לבין אם יכול להספיק, שהוא בכלל "ברוך הגבר אשר יבטח בה'".

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שני י"א כסלו ה'תש"פ

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת. שְׁתַּיִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: א) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[1]. ב) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. ג) שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת זֶה לָזֶה אֶלָּא יַפְרִישׁ עַל הַסֵּדֶר. ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר תְּרוּמָה. ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ תְּרוּמָה. ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה. ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה. ח) שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲלָלָה תְּרוּמָה וְלֹא מוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים[2]. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

1) יבאר התרומות והמעשרות היכן נוהגים. אי זו היא ארץ ישראל וסוריא וחוצה לארץ. גוי שקנה קרקע בארץ ישראל, ופירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה מארץ ישראל. הקונה שדה בסוריא או הקונה קרקע מן הגוי בסוריא. ישראל שהיה לו קרקע והוריד לה אריס ושלח לו פירות. ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות. ופירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ, או איפכא. ודין אילן שנוטה לארץ ועומד בחוצה לארץ, או איפכא. תרומות ומעשרות בזמן הזה אם הם מן התורה. 2) ובכלל ההפרשה גם הנתינה. 3) היינו חזה ושוק של קדשים קלים.

א. הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעֲשְׂרוֹת אֵינָן נוֹהֲגִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[4], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[5]. וּנְבִיאִים הִתְקִינוּ[6], שֶׁיִּהוּ נוֹהֲגוֹת אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר[7], מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[8] וְרֹב יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִין וְשָׁבִין שָׁם. וְהַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[9] הִתְקִינוּ, שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגוֹת אַף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ עַמּוֹן וּמוֹאָב[10], מִפְּנֵי שֶׁהֵם סְבִיבוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[11].

4) ש"כל מצוה שהיא תלוייה בארץ (היינו חובת קרקע), אינה נוהגת אלא בארץ". 5) ודווקא בזמן שכל ישראל שם. 6) ידים פרק ד משנה ג: "בבל מעשה נביאים".

7) בבל. 8) [אף על פי שרחוקה היא יותר ממצרים ועמון ומואב ולפיכך תקנו בה מעשר שני בשביעית - סמוכה היא לארץ ישראל יותר מארצות אחרות]. 9) במשנה שם: "מצרים מעשה זקנים". ואף עמון ומואב מעשה זקנים. ולפי שלא היו רוב ישראל הולכים לשם, לא תקנו בה הנביאים. 10) שלא נכבשו על ידי סיחון ולא נתקדשו מעולם בקדושת ארץ ישראל. 11) כלומר, קרובים לארץ ישראל.

1 **ב. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא בָּאֲרָצוֹת[12]**
2 **שֶׁכִּבְּשָׁן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[13] אוֹ נָבִיא[14] מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל[15].**
3 **וְזֶהוּ הַנִּקְרָא כִּבּוּשׁ רַבִּים. אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ**
4 **מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט שֶׁהָלְכוּ וְכָבְשׁוּ לְעַצְמָן[16] מָקוֹם,**
5 **אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם - אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ**
6 **יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת. וּמִפְּנֵי זֶה חִלֵּק**
7 **יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינוֹ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַשְּׁבָטִים אַף עַל**
8 **פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּבּוּשׁ יָחִיד[17]**
9 **כְּשֶׁיַּעֲלֶה כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ.**

12) כולל גם הארץ שניתנה לאברהם. 13) בספרים אחרים נוסף "או שופט". 14) כמו שמצאנו ששמואל הנביא הוציא את ישראל למלחמה בפלשתים. 15) אבל שלא מדעת רוב ישראל, אינו אלא כיבוש יחיד, ואינו כיבוש, וכדעת רבי יוסי בעבודה זרה כא. 16) שלא מדעת רוב ישראל. 17) [שכיוון שחלקו לכל שבט חלקו כשהלכו לכבוש, הרי זה מדעת רוב ישראל].

10 **ג. הָאֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד חוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, כְּגוֹן אֲרַם**
11 **נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה וְאַחְלָב[18] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי**
12 **שֶׁמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְעַל פִּי בֵּית דִּין הַגָּדוֹל הוּא**
13 **עוֹשֶׂה[19] - אֵינָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר וְלֹא כְּחוּצָה**
14 **לָאָרֶץ לְכָל דָּבָר, כְּגוֹן בָּבֶל וּמִצְרַיִם; אֶלָּא יָצְאוּ**
15 **מִכְּלַל חוּצָה לָאָרֶץ, וְלִהְיוֹתָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא**
16 **הִגִּיעוּ. וּמִפְּנֵי מָה יָרְדוּ מִמַּעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? מִפְּנֵי**
17 **שֶׁכָּבַשׁ אוֹתָם קֹדֶם שֶׁיִּכְבֹּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא**
18 **נִשְׁאַר בָּהּ מִשְׁבְּעָה עַמָּמִים; וְאִלּוּ תָּפַס כָּל אֶרֶץ כְּנַעַן**
19 **לִגְבוּלוֹתֶיהָ וְאַחַר כָּךְ כָּבַשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת[20] - הָיָה**
20 **כִּבּוּשׁוֹ כֻּלּוֹ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר. וְהָאֲרָצוֹת**
21 **שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד הֵן הַנִּקְרָאִין סוּרְיָא.**

18) [אין זו אחלב שנזכרה בספר שופטים "אשר לא הוריש את יושבי עכו וגו' ואת אחלב", שההיא אינה חוצה לארץ. 19) [שהרי מלחמה זו היא מלחמת הרשות ולמלחמת הרשות אין המלך מוציא אלא על פי בית דין הגדול של שבעים ואחד, אבל במלחמת ארץ ישראל שהיא מלחמת מצוה אין צורך בבית הדין הגדול, ולפיכך לא הזכיר רבינו בהלכה הקודמת אלא רוב ישראל]. 20) על פי בית דין הגדול, אבל שלא על פי בית דין הגדול אינו מתקדש בקדושת ישראל, לא יהא אלא ארץ ישראל גופה, שאף היא אינה מתקדשת אלא בכיבוש שהיא מדעת רוב ישראל. ולא כדעת התוספות בגיטין שם שאף אם כבשה יחיד מתקדשת.

22 **ד. סוּרְיָא - יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהִיא בָּהֶן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[21],**
23 **וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהִיא בָּהֶן כְּחוּצָה לָאָרֶץ[22]. וְהַקּוֹנֶה בָּהּ**
24 **קַרְקַע - כְּקוֹנֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן תְּרוּמוֹת**
25 **וּמַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית. וְהַכֹּל בְּסוּרְיָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[23].**

21) שאווירה טהור ושהקונה בה בית מן הגוי, מותר לו לומר לגוי לכתוב שטר אפילו בשבת ולעניין תרומות ומעשרות ושביעית. 22) שעפרה טמא, והמביא גט מסוריא כמביא מחוצה לארץ וצריך לומר: בפני נכתב ובפני נחתם. והמוכר עבדו לסוריא כמוכר לחוצה לארץ. 23) שמן התורה "כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש".

26 **ה. כֹּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ[24] עוֹלֵי מִצְרַיִם וְנִתְקַדֵּשׁ קְדֻשָּׁה**
27 **רִאשׁוֹנָה - כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ בְּטֵלָה קְדֻשָּׁתָן; שֶׁקְּדֻשָּׁה**
28 **רִאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁהָיְתָה מִפְּנֵי הַכִּבּוּשׁ בִּלְבַד[25], קְדֻשָּׁה**
29 **לִשְׁעָתָהּ וְלֹא קְדֻשָּׁה לֶעָתִיד לָבוֹא. כֵּיוָן שֶׁעָלוּ בְּנֵי**
30 **הַגּוֹלָה[26] וְהֶחֱזִיקוּ בְּמִקְצָת הָאָרֶץ[27], קִדְּשׁוּהָ קְדֻשָּׁה**
31 **שְׁנִיָּה הָעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, לִשְׁעָתָהּ וְלֶעָתִיד לָבוֹא[28].**
32 **וְהִנִּיחוּ אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי מִצְרַיִם**
33 **וְלֹא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי בָּבֶל כְּשֶׁהָיוּ[29], וְלֹא פִּטְרוּם**
34 **מִן הַתְּרוּמָה וְהַמַּעַשְׂרוֹת[30], כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עֲלֵיהֶם**
35 **עֲנִיִּים בַּשְּׁבִיעִית[31]. וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ[32] הִתִּיר בֵּית שְׁאָן**
36 **מֵאוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי בָּבֶל[33].**
37 **וְהוּא נִמְנֶה עַל אַשְׁקְלוֹן[34] וּפִטְּרָהּ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת[35].**

24) כלומר, קנו בכיבוש. 25) "וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש". 26) בימי עזרא. 27) ש"הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל". 28) בהלכות בית הבחירה שם כתב: "וכיוון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקח הארץ ממנו". והכסף משנה שם תמה: "איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה, ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא היה שם חזקה"?. [אולם הדברים מתבארים על פי ההקדמות שלפנינו: א. הכסף משנה כתב, שמלך גוי קונה קניין הגוף בכיבוש מלחמה, משום "דינא דמלכותא דינא", ב. בשיטה מקובצת כתב, ש"דינא דמלכותא" אינו הקנאה ליחיד, אלא הוא צריך לעשות קניין. הרי שכיבוש אינו אלא קניין כללי, למלכות הכובשת, אבל לא ליחידים שבאותה מלכות. ג. רבינו פוסק להלכה, שאין קניין לגוי להפקיע את ארץ ישראל מקדושתה. מעתה הדברים מבוארים: הקדושה הראשונה הייתה על ידי הכיבוש הכללי, ואף על פי שהיו אחר כך חזקות של כל אחד ואחד לקנות חלקו, כמפורש בקידושין כו. בברייתא של ר' ישמעאל - לא נתכוונו לקדש בהן את הארץ, מאחר שכבר נתקדשה על ידי הכיבוש הכללי, ומכיוון שהכיבוש הזה, הכללי, בטל על ידי הכיבוש, הקניין הכללי של הגויים - בטלה הקדושה, אבל הקדושה השנייה שלא היה בה כיבוש כלל, אלא חזקה ברשיון המלך כורש, ועל ידה נתקדשה הארץ - אף על פי שנכבשה, כיוון שלא בטלו קנייני החזקות של כל אחד ואחד מישראל על ידי הכיבוש הכללי - לא בטלה הקדושה

גם אחרי שעשה כל יחיד ויחיד מהגויים קניין פרטי בקרקע שזכה בה, כיוון שהקניין הזה אינו אלא קניין יחיד, כמבואר למעלה, אין קניין לגוי להפקיע את ארץ ישראל מקדושתה]. 29) כלומר, לא כבשום ולא קדשום. 30) כלומר, מעשר עני. 31) ואף על פי ששביעית נוהגת בהם מדרבנן - חייבים בתרומה ובמעשר עני בשביל העניים. 32) הוא רבי - רבי יהודה הנשיא. 33) ופטרה מן מעשרות, כמו אשקלון. והיינו "מפני שלא היו ישראל מצויין שם כל כך והיו מקומות רחוקים מעיקר מקומות הישוב של כיבוש שני". 34) שלא כבשוה עולי בבל. 35) כן מפורש בירושלמי שם, שרבי השתתף בעת שפטרוה מן המעשרות.

1 **ו. נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם לְעִנְיַן מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ**
2 **נֶחֱלֶקֶת לְשָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת: אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְסוּרְיָא,**
3 **וְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶחֱלֶקֶת לִשְׁנַיִם: כֹּל**
4 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל - חֵלֶק אֶחָד; וְכֹל שֶׁהֶחֱזִיקוּ**
5 **עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד - חֵלֶק שֵׁנִי. וְחוּצָה לָאָרֶץ נֶחֱלֶקֶת**
6 **לִשְׁנַיִם: אֶרֶץ מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר[36] וְעַמּוֹן וּמוֹאָב -**
7 **הַמְּצוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וּנְבִיאִים; וּשְׁאָר**
8 **הָאֲרָצוֹת - אֵין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶן.**

36) היא נזכרת בתורה: "ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער".

9 **ז. אֵי זוֹ הִיא אֶרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם? מֵרֶקֶם**
10 **שֶׁהוּא בְּמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד הַיָּם הַגָּדוֹל[37];**
11 **מֵאַשְׁקְלוֹן שֶׁהִיא לְדָרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד עַכּוֹ שֶׁהִיא**
12 **בַּצָּפוֹן[38]. הָיָה מְהַלֵּךְ מֵעַכּוֹ לִכְזִיב[39]: כָּל הָאָרֶץ שֶׁעַל**
13 **יְמִינוֹ, שֶׁהוּא מִזְרַח הַדֶּרֶךְ[40] - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת חוּצָה**
14 **לָאָרֶץ[41], וּטְמֵאָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים[42], וּפְטוּרָה מִן**
15 **הַמַּעֲשֵׂר וּמִן הַשְּׁבִיעִית, עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ**
16 **הַמָּקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[43]; וְכָל הָאָרֶץ שֶׁעַל שְׂמֹאלוֹ,**
17 **שֶׁהוּא מַעֲרַב הַדֶּרֶךְ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
18 **וּטְהוֹרָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים, וְחַיֶּבֶת בַּמַּעֲשֵׂר**
19 **וּבַשְּׁבִיעִית, עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ מָקוֹם חוּצָה**
20 **לָאָרֶץ. וְכֹל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִטּוּרֵי אֲמָנוּם[44] וְלִפְנִים[45]**
21 **- אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46]; מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְלַחוּץ[47] - חוּצָה**
22 **לָאָרֶץ. וְהַנְּסִיכִים שֶׁבַּיָּם[48] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ חוּט**
23 **מָתוּחַ עֲלֵיהֶם מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְעַד נַחַל מִצְרַיִם[49], מִן**
24 **הַחוּט וְלִפְנִים[50] - אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִן הַחוּט וְלַחוּץ[51] -**
25 **חוּצָה לָאָרֶץ. וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ:**

37) שהוא הגבול שבמערב, שנאמר: "וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול". 38) [לדעת הרמב"ן נכבשה עכו על ידי עולי מצרים ולמד כן ממה שנאמר "אשר לא הוריש את יושבי עכו וגו' וישב האשרי בקרב הכנעני". ואף על פי שמפורש נאמר: "לא הוריש" - גם בבית שאן נאמר כן "ולא הוריש מנשה את יושבי בית שאן וגו'", ואף על פי כן אמרו בחולין ז. שהיא מארץ ישראל. אבל מדברי רבינו (כאן ולהלן הלכה ט), נראה שלא כבשוה גם עולי מצרים, וכפשטות הפסוק הנ"ל, ורק בית שאן שנאמר בה (שם) "וישם את הכנעני למס" - זהו כיבושה, אבל בעכו שלא נאמר כן, אין זה כיבוש. וכמו כן לא נכבש על ידי עולי מצרים כל השטח שמעכו ואילך לצפון מזרח (כדלהלן, שהמהלך מעכו לכזיב - כל הארץ שהמזרח בה היא חוצה לארץ), ולצד מערב עד טורי אמנום כבשו עולי מצרים, ואילו עולי בבל לא כבשו משטח זה אלא עד כזיב בלבד]. 39) היא אכזיב שנזכרה בשופטים שם, והיא צפונה מעכו. 40) שכיוון שהולך מעכו לכזיב צפונה, לעולם ימינו הוי למזרח הדרך. 41) שלא כבשוה גם עולי מצרים. 42) היא תקנת יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. 43) שכבשוה גם עולי בבל. 44) הוא הר ההר הנזכר בספר במדבר בגבולה הצפוני של ארץ ישראל ותרגם יונתן שם: "טוורוס אומנים". 45) לדרום. 46) [פרט למקומות שבצפון מזרח לעכו, שהם חוצה לארץ]. 47) היינו לצפון. 48) איי הים שבמערב. 49) והוא תחום ארץ ישראל, כמו שנאמר: "ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים". ומהו נחל מצרים? - יש אומרים שהוא הנילוס, ויש אומרים שהוא "וואדי אל עריש". אבל צריך עיון שהרי למעלה כתב שהגבול הדרומי הוא אשקלון. 50) לצפון. 51) לדרום.

26 **ח. מֵהֵיכָן הֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל? מִכְּזִיב וְלִפְנִים[52] כְּנֶגֶד**
27 **הַמִּזְרָח[53]. וּמִכְּזִיב[54] וְלַחוּץ[55] עַד אֲמָנָה, וְהִיא אֲמָנוּם,**
28 **וְעַד הַנָּהָר[56], וְהוּא נַחַל מִצְרַיִם - לֹא הֶחֱזִיקוּ בוֹ[57].**
29 **וּכְזִיב עַצְמָהּ - לֹא הֶחֱזִיקוּ בָהּ.**

52) היינו לדרום. וכן מפורש בשביעית שם: "כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב". 53) [היינו לצד מערב]. 54) כלומר, אבל מכזיב. 55) היינו לצפון. 56) בדרום. 57) כלומר, לא החזיקו בו עולי בבל, אלא עולי מצרים.

30 **ט. אֵי זוֹ הִיא סוּרְיָא? מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְמַטָּה[58] כְּנֶגֶד**
31 **אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה, כָּל יַד פְּרָת עַד בָּבֶל, כְּגוֹן**
32 **דַּמֶּשֶׂק וְאַחְלָב וְחָרָן וּמַגְּבֶת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עַד שִׁנְעָר.**
33 **וְצַהַר - הֲרֵי הִיא כְּסוּרְיָא. אֲבָל עַכּוֹ - חוּצָה לָאָרֶץ[59],**
34 **כְּאַשְׁקְלוֹן[60], וְהֵם תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.**

58) [כלומר, מחוצה לה. וכתב "למטה" לפי שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות]. 59) כן הוא במשנה גיטין שם (שרבינו מפרש לעניין כיבוש עולי מצרים): "ועכו כצפון", הרי שגם עולי מצרים לא כבשוה. 60) במשנה שם: "ואשקלון כדרום". ולדעת רבינו, היינו שלא כבשוה אפילו עולי מצרים, כנ"ל לגבי עכו. אבל כבר העירו התוספות מהפסוק המפורש: "וילכוד יהודה וגו' ואת אשקלון". ואולי היו שני אשקלון (רדב"ז). אבל מה שכתב רבינו "עכו חוצה לארץ כאשקלון", שמשמע שבאשקלון פשוט לו יותר שהיא חוצה לארץ, צריך עיון מניין לו זה.

35 **י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
36 **- לֹא הִפְקִיעָהּ מִן הַמִּצְוֹת[61], אֶלָּא הֲרֵי הִיא**
37 **בִּקְדֻשָּׁתָהּ[62]. לְפִיכָךְ, אִם חָזַר יִשְׂרָאֵל וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ -**
38 **אֵינָהּ כְּכִבּוּשׁ יָחִיד[63], אֶלָּא מַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת**
39 **וּמֵבִיא בְּכּוּרִים. וְהַכֹּל מִן הַתּוֹרָה, כְּאִלּוּ לֹא נִמְכְּרָה**

לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מֵעוֹלָם[64]. וְיֵשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא[65] לְהַפְקִיעַ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת[66] וּמִן הַשְּׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

61) שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי מעשר. 62) [שאם קנה הישראל מפירותיה חייב הוא להפריש מהם תרומות ומעשרות מן התורה]. 63) שאינו כיבוש ואינו חייב שם במעשר מן התורה. 64) [לעניין תרומות ומעשרות אין צורך שיקנה ממנו בחזרה את הקרקע, ואפילו אם לא קנה אלא את הפירות ומרחם, חייב להפריש תרומות ומעשרות מן התורה ואם קנה אותם לפני עונת המעשרות, חייבים גם בנתינה. ומה שכתב רבינו, "חזר ישראל ולקחה ממנו" אינו אלא משום ביכורים, שאף הלוקח פירות מישראל אינו מביא ביכורים, אלא אם קנה גם גוף הקרקע. וכן כתב רבינו "המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו הרי זה מביא ממנה ביכורים מן התורה". 65) שהכל בה מדברי סופרים. 66) אם קנה הפירות בלבד, ולא קנה הקרקע.

יא. פֵּרוֹת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁגִּדְּלוּ בְּקַרְקַע שֶׁקָּנָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: אִם נִגְמְרָה מְלַאכְתָּם בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמֵרְחָן[67] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין מִכֻּלּוּם[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: דְּגָנְךָ - וְלֹא דְּגַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[69]. וְאִם לְקָחָן יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּתְלְשׁוּ קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן, וּגְמָרָן יִשְׂרָאֵל[70] - חַיָּבִין בַּכֹּל מִן הַתּוֹרָה. וּמַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמוֹכְרָהּ לַכֹּהֵן[71], וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הוּא שֶׁלּוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר לַלֵּוִי בַּמַּעֲשֵׂר וְלַכֹּהֵן בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: אֲנִי בָּאתִי מִכֹּחַ אִישׁ שֶׁאֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לִטֹּל מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ לֹא יִתֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לַכֹּהֵן כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה[72]? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: כִּי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר[73]; טֶבֶל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל - אַתָּה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן, אֲבָל טֶבֶל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵין אַתָּה נוֹתֵן לַכֹּהֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא מוֹכְרָהּ לַכֹּהֵן וְלוֹקֵחַ דָּמֶיהָ.

67) הוא גמר מלאכה. 68) [כיוון שנגמרה מלאכתם ברשות הגוי ועל ידי הגוי, אבל אם מירחם הגוי כשהם ביד ישראל הם חייבים במעשר מדבריהם, וכמו כן אם מירחם הישראל כשהם ביד גוי אף הם חייבים]. 69) רוצה לומר: ולא דיגון עובד כוכבים, כמו שאמרו בגיטין מז. "דגנך ולא דיגון גוי" (כלומר, ולא מירוח גוי) וכתב רבינו בתשובה "בעניין מירוח הגוי יראה לי שמירוח הגוי שגזרו חכמים עליו והוא חייב במעשרות מדבריהם (משום גזירת בעלי כיסין "שיש להם קרקעות הרבה וחסים על רוב מעשרות ויקנוהו לגוי וימריחום הגוי ומפקע ליה ממעשר") הוא דגן ישראל שמכרו ישראל לגוי אחר שבא לעונת המעשרות - חייב - משום בעלי כיסין וכו' אבל דגן הגוי עצמו שמרחו הגוי, מעולם לא נגזרה עליו גזרה, אלא פטור הוא לגמרי כדאמרינן התם וכו' דגנך ולא דגון גוי וכו' וכל אלו הדברים מבוארים הן בתחילת הלכות תרומה מחיבור זה שהוא משנה תורה". 70) [כלומר, דווקא אם נתמרחו כשהם ברשות ישראל, ועל ידו, אז הם חייבים במעשר מן התורה, אבל אם נתמרחו על ידי גוי כשהם ברשות הישראל, אינם חייבים אלא מדבריהם, וכמו כן אם נתמרחו על ידי ישראל כשהם ברשות גוי אינם חייבים במעשר מן התורה אלא מדרבנן. וכן כתב רבינו בתשובה "ואם היה ישראל הוא אשר מרח אותם הטבלים וביד ישראל נגמרו, הוא חייב"]. 71) לפי שהיא שלו כמו המעשר, אלא שאסורה לו באכילה, ולפיכך מוכרה לכהן. 72) בנתינה, אלא מוכרה. 73) וגומר "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר". אבל תרומה גדולה, שלא נזכרה באותו פסוק - דינה בנתינה לכהן.

יב. מָכַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַפֵּרוֹת שֶׁלּוֹ לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּקַּרְקַע: אִם עַד שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וְנִגְמְרוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל - חַיָּבִין בַּכֹּל, וְנוֹתֵן הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעַשְׂרוֹת לַבְּעָלִים[74]; וְאִם מְכָרָן אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר, וְנוֹתֵן מֵהֶן לַבְּעָלִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן[75]. כֵּיצַד? לָקַח תְּבוּאָה זְרוּעָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ וְנִגְמְרָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל - מַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְנוֹתֵן שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַמַּעֲשֵׂר לַלֵּוִי וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לַכֹּהֵן, וּמוֹכֵר לוֹ הַשְּׁלִישׁ.

74) התרומה ותרומת מעשר לכהן והמעשר ללוי. ומקור הלכה זו במעשרות פרק ה משנה ה, שהלוקח שדה ירק בסוריא עד שלא בא לעונת המעשרות - חייב, הרי שגם בסוריא שיש בה קניין לגוי להפקיעה מידי מעשרות אם קנה הישראל לפני שהגיע לעונת המעשר - נתחייבו ביד ישראל. והוא הדין לארץ ישראל לעניין חיוב נתינה לכהן. 75) גם זה נלמד מהמשנה הנ"ל בסוריא, שרבי אומר שאם בא לעונת המעשרות חייב לעשר לפי חשבון והוא הדין בארץ ישראל לעניין נתינה לכהן. ותרומה גדולה נותן כולה לכהן.

יג. יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּכַר פֵּרוֹתָיו לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וּגְמָרָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת[76]. וְאִם אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁגְּמָרָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - חַיָּב בַּכֹּל מִדִּבְרֵיהֶם[77]. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁגָּמַר פֵּרוֹת יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְדִגּוּנָן בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינָן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[78].

76) שהם כפירות הגוי שמרחן הגוי, שפטורים מכלום. 77) הרי הם כפירות ישראל, מאחר שהיו בידו בעת עונת המעשרות, ופירות ישראל שנתמרחו ביד גוי חייבים מדרבנן. 78) משום גזירת בעלי כיסין.

יד. מָכַר עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְיִשְׂרָאֵל פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, וּמֵרְחָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[79]

בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל - אֵינָן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת; הוֹאִיל וּבָאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמִרְחָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל.

79) הרי הם כפירות הגוי (מאחר שהיו בידו בעת עונת המעשרות) שמירחן גוי, שפטורים מכלום.

טו. הַקּוֹנֶה שָׂדֶה בְּסוּרְיָא[80] - חַיָּב בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁיִּתְחַיֵּב מִן הַתּוֹרָה הַקּוֹנֶה בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[81]. אֲבָל הַקּוֹנֶה פֵּרוֹת מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[82] בְּסוּרְיָא, בֵּין תְּלוּשִׁין בֵּין מְחֻבָּרִים, אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּרְחָן יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מִקַּרְקַע שֶׁלּוֹ - פָּטוּר.

80) וזרעה הישראל, שאפילו היו בה פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות - חייב לעשר. 81) [למעלה הלכה ד, שאף שיש קניין לגוי בסוריא להפקיע מידי מעשרות - כיוון שחזר וקנה ממנו הקרקע, נתחייבה, שאף על פי שקניין זה אינו אלא ככיבוש יחיד, חייב על כל פנים מדרבנן, שהרי כל עיקר חיובה של סוריא מדרבנן היא מטעם כיבוש יחיד. 82) [במעשרות פרק ה משנה ה: "הלוקח שדה ירק בסוריא וכו'" ורבינו שינה וכתב "פירות", וייתכן כי טעמו משום שאמרו בירושלמי וכן פסק רבינו, שאין מפרישין תרומות ומעשרות על הירק בחוצה לארץ ואפילו במקומות שמפרישים בהם מעשרות].

טז. קָנָה קַרְקַע מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא וּפֵרוֹת מְחֻבָּרִין בָּהּ: אִם הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין; וְאִם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, הוֹאִיל וְקָנָה אוֹתָם עִם הַקַּרְקַע - חַיָּב לְעַשֵּׂר.

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אָרִיס לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא - פֵּרוֹתָיו פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת; לְפִי שֶׁאֵין לוֹ בְּגוּף הַקַּרְקַע כְּלוּם[83], וְיֵשׁ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים קִנְיָן בְּסוּרְיָא לְהַפְקִיעַ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וְכֵן הַחוֹכֵר וְהַמְקַבֵּל וְהַשּׁוֹכֵר[84] שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא - פָּטוּר מִן הַתְּרוּמוֹת וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת.

83) והרי הוא כקונה פירות. 84) ששכירות אינה קניין הגוף.

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח בְּסוּרְיָא שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, וְחָזַר וּמְכָרָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים מֵאַחַר שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ, אִם חָזַר יִשְׂרָאֵל וּלְקָחָהּ[85] פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיְּבָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל[86].

85) כלומר, לקח הקרקע. 86) כיוון שהקרקע ביד ישראל, וגם עונת המעשרות והמירוח בידו, אבל אם לא חזר ולקח הקרקע ממנו, אין הישראל חייב לעשר, שהרי זה כלוקח פירות מן הגוי קודם שבאו לעונת המעשרות, שפטור אף על פי שמירחם הישראל.

יט. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה לוֹ קַרְקַע בְּסוּרְיָא וְהוֹרִיד לָהּ אָרִיס, וְשָׁלַח לוֹ הָאָרִיס פֵּרוֹת[87] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִים; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: מִן הַשּׁוּק לְקָחָן. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַמִּין מָצוּי בַּשּׁוּק[88].

87) בירושלמי שם נוסף: "ואמר הרי אלו מעושרין". 88) ואפילו יש מאותו המין בשדהו, שספק דרבנן לקולא.

כ. שֶׁתָּפוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - חַיֶּבֶת בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת. כֵּיצַד? יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלָּקְחוּ שָׂדֶה בְּשֻׁתָּפוּת, אֲפִלּוּ חָלְקוּ שָׂדֶה בְּקָמָתָהּ[89], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם חָלְקוּ גָּדִישׁ[90] - הֲרֵי טֶבֶל וְחֻלִּין[91] מְעֹרָבִין בְּכָל קֶלַח וָקֶלַח מֵחֶלְקוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁמִּרְחָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְחִיּוּבָם מִדִּבְרֵיהֶם[92], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

89) שיש מקום לומר שהוברר הדבר למפרע שחצייה זה של ישראל וחצייה זה של גוי, אף על פי כן אמרו אין ברירה. 90) שבזה גם רבן שמעון בן גמליאל מודה שאין ברירה, שהרי נתערבו השיבולים. 91) המדובר כשהגוי מירח, ואם כן שלו פטור לגמרי, ושל הישראל חייב מדרבנן. 92) וקיימא לן בדרבנן יש ברירה - כיוון שעיקר חיוב הפירות בארץ ישראל הוא מן התורה, אין בהם ברירה, כמו בדבר שהוא מן התורה.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּבְשֶׁל תּוֹרָה אֵין בְּרֵרָה; אֲבָל אִם לָקְחוּ שָׂדֶה בְּסוּרְיָא, הוֹאִיל וְהַמַّעַשְׂרוֹת שָׁם מִדִּבְרֵיהֶם, אֲפִלּוּ חָלְקוּ הַגָּדִישׁ - חֶלְקוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פָּטוּר מִכֻּלּוּם[93].

93) שבדרבנן יש ברירה, וכאילו הוברר מתחילה שחלק שלקח הגוי לא היה מעולם של ישראל. [ולא הזכיר כאן רבינו מי מרח את הפירות. וייתכן כי אם מירחם הגוי, גם חלקו של ישראל פטור, שלא חייבו מירוח הגוי בפירות של ישראל משום גזירת בעלי כיסין, אלא בארץ ישראל שחייבת מן התורה].

כב. פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ[94] - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה וּמִן הַתְּרוּמוֹת וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ - פְּטוּרִין. וְאִם יָצְאוּ לְסוּרְיָא - חַיָּבִין מִדִּבְרֵיהֶם[95]. וְכֵן פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[96] - חַיָּבִין בְּחַלָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין בֵּין בְּפֵרוֹת הָאָרֶץ בֵּין בְּפֵרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ. וְאִם נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[97] בְּיַד יִשְׂרָאֵל[98] אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[99].

94) לפני המירוח, ובחלה - לפני הגלגול. אבל אם נתחייבו במעשרות ובחלה בארץ ישראל, שוב לא נפטרו בחוצה

לארץ. 95) דמאי פרק ו משנה יא: "המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הן חייב לעשר". 96) במעשרות - לפני המירוח, ובחלה - לפני הגלגול. 97) והוא הדין לחלה. 98) בחוצה לארץ. 99) בין במעשר ובין בחלה. ואם נקבעו בארץ ישראל חייבים בכל מן התורה.

כג. עַפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בִּסְפִינָה[100] לָאָרֶץ, בִּזְמַן שֶׁהַסְּפִינָה גוֹשֶׁשֶׁת[101] לָאָרֶץ - הֲרֵי הַצּוֹמֵחַ בּוֹ חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית כַּצּוֹמֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ.

100) של עץ, שאף על פי שאינה נקובה, דינה כנקובה, לפי שהרטיבות עוברת דרך העץ. 101) "דבקה בארץ וגוש - כמו עפר".

כד. אִילָן שֶׁעוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לָאָרֶץ, אוֹ עוֹמֵד בָּאָרֶץ וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְחוּצָה לָאָרֶץ - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר[102]. הָיוּ מִקְצָת שָׁרָשָׁיו בָּאָרֶץ וּמִקְצָתָן חוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ הָיָה צְחִיחַ סֶלַע מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן[103] - הֲרֵי טֶבֶל וְחֵלִין מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה[104].

102) שאם העיקר בחוצה לארץ אף על פי שנופו נוטה לארץ, פטור הוא מתרומות ומעשרות. ואף על פי שאחר המירוח בארץ, הם חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה - לפני המירוח הם פטורים לגמרי ואף אם תרם מהם בעודם בשיבולים, אין תרומתו תרומה כמו בפירות של גוי. ואם העיקר בארץ ישראל, אף על פי שנופו נוטה לחוצה לארץ - דינו כארץ ישראל, ואם הפריש בשיבולים, תרומתו תרומה ומעשרותיו מעשר. אלא שאם מירח בחוצה לארץ, פטור הוא מתרומות ומעשרות. 103) וכל אחד מובדל מחבירו. 104) כרבי שם. שלמעלה האוויר מבלבל ומערבם, ובדבר שהוא מן התורה אמרו: "אין ברירה" וכן אמרו בשותפות גוי וישראל, שטבל וחולין מעורבין זה בזה.

כה. עָצִיץ נָקוּב שֶׁהָיָה בּוֹ זֶרַע שֶׁלֹּא הִשְׁרִישׁ[105], וְהָיָה עִקָּרוֹ בָּאָרֶץ וְנוֹפוֹ חוּצָה לָאָרֶץ - הוֹלְכִים אַחַר הַנּוֹף.

105) חוץ לנקב בתוך קרקע ארץ ישראל, שאם השריש בוודאי הולכים אחר העיקר.

כו. הַתְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל, וַאֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא - אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[106]. שֶׁאֵין לְךָ תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וּבִזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבוֹאוּ - בִּיאַת כֻּלְּכֶם, כְּשֶׁהָיוּ בִּירֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה וּכְמוֹ שֶׁהֵן עֲתִידִין לַחֲזוֹר בִּירֻשָּׁה שְׁלִישִׁית, לֹא כְּשֶׁהָיוּ בִּירֻשָּׁה שְׁנִיָּה שֶׁהָיְתָה בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהָיְתָה בִּיאַת מִקְצָתָן, וּלְפִיכָךְ לֹא חִיְּבָה אוֹתָן מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין בְּמַעַשְׂרוֹת[107], שֶׁאֵין חַיָּבִין בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם כַּתְּרוּמָה[108].

106) כן הוא בפסחים מד. "הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן". 107) שהרי הוקשו התרומות והמעשרות אלו לאלו. 108) וכן כתב רבינו בפירושו לתלמוד מסכת שבת סח. ש"מעשר בזמן הזה חיובו מדרבנן". ומה שכתב רבינו בתחילת הפרק, שהתרומות והמעשרות נוהגות בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, היינו לומר שאינם תלויים בבית המקדש, אבל תלויים בביאת כולם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר הדברים שחייבים בתרומה. לקט ושכחה ופאה אם חייבים בתרומה. וכל הפטורים ממנה, ומן המעשר. ודין אם מוציאין תרומה מהארץ לחוצה לארץ או איפכא.

א. כָּל אֹכֶל אָדָם[2], הַנִּשְׁמָר[3], שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ[4] - חַיָּב בִּתְרוּמָה, וּמִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ[5] רֵאשִׁית לַכֹּהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ תִּתֶּן לוֹ; מַה דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר - מַאֲכַל בְּנֵי אָדָם וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ וְיֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'דְּגָנְךָ', אַף כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[6] חַיָּב בִּתְרוּמוֹת וְכֵן בְּמַעַשְׂרוֹת[7].

2) ולא מאכל בהמה. במעשרות פרק א משנה א, נאמר: "כלל אמרו במעשר כל שהוא אוכל", ובשבת סח. אמרו: "מעשר במאכל אדם איתא, במאכל בהמה ליתא". 3) למעט הפקר. 4) מעשרות שם, למעט כמהין ופיטריות, שאינם גדלים (= יונקים) מן הארץ (פירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב מהלכות מתנות עניים הלכה ב). 5) כלומר: חוץ מאיסור אכילה שיש עליו, כתוצאה מזה שחייב בתרומה, יש בו גם מצות־עשה להפריש. ועיין רש"י גיטין מז: ד"ה מדאורייתא. 6) הרי דעת רבינו, שכל הפירות חייבים בתרומה מדאורייתא (כסף־משנה). וראה להלן פ"א מהלכות מעשר הלכה ט. 7) בירושלמי מעשרות שם, למדו כן ממה שנאמר במעשר (דברים יד, כב): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וצריך עיון.

ב. הַכַּרְשִׁינִין[8], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם מַאֲכַל אָדָם[9], הוֹאִיל וְאוֹכְלִין אוֹתָן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן - חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת. הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית[10] שֶׁזְّרָעָן מִתְּחִלָּה לְאָדָם[11] - חַיָּבִין בְּמַעַשֵּׂר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[12]. זְרָעָן לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְלַךְ וְחָשַׁב עֲלֵיהֶן לְאָדָם כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - פְּטוּרִין; שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת חִבּוּר[13] אֵינָהּ כְּלוּם[14]. עָלוּ מֵאֲלֵיהֶן בֶּחָצֵר: אִם הִיא חָצֵר הַמְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ[15] - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁסְּתָמָן לְאָדָם; וְאִם אֵינָהּ מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ - פְּטוּרִין[16].

8) ירושלמי חלה פ"ד סוף הלכה ד. שגזרו עליהם בשלש שנות הרעב בימי דוד. 9) כלומר, אף מיעוט בני אדם אינם אוכלים אותם, שאם לא כן, חייבים במעשר כחרובין (להלן פ"א מהלכות מעשר שם). 10) שלשה אלו הם עשבים שצומחים בגנות ובבתים מבלי שיזרעו אותם (פירוש המשניות מעשרות פ"ג משנה ט). 11) נדה נא. 12) מינים הראויים גם למאכל אדם וגם למאכל בהמה. 13) המחשבה שחושב האדם בשעה שהזרע מחובר לקרקע. 14) שם. 15) ואם כן, זהו "נשמר", וחייב במעשרות. 16) שהם הפקר.

ג. זְרוּעֵי גִּבָּה[17] שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִים, כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וְזֶרַע צְנוֹן וְזֶרַע בְּצָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[18] - פְּטוּרִין[19] מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל אָדָם. אֲבָל הַקֶּצַח[20] - חַיָּב[21] בִּתְרוּמָה וּבְמַעַשְׂרוֹת.

17) "שאינם ראויים למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם" (פ"א מהלכות כלאים הלכה ח). 18) זרע שומים וזרע חציר (שם). 19) מעשרות פ"ה משנה ח. 20) נזכר בישעיה כח, כה: "והפיץ קצח וכמון". 21) כבית־הלל בעוקצין פ"ג משנה ו.

ד. תְּמָרוֹת[22] שֶׁל תִּלְתָּן וְשֶׁל חַרְדָּל וְשֶׁל פּוֹל הַלָּבָן וְשֶׁל צָלָף[23] וְהַקַּפְרִסִין[24] שֶׁל צָלָף - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן פְּרִי[25]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[26] בְּשֶׁזְּרָעָן לִזְרַע; אֲבָל זְרָעָן לְיָרָק - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים. וְכֵן הָאֲבִיּוֹנוֹת[27] שֶׁל צָלָף - חַיָּבִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן פְּרִי.

22) פרחים (פיה"מ מעשרות פ"ד משנה ו). שכשמתחיל לצמוח נראה במקום צמיחתו כמין גרגיר (רע"ב). 23) מין אילן ששמו בערבית "אל נכר" (פירוש המשנה שם). 24) הוא השומר לפרי הצלף (ברכות לו:). 25) כלומר, אינם עיקר הפרי. משנה שם לדעת רבי עקיבא, שאמר "אין מתעשר אלא אביונות מפני שהן פרי". וסובר רבינו שבא לחלוק גם על תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן, שלדעת תנא־קמא חייבים הם במעשרות, ועל זה אמר ר"ע שאין מתעשר אלא עיקר הפרי. 26) ירושלמי שם הלכה ה (כסף־משנה). 27) שהן עיקר הפרי, כנ"ל.

ה. כֵּיצַד[28] שֶׁזְּרָעָהּ לִזֶּרַע - יָרָק[29] פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת[30]; זְרָעָהּ לְיָרָק - מַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַיְּרָקוֹת וּמִן הַזֶּרַע[31]. וְכֵן הַשֶּׁבֶת[32] שֶׁזְּרָעָהּ לִזֶּרַע - יָרָקָהּ פָּטוּר; זְרָעָהּ לְיָרָק - מִתְעַשֶּׂרֶת זֶרַע וְיָרָק, וְאֵינָהּ מִתְעַשֶּׂרֶת זֵרִין[33]. זְרָעָה לִזֵּרִין[34] - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַזֶּרַע וּמִן הַיָּרָק וּמִן הַזֵּרִין. וְכֵן[35] הַשַּׁחֲלִים[36] וְהַגַּרְגִּר[37] שֶׁזְּרָעָן לִזֶּרַע[38] - מִתְעַשְּׂרִין זֶרַע וְיָרָק. כֵּיצַד מִתְעַשְּׂרִין לִזֶּרַע וּלְיָרָק? שֶׁאִם לִקֵּט הַיָּרָק לְאָכְלוֹ - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל; וּכְשֶׁיִּיבַשׁ וְיֶאֱסֹף הַזֶּרַע שֶׁלּוֹ - מַפְרִישׁ מִן הַזֶּרַע.

28) מעשרות שם משנה ה. והוא זרע גד הנזכר בתורה (פירוש המשנה בדמאי פ"א משנה א). 29) צ"ל: "ירקה". וכן הוא להלן בענין שבת. וכן במשנה שם. והיינו הנכרת מן העלין (פירוש המשנה שם). 30) שכיון שזרעה לזרע, אין הירק חשוב. 31) כנראה שהוא מאכל אדם (ראה למעלה הלכה ג). 32) משנה שם, והוא מין תבלין הנקרא "אנעס". 33) גבעולים. ירושלמי שם כדעת חכמים. ודלא כר' אליעזר במשנה שם, שאמר שמתעשרת גם זירים. 34) ירושלמי שם. 35) כלומר, כשם שהשבת אינה מתעשרת זירין, כמו כן שחלים אינם מתעשרים זירים, אף־על־פי שדינם שונה לענין ירק, אם זרעם לזרע. 36) הוא מין ירק. משנה שם כדעת חכמים. 37) כן שמו גם בערבית (פירוש המשנה שם). 38) ירושלמי שם.

ו. הַיְּרָקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכַל אָדָם - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[39]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמַּעֲשֵׂר: תְּבוּאַת זַרְעֶךָ[40] - תְּבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ; אֲבָל הַיְּרָקוֹת אֵינָן בִּכְלַל הַתְּבוּאָה. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין בַּתְּרוּמָה[41]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהּ: דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ - כָּל הַדּוֹמֶה לְאֵלּוּ; אֲבָל תְּרוּמַת הַיָּרָק - מִדִּבְרֵיהֶם, כַּמַּעֲשֵׂר.

39) ירושלמי מעשרות פ"א הלכה א, ובבלי ראש השנה יב. 40) ירושלמי שם. 41) צריך עיון: הרי זה מפורש בירושלמי חלה פ"ד הלכה ד "אבל לירקות אפילו לתרומה גדולה לא חשו כהדא דתני איסי בן עקביא למעשרות לירקות מדבריהם". וכן הוא בבבלי זבחים עו. "בתרומת ירק דרבנן".

ז. אֵין מַפְרִישִׁין[42] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַיָּרָק בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בִּמְקוֹמוֹת[43] שֶׁאָמַרְנוּ[44] שֶׁמַּפְרִישִׁין בָּהֶן מַעַשְׂרוֹת. וְכֵן יָרָק הַבָּא מִחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָפָר בְּעִקָּרֶיהָ[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[46], וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו[47]. הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִית[48] שֶׁזְּרָעָן לְיָרָק - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, וְהַיָּרָק שֶׁלָּהֶן פָּטוּר, וְהַזֶּרַע חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת.

42) ירושלמי חלה שם. 43) כגון שנער, מצרים, עמון ומואב. ולענין סוריא, ראה למעלה פ"א הלכה טו. 44) שם גם הלכה א. 45) וממשיך להוסיף גידולין בארץ. 46) כן הוא בירושלמי שם סוף הלכה (הגר"א ביו"ד סימן שלא, ס"ק יב). 47) אף־על־פי שפירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים במעשרות (למעלה פ"א הלכה כב) - בירק לא גזרו. 48) תוספתא שביעית פ"ב, אלא שהנוסחא שם משובשת (כסף־משנה). וכן בעירובין כט. "הפול והשעורים שזרען לירק בטלה דעתו, זרען חייב וירקן פטור".

ח. הַתִּלְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֹכֶל אָדָם כְּשֶׁיִּקְשׁוּ[49], הוֹאִיל וְרֹב הָאָדָם אוֹכְלִין אוֹתָן בִּתְחִלָּתָן[50] - הֲרֵי הֵן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[51].

49) כן כתב גם להלן (פי"א הלכה ט): "ומפני מה הותרו הכהנים לחוף שערן בתלתן, מפני שאינו ראוי למאכל אדם" (מקור מהתוספתא תרומות פ"י). ועוד כתב להלן (פי"ב הלכה ז): "התלתן והכרשינים של תרומה הואיל ואינו מאכל אדם, הרי זה מותר לעשות את כל מעשיהם בטומאה" (מקורו במעשר שני פ"ב משנה ג). 50) שאם לא כן, לא היו מחייבים אותה בתרומות ומעשרות. וראה להלן. 51) מפורש במעשרות פ"א משנה ג "התלתן משתצמח" (וראה למעלה הלכה ד שהתמרות של התלתן אינן חייבות במעשר לפי שאינן פרי). ויש אומרים שאינם חייבים אלא כל זמן שלא הוקשו (מראה הפנים בירושלמי מעשרות פ"ד הלכה ה, ד"ה מה פליגין).

ט. וְאֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה[52] וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה[53] וְהַפֶּרֶט וְהָעוֹלְלוֹת[54], אֲפִלּוּ הֶעֱמִיד מֵהֶן[55] כְּרִי[56]. וְאִם עָשָׂה מֵהֶן גֹּרֶן בַּשָּׂדֶה - הֵקְבִּעוּ לְמַעַשְׂרוֹת[57], וּמַפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת. אֲבָל אִם עָשָׂה הַגֹּרֶן בָּעִיר - פְּטוּרִין[58]; שֶׁהֲרֵי קוֹל יֵשׁ לָהֶן, שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהֵן לֶקֶט אוֹ שִׁכְחָה אוֹ פֵּאָה.

52) חלה פ"א משנה ג. 53) כל אלה הם הפקר לעניים, והפקר פטור ממעשרות. ולמדו כן ממה שנאמר במעשר (דברים יד, כט): "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" - יצא הפקר, שידך וידו שוין (ירושלמי שם). 54) הפרט והעוללות לא נזכרו במשנה שם, אבל הואיל והם ממתנות עניים, הרי יש לעני חלק בהם, והרי הם ממועטים מהפסוק הנ"ל "כי אין לו חלק ונחלה עמך", יצאו אלו שיש לעני חלק בהם. 55) העני. 56) אף־על־פי שבירושלמי (כלאים פ"ו הלכה ב) אמרו "העושה כרי מן הלקט וכו' חייב וכו' מפני מראית העין" - פסק רבינו כדעת הבבלי (ברכות מ: וסוטה מג:) שלא הזכירו כרי אלא גורן (כסף־משנה). [רוצה לומר, שאין לחייבו אלא כשמירח פני הכרי, שאז הוא גמר מלאכה לכל העולם, ואז יש כאן מראית העין. אבל אם העמיד כרי ולא מירחו, אף־על־פי שאין דעתו למרחו, שמן הדין זהו גמר מלאכה לחייב בתרומות ומעשרות (פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג) - מראית העין אין כאן, שאולי דעתו עוד למרחו]. 57) נתחייבו במעשר מדרבנן, שהרואה חושב שגדלו בשדהו (רש"י סוטה שם). 58) שם.

י. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה[59] וְהַפֵּאָה שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[60], אֶלָּא אִם כֵּן הִפְקִירוּ[61]. וְכֵן הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים[62] שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ - פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת. וּמִנַּיִן יוֹדֵעַ?[63] כֹּל שֶׁזּוֹרְעָהּ וּמַצְמַחַת[64] - בְּיָדוּעַ שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ. עָבַר וְהִפְרִישׁ מִתְּבוּאָה וְזֵיתִים שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ - אֵינָהּ תְּרוּמָה[65].

59) פאה פ"ד משנה ט. 60) שאין הגוי חייב בלקט שכחה ופאה, ואם השאירם לעניים הרי זה כהפקר לעניים ולא לעשירים, שאינם הפקר (שם פ"ו משנה א). והרי הם פירות של גוי שחייבים בתרומות ומעשרות אם לא נתמרחו אצלו, שהרי אין קנין לגוי להפקיע הארץ מקדושתה (למעלה פ"א הלכות י־יא). 61) לעניים ולעשירים, ואז הוא הפקר ופטור מתרומות ומעשרות (בהלכה הסמוכה). 62) מעשרות פ"א משנה ב: "התבואה והזיתים משיכניסו שליש". והביאה רבינו גם בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה. וכתבה כאן בכדי להשלים את רשימת הפטורים מתרומות ומעשרות שהתחיל בה בהלכה ט. 63) ירושלמי שם הלכה ב. 64) [לא כתב "שזורעם ומצמיחים", מפני שדין צמיחה לא נאמר אלא בתבואה ולא בזיתים, שבהם הדבר תלוי ב"פרי" ולא בצמיחה, ראה בהלכות מעשר שם הלכה ג והלכה ה]. 65) קידושין סב:

יא. וְכֵן הַהֶפְקֵר - פָּטוּר[66] מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ הִפְקִירוּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לוֹ[67]. אֲבָל הַזּוֹרֵעַ שְׂדֵה הֶפְקֵר - חַיָּב[68] בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת.

66) תרומות פ"א משנה ה, ומעשרות שם משנה א. 67) כמבואר בהלכה הקודמת מהמשנה בפאה (פ"ד משנה ט). [והשמיענו בזה, שאף־על־פי שהפקר הוא כמו נדר (נדרים פ"ב הלכה יד), וגוי אינו בדיני נדרים, ואינו מצווה על "בל יחל" (ירושלמי נזיר פ"ט הלכה א), ובכל זאת הפקירו הפקר. ועיין כסף־משנה וראה להלן. והנה בדפוס רומי איתא: "הפקירו הכל" (ועיין כסף־משנה). ואולי צ"ל "הפקיר הכרי", היינו שהפקיר לאחר שעשה כרי בלי מירוח, שאינו גמר מלאכה, (פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג) אבל לאחר מירוח אין ההפקר פוטר מן המעשרות, כמפורש בפאה פ"א משנה ו, ולהלן בהלכות מעשר שם הלכות כ־כא]. 68) ירושלמי מעשרות שם הלכה א. והמדובר כשלא נתכוין לזכות בשדה על ידי הזריעה, שהיא אחת מקניני החזקה (פ"א מהלכות מכירה הלכה טז, ועיין בפ"ב מהלכות זכיה ומתנה הלכה א), ואף־על־פי־כן חייב במעשר, כיון שהתבואה אינה הפקר (רדב"ז).

יב. הִפְקִיר קָמָה[69] וְזָכָה בָּהּ, וְעָבַר וְהִפְרִישׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמָה[70] - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. אֲבָל אִם הִפְקִיר שִׁבֳּלִים וְזָכָה בָּהֶן, וְעָבַר וְהִפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה - אֵינָהּ תְּרוּמָה[71]. וְכֵן כָּל הַמַּפְרִישׁ מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב תְּרוּמָה - אֵינָהּ תְּרוּמָה. וְכֵן בְּמַעַשְׂרוֹת. דְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ רֹב בְּנֵי אָדָם לְזָרְעָן בְּגִנּוֹת וּבְשָׂדוֹת, אֶלָּא חֶזְקָתָן מִן הַהֶפְקֵר - פְּטוּרִים מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת. כְּגוֹן הַשּׁוּם בַּעַל בֶּכִי[72], וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[73], וְגָרִיס הַקִּלְקְלִי[74], וַעֲדָשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת[75], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[76].

69) ירושלמי שם. 70) שהרי מין הדין היא פטורה, כמפורש בפ"ה מהלכות מתנות עניים הלכה כז, שהמפקיר כרמו וזכה בו פטור מן המעשרות. 71) בירושלמי שם (הובא בראב"ד): "מה בין קמה לשבלים? קמה עד שלא הפקירה עבר והפריש ממנה תרומה אינה תרומה (וכשהפקירה לא הפקיע כלום - ראב"ד), שבלים עד שלא הפקירו עבר והפריש מהן תרומה, הרי זו תרומה" (וכשהפקירם - הפקיע אותם מן התרומה ונפטרו - ראב"ד). [וטעם הדבר נראה על־פי מה שכתב הראב"ד בסוף דבריו, שאם עשה מהם גורן חייבים אפילו בעיר, והיינו משום שהכל יודעים שהקמה שלו ואין הכל יודעים שהפקיר, ולפיכך חששו למראית העין גם בעיר (וראה למעלה הלכה ט בלקט שכחה ופאה). ומכיון שאחר המירוח תתחייב בתרומות ומעשרות - גם לפני מירוח, אף־על־פי שפטור, אם עבר והפריש הרי זו תרומה ככל מפריש תרומה בשבלים (להלן פ"ג הלכה יג). וכל זה בהפקיר קמה, אבל הפקיר שבלים, שההפקר היה בשעה שיש חלות של הפרשת תרומה, הפקר זה הוא הפקעת חיוב, ואף־על־פי שאחר המירוח יתחייב כנ"ל, כל זמן שלא מירח, אין תרומתו תרומה. וראה למעלה פ"א הלכה כד, בדין תורם מפירות גוי לפני שמירחם הישראל]. 72) מעשרות פרק ה משנה ח. ובפירוש המשנה שם: "שומין חריפים מאד ואינם

ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדות דמעות, ולפיכך נקרא בעל בכי" (וראה להלן). 73) שם. ו"הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף מאד כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות רבות, תרגום חשרת מים (שמואל־ב כב, יב) רכפת מיא, ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (פיה"מ שם). [ראה בפירוש רבינו אליהו מלונדריש שם, שכתב שבעל בכי, שם מקום, על דרך "בוכים" בשופטים ב, א]. 74) במשנה שם: "וגריסין הקלקין". ופירש רבינו שם: "ומן הפולים, מין אחד שהגרגרים שלו גדולים מרובעין מיוחסים למקום, והוא הידוע כגריס הקלקי". 75) "הם העדשים שהקצה האחד שלהם חד, ואלו המינים הם מדבריות, אינם נזרעים בגנות, וחזקתם מן ההפקר, ולפיכך פטורין מן המעשרות" (שם). 76) עוד מינים המנויים שם במשנה ובתוספתא [וראה להלן פי"ג מהלכות מעשר הלכה א, ובפ"ח מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב].

יג. נִתְעָרֵב דָּבָר שֶׁחַיָּב בִּתְרוּמָה בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב, כְּגוֹן זֵיתֵי נִקּוּף[77] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּזֵיתֵי מָסִיק[78] וְעִנְּבֵי עוֹלְלוֹת בְּעִנְּבֵי בָּצִיר: אִם יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[79] - מוֹצִיא עַל הַחַיָּב לְפִי חֶשְׁבּוֹן[80]; וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא אֵלּוּ - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַכֹּל[81], וּכְאֵלּוּ הַכֹּל חַיָּב בִּתְרוּמָה, וּמַפְרִישׁ[82] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לְפִי חֶשְׁבּוֹן דָּבָר הַחַיָּב[83].

77) חלה פ"ג משנה ט. ובפיה"מ שם: "זיתי נקוף הם הזיתים שמלקטים העניים (והם זיתים של פאה - מלאכת שלמה שם. וכן נראה בערוך, ערך נקף ב). וזיתי נקוף העוללות אינם חייבים במעשרות". 78) "הם הזיתים שמלקטים בעלי בתים וכו', כי לקיטת הזיתים יקרא בלשון חכמים מסיקה" (שם). 79) מלבד אותן המעורבות. 80) לפי מה שיש באותו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד. 81) המדובר כשמפריש התרומות והמעשרות לאחר שעשה מהם יין ושמן, שאז הכל בלול, ובכל טיפה וטיפה חיוב ופטור כפי מדת התערובת, ראה ראש השנה יג: (ר"ש, מלאכת שלמה, תפארת ישראל ומשנה ראשונה). וראה להלן פי"ג הלכה ד. 82) ממה שישאר בדבר המעורב. 83) "לפי מה שיש באותו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד" (פירוש המשנה שם). היינו שמפריש מעשר ראשון ושני ועני על הכל, ומפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר על הכל, אבל אינו חייב לתת ללוי ולעני, ולא לפדות מעשר שני אלא לפי חשבון. אבל תרומה ותרומת מעשר, שהן במיתה, נותן הכל, גם החולין המעורבים בהם - לכהן.

יד. הַתְּרוּמָה - לַכֹּהֵן, בֵּין טְהוֹרָה בֵּין טְמֵאָה[84]. אֲפִלּוּ נִטְמָא הַדָּגָן אוֹ הַתִּירוֹשׁ כֻּלּוֹ קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ[85] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה בְּטֻמְאָה וְלִתְּנָהּ לַכֹּהֵן; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי - אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה. הַטְּהוֹרָה - נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים, וְהַטְּמֵאָה - יֵהָנוּ בִּשְׂרֵפָתָהּ. אִם הָיָה שֶׁמֶן - מַדְלִיקִין אוֹתוֹ[86], וְאִם הָיָה דָּגָן וְכַיּוֹצֵא בוֹ - מַסִּיקִין בּוֹ אֶת הַתַּנּוּר[87].

84) שבת כה. 85) כלומר: נטמא לאחר שנתלש, לפני ההפרשה, שהיתה לו שעת הכושר להפרישה בטהרה - אין תרומתו תרומה (רדב"ז להלן פ"ה הלכה ח, מהסוגיא דפסחים לג.). 86) תרומות פי"א משנה י. 87) אבל אסור לתת אותו לבהמה, לפי שמצות התרומה הטמאה בשריפה (תוספות ביצה כג: ד"ה ועל).

טו. וְכֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, אִם נִטְמְאַת אוֹ נִטְמָא הַמַּעֲשֵׂר - מַפְרִישִׁין אוֹתָהּ[88] בְּטֻמְאָה, וְנִתֶּנֶת לַכֹּהֵן לֵהָנוֹת בִּשְׂרֵפָתָהּ.

88) את תרומת המעשר.

טז. כָּל הַמַּפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה אוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - מְבָרֵךְ[89] קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת[90], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּבְרָכוֹת[91].

89) ראה להלן פ"א מהלכות מעשר הלכה טז, והמקור מהתוספתא ברכות פ"ו. 90) עובר לעשייתן. 91) פי"א הלכה ג והלכה יב.

יז. אֵין מוֹצִיאִין תְּרוּמָה מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ טְמֵאָה[92]. וְאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ[93]. וְאִם הֵבִיא - לֹא תֵאָכֵל[94], מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה בְּאֶרֶץ הַכּוּתִים[95]; וְלֹא תִּשָּׂרֵף, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רָאִינוּ תְּרוּמָה שֶׁלֹּא נִטְמְאַת נִשְׂרֶפֶת; וְלֹא תַּחֲזֹר לְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: מוֹצִיאִין תְּרוּמָה לְחוּצָה לָאָרֶץ. אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּטְמֵא[96] טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל, אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא עֶרֶב הַפֶּסַח[97], אִם הָיְתָה חָמֵץ, וְתִשָּׂרֵף.

92) שעומדת לשריפה, מפני שעשו מעלה ששריפתה תהיה בארץ, כמו שמצאנו בקדשים פסולים ששורפים אותם במקומם (שביעית פ"ו משנה ה, ור"ש ורע"ב שם). 93) שם משנה ו. שלא ירדפו הכהנים אחריה ויצאו לחוצה לארץ (ירושלמי שם). 94) ירושלמי חלה פ"ד תחלת הלכה ה. 95) שגזרו עליה טומאה. 96) [אבל לטמא אותה בידים אסור, שלא יאמרו: ראינו תרומה נטמאת. ורק בחוץ לארץ מותר לטמאה אף בידים, כמפורש להלן פי"ב הלכה א]. 97) ירושלמי שם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שיעור תרומה גדולה מן התורה ומדרבנן. התרומה שאין הכהנים מקפידין עליה. המתכוון לתרום אחד מעשרה ועלה בידו אחד מששים. המפריש מקצת התרומה או מקצת מכרי זה ומקצת מכרי אחר. תרומת מעשר ומי מפריש אותה, ואם מפרישין אותה מאומד. ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא בשבלים, או בן לוי שלקח מעשר בשבלים. אם תורמים שלא מן המוקף. ודין אם תורם ממין אחד על הכל. הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד.

א. תְּרוּמָה גְּדוֹלָה - אֵין לָהּ שִׁעוּר[2] מִן הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ - כָּל שֶׁהוּא[3]. אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי. וּלְכַתְּחִלָּה[4] לֹא יַפְרִישׁ אֶלָּא כַּשִּׁעוּר שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת

לִשְׁרֵפָה[5] מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה - יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ כָּל שֶׁהוּא לְכַתְּחִלָּה[6].

2) חולין קלז, ב. 3) ירושלמי' תרומות פ"ד סוף ה"ב. 4) מדרבנן. חולין, שם. 5) כלומר, עלולה לבוא לידי שריפה, שיש לפעמים שעוד לא הוכשרה, ולכשתוכשר תטמא (אור שמח', וראה להלן). 6) שאם יפריש כשיעור, יבוא אחר־כך לטמא תרומה ולשרפה, לכן מפרישים רק כלשהו. אבל חלה שנילושה הרי הוכשרה ונטמאה כבר. ולכן מפרישים גם בזמן הזה אחד ממ"ח, כמפורש בפ"ה מהל' ביכורים ה"ט (אור שמח'), ובזמן שהיתה תרומה טהורה בישראל, החמירו גם בטמאה להפריש אחד משששים, כדלהלן ה"ג.

ב. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּרָהּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים? עַיִן יָפָה - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים[7], וְהַבֵּינוֹנִית - אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, רָעָה - אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְלֹא יִפְחֹת[8] מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

7) תרומות פ"ד מ"ג. 8) חולין, שם.

ג. כָּל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ[9], כְּגוֹן תְּרוּמוֹת הֶחָרוּבִין[10] וְהַקְּלִיסִין[11] - נִטֶּלֶת לְכַתְּחִלָּה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְאֵלּוּ נִטָּלִין[12] אֶחָד מִשִּׁשִּׁים: תְּרוּמַת גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה[13] וְעֵרוּבֵי תְּרוּמָה[14], וּתְרוּמָה טְמֵאָה[15] שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה[16], וּתְרוּמַת הֶקְדֵּשׁ[17], וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, וּתְרוּמַת הַקֵּצָה וְהַקְּלִיסִין וְהֶחָרוּבִין וְהַגִּמְזִיּוֹת[18] וְהַתּוּרְמוֹסִין וּשְׁעוֹרִים אֲדוֹמִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וּפֵרוֹת עָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב[19]. וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפְּסִין, כְּשֶׁתּוֹרְמִין פֵּרוֹת יְתוֹמִים[20] - תּוֹרְמִין אֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

9) תוספתא תרומות פ"ה. 10) מדובר כאן בחרובים רגילים שחייבים במעשרות מן התורה, כמפורש בפ"א מהל' מעשר שני ה"ג, ואף־על־פי־כן אין הכהנים מקפידים על תרומה זו, אבל חרובי צלמונה שאינם חייבים במעשר אלא מדרבנן, אין צורך להשמיענו, שהרי הם בכלל עציץ שאינו נקוב (משנה־למלך). 11) מין קטניות ('מלאכת שלמה' תרומות פי"א מ"ד, עיי"ש). 12) כל זה בתוספתא, שם. 13) חכמים גזרו שכל הגידולים הם תרומה (להלן פי"א הכ"א) ואף־על־פי־כן חייבים בתרומה ובמעשרות (שם הכ"ז), ומכיון שכל הגידולים לכהן, ונמכרים לו בזול (ראה 'תוספות אנשי שם' תרומות פ"ט מ"ד), לא חייבו חכמים להפריש תרומה גדולה יותר משש (תוספתא כפשוטה'). וראה בהערה הסמוכה. 14) תרומה שנתערבה בטבל. ומכיון שלא אמרו "מדומע" אלא "עירובי תרומה", נראה שהמדובר אפילו אם נתערבה סאה תרומה במאה סאה של טבל, שאין כאן איסור מדומע, אלא מוציא סאה ונותן לכהנים והשאר טבל גמור ומפרישו כדין ומותר ('תוספתא כפשוטה' ו'מעדני ארץ' על־פי דברי הראב"ד). אלא כיון שחייבוהו חכמים להוציא סאה לכהן, משום גזל השבט (להלן פי"ג ה"א), לא החמירו עליו בהפרשת תרומה גדולה יותר משש, וראה בהערה הקודמת. 15) ראה למעלה בתרומה בזמן הזה. 16) אבל בנטמאה במזיד - לא הקילו. וראה חלה פ"ב מ"ז. 17) כגון המקדיש טבלו לאחר מירוח, שלא פקע ממנו חיוב תרומות ומעשרות, והגזבר חייב להפריש, כמו שנראה ב'ירושלמי' תרומות פ"א ה"א ('תוספתא כפשוטה'), ולפי שההקדש הוא המפריש, הקילו חכמים להפריש אחד משש. 18) מין שקמים (= תאנים רעים) - רש"י בפסחים נה, ב. 19) שאינו חייב בתרומה אלא מדרבנן, ראה להלן פ"ה הט"ו־טז. 20) ויש להם רשות לכך (גיטין נב.), ואף־על־פי־כן אינם רשאים לתרום אלא אחד משש, כמו גזבר של הקדש, שהרי נכסי יתומים הם כהקדש (שם – 'תוספתא כפשוטה').

ד. אֵין תּוֹרְמִין[21] תְּרוּמָה זוֹ[22] לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר[23], אֶלָּא אוֹמֶד[24] וּמַפְרִישׁ בְּדַעְתּוֹ כְּמוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[25]; אֲבָל תּוֹרֵם הוּא אֶת הַמָּדוּד[26] וְאֶת הַשָּׁקוּל וְאֶת הַמָּנוּי. וְלֹא יִתְרֹם בְּסַל וּבְקֻפָּה שֶׁמִּדָּתָן יְדוּעָה[27]; אֲבָל תּוֹרֵם הוּא בָּהֶן חֶצְיָן אוֹ שְׁלִישָׁן. וְלֹא יִתְרֹם בִּסְאָה חֶצְיָהּ, שֶׁחֶצְיָהּ[28] מִדָּה.

21) תרומות פ"א מ"ז. [וראה להלן, אם אסור לתרום במדה]. 22) תרומה גדולה. אבל תרומת מעשר אין מפרישים אותה אלא במדה (להלן ה"י־יא). 23) [מהלשון הזו נראה, שאין איסור, וראה להלן]. 24) ב'ירושלמי' שם: אליעזר בן גימל אומר: מנין שאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין? תלמוד לומר: ונחשב לכם תרומתכם, במחשבה אתה תורם ואין אתה תורם במדה ובמשקל ובמנין". "ואע"פ שזה הכתוב מדבר בתרומת מעשר [והיא ניטלת דוקא במדה, כדלהלן], נאמר בו העיקר הידוע אצלנו - אם אינו ענין לתרומת מעשר, תנהו ענין לתרומה גדולה. ומה שלא נסמוך על זה הפסוק בתרומת מעשר, לפי ששיעורה ידוע, והקפידה התורה על שיעורה ואמרה מעשר מן המעשר" ('פירוש המשניות' שם). 25) בציטטה שהביא הראב"ד, כתוב "אחד מחמשים". וכן הגיה הר"י קורקוס (הובא בכסף־משנה), שזוהי עין בינונית, וכל אדם צריך לנהוג כבינוני לא בעין רעה. [ויתכן כי דעת רבינו כדעת רש"י בביצה יג, ב - שאין איסור לתרום במדה, אלא שאין צורך למדוד, ואם רוצה לתרום באומד יצא ידי חובתו, שהרי אפילו אם לא יכוין כשיעור, ויתן פחות חיטה אחת - פוטרת את כל הכרי (וכן כתב גם בגיטין לא, א. וכן הביא הרמב"ן שם, בשם רבים שאומרים כן). וראה להלן. וממה שכתב "אין תורמין וכו'", אין ראיה שאסור לתרום במדה, שהרי זוהי לשון המשנה, ויש לפרשה: אין צורך לתרום במדה, וכנ"ל. ולפי זה יש לקיים הגירסא שלפנינו "אחד משששים", והשמיענו בזה, שלא רק התורמים בעין יפה ובעין בינונית אינם צריכים לחשוש שמא יפחתו כנ"ל, אלא אפילו התורם בעין רעה אחד משששים, שאם יעלה בידו פחות משששים, צריך לתרום פעם שניה כדי להשלים השיעור (כדלהלן ה"ו) - כשהוא תורם אינו צריך לחשוש כך, כיון שמן התורה אין לה שיעור, וחיטה אחת פוטרת את כל הכרי (וכן כתב רש"י בביצה, שם). אלא שאם אירע שעלה בידו פחות משששים, כיון שתרם במחשבה להפריש כשיעור, נתחייב לתרום כמחשבתו וצריך להשלים במדה,

ראה להלן ה"ו. אולם ב'פירוש המשניות' שם כתב רבינו, שאסור להוציא תרומה גדולה במדה. וכן נקט ה'מאירי' בגיטין שם כדעת רבינו]. 26) שמודדים אותו הדבר שהוא חייב בתרומה [ולא התרומה עצמה] ומוציאין ממנו באומד (פירוש המשנה, שם). 27) משנה, שם. 28) בדפוס רומי "שחציה", וכן נכון.

1 **ה. הַמַּרְבֶּה בִּתְרוּמָה[29], הוֹאִיל וְשִׁיֵּר מִקְצָת חֵלִין[30] -**
2 **הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. אֲבָל אִם אָמַר: כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ**
3 **תְּרוּמָה - לֹא אָמַר כְּלוּם[31]. הַמִּתְכַּוֵּן לִתְרֹם אֶחָד**
4 **מֵעֲשָׂרָה[32], וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - תְּרוּמָתוֹ**
5 **תְּרוּמָה[33]. נִתְכַּוֵּן לִתְרֹם אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, וְעָלְתָה בְּיָדוֹ**
6 **אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים - אֵינָהּ תְּרוּמָה[34].**

29) תרומות פ"ד מ"ה, כרבי טרפון ורבי עקיבא. 30) "למאמר השם יתעלה (במדבר טו, כא) מראשית ולא כל ראשית" (פירוש המשנה שם, והוא ב'ירושלמי' שם ה"ד). 31) חלה פ"א מ"ט: "האומר כל גרני תרומה . . . לא אמר כלום עד שישייר מקצת". 32) תוספתא תרומות פ"ה. 33) שהרי נתקיימה מחשבתו, שעלה בידו שיעור שהוא פחות ממה שחשב, ובכלל מאתים מנה (כסף־משנה). 34) שלא נתקיימה מחשבתו, שהרי עלה בידו יותר ממה שחשב (שם).

7 **ו. הַמַּפְרִישׁ[35] תְּרוּמָה וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד**
8 **מֵעֶשְׂרִים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תָּרַם וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד**
9 **מִשִּׁשִּׁים[36], וְחָזַר וְהוֹסִיף לְשֵׁם תְּרוּמָה - אוֹתָהּ**
10 **הַתּוֹסֶפֶת חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת, וּמַפְרִישׁ מִמֶּנָּה הַכֹּהֵן**
11 **הַמַּעַשְׂרוֹת וְאַחַר כָּךְ יֹאכְלֶנָּה. תָּרַם[37] וְעָלְתָה בְּיָדוֹ**
12 **אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[38] וְאֶחָד - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה, וְיַחֲזוֹר וְיִתְרֹם**
13 **פַּעַם שְׁנִיָּה כְּדֵי לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר שֶׁבְּדַעְתּוֹ[39].**
14 **וְהַתּוֹסֶפֶת הַזֹּאת יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישָׁהּ[40] בְּמִדָּה אוֹ**
15 **בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֲבָל לֹא יַפְרִישֶׁנָּה אֶלָּא מִן**
16 **הַמֶּקֶף[41] כָּרִאשׁוֹנָה[42].**

35) כתובות צט, ב. 36) תרומות פ"ד מ"ג. 37) בכוונה לתרום כשיעור שאמרו חכמים, כדלהלן בדברי רבינו. 38) משנה, שם. 39) במשנה, שם: "כמות שהוא למוד". ופירש הר"ש: כפי השיעור שהוא רגיל בו: אחד מארבעים, מחמשים או משששים, ועיי"ש בפירוש רבינו. והתוספת הזאת אינה חייבת במעשרות, כהתוספת של המפריש ועלתה בידו אחד מששים (ראה למעלה), שהרי תרם על דעת לתרום כשיעור, ועלה בידו פחות מכשיעור ('משנה ראשונה' שם). 40) [כלומר, צריך להפרישה. שאף־על־פי שבראשונה אינו צריך להפריש במדה, לפי שלא נאמר בה שיעור (למעלה ה"ד) - כיון שכבר הפריש בכוונה לתרום כשיעור, נתחייב לתרום כמחשבתו, ולפיכך צריך לתרום התוספת הזו במדה, שלא יפחות. אולם בפירוש המשנה שם, כתב רבינו לפי דעתו שם (שבראשונה אסור להוציא תרומה גדולה במדה), שמותר לו להוציא תוספת זו במדה, ולא כמו שכתבנו, וראה למעלה]. 41) דלא כרבי יהודה, שם. [כלומר, אף־על־פי שבענין מדה אין דין הפרשת תוספת זו כדין הפרשת התרומה בראשונה, וראה ב'כסף משנה' בפ"א מהל' מעשר ה"ו, שכל עיקר הצורך לתרום במוקף אינו אלא מאחר שתורמים באומד - בכל זאת תורם מן המוקף כבראשונה]. 42) שאין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף (להלן הי"ז).

17 **ז. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת הַתְּרוּמָה[43] - אוֹתוֹ הַמִּקְצָת אֵינוֹ**
18 **תְּרוּמָה, וַהֲרֵי הוּא כְּחֵלֶק הַכְּרִי[44]. וְאַף עַל פִּי כֵן**
19 **צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת אוֹתוֹ מִקְצָת מִמֶּנּוּ, וְלֹא יַפְרִישׁ**
20 **עָלָיו מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[45].**

43) שם מ"א, שהיה בדעתו להפריש עוד. ואין זה דומה למה שכתב (בהלכה הקודמת) בתרם ועלתה בידו אחד משששים ואחד, ששם לא ידע שעלה בידו פחות, ולא היה אז בדעתו להוסיף, ולכן תרומתו תרומה. 44) והרי הוא טבל (פירוש המשנה, שם). 45) במשנה, שם: "אבל לא למקום אחר", אבל רבינו גרס: "אבל לא ממקום אחר", ופירש: "כיון שזה שהוציא, הוציאו לדעת שהוא קצת תרומה". ועי' בפ"א מהל' מעשר הט"ו.

21 **ח. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה מִכְּרִי זֶה וּמִקְצָת תְּרוּמָה**
22 **מִכְּרִי אַחֵר מִמִּינוֹ - הֲרֵי זֶה לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה[46].**
23 **הָאוֹמֵר[47]: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה לְתוֹכוֹ, אִם אָמַר: בִּצְפוֹנוֹ**
24 **אוֹ בִּדְרוֹמוֹ - קָרָא שֵׁם, וְחַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ**
25 **תְּרוּמָתוֹ; וְאִם לֹא צִיֵּן בְּמָקוֹם - לֹא אָמַר כְּלוּם[48].**

46) היינו מ"מקצת תרומת כרי זה" על "מקצת תרומת כרי אחר", 'ירושלמי' תרומות פ"ד ה"א. והטעם כמבואר בהלכה הקודמת, שלא יפריש עליו מפירות אחרות, אלא ממנו. 47) שם פ"ג מ"ה. 48) שבתרומה נאמר (דברים יח, ד): "ראשית דגנך", וצריך שיהיו שיריה ניכרים (עירובין לז:). ואם לא ציין המקום, לא ניכר איפה התרומה ואיפה השיריים (=החולין).

26 **ט. אָמַר[49]: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה[50], וְהַכְּרִי הַזֶּה כָּזֶה[51] -**
27 **מָקוֹם שֶׁנִּסְתַּיְּמָה תְּרוּמָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, שָׁם נִסְתַּיְּמָה**
28 **תְּרוּמָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי.**

49) 'ירושלמי' שם פ"ג ה"ג. 50) וסימן את המקום בצפונו של הכרי או בדרומו (כסף־משנה). 51) כן הוא בדפוסים חדשים, והיא נוסחת ה'כסף משנה' והרדב"ז. והיינו שהתפיס את תרומת הכרי השני בתוכו (של הכרי השני), בתרומת הכרי הראשון. ואף־על־פי שלא סיים מקום לתרומת הכרי השני, נסתיים מקומה כתרומת הכרי הראשון, כדין מתפיס בנדר (ראה בפ"א מהל' נדרים). [ואף־על־פי שהאומר: הרי הפירות הללו עלי כתרומה - לא אמר כלום (שם הי"א) - זה אינו אלא במתפיס פירות של חולין בתרומה שאינה באה בנדר ובנדבה, כמו שכתב רבינו שם, אבל כאן הוא מתפיס סיום מקום של הפרשת תרומה זו בהפרשת תרומה זו]. אולם בדפוס רומי, הנוסחא בדברי רבינו "בזה", וכן הוא ב'ירושלמי' שם. ולפי זה, פירש 'מראה הפנים' שם, שקובע בכרי הראשון תרומתו ותרומת הכרי השני, ובאותו מקום (בצפון או בדרום) שנסתיימה

תרומת הכרי הזה, בו במקום, באותו כרי, על ידו, נסתיימה גם תרומת הכרי השני.

י. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתָהּ בְּאֹמֶד, אֶלָּא מְדַקְדֵּק בְּשִׁעוּרָהּ[52], וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי שִׁעוּרָהּ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה.

52) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ד (הובא למעלה בה"ד, עיי"ש), לפי המשנה שם פ"ד מ"ו. ודלא כאבא אלעזר בן גמלא, גיטין לא, א.

יא. דָּבָר שֶׁדִּרְכּוֹ לִמְדֹּד - מוֹדֵד, וְדָבָר הַנִּשְׁקָל - שׁוֹקֵל, וְדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִמְנוֹתוֹ - מוֹנֶה. הָיָה אֶפְשָׁר לִמְנוֹתוֹ וּלְשָׁקְלוֹ וּלְמָדְדוֹ - הַמּוֹנֶה מְשֻׁבָּח, וְהַמּוֹדֵד מְשֻׁבָּח מִמֶּנּוּ, וְהַשּׁוֹקֵל מְשֻׁבָּח מִשְּׁנֵיהֶן[53].

53) בתרומות, שם: "משובח משלשתן". ואמרו ב'ירושלמי' שם ה"ה "משובח בשלשתן", והיינו "משובח משניהם" שכתב רבינו.

יב. מִצְוַת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - שֶׁיַּפְרִישׁ אוֹתָהּ[54] כֹּהֵן לֵוִי מִמַּעֲשְׂרוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר. וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ[55] אוֹתָהּ וְלִתְּנָהּ לַכֹּהֵן, וְיִתֵּן הַמַּעֲשֵׂר לַלֵּוִי אַחַר שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָתוֹ, שֶׁהִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר.

54) את התרומות - מעשר. 55) היינו שיש לישראל רשות להפריש, אבל המצוה מוטלת על הלוי. וכדעת אבא אלעזר בן גמלא במס' גיטין שם, שלמד כן ממה שנאמר בתרומת מעשר (במדבר יח, כז): "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן" - הוקשה תרומת מעשר לתרומה גדולה, "כשם שיש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומה גדולה, כך יש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר", ואף־על־פי שלדעת אבא אלעזר בן גמלא, הוקשו גם בענין הפרשה באומד, ואין הלכה כמותו (ראה למעלה ה"י) - לענין רשות לישראל הלכה כמותו, לפי שרב אשי, שהוא בתרא, סובר כמותו, בגמרא שם (רדב"ז).

יג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר[56] רִאשׁוֹן כְּשֶׁהוּא שִׁבֳּלִים, קֹדֶם שֶׁיָּדוּשׁ וְיַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּנְתָנוֹ לַלֵּוִי - אֵין הַלֵּוִי חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה אַחַר שֶׁיְּדוּשֶׁנּוּ, אֶלָּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בִּלְבַד[57]. אֲבָל אִם דָּשׁ יִשְׂרָאֵל[58] וְהִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדָּגָן קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה [וּנְתָנוֹ לַלֵּוִי - חַיָּב הַלֵּוִי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; מֵאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה דָגָן נִתְחַיֵּב בַּתְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ[59].

56) ברכות מז, א. 57) שם למדו כן ממה שנאמר (שם, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר", "מעשר מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר". 58) וגם מירח (כסף־משנה), וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בברכות פ"ז מ"א. וכן בגמרא שם: "אי הכי, אפילו הקדימו בכרי נמי וכו'". 59) שם למדו כן ממה שנאמר (שם, כט): "מכל (מעשרותיכם) [מתנותיכם] תרימו את כל תרומת ה'" - הרי שחייב להפריש את כל התרומות, וגם תרומה גדולה בכלל. והיינו, כשהפריש אחר המירוח.

יד. בֶּן לֵוִי שֶׁלָּקַח מַעֲשֵׂר שִׁבֳּלִים[60] - לֹא יִתֵּן תְּרוּמָתוֹ לַכֹּהֵן שִׁבֳּלִים, אֶלָּא קוֹנְסִין[61] אוֹתוֹ לָדוּשׁ וְלִזְרוֹת וְלִתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדָּגָן, וְאֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַתֶּבֶן אוֹ הֶעָצָה[62]. וְאִם הִפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שִׁבֳּלִים כְּמוֹ שֶׁנָּתְנוּ לוֹ - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן אֶת הַזֶּרַע וְאֶת הַתֶּבֶן[63]. וּמִפְּנֵי מָה קְנָסוּהוּ לִכְתֹּשׁ?[64] מִפְּנֵי שֶׁלָּקַח הַמַּעֲשֵׂר שִׁבֳּלִים וְהִפְקִיעַ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[65].

60) ברייתא ביצה יג, א. ומשנה תרומות פ"י מ"ו. 61) את הלוי שלקח מעשר בשבילם קודם הדישה והפסיד לכהן תרומה גדולה שיש באותו מעשר ('פירוש המשניות' שם, וכן כתב בסמוך. ועי' רש"י בביצה שם). 62) משנה, תרומות, שם: "ומפריש את הזרע ואינו צריך להפריש את העץ", שאינו אוכל ואינו חייב בתרומות ומעשרות. ומכיון שאינו מפריש מהם, אינו חייב ליתנם לכהן, אלא הרי הם שלו, וראה להלן. 63) משנה, שם: "אם הפריש, לא יאמר אכתוש ואטול את העץ ואתן את הזרע אלא נותן העץ עם הזרע", "שכיון שקרא עליו שם תרומה, צריך ליתנו לכהן" (רע"ב שם). 64) זה מוסב על מה שלמעלה ש"קונסין אותו לדוש ולזרות". 65) כן כתב בפירוש המשנה שם, ראה למעלה.

טו. בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְלֵוִי[66]: כָּךְ אָמַר לִי אַבָּא: מַעֲשֵׂר לְךָ בְּיָדִי - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ[67]; שֶׁהֲרֵי אָבִיו הִפְרִישׁ תְּרוּמָתוֹ, וּלְפִיכָךְ צִוָּהוּ שֶׁזֶּה הַמַּעֲשֵׂר לִפְלוֹנִי הַלֵּוִי[68]. וְאִם אָמַר לוֹ: כָּךְ אָמַר לִי אַבָּא: כּוֹר מַעֲשֵׂר יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי - חוֹשְׁשִׁין לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ[69].

66) גיטין ל, ב. לפי תירוצו של רב אשי. 67) כלומר, אין צריך הלוי להפריש ממנו תרומת מעשר. וכך היא גירסת רבינו בגמרא שם (כסף־משנה), שכן הוא בברייתא שם. ואילו לפי נוסחתנו בגמרא שם, צריך להפך הברייתא (רדב"ז). 68) המעשר כולו לפלוני ואינו צריך להפריש ממנו תרומת מעשר (כסף־משנה). 69) שכיון שהזכיר לו מדה, כור מעשר, מסתבר שעוד לא הפריש תרומת מעשר, וכוונתו שיפריש ממנו הלוי לפי חשבון (שם).

טז. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[70] שֶׁהָיָה בָּהּ אֶחָד מִשְּׁמוֹנֶה בִּשְׁמִינִית[71] - מוֹלִיכָהּ לַכֹּהֵן; פָּחוֹת מִכָּן - אֵינוֹ מִטַּפֵּל לְהוֹלִיכָהּ, אֶלָּא מַשְׁלִיכָהּ בָּאוּר וְשׂוֹרְפָהּ[72]. וּבְיַיִן וּבְשֶׁמֶן[73], אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - מוֹלִיכָהּ לַכֹּהֵן. וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וַדַּאִית וּטְהוֹרָה[74]; אֲבָל אִם הָיְתָה טְמֵאָה[75] אוֹ שֶׁהָיְתָה שֶׁל דְּמַאי[76], אִם אֵין בָּהּ כַּשִּׁעוּר - אֵינוֹ מִטַּפֵּל בָּהּ, אֶלָּא שׂוֹרְפָהּ.

70) תוספתא תרומות פ"י (הוצ' ליברמן עמ' 19־17 161).

וראה להלן. 71) של הלוג ('פירוש המשניות' בתרומות פי"א מ"ח), והיינו קורטוב ('תפארת ישראל'). ומדובר בתרומת מעשר של שאר פירות, ולא ביין ושמן (ראה להלן), ולא בפירות עצמם אלא במשקין היוצאין מהן, ראה להלן. 72) כן הוא בתוספתא שם: "בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות, אם יש כשיעור הזה (= האמור למעלה שם, דהיינו אחד משמונה בשמינית) נותנה לכהן, ואם לאו - משליכה לאור ושורפה". [ונראה שכיון שמדובר במים היוצאים מן הפירות (וכן כתב הראב"ד), שאינם אלא זיעה בעלמא (ראה להלן פי"א ה"ב), לא חששו להפסידם בשיעור מועט כזה]. 73) שתרומתם מן התורה. 74) בתוספתא שם (עמוד 14 160): "כמה יהא בתרומת מעשר של דמיי ויוליכנה לכהן, אחד משמונה בשמינית. במי דברים אמורים [= שצריך שיעור] בשל דמיי [ראה להלן מן המשנה בתרומות], אבל בשל ודיי הרי זה אסור [כלומר: אפילו בכל שהו], במי דברים אמורים [= שאסור אפילו בכל שהו] בטהורה, אבל בטמאה (אפילו כל שהו - רבינו לא גרס מלים אלו, 'תוספתא כפשוטה') וכן אתה אומר בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות, אם יש כשיעור הזה נותנה לכהן וכו'", וראה למעלה. הרי מפורשים כאן כל דברי רבינו: הרישא של התוספתא מדברת ביין ושמן, וכן נראה מהא דלהלן ("בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות"). וכן נראה במשנה מס' תרומות (פי"א מ"ח, ראה להלן), ואם היא של ודאי וטהורה, אסור בכלשהו. ואם היא של דמאי, או אפילו של ודאי והיא טמאה, שיעורה אחד משמונה בשמינית, כתרומת מעשר שבשאר כל הפירות. 75) תוספתא שם בסיפא, כנ"ל. 76) תוספתא שם ברישא, וכן הוא במשנה שם: "הרכינה (= הטה החבית) ומיצה - הרי זו תרומה, וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן, אחד משמונה לשמינית". ונראה מן התחלת המשנה, שמדובר בתבואת מעשר של יין ושמן, כנ"ל, ואף־על־פי־כן אם היא של דמאי, היא צריכה שיעור, כנ"ל.

1 **יז. אֵין תּוֹרְמִין תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[77] אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף[78].**
2 **כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ חֲמִשִּׁים סְאָה בְּבַיִת זֶה וַחֲמִשִּׁים סְאָה**
3 **בְּבַיִת אַחֵר - לֹא יַפְרִישׁ מֵאֶחָד מֵהֶן שְׁתֵּי סְאִים עַל**
4 **הַמֵּאָה, שֶׁנִּמְצָא מַפְרִישׁ מִמָּקוֹם זֶה עַל מָקוֹם אַחֵר.**
5 **וְאִם הִפְרִישׁ שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[79].**
6 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמֻּפְרָשׁ שָׁמוּר; אֲבָל אִם הָיָה טָעוּן כַּדֵּי**
7 **יַיִן[80] אוֹ שֶׁמֶן וְרָאָה שֶׁמִּשְׁתַּבְּרִין וְאָמַר: הֲרֵי הֵן**
8 **תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת שֶׁבְּבֵיתִי - לֹא אָמַר כְּלוּם[81].**

77) ראה להלן ה"כ, בדין תרומת מעשר. 78) חלה פ"א מ"ט. "ופירש מוקף, קרוב וסמוך" (רע"ב שם). 79) כן נראה מהא דלהלן בכדים שנשתברו (כסף־משנה). וכן נראה בעירובין לב, א. וביבמות צג, א - התירו לתרום בערב יום־טוב שלא מן המוקף (עי' ב'תוספות' שם: ד"ה אלא). הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. 80) בבא־קמא קטו, ב. 81) שכיון שעומדים להשתבר, הרי הם כמו שאינם בעולם, ולא חילקו כאן בין אם יכול להציל על־ידי הדחק לבין אם אינו יכול להציל, כמו שחלקו להלן פ"ד מהל' מעשר שני הי"ב לגבי ראה אנס בא כנגדו, לפי ששם לא נעשתה עוד פעולת ההיזק בגוף המעות, ואילו כאן כבר נעשתה פעולת השבירה ('תוספתא כפשוטה' פ"א ממעשר שני).

9 **יח. פֵּרוֹת הַמְּפֻזָּרִין[82] בְּתוֹךְ הַבַּיִת, אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת[83]**
10 **שֶׁבְּבַיִת אֶחָד - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[84]. שַׁקֵּי תְּבוּאָה[85]**
11 **וְעִגּוּלֵי דְּבֵלָה וְחָבִיּוֹת שֶׁל גְּרוֹגְרוֹת, אִם הָיוּ בְּהֶקֵּפָה**
12 **אַחַת[86] - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל. חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן[87]: עַד**
13 **שֶׁלֹּא סָתַם אֶת פִּיהֶן - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[88];**
14 **מִשֶּׁסָּתַם - תּוֹרֵם מִכָּל אַחַת וְאַחַת[89].**

82) תוספתא תרומות פ"ג. 83) אוצרות. 84) שבבית אחד וברשות אחת, הרי הם כאילו סמוכים ומוקפים זה לזה. ואם כי בתוספתא שלפנינו שם כתוב: "שתי מגורות בעליה אחת, תורם מכל אחת ואחת", - כנראה שרבינו היתה לו גירסא אחרת בתוספתא (כסף־משנה ורדב"ז). [ויתכן כי יש לחלק בין בית שאוכלים בו, ושתי המגורות עשויים להצטרף, לבין עליה שאינה משמשת אלא לאוצר, ושם לא יצטרפו לעולם. אבל צריך־עיון מהיכן שאב רבינו את מקור ההלכה שלו]. 85) תוספתא שם (כסף־משנה). 86) כלומר, סמוכים זה לזה. 87) מעשר שני פ"ג מי"ב. 88) שכולן נחשבות כמעורבות (פירוש המשנה, שם). 89) שכל חבית סתומה, נחשבת רשות בפני עצמה.

15 **יט. הָיָה מְלַקֵּט[90] גַּפֵּי יָרָק[91] וּמַנִּיחַ בַּגִּנָּה - תּוֹרֵם**
16 **מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[92]. הֵבִיא מִין אֶחָד[93] בֵּינֵיהֶן - תּוֹרֵם**
17 **מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. הֵבִיא מִינִין הַרְבֵּה[94] בְּקֻפָּה, כְּרוּב**
18 **מְלֻמַּעְלָה וּכְרוּב מְלֻמַּטָּה וּמִין אַחֵר בָּאֶמְצַע - לֹא**
19 **יִתְרֹם מִן הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן[95]. וְאִם הִקִּיף חֲמִשָּׁה**
20 **צִבּוּרִים[96] בַּגֹּרֶן - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל, בִּזְמַן שֶׁעִקַּר**
21 **הַגֹּרֶן קַיָּם[97]; אֵין עִקַּר הַגֹּרֶן קַיָּם[98] - תּוֹרֵם מִכָּל אֶחָד**
22 **וְאֶחָד[99].**

90) תוספתא תרומות, שם. 91) אגודות ירק. 92) שכל הגינה אחד, כמו שאמרו ב"ירושלמי" תרומות (פ"ב הלכה א): "כל בית הגיתות אחד, כל בית הגרנות אחד". 93) צריך לומר: "מין אחר" - הגר"ש ליברמן. 94) תוספתא תרומות, שם. 95) אף שהם מין אחד, מפני שדבר אחר מפסיק. 96) שם. 97) שהגורן מחברם. כרבי יהודה שם, שבא לפרש דברי חכמים. 98) שכבר פינה מן הגורן, ונשארו אלו חמשה צבורים. 99) שאין זה מן המוקף, משום שעתיד לפנות גם את אלה למקום אחר.

23 **כ. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא מִן**
24 **הַמֻּקָּף[100]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכֹּל מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם תָּרִימוּ**
25 **תְּרוּמָה[101]; אֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר אֶחָד בִּמְדִינָה זוֹ[102] וּמַעֲשֵׂר**
26 **אֶחָד בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה מֵאֶחָד עַל**
27 **הַכֹּל. וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים[103] אֵין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף**
28 **וַאֲפִלּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר.**

100) ביכורים פ"ב מ"ה. 101) במדבר יח, כב. "תרימו תרומה" אין בפסוק. 102) ב'ירושלמי' תרומות פ"ב ה"א: "אחד ביהודה ואחד בגליל". 103) גיטין ל, ב. ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה וכי נחשדו.

כא. בֶּן לֵוִי[104] שֶׁהָיָה לוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָתוֹ, וְהִנִּיחוֹ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ הוּא בְּטִבְלוֹ[105] - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[106]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת מַעֲשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת כֻּלּוֹ תְּרוּמָה לְאַחֵר.

104) ספרי זוטא (כסף־משנה). ומפרשה רבינו בתרומת מעשר, ודלא כהר"ש (תרומות פ"א מ"ה) שגרס בה "תרומה גדולה". 105) כלומר, שמניח אותו כולו בטבלו, ולא התכוין בהפרשה גם עליו. 106) ויכול להפרישו כולו כתרומת מעשר על מקום אחר.

כב. הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ[107] תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִנִּיחוֹ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה כֻּלּוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְיִתְּנוֹ לַכֹּהֵן - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[108]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִקְּדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ; בִּזְמַן שֶׁקָּדְשָׁיו בְּתוֹכוֹ - עוֹשֶׂה אוֹתוֹ תְּרוּמָה לַאֲחֵרִים, אֵין קָדְשָׁיו בְּתוֹכוֹ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה אוֹתוֹ תְּרוּמָה לַאֲחֵרִים. וְכֵן הַמַּנִּיחַ פֵּרוֹת לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶם תְּרוּמָה גְּדוֹלָה - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ טְבוּלִין לִתְרוּמָה[109]. וְאִם הִנִּיחָן לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ טְבוּלִין לְמַעֲשֵׂר[110].

107) ספרי שם (כסף־משנה). 108) ואינו יכול לעשותו תרומת מעשר על אחר. 109) שאין תורמין מן הפטור על החיוב (להלן פ"ה הי"ב). 110) שאין מעשרין מן הפטור על החיוב (להלן פ"א מהל' מעשר ה"ז).

כג. כְּשֶׁמַּפְרִישִׁין תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר - מַפְרִישִׁין אוֹתָן עַל הַסֵּדֶר. כֵּיצַד? מַפְרִישׁ בִּכּוּרִים תְּחִלָּה[111] לַכֹּל, וְאַחַר כָּךְ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ מַעֲשַׂר עָנִי. וְהַמַּקְדִּים שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[112], אוֹ מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה, אוֹ תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה?[113] שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר - לֹא תְאַחֵר דָּבָר שֶׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ[114]. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[115].

111) בתרומות פ"ג מ"ז: "ומנין שיקדמו הבכורים לתרומה? זה קרוי תרומה וראשית, וזה קרוי תרומה וראשית? אלא יקדמו ביכורים שהם ביכורים לכל, ותרומה לראשון היא ראשית, ומעשר ראשון לשני שיש בו ראשית", וכתב רבינו שם: "קרא השי"ת התרומה ראשית, באמרו (דברים יח, ד): "ראשית דגנך תירושך ויצהרך", וקראה תרומה באמרו (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי", וקרא הביכורים ראשית, באמרו (דברים כו, ב): "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", וקראם תרומה, באמרו (שם יב, ו): "והבאתם שמה . . . ואת תרומת ידך", ואמר ב'ספרי': ותרומת ידך, אלו הביכורים - מעשר ראשון יש בו ראשית, ר"ל תרומת מעשר, שבו אמר השי"ת (במדבר יח, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה'", וכבר ביארנו כי התרומה נקראת ראשית". 112) שם מ"ו. 113) שם. 114) "מלאתך אלו ביכורים, ודמעך זו תרומה, והוא בכלל לא תאחר" (ר"ש שם). 115) תמורה ד, ב. משום שהוא לאו הניתק לעשה, שיכול לתקן ולהפריש מחדש על הסדר, וכל לאו הניתק לעשה - אין לוקים עליו.

כד. הָרוֹצֶה לְהַפְרִישׁ[116] תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר כְּאֶחָד - מַפְרִישׁ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה וּשְׁלִשִׁים וּשְׁלִישׁ[117] וְאוֹמֵר: אֶחָד מִמֵּאָה שֶׁיֵּשׁ כָּאן[118] - הֲרֵי הוּא בְּצַד זֶה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי וַהֲרֵי הוּא חֵלִין[119]; וְהַנִּשְׁאָר[120] מִזֶּה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי - הוּא תְּרוּמָה עַל הַכֹּל. וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת לְמֵאָה חֵלִין אֵלּוּ[121] - הֲרֵי הוּא בְּצַד זֶה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי; וְזֶה הַנִّשְׁאָר יָתֵר עַל הַתְּרוּמָה[122] מִמַּה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי - הֲרֵי הוּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַכֹּל[123].

116) דמאי פ"ה מ"ב. 117) שהם שלשה חלקים ממאה, שהתרומה חלק מחמישים, שהם שני חלקים ממאה, ותרומת מעשר אחד ממאה. 118) בכלל. 119) כלומר, הרי הוא חולין עד שיפריש התרומה (ראב"ד). 120) שני החלקים. 121) מאה לאו דוקא, שהרי חסרו מהם שנים, ועי' רדב"ז. 122) היינו האחד ממאה. 123) ונמצא מפריש כסדרם: תרומה, ואחר־כך מעשר, ואחר־כך תרומת מעשר.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר אם עושה אדם שליח לתרום, ומי הוא הראוי לתרום. והתורם שלא ברשות. האומר לשלוחו צא ותרום ואינו יודע אם תרם אם לאו. פירות השותפין אם חייבים בתרומה, ואם צריך ליטול רשות זה מזה. ודין אריס שתרם ובא בעל הבית ועכב. והפועלים אם יש להם רשות לתרום. הגוי שהפריש תרומה משלו. והמתכוון לומר תרומה ואמר מעשר. המפריש תרומה על תנאי. והתורם את הגורן מה צריך שיכוון בלבו.

א. עוֹשֶׂה אָדָם שָׁלִיחַ לְהַפְרִישׁ לוֹ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם - לְרַבּוֹת שְׁלוּחֲכֶם. וְאֵין עוֹשִׂין שָׁלִיחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אַתֶּם; מָה אַתֶּם - בְּנֵי בְרִית, אַף שְׁלוּחֲכֶם - בְּנֵי בְרִית.

~ נקודות משיחות קודש ~

"עושה אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות, שנאמר כן תרימו גם אתם, לרבות שלוחכם".

תוכן מצות תרומה הוא לקיחת ענין חולין והפיכתו לקדושה, שעל־ידו ראוי שיחיה האדם. והיא הוראה ליהודי בכל ענייניו בחולין, שמכולם צריך לעשות ענייני קדושה. ובנוסף, מהלכות תרומות ישנה הוראה באהבת ישראל, וכשמדובר על ציווי הקב"ה, הרי שכל יהודי מתאחד עם יהודי אחר, הגם שיש ששים ריבוא נשמות ישראל וכולם שונים בדרגתם, אעפ"כ כל אחד יכול להיות שליח שהוא דבר אחד עם המשלח.

עצם ענין השליחות הוא בכל אחד ובכל הדרגות בשווה, על־דרך שלמרות ההבדלים שבין בני אדם - בן עשרים לכח ובן חמשים (ש"תשש כוחו"), בכל זאת יש בכולם צד השווה, היינו עצם נקודת החיים. וענין זה מתבטא גם בהלכה בדין פיקוח־נפש שאפילו ספיקו דוחה את כל התורה כולה, ללא הבדל אם מדובר על תינוק בן יומו או על בן תשעים או בן מאה ש"כאילו מת ועבר ובטל מן העולם".

על־דרך־זה הוא ברוחניות, שמצד אחד ישנם חילוקי דרגות בחיוב לימוד התורה, ומצד שני נוגע לימוד התורה לכל אחד מישראל, וכולם חייבים בלימוד התורה "בין עשיר בין עני, בין שלם בגופו בין בעל יסורין כו'" שנאמר "והגית בו יומם ולילה".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"א)

ב. חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה: תְּרוּמָה: הַחֵרֵשׁ[2], וְהַשּׁוֹטֶה, וְהַקָּטָן, וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁתָּרַם אֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּתוֹ[3], וְהַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[4]. אֲבָל הַתּוֹרֵם מִשֶּׁלּוֹ עַל שֶׁל אֲחֵרִים - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה[5] וְתִקֵּן פֵּרוֹתֵיהֶם. וְטוֹבַת הֲנָאָה - שֶׁלּוֹ[6], שֶׁנּוֹתְנָהּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

2) שאינו שומע ואינו מדבר והרי הוא כשוטה. ואף על פי שחרש בלשוננו הוא שאינו שומע - חז"ל קוראים גם לזה שאינו שומע ואינו מדבר בשם "חרש", "לפי שסיבת האלמות היא חרשות יתחדש בעובר בעודו בבטן אמו ולא ישמע, מה שמדברים לו". וכשנולד האדם החרשות אחר ששמע (ואם כן הוא מדבר) או נשתתק אחר שהיה מדבר (ואם כן הוא שומע), תרומתם תרומה. [ומה שכתב שם משנה ב "מותר לו לתרום", לאו דווקא הוא ורוצה לומר שתרומתו תרומה]. 3) שאין הגוי נעשה שליח. 4) והמדובר כשלא היה אחר כך גילוי דעת מהבעלים [=שהם מסכימים למעשיו]. 5) שזכות היא לבעל הפירות, שמתקנים פירותיו והרי הוא כשלוחו, שזכייה מטעם שליחותו. 6) של התורם.

ג. הַתּוֹרֵם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, אוֹ שֶׁיָּרַד לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵרוֹ וְלִקֵּט פֵּרוֹת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת כְּדֵי שֶׁיִּקָּחֵם וְתָרַם: אִם בָּא בַּעַל הַבַּיִת וְאָמַר לוֹ: כַּלֵּךְ אֵצֶל יָפוֹת, אִם הָיוּ שָׁם יָפוֹת מִמַּה שֶׁתָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַקְפִּיד[7]; וְאִם לֹא הָיוּ שָׁם יָפוֹת - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִחוּי[8]. וְאִם בָּא בַּעַל הַבַּיִת וְלִקֵּט וְהוֹסִיף, בֵּין יֵשׁ לוֹ יָפוֹת מֵהֶן בֵּין אֵין לוֹ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

7) ואינו חושש משום גזל. ואם כן כשתרם בשביל בעל הבית תרומתו תרומה וכשלקחם לעצמו הרי הם כשלו וממילא תרומתו תרומה. 8) כלומר, דרך מחאה: אילו מצאת יפות מאלו היית גוזלן.

ד. חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה: חֵרֵשׁ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ[9], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הַבְּרָכָה[10]; וְהָאִלֵּם, שֶׁשּׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, וְהֶעָרֵם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְבָרֵךְ[11]; וְהַשִּׁכּוֹר[12] וְהַסּוּמָא, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן וּלְהַפְרִישׁ אֶת הַיָּפֶה[13].

9) שם משנה ב. ואף על פי שבמשנה ו שם נאמרו חמישה: "האלם והשיכור והערום והסומא ובעל קרי" - השמיט רבינו בעל קרי, מפני שאמרו בברכות כב. "בטלוה לטבילותא דבעל קרי" - ומותר לו לברך, ואם כן יכול לתרום גם לכתחילה. 10) ו"כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר". 11) האלם שאינו מדבר, והערום משום שנאמר: והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך ערוות דבר", בשעה שאתה מדבר בו לא ייראה בך ערווה. 12) שאינו יכול לדבר בפני המלך. אבל לא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע לשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה. 13) "ודין התרומה לברור מן היפה למאמר השם ית': את כל חלבו".

ה. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים[14], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְלֹא נַעֲשָׂה גָּדוֹל, אִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וַאֲפִלּוּ בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה; הוֹאִיל וְנִדְרֵיהֶן וְהֶקְדֵּשָׁן קַיָּמִין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְדָרִים.

14) ו"עונת נדרים הוא הזמן שנדרי האדם קיימים בו, והוא שיהיה בזכר מבן שתים עשרה ויום אחד, והנקבה בת עשתי עשרה שנה ויום אחד".

ו. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרֹם לִי, וְהָלַךְ לִתְרֹם, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם תָּרַם וְאִם לֹא תָּרַם, וּבָא וּמָצָא כְּרִי תָּרוּם - אֵין חֶזְקָתוֹ תָּרוּם. שֶׁאֵין אוֹמְרִין בְּאִסּוּרִין חֶזְקַת שָׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ לְהָקֵל, אֶלָּא לְהַחְמִיר; וְחוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא אַחֵר תָּרַם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[15].

15) ואין תרומתו תרומה.

ז. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרֹם - תּוֹרֵם כְּדַעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת: אִם הָיָה[16] יוֹדֵעַ בּוֹ[17] שֶׁהוּא בַּעַל עַיִן רָעָה - מַפְרִישׁ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים; וְאִם הָיָה[18] בַּעַל נֶפֶשׁ שְׁבֵעָה[19] - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ - מַפְרִישׁ לוֹ בֵּינוֹנִית, אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. נִתְכַּוֵּן לְבֵינוֹנִית, וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים אוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[20]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף עַל הַבֵּינוֹנִית[21] וְתָרַם אֲפִלּוּ אֶחָד מִתִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

16) השליח. 17) בבעל הבית. 18) בעל הבית. 19) ביטוי לעין יפה. 20) כיוון שיש תורם אחד מארבעים ויש תורם אחד משישים, יכול השליח לאמר לו: בכך אמדתיך. ודווקא שליח, אבל בעל הבית בעצמו שתרם, אפילו עלתה בידו אחד מעשרים - תרומתו תרומה. 21) כשאינו יודע דעתו של בעל הבית, שדינו בבינונית.

ח. פֵּרוֹת הַשֻּׁתָּפִין - חַיָּבוֹת בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: מַעְשְׂרֹתֵיכֶם - אֲפִלּוּ שֶׁל שְׁנַיִם. וְהַשֻּׁתָּפִין אֵינָן צְרִיכִין לִטֹּל רְשׁוּת[22] זֶה מִזֶּה, אֶלָּא כָּל הַתּוֹרֵם מֵהֶן - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תָּרַם אֶחָד מֵהֶן, וּבָא הַשֵּׁנִי וְתָרַם תְּרוּמָה שְׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא יָדַע שֶׁחֲבֵרוֹ תָּרַם: אִם הָיוּ מְמַחִין[23] זֶה עַל זֶה - תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי אֵינָהּ תְּרוּמָה[24]; וְאִם לֹא הָיוּ מְמַחִין[25], וְתָרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר - (אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה; לֹא תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשִּׁעוּר[26]) - תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶן תְּרוּמָה[27].

22) ומה שאמרו "אתם ולא השותפין" אין הלכה כן, אלא "השותפין תורמין אחד בלא רשות חבירו". 23) וממחין הוא מלשון המחאה כמו "המחהו אצל חנווני", כלומר, שכל אחד מהם סומך על מה שעושה חבירו. 24) שאילו ידע שחבירו תרם, לא היה הוא תורם. 25) כלומר, לא ידוע שהם סומכים זה על זה. 26) כלומר, כשיעור שתרם חבירו. 27) שכיוון שלא תרם הראשון כשיעורו של השני, בוודאי אין השני מסכים לתרומתו ואינו שליח לתרום על שלו, וגם הראשון אינו מסכים לתרומתו של השני, נמצא כל אחד ואחד מפריש על חלקו.

ט. הָאוֹמֵר לְשֻׁתָּפוֹ אוֹ לְבֶן בֵּיתוֹ[28] אוֹ לְעַבְדּוֹ[29] אוֹ לְשִׁפְחָתוֹ לִתְרֹם, וְהָלְכוּ לִתְרֹם, וּבִטֵּל שְׁלִיחוּתוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְרְמוּ: אִם לֹא שִׁנָּה הַשָּׁלִיחַ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[30]; וְאִם שִׁנָּה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ: תְּרֹם מִן הַצָּפוֹן, וְתָרַם מִן הַדָּרוֹם, הוֹאִיל וּבִטֵּל שְׁלִיחוּתוֹ מִקֹּדֶם[31] - אֵינָהּ תְּרוּמָה.

28) משמשו. 29) עבד כנעני, שנעשה שליח לתרומה, מפני שהוא בן ברית. 30) במשנה שם: "בטל אם עד שלא תרם בטל, אין תרומתו תרומה, ואם משתרם ביטל תרומתו תרומה". 31) אבל אם לא ביטל שליחותו, אף על פי ששינה בזה תרומתו תרומה, שאין דרכו של אדם להקפיד על זה.

י. אָרִיס שֶׁתָּרַם[32], וּבָא בַּעַל הַבַּיִת וְעִכֵּב: אִם עַד שֶׁלֹּא תָּרַם עִכֵּב - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[33], וְאִם מִשֶּׁתָּרַם עִכֵּב - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. וְהָאַפּוֹטְרוֹפְּסִין תּוֹרְמִין[34] מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים.

32) שיש לו חלק בתבואה, תמורת עבודתו. 33) ומה שאמרו "אתם ולא אריסין" אין הלכה כן. ובתוספתא שם נוסף: "אבל אין רשאי להוציא מעשר אלא על חלקו בלבד" ורבינו השמיט כל זה. וייתכן כי הכוונה למצוות נתינה, שאף על פי שהפרשתו קיימת, אינו רשאי להוציא ולתת, אלא על חלקו. 34) "כדי להאכילן, שאין מאכילין את היתומים דבר האסור, אבל לא יעשרו ולא יתרומו כדי להניח פירות מתוקנין".

יא. הַגָּנָב וְהַגַּזְלָן וְהָאַנָּס[35] - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה[36]. וְאִם הָיוּ הַבְּעָלִים רוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶן[37] - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

35) שהכריח את חבירו לתת לו. 36) ממה שכתב רבינו בסמוך "ואם היו הבעלים רודפין", משמע שכאן המדובר כשלא היו רודפין אחריהם, ואם כן נתייאשו. ויש כאן גם יאוש בעלים וגם שינוי השם: מעיקרא (=מקודם) חולין, והשתא (=ועכשיו) תרומה. 37) תוספתא שם. שכיוון שרודפין אחריהם וודאי לא נתייאשו.

יב. הַבֵּן וְהַשָּׂכִיר וְהָעֶבֶד וְהָאִשָּׁה - תּוֹרְמִין עַל מַה שֶּׁהֵן אוֹכְלִין; אֲבָל לֹא יִתְרְמוּ עַל הַכֹּל, שֶׁאֵין אָדָם תּוֹרֵם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַבֵּן כְּשֶׁאוֹכֵל עִם אָבִיו[38] וְהָאִשָּׁה בְּעִסָּתָהּ[39] - תּוֹרְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת.

38) היינו שהוא סמוך על שולחן אביו. והבן שהזכיר למעלה ואינו תורם אלא מה שהוא אוכל, היינו באינו סמוך על שולחן אביו. 39) אין לפרש שקמצה מעיסתה, כלומר מן המזונות שלה, - שאלו הם שלה, ואינה צריכה רשות הבעל. אלא עיסתה היינו כל העיסה של הבית, והמדובר בחלה, שכיוון שזוהי המצוה שלה בוודאי נותן לה רשות ומפרישה גם שלא מדעתו.

יג. הַפּוֹעֲלִים - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִדַּעַת בַּעַל הַבַּיִת, חוּץ מִן הַדּוֹרְכִין בַּגַּת[40]; שֶׁאִם יִרְצוּ לְטַמֵּא אֶת הַיַּיִן - הֲרֵי הֵן מְטַמְּאִים מִיָּד, וּלְפִי שֶׁמָּסַר לָהֶן וְהֶאֱמִינָן עַל כֵּן[41] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁלוּחִין[42], וְאִם תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

40) שמותר להם לתרום, והיינו שהלכו בו שתי וערב. 41) [כלומר, האמינם על כך, שלא יטמאו]. 42) לתרום, אם יראו צורך בכך, לפני שיבוא לידי טומאה.

יד. פּוֹעֵל שֶׁאָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: כְּנֹס לִי גָּרְנִי וּתְרֹם, וְתָרַם וְאַחַר כָּךְ כָּנַס - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[43].

43) שאף על פי שאמר לו "כנוס ותרום", וודאי אינו מקפיד שיתרום קודם, שהרי כן הוא הדרך, וכמו שמסיים שם: "שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם". ושם: "ואם אמר לו בעל הבית כנוס לי גרני, תרומתו תרומה". ולא נזכר שאמר לו "כנוס - ותרום". ועיקר החידוש הוא שאף על פי שלא אמר לו במפורש לתרום - תורם, כיוון שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם.

טו. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִשֶּׁלּוֹ[44] - דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ תְּרוּמָה, לְפִי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין; וּמִדִּבְרֵיהֶן גָּזְרוּ[45] שֶׁתְּהֵיֶה תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, מִשּׁוּם בַּעֲלֵי כִיסִין, שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה הַמָּמוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְיִתְּלֶה אוֹתוֹ בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כְּדֵי לְפָטְרוֹ[46]. וּבוֹדְקִין אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה[47]: אִם אָמַר: בְּדַעַת יִשְׂרָאֵל[48] הִפְרַשְׁתִּיהָ - תִּנָּתֵן לַכֹּהֵן; וְאִם לָאו - טְעוּנָה גְּנִיזָה[49], שֶׁמָּא בְּלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ - לֹא גָּזְרוּ עָלֶיהָ. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ וְאֵינָהּ תְּרוּמָה כְּלָל.

44) כן הוא בגיטין שם. שאם תרם של ישראל, אינה תרומה כלל. 45) היינו אף על פי שגדלו בידו והגיעו לעונת המעשרות אצלו והוא מירחם, שאינם חייבים כלל בתרומות ומעשרות. ולא גזרו חכמים אלא בפירות ישראל שמירחם הגוי - אם תרם הגוי, גזרו משום בעלי כיסין, ואמרו שתרומתו תרומה. 46) שהרי רואים שגם תרומת הגוי תרומה. ושתי גזירות היו בזה מאותו הטעם: א. אם מירח הגוי פירותיו של ישראל - שחייבות בתרומות ומעשרות. ב. אם תרם הגוי מפירותיו, שפטורים לגמרי מתרומות ומעשרות - שתרומתו תרומה. והכל כדי שלא ימסרו לגוי למרחם ולהפקיעם מחיוב תרומות ומעשרות. 47) היינו: משלו, כמו שכתב למעלה. 48) "שלמקום שתרומת ישראל הולכת תלך זו". 49) ואסורה בהנאה. 50) לשם הקדש. ובזמן הזה עסקינן דהקדש אסור בהנאה.

1 **טז. הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר תְּרוּמָה וְאָמַר מַעֲשֵׂר, מַעֲשֵׂר**
2 **וְאָמַר תְּרוּמָה - לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ**
3 **שָׁוִין. הִפְרִישׁ תְּרוּמָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְלֹא הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו**
4 **כְּלוּם - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶחְשַׁב לָכֶם**
5 **תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן - בְּמַחֲשָׁבָה בִּלְבַד תִּהְיֶה**
6 **תְּרוּמָה.**

7 **יז. הַמַּפְרִישׁ תְּרוּמָה עַל תְּנַאי: אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי -**
8 **הֲרֵי הִיא תְּרוּמָה, וְאִם לָאו - אֵינָהּ תְּרוּמָה. וְכֵן**
9 **הַמַּפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[51] וְנִהַם עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה**
10 **נִשְׁאָל לְחָכָם וּמַתִּיר לוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּתִּירִין לוֹ שְׁאָר**
11 **נְדָרִים, וְתַחֲזֹר חֵלִין כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, עַד שֶׁיַּפְרִישׁ פַּעַם**
12 **שְׁנִיָּה אוֹתָהּ שֶׁהִפְרִישׁ תְּחִלָּה אוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת.**

51) ועוד לא נתנם לכהן או ללוי, שאם כבר נתנם - אינו יכול להישאל עליהם.

13 **יח. הַתּוֹרֵם בּוֹר שֶׁל יַיִן וְאָמַר: הֲרֵי זֶה[52] תְּרוּמָה עַל**
14 **מְנָת שֶׁתַּעֲלֶה שָׁלֵם - [צָרִיךְ שֶׁתַּעֲלֶה] שָׁלֵם מִן הַשֶּׁבֶר**
15 **וּמִן הַשְּׁפִיכָה[53], אֲבָל לֹא מִן הַטֻּמְאָה[54]. וְאִם נִשְׁבְּרָה**
16 **- אֵינָהּ מְדַמַּעַת[55]. הִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם שֶׁאִם תִּשָּׁבֵר שָׁם**
17 **אוֹ תִּתְגַּלְגֵּל לֹא תַּגִּיעַ לַבּוֹר[56] - הֲרֵי זוֹ מְדַמַּעַת,**
18 **שֶׁכְּבָר נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[57].**

52) דלי יין שמעלה מן הבור. 53) שאלו אדם מעלה על דעתו כשמעלה מן הבור, שמא יישבר או יישפך וידמע את החולין שנשארו בבור. 54) שטומאה אינה מצוייה ולא עלה על דעתו. 55) כלומר, אינה אוסרת בדימוע, לפי שאינה תרומה שהרי לא נתקיים התנאי. 56) לא תיפול אל הבור. 57) שזה נקרא כבר עלה מן הבור.

19 **יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה[58]; אֲבָל**
20 **בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, שֶׁמֵּתֶר לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִן הַמֵּקֶף - כֵּיוָן**
21 **שֶׁעָלְתָה נִתְקַיֵּם תְּנָאוֹ[59], וַהֲרֵי הִיא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְאַף**
22 **עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרָה אוֹ שֶׁנִּשְׁפְּכָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
23 **שֶׁנִּטְמֵאת.**

58) שניטלת מן המוקף. 59) כלומר: רק בתרומה גדולה, שאינה ניטלת אלא מן המוקף, ולא היה יכול להוציא את דלי היין לתרומה מן הבור ולקרוא עליו שם תרומה במקום שלא יהיה חשש של שבירה ושפיכה שיגרמו דימוע היין שבבור, - רק בה מסתבר שמה שאמר "על מנת שתעלה שלם", שכוונתו שיעלה שלם למקום שאם תישבר ותתגלגל לא תגיע לבור, ואם נשבר או נשפך אל הבור, לא נתקיים תנאו. אבל תרומת מעשר, שרק תלמידי חכמים תורמים אותה מן המוקף, אבל מן הדין היא ניטלת אף שלא מן המוקף, אם כוונתו למנוע דימוע היה לו להוציא דלי היין למקום שלא יחשוש לגלגול לתוך הבור ולדימוע ולקרוא לו שם בשם תרומת מעשר, ומכיוון שלא עשה כן, נראה שלא הייתה כוונתו למנוע דימוע. ולפיכך מיד כשעלה מן הבור הרי זו תרומה אף על פי שנשבר אחר כך.

24 **כ. הָאוֹמֵר: שֶׁלְּמַעְלָה תְּרוּמָה וְשֶׁלְּמַטָּה חֵלִין, אוֹ**
25 **שֶׁלְּמַעְלָה חֵלִין וְשֶׁלְּמַטָּה תְּרוּמָה - דְּבָרָיו קַיָּמִין,**
26 **שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי[60] בְּדַעַת הַתּוֹרֵם[61].**

60) לקבוע מקום תרומתו, בצפון או בדרום, למעלה או למטה. 61) [נראה שהמדובר בתורם את המנורה (=אוצר של תבואה), ומשמיענו בזה שאוכל ממה שלמעלה או ממה שלמטה, ואינו חושש לדימוע. שאף על פי שנתערבו כמה חיטים בחולין, ולא יהיו בתערובת, מאה של חולין כנגדם - כיוון שאיסור דימוע אינו אלא מדרבנן, יש לסמוך כאן על "ברירה" שהחיטים שלמעלה או שלמטה, שיפריש לבסוף, הם הם התרומה ולא יותר. שהרי באיסורי דרבנן סומכים על ברירה.

27 **כא. הַתּוֹרֵם אֶת הַגֹּרֶן - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ שֶׁתְּהֶיה**
28 **זוֹ תְּרוּמָה עַל הַכְּרִי וְעַל מַה שֶׁבַּקַּטָּעִין[62] וְעַל מַה**
29 **שֶׁבַּצְּדָדִין[63] וְעַל מַה שֶׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן[64]. הַתּוֹרֵם אֶת**
30 **הַיֶּקֶב[65] - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לִתְרֹם עַל מַה**
31 **שֶׁבַּחַרְצַנִּין[66] וְעַל מַה שֶׁבַּזַּגִּין[67]. הַתּוֹרֵם אֶת הַבּוֹר שֶׁל**
32 **יַיִן - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לִתְרֹם עַל מַה שֶׁבַּגֶּפֶת[68].**
33 **וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן, אֶלָּא תָּרַם סְתָם - נִפְטַר הַכֹּל; שֶׁתְּנַאי**
34 **בֵּית דִּין הוּא, שֶׁהַתְּרוּמָה עַל הַכֹּל. הַתּוֹרֵם כַּלְכָּלָה**
35 **שֶׁל תְּאֵנִים וְנִמְצְאוּ תְּאֵנִים בְּצַד הַכַּלְכָּלָה - הֲרֵי אֵלּוּ**
36 **פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁבִּלְּבּוֹ לִתְרֹם עַל הַכֹּל.**

62) שיבולים קטועות שלא נידושו. 63) שבצידי הכרי. 64) שאי אפשר בלא חיטין, כלומר, מוציא על כל הנגלה והנסתר. 65) הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו. 66) שבגרעינים. 67) שבקליפות. 68) היא פסולת של זיתים. וצריך עיון הרי מדובר בבור של יין.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר מה זה תורם, מן המתקיים או מן היפה. אם תורם ממין על שאינו מינו. ומאימתי תורמין את הגורן. מאימתי תורמין את הגת ואת הזיתים. אם תורמין מן הטהור על הטמא. ודין אם תורמין מן המחובר על התלוש או איפכא. אם תורמין מן הלח על היבש ומן החדש על הישן. אם תורמין מפירות הארץ על של חוצה לה, או איפכא. המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו על פירות

אחרים. עציץ נקוב, והתורם מן הדמאי, והדברים שתורמין זה על זה. תרם חבית של יין ונמצאת מגולה. בשלשה פרקים בשנה צריך לבדוק את היין שהניחו להפריש עליו.

א. אֵין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַיָּפֶה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ. וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן - תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּם[3], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם יָפֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם. כֵּיצַד? תּוֹרֵם תְּאֵנִים עַל הַגְּרוֹגָרוֹת[4], וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם כֹּהֵן - תּוֹרֵם גְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים[5]. וְאִם רָגִיל[6] לַעֲשׂוֹת תְּאֵנִים גְּרוֹגָרוֹת[7] - תּוֹרֵם מִן הַתְּאֵנִים עַל הַגְּרוֹגָרוֹת אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם כֹּהֵן. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּהֵן[8] - אֵין תּוֹרְמִין מִן הַגְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים אֲפִלּוּ לְמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹת תְּאֵנִים גְּרוֹגָרוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין תורמין אלא מן היפה, שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו".

כתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה "רוב דיני התורה אינן אלא... לתקן הדעות וליישר כל המעשים", וכך גם בהלכה זו יש ללמוד הוראה כללית בעבודת ה', שגם את הזמן היותר מובחר ביום, יש להקדיש לענייני קדושה, ובשעות הפחות "יפות" - לעסוק בענייני החולין שגם הם משרתים את הקדושה, הגם שאינן 'קדושה' כשלעצמן. עניין זה מרומז גם במילה "עריסותיכם" מלשון עריסה, היינו מיטה, כי "ראשית עריסותיכם" מרמז על זמן הקימה מהמיטה, היינו שעות הבוקר שהן השעות היותר יפות, שאותן יש להקדיש ללימוד תורה תפילה וצדקה.

תרומה בכלל, מלמדת על אחדות ישראל, שהרי ממנה נלמד דין שליחות בכל ענין: "כן תרימו גם אתם, לרבות שלוחכם". וגם בעניין התרומה מן היפה והטוב, מודגש עניין האחדות שמתבטא דווקא בין חלקי היום שאינם שווים, ושאותם ברא הקב"ה, כי דווקא בצירוף ובשיתוף שבין הדברים השונים במהותם נגרמת האחדות בשלימותה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ג)

2) תרומות פ"ב משנה ד. 3) כתנא־קמא שם, ולא כר' יהודה. והיינו שיתקיים עד שיגיענו ליד הכהן (פירוש המשניות שם). ואף־על־פי שאמרה תורה "בהרימכם את חלבו" - כיון שאם תרם בדיעבד מן הרעה, תרומתו תרומה (להלן הלכה ג), תורם כאן לכתחלה מן הרעה, שהרי הוא כמו דיעבד, כיון שהיפה אינו מתקיים (משנה ראשונה). 4) שתאנים לחות, יותר יפות מגרוגרות יבשות. 5) שהגרוגרות מתקיימות יותר. 6) מנחות נה. 7) ואם כן, לא יתקלקלו. 8) שם.

ב. תּוֹרְמִין בָּצָל שָׁלֵם[9], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן; אֲבָל לֹא חֲצִי בָּצָל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גָּדוֹל. בְּכָל מָקוֹם[10] אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיָּקֶב[12]. וְאִם תָּרַם - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

9) תרומות שם משנה ה', כדעת תנא־קמא ולא כרבי יהודה. 10) [בדפוסים חדשים, מחוברות שתי מלים אלו להלן "בכל מקום אין תורמין ממין על שאינו מינו" וכך הוא בפירוש הרדב"ז. אבל הר"י קורקוס והכסף־משנה חיברו אותן למה שלמעלה, ופירשו: "בכל מקום. כלומר בין שיש כהן, בין שאין כהן". וכן כתב בפירוש המשנה שם: "בצל קטן שלם, לדעת תנא־קמא שוה יותר, בין במקום שיש כהן לפי שהוא אצלו יפה, בין במקום שאין כהן לפי שהוא מתקיים". וראה בר"י קורקוס יישוב דברי רבינו עם סוגיית הגמרא בברכות לט:). 11) תרומות שם משנה ד. 12) כלומר, תורמין דגן מן הגורן שלו, ומלאה (= יין) מן היקב שלו, כל אחד על מינו (וראה להלן הלכה ד). ובבכורות נג: למדו זאת ממה שנאמר (במדבר יח, יב): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" - "תן חלב לזה, וחלב לזה". ועיין רדב"ז. וראה 'תוספות יום־טוב' תרומות שם משנה ו, ומראה הפנים בירושלמי שם הלכה ד, ד"ה זה אחד.

ג. הַקִּשּׁוּת[13] וְהַמְלָפְפוֹן - מִין אֶחָד[14], כָּל מִין חִטִּים[15] - אֶחָד, כָּל מִין תְּאֵנִים[16] וּגְרוֹגָרוֹת וּדְבֶלָה - אֶחָד, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה. וְכֹל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם[17] בַּחֲבֵרוֹ - לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ חֲמִשִּׁים סְאָה חִטִּין וַחֲמִשִּׁים סְאָה שְׂעוֹרִים בְּבַיִת אֶחָד, וְהִפְרִישׁ עַל הַכֹּל שְׁנֵי סְאִין חִטִּין - אֵינָן תְּרוּמָה[18]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ - תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע, אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה; וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[19]. חוּץ מִן הַזּוּנִין[20] עַל הַחִטִּים, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל אָדָם[21].

13) שם משנה ו, כדעת תנא־קמא ולא כר' יהודה. קישות היא "פאקוס" בערבית (רע"ב שם). 14) שכן גם לענין כלאים הן מין אחד (כלאים פ"א משנה ב), וראה להלן. 15) שחורה ולבנה. שם משנה ד. 16) משנה שם. 17) שם משנה ו. 18) [כלומר, אינם תרומה אפילו על החטים. וכן מפורש בתרומות פ"א משנה ד: "אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין. ואם תרמו, בית שמאי אומרים תרומת עצמן בהם, ובית הלל אומרים אין תרומתן תרומה". "הואיל ונתכוין לתרום גם על השמן, אין כאן תרומה לא על הזיתים ולא על השמן, והרי הוא כאילו לא תרם כלל" (רע"ב שם). שתרומה היא כמו נדר, ו"נדר שהותר מקצתו הותר כולו", כמפורש בנדרים כה: לדעת בית הלל (משנה ראשונה), והוא־הדין לתורם חטים על חטים ושעורים. וראה בתוספת אנשי שם, ובחזון־איש כאן]. 19) תרומות שם. ולמדו זאת (יבמות פט:) ממה שנאמר (שם, לב): "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" - הרי שאם אינו מרים מן היפה, יש עליו חטא. ואם אין תרומתו תרומה, איזה חטא יש עליו - הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. 20) מין ממיני החיטה, גרוע ונפסד. 21) בתרומות פ"ב משנה שם: "מפני שאינן אוכל", ומפרש רבינו שאינם אוכל אדם. וראה למעלה בפרק ב הלכות א־ב.

ד. אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ[22] עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר[23]: כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיֶּקֶב - מִן הַגָּמוּר עַל הַגָּמוּר. וְאִם תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה[24].

22) שם פ"א משנה י. ורבינו שינה קצת מסדר המשנה, עיין 'תוספות יום־טוב' שם. 23) כן הוא בספרי פרשת קרח. 24) משנה שם. וראה להלן הלכה יח. ואף־על־פי שלמעלה הלכה ב למד רבינו מהפסוק הנ"ל, שאין תורמין ממין על שאינו מינו, ושם אין תרומתו תרומה אף בדיעבד - לענין מין בשאינו מינו לא מצאנו פסוק מיוחד שילמדנו שתרומתו תרומה, כמו שלמדנו בדין שאינו גמור (ועיין ש"ך יו"ד סימן שלא, ס"ק פ). ומאותו הטעם אין להקשות על מה שאמרו (חלה פ"ב משנה ה) "המפריש חלתו קמה אינה חלה", שגם שם אין לימוד מיוחד שתהא חלתו חלה (עיין ר"ש ומלאכת שלמה שם).

ה. מֵאֵימָתַי[25] תּוֹרְמִין אֶת הַגֹּרֶן? מִשֶּׁיִּבְרֹר[26]. בָּרַר מִקְצָת - תּוֹרְמִין מִן הַבָּרוּר עַל שֶׁאֵינוֹ בָּרוּר. הַמַּכְנִיס שְׁבָלִים[27] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹתָן מְלִילוֹת - הֲרֵי זֶה תּוֹרֵם[28] מִן שִׁבֳּלִים[29].

25) תוספתא תרומות פ"ג. 26) בכמה ספרים "משיכבור" (מהר"י קורקוס, כסף־משנה, מעשה רוקח, תוספתא כפשוטה). ויש מגיהים "משיצבור" (מהר"י קורקוס וכסף־משנה). וכן הוא בתוספתא שם לפי נוסחת דפוס ראשון, והיינו העמדת ערימה (להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג). 27) ביצה יג. כדעת רבי ולא כרבי יוסי ב"ר יהודה. 28) צ"ל: מן. 29) שזו היא גמר מלאכתן, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזהו גרנן (רש"י שם). וראה להלן.

ו. מֵאֵימָתַי[30] תּוֹרְמִין אֶת הַגַּת? מִשֶּׁיְּהַלְּכוּ בָהּ שְׁתֵּי וְעֵרֶב[31]. מֵאֵימָתַי תּוֹרְמִין אֶת הַזֵּיתִים? מִשֶּׁיִּטְעָנוּ[32].

30) תוספתא שם [והנה רבינו לא הזכיר כאן אלא גורן, יקב וגת. וזה מתאים למה שאמרו בירושלמי (תרומות פ"א הלכה ה) "אין לך איסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אלא גורן ויקב בלבד". וראה להלן הלכה יח, שתורמים יין על ענבים העומדים לעשותן צמוקים]. 31) לדרוך בה. 32) כלומר, משישימו הקורה על הזיתים.

ז. אֵין תּוֹרְמִין מִן הַטָּהוֹר[33] עַל הַטָּמֵא; וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[34]. וַהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[35], שֶׁעָגוּל שֶׁל דְּבֵלָה[36] שֶׁנִּטְמָא מִקְצָתוֹ - תּוֹרְמִין לְכַתְּחִלָּה מִן הַטָּהוֹר שֶׁבּוֹ עַל הַטָּמֵא שֶׁבּוֹ[37]. וְלֹא הָעָגוּל בִּלְבַד, שֶׁהוּא גוּף אֶחָד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֲגֻדָּה שֶׁל יָרָק[38], אֲפִלּוּ עֲרֻמָּה שֶׁל חִטִּים[39], שֶׁנִּטְמְאָה מִקְצָתָהּ - תּוֹרְמִין מִן הַטָּהוֹר שֶׁבָּהּ עַל הַטָּמֵא שֶׁבָּהּ. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵי עִגּוּלִים אוֹ שְׁתֵּי אֲגֻדּוֹת אוֹ שְׁתֵּי עֲרֻמּוֹת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה בְּצִדָּהּ - לֹא יִתְרֹם מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה[40]. וְתוֹרְמִין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[41] מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִקְּדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ - טֹל מִן הַמְּקֻדָּשׁ שֶׁבּוֹ[42].

33) תרומות פ"ב משנה א. ובירושלמי שם למדו כן ממה שנאמר "ונחשב לכם תרומתכם כדגן וכו' מן היקב", - "מה גורן ויקב (אי) איפשר שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור, וזה אף־על־פי שאפשר, למדין אפשר משאי־אפשר". כלומר: מה שתרם יהא כולו טמא או כולו טהור כדי שיתרום מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא (ר"ש). וכל זה בתרומה גדולה, אבל תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטמא (בסוף ההלכה). 34) משנה שם. ובירושלמי שם שואל: "מעתה לא יהא תרומתו תרומה? - ממנו כתיב". שנאמר (שם, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה'" - שמכל־מקום תרומתו תרומה, אפילו אם תרם מן הטהור על הטמא. 35) במשנה שם נאמר: "באמת אמרו, העגול של דבילה וכו'". וכתב רבינו בפירוש המשנה "וכל מקום שאמר באמת, הוא הלכה למשה מסיני". ועיין ברע"ב ור"ש שם. 36) "ככר גדול שעושים מן התאנים היבשים ונקראת דבלה" (פיה"מ). 37) "לפי שהיא מחוברת מחלקים רבים, לא נחשב אותם כגוף אחד שיהא חיבור ומקבל טומאה כולה" (שם). 38) "שהם גופים מחולקים ואין שם ידוע לכל האגודה" (שם). 39) "כרי של חיטים שהיא יותר פחותה מן האגודה בדבוק" (שם). 40) ובדיעבד - תרומתו תרומה, כמו שכתוב למעלה בתחילת ההלכה. 41) ירושלמי שם. 42) כן הוא שם, היינו שתמיד תקח מן הטהור שבו - אף אם יש בו טמא.

ח. אֵין תּוֹרְמִין[43] מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר[44]. וְאִם תָּרַם: בְּשׁוֹגֵג - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[45]; בְּמֵזִיד - לֹא תִּקֵּן אֶת הַשְּׁעָרִים[46], וְזֶה שֶׁהֵרִים - תְּרוּמָה[47], וַיַּחֲזֹר וְיִתְרֹם[48]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[49]? שֶׁלֹּא יָדַע בַּטֻּמְאָה[50]; אֲבָל אִם יָדַע וְשָׁגַג שֶׁמֵּתָּר לִתְרֹם[51] מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר - הֲרֵי הוּא כַּמֵּזִיד. וְכֵן בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[52].

43) תרומה גדולה. ולענין תרומת מעשר - בסוף ההלכה. 44) תרומות פ"ב משנה ב. 45) דוקא אם היתה לה שעת הכושר להפרשה בטהרה, אבל אם נטמאה בעת שנתלשה מן המחובר, אין תרומתו תרומה (רדב"ז כאן ע"פ הסוגיא בפסחים לג. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב הלכה יד). 46) את הטבל. 47) שהרי מן התורה תרומתו תרומה, אפילו במזיד (יבמות צ. כרבי נתן ברבי אושעיא). 48) כדי לתקן את השירים. 49) שבשוגג תרומתו תרומה. 50) כר' יהודה בתרומות שם. וחזר בו מפירושיו במשנה, ששם כתב שאין הלכה כר' יהודה, ועיין 'תוספות יום־טוב' (הגהה ברמב"ם דפוסים חדשים). 51) ירושלמי שם הלכה א (כסף משנה). 52) כן הוא בירושלמי שם: "תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא, מן הטהור על הטמא ואינה ניטלת מן הטמא על הטהור". וכן הוא במשנה שם: "וכן בן לוי שהיה לו מעשר טבל וכו'".

ט. אֵין תּוֹרְמִין מִן הַמְּחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן

הַתְּלוּשׁ עַל הַמְּחֻבָּר[53]. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[54] וְאָמַר: פֵּרוֹת אֵלּוּ יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת אֵלּוּ הַמְּחֻבָּרִים[55], אֲפִלּוּ אָמַר לִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ[56]; אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי עֲרוּגוֹת[57] וְאָמַר: פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁין יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ מְחֻבָּרִים[58]; אוֹ שֶׁאָמַר: פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ מְחֻבָּרִים יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁין[59] - לֹא אָמַר כְּלוּם[60]. אֲבָל אִם אָמַר: פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁין יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ לִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ[61], וְנִתְלְשׁוּ, הוֹאִיל וּבְיָדוֹ לִתְלָשָׁן - אֵינוֹ מְחֻסַּר מַעֲשֶׂה, וְלִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ שְׁנֵיהֶם - דְּבָרָיו קַיָּמִין[62]. וְהוּא שֶׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ[63] בְּעֵת שֶׁאָמַר.

53) תרומות פ"א משנה ה. ובספרי פרשת קורח (לבמדבר יח, כו) למד זאת ממה שנאמר "והרמותם ממנו" - "שלא יתרום מן המחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר". ועיין בתוספות קידושין סב. ד"ה אין (וראה להלן פי"א הלכה כו). 54) [כלומר, הפירות התלושים הם שלו, ואילו הפירות המחוברים, שעליהם הוא מפריש, אינם שלו, וראה להלן]. 55) [שאינם שלו. ואילו היו תלושים, ותרם עליהם משלו, תרומתו תרומה, כמפורש למעלה פ"ד הלכה ב]. 56) [שכיון שהמחוברים אינם שלו, אין בידו לתלשם. והרי זה מחוסר מעשה, וראה להלן. (ועיין בר"י קורקוס, בכסף־משנה ובאור־שמח). ולא כתב רבינו גם "פירות מחוברים על פירות תלושים", שבאופן זה, שהמחוברים שלו - בידו לתלשם ותרומתו תרומה]. 57) קידושין סב. [והיינו ששתי הערוגות הן שלו, גם המחוברת וגם התלושה]. 58) עכשיו לפני שיתלשו. 59) עכשיו בעודם מחוברים. 60) שכיון שעכשיו אינו יכול לתרום, ואין בידו לתלוש, הרי זה כדבר שלא בא לעולם (קידושין שם). 61) לדעת הכסף־משנה נשמטה כאן בבא שלמה, ויש להשלים: "או שאמר פירות ערוגה זו מחוברים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו". וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "ולכשיתלשו שניהם". ועוד שבקידושין שם אמרו הלכה זו על האומר "פירות ערוגה זו מחוברת, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו". ושם ע"ב נאמרה על שתי הבבות. 62) כלומר, תרומתו משנתלשו ולמפרע. שם, על האור: מחוברים על תלושים, ותוספתא תרומות פ"ב (הובאה בגמרא שם), על האומר: תלושים על מחוברים. 63) שאם לא הביאו שליש, פטורים הם מתרומות ומעשרות (למעלה פ"ב הלכה י). ואפילו אם הפריש מהם תרומות ומעשרות, אין דבריו קיימים (ירושלמי תרומות תחילת פרק ט). ואף־על־פי שאמר: לכשיתלשו שיביאו שליש, הרי אין זה בידו לגמרם, ודלא כר' אליעזר בן יעקב בקידושין שם, הסובר שגם באופן זה תרומתו תרומה, משום שסובר, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

י. אֵין תּוֹרְמִין מִן הַלַּח עַל הַיָּבֵשׁ, וְלֹא מִן הַיָּבֵשׁ[64] עַל הַלַּח; וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. כֵּיצַד? לִקֵּט יָרָק הַיּוֹם וְלִקֵּט מִמֶּנּוּ לְמָחָר - אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן דַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּר שְׁנֵי יָמִים. וְכֵן יָרָק שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּר שְׁלֹשָׁה יָמִים, כְּגוֹן הַמְּלָפְּפוֹנוֹת, כֹּל שֶׁלִּקֵּט בִּשְׁלֹשֶׁת יָמִים - מִצְטָרֵף, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה. יָרָק שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּר יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וְלִקֵּט בְּשַׁחֲרִית וְלִקֵּט בָּעֶרֶב - תּוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה.

64) תוספתא שם פ"ד.

יא. אֵין תּוֹרְמִין מִפֵּרוֹת שָׁנָה זוֹ[65] עַל פֵּרוֹת שָׁנָה שֶׁעָבְרָה, וְלֹא מִפֵּרוֹת שָׁנָה שֶׁעָבְרָה עַל פֵּרוֹת שָׁנָה זוֹ. וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ תְּרוּמָה[66]; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁנָה שָׁנָה[67]. לִקֵּט[68] יָרָק[69] עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] עַד שֶׁלֹּא בָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ, וְחָזַר וְלִקֵּט אַחַר שֶׁבָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה; שֶׁזֶּה חָדָשׁ, וְזֶה יָשָׁן. וְכֵן אִם לִקֵּט[71] אֶתְרוֹג[72] בְּעֶרֶב חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט עַד שֶׁלֹּא בָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ, וְחָזַר וְלִקֵּט אֶתְרוֹג אַחֵר מִשֶּׁבָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה. מִפְּנֵי שֶׁאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשְׂרוֹת תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וִירָקוֹת[73], וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[74] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשְׂרוֹת הָאִילָן[75].

65) תרומות פ"א משנה ה, ותוספתא שם פ"ב. 66) משנה שם. 67) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". עיין בכורות נג: וספרי פרשת ראה שם. 68) תוספתא שם, והובאה בראש השנה יב. 69) שבו הולכים אחר לקיטה (פ"א מהלכות מעשר שני הלכה ד). 70) אחד בתשרי, שהוא ראש השנה למעשר התבואה והירקות (להלן). 71) ראש השנה יד: 72) שהוא כירק לענין זה, שהולכים בו אחר לקיטה (שם הלכה ה). 73) משנה שם ב. 74) כבית־הלל במשנה שם. 75) גם אתרוג בכלל. ואף־על־פי שלענין לקיטה דינו כירק, - לענין שנת המעשר, דינו כאילן (שם טו.).

יב. אֵין תּוֹרְמִין פֵּרוֹת הָאָרֶץ עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ[76], וְלֹא מִפֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ. [וְלֹא מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ עַל פֵּרוֹת סוּרְיָא[77], וְלֹא מִפֵּרוֹת סוּרְיָא עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ.] וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה[78], כְּגוֹן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפְאָה[79], אוֹ פֵּרוֹת שֶׁנִּתְרְמָה תְּרוּמָתָן עַל פֵּרוֹת שֶׁחַיָּבִין בִּתְרוּמָה, וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁחַיָּבִין בִּתְרוּמָה עַל פֵּרוֹת הַפְּטוּרִין. וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ תְּרוּמָה.

76) תרומות פ"א משנה ה. וכתב בפירוש המשנה שם: "הטעם בזה אמרו: "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ" (ויקרא כז, ל), ואף־על־פי שאלו הכתובים שהביאו ראיה מהם, יש מהם שבאו במעשר, ויש מהם שבאו בתרומת מעשר, אין בזה קושיא לפי שאנחנו נביא ראיות מן הפסוקים שבאו בתרומות על המעשרות, ובפסוקים שבאו במעשרות על התרומות, לפי שענין אחד כולל אותם, והוא שיוציא מזה מה שחייב בו מן החק". ויש אומרים שאפילו אם באו לארץ לפני מירוח ונתמרחו בארץ שחייבים במעשרות מן התורה (ראה למעלה פ"א הלכה כב) - אין תורמים בהם על פירות ארץ ישראל, ולא מפירות ארץ ישראל עליהם (משנה ראשונה שם). 77) תוספתא תרומות פ"ב. 78) משנה שם. 79) שם. ושם נוסף גם "הפקר".

יג. הַמַּפְרִישׁ[80] תְּרוּמָה[81] מִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[82] אוֹ מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי[83] וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ[84] עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

80) תרומות פ"א משנה ה "אין תורמין כו' ממעשר ראשון שלא ניטלה (כנוסחת ספרים אחרים) תרומתו, ולא ממעשר שני והקדש שלא נפדו (כנוסחת ספרים אחרים)". וראה להלן. 81) היינו תרומה גדולה. 82) היינו תרומת מעשר. והמדובר במעשר ראשון שהפריש מן הכרי לפני שהפריש תרומה גדולה, שחייב להפריש ממנו גם תרומה גדולה וגם תרומת מעשר (למעלה פ"ג הלכה יג) ומכיון שניטלה ממנו תרומת מעשר, אינו יכול להפריש ממנו תרומה גדולה, לפי שיש לכהן באותו מעשר חוק וזכות והיא תרומת מעשר. אבל אם ניטלה ממנו תרומת מעשר, יכול להפריש ממנו תרומה גדולה. ועיין ראב"ד וכסף־משנה ופירוש המשנה ו'תוספות יום־טוב' שם. 83) שהפרישו לפני שהפריש תרומה גדולה. 84) שהקדש פטור מן המעשרות, וגם מעשר שני ממון גבוה הוא (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז). אבל אם נפדו, מפריש מהם תרומה גדולה, ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה ג.

יד. אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁהוּא חַיָּב מִן הַתּוֹרָה[85] עַל דָּבָר שֶׁהוּא חַיָּב מִדִּבְרֵיהֶן, וְלֹא מִן הַמְחֻיָּב מִדִּבְרֵיהֶן עַל הַחַיָּב מִן הַתּוֹרָה; וְאִם תָּרַם[86] - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[87], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[88].

85) נלמד מדמאי פ"ה משניות י־יא, גבי עציץ נקוב ואינו נקוב, ודמאי וודאי, המובאות להלן הלכות טז־יז (כסף־משנה ורדב"ז). 86) זה מוסב רק על הדין השני, כשתרם מן המחויב מדרבנן על המחויב מן התורה (כסף־משנה, וראה להלן). 87) שהכהן מותר לאכלה ואין צורך להוציא עליה תרומות ומעשרות, הואיל וכל חיובה אינו אלא מדרבנן. 88) על החייב בתרומה מן התורה, שהרי מדאורייתא אין תרומתו תרומה, מאחר שהפריש מזה שאינו מחויב אלא מדרבנן. ואילו מן התורה הוא פטור, והרי זה כמפריש מן הפטור על החיוב. ואם הפריש מדבר שהוא חייב בתרומה מן התורה על דבר שהוא חייב מדבריהם - הרי זו תרומה, והדבר שחייב מדבריהם מותר באכילה, אבל התרומה עצמה אסורה באכילה, מאחר שהיא חייבת בתרומה מן התורה, ותרומה זו אינה אלא מדרבנן ואינה פוטרת את זה שהוא טבל מן התורה, כמפורש להלן הלכה טז.

טו. עָצִיץ נָקוּב[89] - הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ[90]. וְכַמָּה יְהֵא בַּגֶּקֶב? כְּדֵי שֹׁרֶשׁ קָטָן[91], וְהוּא פָּחוֹת מִכְּזַיִת[92]. זָרַע תְּבוּאָה בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב[93] וְהֵבִיאָה שְׁלִישׁ, וְאַחַר כָּךְ נִקְּבוֹ וְנִגְמְרָה הַתְּבוּאָה וְהוּא נָקוּב - הֲרֵי הוּא כְּצוֹמֵחַ בְּשֶׁאֵינוֹ נָקוּב, עַד שֶׁיִּקָּבֵנוּ קֹדֶם שֶׁיָּבִיא שְׁלִישׁ.

89) דמאי שם משנה י. 90) כאילו צמח הפרי בארץ. 91) עוקצין פ"ב משנה י. 92) כן נראה בשבת צה: 93) מנחות ע. וירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב (כסף־משנה).

טז. הַתּוֹרֵם מִפֵּרוֹת הַגְּדֵלִין בָּאָרֶץ[94] עַל הַגְּדֵלִין בְּעָצִיץ נָקוּב, אוֹ מִפֵּרוֹת עָצִיץ נָקוּב עַל הַגְּדֵלִין בָּאָרֶץ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[95]. תָּרַם מִשֶּׁאֵינוֹ נָקוּב עַל הַנָּקוּב - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[96], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[97]. תָּרַם מִן הַנָּקוּב עַל שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[98], וְלֹא תֵּאָכֵל[99] עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִמָּקוֹם אַחֵר[100].

94) דמאי שם. 95) ששניהם מן התורה. 96) ואין צריך להוציא עליה תרומות ומעשרות, כמו בהלכה השניה, מפני שמן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות כלל (רע"ב). 97) על הנקוב, לפי שהפריש מן הפטור (שאין העציץ שאינו נקוב מחוייב בתרומות ומעשרות מן התורה) על החייב. 98) ואין צריך לחזור ולתרום ולהפריש ממה שאינו נקוב, שתרומה שלו מדרבנן היא, והרי הפריש כבר (רש"י ביבמות פט:). 99) לכהן, לפי שהוא כמו טבל ואסור לכהן לאכול, שכל דבר בגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומה מן התורה (פירוש המשניות). 100) כן הוא ביבמות שם, וקידושין מו:. ואין להפריש ממנה עצמה, שיש לחשוש שמא יאכלו זרים את השיריים, ובאמת כולה תרומה מדרבנן, ואסורה לזרים (תוספות יבמות שם, ד"ה ממקום אחר).

יז. הַתּוֹרֵם[101] מִן הַדְּמַאי עַל הַדְּמַאי[102] וּמִן הַדְּמַאי עַל הַוַּדַּאי - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[103], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[104] מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[105]. תָּרַם מִן הַוַּדַּאי עַל הַדְּמַאי - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[106], וְלֹא תֵּאָכֵל[107] עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[108].

101) דמאי שם משנה יא. והיינו תרומת מעשר, שהרי על תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ, ולא גזרו עליה גזירות דמאי, כמפורש להלן פ"ט מהלכות מעשר הלכה א (תפארת ישראל שם). 102) שאפשר ששניהם פטורים, ואפשר ששניהם חייבים, ואפשר שאחד מהם פטור ואחד מהם חייב. 103) ומותר באכילה לכהן. ב"דמאי על הודאי" מותרת ממה־נפשך: אם היא פטורה (שהופרשו ממנו תרומות ומעשרות) הרי היא מותרת באכילה, ואם היא חייבת בתרומות ומעשרות, הרי היא תרומה ותקנה גם את הודאי (משנה ראשונה). וב"דמאי על הדמאי" גם כן מותרת, אף־על־פי שיש לחשוש שמא היא חייבת והשניה פטורה - כיון שאיסור דמאי אינו אלא מדרבנן, כי מן התורה סומכים על "רוב עמי הארץ מעשרין הן" - כיון שנקרא עליה שם תרומה לא החמירו חכמים לאסרה לכהן, כפי שלא גזרו איסור דמאי על חלת עם הארץ, כמפורש בדמאי פ"א משנה ג, ולהלן פי"ג מהלכות מעשר הלכה יג (תוספת הגרע"א שם). 104) שמא היתה התרומה פטורה, והרי זה מן הפטור על החיוב. 105) מן הודאי על הודאי, ומן הדמאי הזה (הנתרם) עליו ממנו ולא מדמאי אחר עליו. 106) והדמאי מתוקן לאכילה ממה־נפשך: אם הוא טבל, הרי הוא נפרש. ואם היה פטור, הרי הוא פטור.

107) לכהן. 108) שמא היה הדמאי פטור, ונמצא שהפריש מן החיוב על הפטור שאין תרומתו תרומה (למעלה הלכה יב). [וכאן לא כתב רבינו "ממקום אחר", כי רק בתורם מעציץ נקוב על שאינו נקוב אין לתרום ממנו עצמו, שמא יבואו זרים לאכול את השיריים, כי יחשבו שזו חייבת וזו פטורה לגמרי, ובאמת זו חייבת מן התורה וזו חייבת מדרבנן, ואם כן כולה תרומה מדרבנן ואסורה לזרים (ראה למעלה הלכה טז), אבל בדמאי שספק הוא, לא יבואו להתיר השיריים, כי ידעו שחוזרים ותורמים רק מספק]. ואדרבה אם יתרום ממקום אחר לא יצא לעולם מידי תקלה, כי מאחר שזה ספק, אם־כן התרומה שממקום אחר אף היא ספק ויצטרכו להפריש עליה שוב ממקום אחר וכו' (תוספות חדשים).

1 **יח. אֵין תּוֹרְמִין[109] שֶׁבֶּלִים עַל הַחִטִּים[110], וְזֵיתִים[111]**
2 **עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים[112] עַל יַיִן. וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ**
3 **תְּרוּמָה[113]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַטְרִיחַ הַכֹּהֵן לִדְרֹךְ וְלִכְתֹּשׁ[114].**
4 **אֲבָל תּוֹרְמִין שֶׁמֶן[115] עַל הַזֵּיתִים הַנִּכְבָּשִׁין[116], וְיַיִן עַל**
5 **עֲנָבִים לַעֲשׂוֹתָן צִמּוּקִין[117]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְתוֹרֵם**
6 **מִשְּׁנֵי מִינִין[118] שֶׁאֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה מִן הַיָּפֶה עַל**
7 **הָרַע[119]. וְכֵן תּוֹרְמִין מִזֵּיתֵי שֶׁמֶן עַל זֵיתֵי כֶּבֶשׁ[120],**
8 **אֲבָל לֹא מִזֵּיתֵי כֶּבֶשׁ[121] עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן. מִיַּיִן שֶׁאֵינוֹ**
9 **מְבֻשָּׁל[122] עַל הַמְבֻשָּׁל[123], אֲבָל לֹא מִן הַמְבֻשָּׁל עַל**
10 **שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל. מִן הַצָּלוּל[124] עַל שֶׁאֵינוֹ צָלוּל, אֲבָל**
11 **לֹא מִשֶּׁאֵינוֹ צָלוּל עַל הַצָּלוּל. מִתְּאֵנִים עַל**
12 **גְּרוֹגָרוֹת[125] בְּמִנְיָן[126], מִגְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים**
13 **בְּמִדָּה[127], אֲבָל לֹא תְּאֵנִים עַל גְּרוֹגָרוֹת בְּמִדָּה, וְלֹא**
14 **גְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְרֹם לְעוֹלָם בְּעַיִן**
15 **יָפָה. וְתוֹרְמִין חִטִּים עַל הַפַּת[128], אֲבָל לֹא מִן הַפַּת -**
16 **עַל הַחִטִּים לְפִי חֶשְׁבּוֹן[129]. וּבְכָל אֵלּוּ, אִם תָּרַם -**
17 **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[130].**

109) תרומות פ"א משנה ד. 110) לאחר שנגמרה מלאכתן. "ולשון ספרי (פרשת קרח, במדבר יח, כז) שומע אני יתרום שבלים על חטים וענבים על יין וזיתים על שמן, תלמוד־לומר כדגן מן הגורן, מן הגמור" (פירוש המשניות שם). 111) העומדים לשמן. 112) העומדים לעשות מהן יין. 113) משנה שם, כדעת בית־הלל. 114) ירושלמי שם. ומה שכתב למעלה הלכה ד, שאם תרם מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, תרומתו תרומה - שם המדובר כשעשה כן מדעתו של הכהן (ר"ש שם). 115) תרומות שם משנה ט. 116) השרויים במים ובמלח. 117) בירושלמי (פ"א הלכה ה) מקשה: "הא תנינן הפרד הצמוקים והחרובין, משיעמיד ערימה (וראה להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יב) רבי יוסי בן יוסי בשם רבי יצחק בן לעזר, אין לך אסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו אלא גורן ויקב בלבד", וראה למעלה הלכה ד. 118) שהרי ענבים ויין הם שני מינים (עבודה זרה סו.). 119) שתורמין מזה על זה (למעלה הלכה ג). (ועיין "משנה ראשונה" בתרומות שם מ"ד, ודבריו צריכים תיקון). 120) שם פ"ב מ"ו. וז"ל רבינו בפירוש המשנה שם: "זיתי שמן הם הזיתים המוכנים להוציא שמנם, כי שמנם הרבה, וטוב משמן הזיתים שאינם ראויים אלא לכבישה, למיעוט שמנם, וה' יתברך אמר בהרימכם את חלבו ממנו, וחלבו הוא הטוב והיפה שבו, כמו שאמר ואכלו את חלב הארץ". 121) שזהו מן הרע על היפה, ואסור לתרום (למעלה שם). 122) משנה שם. 123) שיין שאינו מבושל, טוב יותר מן המבושל. 124) כן הוא בתוספתא תרומות פ"ד (הוצאת הגר"ש ליברמן עמוד 123 10) לפי הנוסחאות שלפנינו (ועיין בכסף־משנה). 125) כשיש שם כהן (למעלה הלכה א). 126) מנחות נד: וירושלמי תרומות פ"ב הלכה ד, וכן יש להגיה בתוספתא שם תחילת פרק ד. ואינו תורם תאנים על הגרוגרות במדה, כדלהלן, לפי שהנפח של התאנים גדול יותר מן הנפח של הגרוגרות, ונמצא ממעט בתרומה. [ואין הכוונה שמודד ומונה גם את התרומה וגם את הדבר הנתרם, שהרי "אין תורמין תרומה זו (= תרומה גדולה) לא במדה, לא במשקל ולא במנין" (למעלה פ"ג הלכה ד), אלא שמודד ומונה את התרומה בלבד, אבל לא את הדבר הנתרם, ונמצא שתורם באומד]. 127) שגרוגרות שהן יבשות עולות במדה יותר, ונמצא תורם בעין יפה. 128) תוספתא שם. לדעת הכסף־משנה שהיינו משום שחיטים יפות הן לגבי פת, שהרי יכול לעשות מהם מה שירצה, ועוד שמתקיימות יותר (וראה למעלה הלכה א). ואינו ממעט בתרומה, בניגוד לתורם מן הפת על החיטים דלהלן. 129) בספרי רבינו המגוהים "אלא לפי חשבון" (כסף־משנה). וכן הוא במעשה רוקח בשם כ"י, וכ"ה בעוד כמה כתבי־יד (תוספתא כפשוטה). וכן הנוסחא בתוספתא שם. והיינו, שתורם לפי חשבון החיטים שבפת, ולא לפי חשבון הנפח של הפת עצמו, ונמצא תורם בעין יפה. 130) שהרי התורם ועלה בידו אחד משש ואחד - תרומתו תרומה (למעלה פ"ג הלכה ו), וגם התורם מן הרע על היפה - תרומתו תרומה (למעלה הלכה ג).

18 **יט. אֵין תּוֹרְמִין[131] שֶׁמֶן עַל הַזֵּיתִים הַנִּכְתָּשִׁין[132],**
19 **וְלֹא יַיִן עַל עֲנָבִים הַנִּדְרָכוֹת[133]; שֶׁזֶּה דּוֹמֶה לְתוֹרֵם[134]**
20 **מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה**
21 **מְלַאכְתּוֹ. וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְיַחֲזֹר**
22 **וְיִתְרֹם[135] מִן הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן. הָרִאשׁוֹנָה**
23 **מְדַמַּעַת[136] בִּפְנֵי עַצְמָהּ[137], וְהָאוֹכְלָהּ[138] - חַיָּב עָלֶיהָ**
24 **כִּשְׁאָר תְּרוּמוֹת גְּמוּרוֹת[139]; אֲבָל לֹא מִן הַשְּׁנִיָּה[140].**

131) תרומות פ"א משנה ח. 132) היינו שנכתשו במכתש לעשות מהן שמן, ולא נגמרה מלאכתן. 133) שנדרכו לעשות יין, ולא נגמרה מלאכתן. 134) בזה רצה רבינו להבדיל בין התורם משמן על זיתים הנכתשין, ויין על ענבים הנדרכות, שתרומתו תרומה ויחזור ויתרום, כדלהלן, לבין התורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, שתרומתו תרומה (למעלה הלכה ד) ולא אמרו שיחזור ויתרום, שבדבר שלא נגמרה מלאכתו כלל, לא חששו חכמים שמא יוסיף לעשות כן, שהרי הכל יודעים שאין תורמין על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל הזיתים הנכתשים והענבים הנדרכות, שכבר התחילה בהם מלאכת השמן והיין עלולים לבוא בהם לידי טעות, ולתרום עליהם

לפני שנגמרה כל מלאכתם (משנה ראשונה). 135) משנה שם. וראה למעלה. 136) אם נתערבה בחולין, ואין שם מאה כנגד התרומה, הכל תרומה, ראה להלן פי"ג הלכה ב. 137) כן הוא במשנה [והכוונה להוציא ממה שנאמר בפ"ג שם משנה א, בתורם חבית של יין ונמצאת של חומץ: "אם ספק (אם החמיצה לפני ההפרשה או לאחריה) תרומה ויחזור ויתרום, הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה וכו' וכן השניה" (הובא להלן הלכה כב) - שכיון ששתי התרומות הן ספק, אין כל אחת ואחת מהן מדמעת בפני עצמה, עד שיפלו שתיהן לתוך אותם החולין (להלן הלכה כג), אבל בנידון שלפנינו, שאין כאן ספק, ושהראשונה תרומה מן התורה והשניה אינה אלא מדרבנן - הראשונה מדמעת בפני עצמה והשניה אינה מדמעת כלל]. 138) זר האוכלה. 139) להלן פ"ו הלכה ו. 140) שאינה אלא מדרבנן כנ"ל.

כ. מִי שֶׁתָּרַם שֶׁמֶן[141] עַל זֵיתִים שֶׁדַּעְתּוֹ לְאָכְלָן[142], אוֹ זֵיתִים עַל זֵיתִים וְדַעְתּוֹ עַל הַכֹּל לַאֲכִילָה, אוֹ שֶׁתָּרַם יַיִן עַל עֲנָבִים שֶׁהֵם לַאֲכִילָה, אוֹ עֲנָבִים עַל עֲנָבִים וְהַכֹּל לַאֲכִילָה, וְנִמְלַךְ לְדָרְכָן[143], וְדָרַךְ הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים שֶׁכְּבָר תָּרַם עֲלֵיהֶם - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִתְרֹם[144].

141) תרומות פ"א משנה ט. 142) והרי נגמרה מלאכתם, כיון שאין רוצים להוציא מהם שמן. 143) שאותם הזיתים חזרו כאילו לא נגמרה מלאכתם (פיה"מ שם). 144) פעם שניה, לפי שכשהוציא התרומה כל אחד מהם נגמרה מלאכתן היה באותה שעה לפי כוונתו (שם).

כא. אֵין תּוֹרְמִין חֹמֶץ עַל יַיִן[145], אֲבָל תּוֹרְמִין יַיִן עַל חֹמֶץ; שֶׁהַיַּיִן וְהַחֹמֶץ מִין אֶחָד הֵן[146]. (הָיָה[147] בְּלִבּוֹ לִתְרֹם מִן הַיַּיִן עַל הַיַּיִן, וְנִמְצָא בְּיָדוֹ חֹמֶץ - אֵינָהּ תְּרוּמָה.)[148] הָיָה בְּלִבּוֹ לִתְרֹם חֹמֶץ עַל חֹמֶץ[149], וְנִמְצָא הַחֹמֶץ שֶׁתָּרַם יַיִן - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[150].

145) תוספתא תרומות פ"ד. שזהו תורם מן הרע על היפה ואין תורמין כן לכתחילה, כמבואר למעלה הלכה ג. ועיין בבא בתרא פד: 146) כחכמים שם ולא כרבי. וראה למעלה שם, שהכל תלוי בכלאים. 147) בספרים אחרים אין קטע זה. אבל זו היא הגירסה הנכונה. כמו שכתב הכסף־משנה, וכן הוא בתוספתא תרומות שם, ועיין בבא בתרא צו. 148) אף־על־פי שיין וחומץ מין אחד, כיון שנתכוין לתרום מן היפה ועלה בידו מן הרע, הרי היא תרומה בטעות ואינה תרומה (כסף־משנה). וכן כתבו התוספות שם פד: ד"ה יין וחומץ. 149) "כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו, והוא גם כן שם בתוספתא, אלא שהיא כתובה בשיבוש" (כסף־משנה). 150) כיון שהיה בלבו לתרום מן הרע על הרע, ועלה בידו מן היפה על הרע, והרי הם מין אחד (שם). אבל צריך עיון ממה שכתב רבינו למעלה פ"ג הלכה ה: "נתכוין לתרום אחד מששים ועלתה בידו אחד מחמשים - אינו תרומה". הרי שאם נתכוין לתרום בעין רעה ועלה בידו במדה טובה הימנה, אינה תרומה. [ואם נתכוין לתרום אחד מעשרה ועלתה בידו אחד מששים (= עין רעה), תרומתו תרומה (למעלה שם), ואילו למעלה בתרם מן החומץ על היין בטעות - אינה תרומה).

כב. הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן[151] עַל הַיַּיִן, וְנִמְצָא חֹמֶץ: אִם יוֹדֵעַ שֶׁהָיְתָה חֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תְּרָמָהּ - אֵינָהּ תְּרוּמָה[152]; וְאִם אַחַר שֶׁתְּרָמָהּ הֶחְמִיצָה - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה[153]; וְאִם סָפֵק - תְּרוּמָה[154], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם. וְכֵן הַתּוֹרֵם קִשּׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה[155], אֲבַטִּיחַ וְנִמְצָא סָרוּחַ, אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ נְקוּבִין[156]. תָּרַם חָבִית[157] שֶׁל יַיִן וְנִמְצֵאת מְגֻלָּה שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹתָהּ[158] - תְּרוּמָה, וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[159] שְׁנִיָּה. וְאֵין אַחַת מִשְּׁתֵיהֶן מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהָאוֹכֵל אַחַת מִשְּׁתֵיהֶן - אֵינוֹ חַיָּב חֹמֶשׁ.

151) תרומות פ"ג משנה א. 152) שהתרומה היתה בטעות, הואיל והוא נתכוין ליין, וראה בהלכה הקודמת. 153) שבשעת הרמה היה יין. 154) כל איסורי תרומה עליה מספק, אך הטבל לא נתקן בזה, שמא היתה חומץ עד שלא נתרמה. 155) משנה שם. ומשמע מלשון רבינו שדין אחד להם, כמו בתורם יין ונמצא חומץ, שאם היתה מרה עד שלא תרמו אין תרומתו תרומה, אלא שכאן מדובר בספק, אם היתה מרה בשעת הרמת התרומה, או שנעשית מרה אחר כך, מחמת עיפוש. ועיין בתוספות יבמות פט. ד"ה קישות, שכתבו שהמדובר אפילו בידוע שהיתה מרה קודם, תרומתו תרומה. וחילקו בין יין וחומץ שהם שני שמות, לפיכך היא טעות יותר ואינה תרומה, לבין קישות ונמצאת מרה שאינה טעות כל כך. 156) שיש בו נקב ויש בו חשש שמא נקר בו הנחש והטיל ארס (ירושלמי שם). 157) תוספתא תרומות פרק ד (הוצ' ליברמן עמ' 421). 158) מפני הסכנה (פי"ב מהלכות רוצח הלכה ב). 159) לפי הביאור שלמעלה, זהו במקרה שלא ידוע אם הפגמים היו לפני הרמת התרומה או לאחריה, ולפיכך מספק הרי היא תרומה ויחזור ויתרום.

כג. כֵּיצַד? נָפְלָה אַחַת מֵהֶן[160] עַל הַחֻלִּין - אֵינָהּ מְדַמַּעַת[161]; נָפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדַמַּעַת; נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד - מְדַמְּעוֹת בַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[162]. וְכֵן אִם אָכַל זָר שְׁתֵּיהֶן - מְשַׁלֵּם בַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן וְחֻמְשָׁהּ[163]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה בִּשְׁתֵּיהֶן? נוֹתְנָן לְכֹהֵן אֶחָד וְנוֹטֵל מִן הַכֹּהֵן דְּמֵי הַגְּדוֹלָה[164].

160) תרומות פ"ג משנה ב. 161) אפילו אם נפלה בפחות ממאה חלקים מחולין. 162) "אם היתה כו' האחת גדולה מן האחרת ויהיה האחת על דרך הדמיון סאה ובשניה סאתים, ונפלו השלש סאין בחולין צריכים אלו לדעת שיעור אותן חולין, ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהם והיא קטנה שבשתיהן, ואם היו באותה חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע" (פירוש המשנה שם). 163) שהשיעור הקטן בכל אופן תרומה ומשלם חומש. 164) שהכהן אינו יכול להוציא ממנו את הגדולה מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

כד. הַבּוֹדֵק אֶת הֶחָבִית[165] וְהִנִּיחָהּ לְהַפְרִישָׁהּ תְּרוּמָה

עַל אֲחֵרִים עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ תְּרוּמָה וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן, וּלְאַחַר זְמַן בְּדָקָהּ וּמְצָאָהּ חֹמֶץ: מֵעֵת שֶׁבְּדָקָהּ תְּחִלָּה עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים - וַדַּאי יַיִן, וְכָל יַיִן שֶׁחָשַׁב אוֹתָן הַיָּמִים שֶׁהַתְּרוּמָה שֶׁלּוֹ בְּחָבִית זוֹ - הֲרֵי הוּא מְתֻקָּן; מִכָּאן וְאֵילֵךְ - סָפֵק[166], וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה שְׁנִיָּה.

165) תוספתא שם, והובאה בבבא בתרא צו. וכדעת רבי יוחנן שם. 166) שמא כבר החמיץ, ונמצא שהפריש תרומה מן החומץ על היין בטעות, ואינה תרומה.

כה. בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים[167] צָרִיךְ לִבְדֹּק[168] אֶת הַיַּיִן שֶׁהִנִּיחוּ לְהַפְרִישׁ עָלָיו שֶׁמָּא הֶחְמִיץ. וְאֵלּוּ הֵן: בַּקָּדִים שֶׁל מוֹצָאֵי הֶחָג[169], וּבְהוֹצָאַת הַסְּמָדַר[170], וּבְשָׁעַת כְּנִיסַת מַיִם לַבֹּסֶר[171]. וְיַיִן מִגּוּתוֹ - מַפְרִישִׁין עָלָיו בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא יַיִן [עַד] אַרְבָּעִים יוֹם[172].

167) גיטין לא. במשנה. 168) שמא החמיץ ואין תורמין מן החומץ על היין, אבל בשאר ימות השנה מפריש עליו בחזקת שהוא יין. 169) כשמנשבת רוח קדים במוצאי חג הסוכות. 170) "כתום (ה)פרח וענביו נראים באשכול כסדרן" (רש"י שם). 171) משנה שם, כנוסחת הערוך ורש"י ותוספות שם. ורצה לומר: כשלחלוחית נכנסת וגדילה בתוך הבוסר (שהוא כפול הלבן) שיכול לעצור מהן כל שהוא, היינו כניסת מים. לשון אחר, היו כותשים הענבים כשהן בוסר, ונותנין לתוכן מים ונעשים חומץ לטיבול (רש"י שם). 172) כן צריך להיות. וכן הוא בתוספתא שם, ובירושלמי גיטין סוף פרק ג, והיינו משום שאינו רגיל להחמיץ תוך ארבעים יום (כסף־משנה).

כו. הַמַּנִּיחַ פֵּרוֹת[173] לְהִיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ[174] תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף[175], אִם הִפְרִישׁ[176] - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת קַיָּמִין[177]. מְצָאָן שֶׁאָבְדוּ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ לְכָל מַה שֶׁתִּקֵּן שֶׁמָּא לֹא הִפְרִישׁ עֲלֵיהֶן אֶלָּא אַחַר שֶׁאָבְדוּ. לְפִיכָךְ מַפְרִישׁ תְּרוּמָה שְׁנִיָּה[178].

173) משנה שם. 174) כולם. 175) בסמוך, ראה למעלה פ"ג הלכה יז. 176) בדיעבד. [ומה שאמרו במשנה שם: "מפריש עליהם", דהיינו לכתחילה, אינו אלא במעשר שני שנזכר שם, שלדעת רבינו אין צורך במוקף אלא בתרומה גדולה (שם) ובתרומת מעשר לתלמידי חכמים (שם הלכה כ), אבל מעשר ראשון מפריש אף שלא מן המוקף (פ"א מהלכות מעשר הלכה ו) ופשוט שהוא הדין למעשר שני (ועיין בכסף־משנה בהלכות מעשר שם). ואמנם שם פ"ז הלכה ד, העתיק רבינו כלשון המשנה: "מפריש עליהם", ועיין תוספות שם ד"ה המניח]. 177) ותרומתו תרומה. 178) מספק. ראה להלן. שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מי הם הראויים לאכול תרומה ותרומת מעשר, והראוי להאכיל ולפסול.

א. תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים[2], בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, הֵם וְעַבְדֵיהֶם הַכְּנַעֲנִים[3] וּבְהֶמְתָּן[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ וְגוֹמֵר. עֶבֶד כֹּהֵן שֶׁבָּרַח[5] וְאִשֵּׁת כֹּהֵן שֶׁמָּרְדָה[6] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים, בין גדולים בין קטנים... הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן, שנאמר וכהן כי יקנה נפש קניין כספו".

ומוסיף: "עבד שברח ואשת כהן שמרדה, הרי אלו אוכלין". ועניינו בפנימיות העניינים הוא שהקב"ה נקרא כהן (סנהדרין לט.) וכל יהודי הוא עבד כהן, ולכן גם אם מסיבה כלשהי תקפו יצרו והביאו למצב של "עבד כהן שברח", עד שנדמה לו שאינו תחת אדונו עוד, בכל זאת "הרי אלו אוכלין" כי "ישראל אע"פ שחטא, ישראל הוא". ולא עוד אלא שזה שאוכל משל הקב"ה גורם שניצוצי הקדושה שבזה יעוררוהו ויפעלו עליו לחזור למצבו הקודם. ובזה מודגש גם־כן עניין האחדות שבתרומה - אחדותם של בני ישראל עם הקב"ה בכל מעמד ומצב שבו יהיו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ד)

2) פשוט בכמה מקומות (כסף־משנה). 3) 'ספרא' פרשת אמור פ"ה ה"א. 4) יש אומרים שלא הותר לה אלא כרשיני תרומה שעיקרם למאכל בהמה (ראה למעלה פ"ה ה"ב), אבל דבר שעיקרו למאכל אדם, אסור לתת לבהמה. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ו, על הפסוק "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "הם אוכלים ואין בהמה אוכלת, יכול לא תאכל בכרשינים? תלמוד לומר: נפש". ועי' ר"ש ורע"ב בתרומות פי"א מ"ט. וראה ב'משנה למלך' כאן. וראה להלן פ"ט ה"ז, ופי"א הכ"ח. 5) גיטין יב, ב. ותוספתא תרומות פ"י. 6) על בעלה (גיטין, שם). 7) בתרומה, שהם קנינו של כהן.

ב. תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה[8] - אֵין אוֹכֵל אוֹתָהּ אֶלָּא כֹּהֵן מְיֻחָס[9]; אֲבָל כֹּהֲנֵי חֲזָקָה[10] - אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶן בִּלְבַד[11]. וּתְרוּמָה טְהוֹרָה - בֵּין תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בֵּין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶן - אֵינָהּ נִתֶּנֶת אֶלָּא לְכֹהֵן תַּלְמִיד חָכָם[12]; מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה טְמֵאָה, וְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[13]. לְפִיכָךְ נוֹתְנִין תְּרוּמָה טְמֵאָה[14] לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[15].

8) שחייבים להפרישה מן התורה. 9) שיש לו עדי יוחסין או כתב המתייחס שהוא כהן ודאי (כתובות כד:). 10) שהוחזקו כהנים ואין בית־דין יכולים להוציא דבר מחזקתו, אבל אין להם לא עדי יחוס ולא כתב יחוס (רש"י שם). 11) היינו תרומה שאין חייבין בה אלא מדברי סופרים (שם כה.). 12) ראה להלן. 13) בחולין קל, ב: "אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מנין שאין נותנים מתנה לכהן עם־הארץ? שנאמר (דברי הימים־ב לא, ד): "ויאמר לעם לישבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים

למען יחזקו בתורת ה'", כל המחזיק בתורת ה' - יש לו מנת. ושאינו מחזיק בתורת ה' - אין לו מנת". אבל בחלה פ"ד מ"ט "ואלו ניתנין לכל כהן, החרמים והבכורות וכו' ושמן שריפה", וב"ירושלמי' שם על המשנה הקודמת (בחלת חוצה לארץ) "וניתנת לכל כהן" - אמרו: "בין לכהן חבר, בין לכהן עם־הארץ", ואם כן גם "ניתנין לכל כהן" שבמשנה השניה, היינו בין כהן חבר בין כהן עם־הארץ. ומתוך זה למד רבינו, שמה שאמרו אין נותנין מתנות אלא לכהן חבר, אינו אלא על דרך הטוב והיפה, אבל שיהיה אסור לתתם לעם הארץ, לא שמענו, וכן פירש במשנה שם. ומתוך זה שהזכירה המשנה שם רק דברים שאין בהם טומאה וטהרה, ובכללם גם שמן שריפה, היינו שמן של תרומה טמאה, למד רבינו שתרומה גדולה, תרומת מעשר וחלה טהורות, אסור לתתם לכהן עם־הארץ, שמא יטמאם ויאכלם בטומאה, עיי"ש בפירוש המשנה. 14) ויטמאנה ואחר־כך יאכלנה. [ואף־על־פי שתרומה טמאה אין עם־הארץ חשוד לאכלה (ראה להלן) — עם־הארץ אינו מחזיק עצמו לטמא, וראה להלן — 'אור שמח']. 15) בחלה, שם: "ואלו ניתנין לכל כהן וכו' ושמן שריפה", היינו שמן של תרומה טמאה. וכל כהן, היינו בין כהן חבר בין כהן עם־הארץ, כמבואר למעלה. והראב"ד חולק על זה, ודעתו כדעת ה'תוספות' בחולין שם ד"ה מנין. ואף־על־פי שעם־הארץ אוכל תרומה טהורה שנטמאה על ידו, לפי שאינו סבור שהוא טמא (ראה למעלה) - אינו חשוד לאכול תרומה טמאה ממש, וראה ב'כסף משנה' ('אור שמח').

1 **ג. יִשְׂרְאֵלִית[16] שֶׁנִּשֵּׂאת[17] לְכֹהֵן, אֲפִלּוּ קְטַנָּה בַּת**
2 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18] - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[19] וְחָזֶה**
3 **וָשׁוֹק[20]. וְדִין תּוֹרָה[21] שֶׁתֹּאכַל מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה, שֶׁהֲרֵי**
4 **הִיא קִנְיָנוֹ[22]; אֲבָל אָסְרוּ חֲכָמִים שֶׁתֹּאכַל עַד שֶׁתִּכָּנֵס**
5 **לַחֻפָּה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל[23] תְּרוּמָה לְאָבִיהָ וּלְאַחֶיהָ**
6 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה בְּבֵית אָבִיהָ.**

16) משנה, נדה מד, ב. 17) על־ידי אביה (ראה בהלכה הסמוכה) שהיא אשת איש מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). 18) אבל לפני כן, אין ביאתה ביאה (נדה, שם). 19) אפילו בתרומה דאורייתא, אם נישאה על־ידי אביה. 20) המורמים מקרבן השלמים, שהם נאכלים לכהנים ולנשיהם ולעבדיהם (משנה זבחים נה, א. ופ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ה). 21) כתובות נז, ב. 22) ונאמר (ויקרא כב, יא): "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, הוא יאכל בו" (שם). 23) כדעת עולא, שם.

7 **ד. חֵרֶשֶׁת[24] וְשׁוֹטָה שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת**
8 **בִּתְרוּמָה[25], אֲפִלּוּ הִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[26]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשָּׂא**
9 **חֵרֵשׁ כֹּהֵן חֵרֶשֶׁת[27] וַיַּאֲכִילֻנָּה[28], לְפִיכָךְ גָּזְרוּ שֶׁלֹּא**
10 **תֹּאכַל חֵרֶשֶׁת בַּת יִשְׂרָאֵל כְּלָל.**

24) יבמות קיג, א. 25) בין בתרומה דרבנן ובין בתרומה דאורייתא (שם). 26) שהיא אשת איש גמורה מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). 27) ונישואי חרש אינם תופשים אלא מדרבנן (שם פ"ד ה"ט). 28) תרומה דאורייתא, שהרי תרומה דרבנן היא אוכלת (יבמות, שם). [ובגמרא שם הקשו על זה: "וליכול, קטן אוכל נבלות הוא [ואין מצווין להפרישו]", ומתרץ: "גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת". אבל לפי הסוגיא שם קיד, א - שאף למי שסובר קטן אוכל נבילות אין בית־דין מצווין להפרישו, להאכילו בידים אסור (וכן פסק רבינו בפי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז) - אין מקום לקושיית הגמרא הנ"ל, שהרי על־ידי הנישואין שתיקנו חכמים לחרש וחרשת היא אוכלת תרומה, והרי זה כאילו חכמים נותנים לה בידים (ועי' ריטב"א שם). ועי' 'כסף משנה' ו'מעשה רוקח'].

11 **ה. הַזָּר אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמוֹת[29], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר לֹא**
12 **יֹאכַל קֹדֶשׁ. אֲפִלּוּ הָיָה תּוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. תּוֹשָׁב - זֶה שְׂכִיר**
14 **עוֹלָם[30], שָׂכִיר - זֶה שְׂכִיר שָׁנִים[31]. וְעֶבֶד עִבְרִי[32] - הֲרֵי**
15 **הוּא כְּתוֹשָׁב וְשָׂכִיר[33]. וְכֹהֶנֶת אִשֶּׁת הַזָּר - הֲרֵי הִיא**
16 **כַּזָּר[34]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר - בֵּין הוּא בֵּין אִשְׁתּוֹ[35].**

29) סנהדרין פג, ב. 30) יבמות ע, א. והיינו עבד עברי שמכר עצמו ליתר על שש שנים, שאינו יוצא בשש (פ"ב מהל' עבדים ה"ג) — 'אור שמח'. 31) יבמות, שם. והיינו עבד עברי שמכר עצמו סתם, שיוצא בסוף שש שנים ('אור שמח'). 32) [כלומר, תושב ושכיר שלמעלה הם עבדים עבריים שמכרו עצמם (ראה ב'אור שמח'), שכן קראה אותם התורה (ויקרא כה, לט־מ): "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך וגו' כשכיר כתושב וכו'", ואילו "עבד עברי" הוא זה שמכרוהו בית־דין, שכן קראתו התורה (שמות כא, ב): "כי תקנה עבד עברי"]. 33) אף־על־פי שהוא קבוע אצלו יותר מהם (= מעבדים שמכרו עצמם), שזה שמכר עצמו אסור בשפחה כנענית (פ"ג מהל' עבדים ה"ג) ואילו מכרוהו בית־דין - רבו מוסר לו שפחה כנענית (שם) — 'אור שמח'. 34) משנה, יבמות פה, ב. 35) שם סח, א.

17 **ו. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּזָדוֹן[36] - בֵּין שֶׁהָיָה טָמֵא בֵּין**
18 **שֶׁהָיָה טָהוֹר, בֵּין שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה בֵּין שֶׁאָכַל**
19 **טְמֵאָה[37] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵתוּ בוֹ**
20 **כִּי יְחַלְּלֻהוּ[38]. וְלוֹקֶה עַל אֲכִילָתָהּ[39]. וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
21 **דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל, שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[40]. וְאִם אָכַל**
22 **בִּשְׁגָגָה - מוֹסִיף חֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יֹאכַל**
23 **קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִּׁיתוֹ וְגוֹמֵר.**

36) סנהדרין פג, א. 37) [כן הוא בתוספתא תרומות פ"ו: "באוכלי תרומה לזרים, טהור שאכל את הטהור, וטהור שאכל את הטמא, וטמא שאכל את הטהור, וטמא שאכל את הטמא, כולם במיתה". וכן הוא בפרה פי"א מ"ג: "והאוכלה (= תרומה טמאה) חייב מיתה", והיינו זר האוכלה. ועיי"ש ב'מלאכת שלמה'. ועי' ברש"י גיטין נד, א - ד"ה דאכל, ובגליון הש"ס שם. ובתוספתא כריתות פ"א: "וזר שאכל תרומה טהורה", וטעות־סופר היא, שהרי בתוספתא זבחים פי"ב ליתא "טהורה", וראה 'תוספתא כפשוטה' שם לעמוד 24 137]. 38) ואחריו נאמר: "וכל זר לא יאכל קודש" (סנהדרין, שם). וי"ו של "וכל" מוסיפה על הענין הראשון, ומחברת את הפסוק "ומתו בו" גם לאכילת זר — 'חסדי דוד'

בתוספתא כריתות, שם. ודלא כרב שאמר (סנהדרין, שם), שאינו חייב מיתה, מפני ש"אני ה' מקדשם" הפסיק הענין. ואף־על־פי שמהפסוק הנ"ל "ומתו בו כי יחללוהו", למדו חז"ל (שם) שכהן טמא שאכל תרומה אינו חייב מיתה (ראה להלן פ"ז ה"א), מפני שתרומה טמאה היא מחוללת ועומדת, וכאן חייבו מיתה מאותו הפסוק גם בתרומה טמאה - יש הבדל בין כהן לזר, שלגבי כהן שהוא קדוש ואוכל בתרומה טהורה, זו הטמאה נקראת מחוללת, אבל זר שאינו קדוש, לגביו גם תרומה טמאה אינה מחוללת (רדב"ז כאן, ולחם־משנה בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב). [וזהו מה שאמר הכתוב (שם) "ומתו בו כי יחללוהו, אני ה' מקדשם" - מפני שאני ה' מקדשם, לכהנים (וראה ב'ספורנו' שם), אינם חייבים מיתה על תרומה מחוללת, שלגבם אינה קדושה. אבל "וכל זר לא יאכל קודש" - לגביו כל תרומה, ואפילו טמאה, היא קודש. ומטעם זה אמרו בתרומות פ"ו מ"א, ש"אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה - משלם חומשה" (ראה להלן פ"י ה"ב), שגם בפסוק "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", תרומה טמאה בכלל. ועיי"ש ב'משנה ראשונה']. 39) כן אמר רב בסנהדרין שם, אלא שלדבריו אינו חייב מיתה בידי שמים, ובזה אין הלכה כמותו, ראה למעלה. וראה ב'ספר המצוות' ל"ת קלג. 40) 'ירושלמי' תרומות פ"ז ה"א. אבל אם אכל במזיד בלי התראה שאינו לוקה, חייב הוא לשלם את הקרן (להלן פ"י ה"ה), ומיתה בידי שמים אינה פוטרתו, כדעת רבא בכתובות ל, ב. אבל צריך עיון, שהרי שם מבואר שלא אמרו "אינו לוקה ומשלם", אלא כשבאו המלקות והממון בבת אחת, כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה, ורבינו השמיט זאת (משנה־למלך).

ז. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, הִיא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל. שְׁנֵי עִנְיָנִים[41] נִכְלְלוּ בְּלָאו זֶה: שֶׁאִם תִּבָּעֵל[42] לְאָסוּר לָהּ וְתַעֲשֶׂה זוֹנָה[43] אוֹ חֲלָלָה[44], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה[45] - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמוֹת לְעוֹלָם, כְּדִין כָּל חָלָל, שֶׁהֶחָלָל כַּזָּר לְכָל דָּבָר[46]. וְאִם תִּנָּשֵׂא לְיִשְׂרָאֵל[47] - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים, שֶׁהוּא חָזֶה וָשׁוֹק, לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁגֵּרְשָׁהּ אוֹ מֵת[48].

41) יבמות סח, ב. 42) שם. 43) אם נבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל (פי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א). 44) כגון שהיתה גרושה ונבעלה לכהן (שם פי"ט ה"א). 45) שם ושם. 46) פרט לעבודה במקדש, שהרי החלל אינו מחלל עבודתו (פ"ו מהל' ביאת מקדש ה"י). וכן נראה בפ"ט שם הט"ו, שלא מנה חלל בין שמונה־עשר פסולי עבודה. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לאיש זר - כי תבעל לפסול, בתרומת הקדשים - בתרומה, לא תאכל. 47) יבמות, שם. ומשנה, שם פז, א. 48) שחוזרת לתרומה, ואף־על־פי־כן אינה חוזרת לחזה ושוק. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לזר - כי תנשא לישראל, בתרומת הקדשים - במורם מן הקדשים, לא תאכל.

ח. אֲבָל[49] הַתְּרוּמָה - אוֹכֶלֶת אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ הַיִּשְׂרָאֵל אוֹ מֵת, אִם לֹא הִנִּיחַ בֵּן מִמֶּנָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ, וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ, מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל.

49) שם.

ט. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[50]: מִלֶּחֶם - וְלֹא כָּל לֶחֶם; חוֹזֶרֶת הִיא לִתְרוּמָה, וְלֹא לְחָזֶה וָשׁוֹק.

50) שם. ושם למדו כן גם מהפסוק "בתרומת הקדשים לא תאכל", שהביא רבינו למעלה ה"ז.

י. וְלֹא הַכֹּהֶנֶת בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית[51] שֶׁנִּבְעֲלָה לְאָסוּר לָהּ, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית זוֹנָה[52] - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה לְעוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ זֶרַע מִכֹּהֵן.

51) שם סח, א. 52) [למעלה ה"ז, כתב גם "חללה", וצריך־עיון למה השמיטה כאן].

יא. לְפִיכָךְ הַשְּׁבוּיָה אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[53], וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אֲנִי. וְכָל שְׁבוּיָה שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לוֹמַר טְהוֹרָה אֲנִי[54], אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֵד[55] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. וְהַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה[56] - לֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה וְאוֹכֶלֶת.

53) שמא נטמאה. עדיות פ"ג מ"ו, וכתובות לו, ב. 54) שנינו במשנה עדיות שם: "יש שבויה אוכלת, ויש שבויה שאינה אוכלת. כיצד? האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני - אוכלת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שנשבית, והיא אומרת טהורה אני - אינה אוכלת". וכן שנינו בכתובות כב, א - להתירה לבעלה. 55) אפילו עד אחד, שבשבויה הקילו להאמין עד אחד שלא נטמאה, כמבואר בפי"ח מהל' אישות הי"ז. 56) יבמות נט, ב.

יב. יִשְׂרְאֵלִית שֶׁיֵּשׁ לָהּ זֶרַע מִכֹּהֵן[57] - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, וַאֲפִלּוּ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[58], וַאֲפִלּוּ זֶרַע הַזֶּרַע עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶרַע אֵין לָהּ[59].

57) משנה, שם פו, ב. 58) שם עב, א - אמרו שמאכיל את עבדיו, והוא־הדין שמאכיל את אמו. 59) ודרשו חכמים (שם ע.) "עיין עליה", כלומר, חפש לה בן עד סוף כל הדורות, וראה בהלכה הסמוכה.

יג. כְּשֵׁם שֶׁזֶּרַע יִשְׂרָאֵל[60] מִכֹּהֶנֶת פּוֹסֵל אוֹתָהּ[61], כָּךְ זֶרַע כֹּהֵן מִיִּשְׂרְאֵלִית מַאֲכִיל אוֹתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא זֶרַע פָּסוּל[62]. כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן אוֹ כֹּהֶנֶת לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת, וּבָא עַל הַבַּת מִי שֶׁהוּא עֶרְוָה עָלֶיהָ אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְמַמְזֵר, וּמֵתָה הַבַּת וַהֲרֵי הַמַּמְזֵר קַיָּם[63]. הָיְתָה אֵם אִמּוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה; בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹאכֵל.

60) זה מחובר להלכה הקודמת: "שנאמר וזרע אין לה, כשם שזרע ישראל וכו'" (משנה־למלך). 61) משנה, שם פו, ב.

62) משנה, שם סט, ב. [ואף־על־פי שלימוד זה (של בת ישראל לכהן, מבת כהן לישראל) נדחה ב'ספרא' פרשת אמור (פ"ה ה"ו), שכן אמרו שם: "מניין לבן שיאכיל את אמו בתרומה, ודין הוא אם זרע כאב לפסול, נעשה את הזרע כאב להאכיל, הין אם עשה את הזרע כאב לפסול, שמדת הפסול מרובה וכו' תלמוד לומר (ויקרא כב, יא) ויליד ביתו [הם יאכלו] יאכיל" (וכן הוא גם בנדה מד, א: "קרי ביה יאכילו בלחמו") - לאחר שכבר למדו מ"יליד ביתו", למדו גם מ"זרע אין לה" הנאמר בבת כהן, שכשם שבה אין הבדל בין זרע כשר לבין זרע פסול, כמו כן בבת ישראל, וכן מפורש ביבמות ע.]. 63) ומאכיל את אם אמו, עי' במשנה, שם.

יד. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל זַרְעָהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַזֶּרַע פָּסוּל, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ יִשְׂרָאֵל[64]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיְתָה לָהּ בַּת מִכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּת נִשּׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[65], וַאֲפִלּוּ נִתְחַלְּלָה[66] - הֲרֵי אִמָּהּ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל הַבַּת הַפְּסוּלָה.

64) [אולי רוצה לומר "מאינו ישראל", והכוונה לנישאת לגוי, שנפסלה מלאכול בתרומה, ואף־על־פי־כן אמה אוכלת עבורה, כמפורש ב'ספרא' שם ה"י, ובמשנה יבמות, שם]. 65) והבת אינה אוכלת. 66) ונעשית זרע פסול לכהונה.

טו. כֵּיצַד בּוֹ, הַכֹּהֶנֶת שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי זַרְעָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַזֶּרַע כֹּהֲנִים. כֵּיצַד? בַּת כֹּהֵן[67] שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת[68], וְהָלְכָה הַבַּת וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן - הֲרֵי זֶה רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, מַאֲכִיל אֶת אִמּוֹ[69] וּפוֹסֵל אֶת אֵם אִמּוֹ, וַאַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ[70]. וְזֹאת[71] אוֹמֶרֶת: לֹא כְּבֶן בִּתִּי[72] כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹסֵלְנִי מִן הַתְּרוּמָה.

67) משנה, שם סט, ב. 68) שהיא ישראלית ופוסלת את אמה אף־על־פי שמת אביה. 69) לאחר מות אביו הכהן. 70) שכל זמן שהיא חיה, היא עצמה פוסלת את אמה, שהרי אביה ישראל. 71) אם אמו. 72) במשנה, שם: "כבני". אבל בברייתא שם ע, א - כלשון רבינו.

טז. הָעֶבֶד - אֵינוֹ פּוֹסֵל[73] מִשּׁוּם זֶרַע וְאֵינוֹ מַאֲכִיל. כֵּיצַד? כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן, וְהָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ[74] עַל הַשִּׁפְחָה[75] וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ עֶבֶד[76], וּמֵת הַבֵּן וַהֲרֵי הָעֶבֶד קַיָּם: הָיְתָה אֵם אָבִיו שֶׁל עֶבֶד זֶה בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה; הָיְתָה בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - תֹּאכַל. שֶׁאֵין זֶה זֶרַע, שֶׁהָעֲבָדִים אֵין לָהֶם יִחוּס[77].

73) משנה, שם סט, ב. 74) נדחק ונדבק, לשון מכבש, ולשון גנאי הוא (רש"י שם). 75) וכל־שכן על הגויה (רדב"ז), וראה להלן. 76) שוולד שפחה כמותה (רש"י). וכן ולד גויה (קידושין סח:). 77) ולפיכך אינו פוסל ואינו מאכיל. [ואין כוונתו למה שאמרו ביבמות סב, א: "הכל מודים בעבד שאין לו חיים" (וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' אישות ה"ו "שהעבד אין לו יחוס"), - שלא אמרו כן אלא בעבד שנשתחרר, ואילו בגוי שנתגייר, בניו מתייחסים אחריו, אבל בישראל - בין אם בא על הגויה ובין אם בא על השפחה, אין הוולדות מתייחסים אחריו].

יז. בַּת יִשְׂרָאֵל[78] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וָמֵת, וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[79]. מֵת הַיִּשְׂרָאֵל וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה מִפְּנֵי בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל[80]. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ הָרִאשׁוֹן.

78) משנה, יבמות פו, ב. 79) מפני שנישאת לישראל, ונותקה מזרע הכהן. 80) אף־על־פי שיש לה גם בן מכהן, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לישראל.

יח. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל[81] וְיֵשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[82]. מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[83]. מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל מִפְּנֵי בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל. מֵת בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל - חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ, וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה, לֹא בְּחָזֶה וָשׁוֹק[84].

81) משנה, שם. 82) שנותקה מזרע של הישראל. 83) אף־על־פי שיש לה גם בן ישראל, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לכהן. 84) כמבואר למעלה בהלכה ז־ט. וכתב ה'כסף משנה': "דוקא בחוזרת לבית אביה, אסורה בחזה ושוק, אבל כשמת בנה מישראל והיא חוזרת לאכול בשביל בנה מכהן - חוזרת אף לחזה ושוק, וכן מפורש בגמרא שם.

יט. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה וְיֵשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי בְּנָהּ הָאַחֲרוֹן, שֶׁהֲרֵי הוּא מַאֲכִילָהּ כְּמוֹ שֶׁהֶאֱכִילָהּ אָבִיו.

יום רביעי י"ג כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר אם הטמאין אוכלים בתרומה עד שיעריב שמשן. ודין רוכבי גמלים ומשמשת שלא נתהפכה. ותרומת חוצה לארץ אם היא אסורה באכילה. כהן ערל או משוך ונשיהן ועבדיהן. ואנדרוגינוס שנבעל. פצוע דכא וכרות שפכה וחרש שוטה וקטן שקנו להם עבדים. בת ישראל שנישאת לכהן והכניסה לו עבדים.

א. כֹּהֵן טָמֵא אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב, בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל - אֵי זֶהוּ קֹדֶשׁ שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ כָּל זֶרַע אַהֲרֹן, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[2]? הֲרֵי אוֹמֵר: זוֹ תְּרוּמָה. אֶלָּא שֶׁכָּל טָמֵא הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[3], וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא. וְטָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלַאו - אֵינוֹ לוֹקֶה[5], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ קֹדֶשׁ[6].

2) פרט לקדשי קדשים שאינם נאכלים אלא לזכרי כהונה, ובגמרא שם הוסיפו שתרומה נאכלת גם לחוזרת, היינו בת כהן שנישאת לישראל ומת, פרט לחזה ושוק, שאינה חוזרת אליהם. 3) שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו". 4) שכל חייבי מיתות בידי שמים, לוקים. 5) אבל איסור יש לאכול תרומה טמאה, ועיין ביבמות עג: הא איסורא איכא ופירש רש"י לאכול תרומה טמאה. ודורשים זה מהפסוק "בשעריך תאכלנו", לזה ולא לאחר, ולאו הבא מכלל עשה, עשה. 6) שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו", פרט לזו שמחוללת ועומדת.

1 **ב. אֵין הַטְּמֵאִים אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשָׁן**
2 **וְיֵצְאוּ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים[7] אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה[8];**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר - עַד שֶׁיִּטְהַר הָרָקִיעַ מִן**
4 **הָאוֹר[9], וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקָּדָשִׁים.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשם, ויצאו שלושה כוכבים אחר שקיעת החמה.. כו'".

ומקור ההלכה הוא בגמרא בברכות ש"מאימתי קורין את שמע בערבית" משמעו הוא "טהר יומא" ולא "טהר גברא", היינו שטהרתו של הטמא תלויה בהערב שמש. ויש לבאר זאת בפנימיות העניינים: כדאיתא בזהר, ש'תרומה' אותיות תורה מ', התורה שניתנה לארבעים יום. ואכילת תרומה משמעה שהתורה נעשית מאכלו של כל אחד ואחד מישראל, שהרי היא "לחם ומזון הנפש... כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף.... להיות דם ובשר כבשרו". 'כוכבים' קאי על עם ישראל, כמובא בירושלמי שכל יהודי נקרא בשם כוכב, ושלושה כוכבים הם שלושת בחינותיהם של האבות שישנם בכל אחד ואחד מישראל, ושלושה כוכבים בינוניים מרמזים על דרגת ה"בינוני" שהיא "מדת כל אדם, ואחריה כל אדם ימשוך". ונפסק להלכה, שכאשר ישנם שלושה כוכבים בינוניים, יכולים הכהנים לאכול בתרומה עוד לפני ש"טהר גברא", ובכל מעמד ומצב יש בכחו של יהודי ללמוד תורה באופן שנעשית דם ובשר כבשרו, ומכיון שיש אצלו ג' כוכבים בינוניים אינו צריך להמתין לעבודה מיוחדת (טהרה וכו') אלא יכול לאכול בתרומה תיכף ומיד. ועל־ידי־זה בא לשלימות העבודה, שאז יכול לאכול גם קדשים ממש, ועד לקדשי־קדשים, חטאת וכו' הקשורים עם שלימות הטהרה והקדושה של מי חטאת - שלימות הטהרה והקדושה - "וזרקתי עליכם מים טהורים".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט"ו)

7) בגמרא שם נאמר: "צאת הכוכבים" ובשבת לה: אמרו: "כוכב אחד יום, שני כוכבים בין השמשות, שלושה לילה". ושם אמר ר' יוסי: "לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה, אלא בינונים". 8) וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה.

9) בברכות שם: "מאי וטהר טהר יומא, כדאמרי אינשי איערב שימשא ואדכי יומא". וברש"י שם: "אדכי לשון עבר, נתפנה העולם מן השמש".

5 **ג. כֹּהֵן טָהוֹר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
6 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה[10]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר יֹאכַל מִן**
7 **הַקָּדָשִׁים - מִדָּבָר שֶׁהוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ הוּא שֶׁיֹּאכַל**
8 **כְּשֶׁיִּטְהַר, אֲבָל דָּבָר טָמֵא לֹא יֹאכַל אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁיִּטְהַר; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה הוּא.**

10) כלומר, מפני שאין בו לאו אלא עשה.

10 **ד. מִי שֶׁהָיָה אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וְהִרְגִּישׁ שֶׁנִּזְדַּעְזְעוּ**
11 **אֵיבָרָיו[11] לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע - אוֹחֵז בָּאַמָּה[12] וּבוֹלֵעַ**
12 **אֶת הַתְּרוּמָה.**

11) שנעקר זרע מגופו. 12) "שלא יצא הזרע עד שיבלע את התרומה שבפיו, דתנן: הזב ובעל קרי אין מטמאים עד שתצא טומאתן לחוץ".

13 **ה. הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה - מַטְבִּילִין אוֹתָן וּמַאֲכִילִין אוֹתָן**
14 **תְּרוּמָה אַחַר שֶׁהֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָן שֶׁלֹּא**
15 **יִישְׁנוּ אַחַר הַטְּבִילָה; שֶׁאִם יִשְׁנוּ - טְמֵאִים, אֶלָּא אִם**
16 **כֵּן עָשׂוּ לָהֶם כִּיס שֶׁל נְחֹשֶׁת[13], שֶׁמָּא יִרְאוּ קֶרִי.**

13) וכשירצו להאכילו תרומה יבדקו בכיס. ומדוע של נחושת? מפני שאינו בולע, וכשיראה קרי יהיה ניכר בכיס.

17 **ו. רוֹכְבֵי גְּמַלִּים אֲסוּרִין לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ**
18 **וְיַעֲרִיב שִׁמְשָׁן; שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת טֻמְאָה מִפְּנֵי הַחֲמוּם,**
19 **שֶׁהָרְכִיבָה עַל עוֹר הַגָּמָל[14] מוֹצִיא טִפָּה שֶׁל שִׁכְבַת**
20 **זֶרַע.**

14) כלומר, בלא אוכף.

21 **ז. הַמְשַׁמֶּשֶׁת מִטָּתָהּ, אִם לֹא נִתְהַפְּכָה בִּשְׁעַת**
22 **הַשְּׁמִישׁ[15] - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה לָעֶרֶב; וְאִם**
23 **נִתְהַפְּכָה בִּשְׁעַת הַשְּׁמִישׁ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל**
24 **בַּתְּרוּמָה כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים[16]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ שֶׁלֹּא**
25 **תִּפְלֹט וְתִהְיֶה טְמֵאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[17].**

15) הראב"ד השיג ממה שאמרו שם בגמרא: והוא שהטבילוה במטה שלא זזה ממקומה, אבל אם הלכה לטבילה, חוששין שמא נשתייר ממנו ופלטה. ונראה שרבינו גורס בגמרא "אלא לא קשיא כאן במתהפכת כאן בשאינה מתהפכת", ואם כן חזרו ממה שאמרו קודם, ולפי זה אין צורך להטבילה במטה. 16) לא ג' ימים שלמים אלא עד היום השלישי. 17) ושם כתב שאינה מטמאה אלא שלוש עונות, ועונה היא יום או לילה, ואם שמשה בליל שבת היא מטמאה ביום השבת, בליל יום א וביום א, ולא יותר.

26 **ח. תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, הוֹאִיל וְעִקָּרָהּ מִדִּבְרֵיהֶן -**
27 **אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה אֶלָּא לְכֹהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה**
28 **עָלָיו מִגּוּפוֹ, וְהֵן: בַּעֲלֵי קְרִיין וְזָבִין וְזָבוֹת וְנִדּוֹת**
29 **וְיוֹלְדוֹת. וְכֻלָּן שֶׁטָּבְלוּ - מֻתָּרִין לַאֲכִילָה אַף עַל פִּי**

שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן[18]. אֲבָל טְמֵאֵי מַגַּע טֻמְאוֹת[19] - בֵּין שֶׁנְּגַע בְּמֵת, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָנוּ הַיּוֹם לְטָהֵר מִמֶּנּוּ[20], בֵּין שֶׁנְּגַע בְּשֶׁרֶץ - אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְבֹּל לִתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ.

18) אף על פי שלתרומה של ארץ ישראל אינו ראוי אלא לאחר הערב שמש - לעניין תרומה של חוצה לארץ הוא ראוי לאחר טבילה, שכיוון שטבל טהר מטומאה היוצאת מגופו, וחלה עליו טומאה קלה של טבול יום, שאינו אלא שני לטומאה, ואינה אלא כטמא מגע בלבד שאוכל בתרומת חוצה לארץ. 19) שאין טומאה יוצאה מגופן. 20) שאין לנו היום אפר פרה, להזות שלישי ושביעי.

ט. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן קָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי וּקְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה דַּם נִדָּה - אוֹכְלִין אוֹתָהּ תָּמִיד בְּלֹא בְּדִיקָה[21], שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁלֹּא יָצְאָה טֻמְאָה עֲדַיִן עֲלֵיהֶם. וְהַמְּצֹרָע - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ[22]. וְהוּא שֶׁיְּטַמֵּא אוֹתוֹ כֹּהֵן מְיֻחָס[23]; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיְּטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן - טָהוֹר הוּא.

21) אבל גדול הוא בחזקת טומאה עד שיטבול. 22) כן נראה בפסחים סז: שמצורע הרי הוא כזב לעניין זה. 23) ולא כהן מוחזק. ו"איזהו כהן מיוחס? כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששימש על גבי המזבח". ו"מי שהעידו עליו שני עדים שראוהו שהיה אוכל בתרומה של תורה הרי זה מיוחס".

י. כֹּהֵן עָרֵל אָסוּר לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִדִּין תּוֹרָה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בִּתְרוּמָה, וְנֶאֱמַר תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בְּפֶסַח; מַה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בְּפֶסַח - עָרֵל אָסוּר בּוֹ, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בִּתְרוּמָה - עָרֵל אָסוּר בּוֹ. וְאִם אָכַל - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[24]. מָשׁוּךְ[25] מֵתָר לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה כְּעָרֵל. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיָּמוֹל[26] פַּעַם שְׁנִיָּה עַד שֶׁיֵּרָאֶה מָהוּל.

24) שאף על פי שדבר הנלמד מגזירה שווה, אינו מן התורה לדעת רבינו (ספר המצוות שורש ב) - מצאנו לחכמים שאמרו שאיסור אכילת תרומה לערל הוא מן התורה ולפיכך מנאו רבינו ללא תעשה. 25) שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה. 26) מלשון רבינו נראה שלא אסרוהו חכמים לאכול בתרומה, אלא הטילו עליו חובת מילה, כדי שייראה כמהול.

יא. הַנּוֹלַד מָהוּל - אוֹכֵל בִּתְרוּמָה[27]. וְהַטֻּמְטוּם - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סְפֵק עָרֵל. וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - מָל וְאוֹכֵל[28].

27) [ואף על פי שצריך להטיף ממנו דם ברית - כיון שאין כאן חיוב למול כבכל ערלה, אלא להטיף דם ברית בלבד, ובזה יוצא ידי חובה - אינו נקרא ערל אף לפני הטפת דם ברית]. 28) מל הזכרות שבו ואוכל בתרומה, ממה נפשך: בין שהוא איש בין שהוא אשה בין שהוא בריה בפני עצמה, זרעו של כהן הוא.

יב. הֶעָרֵל וְכָל הַטְּמֵאִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה - נְשֵׁיהֶן וְעַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין[29].

29) שאף על פי שהם אסורים בתרומה - יש בהם קדושת כהונה.

יג. פְּצוּעַ דַּכָּא[30] וּכְרוּת שָׁפְכָה[31] - הֵם וְעַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין, וּנְשֵׁיהֶן לֹא יֹאכְלוּ[32]. וְאִם לֹא יָדַע[33] אֶת אִשְׁתּוֹ מְשֻׁנַּעֲשָׂה פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה[34] - הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נָשָׂא בַּת גֵּרִים - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת[35].

30) שנפצעו הביצים שלו. 31) שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע, אלא שופך ושותת, ואינו מוליד. ושניהם אסורים לבוא בקהל. 32) שהן נעשות חללות בביאתם מכיוון שנבעלות לפסול להן. 33) לא בא עליה, מלשון "והאדם ידע את חוה אשתו". 34) כן היא לשון המשנה ומשמע שהייתה נשואה לו קודם לכן, וכן פירש רש"י שם. ולכך היא אוכלת בתרומה, אף על פי שהיא משתמרת, כלומר עומדת, לביאה פסולה, מאחר שכבר אכלה. אבל אם נישאה והוא פצוע דכא, אפילו לא ידעה, אינה אוכלת, מאחר שהיא משתמרת לביאה פסולה דאורייתא. 35) שאין בהם איסור נישואין כלל, לא משום "לא יבוא פצוע דכא בקהל ה'" - שגיורת אינה בכלל קהל ה'. ולא משום זונה לכהן - שפצוע דכא אינו בקדושת כהונה ואינו אסור בה.

יד. פְּצוּעַ דַּכָּא כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בַּת כֹּהֵן - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[36]. סְרִיס חַמָּה[37] - הוּא וְאִשְׁתּוֹ וַעֲבָדָיו אוֹכְלִין[38]. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - עַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין, אֲבָל לֹא נְשׁוֹתֵיהֶן[39].

36) כיוון שמשתמרת לביאה פסולה, נתחללה ופסולה מלאכול אפילו בתרומת בית אביה, ואפילו אם רק קידש אותה, ולא ידעה משנעשה פצוע דכא. ומה שמותרת לאכול בתרומה אם נישאה קודם שנעשה פצוע דכא, משום שהייתה אוכלת קודם, אין זה אלא שתחילת אכילתה הייתה על ידי נישואין אלו שהיו כשרים אז, ואף על פי שעכשיו נעשה פצוע דכא, כיוון שאותם הנישואין שהכשירוה לאכילה קיימים עוד, אוכלת גם עכשיו, מאחר שכבר אכלה. אבל כאן מה שאכלה מבית אביה, נפקע לגמרי על ידי הקידושין, שאז יצאה מרשות אביה. 37) שנולד סריס מבטן אמו והוא על ידי שנתחממה אמו ביום הצהריים וחום התנור ששתתה משקה חזק. 38) שסריס חמה שלא נסתרס בידי אדם, אלא בידי שמים, אינו אסור לבוא בקהל. 39) שמא נקבה הוא ואין קידושיו קידושין. ואנדרוגינוס שהוא ברייה בפני עצמה ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה, ולפיכך אינו מאכיל בתרומה על ידי קידושיו.

טו. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁקָּנוּ לָהֶן עֲבָדִים - אֵינָן אוֹכְלִין[40]. אֲבָל אִם קָנוּ לָהֶם בֵּית דִּין אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לָהֶן בִּירֻשָּׁה[41] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין.

40) מפני שאין לחרש שוטה וקטן קניין אלא על ידי בית דין או אפוטרופוס. ואין אני קורא בו "קניין כספו הוא יאכל בו". 41) שקטן נוחל.

טז. אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁנִּבְעַל לְפָסוּל מִן הַתְּרוּמָה, בֵּין דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ בֵּין דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ - נִפְסָל מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה, כְּנָשִׁים[42]. וְאֵין עֲבָדָיו אוֹכְלִין[43]. וְכֵן אִם נִבְעַל לְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אַחֵר שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּבִיאָתוֹ לְאִשָּׁה[44] - נִפְסָל, וְאֵינוֹ אוֹכֵל וְלֹא מַאֲכִיל עֲבָדָיו. וְהוּא שֶׁיִּבְעַל אוֹתוֹ דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ[45]; אֲבָל דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ - אֵין זָכָר פּוֹסֵל זָכָר מִן הַכְּהֻנָּה.

42) ירושלמי יבמות פרק ח הלכה ו "נבעל (האנדרוגינוס) נפסל מן התרומה כנשים", פירוש אם נבעל לפסול מן התרומה. שאם היה כשר לתרומה, אינו פוסלו, ממה נפשך: מצד דין נקבות של שניהם, אין כאן ביאה כלל. מצד דין זכרות של שניהם - אין זכר פוסל זכר. ומצד שהבועל זכר והנבעל נקבה, בוודאי שאינו פוסלה, שהרי ביאה כשרה היא. ומכיוון שאמר "כנשים", נראה שנפסל בין בדרך נקבותו ובין בדרך זכרותו, שהרי האשה נפסלת בין בכדרכה ובין שלא כדרכה. 43) שהרי נתחלל מן הכהונה. 44) שאם הוא כשר - אינו פוסל. 45) ירושלמי שם: "רבי ניחא ברבי סבא ר' יונה בשם רב המנונה, אפילו מין במינו (=אנדרוגינוס שבעל אנדרוגינוס) כל שהוא (= בין שבעלו דרך נקבותו בין שבעלו דרך זכרותו), וקשיא אם זכר הוא (=כלומר, אם אנדרוגינוס דינו כזכר, ואם כן שניהם דין אחד להם) אין זכר פוסל זכר, אם נקבה היא (= כלומר, לשניהם דין נקבה) אין נקבה פוסלת נקבה, צד זכרותו של זה פוסלת צד נקיבתו של זה". ולדעת רבינו היינו אם בעלו בדרך נקבותו, הוא פוסלו, מפני שצד זכרותו של זה פוסלת צד נקבתו של זה. שאז אנו דנים את הבועל כזכר ואת הנבעל כנקבה. אבל אם בעלו בדרך זכרותו אומרים ממה נפשך: אם זה זכר אף זה זכר, ואין זכר פוסל זכר, ואם שניהם נקבות - אין ביאתו ביאה כלל.

יז. עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן אֵינוֹ מַאֲכִיל[46] - הֲרֵי זֶה הָעֶבֶד אָסוּר לֶאֱכֹל[47]. וְכָל הַמַּאֲכִיל בִּתְרוּמָה - מַאֲכִיל בְּחָזֶה וָשׁוֹק.

46) [כלומר, כל השותפין היו כהנים כשרים, שאוכלים תרומה ומאכילים לעבדיהם, ואחד מהם היה פסול שאינו מאכיל עבדו בתרומה]. 47) בירושלמי שם: "מניין לכהן שקנה עבד ולישראל בו שותפות, אפילו אחד ממאה בו, שאינו מאכילו בתרומה תלמוד לומר וכהן כי יקנה" משמע שכולו קנוי לכהן המאכיל.

יח. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג[48] בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל[49] - הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ[50]. וְכֵן עַבְדֵי כֹּהֵן שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים וְעַבְדֵי אִשְׁתּוֹ שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים - יֹאכְלוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קְנִין כַּסְפּוֹ - אֲפִלּוּ קְנִין הַקְּנִין[51]. וְקִנְיָן הָאוֹכֵל - מַאֲכִיל (אֲחֵרִים), וְקִנְיָן שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל[52] - אֵינוֹ מַאֲכִיל.

48) שהבעל משתמש בעבודתם כאכילת פירות. 49) שהכניסה בנדונייא והבעל קיבל אחריותם עליו. 50) עבדי צאן ברזל יאכלו לפי שהם ברשותו. ועבדי מלוג ששייכים לה יאכלו, שזהו כקניינו שקנה קניין. והמדובר כשהקנו להם העבדים והתנו עמהם שאינם קנויים להם אלא לכך וכך, שבאופן זה אינם קנויים לאדון כלל. 51) עבדים שקנו עבדים וקניין קניינו של הקניין (=עבדי אשתו שקנו עבדים). 52) כגון אלמנה לכהן גדול שאינה אוכלת בתרומה, שהרי היא חללה.

יט. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ[53].

53) עבדי צאן ברזל לא יאכלו, מפני שהם של הבעל. ועבדי מלוג, לפי שהם שלה, ואף היא נפסלה מן התרומה על ידי נישואיה עם הישראל.

כ. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל[54], גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[55] לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, בֵּין כֹּהֶנֶת[56] בֵּין יִשְׂרְאֵלִית, וְכֵן שְׁאָר חַיָּבֵי לָאוִין[57], וְהִכְנִיסָה לוֹ עַבְדֵי מְלוֹג וְעַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל - עַבְדֵי מְלוֹג לֹא יֹאכְלוּ[58], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָם; וְעַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל יֹאכְלוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֶׁל בַּעַל[59]. נָשָׁא שְׁנַיָּה[60] - הִיא אוֹכֶלֶת[61], וְעַבְדֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ לֹא יֹאכְלוּ[62].

54) [והיינו בנישואין, שהרי מדובר כאן גם בבת ישראל, שאף בנישואין כשרים אינה אוכלת אלא לאחר נישואין]. 55) גרושה או חלוצה, ששתיהן אסורות לכהן. [ואף על פי שחלוצה אינה אסורה אלא מדרבנן, ואינה נעשית זונה, כיוון שהיא מאיסורי כהונה היא נעשית חללה על ידו]. 56) שאפילו בת כהן האוכלת בתרומת אביה, נתחללה ונפסלה מתרומה בנישואי איסור. 57) נישואי איסור שיש בהם לאו, שאף על ידם נעשית זונה ואסורה בתרומה. ונקט חייבי לאוין, לפי שבחייבי כריתות, אין קידושין תופסין כלל. 58) מפני שהם שלה וקניין שאינו אוכל אינו מאכיל, והיא עצמה פסולה בתרומה, שנעשית זונה או חללה. 59) הכהן, לפי שהם באחריותו. 60) שנייה לעריות, האסורה מדרבנן. ומכיוון שאמר "נשא", וודאי המדובר בבת ישראל שאינה אוכלת מן האירוסין אלא מן הנישואין. 61) ביבמות פה. "שניות מדברי סופרים - היא כשרה וולדה כשר". שאינה נעשית זונה, כיוון שאינה אסורה עליו מן התורה. ואינה נעשית חללה, כיוון שאינה מאיסורי כהונה. 62) ירושלמי שם. ושם: "עבדי שניות - היא אוכלת ועבדיה אינם אוכלים" ומפרשה רבינו בניחותא, ולא בתמיהה, כמו שפירשו המפרשים שם. ולא נתברר למה אינם אוכלים, הרי היא אוכלת, וקניין האוכל - מאכיל. ועבדי צאן ברזל אוכלים, שהם של הבעל.

כא. כֹּהֶנֶת אַלְמָנָה[63] שֶׁנִּתְאָרְסָה לְכֹהֵן גָּדוֹל אוֹ גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט[64], הוֹאִיל וְהֵן מְשֻׁמָּרוֹת[65] לְבִיאָה פְּסוּלָה שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נִכְנְסוּ לַחֻפָּה בְּלֹא אֵרוּסִין - אֵינָן אוֹכְלוֹת, שֶׁהַחֻפָּה[66] פּוֹסֶלְתָּן[67] מִלֶּאֱכֹל. נִתְאַלְמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ: מִן הָאֵרוּסִין - חָזְרוּ לְהֶכְשֵׁרָן[68] וְאוֹכְלוֹת; מִן הַנִּשּׂוּאִין - לֹא יֹאכְלוּ, שֶׁכְּבָר נִתְחַלְּלוּ[69].

63) וכתב "כהנת" לפי שהמדובר כאן בנתארסה, ובת

ישראל לכהן אינה אוכלת אלא אם כן נישאה. 64) במשנה שם נזכרה גם "חלוצה" אבל אין זו אלא "שיגרא דלישנא" אגב גרושה, שהרי חלוצה אינה פסולה אלא מדרבנן, ולפיכך השמיטה כאן רבינו, וכתב להלן (הלכה כג) שמותרת. 65) מצפות, כלומר עומדות לכך. 66) בלא קידושין. 67) אף על פי שחופה אינה קונה - כיוון שנכנסה לחופה לשם ביאה, הרי היא משתמרת לביאה פסולה. 68) שהרי לא נבעלו, ומעתה אינן משמרות עוד לביאה פסולה. 69) מכיוון שנבעלו לפסול, אבל אם נכנסו לחופה ולא נבעלו, אף על פי שדינן כבעולות - לא נתחללו מן התרומה, שהרי כן אמרו בפצוע דכא, שאם לא ידע את אשתו לאחר שנעשה פצוע דכא, הרי אלו יאכלו. [וכל שכן שאם נכנסו לחופה בלא אירוסין, שכל פסולה אינו אלא מפני שמשתמרת לביאה פסולה, שוודאי לא נתחללו].

1 **כב. כֹּהֶנֶת[70] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ כֹּהֵן וְנָפְלָה לִפְנֵי יְבָמִים**
2 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חָלָל - לֹא תֹּאכַל מִפְּנֵי זִקַּת הֶחָלָל[71].**
3 **וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן הַכְּשֵׁרִים מַאֲמָר[72], שֶׁאֵין**
4 **הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר.**

70) בת כהן ואשת כהן. 71) שזקוקה גם לו, כשם שזקוקה לכל האחים, לייבום או לחליצה. 72) הוא קידושי כסף שהיבם מקדשה.

5 **כג. כֹּהֵן שֶׁנָּתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ הַכֹּהֶנֶת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסְרָה**
6 **עָלָיו וַעֲדַיִן זִקָּתוֹ עָלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[73],**
7 **מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּרֶת לְבִיאָה פְּסוּלָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶן,**
8 **שֶׁאֵין הַגֵּט פּוֹסֵל הַיְבָמָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן כֹּהֶנֶת[74]**
9 **חֲלוּצָה אוֹ שְׁנִיָּה שֶׁנִּתְאָרְסָה[75] לְכֹהֵן - אוֹכֶלֶת[76]. כֹּהֵן**
10 **הֶדְיוֹט שֶׁנָּשָׂא אַיְלוֹנִית[77] - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה.**

73) היינו בתרומת בית אביה, שהרי היא כהנת, אבל בת ישראל אינה אוכלת, בשביל היבם שהוא כהן. 74) לפי שהמדובר באירוסין נקט "כהנת" שהרי בת ישראל אינה אוכלת באירוסין. 75) שהן משתמרות לביאה פסולה מדרבנן. 76) בתרומת בית אביה, שהמשתמרת לביאה פסולה מדרבנן אינה נפסלת. אבל חלוצה שנישאת - נתחללה. ושנייה שנישאת היא אוכלת, אבל עבדי מלוג שלה אינם אוכלים, ובנתארסה גם עבדיה אוכלים. 77) משנה ביבמות סא. ודלא כר' יהודה שאמר שכיוון שאינה לפריה ורביה הרי היא כזונה. ונקט "כהן הדיוט" לפי שלר' יהודה אסורה גם לכהן הדיוט, אבל להלכה הוא הדין בכהן גדול.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שהעובר והיבם והאירוסין והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין. מי שנישאת לכהן שוטה או שאנס ופיתה אותה. אשת איש שהעידו עליה עדי קינוי ועדי סתירה, ואשת כהן שאמרה טמאה אני.

11 **א. הָעֵבֶר וְהַיָּבָם[2] וְהָאֵרוּסִין וְהַחֵרֵשׁ[3] וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים**
12 **וְיוֹם אֶחָד - פּוֹסְלִין וְלֹא מַאֲכִילִין.**

2) לשון המשנה ביבמות סז: והולך ומפרש אותם בהלכות הבאות. 3) שאינו שומע ואינו מדבר (ראה למעלה בפ"ד הלכה ב, ובפ"ב מהלכות אישות הלכה כו).

13 **ב. הָעֵבֶר כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל[4] הַמְעֻבֶּרֶת מִכֹּהֵן[5] - לֹא**
14 **תֹּאכַל[6] בִּשְׁבִיל הָעֵבֶר. וּבַת כֹּהֵן[7] הַמְעֻבֶּרֶת מִיִּשְׂרָאֵל[8]**
15 **- אֲסוּרָה לֶאֱכֹל[9] מִפְּנֵי הָעֵבֶר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָה אֶל**
16 **בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ - פְּרָט לִמְעֻבֶּרֶת[10].**

4) גמרא שם. 5) ומת הבעל. 6) בגמרא שם: "ילוד מאכיל, שאינו ילוד אינו מאכיל". שנאמר (ויקרא כב, יא): "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "קרי ביה יאכילו בלחמו" (נדה מד. וספרא פר' אמור פרשה ה הלכה ה), הרי שרק ילוד מאכיל (רש"י שם). 7) גמרא שם. 8) ומת הישראל. 9) מתרומת בית אביה. 10) שאינה דומה לנעוריה (רש"י שם).

17 **ג. בַּת כֹּהֵן[11] שֶׁבָּא עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל[12] - אֵין חוֹשְׁשִׁין**
18 **שֶׁמָּא נִתְעַבְּרָה, אֶלָּא טוֹבֶלֶת[13] וְאוֹכֶלֶת לָעֶרֶב[14]. הָיְתָה**
19 **נִשּׂוּאָה[15] לְיִשְׂרָאֵל וּמֵת בַּעְלָהּ - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת**
20 **בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב עַד אַרְבָּעִים יוֹם[16]. וְאִם הֵבֵר עֻבָּרָהּ[17]**
21 **- הֲרֵי זוֹ מְקַלְקֶלֶת לְמַפְרֵעַ[18] עַד אַרְבָּעִים יוֹם[19]. שֶׁכָּל**
22 **הָאַרְבָּעִים יוֹם אֵינוֹ עֻבָּר, אֶלָּא מַיִם בָּעוֹלָם[20] הוּא**
23 **חָשׁוּב.**

11) משנה יבמות סט. 12) לשם זנות. 13) שם: לענין נישואין, ראה להלן. משום שנאמר (שם טו, יח): "ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב" (רש"י שם). 14) ואין חוששים שמא נתעברה, שהרי אשה זונה מתהפכת, שלא תתעבר (יבמות לה. ופי"ג מהלכות גירושין הלכה כב). ואפילו לאחר ארבעים יום אינה חוששת, ראה להלן. 15) בברייתא שם סט: 16) ויום הארבעים בכלל היתר, ראה להלן. שאף אם נתעברה - עד ארבעים יום אינו עובר כלל, ראה להלן. אבל לאחר ארבעים יום - אסורה לאכול מספק, שמא נתעברה. 17) ברייתא שם. וראה להלן. 18) היינו לענין שתהא אסורה בתרומה מודאי, ותהא חייבת לשלם קרן וחומש, כדין זר האוכל תרומה (רש"י שם). 19) כלומר, לאחר ארבעים יום (שם). 20) כלשון הגמרא שם.

24 **ד. בַּת יִשְׂרָאֵל[21] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וּמֵת[22] וְהִנִּיחָהּ**
25 **מְעֻבֶּרֶת - לֹא יֹאכְלוּ עֻבָּרָהּ[23] בִּתְרוּמָה בִּשְׁבִיל**
26 **הָעֻבָּר; שֶׁהַיָּלוּד הוּא שֶׁמַּאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ יָלוּד - אֵינוֹ**
27 **מַאֲכִיל[24]. לְפִיכָךְ[25], אִם הָיָה הָעֻבָּר חָלָל - אֵינוֹ פּוֹסֵל**
28 **הָעֲבָדִים[26], אֶלָּא אוֹכְלִין בִּגְלַל אֲחִיו הַכְּשֵׁרִים, עַד**
29 **שֶׁיִּוָּלֵד זֶה הֶחָלָל וְיֵאָסְרוּ הָעֲבָדִים מִלֶּאֱכֹל.**

21) שם סז. 22) בלי בנים, ושאר הקרובים הם חללים (חזון איש). 23) (בין עבדי צאן ברזל ובין עבדי מלוג, שכיון שגם היא אינה אוכלת (למעלה הלכה ב) - גם עבדי מלוג שלה אינם אוכלים. ולכן נקט רבינו "בת ישראל", שאילו בת כהן, שהיא עצמה אוכלת - גם עבדי מלוג שלה אוכלים). 24) כדעת חכמים שם, שאין קנין לעובר. ואף־על־פי שבמתנה אמרו: "דעתו של אדם קרובה אצל

בנו", וקנה העובר (פכ"ב מהלכות מכירה, הלכה י) - בירושה שאין שם דעת אחרת המקנה לו - לא קנה (עיין רדב"ז). 25) כלומר, לפי שאין לעובר קנין, כנ"ל. 26) נדה מד.

1 **ה. הַיָּבָם כֵּיצַד?[27] בַּת יִשְׂרָאֵל[28] הַזִּקּוּקָה לְיָבָם[29] כֹּהֵן**
2 **- לֹא תֹּאכַל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ, וְזֶה עַדַיִן**
3 **לֹא קְנָאָהּ[30]. וּבַת כֹּהֵן הַזִּקּוּקָה לְיִשְׂרָאֵל - אֲסוּרָה[31]**
4 **מִפְּנֵי יְבָמָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ**
5 **- פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[32].**

27) הוא פוסל ולא מאכיל, ראה למעלה הלכה א. 28) יבמות סז: 29) זקוקה להתייבם, שאין לה בנים. ואפילו אם היבם עודנו קטן, שלא הגיע לתשע שנים ויום אחד (שם סח.). 30) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי קנין דאחיו הוא". 31) בתרומות בית אביה. 32) היינו הזקוקה ליבם, שאינה ברשותה לשוב, שהרי היא קשורה ביבם (רש"י שם).

6 **ו. יָבָם כֹּהֵן[33] שֶׁבָּא עַל יִבְמָתוֹ[34] בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה,**
7 **אוֹ שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ[35] וְלֹא גָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁקְּנָאָהּ כְּמוֹ**
8 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יִבּוּם[36] - אֵינוֹ מַאֲכִילָהּ בִּתְרוּמָה[37]**
9 **עַד שֶׁיִּבְעַל בְּעִילָה גְּמוּרָה בְּרָצוֹן[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
10 **אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְאַלְּמְנָה מִן הָאֵרוּסִין; אֲבָל[39] מִן**
11 **הַנִּשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְהָיְתָה אוֹכֶלֶת - תֹּאכַל בְּבִיאָה זוֹ[40].**

33) שם נו. 34) בת ישראל. 35) שהכניס ראש העטרה בלבד. (שם נה: ופ"א מהלכות איסורי ביאה, הלכה י). 36) פ"ב הלכה ג. 37) לפי הלשון השני שם, אין חולק בזה, ולפי הלשון הראשון זהו כשמואל, וראה להלן. 38) ביבמות שם אמרו: "כי רבי רחמנא [ביאת שוגג] לאוקמי במקום בעל, לאולמי מבעל לא". כלומר: לא ריבתה התורה ביאת שוגג ביבם שקונה יבמתו (= יבמה יבוא עליה, בין בשוגג בין במזיד - שם נד.) אלא להעמידו במקום הבעל, אבל להעדיפו לא שמענו. ולפי שגם הבעל אינו מאכיל ארוסתו (בהלכה הסמוכה) גם היבם הזה, שבא על יבמתו בשוגג, אינו מאכיל. וכל זה אינו אלא מדרבנן, שהרי מן התורה ארוסה אוכלת בתרומה (למעלה פ"ו הלכה ג). ואף־על־פי שלא אמרו כן אלא על ביאת שוגג, שלא נתרבתה אלא ביבום בלבד, כתבה רבינו גם לענין העראה, וכן הוא בירושלמי שם, וכן נראה מדברי הרי"ף (כסף־משנה). [ואף־על־פי שהעראה קונה גם באיש ואשה (ראה בפ"ג מהלכות אישות הלכה ה והערה כז) - כיון שעיקר היבום הוא להקים שם (דברים כה, ז), לא היה מן הדין שהעראה, שאינה ראויה להקים שם, תהא מועילה ביבום, אם לא שריבתה התורה, והרי זה כמו ביאה בשוגג, שהחמירו בה שלא יהא אלא עומד במקום אחיו ולא עדיף ממנו, ועיין מאירי. ולפי זה, גם בביאה שלא כדרכה, אף־על־פי שקנה אותה, כמבואר בהלכות יבום שם, כיון שאינה ראויה להקמת שם אינה אוכלת בתרומה, כנ"ל]. 39) שגם הבעל אינו מאכיל את ארוסתו בתרומה, כנ"ל. 40) אף־על־פי שהיא ביאה גרועה, שמעמידה היא את היבם במקום הבעל (יבמות שם, לפי הלשון הראשון לדברי הכל, ולפי הלשון השני כרב, ולא כשמואל, שהקשו עליו מברייתא).

12 **ז. הָאֵרוּסִין כֵּיצַד?[41] בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּתְאָרְסָה לְיִשְׂרָאֵל -**
13 **אֲסוּרָה לֶאֱכֹל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ בָּהּ קִנְיָן[42]. וּבַת יִשְׂרָאֵל[43]**
14 **שֶׁנִּתְאָרְסָה לְכֹהֵן - לֹא תֹּאכַל עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה;**
15 **שֶׁמָּא תַּאֲכִיל לִבְנֵי בֵּית אָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[44].**

41) פוסלים ולא מאכילים, למעלה הלכה א. 42) בגמרא שם: "בת כהן לישראל - פסיל לה, דהא קנייה בהויה", ופירש"י "משעת הויה איפסלה, כדכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר". ועיין תוספות שם. 43) שם סח. 44) למעלה פ"ו הלכה ג.

16 **ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְכֹהֶנֶת: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי אַחַר**
17 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[45] - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה כָּל**
18 **הַשְּׁלֹשִׁים, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְאָרְסָה. וְאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי**
19 **אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[46] - הֲרֵי**
20 **זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל מִיָּד[47]. וְכֵן שְׁאָר הַתְּנָאִים[48] כַּיּוֹצֵא**
21 **בָּזֶה.**

45) שאינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (פ"ז מהלכות אישות הלכה י, ומשנה בקידושין נח:). 46) שספק הוא בידינו אם זה תנאי, ולכשיעברו שלשים יום היא מקודשת למפרע. או שזוהי חזרה, ואינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (שם הלכה יב). 47) מספק, שמא זהו תנאי ונמצאת מאורסת לישראל לאחר שלשים יום ומעכשיו למפרע. 48) כגון שאמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו בדינר זה, אם אתן לך מאתים זוז, ולאחר זמן נתן לה מאתים זוז, שהרי היא מקודשת לו למפרע משעת הקידושין (שם פ"ו הלכה טז).

22 **ט. הַחֵרֵשׁ כֵּיצַד?[49] כֹּהֶנֶת[50] שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל[51] חֵרֵשׁ**
23 **- לֹא תֹּאכַל; שֶׁהֲרֵי קוֹנֶה בְּתַקָּנַת חֲכָמִים שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ**
24 **נְשׂוּאִין[52]. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן חֵרֵשׁ - לֹא**
25 **תֹּאכַל; שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה מִן הַתּוֹרָה[53], שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת.**

49) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). 50) יבמות סח. 51) [בבת כהן לישראל (למעלה הלכה ז) כתב "שנתארסה", וכאן כתב "שנשאת". ויתכן כי "נישואין" תיקנו חכמים בחרש, אבל "אירוסין" לחוד לא תיקנו, ואינם קונים אפילו מדרבנן). 52) שם קיב: ופ"ד מהלכות אישות הלכה ט. 53) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי לאו בר קנין הוא".

26 **י. נִתְאָרְסָה[54] לְכֹהֵן פִּקֵּחַ[55], וְלֹא הִסְפִּיק לְכָנְסָהּ[56] עַד**
27 **שֶׁנִּתְחַרֵשׁ - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[57]. מֵת[58] וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם**
28 **חֵרֵשׁ[59] וְיִבְּמָהּ - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[60]. אֲבָל אִם נִשְּׂאָהּ**
29 **כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת[61]. מֵת[62]**
30 **וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם חֵרֵשׁ וְיִבְּמָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת,**
31 **הוֹאִיל וְהָיְתָה אוֹכֶלֶת בַּתְּחִלָּה[63]. וְאִשֶּׁת חֵרֵשׁ שֶׁיָּלְדָה**
32 **מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ[64].**

54) שם נו. 55) שהוא שלם בדעתו, ואינו לא חרש ולא

שוטה (שם פ"ב הלכה כו). 56) לחופה בתורת נישואין. 57) שארוסה אינה אוכלת בתרומה, ונישואי חרש אינם אלא מדרבנן, ואינם מאכילים בתרומה, כמבואר למעלה. 58) זה שנתחרש. 59) שאף־על־פי שאין נישואיו אלא מדרבנן - לענין יבום, ביאתו ביאה מן התורה (פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה ג). 60) שאף־על־פי שביאתו ביאה מן התורה - אינה טובה יותר מביאה בשוגג, שאינה מאכילה בתרומה אם לא אכלה עוד בחיי בעלה, כמבואר למעלה הלכה ו (יבמות שם). 61) שהרי הנישואין היו בפקחותו. 62) זה שנתחרש. 63) שביאת יבם חרש קונה לאוקמי היבם כבעל, וכל שהבעל האכיל, גם היבם מאכיל (גמרא שם). 64) שם.

1 **יא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כֵּיצַד?[65] מִי שֶׁנִּבְעֲלָה[66]**
2 **לְאָסוּר לָהּ וְהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוֹאִיל**
3 **וּבִיאָתוֹ בִּיאָה - נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה וַאֲסוּרָה מִלֶּאֱכֹל**
4 **בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה אוֹ חֲלָלָה, כְּמוֹ**
5 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[67]. אֲפִלּוּ הָיָה שָׁחוּף[68]. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת**
6 **לְכֹהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁבִּיאָתוֹ**
7 **בִּיאָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל הַקָּטָן, לְפִי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה**
8 **עַד שֶׁיַּגְדִּיל[69]. סָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[70]**
9 **סָפֵק שֶׁאֵינוֹ; נִשֵּׂאת לְבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם**
10 **אֶחָד[71], סָפֵק שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָפֵק שֶׁלֹּא הֵבִיא[72]**
11 **- הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל.**

65) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). 66) כלומר, בת כהן. שם סח. 67) למעלה בפ"ו הלכה ז. 68) סוטה כו: "הוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד" (פ"א מהלכות סוטה הלכה א, ועיין שם בהערה ח). 69) שקטן אינו בן דעת, ואפילו חכמים לא תיקנו לו נישואין (יבמות קיב:). 70) משנה שם סז: כלומר, זה האסור לה (שם סח.). 71) משנה שם. והנה רש"י שם פירש, שהמדובר בבת כהן שנתארסה לישראל שפוסלה בתרומה מספק. אבל רבינו שכתב "נשאת" ולא כתב "נתארסה", כנראה שמפרשה בבת ישראל לכהן, שאילו היה ברור שהביא שתי שערות, היה מאכילה, כדין בת ישראל שנישאת לכהן, ועכשיו שספק הוא - אינו מאכילה. ש"חזקה דרבא" ש"כל קטנה שהגיעה לכלל שנותיה, אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנים" (נדה מו.), אינה אלא לחומרא (פי"א מהלכות גירושין הלכה ד), אבל לא לקולא. 72) והרי הוא כקטן (פ"ב מהלכות אישות הלכה יא).

12 **יב. כָּל אֵלּוּ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַאֲכִילִין בִּתְרוּמָה שֶׁל**
13 **תּוֹרָה, כָּךְ אֵין מַאֲכִילִין בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם; גְּזֵרָה**
14 **שֶׁמָּא יַאֲכִילוּ בְּשֶׁל תּוֹרָה[73].**

73) יבמות קיג.

15 **יג. וְאֵלּוּ לֹא פּוֹסְלִין[74] וְלֹא מַאֲכִילִין[75]: הָאוֹנֵס,**
16 **וְהַמְפַתֶּה[76], וְהַשּׁוֹטֶה שֶׁנָּשָׂא[77] אִשָּׁה. אֶלָּא אִם כֵּן**
17 **הָיְתָה אֲסוּרָה[78] לָהֶן, שֶׁהֵן פּוֹסְלִין אוֹתָהּ בְּבִיאָתָם,**
18 **מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה וַחֲלָלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].**

74) את בת כהן מתרומת בית אביה, אם הם ישראלים. 75) את בת ישראל, אם הם כהנים. 76) כיון שבעלו לשם זנות, ולא לשם אישות. 77) שלשוטה לא תיקנו נישואין (שם קיב:). 78) משנה שם סט. 79) למעלה פ"ו הלכה ז.

19 **יד. מִי שֶׁנִּשֵּׂאת[80] לְכֹהֵן שׁוֹטֶה, אוֹ שֶׁאָנַס אוֹתָהּ אוֹ**
20 **שֶׁפִּתָּה אוֹתָהּ כֹּהֵן, וְיָלְדָה - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ[81].**
21 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק, הוֹאִיל וּבְלֹא קִדּוּשִׁין הִיא,**
22 **שֶׁמָּא מֵאַחֵר נִתְעַבְּרָה - הֲרֵי הַוָּלָד בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁבָּא**
23 **עָלֶיהָ. וְהוּא שֶׁלֹּא יָצָא עָלֶיהָ קוֹל[82] עִם אַחֵר, אֶלָּא**
24 **הַכֹּל מְרַגְּנִין אַחֲרֶיהָ בְּזֶה הַכֹּהֵן. וְכֵן כֹּהֶנֶת[83] שֶׁבָּא**
25 **עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל שׁוֹטֶה אוֹ שֶׁאָנָסָהּ אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ**
26 **וְנִתְעַבְּרָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי הָעֻבָּר[84]. נִתְחַתֵּךְ**
27 **הָעֻבָּר[85] - הֲרֵי זוֹ תֹּאכַל.**

80) משנה שם: 81) שהוא כהן. 82) שם, כרבא ולפי הלשון הראשון. 83) משנה שם. 84) שעובר פוסל, כמבואר למעלה בהלכה ב. 85) משנה שם.

28 **טו. אֵשֶׁת אִישׁ[86] שֶׁבָּאוּ עָלֶיהָ עֵדֵי קִנּוּי[87] וְעֵדֵי**
29 **סְתִירָה[88] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה עַד**
30 **שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה. מֵת**
31 **בַּעְלָהּ[89] קֹדֶם שֶׁיִּשְׁקֶנָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן**
32 **שׁוֹתוֹת[90] וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל**
33 **בִּתְרוּמָה לְעוֹלָם[91]. וְכָל אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה טְמֵאָה**
34 **אֲנִי[92] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה[93].**

86) משנה בסוטה ו: "ואלו אסורות מלאכול בתרומה - והאומרת איני שותה". 87) היינו שהעידו שאמר לה הבעל בפני עדים, אל תסתרי עם איש פלוני (פ"א מהלכות סוטה הלכה א). 88) שהעידו שנסתרה עם אותו האיש שאמר לה אל תסתרי עמו בפני שני עדים (שם הלכה ב). 89) שאינה שותה (משנה שם כד. כדעת בית הלל, וכן הוא שם בפ"ב הלכה ז). 90) חמש עשרה הן במספר, ומנויות שם הלכה ב. 91) שהן ספק זונה (רדב"ז). 92) זניתי תחתך. 93) אף־על־פי שלאוסרה לבעלה אינה נאמנת, שמא עיניה נתנה באחר (נדרים צ: ופכ"ד מהלכות אישות הלכה כג) - לענין תרומה נאמנת. וכדעת רבא שם. והמדובר בלא קינוי וסתירה (כסף־משנה), שאילו היה קינוי וסתירה, משנה מפורשת בסוטה ו. "ואילו אסורות מלאכול בתרומה - האומרת טמאה אני לך" וראה בתוספות שם ד"ה האומרת.

35 **טז. קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל[94] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן שֶׁלֹּא מִדַּעַת**
36 **אָבִיהָ, בֵּין בִּכְפִנֵּי אָבִיהָ בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנָיו[95], אַף עַל פִּי**
37 **שֶׁקִּדְּשָׁהּ אָבִיהָ[96] - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה; שֶׁאִם מִחָה**
38 **- תֵּעָשֶׂה זָרָה לְמַפְרֵעַ[97], וְזֶה שֶׁרוֹאֶה וְשׁוֹתֵק - כּוֹעֵס**
39 **הוּא, לְפִי שֶׁנִּשֵּׂאת שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ[98].**

94) קידושין מה: 95) כגון שהלך אחרי הקידושין למדינת הים. 96) וכל־שכן אם גם הקידושין היו שלא לדעת - שאינה אוכלת, ראה להלן. 97) מפני שבטלו הנישואין

והאירוסין. 98) בגמרא שם שלש פלוגתות: א. נתקדשה לדעת אביה והלך אביה למדינת הים, ועמדה ונישאה, לרב - אוכלת, ולרב אסי - אינה אוכלת שמא יבוא אביה וימחה. והיתה עובדה, וחש רב לדעת רב אסי, ולפיכך הלכה כרב אסי. ב. נתקדשה לדעת אביה, ואביה כאן ונישאת שלא לדעתו, לרב ירמיה בר אבא - אוכלת, ולרב הונא - אינה אוכלת, ואף־על־פי שהיה כאן ושתק - כועס הוא, ולפיכך הוא שותק, והלכה כרב הונא, שהוא רבו של רב ירמיה בר אבא. ג. נתקדשה שלא מדעת האב ונישאת שלא מדעתו והוא כאן, לרב הונא - אוכלת, שכל כך (שגם נתקדשה שלא מדעתו) לא היה שותק מתוך כעס, אלא ודאי הסכים לכך. ולרב ירמיה בר אבא - איה אוכלת, ולפי שאמר עולא נראין דברי תלמיד (= רב ירמיה בר אבא) - הלכה כדבריו, ועיין כסף־משנה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר האשה שעשתה שליח לקבל גיטה אם אוכלת בתרומה. עיר שהקיפוה כרכום וספינה הנטרפת בים. מי שהניחה בעלה גוסס במדינה אחרת. ואם אחד אומר מת ואחד אומר לא מת. מי שנגמר דינו בבית דין. המשחרר את עבדו. וישראל ששכר בהמה מכהן אם מאכילה תרומה. כהן שמכר פרתו לישראל ולקח הדמים ולא משך.

א. הָאִשָּׁה[2] אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[3] עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה לְקַבָּלָה[4]. וְכֹל שֶׁהִיא סָפֵק גְּרוּשָׁה[5] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֹּאכַל[6]. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שְׁלִיחַ לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד[7]. וְאִם אָמְרָה: קַבֵּל לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי - אֵינָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שָׁלִיחַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם[8]. שָׁלְחָה שָׁלִיחַ לְהָבִיא[9] לָהּ גִּטָּהּ[10] - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ[11]: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם לְמִיתָתִי - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד[12].

2) בת ישראל שנישאת לכהן. 3) משנה, גיטין סה, א. 4) שמשיגיע הגט לידו, מיד היא מתגרשת (פ"ו מהל' גירושין ה"א). 5) כגון שזרק לה הבעל הגט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה (שם פ"ה הי"ג). או כגון שעשתה שליח לקבלה, שאסורה לאכול בתרומה מיד, שמא קיבל הגט מיד, כדלהלן. 6) אף־על־פי שבעלה חייב במזונותיה (פי"ח מהל' אישות הכ"ה) - באכילת תרומה אסורה, שמא גרושה היא. 7) חזקה שליח עושה שליחותו, ושמא כבר קיבל השליח את הגט (גיטין, שם). ומובן שהיינו מעת שתהיה לו שהות לקבל הגט. 8) כחכמים של רבי אליעזר (משנה, שם), שאם קיבל במקום אחר אינה מגורשת, שהאשה מקפידה שיקבל הגט דוקא באותו מקום. 9) זהו "שליח להבאה". 10) שאינה מתגרשת אלא כשהגיע גט לידה (פ"ו מהל' גירושין ה"ד־ה). 11) שם כח, א. 12) שעל כל שעה ושעה, יש ספק שמא זו היא השעה הסמוכה למותו, שאף־על־פי ששמא מת לא חששו (ראה בהלכה הסמוכה) - שמא ימות, חששו (גמרא שם).

ב. עִיר[13] שֶׁהִקִּיפוּהָ[14] כַּרְקוֹם[15], וּסְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם[16], וְהַיּוֹצֵא לִדּוֹן[17] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת קַיָּמִין[18]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מְפָרֵשׁ[19] וְיוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[20]. אֲבָל עִיר שֶׁכְּבָשׁוּהָ כַּרְכּוֹם, וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לְהָרֵג מִבָּתֵּי דִינֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[21], וּמִי שֶׁגְּרַרְתּוּ חַיָּה[22] אוֹ נָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת אוֹ שְׁטָפוֹ נָהָר - נוֹתְנִין לוֹ חֲמָרֵי מֵתִים וְחֲמָרֵי חַיִּים. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ[23]. אֲבָל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין[24] וְהִנִּיחוּהוּ בְּבֵית הַסְּקִילָה[25] לְהָרֵג - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת מֵת[26], וְלֹא תֹּאכַל אִשְׁתּוֹ[27].

13) משנה, שם, ב. 14) אבל לא כבשוה. 15) "מצור" (דברים כ, כ) תרגם אונקלוס "כרקומין" (רש"י גיטין, שם). 16) ועדיין לא טבעה (שם). 17) בדיני נפשות (שם). 18) ואם היו כהנים - נשותיהם אוכלות בתרומה. 19) לים. 20) למדברות. ששניהם (= המפרש לים והיוצא בשיירה) אינם כל־כך בסכנה ככל הנ"ל. 21) שמקבלים שוחד, ושמא השאירוהו בחיים, אבל היוצא ליהרג בבתי דינים של ישראל - הרי הוא בחזקת מת (גמרא שם, לפי הלשון השני של רב יוסף), וראה להלן. 22) "ירושלמי" גיטין פ"ג ה"ד. 23) בבת כהן לישראל, שמא הוא חי ולא תאכל בתרומת אביה, ובת ישראל לכהן שמא הוא מת. 24) של ישראל. 25) בגמרא שם, לא הזכירו אלא "גמר דין". אבל סבור רבינו שעד שלא הניחוהו בבית הסקילה, אפשר הדבר שימצאו לו זכות (כסף־משנה). ועיי"ש דף כט, א – ב'תוספות' ד"ה אבל. 26) ודאי ולא מצד חומרא (כסף־משנה). 27) אם הוא כהן והיא בת ישראל, ואם היא בת כהן והוא ישראל - אוכלת בתרומה (שם).

ג. הִנִּיחָהּ[28] בַּעְלָהּ גּוֹסֵס[29] בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, בֵּין שֶׁהָיְתָה כֹּהֶנֶת אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵלִית אֵשֶׁת כֹּהֵן - לֹא תֹּאכַל[30]; שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה. אֶחָד אוֹמֵר מֵת[31], וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא מֵת - הֲרֵי זוֹ לֹא תֹּאכַל.

28) גיטין כח, א. מימרא של רבא. 29) עומד למות. וראה בפ"ה מהל' גירושין הכ"ח והערה צב. 30) כהנת אשת ישראל - שמא הוא מן המיעוט, ולא מת. וישראלית אשת כהן, שמא הוא מן הרוב, ומת. 31) משנה, יבמות קיז, ב: "עד אומר מת, ועד אומר לא מת - הרי זו לא תנשא". והוא־הדין שאסורה בתרומה מספק (כסף־משנה).

ד. אָמְרָה לָהּ צָרָתָהּ[32], אוֹ אַחַת מֵהֶחָמֵשׁ נָשִׁים[33] שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לְהַעִידָהּ, שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, הוֹאִיל וְאֵינָהּ נִשֵּׂאת עַל פִּיהֶן - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[34] בְּחֶזְקַת שֶׁבַּעְלָהּ קַיָּם, עַד שֶׁיָּעִיד לָהּ מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְהַשִּׂיאָהּ עַל פִּיו.

32) אשה שניה של בעלה. משנה, שם קיח, א. 33) כלומר, או אחרת מחמש הנשים, שהרי גם הצרה היא בכלל החמש. חמש הנשים האלו מנויות במשנה (שם קיז): חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה. וראה בפי"ב מהל' גירושין הט"ז. 34) כרבי טרפון במשנה, שם. לפי שרב יהודה בשם שמואל, פסק שם הלכה כמותו, ועי' ראב"ד וכסף־משנה.

ה. הַמְשַׁחְרֵר אֶת עַבְדּוֹ[35] - מִשֶּׁיִּזְכֶּה לוֹ[36] בְּגֵט שִׁחְרוּר פְּסָלוֹ מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה[37]. וְכָל עֶבֶד שֶׁיָּצָא לַחֵרוּת וַעֲדַיִן הוּא מְעֻכָּב גֵּט שִׁחְרוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֲבָדִים[38] - אַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי הוּא אָסוּר לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה[39].

35) והאדון כהן. 36) על־ידי שליח. 37) משנה, גיטין יא, ב. וכדעת חכמים ש"זכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות", ולפיכך משהגיע הגט ליד הזוכה - נשתחרר העבד. וראה בפ"ו מהל' עבדים ה"א. 38) פ"ז ה"ז, ופ"ח מהלכה יג ואילך. 39) בעיא היא שם מב, ב - אם אינו אוכל בתרומה לפי שאינו קנין כספו, או שמא מכיון שעודנו זקוק לגט שחרור, הרי הוא כקנין כספו, ולא נפשטה הבעיא, ולפיכך פסק רבינו לחומרא. ומה שאמרו בכריתות כד, ב - לדעת ריש לקיש, שמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה - אין הלכה כן. ועי' 'תוספות' גיטין שם, ד"ה מעוכב.

ו. הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְאַחֵר[40] וְזָכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[41], וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים, וְשָׁתַק זֶה שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ וְאַחַר כָּךְ צָוַח - הֲרֵי זֶה סָפֵק[42], אִם זֶה שֶׁצָּוַח הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ[43] וַעֲדַיִן לֹא יָצְאוּ מֵרְשׁוּת רִאשׁוֹן, אוֹ זֶה שֶׁצָּוַח אַחַר שֶׁשָּׁתַק חָזַר בּוֹ[44]. לְפִיכָךְ אֵין אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה[45], בֵּין שֶׁהָיָה רַבּוֹ שֵׁנִי יִשְׂרָאֵל וְהָרִאשׁוֹן כֹּהֵן בֵּין שֶׁהָיָה רַבּוֹ רִאשׁוֹן יִשְׂרָאֵל וְהַשֵּׁנִי כֹּהֵן.

40) ברייתא בבבא־בתרא קלח, א. וחולין לט, ב. 41) גמרא שם, שאם הקנה לו לעצמו - ודאי קנה, כיון ששתק, אף־על־פי שלבסוף צווח (שם, ושם). 42) כן פסק רבינו גם בפ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ג. ומקור דבריו שם ושם, שלא הכריעו חכמים בדבר זה. 43) שלא רצה במתנה זו, ומה ששתק בתחילה אין זה אות להסכמה, כי מה לו לצווח כל זמן שלא באה לידו (שם, ושם). 44) וחזרה בדברים אינה מועילה, כיון שקנה כבר מתחילה כששתק. ומדובר כשלא היה בדבריו לשון של הפקר, ראה שם ה"א. 45) מספק, שאינו ידוע למי העבדים שייכים, לרבם הראשון או לרבם השני.

ז. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר[46] בְּהֵמָה מִכֹּהֵן - מַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה[47]; וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר בֶּהֱמַת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ - לֹא יַאֲכִילֶנָּה תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ קִנְיַן כַּסְפּוֹ[48].

46) תרומות פי"א מ"ט. 47) לפי שהיא קנין כספו של כהן, והנה במשנה שם: "מאכילה כרשיני תרומה". וכתב שם הר"ש, שאין מאכילין אותה אלא כרשינין, שהם אוכל בהמה, אבל אוכל אדם אין מאכילין אותה, וראה למעלה פ"ו ה"א. 48) של כהן, ששכירות אינה קנין (עבודה זרה טו.).

ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂם פָּרָה מִכֹּהֵן לְפַטְּמָהּ[49] וְלִהְיוֹת הַשֶּׁבַח בֵּינֵיהֶן - לֹא יַאֲכִילֶנָּה בִּתְרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לַכֹּהֵן חֵלֶק בְּשִׁבְחָהּ[50]. אֲבָל כֹּהֵן[51] שֶׁשָּׂם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל לְפַטְּמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל חֵלֶק בַּשֶּׁבַח, הוֹאִיל וְגוּפָהּ לַכֹּהֵן, שֶׁהֲרֵי שָׂמָהּ עַל עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה מַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה[52].

49) תרומות, שם. היינו "שיקנה אותה הישראל מן הכהן בדמים ידועים, ויתנה עמו שיטפל במזונותיה (הישראלי) עד זמן ידוע, ואחר־כך ימכרו הפרה, וכל מה שירויחו - שיחלקו אותו בשוה, כמו שהוא מותר לעשותו מן הדין - מצד הריבית - ולפי שזה הישראלי קנאה מכהן, אף־על־פי שנשאר לכהן חלקו בריוח, לא תאכל בתרומה לפי שאינה קנין כספו" ('פירוש המשניות' שם). ונראה מדבריו, שאפילו אם אחריות יוקר וזול ואונס אחר על הבעלים, שבאופן זה אינו אסור משום ריבית, כמבואר בפ"ח מהל' מלוה ולווה הי"ב - גם כן נקרא קנינו של המקבל, וראה ב'משנה ראשונה' שם. 50) שהגוף קנוי לישראל, כנ"ל. 51) משנה, שם. 52) לפי שגופה קנויה לו, כנ"ל.

ט. פָּרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּלְדָה בְּכוֹר[53] - מַאֲכִילוֹ תְּרוּמָה, שֶׁהַבְּכוֹר לַכֹּהֲנִים. וְאוֹצֵר אָדָם[54] כַּרְשִׁינֵי תְּרוּמָה לְתוֹךְ שׁוּבְכוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ הַיּוֹנִים שֶׁלּוֹ[55] וְיֹאכְלוּ אוֹתָן.

53) תוספתא תרומות פ"י (כסף־משנה). 54) [תוספתא שם, ושם: "נותן אדם". ושינה רבינו, וכתב "ואוצר", להורות כי לא נתנם שם למאכל היונים אלא לאוצר, ראה להלן]. 55) [שלא הותר לכהן להאכיל אלא לבהמה, לחיה ולתרנגולים (משנה, שם), משום שמזונותיהם עליו, אבל לעופות לא הותר, שאין מזונותם עליו ('תוספת אנשי שם', שם). וכן נראה בלשון המשנה שם: "וכהן ששכר פרה מישראל, אף־על־פי שמזונותיה עליו - לא יאכילנה וכו'", הרי "שמזונותיה עליו" הוא גורם להתיר לו להאכילה תרומה. ויוני שובך שאין מזונותיהם עליו (ביצה כד.), אסור להאכילם תרומה, ואף־על־פי־כן אוצר אדם כרשינים לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו, לפי שכוונתו לאוצר, ועל מה שהיונים אוכלים מאליהם - אינו מצווה. וכן מצינו גם בפירות שביעית, שאין מאכילים אותם לבהמה (פ"ה מהל' שמיטה ה"ה), ואף־על־פי־כן אם הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבים אותו להחזירה (שם). וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם].

י. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מָכַר הַכֹּהֵן פָּרָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל וְלָקַח הַדָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מָשַׁךְ הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְהַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה; שֶׁדִּין תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִקָּח וּמִמְכָּר[56]. וְאִם מָכַר יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ[57].

56) פ"ג ה"א. 57) שחכמים תקנו שלא יקנה עד שימשוך (הלכות מכירה, שם).

יום חמישי י"ד כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר זר שאכל תרומה בשגגה וכמה יאכל ויהיה חייב.

אם אכל וחזר ואכל אם מצטרף. ותרומה ותרומת מעשר אם מצטרפות. האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג או במזיד, טהורה או טמאה. המאכיל לפועלים או לאורחים או לבניו הקטנים, והמשלם את הקרן ולא את החומש. האשה שהייתה אוכלת תרומה ואמרו לה מת בעלך. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לאחת מהן. האוכל חומש בשגגה. ובת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאת לכהן. האוכל תרומה ממה משלם. ואם גזל תרומה או גנבה ולא אכלה.

א. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה[2] בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[3].
אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהִיא תְּרוּמָה וְשֶׁהוּא מְזֻהָר עָלֶיהָ,
אֲבָל לֹא יָדַע אִם חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה[4] אִם לָאו - הֲרֵי זוֹ
שְׁגָגָה וּמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.

2) תרומות פרק ו משנה א. שנאמר: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו". [וקודש זה אינו קדשי המקדש (=הקרבנות), אלא קדשי הגבול (=תרומה), שהרי כל הפרשה כולה מדברת שם בתרומה, שנאמר: "ובא השמש וטהר", והיינו תרומה הנאכלת אחר הערב שמש. ובספרא למדו זאת בגזירה שווה "קודש - קודש", נאמר להלן "בערתי הקודש מן הבית" - "מה קודש האמור להלן בקדשי הגבול (=מעשר שני) הכתוב מדבר (ולא בקדשי המקדש), אף קודש האמור כאן, בקדשי הגבול (=תרומה) הכתוב מדבר"]. 3) מלבר (=מחוץ), כלומר, אם אכל שווה ארבעה משלם שווה חמישה, מפירות חולין מתוקנים. [ואינו משלם אלא דמי תרומה, שהם פחותים מדמי חולין, שאם אכל סאה של תרומה, אינו משלם סאה שלימה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי. 4) בידי שמים. וכרבי יוחנן ששגגת כרת הרי היא שגגה לחייבו קרבן. וכרבא ששגגת מיתה בידי שמים, מחייבתו חומש, כשם ששגגת כרת, מחייבתו קרבן.

ב. אֶחָד הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[5], וְאֶחָד הַשּׁוֹתֶה[6]
דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְאֶחָד הַסָּף דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּף;
שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - לְרַבּוֹת
אֶת הַסָּף. וְאֶחָד הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה אוֹ טְמֵאָה[7]
בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ עַד
שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְאֵין
אֲכִילָה פְּחוּתָה מִכְּזַיִת. וּכְשֵׁם שֶׁאֲכִילַת תְּרוּמָה
בִּכְזַיִת, כָּךְ שְׁתִיָּה בִּכְזַיִת[9].

5) שאז נקראת אכילה, ובאין דרכו לא חשוב אכילה. [ומקור דבריו בתוספתא תרומות תחילת פרק ז: "הסך יין של תרומה שוגג משלם את הקרן ואינו משלם את החומש", לפי שיין אין דרכו לסיכה. 6) ששתייה בכלל אכילה. 7) [ומפשטות הלשון נראה, שכשם שבתרומה טהורה משלם דמים שלמים, כמו כן בתרומה טמאה משלם דמים שלמים, ולא דמי עצים בלבד, ורק להלן בהלכה ה גבי מזיד כתב, שאינו משלם אלא דמי עצים, מפני שאינה ראוייה אלא להסקה - לפי שבמזיד אין התשלומין תרומה, אבל בשוגג שהתשלומים תרומה, אם ישלם כשיווי דמי עצים בלבד, כשאחר כך ייעשו תרומה, לא ישוו אפילו דמי עצים של התרומה, צריך הוא לשלם מן החולין כשיווי כזה, שלאחר התשלומין כשייעשו תרומה, יהיו שווים לדמי עצים של התרומה. ומסתבר שהוא הדין למשלם חולין טהורים, שכשם שתשלומין של תרומה טהורה נעשים כמותה (=תרומה טהורה), כמו כן תשלומי תרומה טמאה, ואף אם משלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה. אולם בהלכה הקודמת כתבנו בדעת רבינו לעניין אוכל תרומה טהורה בשוגג, שאינו משלם אלא בשיווי של התרומה, ואף שאחרי שייעשו תרומה יהיו שווים פחות, וצריך עיון]. 8) ואין צריך שיהא בו שווה פרוטה. 9) ואף על פי שלעניין נזיר כתב רבינו "נזיר שאכל כזית ענבים וכו' ושתה רביעית יין וכו' הרי זה לוקה", הרי ששתייה ברביעית ולא בכזית - אין זה אלא בנזיר שנאמר בו במפורש: "חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה", אבל בתרומה שלא נאמרה בה שתייה במפורש, אלא היא בכלל אכילה - שיעורה כאכילה. וכיצד משער משקין בכזית? - מביא כוס מלא יין ומביא זית ונותן לתוכו ושופע (=נשפך ממנו), אם שתה כיוצא בו חייב.

ג. אָכַל וְחָזַר וְאָכַל, שָׁתָה וְחָזַר וְשָׁתָה, אִם יֵשׁ
מִתְּחִלַּת אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי
אֲכִילַת פְּרָס[10], וּמִתְּחִלַּת שְׁתִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף
שְׁתִיָּה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית[11] - הֲרֵי אֵלּוּ
מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת.

10) פרס הוא חצי, והכוונה לחצי כיכר של שש ביצים, דהיינו שלוש ביצים. 11) ומה שאמרו בכריתות יג. שאף בשתייה בעינן בכדי אכילת פרס, וכן פסק רבינו בפרק ח מהלכות אבות הטומאות הלכה יא - אין הדברים אמורים אלא בשתייה ששיעורה ברביעית, אבל שתייה ששיעורה בפחות מזה, מצטרפת בכדי שתיית רביעית.

ד. הַתְּרוּמָה[12] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל דְּמַאי בֵּין שֶׁל
וַדַּאי, וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת
לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[13] וָחֹמֶשׁ, שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה[14].
וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁאֵין חַיָּבִין חֹמֶשׁ עַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר
שֶׁל דְּמַאי, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל מַעֲשֵׂר [שֵׁנִי] שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ
שֶׁיִּתְבָּאֵר; אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: אִם לֹא יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ[15]
חֹמֶשׁ - יְזַלְזְלוּ בָּהּ[16].

12) תרומה גדולה. 13) פשוט הוא שאין זה מוסב על תרומת דמאי שאינה אלא מדרבנן, ואין בה מיתה. 14) בחלה נאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ובביכורים נאמר: "ותרומת ידך" וקבלו חז"ל שהכוונה לביכורים. 15) על התרומה. 16) ולא חששו אלא לתרומה בלבד, שוודאה במיתה ולא למעשר שני, שוודאו אינו במיתה.

ה. אָכַל תְּרוּמָה בְּמֵזִיד [וְהִתְרוּ בּוֹ - לוֹקֶה וְאֵינוֹ
מְשַׁלֵּם; לֹא הִתְרוּ בּוֹ]: אִם הָיְתָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם
הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ[17]; וְאִם הָיְתָה טְמֵאָה
- מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים[18], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה אֶלָּא
לְהַסָּקָה. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל תְּרוּמַת תּוּתִים וְרִמּוֹנִים[19]

וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[20] שֶׁנִּטְמְאוּ - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָם רְאוּיִין לְהַסָּקָה.

17) ש"לא חייב השם יתברך בחומש אלא למי שאכל בשגגה, והוא אמרו: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", אבל במזיד אין חייב חומש, כי עוונו גדול מנשוא, ולא יתכפר בתשלומים". 18) תוספתא תרומות. [ומפשטות דברי התוספתא שם נראה, שהמדובר גם בשוגג, וכן כתב בתוספתא כפשוטה שם. ורבינו העתיק דין זה באוכל במזיד, אף על פי שבשניהם אינו משלם אלא דמי עצים בלבד, לפי שבשוגג צריך הוא לשלם לפי שוויה האמיתי אלא שהתשלומים ייעשו כתרומה טמאה, ויהיו אחר כך לדמי עצים, ואילו במזיד, שאין התשלומין נעשים תרומה, אינו משלם לכתחילה אלא דמי עצים בלבד]. 19) שם הגירסא "תותים וענבים", שגם ענבים אינם ראויים לכלום, שהרי אסור לזלף ביין את הבית, גזירה שמא יבואו לשתותו. 20) שאר פירות, שאין המשקה שלהם ראוי להדלקה.

ו. הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בְּפֶסַח, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה[21], בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. אֲפִלּוּ הִפְרִישָׁהּ מַצָּה וְהֶחְמִיצָהּ[22] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ דְּמֵי עֵצִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְהַסָּקָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, אֵין לָהּ דָּמִים.

21) כרבי עקיבא שם, הסובר שכשהוא משלם, משלם הוא לפי דמים, כלומר, לפי שוויה של התורה. 22) ורוצה לומר: לא רק אם גזל תרומת חמץ בפסח מכהן ואכלה, אינו חייב לשלם, אלא אף אם הפרישה מצה והחמיצה אצלו, שגרם לה להפסד, אינו משלם כלום.

ז. אֲבָל הַשּׁוֹגֵג שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[23] אוֹ שֶׁאָכַל תְּרוּמָה נְקוּרָה[24], וְהַשּׁוֹתֶה יֵין תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה[25], וְהַסָּךְ יַיִן וְשֶׁמֶן כְּאֶחָד[26], אוֹ שֶׁשָּׁתָה שֶׁמֶן וָחֹמֶץ[27] כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁכָּסַס[28] אֶת הַחִטִּים[29] אוֹ גָּמַע אֶת הַחֹמֶץ[30] - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.

23) והיינו שהיה שוגג גם על התרומה וגם על יום הכיפורים, שאם התרו בו באחד מהם - הרי זה לוקה ואינו משלם. 24) שאסורה באכילה, שמא ניקרה הנחש. ואף על פי כן משלם, שכיוון שאכלה ולא הוזק, הוברר הדבר למפרע שלא ניקרה הנחש, והוא הדין ליין מגולה שבסמוך. 25) שאסור בשתייה, שמא שתה ממנו נחש. 26) [בתוספתא שם לפי כתב־יד ערפורט "הסך יין וחומץ משלם קרן וחומש" ונראה שרבינו גרס שם "הסך יין ושמן כאחד משלם קרן וחומש", שהרי מפורש בתוספתא שם סוף פרק ט, שיין וחומץ אין דרכם בסיכה]. 27) שאף על פי שהשותה שמן לבד אינו חייב חומש - אם שתהו ביחד עם חומץ - דרכו בכך. 28) שדרך אכילה הוא, שהרי מברכים עליהם בורא פרי האדמה. 29) כשהן בלתי מבושלות. וכל שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו הרי הוא "כוסס". 30) ירושלמי שם: "רבי אבהו בשם ר' יוחנן המגמע חומץ של תרומה לוקה". והוא הדין שמשלם קרן וחומש אם אכלו בשוגג.

ח. הָיָה שָׁבֵעַ[31] וְקָץ בִּמְזוֹנוֹ וְהוֹסִיף עַל שָׂבְעוֹ בַּאֲכִילַת תְּרוּמָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל - לֹא שֶׁיַּזִּיק אֶת עַצְמוֹ[32]. וְכֵן הַכּוֹסֵס אֶת הַשְּׁעוֹרִים - פָּטוּר מִן הַחֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִזִּיק עַצְמוֹ.

31) ביומא פ: "אמר ר' ירמיה אמר ריש לקיש זר שאכל תרומה אכילה גסה, משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, כי יאכל, פרט למזיק". 32) וברש"י שם פירש: "פרט למזיק את התרומה".

ט. זָר שֶׁבָּלַע[33] שְׁזָפִין שֶׁל תְּרוּמָה וְהֶקִיאָן, וּבָא אַחֵר וַאֲכָלָן גַּם הוּא בִּשְׁגָגָה - הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[34], וְהַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים לָרִאשׁוֹן[35].

33) בלא כסיסה. שאם כסס ובלעם וחזר והקיאם, אינם ראויים אפילו להסקה, ואין השני חייב כלום. 34) שאף בליעה היא דרך אכילה. 35) שכיוון שבלעה הראשון, נתחללה, והרי זה ככהן שסך תרומה, שבן בתו ישראל מתעגל עליה. ואינו משלם אלא כמזיק ממון חבירו.

י. הַמַּאֲכִיל הַפּוֹעֲלִים[36] וְאֶת הָאוֹרְחִים[37] תְּרוּמָה - הֵם מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[38], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּשׁוֹגְגִין, וְהוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעֻדָּתָן[39]; שֶׁדְּמֵי הַחֻלִּין יְתֵרִין מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁאָכְלוּ[40], שֶׁדָּבָר הָאָסוּר נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חוֹתֶה מִמֶּנּוּ[41].

36) שפסק עמהם להאכילם חולין. 37) שנתחייב לתת להם סעודה של חולין. 38) ולא המאכיל. 39) כלומר, מעות כשיווי סעודה של חולין, כמו שנתחייב להם. 40) שהם שילמו פירות חולין כפי השווי של התרומה בלבד, כלומר: אם אכלו סאה תרומה, לא שלמו סאה שלמה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי של התרומה. ואילו הוא, מחזיר להם דמי סאה של חולין. והיינו כתנא קמא במשנה שם ולא כרבי מאיר שאמר שהוא משלם את הקרן בדמי תרומה לכהן, והם משלמים את החומש. 41) כלומר: "נפשו של אדם קצה באכילת איסור אף על פי שאינו יודע בדבר, שליבו נוקפו, ואינה נחשבת לו אכילה".

יא. הַמַּאֲכִיל[42] אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים[43] וְאֶת עֲבָדָיו[44] בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וְהָאוֹכֵל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[45], וְהָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה פָּחוֹת מִכְּזַיִת[46], וְנָזִיר שֶׁשָּׁגַג[47] וְשָׁתָה יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, וְהַשּׁוֹתֶה שֶׁמֶן[48] וְהַסָּךְ אֶת הַיַּיִן - כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֹמֶשׁ.

42) זר. 43) שאינם בני חיוב. 44) הכנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם, ואין להם מה לשלם. 45) שאינה אלא מדרבנן. 46) במשנה שם נזכרה רק "אכילה" ורבינו כתב גם שתייה, שאף היא בכזית. 47) והטעם הוא, שכיוון שחוץ מאיסור תרומה אסור עליו היין מצד שהוא נזיר - שתיית איסור אינה שתייה לעניין זה. ואף על פי שהאוכל בשוגג תרומה ביום הכיפורים, משלם קרן וחומש - אין זה

אלא ביום הכיפורים שאינו אלא "איסור גברא", אבל נזיר הוא "איסור חפצא". [אבל עדיין לא מיושב מה בין נזיר ששתה יין להאוכל תרומת הקדש, שאף היא אסורה מטעם הקדש חוץ מאיסור תרומה, ואף על פי כן חייבים עליה חומש]. 48) שמזיקו.

1 **יב. בַּת כֹּהֵן שֶׁהָיְתָה נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[49] אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה[50]**
2 **וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְּרוּמָה - מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת**
3 **הַחֹמֶשׁ. הָאִשָּׁה[51] שֶׁהָיְתָה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה וְאָמְרוּ**
4 **לָהּ: מֵת בַּעֲלִיךְ אוֹ גֵרַשְׁךָ[52]; וְכֵן הָעֶבֶד[53] שֶׁהָיָה אוֹכֵל**
5 **וְאָמְרוּ לוֹ: מֵת רַבְּךָ וְהִנִּיחַ יוֹרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִיל[54], אוֹ**
6 **שֶׁמְּכָרְךָ לְיִשְׂרָאֵל אוֹ נְתָנְךָ לוֹ, אוֹ שְׁחְרְרָךְ[55]; וְכֵן כֹּהֵן**
7 **שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה[56] אוֹ בֶּן**
8 **חֲלוּצָה - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין הַקֶּרֶן בִּלְבַד[57]. וְאִם**
9 **הָיְתָה תְּרוּמַת חָמֵץ וְהָיָה עֶרֶב הַפֶּסַח - הֲרֵי אֵלּוּ**
10 **פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם[58]; מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ בָּהוּל[59], נֶחְפְּזוּ**
11 **לֶאֱכֹל וְלֹא בָּדְקוּ. וְכֵלָן שֶׁהָיְתָה לָהֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ**
12 **פִּיהֶן כְּשֶׁיָּדְעוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל - הֲרֵי אֵלּוּ**
13 **יִפְלְטוּ[60].**

49) ואף על פי שנפסלה מלאכול בתרומה - אינה משלמת את החומש, הואיל ולא הייתה זרה מתחילתה. אבל הקרן משלמת כדין גוזל חברו. 50) כגון שנבעלה לפסול לה. 51) בת ישראל הנשואה לכהן. 52) וכגון שאמרה לשלוחה קבל לי גיטי במקום פלוני, שאינה אסורה בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום והיא לא ידעה שכבר הגיע השליח לאותו מקום. 53) עבד כנעני של כהן שאכל בתרומה. 54) כגון בן בתו שנישאת לישראל. 55) על ידי אחרים, שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. 56) הרי הוא חלל, ואסור לאכול בתרומה. 57) ולא חומש. האשה והעבד - לפי שאכלו מקודם, ואינם זרים בתחילה. ובן גרושה הואיל ואם עבד במקדש, עבודתו כשרה בדיעבד, אינו זר גם לעניין תרומה, שאף היא כעבודה, ולכך פטור מן החומש. וקרן חייב לשלם, כיוון שאינו ראוי לאכול תרומה. 58) אפילו קרן. 59) והרי זה אונס ופטור מלשלם אף קרן. 60) יוציאו מפיהם, מאחר שאסורים בה. ואין אנו חוששים להפסד.

14 **יג. הָיָה אוֹכֵל וְאָמְרוּ לוֹ: נִטְמֵאתָ אוֹ נִטְמֵאת הַתְּרוּמָה,**
15 **טָמֵא הָיִיתָ[61] אוֹ טְמֵאָה הָיְתָה הַתְּרוּמָה; אוֹ נוֹדַע שֶׁהוּא**
16 **טֶבֶל, אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, אוֹ מַעֲשֵׂר**
17 **שֵׁנִי וְהֻקְדַּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ; אוֹ שֶׁטָּעַם טַעַם פִּשְׁפֵּשׁ[62] לְתוֹךְ**
18 **פִּיו[63] - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְלְטוּ[64].**

61) ואכלת תחילה באיסור. 62) מין תולעים אדומים כצורת העדשים. 63) היינו בעת שאוכל התרומה הרגיש גם טעם פשפש בפיו. וזה מונע אותו מלאכול גם התרומה, מפני הטינוף והמיאוס. 64) גם התרומה, אף על פי שמאבד אוכלי תרומה.

19 **יד. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין,**
20 **וְנָפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ**
21 **נָפְלָה - הֲרֵינִי אוֹמֵר: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[65]. אֵין**
22 **יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא שֶׁל תְּרוּמָה, אָכַל זָר אַחַת מֵהֶן -**
23 **הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[66], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ**
24 **עָלָיו הָרְאָיָה, וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֶגֶת בָּהּ כִּתְרוּמָה. אָכַל אַחֵר**
25 **אֶת הַשְּׁנִיָּה - אַף הוּא פָּטוּר. אָכַל אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶן**
26 **- מְשַׁלֵּם כַּקְּטָנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[67]; אִם מֵזִיד - קֶרֶן, וְאִם**
27 **שׁוֹגֵג - קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.**

65) ותולין לקולא כדי להתיר שניהם. ואף על פי שאם היו שתי סאין, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו, כתב רבינו שאין אנו אומרים "חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך התרומה", אלא בתרומה דרבנן. ואילו בתרומה של תורה לא הותר אלא אם רבו החולין על התרומה, באופן שמן התורה אין כאן איסור אפילו אם נפלה תרומה לתוך חולין, לפי שבטלה ברוב - כאן לא חילק רבינו בזה, ומשמע שאפילו בתרומה של תורה, ואפילו אם לא רבו החולין על התרומה, אנו תולין להקל, לפי שכאן, שלא נפלה אלא סאה אחת אנו מעמידים את החולין בחזקתם, אבל בשנפלו שתי סאים, שגם בחולין נפלה איזו סאה, כבר נתערערה חזקתם. 66) והיינו מן החומש, שהרי הקרן חייב לתת לכהן ממנה, ממה נפשך: אם השנייה היא התרומה, הרי היא לכהן, ואם הראשונה הייתה תרומה, והשנייה חולין, נותנה לכהן בתשלומין עבור התרומה. 67) שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

28 **טו. הָאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶשׁ בִּשְׁגָגָה - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עָלָיו**
29 **חֻמְשׁוֹ[68], שֶׁהַחֹמֶשׁ כְּקֶרֶן[69] לְכָל דָּבָר. וְכֵן מוֹסִיף חֹמֶשׁ**
30 **עַל חֹמֶשׁ לְעוֹלָם[70]. כָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - הֲרֵי**
31 **הַתַּשְׁלוּמִין כִּתְרוּמָה לְכָל דָּבָר[71], אֶלָּא שֶׁאִם נִזְרְעוּ -**
32 **גִּדּוּלֵיהֶן חֻלִּין[72]. וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - אֵינוֹ**
33 **מוֹחֵל[73]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן בִּלְבַד - הֲרֵי**
34 **הַתַּשְׁלוּמִין חֻלִּין, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - מוֹחֵל.**

68) "וזה הוא עניין מה שאמר בו השם ית' בזולת זה המקום וחמישיתו יוסף עליו. ואמרו: מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש". 69) דינו ודין התרומה שווה. 70) שהתורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחת. 71) שאף על פי שהם חולין מתוקנים, הם נעשים תרומה. 72) ירושלמי שם: "אמר ר' זירא בשם ר' חנינא: תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין". שאף על פי שגזרו חכמים על גידולי תרומה ואסרום לזרים - לא גזרו כן על תשלומי תרומה. 73) שאינו ממון אלא כפרה, שהרי אפילו אוכל תרומת עצמו, שלא גזל כלום, משלם כפרה לעצמו וחומש לכהן. והא ראייה: שהחולין של התשלומים נעשים תרומה.

35 **טז. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[74] וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת**
36 **לְכֹהֵן[75]: אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ כֹּהֵן[76] אָכְלָה -**
37 **מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ[77]; וְאִם תְּרוּמָה שֶׁזָּכָה**
38 **בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה - מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים[78], וְחֹמֶשׁ**
39 **לְעַצְמָהּ. שֶׁכָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[79] - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן**
40 **לַבְּעָלִים, וְהַחֹמֶשׁ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.**

74) שהפרישה משל עצמה. 75) והרי היא מותרת באכילת תרומה. 76) שלא נתנה עוד לכהן. 77) לאכלם בתורת תרומה. שאילו הייתה התרומה בעין לא הייתה מחוייבת עתה ליתן לכהן, שהרי נעשתה כהנת בנישואיה. 78) לכהן שזכה בה. 79) כלומר, באכילת תרומה, וכן הוא במשנה שם: "מפני שאמרו האוכל תרומה בשוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה".

יז. לֹא הִסְפִּיקָה לְשַׁלֵּם[80] עַד שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[81] אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת לְעַצְמָהּ, וְהֲרֵי הִיא כְּמִי שֶׁלֹּא נִשָּׂאת לְכֹהֵן מֵעוֹלָם.

80) כלומר, לא הפרישה עוד את התשלומין, שאילו הפרישה בעודה תחת בעלה הרי הן כבר שלה. 81) בין שזכה בה הכהן ובין שלא זכה בה הכהן.

יח. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[82] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִן הַחֵלִין הַמִּתְקָנִים שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[83]. וּמְשַׁלְּמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה וּמִן הַהֶפְקֵר[84], וּמִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[85], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִטְּלָה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִם הִקְדִּים הַמַּעֲשֵׂר לִתְרוּמָה[86]. וּמְשַׁלְּמִין מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְדּוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה[87], וּמִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[88]. אֲבָל לֹא מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - כַּקֹּדֶשׁ שֶׁאָכַל.

82) [בפרק ז שם משנה א אמרו, שהאוכל במזיד תשלומיו חולין, ומתוך זה למד רבינו שהתשלומים הם פירות הראויים להיות קודש, ולא מעות, שאם משלם מעות מה שייך לומר "התשלומין חולין" ואיזה חידוש הוא, והיה לו לתנא לומר "התשלומין מעות"]. 83) שנאמר: "ונתן לכהן את הקודש" - "דבר הראוי להיות קודש", כלומר, דבר הראוי להיות אחר כך קודש, ולא שיש בו עכשיו קודש. והוא הדין לחומש, שנלמד מן הפסוק "ויסף חמישיתו עליו" - עליו, שהוא כמו הקרן. 84) שכולם פטורים מתרומה ומעשר, והרי הם כחולין מתוקנים. 85) תרומת מעשר. 86) כלומר, שהקדימו בשיבולים שהוא פטור מתרומה גדולה. אבל לא ניטלה תרומה כלל אין משלמין, שאינו מתוקן. 87) היינו: שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, שבדיעבד הוא פדוי. אבל רבינו בפירוש המשניות שם כתב: מעשר שני שנפדה על ידי אסימון וההקדש שנפדה על הקרקע. וצריך עיון שהרי באופנים אלו אינם פדויים אפילו בדיעבד. 88) חדש של שנה זו וישן של השנה שעברה.

יט. הָאוֹכֵל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית[89] - יַמְתִּין לַקִּשּׁוּאִין שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וִישַׁלֵּם מֵהֶן; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

89) ואכלם בשביעית, שאז אינם מצויים קישואים של שישית.

כ. אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין[90]. אָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין טְהוֹרִין[91]. וְאִם שִׁלֵּם חֵלִין טְמֵאִין, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[92] - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין[93], וְיַחֲזֹר וִישַׁלֵּם מִן הַטְּהוֹרִין[94].

90) [לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה ב, שבאוכל תרומה טמאה בשוגג, אף חולין טהורים נעשים תרומה טמאה, מוסברים הדברים היטב מה שמשלם בין חולין טהורים ובין חולין טמאים, שהרי שניהם יהיו תרומה טמאה]. 91) כמו התרומה שאכל. 92) ולדעת ריב"ן הכוונה לשוגג ומזיד בעת האכילה, ולפיכך שאלו שם על רבי מאיר שאמר: "במזיד אין תשלומיו תשלומין" - "תבוא עליו ברכה, שאכל ממנו תרומה שאינה ראוייה לו בימי טומאתו, ומשלם לו חולין טמאים שהם ראויים לו בימי טומאתו", שלדעת המפרשים שהמדובר באכילת שוגג, אלא שהיה מזיד בעת ששילם, קשה מאוד הלא התשלומין הם תרומה, ואם כן אינם ראויים עוד בימי טומאתו, אבל אם נפרש שהמדובר במזיד בעת האכילה, לא קשה כלל, שהרי במזיד אין תשלומיו תרומה. 93) ומשמע שבשוגג והם נעשים תרומה טמאה. 94) להשלים הפסדו של כהן.

כא. אָכַל תְּרוּמַת חָבֵר[95] - מְשַׁלֵּם לוֹ. אָכַל תְּרוּמַת עַם הָאָרֶץ - מְשַׁלֵּם לְחָבֵר, וְנוֹטֵל דָּמֶיהָ מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן לְעַם הָאָרֶץ[96] שֶׁאָכַל תְּרוּמָתוֹ; שֶׁאֵין מוֹסְרִין טְהָרוֹת[97] לְעַם הָאָרֶץ.

95) כהן חבר. 96) לפייסו. 97) [אף על פי שכתבנו למעלה, שהאוכל תרומה טמאה בשוגג ומשלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה, ואם כן גם כאן כשמשלם עבור תרומת עם הארץ, שהיא תרומה טמאה, התשלומין כמותה, והרי תרומה טמאה מוסרים לעם הארץ? - ייתכן כי חששו שמא לא הייתה התרומה טמאה ביד עם הארץ, ואם כן התשלומין הם תרומה טהורה, ועכשיו ייטמאו בידו].

כב. גָּזַל תְּרוּמָה מֵאָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן וַאֲכָלָהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִי אִמּוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לְעַצְמוֹ[98], אֶלָּא לְיוֹרֵשׁ אַחַר מִשְּׁאָר הַשֵּׁבֶט. וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ תְּרוּמָה מֵאָבִי אִמּוֹ וַאֲכָלָהּ, וּבַעַל חוֹב שֶׁגָּבָה תְּרוּמָה בְּחוֹבוֹ וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וַאֲכָלוּהָ - מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְכֹהֵן חָבֵר, וְהֶחָבֵר[99] נוֹתֵן לָהֶם דָּמִים[100] שֶׁהָיוּ מוֹכְרִין בָּהּ[101] אוֹתָהּ הַתְּרוּמָה כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ.

98) כרבי יוחנן שם, שצריך להוציא הגזילה מתחת ידו. 99) הכהן. 100) דמי הקרן. 101) שהיורש את התרומה רשאי למכור את התרומה, וכן הבעל־חוב והאשה שגבו בחובם, הואיל וממונם הוא. והיינו משום שבהיתר באה לידם, אבל בגזל תרומה מאבי אמו כהן לא אמרו כן, מפני שבאיסור באה לידו.

כג. הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים[102]. וְיֵשׁ לוֹ לְשַׁלֵּם מִדְּמֵי תְּרוּמָה[103]. גְּנָבָהּ וַאֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וָחֹמֶשׁ; קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - מִן הַחֵלִין[104], וְקֶרֶן[105] - אֲפִלּוּ מִדְּמֵי תְּרוּמָה[106].

102) ואין התרומה דומה להקדש שאין לו בעלים, ולפיכך אין בו תשלומי כפל. 103) כלומר, משלם מעות בשיווי התרומה ואינו צריך לשלם פירות הראויים להיות קודש. ואין כאן חידוש שמשלם רק בשיווי התרומה, שזה נוהג גם באוכל תרומה, אלא עיקר החידוש הוא שמשלם מעות ולא פירות. 104) מה שהוא חייב בה אפילו לא הייתה גנובה, ולפיכך אינו משלם תרומה אלא חולין. 105) כפל. 106) מעות בשיווי התרומה.

כד. הָיְתָה הַתְּרוּמָה הֶקְדֵּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת[107] וּגְנָבָהּ וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל; שֶׁאֵין תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל בַּהֶקְדֵּשׁ[108], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁים[109]: חֹמֶשׁ מִשּׁוּם אֹכֶל תְּרוּמָה, וְחֹמֶשׁ מִשּׁוּם שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ[110]. וּלְמִי מְשַׁלֵּם? אִם הָיָה בָּהּ כְּזַיִת וְאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְשַׁלֵּם לַכֹּהֲנִים[111]; וְאִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּזַיִת[112] בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ כְּזַיִת[113] - מְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ.

107) שהפרישה כהן שהיא ברשותו לבדק הבית. 108) "כמאמר השם יתברך: ישלם שניים לרעהו, לרעהו ולא להקדש". 109) כלומר, ייתכן שיהא כן, אם יש בו גם כזית וגם שווה פרוטה. 110) "כי העיקר אצלנו הנהנה מן ההקדש בשווה פרוטה מעל, ומשלם מה שהפסיד מן ההקדש בשעה שנהנה ממנו, בתוספת חומש. 111) חומש משום אכילת תרומה, שבתרומה אין צורך בפרוטה, אבל משום שנהנה מן ההקדש אין כאן, משום שאין בו שווה פרוטה. 112) ומשלם שני חומשים, אחד משום אכילת תרומה ואחד משום הנאת הקדש. 113) ומשלם חומש אחד משום הנאת הקדש לבד.

כה. וּמִפְּנֵי מָה חָל אִסּוּר הֶקְדֵּשׁ עַל אִסּוּר הַתְּרוּמָה[114]? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּרוּמָה אֲסוּרָה לְזָר וּמֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, הִקְדִּישָׁהּ - נֶאֱסְרָה עַל הַכֹּהֵן, לְפִיכָךְ נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַף עַל יִשְׂרָאֵל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת וְאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת.

114) הרי אין איסור חל על איסור.

כו. הַגּוֹזֵל תְּרוּמָה וַאֲכָלָהּ[115] - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ אֶחָד, שֶׁהַחֹמֶשׁ שֶׁחַיָּב בּוֹ מִשּׁוּם תְּרוּמָה יָצָא בּוֹ יְדֵי גְזֵלוֹ[116]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בַחֹמֶשׁ שֶׁל קֹדֶשׁ בִּלְבַד[117]. גְּזֵלָהּ וְהֶאֱכִילָהּ לְאַחֵר[118] - הָאוֹכֵל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ, אִם אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם שָׁוֶה חֲמִשָּׁה[119] מִמִּין שֶׁאָכַל[120]. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמִשִּׁין, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וְחֹמֶשׁ אֶחָד, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם דְּמֵי תִּשְׁעָה[121]. וּלְעוֹלָם[122] אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא לְפִי דָּמִים שֶׁהָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת אֲכִילָה[123], בֵּין שֶׁהוּזְלָה בִּשְׁעַת תַּשְׁלוּמִין בֵּין שֶׁהוּקְרָה.

115) והיינו כשגזל תרומה ונשבע ואחר כך הודה, שחייב לשלם חומש. 116) יוצא בו משום חומש בשביל הגזל. 117) של תרומה ולא דבר אחר. 118) והאחר היה שוגג. 119) היינו חומש מלבר. 120) שכשם שאין משלמין את הקרן ממין אחר, כן אינו משלם את החומש ממין אחר. 121) שהחומש אינו משתלם אלא מקרן אחד. 122) אפילו אם אכל תרומה בשוגג. 123) הואיל ובשוגג אכל את התרומה, אינו גזלן משעה שלקח את התרומה, אלא משעת אכילה הוא כגזלן, וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה ניתנה לאכילה ולשתייה ולסיכה. מהו שמן שריפה. ואם משנים פירות התרומה מברייתן. אם מבשלין יין של תרומה והאוכל כזית תרומה אפילו פירות אם צריך נטילה. ודין קטן פחות משבעה אם חשוב ערל. כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אם חופפת הישראלית אחריה. ודין עוקצי תאנים של תרומה וגרעיני אתרוג או זיתים והסובין וכיוצא אם מותר לזרים. אם מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות. גידולי תרומה או גידולי גידולין. והזורע תרומה מה דינו.

א. הַתְּרוּמָה נִתֶּנֶת[2] לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִיָּה וּלְסִיכָה[3]; שֶׁהַסִּיכָה הִיא כִּשְׁתִיָּה[4], שֶׁנֶּאֱמַר[5]: וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו, וְהַשְׁתִיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה[6]. לֶאֱכֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[7], וְלִשְׁתּוֹת דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְלִסּוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ[8]; אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן הַטָּהוֹר, וּמַדְלִיק אֶת הַטָּמֵא[9]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[10] בְּכָל מָקוֹם.

2) שביעית פ"ח משנה ב (ותוספתא תרומות פרק ט, הוצאת ליברמן עמ' 851 54). 3) בלבד, אבל להדלקה אסור בתרומה טהורה (משנה בשביעית שם). 4) משנה בשבת פו. 5) שם נוסף: "אע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר". 6) יומא עו. 7) ראה הערה א. אבל דבר שאין דרכו לאכול אסור, שאין זו אכילה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה, הלכה ג. 8) שאין דרכם בסיכה (תוספתא שם). 9) אבל לא הטהור, כמו שביארנו למעלה. ולהדליק בטמא שמותר, למדו בשבת כה. מן הפסוק "ואני נתתי לך" - "שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך". 10) תרומות פי"א משנה י, ושבת כד: ועוד.

ב. תְּמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה - מֵתֶר לְחַבְּצָן[11] וּלְקַבְּצָן כְּעִגּוּל הַדְּבֵלָה[12], וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶם שֵׁכָר[13]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין תְּמָרִים דְּבַשׁ[14], וְלֹא תַּפּוּחִים יַיִן, וְלֹא פֵּרוֹת הַסְּתָו[15] חֹמֶץ. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַפֵּרוֹת אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן מִבְּרִיָּתָן בַּתְּרוּמָה, חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד[16]. עָבַר וְעָשָׂה הָאֹכֶל מַשְׁקֶה - הֲרֵי זֶה שׁוֹתֵהוּ[17]. וְזָר[18] שֶׁאָכַל דְּבַשׁ תְּמָרִים וְיַיִן תַּפּוּחִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בִּשְׁגָגָה - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[19]. וְאִם אָכַל בְּמֵזִיד - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[20].

11) להדקם ולהקשותם כמו חביצי גבינה. 12) שאינו

משנה אותם מברייתם (ברכות לח.). 13) שאין משנים פירות תרומה מברייתן (שם). 14) תרומות פי"א משנה ג. שאסור להחזיר האוכל משקה (פירוש המשנה שם). 15) פירות החורף. 16) משנה שם. "למאמר השי"ת (במדבר יח, יב) "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית כמו שקרא הביכורים ראשית, וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה" (פירוש המשנה שם). 17) שאסור להפסיד תרומה ולאבדה. 18) שם משנה ב. 19) לפי שאינם משקה אלא זיעה בעלמא (ברכות שם). והנה בתרומות שם: "ר' יהושע פוטר", ופירש רבינו שם "פטור מן החומש", ומשמע שקרן חייב לשלם, לא יהא אלא גזל, כמו שכתב הראב"ד. 20) אבל מלקות מן התורה אין כאן, לפי שאינו משקה אלא זיעה בעלמא, כנ"ל.

1 **ג. אֵין נוֹתְנִין דְּבֵלָה[21] וּגְרוֹגָרוֹת לְתוֹךְ הַמּוּרְיָס[22],**
2 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְאַבְּדָן[23]; אֲבָל נוֹתְנִין אֶת הַיַּיִן לְתוֹךְ**
3 **הַמּוּרְיָס[24]. וְאֵין מְפַטְּמִין אֶת הַשֶּׁמֶן[25], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
4 **מוֹצִיאוֹ מִכְּלַל מַאֲכָלוֹת וְעוֹשֵׂהוּ שֶׁמֶן מִשְׁחָה[26]; אֲבָל**
5 **מְעָרְבִין יַיִן וּדְבַשׁ וּפִלְפְּלִין[27] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְאָכְלָן.**

21) שם משנה א. 22) ציר דגים מלוחים (ר"ש שם). 23) שהדרך לסוחטן להוציא מימיהן ואחר־כך להשליכן (שם ע"פ התוספתא פ"ט). 24) למתק את המורייס ולהשביח טעמו. 25) כלומר, אין מרקחין שמן של תרומה בדברים שריחם טוב. 26) "שאלו הדברים משנים טעם השמן ומוציאים אותו מתכונתו ומחזירים אותו במדרגת השמנים שעושים הרופאים שאינם ראויים לאכילה" (פירוש המשנה שם). 27) זהו "יינומלין" שבמשנה שם, ובשבת קמ. קראוהו ופירשוהו כדברי רבינו, "אנומלין" (ובפירוש המשנה כתב רבינו, שהוא מעורב משמן יין ודבש ופלפלין". וראה בכסף־משנה שהביא נוסחת ספרים בדברי רבינו כאן: "אבל מערבין יין ושמן ודבש").

6 **ד. אֵין מְבַשְּׁלִין[28] יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
7 **מְמַעֲטוֹ[29]. אֵין כּוֹבְשִׁין בְּצָלִים[30] שֶׁל תְּרוּמָה בְּחֹמֶץ**
8 **שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיד הַחֹמֶץ[31]. אֵין מְעָרְבִין**
9 **תְּבוּאָה[32] בְּקִטְנִיּוֹת. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה**
10 **כְּשֶׁכּוֹבְרִין[33] אוֹתוֹ - מְעָרְבִין[34]. וּמִשֶּׁחָרְבָה יְהוּדָה[35]**
11 **הִתְחִילוּ לְעָרֵב תְּבוּאָה בִּתְבוּאָה[36] וְקִטְנִית בְּקִטְנִית,**
12 **אֲבָל לֹא תְּבוּאָה בְּקִטְנִית.**

28) כחכמים, במשנה שם. 29) כי היין כשנתבשל, חסר בבישולו (פירוש המשנה שם). ובר"ש שם בשם הירושלמי, מביא פירוש אחר מפני שממעיטו משותיו, שאין כל אדם שותה יין מבושל כיין חי, שמבושל חזק יותר. 30) תוספתא תרומות פ"ט (הוצאת ליברמן עמ' 551 41). 31) שהבצל פוגם את החומץ (רדב"ז). 32) תוספתא שם פ"י (שם עמ' 361 05). והיינו משום שהתבואה החשובה מתבטל בקטניות, שאינם חשובים כל כך (רדב"ז). 33) כששמים בכברה ומנפים אותו. 34) שיכול להפריד שני המינים, תוספתא שם. 35) והתבואה היתה מעט, ולא הקפידו באכילת תערובת. 36) היינו חיטים בשעורים, וכיון שנהגו כן בחולין, מותר לעשות כך גם בתרומה (רדב"ז). [שכדרך שנוהג בחולין, כך נוהג בתרומה, כמבואר בהלכה הסמוכה].

13 **ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּרַקְּדִין[37] אֶת הַקֶּמַח בְּחֵלִין, כָּךְ נוֹהֵג**
14 **הַכֹּהֵן בִּתְרוּמָה[38]: מְרַקֵּד לֶאֱכֹל וּמַשְׁלִיךְ אֶת**
15 **הַמֹּרְסָן[39]. הֲרֵי שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת סֹלֶת[40] מְנַפֶּה בְּנָפִיּוֹת**
16 **הַרְבֵּה, עַד שֶׁיּוֹצִיא קַב אוֹ קַבַּיִם מִן הַסְּאָה - לֹא**
17 **יַשְׁלִיךְ אֶת הַשְּׁאָר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לַאֲכִילָה, אֶלָּא**
18 **יַנִּיחֵהוּ בְּמָקוֹם מֻצְנָע.**

37) בנפה. 38) תרומות פי"א משנה א. 39) הם הסובין הגסים. 40) שם.

19 **ו. שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה[41] - אֵין חוֹסְמִין[42] בּוֹ תַּנּוּר**
20 **וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל[43]. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ**
21 **וְהִיא בְּתוֹךְ מִנְעָל וְסַנְדָּל[44]. אֲבָל סָךְ אֶת רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ**
22 **הַמִּנְעָל אוֹ הַסַּנְדָּל, וְסָךְ כָּל גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי**
23 **קָטוֹבַלְיָא[45] חֲדָשָׁה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן נְסוּכִין - אֵינוֹ**
24 **חוֹשֵׁשׁ[46]. אֲבָל לֹא יִתֵּן[47] שֶׁמֶן עַל גַּבֵּי טַבְלָא שֶׁל**
25 **שַׁיִשׁ[48] לְהִתְעַגֵּל עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁמְּאַבְּדוֹ[49].**

41) תוספתא תרומות פ"י (שם עמ' 361 88). 42) כלומר, אין מחזקים, שדרך למשוח אותם בשמן בעודם חדשים כדי לחזקם (כסף־משנה). שלא ניתן שמן של תרומה אלא לסיכת גופו של כהן, ולא לסיכת כליו (רדב"ז). 43) תוספתא שם. שהמנעל והעור מושחים אותם בעודם חדשים לרככם וליפותם (כסף־משנה). 44) מפני שהשמן נופל גם על המנעל והסנדל. 45) עור ששוכבים או יושבים עליו, ומושחים אותו בעודו חדש (כסף־משנה). 46) תוספתא שם. והיינו משום שכבר נתחללה התרומה, ונתבטלה קדושתה, כמבואר להלן בהלכה ח. 47) תוספתא שם, כחכמים ולא כר' שמעון. 48) על גבי טבלא של עור, בוודאי אסור. אבל על גבי טבלא של שיש, שאינה בולעת, ישנה סברא להתיר (וכן סובר ר' שמעון שם), ואף־על־פי־כן אסור, שאי־אפשר שלא יבוא קצת לידי הפסד (כסף־משנה). 49) שוודאי נשאר מעט בטבלא, האיל ואי־אפשר לקנח הכל בגופו (שם).

26 **ז. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת[50] - צָרִיךְ נְטִילַת**
27 **יָדַיִם[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
28 **בִּמְקוֹמוֹ[52]. וְאִינָהּ נֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר[53] עַל הַשֻּׁלְחָן,**
29 **גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה. וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ -**
30 **נֶאֱכֶלֶת[54] עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאִינָהּ צְרִיכָה נְטִילַת**
31 **יָדַיִם, כְּחֻלִּין[55]. וְאֵין סָכִין תְּרוּמָה בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[56].**
32 **נָפַל עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְּשְׁפוֹ בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[57]. אֲבָל**
33 **סָכִין אֶת הַקָּטָן[58] בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה[59],**
34 **שֶׁהַנּוֹלָד כָּל שִׁבְעָה אֵינוֹ חָשׁוּב עָרֵל[60].**

50) שבחולין אינם צריכים נטילת ידים, ואדרבה, "הנוטל ידיו לפירות - הרי זה מגסי הרוח" (שם, ופ"ו מהלכות ברכות הלכה ג). 51) חלה פ"א משנה ט, וחגיגה יח: 52) פ"ח מהלכות אבות הטומאה הלכה ח. 53) כן נראה

מן המשנה בחלה פ"ד משנה ה (הובא בסמוך), שתרומת חו"ל נאכלת עם הזר, מכאן שתרומת א"י אסורה (רדב"ז). 54) משנה שם. 55) לפירות (כסף־משנה) [שהרי היא טמאה, ראה להלן פי"ב הלכה א]. 56) כלומר, בלי נטילת ידים, שהידים האלו פוסלות את התרומה. תוספתא תרומות פרק י. 57) כלומר, משפשפו וסך, שכבר נתחללה בשעה שנפל על בשרו ובטלה קדושתה. 58) בעיא היא ביבמות עא. ולא נפשטה, אבל פשוטה היא בירושלמי שם פ"א הלכה א (הגרע"א). 59) ללידתו עד שלא נימול אף־על־פי שהוא ערל, וערל אסור בתרומה. 60) לענין איסור אכילת תרומה וקדשים, ירושלמי שם.

1 **ח. סָךְ הוּא הַכֹּהֵן[61] עַצְמוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה וּמֵבִיא**
2 **בֶּן בִּתּוֹ יִשְׂרָאֵל[62] וּמַעֲגִילוֹ עַל גַּבְּיוֹ[63]. וְאִם סָךְ עַצְמוֹ**
3 **בְּשֶׁמֶן וְנִכְנַס לַמֶּרְחָץ[64] - מֵתֶר לְזָר לְמָשְׁחוֹ[65] בַּמֶּרְחָץ**
4 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִסּוּךְ מִמֶּנּוּ[66].**

61) תוספתא שם. וכן הוא בבבלי כריתות ז. 62) הוא־הדין ישראל אחר, ונקט בן בתו משום שרגיל ומצוי אצלו (רש"י שם). 63) שנאמר בתרומה (ויקרא כב, ט): "ומתו בו כי יחללוהו", וזו כבר נתחללה ובטלה קדושתה (כריתות שם). 64) יתכן כי במרחץ עצמו אסור לסוך, משום בזיון, כמו שכתב רבינו לענין פירות שביעית, בפ"ה מהלכות שמיטה הלכה ו (משנה־למלך). 65) כתב הכסף־משנה: "ט"ס הוא, וצריך להגיה "למשמשו". ואם נפשך לקיים הגירסא, תפרש למשחו למדדו כלשון ארמי, והוא מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ ליישבם ולתקנם". 66) והיינו משום שכבר נתחללה התרומה כשסך עצמו, עיין רדב"ז.

5 **ט. כֹּהֶנֶת שֶׁחָפְפָה[67] רֹאשָׁהּ בִּתְלוּתָן שֶׁל תְּרוּמָה - אֵין**
6 **הַיִּשְׂרְאֵלִית מֻתֶּרֶת לָחוֹף אַחֲרֶיהָ[68]. אֲבָל מְעַגֶּלֶת שְׂעָרָהּ**
7 **בִּשְׂעָרָהּ[69]. וּמִפְּנֵי מָה הֶתִּירוּ הַכֹּהֲנִים לָחוֹף[70] שְׂעָרָן**
8 **בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל**
9 **אָדָם[71].**

67) תוספתא תרומות שם (הוצאת ליברמן עמ' 061 21). 68) מהתלתן הנשאר. 69) שהתלתן שבשער הכהנת, כבר נתחלל ובטלה קדושתו, כנ"ל. 70) הרי התרומה ניתנת רק לאכילה ולשתיה ולסיכה (למעלה הלכה א). 71) אלא על ידי הדחק, שאם לא היה מאכל אדם כלל, לא היה חייב בתרומה (כסף־משנה). והואיל ואינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, הותרו להשתמש בו לצרכים אחרים, כמו חפיפה ורחיצה הדומות לסיכה. וראה להלן פי"ב הלכה ז, ולמעלה פ"ב הלכה ח.

10 **י. עֲקָצֵי תְּאֵנִים[72] וּגְרוֹגָרוֹת[73], וְהַכְּלִיסִים[74] וְהֶחָרוּבִין,**
11 **וּמְעֵי אֲבַטִּיחַ[75] וּקְלִפֵּי אֲבַטִּיחַ[76], וְאֶתְרוֹג וּמְלָפְפוֹן[77],**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אֹכֶל[78], וּקְנִיבַת יָרָק[79]**
13 **שֶׁמַּשְׁלִיכִין בַּעֲלֵי בָתִּים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים לְזָרִים.**
14 **אֲבָל קְנִיבַת יָרָק שֶׁמְּקַנְּבִים הַגַּנָּנִין[81] - מֻתֶּרֶת לְזָרִים.**
15 **קְלִפֵּי פּוֹלִין[82] וְשֶׁמִּשְׁמִין: אִם יֵשׁ בָּהֶן אֹכֶל -**
16 **אֲסוּרִין; אֵין בָּהֶן אֹכֶל - מֻתָּרִין.**

72) תרומות פי"א משנה ד. עוקץ הוא העץ הקטן הדבק בבדי האילן ובעיקר הפרי (פירוש המשנה שם). 73) תאנים יבשים. 74) מין ממיני התאנים (שם). 75) הזרע והרוטב שבתוכו (פירוש המשניות לעדיות, פ"ג משנה ג). ופסק כחכמים ולא כר' דוסא שם. 76) תוספתא תרומות פ"י (עמ' 061 5), כחכמים ולא כר' דוסא. 77) תוספתא שם. 78) שכיון שהם מובלעים באוכל, כלומר, דבוקים בו, הם חשובים כאוכל (רדב"ז בשם הירושלמי, ועיין 'תוספות יום־טוב'). 79) כחכמים, במשנה ותוספתא שם. וקניבת ירק היינו הקצוות שחותכים ומשליכים מן הירק, כשמחתכים אותו לבשל (פירוש המשנה שם). 80) להלן בפי"א מהלכות מעשר הלכה יא, מבואר שאין הדברים אמורים אלא בהשליכום בבית, אבל אם השליכום לאשפה - מותרים לזרים. 81) שאינם מקנבים אלא העלים המעופשים ביותר, ונראה שכן גרס רבינו בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד (כסף־משנה). 82) תוספתא תחלת פי"י.

17 **יא. גַּרְעִינֵי אֶתְרוֹג - מֻתָּרִים[83]. גַּרְעִינֵי זֵיתִים**
18 **וּתְמָרִים[84] וְחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כְּנָסָן הַכֹּהֵן[85] -**
19 **הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְזָרִים[86]. וּשְׁאָר הַגַּרְעִינִין: בִּזְמַן**
20 **שֶׁכְּנָסָן[87] וְיֵשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית[88] לִמְצֹץ אוֹתָן - אֲסוּרִין**
21 **לְזָר; וְאִם הִשְׁלִיכָן - מֻתָּרוֹת[89].**

83) שם. כי הם מרים ואינם ראויים לאכילה (רדב"ז). 84) תוספתא שם. 85) שאינו מכנס אותן, ואין דעתו עליהם. 86) כשיש עליהם קצת אוכל. 87) ודעתו עליהן, תרומות פי"א משנה ה. 88) ירושלמי שם. 89) שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, אין עליו דין תרומה מן התורה אלא מדרבנן, שמא ייחלף באוכל, וכיון שהשליכן, לא יבוא להחליף ולא גזרו עליו (משנה ראשונה).

22 **יב. הַסֵּבִין שֶׁל חִטִּים[90] חֲדָשׁוֹת - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
23 **רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם[91]; וְשֶׁל יְשָׁנוֹת - מֻתָּר. וְעַד מָתַי**
24 **נִקְרָאוּ חֲדָשׁוֹת? כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לַחְבֹּט בֵּין**
25 **הַגְּרָנוֹת[92].**

90) תרומות שם. 91) לפי שהן לחות ואינן נטחנות היטב, ונשאר הרבה קמח מעורב בסובין (רע"ב). 92) כתנא־קמא, בירושלמי שם ובתוספתא שם.

26 **יג. הַנִּצּוֹלוֹת[93] וְהָרַקְבָּנִיּוֹת[94] שֶׁל תְּרוּמָה - אֲסוּרוֹת[95];**
27 **וְאִם הֶעֱלוּ אָבָק - מֻתָּרוֹת[96]. שְׁמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה[97]**
28 **שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם[98] - הָרִאשׁוֹן[99] וְהַשֵּׁנִי אָסוּר**
29 **לְזָרִים[100], וְהַשְּׁלִישִׁי מֻתָּר[101]. וְאִם לֹא נָתַן[102] עֲלֵיהֶם**
30 **מַיִם, אֶלָּא מְסַנֵּן הַיַּיִן מֵעַל הַשְּׁמָרִים בִּלְבַד[103] - אַף**
31 **הַשְּׁלִישִׁי[104] אָסוּר לְזָרִים[105].**

93) תוספתא שם (עמ' 160 9) כנוסחת כ"י ווין. ופירוש נצולות, כמו שאמרו בבראשית רבה (פס"ז) על ויצל אלהים - מן הנצולות, ופירוש הערוך שהם החוסכים, כלומר, גרועים ודקים (כסף־משנה). [וראה בפ"ב דאהלות משנה א: "וכזית נצל". ופירש רבינו, "שהוא הבשר שנימוח ונעשה

ליחה סרוחה כאשר התחיל הבשר להתעפש"]. 94) רקובים קצת. 95) עדיין שם תרומה עליהן. 96) שכבר נתקלקלו, ובטל שם תרומה מהן. 97) תוספתא שם (עמ' 163 42), וברייתא בבבלי בבא בתרא צז. 98) ושנה ושילש. 99) מים ראשונים שהכניסן והוציאן משם (רשב"ם שם). 100) המדובר כשמצא כדי מדתו ולא יותר, ואף־על־פי שבשמרים של טבל לא חייבו אלא אם נתן שלשה ומצא ארבעה (שם, ופ"ב מהלכות מעשר הלכה ז) - בשמרים של תרומה החמירו יותר, ועיין רשב"ם שם שכתב, שחומרא דרבנן היא, ועיין שם בתוספות ד"ה שמרים. 101) אף אם יש בו טעם יין (רשב"ם שם). 102) ירושלמי פי"א הלכה ד. 103) על ידי שהוא נותן עליהם יין של חולין (ר"ש שירליאו שם). 104) הסינון השלישי. 105) שהשמרים מחזקים את היין (שם).

1 **יד. מְגֻרֶה[106] שֶׁפִּנָּה מִמֶּנָּה חִטֵּי תְּרוּמָה - אֵין מְחַיְּבִין**
2 **אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְלַקֵּט אַחַת אַחַת וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן**
3 **לְתוֹכָהּ חֻלִּין, אֶלָּא מְכַבֵּד כְּדַרְכּוֹ[107] וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ**
4 **חֻלִּין[108]. וְכֵן חָבִית[109] שֶׁל שֶׁמֶן תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה -**
5 **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ[110], אֶלָּא נוֹהֵג**
6 **בָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֵג בְּחֻלִּין[111].**

106) אוצר שאוגרים בו תבואה, תרומות פי"א משנה ו. 107) "ר"ל שיכבד כדרך שבני אדם מכבדין האוצרות, כשמפנים אותם מן הדברים שהצניעו בהם" (פירוש המשנה שם). 108) ואינו בכלל "מבטל איסור לכתחלה", שאסור (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כה) - הואיל ואינו מכוין לבטל ('תוספות יום־טוב' בשם רבינו אליהו מלונדריש. ועיין בפסקיו לסדר זרעים סימן י). 109) משנה שם. 110) "נגזר מן טפח, עניינו שלא נחייב אותו לדקדק בלקיטת השמן מן הקרקע עד שלא יניח שום לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 111) ילקט כמו שהיה מלקט אילו נשברה שם חבית של שמן חולין (שם).

7 **טו. הַמְעָרֶה כַּד שֶׁל שֶׁמֶן[112] תְּרוּמָה - חֲרֵי זֶה מְעָרֶה**
8 **עַד שֶׁיִּפְסֹק הָעַמּוּד וְיַתְחִיל הַשֶּׁמֶן לִנְטֹף מְעַט מְעַט,**
9 **וְכֵיוָן שֶׁנָּטְפוּ שָׁלֹשׁ טִפִּים זוֹ אַחַר זוֹ - דַּיּוֹ[113], וּמֻתָּר**
10 **לִתֵּן בַּכַּד שֶׁמֶן חֻלִּין. חֲרֵי שֶׁלֹּא נָתַן[114], אֶלָּא הִנִּיחַ**
11 **הַכַּד[115] עַד שֶׁנִּתְמַצִּית[116] - אוֹתָהּ הַתַּמְצִית תְּרוּמָה[117].**

112) לכד שני. שם משנה ח. 113) "ואין מחייבין אותו לקנח הכד עד שלא ישאר שם לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 114) בו חולין אחר שעירה אותו (שם). 115) "הטהו על צדו" (שם). 116) "ונתכנס בו שום שארית" (שם). 117) "ואין אומרים כיון שיצא ממנו כל מה שיש בו, טיפה אחר טיפה שלש טיפין, כל מה שנמצא ממנו אחר־כך חולין לפי שהסיח דעתו ממנו" (שם). שכשקרא שם תרומה על אותה מדה, גמר בדעתו שתהיה כולה תרומה עם המיצוי (תוספות בבא בתרא פז: ד"ה והתנן). ומה שהתירו לתת עליו חולין, היינו משום שאינו מכוין לבטל האיסור ('תוספות יום־טוב' בשם רבנו אליהו מלונדריש).

12 **טז. מְמַלֵּא הַכֹּהֵן[118] נֵר שֶׁמֶן שְׁרֵפָה[119] וְנוֹתְנוֹ**
13 **לְיִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת בּוֹ לָעֲלִיָּה וּלְהִכָּנֵס לַחֶדֶר לַעֲשׂוֹת**
14 **צָרְכֵי הַכֹּהֵן, אֲבָל לֹא צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיָה שֶׁתָּף[120]**
15 **עִמּוֹ - מֻתָּר[121].**

118) תוספתא תרומות פ"י. 119) שמן תרומה טמאה שמותר בהדלקה. 120) שם. 121) כיון שיש גם לכהן הנאה מזה (רדב"ז).

16 **יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹרֵחַ[122] אֵצֶל כֹּהֵן וְהִדְלִיק לוֹ שֶׁמֶן**
17 **שְׂרֵפָה, וְעָמַד הַכֹּהֵן וְהָלַךְ לוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְכַבּוֹתוֹ עַד**
18 **שֶׁיִּכְבֶּה מֵאֵלָיו. וְטוֹבֵל הַיִּשְׂרָאֵל פְּתִילָה[123] בְּנֵר הַכֹּהֵן**
19 **וּמַדְלִיק לֵילֵךְ בָּהּ[124].**

122) תוספתא שם. 123) שם. 124) דעת רבינו, שהנאה של כילוי בתרומה לזר אינה אסורה אלא מדרבנן, ולצורך כזה שלא ילך באפילה לא גזרו, עיין משנה־למלך.

20 **יח. בְּקָרוֹ שֶׁל כֹּהֵן[125] שֶׁהָיָה עוֹמֵד אֵצֶל בְּקָרוֹ שֶׁל**
21 **יִשְׂרָאֵל, וְכֵלָיו שֶׁל כֹּהֵן שֶׁהָיָה נֶאֱרָג אֵצֶל כֵּלָיו שֶׁל**
22 **יִשְׂרָאֵל - חֲרֵי זֶה מַדְלִיק עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[126] שֶׁלֹּא**
23 **בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן. וְכֵן מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּבָתֵּי**
24 **כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבַמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים[127] שֶׁלֹּא**
25 **בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[128]. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לְהַדְלִיק נֵר**
26 **חֲנֻכָּה[129] - מַדְלִיק שֶׁמֶן שְׂרֵפָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן.**
27 **מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה עַל גַּבֵּי הַחֻלִּין[130] בִּרְשׁוּת**
28 **כֹּהֵן[131].**

125) תוספתא שם. 126) שגם הכהן נהנה מאורו, ונר לאחד נר למאה. 127) שכל אלו מצוה, ובמקום מצוה לא גזרו, כנ"ל. 128) כיון שהיא מצוה דרבים. ירושלמי תרומות פי"א הלכה ה. 129) שם. מפני שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ועיין מראה הפנים שם. [ונראה שאף בערב שבת מותר להדליקו, שלא אמרו אין מדליקין בשמן שריפה, אלא ביום־טוב שחל להיות בערב שבת, כמפורש בשבת כג: ודברי הרדב"ז צ"ע). 130) לצורך חולים ישראל. 131) במאמרו ומצוותו שירשה לנו זה (פירוש המשנה שם). שכיון שאינה אלא מצוה דיחיד, אסורה בלי רשות מהכהן.

29 **יט. בַּת יִשְׂרָאֵל[132] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִיא לְמוּדָה[133]**
30 **אֵצֶל אָבִיהָ - מַדְלִיק בִּרְשׁוּתָהּ[134]. מֻתָּר לְכֹהֵן לְהַדְלִיק**
31 **שֶׁמֶן שְׂרֵפָה אֲפִלּוּ בְּבֵית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה[135]**
32 **שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵרְבּוּב[136], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְתַּפְּקוּ**
33 **מִמֶּנָּה[137]; בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה - שֶׁמִּפְּנֵי נִקְיוֹן כֵּלֵיהֶם[138]**
34 **אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, וּבְבֵית הָאֵבֶל - מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי**
35 **מִפְּנֵי הָאֵבֶל[139].**

132) תרומות פי"א משנה י. 133) רגילה. 134) (ב"ברשות כהן" שלמעלה, נחלקו רבותינו: לדעת הר"ש, היינו כשהכהן נמצא שם. ולדעת רבינו, היינו במאמרו ובמצוותו (ראה למעלה). ואין צורך שהכהן יהיה שם, שבמקום מצוה התירו חכמים איסור דרבנן של הנאת כילוי לזרים מתרומה (ראה למעלה), אבל "ברשותה" כאן, שאין כאן מצוה, צריך לומר גם לדעת רבינו, שכל ההיתר

אינו אלא כשהיא בבית). 135) כר' שמעון, במשנה שם. 136) של הרבה אנשים, והיה מקום לחשוש שמא יקחו ממנה לאכילה, אף־על־פי שבלי ערבוב לא חששו לכך, שהרי נותנו בכלי מאוס (להלן פי"ב הלכה יב). 137) כלומר, יאכלו ממנו. 138) הכלים שהם אוכלים ושותים בהם בבית המשתה (פירוש המשנה שם). 139) ואין מתעסקים בשום דבר.

1 **כ. הַזּוֹרֵעַ אֶת הַתְּרוּמָה[140]: בְּשׁוֹגֵג[141] - יְהַפֵּךְ[142],**
2 **בְּמֵזִיד - יְקַיֵּם[143]. הֵבִיאָהּ שְׁלִישׁ[144], בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין**
3 **בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּם. וְאִם הָיָה פִּשְׁתָּן[145], אֲפִלּוּ הֵבִיאָהּ**
4 **שְׁלִישׁ[146] וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - יְהַפֵּךְ[147]; קְנָס קָנְסוּ בוֹ[148],**
5 **שֶׁלֹּא יִזְרַע וְיִתְכַּוֵּן לֵהָנוֹת בְּעֵצָיו[149].**

140) תרומות פ"ט משנה א. 141) וכשנודע לו מתחרט על זה, שהרי כל הגידולין יהיו תרומה (בהלכה הסמוכה) הנמכרת בזול. 142) מותר לו להפך הארץ, אף־על־פי שיפסד הזרע אשר זרע (פיה"מ שם). שכיון שהוא שוגג לא קנסוהו חכמים לקיים. [ואין כאן איסור של מפסיד תרומה, שכיון שזרעה, שוב אינה ראויה לאכילה]. 143) "עניינו שהוא חייב להניחה, כדי שיצמחו ויהיה הדבר הצומח תרומה, בלי ספק" (שם). שכיון שעבר וזרע התרומה, קנסוהו חכמים שלא יהא רשאי להפוך, ותצמח שדהו גידולי תרומה, האסורים לזרים, ודמיהם פחותים מדמי חולין. 144) שכבר היא ראויה לאכילה (ראה להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג־ה) ואינו רשאי להפוך, שהרי הם גידולי תרומה שהם כתרומה (ראה בהלכה הסמוכה), ואסור לאבדם, ועיין ר"ש. 145) שאסר לזרעו מפני שמאבד תרומה, אבל גידוליה חולין (להלן הלכה כב), וראה להלן. 146) כן נראה במשנה שם: "הזורע תרומה שוגג וכו' אם הביאה שליש וכו' ובפשתן מזיד יהפך", הרי שבפשתן מדובר אפילו אם הביאה שליש, שאפילו הביאה שליש אינה תרומה, שהרי גידוליה חולין (להלן הלכה כב). 147) כן מפרש רבינו את המשנה שם "ובפשתן מזיד יהפך", היינו: אפילו מזיד. פירוש: לא מיבעי שוגג שאין לקונסו, כנ"ל, שוודאי יהפך, כלומר, רשאי להפך ולזרוע דבר אחר, אלא אפילו במזיד - יהפך, כלומר, חייב להפך. אלא שהשינוי הזה בין שוגג למזיד - דחוק, ועיין תוספתא כפשוטה. 148) ירושלמי שם. 149) [כלומר: לא קנסוהו חכמים, כבכל זורע תרומה, לקיים, ולשם כך לאסור גידוליה (וראה להלן הלכה כב), שהרי כל עיקרה של פשתן אינה לאכילת הזרע אלא לעצים (ראה בבא בתרא צג.), אלא אדרבה, קנסוהו להפך, ואם כן אין צורך לאסור הגידולין, ולפיכך הם מותרים לזרים, ראה להלן שם. ועיין באור־שמח].

6 **כא. גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין[150] לְכָל דָּבָר,**
7 **אֶלָּא שֶׁאֲסוּרִים לְזָרִים. גָּזְרוּ חֲכָמִים עֲלֵיהֶן[151] שֶׁיִּהְיוּ**
8 **אֲסוּרִין לְזָרִים כִּתְרוּמָה, מִשּׁוּם תְּרוּמָה טְמֵאָה[152]**
9 **שֶׁבְּיַד הַכֹּהֵן, שֶׁלֹּא יַשְׁהֶנָּה אֶצְלוֹ כְּדֵי שֶׁיִּזְרָעֶנָּה וְתֵצֵא**
10 **לְחֻלִּין, וְנִמְצָא בָּא בָּהּ לִידֵי תַּקָּלָה. לְפִיכָךְ[153] מֻתָּר[154]**
11 **לֶאֱכֹל הַגִּדּוּלִין בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[155], וּמֻתָּר לִטְבּוֹל**
12 **יוֹם[156], כְּחֻלִּין.**

150) ירושלמי תרומות פ"ו הלכה א. והיינו לחייבם בלקט שכחה ופאה ותרומה ומעשרות (להלן הלכה כז), ומה שאמרו בפי"א דתרומות משנה ד "גידולי תרומה תרומה", היינו לאסור לזרים (ר"ש שם). 151) בי"ח דבר שגזרו (פירוש המשנה שם). והוא בשבת יז: 152) שם. 153) הואיל והן חולין. 154) תוספתא תרומות פרק ח. 155) כלומר, בלי נטילת ידים, והמדובר בפירות. וראה למעלה הלכה ז, שפירות של תרומה צריכים נטילת ידים. 156) שבתרומה הוא אסור (למעלה פ"ז הלכה ב).

13 **כב. גִּדּוּלֵי גִּדּוּלִין[157] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר[158]. וַאֲפִלּוּ דָבָר**
14 **שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, אִם רַבּוּ הַגִּדּוּלִין עַל הָעִקָּר[159]**
15 **בְּגִדּוּלֵי הַגִּדּוּלִין - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין הַשְּׁנִיִּים מַעֲלִין אֶת**
16 **הָעִקָּר[160], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, וְיִהְיֶה הַכֹּל**
17 **מֻתָּר לְזָרִים. וְכֵן תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[161] וְהַמְּדֻמָּע[162]**
18 **וְתוֹסֶפֶת תְּרוּמָה[163] וְזַרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָם נֶאֱכָלִים[164],**
19 **כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ לֶפֶת וּצְנוֹן**
20 **תְּרוּמָה - גִּדּוּלֵיהֶן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵן חֻלִּין לְכָל דָּבָר.**
21 **וְכֵן הַזּוֹרֵעַ פִּשְׁתָּן[165] שֶׁל תְּרוּמָה - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין**
22 **לְזָרִים.**

157) תרומות פ"ט משנה ד. היינו אם זרע גידולי תרומה. 158) ואפילו לאכילה לזרים (כסף־משנה). 159) על הזרע. 160) נדרים נט: 161) משנה בתרומות שם. היינו שגם הגידולים עצמם מותרים לזרים, שלא גזרו בה, מפני שאינה מצויה, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים (ירושלמי). 162) משנה שם, והיא תרומה שנתערבה בפחות ממאה חולין. ומפני שרובו חולין, גידוליו חולין (ירושלמי). 163) תוספתא תרומות תחילת פרק ח. והיינו כשתרם ועלה בידו אחד משש ואחד, שהרי זה תרומה ויחזור ויתרום (למעלה פ"ג הלכה ו). 164) במעשרות פ"ה משנה ח: "זרעוני גינה שאינם נאכלים וכו' שאף־על־פי שאביהם תרומה, הרי אלו יאכלו". ופירשה רבינו שם בגידולי תרומה, וזו לשונו: "שאין אומרים גידולי תרומה, אלא כשהזרע הזרוע ראוי לאכילה, אבל אלו שאינם ראויים לאכילה, מותר לאכול גידוליהן, אף־על־פי שעיקר זרעם הוא תרומה". 165) שאף הוא מזרעוני גינה, ולרוב אינו נאכל, כמבואר בבבא בתרא צג. וראה בפ"א מהלכות כלאים הלכות ח־ט. ועיין בהשגת הראב"ד ובכסף־משנה.

23 **כג. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה טְמֵאָה[166], אַף עַל פִּי שֶׁהַגִּדּוּלִים**
24 **טְהוֹרִין[167] - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[168]. הוֹאִיל**
25 **וְהַתְּרוּמָה שֶׁנִּזְרְעָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה הָיְתָה, כְּבָר**
26 **נִדְּחוּ[169].**

166) תרומות פ"ט משנה ז. 167) בספרא פ' שמיני (פרק יא הלכה ב): "מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו, תלמוד־לומר אשר יזרע טהור". 168) אף לכהנים. 169) כן הוא בירושלמי שם. והוא כמו שאמרו בפסחים לד. משום היסח הדעת והוא פסול הגוף, ולא משום טומאה. אבל בפירושו למשנה תרומות שם כתב רבינו, שאסורים באכילה משום אין זריעה להקדש, וכמסקנת הגמרא בפסחים שם.

כד. חָתַךְ אֶת הֶעָלִין[170] שֶׁצָּמְחוּ, וְיָצְאוּ עָלִין שְׁנִיִּין וַחֲתָכָן - הֲרֵי אֹכֶל שֶׁיָּצָא אַחַר כָּךְ[171] מֻתָּר בַּאֲכִילָה[172].

170) תרומות שם. 171) כרבי יהודה במשנה שם: "עד שיגום וישנה". וכן נראה בירושלמי שם (כסף־משנה). 172) לכהן, שאין בו עוד משום טומאה, אבל לישראל אסור משום גידולי תרומה (ראב"ד), שאין זה כגידולי גידולין שמותרים באכילה לישראל (משנה ראשונה שם).

כה. שְׁתִילֵי[173] חֵלִין[174] שֶׁנִּטְמְאוּ וּזְרָעָן וַעֲשָׂאָן תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי טָהֲרוּ בִּזְרִיעָה[175], וְלֹא נִטְמְאוּ כְּשֶׁהֵן תְּרוּמָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין.

173) בדפוס רומי: "שחלים". אבל בכסף־משנה וברדב"ז, כבדפוסים שלנו. 174) ירושלמי שם הלכה ג, עיין בפני־משה. 175) ראה למעלה הלכה כג.

כו. שִׁבֹּלֶת[176] שֶׁהָיְתָה[177] בְּתוֹךְ הַכְּרִי, וּמֵרַח הַכְּרִי[178] כֻּלּוֹ - הֲרֵי אוֹתָהּ הַשִּׁבֹּלֶת טֵבֶל, הוֹאִיל וְנִמְרְחָה בְּתוֹךְ הַכְּרִי. שְׁתָלָהּ וְאַחַר כָּךְ קָרָא עָלֶיהָ שֵׁם וַעֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה[179] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק[180] תְּרוּמָה, הוֹאִיל וּזְרָעָהּ, שֶׁמָּא פָּרַח הַטֶּבֶל מִמֶּנָּה[181] וְנַעֲשֵׂית כַּפֵּרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרוּ[182]. אֲבָל אִם עֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּזְרָעֶנָּה - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. לְפִיכָךְ, אִם תָּלַשׁ מִמֶּנָּה וְאָכַל בְּמֵזִיד - חַיָּב מִיתָה[183], בְּשׁוֹגֵג - מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ. וְאִם גָּחַן[184] וְאָכַל בְּפִיו מִן הָאָרֶץ - בָּטְלָה דַעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּכָךְ[185]; לְפִיכָךְ פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַחֹמֶשׁ אִם הָיָה שׁוֹגֵג.

176) תלושה מן הקרקע. 177) מנחות ע. 178) שהשווה אותה ברחת, שזוהי קביעותה למעשר (רש"י שם). 179) על פירות אחרים. 180) בעיא היא במנחות שם. 181) ולא להתירה באכילה, שהרי גידולי טבל - טבל (תרומות פ"ט משנה ו, וראה להלן פ"ו מהלכות מעשר הלכה ו), אלא לענין זה שאין הפרשתו הפרשה (ראה בשיטה־מקובצת שם). 182) כלומר, לא נגמרה מלאכתן, ונשתלו, שוודאי אין הפרשתו הפרשה. [ויתכן עוד כי הכוונה ללא נגמר בישולם, כלומר, לא הגיעו לעונת המעשרות (המבוארת להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה), שאז אינם חייבים במעשרות כלל (שם הלכה ג). ומה שאמרו (תרומות פרק ט משנה ו): גידולי טבל - טבל, אין זה אלא לאחר שתלשום מן המחובר, אבל כל זמן שהם מחוברים, אפשר שהם כאילו לא הגיעו לעונת המעשרות. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשר הלכה ב]. ובמנחות שם, סיימו גם הצד השני של הספק: שמא כיון שמרחה בתלוש וחלה עליה חובת הפרשה - לא נפקעה חובתה ממנה גם כשנשתלה, וכעין זה בפאה פ"א משנה ו. 183) מנחות שם. 184) התכופף, שם. 185) ובטלה דעתו אצל כל אדם (רש"י שם).

כז. שָׁדֶה שֶׁל גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה[186] - חַיֶּבֶת בְּלֶקֶט[187] שִׁכְחָה וּפֵאָה וּבִתְרוּמָה[188] וּמַעַשְׂרוֹת[189] וּבְמַעְשַׂר עָנִי. וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים נוֹטְלִים מִמֶּנָּה מַתָּנוֹת אֵלּוּ; עֲנִיֵּי כֹהֲנִים אוֹכְלִין אֶת שֶׁלָּהֶם, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה, וְהַדְּמִים שֶׁל עֲנִיִּים. וְכֵן בֵּן לֵוִי מוֹכֵר הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ[190] לַכֹּהֲנִים.

186) תרומות פ"ט משניות ב־ג. 187) שמן התורה הגידולין חולין, אלא שגזירת חכמים היא לאסור אותם לזרים, כמו שמבואר למעלה הלכה כא. (ואילו היתה תרומה מן התורה, היתה פטורה מכל אלו לפי שהיא קודש, ומטעם זה היא פטורה מן החלה (חלה פ"א משנה ד. וראה בכסף־משנה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ד, בשם הספרי). וראה במשנה ראשונה בתרומות שם). 188) במשנה ג שם: "וחייבת במעשרות ובמעשר עני" והוא־הדין לתרומה גדולה (ר"ש ורע"ב). 189) מעשר ראשון ומעשר שני. וראה להלן. 190) מעשר ראשון, אבל מעשר שני אסור למכור (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז), אלא נותנו במתנה לכהן (רדב"ז ו'תוספות יום־טוב' שם, בשם רבינו אליהו מלונדריש).

כח. הַחוֹבֵט[191] גִּדּוּלִין אֵלּוּ - מְשֻׁבָּח[192]. וְהַדָּשׁ בְּבְהֵמָה כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת[193] בְּצַוְּארֵי בְּהֵמָה וְנוֹתֵן לְתוֹכָן מֵאוֹתוֹ הַמִּין[194]. נִמְצָא לֹא זוֹמֵם[195] אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה[196].

191) מכה במקלות לשם דישה. 192) תרומות שם. שעל־ידי־זה הוא מונע עצמו מלהכנס לאיסור של חסימת פרה בשעת דישה, ראה להלן. 193) קופות. 194) אם הוא דש חיטים - חיטים, אם הוא דש שעורים - שעורים, כדי שתאכל מהם בעת הדישה וידוש (פירוש המשנה שם). 195) לשון המשנה שם. וזומם הוא מלשון "זממו אל תפק" (תהלים קמ, ט). ועניינו שלא ישים המתג בפיה בעת האכילה, לפי שאסור לו לקשור פי הבהמה בשעת הדישה, שהכתוב אומר: לא תחסום שור בדישו (דברים כה, ד - פירוש המשנה שם). 196) שאסור לו להכניסה בזרע התרומה, לפי שהיא אוכלת ממנו, אלא אם היתה בהמת כהן (שם). היינו כרשינים, שאינם מיוחדים לאדם, אבל דבר המיוחד לאדם אין מאכילים לבהמה (משנה ראשונה שם). וראה למעלה פ"ט הלכה ז.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שאסור לטמא תרומה. תרומה שנטמאת בספק וחבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה. ודין כרשינין ותלתן של תרומה אם מותר לעשות מעשיהן בטומאה. ודין אם עושין לעם הארץ תרומת זיתיו בטהרה. וישראל שעושה פירותיו בטומאה. זיתים וענבים שנטמאו או פת או שמן של תרומה. תרומה שנתגלתה. ואם יטול הכהן תרומה ומתנות עד שיפרישום הבעלים. כהן שנתנו לו תרומה ומצא שם דברים אחרים. אם יסייע הכהן לישראל בבית הגרנות. ועשרה שאין חולקים להם תרומה בגרנות.

א. אָסוּר לְטַמֵּא אֶת הַתְּרוּמָה[2] שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים[3], וְלֹא יְבִיאֶנָּה לִידֵי טֻמְאָה[4], וְלֹא

1 יַפְסִידֶנָּה; אֶלָּא אוֹכֵל הַטְּהוֹרָה וּמַדְלִיק הַטְּמֵאָה.
2 וּמֻתָּר לְטַמֵּא תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[5] בְּטֻמְאוֹת שֶׁל
3 תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְמֵאָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים,
4 שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[6], מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם.
5 לְפִיכָךְ[7], נִדָּה קוֹצָה לָהּ חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ; שֶׁאֵינָהּ
6 מֻזְהֶרֶת אֶלָּא לְאָכְלָהּ, לֹא לִגַּע בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

2) תרומות פ"ח מי"א. ועוד בכמה מקומות. 3) [לפי שבקדשים נאמר (ויקרא יב, ד): "בכל קודש לא תגע" (ראה בזבחים לג: שהכוונה לקדשים), ומכאן שטמא אסור ליגע בקדשים, ותרומה נלמדה מקדשים, עי' יבמות עה, א. ו'תוספות' שם ד"ה נגיעה]. 4) כלומר, לא יגרום לה טומאה, שנאמר (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לכם את משמרת תרומותי" - עשה לה שימור שלא תיטמא (בכורות לד.). 5) שם כז, א. 6) שבת טו, א. ונמצא מוסיפין לה טומאה מן התורה. 7) בכורות, שם.

7 ב. תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת בְּסָפֵק[8] - לֹא אוֹכְלִים[9] וְלֹא
8 שׂוֹרְפִין[10], אֶלָּא תִּהְיֶה מֻנַּחַת עַד שֶׁתִּטָּמֵא טֻמְאָה
9 וַדָּאִית וְתִשָּׂרֵף[11]. וְיֵשׁ שָׁם[12] סְפֵקוֹת שֶׁשּׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן
10 אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טֻמְאָה וְטָהֳרָה[13].

8) כגון שתי חביות של תרומה ברשות היחיד, ונגע שרץ באחת מהן, ולא ידוע באיזה מהן (ר"ש ור"ב בתרומות פ"ח מ"ח, ועיי"ש בתוי"ט). 9) שמא היא טמאה. 10) שמא אינה טמאה. 11) כרבן גמליאל בתרומות שם, וראה בהלכה הסמוכה. 12) על המלה "שם" הנזכרת כמה פעמים בדברי רבינו, ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ומהר"י אבוהב כתב, שנראה לו שצריך להיות "ששה" (הג"ה בגליון הרמב"ם). וכן הוא בשבת טו, ב - מהמשנה בטהרות פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו בפי"ג מהל' אבות הטומאות הי"ג. 13) בהלכות אבות הטומאות, שם.

11 ג. חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד לָהּ סְפֵק טֻמְאָה - הֲרֵי
12 זֶה לֹא יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר[14]: לֹא יִזְיְזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ[15] וְלֹא
13 יְגַלְּגֶנָּה[16], אֶלָּא יַנִּיחֶנָּה[17] עַד שֶׁתִּטָּמֵא וַדַּאי וְתִשָּׂרֵף;
14 וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תֵּאָכֵל[18].

14) כרבן גמליאל בתרומות, שם. 15) להצניעה, ודלא כרבי אליעזר, שם. שכיון שאינה ראויה לאכילה, אינו מצווה לשמרה (רדב"ז). 16) דלא כרבי יהושע, שם. שעל־ידי גילוי תיפסל לגמרי, מפני סכנת נפשות (להלן הי"ג). 17) מותר להניחה. 18) ואילו רבי יהושע שם חושש שמא תאכל, ולכך אמר "שאם היתה מכוסה יגלנה".

15 ד. חָבִית[19] שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה[20], וְהַתַּחְתּוֹנָה
16 טְמֵאָה[21]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה[22]
17 - יַצִּיל[23]; וְאִם לַאו[24] - יַצִּיל בְּיָדָיו[25] בְּלֹא נְטִילַת
18 יָדַיִם וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְטַמְּאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן
19 טְהָרוֹת[26].

19) של תרומה טהורה (שם מ"ט, ו'פירוש המשניות' שם).

20) מקום שעוצרים בו היין (ר"ש, שם). 21) בבור שלפני הגת יש חולין טמאים, ואם תפול התרומה לתוכה יהיה מדומע טמא, שאינו ראוי אף לכהן (שם). 22) שיהיו הידים והכלים טהורים (פירוש המשנה, שם). 23) ואף־על־פי שבתוך כך, שיחזור אחר כלים טהורים, תרד התרומה למטה ותפסיד החולין שבגת התחתונה - אסור לו להציל בידים שאינן נטולות, כיון שיכול להציל רביעית יין בטהרה. 24) שאינו יכול להציל אלא פחות מרביעית (שם). 25) כרבי יהושע, בברייתא פסחים כ, ב. ותרומות פ"ח מי"א. 26) פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח.

20 ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[27] בְּחָבִית שֶׁל יַיִן, וְהוּא
21 שֶׁיִּהְיֶה בַּגַּת הַתַּחְתּוֹנָה פָּחוֹת מִמֵּאָה, שֶׁהֲרֵי יְדָמֵע
22 הַכֹּל[28] וְיִפָּסֵל; אֲבָל אִם הָיָה בַּתַּחְתּוֹנָה מֵאָה בְּזוֹ
23 הַחָבִית, שֶׁהֲרֵי הִיא עוֹלָה בְּאַחַת וּמֵאָה[29], אוֹ שֶׁהָיְתָה
24 חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן[30] - תֵּרֵד וְתִטָּמֵא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה
25 בְּיָדָיו; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רָאוּי לְהַדְלָקָה[31], וְאֵין שָׁם הֶפְסֵד
26 מְרֻבֶּה. וְכֵן חָבִית שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה[32]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל
27 רְבִיעִית בְּטָהֳרָה - יַצִּיל, וְאִם לַאו - יַצִּיל בְּטֻמְאָה[33];
28 שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הֶחָבִית - אֵינוֹ מֻזְהָר[34] שֶׁלֹּא לְהַצִּיל
29 בְּטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל[35].

27) פסחים כא, א. 28) ויש הפסד מרובה. 29) להלן פי"ג ה"א. ואין כאן אלא הפסד מועט. 30) ואין בתחתונה מאה כנגד זו. 31) כלומר, השמן (פסחים כ:). 32) על הארץ, וכולה הולכת לאיבוד. תרומות פ"ח מ"י. 33) למעלה כתב רבינו "יציל בידיו בלא נטילת ידים", שכיון שהדבר נוגע רק להפסד החולין שלמטה, שהרי התרומה בין כך ובין כך אינה ראויה לכלום, לכן לא התירו אלא טומאת ידים דרבנן, אבל כאן כשהדבר נוגע להצלת התרומה עצמה, התירו גם טומאה דאורייתא ('אור שמח' ע"פ הגמרא במנחות מח.). 34) תרומות שם, מי"א. 35) פירוש, שהדבר בהול, שאי־אפשר להציל אלא בטומאה ('אור שמח').

30 ו. הָיָה עוֹבֵר[36] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבְיָדוֹ כִּכָּרוֹת שֶׁל
31 תְּרוּמָה, אָמַר לוֹ הַנָּכְרִי[37]: תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן, וְאִם
32 לַאו, הֲרֵינִי נוֹגֵעַ בְּכֻלָּן וּמְטַמְּאָן - יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת
33 עַל הַסֶּלַע וְאַל יִתְּנֶנָּה לְתוֹךְ יָדוֹ[38], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמֵּא
34 הַתְּרוּמָה בַּיָּדַיִם[39].

36) תרומות, שם. 37) הגוי. 38) אף־על־פי שטומאת גוי אינה אלא מדרבנן (פ"א מהל' טומאת מת, הלכות יג־יד). 39) [ואין זה דומה לחבית שנשפכה שלא הוזהר עליה (בהלכה הקודמת), שנעשתה פעולת ההפסד בגוף התרומה, אבל כאן לא נעשתה עוד שום פעולת הפסד בגוף התרומה].

35 ז. הַתִּלְתָּן וְהַכַּרְשִׁינִין[40] שֶׁל תְּרוּמָה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ
36 מַאֲכַל אָדָם[41] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂיהֶן
37 בְּטֻמְאָה[42]. וְאֵינוֹ נִזְהָר אֶלָּא בְּעֵת שְׂרִיפָתָן בְּמַיִם, שֶׁאִם
38 שָׂרָה אוֹתָם בְּטֻמְאָה הֲרֵי טָמֵא אוֹתָם בַּיָּדַיִם[43]; אֲבָל
39 אַחַר הַשְּׂרִיפָה - אֵינוֹ נִזְהָר[44], לֹא בְּעֵת שֶׁשָּׁף

הַכַּרְשִׁינִין[45] וְלֹא בְּעֵת שֶׁמַּאֲכִילָן לִבְהֵמָה. לְפִיכָךְ[46] נוֹתְנִין תְּרוּמַת תִּלְתָּן וְכַרְשִׁינִין לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ[47].

40) מעשר שני פ"ב מ"ג-ד. 41) אלא על־ידי הדחק, ראה למעלה פי"א ה"ט, ופ"ב ה"ח. ואין אדם מצווה (=מוזהר) לטמא אוכלי בהמתו (כסף־משנה בשם 'ירושלמי' חלה פ"ד סוף ה"ד). 42) כבית־הלל במשנה, שם. רצה לומר: "שיסתפק מהם בטומאה איזו הסתפקות שירצה אף־על־פי שיביא אותה לשריפה, לפי שאינה מאכל שנקפיד על שריפתה" (פירוש המשנה, שם). 43) ואף־על־פי שאין איסור לטמאה, כנ"ל - עשו לה היכר זה, שידעו שהוא תרומה (רע"ב). 44) [שלא החמירו אלא בעת השרייה, שיש עליה מים, ורואים שהיא מוכשרת לקבלת טומאה]. 45) שכותש אותם להסיר קליפתן, מלשון (דברים ט, כא) "ואכות אותו", ותרגומו "שפית" (ר"ש שם). 46) כיון שאין צריכין שימור בטהרה. 47) חלה פ"ד מ"ט, כדעת רבי עקיבא (וראה ב'פירוש המשניות' שם, וצ"ע). וראה למעלה פ"ו ה"ב.

ח. אֵין מַפְקִידִין תְּרוּמָה[48] אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בָּהּ לְאָכְלָהּ[49]. אֲבָל מַפְקִידִין אוֹתָהּ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ בִּכְלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[50]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ פֵּרוֹת מֻכְשָׁרִין, גְּזֵרָה שֶׁלֹּא תְּסִיטֵם אִשְׁתּוֹ נִדָּה[51].

48) גיטין סא, ב. 49) ואף־על־פי שהיא מוקפת צמיד פתיל ולא הוכשרה לקבל טומאה (ראה להלן), חששו שמא ישבור את הכלי ויקחנה בידים לחות ויאכלנה בטומאה (רדב"ז). 50) שאינו יכול לנגוע בו. 51) ומטמאה בהיסט גם כלי חרס המוקף צמיד פתיל (פ"ח מהל' מטמאי משכב ה"ב־ג). ואף־על־פי שלא הוכשרו, צריך גם "צמיד פתיל", שמא יקחהו לאכלו בידים רטובות וייטמאו, ועי' ראב"ד וכסף־משנה.

ט. אֵין עוֹשִׂין לְעַם הָאָרֶץ תְּרוּמַת זֵיתָיו בְּטָהֳרָה[52]; אֲבָל עוֹשִׂין לוֹ זֵיתֵי חֵלִין בְּטָהֳרָה[53], מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל בַּדָּד[54] (לְבָד). וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? נוֹטֵל כַּדֵּי הַתְּרוּמָה וּמַנִּיחָהּ בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלֵי אֲבָנִים[55], וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ לִטֹּל הַחֵלִין וְהַתְּרוּמָה - אוֹמְרִין לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִּגַּע בַּתְּרוּמָה[56], שֶׁלֹּא תַּחֲזֹר לְטִבְלָהּ[57].

52) גיטין סב, א. ופירש רש"י שם: "לאחר שהפך זיתים לתתן לבית הבד, אין מפרישים בדדים חברים תרומה מהן לעשותם בטהרה, לפי שכבר הוכשרו במעטן (כלומר, הוכשרו לקבל טומאה על־ידי השמן) ונטמאו, והכהן סומך עליהם וסובר שהם טהורים". 53) [שעם־הארץ אומר שלא הוכשרו, והוא נאמן על כך, כמפורש בפט"ז מהל' טומאת אוכלין ה"ב]. 54) עושה השמן בבית הבד. 55) גיטין, שם. 56) ותטמא אותה. 57) והוא אינו חשוד לאכול טבל שלא נתרם ממנו תרומה גדולה (פ"ט מהל' מעשר ה"א). ואף־על־פי שאין האמת כן, שאינה חוזרת לטבלה - אין זה אלא איום, ופתי יאמין לכל דבר. ראה ברדב"ז לפ"ח מהל' מתנות עניים הי"ב.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹתָיו בְּטֻמְאָה[58] - אֵין בּוֹצְרִין עִמּוֹ[59], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין דּוֹרְכִין עִמּוֹ[60], מִפְּנֵי הַתְּרוּמָה שֶׁתֵּעָשֶׂה בְּטֻמְאָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חָבִיּוֹת[61] לַגַּת, וּמְבִיאִין מִן הַגַּת[62].

58) עבודה זרה נה, א. 59) משום שהוא מסייעו לדבר עבירה, שהרי אסור לגרום טומאה לחולין הטבולים לתרומה (שם). [ואף־על־פי שלא הוכשרו עוד לקבל טומאה - גזירת חכמים היא, שענבים הנבצרים לגת מקבלים טומאה אף בלי הכשר - שבת יז, א. ופי"א מהל' טומאת אוכלין ה"א]. 60) שהרי אז הם מוכשרים על־ידי היין ומקבלים טומאה מן התורה. 61) ריקות. 62) שהרי כבר נטמאו, בלי סיועו.

יא. זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּטְמְאוּ - סוֹחֲטָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן תְּרוּמָה[63]. וְאִם נִטְמְאוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ תְּרוּמָה, וְסוֹחֲטָן[64] פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[65] - הֲרֵי הַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה לַכֹּהֲנִים. וַאֲפִלּוּ לִנְסָכִים הָיָה רָאוּי. שֶׁהַמַּשְׁקֶה כְּאִלּוּ הוּא מֻפְקָד בְּתוֹךְ הָאֹכֶל[66]. וְלֹא אָמְרוּ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[67], אֶלָּא גְּזֵרָה[68] שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה יוֹתֵר מִכְּבֵיצָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה מִתְּטַמֵּא בִּכְבֵיצָה. וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת אֵלּוּ שְׁלִישֵׁי לְטֻמְאָה[69] - דּוֹרְכָן בַּגַּת וּבְבֵית הַבַּד, וְהַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה טְהוֹרָה; שֶׁאֵין שְׁלִישֵׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בִּתְרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טְהָרוֹת[70].

63) מדובר כשנטמאו מחמת נגיעה בראשון לטומאה, שהזיתים והענבים נעשו שני לטומאה, והמשקים שבפנים לא נטמאו על־ידי נגיעה זו, שהמשקה כאילו הוא מופקד בתוך האוכל, כמו שכתב רבינו להלן, ומכיון שבשעת סחיטה היו המשקין חולין, לא נטמאו בעת הסחיטה על־ידי מגע הזיתים והענבים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (פי"א מהל' אבות הטומאות ה"ב) - ר"י קורקוס וכסף־משנה. 64) צ"ל: "סוחטן" ('מעשה רוקח'). 65) שאינו מטמא המשקין היוצאים. אבל ביותר מכביצה נטמאו המשקין, שהם תרומה, שהרי בתרומה אמרו "שני עושה שלישי" (שם ה"ג). 66) פסחים לג, ב. ודף לד, ב. 67) ולא אמרו בכביצה מכוונת, שגם היא אינה מטמאה המשקין היוצאים מהם, שכיון שיצא טיפה, שוב אין בה כביצה (שם). 68) שם. 69) כגון שנגעו באוכל שהוא שני לטומאה. 70) הל' אבות הטומאות, שם.

יב. פַּת תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת - מַשְׁלִיכָהּ לְבֵית הָעֵצִים[71] עַד שֶׁיִּשְׂרְפֶנָּה. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁנִּטְמָא - נוֹתְנוֹ בִּכְלִי מָאוּס[72] עַד שֶׁיַּדְלִיק, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה לַאֲחֵרִים וְיֹאכְלוּהוּ. וְחִטִּים שֶׁנִּטְמְאוּ - שׁוֹלְקָן[73] וּמַנִּיחָן בִּכְלִי מָאוּס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין לַאֲכִילָה, וְאַחַר כָּךְ יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירַיִם[74]. וּמַשְׁקִין שֶׁאֵין רְאוּיִין לְהַדְלָקָה[75] שֶׁנִּטְמְאוּ, כְּגוֹן הַיַּיִן - קוֹבְרִין אוֹתָן[76].

71) שם לג, ב. 72) שם. 73) בישול ולא בישול, ראה

להלן פ"ה מהל' מעשר הי"ד. 74) ראה למעלה פ"ב הי"ד. 75) משנה, תמורה לג, ב: "ותרומה טמאה וכו' את שדרכן לשרוף ישרוף, ואת שדרכן להקבר יקבר". 76) ואף־על־פי שהיין ראוי לזילוף - חששו לתקלה, שמא יבואו לשתותו. ואף־על־פי שלדעת בית הלל, אין חוששים לתקלה (פסחים כ: ובבא־קמא קטו:) - סמך רבינו על מה שאמרו בגמרא כמה פעמים שחוששין לתקלה, ואם כן על כרחנו שאין הלכה כבית־הלל בענין זה (כסף־משנה בשם ר"י קורקוס). ועי' 'תוספות' בבא־קמא שם ד"ה אתי.

1 **יג. יֵין תְּרוּמָה[77] שֶׁנִּתְגַּלָּה[78], הוֹאִיל וְאָסוּר בִּשְׁתִיָּה[79]**
2 **- יִשָּׁפֵךְ[80]. וְכֵן תְּאֵנִים[81] וַעֲנָבִים וְקִשּׁוּאִים וּדְלוּעִין**
3 **וַאֲבַטִּיחִין וּמְלָפְפוֹנוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצְאוּ מְנֻקָּרוֹת**
4 **- הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[82]. מַה**
5 **יַּעֲשֶׂה בָּהֶן? יַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ יִקָּבְרוּ.**

77) תרומות פ"ח מ"ד. 78) שנשאר בלי כיסוי שיעור זמן שייצא הרחש (= הנחש הזוחל) מתחת אוזן הכלי, וישתה ויחזור למקומו (פי"א מהל' רוצח הי"א). 79) "שמא שתה ממנו נחש או אפעה או זולתם מבעלי הארס, ויסתכן השותה אותם וימות" ('פירוש המשניות' שם). 80) ואין לחוש שהוא מאבד את התרומה, לפי שאינו ראוי לשתיה. 81) שם, מ"ו. 82) שמא ניקרן הנחש.

6 **יד. עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה[83] בְּמַיִם מְגֻלִּים, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
7 **תְּרוּמָה - תִּשָּׂרֵף[84].**

83) תוספתא תרומות פ"ז. 84) ואפילו נאפתה הפת - אסורה (הל' רוצח שם הט"ז), ודלא כרבי נחמיה בתוספתא שם, שאמר: "ארס של נחש, כלה באור".

8 **טו. אָסוּר לְכֹהֵן לִטֹּל תְּרוּמָה אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁלּוֹ**
9 **עַד שֶׁיַּפְרִישׁוּ אוֹתָם הַבְּעָלִים. שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁיתָם**
10 **אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַיְיָ לְךָ נְתַתִּים[85]; וְנֶאֱמַר: אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי**
11 **יִשְׂרָאֵל לַיְיָ נָתַתִּי לְךָ - עַד שֶׁיָּרִימוּ[86] וְאַחַר כָּךְ יִזְכֶּה**
12 **בָּהֶם. וְלֹא יִטְּלֵם אַחַר שֶׁהוּרְמוּ אֶלָּא מִדַּעַת בְּעָלִים,**
13 **שֶׁהֲרֵי הֵם שֶׁל בְּעָלִים לִתְּנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצוּ;**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ[87]. וְאִם לָקַח שֶׁלֹּא**
15 **מִדַּעַת בְּעָלִים - זָכָה בָּהֶן[88]; שֶׁאֵין לַבְּעָלִים מֵהֶן אֶלָּא**
16 **טוֹבַת הֲנָאָה[89], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינָהּ מָמוֹן[90].**

85) [כן הוא ב'ספרי' זוטא פ' קרח (הובא ב'ילקוט שמעוני' סי' תשנה) "ראשית אשר יתנו לך, ממה שיפרישו ויתנו לך, ולא מה שתטול לך". וב'ספרי' שם: "כל חלב יצהר וכו' זו תרומת מעשר. ראשיתם, זו ראשית הגז. אשר יתנו, זה הזרוע והלחיים והקיבה". הרי שגם מתנות וגם תרומה, אין להם אלא ממה שנותנים להם]. 86) חולין קל, ב. [עי' רדב"ז. וראה להלן פ"ו מהל' מעשרות הכ"א]. 87) 'ספרי' פרשת נשא. ובמתנות כהונה נאמר (דברים יח, ג): "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה", ודרשו חכמים (שם קלג.) "ונתן, ולא שיטול מעצמו". וראה להלן פ"ט מהל' ביכורים הכ"ב. 88) שהרי אפילו ספק בכור שתקפו כהן, אין מוציאין מידו (בבא־מציעא ו, ב. ופ"ה מהל' בכורות ה"ג, ועי' ב'תוספות' שם ד"ה והא, ו'תוספות' חולין קלא, א - ד"ה יש בו. 89) שיש לו הזכות ליתנה לכל כהן שירצה. 90) נדרים פה, א. ועי' בפ"ה מהל' אישות ה"ו. ונראה שלא רק עצם המתנות אין מוציאין מידו, אלא אפילו דמי טובת הנאה, אינו יכול לתבוע, שכל זכות זו אינה אלא כשהתרומה בידו.

17 **טז. כֹּהֵן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ[91] תְּרוּמָה וּמָצָא בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים**
18 **- הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם גְּזֵל, שֶׁמָּא אֲחֵרִים הִנִּיחוּם**
19 **שָׁם[92] עַד שֶׁיִּטְּלוּם.**

91) תוספתא תרומות פ"י. 92) [ומה שאמרו בבבא־מציעא כו, ב: "שילח לו חבירו פירות ומצא בהן מעות, הרי אלו שלו" (וכן הוא בפט"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ו) - אינו אלא בלוקח מן התגר, שאינו ידוע ממי קנה, או אפילו מבעל הבית, אם דש על־ידי פועלים אחרים, שלא ידעו מי הוא בעל האבידה, אבל תרומה שאינה מופרשת אלא על־ידי הבעלים עצמם, או על־ידי שלוחם, או בני ביתם, ידוע מי הוא בעל האבידה. ועוד שאין זו אבידה כלל, אלא דרך הינוח, וכמו שאמרו בתוספתא שם "שהכל משליכין לבית הדמע", כלומר, מניחים חפצים לשמירה בתוך התרומה, שהכל יראים לגשת אליה פן יטמאוה, ועי' 'תוספתא כפשוטה']

20 **יז. אֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין[93] לְהִטַּפֵּל בַּתְּרוּמָה וְלַהֲבִיאָהּ**
21 **מִן הַגֹּרֶן לָעִיר וּמִן הַמִּדְבָּר לַיִּשּׁוּב, אֶלָּא כֹּהֲנִים**
22 **יוֹצְאִין לַגְּרָנוֹת וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִים לָהֶם חֶלְקָן שָׁם. וְאִם**
23 **לֹא יָצְאוּ - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ וּמַנִּיחָהּ בַּגֹּרֶן. וְאִם הָיְתָה**
24 **חַיָּה[94] אוֹ בְּהֵמָה אוֹכַלְתָּהּ שָׁם וְאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת שָׁם**
25 **מֵהֶם - הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּטַּפֵּל בָּהּ וִיבִיאֶנָּה לָעִיר**
26 **וְיִטֹּל שְׂכַר הֲבָאָתָהּ מִכֹּהֵן[95]; שֶׁאִם הִפְרִישָׁהּ וְהִנִּיחָהּ**
27 **לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה - הֲרֵי זֶה חִלּוּל הַשֵּׁם[96].**

93) חולין קלד, ב. ותוספתא תרומות, שם. 94) תוספתא, שם. 95) כיון שהישראל אינו חייב לטפל בה. 96) שהתרומה נקראת קודש (רדב"ז).

28 **יח. אָסוּר לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם[97] לְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת כְּדֵי**
29 **לִטֹּל מַתְּנוֹתֵיהֶן[98]. וְכָל הַמְסַיֵּעַ - חִלֵּל קֹדֶשׁ הַשֵּׁם,**
30 **וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל[99]**
31 **לְהַנִּיחוֹ שֶׁיְּסַיְּעֵהוּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם חֶלְקָן בְּכָבוֹד.**

97) בכורות כו, א. 98) תרומות ומעשרות ומתנות כהונה. ודווקא באלו החייבות מן התורה, אבל תרומת חוצה־לארץ וחלת חוצה־לארץ, שאינן אלא מדרבנן, אין בהם איסור זה של "כהן המסייע בבית הגרנות" (שם כז. וכן מפורש בדברי רבינו בפ"ה מהל' בכורים הי"ב, לפי נוסחת הכסף־משנה שם, ועי' כסף־משנה ומשנה־למלך כאן). 99) בכורות שם, לגבי בכור. וכן הוא בפ"א מהל' בכורות הי"ד.

32 **יט. נָתַן תְּרוּמָה לְכֹהֵן[100] עַל מְנָת לְהַחֲזִירָהּ - יָצָא**
33 **יְדֵי נְתִינָה[101]. וְאָסוּר[102] לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצָא**
34 **כְּמְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת[103]. וְכֵן אָסוּר לָהֵן שֶׁיַּחְטְפוּ[104]**
35 **תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ לִשְׁאֹל חֶלְקָן בְּפִיהֶן[105] -**

אָסוּר, אֶלָּא נוֹטְלִין בְּכָבוֹד. שֶׁעַל שֻׁלְחַן הַמָּקוֹם הֵם אוֹכְלִין, וְעַל שֻׁלְחָנוֹ הֵם שׁוֹתִים, וּמַתָּנוֹת אֵלּוּ לַשֵּׁם הֵם, וְהוּא זִכָּה לָהֶן[106]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי[107].

100) קידושין ו, ב. 101) לכהן, והכהן יחזירנה לו, והוא ימכור את התרומה לכהנים אחרים והדמים שלו (רש"י). 102) גמרא, שם. 103) שבשכר זה יתן לו שאר תרומות (רש"י). 104) חולין קלג, א. 105) שם. 106) כלומר, אינן מ"שולחן גבוה" כקדשים קלים (קידושין נב:), או כמעשר שני (סוכה לה.) שאינם ממון בעלים (שם ושם), אלא ממון כהן הוא, במפורש בביכורים פ"ב מ"א. 107) ולפיכך צריך לנהוג בהן כבוד (רדב"ז).

כ. לֹא יִתֵּן אָדָם[108] תְּרוּמָה לְשׁוֹמֵר גִּתּוֹ, וְלֹא בְּכוֹר לְשׁוֹמֵר עֶדְרוֹ, וְלֹא מַתָּנוֹת לְרוֹעֶה בְּהֶמְתּוֹ. וְאִם נָתַן - חִלֵּל[109], אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהֶם שְׂכַר[110] שְׁמִירָתָן תְּחִלָּה. וְרַשַּׁאי יִשְׂרָאֵל[111] לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר: הֵא לְךָ סֶלַע זוּ, וְתֵן תְּרוּמָה אוֹ בְּכוֹר[112] אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת לִפְלוֹנִי הַכֹּהֵן, בֶּן בִּתִּי אוֹ בֶּן אֲחוֹתִי[113], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

108) תוספתא דמאי פ"ה (הוצאת ליברמן עמ' ..90). 109) כלומר, ביזה אותם. והמקור בבכורות כו, ב: "הכהנים והלויים והעניים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות כו' אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן, ואם עושין כן חיללו, ועליהן הכתוב אומר שחתם ברית הלוי. ואומר: ואת קדשי בני ישראל לא תחללו". והנה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות שלפניה, נראה שהטעם הוא משום "כהן המסייע בבית הגרנות", ועל כרחנו שמדובר כשנותן להם לבסוף שכרם משלם, אלא שיש חשש שמא יפחיתו לו בשביל זה משכרם. ורק "אם נתן להם שכר שמירתם תחילה", באופן ששוב אין שום חשש של הפחתה בשכר - התירו ('תוספתא כפשוטה'). 110) תוספתא שם. 111) שם, ודווקא ישראל, אבל כהן אינו רשאי לעשות כן, שהרי הוא כמסייע בבית הגרנות (רדב"ז בהלכה הסמוכה). 112) כן הוא בתוספתא שם, וכן במשנה ערכין כח, ב. ומה שנראה בבכורות כז, א - שרק בתרומה התירו ולא במתנות כהונה, נראה שרבינו פירש סוגיא זו כפירוש רגמ"ה ('תוספתא כפשוטה'). 113) וזוהי טובת ההנאה של הבעלים (בכורות, שם).

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַבְּעָלִים רוֹצִים לִתֵּן אוֹתָם לְאֶחָד מִשְּׁנֵי כֹּהֲנִים אֵלּוּ אוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי לְוִיִּים אֵלּוּ בְּחִנָּם, וְאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ וְתֵן לָזֶה; אֲבָל הַבְּעָלִים שֶׁאָמְרוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי: הֵא לְךָ חֵלֶק זֶה בְּטוֹבַת הֲנָאָה[114] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[115]. וְכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בִּתְרוּמוֹת[116], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֵחַ מִכֹּהֵן וּמוֹכֵר לְכֹהֵן[117].

114) היינו שהכהן יתן לבעלים הכסף בשכר טובת הנאה שלו. 115) מפני שהוא כמסייע בבית הגרנות ('ירושלמי' דמאי פ"ו ה"ב). 116) שביעית פ"ז מ"ג. 117) שאין כאן שום חשש של סיוע בבית הגרנות.

כב. עֲשָׂרָה אֵין חוֹלְקִין לָהֶן[118] תְּרוּמָה בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אוֹתָהּ[119] אוֹ מַאֲכִילִין אוֹתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִפְרֹשׁ חֵקּוֹ[120], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּאֵלּוּ דַּעַת[121]. וְהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָן[122]. וְהָעֶבֶד, שֶׁמָּא יִרְאוּהוּ הָעוֹבְרִים בַּשָּׂדֶה וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁהוּא כֹּהֵן[123]. וְהָעָרֵל וְהַטָּמֵא[124], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְאוּסִין. וְהָאִשָּׁה, שֶׁמָּא תִּתְגָּרֵשׁ[125], וּמִפְּנֵי הַיִּחוּד[126]. וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ[127] - קָנְסוּ אוֹתוֹ[128] שֶׁלֹּא יַחֲלֹק בְּבֵית הַגְּרָנוֹת עַד שֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה. וְכֻלָּן מְשַׁלְּחִין לָהֶן לְבָתֵּיהֶן[129] וְחוֹלְקִין לָהֶן[130] כִּשְׁאָר קָדְשֵׁי הַגְּבוּל[131]; חוּץ מִן הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ[132] וְהַטָּמֵא וְהָעָרֵל[133], שֶׁאֵין מְשַׁלְּחִין לָהֶן כְּלָל.

118) יבמות צט, ב. 119) לקנין כספם. 120) תוספתא חגיגה פ"א. והיינו שיודע לישא כפיו (כסף־משנה), ואף־על־פי שאין הכהן נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו (פט"ו מהל' תפלה ה"ד) - אין זה אלא ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו גם בעודו קטן ('תוספות' מגילה כד. ד"ה ואין). ובדפוס רומי וכת"י 'מעשה רוקח': "לפרוש חיקו", וכן הוא בכת"י עהרפורט בתוספתא שם, והיינו לפרוש בגדו לקבל התרומה ('תוספתא כפשוטה'). 121) וזילותא דתרומה לחלק להם בגורן לעין כל (רש"י יבמות, שם). 122) שם. וזו היא זילותא דתרומה (רש"י). 123) ויעלוהו מתרומה ליוחסין להשיאו אשה (שם ק.). 124) שאף־על־פי שהם אינם אוכלים בתרומה - מאכילים הם את נשיהם ועבדיהם (למעלה פ"ז הי"ב). 125) בת ישראל שנישאת לכהן, והיא זרה. והיינו משום שלאחר הגירושין אסורה היא בתרומה, ובלא יודעין ימשיכו לחלק לה תרומה (רש"י שם). ואף בבת כהן שלא שייך טעם זה, גזרו משום בת ישראל (משנה־למלך). 126) שבשבילי השדות אין מצויים עוברי דרכים, והאשה תתייחד עם הגברים ההולכים לבית הגרנות. והנה ביבמות שם, מביאה הסוגיא שתי דיעות. אחת אומרת משום גרושה, והשניה אומרת משום ייחוד, ורבינו פסק כשתיהן יחד. ואם בית הגרנות סמוך לעיר, שאין חשש שמא תתגרש ולא ידעו, ובאופן שבשבילי השדות מצויים הרבה אנשים שאין חשש יחוד - חולקים לזה תרומה בבית הגרנות (שם). 127) כלומר, פסולה לכהונה (רש"י שם). 128) יבמות, שם. 129) שאין איש רואה שנותנים להם תרומה. 130) בביתם. 131) [היינו תרומת מעשר וחלה. ורוצה לומר: כשם שתרומת מעשר וחלה, שאין הדרך לחלקם בגרנות, מותר לחלקם בביתם, כן מותר לחלק להם תרומה גדולה בביתם, אף־על־פי שהדרך לחלקה בבית הגרנות. וכן מפרש בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 20 57) "קדשי הגבול קטנים חולקין בהן". וכן הוא באנדרוגינוס בבכורים פ"ב (שם עמ' 31 290) לפי נוסחת בה"ג: "וחולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים". ומשמע שגם תרומה גדולה בכלל, ועל כרחנו שהיינו בבית. ועי'

בר"ש, ביכורים, שם]. 132) שקנסוהו. 133) ביבמות ק, א - אמרו: "וכולן משגרין להן לבתיהן, חוץ מטמא ונושא אשה שאינה הוגנת לו, אבל ערל משגרינן ליה, מאי טעמא משום דאניס. טמא נמי הא אניס? האי נפיש אונסיה, והאי לא נפיש אונסיה". ואם כוונת רבינו, לערל שאפשר לו למול ולא מל שאינו אנוס כלל (ראה ב'מאירי' שם), למה השמיט דין ערל שמתו אחיו מחמת מילה, שהוא אנוס ומשגרין לו, ועי' ב'כסף משנה'.

יום שישי ט"ו כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה עולה באחד ומאה. ואם הוא מין בשאינו מינו בנותן טעם. ודין סאה תרומה שנפלה למאה והגביה סאה מהכל ונפלה למקום אחר. סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת וכו'. לוג יין של תרומה צלול שנפל למאה לוגין עכורין. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואין ידוע איזו היא. שתי סאין אחת חולין ואחת תרומה ונפלו אלו לתוך אלו. היו לפניו שני כריים וסאה אחת ואמר הרי זו תרומה על אחד מן הכריים.

א. הַתְּרוּמָה עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה[2]. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל חֻלִּין וְנִתְעָרֵב הַכֹּל - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל סְאָה אַחַת וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן[3], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר לְזָרִים[4]. וְכָל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ[5], כְּגוֹן תְּרוּמַת הַכְּלִיסִין וְהֶחָרוּבִין וְהַשְּׁעוֹרִים שֶׁל אֱדוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ; הוֹאִיל וְנָפְלָה בְּמֵאָה - בָּטְלָה בְּמִעוּטָהּ, וְהַכֹּל מֻתָּר לַזָּרִים.

2) ולמה סמכו על שיעור מאה בתרומות? שהרי תרומת מעשר אחד ממאה ומקדש הכל, שנאמר את מקדשו ממנו, אמרו חכמים: דבר שאתה מרים ממנו אם חזר לתוכו מקדשו. 3) משום גזל השבט, שתרומה ממון כהנים. 4) שסאה תרומה שנפלה, בטלה בתערובת. 5) ואין כאן גזל השבט.

ב. נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע[6], וְיִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה[7], חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ סְאָה[8]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְעָרֵב מִין בְּמִינוֹ[9]; אֲבָל מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[10]: אִם יֵשׁ בַּכֹּל טַעַם תְּרוּמָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע, וְיִמָּכֵר לַכֹּהֲנִים חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁבּוֹ; וְאִם טַעַם הַכֹּל טַעַם חֻלִּין - הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים.

6) מעורב (= חולין עם תרומה). 7) בזול, כיוון שהכל אסור לזרים. 8) מפני שהיא תרומה והיא של כהן. 9) שבכל האיסורים בטל ברוב ובתרומה בטל במאה. 10) השיעור של ביטול.

ג. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְהִגְבִּיהַּ סְאָה[11] מִן הַכֹּל, וְנָפְלָה הַסְּאָה שֶׁהִגְבִּיהַּ לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדֻמַּעַת[12] אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן[13]. וְכֵן סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע, וְנָפַל מִן הַמְּדֻמָּע לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁנָּפְלוּ עֶשֶׂר סְאִין שֶׁל תְּרוּמָה לְתִשְׁעִים סְאָה חֻלִּין וְנִדַּמְּעוּ הַכֹּל: אִם נָפַל מִמְּדֻמָּע זֶה עֶשֶׂר סְאִין לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֻלִּין - נִדַּמְּעוּ, שֶׁהָרֵי יֵשׁ בְּעֶשֶׂר שֶׁל מְדֻמָּע סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה; נָפַל לְתוֹכָן פָּחוֹת מֵעֶשֶׂר סְאִין - אֵינָן מְדַמְּעוֹת.

11) שצריך להרים סאה. 12) אוסרת בתערובת. 13) כי סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה נחשב אותה שאין בה מתרומה וודאית אלא חלק מק' בסאה, לפי שהיא במאה סאה נתערבה. ואם נפלה למקום אחר עם סאה אחת בלבד אינה מדמעת שאנחנו אומרים חלק מק' בסאה נפל בסאה ואינו מדמע, אבל תעלה באחד ומאה, ואם נפלה בפחות מסאה אז הכל מדומע.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִבָּלֵל, כְּגוֹן חִטִּים לְחִטִּים[14] אוֹ קֶמַח לְקֶמַח; אֲבָל דַּרְכּוֹ לְהִבָּלֵל, כְּגוֹן שֶׁמֶן תְּרוּמָה לְשֶׁמֶן חֻלִּין אוֹ יַיִן תְּרוּמָה לְיַיִן חֻלִּין - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם רֹב תְּרוּמָה - הָרֵי זֶה מְדַמֵּעַ כִּתְרוּמָה; וְאִם רֹב חֻלִּין - הָרֵי הוּא כְּחֻלִּין וְאֵינוֹ מְדַמֵּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל אֲסוּרִים לְזָרִים[15].

14) שאינן נבללות, וכל אחת ניכרת בפני עצמה. 15) כלומר, ובכל זאת, אם נפל מן התערובת למקום אחר - אין התערובת הזאת, שרובה חולין, מדמעת את התערובת השנייה.

ה. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת - הָרֵי הַחֻלִּין מֻתָּרִין[16], עַד שֶׁתִּרְבֶּה תְּרוּמָה עֲלֵיהֶן; שֶׁאִם נָפְלוּ לְתוֹךְ הַמֵּאָה חֻלִּין מֵאָה סְאָה וְעוֹד[17] שֶׁל תְּרוּמָה סְאָה אַחַר סְאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע.

16) ואין מצטרפות הסאין של תרומה זו עם זו לאסור, כיוון שכבר הראשונה בטלה, ונמצא שנגד כל סאה יש מאה סאין חולין, ותרומה עולה באחד ומאה. 17) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "עד שתרבה תרומה על החולין". והראב"ד מפרשה בנפילת חמישים ואחת סאים של תרומה, סאה אחר סאה למאה סאה חולין, שמא הגביה החולין, והתרומה נשארת שם, והרי יש באותו הכרי חמישים ואחת של תרומה וחמישים של חולין. ודעת רבינו שאין אומרים שמא הוא מגביה החולין והתרומה נשארת, אלא ראשון ראשון [=וכפי שהיה הרבי מורה להוסיף למשקה שהוא היה נותן. המו"ל] מתבטל והכל חולין.

ו. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהָהּ עַד שֶׁנָּפְלָה סְאָה אַחֶרֶת, אִם יָדַע בָּרִאשׁוֹנָה קֹדֶם שֶׁתִּפֹּל הַשְּׁנִיָּה - לֹא נִדַּמְּעוּ, אֶלָּא מַפְרִישׁ סָאתַיִם וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; הוֹאִיל וְהָיָה לָהּ לַעֲלוֹת, הָרֵי הִיא כְּאִלּוּ עָלְתָה. וְאִם לֹא יָדַע בִּסְאָה רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אַחַר שֶׁנָּפְלָה הַשְּׁנִיָּה - הָרֵי זֶה מְדַמֵּעַ, וּכְאִלּוּ נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת.

ז. אֵין פְּסֹלֶת שֶׁל תְּרוּמָה מִצְטָרֶפֶת עִמָּהּ לֶאֱסֹר הַחֵלִין, אֲבָל פְּסֹלֶת הַחֵלִין מִצְטָרֶפֶת עִם הַחֵלִין לְהַעֲלוֹת הַתְּרוּמָה. כֵּיצַד? סְאָה חִטִּים יָפוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה חִטִּים רָעוֹת שֶׁל חֵלִין, וְטָחַן הַכֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֵּרְסָן שֶׁל חֵלִין מְרֻבִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה מוּעָט, וַהֲרֵי קֶמַח שֶׁל תְּרוּמָה בְּפָחוֹת מִמֵּאָה מִקֶּמַח הַחֵלִין - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה; וּמִשַּׁעֲרִין בַּקֶּמַח עִם הַמֵּרְסָן, שֶׁהוּא מֵאָה וְאֶחָד. אֲבָל אִם נָפְלָה סְאָה חִטִּים רָעוֹת שֶׁל תְּרוּמָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה סְאָה חִטִּים יָפוֹת שֶׁל חֵלִין, וְטָחַן הַכֹּל, וַהֲרֵי הַקֶּמַח שֶׁל תְּרוּמָה אֶחָד מִמֵּאָה מִקֶּמַח הַחֵלִין - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה בְּמֵאָה וְאֶחָד; שֶׁהֲרֵי הוֹתִירוּ הַחֵלִין, וּפָחֲתָה הַתְּרוּמָה.

ח. לֹג יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה צָלוּל שֶׁנָּפַל לְמֵאָה לֹגִין עֲכוּרִין - אֵין מוֹצִיאִין שְׁמָרִים שֶׁבָּהֶם[18], אֶלָּא מַעֲלִין אֶת הַלֹּג[19]. וְכֵן אִם נָפַל לֹג עָכוּר לְמֵאָה לֹגִין צְלוּלִין - אֵין מוֹצִיאִין שְׁמָרִים שֶׁבּוֹ[20].

18) כלומר, אינו חייב להוציא את השמרים מתוך היין, כדי להרים אחר כך לוג יין צלול לכהן כמו שנפל. 19) כמו שהוא מעורב עם השמרים. 20) שגם בשמרים יש איסור תרומה.

ט. לֹג מַיִם שֶׁנָּפַל לְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה לֹגִין יַיִן, וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְתוֹךְ הַכֹּל לֹג יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה - נִדְמָע הַכֹּל, שֶׁאֵין הַמַּיִם מַעֲלֶה אֶת הַיַּיִן[21].

21) כלומר, אין המים והיין מצטרפים להעלות את התרומה, לפי שאין שיעוריה שווים, שהמים ביין בנותן טעם ויין במים שיעורו במאה, וכיוון שאין שיעוריהם שווין לביטול התרומה - אין מצטרפין.

י. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֵלִין, וְנָפְלוּ חֵלִין אֲחֵרִים עַד שֶׁהוֹסִיפוּ עַל מֵאָה: אִם בְּשׁוֹגֵג[22] - הֲרֵי זוֹ עוֹלָה בְּמֵאָה וְאֶחָד; וְאִם בְּמֵזִיד[23] - הֲרֵי הַכֹּל מְדֻמָּע, שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אִסּוּרֵי תּוֹרָה[24] לְכַתְּחִלָּה.

22) הוסיף. 23) הוסיף עד מאה כדי לבטל את התרומה. 24) כלומר, תרומה, שעיקר איסורה מן התורה, אבל תערובתה במאה אינה אלא מדרבנן.

יא. תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר לְבַטְּלָהּ בִּרֹב, וְאוֹכְלָהּ בִּימֵי טֻמְאָתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם הָיָה לוֹ יַיִן שֶׁל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - נוֹטֵל מִמֶּנּוּ לֹג אֶחָד וְנוֹתֵן עָלָיו שְׁנֵי לֹגִין חֵלִין, וְנִמְצָא הַכֹּל שְׁלִשָׁה; וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל מֵיַּיִן שֶׁל תְּרוּמָה לֹג וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַשְּׁלִשָׁה[25], וּמַגְבִּיהַּ מֵאַרְבַּעְתָּן לֹג וְשׁוֹתֶה; וְחוֹזֵר וּמַשְׁלִיךְ לְתוֹכָן לֹג אַחֵר, וְחוֹזֵר וְנוֹטֵל לֹג וְשׁוֹתֶה. וְכֵן נוֹתֵן לֹג תְּרוּמָה וְנוֹטֵל לֹג מִן הַתַּעֲרֹבֶת, עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַיַּיִן שֶׁל תְּרוּמָה. וְנִמְצָא שֶׁנָּטַל כַּמָּה לֹגִין בִּשְׁנֵי לֹגִין שֶׁל חֵלִין.

25) לפנינו שם: "רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלי דתרומה ושקיל חד". וזוהי נוסחת הראב"ד. ולפי זה ייתכן כי לתת עוד לוג של תרומה לתוך השלושה אסור, כי מעתה יהיו מחצה על מחצה (=שנים חולין ושניים תרומה). אבל נוסחת רבינו שם הייתה כנראה: "רמי תרי נטלין דחולין וחדא נטלי דתרומה [ורמי תו חד נטלי דתרומה] ושקיל חד". ומכיוון שקמא קמא בטיל, אין כאן מחצה על מחצה.

יב. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה בְּצַד הַחֵלִין וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶהוּ זֶרַע תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ הָיָה מֵאָה לִגְנָה[26] שֶׁל תְּרוּמָה וְלִגְנָה אַחַת שֶׁל חֵלִין - כֻּלָּן מֻתָּרִין[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁזָּרְעוּ כֻּלָּה בַּקַּרְקַע, כְּגוֹן הַחִטִּים וְהַשְּׁעוֹרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ נִפְסָד בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַשּׁוּם[28] וְהַבְּצָלִים, אֲפִלּוּ מֵאָה לִגְנָה שֶׁל חֵלִין וְלִגְנָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה תַּעֲרֹבֶת בֵּינֵיהֶן - הֲרֵי הַכֹּל מְדֻמָּע[29]. וְאִם נִתְלַשׁ[30] הַכֹּל - תַּעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּמֵאָה וְאֶחָד. וְלֹא יִתְלֹשׁ לְכַתְּחִלָּה[31].

26) "שם למקום זרוע מן הארץ" והיינו ערוגה. 27) קל הוא שהקילו בגידולי תרומה, שערוגה אחת של חולין מתרת מאה ערוגות. וראה למעלה פרק י"א הלכה כ"ב שעוד הקלו, שגידולי מדומע - הם חולין. 28) שהשומים הם דבר שאין זרעו כלה. 29) שאין קרקע עולה באחד ומאה. ובפירוש המשנה כתב רבינו: "לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין". 30) ממקום חבורו. 31) משום שאין מבטלין איסור לכתחילה.

יג. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֵלִין, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא, אוֹ שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת[32] מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ לְהֵיכָן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַקֻּפּוֹת[33] לְתוֹךְ הַחֵלִין - אֵינָהּ מְדֻמַּעְתָּן[34]. וְכֵן אִם זָרַע אַחַת מֵהֶם - הַגִּדּוּלִין חֵלִין לְכָל דָּבָר. וְהַשְּׁנִיָּה - נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה[35]. נָפְלָה הַקֻּפָּה הַשְּׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדֻמַּעַת. וְכֵן אִם זָרַע אַחַר אֶת הַשְּׁנִיָּה - הַגִּדּוּלִין חֵלִין. נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד - מְדֻמַּעַת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[36]. זָרַע אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶם: בְּדָבָר שֶׁזָּרְעוּ כֻּלָּה - הַגִּדּוּלִין חֵלִין, וּבְדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלָּה - הַגִּדּוּלִין מְדֻמָּע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁנִיָּה עַד שֶׁלֹּא קָצַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה[37]; אֲבָל קָצַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ זָרַע אֶת הַשְּׁנִיָּה, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלָּה - הַגִּדּוּלִין חֵלִין; שֶׁאֵין תָּלוּשׁ וּמְחֻבָּרִין נַעֲשִׂין חוֹבָה זֶה לָזֶה[38].

32) הכוונה לשתי קופות של חולין, ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן. וגם זה בכלל מה שאמרו במשנה שם: "אין ידוע איזו היא של תרומה וכו'". 33) שאחת מהן תרומה ואחת מהן חולין, או אחת מהן מדומעת ואחת מהן חולין. 34) שמא הייתה אותה של חולין. 35) מספק. 36) "אם יהיה באחת על דרך הדמיון סאה ובשנייה סאתיים ונפלו השלוש סאין בחולין צריכים אנו לדעת שיעור אותן חולין

ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהן והיא קטנה שבשתיהן ואם היה באותן חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע". 37) ושתיהן מחוברים והרי זה כזורע שתיהן יחד. 38) בדפוס רומי: "נעשין הונח זה לזה". ובירושלמי שם: "אין תלוש ומחובר נעשה הוכיח". כלומר, הבא ראייה ותוכיח מי הוא המותר ותאכל, דכל חדא באנפי נפשיה הוא ואין כאן איסור מוחזק דהוו להו כשני מינין.

1 **יד. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה,**
2 **וְלִפְנֵיהֶן שְׁתֵּי סְאִין, אַחַת שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת שֶׁל**
3 **תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ אֵלּוּ לְתוֹךְ אֵלּוּ - מֻתָּרִין; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:**
4 **חֻלִּין לְתוֹךְ חֻלִּין נָפְלוּ, וּתְרוּמָה לְתוֹךְ הַתְּרוּמָה. וְאַף**
5 **עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ חֻלִּין עַל הַתְּרוּמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים**
6 **אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם;**
7 **אֲבָל בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה - עַד שֶׁיִּרְבּוּ חֻלִּין עַל**
8 **הַתְּרוּמָה.**

9 **טו. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַכְּרִי[39], וְאָמַר[40]:**
10 **תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה לְתוֹכוֹ - בַּמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה אוֹתָהּ סְאָה**
11 **שָׁם נִסְתַּיְּמָה[41] תְּרוּמַת הַכְּרִי, וְנִדַּמַּע הַכֹּל[42] בַּתְּרוּמָה**
12 **שֶׁנָּפְלָה וּבִתְרוּמַת הַכְּרִי. אָמַר: תְּרוּמַת הַכְּרִי בְּצָפוֹנוֹ**
13 **- חוֹלְקִין אוֹתוֹ לִשְׁנַיִם, וְהַחֲצִי שֶׁבַּצָּפוֹן - לִשְׁנַיִם,**
14 **וְנִמְצָא רְבִיעַ הַכְּרִי, שֶׁהוּא צָפוֹן צָפוֹנִי, הוּא הַמְדֻמָּע.**

39) של טבל, והיה שם מאה כנגד התרומה ודינה שתעלה ואינה עושה הכרי מדומע. 40) אחרי כן. 41) נקבעה במקום מסויים אצל הסאה שנפלה. 42) שעכשיו נתרבתה התרומה ועושה הכל מדומע [ואף על פי שלמעלה (הלכה ו) כתב רבינו שסאה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת, אם ידע בראשונה קודם שתיפול השנייה, לא נדמעו - כאן כיוון שנתחברו שתי הסאין ביחד, מצטרפות הן ומדמעות].

15 **טז. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים, וְאָמַר: תְּרוּמַת שְׁנֵי כְּרָיִים**
16 **בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְדֻמָּעִין[43]. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי**
17 **סְאִין וּכְרִי אֶחָד, וְאָמַר: הֲרֵי אַחַת מִן הַסְּאִין הָאֵלּוּ**
18 **עֲשׂוּיָה תְּרוּמָה עַל הַכְּרִי הַזֶּה - הֲרֵי אַחַת מֵהֶן**
19 **תְּרוּמָה, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים**
20 **וּסְאָה אַחַת, וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה עַל אֶחָד מִן**
21 **הַכְּרָיִים הַלָּלוּ - הֲרֵי הִיא תְּרוּמָה, וְנִתַּקֵּן אֶחָד מֵהֶן,**
22 **וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הוּא הַמִּתְקָן מִן הַטֶּבֶל.**

43) שאין אנו יודעים באיזה מהם התרומה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר ג' תאנים שחורות וג' לבנות ונפלה לתוכן תאנה תרומה. ודין עיגולי דבילה גדולים וקטנים שנפל עיגול דבילה לתוכן ואין ידוע אם היה גדול או קטן. סאה של חטין שנפלה על פי מגורה של חטים, וכל ספק תרומה. סאה תרומה טמאה או טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין. שתי קופות שנפלה סאה תרומה לאחת מהן, ואח"כ נפלה אחרת ולא נודע לאיזו נפלה.

23 **א. חֲמִשִּׁים תְּאֵנוֹת[2] שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת שֶׁנָּפְלָה**
24 **לְתוֹכָן תְּאֵנָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה: הָיְתָה לְבָנָה -**
25 **הַשְּׁחוֹרוֹת מֻתָּרוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מְדֻמָּעוֹת[3]; הָיְתָה**
26 **שְׁחוֹרָה - הַשְּׁחוֹרוֹת מְדֻמָּעוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מֻתָּרוֹת. וְאִם**
27 **אֵין יָדוּעַ[4] אִם שְׁחוֹרָה הָיְתָה וְאִם לְבָנָה - עוֹלָה**
28 **בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל[5]. יָדַע מֶה הָיְתָה[6] אַחַר שֶׁנָּפְלָה**
29 **וְשָׁכַח - הֲרֵי כֻּלָּן מְדֻמָּעוֹת[7].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"חמשים תאנות שחורות וחמשים לבנות שנפלה לתוכן תאנה אחת של תרומה, היתה לבנה השחורות מותרות כו'".

ומקורו במשנה, מסכת תרומות: לפי רבי יהושע, השחורות מעלות את הלבנות, והלבנות מעלות את השחורות. רבי אליעזר אוסר, היינו שאם שחורה נפלה, השחורות אסורות. ואם לבנה נפלה, הלבנות אסורות. ורבי עקיבא אומר: בידוע מה נפלה (שחורה או לבנה) אין מעלות זו את זו, וכשאינו ידוע מה נפלה - מעלות זו את זו, ופסק הרמב"ם כרבי עקיבא.

טעמו של ר"א האוסר מובן בפשטות, שהרי במציאות לא התערבה התרומה אלא בחמשים הלבנות, ובוודאי שאין מאה מהמין שנפל. בטעמו של רבי יהושע, כתבו המפרשים, שכיון שאם היה רוצה היה דורסן ומערבן הכל ביחד, כולן מצטרפין לבטלה. ובטעמו של רבי עקיבא שמחלק בין ידוע מה שנפל ואינו ידוע, כתבו - שבידוע איזו תאנה נפלה (שחורה או לבנה) אין מעלות, כיון שיכול לאכול האחרות, וכיון שמותרות הן אינן מסייעות לבטל. אבל אם אין ידוע איזו נפלה, כולן בספק איסור, ולכן מעלות זו את זו.

וצריך להבין: א. בדעת רבי יהושע, הרי מה בכך שאם רצה לדורסן מערב את כולן, והרי לפועל לא דרסן ואיך מעלות זו את זו.

ב. בדעת רבי עקיבא, מה בכך שאינו יודע איזו נפלה, הרי כל הספק הוא בידיעתו, אבל במציאות לא התערבה התרומה במאה ואין כאן תערובת של אחד במאה.

ויש לומר שר"א ור"ע חולקים בכללות גדר תערובת יבש ביבש שאינה כתערובת לח בלח, כי כל דבר בתערובת זו נשאר ועומד נפרד בפני עצמו, אלא שהאדם אינו יודע איפה נמצא האיסור, האם גדר יבש ביבש שונה מתערובת לח בלח בזה שאינו תערובת ב'חפצא' אלא מצד ה'גברא', היינו בידיעת האדם וגם זה מספיק כדי לבטל האיסור, או שגם גדר תערובת יבש ביבש הוא ב'חפצא' כמו בתערובת לח בלח, כי גם בו אי אפשר להבחין בין ההיתר והאיסור. ר"א סובר שגם תערובת יבש ביבש צריכה להיות ב'חפצא', ולכן אין הלבנות יכולות להעלות את השחורות כי אין כאן

תערובת במציאות. אבל ר"י ור"ע סוברים שתערובת יבש ביבש מספיק שתהיה רק מצד ה'גברא'.

ועל־פי־זה תובן גם דעתו של ר"י שכולן מצטרפין לבטלה, כיון שאילו היה רוצה היה דורסן ומערבן הכל ביחד, כי לשיטתו גדר התערובת הוא גם בדעתו של האדם, ולכן נוגעת כאן גם מחשבתו ורצונו לתערובת של הכל יחד.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט"ז)

2) תרומות פ"ד משנה ט. 3) שיש בהם פחות ממאה. ואין השחורות מעלות ומסייעות ללבנות לבטל את הסאה־תרומה שנפלה, מכיון שמותרות הם (פי' הרא"ש שם). 4) שם משנה ח, כרבי עקיבא. והמדובר שאי־אפשר לברור על ידי מנין התאנים השחורות והלבנות, כגון שנאבדו מקצתן (מעשה רוקח). 5) שכיון שכולם בספק איסור - מעלות זו את זו (פירוש הרא"ש שם). 6) ירושלמי שם לדעת רב עקיבא. 7) שכיון שנאסרו - נאסרו (ר"ש שירליאו). [אבל צריך עיון: הרי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה סאה, ושוב נפלו שם חולין בשוגג - מצטרפים לבטל התרומה (תרומות פ"ה משנה ט), וגם כאן על ידי השכחה, נמצא שנתערבו כל התאנות, ולמה לא יבטלו את התרומה?].

1 **ב. וְכֵן עִגּוּלֵי דְּבֵלָה וּמַלְבְּנִים שֶׁל דְּבֵלָה[8] שֶׁנָּפַל עִגּוּל**
2 **אוֹ מַלְבֵּן שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹכָן, וְאֵין יָדוּעַ אִם מַלְבֵּן**
3 **הָיָה אוֹ עִגּוּל - הֲרֵי הָעִגּוּלִין מְצָטָרְפִין לַמַּלְבְּנִים[9]**
4 **וְתַעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל. עִגּוּלֵי דְּבֵלָה**
5 **גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים[10] שֶׁנָּפַל עִגּוּל דְּבֵלָה לְתוֹכָן, וְאֵין**
6 **יָדוּעַ אִם גָּדוֹל הָיָה אִם קָטָן - הֲרֵי הֵן מַעֲלִין בֵּין**
7 **בְּמִנְיָן בֵּין בְּמִשְׁקָל[11]. כֵּיצַד? נָפַל עִגּוּל לְמֵאָה עִגּוּלִין**
8 **גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - הֲרֵינִי אוֹמֵר קָטָן נָפַל[12], וּמַגְבִּיהַּ**
9 **אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים. נָפַל עִגּוּל לְתוֹךְ אַרְבָּעִים עִגּוּלִים,**
10 **מֵהֶן עֶשְׂרִים עִגּוּל מִשְׁקַל כָּל אֶחָד אַרְבַּע לִיטְרִין,**
11 **וּמֵהֶן עֶשְׂרִים עִגּוּל מִשְׁקַל כָּל אֶחָד לִיטְרָא, הוֹאִיל**
12 **וּמִשְׁקַל הַכֹּל מֵאָה לִיטְרִין וְאֶחָד - הֲרֵינִי אוֹמֵר קָטָן**
13 **נָפַל, וּמַגְבִּיהַּ אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים.**

8) שם משניות ח־ט. "בני אדם עושים מדבלת התאנים כמו ככרות עגולות, ועושין מהן גם כן כמין דבלות מרובעות, נקראות מלבנים לפי שהן דומות לאותם הדפוסים שעושים בהם הלבנים, ולפיכך דעתי שהיא עברי ממש, החזיקי מלבן" (נחום ג, יד - פירוש המשניות). 9) כיון שאין ידוע, וכולן אסורות בין עגולים בין מלבנים - מעלות זו את זו. 10) במשנה שם. 11) ירושלמי שם. 12) ויש כאן מאה ואחד של חולין.

14 **ג. וְהַקֶּמַח וְהַסֹּלֶת[13] - אֵינָן מְצָטָרְפִין לְהַעֲלוֹת אֶת**
15 **הַתְּרוּמָה.**

13) תוספתא תרומות פ"ו, כחכמים. ואף־על־פי שהם מעורבים - הרי אפשר לרקד ולברר זה מתוך זה. והיינו דוקא אם ידע מה נפל, קמח או סולת, אבל אם לא ידע מה נפל - מצטרפים, כמו עיגולים ותאנים למעלה (תוספתא כפשוטה).

16 **ד. סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנָּפְלָה[14] עַל פִּי מְגוּרָה[15] שֶׁל**
17 **חִטִּים - אֵין מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ בְּאֶחָד וּמֵאָה[16]; שֶׁאֵין**
18 **מְשַׁעֲרִין אֶלָּא אִם נִבְלְלָה[17] תְּרוּמָה עִם הַחֻלִּין, אוֹ**
19 **אִם אֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מָקוֹם נָפְלָה הַתְּרוּמָה. וְכֵיצַד**
20 **יַעֲשֶׂה? רוֹאִין אֶת הַתְּרוּמָה כְּאִלּוּ הִיא חִטִּים עַל גַּבֵּי**
21 **שְׂעוֹרִים[18], וּמַפְרִישׁ הַתְּרוּמָה עַצְמָהּ שֶׁנָּפְלָה עַל גַּבֵּי**
22 **הַמְּגוּרָה עִם מְעַט מִן הַחֻלִּין שֶׁנָּפְלָה עֲלֵיהֶן, כְּמִי**
23 **שֶׁמְּאַסֵּף חִטִּים מֵעַל גַּבֵּי שְׂעוֹרִין.**

14) תרומות פ"ד משנה יא. 15) הוא המקום שאוצרים בו (פירוש המשנה). 16) בתחתונות שבמגורה. 17) משנה שם, כדעת רבי יהושע. 18) תוספתא שם פ"ה.

24 **ה. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[19] אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת שֶׁנָּפְלָה תְּרוּמָה**
25 **לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנִבְלְלָה, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן**
26 **נָפְלָה: אִם הָיוּ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת בְּבַיִת אֶחָד[20] - הֲרֵי אֵלּוּ**
27 **מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל כְּאִלּוּ הָיוּ**
28 **שְׁתֵּיהֶן מְגוּרָה אַחַת. וְהַקֻּפּוֹת מִצְטָרְפוֹת וַאֲפִלּוּ הָיְתָה**
29 **קֻפָּה בְּבַיִת זֶה וְקֻפָּה בְּבַיִת אַחֵר, לְפִי שֶׁקָּרוֹב הַדָּבָר**
30 **לְקַבֵּץ שְׁתֵּיהֶן[21] בְּבַיִת אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַקֻּפּוֹת**
31 **בִּשְׁתֵּי עֲיָרוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.**

19) תרומות פ"ד משנה יב, כחכמים. 20) ברייתא בירושלמי שם וכתנא־קמא. 21) שם (הלכה ח): קופות דרכן להתפנות, מגורות אין דרכן להתפנות. ופירוש להתפנות, לטלטלן ולהעתיקן ממקום למקום, וכיון שמטלטלות ונעתקות יתקבצו בשעת הטלטול (פירוש המשנה שם).

32 **ו. וְכֵיצַד מַעֲלֶה סְאָה שֶׁנָּפְלָה? אִם רָצָה לְהַעֲלוֹת[22]**
33 **מֵאֶחָד מִשְׁתֵּיהֶן - מַעֲלֶה, וְאִם רָצָה לְהַעֲלוֹת חֶצְיָהּ**
34 **מִזּוֹ וְחֶצְיָהּ מִזּוֹ - מַעֲלֶה. כַּדִּים מְלֵאִים תְּאֵנִים שֶׁל**
35 **חֻלִּין[23], שֶׁדָּרַס לִיטְרָא תְּאֵנִים שֶׁל תְּרוּמָה בְּפִי כַּד**
36 **אֶחָד[24] מֵהֶם, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא: אִם הָיוּ שָׁם מֵאָה**
37 **כַּד וָכַד - הֲרֵי זוֹ תַּעֲלֶה, וְלוֹקֵחַ כַּד אֶחָד מֵהֶם**
38 **וּמוֹכְרָהּ לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ לִיטְרָא, וְהַשְּׁאָר**
39 **מֻתָּרִין; וְאִם הָיוּ פָּחוֹת מִמֵּאָה - הַפְּמִין כֻּלָּן**
40 **מְדֻמָּעוֹת, וְהַשּׁוּלַיִם מֻתָּרִין[25].**

22) ירושלמי שם. 23) תרומות שם משנה יא, וכרבי יהושע. 24) כמו שכתב למעלה, שאם רצה להעלות אחד מהם - מעלה. 25) ולפיכך אין התחתונות מסייעות לבטל, וצריך שיהיו מאה פומין.

41 **ז. וְכֵן אִם דְּרָסָהּ[26] עַל פִּי כַּוֶּרֶת אוֹ עַל פִּי עִגּוּל, וְאֵין**
42 **יָדוּעַ אֵי זֶה הוּא. דְּרָסָהּ עַל פִּי הָעִגּוּל[27] וְאֵין יָדוּעַ**
43 **אִם בִּצְפוֹנוֹ אוֹ בִּדְרוֹמוֹ[28] וְלֹא אֵי זֶה עִגּוּל הוּא[29] -**
44 **רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם פְּרוּדוֹת[30], וְתַעֲלֶה לְפִי**
45 **הַמִּשְׁקָל; אִם יֵשׁ בְּכָל הָעִגּוּלִין מֵאָה לִיטְרִין -**
46 **תַּעֲלֶה. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בְּכָל עִגּוּל[31] מֵהֶן יָתֵר עַל שְׁנֵי**
47 **לִיטְרִין[32], כְּדֵי שֶׁתִּבָּטֵל הַתְּרוּמָה בָּרֹב; שֶׁסְּפֵק**
48 **הַתְּרוּמָה בָּטֵל בְּרֹב הַחֻלִּין.**

26) מוסב על האמור בהלכה הקודמת, שאם יש שם מאה פומין יעלו, ואם פחות ממאה פומין לא יעלו, שהוא־הדין בדרס על פי כוורת או על פי עיגול (מראה הפנים בירושלמי הלכה ז ד"ה וצריך). 27) זו היא בבא בפני עצמה, מראה הפנים שם. 28) ביצה ד. 29) כלומר: נתעלמו ממנו שני דברים: אינו יודע באיזה עיגול דרס, וגם אינו יודע באיזה מקום בעיגול. 30) כלומר: כאילו פומין מעורבים בשל שולים, וכולם בספק דימוע, ומצטרפות התחתונות להעלות את הליטרא שעל הפה (רש"י שם). 31) ירושלמי שם. כיון שכל עיגול ועיגול ניכר בפני עצמו, צריך שיהא בכל עיגול כדי לבטל הספק תרומה ברוב מן התורה, ואז מצטרפין להעלותה באחד ומאה (מראה הפנים שם). 32) (בירושלמי שם: "שני ליטרין וכל שהוא", הרי שאין צורך ב"חד בתרי" ממש. ועיין מהרש"א לפסחים מד. ד"ה איתיביה. וב'שולחן ערוך' יורה־דעה סימן קט סעיף א בש"ך, בפלתי ובפתחי תשובה).

1 **ח. הַתְּרוּמָה - וַדָּאָהּ אוֹסֵר בְּמֵאָה, וּסְפֵקָהּ אוֹסֵר**
2 **בַּחֲמִשִּׁים[33], וְאֵין לָהּ הֶתֵּר אֶלָּא בְּרֹב; וְאִם הָיָה בְּיוֹתֵר**
3 **מֵחֲמִשִּׁים - אֵינָהּ צְרִיכָה רֹב. כֵּיצַד? תְּאֵנָה אַחַת**
4 **תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתִשְׁעִים וָתֵשַׁע, וַהֲרֵי הַמֵּאָה קַיָּמִין[34]**
5 **- הַכֹּל אָסוּר לְזָרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35].**

33) ירושלמי שם פ"ד ה"ז. 34) ויש כאן בוודאי תרומה. 35) למעלה הלכה א.

6 **ט. נָפְלָה אַחַת[36] מֵחֲמִשִּׁים[37] וְאָבְדָה אַחַת מִן הַכֹּל,**
7 **שֶׁמָּא אַחַת מִן הַחֵלִין הִיא שֶׁאָבְדָה אוֹ הָאַחַת שֶׁנָּפְלָה**
8 **הִיא שֶׁאָבְדָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת, עַד שֶׁיַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן**
9 **חֵלִין מִמָּקוֹם אַחֵר[38] וְיוֹסִיף עֲלֵיהֶן חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים**
10 **וְאַחַת יוֹתֵר עַל הַכֹּל. וְאִם נָפְלָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה**
11 **לְתוֹךְ חֲמִשִּׁים וְאַחַת וְאָבְדָה אַחַת מִן הַכֹּל - הֵתֵּר**
12 **הַשְּׁאָר לְזָרִים[39].**

36) המשך של ההלכה הקודמת. 37) בכ"י אברבנאל: "לתוך חמשים". ועיין מראה הפנים שם. 38) כמפורש בירושלמי: "עד חמשים צריכה רוב". אף־על־פי שבתרומה ודאי שנפלה לפחות ממאה, אסור להוסיף ולהרבות, לפי שאין מבטלין איסור לכתחילה. 39) שם. שכיון שיש כאן ספק שמא אותה של תרומה היא שאבדה, לפיכך די בחמשים ואחד.

13 **י. סְאָה תְּרוּמָה[40] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה מַעֲשֵׂר**
14 **רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[41] אוֹ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
15 **וְהֻקְדַּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְנִדְמַע הַכֹּל: אִם לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן**
16 **נָפְלָה - יִקָּרֵא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְיִמָּכֵר הַכֹּל**
17 **לַכֹּהֲנִים[42] חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה וּמִדְּמֵי תְּרוּמַת**
18 **מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ; וְאִם לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֻקְדַּשׁ נָפְלָה - הֲרֵי**
19 **אֵלּוּ יִפָּדוּ[43] וְיִמָּכְרוּ לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה.**

40) תרומות פ"ה משנה א. 41) תרומת מעשר. 42) שהדמוע אסור לזרים. 43) ויהיו חולין.

20 **יא. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[44] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה**
21 **חֵלִין אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ הֻקְדַּשׁ,**
22 **בֵּין טְמֵאִין[45] בֵּין טְהוֹרִים, הוֹאִיל וְנִדְמַע הַכֹּל - הֲרֵי**
23 **הַכֹּל כִּתְרוּמָה טְמֵאָה שֶׁאֲסוּרָה בַּאֲכִילָה לַכֹּל, וַהֲרֵי**
24 **הַכֹּל אָסוּר לְעוֹלָם, וּמַנִּיחִים אוֹתָן עַד שֶׁיֵּרָקְבוּ. בַּמֶּה**
25 **דְּבָרִים אֲמוּרִים?[46] בְּדָבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי;**
26 **אֲבָל בְּדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי - לֹא יַנִּיחֵן, שֶׁמָּא**
27 **יִתָּקֵל בָּהֶם וְיֹאכַל מֵהֶן; אֶלָּא יַדְלִיק הַכֹּל כְּדֶרֶךְ**
28 **שֶׁמַּדְלִיקִין תְּרוּמָה טְמֵאָה[47].**

44) משנה שם. 45) כלומר, אותם חולין, או מעשר או הקדש. 46) ירושלמי על המשנה, כגירסתו שם (כסף־משנה). 47) שנותנים בכלי מאוס כדי שלא יהיה תקלה לאחרים, כמבואר בפי"ב הלכה יב.

29 **יב. סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה[48] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה**
30 **חֵלִין[49] טְמֵאִין - יִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים חוּץ מִדְּמֵי**
31 **תְּרוּמָה. וְהַכֹּהֵן אוֹכֵל מִדֵּמָע זֶה קְלִיּוֹת[50], אוֹ יָלוּשׁ**
32 **אוֹתוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן מַכְשִׁירִין[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְמָא**
33 **הַתְּרוּמָה שֶׁבּוֹ מִן הַחֵלִין הַטְּמֵאִין. אוֹ יָלוּשׁ מִדֵּמָע**
34 **זֶה פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[52], שֶׁאֵין אֹכֶל טָמֵא מְטַמֵּא אֹכֶל**
35 **אַחֵר[53] עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּבֵיצָה. אוֹ יִתְחַלֵּק מִדֵּמָע זֶה[54]**
36 **פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה בְּכָל עִסָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּמֵא הַתְּרוּמָה**
37 **שֶׁבּוֹ.**

48) משנה שם. 49) שהכל מדומע. 50) קלוי באש. שלא יפול עליהם משקה המכשיר לטומאה, שלא תיטמא בתרומה, לפי שאוכלין אינם מקבלים טומאה, אלא אם נפלו עליהם שבעה משקין המכשירים לטומאה, כמבואר בפ"א מהלכות טומאת אוכלין הלכות א־ב. 51) לטומאה, כמבואר שם הלכה ג. 52) במשנה שם: "יאכלו נקודים". ונקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות, תהיה כל אחת כחצי ביצה (פירוש המשניות שם. ועיין שם בר"ש). 53) אבל לקבלת טומאה אין צריך כביצה, שגם בפחות מכביצה מקבל טומאה (שם פ"ד הלכה א). 54) לעיסות אחרות שיהיה פחות מכביצה והמדומע בכל עיסה.

38 **יג. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[55] שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה חֵלִין**
39 **טְהוֹרִין[56], וְכֵן סְאָה[57] תְּרוּמָה טְהוֹרָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה**
40 **חֵלִין טְמֵאִין - תַּעֲלֶה[58] בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְתֹאכַל קְלִיּוֹת[59]**
41 **אוֹ תִּלּוֹשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה; שֶׁאֵין הַסְּאָה**
42 **שֶׁנָּפְלָה הִיא הַסְּאָה עַצְמָהּ שֶׁעָלְתָה[60].**

55) תרומות שם משנה ב, כדעת חכמים. 56) שלא הוכשרו ולא טימאתם התרומה בנפילתה (ר"ש). 57) שם משנה ג, לדברי הכל. 58) כחכמים שם. 59) שלא תטמא התרומה הטהורה. 60) ולכן תעלה ותאכל. ולא כר' אליעזר (שם משנה ב), שאם נפלה סאה תרומה טמאה לתוך מאה חולין טהורים - תעלה התרומה ותישרף, שהיא שנפלה היא שעלתה, אלא כדעת חכמים שם.

43 **יד. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[61] שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל**
44 **תְּרוּמָה טְהוֹרָה - בָּטְלָה בְּמִעוּט[62] וְאוֹכְלִין הַכֹּל**

בְּטָהֲרָה[63]. וְאִם נָפְלָה[64] לְפָחוֹת מִמֵּאָה - יַנִּיחַ הַכֹּל עַד שֶׁיֵּרָקֵב.

61) שם משנה ד. 62) כחכמים שם. ולא תעלה (פירוש המשניות שם), שהרי הכל תרומה. 63) בכורות כב: וכג. 64) שם משנה א, והובא למעלה הלכה יא.

טו. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[65] שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנוֹדַע לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה שְׁנִיָּה וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אוֹמְרִים: לַמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה רִאשׁוֹנָה נָפְלָה שְׁנִיָּה, לְפִי שֶׁתּוֹלִין אֶת הַקַּלְקָלָה בַּמְּקֻלְקָל[66]. נָפְלָה סְאָה[67] רִאשׁוֹנָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה שְׁנִיָּה וְנוֹדַע לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אֵין אוֹמְרִים: לַמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה שְׁנִיָּה נָפְלָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שְׁתֵּיהֶן מְקֻלְקָלוֹת.

65) תוספתא תרומות פ"ז, וירושלמי שם פ"ד הלכה ח. והמדובר כשאין באף אחת מהן מאה ואחת נגד התרומה, באופן שזו שנפלה הסאה תרומה לתוכה - נדמעה, או שיש בכל אחת ואחת מאה ואחת, וזו שהסאה נפלה אל תוכה חייבת בהרמת סאה לכהן (רדב"ז). 66) שהראשונה נדמעה או נתחייבה בהרמה. ראה למעלה. והשנייה מותרת. וראה למעלה פ"י הלכה יד. 67) תוספתא וירושלמי שם.

טז. הָיוּ שְׁתֵּי קֻפּוֹת[68], אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה[69], וְנָפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְאַחַת מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ הַטְּמֵאָה נָפְלָה.

68) תוספתא שם, וירושלמי שם פ"ז הלכה ג. 69) בתוספתא שם: "אחת של תרומה טמאה, ואחת של תרומה טהורה". ולדעת רבינו, הוא־הדין אם שניהם של חולין (כסף־משנה), שכל שהוא מקולקל יותר, תולין בו הקלקלה.

יז. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[70], אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין טְמֵאִין[71]: נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[72], וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ בְּטָהֲרָה כִּתְרוּמָה[73].

70) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך תרומה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וראה למעלה הלכה יב, שלדעת רבינו, היינו פחות מכביצה. ועיין להלן. 71) כן הוא בירושלמי שם, וכן הוא ברמב"ם כ"י שהיה לפני הר"י קורקוס. אבל בשו"ת ר"י הנגיד העתיק "חולין טהורים". וכן הגיה הכסף־משנה, בכדי ליישב קושיית הראב"ד. וראה להלן הלכה יח, והלכה כא והערה עז. 72) והחולין מותרים. ראה למעלה פ"י הלכה יד. 73) שלא אמרו "תרומה לתוך תרומה נפלה" אלא במקום שיש הפסד (= איסור החולין באכילה), אבל לענין זה, להזהר בטהרה, שאין כאן הפסד - חששו שמא נפלה התרומה לתוך החולין, ונמצא אוכל תרומה בטומאת הגוף (מהר"י קורקוס). (וראה להלן הלכה כא, והערה עח). ובירושלמי שם אמרו: "והחולין יאכלו נקודים", היינו פחות פחות מכביצה, שלא יטמאו את התרומה.

יח. נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[74], וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת (בְּטָהֲרָה כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה.

74) הלכה זו צריכה עיון: הלא בין אם נפלה לתוך התרומה, ובין אם נפלה לתוך החולין, היא אוסרת, ולמה תלו שתרומה לתוך תרומה נפלה לאסור את התרומה ולהתיר את החולין. וכן מפורש בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה, ואחת של חולין טמאין וכו' נפלה סאה תרומה טמאה, שתיהן אסורות, מה־נפשך, אי לתוך תרומה נפלה אסור, אי לתוך של חולין נפלה אסור" (ועיין עוד להלן, הלכה כא והערה עז).

יט. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה, וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת)[75] אוֹ יִלּוֹשׁוּ בְּמֵי פֵּרוֹת[76].

75) כל המוקף, ליתא בדפוס רומי ובדפוס קושטא וברמב"ם כ"י שלפני הר"י קורקוס, ובעוד כמה כתבי־יד (תוספתא כפשוטה). ואמנם הדברים כפולים. 76) הראב"ד השיג על זה "שלא יתכן לומר תאכל קליות או תלוש במי פירות, שהרי כבר נטמאה התרומה ונטמאו החולין, אלא כשהוכשרו עסקינן". ומתוך זה הגיה הכסף־משנה בהלכה הקודמת "ואחת של חולין טהורין", ולפי זה מיושבים דברי רבינו כאן, שהמדובר בחולין טהורים שעוד לא הוכשרו לקבל טומאה, וחששו שמא נפלה התרומה אל החולין, ולפיכך תיקנו שלא יכשירום לקבל טומאה, שלא ייטמאו מהתרומה. שאף־על־פי שלענין איסור אכילה לא חששו שמא נפלה בהם התרומה - במקום שאין הפסד (= זהירות שלא להכשיר) חששו, כמבואר למעלה בהלכה הקודמת (וראה להלן הלכה כא והערה עז).

כ. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[77], אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין טְהוֹרִין, וְנָפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה, וְהַחֻלִּין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת.

77) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין כו' נפלה סאה תרומה טהורה, אני אומר לתוך של תרומה טמאה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וכן בתוספתא שם פ"ו (הוצאת הגר"ש ליברמן עמ' 141 64): "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאי זו מהן נפלה, הריני אומר לתוך תרומה טמאה נפלה, וחולין טהורין לא יאכלו בטהרה עד שיתחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה". ומפרש רבינו כבירושלמי, בשנפלה תרומה טהורה. שאילו נפלה תרומה טמאה, דינו מפורש בהלכה הסמוכה.

כא. נָפְלָה סְאָה[78] שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת. שֶׁסְּפֵק תְּרוּמָה טְמֵאָה - אָסוּר[79],

וּסְפֵק הַמְּדֻמָּע - מֵתֶר; מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר תְּרוּמָה טְמֵאָה - מִן הַתּוֹרָה, וְאִסּוּר הַמְּדֻמָּע - מִדִּבְרֵיהֶן, עַל הָעִקָּרִים שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[80].

78) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, ואינו יודע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה". וראה למעלה הלכה יז, שבשתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאים, ונפלה סאה של תרומה טמאה לתוכם - שתיהן אסורות לדעת הירושלמי. ודברי רבינו צריכים עיון. [ויתכן כי דברי רבינו נשתבשו ונתהפכו, ויש להשוותם לדברי הירושלמי. וכן צריך להיות: (הלכה יז) שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה כתרומה. (הלכה כא) נפלה סאה של תרומה טמאה לתוך אחת מהן, שתיהן אסורות וכו'. והרי זה ממש כדברי הירושלמי. וראה למעלה הערה עג. ולפי"ז אין מקום להשגת הראב"ד ולהגהת הכסף־משנה למעלה הלכה יז, עיין שם הערה ע והערה עה. (הלכה כ) שתי קופות, אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות. (הלכות יח־יט) נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות (בטהרה כו' יאכלו קליות) או ילושו במי פירות. והרי זה שוב כדברי הירושלמי, ועיין בר"י קורקוס]. 79) [זה מוסב על מה שלמעלה הלכה יז (ראה למעלה, שהלכה יז והלכה כא מחוברות), ששתי קופות, אחת תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, שנפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, שאומרין לתוך של תרומה נפלה, ואף־על־פי־כן החולין יאכלו בטהרה, כי לענין זה אנו חוששים שמא התרומה נפלה לתוך החולין, ועל זה כתב שספק תרומה טמאה אסור, שאיסור תרומה טמאה מן התורה, היינו שאם נתערבה כאן בחולין הטמאים, ויטמאו אותה, הרי הוא עובר על איסור דאורייתא של מטמא תרומה, שאף־על־פי שמן התורה בטלה ברוב, אין זה אלא לענין אכילה, שזהו בדיעבד. אבל לענין טומאה, שאפשר להזהר עוד בטהרה, הרי זה כלכתחילה, והרי אין מבטלין איסור לכתחילה, ובתרומה זהו איסור דאורייתא לכל הדעות, כמו שכתב אבני־מילואים בתשובה סימן יח). 80) כלומר, במין במינו. עיין שם פט"ו הלכות א־ו, י־יג.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שחבית סתומה מדמעת בכל שהוא, ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה או שאור של תרומה שנפל לתוך העיסה. מין בשאינו מינו בתרומה אם הוא בנותן טעם. הכובש ירק של חולין עם ירק של תרומה או איזה דבר אחר. הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה. ב' כוסות של יין אחד תרומה ואחד חולין מזוגים במים, שנתערבו. שמן של תרומה שנפל על גבי פירות או על גבי דבר אחר. הדברים שנקראו תרומה. והאוכל תרומה מה הוא מברך.

א. חָבִית סְתוּמָה[2] - מְדַמַּעַת בְּכָל שֶׁהוּא[3]. כֵּיצַד? חָבִית סְתוּמָה שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת סְתוּמוֹת - נִדַּמַּע הַכֹּל. נִפְתְּחוּ הֶחָבִיּוֹת[4] - תַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה.

2) שהוא דבר חשוב ואינו בטל (פט"ז מהל' מאכלות אסורות ה"א־ג). 3) ערלה פ"ג מ"ז. 4) שבטלה חשיבותן. שם מ"ח. והיינו שנפתחו מאליהם, אבל אסור לפתחם, שאין מבטלין איסור לכתחלה (שם הי"ב, ועי' רדב"ז כאן).

ב. חָבִית סְתוּמָה[5] שֶׁנִּתְעָרְבָה[6] בְּמֵאָה חָבִיּוֹת, וְנָפְלָה אַחַת מֵהֶם לַיָּם הַגָּדוֹל[7] - הֵרוּ כֻּלָּן, וְאוֹמְרִין: שֶׁל תְּרוּמָה הִיא שֶׁנָּפְלָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְאֵנָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה[8], וְנָפְלָה אַחַת מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל; אֶלָּא צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אַחַת. לְפִי שֶׁהֶחָבִית - נִפִּילָתָהּ נִכֶּרֶת[9], וּתְאֵנָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אֵין נִפִּילָתָהּ נִכֶּרֶת.

5) שאינה בטלה לעולם, מחמת חשיבותה (בהלכה הקודמת). 6) זבחים עד, ב. כריש לקיש וכרבא שהוא בתרא. ראה 'כסף משנה' שפירש דבריו. 7) ראה בהגהות 'שיטה מקובצת' שם. 8) שבטלה אלא שצריך להפריש אחת לכהן (למעלה פי"ג ה"א). 9) כרבא, אליבא דריש לקיש, שם.

ג. חָבִית סְתוּמָה[10] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חָבִיּוֹת וְנִפְתְּחָה אַחַת מֵהֶן[11] - נוֹטֵל מִמֶּנָּה[12] אֶחָד מִמֵּאָה[13] וְשׁוֹתֶה אוֹתָהּ הֶחָבִית[14]; אֲבָל שְׁאָר הֶחָבִיּוֹת - אֲסוּרוֹת עַד שֶׁיִּפָּתְחוּ. וְכָל אַחַת וְאַחַת שֶׁתִּפָּתַח מֵהֶן - נוֹטֵל מִמֶּנָּה כְּדֵי דְּמוּעָה[15] וְשׁוֹתֶה הַשְּׁאָר. נִתְעָרְבָה[16] חָבִית בְּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים חָבִיּוֹת, וְנִפְתְּחוּ מֵהֶם מֵאָה - נוֹטֵל מֵהֶם כְּדֵי דְּמוּעַ חָבִית אַחַת[17] וְשׁוֹתֶה הַמֵּאָה; וּשְׁאָר הַחֲמִשִּׁים אֲסוּרוֹת, וְאֵין מַחֲזִיקִין לְאוֹתָהּ חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁהִיא בְּרֹב[18]. אֲפִלּוּ הָיוּ כַּמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת - כֻּלָּן מְדֻמָּע, וְכָל מַה שֶּׁנִּתְפַּתַּח - נוֹטֵל הֵימֶנּוּ אֶחָד מִמֵּאָה[19], וְהַשְּׁיָרִים שׁוֹתֶה, וְהַשְּׁאָר מְדֻמָּע.

10) זבחים שם, מימרא של רבי אלעזר. 11) כלומר, נפתחה מאליה (שם), וראה למעלה ה"א. 12) ונותן לכהן. 13) כלומר: אחד ממאה ואחד. 14) אף־על־פי שאין טעם לזה, שהרי ממה־נפשך: אם חבית זו תרומה, הרי כולה אסורה, ואם היא חולין - כולה מותרת, תקנת חכמים היא: אם נתיר כאן בלי הרמה לכהן, יבואו לטעות גם באופן שיתפתחו כולן ('מעשה רוקח'). 15) אחד ממאה ואחד. 16) זבחים שם, מימרא של רבי אושעיא, וכן הוא ב'ירושלמי' תרומות פ"ד ה"ז. 17) [וכן כתב להלן "נוטל הימנו אחד ממאה". וצריך עיון: הרי נפלה חבית אחת לתוך מאה וחמשים חביות, ואם כן אינו צריך ליטול אלא אחד ממאה וחמשים ואחת, וכשרוצה להתיר המאה שנפתחו אינו צריך להרים אלא מאה חלקי מאה וחמשים ואחת. וכן כתב רש"י בזבחים שם ד"ה כדי דמועה אחד מק"נ (כן צריך להיות), אלא שהוסיף שם שאפילו אם יטול אחת ממאה,

לא נאמר איסורא ברובא איתא, עיי"ש]. 18) כלומר, במאה (שם). 19) [ראה למעלה, וצ"ע].

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[20], שֶׁהַמְחַמֵּץ וְהַמְתַּבֵּל אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. לְפִיכָךְ, אִם רִסֵּק תַּפּוּחַ[21] שֶׁל תְּרוּמָה וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ הָעִסָּה וְהֶחְמִיצָה - כָּל הָעִסָּה מְדֻמַּעַת וַאֲסוּרָה לְזָרִים.

20) פט"ז ה"א, מהמשנה בערלה פ"ב מ"ד. 21) תרומות פ"י מ"ב.

ה. בֵּיצָה שֶׁנִּתַּבְּלָה[22] בִּתְבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה - אֲפִלּוּ חֶלְמוֹן שֶׁלָּהּ[23] אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹלֵעַ.

22) שם מי"ב. 23) שהוא בפנים, וכל־שכן החלבון שהוא בחוץ.

ו. שְׁאוֹר[24] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הָעִסָּה, וְהִגְבִּיהוּ[25] וְאַחַר כָּךְ נִתְחַמְּצָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[26].

24) תוספתא תרומות פ"ח. 25) היינו שהיה מאה בעיסה נגד השאור, והגביהו כדין תרומה שנפלה למאה, למעלה פי"ג ה"א (ר"י קורקוס ו'אור שמח'). 26) שכיון שהגביהו השאור אף־על־פי שנתחמצה אחר־כך, אין אנו אומרים שנתחמצה על־ידי השאור, אלא מעצמה נתחמצה. וראה תוספתא כפשוטה שם.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[27], שֶׁאִם נִתְעָרֵב (תְּרוּמָה) מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם. לְפִיכָךְ, בָּצָל מְחֻתָּךְ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַתַּבְשִׁיל[28], אִם הַבָּצָל תְּרוּמָה וְהַתַּבְשִׁיל חֻלִּין, וְיֵשׁ בּוֹ טַעַם הַבָּצָל - הֲרֵי הַתַּבְשִׁיל אָסוּר לְזָרִים; וְאִם הַבָּצָל חֻלִּין וְהַתַּבְשִׁיל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טַעַם הַתַּבְשִׁיל בַּבָּצָל - הֲרֵי הַבָּצָל אָסוּר.

27) בפט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"א־ו, ולמעלה פי"ג ה"ב. 28) [רבינו מנה כאן שלשה דברים: מחותך, מבושל, עם תבשיל סתם (שאינו עדשים). ולפי המבואר בהלכה הסמוכה - כל אחד מהדברים הנ"ל, כלומר: מחותך (אף־על־פי שלא נתבשל, ואף שלא בתבשיל אחר אלא בעדשים שנתבשלו), מבושל (אף־על־פי שהבצל שלם, ואף שלא בתבשיל אחר אלא בעדשים שנתבשלו), בתבשיל אחר (אף־על־פי שהוא שלם ואף־על־פי שלא נתבשל) - בכל האופנים הנ"ל, בין שהבצל חולין והתבשיל תרומה, ובין שהבצל תרומה והתבשיל חולין - הכל אסור. ולא התירו אלא באופן שאין אף אחד משלשת הדברים הנ"ל. כגון: בצל שלם, עדשים (ולא בתבשיל אחר) שנתבשלו, וכשלא נתבשל הבצל עמהם. וכנראה שכוונת רבינו כאן אינה לשלושת הדברים ביחד, אלא לכל אחד ואחד מהם לחוד, וראה ב'משנה ראשונה').

ח. עֲדָשִׁים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ[29] וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִיךְ לְתוֹכָן בָּצָל יָבֵשׁ[30]: אִם הָיָה שָׁלֵם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[31], וְאִם הָיָה מְחֻתָּךְ - בְּנוֹתֵן טַעַם[32]. וְאִם בִּשֵּׁל[33] הַבָּצָל עִם הָעֲדָשִׁים, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[34]. וּשְׁאָר כָּל הַתַּבְשִׁיל[35] - בֵּין שֶׁהִשְׁלִיךְ הַבָּצָל אַחַר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בֵּין שֶׁבִּשְּׁלוּ עִם הַתַּבְשִׁיל, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[36]. וּמִפְּנֵי מָה בָּצָל שָׁלֵם לְתוֹךְ עֲדָשִׁים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ אֵין מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵב מֵהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא שָׁלֵם; וְלֹא פּוֹלֵט לְתוֹכָן, שֶׁכְּבָר נִתְבַּשְּׁלוּ. וְאִם הָיוּ בְּצָלִים רַכִּים[37] - הֲרֵי הֵן כִּמְחֻתָּךְ. וְכֵן אִם נִטְלָה פִּטְמָתוֹ[38] וּקְלִפָּתוֹ הַחִיצוֹנָה[39], אוֹ שֶׁהָיָה לַח[40] - הֲרֵי הוּא כִּמְחֻתָּךְ. וְהַקַּפְלוּט[41] - בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - בְּנוֹתֵן טַעַם[42].

29) תרומות פ"י מ"א ו'ירושלמי' שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "הדין שוה בין שהיו עדשים של תרומה ובצל של חולין או בצל של תרומה ועדשים של חולין", וראה ב'כסף משנה'. 30) 'ירושלמי' שם. כלומר, שיש לו קליפה יבשה שאין בה לחות ('מלאכת שלמה'). 31) בסמוך ביאר רבינו, שהבצל השלם אינו בולע, והעדשים שכבר נתבשלו, אף הן אינן בולעות. ולפיכך בין כשהבצל תרומה והעדשים חולין, ובין כשהבצל חולין והעדשים תרומה - כיון שהבצל שלם והעדשים כבר נתבשלו, הכל מותר. אבל אם העדשים עוד לא נתבשלו, אף־על־פי שהבצל שלם, בין אם הבצל תרומה ובין אם העדשים תרומה - הכל אסור, שכיון שהעדשים עוד לא נתבשלו, הן פולטות הרבה ואז הבצל בולע, אף־על־פי שהוא שלם. וראה להלן. 32) משנה, שם. ואף־על־פי שהעדשים לא נתבשלו עוד - הן פולטות קצת, ומכיון שהבצל מחותך הוא בולע את הטעם הזה. 33) 'ירושלמי' שם, שלא התירו אלא אם נתבשלו העדשים מקודם. 34) שאף־על־פי שהבצל שלם - כיון שנתבשלו ביחד הוא בולע. 35) משנה, שם. היינו חוץ מעדשים. 36) שרק העדשים טבעם לא לבלוע ולא לפלוט הרבה לאחר שנתבשלו, אבל תבשיל אחר דרכו לבלוע ולפלוט, ולפיכך אף־על־פי שהבצל שלם, הוא בולע אם הוא חולין, ומפליט אם הוא תרומה. 37) 'ירושלמי' שם: "היו שנים שלשה קטנים, כמחותכין הן". 38) 'ירושלמי' שם: "העביר פטמתו, כמחותך הוא". 39) שם ('כסף משנה'). 40) 'ירושלמי' שם: "ביבש, אבל בלח אסור". 41) שם. והוא מי בצל ('תפארת ישראל' מעשר שני פ"ב מ"א). ובפירוש המשניות לרבינו שם כתב, שהוא החציר שבארץ הצבי, וראה בהלכה הסמוכה. 42) שבניגוד לבצל שלם, הוא בולע הרבה, וגם אותו המעט שנפלט מעדשים שנתבשלו נפלט אל תוכו.

ט. הַכּוֹבֵשׁ יָרָק[43] שֶׁל חֻלִּין עִם יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְזָרִים. חוּץ מִמִּינֵי בְּצָלִים וְחָצִיר וְשׁוּמִים[44], שֶׁאִם כָּבַשׁ יָרָק שֶׁל חֻלִּין עִם בְּצָלִים שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ בְּצָלִים שֶׁל חֻלִּין עִם בְּצָלִים שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין[45]. כָּבַשׁ יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה עִם בָּצָל שֶׁל חֻלִּין - הֲרֵי הַבָּצָל מֻתָּר לְזָרִים[46].

43) [בתרומות שם מ"י: "כל הנכבשים זה עם זה, מותרים". וכבר הקשו בזה רבים (עי' 'תוספות יום־טוב' ו'משנה ראשונה' שם): הלא קיימא־לן "כבוש הרי הוא כמבושל" (חולין צז:), ולמה מותרים הנכבשים זה עם זה? אבל יפה

כתב ב'תוספות חדשים' שדעת רבינו לפסוק כרבי יוחנן (שם קיא:) ש"כבוש אינו כמבושל", אלא שהוא מפרש דבריו שאינו כמבושל, אבל הוא כמליח ואינו צריך אלא קליפה כדין מליח (עיי"ש בדבריו). ולפי זה דברי רבינו מבוארים על נכון, שהרי דעת רבינו (בפ"ט מהל' מאכלות אסורות הי"ז), שדבר הטעון קליפה ולא נקלף - מותר בדיעבד (ראה בשו"ע יו"ד סי' צא ס"ד), ולכן כתב רבינו "הכובש ירק" לפי שירק שהוא עלים אינו בר קליפה, ולכן הוא מותר לזרים. וראה להלן]. 44) במשנה שם: "החסית", ופירש רבינו: "השומים והבצלים ומיניהם לחריפותם וחידודם". ובהם אמרו "כבוש הרי הוא כמבושל" ומבליע בכולו. 45) שהתרומה נבלעה בכל הירק או בכל הבצלים, כנ"ל. 46) משנה, שם. לפי שהירק של תרומה אינו חריף ואינו מבליע בכל הבצל. [ונראה שהמדובר בבצלים ירוקים ארוכים שאינם בני קליפה, ככל ירק. אבל בצלים יבשים ועגולים, שאפשר לקלפם - צריכים קליפה, ראה למעלה].

י. זֵיתֵי חֵלִין[47] שֶׁכְּבָשָׁן עִם זֵיתֵי תְּרוּמָה: אִם הָיוּ פְּצוּעִין אֵלּוּ וָאֵלּוּ, אוֹ שֶׁהָיוּ חֵלִין פְּצוּעִין וְשֶׁל תְּרוּמָה שְׁלֵמִין, אוֹ שֶׁכְּבָשָׁן בְּמֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן שְׁלֵמִין, אוֹ שֶׁהָיוּ זֵיתֵי תְּרוּמָה פְּצוּעִין וְזֵיתֵי הַחֵלִין שְׁלֵמִין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. לְפִי שֶׁהַפְּצוּעִין שׁוֹאֲבוֹת מִן הַשְּׁלֵמִין[48].

47) תרומות שם מ"ז. 48) ואין השלמים שואבים מן הפצועים.

יא. מֵי כְּבָשִׁים[49] וּמֵי שְׁלָקוֹת שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין לְזָרִים.

49) שכבשם במי מלח (משנה, שם).

יב. הַשֶּׁבֶת[50]: עַד שֶׁלֹּא נָתְנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה; מִשֶּׁנִּתְּנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה[51].

50) עוקצין פ"ג מ"ד. וכן הוא בלשון ערבי: שבת (פירוש המשניות שם) והוא אניס (רע"ב ו'תפארת ישראל' שם). 51) "כיון שהשליך כחו בבשול (= בתבשיל) וימצא בבשול (= בתבשיל) טעם השבת, כבר תמה תועלתו והנשאר ממנו אחר־כך הוא במדריגת השמרים, אשר אינן ראויים לאכילה (ראה למעלה פי"א הי"ג) ועל כן אינו חייב בתרומה" (פירוש המשניות, שם).

יג. הָרוֹדֶה[52] פַּת חַמָּה וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן תְּרוּמָה: אִם הָיְתָה פַּת חִטִּים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[53]; וְשֶׁל שְׂעוֹרִים - אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֲבוֹת[54].

52) תרומות שם, מ"ג. 53) כדעת רבי יוסי שם, וכרבא שאמר (עבודה זרה סו:) "ריחא לאו מילתא היא", וראה בפט"ו מהל' מאכלות אסורות הל"ג (כסף־משנה). 54) כדברי רבי יוסי, שם.

יד. תַּנּוּר[55] שֶׁהִסִּיקוּ בְּכַמּוֹן[56] שֶׁל תְּרוּמָה וְאָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת - הַפַּת מֻתֶּרֶת[57]; שֶׁאֵין בָּהּ טַעַם כַּמּוֹן, אֶלָּא רֵיחוֹ, וְהָרֵיחַ אֵינוֹ אָסוּר.

55) תרומות שם, מ"ד. 56) הוא הנזכר בישעיה כח, כז. והוא "קיממעל" ('תפארת ישראל' שם). 57) ואף־על־פי שתנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם - הפת אסורה (פט"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ב) - אין לדמות תרומה שמותרת בהנאה, לערלה וכלאי הכרם שאסורים בהנאה, ראה ברש"י בעבודה זרה שם, וברע"ב במשנה, שם.

טו. שְׂעוֹרִין[58] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר שֶׁל מַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִבְאִישׁוּ מֵימָיו - הֲרֵי הֵן מֻתָּרִין; שֶׁאֵין נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם אוֹסֵר.

58) תרומות שם, מ"ב. וכן פירשה הר"ש שם.

טז. תִּלְתָּן[59] שֶׁל תְּרוּמָה, הוּא וְעֵצוֹ, שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ בּוֹר שֶׁל יַיִן, אִם יֵשׁ בְּזֶרַע הַתִּלְתָּן כְּדֵי לִתֵּן לְבַדּוֹ[60] טַעַם בַּיַּיִן - הֲרֵי הַיַּיִן אָסוּר[61] לְזָרִים.

59) שם, מ"ה. והוא נקרא בערבי "חולבה" (פירוש המשניות, שם). 60) בלי סיוע מהעץ שאין בו קדושת תרומה. 61) אבל אם בתלתן לבדו אין ליתן טעם ביין, אלא רק ביחד עם העץ - אינו אסור (משנה, שם).

יז. שְׁנֵי כּוּסוֹת[62] שֶׁל יַיִן, אֶחָד תְּרוּמָה וְאֶחָד חֵלִין, מָזַג כָּל אֶחָד בְּמַיִם וְאַחַר כָּךְ עֵרְבָן[63] - רוֹאִין אֶת יֵין הַחֵלִין כְּאִלּוּ אֵינוֹ, וּכְאִלּוּ יֵין הַתְּרוּמָה נִתְעָרֵב בַּמַּיִם, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִינוֹ: אִם רָאוּי אוֹתוֹ הַמַּיִם לְבַטֵּל טַעַם יֵין הַתְּרוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים, וְאִם לַאו - אָסוּר; שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ[64], שֶׁאֵין הַמַּיִם מַעֲלִין אֶת הַיַּיִן.

62) עבודה זרה עג, ב. 63) ואין ביין של חולין מאה כנגד יין של תרומה ('תוספות' שם ד"ה שני). 64) למעלה פי"ג ה"ט, עיי"ש.

יח. יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה[65] שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת - יְדֵיהֶם וְהֵם מֻתָּרוֹת[66]. וְכֵן שֶׁמֶן[67] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת - יְדֵיהֶם וְהֵם מֻתָּרוֹת. נָפַל הַשֶּׁמֶן[68] עַל גַּבֵּי יַיִן - יַקְּפֶה אוֹתוֹ, וְהַיַּיִן מֻתָּר לְזָרִים. נָפַל עַל גַּבֵּי הַצִּיר[69] - יַקְּפֶה אוֹתוֹ וְיִטֹּל קְלִפָּה[70] מֵעַל הַצִּיר, כְּדֵי שֶׁיָּסִיר כָּל הַצִּיר שֶׁבּוֹ טַעַם הַשֶּׁמֶן.

65) תוספתא תרומות פ"ח. 66) במשנה, עבודה זרה סה, ב: "יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחן והן מותרות, ואם היו מבוקעות אסורות". והביאה רבינו בהל' מאכלות אסורות שם הל"ב, ועי' רדב"ז. 67) תוספתא, שם. 68) שם. 69) שם. 70) שם ליתא.

יט. קְדֵרָה[71] שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ תְּרוּמָה - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חֵלִין; וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם. וְאִם שָׁטַף הַקְּדֵרָה בְּמַיִם אוֹ בְּיַיִן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְבַשֵּׁל בָּהּ[72]. בִּשֵּׁל בְּמִקְצָת הַכְּלִי - אֵין צָרִיךְ לִשְׁטֹף אֶת כֻּלּוֹ, אֶלָּא שׁוֹטֵף מְקוֹם הַבִּשּׁוּל בִּלְבַד[73].

71) זבחים צו, ב. 72) הראב"ד השיג בזה על רבינו, וכתב שצריך הגעלה בחמין ואחר־כך שטיפה בצונן. וכן מפורש בזבחים שם. וחכמי לוניל שאלו את פי רבינו על ענין זה (שו"ת הרמב"ם הוצאת פריימן סי' קנ) ורבינו השיב על זה, וזו לשון השאלה והתשובה: "שאלה בסדר עבודה נמצא כתוב בו, שכלי שנתבשל בו תרומה אינו צריך הגעלה אלא מריקה (?) ושטיפה, ועינינו לתשובת גאוננו מייחלות, כי לעניות־דעתינו לא נתמעטה תרומה משאר קדשים כי־אם למריקה ושטיפה יתירה שהוא אחר הגעלה של כלים שנתבשל בהם קדשים צריך (הגעלה), ולתרומה לא צריך, אבל בלא הגעלה ליכא מאן דמיקל - תשובה, זה שאמרתי אין כלי שנתבשלה בו תרומה צריך הגעלה בספר זרעים, הוא אמור בהלכות תרומה, ולא מדיוקא דההיא מתניתא האמורה שם בזבחים בפרק דם חטאת [צו:] - סמכתי, אלא על המשנה השנויה בסוף תרומות [פי"א מ"ח], דהא תנן המערה מכד לכד והטיף ג' טיפין נותן לתוכה חולין, הרכינה ומיצתה הרי זו תרומה. וזהו פירושה וכו'. ממשנה זו דקדקתי שאין קדירה זו שנתבשלה בה תרומה צריכה הגעלה לחולין אלא שטיפה בלבד. וקל־וחומר הדברים, אם היין או השמן הנשאר בדופני הכד אינו מדמע אף־על־פי שאילו הרכין על צדה היה מתמצה ממנה תרומה המדמעת כו' קל־וחומר לתרומה שנבלעה בחרסית שיעלה על הדעת שיצא אותו הנבלע וידמע, שזה הנבלע בחרסית אין בו ממש וכו'" (מקצת התשובה הועתקה בר"י קורקוס ובכסף־משנה. ועי' רדב"ז). ועי' ב'פרי חדש' יו"ד סי' קכב, שתמה על דברי רבינו. [ולולא דברי רבינו בתשובה הנ"ל, היה אפשר לפרש בדברי רבינו כאן, שהכוונה לשטיפה שלאחר הגעלה, וכמו שכתב בפ"ה מהל' חמץ ומצה הכ"ג, שכל הגעלה צריכה שטיפה בצונן אחריה, אלא שעיקר החידוש הוא שאין השטיפה צריכה מים, וכמו שאמר רבא בזבחים שם, שמה שמיעטו תרומה מדין מריקה ושטיפה, היינו שבקדשים צריך שטיפה במים דוקא, ולא במים ולא במזוג, ואילו בתרומה - טוב גם ביין ובמזוג, וראה עוד להלן]. 73) כן אמר אביי בזבחים שם, שמה שמיעטו תרומה מדין מריקה ושטיפה, הוא שבקדשים אפילו בישל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה בכל הכלי, ואילו בתרומה לא צריך אלא מקום הבישול בלבד.

כ. תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[74] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה[75]. בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱמַר: וַהֲרַמֹּתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְיָ. וְאוֹמֵר: כִּתְרוּמַת גֹּרֶן[76]. וּבְחַלָּה נֶאֱמַר: חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה. וְנֶאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ; וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן הֲבָאַת מָקוֹם שֶׁלֹּא פֵּרְטוֹ בְּפָסוּק זֶה חוּץ מִן הַבִּכּוּרִים, וּבָהֵן נֶאֱמַר: וּתְרוּמַת יָדֶךָ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֵן קְרוּאִין תְּרוּמָה[77].

74) ערלה פ"ב מ"א. 75) מעילה טו, ב. וראה למעלה פ"י ה"ד. 76) [זה נאמר לענין חלה. ואולי יש למחקו מכאן, ולהעתיקו להלן אחרי המילים "ובחלה נאמר חלה תרימו תרומה" [ואומר כתרומת גורן]. ועי' רדב"ז]. 77) מעילה, שם.

כא. לְפִיכָךְ, דִּין אַרְבַּעְתָּן לְעִנְיַן אֲכִילָה[78] וְדִמּוּעַ - אֶחָד הוּא: כֻּלָּן עוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה[79], וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה[80], וְאִם נִטְמְאוּ - יִשָּׂרְפוּ[81]. וְדִין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי[82] בְּכָל אֵלּוּ הַדְּרָכִים - כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל וַדַּאי, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל אֲכִילָתָהּ[83].

78) כלומר, לענין איסור אכילה, ראה למעלה פ"י ה"ד. 79) ערלה, שם. 80) בין לענין דימוע ובין לענין איסור אכילה בכזית. 81) ראה למעלה פ"ב הי"ד־ט"ו. 82) ערלה ומעילה, שם. 83) שאין לוקין על הספק (כסף־משנה).

כב. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה - מְבָרֵךְ בִּרְכַּת אוֹתוֹ מַאֲכָל, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ[84]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל תְּרוּמָה[86]. וְכָךְ קִבַּלְנוּ וְרָאִינוּ אוֹתָם מְבָרְכִין אֲפִלּוּ בְּחַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[87]. שֶׁגַּם אֲכִילַת קָדְשֵׁי הַגְּבוּל כַּעֲבוֹדָה[88], שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם.

84) שמאחר שמצוה לאכול (ראה להלן), פשוט שצריך לברך עליה (כסף־משנה). ויתכן כי זוהי כוונת המשנה (במעשר שני פ"ה מי"א) "לא שכחתי מלברכך", דהיינו על אכילתה. שכן כל הפרשה מדברת באכילה (ר"י קורקוס). [וראה ב'שיטה מקובצת' לברכות מ, ב. ולהלן פי"א מהל' מעשר שני הט"ו - הערת הרב חיים פרדס]. 85) ש"כל האוכל מתנה שיש בה קדושה, מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'" (פ"א מהל' ביכורים ה"ב, וראה במשנה־למלך פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"א). 86) כדין העושה מצוה לעצמו, שמברך "לעשות" (בלמ"ד) ולא ב"על" (פי"א מהל' ברכות הי"א). 87) שגם על מצוה דרבנן מברכים "וציונו". והיכן ציונו? - "לא תסור מכל הדברים", "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (שבת כג.). 88) פסחים עג, א. הרי שהיא מצוה. "וכל מצות־עשה שבין אדם למקום - מברך עליה קודם לעשייתה" (הל' ברכות שם, ה"ב).

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תש"פ

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

מִצְוָה אַחַת וְהוּא לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִשְּׁנַת הַזְּרִיעָה[1] וְלִתְּנוֹ לַלְוִיִּם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) למעט שנת השמיטה שאינה שנת זריעה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר מה נקרא מעשר ראשון, ואם ישראל מותר לאוכלו, ואם יש בו קדושה. ודין אם הכהנים יאכלו פירותיהם בטבלם. ואם מוציאין המעשר מכהן לכהן. האוכל פירותיו טבלין או בן לוי האוכל מעשרו בטבלו. אם מותר להיות

אוכל והולך ואח"כ יפריש. ואם מעשרין ממקום זה על מקום אחר. ודין הדברים שהתרומה והמעשר שוין בהם. האומר לחבירו הריני מעשר על ידך. והדברים שפטורים מהמעשר. ודין אין מעשרין אלא מן המובחר. ואם מעשרים באומד. ודין המפריש מקצת מעשר אם הוא מעשר.

א. אַחַר[2] שֶׁמַּפְרִישִׁין[3] תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[4] מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מִן הַנִּשְׁאָר. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וּבוֹ נֶאֱמַר: כִּי אֶת מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ וְגוֹמֵר. וְהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה[5] לַלְוִיִּים[6], זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי לֵוִי[8] הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחר שמפרישין תרומה גדולה, מפריש אחד מעשרה מן הנשאר, וזהו הנקרא מעשר כו'".

וצריך להבין מדוע קדמה הפרשת תרומה, והלא התרומה היא קודש שאסורה לזר, ואילו מעשר הוא חולין ו"אין בו קדושה כלל", כלומר: תרומה היא מתנה לה', ומעשר ראשון (ללוי) ומעשר עני הם לצורך מחייתם של הלוי והעני, ומדוע לאחרם עד לאחר הפרשת תרומה, ובפרט לעני על־פי הידוע ממעשה רבי נחום איש גמזו עד כמה יש להיזהר בנתינת מזונות העני במהירות הכי גדולה.

אלא, שמלבד זאת שקודם התרומה הרי היא טבל, הרי ישנה מצוה לעשר מן המובחר "האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו... כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו כו'". ומובן שעל־פי־זה מוטב לתת ללוי ולעני מעשר שכבר הורמה תרומתו, כי על־ידי התרומה נעשית "הרמה" בכל הכרי, וממילא נתינת המעשר אחר־כך היא מן המשובח ו"מן החלב". ובנוגע לעני שיש למהר נתינת מעשרו, הנה מכיון ש"תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה.... אפילו חיטה אחת פוטרת את הכרי" יכול להפריש תרומה ב"רגע כמימרא", ואף שצריך גם לברך על הפרשת תרומה, הרי "אם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן, כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות".

ההוראה לעבודת ה': כשיהודי עוסק בענייני פרנסה וזוכה לברכת ה', לכל־לראש צריך להפריש "מעשר" מפרנסתו עבור יהודים אחרים שזקוקים לעזר וסיוע, ועל־ידי־זה זוכה לברכת ה' תשע פעמים ככה, וככל שיגדל חלק הצדקה יגדלו בהתאם שאר תשע החלקים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ח)

2) שכן הוא סדר ההפרשה. 3) ואף שעדיין לא נתן התרומה לכהן - מפריש מעשר ראשון, שמה שנאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר" לא נאמר אלא על סדר ההפרשות, ולא על סדר הנתינות. 4) נקראת "תרומה גדולה" ביחס לתרומת מעשר שהיא אחד ממאה, ואילו תרומה גדולה היא אחד מחמישים. 5) בניגוד למעשר שני שהוא לבעלים. 6) כדעת רבי עקיבא, ולא כר' אלעזר בן עזריה שאמר: מעשר ראשון אף לכהן. 7) שהרי גם לוייה שנשבית או נבעלה בעילת זנות, נותנים לה מעשר ואוכלת, אלא שאין חולקין לה בבית הגרנות משום ייחוד. 8) מפסוק זה לא למד אלא שהמעשר ללויים, אבל שהוא ניתן גם לנקבות אין ללמוד ממנו, שהרי אדרבא "ולבני לוי" יש לדרוש: "ולא לבנות לוי".

ב. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מֻתָּר בַּאֲכִילָה לְיִשְׂרָאֵל[9], וּמֻתָּר לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה[10]; שֶׁאֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה כְּלָל. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעַשְׂרוֹת קֹדֶשׁ אוֹ פִּדְיָה - אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן חֻלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיֶּקֶב; מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב[11] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[12] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר. לְפִיכָךְ[13], בַּת לֵוִי שֶׁנִּשְׁבֵּית[14] אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת[15] - נוֹתְנִין לָהּ הַמַּעֲשֵׂר וְאוֹכֶלֶת[16]. אֲבָל מִי שֶׁשָּׁמְעָה[17] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ אוֹ הֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד[18], וְנִסֶּת[19], וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - קָנְסוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה[20] בְּמַעֲשֵׂר.

9) דלא כרבי מאיר שאמר "מעשר ראשון אסור לזרים". 10) למדו זאת בספרי (מן הפסוק "ואכלתם אותו בכל מקום", "אפילו בקבר". 11) שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. 12) אבל קודם שניטלה תרומתו אסור באכילה משום תרומת מעשר המעורבת בו. 13) לפי שהוא חולין. 14) וחוששים שמא נבעלה לגוי. 15) לגוי או לעבד כנעני. שאם הייתה בת כהן הייתה נפסלת מתרומה. 16) ולא קנסו אותה, כדלהלן בשמעה שמת בעלה, משום שזנות אינה שכיחה. 17) מפי גוי המסיח לפי תומו או מפי עד ששמע מפי עד אחר או מפי עבד ושפחה, שכל אלה אינם כשרים לעדות אחרת. 18) נראה שאם העידו לה שני עדים וניסת ואחר כך בא בעלה - לא קנסוה. [ואף על פי שלעניין חזרה לבעלה פסק רבינו שם פרק י הלכה ה, שאפילו ניסת בשני עדים תצא מזה ומזה - לעניין מעשר לא קנסוה, שהרי נבעלה בעילת זנות לא קנסוה, משום שזנות לא שכיחה, כמו כן נישואין בעדים ואחר כך יבוא בעלה ויתברר ששני העדים העידו שקר, גם זה לא שכיח]. 19) אבל אם לא ניסת אלא נתקדשה בלבד, לא קנסוה, שהרי לא עשתה איסור. 20) משמע שאסורה אף באכילת מעשר.

ג. לְוִיִּים[21] וְכֹהֲנִים מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[22], כְּדֵי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[23]. וְכֵן הַכֹּהֲנִים מַפְרִישִׁין שְׁאָר תְּרוּמוֹת[24] וּמַעַשְׂרוֹת[25] לְעַצְמָן. וּלְפִי שֶׁהַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין מִן הַכֹּל[26], יָכוֹל יֹאכְלוּ פֵּרוֹתֵיהֶן בְּטִבְלָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: 'אַתֶּם' - אֵלּוּ הַלְוִיִּם; 'גַּם אַתֶּם' - לְרַבּוֹת אֶת הַכֹּהֲנִים.

21) הקדים לויים לכהנים, לומר לך שלא רק לויים מפרישים מעשר ראשון רק כדי להפריש ממנו תרומת מעשר ולא כדי ליתנו ללוי אחר, אלא גם הכהנים מפרישים שלא על מנת ליתן ללוי. 22) ומשאירים לעצמן. ואף על פי שבישראל

עיקר מצוות ההפרשה ליתנה ללוי או לכהן ואם הפריש על דעת שלא לתת אין כאן שום מצוה, - בלויים וכהנים אין הדבר כן. 23) כלומר, בשניהם אין הפרשת המעשר כדי ליתנו לאחרים ובכל זאת יש הבדל ביניהם: הלויים מפרישים מעשר כדי להפריש תרומת מעשר וליתנה לכהן, ואילו הכהנים מפרישים מעשר ראשון כדי להפריש תרומת מעשר לעצמם. 24) כגון תרומה וחלה וביכורים, שכולן נקראות תרומה. 25) אין הדברים מובנים, שהרי במעשר שני ובמעשר עני אין לכהן חלק [וה"פרישה" כתב שמעשרות לאו דווקא אלא הכוונה למעשר ראשון. אבל גם זה לא מיושב שהרי מעשר ראשון כבר הוזכר למעלה. ונראה שהיה כתוב "שאר תרומ'", כלומר: שאר תרומות. וטעו וכתבו "שאר תרו"מ, ושוב פענחו "שאר תרומות ומעשרות" או "שאר תרומות ומעשר"]. 26) כלומר, נוטלים תרומות מן הישראלים ומן הלויים ואוכלים אותן. וכיוון שכן, היה מקום לטעות שיהיו מותרים לאכול טבל, שהרי כל איסור טבל הוא מחמת תערובת התרומות.

1 **ד. אֵין מוֹצִיאִין הַמַּעֲשֵׂר[27] מִיַּד הַכֹּהֲנִים[28]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **כִּי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[29]. וְכֵן כָּל מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה[30]**
3 **- אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִכֹּהֵן לְכֹהֵן[31]. וְעֵזְרָא קָנַס אֶת**
4 **הַלְוִיִּם בִּזְמַנּוֹ[32] שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לָהֶן[33] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, אֶלָּא**
5 **יִנָּתֵן לַכֹּהֲנִים, לְפִי שֶׁלֹּא עָלוּ עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם[34].**

27) מעשר ראשון. 28) וכל שכן שאין מוציאים אותו מיד הלויים. 29) כן הוא בספרי. "ישראל נותנים מעשר ללויים, אבל אין כהנים נותנים מעשר ללויים". וכן הוא בספרי זוטא שם: "מאת בני ישראל אתם לוקחים את המעשר, אין אתם לוקחים את המעשר מיד הכהנים, מכאן אמרו אין מוציאים המעשר מיד הכהנים". 30) תרומות, זרוע ולחיים וקיבה. 31) [ומה שאמרו שם: שתרומה ותרומת מעשר וחלה מוציאים מידם - היינו מיד הלויים, ולא מיד הכהנים]. 32) ראה למעלה (הלכה א) שדעת רבינו כרבי עקיבא, שמעשר ראשון רק ללויים ולא לכהנים. ואף על פי כן קנסם עזרא שלא יתנו להם [=ללויים] כלל אלא רק לכהנים. אולם קנס חמור זה לא היה אלא בזמנו של עזרא אבל לאחר מכן לא קנס, אלא שלמי שירצה יתן: לכהן או ללוי. ועיין במנחת חינוך (מצוה שצה) שהעיר איך עקר עזרא מצוה מן התורה, וכתב שלדעת רבינו שתרומות ומעשרות בזמן עזרא אינם מן התורה אתי שפיר. 33) אבל אין מוציאין מן הלוי מעשר ראשון שלו, וכן בדיעבד אם נתן ישראל ללוי מעשר ראשון, הרי הוא שלו, שכן אמרו בחולין שם: "אימר דקנסינהו עזרא דלא יהבינן להו, משקל מינייהו מי אמר". 34) והמקור לזה, שלא עלו עימו לירושלים, הוא בעזרא ח, טו: "ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם".

6 **ה. הָאוֹכֵל פֵּרוֹתָיו[35] טְבֻלִּין[36], וְכֵן לֵוִי שֶׁאָכַל הַמַּעֲשֵׂר**
7 **בְּטִבְלוֹ[37], אַף עַל פִּי[38] שֶׁהֵן חַיָּבִין מִיתָה לַשָּׁמַיִם[39] -**
8 **אֵין מְשַׁלְּמִין הַמַּתָּנוֹת[40] לְבַעְלֵיהֶן[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
9 **יָרִימוּ לַה' - אֵין לְךָ בָּהֶן כְּלוּם עַד שֶׁיָּרִימוּ אוֹתָן.**
10 **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[42] מֻתָּר לְאָדָם לְהִיוֹת אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ**
11 **תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת.**

35) דווקא פירותיו, אבל על פירות טבל של אחר אינו חייב מיתה. 36) תבואה שלא הפריש ממנה תרומה, או מעשר ראשון, אבל אם הפריש תרומה ומעשר ראשון ולא הפריש מעשר עני, אינו חייב מיתה. 37) כלומר, שלא הפריש ממנו תרומת מעשר. 38) ורוצה לומר: אף על פי שחיוב מיתה בטבל הוא מחמת תערובת התרומות שבו ואם כן הרי הוא כאוכל תרומה - אף על פי כן אינם משלמים, לפי שלא זכה בהם הכהן אלא לאחר ההפרשה. 39) כן הוא בסנהדרין פג. ובתורת כהנים פרשת אמור סוף פרק ו "מנין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר וילף חלול חלול מתרומה מה תרומה במיתה אף כאן במיתה". ובתרומה אמרו ביבמות פו. "אמר קרא (בתרומה) ומתו בו כי יחללוהו". 40) והיינו כשאכל בשוגג, אבל אם אכל במזיד פטור הוא מלשלם אפילו בתרומה, מפני שאינו לוקה ומשלם. 41) הכהנים והלויים הינם בעלי המתנות, אלא שיש לנותני המתנות טובת הנאה בהן לתת אותן למי שהם רוצים. 42) היינו מצרים, שנער ועמון ומואב.

12 **ו. מְעַשְּׂרִין מִמָּקוֹם זֶה[43] עַל מָקוֹם אַחֵר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
13 **לְעַשֵּׂר מִן הַמֶּקֶף[44]. אֲבָל אֵין מְעַשְּׂרִין מִמִּין עַל**
14 **שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[45], וְלֹא מִן הַחַיָּב עַל הַפָּטוּר, וְלֹא מִן**
15 **הַפָּטוּר עַל הַחַיָּב; וְאִם עִשֵּׂר - אֵינוֹ מְעֻשָּׂר.**

43) כלומר, מתבואה הנמצאת במקום זה על תבואה הנמצאת במקום אחר. 44) כלומר, סמוך כמו "אין מקיפין שתי חביות". ולמד רבינו דין זה ממה ששנינו בפרק ב מביכורים, משנה ה "תרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף". וסובר רבינו שכל שכן שהמעשר ניטל שלא מן המוקף, שכתב למעלה שתלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף, זה אינו אלא בתרומת מעשר, כדי שלא יתחלף להם בתרומה גדולה הנתרמת רק מן המוקף, אבל במעשר אין כל חשש. 45) כן הוא בירושלמי תרומות פרק ב הלכה ד: "ואף אני מרבה שני מינין שבדגן שני מינין שבתבואה שאין תורמין ולא מעשרין מזה על זה". הרי שהשוו תרומה ומעשר לעניין זה.

16 **ז. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה[46],**
17 **כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר: אֵין מְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ**
18 **בִּתְרוּמָה: אִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[47], כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר:**
19 **אִם הִפְרִישׁ - מַעְשְׂרוֹתָיו מַעַשְׂרוֹת. וְכֹל שֶׁהוּא פָּטוּר**
20 **מִן הַתְּרוּמָה[48] - פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר; וְכָל הַתּוֹרֵם[49] -**
21 **מְעַשֵּׂר. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ בָּהֶן: לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ -**
22 **תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, כָּךְ אִם עִשְּׂרוּ - מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן**
23 **מַעַשְׂרוֹת. וְכֹל שֶׁאֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[50], כָּךְ אֵין**
24 **מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן מַעַשְׂרוֹת[51].**

46) כגון מן המחובר על התלוש, פירות שנה זו על פירות שנה אחרת ופירות חוץ לארץ על פירות הארץ. 47) כגון מן הרע על היפה, מדבר שלא נגמרה מלאכתו, מן הטמא על הטהור בשוגג. 48) כגון דבר שאינו מאכל אדם, או הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות. 49) זה שאינו בכלל החמישה שלא יתרומו, ואם תרמו אין תרומתם

תרומה. 50) כגון המדבר ואינו שומע, והאלם ששומע ואינו מדבר, והערום והשיכור והסומא. 51) כגון אחד מהחמישה המנויים שם.

ח. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֲרֵינִי מְעַשֵּׁר עַל יָדֶיךָ[52] - אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲמֹד עִמּוֹ עַד שֶׁיִּרְאֶה אִם יְעַשֵּׁר אוֹ לֹא יְעַשֵּׁר[53]. וְאִם אָמַר הוּא לַחֲבֵרוֹ: עַשֵּׁר עַל יָדַי - צָרִיךְ לַעֲמֹד עִמּוֹ[54].

52) כלומר, הריני מתקן המעשרות בשבילך. 53) שאף על פי שאין אומרים "שליח עושה שליחותו" להקל אלא להחמיר, היינו כשביקש המשלח את השליח, אבל אם השליח הציע עצמו, אומרים חזקה שליח עושה שליחותו אף להקל. 54) שכיוון שהוא ביקש מהשליח אין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו.

ט. הֶחָרוּבִין[55] - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[56], לְפִי שֶׁאֵינָן מַאֲכַל [רב[57]] אָדָם. וְהַשְּׁקֵדִים הַמָּרִים, בֵּין בְּגָדְלָן בֵּין בְּקָטְנָן - פְּטוּרִין[58], לְפִי שֶׁאֵינָן אֹכֶל[59].

55) הכוונה לחרובי צלמונה שאינן חייבין אלא מדרבנן, אבל שאר חרובין מאכל רוב בני אדם הם וחייבין מן התורה. 56) מדברי סופרים, כלומר מדרבנן. 57) כן צריך להיות. וכן העתיק הראב"ד, ובדפוס רומי הגירסא: "לפי שאינן מאכל אדם", אבל גירסתנו היא הנכונה, שאם אינם מאכל אדם, אינם חייבים אפילו מדרבנן. ומקור דברי רבינו מן הספרי ומן הירושלמי: "מפרי העץ לרבות פירות האילן, יכול שאני מרבה חרובי שיטה וחרובי צלמונה וכו' תלמוד לומר מפרי העץ ולא כל פרי העץ", וסובר רבינו שמעשר האילנות מן התורה, ולפי זה נתמעטו חרובי צלמונה רק מחיוב דאורייתא. אבל דעת הראב"ד שמעשר האילנות (חוץ מתירוש ויצהר) אינו אלא מדרבנן, ואם כן חרובי צלמונה פטורים לגמרי. 58) כר' ישמעאל בר' יוסי שאמר בשם אביו "זה וזה לפטור". ופירש רבינו "זה וזה" שקדים מרים בין גדולים בין קטנים. 59) כלומר, בגדלן אינם אוכל מחמת מרירותם, ובקטנן, אף שהם מתוקים, הרי עדיין לא נגמרו. ולפיכך הקדים רבינו "בגדלן" ל"בקטנן", משום שבגדלם פשוט יותר לפטרם ממעשר.

י. אִילָן שֶׁנִּטָּעוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - פָּטוּר מִמַּעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׁר תְּעַשֵּׁר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה[60]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[61]. שֶׁהֲרֵי תְּאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בְּחָצֵר - חַיָּב לְעַשֵּׁר פֵּרוֹתֶיהָ אִם אֲסָפָן כְּאֶחָת[62].

60) דווקא בשדה חייבים. 61) מדרבנן. 62) מעשרות פרק ג משנה ח: "תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור. ואם צירף חייב", הרי שהנטוע בחצר כהנטוע בשדה, ובכדי שלא יסתרו דברי המשנה שם לדברי הירושלמי הנ"ל, על כורחנו שכוונת הירושלמי לפטור מן התורה, וכוונת המשנה שם לחייב מדרבנן. [וכל זה אינו אלא לדעת רבינו, שמעשר אילנות מן התורה, אבל לדעת הראב"ד שמעשר אילנות מדרבנן, על כורחנו סותרים דברי המשנה הנ"ל לדברי הירושלמי הנ"ל ועיין בהשגת הראב"ד].

יא. בְּצָלִים[63] שֶׁהִשְׁרִישׁוּ זֶה בְּצַד זֶה, אֲפִלּוּ הִשְׁרִישׁוּ בְּקַרְקַע עֲלִיָּה - פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת. נָפְלָה עֲלֵיהֶן מַפֹּלֶת[64] וַהֲרֵי הֵן מְגֻלִּין - הֲרֵי אֵלּוּ כִּנְטוּעִין בַּשָּׂדֶה וְחַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת.

63) ומתוך זה שכתב רבינו הלכה זו כאן, נראה שהפטור הוא מפני שגג דינו כבית, שאין חיובו אלא מדרבנן, ומכיוון שאינו רוצה בהשרשתם של הבצלים לא חייבוהו חכמים. 64) היינו שמתמוטט גג העלייה ומעתה אינו בית אלא שדה.

יב. הַמְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ[65] מִפְּנֵי עֲנָבָיו, וּבָא אַחֵר וְאָסַף אֶת הַתְּאֵנִים הַנִּשְׁאָרוֹת בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי הַמִּקְשָׁאוֹת וְהַמִּדְלָעוֹת[66], וּבָא אַחֵר וְאָסַף אֶת הָעֲנָבִים הַנִּשְׁאָרִים שָׁם הַמְּפַזְּרִים בַּשָּׂדֶה: בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַשָּׂדֶה מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן[67] - אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר וּבִתְרוּמָה[68]; אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן - מֻתָּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר[69].

65) ויש בו גם תאנים וגם ענבים. 66) מקום צמיחת הקישואין והדלועין. 67) היינו, שיודעין בו שהוא מקפיד שלא יטלו מהם. 68) כלומר, אם גזל מן הפירות או אם נתן לו בעל השדה. 69) משום שהן הפקר והפקר פטור מן המעשר.

יג. אֵין מְעַשְּׂרִין אֶלָּא מִן הַמֻּבְחָר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֵלְבּוֹ מִמֶּנּוּ, וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב; כְּשֵׁם שֶׁמַּעֲשֵׂר[70] שֶׁמַּפְרִישִׁים הַלְוִיִּם - מִן הַחֵלֶב שֶׁבּוֹ[71], כָּךְ מַעֲשֵׂר שֶׁמַּפְרִישִׁים יִשְׂרָאֵל מִן הַגֹּרֶן וּמִן הַיֶּקֶב - מִן הַחֵלֶב שֶׁבּוֹ[72].

70) כלומר, תרומת מעשר, שהיא מעשר מן המעשר. 71) כלומר, מן החלב שבמעשר, שנאמר "בהרימכם את חלבו ממנו". 72) שתורמים מן היפה.

יד. אֵין מְעַשְּׂרִין בְּאֹמֶד[73], אֶלָּא בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן[74]. וְכָל הַמְדַקְדֵּק בְּשִׁעוּר - מְשֻׁבָּח[75]. וְהַמַּרְבֶּה בְּמַעַשְׂרוֹת - מַעֲשְׂרוֹתָיו מְקֻלְקָלִין, שֶׁהֲרֵי הַטֶּבֶל מְעֹרָב בָּהֶן[76], וּפֵרוֹתָיו מְתֻקָּנִין.

73) דווקא מעשר, אבל תרומה ניטלת דווקא באומד ותרומת מעשר כמעשר. 74) תפס הסדר הרגיל בתלמוד, אבל להלכה המונה משובח והמודד משובח מן המונה והשוקל משובח משניהם. 75) כלומר המודד משובח מן המונה, והשוקל שהוא מדוקדק יותר, משובח משניהם. 76) כלומר, העודף על העשירית אין שם מעשר עליו, והרי הוא טבל.

טו. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת מַעֲשֵׂר[77] - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר[78], אֶלָּא כְּמִי שֶׁחָלַק אֶת הָעֲרֵמָה[79]; אֲבָל צָרִיךְ [לְהַפְרִישׁ] מִזֶּה הַחֵלֶק שֶׁיּוֹצִיא[80] מַעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ

מֵאָה סְאָה, הִפְרִישׁ מֵהֶם חֲמִשָּׁה לְשֵׁם מַעֲשֵׂר - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ עַל הֶחָמֵשׁ סְאִין מַעֲשֵׂר בְּמָקוֹם אַחֵר[81], אֶלָּא מַפְרִישׁ מֵהֶן[82] חֲצִי סְאָה, שֶׁהִיא הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶן.

77) כלומר, הפריש פחות מעשירית התבואה שלפניו. והמדובר כשהיה בדעתו להוסיף ולהשלים. ומה שאמרו בתוספתא: "הממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלין" היינו כשאין בדעתו להשלים. 78) כיוון שלא השלים. 79) כלומר, כמי שחלק את הטבל סתם לשני חלקים, והרי שתי ערוגות טבל לפניו. 80) שהפריש בתורת מעשר ולא חל. ודווקא ממנו, ולא ממקום אחר שנראה כמפריש מן החיוב על הפטור. 81) כלומר, ממקום אחר. 82) מחמשת הסאין.

טז. הַמַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר זֶה[83] מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[84], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַמִּצְוֹת[85]. וְכֵן מְבָרֵךְ עַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְעַל מַעְשַׂר עָנִי וְעַל מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר. מְבָרֵךְ עַל כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[86]; וְאִם הִפְרִישׁ הַכֹּל זֶה אַחַר זֶה מִיָּד וְלֹא סָח בֵּינֵיהֶן - כּוֹלְלָן בִּבְרָכָה אַחַת וּמְבָרֵךְ: לְהַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[87].

83) מעשר ראשון. 84) לפני ההפרשה. 85) "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן". 86) "צריך לברך חמש ברכות". כלומר, על תרומה גדולה ועל ארבע המעשרות. וכל זה במפריש כל אחד לחוד, בהפסקה, ביניהן. 87) וראה בפרק י"א מהלכות ברכות, שהמפריש לאחרים מברך "על הפרשת תרומה".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שאינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו. ודין פירות שאינן ראויות לאכילה בקוטנן או הראויות. ודין איזו היא עונת המעשרות. אם ימכור אדם פירותיו בעונת המעשרות למי שאינו נאמן עליהם.

א. אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא הַגּוֹמֵר פֵּרוֹתָיו[2] לְאָכְלָן לְעַצְמוֹ[3]. אֲבָל הַגּוֹמְרָן לְמָכְרָן - פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה[4] וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְגוֹ' וְאָכַלְתָּ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַגּוֹמֵר תְּבוּאָתוֹ לְאָכְלָהּ.

2) גומר מלאכתם, שאז חל עליו חיוב ההפרשה. וראה להלן פ"ג הלכה ח, מה הוא גמר מלאכתם. 3) ואז חייב לעשר, אפילו אם נמלך למכרם (הגרע"א בגיליונו, ומנחת־חינוך מצוה שצה). 4) אפילו נמלך לאכלם בעצמו, כיון שבשעת גמר למלאכה, חשב למכרם (מנחת־חינוך שם). 5) ברייתא בבבא מציעא פח. "מפני מה חרבו חנויות של בית הינו, שלש שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה (כלומר, מה שאסור מדברי חכמים, מצאו לו היתר מן התורה - רש"י). שהיו אומרין עשר תעשר ואכלת - ולא מוכר, תבואת זרעך - ולא לוקח". הרי שמן התורה פטורים גם המוכר וגם הלוקח, ומדבריהם חייבים שניהם.

ב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ - פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּבוּאַת זַרְעֶךָ, וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלְּקָחָן אַחַר שֶׁנִּגְמְרוּ מְלַאכְתָּן בְּיַד מוֹכֵר; אֲבָל אִם נִגְמְרוּ בְּיַד לוֹקֵחַ - חַיָּב לְעַשֵּׂר מִן הַתּוֹרָה[6].

6) כן גם דעת ר"ת בתוספות ד"ה תבואת. ומקורו ממה שאמרו בבכורות יא: שהלוקח טבלים בלתי ממורחים מן הגוי ומרחן הוא - חייב במעשרות מן התורה. וטעמו: כיון שמרחם הלוקח, הרי הם אצלו כ"תבואת זרעך" (תוספות שם). (והראב"ד סובר, שלוקח לעולם פטור מן התורה, ומקורו ממה שאמרו (סוטה מג:) "לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן, הוקבעו למעשר - בשדה, אבל בעיר קלא אית ליה למילתא", ומכיון שבעיר פטורים, משום שיש להם קול ויודעים שהם לקט שכחה ופאה, על־כרחינו שבשדה אינם חייבים אלא מדרבנן, משום מראית העין - אף־על־פי שמירחם העני (ודברי הכסף־משנה שם אינם מבוררים). ודעת רבינו נראה, שהמדובר כשמירחם בעל השדה, שמירוח זה, שהוא על דעת לחלקם לעניים, אינו מחייבו, כשם שמירוח למכרם אינו מחייב. וכן כתב רש"י בבבא קמא צד. ד"ה מרחו, שהמדובר שמירחם בעל השדה. וראה בדברי רבינו בפ"ב מהלכות תרומות הלכה ט).

ג. פֵּרוֹת[7] שֶׁאֵינָן רְאוּיִים לַאֲכִילָה בְּקָטְנָן, כְּגוֹן הַבֹּסֶר[8] וְכַיּוֹצֵא בוֹ - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר[9] עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וְיֵעָשׂוּ אֹכֶל; שֶׁנֶּאֱמַר: מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ - עַד שֶׁיִּהְיֶה פְּרִי[10]. וְכֵן הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִיּוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ - עַד שֶׁתִּעָשֶׂה תְּבוּאָה[11]. וְזוֹ הִיא עוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[12]. וְקֹדֶם שֶׁתַּגִּיעַ הַתְּבוּאָה וְהַפֵּרוֹת לְעוֹנָה זוֹ - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[13] וּבְכָל דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה[14].

7) מעשרות פ"א משנה א. 8) היינו ענבים שלא נתבשלו (פירוש המשנה לשביעית פ"ד משנה ח). והיינו לפני שייראה חרצן שלהם מבחוץ, כדלהלן הלכה ה. וראה למעלה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יד, ולהלן בפ"ט מהלכות מעשר שני הלכה ב. 9) אף מדבריהם, ראה למעלה פ"א הלכה ט. 10) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה שם. ועיין בירושלמי מעשרות פ"א הלכה ג. 11) ירושלמי שם סוף הלכה ב. [והנה רבינו הביא שני פסוקים בענין זה, אחד לפירות: "מפרי העץ, עד שיהיה פרי", ומכאן שצריך שיהא ראוי לאכילה (ולכן כתב בהלכה זו: "פירות שאינם ראויים לאכילה" - "ויעשו אוכל". ובהלכה ד: "פירות שהם ראויין לאכילה", "ראויין הם מתחילה לאכילה". ובהלכה ה: "התאנים - שיהו ראויים לאכילה". "הירק - עד שיהא ראוי לאכילה"), ופסוק שני לתבואה וקטניות: "תבואת זרעך, עד שתעשה תבואה". ובירושלמי (שם) מפורש "תבואת זרעך, דבר שהוא נזרע ומצמיח. יצא פחות משליש, שאינו נזרע ומצמיח". ומכאן לתלתן, שצריך שיהיה זרעה ראוי להצמיח (להלן הלכה ה). וכן תבואה משתביא שליש, שלפני כן אינה מצמחת (ירושלמי שם). וכן נראה שבמשנה מעשרות שם לא נזכר אלא "כל שהוא אוכל", "תחילתו אוכל וכו'". ואילו ענין ההצמחה לא נזכר אלא בתלתן (שם משנה ג) ובתבואה,

בירושלמי שם. וכן כתב רש"י בסוכה לו. שהחכמים החולקים על ר' שמעון (שם משנה ד) ומחייבים אתרוגים קטנים במעשר, סוברים, שאף־על־פי שאינן מצמיחים, חייבים הם משום שראויים לאכילה. וכן כתב רבינו להלן הלכה ה: "והאתרוגים משיתעגלו, מפני שהם ראויין לאכילה כשהם קטנים". וכל זה אינו אלא בפירות, אבל תבואה שלא הביאה שליש, אף־על־פי שהיא ראויה לאכילה, שהרי חייבת בחלה (חלה פ"א משנה ג, ופ"ו מהלכות ביכורים הלכה ג) - אינה חייבת במעשרות, אלא־אם־כן מצמחת). 12) שנזכרה בשביעית פ"ד משנה ט, והיא מה שאמרו במעשרות שם משנה ב: "מאימתי הפירות חייבות במעשרות וכו'". 13) כלומר, בין רב ובין מעט, ראה להלן פ"ג הלכה יט, שאכילת עראי היא דוקא אם מקלף אחת אחת ואוכל, אבל אם מקלף וכונס לתוך ידו, הרי זו אכילת קבע (ועיין שם עוד בהלכה כ, שגם שם כתב רבינו כלשון זו "כל מה שירצה" על אכילת קבע). 14) לרבות דרכים הקובעות למעשר, כגון אש ומלח (להלן פ"ג הלכה ג).

1 **ד. פֵּרוֹת שֶׁהֵן רְאוּיִין לַאֲכִילָה בְּקָטְנָן, כְּגוֹן**
2 **הַקְּשׁוּאִים וְהַמְּלָפְּפוֹנוֹת[15], שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן[16] אֶלָּא**
3 **כְּדֵי לְהוֹסִיף בְּגוּפָן בִּלְבַד, אֲבָל רְאוּיִין הֵן מִתְּחִלָּה**
4 **לַאֲכִילָה - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בְּמַעֲשַׂר בְּקָטְנָן[17];**
5 **שֶׁמִּתְּחִלַּת יְצִיאָתָן בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת.**

15) שם משנה ד. ושם: "ובירק, הקשואים והדלועים והמלפפונות" והביאה רבינו כלשונה להלן הלכה ה וכאן קיצר. ותפוחים ואתרוגים שנשנו שם, הביא רבינו להלן שם, ולא הזכירם כאן, משום שיש להם שיעור כל שהוא "משיתעגלו". 16) במחובר לקרקע. 17) שם משנה א: "כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל, אף־על־פי שהוא שומרו להוסיף אוכל, חייב קטן וגדול".

6 **ה. אֵי זוֹ הִיא[18] עוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת?[19] מִשֶּׁיַּגִּיעוּ הַפֵּרוֹת**
7 **הַזְּרִיעַ וְלִצְמֹחַ, הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא הַפְּרִי[20]. כֵּיצַד?**
8 **הַתְּאֵנִים - מִשֶּׁיֵּעָשׂוּ רַכִּים עַד שֶׁיִּהוּ רְאוּיִים לַאֲכִילָה**
9 **אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת מִשְּׁעַת אַסִּיפָתָן[21].**
10 **הָעֲנָבִים וְהַבְּאוֹשִׁים[22], וְהֵם הָעֲנָבִים הַדַּקִּים**
11 **הַמְּדֻבָּרִיוֹת[23] - מִשֶּׁיֵּרָאֶה הַחַרְצָן שֶׁלָּהֶם מִבַּחוּץ[24].**
12 **הָרִמּוֹנִים - מִשֶּׁיִּמַּס הַפֶּרַח[25] שֶׁלָּהֶן בֵּין הָאֶצְבָּעוֹת**
13 **וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ מַיִם[26]. הַתְּמָרִים - מִשֶּׁיִּפְּתְחוּ[27] כִּשְׁאוֹר.**
14 **הָאַפַּרְסְקִין - מִשֶּׁיָּטִילוּ גִידִים אֲדֻמִּים[28]. הָאֲגוֹזִים -**
15 **מִשֶּׁיִּתְפָּרֵשׂ הָאֹכֶל מֵהַקְּלִפָּה הַחִיצוֹנָה[29]. הַשְּׁקֵדִים**
16 **הַמְּתוּקִים - מִשֶּׁתִּתְפָּרֵשׂ קְלִפָּתָן הַחִיצוֹנָה[30]; הַמָּרִים**
17 **- פְּטוּרִין לְעוֹלָם[31]. וּשְׁאָר כָּל בַּעֲלֵי קְלִפּוֹת, כְּגוֹן**
18 **הָאַצְטְרֻבּוֹלִין[32] וְהַלּוּט[33] וְהַבָּטְנִים[34] - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ**
19 **קְלִפָּה הַתַּחְתּוֹנָה הַסְּמוּכָה לָאֹכֶל[35]. הַזֵּיתִים -**
20 **מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ שֶׁמֶן אֶחָד מִתְּשִׁעָה מִמַּה שֶּׁהֵן רְאוּיִין**
21 **לַעֲשׂוֹת כְּשֶׁיִּגְמְרוּ, וְזֶה שְׁלִישׁ שֶׁלָּהֶן[36]. הַתַּפּוּחִים[37]**
22 **וְהָאֶתְרוֹגִים - מִשֶּׁיִּתְעַגְּלוּ[38], מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין**
23 **לַאֲכִילָה כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. הַתּוּתִים וְהָאוֹג -**
24 **מִשֶּׁיֵּאָדִימוּ. וְכֵן כָּל שֶׁדַּרְכָּן לְהַאְדִּים - מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ[39].**
25 **הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ נְקֻדּוֹת נְקֻדּוֹת שְׁחוֹרוֹת[40]. וְכֵן**
26 **כָּל שֶׁדַּרְכָּן לְהַשְׁחִיר[41] - מִשֶּׁיִּנָּקְדוּ. הָאַגָּסִים**
27 **וְהַקְּרוּסְטְמֵלִין וְהָפַּרְישִׁים וְהָעֲזַרְדִּין - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ**
28 **קָרְחוֹת קָרְחוֹת לְבָנוֹת. וְכֵן כָּל שֶׁדַּרְכָּן לְהַלְבִּין -**
29 **מִשֶּׁיִּקְרְחוּ קָרְחוֹת[42]. הַתְּבוּאָה - מִשֶّתָּבִיא שְׁלִישׁ[43].**
30 **הַתִּלְתָּן - מִשֶּׁיִּהְיֶה[44] זַרְעָהּ רָאוּי לִצְמִיחָה אִם נִזְרַע[45].**
31 **וּבַיָּרָק: הַקִּשּׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין וְהָאֲבַטִּיחִין**
32 **וְהַמְּלָפְּפוֹנוֹת וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - חַיָּבִין בְּקָטְנָן, כְּמוֹ**
33 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[46]; וּשְׁאָר הַיָּרָק שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה עַד**
34 **שֶׁיַּגְדִּיל - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לַאֲכִילָה[47].**
35 **אֶשְׁכּוֹל שֶׁהִגִּיעַ בּוֹ[48] אֲפִלּוּ גַּרְגִּיר יְחִידִי - כֻּלּוֹ[49]**
36 **חִבּוּר לְמַעֲשְׂרוֹת[50], וּכְאִלּוּ הִגִּיעַ כֻּלּוֹ[51]. וְלֹא אוֹתוֹ**
37 **אֶשְׁכּוֹל בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הָרוּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַגֶּפֶן**
38 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הָאֶשְׁכּוֹל. וְכֵן רִמּוֹן שֶׁהִגִּיעַ בָּהּ אֲפִלּוּ**
39 **פְּרִידָה[52] אַחַת - כֻּלָּהּ חִבּוּר[53].**

18) שם משנה ב. 19) שמשעה שיגיעו הפירות לעונה זו, חייבים במעשרות. 20) כלומר, שיגיעו לשיעור כזה, שאם יזרעו יוכלו להצמיח, כל פרי לפי שיעורו. וכל השיעורים שנאמרו כאן, הם הבאת שליש בכל פרי לפי מה שהוא, ולא נזכרה הבאת שליש אלא בתבואה וזיתים משום שבשאר פירות יכול ליתן סימן, ובתבואה וזיתים אין סימן (הרא"ש). [ולפי מה שכתבנו למעלה (הלכה ג הערה י) צריך לומר, שמה שכתב רבינו "משיגיעו הפירות להזריע ולהצמיח", היינו שבדרך כלל שני השיעורים של "ראוי לאכילה" ושל "מצמיח" הם בזמן אחד. והא ראיה, שהרי אחרי זה כותב רבינו "כיצד התאנים כו' ראויים לאכילה"]. 21) ירושלמי שם הלכה ב. ונראה כי אינם חייבים במעשרות אלא אחר כ"ד שעות, שהרי קודם לכן אינם ראויים לאכילה. 22) בספרים אחרים ליתא (מעשה רוקח). 23) כמו שנאמר (ישעיה ה, ב) "ויקו לעשות ענבים ויעש באושים" (פירוש המשניות שם). 24) ירושלמי שם. והיינו שיתרככו ויזכككו קליפות הענבים עד שיראו הגרעינים מבחוץ לרוב המים שבתוכן (שם). וראה בסוף הלכה זו, כמה מן האשכול צריך שיגיע לשיעור זה ויהא חייב במעשר. 25) בדפוס רומי: "הפרד", וכן הגיה מהר"י קורקוס. וכן להלן בסוף ההלכה "פרידה". 26) כן הוא בירושלמי שם. 27) בדפוס רומי "משיתפתחו". וכן בפירוש מהר"י קורקוס. וכן הגיה הגר"י לנדא בפירוש המשניות שם, ועיין חזון־איש. 28) ירושלמי שם. "כי האפרסקין כשיתחילו להתבשל נמשכין בהם כמו חוטין או גידין אדומים" (פירוש המשנה שם). 29) כחכמים במשנה שם, ולא כר' יהודה. ולשון המשנה: "האגוזים משיעשו מגורה", וכתב רבינו בפירושו למשנה: "משיבדל האוכל מן הקליפה, ויהיה האוכל כאילו הוא במגורה והוא האוצר". 30) כן הוא בתוספתא מעשרות פ"א הלכה ב. ולפי הפיסקא בירושלמי שם, מפורש כן במשנה. וכן הוא במשנה שבירושלמי עם פירוש ר"ש שירליאו, ובריבמ"ץ ומהר"י קורקוס. 31) בין בקטנן ובין בגדלן, וראה למעלה פ"א הלכה ט, ומה שביארנו שם.

32) ירושלמי שם. והם פרי הארז (עבודה זרה יד.). 33) הנזכר בבראשית מג, יא. והוא "אלצרין" שאמרו בירושלמי. 34) אלו ה"איפסטקין" שאמרו בירושלמי, ו"הם הנקראים פסתק בערבי" (מהר"י קורקוס). 35) כן הוא בירושלמי שם, שבשלשה אלה מודים חכמים לר' יהודה, האומר (שם משנה ב) "האגוזים והשקדים משיעשו קליפה (התחתונה)". 36) במשנה ג שם: "והזיתים משיכניסו שליש". ובירושלמי שביעית (פ"ד הלכה ז) "מהו שליש [שליש - כן גירסת רבינו, ועיין ראב"ד) לוג, מתניתא שהן עושין שלשה לוגין לסאה". הרי אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות. 37) שם משנה ד. 38) במשנה שם ליתא. ויתכן כי לפני כן אין הפרי ניכר. אבל צריך עיון, מניין לו לרבינו זה (כסף־משנה). 39) שם משנה ב. והיינו שיתחילו להאדים (פירוש המשניות שם). 40) שם משנה ג: "החרובין משינקדו". 41) כגון ענבי הדס וענבי סנה (ירושלמי שם). 42) הפירות הללו כשהן בוסר, מכוסין בשערות דקות, וכשמתחילין להתבשל מתקרחין מעט מעט, ובגמר בישולן נופל הכל והן לבנים (ר"ש שם). 43) כן הוא במשנה שם. ואז היא מצמחת, ראה למעלה הלכה ג והערה י. 44) צ"ל: משיהיה. 45) משנה שם. ואמרו בירושלמי שם (הלכה ב) "כיצד בודק? נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים, אם שקע רובה חייבת, ואם לאו פטורה". וראה ברש"י ותוס' ר"ה יב: ד"ה משתצמח לזרעים. 46) למעלה הלכה ד. 47) כן הוא בירושלמי שם הלכה ג. 48) כלומר, הגיע לעונת מעשרות, שנראה החרצן שלו בחוץ, ראה למעלה. 49) כל האשכול. 50) כלומר, מחובר לחיוב מעשרות שחל עליו. 51) ירושלמי שם הלכה ב. 52) גרגיר אחד קטן שבתוך הרימון. 53) כלומר, כל הרוח שיש בה אותו הרימון, שיש בו אותה הפרידה, כן נראה ממה שכתב "וכן רימון" - משמע שדין הרימון כדין האשכול שקדם לו (כסף־משנה). וכן נראה ממה שכתב "כולה" חיבור, כל הרוח, שאם כוונתו רק על הרימון, היה לו לומר "כולו" כמו שאמר באשכול.

1 **ו. לֹא יִמְכֹּר[54] אָדָם פֵּרוֹתָיו מִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹנַת**
2 **הַמַּעַשְׂרוֹת[55] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[56]. וְאִם**
3 **בִּכְּרוּ[57] - נוֹטֵל אֶת הַבַּכּוּרוֹת, וּמֻתָּר לִמְכֹּר הַשְּׁאָר**
4 **שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[58]. וְכֵן לֹא יִמְכֹּר**
5 **אָדָם אֶת גִּפְתּוֹ[59] וְאֶת זַגָּיו[60] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל**
6 **הַמַּעַשְׂרוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין[61]; שֶׁהַמַּשְׁקִין**
7 **הַיּוֹצְאִין מֵהֶם חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת[62]. וְלֹא אֶת תִּבְנוֹ**
8 **לִלְקֹט מִמֶּנּוּ תְּבוּאָה[63] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁהַתְּבוּאָה**
9 **שֶׁתִּלָּקֵט מִן הַתֶּבֶן חַיֶּבֶת בְּמַעַשֵּׂר.**

54) מעשרות פ"ה משנה ג. 55) שהם חייבים מכאן ואילך במעשרות. 56) שמא לא יעשרם, והמוכרם לו עובר על "ולפני עור לא תתן מכשול" (ירושלמי). 57) שבאו חלק מן הפירות לעונת מעשרות. 58) ואף־על־פי שאשכול שהגיע בו אפילו גרגר יחידי לעונת המעשרות, כל אותה הרוח חיבור למעשרות - לא החמירו לענין מכירה, כיון שעתה אין עוד איסור באכילת הפירות בלי מעשר, וראה "משנה ראשונה". 59) גרעיני זיתים ופסולת שלהם. 60) קליפות ענבים הנשארות אחר דריסתן וסחיטתן (פירוש המשניות שם, וראה בר"ש). 61) כלומר, שפירש הלוקח שלוקחם כדי להוציא מהם משקין, אבל אם לא פירש - מוכרן לו, שמן הסתם אינם עומדים אלא לשריפה (מלאכת שלמה). 62) במשנה שם שנינו: "לא ימכור וכו' למי שאינו נאמן וכו' להוציא מהן משקין, ואם הוציא מהן חייבין במעשרות". ופירשה רבינו, כאילו נאמר "שאם הוציא וכו'", שזוהי נתינת טעם לאיסור המכירה (תוספות אנשי שם). 63) במשנה שם לא מפורש "ללקוט ממנו תבואה", אבל למדה רבינו מגפת וזגים. וראה בפירוש המשנה שם.

10 **ז. שִׁמְרֵי יַיִן[64] שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם וְסִנְּנָן: אִם נָתַן**
11 **שְׁלֹשָׁה[65] וּמָצָא אַרְבָּעָה - מוֹצִיא מַעֲשֵׂר מִזֶּה הַיָּתֵר[66]**
12 **מִמָּקוֹם אַחֵר[67]. וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלָיו תְּרוּמָה; שֶׁהַתּוֹרֵם**
13 **בַּתְּחִלָּה - בְּלִבּוֹ עַל הַכֹּל[68], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּתְּרוּמָה[69].**
14 **מָצָא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא יָתֵר עַל**
15 **מִדָּתוֹ[70] וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם יַיִן - פָּטוּר[71].**

64) מעשרות שם משנה ו. ופירושה בפסחים מב: לתירוץ אחד, בנותן מים על שמרים, אבל בנותן על חרצנים אינו חייב במעשר, שאינו יין, רק פליטה טפילה של הפרי. 65) כוסות מים (רש"י בבא בתרא צו: ד"ה רמא). 66) מן הכוס הרביעית. 67) אף ממקום אחר, וכל־שכן מיניה וביה, ואין אומרים שהוא מעשר מן החייב על הפטור, שחיוב גמור הוא (רע"ב שם). 68) ירושלמי שם הלכה ג. 69) בפרק ד מהלכות תרומות הלכה כא. 70) כלומר, יותר משלש כוסות שנתן. 71) שאין זה טעם חשוב של יין אלא "קיוהא דפירי בעלמא" (רש"י פסחים שם, ד"ה פטור, וראה ברשב"ם). וכן פירושו משנה זו בבבא בתרא צו:

16 **ח. הַמַּקְדִּישׁ[72] פֵּרוֹתָיו כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין[73] עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ**
17 **לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר[74] וּפְדָאָן, וְאַחַר שֶׁפְּדָאָן הִגִּיעוּ[75] -**
18 **חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר[76]. וְאִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וְהֵם**
19 **בְּיַד הַגִּזְבָּר וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָן - פְּטוּרִין[77].**

72) פאה פ"ד משנה ח. 73) אף שעוד לא הגיעו לעונת המעשרות, והם צריכים לקרקע וחשובים כקרקע, ואם־כן אין בהם מעלה. מכל־מקום הם הקדש, ופטורים מן המעשרות. 74) המבוארת למעלה הלכה ה. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. ועיין ר"ש ורע"ב שם. 75) לעונת המעשר. 76) הואיל ולא היו ביד הקדש בשעת חובתם. 77) במשנה שם: "המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין, משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין" ומזה למד רבינו, שאם הקדישם עד שלא באו לעונת המעשרות, והגיעו לעונת המעשרות ביד הגזבר ואחר־כך פדאם - פטורים, כיון שבשעת חובתם היו בידי הגזבר. ובסוף המשנה שם נאמר עוד: "הקדישן עד שלא נגמרו וכו'", וזה הובא להלן פ"ג הלכה כה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר המקדיש פירותיו כשהן מחוברין. פירות שהגיעו לעונת מעשר ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן. ודין שאחד

משששה דברים קובע הפירות למעשרות, ואיזהו גמר מלאכתן של פירות. ודין מעשר ראשון שהקדימו בשבולין אם אוכל עראי, וכיצד היא אכילת עראי. המוצא קציצות בדרך או גרוגרות וכיוצא בזה אם חייב לעשר. המקדיש פירות תלושים ופדאם קודם שתגמר מלאכתן.

1 **א. פֵּרוֹת[2] שֶׁהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[3] וְנִתְלְשׁוּ[4] וַעֲדַיִן**
2 **לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן, כְּגוֹן תְּבוּאָה שֶׁקְּצָרָהּ וְדָשָׁהּ**
3 **וַעֲדַיִן לֹא זָרָה אוֹתָהּ[5] וְלֹא מֵרְחָהּ[6] - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן**
4 **אֲכִילַת עֲרַאי[7] עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן[8]. וּמִשֶּׁתִּגָּמֵר**
5 **מְלַאכְתָּן[9] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי[10].**

2) מעשרות פ"א מ"ב. 3) ראה למעלה פ"ב ה"ג-ה. 4) שפירות מחוברין אינם חייבים במעשרות (קידושין סב, א. ו'ירושלמי' שם ה"א). 5) לרוח, כדי להפריד המוץ מן הגרעינים. היינו במי שאינו ממרח אלא מעמיד ערימה (להלן הי"ג), ומכיון שלא זרה - לא העמיד ערימה ואין כאן גמר מלאכה. 6) היינו מי שדרכו לעשות מירוח שאין אצלו גמר מלאכה, אף-על-פי שזרה והעמיד ערימה, עד שיעשה מירוח (להלן שם). 7) אבל לא אכילת קבע, וכל זה מדבריהם, שמן התורה אין הבדל בין עראי לקבע (רש"י בברכות לא. ד"ה במוץ). 8) בערימה או במירוח, כנ"ל. 9) שם, מ"ה. 10) מכיון שהמדובר בגומר על-מנת למכרם בשוק, כדלהלן, על כרחנו שכל החיוב אינו אלא מדבריהם, כמפורש למעלה פ"ב ה"א.

6 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[11] בְּגוֹמֵר פֵּרוֹתָיו לְמָכְרָן**
7 **בַּשּׁוּק[12]; אֲבָל אִם הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְהוֹלִיכָן בַּבַּיִת - הֲרֵי**
8 **זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן עַד**
9 **שֶׁיִּקָּבְעוּ לְמַעֲשֵׂר[13].**

11) משנה, שם. 12) שלא בדעתו הדבר תלוי, ואפשר שימצא לוקח בפתח גורנו וימכר ויקבע למעשר, שמקח קובע למעשר, כדלהלן ('ירושלמי', שם). 13) במשנה, שם: "במוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו". ורבינו כלל כל הדברים הקובעים למעשר, לרבות גם אלה הקובעים מדרבנן, כדלהלן ה"ג, ופ"ד ה"ב. ודעת הראב"ד בהשגה כאן, ולהלן בפ"ד ה"א, שבדגן תירוש ויצהר אין צריך לכל ששת הדברים הקובעים, והם מתחייבים בגורן ויקב בלבד.

10 **ג. אֶחָד מִשִּׁשָּׁה דְּבָרִים קוֹבֵעַ הַפֵּרוֹת לְמַעַשְׂרוֹת[14]:**
11 **הֶחָצֵר[15], וְהַמִּקָּח[16], וְהָאֹשׁ[17], וְהַמֶּלַח[18], וְהַתְּרוּמָה[19],**
12 **וְהַשַּׁבָּת[20]. וְכֵלָּן אֵין קוֹבְעִין אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה**
13 **מְלַאכְתּוֹ[21].**

14) מדבריהם, ראה להלן פ"ד ה"ב. 15) [בדפוס רומי, ובכ"י אברבנאל: "הבית". וכן נראה בהלכה הסמוכה: "כיצד וכו' עד שיכנסו לבית". אבל להלן בפ"ד שם, שכתב "שאין לוקין כו' עד שיקבע בכניסתו לביתו וכו', אבל וכו' בשאר הששה דברים שמנינו וכו'", נראה שהנוסחא "חצר" היא הנכונה. ויתכן כי צ"ל "הבית, החצר", ובכל זאת אין כאן אלא ששה, שחצר בכלל בית, ראה להלן שם ה"ז]. 16) להלן פ"ה, מה"א ואילך. 17) שם, מהי"ד ואילך. 18) שם, הי"ח. 19) שם, הי"ט. 20) שם, ה"כ. ולא מנה גם "כובש" הנזכר במעשרות פ"ד מ"א, ולהלן פ"ה הי"ד (ראה בראב"ד), משום שלדעת רבינו כובש הוא במלח (עיי"ש בפירוש המשנה) והרי הוא בכלל "מלח" (כסף-משנה ורדב"ז). 21) מימרא של רבי יוחנן בביצה לה, א - לענין חצר, מקח, שבת ותרומה. ולמד מזה רבינו גם לענין אש ומלח. וראה ב'חזון איש'.

14 **ד. כֵּיצַד? פֵּרוֹת שֶׁדַּעְתּוֹ לְהוֹלִיכָן לַבַּיִת, אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן - אוֹכֵל מֵהֶן אֲכִילַת עֲרַאי עַד**
16 **שֶׁנִּכְנְסוּ לַבַּיִת[22]; נִכְנְסוּ לַבַּיִת - נִקְבְּעוּ לְמַעַשְׂרוֹת,**
17 **וְאָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[23]. וְכֵן אִם מְכָרָן, אוֹ**
18 **בִּשְּׁלָן בָּאוּר, אוֹ כְּבָשָׁן בְּמֶלַח, אוֹ הִפְרִישׁ מֵהֶן**
19 **תְּרוּמָה, אוֹ נִכְנְסָה שַׁבָּת עֲלֵיהֶם - לֹא יֹאכַל עַד**
20 **שֶׁיְּעַשֵּׂר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לַבַּיִת[24]. הִכְנִיסָן**
21 **לַבַּיִת קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן**
22 **עֲרַאי[25]. הִתְחִיל לִגְמֹר מְלַאכְתָּן מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לַבַּיִת**
23 **- חַיָּב לְעַשֵּׂר הַכֹּל[26]. כֵּיצַד? הִכְנִיס קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין**
24 **לַבַּיִת קֹדֶם שֶׁיִּשַּׁפְשֵׁף[27] - מִשֶּׁיַּתְחִיל לְשַׁפְשֵׁף אַחַת[28]**
25 **נִקְבְּעוּ הַכֹּל לְמַעַשֵּׂר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַתּוֹרֵם**
26 **פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן**
27 **עֲרַאי[29]. חוּץ מִכַּלְכַּלַת תְּאֵנִים, שֶׁאִם תְּרָמָהּ קֹדֶם**
28 **שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - נִקְבְּעָה לְמַעַשֵּׂר[30].**

22) וחצר בכלל בית, ראה בהלכה הקודמת. 23) אפילו עראי. 24) בבא-מציעא פח, א. 25) ראה להלן ה"ו. 26) בבא-מציעא שם, ב. וראה להלן שם. 27) ראה להלן ה"ח, שזהו גמר מלאכתם. 28) על דעת לשפשף כולם, ראה להלן שם. 29) עד שיתחיל לגמור מלאכתם כנ"ל, וכן בכל הדברים הקובעים למעשר. 30) מעשרות פ"ב מ"ד, כחכמים. וב'ירושלמי' שם ה"ג: "אמר רבי לעזר, בכלכלה של כל דבר היא מתניתין", וכן הוא בתוספתא שם (הוצאת ליברמן עמ' 10 231): "ומודים חכמים לרבי ליעזר בכלכלה של פירות שתרמה עד שלא נגמרה מלאכתה, שלא יאכל ממנה עראי". והיינו משום ש"כלכלה משיחפה כו', אם אינו מחפה משימלא וכו' אם אינו ממלא עד שילקט כל צרכו" (להלן ה"י, ממ' מעשרות פ"א מ"ה), "וכשתורם, בוודאי לא ילקוט עוד בכלכלה זו, שהיאך יתן שאינו מתוקן על מתוקן" ('שנות אליהו' שם).

29 **ה. הַמֵּבִיא[31] לַבַּיִת סוֹכֵי תְּאֵנָה[32] וּבָהֶם תְּאֵנִים, מַכְבְּדֵי**
30 **תְּמָרָה[33] וּבָהֶם תְּמָרִים[34]: אִם הִכְנִיסוּם תִּינוֹקוֹת אוֹ**
31 **פּוֹעֲלִים - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעַשֵּׂר; וְאִם הִכְנִיסָן בַּעַל**
32 **הַבַּיִת - חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר[35]. הִכְנִיס[36] שִׁבֳּלִים[37] לַעֲשׂוֹת**
33 **מֵהֶן עִסָּה - לֹא נִקְבְּעוּ[38]; לְאָכְלָן מְלִילוֹת[39] - נִקְבְּעוּ**
34 **לְמַעֲשֵׂר[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְבוּאָה[41]; אֲבָל**
35 **בְּקִטְנִיּוֹת - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[42].**

31) תוספתא מעשרות פ"ג (הוצאת ליברמן עמוד 8 238). 32) ענפי תאנה. 33) כפות תמרים. 34) שני אלה לא נגמרה מלאכתם למעשר, וכן נראה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות האחרות כאן. וראה להלן. 35) כשהביאם בעל

הבית לבית, באה ראיית פני הבית, עם גמר מלאכה, בבת אחת, שכיון שמביאם לבית בוודאי אין דעתו ללקט עוד, ראה בהלכה הקודמת. אבל מחשבה של תינוקות אינה קובעת, שאין מחשבתן מחשבה. והבאת פועלים, אינה מחייבת את בעל הבית, שהרי אין הפירות שלהם. ואף־על־פי שהגומר פירות חבירו שלא מדעתו, נקבעו למעשר (להלן ה"ז) - שם המעשה של גמר המלאכה קובעת, והרי נגמרו, אבל כאן המחשבה קובעת, ואין מחשבתו של אחר מחייבת את בעל הבית, ראה ב'תוספות' יבמות פג, ב ד"ה אין אדם. אלא שעדיין צריך־עיון ממה שכתב להלן שם, שאחד מהששה דברים הקובעים למעשר, קובעים למעשר שלא מדעת בעל הבית, והרי גם חצר ובית בכלל הששה דברים הנ"ל. ועי' 'חזון איש'. 36) ברייתא בביצה יג, א. ותוספתא מעשרות פ"ג. 37) כלומר, הכניס תבואה במוץ שלה. 38) ואוכל מהן אכילת עראי, ופטור, שהרי לא נגמרה מלאכתן. 39) כלומר, שמשפשף את השבלים ואוכל את הזרעונים. 40) כרבי, ולא כרבי יוסי ברבי יהודה, שם. לפי שהכנסתן בשבלין היא גמר מלאכתן, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזה גרנן (רש"י שם), והריהו כמכניס אגוזים בקליפתם. 41) שהרבה כונסין אותה למלילות, וזהו גרנה. 42) כלשון השניה בגמרא שם. שסתם קטניות הכנסתם למירוח, ואין זה גרנן.

1 **ו. מֵתָּר[43] לְהַעֲרִים עַל הַתְּבוּאָה לְהַכְנִיסָהּ[44] בַּמּוֹץ[45],**
2 **כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה בְּהֶמְתּוֹ אוֹכֶלֶת וּפְטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר[46].**
3 **וְזוֹרֶה מְעַט מְעַט[47] אַחַר שֶׁהִכְנִיס לְבֵיתוֹ וּפָטוּר**
4 **לְעוֹלָם[48] מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ**
5 **מַתְחִיל לִגְמֹר הַכֹּל.**

43) מימרא של רבי אושעיא בפסחים ט, א. ובעוד מקומות. 44) לביתו. 45) כל זמן שלא נגמרה מלאכתה, ראה למעלה ה"ד, שאחר שנגמרה מלאכתה בבית, מתחייב במעשרות. 46) להלן ה"כ כתב רבינו "ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית", ועיי"ש שפירשנו, שהמדובר כשנכנס לבית, לפני שנגמרה מלאכתו. ואם כן יש להבין למה אמר כאן "שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה", הרי אכילת עראי מותרת גם לאדם, כל זמן שלא נקבע לאחר גמר מלאכה. ועי' ב'תוספות' מנחות סז, ב - ד"ה כדי, וב'תוספתא כפשוטה' מעשרות פ"ג שורה 10 הערה 12. 47) היינו, שלא על־מנת לגמור את הכל, שאם נתכוין לכך - הוקבע הכל למעשרות כדלהלן. 48) היינו, החלק הנשאר בבית בלי זריה ומירוח. אבל החלק שזרו אותו וגמרוהו - מתחייב במעשר, כמבואר למעלה ה"ד: "הכניס קישואין ודילועין לבית קודם שישפשף, משיתחיל לשפשף אחת - נקבעו הכל למעשר". ולא כדעת ה'תוספות' בבבא־מציעא פח, ב - ד"ה לא משיפקסו, עיי"ש.

6 **ז. הַגּוֹמֵר[49] פֵּרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[50], וְכֵן**
7 **הַקּוֹבֵעַ פֵּרוֹתָיו בְּאֶחָד מִן הַשִּׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁקּוֹבְעִים**
8 **לְמַעֲשֵׂר[51] שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ טְבֵלוּ לְמַעֲשֵׂר[52].**

49) כרבי יוחנן ב'ירושלמי' מעשרות פ"ב ה"א, ולא כריש לקיש. 50) באופן שהגמר קובע למעשר, כגון שעומדים להמכר בשוק ולא להוליכם לבית (למעלה ה"ב). 51) כגון שעומדים להוליכם לבית (שם), ולאחר שנגמרה מלאכתם (שם). 52) ב'ירושלמי' שם מפורש, שכשם שהממרח פירות חבירו שלא מדעתו, נטבלו לדעת רבי יוחנן, כמו־כן אם כבשם או שלקם שלא מדעתו - נקבעו למעשר, אבל יתר הדברים לא נזכרו שם. ואמנם קשה הדבר, כיצד יכול להיות מקח שלא מדעת הבעלים, וכיצד יכולה להיות תרומה שלא מדעתו, ומה ענין שבת לכאן, הרי השבת באה מאליה? ועי' רדב"ז, וראה עוד למעלה ה"ה.

9 **ח. אֵי זֶהוּ[53] גְּמַר מְלַאכְתָּן שֶׁל פֵּרוֹת?[54] הַקִּשּׁוּאִין**
10 **וְהַדְּלוּעִין וְהָאֲבַטִּיחִין - מִשֶּׁיְּשַׁפְּשֵׁף[55] בְּיָדוֹ וְיָסִיר**
11 **הַצְּהוּב שֶׁעֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֹׁעָר דַּק. וְאִם אֵינוֹ מְשַׁפְשֵׁף[56]**
12 **- מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה; וּבָאֲבַטִּיחַ - מִשֶּׁיַּסְדִּיר אוֹתוֹ**
13 **בְּמֻקְצָה[57] אֲבַטִּיחַ בְּצַד אֲבַטִּיחַ[58]. הָיָה[59] מְשַׁפְשֵׁף**
14 **אַחַת אַחַת[60] - כֵּיוָן שֶׁגָּמַר כָּל צָרְכּוֹ נִגְמְרָה**
15 **מְלַאכְתָּן[61]. וְתוֹרְמִין[62] קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין[63] אַף עַל פִּי**
16 **שֶׁלֹּא הֵסִיר הַצְּהוּב מֵעֲלֵיהֶן.**

53) מעשרות פ"א מ"ה. 54) ראה למעלה הלכות א־ג. 55) במשנה, שם: "הקישואים והדלועים משיפקסו - אבטיח משישלק", והיינו "משיפקסו" היינו "משישלק" - שיפול מהם השער (פירוש המשנה, שם). 56) שיש מוכרין אותם כמו שהם. 57) דרכם שמקצים מקום לשטוח אבטיחים. 58) שאין עושין מהם ערימה שהם נשברים כשהם זה על זה ('שנות אליהו' שם). 59) תוספתא מעשרות פ"א. 60) שלא על דעת לשפשף כולם, אלא חלק מהם בלבד, ראה להלן. 61) כלומר, אלא שנגמרו (רדב"ז). שרק אם נתכוין לשפשף כולם, הרי היא התחלה לחייב את כולה (למעלה ה"ד), אבל כאן שלא נתכוין לכך, אינו קובע אלא עד שיגמור כל צרכו (כסף־משנה ורדב"ז עיי"ש). 62) תוספתא, שם. [כלומר, אף־על־פי שאין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (פ"ה מהל' תרומות ה"ד) - כיון שמקצת מהם נקבעו, מותר לתרום מאלה שנקבעו על אלה שלא נקבעו, כמפורש למעלה (שם ה"ה) "מאימתי תורמין את הגורן - משיברור. ברר מקצת, תורמין מן הברור על שאינו ברור", ועי' כסף־משנה ורדב"ז]. 63) [כלומר, על קישואין ודילועין, ראה למעלה].

17 **ט. הַיָּרָק[64] הַנֶּאֱגָד[65] - מִשֶּׁיֵּאֱגֹד[66]. אִם אֵינוֹ אוֹגֵד -**
18 **מִשֶּׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי. [אִם] אֵינוֹ מְמַלֵּא[67] - הֲרֵי זֶה**
19 **אוֹכֵל עֲרַאי עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ.**

64) במשנה, שם. 65) שדרכו להמכר אגודות אגודות. 66) ראה להלן הי"ב. 67) כלומר, בכפר קטן שאין כלי מלא נמכר, אינם ממלאים את הכלי.

20 **י. כַּלְכָּלָה[68] - מִשֶּׁיְּחַפֶּה[69] הַפֵּרוֹת שֶׁבָּהּ בְּעָלִים**
21 **וּבְהוּצִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אִם אֵינוֹ מְחַפֶּה - מִשֶּׁיְּמַלֵּא**
22 **אֶת הַכְּלִי. אִם אֵינוֹ מְמַלֵּא[70] - עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ.**

68) של פירות, ראה למעלה ה"ד. 69) משיכסה. 70) כנ"ל.

23 **יא. כְּלִי גָּדוֹל[71] שֶׁדַּעְתּוֹ לְמַלֹּאת אֶת חֶצְיוֹ - כֵּיוָן**

שֶׁמִּלֵּא חֶצְיוֹ נִטְבָּל. הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְמַלֹּאת אֶת כֻּלּוֹ - אֵינוֹ נִטְבָּל עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת כֻּלּוֹ. הָיוּ שְׁנַיִם וּבְדַעְתּוֹ לְמַלֹּאת אֶת שְׁנֵיהֶם - לֹא נִטְבְּלוּ עַד שֶׁיְּמַלֵּא שְׁנֵיהֶם.

71) ירושלמי מעשרות פ"א ה"ד.

יב. אָגַד[72] הַיָּרָק אֶגֶד גָּדוֹל בַּשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁבְּדַעְתּוֹ לְאָגְדוֹ אֲגֻדּוֹת קְטַנּוֹת לַשּׁוּק[73] - הֲרֵי זֶה נִטְבָּל[74]. הַפֶּרֶד[75] וְהַצְּמוּקִין[76] וְהֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[77]. וְהַבְּצָלִים - מִשֶּׁיָּסִיר הֶעָלִים וְהַקְּלִפּוֹת[78] שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַשְׁלִיכָם מֵעֲלֵיהֶן. וְאִם אֵינוֹ מֵסִיר - עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה.

72) ירושלמי שם, ותוספתא שם פ"א. 73) כלומר, להתיר האגודה הגדולה ולחזור ולאגדה אגודות קטנות (ריבמ"ץ במשנה, שם). 74) שהרי נגמרה מלאכתו בשדה, אבל אם בדעתו להתיר ולחזור ולאגוד בשדה, אינו נטבל, ירושלמי שם. וראה בפ"ב מהל' מתנות עניים ה"ט. 75) משנה, שם. והוא גרגירי רימון שמייבשים אותם. 76) ענבים מיובשים. 77) "שדרך להעמידם בראש הגג לייבשם, כדתנן (מעשרות פ"ג מ"ד, וראה להלן הי"ח) החרובין עד שלא כנס לראש הגג" (תוספות יום־טוב בשם רבינו אליהו מלונדריש. ראה בפירושי רבינו אליהו מלונדריש ופסקיו, עמוד קמב), אבל ב"ירושלמי" שם: "רבי יונה בעי: הא בשדה לא? אמר רבי חיננא דרובה אתא מימר לך, אפילו משיעמיד ערימה בראש גגו". וראה בהשגת הראב"ד דלהלן ה"כ השייכת לכאן, כמו שכתב ב"אור שמח". 78) במשנה, שם ע"א: "הבצלים משיפקל", והוא כמו "משיקלף", בחילוף. כמו 'שמלה' 'שלמה' (רבינו אליהו מלונדריש, שם).

יג. הַתְּבוּאָה[79] - מִשֶּׁיִּמָּרַח. וְאֵי זֶהוּ מְמֻרַח? זֶה הַמְּיַפֶּה פְּנֵי הַכְּרִי[80] שֶׁל תְּבוּאָה בְּרַחַת בְּסוֹף כָּל דָּבָר[81], כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כְּשֶׁגּוֹמְרִין כָּל מַעֲשֶׂיהָ. אִם אֵינוֹ מְמֻרַחַ[82] - עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה[83]. הַקִּטְנִיּוֹת - מִשֶּׁיִּכְבַּר[84]. וְנוֹטֵל מִתַּחַת הַכְּבָרָה וְאוֹכֵל[85]. [אִם] אֵינוֹ כּוֹבֵר - עַד שֶׁיְּמֻרַח[86]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּרַח - מֻתָּר לִטֹּל מִן הַקּוֹטְעִים[87] וּמִן הַצְּדָדִין[88] וּמִמַּה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן[89] וְאוֹכֵל[90].

79) משנה, שם. 80) ירושלמי שם: "תבואה משיתמרח, רבי חנניא בשם רבי יוחנן מן דו ישפר (= משייפה) אפוי דכריה (= פני כריו)". 81) כלומר: באופן שייפוי זה הוא סוף המלאכה, שאין דעתו לעשות מכמה עמרים קטנים, שכבר ייפה פניהם - ערימה גדולה, ראה להלן. 82) ודעתו לעשות מהעמרים הקטנים - ערימה גדולה (תוספות אנשי שם). 83) אותה ערימה גדולה שלא נתכוין (שם). 84) ינפח בכברה, שבשעת עקירתן נתערב עמהם עפר. 85) ירושלמי ותוספתא שם. ושני טעמים נאמרו ב"ירושלמי". או משום שעדיין לא נחו על הקרקע, או משום שהרוח לא עשתה בהם כל צרכה. ולכן לא נקבעו עדיין למעשר, וכוונתו נוטל מן האויר, וב"ירושלמי" הגירסא "וקולט". ועי' בהלכה הסמוכה. וראה ב"תוספתא כפשוטה" שם. 86) משנה, שם. 87) שלא נידושו. 88) מצד הכרי. 89) החיטים שבתבן. 90) שהקוטעים מחוסרים דישה, ואילו שבצדדים - עליה לכרי, ושבתבן - זריה לרוח ולא נקבעו (ריבמ"ץ במשנה, שם). [וראה למעלה ה"ד, שבקישואין ודילועין, אם התחיל לשפשף אחת - נקבעו כולם למעשר, אף אלה שלא שופשפו, וצריך־עיון].

יד. הַיַּיִן[91] - מִשֶּׁיַּנִּיחֻנוּ בְּחָבִיּוֹת וְיִשְׁלֶה הַזַּגִּין וְהַחַרְצַנִּין מֵעַל פִּי הֶחָבִית[92]. אֲבָל כְּשֶׁהוּא בְּתוֹךְ הַבּוֹר, כְּשֶׁיַּגְבִּיהֶנּוּ לְהַעֲמִידוֹ בֶּחָבִית - שׁוֹתֶה עֲרַאי[93]. וְקוֹלֵט מִן הַגַּת הֶעְלִיּוֹנָה[94] וּמִן הַצִּנּוֹר[95] וּמִכָּל מָקוֹם וְשׁוֹתֶה.

91) שם מ"ז. 92) כרבי עקיבא בבבא־מציעא צב, ב. שאמר: "יין - משישלה בחביות" (כסף־משנה ורדב"ז. ועי' 'חזון איש'). 93) אף־על־פי ששלה בתוך הבור, כיון שלא שלה בחבית (כסף־משנה). 94) מקום שדורכין שם הענבים. 95) שדרכו נשפך היין לבור.

טו. הַשֶּׁמֶן[96] - מִשֶּׁיֵּרֵד לָעוּקָה[97]. אַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד - נוֹטֵל מִן הָעֵקֶל[98] וּמִן הַמֶּמֶל[99] וּמִבֵּין הַפַּסִּין[100] וְנוֹתֵן[101] לִקְעָרָה קְטַנָּה[102] וּלְתַמְחוּי לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל בִּכְלִי שֵׁנִי. וְאִם הָיָה חַם בְּיוֹתֵר[103] כְּדֵי שֶׁיִּכְוֶה אֶת הַיָּד - לֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְבַּשֵּׁל.

96) משנה, שם. 97) החפירה שמתקבץ לתוכה השמן (פירוש המשנה, שם). 98) כלי עשוי מחבלים ונותנים בו הזיתים להסחט על־ידי הממל (ראה להלן). 99) אבן הטוחנת את הזיתים. 100) מבין הנסרים. שבכל אלה לא הגיע עוד היין לגמר מלאכה. 101) זה מוסב על מה שלמעלה "אע"פ שירד", כלומר: אף־על־פי שירד לעוקה - נותן לקערה וכו'. אבל אלה שבעקל ובממל שלא נגמרה מלאכתם, אינם נקבעים על־ידי בישול, כמו שכתב רבינו למעלה ה"ג ('משנה ראשונה'). 102) כך פירש "חמיטה" שבמשנה. 103) כלומר, היה בקדירה או באלפס שהם כלי ראשון, כן הוא במשנה שם, וכן כתב רבינו להלן פ"ה הט"ז, ועי' רדב"ז.

טז. הָעִגּוּל[104] שֶׁל דְּבֵלָה[105] - מִשֶּׁיַּחֲלִיקֶנּוּ[106]. הַגְּרוֹגָרוֹת[107] - מִשֶּׁיָּדוּשׁ[108]. וְאִם הִכְנִיסָן לְמִגּוּרָה - מִשֶּׁיַּעֲגִיל בְּיָדוֹ עַל פִּי הַמִּגּוּרָה[109]. הָיָה דָּשׁ הַגְּרוֹגָרוֹת בֶּחָבִית אוֹ הָעִגּוּל עַל פִּי הַמִּגּוּרָה, [נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית אוֹ שֶׁנִּפְתְּחָה הַמִּגּוּרָה[110]] - הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׁר[111].

104) שם, מ"ח. 105) גוש תאנים הדבוקות זו בזו. 106) שמחליק פני העיגול במשקין. 107) תאנים מיובשות. 108) משיכתוש אותם קצתם על קצתם בכלי שהוא רוצה להצניעם שם (פירוש המשנה, שם). 109) כלי עגול שעושים בו עיגולי דבילה. 110) בשעת הדישה והעיגול, שעדיין לא נגמרה מלאכת הדישה. 111) דלא כרבי יוסי שאמר שהתחתונות זקוקות לעליונות, וכל זמן

שלא נגמרו העליונות אף התחתונות לא נגמרו, אלא כתנא־קמא (שם), שאמר שאין התחתונות זקוקות לעליונות. ומכיון שהתחתונות נגמרו, אסור לאכול אף מן העליונות, כמבואר למעלה (ה"ד, 'תוספתא כפשוטה') [וראה למעלה הי"ג הערה פט].

יז. תְּאֵנִים[112] וַעֲנָבִים שֶׁבַּמֵּקְצָה[113] - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי בִּמְקוֹמָן[114]. אֲבָל אִם נָטַל מִן הַמֵּקְצָה וְהוֹלִיךְ לְמָקוֹם אַחֵר - לֹא יֹאכַל מֵהֶן עֲרַאי, שֶׁהֲרֵי נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָבְשׁוּ כָּל צָרְכָּן[115].

112) תוספתא מעשרות פ"ב (הוצאת ליברמן עמ' 44 234). 113) מקום שהוקצב ליבוש התאנים והענבים. 114) שעדיין לא נגמרה מלאכתן. ועוד שהוא מחזיר את המותר לייבשן. 115) כלומר: הולכתו למקום אחר, מחשיבתו כגמר מלאכה, אף־על־פי שלא יבשו כל צרכם.

יח. הֶחָרוּבִין[116] עַד שֶׁלֹּא כְּנָסָן לִרֹאשׁ הַגַּג[117] - מוּרִיד מֵהֶן[118] לִבְהֵמָה[119] וּפָטוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲזִיר אֶת הַמּוֹתָר לְיַבְּשׁוֹ, וְנִמְצָא מַאֲכִיל עֲרַאי[120].

116) שם פ"ג מ"ד. 117) מדובר אפילו בחרובין שכבר העמיד מהם ערימה בשדה, אלא שדעתו ליבשם על הגג, ולכן עדיין לא נגמרה מלאכתן עד שיכנס כולם על ראש הגג. 118) לחצר. ואינם נקבעים שם למעשר, לפי שדבר שלא נגמרה מלאכתו אינו נקבע בחצר (למעלה ה"ג). 119) שכיון שנותנם לבהמה, ניכרים הדברים כי עוד לא יבשו ולא נגמרה מלאכתם, כי לאחר גמר מלאכתם אינו נותנם לבהמה. אבל לאדם אסורים באכילה בחצר, כמו שאמר למעלה (בהלכה הקודמת), שאין לאכול אלא במקום המוקצה. 120) כן כתב גם בפירוש המשנה, שם.

יט. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[121] שֶׁהִקְדִּימוֹ בַּשְּׁבָלִים - אָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ עֲרַאי קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ תְּרוּמָתוֹ[122]; וְאִם אָכַל - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[123]. כֵּיצַד הִיא אֲכִילַת עֲרַאי?[124] כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְקַלֵּף שְׁעוֹרִים וְאוֹכֵל[125] - מְקַלֵּף אַחַת אַחַת[126]. וְאִם קָלַף וְכָנַס לְתוֹךְ יָדוֹ - חַיָּב לְעַשֵּׂר[127]. הָיָה מוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים[128] - מְנַפֶּה מִיָּד לְיָד וְאוֹכֵל[129]. וְאִם נְפָּה לְתוֹךְ חֵיקוֹ - חַיָּב לְעַשֵּׂר[130]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נְפָּה בִּכְלִי, שֶׁאֵין זֶה עֲרַאי[131]. וְכֵן[132] נוֹטֵל מִן הַיַּיִן וְנוֹתֵן לַקְּעָרָה לְתוֹךְ תַּבְשִׁיל צוֹנֵן וְאוֹכֵל[133], אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּדָרָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא צוֹנֶנֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבוֹר קָטָן[134]. וְכֵן[135] סוֹחֵט זֵיתִים עַל בְּשָׂרוֹ[136], אֲבָל לֹא לְתוֹךְ יָדוֹ[137]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

121) מימרא של ריש לקיש, ביצה יג, א. 122) כלומר, ישראל הפריש מעשר ראשון לפני שדש תבואתו, ונתנו ללוי, אסור הלוי לאכול מעשרו, עד שיפריש ממנו תרומת מעשר (אבל מתרומה גדולה פטור. שם:), ששמו טובלו, כלומר: שם מעשר שנקרא עליו, טובלו ואוסרו באכילת עראי. 123) 'ירושלמי' תרומות סוף פ"א. וראה ברש"י ביצה, שם. 124) מעשרות פ"ד מ"ה. 125) כשהן בשבילם קודם מירוח. 126) כלומר: מקלף אחת אחת ואוכל, וכן הלאה, ואף שב'ירושלמי' שם ובתוספתא פ"ג אמרו, שבשעורים אוכל שתים שתים, ובחיטים שלש שלש, סובר רבינו שמשנתנו חולקת. 127) שזוהי אכילת קבע. ויש אומרים כי זהו גמר מלאכתם, ראה להלן פ"ד הט"ו. 128) ממעכן בין אצבעותיו וכפות ידיו, ומלילות הן שבלים שהבהבן באש (פירוש המשנה, שם). 129) מנער החיטים מיד ליד כדי שתסור הפסולת. 130) כנ"ל. 131) ביצה יב, ב. 132) מעשרות שם מ"א. כלומר, נוטל מן הגת ומן הבור קודם שישלה בחביות כנ"ל. 133) 'ירושלמי' שם. כלומר, שאין היד סולדת בו, שאם היד סולדת בו הרי זה מבשל ונקבע למעשר. 134) והרי היא אכילת קבע ('משנה ראשונה' שם). 135) משנה, שם. 136) לסוך. 137) שזוהי כאכילת קבע, שהרי סיכה היא כשתייה (להלן פי"ג הט"ז).

כ. וּכְשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכֹל עֲרַאי מִפֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[138], כָּךְ[139] מֻתָּר לְהַאֲכִיל מֵהֶן לְחַיָּה וְלִבְהֵמָה וּלְעוֹפוֹת כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[140] קֹדֶם שֶׁיְּעַשֵּׂר. וְאִם גָּמְרוּ[141], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[142] - לֹא יַפְקִיר וְלֹא יַאֲכִיל לִבְהֵמָה וּלְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת אֲכִילַת קֶבַע עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[143]. וּמֻתָּר לְהַאֲכִיל לִבְהֵמָה עֲרַאי[144] מִן הַטֶּבֶל[145] וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת. וּמַאֲכִיל[146] פְּקִיעֵי עָמִיר[147] עַד שֶׁיַּעֲשֵׂם חֲבִילוֹת[148].

138) כגון תבואה שקצרה ודשה, ועדיין לא זרה ולא מירח (למעלה ה"א). 139) פאה פ"א מ"ו. 140) אפילו אכילת קבע. וראה למעלה פ"ב ה"ג. 141) מלאכתן. 142) כשדעתו היתה להוליכן לבית (שם ה"ב). 143) שלא התירו במשנה שם אלא קודם מירוח ולא הזכירו קביעות, וראה ב'תוספות אנשי שם', שם. 144) אבל אכילת קבע אסורה, כיון שכבר נכנס לתוך הבית, ואף־על־פי שלא נגמרה מלאכתו, ראה להלן. 145) שלא נגמרה מלאכתו ('תוספתא כפשוטה' מעשרות פ"ב, שורה 65 בשם הגר"י מקוטנא). 146) תוספתא שם ה"כ. 147) זירים של תלתן המחוברים זה בזה, ומאכילם אפילו קבע. 148) שזהו גמר מלאכתן (ביצה יג.) וחייבים במעשר, שמאכל אדם ובהמה הם, וכן מפורש במעשר שני, פ"ב מ"ב, אבל מאכל בהמה פטור ממעשר ('תוספתא כפשוטה').

כא. הַמּוֹצֵא[149] קְצִיצוֹת[150] בַּדֶּרֶךְ, אֲפִלּוּ בְּצַד שְׂדֵה קְצִיצוֹת[151] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר[152]. מָצָא גְּרוֹגָרוֹת[153], אִם דָּרְסוּ רֹב הַגְּרוֹגָרוֹת רֹב הָאָדָם[154] - חַיָּב לְעַשֵּׂר[155]; שֶׁחֶזְקָתָן מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן. וְכֵן אִם מָצָא פִּלְחֵי דְּבֶלָה[156]; שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהֵם מִדָּבָר הַגָּמוּר[157].

149) מעשרות פ"ג מ"ד. 150) גרגירים תלושים מאיזה אילן שהוא, ולא נגמרה מלאכתם למעשר. 151) שיש להניח שמן השדה הן. 152) שנתייאשו הבעלים. והפקר קודם גמר מלאכה פטור מן המעשר, ראה בהלכה הקודמת. 153) תאנים מיובשות. ולא ניכר בה אם כבר נגמרה מלאכתן

1 **כב. מָצָא[158] כְּרִיכוֹת[159]: בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[160] - חַיָּב**
2 **לְעַשֵּׂר[161], בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - פְּטוּרוֹת[162]. וְהָאֲלֻמּוֹת[163]**
3 **- בְּכָל מָקוֹם חַיָּבוֹת בְּמַעֲשֵׂר[164]. מָצָא[165] תְּבוּאָה**
4 **מְרוּחָה[166] - עוֹשֶׂה אוֹתָהּ[167] תְּרוּמוֹת[168] וּמַעֲשְׂרוֹת עַל**
5 **פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[169] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[170]. מָצָא[171] כַּלְכָּלָה**
6 **מְחֻפָּה[172] - חַיֶּבֶת בְּמַעֲשְׂרוֹת[173]. מָצָא[174] כַּלְכָּלָה[175]:**
7 **בְּמָקוֹם שֶׁהָרֹב מַכְנִיסִין לַשּׁוּק - אָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה**
8 **עֲרַאי[176], וּמְתַקְּנָהּ דְּמַאי[177]; וּבְמָקוֹם שֶׁהָרֹב מַכְנִיסִין**
9 **לַבָּתִּים - אוֹכֵל מִמֶּנָּה עֲרַאי[178], וּמְתַקְּנָהּ וַדַּאי[179];**
10 **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - דְּמַאי[180]; וְאִם הִכְנִיסָהּ לַבַּיִת -**
11 **מְתַקְּנָהּ וַדַּאי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ**
12 **גְּמַר מְלָאכָה; אֲבָל בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּמַר מְלָאכָה, אַף**
13 **עַל פִּי שֶׁהוּא מְעֻשָּׂר וַדַּאי - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ**
14 **תְּרוּמָה, שֶׁחֻזְקָתָן שֶׁהִפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה בְּשָׁעָה**
15 **שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן[181].**

158) תוספתא מעשרות פ"ב. 159) אלומות קטנות. 160) שאסורות משום גזל (תוספתא שם). 161) שאין הבעלים מתייאשים, שמקומם סימן, שאינם מתגלגלים ממקומן, לפי שאין רבים מצויין שם. ראה בפט"ו מהל' גזילה ואבידה ה"י. 162) שמתגלגלים ברגלי אדם ובהמה, ואינם נמצאים במקום שהניחם שם, ואין מקומן סימן, ונתייאשו הבעלים. והפקר לפני מירוח - פטור ממעשרות. 163) גדולות וכבדות. 164) שמקומן סימן אפילו ברשות הרבים, שמחמת כבדן אינן מתגלגלות ממקומן, ולא נתייאשו הבעלים. 165) תוספתא, שם. 166) בין שהיא מכונסת שלא נתייאשו הבעלים, ובין שהיא מפוזרת, שנתייאשו הבעלים ממנה. שאין הפקר פוטר ממעשר אחר גמר מלאכה (שם. וכן הוא ב"ירושלמי" פ"ג ממס' מעשרות סוף ה"א). 167) בדפוסים חדשים, בטעות: "עושה עושה". 168) ב"ירושלמי" שם אמרו: "פטורין מתרומה גדולה, שאי־אפשר לגורן שתעקר אלא־אם־כן נתרמה תרומה גדולה", וראה בסוף הלכה זו. ואם כן אין כוונת רבינו ב"תרומות" לתרומה גדולה ותרומת מעשר, אלא לתרומת מעשר בלבד, והכוונה שאפשר להוציא ממנה כמה פעמים תרומת מעשר. ובתוספתא שם, הנוסחא: "תרומה ומעשרות". 169) שכיון שכבר היתה מרוחה, לא נפטרה מתרומה ומעשרות על־ידי ההפקר, כמבואר למעלה. ובתוספתא שם מפורש שאפילו אם היתה כרי, שאסורה משום גזל, גם כן עושה אותה תרומה ומעשרות. ויש להבין: האיך יכול להפריש תרומות ומעשרות משל אחרים? וצריך לומר, שהמדובר כשרואה שהיא עומדת להתקלקל ('תוספתא כפשוטה'). 170) כלומר, אינו חושש שמא עישרו הבעלים לאחר מירוח, שאין מעשרין אלא בבית ('ירושלמי' שם). 171) תוספתא, שם. 172) ראה למעלה ה"י, שכלכלה משיחפה הפירות, הרי זה גמר מלאכתה. 173) שכיון שהיתה מחופה ונגמר מלאכתה, אין ההפקר פוטרה מעשרות, אלא שבתוספתא שם אמרו שאסורה משום גזל, שאינה הפקר. 174) 'ירושלמי' שם. 175) שנגמרה מלאכתה, ראה למעלה שם. 176) כנ"ל בהלכות א־ב. 177) מפני שהוא ספק, שמא עישרה בעל הבית. ומתרומה גדולה פטור, כדין דמאי, ראה להלן פ"ט ה"א. 178) כנ"ל בהלכה ב. 179) שוודאי לא עישר ולא תרם, כיון שלא נקבע עוד. 180) [כלומר: מספק. אבל אין לזה דין דמאי, אלא מפריש גם תרומה גדולה מספק. וכעין זה במכשירין פ"ב מ"י, ראה בר"ש ורא"ש שם. וב'תוספות יום־טוב' מעשרות פ"ג מ"ד ד"ה ובזיתים]. 181) 'ירושלמי' שם, וראה למעלה.

16 **כג. חַדְרֵי[182] הַנִּמְלִים שֶׁלָּנוּ[183] בְּצַד הָעֲרֵמָה הַחַיֶּבֶת[184]**
17 **- הֲרֵי הַנִּמְצָא בָּהֶן חַיָּב בְּמַעֲשְׂרוֹת[185]; שֶׁיָּדוּעַ**
18 **שֶׁמִּדָּבָר גָּמוּר הָיוּ גוֹרְרִין כָּל הַלַּיְלָה.**

182) שם פ"ה מ"ז. ושם הגירסא: "חורי", והיינו הך. 183) לינת לילה. 184) במעשרות. כגון שנגמרה מלאכת החיטין, כנ"ל בהי"ג. ואם לנו בצד הערימה הפטורה, הנמצא בהן פטור ממעשר. 185) ואם הערימה חייבת גם בתרומה, חייב גם לתרום על מה שמצא.

19 **כד. הַמּוֹצֵא[186] זֵיתִים תַּחַת הַזַּיִת וְחָרוּבִין תַּחַת**
20 **הֶחָרוּב[187] - חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר; שֶׁחֻזְקָתָן שֶׁמֵּאִילָן זֶה**
21 **נָפְלוּ[188]. מָצָא תְּאֵנִים תַּחַת הַתְּאֵנָה - הֲרֵי הֵם**
22 **סָפֵק[189]; שֶׁהֲרֵי מִשְׁתַּנּוֹת וּמִתְלַכְלְכוֹת בֶּעָפָר[190], שֶׁמָּא**
23 **מִתְּאֵנָה זוֹ נָפְלוּ[191] אוֹ מִתְּאֵנִים שֶׁנִּתְעַשְּׂרוּ[192].**

186) שם פ"ג מ"ד. 187) כן הוא ב'ירושלמי' שם: "והוא שמצא זיתים תחת זיתים וחרובים תחת חרובים, אבל אם מצא זיתים תחת חרובין וחרובין תחת זיתים - לא בדא". 188) כן הוא בבבא־מציעא כא, ב: "שאני זית, הואיל וחזותו מוכיח עליו". וחייבים במעשר מוודאי, ראה להלן. 189) כלומר, חייב לעשר מספק. והנה במשנה שם: "תאנה שהיא נוטה על דרך ומצא תחתיה תאנים, מותרות משום גזל, ופטורות מן המעשרות". וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' גזילה ואבידה הט"ו. ומשמע שפטורות לגמרי אפילו מספק (וראה ב'פירוש המשניות' מעשרות, שם). אבל ב'ירושלמי' שם אמרו: "לא אמרו אלא [הנוטה] לדרך, הא בינו לבין חבירו לא", כלומר, אז אינו מתייאש. ודברי רבינו כאן הם דברי ה'ירושלמי', שלא כתב אלא מצא תאנים תחת התאנה, ולא כתב "הנוטה לדרך" (כמו שכתב בהל' גזילה שם) ולכן כתב שהיא ספק. 190) כן אמרו שם: "תאינה עם נפילתה נמאסת", ואין חזותה מוכיחה עליה. ואף־על־פי שלא הוצרכו לסברא זו אלא אליבא דרבא שאין הלכה כמותו -

עובדא היא ואין חולק עליה. 191) וחייבים במעשר, שלא נתייאשו הבעלים, כנ"ל. 192) ולכן מעשר מספק.

כה. הַמַּקְדִּישׁ[193] פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[194] וּפְדָאָן קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - חַיָּב לְעַשֵּׁר[195]. וְאִם נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן בְּיַד הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָן - פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת; שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָן הָיוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת[196]. הַמַּקְדִּישׁ קָמָה לִמְנָחוֹת - פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת[197].

193) פאה פ"ד מ"ח, וחלה פ"ג מ"ד. 194) שבאו לעונת מעשרות, שאם לא כן אלא היו ביד הגזבר משבאו לעונת מעשרות, נפטרו ממעשר, כנ"ל סוף פ"ב. 195) שבשעת חובתן היו חייבין במעשרות. 196) שהקדש פטור ממעשר, מ"דגנך" ולא דיגון הקדש, 'ירושלמי' פ"א ממס' מעשרות ה"א. 197) תוספתא מנחות פ"י. [והיינו כמו שאמרו במנחות סו, א - שמותר העומר נפדה ונאכל לכל אדם ופטור מן המעשר (ולא כרבי עקיבא שם שמחייב משום "שלא נתנו מעות [של הקדש] אלא לצורך להן" (שם:). כלומר: לצורך להן ולא למותר. ולפיכך לא נפטרו במירוח הקדש). וכמו כן במקדיש קמה למנחות, ונותר ממנה ופדאוה, פטור הנותר ממעשרות, וראה ב'תוספות ראשונים' שם].

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י'-ט"ז כסלו ה'תש"פ

יום ראשון י' כסלו ה'תש"פ

הִלְכוֹת מְכִירָה

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי חילוף המכר מחמת איזה דבר או שנתקלקל אחר המקח כמוכרין) יין והחילוקין שיש בזה ונתבאר בו הדומה לזה והנמשך בו.

א. אַרְבַּע[2] מִדּוֹת[3] בַּמּוֹכְרִין[4]: מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת[5] - הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלֹא הַמּוֹכֵר[6]. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת[7] - הַמּוֹכֵר[8] יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וְלֹא הַלּוֹקֵחַ[9]. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת[10], יָפוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, אַף עַל פִּי[11] שֶׁאֵינָן יָפוֹת שֶׁאֵין לְמַעְלָה מֵהֶן, וְלֹא רָעוֹת שֶׁאֵין לְמַטָּה מֵהֶן, וַהֲרֵי יֵשׁ שָׁם הוֹנָיָה שְׁתוּת[12] - אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא קָנָה וּמַחֲזִיר אוֹנָאָה.

2) משנה בבא־בתרא פג: 3) דינים נפרדים. 4) במקח וממכר. 5) ואף־על־פי שבדמים לא היתה כאן אונאה (חושן־משפט סימן רלג סעיף א) - הפרש זה בטיב המקח נקרא אף הוא אונאה. 6) אף שנתייקר המקח, ומתוך כך רוצה המוכר לחזור. שאף־על־פי ש"המוכר חטים שחמתית ונמצאת לבנה - כל אחד מהם יכול לחזור בו" (להלן הלכה ב) - כאן ביפות ורעות אין זה שינוי גמור אלא שינוי קצת, ולפיכך נתנו לזה דין של "אונאה בשתות", שרק המתאנה יכול לחזור בו, כמו שכתב רבינו למעלה פי"ב הלכה ד (רשב"ם ומגיד־משנה). 7) שהלוקח הטעה את המוכר שפירות אלו הם רעות, ונתברר שהם יפות. 8) שהוא המתאנה. 9) שהוא המאנה. 10) במשנה, שם. 11) זה פירושו של רבינו לבבא זו שבמשנה: "רעות ונמצאו רעות, יפות ונמצאו יפות", שהיא לכאורה מיותרת, שאם אמנם לא היה שום שינוי, מה חידוש הוא שאינם יכולים לחזור בהם? ולפיכך פירשה רבינו שהיפות אינן היפות ביותר, וכן הרעות אינן הרעות ביותר. 12) אף־על־פי שעל־ידי שינוי זה ישנה אונאה עד שתות, אין המקח בטל, ואם יש יותר משתות - המתאנה יכול לחזור בו (למעלה פי"ב ה"ד).

ב. אֲבָל הַמּוֹכֵר חִטִּים[13] שְׁחַמְתִּית[14] וְנִמְצְאַת לְבָנָה[15], לְבָנָה וְנִמְצְאַת שְׁחַמְתִּית; עֵצִים שֶׁל זַיִת וְנִמְצְאוּ שֶׁל שִׁקְמָה[16], שֶׁל שִׁקְמָה וְנִמְצְאוּ שֶׁל זַיִת; יַיִן וְנִמְצָא חֹמֶץ, חֹמֶץ[17] וְנִמְצָא יַיִן - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[18]; שֶׁאֵין זֶה הַמִּין[19] שֶׁאָמַר שֶׁיִּמְכֹּר לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[20].

13) משנה, שם. 14) אדומה, מלשון חמה, המאדימה את הכל (בבא־בתרא פד.). 15) שזה מין אחר לגמרי, והרי זה מקח טעות ממש. 16) היא עץ תאנה מדברית, ונקראת בערבית גמיז (רבינו בפירוש המשניות בבא־בתרא פרק ב משנה יא). 17) אף־על־פי שלענין הפרשת תרומה, פסק רבינו כדעת חכמים, בניגוד לשיטת רבי, שיין וחומץ הם מין אחד, ומותר לתרום מיין על חומץ (פ"ה מהלכות תרומות הלכה כא) - לענין מקח וממכר הם שני מינים שיש רוצה ביין ואינו מעוניין בחומץ, וכן להיפך (גמרא שם פד:). 18) שזה מקח טעות גמור. 19) וכל אחד יכול לטעון: לא למין זה התכוונתי למכור או לקנות. 20) כגון זהב ונמצא כסף (הגהות מיימוניות).

ג. הַמּוֹכֵר[21] יַיִן לַחֲבֵרוֹ, וּנְתָנוֹ הַלּוֹקֵחַ בְּקַנְקַנָּיו[22], וְהֶחְמִיץ מִיָּד[23] - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[24]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ[25]: לְתַבְשִׁיל אֲנִי צָרִיךְ לוֹ[26]. וְאִם יָדַע[27] שֶׁיֵּינוֹ מַחְמִיץ - הֲרֵי זֶה מֶקַח טָעוּת[28]. מָכַר לוֹ יַיִן, וַהֲרֵי הוּא[29] בְּקַנְקַנָּיו שֶׁל מוֹכֵר, וְהֶחְמִיץ: אִם אָמַר לוֹ[30] 'לְמִקְפָּה[31] אֲנִי צָרִיךְ', וְהֶחְמִיץ - מַחֲזִיר, וְאוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי יֵינְךָ וְקַנְקַנֶּיךָ[32]! שֶׁאֲנִי לֹא קָנִיתִי לִשְׁתּוֹתוֹ, אֶלָּא לְבַשֵּׁל מְעַט מְעָט. וְאִם לֹא אָמַר 'לְמִקְפָּה הוּא' - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: לָמָּה לֹא שָׁתִיתָ אוֹתוֹ, וְלֹא הָיָה לְךָ לַשְׁהוֹתוֹ עַד שֶׁיַּחְמִיץ[33].

21) משנה בבא־בתרא צז: 22) שאז יכול המוכר לטעון, שהקנקנים של הלוקח הם שגרמו לקלקול (שם צח. כדעת רבי יוסי ברבי חנינא). 23) אחרי המכירה, ולכאורה היה אפשר לומר שהיה מקולקל כבר בשעת המכירה. 24) אין המוכר חייב להחזיר את דמי הקנין, כאילו היה זה מקח טעות. 25) יוצא מתוך השקלא־וטריא (שם) 26) לא לשתותו בבת אחת. אלא לשומו לאט לאט לתוך התבשיל, שאז רגילים להשהות את היין לזמן ארוך יותר, בכל זאת אין המוכר אחראי יותר, אחרי שהיין הוערה לכליו של הלוקח. 27) במשנה (שם צז:) הנוסח: "ידוע", וכן העתיק בשו"ע (חו"מ סימן רל סעיף ה), כלומר, שידוע ברבים שיינו של מוכר זה דרכו להחמיץ, ו"שכן היה בשנים שעברו" (סמ"ע שם ס"ק יא). 28) ודוקא שהלוקח התנה מראש שהוא לוקח את היין להשתמש בו לתבשיל, כלומר, להשהותו לזמן ארוך, אבל אם לא התנה שום דבר ולוקחו סתם - יכול המוכר להשתמט מאחריות ולטעון, שהלוקח לא היה צריך להשהות את היין, כמו שאמרו בגמרא שם צח. (מגיד־משנה). 29) בשו"ע (סי' רל סעיף ו) הנוסח: "ונשאר בקנקניו", ואולי כוונתו לציין דוקא שנשאר היין באותם הכלים שבהם נמכר יין זה, ולא שהלוקח עירה אותו לכלים אחרים, אף כי אלו האחרונים הם של המוכר (ר"י, הביאו המגיד־משנה). 30) מתוך השקלא־וטריא שם. 31) לתבשיל ששמים בו יין מעט מעט. והוא־הדין אם אמר לו מפורש: "לשתות מעט מעט" (מ"מ בשם הרשב"א). 32) שיין שנתלקל היה מראשיתו מקולקל (מ"מ בשם הרשב"א). 33) כרבי יוסי בר חנינא (שם). וכן סובר שמואל שם צו: שיין מתקלקל במזלו של בעליו (כלומר הלוקח). ואף שמואל מדבר באופן שלא אמר לו "למקפה" (רי"ף).

1 **ד. הַמּוֹכֵר[34] חָבִית שֶׁל שֵׁכָר לַחֲבֵרוֹ, וְהֶחָבִית שֶׁל**
2 **מוֹכֵר[35], וְהֶחְמִיצָה: בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[36]**
3 **- הֲרֵי זֶה בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר, וּמַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים; מִכָּאן**
4 **וְאֵילָךְ - בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ[37].**

34) בבא־בתרא צו. וכדעת רב. ורב יוסף פסק הלכה למעשה כמותו. 35) אבל אם הוערה לכליו של הלוקח, אין המוכר אחראי יותר (מגיד־משנה). 36) שזהו סימן שהיה מקולקל לפני המכירה. 37) [כשלא אמר לו "למקפה" - כן נראה ברי"ף שם].

5 **ה. הַמּוֹכֵר[38] חָבִית שֶׁל יַיִן לַחֲבֵרוֹ כְּדֵי לְמָכְרָהּ מְעַט**
6 **מְעַט[39], וְהֶחְמִיצָה בְּמַחֲצִיתָהּ[40] אוֹ בִּשְׁלִישָׁהּ - חוֹזֶרֶת**
7 **לַמּוֹכֵר. וְאִם שִׁנָּהּ[41] הַלּוֹקֵחַ הַנֶּקֶב שֶׁלָּהּ[42], אוֹ**
8 **שֶׁהִגִּיעַ[43] יוֹם הַשּׁוּק וְשָׁהָה וְלֹא מָכַר - הֲרֵי הִיא**
9 **בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ. וְכֵן[44] הַמְקַבֵּל[45] חָבִית שֶׁל יַיִן מֵחֲבֵרוֹ**
10 **כְּדֵי לְהוֹלִיכָהּ[46] לְמָקוֹם פְּלוֹנִי לְמָכְרָהּ שָׁם, וְקֹדֶם**
11 **שֶׁהִגִּיעַ שָׁם הוּזַל[47] הַיַּיִן אוֹ הֶחְמִיצָה[48] - הֲרֵי זֶה**
12 **בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר; מִפְּנֵי שֶׁהֶחָבִית וְהַיַּיִן שֶׁלּוֹ[49]. וְכֵן כֹּל**
13 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[50].**

38) מימרא של רבא (בבא־בתרא צח.). 39) והרי זה דומה לתנאי של "למקפה" (למעלה הלכה ג). וכשהיין בחביתו של מוכר, וכנ"ל. 40) אחרי שנשאר מן היין רק מחצית. 41) שם. 42) שעשה נקב אחר להוציא את היין, שאז אפשר לתלות את הקלקול בשינוי זה, שעשה הלוקח. ויש לעיין מדוע הוזכר תנאי זה רק כאן, ולא בהלכה ג. 43) גם כאן הזנחה זו של הלוקח היא שגרמה לקלקול. 44) כשם שהמוכר חבית של יין לחבירו כדי למכרה מעט מעט - היא עומדת ברשות המוכר, אם החמיצה, כמו כן אם קיבלה להוליכה למקום פלוני (בבא־בתרא שם). 45) "מקבל" נקרא זה שעושה עסק למחצה שכר ולמחצה הפסד, היינו, שהלוקח - הקמעוני, אינו משלם מיד למוכר - הסיטונאי, אלא אחרי שהוא מוכר בקמעונות, הוא מחלק עם הסיטונאי את הרווח מחצה על מחצה. 46) שהתנה המוכר, שהלוקח יכול למכור את היין רק כשיגיע למקום מסויים, אבל לא לפני זה, אפילו אם בינתיים יעלה מחיר היין. 47) בכל המקומות, אף במקום שעליו הותנה ביניהם כמקום למכירה. 48) הכריע כנוסחא האחרונה בגמרא. 49) אף־על־פי שכל "מקבל" נושא באחריות למחצה, - כאן נושא המוכר באחריות כל ההוזלה, אחרי שמנע מהמקבל למכור, קודם שהגיע למקום מסויים, אף אם יעלה המחיר, וכשם שהיין ברשותו של המוכר לענין היוקר, היינו, שהוא יכול למנוע מהלוקח למכור את היין קודם שיגיע למקום המסויים, אף אם יתייקר היין - מכיון שבמקום ההוא היין נמכר עוד יותר ביוקר (הדגשת הסמ"ע, סי' רל, ס"ק טז) - כך הוא ברשותו אם הוזל היין, קודם שהגיע הלוקח למקום (רשב"ם ד"ה דינא הוא דמקבל). 50) לדעת רבינו חננאל: אף בלוקח הקונה לגמרי - הדין כן, ולאו דוקא ל"מקבל" - הדין כך, שאם התנה שבדעתו למוכרו במקום מסויים, והוזל לפני שהגיע, שהוא יכול לחזור בו מהמקח.

14 **ו. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[51]: יַיִן מְבֻשָּׁם[52] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - חַיָּב**
15 **לְהַעֲמִיד לוֹ עַד עֲצֶרֶת[53]. אָמַר לוֹ: יַיִן יָשָׁן אֲנִי מוֹכֵר**
16 **לְךָ - נוֹתֵן לוֹ מִשֶּׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. מְיֻשָּׁן - מִשֶּׁל שָׁלֹשׁ**
17 **שָׁנִים[54]. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲמֹד[55] וְלֹא יַחְמִיץ עַד הֶחָג[56].**
18 **וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִנְהָג[57] יָדוּעַ - הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.**

51) משנה בבא־בתרא צז: צח. 52) יין טוב, המתקיים זמן ארוך. 53) כלומר: צריך שיהא עומד בבישומו עד חג השבועות, שמאז מתחיל השרב בארץ, ואף יין טוב ומבושם עלול להתקלקל אז. 54) היינו, ביחד עם השנה שעומדים בה (רשב"ם שם). 55) היין המיושן (ר"י מיגאש). 56) חג הסוכות, שהוא זמן הבציר (ברייתא שם צח:). ואז נגמרות שלוש שנים שלימות (רשב"ם שם). 57) הכלל הזה ידוע ונזכר כמה פעמים במשנה.

19 **ז. הָאוֹמֵר[58] לַחֲבֵרוֹ: מַרְתֵּף[59] זֶה[60] שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר**
20 **לְךָ לְמִקְפָּה[61], אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן סְתָם[62] -**
21 **הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ מְקַבֵּל עָלָיו עֲשָׂרָה קַנְקַנִּים[63] בְּכָל מֵאָה[64]**
22 **שֶׁלֹּא יִהְיֶה יֵינָם טוֹב אֶלָּא כְּבָר הִתְחִיל לְהִשְׁתַּנּוֹת[65];**
23 **יָתֵר עַל זֶה[66] - לֹא יְקַבֵּל[67].**

58) משנה בבא־בתרא צג: לפי מסקנת הגמרא שם צה: 59) מקום שמחזיקים בו יין. 60) הביטוי "זה" ממעט את

התביעה של הלוקח, ש"זה" משמעו כמו שהוא, בין רע ובין טוב. 61) לתבשיל, שצריך יין טוב שיהא ראוי להתקיים זמן ממושך, והביטוי "למקפה" מעלה את תביעת הלוקח ליין טוב, ויש על כן בנוסח התנאי, ביטוי אחד: "זה" לרעתו של הלוקח, וביטוי אחד ל"מקפה" לטובתו, ומכאן הדין הממוצע שלהן. 62) בלי התוספת "זה", שזה לטובת הלוקח, אך חסר גם הביטוי "למקפה" שהוא מפורש לטובתו, ושוב דבר אחד לטובת הלוקח, ואחד לרעתו. 63) כדים. 64) ודבר זה היה ידוע לחז"ל, שעל מאה קנקנים רגיל להיות עשרה, שכבר התחילו להשתנות (סמ"ע ס"ק ד'). 65) להחמיץ קצת, וכן כתב רבינו בפירושו למשנה, למה שאמרו שם: "מקבל עליו עשר קוססות למאה" - "קוססות - מחמיצות". ולדעת רשב"ם (ב"ב צה. ד"ה נותן) זהו יין שנמכר בחנות, הנזכר להלן בהלכה ח (ועיין דברינו שם). 66) אם יש יותר מעשר. 67) את אלו היתירים על העשר. [להלן פי"ח הלכה יא, כתב רבינו: "נמצא מהן (מהפסולות שבפירות) יתר על השיעורים - ינפה את הכל ויתן לו פירות מנופים וברורים שאין בהם כלום". ומאחר שדין "עשר קוססות" שנוי במשנה (ב"ב צג:) ביחד עם הדין של "רובע טינופות" ו"עשר מתולעות", נראה שגם בהלכה שלנו - הדין כן, ועיין הגהות מיימוניות כאן ושם].

1 **ח. אָמַר לוֹ: מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ לְמִקְפָּה[68],**
2 **אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: חָבִית שֶׁל יַיִן[69] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - נוֹתֵן**
3 **לוֹ יַיִן שֶׁכֻּלּוֹ יָפֶה וְרָאוּי לְתַבְשִׁיל. אָמַר לוֹ: מַרְתֵּף**
4 **זֶה[70] שֶׁל יַיִן - נוֹתֵן לוֹ יַיִן הַנִּמְכָּר בַּחֲנוּת[71], שֶׁהֲרֵי**
5 **הוּא[72] בֵּינוֹנִי[73], לֹא רַע וְלֹא יָפֶה[74]. אָמַר לוֹ: מַרְתֵּף**
6 **זֶה[75] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְלֹא הִזְכִּיר יַיִן[76] - אֲפִלּוּ כֻּלּוֹ**
7 **חֹמֶץ, הִגִּיעוֹ[77]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[78].**

68) כאן הכל לטובת הלוקח: העדר הביטוי הממעט: "זה", ולעומתו הביטוי המרבה "למקפה". 69) אפילו לא אמר: "למקפה", אחרי שהחבית היא כלי אחד, אין לחלקה ולומר שבכלי אחד תשעה חלקים ממנו יהיו טובים, וחלק אחד ממנו רע (שם צה.). 70) וכאן הכל לרעת הלוקח: הביטוי הממעט: "זה", ולעומתו העדר הביטוי המרבה "למקפה", ובכל זאת עדיין עדיף מהדין הבא אחריו, אחרי שבכל זאת הוזכר המונח "יין". 71) לשון הברייתא (שם צה.). 72) כלומר, "שהוא". וראה למעלה פרק י הלכה ה, ופרק יב הלכה יג. 73) זה פירושו של רבינו למשפט הקודם, המובא בברייתא. 74) ה'טור' (סימן רל) מפרש שהוא: "יין שמתחיל קצת להחמיץ", ובהגהות מיימוניות כתוב שהוא יין שריחו חומץ וטעמו יין, ולדעת הרשב"ם (שם ד"ה נותן לו) - "קוססות" ו"יין הנמכר בחנות" - היינו הך. ודעת רבינו בזה לא ברורה. ועיין בפירושו למשנה שם. 75) שכאן הכל לדעת הלוקח: שחוץ מהביטוי הממעט "זה" והעדר הביטוי "מקפה" - לא הזכיר אפילו "יין", ומכאן התוצאה דלהלן. 76) ואי־הזכרה זו אומרת, שהוא מקבל את המרתף כמו שהוא, אפילו יהיה הנמצא בו - חומץ. 77) ביטוי הנמצא בברייתא, ופירושו: המקח נשאר אצל הלוקח, על אף גריעותו, בלי יכולת לתבוע בחזרה את תמורתו. 78) ואם הזכיר "למקפה", היינו שאמר "מרתף זה למקפה" בלי "יין", יש אומרים שדינו כאילו אמר "מרתף זה של יין למקפה" (הגהות מיימוניות בשם רשב"ם). ואם אמר: "מרתף אני מוכר לך למקפה" (בלא "זה"), דינו כאילו אמר: "מרתף של יין למקפה", שיש בו הכל לטובת הלוקח, והוא מקבל יין שכולו טוב (מגיד־משנה בשם רשב"ם ורמב"ן), ובדברי רבינו אין הכרע בזה (מגיד־משנה).

8 **ט. הָאוֹמֵר[79] לַחֲבֵרוֹ: עֲרֵבָה שֶׁל עֵץ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ,**
9 **אוֹ: קוֹרַת[80] בֵּית הַבַּד[81] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ**
10 **עֵץ שֶׁרָאוּי לַחְפֹּר בּוֹ עֲרֵבָה, אוֹ קוֹרָה שֶׁרָאוּי לְקָרוֹת**
11 **בֵּית הַבַּד, אֶלָּא עֲרֵבָה בְּצוּרָתָהּ[82] אוֹ קוֹרוֹת בֵּית הַבַּד**
12 **בְּצוּרָתָם, שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹמֵר 'זוֹ עֲרֵבָה' אוֹ 'זוֹ קוֹרַת**
13 **בֵּית הַבַּד'. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

79) מקור דברי רבינו הוא בדברי רב האי, שכתב בספרו "המקח והממכר" (שער כד אות טו־טז): "במכירת המטלטלין מאיזה מין שימכור מן המטלטלין, אין עליו להביא כי־אם בפחות שבכלים. ובלבד שיקרא אותו השם מאותו המין שהתנה לו, אבל אין עליו אותו השם שהתנה עליו - אין ללוקח ליטול אותו, וכגון שאמר לו קורת בית הבד אני מוכר לך, אם הביא קורה מתוקנת, בזמן שהיא ראויה לקורת בית הבד, וקורין אותה בשם שהיא קורת בית הבד יש על הלוקח ליטלה, אבל אם אין עליה שם קורת בית הבד - אין לו ללוקח ליטלה". והוא מסתמך שם על הגמרא בנדרים כה. שאמרו שם: "המוכר קורת בית הבד לחבירו, אם גבו טרוף ("שמשווין ומרובעין פניה" - ערוך ע' טרף ה, בשם רב שרירא) אין, ואם לא - לא", היינו שמוכר קורת בית הבד לחבירו אם יש בו תכונה זו של "טרוף", המאפיין את בית הבד, נקרא הוא בית הבד, והמכר קיים. ואם אין בו - אין זה נקרא בית הבד, ואין קיום למכר זה (אבו־האזל. והאור־שמח ציין מעצמו את המקור בגמרא, מבלי שיביא דברי רב האי. ועיין מגיד־משנה וחידושי הגר"א על הרמב"ם). 80) מכשיר בצורה של "קורה", המשמש לעצירת הזיתים. 81) מקום שעוצרים בו זיתים. 82) שיש לה צורה של עריבה.

יום שני י"א כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי הרמאות ותערובת דבר בדבר, רע בטוב או טוב ברע וכל מה שנמשך אחר זה.

14 **א. אָסוּר לְרַמּוֹת[2] אֶת בְּנֵי אָדָם[3] בְּמֶקָּח וּמִמְכָּר אוֹ**
15 **לִגְנֹב[4] אֶת דַּעְתָּם[5]. וְאֶחָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים[6] וְאֶחָד**
16 **יִשְׂרָאֵל שָׁוִים בְּדָבָר זֶה. הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ בְּמִמְכָּרוֹ מוּם**
17 **- יוֹדִיעוֹ לַלּוֹקֵחַ. וַאֲפִלּוּ לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת בִּדְבָרִים[7]**
18 **- אָסוּר.**

2) אין הכוונה כאן לרמאות ביחס לשויו של המקח, שזוהי: אונאה, שכבר הזכיר אותה רבינו (למעלה פי"ב ה"א), אלא

הכוונה לרמאות שבהעלמת מום במקח - כמו שמסיים רבינו להלן - ואף שאין בזה משום הפרש דמים, ואין בה אונאת ממון (סמ"ע סימן רכח ס"ק ז). ומקור הלכה זו בחולין צד. שאסור לגנוב דעת הבריות. 3) באונאה כתב הרמב"ם (שם פי"ב ה"א): "אסור להונות את חבירו". לפי שאין איסור אונאה אלא בישראל ולא בגוי (פי"ג הלכה ז), אבל כאן שגם גוי בכלל, כמבואר להלן, כתב: "בני אדם" [וראה ב'תוספות' יבמות סא. סוף ד"ה ואין, ש"בני אדם" כולל גם גוים]. 4) חולין שם, מימרא של שמואל. 5) ראה בפרק ב מהלכות דעות ה"ו. 6) כן בדפוס רומי. והיא מימרא של שמואל שם. [ואע"פ שבאונאת ממון אין הגוי בכלל (פי"ג ה"ז), וכן אינו בכלל איסור אונאת דברים (וכן נראה ב'חינוך' מצוה שלה) משום שנאמר בהן "עמיתו" - גניבת דעת הרי היא כגניבת ממון שאסורה גם בגוי (פ"א מהלכות גניבה הלכה א) ורמאות על־ידי העלמה של מום הרי היא כרמאות במשקל, שגם לגוי אסור (פ"ז מהלכות גניבה הלכה ח) שכל שהוא מחסיר אותו הרי הוא בכלל גניבה וגזילה, כמו שכתב המגיד־משנה שם]. 7) "שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה" (שו"ע רכח, סעיף ו), היינו, שעושה פעולות ואומר דברים לחבירו לעשות רושם עליו כאילו הוא טורח בשבילו או מתכוון לכבד אותו במיוחד, ולאמיתו של דבר הוא לא מתכוון לזה כלל. ובהלכות דעות (שם) הביא רבינו: "ולא יסרהב (יפציר) בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת (מתנה, הגשת מנחה) והוא יודע שאינו מקבל וכו' ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור".

1 **ב. אֵין[8] מְפַרְכְּסִין[9] אֶת הָאָדָם[10] וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא**
2 **אֶת הַכֵּלִים הַיְשָׁנִים כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ[11] כַּחֲדָשִׁים; אֲבָל**
3 **מְפַרְכְּסִין הַחֲדָשִׁים[12], כְּגוֹן[13] שֶׁיְּשׁוּף[14] וִיגַהֵץ[15]**
4 **וִייַפֶּה[16] כָּל[17] צְרָכָיו[18].**

8) משנה (בבא־מציעא דף ס) וגמרא (שם). 9) יפוי ותיקון (פירוש המשנה). 10) שאם היה שיער זקנו לבן, צובעו כדי שייראה צעיר (מגיד־משנה לפי הגמרא שם). 11) והיינו גניבת דעת. 12) מסקנת השקלא־וטריא (שם). 13) מתוך שורה של עובדות המובאות בגמרא (שם). 14) לשפשף במי סובין (גמרא שם). 15) גמרא שם. יעביר עליו מכבש להשוות את הקמטים. 16) כגון לתלות חוטי משי בבגד (גמרא שם, ועיין רש"י ד"ה למירמי תומי לסרבלא). 17) שהרי הם בלעדי הייפוי חדשים וטובים ('טור') והגיהוץ רק מייפה אותם יותר, ומדת הייפוי שלהם אינה מוגזמת, ואינה עשויה לעורר אשליות. 18) ברייתא (שם).

5 **ג. אֵין[19] מְשַׁרְבְּטִין[20] אֶת הָאָדָם[21] בְּמַיִם[22] שֶׁל חִזְרִין[23]**
6 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּח[24] וְיֵרָאוּ פָּנָיו שְׁמֵנִים[25], וְלֹא**
7 **צוֹבְעִין[26] אֶת הַפָּנִים בְּשָׁרָק[27] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְלֹא נוֹפְחִים**
8 **אֶת הַקְּרָבַיִם[28], וְלֹא שׁוֹרִין אֶת הַבָּשָׂר בְּמַיִם[29]. וְכֵן**
9 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין. וְאֵין מוֹכְרִין[30] בְּשַׂר**
10 **נְבֵלָה לְנָכְרִי בִּכְלַל שְׁחוּטָה[31], אַף עַל פִּי שֶׁהַנְּבֵלָה**
11 **אֶצְלוֹ כִּשְׁחוּטָה.**

19) מלשון "שרביט" שהשיער נזקף כשרביט, ועיין רש"י (ד"ה משרבטין). 20) בגמרא שלפנינו הגירסא: "את הבהמה", אך ברי"ף יש גירסא אחרת: "לא משרבטין לא את האדם ולא את הבהמה". 21) שמשקין את האדם במים. 22) מים של סובין. 23) המים האלו נופחים את בני מעיו של השותה אותם, ונראה בעל גוף יותר וגם שערו נזקף. 24) וזו היא גניבת דעת. 25) בגמרא (שם): מעשה בעבד שצבע את פניו ואת זקנו כדי לרמות את לוקחיו שהוא צעיר. 26) "צבע המאדים את הפנים" (רש"י כתובות יז. ד"ה ולא שרק). 27) בני המעיים הנמכרים באיטליז, שיראו יותר שמנים ורחבים. 28) שהמים מלבינים את הבשר, ואף הכחוש נראה על־ידי־זה שמן (רש"י שם ד"ה ואין שורין את הבשר במים). 29) חולין צד. ושם עובדא בשמואל, שהקפיד על שמשו, שעשה כן. 30) שהגוי יחשוב, שהישראל מכבד אותו ואינו מוכר לו אלא דבר שראוי גם לו לאכילה, ומתוך כך מחזיק לו טובה (ועיין רש"י חולין שם ד"ה משום דגונב דעתו) ויש בזה משום גניבת דעת, שהגוי מחזיק לו טובה חינם. 31) משנה בבא־מציעא ס. וכחכמים ולא כאבא־שאול.

12 **ד. מֵתָּר[32] לָבֹר[33] אֶת הַגְּרִיסִין[34], אֲבָל לֹא[35] עַל פִּי[36]**
13 **הַמְּגוּרָה[37]; שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעַיִן, וִידַמֶּה שֶׁהוּא**
14 **הַכֹּל בָּרוּר[38]. וּמֵתָּר[39] לְחַנְּוָנִי לְחַלֵּק קְלָיוֹת[40] וֶאֱגוֹזִים**
15 **לַתִּינוֹקוֹת וְלַשְּׁפָחוֹת[41], כְּדֵי לְהַרְגִּילָן לָבוֹא אֶצְלוֹ;**
16 **וּפוֹחֵת מִשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[42], כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בְּמַקִּיפִין[43]**
17 **מִמֶּנּוּ; וְאֵין בְּנֵי הַשּׁוּק[44] יְכוֹלִין לְעַכֵּב עָלָיו, וְאֵין בָּזֶה**
18 **גְּנֵבַת הַדַּעַת[45].**

32) לברור, להוציא את הפסולת מתוך הגריסין, וכן לשון השו"ע (שם סע' יז): "מותר לברור הפסולת מתוך הגריסין", בפירוש המשניות מביא הרמב"ם פירוש מקורי למונח זה, והוא: בקליפת הפול יש סימן, על פיו אפשר להכיר אם הוא יתבשל מהר או רק אחרי מאמץ גדול, ו"לבור", היינו להסיר את הקליפה הזאת שאי־אפשר יהיה לעמוד על הסימן. 33) פולין, שטחנו או גרסו אותם ברחיים לשניים. ומותר לעשות כן אף־על־פי שעל־ידי־זה הם נראים יותר יפים "שזהו דבר הנראה לעין, ויכול הלוקח לראות ולהבין כמה שוים יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת" (סי' רכח סעיף יז). 34) משנה שם, שבזה גם חכמים מודים לאבא שאול - שאסור. 35) רק למעלה על פני השטח - על הפה - ולהשאיר את הפסולת בפנים. 36) אוצר התבואה. 37) שכשאדם רואה שעל פני השטח הכל ברור, נוטה הוא לחשוב, שמן הסתם הוברר הכל, והרי הדבר אינו כן, ויש כאן משום גניבת דעת. 38) גם זה במשנה (שם) וכחכמים, ולא כרבי יהודה. 39) שבולים, שמייבשים אותם בתנור בעודם לחים, והם נעשים מתוקים (רש"י כתובות טו: ד"ה קליות). 40) מילה זו אינה במשנה. 41) מוריד מן המחיר הקבוע בשוק. וכחכמים ולא כתנא־קמא במשנה שם. 42) לוקחין ממנו בהקפה. [שכן דרך החנונים למכור בהקפה, כמו ששנינו במסכת אבות (פ"ג משנה טז): "והחנוני מקיף"]. 43) כלומר, יתר החנונים המוכרים

בשוק. 44) [בגמרא (בבא־מציעא שם) אמרו בטעם היתר שני הדברים הנ"ל: בחלוקת אגוזים וכו' - "אני מחלק אגוזים, חלק אתה שיסקים". ובהורדת השער - שהרי הוא קוצץ ידיהם של מפקיעי שערים ואוצרי פירות. ורבינו השמיט כל זה, מפני שלא נאמרו טעמים אלו אלא לדעת רב הונא (בבא־בתרא כא:) שאמר: בן מבוי שהקים ריחיים, ובא שכנו בן אותו מבוי ורוצה להקים ריחיים על ידו - יכול הראשון לעכב על ידו. אבל לשיטת רב הונא בריה דרב יהושע שאינו מעכב על ידו, וכדעת תנא־קמא של רבן שמעון בן גמליאל (שם) ש"עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו ומרחץ בצד מרחצו של חבירו ואינו יכול למחות בידו מפני שיכול לומר לו אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי" (וכן פסק רבינו בפ"ו מהלכות שכנים הלכה ח) - לפי זה, אין צורך באותם הטעמים הנ"ל. ורבינו יצחק אלפסי, שאף הוא פסק בבבא־בתרא שם כרב הונא, ואעפי"כ הביא הטעמים הנ"ל - סובר הוא כדעת ר"י בן מיגש שם שזה מועיל לבן עיר אחרת, שלולא כן אסור אף לדעת רב הונא]. 45) משנה בבא־מציעא נט־ס.

1 **ה. אֵין[46] מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת[47], אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים**
2 **בַּחֲדָשִׁים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר יְשָׁנִים בַּחֲדָשִׁים[48]. אֲפִלּוּ**
3 **הַיְשָׁנִים בְּיֹקֶר וְהַחֲדָשִׁים בְּזוֹל[49]; מִפְּנֵי שֶׁהַלּוֹקֵחַ**
4 **רוֹצֶה לְיַשְּׁנָן. בְּיַיִן[50] הוּא שֶׁהִתִּירוּ לְעָרֵב קָשֶׁה בְּרַךְ[51],**
5 **בֵּין הַגִּתּוֹת בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁבִּיחוֹ[52]. וְאִם הָיָה טַעְמוֹ**
6 **נִכָּר[53] - מֻתָּר לְעָרֵב[54] בְּכָל מָקוֹם[55]; שֶׁכָּל דָּבָר הַנִּכָּר**
7 **טַעְמוֹ מַרְגִּישׁ הַלּוֹקֵחַ[56], וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְעָרֵב[57] אוֹתוֹ.**

46) אם מכר לו פירות שדה מסויים, לא יערב בהם פירות של שדה אחר (רש"י ד"ה אין מערבין). והרא"ש שם פירש: "אין מערבין - מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים, כדי למכרם בחזקת יפים". וכן הביא בשולחן־ערוך (סימן רכח סעיף י). 47) כן צריך להיות במשנה שם לפי דעת הרי"ף (דקדוקי סופרים). ולפי זה יוצא, שחדשים יותר טובים מישנים. אבל במשנה שלפנינו: "ואין צריך לומר חדשים בישנים". ולפי זה יוצא, שישנים יותר טובים, ועיין רש"י שם. 48) כן גירסת הרי"ף בגמרא שם. והנוסחא שלפנינו בגמרא, מתאימה לנוסחתנו במשנה שם. 49) משנה, שם. 50) חזק בחלש. 51) מימרא של רב נחמן, שם. גת הוא מקום שדורכים בו הענבים, ובזמן עשיית היין, כל זמן שהוא עוד תוסס, מותר לערב שני המינים יחד, שאחד קולט את הטעם השני ללא פגם הדדי, אבל אחרי תהליך התסיסה שלכל אחד יש כבר טעם משלו, עירוב יין ממין אחר פוגם אותו (רש"י שם ד"ה ובין הגיתות שנו). 52) לדעת רש"י (ד"ה מפני שמשביתו) רק קשה ברך מותר לערב בזמן הגיתות, אבל רך בקשה לעולם אסור. אך לדעת ה'טור' להיפך: רק קשה ברך אינו מותר אלא בזמן הגיתות, אבל רך בקשה מותר תמיד לערב לפי שהוא יותר טוב (סמ"ע שם ס"ק יט). 53) היינו שעירבו בו כל־כך הרבה יין, עד שמורגש טעם היין השני (לחם־משנה). 54) כרבי אחא, והדין שלמעלה מדובר כשמערבין מעט יין, שאז לא ניכר הטעם החדש, והלוקח יוצא מרומה. 55) אף שלא בין הגיתות. 56) ויכול היה לטעום אותו. ובשו"ע (סימן רכח סעיף יד): "במקום שנהגו, שכל מי שקונה דבר טועמו תחילה, מותר לערב בו לעולם". 57) [בדפוס רומי: "הלוקח מותר לערב". וכן הוא בכסף־משנה (ד"וו של"ד). ועל זה הקשה הכסף־משנה למה כתב "הלוקח", ובכ"י תימן הנוסחא כלפנינו].

8 **ו. אֵין מְעָרְבִין[58] מַיִם בְּיַיִן. וּמִי שֶׁנִּתְעָרֵב לוֹ מַיִם**
9 **בְּיֵינוֹ - לֹא יִמְכְּרֶנּוּ[59] בֶּחָנוּת[60] אֶלָּא אִם כֵּן מוֹדִיעוֹ[61],**
10 **וְלֹא לְתַגָּר[62] אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹדִיעוֹ[63], שֶׁמְּרַמֶּה בּוֹ**
11 **אֲחֵרִים[64]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[65] לְהָטִיל מַיִם בְּיַיִן - יָטִיל[66],**
12 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּין הַגִּתּוֹת.**

58) משנה בבא־מציעא ס. "מי שנתערב מים ביינו, לא ימכרנו בחנות כו'" - הרי שהמדובר רק בנתערב, ומכאן שאסור לערב בידים, ועיין מגיד־משנה. 59) הוא עצמו. 60) בכמויות קטנות כדרך הקמעונאים. 61) לקונה היין. 62) חנווני. 63) שהמוכר הודיע לתגר, שעירב מים ביין, כדי שזה האחרון יודיע זאת ללקוחותיו. 64) כן הוא במשנה, שם: "שאינו אלא לרמות בו" משום "שמורה לנפשו היתר כיון שלא נעשה [העירוב] בביתו ולא ראה עירוב המים" (סמ"ע רכח, ס"ק כא). ועצם קנייתו, יין מעורב במים, מוכיחה שדעתו לרמות בה אחרים. ובשו"ע (שם סעיף יב): "שמא ירמה בו אחרים". 65) משנה, שם. 66) כשיעור שדרכם להטיל (שו"ע שם סעיף יג).

13 **ז. הַתַּגָּר[67] נוֹטֵל מֵחָמֵשׁ גִּתּוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיטָס[68]**
14 **אֶחָד; מֵחָמֵשׁ גְּרָנוֹת[69] וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מְגוּרָה[70] אַחַת;**
15 **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְעָרֵב[71].**

67) משנה, שם כלשונה (מגיד־משנה). 68) "גיגית גדולה" (פירוש המשניות לרמב"ם). 69) מקומות שדשים וזורים בהם תבואה. 70) מקום שאוצרים בו תבואה, "שהכל יודעים בו שלא גדלו בשדותיו, ומבני אדם הרבה לוקח, ובחזקת כן לוקחין" (רש"י שם). אבל אחר אסור לערב פירות בפירות ויין ביין (למעלה הלכה ה־ו). 71) כלומר "שלא יכוון לקנות הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו קול שהוא קונה הכל ממקום הטוב, וקונה גם ממקום הרע ומערבו עמו" (שו"ע שם, סעיף טז).

16 **ח. אָסוּר לְעָרֵב שְׁמָרִים, בֵּין בְּיַיִן[72] בֵּין בְּשֶׁמֶן[73],**
17 **וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא[74]. וַאֲפִלּוּ שְׁמָרִים שֶׁל אֶמֶשׁ**
18 **בִּשְׁמָרִים שֶׁל יוֹם[75] - אָסוּר. אֲבָל אִם עָרָה הַיַּיִן[76]**
19 **מִכְּלִי אֶל כְּלִי - נוֹתֵן שְׁמָרָיו לְתוֹכוֹ[77].**

72) משנה בבא־מציעא ס. 73) [נלמד ממה שאמרו שם במשנה מ. שמקבל עליו לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג (ראה להלן הלכה ט), הרי שרק מקבל עליו, כלומר נותן לו השמרים לחוד, אבל לערב בתוכו אסור אלא אם עירה מכלי אל כלי ונותן שמריו מיד אל תוכו. ראה להלן]. 74) להלן הלכה יג כתב רבינו: "הרי אמרו אסור לערב כל שהוא". ובוודאי מקורו ממה שאמרו בירושלמי (כלאים פ"ב ה"א) אם לערב אפילו כל שהוא אסור לערב, "רבי יעקב בר אחא כו' הבורר צרורות מתוך כיריו (= כרי התבואה שלו) של

חברו חייב להעמיד לו חיטין יפות תחתיהן. אמר רבי יוסי, זאת־אומרת שהוא אסור לערב". 75) [כן הנוסח בכתב־יד ה' בבבא־מציעא ס. (לפי דקדוקי סופרים שם) וכן הוא בספר "המקח והממכר" לרב האי (שער נט), והיינו שלא יערב שני מיני שמרים אלו על־מנת לתתם בתוך היין, כי אע"פ ששמרים של היום אינם מזיקים כדלהלן, שמרים של אמש המעורבים בתוכם - מזיקים]. 76) [בלשון רבינו שהובא ב'טור' (חושן־משפט סימן רכח) חסרה מילה זו. ולפי"ז גם "שמן" בכלל]. 77) בבא־מציעא שם. ששמרים אלו אינם מזיקים.

1 **ט. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ שֶׁמֶן מְזֻקָּק[78] - אֵינוֹ מְקַבֵּל**
2 **שְׁמָרִים[79]. מָכַר לוֹ שֶׁמֶן סְתָם[80] - מְקַבֵּל לוֹג[81] וּמֶחֱצָה**
3 **שְׁמָרִים לְכָל מֵאָה לוֹג[82]. וּמְקַבֵּל[83] בִּשְׁאָר שְׁמָרִים**
4 **שֶׁמֶן עָכוּר[84] הָעוֹלֶה לְמַעְלָה עַל פְּנֵי הַשֶּׁמֶן, יָתֵר עַל**
5 **הַשְּׁמָרִים[85] הַיְּדוּעִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[86].**

78) בלי שמרים. 79) אין הלוקח מקבל הפסד השמרים, היינו, שאין המוכר יכול לפחות לו ללוקח מן המידה שקנה זה תמורת השמרים שלא קבלם. [מקור הדברים במשנה בבא־מציעא מ. וכדעת חכמים של רבי יהודה. וטעמם הוסבר שם בגמרא (מ:) שאסור לערב שמרים, כלומר כיון שמכר לו שמן מזוקק אסור לערב לו שמרים אף באופן שעירה מכלי אל כלי, שבמוכר שמן סתם מותר לערב באופן זה (למעלה הלכה ח) - כאן במוכר מזוקק - אסור]. 80) ונתן לו שמן מזוקק. 81) מידה של נוזלים. 82) משנה (שם). [והטעם בזה הוא משום שבשמן סתם מותר לערב שמרים כשעירה מכלי אל כלי (למעלה הלכה ח) - ולפיכך מכריח המוכר את הלוקח לקבל עליו לוג ומחצה, אע"פ שעכשיו אסור לו לערב השמרים - כיון שאתמול היה מותר לו, אומר לו: אם הייתי רוצה הייתי מערב אתמול, ועכשיו לא תקבלם ממני? ראה בבא־מציעא מ:]. 83) ברייתא שם מ: 84) היינו "פקטים" שבברייתא שם. [וה'טור' (סימן רכח) מביא דברי רבינו בלשון זו: "ומקבל עליו שמן עבור העולה למעלה". ונוסחתנו "ומקבל בשאר שמרים וכו'" - דחוקה. ועיין בסמ"ע שם סעיף־קטן כז. ויתכן כי צריך להגיה "בשאר שמנים", כלומר בשמן סתם, פרט לשמן מזוקק, שכשם שאינו מקבל שמרים, כן אינו מקבל שמן עכור, וכן הנוסחא ברמב"ם כ"י תימן]. 85) היינו, לוג ומחצה הנזכרים. 86) כי השיעור של "לוג ומחצה" שיערו חז"ל לפי מקומם הם, ובכל מקום יש לשער כפי החשבון הידוע באותו מקום. וראה להלן הלכה יב.

6 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[87] כְּשֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת**
7 **בְּתִשְׁרֵי[88], שֶׁהַשֶּׁמֶן עָכוּר[89], וְלָקַח הַשֶּׁמֶן בְּנִיסָן[90]**
8 **כְּמִדַּת תִּשְׁרֵי, שֶׁהִיא גְּדוֹלָה, מִפְּנֵי אוֹתוֹ הַשֶּׁמֶן**
9 **הַקּוֹפֶה לְמַעְלָה; אֲבָל אִם לָקַח בְּמִדַּת נִיסָן, שֶׁהִיא**
10 **קְטַנָּה, מִפְּנֵי שֶׁכָּבָר צָלַל הַשֶּׁמֶן[91] - אֵינוֹ מְקַבֵּל אֶלָּא**
11 **הַשְּׁמָרִים[92] בִּלְבָד.**

87) כן הוא בגמרא שם. 88) שאז זמן מסיקת הזיתים. 89) שבעונה זו, השמן הוא עדיין בלתי מזוקק. והמידה גדולה וגדושה מחמת השמן העכור הצף למעלה. 90) שאז, בעונת ניסן, השמן הוא כבר מזוקק, וממילא מידתו פחותה מזו של תשרי. 91) ושוב אינו עכור. 92) אבל לא את השמן העכור, שהרי הוא לקח פחות מהמידה שהזמין.

12 **יא. הַמּוֹכֵר[93] חִטִּים[94] לַחֲבֵרוֹ - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע[95]**
13 **קְטָנִית[96] לְכָל סְאָה[97]. שְׁעוֹרִים[98] - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע**
14 **נִשּׁוּבוֹת[99] לְכָל סְאָה. עֲדָשִׁים - מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע**
15 **עַפְרוּרִית[100] לְסְאָה. תְּאֵנִים[101] - מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר**
16 **מַתְלִיעוֹת[102] לְכָל מֵאָה[103]. מָכַר לוֹ[104] שְׁאָר פֵּרוֹת -**
17 **מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע[105] טִנּוּפוֹת[106] לְכָל סְאָה. נִמְצָא מֵהֶן[107]**
18 **יָתֵר עַל הַשְּׁעוּרִים הָאֵלּוּ כָּל שֶׁהוּא - יַנִּפֶּה אֶת הַכֹּל[108],**
19 **וְיִתֵּן לוֹ פֵּרוֹת מְנֻפִּין וּבְרוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כְּלוּם[109].**

93) ברייתא בבבא־בתרא צד. 94) במשנה שם צג: אמרו בצורה כללית: "המוכר פירות הרי זה מקבל עליו רובע טינופת לסאה", אך לא פירשו מה היא טינופת זו. אך בברייתא פירטו מה היא הטינופת הרגילה בכל מין ומין. 95) רובע של קב (רשב"ם במשנה ד"ה מקבל עליו רובע), שהוא אחד מעשרים וארבעה בסאה. 96) שדרך הקטנית לצמוח בין החיטים (מדברי הרשב"ם שם צד. ד"ה חיטין מקבל עליו), או להתערב עמהן בגרנות (סמ"ע סי' רכט ס"ק א). 97) סאה היא בת ששה קבים. 98) ברייתא (שם). 99) קשים שבאים בנשיבת הרוח בתוך השעורים, וזו היא הפסולת הרגילה אצלם. 100) עפר וצרורות, הרגילים להמצא בעדשים שעוקרים אותם בידים ולא קוצרים אותם (גמרא שם). ונראה מדברי רבינו שבחיטים ושעורים וכיוצא בהם שאין עוקרים אלא שקוצרים אותם ואין עפר וצרורות מצויים בהם - אינו מקבל עליו עפרורית. וכדיעה זו הביא הסמ"ע (סי' רכט ס"ק א, ועיי"ש בש"ך ס"ק א). אבל מסוגיית הגמרא בבבא־בתרא צד. לא נראה כן. ועיין להלן הלכה יג, והערה קיג. 101) משנה, שם צג: 102) תאנים שנמצאים בהם תולעים. 103) היינו עשרה אחוזים, והוא־הדין לפי אחוז זה: אחד לעשרה (רשב"ם שם). 104) משנה, שם. 105) בשו"ע שם: "רובע", והיינו רובע הקב. 106) מטונפות בעפר (פירוש המשניות להרמב"ם) וכן נראה להלן הלכה יג: "שהיו בפירות מחצה עפר וכו'". 107) מימרא של רב הונא, שם צד. 108) ראה למעלה פרק יז הלכה ז. 109) אף פחות מרובע. ובגמרא שם: "אמרי לה דינא, ואמרי לה קנסא", כלומר: יש אומרים שזהו על־פי הדין, שיותר מרובע אין אדם מוחל. ויש אומרים שאפילו ביותר מרובע הוא מוותר, וזה אינו אלא קנס על שעירב בידיים.

20 **יב. וְאֵין כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים אֲמוּרִים[110] אֶלָּא בְּמָקוֹם**
21 **שֶׁאֵין לָהֶם מִנְהָג; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מִנְהָג -**
22 **הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[111].**

110) כן כתבו רב האי גאון (ספר המקח והממכר שער נז) והרי"ף בפ"ו דבבא־בתרא. 111) עיקרון ידוע, והובא כמה פעמים במסכת בבא־מציעא.

23 **יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת[112] שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּהְיוּ כָּל פֵּרוֹת מְנֻקִּים**
24 **וּבְרוּרִים מִכָּל דָּבָר, וְשֶׁיִּהְיוּ הַיֵּינוֹת וְהַשְּׁמָנִים צְלוּלִין,**

וְלֹא יִמְכְּרוּ הַשְּׁמָרִים כְּלָל[113]. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ: אֲפִלּוּ הָיוּ בָּהֶן מֶחֱצָה שְׁמָרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ בַּפְּרוֹת מֶחֱצָה עָפָר אוֹ תֶּבֶן אוֹ מִין אַחֵר - יִמָּכֵר כְּמוֹת שֶׁהוּא. לְפִיכָךְ[114], הַבּוֹרֵר צְרוֹר[115] מִתּוֹךְ גָּרְנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי חִטִּים כְּשִׁעוּר צְרוֹר שֶׁבֵּרֵר[116]; שֶׁאִלּוּ הִנִּיחוֹ - הָיָה נִמְכָּר בְּמִדַּת חִטִּים. וְאִם תֹּאמַר: יַחֲזִירֶנּוּ[117]! חֲרֵי אָמְרוּ[118]: אָסוּר לְעָרֵב כָּל שֶׁהוּא.

112) מדברי רב האי, שם. 113) אף שמוכר שמן סתם, שמן הדין אם עירה מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכן (למעלה הלכה ח). 114) היינו, אחרי שיש מנהג שמותר לערב עפר בתוך התבואה. אבל במקום שאין מנהג, אין מציאות להלכה זו. לפי שדעת רבינו שבחיטים אין הלוקח מקבל שום עפרורית, ראה למעלה הלכה יא והערה צט. וה'טור' (סימן רכט) השמיט מילת־הקשר "לפיכך". וראה לחם־משנה. 115) אבן או עפר. 116) דעת רשב"ם (ב"ב צד. ד"ה נותן) שחיובו מטעם "דינא דגרמי" (ראה פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז). ויש אומרים, כי זהו מדין "גורם לממון" לפי שיטת רבי שמעון, הסובר שגורם לממון הוא כממון (תוספות שם ד"ה נותן בשם ריב"ם). ויתכן שכאן גם חכמים מודים בזה, לפי שזה דומה כאילו גזל החיטים עצמן (תוס' בשם ר"י). 117) יחזיר את הצרור לתוך החטים, ויוצא שלא הפסיד כלום. 118) ירושלמי פ"ב דכלאים הלכה א. וראה למעלה הלכה ח והערה עג.

יד. הַמּוֹכֵר[119] קַנְקַנִּים[120] בַּשָּׁרוֹן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג[121] - מְקַבֵּל לְכָל מֵאָה עֲשָׂרָה פִּיטָסוֹת[122]. וְהוּא[123] שֶׁיִּהְיוּ נָאוֹת וַעֲשׂוּיוֹת בְּגָפְרִית[124].

119) משנה בבא־בתרא צג: 120) כדים (רשב"ם שם). 121) שבמקום שיש בו מנהג, הכל לפי המנהג, כמו שכתב למעלה הלכה יב. 122) כדים רעים (רשב"ם שם). 123) ברייתא שם צז: 124) ולא שבורות ורעועות ממש, שאז לא יקבל הלוקח אף אחת מהן, אלא שהן נאות כמו שאר הכדים, והיו רעועות ושבורות ותיקנום בגפרית, שסתמה את הנקבים.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני המקח שיש עליו ערעור או שיארע בו דבר אונס או שהוציאוהו מיד הלוקח וחוזר על המוכר מחמת האחריות וכן אם קנהו שלא באחריות.

א. אָסוּר לַמּוֹכֵר לִמְכֹּר לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עוֹרְרִין וְיֵשׁ בָּהּ דִּין[2], עַד שֶׁיּוֹדִיעוּ[3]. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאַחֲרָיוּת עָלָיו[4], אֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן מְעוֹתָיו וְיוֹרֵד לַדִּין וְיִהְיֶה נִתְבָּע מֵאַחֵרִים.

2) שהדבר נתון בדין ודורש בירור משפטי. 3) מקור הדברים בשבועות שם: "ראשר לא טוב עשה בתוך עמיו וכו' ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין" [=כלומר עוררין. מלשון עסק או עשק כמו: "כי התעשקו עימו" (רש"י שבועות לא. דיבור המתחיל עוררין). שיש מתעשקים ומתעסקים על המקח ותובעים משפט עליו]. - "וכיוון שהלוקח לא טוב עשה, נראה שאסור למוכר למכור אותם בסתם" (מגיד משנה). כלומר, אין לך מום גדול מזה כיוון שללוקח יש עוון בזה (וראה שם בהמשך הפסוק ביחזקאל שהוא מת בעוון זה). ואמרו עוד בבבא מציעא יד. שהמוכר קרקע לחבירו ויצאו עליה עסיקין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו "שאין לך מום גדול מזה" (להלן הלכה ב). אם כן על אחת כמה וכמה שלכתחילה אסור לרמות אותו. 4) שאם יוציאו מהלוקח יוכל זה האחרון לתבוע את שלו בחזרה מהמוכר, וכן נראה מגמרא בבבא מציעא הנ"ל, שהלוקח יכול לחזור בו אפילו אם קנה באחריות, כל זמן שלא החזיק, ראה להלן הלכה ב, ואם כן הרי זה מום, וכנ"ל.

ב. הַמּוֹכֵר[5] קַרְקַע לַחֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁקָּנָה הַלּוֹקֵחַ בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים[6] שֶׁקּוֹנִין בָּהֶן[7], קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, יָצָא עָלָיו מְעַרְעֲרִין[8] - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁאֵין לְךָ מוּם גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶהֱנָה בּוֹ וּבָאוּ הַתּוֹבְעִין. לְפִיכָךְ יִבְטַל הַמֶּקַח, וְיַחֲזִיר הַמּוֹכֵר אֶת הַדָּמִים, וַיַּעֲשֶׂה דִּין עִם הַמְעַרְעֲרִין. וְאִם נִשְׁתַּמֵּשׁ[9] בָּהּ הַלּוֹקֵחַ כָּל שֶׁהוּא, וַאֲפִלּוּ דָּשׁ הַמֶּצֶר שֶׁלָּהּ וְעָרְבוּ עִם הָאָרֶץ[10] - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא עוֹשֶׂה דִּין עִם הַמְעַרְעֲרִין[11]. וְאִם הוֹצִיאוּ מִיָּדוֹ בַּדִּין[12] - יַחֲזֹר עַל הַמּוֹכֵר, כְּדִין כָּל הַנִּטְרָפִין[13].

5) כתובות צב: ובבא קמא ח: ובבא מציעא יד. מימרא של אביי: "ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות - וללשון השנייה: אף באחריות - עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו, ומשהחזיק בה אינו יכול לחזור בו". 6) כסף, שטר וחזקה (למעלה פרק א הלכה ג). 7) אף על פי שבגמרא שם מפורש "עד שלא החזיק בה יכול לחזור, משהחזיק בה אינו יכול לחזור בו" - סובר רבינו שחזקה זו אינה חזקה של קניין, כי כאן המדובר שכבר קנה הקרקע בקניין המועיל (לפי המבואר למעלה בפרק א) וחזקה זו אינה אלא השתמשות של הלוקח בקרקע שקנה, שכיוון שיצאו המערערים לפני שהספיק להשתמש בה - אין לך מום גדול מזה והרי זה מקח טעות, אבל אם כבר השתמש בה ונהנה ממנה, אמדו חז"ל את דעתו כי מוותר הוא על ביטול המקח מאחר שכבר נהנה מקרקע זו, והוא מקבל עליו להתדיין עם המערערים. 8) טוענים שהקרקע שלהם. 9) שימוש של הנאה. 10) המצר הוא גדר של עפר שעושין סביב השדה, והמדובר כשלקח שדה סמוך לשדהו ודש עפר זה עד שהשווה את שטח שני השדות, שיהיו כשדה אחד, וזו היא הנאתו שצרף את שני השדות והפכם לשדה אחד, וגם חסך את כל שטח הגדר שיהיה מעתה ראוי לשימוש. 11) אף שקנה באחריות ואם יטרפוהו ממנו, חוזר הוא ותובע המעות מהמוכר, כמו שמסיים רבינו בסוף ההלכה - החובה להתדיין עם המערערים מוטלת על הלוקח, כי כל זמן שלא הוציאו מידו יכול המוכר לטעון לפניו: "אחוויי טירפך ואשלם לך" כלומר: הראה לי כתב־אישור מבית דין שטרפו (תפסו) ממך את השדה ואשלם לך. 12) אבל אם תפסו

שלא כדין, אינו יכול הלוקח לחזור לתבוע את המוכר. 13) וזה דווקא שיש קרקע למוכר, שיכול לשמש מקור כספי ללוקח לגבות ממנו את שלו, אבל אם אין לו קרקע למוכר, יכול הלוקח לתבוע מיד את כספו מבלי לחכות עד שיתפסו המערערים את השדה ממנו, מתוך טענה, שבינתיים יאכל המוכר את כספו, ולא יהיה לו ממה לגבות (כסף משנה).

ג. כָּל הַמּוֹכֵר[14] קַרְקַע אוֹ עֶבֶד אוֹ שְׁאָר מִטַּלְטְלִין - חֲרֵי זֶה חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[15]. כֵּיצַד? אִם הוֹצִיא[16] הַמֶּקָּח מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מֵחֲמַת הַמּוֹכֵר[17] - חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְנוֹטֵל כָּל הַדָּמִים שֶׁנָּתַן מִן הַמּוֹכֵר; שֶׁחֲרֵי נִלְקַח הַמֶּקָּח מֵחֲמָתוֹ. כָּךְ הַדִּין בְּכָל מִמְּכָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ הַלּוֹקֵחַ דָּבָר זֶה, אֶלָּא קָנָה סְתָם. אֲפִלּוּ מָכַר הַקַּרְקַע בִּשְׁטָר[18], וְלֹא הִזְכִּיר בּוֹ הָאַחֲרָיוּת - חֲרֵי זֶה חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן; שֶׁאַחֲרָיוּת[19] שֶׁלֹּא נִזְכַּר טָעוּת סוֹפֵר הוּא[20].

14) סיכום הלכות של רבא (בבא מציעא טו:). 15) כן נראה בבבא בתרא מג: שגם בפרה וטלית שהם מטלטלים חייב המוכר באחריות. 16) מערער או בעל־חוב, ראה להלן. 17) בקרקע, כגון שהמערער טוען שהיא שלו או שבא בעל חוב לגבותה ממנו בחובו; בעבד, במערער שהוא שלו, או בבעל־חוב ובאופן שעשהו אפותקי לבעל־חובו, כי אחרת אינו גובה ממנו את העבד (פרק י"ח מהלכות מלווה ולווה הלכה ה) ובמטלטלין שאין בעל חוב גובה מהם אפילו אם עשאם אפותקי (רמב"ם שם) אין אפשרות לטרוף מהלוקח אלא אם כן מערער עליהם שהם שלו (ראה להלן הלכה ד בדברי רבינו). ואילו בא וטרף ממנו שלא בטענה אין זה מחמת המוכר ואינו אחראי לגזלן הבא לגזול מהלוקח. 18) ובו כל תנאי המכירה, ועם זה לא נזכר הפרט של אחריות, ואפשר היה לראות בהשמטה זו, הוכחה שהלוקח ויתר על האחריות. 19) מימרא של שמואל (בבא מציעא יד. ועוד בכמה מקומות). 20) לפי שאין אדם מפקיר את מעותיו, ובוודאי דעתו של הלוקח הייתה, שאם יתפסו את מקחו, שיתבע את מעותיו בחזרה מהמוכר, ולא היה צורך אפילו להתנות על זה, והסופר חייב היה להבין מעצמו ולכתוב אחריות בשטר, אף ללא הוראה מפורשת של הלוקח, ואם לא עשה כן - זוהי טעות מצידו (סמ"ע שם סעיף קטן ד לפי דברי רש"י בבבא מציעא שם).

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהוֹצִיא הַמֶּקָּח מִיַּד הַלּוֹקֵחַ בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל. כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַמֶּקָּח מִטַּלְטְלִין, וְהָיוּ גְנוּבִין אוֹ גְזוּלִין[21], אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקַּרְקַע גְּזוּלָה, אוֹ שֶׁבָּא בַּעַל חוֹב שֶׁל מוֹכֵר וּטְרָפָהּ מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, וְהַכֹּל בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[22] הוּא שֶׁהוֹצִיא הַמֶּקָּח מִן הַלּוֹקֵחַ, בֵּין בְּדִין הַמֶּלֶךְ בֵּין בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן[23] - אֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים טוֹעֵן שֶׁהַמּוֹכֵר גָּנַב[24] חֵפֶץ זֶה אוֹ גְזָלָהּ מִמֶּנּוּ, וְהֵבִיא עֵדֵי עַכּוּ"ם[25] עַל כָּךְ - אֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב כְּלוּם; שֶׁזֶּה אֹנֶס הוּא, וְאֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב בְּאַחֲרָיוּת אֹנֶס.

21) כי במטלטלין אין אפשרות אחרת של תביעה לאלו שבאים לתפוס אותם, שהרי אין בעל חוב גובה מהם, ראה למעלה הלכה ג. 22) כאמימר בבבא בתרא מה. ולא כרב פפא שם, לפי שאמימר היה אחרי רב פפא וכלל הוא בידינו הלכה כבתראי (רשב"ם שם). ובגמרא (שם) נימקו את זה, "שסתם גוי אנס הוא", כלומר, לוקח, שלא כדין, והרי זה אונס, שאין המוכר אשם בו, ואינו נושא באחריותו. 23) מקור דברי רבינו בבבא בתרא שם שלדעת רבא ורב פפא חייב המוכר באחריות גם אם אנסו הגוי והקשו בזה התוספות (שם דיבור המתחיל דינא): הלא גם בישראל אמרו כן ואם כן על אחת כמה אם גוי הוא התופס? ומתוך כך הסיקו שכאן מדובר, כשהגוי תפס על פי דיני הגויים. הרי שלדברי אמימר, שהלכה כמותו, אין אנו סומכים גם על זה, אף שיש לומר, שהם מדייקים יותר (סמ"ע סעיף קטן ו). והוא הדין לדין המלכות. ואף על פי ש"דין המלך - דין הוא" (פרק ה מהלכות גזילה ואבידה הלכה יא) - אין זה אלא משום שיש כוח בידם להפקיע ממון ונמצא שהגוי תפס כחוק, אין לפנינו הוכחה כי הוא צודק בתפיסתו, שהרי הם דנים גם לפי עד אחד או עדים פסולים אחרים ואין זאת תפיסה מחמת המוכר אלא כאונס שקרה ללוקח, שאין המוכר אחראי לה (אור שמח). 24) ויוצא שהוא תופס מחמת המוכר. 25) אבל אם הביא עדי ישראל, שגם בדיני ישראל היה זוכה, הרי זו נקראת תפיסה כדין, והמוכר חייב באחריות (סמ"ע סעיף קטן ז).

ה. הַמּוֹכֵר קַרְקַע לַחֲבֵרוֹ[26], וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁכָּל אֹנֶס שֶׁיִּוָּלֵד בְּקַרְקַע זֶה יִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, אֲפִלּוּ בָּא עַכּוּ"ם וּגְזָלָהּ[27] מֵחֲמַת הַמּוֹכֵר[28] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם[29] נִפְסַק הַנָּהָר[30] שֶׁהָיָה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ, אוֹ שֶׁחָזַר הַנָּהָר[31] לַעֲבֹר בְּתוֹכָהּ וְנַעֲשֵׂית בְּרֵכָה, אוֹ שֶׁבָּאָה זְרָעָה[32] וְהִשְׁחִיתָה אוֹתָהּ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא עָלָה עַל לֵב הַמּוֹכֵר דְּבַר זֶה הַפֶּלֶא בְּעֵת שֶׁהִתְנָה[33], וְכָל אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי אֵינוֹ בִּכְלַל הַתְּנַאי הַזֶּה.

26) זה דבר פשוט בהלכות תנאים, וגם יוצא מתוך השלילה שבהמשך ההלכה. 27) שהרי זה אונס מצוי וכלול בתנאי (מגיד משנה). 28) דווקא כשהאונס בא מחמת המוכר כגון שהגוי טוען שהמוכר גזל את השדה ממנו, ועל סמך זה הוא טורפה מהלוקח. אבל אם בא בטענה אל הלוקח, שהוא גזלה ממנו - כיוון שאין זה מחמת המוכר אין המוכר אחראי לזה שבוודאי לא קיבל עליו אלא אונסים שיש להם קשר איתו (כסף משנה). 29) בגיטין עג. פסק רבא הלכה במעשה שהיה, ושהעתיקה רבינו להלן הלכה ז. שאונס שאיננו שכיח אינו נכלל בתנאי, שוודאי לא עלה זאת על דעת המתנה. 30) וכן אמרו בבבא מציעא עז. שיש ופסיקת נהר אינו שכיח. 31) כן הוא בגיטין שם במעשה של רבינא. 32) [בברכות נט. "מאי זוועות אמר רב קטינא גוהא" כלומר, רעידת האדמה. אבל בפרק י מהלכות ברכות הלכה יד הביא רבינו "קול ההברה שתישמע בארץ כמו ריחיים גדולים" וזהו פירוש ל"זוועות" הנ"ל (כסף משנה שם) וכן פירש רבינו במשניות שם, וזהו וודאי כרבנן

בברכות שם שמפרשים שהיינו "בועט ברקיע". אבל "זוועה" כאן אין לפרשה אלא רעידת אדמה]. 33) ואילו היו הדברים האלה שכיחים ומצויים היה המוכר אחראי להם, בהתאם לתנאו, ואף על פי שלא באו מחמת המוכר - אך מכיוון שלא באו גם מחמת הלוקח, הרי זה בכלל תנאו (כסף משנה).

ו. וְהוּא הַדִּין לְכָל תְּנַאי מָמוֹן: שֶׁאוֹמְדִין דַּעַת הַמַּתְּנֶה, וְאֵין כּוֹלְלִין בְּאוֹתוֹ הַתְּנַאי אֶלָּא דְּבָרִים הַיְדוּעִין, שֶׁבִּכְלָלָן הָיָה הַתְּנַאי, וְהֵם שֶׁהָיוּ בְּדַעַת הַמַּתְּנֶה בְּשָׁעָה שֶׁהִתְּנָה.

ז. מַעֲשֶׂה[34] בְּאֶחָד שֶׁשָּׂכַר מַלָּחִים[35] לְהָבִיא שֵׁמְשֵׁמִין לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהִתְּנָה עִמָּהֶם שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּכָל אֹנֶס שֶׁיֵּאֵרַע לָהֶם עַד שֶׁיַּגִּיעוּ הַשֵּׁמְשֵׁמִין לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְנִפְסַק[36] הַנָּהָר שֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין בּוֹ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: זֶה אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, וְאֵין חַיָּבִין לְהוֹלִיךְ שֵׁמְשֵׁמִין אֵלּוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה עַד אוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

34) גיטין שם. 35) [כנראה שתפקידם היה לא רק ההולכה בנהר, אלא גם ההעברה ביבשה ועליהם היה להביא את השומשמין למקומם המיועד, ולרשותם עמדו גם הספינות וגם בהמות. שאם לא כן, אין מקום לטענות אליהם שיוליכו על גבי בהמה, ורש"י שם פירש שהתנאי היה עם המוכרים ולא עם המלחים]. 36) בגמרא שם מובא שנעשה סכר בתוך הנהר, ועיין רש"י שם דיבור המתחיל איסתכר נהר מלכא.

ח. הַמּוֹכֵר קַרְקַע[37] לַחֲבֵרוֹ, וְהִתְּנָה הַמּוֹכֵר[38] שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָלָיו אַחֲרָיוּת, אֲפִלּוּ נוֹדַע[39] בְּוַדַּאי שֶׁזּוּ הָאָרֶץ גְּזוּלָה וְיָצָאת מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - אֵין הַמּוֹכֵר חַיָּב כְּלוּם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[40] אִם בָּא בַּעַל חוֹב וּטְרָפָהּ, שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כְּלוּם. שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם[41].

37) בבא בתרא מד: 38) ולולא התנאי, חייב המוכר באחריות, לפי שאחריות טעות סופר היא (למעלה הלכה ג). 39) כרב זביד ולא כרב פפא (בבא בתרא שם), וכן הכריע הרי"ף שם. ובפרק ט"ז מהלכות עדות הלכה ד נראה מדברי רבינו שאם הוציאו המקח מן הלוקח בערעור של גזילה חוזר הוא לתבוע מהמוכר, וכדעת רב פפא. וכבר הרגיש בסתירה זו הכסף־משנה שם. והלחם משנה שם ניסה לפרש בדברי רבינו כאן שככה התנה המוכר: "שלא יהיה עליו אחריות אפילו נודע (כלומר, אפילו ייוודע) שזו הארץ גזולה" - "ויצאת מיד הלוקח, אין המוכר חייב כלום". ולפי זה אין סתירה בדברי רבינו: הוא פוסק כרב פפא, וכאן - כשהתנה כן מפורש. אבל ראה להלן הלכה ט. 40) שהרי כאן אין הטענה הנזכרת, שמקח טעות הוא ושמכר לו דבר שאינו שלו. 41) שהרי הלוקח קיבל את התנאי והסכים לו (גמרא שם).

ט. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר[42] שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת[43], וּבָא לֵוִי וְהוֹצִיאָהּ[44] מִיַּד שִׁמְעוֹן, אִם רָצָה[45] רְאוּבֵן לַעֲשׂוֹת דִּין[46] עִם לֵוִי - עוֹשֶׂה[47], וְאֵין יָכוֹל לֵוִי לוֹמַר לוֹ: מַה לִּי וָלָךְ? וַהֲרֵי אֵין עָלֶיךָ אַחֲרָיוּת[48]! שֶׁהֲרֵי רְאוּבֵן אוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּהְיֶה לִשְׁמְעוֹן תַּרְעֹמֶת עָלַי[49], שֶׁהֲרֵי הִפְסִיד בִּגְלָלִי[50].

42) בבא קמא (ח:), בבא מציעא (יד.) וכתובות (צב־צג). 43) כ"איכא דאמרי" שם. וכל שכן אם מכר באחריות. 44) [בטענת גזילה. ורבינו לשיטתו למעלה (הלכה ח) שאף באופן זה אין המוכר חייב כלום (וראה למעלה הלכה ח. ובגמרא שם: "ובא בעל חוב וטרפה" ועיין באבן האזל]. 45) אבל אינו מחוייב לעשות זאת אלא הלוקח מתדיין עם המערערין, ראה למעלה הלכה ב. 46) להופיע כבעל דבר (ועיין סמ"ע סימן רכו, סעיף קטן א), ולאדם זר, כידוע אין רשות להופיע כבעל דבר, כי אם בהרשאה. 47) והוא בקי יותר בעניין ויודע לטעון ולסתור טענת המערער (מגיד משנה בשם רמב"ן). 48) כלומר, ומה זה עניינך, הרי אינך בעל דבר כאן. 49) שאף שהתנה מפורש: בלי אחריות, ואין הלוקח יכול לתבוע ממנו מבחינה הלכתית, - אין הוא נקי מבחינה מוסרית. 50) במתנה, אין הנותן יכול לטעון כן, שהרי לא הפסיד המקבל כלום (רמ"א רכו סעיף א).

י. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר[51] שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִשִּׁמְעוֹן בְּאַחֲרָיוּת, וּבָא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן לִטְרֹף אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ[52] - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר עַל שִׁמְעוֹן[53]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת לְשִׁמְעוֹן, אַחֲרָיוּת עַצְמוֹ קִבֵּל[54], שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא הַמּוֹכֵר וְהוּא הַמּוֹצִיא[55] לְעַצְמוֹ. אֲבָל אִם בָּא[56] בַּעַל חוֹב שֶׁל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם[57] וּטְרָפָהּ מִיַּד רְאוּבֵן - חוֹזֵר בְּכָל הַדָּמִים עַל שִׁמְעוֹן[58]; מִפְּנֵי שֶׁשִּׁמְעוֹן קִבֵּל לוֹ הָאַחֲרָיוּת[59], וּרְאוּבֵן לֹא קִבֵּל לְשִׁמְעוֹן אַחֲרָיוּת שֶׁל אֲחֵרִים כְּלָל.

51) כתובות צא־צב. 52) מראובן. 53) כרבא, ולא כרמי בר חמא (שם). 54) כן גירסת הרי"ף שם: "נהי דאחריות דעלמא לא קביל עליה, אחריות דנפשיה מי לא קיבל עלוייה". כלומר: "אף על פי שאחריות לאחרים לא קיבל עליו ראובן כלפי שמעון - אחריות של עצמו האם לא קיבל עליו? - וודאי שכן קיבל. 55) כלומר, הוא עצמו מכר לשמעון ועתה כשטרפוה בעל חובו יוציא המעות משמעון ונמצא שמעון מפסיד - וודאי שאחריות כזו קיבל ראובן ואם כן צריך להחזיר המעות לשמעון. ולפיכך דין הוא שאינו יכול לחזור ולתבוע משמעון כי "אפוכי מטרתא למה לי", כלומר, למה לתבוע משמעון המעות ושוב להחזיר לו מיד? 56) בהמשך הסוגייה (שם): "ומודה רבא וכו'". 57) "אביו של ראובן" (מגיד משנה). 58) ואין אנו אומרים שבעל חוב של יעקב דינו כבעל חוב של ראובן עצמו. 59) ולכן, הוא צריך להחזיר את דמי הקנייה לראובן אחרי שהתופס לא בא מחמת ראובן עצמו.

יום רביעי י"ג כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו משפטי מחלוקת שיש בין המוכר והלוקח

בדמים, והלוקח שאינו יודע (ממי מכר או) ממי לקח, וכן כל מחלוקת שיהיה ביניהם אי זה דבר נקח או נמכר, וכן אם אירע מום במקח ולא נודע אם ברשות מוכר או ברשות לוקח.

א. הַמְבַקֵּשׁ[2] לִקְנוֹת מֵחֲבֵרוֹ מֶקָּח, מוֹכֵר אוֹמֵר: בְּמָאתַיִם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר: אֵינִי קוֹנֶה אֶלָּא בְּמָנֶה, וְהָלַךְ זֶה לְבֵיתוֹ וְזֶה לְבֵיתוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִתְקַבְּצוּ וּמָשַׁךְ זֶה הַחֵפֶץ סְתָם: אִם הַמּוֹכֵר הוּא שֶׁתָּבַע הַלּוֹקֵחַ וְנָתַן לוֹ הַחֵפֶץ - אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא מָנֶה; וְאִם הַלּוֹקֵחַ[3] הוּא שֶׁבָּא וּמָשַׁךְ זֶה הַחֵפֶץ סְתָם - חַיָּב לִתֵּן מָאתַיִם.

2) תוספתא (קידושין פ"ב בסוף), ומביאה הרי"ף כצורתה (שם פרק ראשון). 3) ראה למעלה (פ"א הלכה ח) שאם עשה מעשה הקנין בפני המוכר, אין צורך שהמוכר יאמר לו: לך עשה קנין.

ב. הַלּוֹקֵחַ מֵאֶחָד[4] מֵחֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם, וְכָל אֶחָד מֵהֶן תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי הוּא בַּעַל הַמֶּקָּח, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי מֵהֶם לָקַח - מַנִּיחַ דְּמֵי הַמֶּקָּח בֵּינֵיהֶם[5] וּמִסְתַּלֵּק[6], וְיִהְיוּ הַדָּמִים מֻנָּחִין עַד שֶׁיּוֹדוּ אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ[7]. וְאִם הוּא חָסִיד[8] - נוֹתֵן דָּמִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם[9].

4) ביבמות קיח: במשנה נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא בגזל אחד מחמשה ואינו יודע מאיזה גזל, וכל אחד אומר אותי גזל. ודעת רבי עקיבא שחייב להחזיר לכל אחד ואחד מהתובעים, וכן פסק רבינו בפ"ד מהלכות גזילה הלכה ט. והטעם בזה, שקנסוהו חכמים מפני שעבר עבירה וגזל. אבל במכר מודה רבי עקיבא שאינו חייב לשלם לכל אחד ואחד (יבמות שם), שהרי לא עבר עבירה. 5) כלומר: מניחם בבית־הדין לפני בעלי הדין, באופן שלא יוכלו לקחת, כי הלוקח אחראי לכסף לבל יבוא ליד זה שאינו שלו, וזה שהוא שלו יפסיד (מגיד־משנה על־פי הגמרא בבבא־מציעא לז:). ולהלן פ"ה מהלכות שאלה ופקדון הלכה ד, בשנים שהפקידו אצל אחד, כתב רבינו שהכסף יהא מונח אצל הנפקד עד שיודו. ובנידון שלנו, לא מבורר מתוך דברי רבינו אם מניחו אצלו או מניחו בבית הדין. וראה בש"ך סימן רכב ס"ק ה. ודעת רש"י בבבא־מציעא שם שמניחו בידו. 6) כלומר: מסתלק מהמשך הדין, והכסף מונח אצלו (כדעת רש"י) או שמסתלק מכל הענין והכסף מונח בבית־הדין כנ"ל. 7) כי הוא יהיה מבשרו של משיח, והוא גם יברר את כל הספקות. 8) העושה לפנים משורת הדין (פ"א מהלכות דעות הלכה ה). 9) היינו מבחינה מוסרית בלבד ולא מבחינה משפטית. ומקור הדברים בבבא־מציעא (לז.): "אמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה ואיני יודע איזה מכם, או אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע איזה הוא, נותן לזה מנה ולזה מנה שהודה מפי עצמו". ואמרו שם בגמרא, שהמשנה מדברת בבא לצאת ידי שמים - הרי שלא רק בגזל (כשלא תבעו ממנו) חייב לצאת ידי שמים (ראה בפ"ד מהלכות גזילה הלכה י) אלא אפילו בפקדון, צריך לתת לכל אחד ואחד כדי לצאת ידי שמים (כסף־משנה). ובבבא־קמא קנ: אמרו: "מעשה בחסיד אחד שלקח משני בני אדם ולא היה יודע מאיזה מהן לקח, ובא לפני רבי טרפון. אמר לו, הנח דמי מקחך ביניהם והסתלק. בא לפני רבי עקיבא, אמר לו אין לך תקנה עד שתשלם לכל אחד ואחד". ובתוספות שם (קד. ד"ה שכבר) כתבו שפלוגתא זו ב"לצאת ידי שמים" (שהרי לפי הדין הכל מודים שמניח דמי המקח ביניהם ומסתלק) שרבי טרפון פוטרו אפילו לצאת ידי שמים, ורבי עקיבא מחייב - והלכה כרבי עקיבא (הגר"א סימן רכב ס"ק ג).

ג. לָקַח מֶקָּח מֵאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה[10] בְּנֵי אָדָם, וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה[11] וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לְשַׁלֵּם, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי הוּא שֶׁכָּפַרְתָּ בִּי וְנִשְׁבַּעְתָּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב לְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה[12].

10) יוצא מתוך השקלא־וטריא בגמרא (בבא קמא קג:). 11) והודה שנשבע על שקר. והוא־הדין אם נודע לב"ד על־ידי אחרים שנשבע לשקר, שגם כן מחייבים אותו לשלם לכל אחד ואחד (ש"ך שם ס"ק ז). 12) כן אמרו בבבא־קמא שם: ". . . דאישתבע - מה לי לקח, מה לי גזל", כלומר אם נשבע לשקר - אין הבדל בין לקח לגזל, שכשם שבגזל קנסוהו חכמים וחייבוהו לשלם לכל אחד ואחד (פ"ד מהלכות גזילה הלכה ט), כן בלקח ונשבע לשקר, קנסוהו חכמים, מפני שעבר עבירה.

ד. נֶאֱמָן[13] בַּעַל הַמֶּקָּח לוֹמַר: לָזֶה מָכַרְתִּי[14] וְלָזֶה לֹא מָכַרְתִּי. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהַמֶּקָּח יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ[15]; אֲבָל אִם אֵין הַמֶּקָּח יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - הֲרֵי הוּא עֵד אֶחָד בִּלְבַד. וְדִינוֹ בְּעֵדוּת זוֹ כְּדִין כָּל אָדָם[16], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ. לְפִיכָךְ[17], אִם נָטַל הַדָּמִים מִשְּׁנַיִם, וְנָטַל מֵאֶחָד מִדַּעְתּוֹ וּמֵאֶחָד בְּעַל כָּרְחוֹ, וְלֹא יָדַע[18] מִמִּי נָטַל מִדַּעְתּוֹ וּמִמִּי נָטַל בְּעַל כָּרְחוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הַמֶּקָּח בְּיָדוֹ בֵּין שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶן תּוֹפְסִין בּוֹ[19] - אֵין כָּאן עֵדוּת כְּלָל, וְכָל אֶחָד מֵהֶן[20] נִשְׁבָּע בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[21] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[22], וְנוֹטֵל חֲצִי הַמֶּקָּח וַחֲצִי דָּמִים.

13) קידושין עג־עד מתוספתא בבא־מציעא פרק א. 14) כשיש שנים המעוררים על המקח, וכל אחד טוען שלו נתרצה המוכר למכור. והמדובר כששניהם נתנו לו כסף, אלא שאחד נתן מדעת המוכר ואחד בעל־כרחו, ראה להלן. 15) "ואז הוא נאמן מטעם מגו, דאי בעי אמר (= שאם רוצה אומר) לא מכרתי, אי נמי (=או) חזרתי וקניתיו" (רבינו חננאל בתוספות הרא"ש לקידושין שם, וכן הוא ב'תוספות' שם בשם ר"ת). "ואם קיבל המעות מאחד מהם, והוא אומר לא נתרציתי אלא לאחד - מגו במקום עדים הוא, דאנן סהדי (= אנחנו עדים) שלאותו שנתן המעות - נתרצה" (רבינו חננאל ור"ת שם ושם). וכן נראה להלן, שכל ההלכה הזאת עוסקת באופן שקיבל כסף משניהם. 16) כן הוא בתוספתא שם (צוקרמנדל עמוד 37218): "אם אין המקח

יוצא מתחת ידו, הרי הוא כאחד מכל אדם", כלומר הרי הוא כעד־אחד אחר. ונאמנות של בעל מקח אין לו, שהרי אין המקח בידו ואין לו מגו, ראה הערה הקודמת, וכן פירשו ה'תוספות' בבבא־מציעא ב: מה שהקשו שם בדין שנים אוחזים במקח, זה אומר לי מכר וזה אומר לי מכר - "וליחזי זוזי ממאן נקט" (= נשאל למוכר ממי קיבל כסף) ואע"פ שאין מקחו בידו, יהא נאמן כעד אחד ויחייב את האחד שבועה מן התורה, כדין עד אחד, והשני יפטר משבועה, לפי שהעד מסייעו. ועיין ראב"ד. 17) [כלומר, מכיון שכל הנאמנות היא ביד המוכר: או מטעם מגו (אם מקחו בידו), או מטעם עד אחד (אם אין מקחו בידו), ולכן זה שהמוכר מעיד עליו לזכותו נוטל חלקו בלי שבועה, והשני נשבע שבועת התורה - מכיון שכן אם אין כאן עדותו של המוכר, כגון שאינו יודע - נשבעים שניהם שבועת המשנה בתקנת חכמים]. 18) כגירסת רבינו חננאל בבבא־מציעא שם, וכן הוא ב'תוספות' שם. 19) [הרי"ף בבבא־מציעא שם מפרש שסוגיית הגמרא שם סוברת שבמקח וממכר מדובר כשהמקח עודנו ביד המוכר, ואילו לדעת ר"ח המדובר כשהוא ביד הלוקחים. ורבינו צירף את שתי השיטות]. 20) [אף־על־פי שכן הנוסחא גם בדפוס רומי וגם בכ"י תימן, וכן הועתק בשו"ע חו"מ (סימן רכב ס"א) - נראה שיש להגיה כאן: "...בין שהיו שניהן תופסין בו [ו]אין כאן עדות כלל - (ו)כל אחד מהן נשבע וכו'". שלפי"ז אין הדגשת החידוש במה שאין כאן עדות כלל, שהרי דבר פשוט הוא: אם אינו יודע - אינו עד, אלא עיקר החידוש ששניהם נשבעים כתקנת חכמים, בניגוד לאופן הראשון, כשהמוכר יודע, שהאחד נשבע שבועת התורה והשני נוטל בלי שבועה, ראה למעלה הערה טו]. 21) בפ"ט מהלכות טוען ונטען הלכה ז, לגבי שנים אוחזים בכלי, זה אומר כולו שלו וזה אומר כולו שלו, כתב רבינו ש"כל אחד משניהם נשבע בנקיטת חפץ שאין לו בזה הדבר פחות מחציו ויחלוקו, ושבועה זו תקנת חכמים היא כדי שלא יהיה כל אחד תופס בטליתו של חבירו ונוטל בלא שבועה". 22) שאוחז בספר־תורה או חפץ קדוש אחר בעת השבועה. ואף־על־פי שאין שבועה זו מן התורה, דינה לענין "נקיטת חפץ" כשבועת התורה כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ב.

1 **ה. הֲרֵי שֶׁטָּעַן[23] עַל חֲבֵרוֹ וְאָמַר 'מָכַרְתָּ לִי', וְזֶה**
2 **אוֹמֵר 'לֹא מָכַרְתִּי', אוֹ 'מָכַרְתִּי וְלֹא נָתַתָּ לִי דָּמִים';**
3 **אוֹ שֶׁטָּעַן הַלּוֹקֵחַ וְאָמַר שֶׁנָּתַן הַדָּמִים וַעֲדַיִן לֹא**
4 **מָשַׁךְ, אוֹ 'מָשַׁכְתִּי וְלֹא רָאִיתִי מוּם זֶה', וְהַמּוֹכֵר**
5 **אוֹמֵר לוֹ 'הוֹדַעְתִּיו לְךָ'; אוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד מֵהֶם 'כְּךָ**
6 **וְכָךְ תְּנַאי הָיָה בֵּינֵינוּ', וְהָאֶחָד אוֹמֵר 'לֹא הָיָה שָׁם**
7 **תְּנַאי כְּלָל' - בְּכָל אֵלּוּ הַטְּעָנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הַמּוֹצִיא**
8 **מֵחֲבֵרוֹ[24] עָלָיו הָרְאָיָה.**

23) מלוקט ממקומות שונים בש"ס, ובעיקר במסכת שבועות (פרק שבועות הדיינין), וירושלמי שם פרק כל הנשבעים. 24) כלל ידוע בספרות התלמודית.

9 **ו. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה - נִשְׁבָּע הַכּוֹפֵר[25] שֶׁמְּבַקְּשִׁין**
10 **לְהוֹצִיא מִיָּדוֹ, שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26]. וְאִם הוֹדָה בְּמִקְצָת**
11 **הַטַּעֲנָה[27], אוֹ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵד אֶחָד[28] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת**
12 **הַתּוֹרָה, כִּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת כֻּלָּן.**

25) בכל התביעה, ואינו מודה כלום. 26) ביאור המלה "היסת" - עיין בפי"ב מהלכות אישות הלכה כא הערה צב. ומקור שבועה זו במסכת שבועות (מ:) מימרא של רב נחמן: "ומשביעין אותו (את הכופר־הכל) שבועת היסת", אף־על־פי שמן התורה הוא פטור משבועה. והוא גם נותן טעם לדבר "חזקה אין אדם תובע אלא־אם־כן יש לו". ואין בה נקיטת חפץ (פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ג). 27) כגון שטענו ממנו כך וכך דמים או חפצים, והוא הודה בחלק מהם, כתובות יח. ובבא־מציעא ג. 28) שבועות מ:

13 **ז. אָמַר לַחֲנֻנִי[29]: תֵּן לִי בְּדִינָר פֵּרוֹת, וְנָתַן לוֹ[30],**
14 **וַהֲרֵי הַפֵּרוֹת מֻנָּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[31], וְהַחֲנֻנִי תּוֹבֵעַ**
15 **אֶת הַדִּינָר[32], וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר לוֹ: נָתַתִּי לְךָ הַדָּמִים**
16 **וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם לְתוֹךְ כִּיסְךָ - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ נִשְׁבָּע**
17 **כְּתַקָּנַת חֲכָמִים[33] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[34] וְנוֹטֵל הַפֵּרוֹת[35],**
18 **הוֹאִיל וּכְבָר יָצְאוּ מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר וַהֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּת**
19 **הָרַבִּים. וְאִלּוּ הָיוּ בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת**
20 **הֶסֵּת[36] וְנִפְטָר[37]; וְאִלּוּ הָיָה[38] עֲדַיִן בִּרְשׁוּת הַחֲנֻנִי[39],**
21 **הָיָה נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְיִשָּׁאֲרוּ פֵּרוֹתָיו אֶצְלוֹ.**

29) משנה (שבועות מה.) לפי פירוש רבי יהודה בברייתא (מח.), ובהתאם לגירסת הרי"ף ופירושו, וראה להלן את הפרטים. 30) המוכר נתן את הפירות ללוקח, וזה הגביהם וקנאם, אלא שעדיין לא הספיק להעבירם לרשותו והניחם ברשות הרבים (מגיד־משנה). 31) במשנה לא הוזכר כלל מקום הנחת הפירות, ובברייתא לפי גירסתנו - מביא דברי רבי יהודה: "אימתי, בזמן שהפירות צבורים ומונחים", אבל הרי"ף מוסיף שם: "ברשות הרבים". 32) אבל מודה שמכר הפירות ללוקח, ראה להלן הלכה ב. 33) במשנה שם: "נשבע בעל הבית", ואין לפרשה בשבועת היסת (כמו שפירש"י שם) שהרי היא נתקנה על־ידי חכמי הגמרא (פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ג), ועיין 'תוספות' שם מח. ד"ה נשבע - אלא שבועת המשנה היא ככל יתר הנשבעים ונוטלים (שם במשנה), מפני שהלוקח הוא המוחזק, והחנוני רוצה להוציא ממנו הכסף, וגם הפירות שלו הם, שהרי החנוני עצמו מודה שמכרם ללוקח. ומפני שאין הפירות ברשותו ממש, נשבע הוא ונוטלם. ועיין רש"י שם. 34) כי זהו ההבדל בין שבועת המשנה שהיא כדוגמת שבועה מן התורה, לבין שבועת היסת שהיא קלה ממנו (פ"א מטוען ונטען הלכה ב). 35) הלוקח, אחרי שנשבע, נוטל את הפירות ממקום שהם מונחים ברשות הרבים, כדין כל "הנשבעים ונוטלים", ומה שלא הכניסה המשנה אף הלכה זו למסגרת של "נשבעים ונוטלים" היא מפני שהלכה זו שונה קצת מן הקודמות, שהרי כאן הלוקח אינו "נוטל" ממש, שהרי אינו לוקח ישר מן החנוני אלא מרשות הרבים, ואין זו נטילה ממש מחבירו (ר"ן), אך הרז"ה מסיק מאי־שלוב הלכה זו במסגרת זאת, שכאן לפנינו נושא רגיל של "נשבעים ולא משלמים", ובהתאם לזה הוא מפרש

אחרת את כל הסוגיא. 36) היינו, רק שבועת היסת, שהרי המוכר נחשב "כמוציא מחבירו", ולכן אין כאן לא שבועת התורה ולא שבועת המשנה, אלא שבועת היסת בלבד כדין כל כופר־הכל. 37) ולא צריך לשלם את הדינר ולא להחזיר את הפירות. ברייתא בשבועות מח. וכן הוא בתוספתא (שבועות פרק ו): "אם היתה יוצאת מתחת יד אחת מהן - המוציא מחבירו עליו הראיה". 38) בדפוס רומי: היו. 39) תוספתא (שם).

1 **ח. נָתַן הַלּוֹקֵחַ[40] דִּינָר לְחֶנְוָנִי, וּבָא לִטֹּל פֵּרוֹת**
2 **הַמְּנֻחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאָמַר הַחֶנְוָנִי: דִּינָר זֶה**
3 **שֶׁנָּתַתָּ לִי עַכְשָׁו הוּא דְּמֵי פֵּרוֹת שֶׁכְּבָר נְתַתִּים לְךָ**
4 **וְהוֹלַכְתָּם לְתוֹךְ בֵּיתְךָ, אֲבָל פֵּרוֹת אֵלּוּ הַמֻּנָּחִין**
5 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לֹא מְכַרְתִּים לְךָ - הֲרֵי הַחֶנְוָנִי נִשְׁבָּע**
6 **בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[41] שֶׁכָּךְ הָיָה הַדָּבָר, וּמַחֲזִיר פֵּרוֹתָיו**
7 **לַחֶנְוָנִי[42]; שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹדָה[43] לוֹ שֶׁמְּכָרָן לוֹ מֵעוֹלָם.**
8 **וְאִלּוּ הָיוּ בַּחֲנוּתוֹ, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת, כְּמוֹ**
9 **שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

40) המשך המשנה שם, וכרבי יהודה בברייתא, וכפירוש הרי"ף, ועיין פה"מ לרמב"ם למשנה ד. 41) כדין שבועה מתקנת חכמים, שצורתה דומה לזו של תורה. 42) אולי צריך להיות: "לחנותו" (כדלהלן בסוף הלכה ט). כלומר, החנווני מחזיר לעצמו - לחנותו, את הפירות הנמצאים ברשות הרבים. 43) אחרי שהמוכר אינו מודה במכירתם, והם אינם עדיין ברשות הלוקח, הרי זה נחשב כאילו הם עדיין ברשות החנווני (כסף־משנה). ובנוגע לכסף, הרי הלוקח הוא התובע ורוצה להוציא מהחנווני, ואם כן טענתו של החנווני עדיפה יותר, ולכן הוא נשבע ונוטל הפירות מרשות הרבים.

10 **ט. וְכֵן הַדִּין[44] בְּנוֹתֵן דִּינָר לַשֻּׁלְחָנִי לִטֹּל מָעוֹת[45],**
11 **בִּזְמַן שֶׁהַמָּעוֹת צְבוּרִין[46] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם**
12 **הַשֻּׁלְחָנִי הוֹדָה שֶׁמְּכָרָן וַעֲדַיִן[47] לֹא נָטַל הַדִּינָר -**
13 **נִשְׁבָּע הַלּוֹקֵחַ[48] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁנָּתַן וְנוֹטֵל הַמָּעוֹת;**
14 **וְאִם לֹא הוֹדָה[49] שֶׁמְּכָרָן לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹדֶה**
15 **שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ דִּינָר עַתָּה, וְטוֹעֵן שֶׁדִּינָר זֶה דְּמֵי**
16 **הַמָּעוֹת שֶׁכְּבָר הוֹלִיכָן הַלּוֹקֵחַ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ - הֲרֵי**
17 **הַשֻּׁלְחָנִי נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, וְיַחֲזִיר מְעוֹתָיו**
18 **לַחֲנוּתוֹ.**

44) המשך המשנה (שם). 45) מטבעות קטנות, שיש מהן שש בדינר כסף. 46) כלומר, שהשולחני נתן המעות ללוקח, וזה הגביהם ושמם ברשות הרבים (מגיד־משנה), ורבינו קיצר בפרטים, שאין כאן אלא חזרה על הדינים הקודמים. 47) אלא שטוען שעדיין לא נטל את הדינר. 48) כמו לעיל. ולכאורה יש כאן חזרה על הדין הקודם? ובגמרא הסבירו כפילות זו שיש בה חידוש. והוא, שאפשר היה להעלות על הדעת, שרק בפירות אומרים שהלוקח חייב שבועה, מפני שלפעמים נותן המוכר מיד את הפירות ללוקח, טרם שקיבל את המעות, מחשש שמא ירקבו הפירות, אם ישהה אותם בידו, ולכן כופלת המשנה הלכה זו, להורות לנו, שעיקרון זה קיים אף באופן שיש חשש זה. 49) וכאן הלוקח הוא התובע, שהוא תובע את הפירות, או את המעות, המונחים ברשות הרבים.

19 **י. הַמַּחֲלִיף[50] פָּרָה בַּחֲמוֹר וְיָלְדָה[51], וְכֵן הַמּוֹכֵר**
20 **שִׁפְחָתוֹ[52] וְיָלְדָה, זֶה אוֹמֵר 'עַד שֶׁלֹּא מָכַרְתִּי**
21 **יָלְדָה'[53], וְזֶה אוֹמֵר 'מִשֶּׁלָּקַחְתִּי יָלְדָה'[54], אֲפִלּוּ אָמַר**
22 **הַמּוֹכֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ' - עַל הַלּוֹקֵחַ[55] לְהָבִיא רְאָיָה. אַף**
23 **עַל פִּי[56] שֶׁהַפָּרָה עוֹמֶדֶת בַּאֲגַם[57] וְהַשִּׁפְחָה עוֹמֶדֶת**
24 **בְּסִמְטָא[58], הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת הַמּוֹכֵר[59] עַד שֶׁיָּבִיא**
25 **הַלּוֹקֵחַ רְאָיָה[60]. לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשְׁבַּע הַמּוֹכֵר[61]**
26 **בִּנְקִיטַת חֵפֶץ עַל וְלַד הַפָּרָה[62], אֲבָל עַל וְלַד הַשִּׁפְחָה**
27 **אֵינוֹ נִשְׁבָּע אֶלָּא הֶסֵּת; שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין[63] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ**
28 **עַל הָעֲבָדִים וְלֹא עַל הַקַּרְקָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
29 **בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן[64].**

50) משנה בבא־מציעא ק. 51) בשו"ע (חו"מ רכג ס"א): "המחליף פרה בחמור, ומשך בעל הפרה את החמור, ועדיין הפרה בביתו וילדה" שכן הוא דין קנין החליפין (למעלה פ"ה ה"א). ולפיכך יתכן שזה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע (להלן הלכה יא), אבל בקנין משיכה איך יתכן שהלוקח אינו יודע, הלא משך אותה וראה אם ילדה או לא ילדה. אולם בשפחה הנקנית בכסף (למעלה פ"ב ה"א בעבד כנעני, והוא הדין בשפחה כנענית) יתכן דבר זה בקנין כסף, ראה להלן. 52) הכנענית. וכאן לא כתב "המחליף" לפי שהיא נקנית בכסף (ראה למעלה) והיא עדיין ברשות המוכר, ומתוך כך לא ראה הלוקח אם ילדה לפני המכירה או לאחריה (עיין רש"י שם). 53) לפני שמשך את החמור. ובשו"ע שם: "וטען בעל הפרה שילדה קודם שמכר החמור". ובשפחה: "המוכר אומר שילדה קודם שקיבל המעות". 54) בשו"ע: "ובעל החמור אומר, אחר משיכת החמור ילדה", ובשפחה - אחרי קבלת המעות, כנ"ל. 55) כלומר, לא רק כששניהם טוענים "ודאי", או אפילו כששניהם טוענים "שמא" - המוציא מחבירו עליו הראיה, כרבנן דסומכוס (בבא־מציעא שם, וכן פסק רבינו בפ"ט מהלכות נזקי ממון הלכות ב־ג, ו), כיון שהפרה ברשות המוכר, ומה שאמר (להלן הלכה יא) שאם שניהם, המוכר והלוקח, טוענים שמא, דנים דין חלוקה, זהו רק כשאינו ברשות אחד מהם, ואילו כאן מדובר כשהוא ברשות המוכר, שהרי רק להלן בסמוך כתב "אע"פ שהפרה עומדת באגם וכו'" - משמע שלפני כן, המדובר כשהיא ברשות המוכר (סמ"ע סימן רכג ס"ק ב) - אלא אפילו אם הלוקח טוען "ודאי" והמוכר טוען "שמא" - דין הוא שהמוציא מחבירו עליו הראיה. 56) יוצא מתוך השקלא־וטריא בגמרא. 57) מקום מרעה, והכוונה: רשות נייטרלית. 58) קרן זוית ברשות הרבים, והוא־הדין לרשות הרבים ממש, אלא שהנוהג הוא לקיים משא ומתן בסימטאות ('תוספות' שם ד"ה וליחזי ברשות דמאן קיימא). 59) שהיא "חזקת מרא קמא" - כלומר, אף שאינו מוחזק בזה עתה בשעת הדיון - אנו מתחשבים עם החזקה הקודמת טרם שנוצר הדיון. 60) כיון ששניהם טוענים "ודאי". ואם טוענים "שמא" —

יחלוקו, כדלהלן הלכה יא. 61) ברייתא בבבא־קמא צו: ולדעת רש"י שם (ד"ה ישבע המוכר), שבועה זו היא שבועת "מודה במקצת", שהרי המוכר מודה בפרה ללוקח וכופר בוולד. ומכיון שהפרה עומדת באגם, אין זה "הילך" שהוא ככופר הכל (להלן פ"א מהלכות טוען ונטען הלכה ג) - כמו שאמרו בבבא־קמא קה: שאין זה "הילך" (ט"ז סימן רכג סעיף א). 62) שהיא מטלטלין. 63) ברייתא (שם) כחכמים, ולא כר"מ. 64) פ"ה הלכה א. ושם מבואר ששבועת היסת נשבעים עליהם.

1 **יא. זֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ',**
2 **וְאֵינָם בִּרְשׁוּת אֶחָד מֵהֶן[65] - יַחְלֹקוּ. זֶה אוֹמֵר[66]**
3 **'בִּרְשׁוּתִי יָלְדָה', וְהָאַחֵר שׁוֹתֵק[67] - זָכָה הַטּוֹעֵן בַּוָּלָד.**

65) בבא־קמא שם בברייתא. ובזה אף חכמים מודים לסומכוס, כיון שאין כאן חזקה בשעת הדיון, ושני הצדדים טוענים "שמא". ומה שאמרו בבבא־מציעא שם לדעת חכמים שאף בעומדת באגם אמרו המוציא מחבירו עליו הראיה, הוא לפי מה שחשבו לפרש המשנה בטענת "ברי וברי", אבל בטענת "שמא ושמא" לא אמרו כן (הגר"א רכז סק"ז, וכן דעת המגיד־משנה). וראה למעלה הלכה י. 66) ברייתא בבבא־קמא שם. 67) והשתיקה נחשבת כהודאה ('תוספות' ב"ק שם ד"ה והלה שותק).

4 **יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים[68], קָטָן וְגָדוֹל, אוֹ שְׁתֵּי**
5 **שָׂדוֹת, אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה, הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר**
6 **'גְּדוֹלָה לָקַחְתִּי', וְהַמּוֹכֵר אוֹמֵר 'קְטַנָּה הִיא שֶׁלָּקַחְתָּ'**
7 **- עַל הַלּוֹקֵחַ לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשָּׁבַע הַמּוֹכֵר הֶסֵּת[69]**
8 **שֶׁלֹּא מָכַר אֶלָּא קָטָן.**

68) משנה, בבא־מציעא ק.

69) ולא שבועת "מודה במקצת" שהיא מן התורה, מפני שאין נשבעים לא על הקרקעות ולא על העבדים, ומפני שזה "הילך", שהרי את הקטן שהוא מודה בו הוא מוסרו ללוקח, ומפני שאינו מודה בזה שתובעו הלוקח והוא בבחינת: "טענו בחיטים והודה לו בשעורים" (גמרא בבבא־מציעא שם). ומה שאמרו במשנה שם: "ישבע המוכר", ושבועת המשנה אינה יכולה להיות שבועת היסת - פירשו בגמרא שם בכמה אופנים.

9 **יג. אָמַר הַלּוֹקֵחַ[70] 'גָּדוֹל לָקַחְתִּי', וְהַמּוֹכֵר שׁוֹתֵק -**
10 **זָכָה הַלּוֹקֵחַ בַּגָּדוֹל. וְאִם אָמַר הַמּוֹכֵר[71] 'אֵינִי יוֹדֵעַ'[72]**
11 **- עַל הַלּוֹקֵחַ לְהָבִיא רְאָיָה[73], אוֹ נִשְׁבָּע הַמּוֹכֵר הֶסֵּת**
12 **שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְאֵין לָזֶה אֶלָּא קָטָן[74].**

70) נלמד מדין שפחה שבהלכה יא. 71) משנה (שם) כנוסחתה ולא כהכרעתה. 72) והלוקח טוען "ברי", וכל־שכן אם גם הלוקח טוען איני יודע (מגיד־משנה). 73) במשנה שם אמרו שבאופן זה זוכה הלוקח, משום שהמשנה מדברת באופן שחייב שבועה דאורייתא (ראה למעלה), וכלל הוא בידינו שכל החייב בשבועה דאורייתא ואינו יודע, שאינו יכול להשבע - משלם. אבל רבינו מדבר באופן שאינו חייב אלא שבועת היסת בלבד, ובשבועת היסת לא אמרו "מתוך שאינו יכול לשבע משלם" (עיין מגיד־משנה, והגר"א סימן רכג ס"ק ט בליקוט).

74) במשנה (שם) שנינו עוד: "זה אומר איני יודע, וזה אומר איני יודע - יחלוקו". ורבינו השמיט זאת, לפי שדין זה שבמשנה אינו אלא לדעת סומכוס, כמו שאמרו בגמרא שם, אבל לדעת חכמים - על הלוקח להביא ראיה, שהרי המוכר מוחזק בלבד, וכמו שפסק רבינו למעלה בתחילת הלכה י. ועיין מגיד־משנה.

13 **יד. כָּל מִי[75] שֶׁנּוֹלַד הַסָּפֵק[76] בִּרְשׁוּתוֹ[77] - עָלָיו לְהָבִיא**
14 **רְאָיָה. כֵּיצַד? הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר[78], וּמָשַׁךְ בַּעַל**
15 **הַחֲמוֹר אֶת הַפָּרָה, וְלֹא הִסְפִּיק בַּעַל הַפָּרָה לִמְשֹׁךְ**
16 **זֶה הַחֲמוֹר[79] עַד שֶׁמֵּת הַחֲמוֹר - עַל בַּעַל הַחֲמוֹר**
17 **לְהָבִיא רְאָיָה[80] שֶׁהָיָה חֲמוֹרוֹ קַיָּם בִּשְׁעַת מְשִׁיכַת**
18 **הַפָּרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.**

75) מימרא של שמואל (כתובות עו:), והרי"ף שם הביא יש מי שאומר, שאין הלכה כשמואל. אך, אחרי שקלא־וטריא הוא מסיק שהלכה כמותו. 76) אם יש לקיים את המקח או לבטלו, כגון שנמצא מום במקח, וספק הוא אם נולד לפני הקנין או אחרי הקנין וכיוצא בזה. 77) היינו, שהחפץ שעליו נתעורר הספק - נמצא בביתו, וראה להלן. 78) ואז קונה גם בעל הפרה את החמור, מדין קנין "חליפין", ראה למעלה פרק ה הלכה א. 79) אין הכוונה למשוך לשם קנין, שהרי כבר נקנה לו בקנין חליפין על־ידי־זה שבעל החמור משך את הפרה כנ"ל, אלא הכוונה שלא הספיק להכניסו לביתו, והוא נשאר בבית בעל החמור.

80) מכיון שהיה החמור בביתו בזמן שנולד הספק. ואמנם אם היה החמור בביתו של בעל הפרה, צריך בעל הפרה ראיה. ומקור הלכה זו בכתובות עו: כדעת רמי בר יחזקאל בשם שמואל, שכל שנולד הספק ברשותו - עליו להביא ראיה. ולא כפירוש רש"י שרמי בר יחזקאל חולק על רב יהודה אחיו, שאמר "על בעל החמור להביא ראיה", ואומר שעל בעל הפרה להביא ראיה, לפי שהחמור עתה קנוי לבעל הפרה - אלא כפירוש הרז"ה, שמה שאמר רמי בר יחזקאל: "שנולד הספק ברשותו" היינו בעל החמור, שהחמור נמצא בביתו וברשותו, ולדעת שניהם על בעל החמור להביא ראיה, ואינם חולקים בדין אלא בטעם הדבר, וכן נראה דעת הרי"ף שהביא דברי רב יהודה ובטעמו של רמי (כסף־משנה).

19 **טו. מַחַט[81] שֶׁנִּמְצֵאת בָּעֲבִי בֵּית הַכּוֹסוֹת[82] וְנִקְּבָה**
20 **אוֹתוֹ נֶקֶב מְפֻלָּשׁ[83], אִם נִמְצָא עָלֶיהָ קֹרֶט דָּם[84] -**
21 **בְּיָדוּעַ שֶׁזּוֹ נִטְרְפָה[85] קֹדֶם שְׁחִיטָה. לְפִיכָךְ, אִם**
22 **הִגְלִיד[86] פִּי הַמַּכָּה - בְּיָדוּעַ שֶׁזּוֹ נִטְרְפָה שְׁלֹשָׁה יָמִים**
23 **קֹדֶם שְׁחִיטָה[87]. לֹא הִגְלִיד פִּי הַמַּכָּה - הֲרֵי הַדָּבָר**
24 **סָפֵק, וְעַל הַטַּבָּח לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁקֹּדֶם לְקִיחָתוֹ**
25 **נִטְרְפָה, שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּתוֹ[88] נוֹלַד הַסָּפֵק; וְאִם לֹא**
26 **הֵבִיא[89] רְאָיָה - יְשַׁלֵּם הַדָּמִים לַמּוֹכֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

81) ברייתא, בכתובות שם. 82) חלק של הכרס קרוב להמסס. ויש לו צורה של כוס, ומסביב לשפתו, שני כפלים

דבוקים זה בזה, ומתוך זה הבשר שם עב, וזהו "עובי בית הכוסות". 83) משני הצדדים, מעבר לעבר. אבל אם אין הנקב מפולש - כשרה (חולין נ.). 84) טיפת דם. 85) טיפת הדם מעידה שהנקב נעשה קודם השחיטה, והבהמה נטרפה. 86) עלה קרום דק על המכה. 87) ואם שחט הלוקח תוך שלשה ימים אלו של הקנייה, הדבר ברור שהיא היתה טריפה עוד ברשות המוכר, והוא מקח טעות. 88) כלומר, בביתו ותחת ידו. וכמו שכתב למעלה בהלכה יד. 89) יוצא מתוך השקלא־וטריא (שם).

יום חמישי י"ד כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) המוכר דבר ולא ביאר שיעור[ו] וכן אם [לא] ביאר מהותו או שלא ביאר ערכו והדומה לזה כמי (שלא מכר) [שמכר] מקום לעשות בו אי זה דבר, או שמכר דבר ולא השלים את (מכריו) [מצריו] וכל הנמשך בזה.

1 **א. הַמַּקְנֶה לַחֲבֵרוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְסֻיָּם[2]: אִם הָיָה מִינוֹ**
2 **יָדוּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִדָּתוֹ וּמִשְׁקָלוֹ וּמִנְיָנוֹ יָדוּעַ**
3 **- הֲרֵי זֶה קָנָה[3]; וְאִם אֵין מִינוֹ יָדוּעַ - לֹא קָנָה[4].**

2) שאין מדתו ומשקלו ומנינו ידוע, כדלהלן. 3) כן כתב רבינו למעלה פי"ג הלכה ב שלוקח פירות אכסרה (=בלי מידה) קנה. וכמה מקורות לכך: א. בבבא־בתרא צה. במוכר לחבירו מרתף של יין, ודנו בפרטיו: מרתף זה ומרתף סתם, ונראין הדברים, שלא הוגדר מנין הקנקנים במרתף (מגיד־משנה). ב. בבבא־מציעא סד. אמרו: "ההולך לחלוב עזיו, ואמר לחבירו: מה שעזיי חולבות מכור לך, מותר", כלומר שאין בו חשש ריבית, ודרך אגב מתברר שמקח כזה קיים, למרות שלא ידועה מראש מידת החלב שיתנו העזים (כסף־משנה). ג. במסכת דמאי (פ"ב מ"ה): "רבי יוסי אומר, סלי תאנים וכו', כל זמן שהוא מוכרן אכסרה פטור" (מלעשר דמאי), ודרך אגב אנו רואים שיש קיום לקנין של אכסרה (ועיין מגדול־עוז). 4) "כן כתב רבינו האי ז"ל בספר "מקח וממכר" שלו, ודברי טעם הן, אבל לא מצאתי דבר בגמרא שאוכל ללמוד ממנו כן" (מגיד־משנה).

4 **ב. כֵּיצַד? עֲרֵמָה[5] זוֹ שֶׁל חִטִּים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ**
5 **וְכָךְ, מַרְתֵּף[6] זֶה שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, שַׂק**
6 **שֶׁל תְּאֵנִים אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
7 **מִדַּת הָעֲרֵמָה יְדוּעָה, וְלֹא מִשְׁקַל הַתְּאֵנִים וְלֹא מִנְיַן**
8 **הַקַּנְקַנִּים[7] יָדוּעַ - הֲרֵי זֶה מִמְּכָרוֹ קַיָּם. אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁנִּמְצָא חָסֵר אוֹ יָתֵר עַל הָאֹמֶד שֶׁהָיָה בְּדַעְתָּם. וְיֵשׁ**
10 **לָהֶם הוֹנָיָה[8] לְפִי הַשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[9], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].**

5) צבור של חפצים מסויימים (ועיין 'ערוך'). 6) מקום שבו מסודרים חביות של יין. 7) כדים או חביות. 8) כלומר, שיש כאן דין אונאה לשניהם, ללוקח ולמוכר, כמו בכל משא ומתן. ומקור דבר זה בבבא־מציעא מו: מז. כרבה בשם רב הונא, שאם אמר לו מכור לי באלו - קנה ויש לו עליו אונאה. וסובר רבינו, שאין הבדל בין אם הדמים אינם ידועים לבין אם מידת הפירות אינה ידועה, וכן כתב למעלה פי"ג הלכה ב. 9) לפי המחיר המקובל בין הסוחרים. 10) בפרק יג הלכה ב.

11 **ג. אֲבָל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּבֵית זֶה אֲנִי**
12 **מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, וְכָל מַה שֶׁיֵּשׁ בְּתֵבָה זוֹ אֲנִי מוֹכֵר**
13 **לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אוֹ בַּשַּׂק הַזֶּה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּכָךְ וְכָךְ,**
14 **וְרָצָה הַלּוֹקֵחַ[11] וּמָשַׁךְ - אֵין כָּאן קִנְיָן; שֶׁלֹּא סָמְכָה[12]**
15 **דַּעְתּוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ, אִם**
16 **תֵּבֶן אוֹ זָהָב, וְאֵין זֶה אֶלָּא כִּמְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא[13]. וְכֵן**
17 **כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

11) הסכים לקנייה בצורה סתמית זו. 12) בטחה דעתו. וסמיכות דעת היא היסוד ההכרחי בכל הקנינים. 13) שהוא כאסמכתא שאינה קונה (סנהדרין כד:), והעושה כן עם ישראל הרי הוא כגזלן (פ"ו מהלכות גזילה ואבידה הלכה ז, ועיין בכסף־משנה פ"י מהלכות עדות הלכה ד, לענין משחק בקוביא עם הגוי).

18 **ד. וְכֵן[14] הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה דִינָרִין חִטִּים, וְלֹא**
19 **פָּסַק כַּמָּה סְאָה מָכַר לוֹ - נוֹתֵן לוֹ כַּשַּׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[15]**
20 **בִּשְׁעַת הַמְּכִירָה. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מֵאַחַר נְתִינַת הַדָּמִים,**
21 **וְלֹא רָצָה כַּשַּׁעַר שֶׁהָיָה בַּשּׁוּק בִּשְׁעַת נְתִינַת הַמָּעוֹת**
22 **- מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[16].**

14) כלומר, כשם שבקניית ערימה של חיטים, שאין מידתה ידועה - נקבעה האונאה לפי שער השוק (למעלה הלכה ב), כמו כן במקרה דלהלן שלא קבע לו כלל - נקבע המחיר לפי השער שבשוק. והשו"ע (סימן רט סעיף ג) מביא הלכה זו בלי מילת־החיבור "וכן". 15) בבא־מציעא עב: במשנה "יצא השער פוסקין". ואף־על־פי שהוא לא פסק עמו, הולכין אחר השער שבשוק (הגר"א שם ס"ק ה). 16) למעלה פ"ז הלכה א.

23 **ה. הַמּוֹכֵר[17] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ[18] לַעֲשׂוֹת בַּיִת אוֹ רֶפֶת**
24 **בָּקָר[19], וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ[20] לַעֲשׂוֹת לוֹ בֵּית חַתְנוּת**
25 **לִבְנוֹ אוֹ בֵּית אַלְמְנוּת לְבִתּוֹ[21] - עוֹשֶׂה לוֹ[22] אַרְבַּע**
26 **אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ[23]. מָכַר לוֹ מָקוֹם בַּיִת גָּדוֹל[24] - עוֹשֶׂה**
27 **שְׁמוֹנֶה עַל עֶשֶׂר. מָכַר לוֹ מָקוֹם טְרַקְלִין[25] - עוֹשֶׂה**
28 **עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר. תַּרְבִּץ[26] שֶׁל חָצֵר - שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה עַל**
29 **שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה. וְרוּם[27] כָּל בַּיִת וּבַיִת - כַּחֲצִי אָרְכּוֹ**
30 **וַחֲצִי רָחְבּוֹ[28].**

17) משנה בבא־בתרא צח: וכגירסת הרי"ף שם: "המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית, וכן המקבל מחבירו לעשות לו בית חתנות וכו'". וכן הוא במשנה כתב־יד מינכן, שם. 18) ללא הגדרת מידת המקום. 19) משנה, שם: "הרוצה לעשות רפת בקר, בונה ד' אמות על שש", וראה להלן הערה כב. 20) קבלן, שמקבל עליו לבנות על המגרש של חבירו "בית חתנות", ולא הוגדרה מידת הבית. 21) בבן, כתב "בית חתנות", ובבת - "בית אלמנות", לפי שאין הבת הנשואה גרה בבית אביה, מפני שאסרו חכמים על האיש שידור בבית חמיו (גמרא שם, ועיין רמב"ם פכ"א מהלכות איסורי ביאה הט"ו). 22) המקבל צריך לעשות את הבית

לפי מידה זו, וכן המוכר מקום צריך לתת לו קרקע במידה זו. 23) כרבי עקיבא (במשנה שם), ולא כרבי ישמעאל שם שהצריך שיעור יותר גדול, ואילו שיעור זה של ארבע אמות על שש, אינו מתאים אלא לרפת בקר בלבד. ולדעת רבי עקיבא "פעמים אדם עושה דירתו כרפת בקר". ומה שאמרו שם במשנה: "הרוצה לעשות רפת בקר, בונה ד' אמות על שש" - רבי עקיבא היא (גמרא שם לפי לשון א'). ואף לפי לשון ב' שם שדברי רבי ישמעאל הם - לא מצאנו שר"ע חולק על זה (מגיד־משנה ודלא כרשב"א). 24) שהזכיר לו מפורש "גדול", משנה שם. ובזה אפילו ר"ע מודה. אבל אם אומר לו "בית קטן" שהוא כאומר לו "בית סתם", כבר כתב רבינו למעלה שעושה ארבע אמות על שש. ומה שאמרו במשנה שם "בית קטן - שש על ח'" - רבי ישמעאל היא (מגיד־משנה על־פי הר"י מיגש). 25) בית עשוי למושב שרים ולא לתשמיש, הלכך צריך להיות מרובע: עשר על עשר (רשב"ם ד"ה טרקלין). 26) ברייתא וגמרא שם: "תרבץ אפדני". והיינו גינה שליד החצר. וראה רשב"ם שם, וברש"י שם ז. ד"ה תרביצא. 27) משנה, שם. 28) כלומר, ביחד. ולפי"ז רפת או בית סתם, ששיעורם ארבע על שש - הרום הוא חמש. שחצי הרוחב הוא שתים, וחצי האורך - שלש. וב"בית גדול", שמידתו שמונה על עשר, השיעור של הרום הוא - תשע: ארבע - חצי הרוחב, וחמש - חצי האורך.

ו. הַמּוֹכֵר[29] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ[30] קְבוּרָה[31], אוֹ הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ[32] לַעֲשׂוֹת לוֹ קְבוּרָה - עוֹשֶׂה מְעָרָה[33], וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁמוֹנָה קְבָרִים[34]: שְׁלֹשָׁה מִכָּאן[35] וּשְׁלֹשָׁה מִכָּאן[36] וּשְׁנַיִם מִכְּנֶגֶד[37] הַנִּכְנָס לַמְּעָרָה. מִדַּת הַמְּעָרָה[38] - אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ; וְכָל קֶבֶר וָקֶבֶר - אַרְבַּע אַמּוֹת אֹרֶךְ[39], וְרֹחַב שִׁשָּׁה טְפָחִים[40], וְרוּם שִׁבְעָה[41]. נִמְצָא בֵּין כָּל קֶבֶר וָקֶבֶר שֶׁמִּן הַצְּדָדִין אַמָּה וּמֶחֱצָה[42], וּבֵין הַשְּׁנַיִם הָאֶמְצָעִיִּים שְׁתֵּי אַמּוֹת[43].

29) משנה, שם ק: 30) שהלוקח יבנה לו על מגרש זה. 31) מקום קבורה משפחתי: ש"הם לא היו רגילים ליקבר אחד אחד בפני עצמו, אלא כל בני המשפחה נקברין במערה אחת, כל אחד בכוך בפני עצמו" (רשב"ם שם ד"ה לעשות לו קבר). 32) קבלן שקיבל על עצמו לבנות לחבירו על מגרשו של זה האחרון. 33) חפירה מתחת לקרקע. 34) כחכמים, ולא כרבי שמעון (שם קא.). 35) בכותל האורך בצד אחד. 36) בכותל האורך בצד שכנגד. 37) כותל הרוחב היה מכוון נגד הפתח, שתפס אף הוא את כל הרוחב. 38) כלומר, מידת חללה. כחכמים ולא כרבי שמעון (שם). 39) לדעת הרשב"ם (ד"ה והכוכים ד' אמות): הגוף תופס רק שלש אמות, והאמה הנוספת, היא בשביל הארון. 40) הן: אמה. ואע"פ שאדם בלתי לבוש הוא פחות מאמה רוחב - כאן צריך אמה בשביל הארון ('תוספות' שם קא. ד"ה ורחבן שש). 41) כדי שיוכנס הארון בהרחבה. 42) סידור הקברות היה: קבר אמה רוחב, אחריו רווח אמה ומחצה, שוב קבר אמה ואחריו רווח אמה ומחצה, ושוב קבר אמה. בסך־הכל שש אמות. וכן בכותל השני של האורך. 43) והיה הסדר: קבר אמה, רווח שתי אמות. וקבר אמה, ביחד ארבע אמות. ולדעת הראב"ד היה הסידור כדלהלן: בתחילת כותל האורך: חצי אמה רווח, ואחרי זה קבר אמה. ושוב רווח אמה, קבר אמה, רווח אמה, קבר אמה וחצי אמה רווח בזוית, בסך־הכל שש אמות. וכן בכותל הרוחב: בתחילה חצי אמה רווח, קבר אמה רוחב, רווח אמה, קבר אמה, וחצי אמה רווח בזוית, ביחד ארבע אמות. ועיין מגיד־משנה.

ז. הַמּוֹכֵר[44] לַחֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ מָקוֹם[45] אַמַּת מַיִם[46] לְהַשְׁקוֹת בָּהּ בֵּית הַשַּׁלְחִין[47] - נוֹתֵן לוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ אַמָּה שֶׁרָחְבָּהּ שְׁתֵּי אַמּוֹת[48], וְאַמָּה מִכָּאן וְאַמָּה מִכָּאן[49] לַאֲגַפֶּיהָ[50]. וְאִם מָכַר לוֹ אַמַּת הַמַּיִם לְהַשְׁקוֹת בָּהּ בְּסִילוֹן[51] - נוֹתֵן לוֹ אַמָּה שֶׁרָחְבָּהּ אַמָּה, וַחֲצִי אַמָּה מִכָּאן וַחֲצִי אַמָּה מִכָּאן לַאֲגַפֶּיהָ.

44) מימרא של רב יהודה בשם שמואל (בבא־בתרא צט:). 45) שבו יחפור לו הלוקח אמת מים. וראה סמ"ע (ריז, אות א). 46) תעלה שחופרים באדמה וממשיכים בה מים, ונקראת אמה, מפני שעמקה אמה ('תוספות' שם ד"ה נותן לו). 47) "שדה שעומדת בהר וצריך להשקותה, ואם אינו משקה נפסדת" (פירוש המיוחס לרש"י, מועד קטן ב. ד"ה שלחין), כלומר, שדה הזקוקה להרבה מים, וצריך, מלבד הגשמים, להשקותה גם בידיים. 48) תעלה שהרוחב שלה שתי אמות, שהלוקח יחפור לו עד שתי אמות רוחב. 49) מלבד שתי האמות של התעלה, עוד אמה אחת קרקע בשפת התעלה מזה, ואמה מזה, ביחד - ארבע אמות קרקע. 50) כלומר, לגדות הנהר. שצריך לתת לו קרקע משתי גדות הנהר, שאמת המים צריכה כתלים שלא יזיקו המים בקרקע המוכר, ושלא יתפשטו המים לצדדים ויפסיד הלוקח, ולזה נותן לו שתי האמות האלו (כסף־משנה להלן הלכה ח). 51) צינור שמעבירים בו מים להשקות בהמות, או לכביסה, והיא אינה מנצלת הרבה מים, ולפיכך די לה באמה אחת.

ח. אֵלּוּ הָאַגַּפִּין בַּעַל הַשָּׂדֶה נוֹטְעָן[52], אֲבָל אֵינוֹ זוֹרְעָן[53]; שֶׁהַזְּרָעִים מְחַלְחֲלִין[54] אֶת הַקַּרְקַע וּמְקַלְקְלִין אֶת אַמַּת הַמַּיִם. וְאַמַּת הַמַּיִם זֹאת שֶׁכָּלוּ אֲגַפֶּיהָ[55] - בַּעַל הָאַמָּה מְתַקְּנָן בַּעֲבַר אוֹתָהּ שָׂדֶה[56]; שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִבֵּל עָלָיו הַמּוֹכֵר לִהְיוֹת אַמַּת הַמַּיִם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ.

52) נוטע אילנות, שהרי הוא מכר לו רק את הזכות להשתמש בקרקע זו, של גדות האמה, לחיזוק האמה, אבל לא מכר את הקרקע עצמה. 53) כרב נחמן בשם שמואל (בבא־בתרא שם), בניגוד לרב יהודה בשם שמואל, מפני שכלל הוא בתלמוד שהלכה כרב נחמן בדיני ממונות (הגהות מיימוניות). 54) שרשי נטיעות מעמיקים בקרקע, אך שרשי זרעים מתפשטים ברוחב תחת שפת האדמה, וחותרים תחתיה ומקלקלים אותה (רשב"ם ד"ה כ"ש נוטעו); ובשו"ע (סימן ריז סעיף ב) העתיק: "מלחלחין". כלומר, מכניסים רטיבות. 55) שהעפר על גדות האמה נתפזר וכלה. 56) לוקח עפר משאר השדה לתקן את האגפים (רשב"ם).

ט. הַמּוֹכֵר[57] לַחֲבֵרוֹ[58] דֶּרֶךְ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ: אִם דֶּרֶךְ יָחִיד מָכַר לוֹ - נוֹתֵן לוֹ שְׁתֵּי[59] אַמּוֹת וּמֶחֱצָה רֹחַב, כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד חֲמוֹר[60] בְּמַשָּׂאוֹ עַל אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ[61]. מָכַר לוֹ דֶּרֶךְ בֵּין עִיר לְעִיר[62] - נוֹתֵן לוֹ רֹחַב שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[63] בְּאֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ. מָכַר לוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים[64] - נוֹתֵן לוֹ רֹחַב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[65].

57) משנה (בבא־בתרא צט:) וברייתא (שם ק.) ומימרת אמוראים. 58) פסקה זו: "המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו" היא כעין מבוא להלכה זו, והשאר כעין פירוט האפשרויות השונות. ועיין פרישה (סימן ריז אות ד). 59) כ"אחרים" ודייני גולה, שנפסקה הלכה כמותם בגמרא (שם ק.), ולא ככתוב במשנה (שם צט:) ששיעורו ארבע אמות. [ובפ"ג מהלכות מתנות עניים הלכה ג, כתב רבינו שדרך היחיד הוא ארבע אמות, וצריך עיון. ועיין להלן הערה ס]. 60) מפני שכן דרך הנכנס לשדה, לעבור בחמור ולא בעגלה (סמ"ע, ריז ס"ק ז). 61) וכתב הרב ר' יוסף מיגש בפירושו (הובא במגיד־משנה) שכל המדובר דוקא כשאין שם מחיצות, שאז אף אם החמור טעון משא רחב, לא יצר לו הדרך, שהמשא יהיה בולט מחוץ לדרך, אבל אם יש מחיצות צריך שיעור יותר גדול [ויתכן כי במקרה זה, שיעורו ארבע אמות, כמו שכתב רבינו בהלכות מתנות עניים. וראה למעלה הערה נח]. 62) ברייתא (שם ק.) והיא דרך מיוחדת לאנשי העיר, ואין אנשי עיירות אחרות נכנסים לשם (רשב"ם, ד"ה דרך מעיר לעיר). 63) שיעור שתי עגלות ברוחב, שאם ייפגשו שתי עגלות, אחת באה מצד זה, ואחת מצד שני, שלא יעכבו אחת את השנייה (רשב"ם שם). 64) משנה (שם צט:). והיא דרך שעוברים בה רבים, ויש לחשוש פן יפגעו בני אדם ועגלות זה בזה. 65) השיעור המקובל לרשות הרבים לענין שבת (פי"ד מהלכות שבת הלכה א).

י. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ[66] וְדֶרֶךְ הַקֶּבֶר[67] - אֵין לָהּ שִׁעוּר[68]. וְנִרְאֶה לִי, שֶׁזֶּה כְּמוֹכֵר דָּבָר שֶׁאֵין מִינוֹ יָדוּעַ[69].

66) שם, כלומר שאמר לחבירו מכור לי בשדך דרך כרחבה של דרך המלך. וראה להלן הערה סח. 67) שם, והיא הדרך בה נושאים את המת לקברו. 68) שהמלך פורץ גדרים, בתים ושאר בנינים מלפניו לסלול דרך לעצמו, ללא נטות ימין או שמאל. וכיוצא בו, יש רשות למלווי המת להתפשט על פני שדות התבואה הסמוכים לדרך, משום כבוד המת, אם כי לא באותה המידה כמו מלך, שאין להם רשות לסתור בנינים (רשב"ם שם צט: ד"ה אין לו שיעור). 69) אחרי שאין כל שיעור מסויים לדרך זו, ולפיכך לא קנה, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה א־ג. והראב"ד כתב על דברי רבינו: "ואני אומר, שנוטל ממנו המלך כל מה שיצטרך לו" - פירש דברי רבינו במלך (ולא כמו שפירשנו למעלה (הערה סה) שהמדובר באחד שקונה מחבירו "דרך מלך"). וכן נראה מדברי רשב"ם (ב"ב ק: ד"ה שהמלך). ולכן השמיט השו"ע הלכה זו.

יא. מָכַר לוֹ[70] מָקוֹם לְמַעֲמָד[71] - נוֹתֵן לוֹ בֵּית אַרְבָּעָה קַבִּים[72].

70) משנה (שם צט:). 71) מקום סמוך לקבר, שהיו עומדים שם לנחם את האבלים. 72) הם: ארבעים אמה בריבוע בערך (רשב"ם שם ד"ה בית ארבעה קבין).

יב. הָאוֹמֵר[73] לַחֲבֵרוֹ: בּוֹר וּכְתָלֶיהָ אֲנִי מוֹכֵר לָךְ - נוֹתֵן לוֹ רֹחַב הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

73) ברייתא שם יז: ויוצא גם מתוך דיוק במשנה שם.

יג. הַמּוֹכֵר[74] שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ, וּמָצַר לוֹ[75] מֶצֶר אֶחָד אָרֹךְ וּמֶצֶר אֶחָד קָצָר[76]: אִם הָיָה הָאָרֹךְ שֶׁל אִישׁ אֶחָד[77] - לֹא קָנָה מִן הָאָרֹךְ[78] אֶלָּא כְּנֶגֶד קָצָר[79]; וְאִם הָיָה שֶׁל שְׁנַיִם[80] - יִקְנֶה כְּנֶגֶד רֹאשׁ תּוֹר[81].

74) מימרא של רב, שם סב. 75) כאן יש ציורים - אבל לא כחלק מהאותיות של הביאורים (אלא מסומנים במספרים). וכך יש בעוד מקומות בהמשך. 76) ציין לו את המצרים, הגבולות של השדה, והיינו על־ידי סימון השדות הגובלים עם השדה הזה העומד למכירה. 77) המדובר כאן שסימן לו הגבולות מכל ארבע הרוחות, אלא שאחד מהם קצר (מגיד־משנה). 78) שזה השדה הגובל הארוך הוא של איש אחד, ומתוך כך אנוס היה המוכר לציין כאן גבול ארוך, שאין רגילות לכתוב חצי מצר. 79) כרב, ולא כרב כהנא ורב אסי (בבא־בתרא שם). 80) שאנו אומרים שכוונתו היתה לתת לו רק כנגד הקצר, ומה שציין מצד השני קו ארוך, אין זה אלא מפני שהוא שייך לאיש אחד, כנ"ל בהערה עו. 81) שהשדה הארוך היה שייך לשניים, לראובן ושמעון, והשדה האחד של ראובן הוא כנגד הקצר מצד השני (כסף־משנה).

יד. הָיָה[82] מֶצֶר רְאוּבֵן מִזְּרָח וּמַעֲרָב[83], וּמֶצֶר שִׁמְעוֹן[84] צָפוֹן וְדָרוֹם - צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב[85] לוֹ: מֶצֶר רְאוּבֵן מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת, וּמֶצֶר שִׁמְעוֹן מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת[86].

82) באלכסון, ובזה אף רב מודה (שם) שלשם כך ציין לו את המצר הארוך, בכדי לציין גם את החלק המקביל לשדה הגבול הזה, ואין פתרון אחר אלא אלכסון. 83) מימרא סתמית (שם). 84) שדה זה העומד למכירה גובל משני צדדין, ממזרח וממערב, עם שדות של ראובן. ואותו היחס בקשר עם הגבולות של צפון ודרום. 85) שאם יכתוב סתם בין שדות ראובן ושמעון, אפשר יהיה לפרש שהוא מתכוון לאלכסון ויקנה רק חצי אחד, בין שדה אחד של ראובן ושדה אחד של שמעון, כזה: כאן יש ציור 86) שאז ברור שהוא מתכוון לכל השטח, שבין שני שדותיו של ראובן ושני שדותיו של שמעון.

טו. מָצַר[87] לוֹ מֶצֶר רִאשׁוֹן וּמֶצֶר שֵׁנִי וּמֶצֶר שְׁלִישִׁי, וְלֹא מָצַר מֶצֶר רְבִיעִי - קָנָה הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ[88], אֲבָל מֶצֶר הָרְבִיעִי[89] לֹא קָנָה[90]. וְאִם[91] הָיָה[92] מֻבְלָע[93] בֵּין הַמְּצָרִים, וְאֵין[94] עָלָיו רֶכֶב שֶׁל דְּקָלִים[95], וְאֵין בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[96] - קָנָה אַף הַמֶּצֶר הָרְבִיעִי[97]. וְאִם לֹא הָיָה[98] מֻבְלָע[99], וְיֵשׁ עָלָיו רֶכֶב שֶׁל דְּקָלִים[100] אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[101] - לֹא קָנָהוּ[102]. הָיָה מֻבְלָע, וְיֵשׁ עָלָיו רֶכֶב דְּקָלִים[103] אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[104]; אוֹ

שֶׁלֹּא הָיָה מֻבְלָע, וְאֵין עָלָיו רֶכֶב דְּקָלִים וְאֵין בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין[105] - הֲרֵי[106] הַדָּבָר מָסוּר לְבֵית דִּין[107], כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאוּ לְאֵיזוֹ דֶּרֶךְ שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה[108] יַעֲשׂוּ.

87) שם, כרב ולא כשמואל ורב אסי, וכך הוכרע בסוגיא שם סב: 88) כל השטח שבמסגרת שלושת המצרים האלו. 89) היינו, התלם של המצר עצמו (רשב"ם שם ד"ה חוץ ממצר ד), ור"י מיגאש מפרש שמחלקים את השדה לארבעה קטעים, כציור הזה: כאן יש ציור ו"מיצר רביעי", היינו קטע אחד של השדה. 90) מכיון שלא סימן את המצר הרביעי, ופרטי הדברים להלן בהלכה זו. 91) סיכום בגמרא (שם) על רקע שתי נוסחאות של מימרת רבא. 92) הכלל הוא, שאם יש שלשה גורמים לטובת הלוקח, דהיינו מובלע, אין עליו רכב, אין בו תשעה קבין - קנה הלוקח אף את המצר הרביעי בוודאות גמורה. ואם אין לו אלא גורם אחד לטובתו, לא קנה הלוקח. אבל אם ישנם שני גורמים לטובתו - הדבר נשאר בספק. 93) שהמצר הרביעי נמצא בתוך המסגרת של שאר המצרים (רשב"ם). 94) ועוד יתרון שאין עליו וכו'. 95) פירוש: "שורה של דקלים" (רבינו גרשום שם). וזה נותן חשיבות מיוחדת לשדה זה, ועושה אותו ליחידה נפרדת. 96) שיעור מינימלי של שדה (להלן פ"א מהלכות שכנים הלכה ד, וראה להלן הלכה כג) והוא־הדין בדברים אחרים כשיעור שלהם. כגון חצי קב בגינה (להלן פ"א מהלכות שכנים הלכה ד') וכו' (מגיד־משנה). שאם יש בהם שיעור שלם, יש בהם חשיבות ואינם בטלים כלפי השדה. 97) שיש כאן שלשה גורמים לטובת הלוקח, כנ"ל הערה צא. 98) שיש שני גורמים לרעת הלוקח. 99) אלא שהמצר הולך על פני המצרים. 100) ואין בו תשעה קבין - והרי גורם אחד בלבד לטובת הלוקח. 101) ואין עליו רכב של דקלים - ושוב גורם אחד בלבד לטובת הלוקח. 102) שאז, בגלל חשיבותו, הוא נחשב כשדה נפרד, וצריך היה לציינו. 103) ואין בו תשעה קבין, והרי שני גורמים לטובת הלוקח: מובלע, ואין בו תשעה קבין. 104) ואין עליו רכב דקלים. ושוב שני גורמים לטובת הלוקח: מובלע, ואין עליו רכב דקלים. 105) שוב שני גורמים בלבד לטובת הלוקח: אין עליו רכב דקלים, ואין בו תשעה קבין. 106) מסקנת הגמרא בבא־בתרא שם. 107) אף־על־פי שבכל ספק בדיני ממונות, כלל בידינו: "המוציא מחבירו עליו הראיה" - יש מקומות שנראה לחכמינו ז"ל לנקוט בכללים אחרים (תוספות שם, ד"ה איתמר). 108) לפי הכרתם הפנימית, איך היתה דעת הצדדים כאן, ולפיה יכריעו. כך מפרש, כנראה, רבינו, את המונח התלמודי: "שודא דדייני", וכן הוא פירושו של רשב"ם שם. אך ה'תוספות' (שם לה. ד"ה שודא) מפרשים: לפי **רצונם** החפשי של הדיינים, שיעשו מה שמוצא חן בעיניהם.

טז. סִיֵּם[109] לוֹ אֶת הַזְּוִיּוֹת[110] בְּלִבַּד, וְלֹא סִיֵּם לוֹ אֶת הַמֻּצָּר שֶׁלְּכָל רוּחַ, אוֹ שֶׁסִּיֵּם לוֹ שְׁנֵי מְצָרִים כְּמִין גַּא"ם[111], אוֹ שֶׁסִּיֵּם לוֹ חֵלֶק[112] מִכָּל רוּחַ וָרוּחַ - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה אֶת כֻּלָּם[113]; אֶלָּא יִקְנֶה מִמֶּנָּה כְּפִי מַה שֶׁמָּסַר[114] לוֹ, וּכְמָה שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין[115].

109) בעיות בגמרא (שם). 110) הרבה שדות מקיפים את השדה העומד למכירה, והמוכר ציין לו רק את השדות הגובלים עם הקרנות של השדה הנמכר: ארבעה שדות בארבע זויות, והשאלה היא: אם התכוון לכל השדה, שהרי אין דרכו של אדם למכור רק קרנות, או שמא מכר לו רק שני תלמים באלכסון כציור הזה: כאן יש ציור 111) אות יונית, דומה לכף שלנו: ך, וכפירוש הרשב"ם שם: שמצר לו קרן דרומית מזרחית וקרן צפונית מערבית. וזהו יותר מ"סיים לו את הזויות". 112) שבכל צד יש שדות לכמה אנשים, והוא ציין בכל צד רק שדה של אחד, וצדדי הספק הם: או "אין אדם מוכר לסירוגין", או שצריך בכל זאת לגזור קטעים בהתאם לגבולות שצויינו. 113) אחרי שלא הוכרעה ההלכה בגמרא. 114) בכ"י תימן: "המצר". וצריך להיות "מה שמצר". וכן הוא בשולחן־ערוך חו"מ (סימן ריט סעיף ד). 115) לכאורה הכוונה ל"שודא דדייני" כמו בהלכה הקודמת. אבל הדבר תמוה, שהרי בגמרא השאירו בעיות אלו ב"תיקו", ובכל ספק בדיני ממון אנו פוסקים להלכה המוציא מחבירו עליו הראיה, ואפשר שבגמרא שהיתה לפני רבינו היתה הנוסחא "שודא דדייני" במקום "תיקו" שלפנינו (כסף־משנה). ויש אומרים כי אין כוונת רבינו ל"שודא דדייני", אלא כוונתו, שאחרי שאין הכרעה, מקבל הלוקח רק את השטח הפחות במסגרת הגבולות המסומנים, וכפי מה שהדיינים יראו, עד כמה מגיע שטח זה, שאחרי שהדברים הם בלתי־ברורים צריך הבחנת הדיינים, אף במסגרת זו של הגבולות הצרים (ש"ך שם ס"ק ב).

יז. הַמּוֹכֵר[116] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּבִירָה גְּדוֹלָה[117], אַף עַל פִּי שֶׁמָּצַר לוֹ מְצָרִים הַחִיצוֹנִים[118], וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם[119] מְעַט[120] שֶׁקּוֹרְאִין לְבִירָה בַּיִת - לֹא קָנָה אֶלָּא הַבַּיִת בִּלְבַד; שֶׁהַמְּצָרִים הוּא שֶׁהִרְחִיב לוֹ[121], וְאִלּוּ מָכַר לוֹ[122] כָּל הַבִּירָה - הָיָה כּוֹתֵב לוֹ: וְלֹא הִנַּחְתִּי לְפָנַי בְּמֶכֶר זֶה כְּלוּם[123]. וְכֵן הַמּוֹכֵר שָׂדֶה בְּבִקְעָה גְּדוֹלָה[124], וּמָצַר לוֹ מִצְרֵי הַבִּקְעָה[125] - מְצָרִים הֵם שֶׁהִרְחִיב לוֹ[126].

116) מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה (בבא־בתרא סא:). 117) בית גדול, ארמון, ואליו פתוחים הרבה בתים קטנים, והבעיא היא: המוכר והלוקח עומדים באחד הבתים הקטנים, והמוכר אומר ללוקח: בית אני מוכר לך, ונשאלת השאלה: למה היתה כוונתו? אם לבית שעמדו בו, או לכל הבירה כולה. 118) שציין ללוקח את גבולות הבירה, ולא את גבולות הבית הקטן. 119) ויש כאן לכאורה צירוף של שני גורמים: הרחבת המצרים, והיא הוכחה שהכוונה היתה לבירה כולה, וכן מיעוט שקורא לארמון כולו: בית. 120) אבל אם יש רוב הקורא לבירה: בית - קנה כל הבירה (מגיד־משנה). ואף־על־פי שאין הולכים בממון אחר הרוב - כאן ישנה הוכחה נוספת שהרי הרחיב לו המצרים. ואם הכל קוראים לבירה "בית", ולבית קטן אין קוראים "בית" אלא בשם לווי - אפילו בלי הרחבת המצרים, קנה כל הבירה (רמ"א סימן ריד סעיף ז). 121) מה שרשם מצרי הבית הגדול, ולא רשם לו בצמצום את גבולות הבית שמכר - אינה הוכחה שכוונתו למכור לו הכל. 122) כלומר,

שאם באמת התכוון למכור את כל הבירה. 123) משפט זה הוא נוסח רשמי שגור, שמוסיפים בשטר הקניין, למנוע כל אפשרות של טעות וסיבוכים, אשר לגבולות השטח הנמכר, ושלא לתת למוכר הזדמנות לטעון שהרחיב את הגבולות (גמרא שם). ברם, אף אם כותב לו נוסח זה, צריך בכל זאת שיהיה מיעוט, לפחות, הקורא לבירה - בית, "שאין לשון זו מועילה לכלול במכר, מה שאינו נכלל לשום אדם בעולם" (מגיד־משנה). 124) גמרא שם. והמדובר באופן שלכל שדה גבול משלה (שו"ע חו"מ סימן ריח, סעיף כב). וראה להלן פרק כד הלכה יד, והערה קסו. 125) ויש שם מעט שקוראים לבקעה שדה (שולחן־ערוך שם). 126) ולא קנה כל הבקעה, ואף־על־פי שכל המכר סוג אחד, בניגוד לבירה ובית למעלה, שאין הבירה והבית סוג אחד (גמרא שם).

1 **יח. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[127] 'שָׂדוֹת[128] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ' -**
2 **מְעוּט שָׂדוֹת שֶׁתַּיִם[129]. אָמַר לוֹ 'כָּל שָׂדוֹת'[130] - אֲפִלּוּ**
3 **שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע[131], חוּץ[132] מִגַּנּוֹת[133] וּפַרְדֵּסִים[134]. אָמַר**
4 **לוֹ 'נְכָסִים'[135] - אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, חוּץ מִבָּתִּים**
5 **וַעֲבָדִים[136]. וְאִם אָמַר לוֹ 'כָּל נְכָסַי'[137] - אֲפִלּוּ עֲבָדִים**
6 **וּבָתִּים וְכָל הַמִּטַּלְטְלִין[138] הַיְדוּעִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ תְּפִלִּין**
7 **שֶׁבְּרֹאשׁוֹ[139] בִּכְלַל הַמֶּכֶר.**

127) סיכום הגמרא (שם). 128) ללא הגדרת הכמות. 129) שיד בעל השטר - הלוקח - על התחתונה, והוא מקבל רק את המינימום שיש במשמעות לשון המכירה. 130) שהוסיף מלת הריבוי: "כל". 131) כלומר, כל השדות שישנם: ואפילו הן יותר משתים עד שלש וארבע, והוא־הדין יותר. 132) שביטוי זה "שדות" אינו כולל את אלו. 133) שמגדלים בהם ירקות, ולא תבואה כמו בשדות. 134) שמגדלים בהם פירות, כגון רימונים. 135) בכ"י תימן: "נכסי", וכן במגיד־משנה. וכן ברי"ף ישן שם: "אמר ליה נכסי, אפילו פרדסי ובוסתני לבר מבתי ועבדי" (מגיד־משנה והגהות הב"ח ברי"ף שם). ואע"פ שלהלן (פי"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו) כתב רבינו שכל המטלטלין והקרקעות והבגדים והעבדים והבהמה וכו' בכלל "נכסי" - שם מדובר במתנה שהנותן נותן בעין יפה (תוספות ב"ב שם ד"ה ואי, ונמוקי־יוסף שם). 136) שדינם כקרקע, אבל אינם כלולים בביטוי "שדות", או נכסים - לדעת רבינו. 137) כן ברי"ף ישן (מגיד־משנה והגהת הב"ח שם). 138) בגמרא שם לפי גירסת הרי"ף "כל נכסי, אפילו בתי ועבדי" (ב"ח שם). ולא נזכר שם שגם מטלטלין וכו' בכלל זה. אבל כן כתב רב האי גאון בספר "המקח וממכר" שער כד. וזה נלמד מדין האומר "נכסי" במתנה (להלן בהלכות זכיה ומתנה שם). 139) שם קנא, (לענין מתנה). וספר־תורה ודאי אינו בכלל, שהרי אסור למכרו (פ"י מהלכות ספר־תורה הלכה ב — אור־שמח).

8 **יט. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[140]: בַּיִת מִבָּתַּי וְשׁוֹר מִשְּׁוָרַי אֲנִי**
9 **מוֹכֵר לְךָ - נוֹתֵן לוֹ הַקָּטָן שֶׁבָּהֶן[141]. מֵת[142] אֶחָד מִן**
10 **הַשְּׁוָרִים אוֹ שֶׁנָּפַל אֶחָד מִן הַבָּתִּים - מַרְאֶה לוֹ זֶה**
11 **שֶׁמֵּת[143] אוֹ שֶׁנָּפַל; שֵׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה[144].**

140) ואין כן בהקדש (מנחות שם, ורמב"ם פט"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח). 141) אם אמר לו בית סתם, ודאי נותן לו את הקטן שבהם, אלא אפילו אמר "בית מבתי" או "שור משווריי", שיש במשמעות הלשון: הבית החשוב מבתי, והשור החשוב בשווריי (ראה בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ומנחות קח:) - נותן לו הקטן שבהם, מפני שיד בעל השטר על התחתונה. כמסקנת הסוגיא במנחות קט. [ומה שאמרו בנדרים נו. בסוף הסוגיא, שנותן לו המעולה שבבתים (ועי"ש ר"ן שהעיר על הסתירה, וכתב שהלכה כסוגיית הגמרא במנחות שם) - אין זה אלא אליבא דרבי מאיר, שסובר שעלייה אינה בכלל בית, ולפיכך הוכרחו לפרש "מן העלייה" - "מן המעולה שבנכסיו". אבל לרבנן שעלייה בכלל בית - הפירוש פשוט "מן העליה" מן העליה ממש, לפי שהיא גרועה. כן הוא לפי גירסת קצת ספרים ב'תוספות רי"ד' וב'שיטה מקובצת' בנדרים שם. ולפי זה, אין שום סתירה בין הסוגיות, שגם הסוגיא בנדרים סוברת יד בעל השטר על התחתונה, אליבא דרבנן, וגם סוברת ש"בית מבתי" משמע יותר חשיבות מ"בית סתם"]. 142) ברייתא, במנחות קח: 143) שהמוכר, שהוא המחזיק, ידו על העליונה, והוא יכול לומר שהתכוון לפחות בבתים, וכן הוא יכול לטעון, שהתכוון לזה שמת. 144) כלל ידוע הוא, שהמחזיק - ידו על העליונה. והמוציא - ידו על התחתונה. ובעל השטר היינו הלוקח, הוא המוציא.

12 **כ. הָאוֹמֵר[145] לַחֲבֵרוֹ: שָׂדֶה[146] דְּבֵי חִיָּא[147] אֲנִי מוֹכֵר**
13 **לְךָ, וְהָיוּ שְׁתֵּי שָׂדוֹת הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם זֶה - אֵינוֹ קוֹנֶה**
14 **אֶלָּא הַפָּחוּת שֶׁבָּהֶן[148]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[149].**

145) בבא־בתרא סא: 146) בלשון יחיד. 147) נתן לו סימן: השדה הזאת שקנה אותה מחייא. 148) בבבא־בתרא שם אמרו: "חדא אמר ליה, תרתי לא" (=שדה אחד אמר לו ולא שנים) ושם קעג. נראה שנותן הקטן שבהם, וכן פירש רשב"ם שם סא: (ש"ך סימן ריח ס"ק ג). והטעם: יד בעל השטר על התחתונה. כמו שכתב רבינו למעלה הלכה יט (מגיד־משנה). 149) כלומר, שתמיד נותנים ללוקח את הפחות שבמשמעות הלשון.

15 **כא. הָאוֹמֵר[150] לַחֲבֵרוֹ: שְׂדֵה רְאוּבֵן[151] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ,**
16 **וְכֵיוָן שֶׁבָּא הַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר:**
17 **אֵינָהּ זוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁהָיְתָה שֶׁל רְאוּבֵן, אֶלָּא כָּךְ הִיא**
18 **קְרוּיָה, וּלְעוֹלָם לֹא הָיְתָה לוֹ, אֶלָּא זוֹ[152] הִיא שֶׁהָיְתָה**
19 **שֶׁל רְאוּבֵן, וּלְקַחְתִּיהָ מִמֶּנּוּ, וְהִיא שֶׁמְּכַרְתִּיהָ לְךָ -**
20 **עַל הַמּוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה[153]; וְאִם לֹא הֵבִיא - זוֹכֶה**
21 **הַלּוֹקֵחַ בָּזוֹ שֶׁכָּל הָעָם[154] קוֹרְאִים שֶׁל רְאוּבֵן. וְכֵן כֹּל**
22 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה הַלֵּךְ אַחַר הַשֵּׁם שֶׁהוּא פָּשׁוּט בְּפִי הַכֹּל.**

150) הוראה של רב נחמן, בבבא־בתרא ל. 151) והכוונה: שדה שקנה מראובן. 152) הוא מצביע על שדה אחר. 153) צריך להביא ראיה, ששדה זו רק נקראת: שדה ראובן, ולא שנקנית ממנו. וזה מספיק, כי ברור שהביטוי "שדה ראובן" משמעותו, שדה שקנה מראובן, ולא שדה שנקראת: שדה ראובן (רשב"ם שם ד"ה כיון, ועיין סמ"ע, סימן ריח ס"ק סו, ובאר הגולה שם אות צ). 154) כן בגמרא (שם).

כב. הָאוֹמֵר[155] לַחֲבֵרוֹ: חֲצִי שָׂדֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - שֶׁמִּין[156] כַּמָּה שָׁוֶה כָּל הַשָּׂדֶה, וְנוֹתֵן לוֹ מִן הַכָּחוּשׁ שֶׁבָּהּ מַה שֶּׁשָּׁוֶה חֲצִי הַדָּמִים שֶׁל כָּל הַשָּׂדֶה. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: חֶצְיָהּ בַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - שֶׁמִּין דְּמֵי כֻּלָּהּ[157], וְנוֹתֵן לוֹ בִּדְרוֹמָהּ כַּחֲצִי כָּל הַדָּמִים. וּמְקַבֵּל עָלָיו הַלּוֹקֵחַ[158] לַעֲשׂוֹת בְּחֶלְקוֹ מְקוֹם הַגָּדֵר[159], וּמֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר[160] סָמוּךְ לַגָּדֵר חָרִיץ קָטָן[161] רֹחַב שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[162], וְחוּצָה לוֹ[163] חָרִיץ אֶחָד גָּדוֹל רֹחַב שִׁשָּׁה טְפָחִים, וּבֵין שְׁנֵי הֶחָרִיצִין רֹחַב טֶפַח. כָּל זֶה[164] כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּקְפֹּץ הַנִּמְיָה[165] בָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָהּ.

155) משנה בבא־בתרא קז: ולפי פירושו של רבי יוחנן (בגמרא שם) ובמסקנה הסופית. 156) המוכר נותן ללוקח בחלק הכחוש של השדה, שטח ששויו כחצי השדה כולה, על השמן ועל הכחוש שבה, וזהו לטובתו של המוכר, שידו על העליונה תמיד, ואדם מעדיף שטח קטן של עידית, על שטח גדול של זיבורית. לפי שאנו אומרים שבביטוי "חצי שדה" לא כיוון לחצי השדה בשטח, שאם כן היה לו ליתן ללוקח חצי השדה מן הכחוש וחצי מן השמן, אלא לחצי השדה בשוויה (ועיין רשב"ם ד"ה לוקח נוטל כחוש). 157) אבל לדעת רבינו חננאל והרשב"ם (שם ד"ה אמאי משמנין ביניהן), שמין רק את החצי בדרום כמה הוא שוה, ונותן לו כנגד זה שטח כחוש בכל צד שהוא. 158) [במשנה (שם): "ונוטל חצי שדהו וכו', ונוטל חציה בדרום, והוא מקבל עליו מקום הגדר וכו'". ומכיון שכל המשנה עוסקת בלוקח, ודאי ש"והוא מקבל" גם כן בלוקח. אבל לפי נוסחת כתב־יד מינכן "ומקבל עליו" (וכן הוא ברשב"ם), אין הכרח שהמדובר בלוקח. ואמנם הרשב"ם פירשה המוכר]. 159) כלומר, חייב להקים את הגדר, וגם לתת את מקומו, היינו להקימו בשטחו־הוא. 160) משנה (שם) ופרטיה בברייתא (שם). 161) חפירה קטנה. 162) על פני אורך כל השדה. 163) שהחריץ הקטן הוא יותר קרוב לגדר, והחריץ הגדול מחוצה לו. 164) כלומר, צורך זה בחריץ כפול. 165) היא חיה קטנה ('ערוך' ערך נמיה).

כג. הָיְתָה[166] לוֹ חֲצִי שָׂדֶה[167], וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: חֲצִי שֶׁיֵּשׁ לִי בַּשָּׂדֶה מָכַרְתִּי לְךָ - קָנָה הַחֲצִי כֻּלּוֹ[168]. אָמַר לוֹ: חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁיֵּשׁ לִי - לֹא קָנָה אֶלָּא רְבִיעַ[169]. אָמַר לוֹ[170]: מֶצֶר[171] שָׂדֶה שֶׁמִּמֶּנָּה [נֶחֱלֶקֶת[172], אוֹ שֶׁמִּמֶּנָּה נִפְסֶקֶת, אוֹ שֶׁמִּמֶּנָּה] נֶחֱצֵית[173]: אִם אָמַר לוֹ 'וְאֵלּוּ מְצָרֶיהָ'[174] - קָנָה חֶצְיָהּ[175]; וְאִם לֹא אָמַר לוֹ מְצָרֶיהָ[176] - לֹא קָנָה אֶלָּא בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין[177].

166) מימרא של רבה, בבבא־בתרא סב: 167) שהיה המוכר שותף בקרקע, והיתה לו החצי של קרקע זו. 168) כלומר, כל מה שיש לו בשדה, שהרי כן אמר: "חצי שיש לי בשדה". 169) היינו, החצי מן החלק שיש לו בשדה, והוא רביע מן השדה כולו, שהרי כן אמר: "חצי השדה שיש לי". 170) מסקנת הגמרא, שם סג. 171) מכר לו חלק משדה, בלי לפרש את כמותו, וסימן לו גבולות בשני צדדים בלבד: בצד מזרח סוף השדה, ובצד מערב - חלקו הוא, הנשאר לו, בשדה זה, שממנו נחלק החלק שמכר (כסף־משנה). 172) מלשון חלק. 173) לשון חצי. 174) כלומר, אם מצר לו כל גבולות השדה. גם גבולות צפון ודרום (כסף־משנה). 175) מכיון שטרח ומצר לו כל מצריה, ליפות כחו בא, לתת לו חלק הגון בשדה, דהיינו חציה. 176) אלא גבול מזרח ומערב בלבד, כנ"ל הערה קע. 177) "שכל שדה שאין בה כדי זריעת תשעה קבים אינה קרויה שדה" (פ"א מהלכות שכנים הלכה ד).

יום שישי ט"ו כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני המוכר דבר שלא בא לעולם או שאינו ברשותו, וכן המקנה למי שאינו בעולם או שאינו בן קנייה, והמוכר דבר שאין בו ממש, ודין ההקדש והעניים בדבר שאינו בעולם.

א. אֵין[2] אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. בֵּין בְּמֶכֶר, בֵּין בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[3]. כֵּיצַד? מַה שֶּׁתּוֹצִיא שָׂדֶה זוֹ מָכוּר לְךָ, מַה שֶּׁיּוֹצִיא אֵילָן זֶה[4] נָתוּן לְךָ, תְּנוּ מַה שֶּׁתֵּלֵד בְּהֵמָה זוֹ לִפְלוֹנִי[5] - לֹא קָנָה כְּלוּם[6]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

~ נקודות משיחות קודש ~

הכלל בקניינים הוא ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ואם מכר פירות דקל לחברו לפני שצמחו הפירות יכול לחזור בו גם לאחר שצמחו, ורק אם הקנה דקל לפירותיו הרי שהגוף מצוי ויכול להקנות את פירותיו.

ובזה ישנו חילוק אם הקנה הפירות להקדש או לעניים או לנדרים, כגון שאמר כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש, קניינו קניין.

כי אע"פ שאי אפשר שיחול ההקדש על דבר שלא בא לעולם, יש חיוב גברא לקיים מה שנדר (הלכות מכירה פכ"ג ה"ב) אבל בסתם קניין אינו יכול להקנות דבר שלא בא לעולם.

ובפנימיות העניינים, התוכן הכללי של עבודת ה' הוא לעשות קניין לקב"ה שהוא "קונה שמים וארץ" היינו למסור לו את כל ענייניו ומעשיו שיהיה ניכר שהכל רכושו של הקב"ה על ידי שהנהגתו במחשבה דיבור ומעשה היא תמיד כפי רצון הקב"ה.

ובזה ישנו חילוק בין גוף ובין פירות, שהגוף הוא האדם עצמו היינו גופו ונשמתו, והפירות הם הפעולות שנעשות על ידיו בעולם.

והנה, כשמקנה יהודי את גופו לקב"ה והרי הוא בדרגת צדיק שגופו קנוי לה' כי הכניע מידותיו ויצרו עד כדי כך שאינם קיימים בו עוד (לכן נקראו הצדיקים עבדי ה' על־שם שכל גופם שייך לקב"ה) אזי הפירות שלו - המחשבה דיבור

ומעשה קנויים לקב"ה בדרך ממילא, ואינו צריך לעשות מלחמה שלא לעשות פעולה שהיא נגד רצון ה'.

אבל צריך האדם לדעת שאם אין בכוחו ואינו בדרגה להקנות כל גופו לה' אלא רק את פעולותיו - פירותיו - יכול להקנות רק מה שמקיים עכשיו, כי אינו יכול להיות בטוח שינצח בעתיד במלחמה התמידית עם היצר.

אף־על־פי־כן גם במצב שאינו יכול לפעול קניין הגוף ולשנות לגמרי את המדות שבלב והרצון במוח שיהיו קנויים לה', ישנה העצה שיקנה את הגוף לפירותיו, כלומר שיעורר בשעת התפילה את אהבת ה' בהתגלות בלבו וזה פועל שהרע שבלבו יהיה כאדם שישן (תניא פרק י"ג) ואז, גם אם אינו יכול לשנות את עצם המדות שבלבו, הרי בכל זאת יש בכוחו לפעול כפיה על מדותיו ואז גם פירותיו - מחשבה דיבור ומעשה שלו - קנויים לה'.

(לקו"ש חלק כז עמ' 183 ואילך)

2) הנושא הזה אם אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם או לא, העסיק כמה דורות של תנאים ואמוראים, ובשני מקומות בתלמוד (יבמות צג. וקידושין סב:) מנו שורה של תנאים ואמוראים, שכולם ב"שיטה" אחת, שאדם מקנה לחבירו דבר שלא בעולם, וכלל הלכתי בידינו: "אין הלכה כשיטה" (מגיד משנה). 3) למתנת שכיב מרע ישנו רק יתרון אחד, שאינה זקוקה לקניין, אבל באופן שהקניין לא חל, אין עדיפות כל שהיא לשכיב מרע, ומקור הלכה זו בבבא בתרא קמז: ועיין שם ברשב"ם דיבור המתחיל אמר רב נחמן. 4) ייתכן, שבכוונה הביא רבינו את הדוגמא של מכירה - בשדה, ואת זו של מתנה - באילן, משום שהשדה מוציא הרבה, והאילן באופן יחסי מעט, ומתאים יותר להדגים מכר בשדה, ומתנה באילן (סמ"ע, סימן רט, סעיף קטן ח). 5) זוהי מתנת שכיב מרע. 6) אפילו לאחר שבאו הדברים לעולם, ראה להלן הלכה ב.

1 **ב. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת דֶּקֶל[7] לַחֲבֵרוֹ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[8] אַף**
2 **לְאַחַר שֶׁבָּאוּ הַפֵּרוֹת לָעוֹלָם. וְאִם שָׁמַט[9] הַלּוֹקֵחַ**
3 **וְאָכַל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[10]. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ מִשְּׁנֵיהֶם**
4 **- אֵין חַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[11].**

7) לפני שבאו לעולם. וכרב נחמן (בבא מציעא סו:) שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כנ"ל. 8) אבל מבחינה מוסרית ראוי לו שלא יחזור בו (תוספות בבא מציעא סו: דיבור המתחיל התם) [וקל וחומר הוא: אם הנושא ונותן בדברים בלבד, ראוי לו לעמוד בדיבורו, ואם חזר בו הוא ממחוסרי אמנה (למעלה פרק ז הלכה ח) - כל שכן למכירה שלפנינו]. 9) הוריד. גמרא שם. 10) שכל זמן שלא חזרו בהם מן המקח, הוא נשאר קיים, אחרי שלא רצוי הדבר לחזור מן המקח. 11) שלא תקנו "מי שפרע" אלא באופן שקניינו קניין גמור מן התורה, ראה למעלה פרק ז הלכה א ופרק שלישי הלכה א.

5 **ג. אֲבָל הַפּוֹסֵק[12] עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק[13], וְלֹא הָיָה אוֹתוֹ**
6 **הַמִּין שֶׁפָּסַק עָלָיו בִּרְשׁוּת מוֹכֵר - חַיָּב לִקְנוֹת[14] וְלִתֵּן**
7 **לַלּוֹקֵחַ מַה שֶּׁפָּסַק. וְאִם חָזַר - מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע[15].**

12) כלומר, פסק לו המחיר ונתן לו כסף. 13) דווקא אם יצא השער, כלומר, המחיר הקבוע, אבל אם לא יצא השער אינו חייב לקנות וליתן ללוקח אלא אדרבה אסור לעשות כן מחמת איסור ריבית (להלן פרק ט מהלכות מלווה הלכה א), שהרי נותן לו פירות במחיר של עכשיו כמו שפסק בזמן שעלה מחיר הפירות והרי זה כ"אגר נטר", כלומר, תמורת הכסף שנתן לו עכשיו ושהה אצלו כל הזמן (ש"ך סימן רט סעיף קטן יג). 14) כן כתב הרי"ף בפרק ד דבבא בתרא על מה שאמרו שם (סט:) "ארעא ודיקלי: חזינן אי אית ליה דקלים יהיב ליה תרי דיקלי. ואי לא, זבין ליה תרי דיקלי" (=המוכר לחבירו שדה ודקלים: אם יש לו דקלים, נותן לו שני דקלים. ואם לאו - קונה ונותן לו שני דקלים) ועל זה כתב הרי"ף: "מהא שמעינן דמאן דמזבן ליה לחבריה מידי דשכיח למיזבן אף על גב דליתיה להיא מידי ברשותיה, מיחייב למיזבן ולמיתן ליה, וקיימא לן נמי פוסקים על שער שבשוק ואף על גב שאין לו (בבא מציעא עב:) ותניא נמי בתוספתא (בבא מציעא פרק ד הלכה א) המוכר פירות לחבירו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו, לאו כל הימנו לאבד זכותו של זה" (אלפס ישן בהגהות הב"ח שם, וכן הוא בכמה מקורות נוספים, ראה בתוספות ראשונים שם) [וברור הדבר שחיוב זה, לקנות וליתן ללוקח הוא כדי שלא יהא מחוסר אמנה כמו שכתב הרשב"ם (בבבא בתרא שם דיבור המתחיל זבין ליה). וראה להלן]. 15) [כלומר, אם חזר לאחר שקנה, שאז קנה הלוקח כדין כל קונה בכסף בלי משיכה (למעלה פרק ז הלכה א). ואף על פי ש"דבר שאינו ברשותו של מקנה - אינו נקנה, והרי הוא כדבר שלא בא לעולם" (להלן הלכה ה) - אין זה אלא ב"שדה זו לכשאקחנה", אבל האומר לחבירו: "שדה סתם לכשאקחנה קנוייה לך" - הרי זה קנה. לפי שיש כאן סמיכות דעת של קונה, שוודאי ימצא המוכר לקנות, מאחר שאותו המין נמצא בשוק, ומחירו קבוע. וראה להלן פרק כד הלכה יג בדין "קרקע ודקלים אני מוכר לך" שרבינו נטה שם מדברי הרי"ף שהובאו למעלה, לפי שהדקלים, שסביב קרקע זו שמכר לו, דינם כשדה זו, שהלוקח לא סמך דעתו שיוכל לקנותם].

8 **ד. מִי שֶׁפָּסַק עַל שַׁעַר שֶׁבַּשּׁוּק שֶׁיִּתֵּן אַרְבַּע סְאִין**
9 **בְּסֶלַע, אִם הָיוּ שִׁבֳּלִים[16] - הֲרֵי זֶה קָנָה לְקַבֵּל מִי**
10 **שֶׁפָּרַע. וְהוּא שֶׁיִּרְאֶה[17] לוֹ בַּגֹּרֶן, אוֹ שֶׁיֹּאמַר לוֹ בַּשּׁוּק**
11 **'הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ'. אֲבָל אִם לֹא נִרְאָה בַּגֹּרֶן וְלֹא**
12 **אָמַר לוֹ 'הֲרֵינִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ' - לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ[18] שֶׁל**
13 **מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר[19]:**
14 **שֶׁמָּא פָּסַק עִם אַחֵר[20], וְאֵין צָרִיךְ לְחִטִּים אֵלּוּ.**

16) כן פירש רבינו מה שאמרו בגמרא שם "תערא חריפא", כלומר שער מוקדם לפני הקציר, כשהתבואה בשיבוליה. 17) כלומר, מה שאמרנו למעלה (הלכה ג) שהפוסק על שער שבשוק, חייב לקנות וליתן ואם חזר אחר כך מקבל מי שפרע - אינו אלא לאחר הקציר, שאז סמכה דעתם של

הלוקח ושל המוכר, אבל כשהתבואה עודה בשיבוליה אין המוכר סומך דעתו אלא בתנאים דלהלן. 18) וסמיכות דעת היא הבסיס לכל קניין, והיעדרה גורם לביטול הקניין. 19) המוכר אומר בלבו. 20) כן אמרו שם: "מאן דיהיב זוזי אתרעא חריפא, לבי תרי תלתא יהיב", כלומר, מי שנותן כסף על שער חריף, לשניים או לשלושה הוא נותן, שאם לא תצליח התבואה אצל זה ייקח אצל שני ואין כאן סמיכות דעת מצד המוכר.

1 **ה. דָּבָר שֶׁאֵין בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מַקְנֶה - אֵינוֹ נִקְנֶה, וַהֲרֵי**
2 **הוּא כְּדָבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם[21]. כֵּיצַד? מַה שֶּׁאִירַשׁ[22]**
3 **מֵאַבָּא מָכוּר לָךְ, מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מְצוֹדָתִי מִן הַיָּם נָתוּן**
4 **לָךְ, שָׂדֶה זוֹ לִכְשֶׁאֶקָּחֶנָּה[23] קְנוּיָה לָךְ - לֹא קָנָה**
5 **כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.**

21) בבא מציעא טז: 22) תוספתא בנדרים סוף פרק ו והובאה בבבא מציעא שם. 23) שם בבבא מציעא מימרא של רב שקנה, מפני שסובר כרבי מאיר: "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ואין הלכה כמותו. [ונראה מדברי רבינו, שרק אם אמר לו: "שדה זו", לא קנה, אבל אם אמר לו: "שדה סתם, כלומר, איזו שהיא, לכשאקחנה קנוייה לך" - קנה, שיש כאן סמיכות הדעת מצד הקונה, שוודאי יעלה בידו של מוכר לקנות איזו שדה שהיא. וראה למעלה הלכה ג. ומה שאמר רבא בבבא מציעא שם: "האלוקים אמר רב אפילו בשדה זו, מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כו'", שנראה מזה שגם בשדה סתם אינה קנוייה אלא לדעת רבי מאיר (ועיין מהר"ם והגהות הג"ר צבי הירש חיות שם) - דעת רבינו שבשדה סתם קנה אפילו לדעת חכמים החולקים על רבי מאיר, ומה שאמר "מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כרבי מאיר". אין זה מכוח הלכה זו, אלא מכוח מה שאמר למעלה (שם טז:) בדין "חזר ולקחה מבעלים הראשונים" וסובר רבא שכל זה מפני שסובר כרבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולא כסוגיית הגמרא שם, ומה שאמרו שם טז. "אמר רבא הכא סמכא דעתיה" - בכתב יד רומי הנוסחא שם "אמר רבה" (דקדוקי סופרים שם) ומה שאמרו שם "אמר רבא זו צריכה לפנים" הנוסחה בכתב יד "אמר אביי"].

6 **ו. מִי שֶׁהָיָה מוֹרִישׁוֹ[24] גוֹסֵס[25] וְנָטוּי לָמוּת, וְרָצָה**
7 **לִמְכֹּר מִנְּכָסָיו[26] מְעַט[27] כְּדֵי לְהוֹצִיא הַדָּמִים בְּצָרְכֵי**
8 **קְבוּרָה[28], הוֹאִיל וְהַבֵּן עָנִי[29], וְאִם יַמְתִּין עַד שֶׁיָּמוּת**
9 **וְיִמְכֹּר - יִשְׁתַּהֵא הַמִּת וְיִתְבַּזֶּה, תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁאִם**
10 **מָכַר וְאָמַר: מַה שֶּׁאִירַשׁ מֵאָבִי הַיּוֹם מָכוּר לָךְ -**
11 **מִמְּכָרוֹ קַיָּם. וְכֵן צַיָּד עָנִי שֶׁאֵין לוֹ מַה שֶּׁיֹּאכַל,**
12 **שֶׁאָמַר: מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִן הַיָּם מְצוֹדָתִי הַיּוֹם מָכוּר לָךְ**
13 **- מִמְּכָרוֹ קַיָּם, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[30].**

24) אביו או מוריש אחר. ואף על פי שבגמרא שם אמרו: "מה שאירש מן אבא היום מכור לך" - סובר רבינו שאביו לאו דווקא, שהרי הטעם הוא משום כבוד המת. 25) רי"ף שם בשם ירושלמי. 26) של מוריש. 27) ואם אינו מוצא למכור בשיעור מצומצם, יכול למכור אף יותר מכפי הצורך (מגיד משנה). 28) בירושלמי שם, נזכרו צרכי תכריכין, ולדעת הרא"ש (הביאו הסמ"ע, סימן ריא סעיף קטן ג) אף האבן ששמים על הקבר, הוא בכלל צרכי קבורה. 29) שאם יש לו משלו, לא תיקנו חכמים שתהא מכירתו מכירה (סמ"ע שם סעיף קטן ד) [לפי שהלכה היא שאם אין לאב ויש לבן, כופין את הבן לזון את אביו (פרק ו מהלכות ממרים הלכה ג) והוא הדין שכופין אותו לכבדו אחר מותו]. 30) לדעת רב האי תיקנו כן רק לכדי חיי יום, אך מסתימות לשון רבינו שלא הזכיר פרט זה, מדייק הסמ"ע (שם סעיף קטן ו) שיכול למכור מה שתעלה מצודתו מן הים ביום אחד, אף על פי שיהיה בו חיי ימים הרבה.

14 **ז. הַבֵּן[31] שֶׁמָּכַר בְּנִכְסֵי אָבִיו בְּחַיֵּי אָבִיו, וּמֵת הַבֵּן**
15 **בְּחַיֵּי הָאָב וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב - בֵּן הַבֵּן מוֹצִיא[32] מִיַּד**
16 **הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁהֲרֵי אָבִיו מָכַר דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא עֲדַיִן**
17 **לִרְשׁוּתוֹ, וְנִמְצְאוּ הַנְּכָסִים בִּרְשׁוּת הָאָב, וְזֶה יוֹרֵשׁ**
18 **אֲבִי אָבִיו[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.**

31) בבא בתרא קנט. 32) גם הבן עצמו יכול לבטל את המכירה. שהרי הוא דבר שלא בא לעולם, אלא שאם הוא עצמו מבטלה, חייב להחזיר את הדמים שקיבל, ואילו בן־הבן אין לו כל זיקה לחוב אביו, לפי שהוא בא מכוח אבי־אביו (מגיד משנה בשם הרשב"א). ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן ריא סעיף ג) מביא הלכה זו כהמשך של ההלכה הקודמת, היינו, שהבן מכר כשאביו היה גוסס, ועל כן אם היה הבן קיים לא היה יכול להוציא אף את הקרקע, שהרי אז יש תוקף, מטעם תקנת חכמים לקנין זה, מה שאין כן בן־הבן. אבל אם מת הבן בחיי האב לא חלה המכירה ולא תיקנו בה חכמים משום כבוד המת, שהרי אף למאן דאמר "אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" - אין זו מכירה באופן שמת הבן בחיי האב (ב"ח שם). 33) כך הגדירו את זכות הירושה, שבן הבן יורש באופן בלתי־אמצעי את אבי אביו, והוא עומד במקום הבן - אביו, ולכן הוא אינו חייב אף להחזיר את הדמים, אם לא השתמשו בהן לצרכי קבורת אבי אביו (סמ"ע שם סעיף קטן ז).

19 **ח. מִי שֶׁנָּתַן קַרְקַע[34] מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, וְנָתַן לוֹ עַל**
20 **גַּבָּהּ[35] מֵאָה דִינָרִין: אִם הָיוּ הַדִּינָרִין מְצוּיִין בִּרְשׁוּתוֹ**
21 **- כֵּיוָן שֶׁזָּכָה בַּשָּׂדֶה זָכָה בַּדִּינָרִין[36]; וְאִם אֵין לוֹ דִינָר**
22 **- אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנּוֹתֵן לִתֵּן לוֹ מֵאָה דִינָרִין, עַד**
23 **שֶׁיָּבִיא הַזּוֹכֶה[37] רְאָיָה שֶׁהָיָה לָזֶה דִינָרִין בְּעֵת**
24 **הַמַּתָּנָה. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִטַּלְטְלִין שֶׁמַּקְנֶה אָדָם**
25 **אוֹתָם עַל קַרְקַע: אִם אֵינָם בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן**
26 **- לֹא קָנָה; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[38].**

34) שלא שאלו בקידושין (כו־כז) אלא אם צריך "צבורים" בקניין אגב או אין צריך (ראה למעלה פרק ג הלכה ט) - אבל לא נסתפקו כלל אם צריך שיהיו בעין וברשותו, עיין מגיד משנה. 35) כלומר, אמר לו: "קנה אותם על גבי קרקע זו" (ראה למעלה שם). 36) בקניין אגב. 37) לפי הכלל הידוע: "המוציא מחבירו עליו הראייה" (מגיד

משנה). 38) בבבא קמא סט: אמרו שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. ופשוט שהוא הדין שאינו מקנה דבר שאינו ברשותו. וראה להלן.

ט. מִי שֶׁהָיָה לוֹ פִּקָּדוֹן[39] בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה מַקְנֵהוּ[40] בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה; לְפִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן בִּרְשׁוּת בְּעָלָיו הוּא[41], וַהֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם. וְאִם כָּפַר בּוֹ[42] זֶה שֶׁהֵפִקַּד אֶצְלוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְנוֹתוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָבַד, שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[43]. אֲבָל הַמִּלְוֶה, הוֹאִיל וּלְהוֹצָאָה נִתְּנָה, אֵינָהּ בָּעוֹלָם, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַקְנוֹתָהּ אֶלָּא בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן. וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ טַעַם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם הָיְתָה מִלְוָה בִּשְׁטָר - מַקְנֶה אֶת הַשְּׁטָר בִּכְתִיבָה וּמְסִירָה; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן דָּבָר הַנִּמְסָר לִקְנוֹת שִׁעְבּוּד שֶׁבּוֹ.

39) מקור הלכה זו: עובדה של רב פפא שהקנה לרב שמואל בר אבא פיקדון שהיה לו ביד אחרים (בבא בתרא עז: "הוו ליה תריסר אלפי זוזי". ולא כנוסחת הספרים בבבא קמא קד: "הווה מסיק תריסר אלפי זוזי" שמשמע שהמדובר בהלוואה, ראה להלן). 40) בקניין אגב קרקע, ראה למעלה פרק ו הלכה ז. 41) אף שאינו בביתו ממש. 42) שמעתה הרי הוא כגזלן, ראה להלן. 43) כן אמרו בבבא קמא סח: "אמר רבי יוחנן גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולין להקדישו זה (=הגזלן) לפי שאינו שלו, וזה (=הנגזל) לפי שאינו ברשותו" והוא הדין שאינו יכול להקנות מאותו הטעם (מגיד משנה).

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כָּךְ אֵין אָדָם מַקְנֶה לְמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵבֶר הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, וְהַמְזַכֶּה לְעֵבֶר - לֹא קָנָה. וְאִם הָיָה בְּנוֹ, הוֹאִיל וְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ - קָנָה[44].

44) גמרא שם. ונראה מסתימת לשון רבינו שאין הבדל בזה בין בריא לבין שכיב מרע, ועיין במגיד משנה שיש מחלקים בזה. [ודווקא מזכה בקניין, אבל באמירה בלבד - לא קנה. ואף על פי שסברא זו ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", מועילה אף באמירה בלבד (פרק כ"ג מהלכות אישות הלכה י"ג־יד) - אין זה אלא בדבר שלא בא לעולם (פרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה יז), שאין סברא זו מועילה אלא באופן שיש חיסרון אחד בלבד: דבר שלא בא לעולם, או אמירה, אבל כשישנם שני החסרונות: גם דבר שלא בא לעולם וגם אמירה בלבד - לא קנה. ועיין בהלכות זכייה ומתנה שם].

יא. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לַבָּנִים שֶׁתִּלְדִי מִמֶּנִּי - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִקְנוּ כְּלוּם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה בָּהֶן בִּשְׁעַת הַמַּתָּנָה, עֲדַיִן לֹא בָּאוּ כְּדֵי לִהְיוֹת דַּעְתּוֹ קְרוֹבָה לָהֶם.

יב. הַמַּקְנֶה לְמִין מִמִּינֵי חַיָּה - לֹא הִקְנָה כְּלוּם. הִקְנָה קְצָת נְכָסָיו לִבְהֵמָה אוֹ לְמִי שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, וְחָזַר וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: קְנֵה כִּבְהֵמָה זוֹ, אוֹ כְּעֵבֶר זֶה - לֹא קָנָה כְּלוּם[45]. אָמַר לוֹ: קְנֵה אַתְּ וּבְהֵמָה זוֹ, אוֹ אַתְּ וְעֵבֶר זֶה - קָנָה מֶחֱצָה[46].

45) כשם שהבהמה או העובר לא קנו. 46) שם כרב נחמן. שכיוון שאמר "את ובהמה", וודאי כוונתו שהבהמה תקנה חצי והאדם יקנה חצי, ומכיוון שלא תלה קניית האדם בקניית הבהמה - קנה האדם חצי.

יג. אֵין אָדָם מַקְנֶה לֹא בְּמֶכֶר וְלֹא בְּמַתָּנָה אֶלָּא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ[47]; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ - אֵינוֹ נִקְנֶה.

47) גוף, עצם.

יד. כֵּיצַד? אֵין אָדָם מַקְנֶה רֵיחַ הַתַּפּוּחַ הַזֶּה, אוֹ טַעַם הַדְּבַשׁ הַזֶּה, אוֹ עֵין[48] הַבְּדֹלַח[49] הַזֶּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. לְפִיכָךְ[50], הַמַּקְנֶה לַחֲבֵרוֹ אֲכִילַת פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה[51], אוֹ דִּירַת בַּיִת זֶה[52] - לֹא קָנָה; עַד שֶׁיַּקְנֶה לוֹ גּוּף הַבַּיִת לָדוּר בּוֹ, וְגוּף הָאִילָן לֶאֱכֹל פֵּרוֹתָיו[53], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

48) צבע, מראה. 49) אבן טובה. 50) בבא בתרא קמז: ואף על פי שהזכירו שם שכיב מרע - הרי בארו שם: "מה שאין בבריא אין בשכיב מרע", כלומר, אין לשכיב מרע אלא יתרון אחד: שאינו זקוק לקניין. אבל אם בבריא לא מועיל הקניין - אין כוח גם במתנת שכיב מרע, שאינה עדיפה ממתנת בריא. 51) ואכילה עצמה היא דבר שאין בו ממש, אם כי הפירות הם דבר שיש בו ממש. ואף על פי שהם בעולם (סמ"ע סימן ריב סעיף קטן א) וראה ברשב"ם שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן, שנראה מדבריו שהמדובר שהפירות אינם בעולם. 52) כלומר, הדיור בבית זה. שהדיור אין בו ממש. 53) וכל שכן אם מוכר הפירות עצמם - כיוון שהם בעולם.

טו. דִּין הַהֶקְדֵּשׁ[54] וְדִין הָעֲנִיִּים וְדִין הַנְּדָרִים אֵינוֹ כְּדִין הַהֶדְיוֹט בִּקְנִיָּתוֹ. שֶׁאִלּוּ אָמַר אָדָם: כָּל מַה שֶׁתֵּלֵד בְּהֶמְתִּי יִהְיֶה הֶקְדֵּשׁ[55] לְבֶדֶק הַבַּיִת[56], אוֹ יִהְיֶה אָסוּר עָלַי, אוֹ אֶתְּנֶנּוּ לִצְדָקָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַדֵּשׁ לְפִי שֶׁאֵינוֹ בָּעוֹלָם, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְקַיֵּם דְּבָרוֹ[57]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה[58].

54) כל הלכה זו הביא רבינו גם בפרק ו מהלכות ערכין הלכה לא. מסברת עצמו והקדים לה: "וירא לי". 55) בהלכות ערכין שם כתב: "הרי עלי להקדישו". 56) [צריך עיון, הרי המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית עובר בעשה (פרק ה מהלכות ערכין הלכה ה) והיאך יכול לקבל על עצמו נדר שיקדישנו - הרי הוא מושבע ועומד מהר סיני שלא יקדישנה לבדק הבית (ראה פרק ג מהלכות נדרים הלכה ז) ובפרק ו מהלכות ערכין שם לא כתב "לבדק הבית"]. 57) הראב"ד חולק על דברי רבינו וכתב: "שאם חייב עצמו בכך שאמר אתן לעניים כך וכך - כלומר מן הפירות שיצאו בכרם שלי - הרי זה חייב עצמו וייתן. אבל אם אמר יינתן לעניים כך וכך מפירות שלא באו

לעולם לא קנו עניים" וכן דעת הגאונים להלן הלכה יז והובאו דבריהם בטור שם. 58) בהלכות ערכין שם מביא רבינו שהוא עובר "משום בל תאחר ולא יחל דברו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה". והעיר על זה הלחם משנה שם.

1 **טז. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן[59], אִם צִוָּה אָדָם כְּשֶׁהוּא**
2 **שְׁכִיב מְרַע וְאָמַר: כָּל מַה שֶּׁיּוֹצִיא אִילָן זֶה לַעֲנִיִּים,**
3 **אוֹ כָּל שְׂכַר בַּיִת זֶה לַעֲנִיִּים - זָכוּ בָּהֶן הָעֲנִיִּים[60].**

59) שיש חיוב לקיים נדר אפילו בדבר שלא בא לעולם. 60) מכיוון שבמתנת בריא חייב הנותן לקיים דברו מטעם נדר, כמו שכתב למעלה, תיקנו חכמים כן גם בשכיב מרע, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, אף על פי שהנותן שהתחייב מתורת נדר, מת ואיננו, ויורשיו לא התחייבו (אבן האזל, ועיין כסף משנה).

4 **יז. יֵשׁ גְּאוֹנִים[61] שֶׁחוֹלְקִין עַל דָּבָר זֶה וְאוֹמְרִים,**
5 **שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים זוֹכִין אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁהֲדִיּוֹט קוֹנֶה**
6 **בָּהֶן, וּלְפִיכָךְ לֹא יִזְכּוּ בִּדְבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם[62]. וְאֵין**
7 **דַּעְתִּי נוֹטָה לִדְבָרִים אֵלּוּ; שֶׁאֵין אָדָם מְצַוֶּה לְהַקְנוֹת,**
8 **וְהוּא מְצַוֶּה לְקַיֵּם דְּבָרָיו בִּצְדָקָה אוֹ בְּהֶקְדֵּשׁ, כְּמוֹ**
9 **שֶׁהוּא מְצַוֶּה לְקַיֵּם הַנֶּדֶר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[63].**

61) שיטתם כדעת הראב"ד, למעלה הלכה טו, והובאו דבריהם בטור שם. 62) ראייה לדבריהם מדברי הגמרא בבבא קמא לו: שאדם אחד אמר שכסף שביד אחרים יתנוהו לעניים, ונראה שם שלא קנו אותו העניים, וזהו מטעם שאינו ברשותו כמו שכתב הרי"ף שם. הרי שגם מטעם נדר אין כאן שום חיוב כיוון שלא אמר "אתנהו לעניים". ולדעת רבינו יש לפרש שם כפירוש רבינו חננאל (בתוספות דיבור המתחיל יד) שזכו בו עניים עיין שם. 63) פרק ו הלכה לא-לג. אבל שם מפורש: "הרי עלי להקדישו". וצריך עיון.

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני המקנה גוף הדבר לפירותיו, והמוכר גוף דבר לזמן, והקונה פירות שובך או פירות כוורת דבורים (ומה דין מוכר עם הלוקח) [ומה בין שוכר ולוקח] והדומה לזה.

10 **א. מַקְנֶה[2] אָדָם הַגּוּף לְפֵרוֹתָיו[3]. בֵּין בְּמֶכֶר[4], בֵּין**
11 **בְּמַתָּנָה, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[5]. וְאֵין זֶה מַקְנֶה דָּבָר**
12 **שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם[6], שֶׁהֲרֵי הַגּוּף מָצוּי[7] וּמַקְנֶה לַפֵּרוֹת[8].**
13 **הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה?[9] לְשׁוֹכֵר בַּיִת אוֹ שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ,**
14 **שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ הַגּוּף[10], אֶלָּא הֲנָאַת הַגּוּף[11].**

2) כלומר, יכול להקנות, ויש תוקף לקנינו. 3) מקור דברי רבינו בבבא-בתרא קמז: "אמר רב נחמן, שכיב מרע וכו' עד שיאמר תנו בית זה לפלוני וידור בו, תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו", וראה להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו. וכן הוא בגיטין מג. "עד כאן לא קאמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אלא כגון פירות דקל, דהשתא מיהא ליתנהו (= שעכשיו עדיין אינם בעולם), אבל הכא (= במוכר עבד לקנס, שאם יגחנו שור יהא קנסו של הלוקח) הא קאי שור והא קאי עבד (הנה השור והנה העבד)". ועיין שם ב'תוספות' מב: ד"ה עבד. 4) בגמרא שם הובאה הלכה זו במתנה, אך הוא-הדין במכר, כי אין הפרש בענין זה בין מכר למתנה. 5) הנושא במימרא הנזכרת הוא שכיב מרע, אך הגמרא מסכמת סמוך למימרא זו את העיקרון: "דבר שאינו בבריא, אינו בשכיב מרע", המשוה לענין זה, שכיב מרע ובריא כאחד. 6) כמו מקנה פירות של הדקל (ולא דקל לפירותיו). ועיין לעיל פכ"ב, הל' ב. 7) הגוף הוא דבר מצוי ובא לעולם. 8) והוא לא מקנה את הפירות, שהם דבר שלא בא לעולם, אלא את הגוף המצוי בעולם, אם כי בצורה מוגבלת - לפירותיו. 9) רבינו רוצה בהשוואה זו להדגיש את המושג של הקניית גוף להנאות ותשמישים מוגבלים על-ידי מושג דומה, אך שכיח יותר, והוא: השכירות, אם כי יש הפרש להלכה בין "גוף לפירות" לבין "שכירות" (להלן הלכה ח) [וראה להלן הלכה ט והערה נה]. 10) שהרי את הבית או את השדה הוא חייב להחזיר, כעבור זמן-מה. 11) את זכות הדירה, והיינו שהקנה לו את הגוף להנאה זו של הדירה, אבל לא שהקנה לו את הדירה או את הנאת הגוף, כי זהו דבר שאין בו ממש וגם דבר שלא בא לעולם, ולא קנה, כמבואר בגמרא בבא-בתרא שם. ורבינו לא נכנס עכשיו לנושא זה, וסמך על בירורו להלן פ"י מהלכות זכיה ומתנה הלכה טו.

15 **ב. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ שֶׁנָּתַן שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ[12],**
16 **בֵּין לִזְמַן קָצוּב, בֵּין כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר אוֹ שֶׁל**
17 **לוֹקֵחַ, וְהוּא הַדִּין לְמוֹכֵר וּלְנוֹתֵן אִילָן לְפֵרוֹתָיו[13], אוֹ**
18 **רָחֵל לְגִזָּתָהּ[14], אוֹ בְּהֵמָה וְשִׁפְחָה לְוַלְדּוֹתֵיהֶם[15], אוֹ**
19 **עֶבֶד לְמַעֲשֵׂה יָדָיו[16] - בַּכֹּל מִמְכָּרוֹ אוֹ מַתְּנוֹתָיו**
20 **קַיָּמִין[17].**

12) גיטין מז: "המוכר שדהו לפירות". 13) בבא-בתרא שם. 14) לא ידוע לי המקור המדוייק לדוגמא זו. 15) שבת קלה: "בלוקח שפחה לעוברה". 16) בכתובות נח. אמרו: "יקדשו ידיך לעושיהם", והוא-הדין למוכר עבד למעשה ידיו. 17) והוא קונה מיד, אפילו טרם באו הפירות לעולם (סמ"ע רט, ס"ק טו), וכך לשון השו"ע: "ואם מכר אילן לפירותיו וכו', קנה מיד, ואין אחד מהן יכול לחזור בו" (שם, סעיף ד).

21 **ג. מָכַר[18] עַבְדּוֹ לִקְנָס[19], שֶׁאִם יַגַּח[20] וְיָמוּת[21] יִהְיֶה**
22 **קְנָס שֶׁל לוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[22]. לְפִיכָךְ[23] לֹא קָנָה;**
23 **וְאִם תָּפַשׂ[24] הַקְּנָס - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.**

18) בגיטין (מב-מג), היא בעיא שלא נפתרה. 19) רק לענין קנס, אבל לא לענינים אחרים. 20) שאם שור של אדם שלישי יגח את העבד. 21) העבד ימות מן הנגיחה, שאז משלם בעל השור קנס לבעל העבד: שלשים שקלים, כמפורש בפסוק (שמות כא, לב). 22) אחרי שהבעיא נשארה תלויה ללא פתרון, וצددי הספק הם: שמא זה דומה ל"אילן לפירותיו" (למעלה הלכה א-ב), או שמא אינו דומה לשם, שהרי הפירות רגילים לבוא, והם יוצאים מגוף האילן,

ואילו הקנס אינו יוצא מגוף העבד. וגם אין זה ברור שיבוא, כי שמא בכלל לא יקרה מקרה הנגיחה, ואף אם יקרה, שמא יודה בעל השור וייפטר מקנס כדין "מודה בקנס" (גמרא גיטין שם, ו'תוספות' שם מה: ד"ה עבד). 23) כדין כל ספק משפטי, שאנו דנים בו: "המוציא מחבירו עליו הראיה". 24) רבינו לשיטתו, שבכל ספק משפטי יש תוקף לתפיסה.

1 **ד. מָכַר[25] אֵילָן לָזֶה וּפֵרוֹתָיו לְאַחֵר[26] - לֹא שִׁיֵּר**
2 **מְקוֹם הַפֵּרוֹת[27], וְאֵין לָאַחֵר כְּלוּם[28]. אֲבָל[29] אִם מָכַר**
3 **אֵילָן וְשִׁיֵּר פֵּרוֹתָיו לְעַצְמוֹ - הֲרֵי שִׁיֵּר מְקוֹם**
4 **הַפֵּרוֹת[30]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵרַשׁ[31], לְגַבֵּי עַצְמוֹ בְּעַיִן**
5 **יָפָה מְשַׁיֵּר[32].**

25) בעיא בבבא־בתרא קמח. (כפירוש ה'תוספות' שם ד"ה איבעיא להו) ונפתרה שם בצורת "אם תמצי לומר". 26) פירותיו של האילן - ולא גוף האילן לפירותיו, וזהו דבר שלא בא לעולם. 27) כלומר, אין אנו אומרים שהמוכר התכוון להשאיר לשני מקום באילן לפירות, כמו "דקל לפירותיו", כיון שלא הביע זאת במפורש. 28) ולא בירר רבינו, למי שייכים הפירות? הרשב"א כתב מפורש שהם ללוקח ראשון (מגיד־משנה). וכן פסק בשולחן־ערוך (חושן־משפט סימן רט סעיף ט) "וראשון קנה דקל ופירותיו". 29) שם, בעיא שנפתרה. 30) היינו, הענפים, מקום שבו גדלים הפירות (רשב"ם, ו'תוספות' שם) ושוב אינם נחשבים כדבר שלא בא לעולם. 31) שלא אמר מפורש שהוא משאיר לעצמו גם את מקום הפירות. 32) ולכן, אף שלא הזכיר את השיור בגוף האילן, אנו אומדים את דעתו, שבוודאי השאיר.

6 **ה. הַמּוֹכֵר גּוּף הַקַּרְקַע[33] לִזְמַן קָצוּב[34] - הֲרֵי זֶה**
7 **מְכִירָה[35]; וּמִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בַּגּוּף כְּחֶפְצוֹ[36] וְאוֹכֵל**
8 **הַפֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמְּכִירָה, וּבַסּוֹף תַּחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ.**

33) כלומר, לא רק לפירותיו, אלא את גוף הקרקע עצמו מכר לכל תשמישיו, ברם לא לצמיתות. 34) לתאריך מוגבל. 35) יש תוקף משפטי למכירה זו, והלוקח קונה את הגוף כמו שהוא, אף שאינו אלא לזמן מוגבל. ומקור הדבר בבבא־קמא סח. שנתמעטה מכירה לשלשים יום מתשלומי ארבעה וחמשה בענין גנב משום שנאמר "וטבחו או מכרו", הוקשה מכירה לטביחה: "מה טביחה שאינה חוזרת, אף מכירה שאינה חוזרת" - הרי שלולא זה הרי היא מכירה גמורה (ביאור הגר"א לחושן־משפט סימן ריב ס"ק ט). 36) כלומר, חוץ ממה שאוכל הפירות, זוכה הוא גם בגוף עצמו לכל תשמישיו, וראה להלן הלכה ו.

9 **ו. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר קַרְקַע לִזְמַן קָצוּב וּבֵין**
10 **הַמַּקְנֶה אוֹתָהּ לְפֵרוֹתֶיהָ?[37] שֶׁהַקּוֹנֶה לְפֵרוֹת - אֵינוֹ**
11 **יָכוֹל לְשַׁנּוֹת צוּרַת הַקַּרְקַע, וְלֹא יִבְנֶה וְלֹא יַהֲרֹס[38];**
12 **אֲבָל הַקּוֹנֶה לִזְמַן קָצוּב[39] - הוּא בּוֹנֶה וְהוֹרֵס[40],**
13 **וְעוֹשֶׂה בְּכָל זְמַנּוֹ הַקָּצוּב כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַקּוֹנֶה קִנְיַן**
14 **עוֹלָם לְעוֹלָם.**

37) כלומר, אף־על־פי שלכאורה אין הפרש ביניהם, וגם בגמרא (גיטין מח.) השוו מכירה לזמן קצוב - דהיינו, מכירת קרקע בזמן שהיובל נוהג שאינה אלא עד היובל - להמוכר שדהו לפירות, שבשניהם אין ללוקח אלא קנין פירות בלבד, ועם כל זה יש הפרש בין קנין פירות למוכר הגוף לזמן קצוב, ומהו ההפרש? (ביאור הגר"א שם ס"ק יא). 38) שהרי אין לו זכות בגוף עצמו, אלא לפירות היוצאים ממנו ולא יותר. וכן מפורש בבבא־בתרא נ: שאין לבעל רשות לחפור בורות שיחין ומערות בנכסי מלוג של אשתו, אע"פ שקנויים לו לפירות (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 39) שכאן יש לו זכות בגוף עצמו, אם כי לזמן מוגבל בלבד. 40) מקור דבריו ממה שאמרו בירושלמי סוף פ"ד דגיטין: "קנה שדה ביובל (פירוש: בזמן שהיובל נוהג - כן נראה ברשב"א לגיטין מז.) רבי אילא אמר, קנה קרקע (פירוש: כקונה קרקע לזמן קצוב), אבא בר ממל אמר, לא קנה קרקע (פירוש: לא קנה גוף הקרקע, כנ"ל, אלא יש לו בה קנין פירות בלבד). מתיב רבי אבא בר ממל לרבי אילא, על דעתך דאת אמר קנה קרקע, יחפור בה בורות שיחין ומערות. אמר לו: התורה אמרה ושב לאחוזתו - בעיינו". הרי שלולא הפסוק הזה, רשאי הקונה קרקע לזמן קצוב שיש לו בה קנין הגוף - לחפור בה בורות שיחין ומערות (וראה בראב"ד ומגיד־משנה כאן, ובמשנה־למלך פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א ובאבן־האזל כאן). וראה ברש"י ערכין כט: ד"ה וחדא (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ריב ס"ק יג).

15 **ז. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַמּוֹכֵר שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין**
16 **הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ לַחֲבֵרוֹ?[41] שֶׁהַמּוֹכֵר פֵּרוֹת**
17 **הַשָּׂדֶה - אֵין לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשָׂדֶה זוֹ כְּלָל, אֲפִלּוּ**
18 **לְהִכָּנֵס, אֶלָּא בִּשְׁעַת הוֹצָאַת הַפֵּרוֹת[42], וְיֵשׁ לְבַעַל**
19 **הַשָּׂדֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּחֶפְצוֹ; אֲבָל הַמּוֹכֵר שָׂדֶה**
20 **לְפֵרוֹתֶיהָ - אֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס בָּהּ אֶלָּא**
21 **מִדַּעַת הַלּוֹקֵחַ[43], וְיֵשׁ לַלּוֹקֵחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּחֶפְצוֹ[44].**

41) הכסף־משנה תמה על זה: הרי הפרש גדול יש ביניהם, שמוכר שדה לפירות קנה, ומוכר פירות שדה לא קנה. וה'טור' שם כתב: "פירוש: אחר שבאו [הפירות] לעולם" (ועיין משנה־למלך). [אבל בדפוס רומי כתוב: "ומה הפרש יש בין המוכר שדה לפירותיה ובין המוכר פירות שדה זו לחבירו שלא קנה כמו שביארנו" וכן הוא בכ"י תימן. ולפי"ז מתפרשים דברי רבינו בפשטות, שזה עצמו הוא שואל: מה הפרש בין זה לזה, שבזה קנה ובזה לא קנה. והוא מסביר כי במוכר שדה לפירות יש לו ללוקח להשתמש בשדה כחפצו, ובעל השדה אינו יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח, ואם־כן זהו קנין הגוף. ואילו המוכר פירות השדה, אף־על־פי שעדיין לא חזר בו המוכר, והלוקח אוכל פירותיה (ראה למעלה פכ"ב הלכה ב) - אין ללוקח להשתמש בשדה כלל, אפילו להכנס, לא בשעת הוצאת הפירות, ובעל השדה משתמש בה כחפצו, ואם־כן אין זה קנין הגוף, אלא קנין פירות בלבד, ולפיכך אינו קונה הפירות שאינם בעולם]. 42) [כל זמן שלא חזר בו המוכר, כנ"ל]. 43) שהרי יש לו לנטעה או לזרעה כל זמן שירצה

או להובירה (להלן הלכה ח). וב'תוספות' בבא־בתרא כז. ד"ה לא, כתבו שיכול לשטוח בקרקע זו פירות לייבש, עיי"ש. וכן נראה מדברי רבינו להלן. ולכן אין בעל השדה יכול להכנס בה אלא מדעת הלוקח. 44) וכנראה שיכול להפיק ממנה כל ההנאות, כמו שכתבו ה'תוספות' בבבא־בתרא שם, ובלבד שלא ישנה צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס, כמו שכתב למעלה הלכה ו.

1 **ח. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַקּוֹנֶה שָׂדֶה זוֹ לְפֵרוֹתֶיהָ וּבֵין**
2 **הַשּׂוֹכֵר שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ? שֶׁהַקּוֹנֶה שָׂדֶה לְפֵרוֹתֶיהָ - יֵשׁ**
3 **לוֹ לְנָטְעָהּ אוֹ לִזְרָעָהּ[45] כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[46] אוֹ**
4 **לְהוֹבִירָהּ[47]; וְהַשּׂוֹכֵר אֵינוֹ כֵן[48], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן**
5 **שְׁכִירוּת[49]. וְאֵין הַשּׂוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׁכִּיר[50]; אֲבָל**
6 **הַקּוֹנֶה מַקְנֶה לַאֲחֵרִים כָּל מַה שֶּׁקָּנָה.**

45) למרות שהבעלים שזרעוה בשנה שעברה, היו מעוניינים אולי להובירה השנה. 46) שהלוקח נעשה בעל הבית לתקופת המכירה, ואין הוא חייב לדאוג ולהביא בחשבון מה שיהיה אחריו. 47) להשאירה ריקה, בלתי חרושה וזרועה, - ועושים כן כדי שלא תנוצל הקרקע יותר מדי - ואף שהבעלים הובירו אותה בשנה הקודמת, והיו אולי מעוניינים שהיא תזרע השנה, שלא תעמוד שממה יותר מדי. ומקור הדברים נראה מכתובות פ: "בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום - שמא תכסיף", ופירש"י שם: "שלא יחוש הלוקח לזבלה ולטייבה (=לחרשה) וכו'". הרי שמותר לו לעשות כן (ביאור הגר"א שם ס"ק יח). 48) שאם נוהגים הבעלים לזרעה שנה ולהובירה שנה, אין השוכר רשאי לשנות (סמ"ע, שם ס"ק טז), שהשוכר אין לו אלא זכות הנאה בלבד ולא בעלות, ולפיכך הוא חייב להזהר בשמירת החפץ ולדאוג גם לעתידו. 49) פ"ח הלכות ג, ו, ח, שאין החוכר (=השוכר) יכול לעשות בה כרצונו. 50) (גיטין כט. ופ"א מהלכות שכירות הלכה ד). לפי שאין לו בעלות על החפץ, רק זכות הנאה אישית. ואף־על־פי שבפ"ה מהלכות שכירות הלכה ה כתב רבינו שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין ולא בקרקע (ראה כסף־משנה) - יתכן כי כוונת רבינו כאן למטלטלין. שאף הם הוזכרו למעלה הלכה ב: "רחל לגיזתה או בהמה לוולדותיה" (ראה משנה־למלך). [ואפשר שלא כתב כן רבינו שם, אלא באופן שבעל השדה נמצא בשדה, שכן כתב שם: "אבל בקרקע או בספינה, שהרי בעלה עמה, אין אומר כן (=אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר)", אבל אם אין בעל השדה עמה - אין השוכר רשאי להשכיר, כמו במטלטלין].

7 **ט. הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ[51] וּפֵרוֹת כַּוֶּרֶת לַחֲבֵרוֹ - קָנָה.**
8 **וְאֵין זֶה מוֹכֵר דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
9 **מוֹכֵר יוֹנִים שֶׁיִּוָּלְדוּ אוֹ דְּבַשׁ שֶׁיָּבוֹא לַכַּוֶּרֶת, אֶלָּא**
10 **הוּא מוֹכֵר שׁוֹבָךְ לְפֵרוֹתָיו אוֹ כַּוֶּרֶת לִדְבִשָׁהּ[52]; שֶׁהֲרֵי**
11 **הוּא כְּשׁוֹכֵר[53] אַמַּת הַמַּיִם לַחֲבֵרוֹ[54], שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל**
12 **מַה שֶּׁיִּצּוּד בָּהּ[55], כָּךְ זֶה הִקְנָה שׁוֹבָךְ זֶה לְפֵרוֹתָיו,**
13 **כְּמוֹ שֶׁמּוֹכֵר אִילָן לְפֵרוֹתָיו. וְדִין כֻּלָּם כְּדִין הַשּׂוֹכֵר**
14 **בַּיִת[56] מֵחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[57], שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בְּכָל**
15 **הֲנָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

51) משנה בבא־בתרא פ. ושם: "הלוקח פירות שובך. . . פירות כוורת". "שובך" הוא קן של יונים. ו"כוורת הם הבתים שעושים הדבורים מן השעווה ויצניעו בהם הדבש" (רבינו בפירוש המשנה שם). ומכאן שקונה פירות שובך וכוורת - קנה, ואין זה דבר שלא בא לעולם. 52) הראב"ד חולק על זה, וכתב: "דוקא שאמר לו כך". כלומר, דוקא אם אמר לו במפורש "שובך לפירותיו" ו"כוורת לדבשה". ודעת רבינו, ששובך וכוורת עצמן אינן חשובות כלל, והן טפילות לגבי היונים והדבורים, ולפיכך אע"פ שאמר פירות שובך ופירות כוורת, הרי זה כאילו אמר מפורש: שובך לפירותיו וכוורת לדבשה (סמ"ע סימן ריג ס"ק א בשם 'בית יוסף'). 53) בשו"ע חו"מ סימן ריג סעיף א הביא: "שהרי הוא כמוכר". 54) לפי נוסחתנו "השוכר", צ"ל "מחבירו". 55) רוצה לומר, שכשם שבאמת המים קנה הדגים, אף־על־פי שאינם צומחים מהמים, כמו־כן קנה היונים והדבורים בשובך וכוורת, אע"פ שפירותיהם באים מן החוץ (סמ"ע שם, ס"ק א). 56) [אף־על־פי שלמעלה הלכה ח, כתב רבינו שיש הפרש בין קונה שדה לפירות לבין שוכר שדה, בענייננו אין הפרש ביניהם, שהרי לענין קנין היונים, הדבש והדגים, שבשובך שבכוורת ובאמת המים, אין הפרש בין שוכר לקונה, וכל ההפרש אינו אלא בזה שהקונה שדה יכול לשנות ולהנות בה כחפצו. וכמו־כן לענין "אין השוכר רשאי להשכיר", אין כאן הפרש שהרי בקרקעות אין קפידא בזה (ראה למעלה הערה ח) והשובך והכוורת ואמת המים הרי דינם כקרקע שבעלם עמהם ולא כמטלטלין שאין בעלם עמהם]. 57) למעלה הלכה א, וראה שם הערה ח.

16 **י. הַבִּיצִים[58] וְהָאֶפְרוֹחִין עַצְמָן שֶׁיֵּשׁ בַּשּׂוֹבָךְ - לֹא**
17 **קָנָה אוֹתָם בַּעַל שׁוֹבָךְ[59] כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָּרְחוּ[60]. וְדָבָר**
18 **זֶה גְּזֵרַת חֲכָמִים הִיא, וּמִשּׁוּם 'לֹא תִקַּח הָאֵם עַל**
19 **הַבָּנִים' נָגְעוּ בָהּ[61]. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַקְנוֹת אֶפְרוֹחִים**
20 **וּבֵיצִים אֵלּוּ לַחֲבֵרוֹ - מְטַפֵּחַ[62] עַל הַשּׂוֹבָךְ שֶׁיִּפְרְחוּ**
21 **הָאִמָּהוֹת וְיִגְבְּהוּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ יַקְנֶה אוֹתָן**
22 **לַחֲבֵרוֹ[63] בְּקִנְיָן[64], אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע[65], אוֹ בִּשְׁאָר**
23 **דְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן[66].**

58) חולין קמא: קמב. 59) וממילא אינו יכול להקנות לאחרים. 60) "שאם היו אפרוחים מפריחים, שאינן צריכין לאמן, - אינו חייב לשלח" (פי"ג מהלכות שחיטה הלכה ט) - סמ"ע סימן ריג ס"ק ב, ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה. 61) כלומר, גזרו חכמים איסור על לקיחת הביצים והאפרוחים כל זמן שהאם רובצת עליהם, משום שמא יקח את האם. כי דעת רבינו שדין שילוח הקן, מן התורה, אינו אלא בלקיחת האם מעל הבנים. כמו שנאמר "לא תקח האם על הבנים", אבל לקיחת הבנים מן האם אינה אסורה מן התורה, אבל דעת הראב"ד ב'שיטה מקובצת' לבבא־מציעא קב. שאף זה אסור מן התורה, משום שנאמר "שלח תשלח את האם", ואחר־כך "והבנים תקח לך". וכן נראה בגמרא שם. 62) מכה בטפחו, כלומר בידו

(חולין קמא:). 63) ואז, אפילו אם חוזרת האם אינו חייב לשלחה עוד, כי דין שלוח הקן אינו אלא בקן של הפקר ולא במזומן, כמו שדרשו חכמים (בבא־מציעא קב.) "כי יקרא קן צפור, כי יקרא - פרט למזומן", וכיון שזכה בקן, כלומר בביצים או באפרוחים, שהם הם ה"קן" (רש"י שם) - שוב אין עליו איסור בלקיחת האם (סמ"ע, שם ס"ק ד). 64) חליפין. 65) בקנין "אגב". 66) כלומר במשיכה או בהגבהה. [ואינו קונה מטעם חצר, מפני שהשובך אינו אלא כמושכר לו, כמו שכתב למעלה הלכה ט, ודעת רבינו שחצר המושכרת אינה קונה לשוכר אלא למשכיר, כמו שכתב בפ"ו מהלכות שכירות הלכה ה. וראה למעלה פ"ג הלכה ו (ועיין שם הערה כט) — אור־שמח].

יא. הַלּוֹקֵחַ[67] פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטֹּל כָּל הַגּוֹזְלוֹת שֶׁיִּוָּלְדוּ בּוֹ מֵעַתָּה[68], מִפְּנֵי שֶׁהָאִמָּהוֹת[69] בּוֹרְחוֹת[70], נִמְצָא שֶׁהֶחֱרִיב כָּל הַשּׁוֹבָךְ; אֶלָּא מַנִּיחַ מֵהֶן[71] כְּדֵי לְיַשֵּׁב הַשּׁוֹבָךְ.

67) משנה בבא־בתרא פ. 68) אחרי המכירה. 69) ואת האמהות לא קנה, שהרי הוא קנה פירות שובך ולא את השובך. והאמהות הם יסוד השובך. 70) מתוך בדידות והעדר חברה. 71) מהגוזלות שנולדו.

יב. וְכַמָּה מַנִּיחַ? אִם הָיוּ בּוֹ[72] אִמָּהוֹת[73] וּבָנוֹת[74] בְּעֵת מְכִירַת הַפֵּרוֹת - מַנִּיחַ בְּרִיכָה[75] רִאשׁוֹנָה שֶׁיִּוָּלְדוּ הָאִמָּהוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּצְטַוְּתוּ הָאִמָּהוֹת עִם הַבְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה[76] וְעִם הַבָּנוֹת שֶׁעִמָּהֶם[77]; וּמַנִּיחַ מִמַּה שֶׁיִּוָּלְדוּ הַבָּנוֹת שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת[78], כְּדֵי שֶׁיִּצְטַוְּתוּ הַבָּנוֹת[79] עִם שְׁתֵּי הַבְּרִיכוֹת שֶׁהוֹלִידוּ[80]; וְכָל הַנּוֹלָד מֵאַחַר שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת שֶׁל בָּנוֹת וְהַבְּרִיכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל אִמָּהוֹת[81] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.

72) לפי גירסת הרי"ף שם. ועיין סמ"ע (סימן רכ ס"ק כז) הדן בפרוטרוט על הגירסאות האלו, ופירוש הסוגיא לפי הגירסאות. 73) היינו הזוג, זכר ונקבה ביחד, נקרא "אמהות" (סמ"ע שם ס"ק כו). 74) אף הן זוג, - זכר ונקבה (סמ"ע שם). ואותן, כלומר האמהות והבנות - לא מכר, כי הן הן השובך, והרי מכר רק פירות השובך ולא השובך עצמו (סמ"ע שם). 75) כל זוג נקרא בריכה. 76) זו שנולדה להן עתה. 77) כלומר, אלו שהיו בעת המכירה, כי לדעת רבינו צריכה האם שני זוגות לחברה: האחד שהיה בעת המכירה, ועוד אחד נוסף שמשאיר הקונה, ואין כן דעת רשב"ם. 78) כשם שהאמהות צריכות צוות של שתי בריכות שנולדו להן, כן צריכות הבנות צוות של שתי בריכות, שנולדו להן. 79) כי אין הבנות מוצאות צוות בחברת אמותיהן, אלא דוקא בחברת ילדיהן הן (גמרא שם). 80) באופן שצריך להשאיר חמשה זוגות: א. זוג האמהות. ב. זוג הבנות (ושניהם היו בעת המכירה). ג. זוג נוסף שילדו האמהות. ד־ה. שני זוגות שילדו הבנות שהיו בעת המכירה. 81) ולא הזכיר רבינו מה דין הבריכות שיוולדו לבריכה הראשונה (=שילדו האמהות אחר המכירה), והבריכות שיוולדו לשתי הבריכות שנולדו לבנות, אם הן של הלוקח או הן של המוכר, ועיין סמ"ע שם.

יג. הַלּוֹקֵחַ[82] פֵּרוֹת[83] כַּוֶּרֶת מֵחֲבֵרוֹ - נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה נְחִילִים[84] זֶה אַחַר זֶה[85]; מִכָּאן וְאֵילַךְ[86] - נוֹטֵל נָחִיל וּמַנִּיחַ נָחִיל, כְּדֵי לְיַשֵּׁב[87] אֶת הַכַּוֶּרֶת.

82) משנה בבא־בתרא פ. ולפי פירושה בברייתא, בניגוד לפירושים אחרים של האמוראים, וכפירוש זה הכריעו גם הרי"ף והרשב"ם. 83) דוקא שקנה את הפירות ולא את הכוורת. ולכן צריך להשאיר כדי קיום הכוורת. 84) חבורה של דבורים. 85) הדבורים מולידים כל תשעה־עשרה ימים נחיל של דבורים. 86) טיב הדבורים הנולדים הולך ופוחת, והוא לוקח את שלושת הראשונים המשובחים, ומכאן ואילך רק לסירוגין. 87) שהכוורת תהיה מיושבת, מאוכלסת ולא תחרב, והיינו, שיהיה לאמהות צוותא בוולדותיהן, שהרי קנה רק פירות ולא את הכוורת, ולפיכך חייב הוא להשאיר את הכוורת על האמהות, שהן יסוד הכוורת, ואף כמה נחילים של דבורים, שיהיו צוותא לאמותיהם, שלא תברחנה.

יד. הַלּוֹקֵחַ[88] חַלּוֹת דְּבַשׁ מֵחֲבֵרוֹ - מַנִּיחַ בַּכַּוֶּרֶת שְׁתֵּי חַלּוֹת[89], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְרְחוּ[90] הַדְּבוֹרִים וְיֵלְכוּ לָהֶן[91].

88) משנה (שם). 89) הדבורים מייצרים חלות של שעוה, ובתוכן הדבש. 90) מחוסר מזון, כי החלות מיועדות למזון הדבורים בימות החורף שאין עושים בהם דבש. 91) והלוקח קנה רק את החלות, ולא את הכוורת, ולפיכך חייב הוא להשאיר כדי קיום הכוורת.

טו. הַלּוֹקֵחַ[92] זֵיתִים מֵחֲבֵרוֹ לָקֵץ[93] - מַנִּיחַ הָאִילָן[94] סָמוּךְ לָאָרֶץ שְׁתֵּי גְּרוֹפִיּוֹת[95] וְקוֹצֵץ. לָקַח בְּתוּלַת שִׁקְמָה[96] - מַגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְקוֹצֵץ. סַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה[97] - שְׁנֵי טְפָחִים[98]. וּבִשְׁאָר אִילָנוֹת - טֶפַח וְקוֹצֵץ. בְּקָנִים וּבִגְפָנִים - מִן הַפִּקֵּק[99] וּלְמַעְלָה. בִּדְקָלִים וַאֲרָזִים - חוֹפֵר וּמְשָׁרֵשׁ[100], לְפִי שֶׁאֵין גִּזְעוֹ מַחְלִיף[101].

92) משנה, שם. 93) כלומר, לא מכרו אלא לקוץ אותו, אבל לא לכלותו לגמרי, ולפיכך חייב להשאיר מהגזע שלו בכדי שיוכל לצמוח שוב אחרי שיקוץ אותו, אלא שבכל אילן ואילן יש מדה אחרת, הכל לפי טבעו. 94) בדפוס רומי: "מן האילן", וכעין זה בשולחן־ערוך (חושן־משפט סימן רט, סעיף יד). 95) כלומר, שני אגרופים (כסף־משנה). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ושתי גרופיות, שיעור שני טפחים על הארץ". ולא עירבם יחד עם סדן של שקמה שאף בו השיעור שני טפחים - מפני שבשקמה יש הבדל בין סדן לבתולה (כסף־משנה, ועיין מגיד־משנה). 96) גמרא שם פ: "ובתולת השקמה" היא שקמה שלא קצצו אותה מעולם, ולכן זקוקה היא לשיור גדול, בכדי שתוכל לצמוח מחדש. "שקמה" הוא עץ שמגדל תאנים מדבריות. 97) שקמה שכבר קצצוה פעם אחת ושוב גדלה - נקראת "סדן השקמה". 98) כיון ששכבר נקצצה פעם - די לה בשיור שני טפחים. 99) הקשר שבאילן, היינו הקשר התחתון, ואת הקשר עצמו, ומלמטה ממנו יש להשאיר למוכר (סמ"ע סימן רטז, ס"ק מב).

100) קוצץ אותו עם השרשים. 101) אחרי שקצצו אותו מראשו, אף אם ישאירו סמוך לשרשים, לא יצמח יותר, ולכן אין תועלת להשאיר בו, שהרי בין כך לא יצמח מחדש. בגמרא שם העלו שאין כל הארזים שווים בזה, וישנם כאלה שגזעם מחליף, ומובן מאליו שאלו דינם כשאר אילנות, ויש להשאיר בהם כדי שיחזרו ויצמיחו.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י'־ט"ז כסלו ה'תש"פ

יום ראשון י' כסלו ה'תש"פ

מצות עשה קל. קצה.

מצות לא תעשה רלב.

המצוה הקל"ל — הצווי שנצטווינו להפריש מעשר עני בכל־שנה שלישית מן־השמטה, וגם בשלישית אחרי השלישית, — כלומר: בששית מן — השמטה, והוא אמרו יתעלה: "מקצה שלש שנים תוציא את־כל־מעשר תבואתך וגו'" (דברים יד, כח). וגם זו איננה חובה מן־התורה אלא בארץ ישראל וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת פאה (פרק ח) ובמסכת דמאי (פרק ד) ובמסכת מעשרות. וכמה ענינים ממנה מפוזרים במקומות מספר משאר מסכתות זרעים ומסכת מכשירין (סוף פרק ב) ויבדים (פרק ד משנה ג).

המצוה הקצ"ה — הצווי שנצטווינו לתן צדקה ולחזק החלשים ולהרחיב להם. וכבר בא הצווי על מצוה זו בלשונות שונים, אמר: "פתח תפתח את־ידך" (שם טו, ח), ואמר: "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כה, לה), ואמר: "וחי אחיך עמך" (שם, לו), הכונה בכל־הפסוקים האלה היא אחת, והיא: שנכלכל עניינו ונתמכנו די מחסורו. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במקומות שונים, רבם בכתבות (סז.) ובתרא (בבא בתרא סז.), ובא בקבלה, שאפלו עני המתפרנס מן הצדקה חיב במצוה זו, כלומר: הצדקה למי שנמוך ממנו או למי שכמוהו — אפלו בדבר מועט.

המצוה הרל"ב — האזהרה שהזהרנו מלהמנע מלתת צדקה ורוחה לעניים מאחינו אחרי שנדע דחק מצבם ושיש לנו יכלת לתמך בהם, והוא אמרו יתעלה: "לא תאמץ את־לבבך ולא תקפץ את־ידך מאחיך האביון" (דברים טו, ז). וזו אזהרה מלהתנהג במדת הקמצנות עד שנמנע מלתת לראוי לו.

יום שני י"א כסלו ה'תש"פ

מצות עשה קכו. קכט.

המצוה הקכ"ו — הצווי שנצטווינו להפריש תרומה גדולה, (הגדולה והחשובה שבתרומות, שהיא מופרשת מכל הכמות) והוא אמרו יתעלה: "ראשית דגנך וגו' תתן־לו" (דברים יח, ד). ומצוה זו איננה נוהגת מן־התורה אלא בארץ ישראל וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת תרומות.

המצוה הקכ"ט — הצווי שנצטווו הלוים להפרישׁ מעשר מן־המעשר שמקבלים מישראל ולתתו לכהנים, והוא אמרו יתעלה: "ואל־הלוים תדבר ואמרת אלהם כי־תקחו מאת בני־ישראל את־המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן־המעשר" (במדבר יח, כו). ופרש לנו, שמעשר זה — הוא הנקרא, תרומת מעשר — יתן לכהן. אמר: "ונתתם ממנו את־תרומת ה' לאהרן הכהן" (שם, כח). וכבר פרש הכתוב, שמפרישים מעשר זה מן־המבחר והיפה שבו, והוא אמרו יתעלה: "מכל־חלבו את־מקדשו ממנו" (שם, כח) אחר־כך העיר, שהם חוטאים אם לא יפרישוהו מן־היפה שבו, והוא אמרו יתעלה: "ולא־תשאו עליו חטא בהרימכם את־חלבו ("חלב" הוא החלק המובחר) ממנו" (שם, לב), ולאו זה הוא שלילה כאלו אמר: לא יהיה עליכם חטא בהרימכם אותו מן־היפה, משמע: שאם יפרישוהו מן־הרע יחטאו. והרי זה כמו לאו הבא מכלל עשה, שאינו נמנה עם הלאוין, כלומר: מכין שצוה להפרישו מן היפה, משמע שאין להפרישו מן־הרע. ולשון ספרי (סוף פרשת קרח): "מנין אתה אומר, שאם הפרשתם אותו שלא מן־המבחר שאתם בנשיאת עון? תלמוד לומר: "ולא־תשאו עליו חטא בהרימכם את־חלבו ממנו". וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת תרומות ובמסכת מעשרות וגם בכמה מקומות בדמאי.

יום שלישי י"ב כסלו ה'תש"פ

מצות לא תעשה קנד.

המצוה הקנ"ד — האזהרה שהזהרנו מלהקדים מתנות הזרעים. זו על זו, אלא נפרישן לפי סדרן. ובאור דבר זה: שהחטים, למשל, אם דשן ומרחן — חרי הן טבל; מפרישׁ מהן תחלה תרומה גדולה והוא אחד מחמשים (מדה בינונית) ואחר־כך מפרישׁ עשירית מהנשאר עשירית הנשאר — וזהו מעשר ראשון; ואחר־כך מפרישׁ עשירית ממה שנשאר — והוא מעשר שני. נותן תרומה גדולה לכהן, ומעשר ללוי, ומעשר שני

יֵאָכֵל לִבְעָלָיו בִּירוּשָׁלַיִם. עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ. וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהַקְדִּים מַה־שֶּׁרָאוּי לְאַחֲרוֹ וּמִלְּאַחֵר מַה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעָךְ לֹא תְאַחֵר" (שמות כב, כח). כְּאִלּוּ יֹאמַר: לֹא תְאַחֵר מִמְּלֵאָתְךָ וְדִמְעָךְ מַה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ. וּבְמִשְׁנַת תְּרוּמוֹת (פרק ג משנה ו): הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעָךְ לֹא תְאַחֵר" — מַה־שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "מְלֵאָתְךָ" — אֵלּוּ הַבְּכוּרִים הַנִּטָּלִין מִן־הַמְּלַאי: "וְדִמְעָךְ" — זוֹ תְּרוּמָה; "לֹא תְאַחֵר" — שֶׁלֹּא תַקְדִּים שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, (ושלא יקדים מעשר) רִאשׁוֹן לַתְּרוּמָה, תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים. וְשָׁם נֶאֱמַר: מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל־הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה — מַה־שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּרֵישׁ תְּמוּרָה (ד.) שֶׁהַמַּקְדִּים אֵינוֹ לוֹקֶה.

יום רביעי י"ג כסלו ה'תש"פ
מצות לא תעשה קלג. קלד.

הַמִּצְוָה הַקל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־זָר מִלֶּאֱכוֹל שׁוּם תְּרוּמָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (ויקרא כב, י), וְכַוָּנָתוֹ בְּ"קֹדֶשׁ" זֶה — הַתְּרוּמָה. וְכֵן הַבְּכוּרִים, לְפִי שֶׁגַּם הֵם נִקְרָאוּ: תְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר (לא תעשה קמח), וְלָזֹאת כִּוַּנְתִּי בְּאָמְרִי שׁוּם תְּרוּמָה וְהוּא הַדִּין לְכָל־מוֹעֵל (נהנה בשוה פרוטה) בַּקָּדָשִׁים בְּזָדוֹן. וְאִם אָכַל תְּרוּמָה בְּזָדוֹן — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ חַיָּב תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת תְּרוּמָה. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג.) מָנוּ מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִכְלָלָם: זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה לְכָךְ מֵאָמְרוֹ: "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ" (שם, ט) וְאַחֲרָיו "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ". וּבְפֶרֶק ב' מִבְּכוּרִים אָמְרוּ: "הַתְּרוּמָה וְהַבְּכוּרִים חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה וְחֹמֶשׁ וַאֲסוּרִים לְזָרִים; וְרַב חוֹלֵק עַל כָּל־הַמִּשְׁנָיוֹת הָאֵלֶּה וְאוֹמֵר: זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה — לוֹקֶה, וְיָדוּעַ שֶׁרַב (כוחו כ)תַּנָּא הוּא וּפְלִיג (חולק גם על תנאים) וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּחִבּוּרֵנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה (סוטה פרק ג משנה ג, ועוד), שֶׁכָּל־מַחְלֹקֶת שֶׁאֵינָהּ מְחַיֶּבֶת מַחְלֹקֶת לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא בִּסְבָרָא בִּלְבָד, לֹא אֶפְסוֹק בָּהּ הֲלָכָה, וְלֹא אֹמַר: הֲלָכָה כִּפְלוֹנִי; וּלְפִיכָךְ לֹא אֹמַר כָּאן הֲלָכָה כְּרַב אוֹ כְּסָתָם מִשְׁנָה", כֵּיוָן שֶׁלְּדִבְרֵי הַכֹּל לוֹקֶה, לְפִי שֶׁכָּל־מְחַיֵּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם עַל אַחַד הַלָּאוִין — לוֹקֶה גַּם־כֵּן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמוֹת מַאֲמָר זֶה. וְכֵן כָּל־מוֹעֵל בְּקָדָשִׁים בְּמִזִּיד — לוֹקֶה בְּלִי סָפֵק, וְהוּא אָמְרָם בְּמֻפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ (קטן בשנתו הסמוכה לגיל הבר־מצוה) אִם הִקְדִּישׁ, אָמְרוּ (נדה מו:): "הִקְדִּישׁ הוּא וְאָכְלוּ אֲחֵרִים רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־לָקִישׁ דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: לוֹקִין".

הַמִּצְוָה הַקל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב (ישראל, שנשכר לעולם ל)כֹּהֵן וּשְׂכִירוֹ (לתקופה) מִלֶּאֱכוֹל תְּרוּמָה, אָמַר: "תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם, י), וְאִם אָכַל, דִּינוֹ כְּדִין שְׁאָר זָרִים.

יום חמישי י"ד כסלו ה'תש"פ
מצות לא תעשה קלה. קלו.

הַמִּצְוָה הַקל"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הֶעָרֵל מִלֶּאֱכוֹל תְּרוּמָה. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים שֶׁהֶעָרֵל מֻזְהָר מִלְּאָכְלָם. וְלָאו זֶה לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב אֶלָּא נִלְמַד בִּגְזֵרָה שָׁוָה, וְעִם זֶה בֵּאֲרוּ מַעְתִּיקֵי הַשִּׁמּוּעָה, שֶׁאִסּוּר זֶה מִדְּאוֹרַיְתָא לֹא מִדְּרַבָּנָן. וּלְשׁוֹן יְבָמוֹת (ע.) "מִנַּיִן לְעֶרֶל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה? נֶאֱמַר: "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" בִּתְרוּמָה (ויקרא כב.). — מָה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בְּפֶסַח עָרֵל אָסוּר בּוֹ, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בִּתְרוּמָה עָרֵל אָסוּר בּוֹ"; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים. וְכָךְ הוּא גַּם לְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם), וְשָׁם אָמְרוּ: "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִישׁ אִישׁ (שם, ד) — לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל". וְשָׁם נִתְבָּאֵר גַּם כֵּן, כְּלוֹמַר: בִּגְמָרָא יְבָמוֹת (עב.), שֶׁדִּבַּר תּוֹרָה: מָשׁוּךְ (משך עורו ונראה כערל) אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, וּמִדִּבְרֵיהֶם גָּזְרוּ עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כֶּעָרֵל הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהֶעָרֵל אָסוּר בִּתְרוּמָה מִן־הַתּוֹרָה, וּמָשׁוּךְ הוּא שֶׁאָסוּר מִדְּרַבָּנָן. וְהָבֵן זֶה. וְשָׁם אָמְרוּ: מָשׁוּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּמּוֹל מִדְּרַבָּנָן.

הַמִּצְוָה הַקל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן טָמֵא מִלֶּאֱכוֹל תְּרוּמָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקָּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר" (שם). וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (יד:) אָמְרוּ: "אַזְהָרָה לִתְרוּמָה מִנַּיִן? מֵאִישׁ אִישׁ וְגוֹ'. אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהוּא שָׁוֶה בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן? הֱוֵי אוֹמֵר — זוֹ תְּרוּמָה". הַכַּוָּנָה בְּאָמְרָם "שָׁוֶה בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן" — שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ הַזֶּרַע כֻּלּוֹ, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (ואין הדבר נוהג אלא בתרומה). וּכְבָר נִכְפַּל עוֹד הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּאָמְרוֹ: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי" (שם, ט). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג.) מָנוּ מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִכְלָלָם כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְהֵבִיאוּ רְאָיָתָם מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא" (שם).

יום שישי ט"ו כסלו ה'תש"פ
מצות לא תעשה קלז.

הַמִּצְוָה הַקל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרָה הַחֲלָלָה (אשה שנישאת לכהן בנישואין האסורים) מִלֶּאֱכוֹל קֹדֶשׁ שֶׁהָיְתָה רַשָּׁאִית לְאָכְלוֹ, כְּלוֹמַר: הַתְּרוּמָה וְחָזֶה וְשׁוֹק (חלקי קרבן השלמים, ששייכים לכהן), וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל" (ויקרא כב, יב),

וּבִגְמָרָא יְבָמוֹת (סח.) אָמְרוּ: "כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ — פְּסָלָהּ". וּמִמַּה שֶׁאָמַר: "בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים" אָמְרוּ (שם סח:): "בְּמוּרָם מִן־הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל", כְּלוֹמַר: חָזֶה וָשׁוֹק וְשָׁם אָמְרוּ לְכָתוּב קְרָא: הִיא בַּקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל, מַאי בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים? שְׁמַעְתְּ מִנַּהּ תַּרְתֵּי (יש ללמוד מכאן שני דינים), כְּלוֹמַר שֶׁאִם נִבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ — נִפְסְלָה לִתְרוּמָה; וְשֶׁאִם הָיְתָה נְשׂוּאָה לְזָר וּמֵת — חוֹזֶרֶת לַתְּרוּמָה וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחָזֶה וָשׁוֹק וְנִמְצָא לָאוּ זֶה, שֶׁהוּא "הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל", כּוֹלֵל שְׁנֵי עִנְיָנִים: הָאֶחָד אַזְהָרָה לַחֲלָלָה מִלֶּאֱכוֹל קֹדֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי אַזְהָרָה לְכֹהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר מִלֶּאֱכוֹל חָזֶה וָשׁוֹק אַף־עַל־פִּי שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ אוֹ גֵּרְשָׁהּ. אֲבָל אִסּוּר אֲכִילָתָהּ בַּתְּרוּמָה בְּעוֹדָהּ תַּחַת בַּעְלָהּ הַזָּר אֵינוֹ מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא לְמָדוּהוּ: מִקַּבְּלֵי הַפֵּרוּשׁ מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם, י), וְכָל־זְמַן שֶׁהִיא תַּחַת הַזָּר — הֲרֵי הִיא כְּזָר וְ"זָר" קָרִינָא בֵּהּ. וְדַע זֶה, וְגַם הִיא אִם עָבְרָה עַל לָאוּ זֶה — הֲרֵי הִיא לוֹקָה.

יום ש"ק ט"ז כסלו ה'תש"פ

מצות עשה קכז.

הַמִּצְוָה הַקכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִצֶּמַח הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' לַה'" (ויקרא כז, ל) ["כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה" (במדבר יג, כד)]. וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב (במדבר יח, כא), שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה לַלְוִיִּם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג כסלו, ה'תשי"א
ברוקלין

הרה"ח וו"ח אי"א נו"נ וכו' מהר"ש שי'

שלום וברכה!

כל מכתביו עם הפ"נ המוסגרים בהם בעתם קבלתי והיום נתקבל גם מכתבו מאור ליום ב'. ואתו הסליחה על איחור המענה שלי, כי טרוד אני ביותר, ובפרט בזמנים אלו, מפני ההכנה לדפוס של קונטרס לכ' חשון (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ע), לכ"ה חשון המוסג"פ והקונטרס לי"ט כסלו הבע"ל. וכן בהגהת הר"ד דשבת פ' בראשית אשר בטח קיבל במועדו, ושל שבת פ' לך המוסג"פ. ופשיטא שאין לו לתלות כלל וכלל באיזה ענין של קפידה ח"ו וכיו"ב.

בענין מה שכותב בהנוגע לסדר כמו שהי' אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ כו' - הנה כבר כתבתי לאחד, שהרי לזה נצרך שיהיו אצלי כוחות עצמיים המתאימים לזה, וכן בנוגע לכוחות הגלויים, וכן בנוגע לג' הלבושים דמחדו"מ וכו'.

...נהניתי במאד בראותי במכתבו רשימת שמות המנין אשר פעל עליהם, ובל"נ אקראם על ציון הקדוש ביום ר"ה לדא"ח הוא י"ט כסלו הבע"ל, והשי"ת יזכנו, כל אחד מאתנו, להמשיך ולקבל ברכות כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ לי"ט כסלו, כמו שנדפסו במכתבו בקונטרס י"ט כסלו ה'תש"י, אשר חוזר ונשנה עוה"פ בקונטרס י"ט כסלו הבע"ל.

בברכת הצלחה בעבודתו בקודש ורוב נחת מכל יו"ח שי' - הפו"ש כל החבורה תי' בברכת החג,

מ. שניאורסאהן

על כמה מדבריו במכתביו אלי - ימצא מענה בהר"ד דש"פ בראשית ולך. ועל השאר אענה, בל"נ, במשך הזמן.

בטח יודיע איך חגגו את חג היט"כ...

ירמיה פרק־כה לח

לח עָזַב כַּכְּפִיר סֻכּוֹ כִּי־הָיְתָה אַרְצָם לְשַׁמָּה מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה וּמִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ׃

ירמיה פרק־כו א־יב

א בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ ב כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה עֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־יְהוָה וְדִבַּרְתָּ עַל־כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת בֵּית־יְהוָה אֶת
כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אַל־תִּגְרַע דָּבָר׃ ג אוּלַי יִשְׁמְעוּ וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וְנִחַמְתִּי אֶל־הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ ד וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר
יְהוָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם׃ ה לִשְׁמֹעַ עַל־דִּבְרֵי עֲבָדַי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר
אָנֹכִי שֹׁלֵחַ אֲלֵיכֶם וְהַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם׃ ו וְנָתַתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלֹה וְאֶת־הָעִיר (הזאתה)
הַזֹּאת אֶתֵּן לִקְלָלָה לְכֹל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ז וַיִּשְׁמְעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם אֶת־יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית יְהוָה׃ ח וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לְדַבֵּר
אֶל־כָּל־הָעָם וַיִּתְפְּשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת׃ ט מַדּוּעַ נִבֵּאתָ בְשֵׁם־יְהוָה
לֵאמֹר כְּשִׁלוֹ יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת תֶּחֱרַב מֵאֵין יוֹשֵׁב וַיִּקָּהֵל כָּל־הָעָם אֶל־יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יְהוָה׃
י וַיִּשְׁמְעוּ ׀ שָׂרֵי יְהוּדָה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲלוּ מִבֵּית־הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ בְּפֶתַח שַׁעַר־יְהוָה
הֶחָדָשׁ׃ יא וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים אֶל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט־מָוֶת לָאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבָּא
אֶל־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם׃ יב וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר יְהוָה
שְׁלָחַנִי לְהִנָּבֵא אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃

רש"י

(לח) עזב ככפיר וגו'. גלה מלכא מכרכיה, ככפיר העוזב את סוכו: **היונה.** משתכרת ביין כן ת"י, דבר אחר לשון אונאה:

(א) בראשית ממלכות. פרשה זו תחתונה קדמה לעליונ' ארבע שנים: **(י) וישמעו שרי יהודה.** שתפשו נביאי השקר והכהנים את ירמיהו: **בפתח שער ה' החדש.** אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כל בית אלהינו עמו שברו חילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וחדשו, לכך נקרא חדש:

מצודת דוד

(לח) עזב ככפיר סוכו. כל מדור יהיה נעזב מבעליו ולא יזכר בו כמו כפיר אריות שאינו זוכר בסוכתו אחר שעזבה: **חרון היונה.** חרון האויב המאנה ואונס אותם לקחת ההון וזה בא מפני חרון אף ה' שחרה בם ולא במקרה:

(ב) על כל ערי יהודה. אל כל יושבי ערי יהודה: **אל תגרע דבר.** אל תפחת מלדבר דבר אחד מכל הדברים: **(ג) אולי ישמעו.** אולי יקבלו הדברים וישובו כל איש מדרכו הרעה: **ונחמתי אל הרעה.** אז אנחם על הרעה: **(ה) לשמוע על דברי.** מוסב על המקרא שלפניו והוא כמו ולשמוע אל דברי וכו': **והשכם ושלוח.** ואני הייתי משכים ומשלח ועכ"ז לא שמעתם ור"ל א"כ תעשו כמו שעשיתם עד כה: **(ו) ונתתי.** אז אתן את הבית הזה להיות חרבה כמו שחרבה משכן שילה בימי עלי: **אתן לקללה.** שיהיו מקללים בה לומר בקללתם שתהיה כירושלים: **(ז) הכהנים.** כהני הבעל: **והנביאים.** נביאי השקר: **(ח) ויתפשו.** אחזו בו בחזקה ואמרו הנה נמית אותך: **(ט) אל ירמיה.** אל המקום שעמד שם ירמיה: **(י) וישמעו.** בעבור רגשת המון העם שמעו את הדברים האלה: **בית ה'.** אל בית ה': **בפתח שער.** ר"ל בחלל השער: **החדש.** יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין (ואולי זהו שבנה יותם כמ"ש הוא בנה את שער בית ה' העליון, מ"ב טו): **(יא) משפט מות.** כי חשדוהו שמלבו נבא הדבר ולכן אמרו שיש לו דין חיוב מיתה: **אל העיר.** על העיר: **כאשר שמעתם.** העם שמעו מפי ירמיה והשרים מפי המספרים: **(יב) ה' שלחני.** ולא מלבי אמרתי הדברים:

מצודת ציון

(לח) ככפיר. כן יקרא ארי בחור: **היונה.** מלשון אונאה וענינו קחת ההון וכן העיר היונה (צפניה ג):

(ב) תגרע. מלשון גרעון: **(ג) ונחמתי.** ענין היפוך מחשבה: **(ח) ויתפשו.** ענין האחוזה בחזקה כמו ותפשו בו אביו ואמו (דברים כא): **(ט) תחרב.** מל' חורבן: **ויקהל.** ענין קיבוץ כמו ויקהל משה (שמות לה):

קהלת פרק־יא ט־י

ט שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְּחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה
יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט: י וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל:

קהלת פרק־יב א־ג

א וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי
בָּהֶם חֵפֶץ: ב עֹד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם: ג בַּיּוֹם
שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֲטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת:

רש"י

(ט) שמח בחור בילדותך. כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותיך והלך בדרכי לבך ובטוב תהיה כי על כל אלה יביאך השופט במשפט: **(י) והסר כעס.** דברים המכעיסים את המקום: **והעבר רעה.** יצר הרע: **מבשרך.** שיהיה לך לב בשר: **והשחרת.** נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו:

(א) וזכור את בוראך. תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכולי, וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו, וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה, וזכור בארך באר שנבעת ממקירה היא טיפה סרוחה של זרע ושל לובן: **ימי הרעה.** ימי הזקנה והחלשות: **(ב) עד אשר לא תחשך השמש.** אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאורה ומצהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מצהבת: **והאור.** זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: **והירח.** זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים: **והכוכבים.** אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומ"ליש של לחיים שמצהיבים: **ושבו העבים אחר הגשם.** תבוא כהיית המאור אחר דמעת הבכי מכמה צרות שעברו עליו: **(ג) שיזועו.** ירתיחו: **שומרי הבית.** אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: **והתעותו.** יאחזה עיוות שקורין קראנ"פף והתעוותו אנקרופי"רונט בלע"ז: **אנשי החיל.** אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: **ובטלו הטוחנות.** אלו השינים: **כי מעטו.** לעת זקנה רוב שיניו נושרות: **הרואות בארובות.** אלו העינים:

מצודת דוד

(ט) שמח בחור. אתה בחור עתה שמח בהטובה שהיה לך בימי ילדותיך, כי אז בודאי לא חטאת מרוב הטובה הואיל ואז היית ילד, וגם עתה בימי בחורותיך עשה טוב ללבך ותהיה שמח, ולך בדרכי לבך לעשות מה שלבך חושב ומה שעיניך מראים לך ותתאוה אליהם, אבל דע כי על כל אלה המעשים יביאך האלהים במשפט, ואם ימצא בהם דבר חטא ועון אזי יעניש אותך, ולכן מאד תפשפש בהם שלא ימצא בהם נדנוד עון. או כאדם האומר לעבדו ולבנו חטא חטא, כי כשתתמלא הסאה תלקה על הכל. אף כאן גזם ואמר שמח בחור בעת ילדותך עת שהיצר מתגבר, ולא תדאג מגמול המעשה. וכפל הדבר במלות שונות, ואמר ויטיבך לבך וגו' ועשה מה שלבך חפץ ובטוח תהיה, כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: **(י) והסר וגו'.** אם לבך תסית אותך לעשות דבר המכעיס את המקום ברוך־הוא, הסר הדבר הזה מלבך ולא תעשה אותה: **והעבר וגו'.** אם בשרך יתאוה להתענג בדבר הרע בעיני המקום, העבר הדבר הרעה הזאת מבשרך ולא תתענג בה: **כי הילדות והשחרות הבל.** התאוה שיש לאדם בימי הילדות והנערות המה מבלי תועלת, ולכן הזהר מאד מאד:

(א) וזכור את בוראיך. את המקום ברוך־הוא אשר ברא אותך, אותו זכור בימי הבחרות בעוד הכח בידך ללכת בדרכי ה' לעבדו: **עד אשר.** טרם שיבואו ימי הרעה הם ימי הזקנה ותשות הכח, כי אז יקשה מאוד יותר מימי הבחרות: **והגיעו שנים.** אז הגיעו השנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ ורצון, כי מגודל החלשות יבחר אז במיתה: **(ב) עד אשר.** טרם שתחשך השמש ואור היום וגו', רוצה לומר טרם שתחלה ותפול למשכב, כי החולה כשיקשה עליו החולי נראה לו כאילו חשכו השמש והאור וכו': **ושבו העבים.** יחזרו העבים לבוא להחשיך האורה אחר ירידת הגשם, שהיה אז מעט אורה, רוצה לומר אחר שירווח לו מעט מן החולשה וראה האור, יחזור להחולשה ויחשך לו: **(ג) ביום שיזועו.** זה יהיה ביום שיחלש מאד וירתתו שומרי הבית, הם הידים והזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו דבר רע, וכשהאדם נחלש מאד מרתתין ידיו וזרועותיו: **והתעותו אנשי החיל.** הם השוקים שסובלים את הגוף הנשען עליהם, ובימי החלשות כאילו נתעקמו ואין להם עוד כח לעמוד: **ובטלו הטוחנות.** הם השינים הטוחנות את המאכל, ובעת החולשה בטלים הם מן הטחינה: **כי מעטו.** מעטו את הטחינה ואינם יכולים אז לטחון הרבה: **וחשכו הרואות בארובות.** הם העינים הרואות דרך פתיחת חורי העינים, בעת החולשה כהו וחשכו:

מצודת ציון

(י) והשחרות. כן יקראו ימי הנעורים שהם תחלת ימי האדם. כמו השחר שהוא תחלת היום:

(ג) שיזועו. ענין רעד ורתת. כמו והיה רק זועה (ישעיה כח יט): **והתעותו.** מלשון עיוות ועקום. כמו ודרך רשעים יעות (תהלים קמז ט): **החיל.** ענין כח: **הטוחנות.** מלשון טחינה: **הרואות.** מלשון ראיה: **בארובות.** מלשון ארובה וחלון. כמו וכעשן מארובה (הושע יג ג):

ז בָּאוּ לְנוֹב וּלְגִבְעוֹן הֶתִּרוּ הַבָּמוֹת; קָדְשֵׁי קָדָשִׁים נֶאֱכָלִים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים, קָדָשִׁים קַלִּים בְּכָל עָרֵי יִשְׂרָאֵל.
ח בָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם נֶאֱסְרוּ הַבָּמוֹת, וְלֹא הָיָה לָהֶם עוֹד הֶתֵּר, וְהִיא הָיְתָה נַחֲלָה. קָדְשֵׁי קָדָשִׁים נֶאֱכָלִים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים, קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי לִפְנִים מִן הַחוֹמָה.
ט כָּל הַקָּדָשִׁים שֶׁהִקְדִּישָׁן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת, וְהִקְרִיבָן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת בַּחוּץ — הֲרֵי אֵלּוּ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת. הִקְדִּישָׁן בְּשָׁעַת הֶתֵּר בָּמוֹת, וְהִקְרִיבָן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת — הֲרֵי אֵלּוּ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת. הִקְדִּישָׁן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת, וְהִקְרִיבָן בְּשָׁעַת הֶתֵּר בָּמוֹת — הֲרֵי אֵלּוּ בַּעֲשֵׂה, וְאֵין

פירוש ברטנורא

ז באו לנוב ולגבעון. כשחרבה שילה לסוף שלש מאות ושבעים חסר אחת שהיה המשכן שם, ונלקח הארון בימי עלי, באו לנוב, וחרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון. וכל ימי נוב וגבעון היו חמישים ושבע שנה, וכל זמן זה היו הבמות מותרות, דרחמנא אמר באיסור הבמות כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים, ולא חלקן הכתוב אלא כדי ליתן היתר לבמות בין זו לזו: **קדשים קלים בכל ערי ישראל.** והוא הדין למעשר שני, שהרי הקישן הכתוב, דכתיב (שם) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגו', וכל נדריך אשר תדור, בזמן שקדשים קלים טעונים הבאת מקום אף מעשר שני טעון הבאת מקום, בזמן שקדשים קלים בכל ערי ישראל אף מעשר שני בכל ערי ישראל:
ח והיא היתה נחלה. האמורה בתורה כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, דמשמע משתבואו אל הנחלה יאסרו הבמות:
ט הרי אלו בעשה. דשמה תביאו את עולותיכם, דמשמע אבל לא בבמה, ולאו הבא מכלל עשה עשה. אי נמי, עשה והביאום לה', ולא תעשה דהשמר לך פן תעלה עולותיך, וכל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא לא תעשה: **ואין חייבין עליהם כרת.** כיון שהקדישם בשעת היתר הבמות, שאין המקריב בחוץ חייב כרת אלא על קרבן שאם הקריבו בחוץ בשעת הקדשו היה חייב, דומיא דמדבר, דבכרת דשחוטי חוץ כתיב (ויקרא י"ז) חוקת עולם תהיה זאת

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

בָּאוּ לְנוֹב – לאחר שחרבה שילה ונלקח הארון על ידי הפלשתים בימי עלי הכהן **(עיין שמואל א, ד)**, באו לעיר נוב והקימו שם משכן, שעמד שם שלוש עשרה שנה, **וּלְגִבְעוֹן** – לאחר שחרבה נוב בימי שאול המלך, כמסופר בספר שמואל א' פרקים כא-כב, העבירו את המשכן לגבעון, כמו שכתוב **(מלכים א ג, ד)**: "וילך המלך גבעונה לזבוח שם כי היא הבמה הגדולה", ועמד שם המשכן ארבעים וארבע שנים; ובתוך אותה התקופה של נוב וגבעון שוב **הֻתְּרוּ הַבָּמוֹת** – שכתוב **(דברים יב, ט)**: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", ודרשו: "מנוחה" זו שילה (כמבואר במשנה הקודמת), "נחלה" זו ירושלים (כמבואר במשנה הבאה). דהיינו שכשיבואו אל שילה ואל ירושלים תהיינה הבמות אסורות, ולמה חילקן הכתוב? כדי ליתן היתר בין זה לזה **(גמרא)**, כלומר שאחר תקופת "המנוחה" יחזרו להיתר הבמות, עד שיבואו "אל הנחלה", ויבנו את בית המקדש בירושלים. **קָדְשֵׁי קָדָשִׁים נֶאֱכָלִים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים** – של המשכן, שאינם קרבים אלא על הבמה הגדולה; **קָדָשִׁים קַלִּים בְּכָל עָרֵי יִשְׂרָאֵל** – שבכל מקום שהוא מותר היה לבנות במה ולהקריב עליה קדשים קלים; והוא הדין למעשר שני שמותר היה לאכלו בכל מקום, שהרי הקישן הכתוב, שנאמר **(דברים יב, ז)**: "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך... ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדור" – בזמן שקדשים קלים טעונים הבאת מקום אף מעשר שני טעון הבאת מקום; בזמן שקדשים קלים בכל ערי ישראל אף מעשר שני בכל ערי ישראל **(ברטנורא)**. – משנתנו נקטה כאן "בכל ערי ישראל", שכן בתקופה זו, לאחר הכיבוש והחילוק, כבר בנו להם ערים; אבל בזמן הגלגל עדיין לא היו להם ערים, ולכן שנינו לעיל במשנה ה: "קדשים קלים בכל מקום" **(רמב"ם)**.

באור משנה ח

בָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם – אחר שנבנה המקדש בירושלים על ידי שלמה המלך, **נֶאֱסְרוּ הַבָּמוֹת** – עד עולם, **וְלֹא הָיָה לָהֶם עוֹד הֶתֵּר** – לפי שקדושת המקדש קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, **וְהִיא הָיְתָה נַחֲלָה** – כלומר מה שכתוב **(דברים יב, ט)**: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", כוונתו לירושלים, שכן קדושת המקדש שבירושלים עומדת לעולם כנחלה, אף כשהבית נחרב, כמו שכתוב **(תהלים צד, יד)**: "ונחלתו לא יעזוב". **קָדְשֵׁי קָדָשִׁים נֶאֱכָלִים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים** – בתוך חומות העזרה, כמו שבארנו לעיל (ה, ג), **קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי לִפְנִים מִן הַחוֹמָה** – נאכלים לפנים מחומת ירושלים.

יום שני

באור משנה ט

כָּל הַקָּדָשִׁים – הקרבנות, **שֶׁהִקְדִּישָׁן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת** – בזמן שאסור היה להקריב על במות, **וְהִקְרִיבָן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת בַּחוּץ** – כגון שהקדיש בהמה לקרבן בימי שילה והקריבה באותם הימים מחוץ למשכן שילה, **הֲרֵי אֵלּוּ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה** – עבר על מצוות עשה ועל מצוות לא תעשה; על עשה, שכתוב **(דברים יב, יא)**: "והיה המקום אשר יבחר ה' א־להיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם", ומשמעו: "שמה תביאו", ולא בבמה, והרי זה לאו הבא מכלל עשה (הנלמד מתוך מצוות עשה) שדינו כ"עשה". ועל לא תעשה, שכתוב **(שם שם, יג)**: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה", וכל מקום שנאמר בתורה "השמר" "פן" ו"אל" אינו אלא "לא תעשה". **וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת** – כמו שלמדנו בתחילת הפרק הקודם, שכתוב **(ויקרא יז, ח-ט)**: "איש איש מבית ישראל... אשר יעלה עולה או זבח; ואל פתח אוהל מועד לא יביאנו... ונכרת האיש ההוא מעמיו". **הִקְדִּישָׁן בְּשָׁעַת הֶתֵּר בָּמוֹת** – בזמן שמותר היה להקריב על במות, **וְהִקְרִיבָן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת** – בחוץ, כגון שהקדיש בהמה לקרבן בימי גבעון והקריבה מחוץ לעזרה לאחר שעמד כבר בית המקדש בירושלים, **הֲרֵי אֵלּוּ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת** – שכתוב **(שם שם, ה-ז)**: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאום לה' אל פתח אהל מועד... ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים... חוקת עולם תהיה זאת להם לדורותם", ודרשו שכתוב זה מדבר בקדשים שהקדישם בשעת היתר הבמות והקריבם בשעת איסור הבמות, שכן "אשר הם זובחים"... משמעו: הזבחים שהיו עומדים לישחט בבמה, אם הקריבם בשעת איסור במות כאילו הקריבם על פני השדה; והרי "והביאם לה' אל פתח אהל מועד" – זו מצוות עשה, "ולא יזבחו עוד"... זו מצוות לא תעשה. ברם, אין חייבין עליהן כרת, שכתוב שם: "תהיה זאת להם לדורותם" ודרשו:

בָּהֶם בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

י אֵלּוּ קָדָשִׁים קְרֵבִים בַּמִּשְׁכָּן: קָדָשִׁים שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לַמִּשְׁכָּן; קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר קְרֵבִין בַּמִּשְׁכָּן, וְקָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד בְּבָמָה. קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לַמִּשְׁכָּן — יִקְרְבוּ בַּמִּשְׁכָּן; וְאִם הִקְרִיבָן בְּבָמָה — פָּטוּר. מַה בֵּין בָּמַת יָחִיד לְבָמַת צִבּוּר? סְמִיכָה, וּשְׁחִיטַת צָפוֹן, וּמַתַּן סָבִיב, וּתְנוּפָה, וְהַגָּשָׁה; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מִנְחָה בַּבָּמָה. וְכֹהוּן, וּבִגְדֵי שָׁרֵת, וּכְלֵי שָׁרֵת, וְרֵיחַ נִיחוֹחַ, וּמְחִצָּה בַּדָּמִים, וּרְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם. אֲבָל הַזְּמַן, וְהַנּוֹתָר, וְהַטָּמֵא — שָׁוִין בָּזֶה וּבָזֶה.

סליק מסכת זבחים

פירוש ברטנורא

להם, זאת להם ואין אחרת להם: **הקדישן בשעת איסור הבמות.** מההיא שעתא קרינן בהו והביאום לה׳, וכיון שהמתין עד שלא יכול לקיימו נתבטל העשה על ידו. אבל לאו וכרת ליכא, דאזהרה ועונש בשעת הקרבה כתיבי, והרי הותרו הבמות:

י ואלו קדשים קרבים במשכן. כגון בזמן הגלגל ונוב וגבעון שהיה שם משכן והיו הבמות מותרות. אלו קדשים צריכין להקריבן במשכן ולא בבמה: **קדשים.** שסתמן הוקדשו למשכן, ומאי ניהו קרבנות צבור: **קרבנות יחיד.** סתמן לבמה: **קרבנות יחיד שהוקדשו למשכן.** שפירש בשעת הקדשן על מנת להקריבן למשכן: **ואם הקריבן בבמה פטור.** מאזהרה ומעונש, שהרי הותרו הבמות. ומיהו אסור לשנות, דכתיב (דברים כ״ג) מוצא שפתיך תשמור ועשית: **במות צבור.** גלגל ונוב וגבעון: **סמיכה.** דכתיב לפני ה׳ וסמך, שאין סמיכה בבמה: **שחיטת צפון.** דכתיב (ויקרא א׳) צפונה לפני ה׳, ואין צפון בבמה: **ומתן סביב.** שתי מתנות שהן ארבע. דכתיב בהו (שמות כ״ט) את הדם על המזבח סביב, ולא בבמה: **תנופה.** דכתיב תנופה לפני ה׳, ואין תנופה בבמה: **והגשה.** דכתיב (ויקרא ב׳) והגישה אל המזבח, ואין הגשה בבמה: **אין מנחה בבמה.** דזבחים אמר קרא בבמה ולא מנחות: **כיהון.** דכתיב (שם י״ד) וזרק הכהן את הדם על המזבח, מזבח צריך כהן ואין במה צריכה כהן: **ובגדי שרת.** דכיון דאין צריך כהן אין כאן מקום לבגדי שרת, דבבגדי שרת כתיב (שם ו׳) ילבשם הכהן: **וכלי שרת.** דבכלי שרת כתיב (שמות כ״ח) לשרת בקדש, ולא בבמה: **וריח ניחוח.** אברים שצלאן והעלן, אין בהן משום ריח ניחוח. ודוקא במזבח דכתיב ריח ניחוח לה׳, אבל בבמה אפילו צלאן והעלן אין בכך כלום: **ומחיצת דמים.** חוט הסיקרא להבדיל בין דמים התחתונים לדמים העליונים. ואין חוט הסקרא בבמה דכתיב (שם כ״ו) והיתה הרשת עד חצי המזבח, ולא בבמה: **רחוץ ידים ורגלים.** דכתיב (שם ל׳) בבואם אל אהל מועד ירחצו מים, ולא בבמה: **הזמן.** אם חשב על הקרבן לאכלו חוץ לזמנו: **והטמא.** **אע״פ** שזר כשר להקריב בבמה, אין טמא מקריב בבמה:

משניות מבוארות – קהתי

״זאת להם״, ולא אחרת להם, שעונש עשה ולא תעשה בלבד להם ולא כרת. **הִקְדִּישָׁן בְּשָׁעַת אִסּוּר בָּמוֹת, וְהִקְרִיבָן בְּשָׁעַת הֶתֵּר בָּמוֹת** – כגון שהקדיש קרבנותיו בימי שילה והקריבם על במה בחוץ בימי נוב, **הֲרֵי אֵלּוּ בַּעֲשֵׂה** – עבר על מצוות עשה, שבשעה שהקדישם נתחייב בעשה של ״והביאום לה׳ אל פתח אוהל מועד״, **וְאֵין בָּהֶם בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – ומכל שכן שאין חייב עליהם כרת, הואיל והקריבם בשעת היתר הבמות.

באור משנה י

כבר הזכרנו בבאור המשניות הקודמות, כי בגלגל, בנוב ובגבעון העמידו אמנם את המשכן וקבעו בתוכו את מזבח הנחושת שעשה משה רבנו, אלא שהמזבח היה נקרא אז ״במה גדולה״ או ״במת ציבור״.

אֵלּוּ קָדָשִׁים קְרֵבִים בַּמִּשְׁכָּן – כגון בגלגל או בנוב או בגבעון, שאף על פי שהותרו אז הבמות, מכל מקום קדשים אלו, המפורטים לקמן, צריכים היו להקריבם במשכן ולא בבמה: **קָדָשִׁים שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לַמִּשְׁכָּן** – שסתמם הוקדשו למשכן, דהיינו: **קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר קְרֵבִין בַּמִּשְׁכָּן** – שקרבנות הציבור מן הסתם הוקדשו למשכן, **וְקָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד** – שהקדישם סתם, **בְּבָמָה** – מותר להקריבם בבמה. **קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לַמִּשְׁכָּן** – שפירש בשעה שהקדישם, שהוא מקדיש אותם על מנת להקריבם במשכן, **יִקְרְבוּ בַּמִּשְׁכָּן** – צריך להקריבם במשכן ולא בבמה; **וְאִם הִקְרִיבָן בְּבָמָה, פָּטוּר** – מעונש, שהרי הבמות מותרות. ברם, חייב הוא לקיים דבריו להקריבם במשכן.

מַה בֵּין בָּמַת יָחִיד לְבָמַת צִבּוּר – לבמה הגדולה (המזבח) שבמשכן, היינו בגלגל, בנוב ובגבעון? **סְמִיכָה** – על הקרבן, **וּשְׁחִיטַת צָפוֹן** – בקדשי קדשים, **וּמַתַּן סָבִיב** – שתי מתנות שהן ארבע, **וּתְנוּפָה, וְהַגָּשָׁה** – של מנחות; כל אלה נוהגים בבמת ציבור ואינם נוהגים בבמת יחיד, שכן בסמיכה כתוב (ויקרא א, ג-ד): ״לפני ה׳ וסמך״; בשחיטת צפון כתוב (שם שם, יא): ״צפונה לפני ה׳״; במתן סביב כתוב (שם שם, ה): ״וזרקו... על המזבח סביב״; בתנופה כתוב (שם ז, ל; י, טו; יד, יב; ועוד): ״תנופה לפני ה׳״; בהגשה כתוב (ויקרא ב, ח): ״והגישה אל המזבח״; ובמה קטנה (במת יחיד) אינה לפני ה׳ ולא מזבח. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מִנְחָה בַּבָּמָה** – אף בבמה גדולה לא היו מקריבים קרבן מנחה, שכתוב (ויקרא יז, ה): ״למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה״, ובזבחים שהקדישם בשעת היתר הבמות הכתוב מדבר, כמו שבארנו כבר במשנה הקודמת, ומאחר שכתוב שם (בהמשך הפסוק): ״וזבחו זבחי שלמים״, דרשו: זבחים, ולא מנחות; זבחים ולא עופות. **וְכֹהוּן** – משנתנו ממשיכה בדברים שנוהגים בבמה גדולה ואינם נוהגים בבמה קטנה: כיהון – כהונה, שכתוב (ויקרא יז, ו): ״וזרק הכהן את הדם על מזבח ה׳ פתח אוהל מועד״ – מזבח צריך כהן ואין במת יחיד צריכה כהן; **וּבִגְדֵי שָׁרֵת** – בגדי כהונה שכתוב בהם (שמות כח, מג): ״לשרת בקודש״, ולא בבמה; **וּכְלֵי שָׁרֵת** – שכתוב בהם (במדבר ד, יב): ״אשר ישרתו בם בקודש״; **וְרֵיחַ נִיחוֹחַ** – שאסור להעלות על המזבח איברים שצלאם תחילה חוץ למערכה, לפי שאין בהם ריח ניחוח, אבל בבמת יחיד מותר, שכתוב (ויקרא א, יג): ״ריח ניחוח לה׳״; **וּמְחִצָּה בַּדָּמִים** – היינו חוט הסיקרא באמצע גובה המזבח להבדיל בין הדמים הניתנים למעלה לדמים הניתנים למטה, ואין חוט הסיקרא בבמת יחיד, שכתוב (שמות כז, ה): ״והיתה הרשת עד חצי המזבח״, המזבח ולא הבמה; **וּרְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם** – שכתוב (שמות ל, כ): ״בבואם אל אהל מועד ירחצו״, ולא בבמת יחיד. **אֲבָל הַזְּמַן** – אם חשב לאכול או להקטיר אחר זמן הראוי, שהקרבן נעשה פיגול, **וְהַנּוֹתָר** – מן הקרבן לאחר הזמן, שדינו בשריפה, **וְהַטָּמֵא** – שטמא פסול להקריב ולאכול בשר הקרבנות, **שָׁוִין בָּזֶה וּבָזֶה** – בבמת ציבור ובבמת יחיד, שכתוב (ויקרא ז, יא): ״וזאת תורת זבח השלמים״, ודרשו: תורה אחת לכל השלמים, ואפילו לשלמי במה קטנה (במת יחיד). לגבי האמור באותו ענין; ובאותו ענין אמורים זמן ומחשבת פיגול, ונותר למדים מפיגול בגזירה שווה של ״עוון, עוון״, ואף טמא נאמר באותה פרשה, ומכאן שדברים אלו נוהגים בבמת יחיד כמו בבמת ציבור.

מסכת מנחות

פרק ראשון

א כָּל הַמְּנָחוֹת שֶׁנִּקְמְצוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן — כְּשֵׁרוֹת, אֶלָּא שֶׁלֹּא עָלוּ לַבְּעָלִים מִשּׁוּם חוֹבָה, חוּץ מִמִּנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת. מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת שֶׁקְּמָצָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, נָתַן בַּכְּלִי, וְהִלֵּךְ, וְהִקְטִיר שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, אוֹ לִשְׁמָן וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָן, אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְלִשְׁמָן — פְּסוּלוֹת. כֵּיצַד לִשְׁמָן וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָן? לְשֵׁם מִנְחַת חוֹטֵא וּלְשֵׁם מִנְחַת נְדָבָה; אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְלִשְׁמָן? לְשֵׁם מִנְחַת נְדָבָה וּלְשֵׁם מִנְחַת חוֹטֵא.

ב אַחַת מִנְחַת חוֹטֵא וְאַחַת כָּל הַמְּנָחוֹת שֶׁקְּמָצָן זָר, אוֹנֵן, טְבוּל יוֹם, מְחֻסַּר בְּגָדִים, מְחֻסַּר כִּפּוּרִים, שֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עָרֵל, טָמֵא, יוֹשֵׁב, עוֹמֵד עַל גַּבֵּי כֵלִים, עַל גַּבֵּי בְהֵמָה, עַל גַּבֵּי רַגְלֵי חֲבֵרוֹ — פָּסַל. קָמַץ בַּשְּׂמֹאל —

פירוש ברטנורא

א א כל המנחות שנקמצו שלא לשמן. כגון שהתנדב מנחת מרחשת והביאה, וקמצה הכהן לשם מחבת: **כשרות.** ומקטיר הקומץ ושייריה נאכלים. שקמיצת המנחה במקום שחיטת הקרבן עומדת, וכשם שכל הזבחים שנשחטו שלא לשמן כשרים כדילפינן מקרא בריש מסכת זבחים, הכי נמי כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות: **אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה.** הוה מצי למתני ולא עלו לבעלים לשם חובה, והא דקתני אלא דמשמע דכל דינם כמנחות כשרות אלא דבר זה, לאשמועינן דאסור לשנויי בה שינוי אחר, שאם עבר וקמצה שלא לשמה אסור לתת הקומץ בכלי שרת שלא לשמה: **שלא עלו לבעלים לשם חובתו.** ולא יצא ידי נדרו וצריך להביא מנחה אחרת לשם מרחשת: **חוץ ממנחת חוטא.** כגון מנחה הבאה על טומאת מקדש וקדשיו, אם לא תשיג ידו לשתי תורים: **ומנחת קנאות.** של סוטה. שאם קמצן שלא לשמן, כגון לשם נדבה, או נתן בכלי שרת את הקומץ שלא לשמו, או הלך או הקטיר שלא לשמו, או חישב באחת מן העבודות הללו הריני עובד לשמן ושלא לשמן. אלו מנחות פסולות ואין שייריהן נאכלים. וטעמא הוי משום דמנחת חוטא חטאת קרייה רחמנא. ובחטאת כתיב ושחט אותה לחטאת, ולקח מדם החטאת, שתהא שחיטה ולקיחה דהיינו קבלת הדם לשם חטאת. ומנחת קנאות הואיל וכתיב בה עון דכתיב מנחת זכרון מזכרת עון, כחטאת שויוה רבנן. ומנחת העומר, אע"ג דלאו מנחת חוטא היא ולאו מנחת קנאות היא, קמצה שלא לשמה פסולה מהקטיר, ואין שייריה נאכלים, הואיל ובאה להתיר החדש ולא התירה. וכל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות דתנן במתניתין, דוקא במנחות שאין להם זמן קבוע איירי, ולא במנחת העומר שקבע לה זמן: **או שלא לשמן ולשמן.** דלא תימא לשמן ושלא לשמן הוא דפסולה, דתפוס לשון אחרון, אבל שלא לשמן ולשמן כשרות, קמ"ל:

ב זר ואונן וטבול יום כו'. כולהו מפורשים בפרק ב' דזבחים. ומוכחינן להו מקראי דעבודתן פסולה: **ערל.** כהן שמתו אחיו מחמת מילה: **יושב.** דבעינן לעמוד לשרת. **על גבי כלים כו'.** דבעינן שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הרצפה: **כן בתירא אומר יחזיר.** הקומץ לתוך המנחה: **ויחזור ויקמוץ בימין.**

משניות מבוארות – קהתי

יום שלישי

באור משנה א

משנתנו דנה במנחה שאחת מהעבודות שלה – קמיצה, נתינה בכלי, הולכה והקטרה – נעשתה שלא לשמה אלא לשם מנחה אחרת. משנתנו נקטה "כל המנחות שנקמצו", משום שהקמיצה היא העבודה הראשונה במנחה, והוא הדין לשאר העבודות שנזכרו לעיל (תוספות).

כָּל הַמְּנָחוֹת שֶׁנִּקְמְצוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן – כגון שהביא אדם מנחת מרחשת וקמצה הכהן לשם מנחת מחבת; או שקמץ הכהן מנחת נדבה לשם מנחת חוטא, **כְּשֵׁרוֹת** – המנחות, ומקטירים את קומצן, ושייריהן נאכלים לכהנים, כאילו נקמצו לשמן, **אֶלָּא שֶׁלֹּא עָלוּ לַבְּעָלִים מִשּׁוּם חוֹבָה** – אינם נפטרים בהן מחיובם, מאחר שנקמצו שלא לשמן, וצריכים הם להביא מנחה אחרת לתשלום חובתם או נדרם, **חוּץ מִמִּנְחַת חוֹטֵא** – שמביא העני על חטאו בשבועת העדות או בשבועת ביטוי או בטומאת מקדש וקדשיו, כמו שבארנו בפתיחה, **וּמִנְחַת קְנָאוֹת** – מנחת סוטה; בשתי המנחות הללו, אם נקמצו שלא לשמן, פסולות. **מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת שֶׁקְּמָצָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – אלא לשם מנחה אחרת, כגון לשם מנחת נדבה, או **נָתַן בַּכְּלִי** – שנתן את הקומץ בכלי שרת, **וְהִלֵּךְ** – או שהוליך את הקומץ למזבח, **וְהִקְטִיר** – או שהקטירו על המזבח, **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שעשה אחת מעבודות אלו שלא לשם מנחת חוטא או מנחת קנאות, אלא לשם מנחת נדבה, **אוֹ לִשְׁמָן וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שעשה אחת העבודות בתחילה לשמן ואחר כך שלא לשמן, או שעשה עבודה אחת לשמן ועבודה שנייה שלא לשמן, **אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְלִשְׁמָן** – שתחילה עשה שלא לשמן ואחר כך לשמן, כלומר בין שקדמה מחשבת "לשמן" למחשבת "שלא לשמן", ובין שקדמה מחשבת "שלא לשמן" למחשבת "לשמן", **פְּסוּלוֹת** – המנחות הללו, ואין שייריהן נאכלים, שבמנחת חוטא כתוב (ויקרא ה, יא): "כי חטאת היא", ובמנחת קנאות כתוב (במדבר ה, טו): "מנחת זכרון מזכרת עוון", ומכאן עשוה חכמים כחטאת, והרי בחטאת שנינו (זבחים א, ד), שאם נעשתה אחת מעבודותיה שלא לשמה, פסולה. **כֵּיצַד לִשְׁמָן וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָן? לְשֵׁם מִנְחַת חוֹטֵא וּלְשֵׁם מִנְחַת נְדָבָה** – כגון בשעה שעשה הכהן את העבודות במנחת חוטא, חשב תחילה לשם מנחת חוטא ואחר כך לשם מנחת נדבה. **אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְלִשְׁמָן** – כיצד? **לְשֵׁם מִנְחַת נְדָבָה וּלְשֵׁם מִנְחַת חוֹטֵא** – שכשעשה אחת העבודות במנחת חוטא חשב תחילה לשם מנחת נדבה ואחר כך לשם מנחת חוטא.

בגמרא מובאת דעה, שאף מנחת העומר שקמצה שלא לשמה פסולה, הואיל ובאה להתיר (החדש) ולא התירה (עיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב").

באור משנה ב

משנתנו מונה את הפסולים לעבודות המנחות, שאם אחד מהם קמץ את המנחה (וכן אם נתן את הקומץ בכלי או הוליכו או הקטירו), פסל את המנחה.

אַחַת מִנְחַת חוֹטֵא וְאַחַת כָּל הַמְּנָחוֹת – בין מנחת חוטא ובין שאר המנחות, **שֶׁקְּמָצָן זָר** – מי שאינו כהן, **אוֹנֵן** – כהן שמת לו אחד מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם, וכל יום המיתה נקרא אונן; ואם עבד באותו יום, עבודתו פסולה, **טְבוּל יוֹם** – טמא שטבל מטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, **מְחֻסַּר בְּגָדִים** – כהן שלא לבש כל בגדי הכהונה (עיין באורנו למשנה זבחים ב, א), **מְחֻסַּר כִּפּוּרִים** – כגון מצורע שנתרפא וטבל ועדיין לא הביא קרבנותיו לכפרתו (עיין באורנו שם), **שֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם** – שלא קידש ידיו ורגליו מן הכיור קודם עבודתו, **עָרֵל** – כהן שלא מלו אותו משום שמתו אחיו מחמת מילה, **טָמֵא** – כהן שנטמא בשרץ וכדומה, **יוֹשֵׁב** – בשעת העבודה, **עוֹמֵד עַל גַּבֵּי כֵלִים**, או **עַל גַּבֵּי בְהֵמָה**, או **עַל גַּבֵּי רַגְלֵי חֲבֵרוֹ** – שיש חציצה בין רגליו של הכהן לרצפת העזרה (עיין באורנו שם); אם אחד מכל אלו קמץ את המנחה, **פָּסַל** – את המנחה. **קָמַץ בַּשְּׂמֹאל** – בידו השמאלית, **פָּסַל** – את המנחה.

פָּסַל. בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: יַחֲזִיר, וְיַחֲזֹר וְיִקְמֹץ בַּיָּמִין. קָמַץ וְעָלָה בְּיָדוֹ צְרוֹר, אוֹ גַּרְגֵּר מֶלַח, אוֹ קֹרֶט שֶׁל לְבוֹנָה — פָּסַל, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: הַקֹּמֶץ הַיָּתֵר וְהֶחָסֵר — פָּסוּל. אֵיזֶה הוּא הַיָּתֵר? שֶׁקָּמְצוֹ מִבָּרָץ; וְחָסֵר? שֶׁקָּמְצוֹ בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? פּוֹשֵׁט אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו עַל פִּס יָדוֹ.

ג רִבָּה שַׁמְנָהּ, וְחִסַּר שַׁמְנָהּ, חִסַּר לְבוֹנָתָהּ — פְּסוּלָה. הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה לֶאֱכוֹל שְׁיָרֶיהָ בַּחוּץ, אוֹ כַּזַּיִת מִשְּׁיָרֶיהָ בַּחוּץ, לְהַקְטִיר קֶמְצָהּ בַּחוּץ, אוֹ כַּזַּיִת מִקֶּמְצָהּ בַּחוּץ, אוֹ לְהַקְטִיר לְבוֹנָתָהּ בַּחוּץ — פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. לֶאֱכוֹל שְׁיָרֶיהָ לְמָחָר, אוֹ כַּזַּיִת מִשְּׁיָרֶיהָ לְמָחָר, לְהַקְטִיר קֶמְצָהּ לְמָחָר, אוֹ כַּזַּיִת מִקֶּמְצָהּ לְמָחָר, אוֹ לְהַקְטִיר לְבוֹנָתָהּ לְמָחָר — פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַקּוֹמֵץ, וְהַנּוֹתֵן בַּכְּלִי, וְהַמְהַלֵּךְ וְהַמַּקְטִיר: לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל,

פירוש ברטנורא

והוא הדין לכל הנך פסולים דחשיב במתניתין סבירא ליה לבן בתירא שאם עבר אחד מהן וקמץ יחזיר הקומץ למקומו ויחזור כהן כשר ויקמוץ. ואין הלכה כבן בתירא: **עלה בידו צרור.** נמצא קומץ חסר מקום הצרור או גרגיר מלח או קורט של לבונה. דקודם קמיצה בורר כל הלבונה לצד אחד וקומץ ואח"כ מלקט אותה ונותנה עם הקומץ ושורף הכל, ואם נזדמן בתוך הקומץ גרגיר מלח או קורט של לבונה הרי הקומץ חסר כדי מקום הקורט: **מבורין.** מלא וגדוש: **שקמצו בראשי אצבעותיו.** שלא פשטן על כל פס ידו: **פושט את אצבעותיו על פס ידו.** מכנים צדי אצבעותיו בקמה ומכנים הקמה לתוך ידו ומוחק באצבע קטנה שלא יצא הקמח חוץ לקמיצה ומוחק בגודל שלא יצא הקמח חוץ לאצבע. וזה היה צריך לעשות במנחת מחבת ומרחשת דמעשיהן אפויין ולאחר אפייתן פותתן וקומץ, ואי אפשר לפותתן דקות כל כך שלא יהיו יוצאות חוץ לקומץ, הלכך מוחק בגודל מלמעלה ובאצבע קטנה מלמטה. וזו היתה מעבודות קשות שבמקדש, דבקושי גדול יכול להשוות שלא יהא לא חסר ולא יתר. ורמב"ם כתב, שנדחו דברי האומר שזו עבודה קשה שבמקדש, והוא מפרש וקומץ כדקמצי אינשי האמור בגמרא [דף י"א], דהיינו שממלא כפו ממנו כדרך שבני אדם ממלאים ידיהם ממה שלוקחים בידם. ואני אומר, שאין פירוש כדקמצי אינשי אלא שמכנים צדי אצבעותיו בקמח ומכנים הקמח בצדי אצבעותיו לתוך ידו, אבל אינו נוטל קמח אלא מלא שלש אצבעותיו על פס ידו ולא יותר, וכדי שלא יהיה מבורץ ומבצבץ ויוצא, מוחק מלמטה באצבע קטנה ומלמעלה בגודל. ולא נדחו כלל דברי האומר שזו עבודה קשה מעבודות קשות שבמקדש ושיטת הגמרא כדברי. וכן פירושה כל רבותי:

ג ריבה שמנה. ששיעור השמן לוג לכל עשרון. ואם ריבה, שנתן שני לוגין או יותר לעשרון דחזו לשתי מנחות, פסל: **חיסר שמנה.** פחות מלוג שמן לעשרון סולת: **חיסר לבונתה.** שלא נתן בה אלא קורט אחד של לבונה. אבל אם יש בה שני קרטין כשרה, דכתיב (ויקרא ו') את כל הלבונה אשר על המנחה, כל, משמע אפילו קורט אחד, דכל משמע כל דהוא כדכתיב (מלכים ב ד') אין לשפחתך כל בבית. את, לרבות עוד קורט אחד, הרי שנים. ואילו ריבה לבונתה לא קתני, דלא פסל אלא כשריבה יותר על שני קומצים דאז ריבה יותר מדאי: **לאכול שייריה בחוץ. או להקטיר קומצה בחוץ.** דמחשבה פוסלת בין שחשב על אכילת אדם בין שחשב על אכילת מזבח, דכתיב (ויקרא ז') ואם האכל יאכל, בשתי אכילות הכתוב מדבר אחת לאכילת אדם ואחת לאכילת מזבח, וההוא קרא במחשבה מיירי דכתיב (שם) המקריב אותו לא יחשב, בשעת הקרבה הוא נפגל ואינו נפגל ביום השלישי, אלמא במחשבה מיירי שחשב עליו לאכלו ביום השלישי: **פסולה.** דמחשבת חוץ למקומו פוסלת בקמיצת המנחה כמו שפוסלת בשחיטת הזבח. ומה שפוסל בזבח בשחיטה בקבלת הדם בהולכה בזריקת הדם, פוסל המנחה בקמיצה בנתינה בכלי שרת בהולכה בהקטרת הקומץ ולבונה, ארבעה כנגד ארבעה. והקומץ והלבונה עצמן חשובים גבי מנחה כמו הדם והאימורים אצל הזבח. ושיירי מנחה הנאכלים, כבשר הזבח הנאכל. ובפרק ב' דזבחים מפורשים כל הני פסולי והתם ילפינן

משניות מבוארות – קהתי

בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: יַחֲזִיר – את הקומץ לתוך המנחה שנקמצה בשמאל, **וְיַחֲזֹר וְיִקְמֹץ בַּיָּמִין** – והוא הדין לכל הפסולים שנימנו לעיל, שאם קמצו, יחזירו – לדעת בן בתירא – את הקומץ למקומו, ויקמוץ כהן כשר (**גמרא**). **קָמַץ וְעָלָה בְּיָדוֹ צְרוֹר** – ונמצא הקומץ חסר כשיעור מקום הצרור, **אוֹ גַּרְגֵּר מֶלַח** – שהיה בתוך הקומץ גרגיר מלח, אף על פי שמולחים אחר כך את הקומץ לפני הקטרתו על המזבח, **אוֹ קֹרֶט שֶׁל לְבוֹנָה** – אף על פי שנותנים לבונה על המנחה, ומקטירים אותה עם הקומץ כאחד, **פָּסַל** – את הקומץ, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: הַקֹּמֶץ הַיָּתֵר** – שיש בו יותר ממלוא קומצו של הכהן, **וְהֶחָסֵר** – או שיש בו פחות ממלוא קומצו של הכהן, **פָּסוּל** – להקרבה. **אֵיזֶה הוּא הַיָּתֵר? שֶׁקָּמְצוֹ מִבָּרָץ** – מלא וגדוש, שהוא מבצבץ מבין אצבעותיו. **וְחָסֵר** – ואיזה הוא החסר? **שֶׁקָּמְצוֹ בְּרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו** – ולא פשט אותן על כל פס ידו. והוא הדין הקומץ שיש בו צרור או גרגיר מלח או קורט של לבונה, הואיל וקומץ חסר הוא, הריהו פסול. **כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה** – את הקמיצה? **פּוֹשֵׁט אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו עַל פַּס יָדוֹ** – ונותן צידי אצבעותיו בקמח ומכניס הקמח לתוך ידו, ומוחק בזרת שלא יצא הקמח חוץ לקמיצה, ומוחק באגודל שלא יצא הקמח חוץ לאצבע (**ברטנורא**).

יום רביעי

באור משנה ג

רִבָּה שַׁמְנָהּ – ששיעור השמן למנחה הוא לוג לכל עשרון סולת, ואם הוסיף על השיעור הזה, כגון שנתן שני לוגים לעשרון, **וְחִסַּר שַׁמְנָהּ** – או שנתן פחות מלוג שמן לעשרון סולת, וכן **חִסַּר לְבוֹנָתָהּ** – שצריך לתת על המנחה לפחות שני קרטים לבונה, ולא נתן אלא קורט אחד, **פְּסוּלָה** – המנחה. ברם, אם ריבה לבונתה, אינה פסולה, אלא אם כן נתן עליה יותר משני קמצים לבונה. **הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה לֶאֱכוֹל שְׁיָרֶיהָ בַּחוּץ** – על מנת לאכול שיירי המנחה חוץ לעזרה, **אוֹ כַּזַּיִת מִשְּׁיָרֶיהָ בַּחוּץ** – או על מנת לאכול כזית מהשיירים חוץ לעזרה, או על מנת **לְהַקְטִיר קֶמְצָהּ בַּחוּץ, אוֹ כַּזַּיִת מִקֶּמְצָהּ בַּחוּץ** – לעזרה, **אוֹ** על מנת **לְהַקְטִיר לְבוֹנָתָהּ בַּחוּץ** – לעזרה, **פָּסוּל** – קרבן המנחה, **וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – האוכל מן המנחה אינו חייב כרת. אבל על מנת **לֶאֱכוֹל שְׁיָרֶיהָ לְמָחָר** – לאחר זמן אכילתה, שמנחה נאכלת ליום ולילה בלבד, **אוֹ** על מנת לאכול **כַּזַּיִת מִשְּׁיָרֶיהָ לְמָחָר,** או על מנת **לְהַקְטִיר קֶמְצָהּ לְמָחָר, אוֹ כַּזַּיִת מִקֶּמְצָהּ לְמָחָר, אוֹ** על מנת **לְהַקְטִיר לְבוֹנָתָהּ לְמָחָר** – לאחר זמן ההקטרה, **פִּגּוּל** – קרבן המנחה הוא פיגול, **וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – האוכל מן המנחה אפילו בזמנה חייב כרת. **זֶה הַכְּלָל** – בדיני "חוץ למקומו" ו"חוץ לזמנו": **כָּל הַקּוֹמֵץ** – את המנחה, **וְהַנּוֹתֵן בַּכְּלִי** – או הנותן את הקומץ בכלי שרת, **וְהַמְהַלֵּךְ** – או המוליך את הקומץ למזבח, **וְהַמַּקְטִיר** – או המקטיר את הקומץ על גבי המזבח, על מנת **לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל** – שיירי המנחה, **וּלְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר** – או על מנת להקטיר את הקומץ, **חוּץ לִמְקוֹמוֹ** – חוץ לעזרה, **פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – המנחה אסורה באכילה, והאוכל אינו חייב כרת. אבל העושה אחת מעבודות המנחה על מנת לאכול את השיירים או על מנת להקטיר את הקומץ **חוּץ לִזְמַנּוֹ** – לאחר הזמן הקבוע לאכילה ולהקטרה, דהיינו למחר, **פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – המנחה היא פיגול, והאוכל ממנה חייב כרת, **וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ** – שיקרב הקומץ המתיר את המנחה כהלכתו, כאילו היה כשר, כלומר שמלבד מחשבת הפיגול לא יהא במנחה פסול אחר. אבל אם יש בה פסול אחר, יוצאת המנחה מידי פיגול, כמבואר מיד במשנתנו. **כֵּיצַד קָרֵב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ**

וּלְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר, חוּץ לִמְקוֹמוֹ — פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת; חוּץ לִזְמַנּוֹ — פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. כֵּיצַד קָרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ? קָמַץ בִּשְׁתִיקָה, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנּוֹ; אוֹ שֶׁקָּמַץ חוּץ לִזְמַנּוֹ, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר בִּשְׁתִיקָה; אוֹ שֶׁקָּמַץ וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנּוֹ — זֶה הוּא שֶׁקָּרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ.

ד כֵּיצַד לֹא קָרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ? קָמַץ חוּץ לִמְקוֹמוֹ, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנּוֹ; אוֹ שֶׁקָּמַץ חוּץ לִזְמַנּוֹ, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִמְקוֹמוֹ; אוֹ שֶׁקָּמַץ, וְנָתַן בַּכְּלִי, וְהֵלֵּךְ, וְהִקְטִיר חוּץ לִמְקוֹמוֹ. מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת שֶׁקְּמָצָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנָּן; אוֹ שֶׁקָּמַץ חוּץ לִזְמַנָּן, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר שֶׁלֹּא לִשְׁמָן; אוֹ שֶׁקָּמַץ, וְנָתַן בַּכְּלִי, וְהֵלֵּךְ, וְהִקְטִיר שֶׁלֹּא לִשְׁמָן — זֶה הוּא שֶׁלֹּא קָרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ. לֶאֱכוֹל כַּזַּיִת בַּחוּץ וְכַזַּיִת לְמָחָר; כַּזַּיִת לְמָחָר וְכַזַּיִת בַּחוּץ; כַּחֲצִי זַיִת בַּחוּץ וְכַחֲצִי זַיִת לְמָחָר; כַּחֲצִי זַיִת לְמָחָר וְכַחֲצִי זַיִת בַּחוּץ — פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: זֶה הַכְּלָל: אִם מַחֲשֶׁבֶת הַזְּמַן קָדְמָה לְמַחֲשֶׁבֶת הַמָּקוֹם — פִּגּוּל וְחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת; וְאִם מַחֲשֶׁבֶת הַמָּקוֹם קָדְמָה לְמַחֲשֶׁבֶת הַזְּמַן — פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת — כָּשֵׁר; שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין.

פירוש ברטנורא

לחו כולהו מקראי: **לאכול דבר שדרכו לאכול.** כגון שיריים: **דבר שדרכו להקטיר.** כגון הקומץ. אבל אם חשב לאכול הקומץ או להקטיר השיריים חוץ לזמנו, לא פסל, דבטלה דעתו אצל כל אדם: **וכלבד שיקרב המתיר.** הקומץ **כהלכתו.** כאילו היה כשר, שלא יהא שם שום פסול אלא הפגול בלבד. אבל אם יש בו פסול אחר אינו חשוב יותר פגול ואין בו כרת: **קמץ בשתיקה.** שלא חשב שום מחשבת פסול בשעת קמיצה: **ונתן בכלי והלך והקטיר חוץ לזמנו.** כלומר, שבשלשת עבודות הללו חשב על השיריים לאכלן חוץ לזמנו:

ד קמץ חוץ למקומו. חשב בשעת קמיצה לאכול השיריים חוץ לעזרה: **נתן בכלי הלך והקטיר חוץ לזמנו.** ובאחת משלשת עבודות הללו חשב על השיריים לאכלן חוץ לזמנו: **מנחת חוטא וקנאות.** יש בהן עוד פסול אחר המוציאן מידי פגול, כגון שלא לשמן, דאמרינן בריש פרקין דפסולות אם קמצן שלא לשמן, ושלשת שאר העבודות חשב עליהן חוץ לזמנן, או אפילו הראשונה חוץ לזמנה והשאר שלא לשמן, הוציאו מידי פגול: **או שקמץ או נתן בכלי או הוליך או הקטיר שלא לשמן.** כלומר אי זו מאלו שעשה שלא לשמן והשאר על מנת לאכול לשיריים חוץ לזמנו לא קרב המתיר כמצותו ואין בשיריים כרת: **כזית בחוץ כזית למחר.** חשב באחת מן העבודות שתי מחשבות חוץ לזמנו וחוץ למקומו. ועד השתא איירינן בשתי עבודות שחשב באחת חוץ לזמנו ובאחרת חוץ למקומו, ועכשיו מיירי שחשב בשתיהן בעבודה אחת. ולרבי יהודה איצטריך, דלא תימא בשתי עבודות הוא דפליג רבי יהודה דבתר קמייתא אזלינן, אבל בחדא עבודה מודה, קמשמע לן: **כזית למחר וכזית בחוץ.** אע"פ שחשב תחלה לחוץ לזמנו הוציאתו שניה מידי כרת: **אמר רבי יהודה זה הכלל בו.** ר' יהודה פליג אתנא קמא בין בעבודה אחת בין בשתי עבודות. ואין הלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

– וחלה על המנחה מחשבת פיגול? **קָמַץ בִּשְׁתִיקָה** – שלא חשב שום מחשבת פסול בשעת הקמיצה, **וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר** – נתן את הקומץ בכלי והוליכו והקטירו על מנת לאכול השיירים **חוּץ לִזְמַנּוֹ** – כלומר שעשה כל שלוש העבודות הללו במחשבת "חוץ לזמנו"; **אוֹ שֶׁקָּמַץ חוּץ לִזְמַנּוֹ** – על מנת לאכול או להקטיר חוץ לזמנו, **וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר בִּשְׁתִיקָה** – בלי מחשבת פסול, **אוֹ שֶׁקָּמַץ וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנּוֹ** – שעשה כל ארבע העבודות על מנת לאכול את השיירים חוץ לזמנם, **זֶה הוּא שֶׁקָּרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ** – שמלבד מחשבת "חוץ לזמנו" לא היתה בעבודת המנחה כל מחשבה אחרת הפוסלת את המנחה, ולפיכך המנחה היא פיגול.

באור משנה ד

כֵּיצַד לֹא קָרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ – והמנחה יוצאת מידי פיגול? **קָמַץ חוּץ לִמְקוֹמוֹ** – על מנת לאכול השיירים חוץ לעזרה, **וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנּוֹ** – שאחת משלוש העבודות הללו עשה על מנת לאכול את השיירים חוץ לזמנו; **אוֹ שֶׁקָּמַץ חוּץ לִזְמַנּוֹ** – במחשבת "חוץ לזמנו", **וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִמְקוֹמוֹ** – במחשבת "חוץ למקומו"; **אוֹ שֶׁקָּמַץ, וְנָתַן בַּכְּלִי, וְהֵלֵּךְ, וְהִקְטִיר חוּץ לִמְקוֹמוֹ** – שעשה אחת מעבודות אלו במחשבת "חוץ למקומו", ושאר העבודות במחשבת "חוץ לזמנו". **מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת** – שנפסלות כשעשה אחת מעבודות המנחה שלא לשמן, **שֶׁקְּמָצָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר חוּץ לִזְמַנָּן** – שחוץ מן הקמיצה שעשאה שלא לשמה עשה שאר העבודות במחשבת חוץ לזמנו; **אוֹ שֶׁקָּמַץ חוּץ לִזְמַנָּן** – במחשבת חוץ לזמנן, **וְנָתַן בַּכְּלִי וְהֵלֵּךְ וְהִקְטִיר שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שלא לשם מנחת חוטא או מנחת קנאות אלא לשם מנחת נדבה; **אוֹ שֶׁקָּמַץ, וְנָתַן בַּכְּלִי, וְהֵלֵּךְ, וְהִקְטִיר שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שעשה אחת העבודות הללו שלא לשמן, ושאר העבודות במחשבת "חוץ לזמנו", **זֶה הוּא שֶׁלֹּא קָרַב הַמַּתִּיר כְּמִצְוָתוֹ** – שיש פסול אחר במנחה מלבד מחשבת "חוץ לזמנו", הלכך יוצאת המנחה מידי פיגול, ודינה שפסולה ואין בה כרת. העושה אחת מארבע העבודות של המנחה על מנת **לֶאֱכוֹל כַּזַּיִת בַּחוּץ** – לעזרה **וְכַזַּיִת לְמָחָר** – חוץ לזמנו; או על מנת לאכול **כַּזַּיִת לְמָחָר וְכַזַּיִת בַּחוּץ** – שקדמה מחשבת הזמן למחשבת המקום, או על מנת לאכול **כַּחֲצִי זַיִת בַּחוּץ וְכַחֲצִי זַיִת לְמָחָר;** או **כַּחֲצִי זַיִת לְמָחָר וְכַחֲצִי זַיִת בַּחוּץ** – אין מחשבת פיגול חלה על המנחה, לפי שיש בה פסול אחר משום מחשבת "חוץ למקומו", ולפיכך **פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – קרבן המנחה פסול, והאוכל ממנה אינו חייב כרת. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: זֶה הַכְּלָל** – רבי יהודה חולק על תנא קמא, והוא קובע כלל: **אִם מַחֲשֶׁבֶת הַזְּמַן קָדְמָה לְמַחֲשֶׁבֶת הַמָּקוֹם** – אם מחשבת "חוץ לזמנו" קדמה למחשבת "חוץ למקומו", **פִּגּוּל וְחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת** – שמחשבת "חוץ למקומו" אינה מוציאה בכגון זה את המנחה מידי פיגול; **וְאִם מַחֲשֶׁבֶת הַמָּקוֹם קָדְמָה לְמַחֲשֶׁבֶת הַזְּמַן** – שוב אין מחשבת פיגול חלה על המנחה, ולכן הקרבן **פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – שסובר רבי יהודה: תפוס לשון ראשון. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – בין אם קדמה מחשבת הזמן בין אם קדמה מחשבת המקום, אין מחשבת פיגול חלה על קרבן המנחה, אלא הקרבן פסול והאוכל ממנו אינו חייב כרת. ואם עשה אחת העבודות על מנת **לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת** – ושניהם חוץ לזמנם או חוץ למקומם, **כָּשֵׁר** – קרבן המנחה, **שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין** – לשיעור כזית, כדי לפסול את המנחה במחשבת פסול.

פרק שני

א הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה לֶאֱכוֹל שְׁיָרֶיהָ אוֹ לְהַקְטִיר קֶמְצָהּ לְמָחָר — מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בָּזֶה שֶׁהוּא פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. לְהַקְטִיר לְבוֹנָתָהּ לְמָחָר — רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. אָמְרוּ לוֹ: מַה שָּׁנַת זוֹ מִן הַזֶּבַח? אָמַר לָהֶם: שֶׁהַזֶּבַח דָּמוֹ וּבְשָׂרוֹ וְאֵמוּרָיו — אֶחָד; וּלְבוֹנָה אֵינָהּ מִן הַמִּנְחָה.

ב שָׁחַט שְׁנֵי כְבָשִׂים לֶאֱכוֹל אַחַת מִן הַחַלּוֹת לְמָחָר; הִקְטִיר שְׁנֵי בָזִכִּין לֶאֱכוֹל אֶחָד מִן הַסְּדָרִים לְמָחָר — רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אוֹתָהּ הַחַלָּה וְאוֹתוֹ הַסֵּדֶר שֶׁחִשַּׁב עָלָיו — פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת; וְהַשֵּׁנִי — פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. נִטְמֵאת אַחַת מִן הַחַלּוֹת, אוֹ אֶחָד מִן הַסְּדָרִים — רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה, שֶׁאֵין קָרְבָּן צִבּוּר חָלוּק. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַטְּמֵא בְּטֻמְאָתוֹ, וְהַטָּהוֹר יֵאָכֵל.

פירוש ברטנורא

ב א הקומץ את המנחה. מודה ר' יוסי שהוא פגול. משום דבעי למתני סיפא להקטיר לבונתה למחר ר' יוסי אומר פסול ואין בו כרת, מהו דתימא טעמא דר' יוסי משום דסבר אין מפגלין בחצי מתיר, כלומר שאם חשב לעבוד למחר עבודת חצי מתיר לא פיגל, והך לבונה חצי מתיר הוא, דבין הקטרת קומץ ולבונה מתירים השיריים, ואפילו רישא כי חשב בהקטרת קומץ עבודת חצי מתיר היא ופליג רבי יוסי, קא משמע לן דבהא מודה. דטעמא לאו משום הכי הוא, אלא משום דאין מתיר מפגל את המתיר: **מה שנה זו מן הזבח.** שהשוחטו על מנת להקטיר אימורים למחר פגול: **אינה מן המנחה.** אינה ממין המנחה כמו הקומץ, ואע"פ שהוא ממתירי המנחה. דקסבר רבי יוסי שאין מתיר מפגל את המתיר, שאין עבודת מתיר זה שהוא קומץ מועלת לפגל מתיר האחר שהיא הלבונה במחשבה שהוא מחשב על הלבונה בעבודת הקומץ. ורבנן אמרי ליה, כי אמרינן דאין מתיר מפגל את המתיר, היכא דלא אקבע בחד מנא, כגון שני כבשי עצרת דשניהם מתירים את הלחם, ואם שחט אחד מהם על מנת לאכול את חבירו למחר שניהם כשרים. אבל היכא דאקבעו בחד מנא, כגון קומץ ולבונה ששניהם בכלי אחד, מועלת מחשבת מתיר זה לפגל מתיר אחר. והלכה כחכמים:

ב שחט שני כבשים. של עצרת, דכתיב בהו שני כבשים בני שנה לזבח שלמים, ואותן כבשים מתירין ומקדשין לשתי הלחם, שאין הלחם קדוש אלא בשחיטת שני כבשים, הואיל והוזקקו עמו בתנופה. ושאר כבשים של עצרת, דמוספים נינהו: **לאכול אחת מן החלות למחר.** וזמן אכילת החלות אינו אלא ליום ולילה, כדין מנחה, שנאמר בה כחטאת וכאשם: **הקטיר שתי בזיכין.** לשתי מערכות של לחם הפנים כדכתיב (ויקרא כ"ד) ושמת אותם שתים מערכות, היתה על כל מערכת כף אחת שיש בו לבונה כדכתיב (שם) ונתת על המערכת לבונה זכה. ושתי הכפות הללו שבהם נתונה הלבונה נקראים שני בזיכים. והלבונה נקטרת כדכתיב (שם) והיתה ללחם לאזכרה. והלחם נאכל, וזמן אכילתו כל אותו שבת שמסירים אותו מן השלחן בלבד. ואם בשעה שהקטיר שני בזיכים של לבונה חשב על אחת מן המערכות של לחם לאכלו למחר, כלומר שלא בזמנו: **אותה חלה.** של שתי הלחם של עצרת: **ואותו הסדר.** של לחם הפנים: **זה וזה פגול.** שכולן נחשבים גוף אחד: **נטמאת אחת מן החלות.** דוקא כשנטמאת אחת משתי הלחם קודם זריקת דם הכבשים, או אחד מן הסדרים קודם הקטרת הבזיכים, הוא דאפליגו רבי יהודה ורבנן. אבל אם נטמא לאחר זריקת הדם או לאחר הקטרת הבזיכים, דברי הכל הטמא בטומאתו והטהור יאכל: **שאין קרבן צבור חלוק.** בגמרא מסיק דלא מקרא ולא מסברא אמרה רבי יהודה למלתיה, אלא תלמוד ערוך בידו. וכך היה מקובל מרבותיו שאין קרבן צבור חלוק ואם נפסל חציו נפסל כולו:

משניות מבוארות – קהתי

יום חמישי

באור משנה א

הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה לֶאֱכוֹל שְׁיָרֶיהָ אוֹ לְהַקְטִיר קֶמְצָהּ לְמָחָר – חוץ לזמנו, **מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בָּזֶה שֶׁהוּא פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – כמו ששנינו בפרק הקודם משנה ג; אבל הקומץ את המנחה על מנת **לְהַקְטִיר לְבוֹנָתָהּ לְמָחָר** – חוץ לזמנו, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – שהקומץ והלבונה שניהם מתירים את שיירי המנחה, ואין מתיר מפגל את המתיר, כלומר שמחשבת פיגול בעבודת המתיר האחד אינה מועילה כשחשבה על המתיר האחר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – שסוברים הם, שהקומץ והלבונה כמתיר אחד הם הואיל ושניהם מונחים בכלי אחד, ולפיכך הקומץ את המנחה על מנת להקטיר לבונתה למחר, מחשבתו מועילה לעשותה פיגול. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יוסי: **מַה שָּׁנַת זוֹ מִן הַזֶּבַח** – מה נשתנית המנחה מן הזבח, שהשוחט את הזבח על מנת להקטיר את האימורים חוץ לזמנו הקרבן פיגול? **אָמַר לָהֶם** – רבי יוסי: **שֶׁהַזֶּבַח דָּמוֹ וּבְשָׂרוֹ וְאֵמוּרָיו אֶחָד** – הם מין אחד, **וּלְבוֹנָה אֵינָהּ מִן הַמִּנְחָה** – אינה ממין המנחה כמו הקומץ, ולפיכך מחשבתו של הקומץ להקטיר לבונתה של המנחה למחר אינה מועילה לפגל את המנחה. והלכה כחכמים.

באור משנה ב

שָׁחַט שְׁנֵי כְבָשִׂים – של עצרת, שמביא עמהם שתי הלחם, והן מתקדשות בשחיטת הכבשים, ובשעת השחיטה חשב **לֶאֱכוֹל אַחַת מִן הַחַלּוֹת לְמָחָר** – שלא בזמנו, שזמן אכילת שתי הלחם אינו אלא ליום ולילה; או **הִקְטִיר שְׁנֵי בָזִכִּין** – של לבונה, שנותנים בכל שבת על שני סדרי לחם הפנים, ולאחר הקטרת הלבונה בשבת הבאה נאכל הלחם לכהנים ביום השבת בלבד, ובשעה שהקטיר את בזיכי הלבונה חשב **לֶאֱכוֹל אֶחָד מִן הַסְּדָרִים לְמָחָר** – למחרת השבת, כלומר שלא בזמנו, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אוֹתָהּ הַחַלָּה** – משתי הלחם, **וְאוֹתוֹ הַסֵּדֶר** – מלחם הפנים, **שֶׁחִשַּׁב עָלָיו** – מחשבת חוץ לזמנו, **פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – שחלה עליו מחשבת הפיגול, **וְהַשֵּׁנִי** – החלה השניה משתי הלחם והמערכת השניה של לחם הפנים, **פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת** – שמחשבת פיגול של אחד אינה מפגלת את השני. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – ששתי הלחם וכן שני הסדרים של לחם הפנים נחשבים כגוף אחד, וכשנתפגל האחד אף השני פיגול. **נִטְמֵאת אַחַת מִן הַחַלּוֹת** – של שתי הלחם, **אוֹ אֶחָד מִן הַסְּדָרִים** – של לחם הפנים, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – שניהם דינם בשריפה, **שֶׁאֵין קָרְבָּן צִבּוּר חָלוּק** – ואם נפסל חציו נפסל כולו; בגמרא מבואר שכך מקובל היה מרבותיו. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַטְּמֵא בְּטֻמְאָתוֹ** – והוא יוצא לבית השריפה **וְהַטָּהוֹר יֵאָכֵל** – שמותר לאכול את החלה שלא נטמאה או את הסדר שלא נטמא. בגמרא מבואר, שלא נחלקו רבי יהודה וחכמים אלא כשנטמאה אחת מן החלות קודם זריקת דם הכבשים, או שנטמא אחד מן הסדרים קודם הקטרת הבזיכין. אבל אם נטמאה אחת החלות לאחר זריקת הדם, או שנטמא אחד מן הסדרים לאחר הקטרת הבזיכים, אף רבי יהודה מודה שהטמא בטומאתו והטהור ייאכל.

יום שני

באור משנה ג

כתוב בתורה (ויקרא ז, יב-יג): "אם על תודה יקריבנו (אם על דבר הודאה על

ג הַתּוֹדָה מְפַגֶּלֶת אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְפַגֵּל אֶת הַתּוֹדָה. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתּוֹדָה לֶאֱכוֹל מִמֶּנָּה לְמָחָר — הִיא וְהַלֶּחֶם מְפֻגָּלִין. לֶאֱכוֹל מִן הַלֶּחֶם לְמָחָר — הַלֶּחֶם מְפֻגָּל, וְהַתּוֹדָה אֵינָהּ מְפֻגֶּלֶת. הַכְּבָשִׂים מְפַגְּלִין אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְפַגֵּל אֶת הַכְּבָשִׂים. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אֶת הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל מֵהֶן לְמָחָר — הֵם וְהַלֶּחֶם מְפֻגָּלִין. לֶאֱכוֹל מִן הַלֶּחֶם לְמָחָר — הַלֶּחֶם מְפֻגָּל, וְהַכְּבָשִׂים אֵינָן מְפֻגָּלִין.

ד הַזֶּבַח מְפַגֵּל אֶת הַנְּסָכִין, מִשֶּׁקָּדְשׁוּ בַּכֶּלִי; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְהַנְּסָכִין אֵינָן מְפַגְּלִין אֶת הַזֶּבַח. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר — הוּא וּנְסָכָיו מְפֻגָּלִין. לְהַקְרִיב מִן הַנְּסָכִין לְמָחָר — הַנְּסָכִין מְפֻגָּלִין, וְהַזֶּבַח אֵינוֹ מְפֻגָּל.

ה פִּגֵּל בַּקֹּמֶץ וְלֹא בַּלְּבוֹנָה, בַּלְּבוֹנָה וְלֹא בַּקֹּמֶץ — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּגּוּל וְחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת, עַד שֶׁיְּפַגֵּל אֶת כָּל הַמַּתִּיר. מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר בְּמִנְחַת חוֹטֵא, וּבְמִנְחַת קְנָאוֹת, שֶׁאִם פִּגֵּל בַּקֹּמֶץ,

פירוש ברטנורא

ג התודה מפגלת את הלחם. שהלחם בא בשביל התודה והוא טפל לה, ואין התודה טפילה ללחם. וכן שני כבשים של עצרת, שתי הלחם הבאים עמהם הם טפלים לכבשים ואין הכבשים טפלים ללחם, והעיקר מפגל הטפילה ואין הטפילה מפגל העיקר. ואי אשמועינן תנא האי דינא בתודה ולא אשמועינן בכבשים של עצרת הוה אמינא התם הוא דכי מפגל לחם לא מפגלא תודה משום דלא הוזקקו בתנופה עם החלות, אבל כבשים דהוזקקו בתנופה עם החלות דכתיב (ויקרא כ"ג) והניף הכהן אותם על לחם, אימא כי מפגל לחם לפגלו נמי כבשים. ואי תנא כבשים, הוה אמינא התם כי מפגלי כבשים מפגל לחם משום דהוזקקו זה עם זה בתנופה, אבל תודה דלא הוזקקו אימא כי מפגל בתודה לא מפגלי בחלות, צריכא:

ד הזבח מפגל את הנסכים. והשותה מהן ענוש כרת: **משקדשו בכלי.** לאחר ששמו אותם בכלי שרת, שהכלי מקדשן קדושת עולם דשוב אין להם פדיון: **דברי ר' מאיר.** דרבי מאיר סבר שנסכים מתפגלים, לפי שהדם של הזבח הוא שמכשיר ומתיר אותן למזבח, והואיל ויש להן מתיר, מתפגלים במחשבת חוץ לזמנו. וחכמים פליגי עליה בפרק בית שמאי במסכת זבחים [דף מ"ד] ואמרי שהנסכים אין להם מתיר, לפיכך אין מתפגלין. ואין הלכה כר"מ:

ה פיגל בקומץ. בהקטרת הקומץ חשב על השיריים לאכלן שלא בזמנן: **עד שיפגל בכל המתיר.** והקטרת אחד מהן חצי מתיר הוא, דאיכא נמי הקטרת

משניות מבוארות – קהתי

נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא, שהם צריכין להודות... אם על אחת מאלה נדר שלמים, שלמי תודה הן, וטעונים לחם האמור בענין, ואינן נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן. – רש"י) והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן, וסולת מורבכת חלות בלולות בשמן; על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו, על זבח תודת שלמיו". פסוק זה בא ללמדנו, שעם קרבן התודה באים ארבעים לחמים, הנקראים "לחמי תודה", עשרה מהם חלות לחם חמץ, ושלושים מצות שהן של שלושה מינים: עשר חלות מצות, עשרה רקיקי מצות, ועשר חלות מורבכות (חלוטות ברותחים). וחכמים דרשו: "יקריב קרבנו על זבח" – מלמד שאין הלחם קדוש אלא בשחיטת הזבח (גמרא מנחות עח, ב), ומכאן שהלחם הוא טפל לגבי זבח התודה, וכן שתי הלחם שמביאים עם כבשי עצרת, הלחם טפל לגבי הכבשים. משנתנו באה ללמד בענין מחשבת פיגול, שהעיקר מפגל את הטפל ואין הטפל מפגל את העיקר.

הַתּוֹדָה מְפַגֶּלֶת אֶת הַלֶּחֶם – הבא עם זבח התודה, כמו שבארנו לעיל, **וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְפַגֵּל אֶת הַתּוֹדָה** – כפי שמשנתנו מפרשת מיד. **כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתּוֹדָה** – את זבח התודה, על מנת **לֶאֱכוֹל מִמֶּנָּה לְמָחָר** – דהיינו חוץ לזמנה, שהתודה אינה נאכלת אלא ליום ולילה (**זבחים ה, ו**), **הִיא וְהַלֶּחֶם מְפֻגָּלִין** – התודה וגם לחמיה נעשים פיגול, והאוכל מהם חייב כרת. אבל אם שחט את זבח התודה על מנת **לֶאֱכוֹל מִן הַלֶּחֶם לְמָחָר** – אין מחשבה זו מפגלת את הזבח, אלא **הַלֶּחֶם מְפֻגָּל** – לחמי התודה בלבד הם פיגול, **וְהַתּוֹדָה אֵינָהּ מְפֻגֶּלֶת** – שהואיל והתודה עיקר והלחם טפל לה, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו, אין הטפל מפגל את העיקר. וכן **הַכְּבָשִׂים** – שני הכבשים של עצרת, **מְפַגְּלִין אֶת הַלֶּחֶם** – את שתי הלחם שמביאים עמהם, והן מתקדשות בשחיטת הכבשים, **וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְפַגֵּל אֶת הַכְּבָשִׂים** – כפי שמתפרש מיד. **כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אֶת הַכְּבָשִׂים** על מנת **לֶאֱכוֹל מֵהֶן לְמָחָר** – לאחר זמנם, שכבשי עצרת אינם נאכלים אלא ליום ולילה, **הֵם וְהַלֶּחֶם מְפֻגָּלִין** – גם שתי הלחם נעשות פיגול. אבל אם שחט את הכבשים על מנת **לֶאֱכוֹל מִן הַלֶּחֶם לְמָחָר** – לאחר העצרת, **הַלֶּחֶם מְפֻגָּל** – שתי הלחם נעשות פיגול, **וְהַכְּבָשִׂים אֵינָן מְפֻגָּלִין** – שהלחם טפל לכבשים ואינו מפגל אותם.

באור משנה ד

כבר בארנו בפתיחה למסכתנו, שעם כל עולת בהמה וכל קרבן שלמים באה מנחת נסכים (סולת ויין); ובאה משנתנו ללמד, שמנחת הנסכים אינה מפגלת את הזבח, הואיל והיא טפלה לו.

הַזֶּבַח מְפַגֵּל אֶת הַנְּסָכִין – את מנחת הנסכים הבאה עם הקרבן, **מִשֶּׁקָּדְשׁוּ בַּכֶּלִי** – אם בשעת מחשבת הפיגול כבר היו הנסכים (הסולת והיין) בכלי שרת ונתקדשו; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שרבי מאיר סובר, שזריקת דם הקרבן מתירה את הנסכים למזבח, והואיל ויש להם מתיר, מתפגלים במחשבת "חוץ לזמנו". ברם, חכמים חולקים על רבי מאיר (**זבחים ד, ג**), וסוברים שהנסכים אין להם מתיר, שכן יכול אדם להקריב את קרבנו היום ואת נסכיו למחר, ומכאן שאין הקרבן מתירם, אלא מתירים הם את עצמם; לפיכך אין מתפגלים. **וְהַנְּסָכִין אֵינָן מְפַגְּלִין אֶת הַזֶּבַח** – כפי שמשנתנו מפרשת מיד. **כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח** – כגון שלמים, על מנת **לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר** – כלומר לאחר הזמן הראוי לאכילתו, **הוּא וּנְסָכָיו מְפֻגָּלִין** – אף הנסכים נעשים פיגול, והשותה מהיין, או האוכל מהסולת, חייב כרת. אבל אם שחט את הזבח על מנת **לְהַקְרִיב מִן הַנְּסָכִין לְמָחָר** – ובשעת השחיטה כבר קדשו הנסכים בכלי שרת, כמבואר לעיל, **הַנְּסָכִין מְפֻגָּלִין** – על ידי מחשבה זו, **וְהַזֶּבַח אֵינוֹ מְפֻגָּל** – שהנסכים טפלים לזבח, ואין הטפל מפגל את העיקר, כמבואר במשנה הקודמת.

שבת קודש

באור משנה ה

הלכה היא, שאין שיירי המנחה מותרים באכילה לכהנים עד שיקטירו את הקומץ ואת הלבונה. משנתנו דנה במי שחשב מחשבת פיגול בשעת הקטרת אחד מהם, אם פיגל את המנחה אם לאו, ונחלקו בזה רבי מאיר וחכמים במשנתנו.

פִּגֵּל בַּקֹּמֶץ – חשב מחשבת פיגול בשעת הקטרת הקומץ, דהיינו שהקטיר את הקומץ על מנת לאכול את שיירי המנחה שלא בזמנם, **וְלֹא בַּלְּבוֹנָה** – אבל לא חשב מחשבת פיגול בשעת הקטרת הלבונה; או שחשב מחשבת פיגול **בַּלְּבוֹנָה** – בשעת הקטרת הלבונה, **וְלֹא בַּקֹּמֶץ** – אבל לא חשב מחשבת פיגול בשעת הקטרת הקומץ, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּגּוּל** – קרבן המנחה נעשה פיגול, **וְחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת** – האוכל מן המנחה חייב כרת; שלדעת רבי מאיר מפגלים בחצי מתיר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת, עַד שֶׁיְּפַגֵּל אֶת כָּל הַמַּתִּיר** – שיחשוב מחשבת פיגול גם בשעת הקטרת הקומץ וגם בשעת הקטרת הלבונה, שהואיל והקטרת שניהם מתירה את המנחה, לפיכך מחשבת פיגול באחד מהם, דהיינו בחצי מתיר, אינה מפגלת את המנחה. **מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר בְּמִנְחַת חוֹטֵא, וּבְמִנְחַת**

שֶׁהוּא פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת; שֶׁהַקֹּמֶץ הוּא הַמַּתִּיר. שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל שְׁתֵּי חַלּוֹת לְמָחָר, הִקְטִיר אֶחָד מִן הַבְּזִכִּים לֶאֱכוֹל שְׁנֵי סְדָרִים לְמָחָר — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּגּוּל וְחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין פִּגּוּל, עַד שֶׁיְּפַגֵּל אֶת כָּל הַמַּתִּיר. שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר — הוּא פִּגּוּל, וַחֲבֵרוֹ כָּשֵׁר. לֶאֱכוֹל מֵחֲבֵרוֹ לְמָחָר — שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים.

פ ר ק ש ל י ש י

א הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה, לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, לְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר — כָּשֵׁר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל. לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, לְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר, פָּחוֹת מִכַּזַּיִת — כָּשֵׁר. לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת, וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת — כָּשֵׁר, שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין.

פירוש ברטנורא

חבירו, שאין שיירי המנחה מותרים באכילה לכהן עד שיקטירו הקומץ והלבונה: **במנחת חוטא ובמנחת קנאות.** שאין בהן לבונה, והקומץ לבדו הוא המתיר: **שחט אחד מן הכבשים.** של כבש עצרת. ואין הלחם מותר אלא אחר שישחטו שניהן: **הקטיר אחד מן הבזיכין.** והרי אין מתיר הלחם אלא הקטרת שניהם: **ר' מאיר אומר פגול.** דסבר חצי מתיר נמי מפגל. ואין הלכה כר"מ:

ג א הקומץ את המנחה לאכול. חוץ לזמנו: **דבר שאין דרכו לאכול.** כגון הקומץ והלבונה: **ולהקטיר.** חוץ לזמנו: **דבר שאין דרכו להקטיר.** השיריים שדרכן לאכול ואין דרכן להקטיר: **כשר.** דאין זו חשובה מחשבה, דבטלה דעתו אצל כל אדם: **רבי אליעזר פוסל.** דכתיב (ויקרא ז') ואם האכול יאכל מבשר זבח שלמיו, בשתי אכילות הכתוב מדבר, אחת אכילת אדם ואחת אכילת מזבח, לומר לך כשם שפוסלת אכילת אדם לאדם כגון שיריים אם חשב עליהם לאדם לאכלם חוץ לזמנו, ואכילת מזבח למזבח כגון קומץ אם חשב עליו להקטירו שלא בזמנו, כך פוסלת מחשבת אכילת אדם כגון שיריים אם חשב עליהם למזבח להקטירן חוץ לזמנן, מדאפקינהו רחמנא לתרוייהו בלשון אכילה שמע מינה כי הדדי נינהו, ומחשבים מזו לזו. ורבנן סברי, לחכי אפקה רחמנא להקטרה בלשון אכילה, לומר לך מה אכילה בכזית אף מחשבת הקטרה בכזית. ולעולם אכילה כאורחיה משמע, קומץ למזבח ושיריים לאדם. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

קְנָאוֹת, שֶׁאִם פִּגֵּל בַּקֹּמֶץ – שחשב מחשבת פיגול בשעת הקטרת הקומץ, **שֶׁהוּא פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת** – לפי שבמנחת חוטא ובמנחת קנאות אין לבונה כלל, **שֶׁהַקֹּמֶץ הוּא הַמַּתִּיר** – הקומץ לבדו הוא המתיר בהן. בגמרא מבואר שפיסקה זו לא באה אלא להשמיענו, שחכמים הסוברים ברישא, בפיגל בקומץ ולא בלבונה: "אין בו כרת עד שיפגל את כל המתיר", מודים הם מכל מקום שהמנחה פסולה, גזירה משום מנחת חוטא, שהמפגל בקומצה, הואיל ואין בה לבונה, הרי היא פיגול. והוא הדין בפיגל בלבונה ולא בקומץ, שהמנחה פסולה אף לדעת חכמים, גזרה משום לחם הפנים, שהמפגל בבזיכי הלבונה שעל הלחם, הלחם נעשה פיגול (מנחות יד, ב). **שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים** – של עצרת, על מנת **לֶאֱכוֹל שְׁתֵּי חַלּוֹת** – דהיינו שתי הלחם, **לְמָחָר** – חוץ לזמנן; וכן **הִקְטִיר אֶחָד מִן הַבְּזִכִּים** – של לבונה הניתנת על שני הסדרים של לחם הפנים, על מנת **לֶאֱכוֹל שְׁנֵי סְדָרִים** – של לחם הפנים, **לְמָחָר** – למחרת השבת, דהיינו לאחר הזמן, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּגּוּל וְחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת** – רבי מאיר הולך לשיטתו, שמפגלים בחצי מתיר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין פִּגּוּל, עַד שֶׁיְּפַגֵּל אֶת כָּל הַמַּתִּיר** – הואיל ושתי הלחם אינן מותרות באכילה אלא לאחר שנשחטו שני הכבשים, וכן לחם הפנים אינו מותר באכילה אלא לאחר שהוקטרו שני הבזיכים, לפיכך אם פיגל באחד מן הכבשים או באחד מן הבזיכים אין זה פיגול, אלא אם כן פיגל בשני הכבשים או בשני הבזיכים. והלכה כחכמים. **שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים** – של עצרת, על מנת **לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ** – מאותו כבש, **לְמָחָר** – דהיינו חוץ לזמנו, **הוּא פִּגּוּל** – הכבש ששחטו במחשבת פיגול, **וַחֲבֵרוֹ כָּשֵׁר** – הכבש השני כשר, שאינו מתפגל על ידי הראשון. ואם שחט אחד מן הכבשים, **לֶאֱכוֹל מֵחֲבֵרוֹ לְמָחָר** – על מנת לאכול את הכבש השני חוץ לזמנו, **שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים** – שהואיל ושני הכבשים כאחד מתירים את הלחם, אין מתיר מפגל את המתיר, כלומר שאין מחשבת פיגול באחד מן המתירים פוסלת כשחשבה על המתיר האחר. ברם, בקומץ ולבונה, אף על פי ששניהם כאחד מתירים את המנחה, מכל מקום סוברים חכמים, שהקומץ את המנחה על מנת להקטיר לבונתה למחר, עושה את המנחה פיגול, כמו ששנינו במשנה א בפרקנו; וטעמם הוא, שהואיל והוקבעו בכלי אחד, הרי הם כמתיר אחד, ולפיכך מועילה מחשבת פיגול בקומץ לגבי הלבונה (כמו שבארנו שם).

באור משנה א

ההלכה שבמשנתנו נשנתה כולה במסכת זבחים (ג, ג) לגבי השוחט את הזבח; שכן קמיצת המנחה היא לגבי המנחה כמו שחיטת הזבחים לגבי זבחים. כן גם נתינת הקומץ בכלי שרת היא כמו קבלת הדם, והולכת הקומץ כהולכת הדם, והקטרת הקומץ כזריקת הדם; ומכאן שכל מה שפוסל באחת העבודות של הזבח פוסל בעבודה המתאימה לה במנחה, כמו שכבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו.

הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה, על מנת **לֶאֱכוֹל** – חוץ לזמנו או חוץ למקומו, **דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל** – כגון הקומץ והלבונה, שדרכם להקטיר ולא לאכול, או על מנת **לְהַקְטִיר** – חוץ לזמנו או חוץ למקומו, **דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר** – שיירי המנחה, שדרכם לאכול ואין דרכם להקטיר, **כָּשֵׁר** – קרבן המנחה, שאין מחשבה זו פוסלת אותו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל** – את הקרבן, כלומר שבמחשבת "חוץ לזמנו" הקרבן פיגול, ובמחשבת "חוץ למקומו" הקרבן פסול. בגמרא מבואר טעמו של רבי אליעזר, שאף הקטרה נאמרה בתורה בלשון אכילה, שנאמר (ויקרא ז, יח): "ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו", ודרשו: בשתי אכילות הכתוב מדבר, אחת אכילת אדם ואחת אכילת מזבח, ומכאן שלשון אכילה ולשון הקטרה לשון אחד הוא. ואין הלכה כרבי אליעזר. הקומץ את המנחה במחשבה **לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, אוֹ לְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר, פָּחוֹת מִכַּזַּיִת** – כגון על מנת לאכול משיירי המנחה פחות מכזית, או על מנת להקטיר מן הקומץ פחות מכזית, חוץ לזמנו או חוץ למקומו, **כָּשֵׁר** – קרבן המנחה, שמחשבת אכילה או הקטרה בפחות מכזית אינה פוסלת. וכן הקומץ את המנחה על מנת **לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת, וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת** – חוץ לזמנו או חוץ למקומו, **כָּשֵׁר** – קרבן המנחה, **שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין** – לשיעור כזית, כדי לפסול את המנחה **(עיין באורנו בזבחים ג, ג).**

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כ ע"ב: הגמרא מבארת את טעמו של רב: **רַב שְׁאָמַר דּוֹלֵג, מַאי טַעֲמָא לֹא אָמַר פּוֹסֵק** כשמואל, לפי שקָסָבַר רב שאסור לעשות כן, משום **שכָּל פְּסוּקָא דְּלֹא פָּסְקֵיהּ מֹשֶׁה, אֵנָן לֹא פָּסְקִינָן לֵיהּ** – כל הפסק שלא הפסיק משה רבינו אין אנו רשאים להפסיק. מקשה הגמרא: **וּשְׁמוּאֵל אָמַר פָּסְקִינָן לֵיהּ** - וכי שמואל סובר שמותר להפסיק, **וְהָא אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא קְרָא, צַעַר גָּדוֹל הָיָה לִי** - הרבה טרחתי **אֵצֶל רַבִּי חֲנַנְיָא הַגָּדוֹל** שיתיר לי להפסיק באמצע פסוק, לצורך התינוקות שאני מלמדם ואינם יכולים לקרוא פסוק שלם, **וְלֹא הִתִּיר לִי לִפְסוֹק אֶלָּא** לְצורך **תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, הוֹאִיל וּלְהִתְלַמֵּד עֲשׂוּיִין** – לפי שהם עושים כן כדי להתלמד. אך לצורך קריאת התורה כיצד התיר שמואל לפסוק. מתרצת הגמרא: שמואל סובר שטעם התירו של רבי חנינא שייך גם כאן, **הָתָם טַעֲמָא מַאי** – שם הטעם הוא, **מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר** ללמדם באופן אחר, **הָכָא נַמִּי** – גם כאן בקריאת התורה של אנשי מעמד, **לֹא אֶפְשָׁר** באופן אחר, ועל כן מותר לפסוק.

הגמרא מבארת את טעמו של שמואל: **וּשְׁמוּאֵל שְׁאָמַר פּוֹסֵק, מַאי טַעֲמָא לֹא אָמַר דּוֹלֵג** כרב. משיבה הגמרא: שמואל סובר שאין לעשות כך, **גְּזֵירָה מִשּׁוּם הַנִּכְנָסִין** לבית הכנסת בשעה שמתחיל השני לקרוא, וכאשר ישמעו שמתחיל בפסוק השלישי, יהיו סבורים שהראשון קרא רק שני פסוקים, **וּמִשּׁוּם הַיּוֹצְאִין** אחר קריאת הראשון ויסברו שהשני עתיד לקרוא רק את שני הפסוקים שנותרו, ויצא מכך מכשול, שיאמרו שדי לו לעולה לתורה בקריאת שני פסוקים. וכדי למנוע טעות זו התירו לחלק הפסוק השלישי בין שני הקוראים.

הגמרא מקשה על שתי השיטות: **מֵיתִיבֵי,** שנינו בברייתא, **פָּרָשָׁה שֶׁל שִׁשָּׁה פְּסוּקִים, קוֹרִין אוֹתָהּ בִּשְׁנַיִם** שאפשר לחלקה לשני קוראים, שלשה פסוקים לכל אחד. ופרשה **שֶׁל חֲמִשָּׁה פְּסוּקִים** קוראים אותה **בְּיָחִיד,** שלא ניתן לחלקה. ובדיעבד, אם **קָרָא הָרִאשׁוֹן** רק **שְׁלֹשָׁה** פסוקים, **הַשֵּׁנִי קוֹרֵא** את **הַשְּׁנַיִם** הנותרים **מִפָּרָשָׁה זוֹ,** וְעוד פסוק **אֶחָד מִפָּרָשָׁה אַחֶרֶת** [-שאחריה] להשלים למנין שלשה פסוקים. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים** שצריך הוא להוסיף **שְׁלֹשָׁה** פסוקים מפרשה שאחריה, **לְפִי שֶׁאֵין מַתְחִילִין** לקרוא **בְּפָרָשָׁה** אם יקראו **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים** מתחילתה. מקשה הגמרא: **וְאִם אִיתָא** - אם נכונים דברי רב ושמואל, מדוע צריך לכתחילה לקרוא פרשה של חמשה ביחיד, הלא אפשר לקרותה בשנים, **וּלְמַאן דְּאָמַר דּוֹלֵג** [-רב], **נִדְלוֹג** - יחזור השני על הפסוק השלישי, **וְכַן לְמַאן דְּאָמַר פּוֹסֵק** [-שמואל], **נִפְסוֹק** - נחלק את הפסוק האמצעי בין שני הקוראים.

מתרצת הגמרא: **שַׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר לענין הקריאה של כל השנה, **דְּאֶפְשָׁר בְּהָכִי** - שאפשר להוסיף פסוקים מהפרשה הבאה, ולכן אין מתירים לדלוג או לפסוק, ורב ושמואל התירו רק בשעת הדחק כבקריאה של המעמדות, שאי אפשר להמשיך בפרשה שאחריה.

פסק הלכה בנוגע למה שנחלקו בברייתא כמה צריך לקרוא מהפרשה שאחריה: **אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הֲלָכָה כְּיֵשׁ אוֹמְרִים** שיקרא שלשה פסוקים מהפרשה הבאה, וכטעמם שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים.

וְעוד **אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים** מפני הנכנסים, **כָּךְ אֵין** מסיימים הקריאה **וּמְשַׁיְּרִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים** מפני היוצאים.

מקשה הגמרא: ההוראה השניה של רבי יהושע בן לוי **פְּשִׁיטָא** היא, שהרי כבר הורה שאין קוראים בתחילת פרשה פחות משלשה פסוקים, **וַהַשְׁתָּא** – ומעתה הלא קל־וחומר הוא, **וּמָה** אם לגבי **אַתְחַלְתָּא** - התחלת פרשה **דְּקָא מִקַּיֵּל** [-שמיקל] **תַּנָּא קַמָּא** להפסיק אף שלא קראו שלשה פסוקים, **מַחְמִירֵי יֵשׁ אוֹמְרִים** שאין להפסיק לפני קריאת שלשה פסוקים, אם כן לענין **שִׁיּוּר** בסוף הפרשה **דְּמַחְמִיר תַּנָּא קַמָּא,** ואף לדעתו יש לשייר לפחות שלשה פסוקים, **לֹא כָּל־שֶׁכֵּן דְּמַחְמִירֵי יֵשׁ אוֹמְרִים.** ומאחר שבדין התחלה השנוי במחלוקת, הורה רבי יהושע בן לוי להחמיר כדעת היש אומרים, מדוע הוצרך להורות כן לענין שיור שאף תנא־קמא החמיר בו.

רש"י

גזירה משום הנכנסין — שישמעו השני מתחיל פסוק זה, ויאמרו: לא קרא ראשון אלא שנים. וכן היוצאין שישמעו את הראשון קורא שלשה, ויצאו מבית הכנסת ויאמרו לא יקרא השני אלא שנים. **הכי גרסינן: קרא ראשון שלשה השני קורא שנים מפרשה זו כו'. למאן דאמר דולג נדלוג** — למאן דאמר פוסק ליכא למיפרך, דהא קרא ראשון שלשה קתני, דאי אפשר עוד לחזור. **שאני התם דאפשר בהכי** — לקרות מפרשה זו לאחריה. דהך מתניתא קיימא בשני ובחמישי, שהוא יכול לקרות מה שירצה, שהכל מענינו של יום. **כשם שאין מתחילין בפרשה בפחות משלשה פסוקים** — גזירה משום הנכנסין, שיהו סבורים לא קרא זה אלא שני פסוקים של התחלת פרשה זו, שהרי לא היו בבית הכנסת ולא שמעו שקרא מפרשה העליונה. **כך אין משיירין כו'** — גזירה משום היוצאין, שסבורין שהקורא אחריו של זה לא יקרא אלא שני פסוקים הנותרים. **שיור דקא מחמיר תנא קמא** — דתני ושל חמשה ביחיד, ולא אמרינן יקרא הראשון שלשה ויפסוק אם ירצה.

[ח׳ כסלו תשכ״ג]

... וכיון ששמעתי... אשר המדובר בת״ת דרבים ועוד אשר זמנו - ליל ש״ק הבע״ל,

הרי ע״פ ההוראה בשו״ע נזקקתי לענות בהקדם הנלפע״ד בזה, עכ״פ בקיצור כרשיון הזמן.

והוא במה דשאילנא קדמיכון בזח״א (נג, ב): ויגרש את האדם אר״א לא ידענא מאן עביד תרוכין למאן כו׳ אבל מלה אתהפיך ויגרש את, א״ת (השכינה. מפרשי הזהר) דייקא כו׳ האדם ודאי גרש את, ובגין דא כתיב וישלחהו ה״א מג״ע, אמאי וישלחהו בגין דגרש אדם את עכ״ל.

וכמה דיוקים בהנ״ל. והעיקר - פי׳ דברי ר״א לא ידענא כו׳ - דאינו מובן, דהרי אין מקרא יוצא מדי פשוטו, ובפרט שלפי מסקנתו צ״ל דמלה אתהפיך, ולא כסדר הכתוב.

כן - כפל ל׳ בזהר. ועוד.

ובקצור נמרץ יובן וע״פ ב׳ הקדמות: א) בזוהר, פנימיות התורה, פנימיות הענינים הם בגלוי והחיצונית - ברמז. ולהיפך - בש״ס, נגלה דתורה. אלא דלהיות וכל חלקי התורה כלולים זמ״ז, לכן נמצאו גם פשטים והלכות בזהר, ורמזים וסודות - בש״ס.

ב) בעונשים (ועד״ז בשכר) ישנם כאלה שהם, ע״ד ל׳ חוקרי ישראל, טבעיים, וכל׳ הכתוב - תייסרך רעתך. וישנם כאלה שהם סגוליים, היינו שעלה ברצון ה׳ שעל עון פ׳ יבוא עונש פ׳, ולא שזהו משתלשל ומסובב מהעון. וכמו במצות מסוג החוקים וכיו״ב.

וזהו ספיקא דר״א: פשוטו של הענין (ושל הכתוב) - ודאי הוא שנגרש האדם. אבל בפנימיות ענין הגירוש - (דעונש חטא עה״ד) לא ידענא מאן עביד תירוכין למאן. אי **קוב״ה** (עלה ברצונו שעל חטא עה״ד יהי׳ הקוב״ה) עביד תירוכין לאדם או לא (כ״א **שאדה״ר עצמו** עשה ענין שהמסובב ״טבעי״ שלו הוא הגירוש).

- ואף **שבכלל** מדתו של הק׳ מדה כנגד מדה, הרי בחטא עה״ד האזהרה בקרא היא - מיתא ולא גירוש.

ופותר הספק מיתור ל׳ הכתוב, הבא בהמשך לכתוב הקודמו: וישלחהו ה״א גו׳. וא״כ גם כאן הול״ל: ויגרשהו וישכן גו׳. ויתור הל׳ ״את האדם״ - נוסף על הפשט - מרמז (בהיפך הסדר) על פנימיות הענין, דהאדם גרש א״ת. ובגין **דא** כתיב וישלחהו גו׳ [דלכאורה אינו מובן כלל, דמאן דכר שמי׳ דשילוח באזהרת החטא, וא״כ אמאי וישלחהו, (אלא)] בגין דגרש אדם (והמסובב טבעי, מדה כנגד מדה מזה, הוא - וישלחהו). ואכמ״ל עוד.

* * *

מה ד״את״ מורה על השכינה, ופי׳ ענין שכינה: הנה את מורה בכ״מ על דבר וענין הטפל.

שכינה נק׳ בחינת אלקות ״ששוכנת ומתלבשת תוך כל עלמין להחיותן ולקיימן״ ״מלשון ושכנתי בתוכם״. והנה כל העולמות כולם אינם תופסים מקום כלל לגבי׳ ית׳, כי בה״א (אות אח״ת) נברא עוה״ז וביו״ד נברא עוה״ב. וכמו שהאריך בזה בתניא. ולא זהו עיקר האלקות מה שהוא בורא עולמות. ולכן נק׳ בחי׳ זו בשם ״את״.

וע״פ הנ״ל שחלקי התורה כלולים זמ״ז - הנה ענין הנ״ל שבתיבת ״את״, יש בזה גם **רמז** - שבתיבה זו נרמזו כל האותיות מתחלתן (א) ועד סופן (ת). ובכלל את - ג״כ מל׳ אות.

כי מבשרי אחזה אלקה: כשהאדם רוצה לגלות רצונו, שכלו וכיו״ב ולהביאם לזולתו, הוא ע״י דבורו המסודר ומחולק באותיות (שלכן איתא אשר אות הוא מל׳ אתא בוקר). וכן הוא כביכול גם למעלה: הבריאה הייתה ע״י י׳ מאמרות, גילוי חכמתו, ורצונו של ה׳ - ע״י עשה״ד וכו׳ -

היינו הבחי׳ שנק׳ שכינה.

וְטַעֲמָא שנחשבות סימן משום **דִּלְאַחַר זְמַן הוּא**, שבאו השערות אחרי שלש עשרה ויום אחד, **דְּגָמַר לָהּ לְמִילְּתֵיהּ** – שאז נשלם ענין גדלותו בין בשנים ובין בשערות, **הָא** אם הביא שערות **בְּתוֹךְ זְמַן**, נחשבות **כְּבָאוּ לִפְנֵי זְמַן**, שהן שומא. ומובח שתוך זמן כלפני זמן.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שתוך זמן כלפני זמן: **וְעוֹד מֵתִיב** [–הקשה] **רַבִּי זֵירָא** על השיטה שתוך זמן כלאחר זמן, שנינו בברייתא, 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא לִנְדּוֹר נֶדֶר' (במדבר ו ב) מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדנו הכתוב במילה 'אִישׁ'. לְרַבּוֹת בֶּן שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַפְלִיא – לפרש ענין נידרו, שאינו יודע לשם מי נדר, מכל מקום נְדָרָיו קַיָּימִין. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מדובר בברייתא, **אִי דְּלָא אַיְיתֵי** – אם לא הביא **שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, קָטָן הוּא**, ולא שייך לקרוא לו 'איש', **אֶלָּא לָאו דְּאַיְיתֵי** – אלא מדובר שהביא **שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**. מדייקת הגמרא: **וְטַעֲמָא** שנקרא 'איש' משום **דְּכֵן שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה וְיוֹם אֶחָד הוּא, דַּהֲוָה לֵיהּ** – שאז נקרא **'אִישׁ'**, והיינו שהוא גדול, **הָא** תּוֹךְ **זְמַן** – בשנתו השלש עשרה **כְּלִפְנֵי זְמַן**, שקטן הוא. **תְּיוּבְתָּא** – אכן זו היא פירכה על השיטה שתוך זמן כלאחר זמן.

הגמרא מנסה לתלות את הנידון אם תוך זמן כלאחר זמן במחלוקת תנאים: **אָמַר רַב נַחְמָן, כְּתַנָּאֵי** – מחלוקת האמוראים בענין 'תוך זמן' היא כמחלוקת תנאים, ששנינו בברייתא, **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים** – תינוק שמלאו לו שמונה שנים והוא בשנתו התשיעית, **שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, הרי זו **שׁוּמָא** [–יבלת], ואין זה סימן גדלות, אלא הן כשערות שדרכן לצמוח על גבי יבלת. ואם הביא שתי שערות **מִבֶּן תֵּשַׁע** ויום אחד **וְעַד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד**, גם זו **שׁוּמָא**, דברי חכמים. **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, מבן תשע ויום אחד ועד בן שתים עשרה ויום אחד, הרי זה **סִימָן** גדלות. **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד** שהביא שתי שערות, **לְדִבְרֵי הַכֹּל סִימָן**.

הגמרא מקשה סתירה בברייתא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – דברי הברייתא קשים מצד עצמם, **אָמְרַת** – שהרי אמרת ברישא, **מִבֶּן תֵּשַׁע** ויום אחד **וְעַד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד** שהביא שתי שערות, הרי זו **שׁוּמָא** לדברי חכמים, ומשמע **הָא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה** (שָׁנָה) **גּוּפָא** – ששערות שהביא בשנת השלש עשרה, הרי הן **סִימָן**, **וַהֲדַר תָּנֵי** – ושוב שונה בסיפא, **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד** שהביא שתי שערות, הרי הן **סִימָן**, ומשמע **הָא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה** (שָׁנָה) **גּוּפָא** – שהשערות שהביא בתוך שנת השלש עשרה, **שׁוּמָא**.

הגמרא מציעה יישוב לסתירה: **מַאי לָאו** – וכי אין יישוב הסתירה בכך **שתַּנָּאֵי הִיא** – שהברייתא מביאה שתי שיטות חלוקות בתנאים, **דְּמַר** [–שהתנא של הרישא] **סָבַר תּוֹךְ זְמַן כִּלְאַחַר זְמַן**, ולכן שערות שבתוך שנת השלש עשרה הן סימן, **וּמַר** [–והתנא של הסיפא] **סָבַר תּוֹךְ זְמַן כְּלִפְנֵי זְמַן**, ולכן בשנת השלש עשרה הן שומא. והיינו שמחלוקת האמוראים המובאת לעיל, היא מחלוקת התנאים בברייתא.

הגמרא דוחה, ומיישבת את הברייתא באופן אחר: **לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא תּוֹךְ זְמַן כְּלִפְנֵי זְמַן**, ויישוב הסתירה הוא, **דְּאִידֵּי וְאִידֵּי** – שתי הפיסקאות הסותרות עוסקות **בְּתִינוֹקֶת, וְרֵישָׁא** שמדוייק ממנה שמשתים עשרה ויום אחד הרי זה סימן, היא שיטת **רַבִּי**, הסובר שזמן גדלות הנקבה משתים עשרה שנים ויום אחד, **וְסֵיפָא**, שמדוייק ממנה שאין זה סימן עד שלש עשרה ויום אחד, היא שיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר**, הסובר שזמן גדלות הנקבה הוא משלש עשרה שנים ויום אחד.

יישוב נוסף לברייתא: **וְאִיבָּעְיָא אִימָּא** – ואם תרצה תאמר, **הָא וְהָא** – רישא וסיפא עוסקות **בְּתִינוֹק, וְרֵישָׁא**, שמשתים עשרה ויום אחד הרי זה סימן, היא שיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, וְסֵיפָא**, שאינו סימן עד שלש עשרה ויום אחד, היא שיטת **רַבִּי**.

יישוב שלישי: **וְאִיבָּעְיָא אִימָּא הָא וְהָא** שיטת **רַבִּי, וְהָא** – וסיפא, שמשלש עשרה ויום אחד נחשב סימן, **בְּתִינוֹק, וְהָא** – ורישא, שמשתים עשרה ויום אחד נחשב סימן, **בְּתִינוֹקֶת**.

יישוב רביעי: **וְאִבָּעְיָא אִימָּא הָא וְהָא** שיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, וְהָא** – ורישא, שמשתים עשרה נחשב סימן, **בְּתִינוֹק, וְהָא** – וסיפא, שרק משלש עשרה נחשב סימן, **בְּתִינוֹקֶת**.

הגמרא מבארת שיטה נוספת המוזכרת בברייתא: שנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, מבן תשע ויום אחד ועד שתים עשרה ויום אחד, **סִימָן. אָמַר רַבִּי כְּרוּסְפְּדַאי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שַׁבְּתַאי, וְהוּא שֶׁעוֹדָן בּוֹ** – מדובר שהשערות האלו נשארו בו עד שנעשה בן שתים עשרה ויום אחד, אבל אם נשרו בינתיים, נתברר הדבר שלא היו אלו שערות של סימן אלא שומא.

הגמרא מביאה סיוע לרבי כרוספדאי: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** בברייתא, **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, הרי זו **שׁוּמָא, מִבֶּן תֵּשַׁע וְעַד שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד** והשערות **עוֹדָן בּוֹ**, גם כן **שׁוּמָא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, באופן זה, שנשארו בו עד שתים עשרה ויום אחד, הרי זה **סִימָן**.

רבא מסיק הלכה בדין 'תוך זמן': **אָמַר רָבָא, הִילְכְתָא תּוֹךְ זְמַן כְּלִפְנֵי זְמַן**.

הגמרא מביאה את דברי רבא בצורה אחרת: **רַב שְׁמוּאֵל בַּר זוּטְרָא מַתְנֵי לָהּ לִשְׁמַעְתָּא דְּרָבָא** – שונה את השמועה של רבא, שמבואר ממנה שתוך זמן כלפני זמן, **בְּהַאי לִישָׁנָא** – בלשון זו, **אָמַר רָבָא, קְטַנָּה** שמת אביה והשיאוה אמה או אחיה, **כָּל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְמָאֶנֶת וְחוֹלֶצֶת** לה ואינה צריכה גט, משום שעדיין קטנה היא, **מִכָּאן וְאֵילָךְ** – מבת שתים עשרה ויום אחד, **אֵינָהּ מְמָאֶנֶת** אלא צריכה גט כדין גדולה, **וְאֵינָהּ חוֹלֶצֶת** – אם נתקדשה קדושין גמורים על ידי אביה ואחר כך מת בעלה הרי היא עומדת בפני אחי בעלה ליבום או לחליצה, וזו, אף שמלאו לה שתים עשרה שנה, אינה יכולה לחלוץ, אלא יש לה דין קטנה, שצריכה להמתין עד שתגדיל ורק אז תחלוץ.

ומבואר בדברי רבא, שקטנה גם בשנתה השתים עשרה ממאנת, ואין חוששים שהביאה שתי שערות. ועל כרחך הטעם, לפי שאפילו אם תביא שתי שערות אינן אלא שומא וקטנה היא. ומכאן הוכחת הגמרא בדעת רבא שתוך הזמן כלפני הזמן.

הגמרא מקשה סתירה בסיום דברי רבא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – דברי רבא מוקשים מצד עצמם, **אָמְרַת** – שהרי אמרת שמבת שתים עשרה ויום אחד, **אֵינָהּ מְמָאֶנֶת, אַלְמָא** – מוכח **שגְּדוֹלָה הִיא, וְאִי גְּדוֹלָה הִיא** ראוי **שתַּחֲלוֹץ**, ומדוע אמר רבא שאינה חולצת.

הגמרא שוללת תירוץ מתבקש: **וְכִי תֵּימָא מְסַפְּקָא לֵיהּ** – ואם תאמר שספק הוא אם הביאה סימנים או לא הביאה, ולכן אינה ממאנת מחשש שמא הביאה סימנים, ואינה חולצת מחשש שמא לא הביאה. **וּמִי מְסַפְּקָא לֵיהּ** – וכי אפשר לומר בדעת רבא שיש ספק בדבר, **וְהָאָמַר רָבָא, קְטַנָּה שֶׁהִגִּיעָה לִכְלָל שְׁנוֹתֶיהָ** [–שתים עשרה שנה ויום אחד] **אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה** משום שחֲזָקָה עליה **שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין**.

הגמרא מנסה לתרץ: **הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו, שחזקה עליה שהביאה סימנים, נאמרו **בִּסְתָמָא**, שלא בדקו אותה, **אֲבָל הָכָא** – כאן, במימרא של רבא, מדובר **דְּבָדְקוּ** אותה **וְלֹא אַשְׁכָּחוּ** – ולא מצאו סימנים, **לֹא** – ובזה לא אומרים שהיא גדולה.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי**, שלא מצאו לה סימנים, קטנה היא **וּתְמָאֵן, וְהרי רבא אמר שאינה ממאנת.**

משיבה הגמרא: **חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא** היו סימנים וגדולה היא אלא שאחר כך הם **נָשְׁרוּ**. ונמצא שספק הוא אם גדולה היא או קטנה, ולכן אינה ממאנת ואינה חולצת.

הגמרא דוחה: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** שאם בדקו ולא מצאו סימנים **חוֹשְׁשִׁין** שהיו ונשרו, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שאם בדקו ולא מצאו **אֵין חוֹשְׁשִׁין** שהיו ונשרו, אלא מחליטים שודאי קטנה היא, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – מה אפשר לומר על מנת ליישב מה שאמר רבא שאינה ממאנת.

הגמרא מביאה מקור לשיטות המוזכרות: **דְּאִיתְּמַר, רַב פָּפָּא אָמַר**, אם בדקו ולא מצאו סימנים **אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נָשְׁרוּ, רַב פָּפִּי אָמַר חוֹשְׁשִׁין** שנשרו.

הגמרא מנסה ליישב: **הָנֵי מִילֵּי**, שאמר רב פפא שאין חוששים, נאמרו **לְעִנְיַן חֲלִיצָה**, שאם באה לחלוץ לאחר שתים עשרה ויום אחד ובדקוה ולא מצאו לה סימנים, אין חוששים לומר שהיו סימנים ונשרו וגדולה היא ותחלוץ, **אֲבָל לְעִנְיַן מֵיאוּן חוֹשְׁשִׁין** שמא

המשך בעמוד יא

רש"י

ומעמא — דחשיבי להו שערות, דלאחר זמן הוא דגמרו למלתיה, בין בשערות בין בשנים. הא תוך הזומן — חשבינן להו שומא, דקטן הוא, ולא מצית לרבויי מ"איש". **בן תשע שנים שהביא שערות שומא** — ואפילו לרבי יוסי ברבי יהודה, ומבן תשע ועד בן שתים עשרה ויום אחד — פלוגתא. **שומא** — ורואי"ה בלעז, ודרכה ליגדל שער בה. **הא שלש עשרה נופיה סימן** — ואפילו לרבנן, והדר תני כו'. **מאי לאו תנאי היא** — ואליבא דרבנן שלש עשרה הוי תוך זמן לתינוק, כדקתני במתניתין. **וריש'א** — דמשוית שלש עשרה סימן. **רבי היא** — דאמר: בתנוקת הויא שלש עשרה לאחר זמן. **וסיפא** — דמשמע שומא. **רבי שמעון בן אלעזר** — דאמר: שלש עשרה בתינוקת הוי תוך זמן. בכל הנך תירוצי מוקמינן תוך זמן כלפני זמן. **והוא שעודן בו** — כשהגדיל, אבל נשרו בינתיים — איגלאי מילתא דשומא הוי. **מתני לשמעתא דרבא כהאי לישנא** — דשמעת מיניה נמי: תוך זמן כלפני זמן. **ממאנת והולכת** — ואין חוששין שמא הביאה שתי שערות, דאפילו הביאה — שומא נינהו, והיינו תוך זמן כלפני זמן. **אינה ממאנת** — שמא הביאה, ועכשיו הוי סימן, דהא לאחר זמן הוא. ואם יבמה היא — לא חשבינן לה גדולה לענין חליצה, ואינה חולצת. **גדולה היא** — אם הביאה. **וכי תימא מספקא ליה** — אם הביאה אם לא הביאה, הלכך מיאון, לא — דלמא הביאה. וחליצה, נמי לא — שמא לא הביאה. **והא מיפשט פשיטא ליה לרבא** — דכיון דהגיעה לכלל שנותיה, דודאי הביאה. **הני מילי לענין** — דאי אתיא למיחלץ לאחר זמן, ובדקנו ולא אשכחן (ליה) — חיישינן למימר: גדולה היא, ותחלוץ, שהסימנין נשרו. **אבל לענין מיאון** חיישינן — שמא נשרו, לחומרא, וקנאה בביאה ובעיא גט. **והא חיישינן קאמר** — ולא "ודאי נשרו", ו"חיישינן" — לחומרא משמע. **אלא לעולם** — "אינה ממאנת" דרבא — בדלא בדקנוה, הלכך מסתמא אמרינן: כיון שהגיעה לכלל שנותיה — ודאי אית לה, ואינה צריכה בדיקה, ובעיא גט. **ולענין חליצה חיישינן** — גרסינן. כלומר, ולענין חליצה. משום הכי אינה חולצת, דחיישינן: שמא לא הביאה סימנין. ודקשיא לך: האמר רבא, חזקה הביאה סימנין? לא קשיא, כי אמר רבא חזקה — למיאון, דלא ממאנת מסתמא, אבל לחליצה — בעיא בדיקה. **חוששין שמא נשרו** — ואם הגיעה לכלל שנותיה, ובדקו ולא אשכחו — לא ממאנת. **דקדשה תוך זמן** — יתומה מדעת אמה ואחיה, לדעתה. **ובעל אחר זמן** — דאיכא ספיקא דאשת איש דאורייתא, דבשעת בעילה דלאחר זמן — שמא הביאה, והויא לה ביאה זו קדושין גמורין, דהא גדלה, ושוב אינה יוצאה במיאון. **אבל מעיקרא** — דמכי עברה שתא דתרתי סרי, ולא בעל — לא חיישינן שמא נשרו, דהא לא הוו בה קדושין גמורין, דאין מעשה קטנה כלום אלא אם כן קבל אביה קדושין. הלכך מספיקא לא מחמרינן עלה, היכא דלא אשכחן. אבל הביאה ודאי סימנין, אף על גב דקדושי קמאי לא הוו קדושין אלא מדרבנן — לא תקנו רבנן מיאון בגדולה, דלמא אתיא למאן הנבעלת לאחר שגדלה, דההיא הויא אשת איש, דביאה שבא עליה משגדלה מקדשה לה. **הקדיש** — תוך הזמן תינוק היודע להפליא. **ואכל** — את הקדשו. **לוקה** — ואף על גב דבמילתא אחריתי לאו בר עונשין הוא. **כי יפליא** — מיניה מרבינן מופלא סמוך לאיש. "מופלא" — יודע לפרש לשם מי נדר, "סמוך לאיש" — שהוא סמוך לבא לכלל גדול, דהיינו שנה אחת קודם זמן שהוא ראוי להביא שערות, והיינו בתינוקת — כל שתים עשרה, ובתינוק כל — שלש עשרה. **ולא יחל** — אף על גב דבהאי קרא לא כתיב "כי יפליא", מכל מקום כיון דנפקא לן מיניה דיודע להפלות הוי נדרו נדר, קאי בבל יחל. דהא כתיב "איש כי ידור נדר" וגו', ומופלא סמוך לאיש — בכלל "איש", וסמיך ליה ו"לא יחל דברו".

תוספות

בן תשע שנים שהביא שתי שערות שומא — אי לא גרסינן "ויום אחד", אתי שפיר, דאתיא אף כרבי יוסי. ואי גרסינן "ויום אחד", מיירי באין עודן בו בשנת שלש עשרה, דמודה רבי יוסי בנשרו. **קטנה** כל שתים עשרה שנה ממאנת — להך לישנא אין להוכיח דתוך זמן כלפני זמן, דהא "ממאנת" היינו: דבדקו ולא אשכחו. אי כמו שמעמיד במסקנא, דלא בדקו. אבל היכא דאיכא שערות — מצינו למימר דהוי כלאחר זמן, ואינה ממאנת. ומכל מקום נראה דהלכה דתוך זמן כלפני זמן, דמאן דאמר כלאחר זמן איתותב לעיל, ורב נחמן דאמר לעיל נמי כתנאי, דחי ליה התלמוד. וגם בלישנא קמא פסיק רבא בהדיא דתוך זמן כלפני זמן. **אבל** לחליצה בעיא בדיקה — תימה: דרבא סבר הכא דאינה חולצת עד שתהא גדולה, ובפרק "התקבל" (גיטין סה,א) אמר רבא: שלש מדות בקטן: הגיע לעונת נדרים — נדרו נדר, וכנגדו בקטנה — חולצת. משמע, דקטנה בהגעת לעונת נדרים דידה — חולצת, דהיינו בת אחת עשרה ויום אחד. ואפילו מיירי התם בהביאה, הא אמר הכא דתוך זמן כלפני זמן! ורבינו שמואל בן מאיר פירש: "בנגדו בקטנה" — היינו, בת שתים עשרה שנה ויום אחד, דהוי עונת נדרים דקטן. ולא נהירא. ומפרש רבינו תם: דהתם רבא אליבא דרבי יוסי, דקאמר: קטנה חולצת, וקא משמע לן: דדוקא כשהגיעה לעונת נדרים. וכן משמע בפרק "מצות חליצה" (יבמות קה,ב) דאמר: מדברי רבי יוסי נלמד, קטנה חולצת בפעוטות, כבת שית וכבת שבע, דאז היא בת כוונה לחליצה. ורבא אמר: עד שתגיע לעונת נדרים — פירוש: לרבי יוסי. והילכתא: עד שתביא שתי שערות, וכל זה מדברי רבא. ועוד יש לומר: דהתם בפרק "התקבל" (גיטין סה,א) גרסינן: רבה. דהא קאמר התם: ולמכור בנכסי אביו — עד שיהא בן עשרים שנה, ואילו רבא אית ליה בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנה,א) דלמכור בנכסי אביו — עד שיהא בן שמונה עשרה. וכן צריך להיות שם בספרים, ולא בספרים דגרסי התם איפכא, כדמוכח סוגיא דהתם.

וְטַעֲמָא דִּלְאַחַר זְמַן הוּא, דְּגָמְרָא לָהּ לְמִילְתֵיהּ, הָא תּוֹךְ זְמַן - כִּלְפָנֵי זְמַן. וְעוֹד, מְתִיב רַבִּי זֵירָא: "אִישׁ כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר" מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ" - לְרַבּוֹת בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַפְלִיא - נְדָרָיו קַיָּימִין. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּלָא אַיְיתֵי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - קָטָן הוּא. אֶלָּא לָאו דְּאַיְיתֵי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְטַעֲמָא - דְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְיוֹם אֶחָד הוּא דַּהֲוָה לֵיהּ "אִישׁ", הָא תּוֹךְ זְמַן - כִּלְפָנֵי זְמַן! תִּיוּבְתָּא. אֲמַר רַב נַחְמָן: כְּתַנָּאֵי, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - שׁוּמָא, מִבֶּן תֵּשַׁע וְעַד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - שׁוּמָא. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סִימָן. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - דִּבְרֵי הַכֹּל סִימָן. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמַרְתְּ מִבֶּן תֵּשַׁע וְעַד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - שׁוּמָא, הָא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - סִימָן. וַהֲדַר תָּנֵי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - סִימָן, הָא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה גּוּפָא - שׁוּמָא! מַאי לָאו תַּנָּאֵי הִיא, דְּמָר סָבַר: תּוֹךְ זְמַן - כִּלְאַחַר זְמַן, וּמָר סָבַר: תּוֹךְ זְמַן - כִּלְפָנֵי זְמַן! - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא תּוֹךְ זְמַן כִּלְפָנֵי זְמַן, וְאִידִי וְאִידִי בְּתִינוֹקֶת. וְרֵישָׁא - רַבִּי, וְסֵיפָא - רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא בְּתִינוֹק, וְרֵישָׁא - רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, וְסֵיפָא - רַבִּי. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא רַבִּי, הָא - בְּתִינוֹק, הָא - בְּתִינוֹקֶת. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, הָא - בְּתִינוֹק, הָא - בְּתִינוֹקֶת. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סִימָן. אָמַר רַבִּי כְּרוּסְפְּדַאי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שַׁבְּתַאי: וְהוּא שֶׁעוֹדָן בּוֹ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - שׁוּמָא, מִבֶּן תֵּשַׁע וְעַד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וְעוֹדָן בּוֹ - שׁוּמָא. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סִימָן. אָמַר רָבָא: הֵילְכְתָא תּוֹךְ זְמַן - כִּלְפָנֵי זְמַן. רַב שְׁמוּאֵל בַּר זוּטְרָא מַתְנִי לָהּ לִשְׁמַעְתָּא דְּרָבָא בְּהַאי לִישָׁנָא, אָמַר רָבָא: קָטָנָה, כָּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה - מְמָאֶנֶת וְהוֹלֶכֶת, מִכָּאן וְאֵילָךְ - אֵינָהּ מְמָאֶנֶת וְאֵינָהּ חוֹלֶצֶת. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמַרְתְּ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת - אַלְמָא גְּדוֹלָה הִיא, אִי גְּדוֹלָה הִיא - תַּחֲלוֹץ! וְכִי תֵּימָא - מִסַּפְקָא לֵיהּ, וּמִי מִסַּפְקָא לֵיהּ? וְהָאמַר רָבָא: קָטָנָה שֶׁהִגִּיעָה לִכְלַל שְׁנוֹתֶיהָ - אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה, חֲזָקָה הֵבִיאָה סִימָנִין! - הָנֵי מִילֵּי בִּסְתָמָא, אֲבָל הָכָא דְּבָדְקוּ וְלָא אַשְׁכְּחוּ - לָא. - אִי הָכִי, תְּמָאֵן! - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נָשְׁרוּ. - הָנִיחָא לְמַאן דַּאֲמַר חוֹשְׁשִׁין, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר אֵין חוֹשְׁשִׁין, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? דְּאִיתְּמַר, רַב פַּפָּא אָמַר: אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נָשְׁרוּ, רַב פַּפִּי אָמַר: חוֹשְׁשִׁין. - הָנֵי מִילֵּי - לְעִנְיַן חֲלִיצָה, אֲבָל לְעִנְיַן מֵיאוּן - חוֹשְׁשִׁין. - מִכְּלָל דְּמַאן דַּאֲמַר חוֹשְׁשִׁין - חוֹלֶצֶת? וְהָא "חוֹשְׁשִׁין" בְּעָלְמָא קָאָמַר? אֶלָּא, לְעוֹלָם - דְּלָא בְּדָקָה, וּלְעִנְיַן חֲלִיצָה - חָיְישִׁינַן, וְכִי קָאָמַר רָבָא חֲזָקָה - לְמֵיאוּן, אֲבָל לַחֲלִיצָה - בָּעְיָא בְּדִיקָה. אָמַר רַב דִּימִי מִנְּהַרְדְּעָא: הִלְכְתָא, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נָשְׁרוּ. וְהָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ זְמַן וּבָעַל לְאַחַר זְמַן, דְּאִיכָּא סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְיתָא, אֲבָל מֵעִיקָּרָא - לָא. אָמַר רַב הוּנָא: הִקְדִּישׁ וְאָכַל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר" וְ"לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ", כָּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּהַפְלָאָה - יֶשְׁנוֹ בְּבַל יַחֵל, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּהַפְלָאָה - אֵינוֹ בְּבַל יַחֵל. מְתִיב רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה (לְרָבָא) לְסַיּוּעֵי לְרַב הוּנָא:

אי

לפי

א' מופלא הסמוך לאיש דאורייתא מילקא נמי לילקי — ואם תאמר: ואמאי פריך בפשיטות דלילקי, הא איכא אמוראי דאמרי דנדרו נדר — לענין שאם אכלו אחרים שלוקין, אבל הוא לא לקי, דקטן הוא לענושין! ויש לומר: דהכי פריך, אי מופלא הסמוך לאיש דאורייתא, ואית ליה איסורא לקטן, מילקא נמי לילקי.

לאותן המוזהרין עליו — תימה: אם כן, היכי סלקא דעתך דליחייבו קרבן, לפי שמניחין לו לעבור על נדרו? ויש לומר: דהוה מצי למימר "ולטעמיך", אלא דבלאו הכי פריך שפיר.

כגון שהקדיש הוא ואכלו אחרים — ואם תאמר: ואמאי לא מוקי, כגון שאכל הוא בעצמו לכשהגדיל. והוה ניחא טפי, דזדון שבועה לא מתוקמא אלא כשאכל בעצמו. דאפילו נשבע שלא יאכלו אחרים, אין בכך כלום, כל זמן שלא אסר עליהם בקונם דהוי כהקדש? ויש לומר: דניחא ליה לאוקומי כשאכלו אחרים מיד סמוך לנדרו.

רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו לוקין — ואם תאמר: והא סבר ריש לקיש, התראת ספק לא שמה התראה ב"התערובות" (זבחים עח,א) גבי "נותר ופגול שבללן זה בזה", והכא התראת ספק הוא, דשמא לא יביא שתי שערות עד שתי שנים או שלש, ונמצא דאכתי לא הוי מופלא סמוך לאיש! ואי מיירי שאכלו אחרים לאחר שהגדיל, אם כן הוה ליה למימר: כשאכלו הוא בעצמו. ובהביא שתי שערות נמי לא איירי, דאם כן הוא עצמו אם יאכלנו — ילקה, דרבי יוחנן אית ליה לעיל, דתוך זמן כלאחר זמן! ויש לומר: דאזלינן בתר רוב שמביאין שתי שערות בזמנן, דהיינו בני שלש עשרה ויום אחד.

אין בית דין מצווין להפרישו — ואם תאמר: לרב הונא דאמר שהוא עצמו לוקה, מה מועיל הפרתו? ותו: מה משני, הא בעי רבי יוחנן למימר בפרק "חרש" (יבמות קיד,א) דבית דין מצווין להפרישו! ויש לומר: דלמסקנא דקאמר דעל דעת בעלה נודרת, אתי שפיר, והוה מצי למימר השתא: וליטעמיך, הא סבר רבי יוחנן דבית דין מצווין להפרישו, אלא דבלאו הכי פריך שפיר.

כדרב פנחס דאמר על דעת בעלה היא נודרת — והוי כמו "אלא", אף על גב דלא כתוב בספרים "אלא". וכעין זה יש בפרק "אף על פי" (כתובות נט,א): אמר רב הונא בריה דרב יהושע: באומר "יקדשו ידיך לעושיהם", דאין בספרים "אלא". ובנדרים (יג) יש בספרים "אלא". ואם תאמר: אם כן, אמאי נכתב בפרשת נדרים דבעל מפר לאשתו, אפילו אינה אשתו כגון הכא, הבעל מפר, דעל דעתו נודרת? ויש לומר דאיצטריך לענין שאם אמר "קיים ליכי" — שאינו יכול להפר. אי נמי: משום דאמר רחמנא בעל מפר, קאמר דלעולם על דעתו היא נודרת. ואף על גב דהכא לא הוו אלא נישואין דרבנן, ולא אמרה תורה שיפר — מכל מקום היא סבורה שבידו להפר, כמו בשאר נשים, ונודרת על דעתו. **א'** אמרת בשלמא מופלא הסמוך לאיש דאורייתא — ואם תאמר: אדפריך מרבי יוסי, לסיועי מדרבי יהודה דאמר: אין תרומתו תרומה — אלמא סבר דמופלא הסמוך לאיש דרבנן, ולכך לא מתקן טבל דאורייתא! ויש לומר: דרבי יהודה נמי אית ליה דמופלא סמוך לאיש דאורייתא, ולהקל לתקן טבל — לא איתרבי להיות כגדול.

לְפִי שֶׁמְּצִינוּ שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב הַקָּטָן כְּגָדוֹל לְזִדּוֹן שְׁבוּעָה, וּלְאִיסָּר, וּלְבַל יַחֵל, יָכוֹל יְהֵא חַיָּיב עַל הֶקְדֵּישׁוֹ קָרְבָּן? - תַּלְמוּד לוֹמַר "זֶה הַדָּבָר". קָתָנֵי מִיהַת לְאִיסָּר וּלְבַל יַחֵל - חַיָּיב. - אֵימָא: לְאִיסּוּר בַּל יַחֵל. - אִיסּוּר בַּל יַחֵל, מַה נַּפְשָׁךְ, אִי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּאוֹרַיְיתָא - מִילְּקָא נַמִּי לִילְקֵי, וְאִי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ לָאו דְּאוֹרַיְיתָא - אִיסּוּר נַמִּי לֵיכָּא! - לְאוֹתָן הַמּוּזְהָרִים עָלָיו. שְׁמַע מִינָּהּ: קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת - בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישוֹ! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּישׁ הוּא וְאָכְלוּ אֲחֵרִים. - הָנִיחָא לְמַאן דַּאֲמַר הִקְדִּישׁ הוּא וְאָכְלוּ אֲחֵרִים - לוֹקִין, אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר אֵין לוֹקִין, מַאי אִיכָּא לְמִימַר? דְּאִיתְּמַר, הִקְדִּישׁ הוּא וְאָכְלוּ אֲחֵרִים, רַב כָּהֲנָא אָמַר: אֵין לוֹקִין, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: לוֹקִין! - מִדְּרַבָּנַן, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. גּוּפָא, הִקְדִּישׁ וְאָכְלוּ אֲחֵרִים. רַב כָּהֲנָא אָמַר: אֵין לוֹקִין, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: לוֹקִין. בְּמַאי קָמְיַפֵּלְגִי? מָר סָבַר: מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ - דְּאוֹרַיְיתָא, וּמָר סָבַר: מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ - מִדְּרַבָּנַן. מְתִיב רַב יִרְמְיָה: יְתוֹמָה שֶׁנָּדְרָה - בַּעְלָהּ מֵפֵר לָהּ. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּרַבָּנַן, אָתוּ נִשּׂוּאִין דְּרַבָּנַן - וּמְבַטְּלִי נִדְרָא דְּרַבָּנַן. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ דְּאוֹרַיְיתָא - אָתוּ נִשּׂוּאִין דְּרַבָּנַן וּמְבַטְּלִי נִדְרָא דְּאוֹרַיְיתָא?! אֲמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: בַּעְלָהּ מֵפֵר לָהּ מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִי דְּרַבָּנַן - דְּרַבָּנַן הוּא, אִי דְּאוֹרַיְיתָא - קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא, וְאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ. וְהָא כִּי גָּדְלָה, אָכְלָה בַּהֲפָרָה קַמְיֵיתָא! אֲמַר רַבָּה בַּר לִיוַאי: בַּעְלָהּ מֵפֵר לָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה, וְהוּא שֶׁבָּעַל. - וְהָא אֵין בַּעַל מֵפֵר בְּקוֹדְמִין! - כִּדְרַב פִּינְחָס מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, דַּאֲמַר רַב פִּנְחָס מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: כָּל הַנּוֹדֶרֶת - עַל דַּעַת בַּעְלָהּ הִיא נוֹדֶרֶת. אֲמַר אַבָּיֵי: תָּא שְׁמַע, קָטָן שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: עַד שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹנַת נְדָרִים - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, מִשֶּׁבָּא לְעוֹנַת נְדָרִים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. סַבְרוּהָ: קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה - דְּאוֹרַיְיתָא. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ, דְּאוֹרַיְיתָא - אָתֵי גְּבָרָא דְּאוֹרַיְיתָא וּמְתַקֵּן טַבְלָא דְּאוֹרַיְיתָא. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ דְּרַבָּנַן - אָתֵי גְּבָרָא דְּרַבָּנַן וּמְתַקֵּן טַבְלָא דְּאוֹרַיְיתָא?! - לָא, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנַן. - וְסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנַן? וְהָתַנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם: "אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ", יְרוּשָׁה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - יֵשׁ לָהֶן, שְׁלִישִׁית - אֵין לָהֶן. וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאן תְּנָא סֵדֶר עוֹלָם - רַבִּי יוֹסֵי! - רַבִּי יוֹסֵי תְּנֵי לָהּ, וְלָא סָבַר לָהּ. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּתַנְיָא: עִיסָּה שֶׁנִּדְמְעָה אוֹ שֶׁנִּתְחַמְּצָה בִּשְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה

לפי שמצינו שהשוה הכתוב — מ"כי יפליא", דמשמע: יודע להפלות, סמוך לאיש, דאבתי קטן הוא כל שנה זו. **זה הדבר אשר צוה וגו'** — כלומר, לאיסר "ולא יחל" אמרתי שיהא איסורו איסר ונדרו בבל יחל, ולא לקרבן מעילה ובל יחל, היינו מלקות, ומסייע ליה לרב הונא. **אימא לאיסור בל יחל** — כלומר, איסורא בעלמא ולא מלקות. **אי מופלא סמוך לאיש דאורייתא** — מ"כי יפליא לנדור נדר". **מילקא נמי לילקי** — דהא כל זמן דנדרו נדר קאי עליה בבל יחל. **איסורא נמי ליכא** — עליו, אם אכלו. דהא אי אתו רבנן לתקוני, הכי תקון: שלא יאכלו אחרים את הקדשו, או הוא לכשיגדיל. אבל בקטנותו — לא באו לאסור עליו, דקטן לאו בר קבולי עליה תקנתא דרבנן הוא. **ומשני לעולם דרבנן** — ואיסורא אמאן קאי — על אותן המוזהרים עליו להפריש מאיסורא. **שמע מינה כו'** — פלוגתא היא בפרק "חרש שנשא פקחת" ביבמות (קיד,א). **אלא הכא במאי עסקינן כו'** — ולעולם בדקתני, ולאיסר ולבל יחל דהוי מלקות גמור. ואפילו הכי לא תסייעיה לרב הונא מהא, דהא דקתני מלקות אהקדש קטן — לאו לדידיה קאמר, אלא לאחרים שאכלו את הקדשו. **מדרבנן** — כלומר, מאן דאמר אין לוקין, מוקים להא דקתני "לאיסר ולבל יחל" כדאוקמינן: לאיסור בל יחל איסורא בעלמא, ומדרבנן, ומקרא ד"כי יפליא" דקתני שהשוה הכתוב — אסמכתא בעלמא. **יתומה** — שהשיאתה אמה, דבת מיאון היא, דנשואין דידה מדרבנן. **בעלה מפר נדרה** — ולא קרי לה "יתומה" אלא בקטנותה, כל זמן שראויה למיאון. **אי אמרת בשלמא מופלא סמוך לאיש** — לא הוי נדרו נדר אלא מדרבנן, משום הכי בעלה מפר לה, דאתו נשואין דרבנן כו'. **והא לכי גדלה אכלה** — בההיא הפרה, דלאו הפרה היא, ונמצא גדול אוכל נבלות. **כל שעה** — ואף משגדלה. **והוא שבעל** — לאחר שגדלה, דהויא דך בעילה קדושין גמורין דאורייתא, דמעשה גדולה — מעשה. הלכך אתו נישואין דאורייתא, ומבטלין נדרא דאורייתא. **אין הבעל מפר** — נדרים הקודמין לנישואין, במסכת נדרים, והאי נדר קדם להך בעילה דאורייתא. **על דעת בעלה** — והך קטנה, על דעתו של זה נדרה, וכי אמרינן: אין הבעל מפר בקודמין — היכא דלית לה בעל בשעת נדר כלל. **כדרב פנחס** — כלומר, לא תוקי לה לברייתא כשהבעל מפר לה כל שעה ושעה, לעולם נדרה דאורייתא, ודקשיא לך: אתו נשואין דרבנן ומבטלין נדרא דאורייתא? אהכי מבטלת, דכל הנודרת כו'. **לענות נדרים** — היינו מופלא הסמוך לאיש, שנדריו נבדקין. **סברוה** — רבנן בני הישיבה, דבעו לאותובי לרב כהנא מהכא. **תרומה דאורייתא** — וקאמר: משבא לענות נדרים תרומתו תרומה, ותרומה והקדש ונדר — חדא היא, דמקדשה בדבורו שקורא עליה שם. **ירושה ראשונה** — של יהושע. **ושניה** — בימי עזרא. **יש להן** — כלומר, בגלות נבוכדנצר בטלה קדושת הארץ, ונצטרכו ליורשה ולקדשה בשניה. **אבל שלישית** — לעתיד לבא. **אין להם** — כלומר, אינה ירושה, דלא יצטרכו לרשתה ולקדשה — דלא בטלה קדושתה, מגזרת הכתוב. **ואמר רבי יוחנן** — בעלמא. **מאן תנא סדר עולם רבי יוסי** — דהוא סתמה, כי היכי דסתם מתניתין — רבי מאיר. **תני ולא סבר לה** — להא דרשא דקתני "שלישית אין להן", אלא ודאי בטלה קדושת הארץ, ותרומתה דהשתא — דרבנן. **עיסת חולין שנדמעה** — כגון שנפל סאה של תרומה לתוך פחות ממאה של חולין.

שנינו בברייתא: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַשְּׁוָה הַכָּתוּב הַקָּטָן כַּגָּדוֹל לִזְדוֹן שְׁבוּעָה – לאיסור שבועה במזיד, וּלְאִיסָּר – שאם אמר ״איסר עלי כיכר זו״, איסרו איסור], וּלְבַל יַחֵל – שמוזהר על נידרו ב״לא יַחֵל דְּבָרוֹ״ (במדבר ל ג), אם כן יָכוֹל שהושוה לגדול גם שיְהֵא הקטן חַיָּיב עַל הֶקְדֵּשׁוֹ קָרְבָּן מעילה אם נהנה ממנו בשוגג]. תַּלְמוּד לוֹמַר (שם ל ב) ״זֶה הַדָּבָר״, למעט שרק לגבי הנאמר באותו הענין הושוה הקטן לגדול, ולא למעילה שכתובה במקום אחר. קָתָנֵי מִיהַת – שנינו אמנם שקטן הושוה לגדול לְאִיסָּר וּלְבַל יַחֵל, והיינו שחַיָּיב על בל יחל מלקות. ומוכח כרב הונא, שמופלא הסמוך לאיש שהקדיש ואכל לוקה.

הגמרא דוחה: אֵימָא – תגרוס בברייתא, שהשוה הכתוב הקטן כגדול ״לְאִיסּוּר בַּל יַחֵל״, שאין בזה אלא איסור בלבד ולא מלקות. הגמרא מקשה על הדחייה: אם הכוונה לאִיסּוּר בַּל יַחֵל בלבד, קשה מִמָּה נַפְשָׁךְ, אִי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ הוא דין דְּאוֹרַיְיתָא, מִילְּקָא נַמִּי לִילְקֵי – ראוי שילקה], וְאִי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ לָאו דְּאוֹרַיְיתָא, אִיסּוּר נַמִּי לֵיכָּא – איסור גם כן אין על הקטן, שאם באו חכמים לתקן, לא תיקנו אלא שאחרים יהיו מוזהרים על הקדשו, או הוא עצמו לאחר שיגדיל, אבל בקטנותו לא באו לאסור עליו, משום שקטן פטור מכל חיובי המצוות, ולא ניתן להטיל עליו תקנת חכמים.

הגמרא דוחה את הראיה מהברייתא באופן אחר: האיסור האמור בברייתא אינו לקטן עצמו אלא לְאוֹתָן הַמּוּזְהָרִים עָלָיו להפרישו מן האיסור, שאם בא קטן לעבור על נידרו צריך להפרישו].

הגמרא מקשה על הדחייה: שְׁמַע מִינָּהּ קָטָן הָאוֹכֵל נְבֵלוֹת או עובר על שאר איסורים, בֵּית דִּין מְצוּוִין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ מכך, והיא מחלוקת אמוראים ביבמות (קיד.), וקשה מדוע לא הוכיחו מהברייתא כאן].

הגמרא דוחה את הראיה מהברייתא באופן אחר: אלא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּישׁ הוּא [הקטן] וְאָכְלוּ אֲחֵרִים, ו״בל יחל״ שבברייתא, היינו מלקות, ומכל מקום אין ראיה לרב הונא, משום שאין הכוונה שהקטן לוקה, אלא גדולים שאכלו את הקדשו לוקים].

הגמרא שואלת: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר הִקְדִּישׁ הוּא [הקטן] וְאָכְלוּ אֲחֵרִים לוֹקִין, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר אֵין לוֹקִין, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר]. דְּאִיתְּמַר, הִקְדִּישׁ הוּא וְאָכְלוּ אֲחֵרִים, רַב כַּהֲנָא אָמַר אֵין לוֹקִין, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ לוֹקִין.

משיבה הגמרא: לפי רב כהנא כוונת הברייתא ל״איסור בל יחל״, כלומר איסור בלבד שאין בו מלקות, והוא מִדְּרַבָּנָן ומוטל רק על הגדולים, וּקְרָא שהביאה הברייתא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא.

הגמרא מבארת את המחלוקת שהוזכרה: נוֹפָא. קטן שהוא מופלא סמוך לאיש שהִקְדִּישׁ וְאָכְלוּ אֲחֵרִים את הקדשו, רַב כַּהֲנָא אָמַר אֵין לוֹקִין, רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ לוֹקִין].

שואלת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי – במה נחלקו. משיבה הגמרא: מַר סָבַר מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּאוֹרַיְיתָא, וכיון שהקדשו הקדש מדאורייתא, לוקים עליו. וּמַר סָבַר מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ מִדְּרַבָּנָן, ולכן אין לוקים על הקדשו.

הגמרא מקשה על הסוברים שהוא דאורייתא: מֵתִיב רַב יִרְמְיָה לרבי יוחנן וריש לקיש, שנינו בברייתא, יְתוֹמָה קטנה שהשיאתה אמה [ונשואין אלו דרבנן הם], שֶׁנָּדְרָה, והיא בשנתה הסמוכה לגדלות, כַּעֲלָהּ מֵפֵר לָהּ – מבטל את נידרה]. אִי אָמְרַת בְּשֶׁלְּמָא מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּרַבָּנָן, מובן שיכול להפר, דְּאָתוּ [–שבאים] נְשׂוּאִין דְּרַבָּנָן וּמְבַטְּלִי נִדְרָא דְּרַבָּנָן, שכן הפרה פועלת מכח זה שבהאשה נשואה לו, וכאן, אף שאינה נשואה אלא מדרבנן, אבל הלא גם הנדר אינו אלא מדרבנן. אֶלָּא אִי אָמְרַת מופלא סמוך לאִישׁ דְּאוֹרַיְיתָא, קשה, וכי אָתוּ נְשׂוּאִין דְּרַבָּנָן וּמְבַטְּלִי נִדְרָא דְּאוֹרַיְיתָא.

הגמרא מנסה לתרץ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל כַּעֲלָהּ מֵפֵר לָהּ מִמָּה נַפְשָׁךְ, אִי מופלא סמוך לאיש דְּרַבָּנָן, הרי נידרה דְּרַבָּנָן הוּא, ומועילה הפרתו אף שאינה נשואה לו אלא מדרבנן], וְאִי מופלא סמוך לאיש דְּאוֹרַיְיתָא, מכל מקום מפר ואומר לה בזה שמותרת היא, ואף שאין שום כח בהפרתו, והיא עוברת על נידרה, אין בכך כלום, שהרי כְּקָטָן שאוֹכֵל נְבֵלוֹת הוּא, וְאֵין בֵּית דִּין מְצוּוִין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ].

הגמרא דוחה: וְהָא כִּי גָּדְלָה אָכְלָה בַּהֲפָרָה קַמַּיְיתָא – והרי לאחר שגדלה, אוכלת על סמך ההפרה הראשונה, שלא הועילה כלום, והוא איסור גמור לגביה.

הגמרא מנסה ליישב: אָמַר רַבָּה בַּר לִיוַאי, מדובר שבַּעֲלָהּ מֵפֵר לָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה, ואף משגדלה, וְהוּא שֶׁבָּעַל אותה לאחר שגדלה, שבעילה זו קדושין גמורים מדאורייתא, ובאה הפרה דאורייתא ומבטלת נדר דאורייתא.

דוחה הגמרא: וְהָא אֵין בַּעַל מֵפֵר בְּנדרים הקוֹדְמִין לנשואין (נדרים עב.), ונדר זה קדם לנשואין דאורייתא.

הגמרא מתרצת באופן אחר איך הוא מבטל נדר דאורייתא: אלא הטעם כִּדְרַב פִּנְחָס מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, דְּאָמַר רַב פִּנְחָס מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, כָּל הַנּוֹדֶרֶת עַל דַּעַת בַּעְלָהּ הִיא נוֹדֶרֶת שאם לא ירצה לא יתקיים הנדר. ומדובר שלא הפר לה שוב לאחר שגדלה, ואף שבעודה קטנה מדאורייתא אינו ״בעלה״, מכל מקום כיון שלפי דעתה הוא ״בעלה״, סבורה היא שבידו להפר כמו בשאר נשים ונודרת על דעתו, ולפיכך יכול להפר].

הגמרא מקשה על השיטה שמופלא סמוך לאיש דרבנן: אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע, ששנינו (תרומות פ״א מ״ג), קָטָן שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׂעָרוֹת שהפריש תרומה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, שהרי קטן הוא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, עַד שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹנַת נְדָרִים אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, מִשֶּׁבָּא לְעוֹנַת נְדָרִים, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, שכמו שנידרו של מופלא הסמוך לאיש נדר והקדשו הקדש, כן תרומתו תרומה, שתרומה והקדש ונדר הכל ענין אחד הוא, שמקדיש בדבורו שקורא עליו שם. ממשיכה הגמרא: סָבְרוּהָ – סברו רבנן בני הישיבה, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה דְּאוֹרַיְיתָא, ואם כן, אִי אָמְרַת בְּשֶׁלְּמָא מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּאוֹרַיְיתָא, וקטן שהגיע לעונת נדרים בר הפרשה הוא, מיושב מה שאמר רבי יוסי שתרומתו תרומה, דְּאָתֵי [–שבא] נַבְרָא שהוא בר הפרשה דְּאוֹרַיְיתָא וּמְתַקֵּן טִבְלָא [–פירות המחויבים בתרומה] דְּאוֹרַיְיתָא, אֶלָּא אִי אָמְרַת מופלא סמוך לאיש דְּרַבָּנָן, קשה, וכי אָתֵי נַבְרָא דְּרַבָּנָן וּמְתַקֵּן טִבְלָא דְּאוֹרַיְיתָא. אלא מוכח שמופלא סמוך לאיש דאורייתא, וקשה על רב כהנא].

מתרצת הגמרא: לֹא. קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן, ויכול בר הפרשה דרבנן לתקן טבל דרבנן.

הגמרא מנסה לדחות את התירוץ: וְכִי סָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן, וְהָתַנְיָא בברייתא של סֵדֶר עוֹלָם, ״וְהֵבִיאַךְ ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ״ (דברים ל ה), הרי שמוזכרות בפסוק שתי ירושות של ארץ ישראל, ומכאן שיִרּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה, שירש יהושע בן נון, וּשְׁנִיָּה, שירשו בימי עזרא, יֵשׁ לָהֶן, כלומר, יש להן דין ״ירושה״, שהארץ נתקדשה פעמיים לענין המצוות התלויות בה, בראשונה בכיבושה על ידי יהושע, ולאחר מכן, בגלות נבוכדנצר [חורבן הבית הראשון], בטלה קדושת הארץ, ונצטרכו ליורשה ולקדשה שנית כשעלה עזרא מבבל עם בני הגולה, אבל ירושה שְׁלִישִׁית אֵין לָהֶן, שכאשר יבואו לעתיד לבוא ויתיישבו בארץ ישראל, לא תקרא זאת ״ירושה״, שלא יצטרכו לרישתה ולקדשה, משום שבגלות האחרונה לא בטלה קדושת הארץ מגזירת הכתוב. וְהרי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאן תָּנָא – מי הוא התנא ששנה ״סֵדֶר עוֹלָם״, רַבִּי יוֹסֵי. ומבואר שלדעת רבי יוסי קדושת הארץ לא בטלה, ואם כן, תרומה בזמן הזה דאורייתא היא, ולא כמו שתירצה הגמרא לעיל.

מתרצת הגמרא: אכן רַבִּי יוֹסֵי תָּנֵי לָהּ – שנה ברייתא זו, וְלֹא סָבַר לָהּ – אמנם הוא עצמו אינו סובר כן, אלא ששנה בברייתא דעת התנאים מהדור שלפניו. אבל דעת רבי יוסי, שתרומה בזמן הזה דרבנן.

הגמרא מביאה ראיה שאכן לרבי יוסי תרומה בזמן הזה דרבנן: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּתַנְיָא בברייתא, עִיסָּה שֶׁנִּדְמֶעָה – עיסה של חולין שנתערבה בה תרומה בשיעור שאינה מתבטלת, אוֹ שֶׁנִּתְחַמְּצָה בְּשִׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה – או שנתערב שאור של תרומה בעיסה של חולין, וכיון שנתחמצה העיסה מכח השאור, אין השאור של תרומה בטל בה,

ומכל מקום העיסה חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, ואף שתרומה פטורה מחלה אין אומרים שמחמתה תפטר כל העיסה, לפי שמדאורייתא התרומה בטלה ברוב ונחשב הכל חולין, ורק שחכמים החמירו שלא תהיה בטלה פחות מאחד במאה, וכיון שאין כאן דין תרומה אלא מדרבנן, אין העיסה נפטרת מחיוב חלה דאורייתא], וְכן אֵינָהּ נִפְסֶלֶת העיסה בִּטְבוּל יוֹם – בנגיעת אדם או כלי שטבל היום מטומאתו שנטמא באב הטומאה ולא העריב שמשו, שהוא שני לטומאה, ואם נגע בתרומה עושה אותה שלישי לטומאה, אמנם העיסה המדומעת אינה נפסלת, משום שמדאורייתא התרומה שבה בטלה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטְרִין מִן הַחַלָּה, משום שלדעתם חלה בזמן הזה דרבנן, וכיון שיש בתוך עיסה זו תרומה, אף שאין דינה כתרומה אלא מדרבנן, הרי היא פוטרת את העיסה מחלה שגם היא דרבנן].

הגמרא ממשיכה את הראיה: סָבְרוּהּ – סברו בני הישיבה, מַאן דְּאָמַר תְּרוּמָה בזמן הזה דְּאוֹרַיְיתָא סובר שגם חַלָּה בזמן הזה דְּאוֹרַיְיתָא, וּמַאן דְּאָמַר תְּרוּמָה בזמן הזה דְּרַבָּנָן סובר שגם חַלָּה בזמן הזה דְּרַבָּנָן. והנה רבי יוסי פטר עיסה המדומעת מחלה, וְאִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי חַלָּה בִּזְמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן, אם כן אָתֵי [–בא] דְּמוּעַ דְּרַבָּנָן וּמַפְקַע [–ומפקיע] חַלָּה דְּרַבָּנָן. אֶלָּא אִי אָמְרַת חַלָּה בזמן הזה דְּאוֹרַיְיתָא, קשה, וכי אָתֵי דְּמוּעַ דְּרַבָּנָן וּמַפְקַע חַלָּה דְּאוֹרַיְיתָא. אלא סובר רבי יוסי חלה בזמן הזה דרבנן, ואם כן, גם תרומה בזמן הזה דרבנן, והוא סיוע לתירוץ שנאמר בגמרא לעיל (מו:).

הגמרא דוחה את הסיוע: וְדִלְמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי שִׁתְּרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה דְּאוֹרַיְיתָא, וְרַק חַלָּה דְּרַבָּנָן, וְכִדְאַהְדַּר – וכמו שהשיב רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אַשְׁכַּחְתִּינְהוּ לְרַבָּנָן דְּבֵי רַב – מצאתי תלמידים שבבית המדרש דְּיַתְבִי וְקָאָמְרִי – שהיו יושבים ואומרים, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר תְּרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן, מכל מקום חַלָּה דְּאוֹרַיְיתָא, שֶׁהֲרֵי בְּשֶׁבַע שנים שֶׁכָּבְשׁוּ את הארץ בימי יהושע בן נון וְשֶׁבַע שנים שֶׁחָלְקוּ אותה לשבטים כבר נִתְחַיְּבוּ בַּחַלָּה, משום שכתוב בעניינה (במדבר טו יח) 'בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ', והרי באו, וְלֹא נִתְחַיְּבוּ בתרומה וּבְמַעֲשֵׂר, משום שבמעשר כתוב (דברים יד כב) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ', ומשמע שאינם חייבים עד שיביא כל אחד ואחד את שלו, והיינו לאחר חלוקת הארץ, וכמו כן בזמן הזה, שמקצת הארץ ביד ישראל ומקצתה בידי אומות העולם, פטורים מתרומה מדאורייתא, אבל חייבים בחלה. וַאֲמִינָא לְהוּ אֲנָא – ואני אמרתי להם, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר תְּרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה דְּאוֹרַיְיתָא, חַלָּה דְּרַבָּנָן, דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בענין חלה (במדבר טו יח,יט) 'בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה. וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַה'". אִי 'בְּבוֹאֲכֶם', יָכוֹל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָהּ שָׁנִים וּשְׁלֹשָׁה מְרַגְּלִים יתחייבו בחלה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'בְּבוֹאֲכֶם', והיינו שרק בְּבִיאַת כּוּלָּכֶם אֲמַרְתִּי שתתחייבו בחלה וְלֹא בְּבִיאַת מִקְצָתְכֶם. וְכִי אַסְקִינְהוּ עֶזְרָא – והרי כשהעלה עזרא את בני הגולה מבבל, לֹא כּוּלְּהוּ סָלְוֹק – לא כולם עלו אלא מקצתם, אם כן לא נתקדשה אז הארץ לענין חלה, ולכן גם בזמן הזה אין חיוב חלה אלא מדרבנן].

משנה

המשנה עוסקת בתקופות חיי האשה: מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בְּענין תקופות הָאִשָּׁה. תחילה נמשלת לְפַגָּה – תאנה שלא בשלה כל צרכה, ולאחר מכן לִבּוֹחַל – פרי שגדל מעט, וְאחר כך לְצֶמֶל – לפרי שבשל כל צרכו.

ומפרשת המשנה: 'פַּגָּה', עוֹדָהּ תִּנּוֹקֶת, והוא כל זמן שאין לה סימנים לא בדדים ולא בשערות שבאותו המקום. 'בּוֹחַל', אֵלּוּ יְמֵי נְעוּרֶיהָ, שכאשר יש לה קצת סימן בדדים, בדומה לפרי שגדל מעט, בידוע שהביאה שתי שערות למטה, ונערה היא. בָּזוּ וּבָכוּ – בין בקטנה ובין בנערה אָמְרוּ חכמים שאָבִיהָ וַאֲבִי בְּמְצִיאָתָהּ], וּבְמַעֲשֶׂה יָדֶיהָ, שאם הרוויחה על ידי מלאכתה, השכר שייך לאביה, וּבְחֲפָרַת נְדָרֶיהָ, שאם נדרה, יכול אביה לבטל את נידרה על ידי שאומר 'מופר לך'. 'צֶמֶל', הוא זמן הבגרות, וּכְיָון שֶׁבָּגְרָה שוּב אֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת בָּהּ אלא הרי היא ברשות עצמה.

מבארת המשנה: אֵיזֶהוּ סִימָנֶיהָ של צמל שבהגעתם נעשית בוגרת]. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט תַּחַת הַדַּד – שגדלו דדיה עד שבחלקם התחתון הם נכפלים מעט על החזה ונוצר שם כמין קמט. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִשֶּׁיִּגְדְּלוּ עוד יותר וַיַּטּוּ הַדַּדִּים למטה. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, מִשֶּׁיַּשְׁחִיר הַפִּיטּוֹמֶת שהוא ראש הדד. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אדם נוֹתֵן יָדוֹ עַל הָעוֹקֶץ – על חודו של הדד שממנו התינוק יונק וְהוּא שׁוֹקֵעַ בפנים וְשׁוֹהֶא מעט מִלַּחֲזוֹר.

גמרא

הגמרא מבארת את שורשן של הלשונות 'פגה', 'בוחל' ו'צמל'. שנינו במשנה: פַּגָּה עוֹדָהּ תִּנּוֹקֶת. ולשון 'פגה' היא כְּדִכְתִיב (שה"ש ב יג) 'הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַּגֶּיהָ', והם תאנים שטרם התבשלו.

שנינו עוד במשנה: בּוֹחַל אֵלּוּ יְמֵי הַנְּעוּרִים, השם 'בוחל' הוא כְּדִתְנַן במשנה (מעשרות פ"א מ"ב) הַתְּאֵנִים חייבות במעשר מִשֶּׁיַּבְחִלוּ. ובביאור משנה זו אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַב, דהיינו מִשֶּׁיַּלְבִּין רָאשֵׁיהֶן, שפירות התאנה משתנים כשהם גדלים, וכן כשהדד גדל ומשתנה הרי זה סימן נערות.

פירוש נוסף ללשון 'בוחל': וְאִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא, 'וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי' (זכריה יא ח), כלומר, שגם נפשם, והיינו זכרונם, היה גדול במעי וממלא ומציק את רוחי], ו'בוחל' הוא לשון גודל. ואלו הם ימי הנערים, שכבר גדלה.

השם 'צֶמֶל' הוא כינוי לפרי שבשל כל צרכו, כְּמַאן דְּאָמַר – כמי שאומר יָצְתָה מְלֵאָה, כלומר, מילה זו היא נוטריקון של י'צ'תה 'מל'אה, כלומר, שהפרי גדל ונתמלא, והוא משל לתקופת הבגרות.

שנינו במשנתנו: וְאֵיזֶהוּ סִימָנֶיהָ, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט. מפרשת הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט מַמָּשׁ, כפי שיכול להשתמע בפשטות, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתַּחֲזִיר יָדֶיהָ לַאֲחוֹרֶיהָ וְנִרְאֵית כְּמִי שֶׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט תַּחַת הַדַּד.

מספרת הגמרא: שְׁמוּאֵל בָּדַק וחקר אחרי תכונות הסימנים שלמעלה בְּאַמְּתֵיהּ – על דוגמת שפחתו הכנענית, וְיָהֵב לָהּ אַרְבַּע זוּזֵי דְּמִי בּוּשְׁתָּהּ – ומאחר שבייש אותה בכך, נתן לה ארבע זוזים כדמי בושתה בשביל להנצל מעונש שמים]. ומפרשת הגמרא: שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל במקום אחר, נאמר בענין עבדים כנעניים (ויקרא כה מו) 'לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ', לַעֲבוֹדָה בלבד נְתַתִּים לכם וְלֹא לְבוּשָׁה, שאסור לביישם.

הגמרא מספרת באותו הענין: שְׁמוּאֵל מְיַיחֵד לָהֵן – היה מייחד כל שפחה לעבד מסוים, ולא היה מפקירן, ונהג כך בשביל לא לביישן. אבל רַב נַחְמָן היה מַחְלִיף לָהֵן את של זה בזה ולא היה מקפיד על בושתן של השפחות. רַב שֵׁשֶׁת זלזל בשפחותיו עוד יותר מזה וּמָסַר לָהֵן לַעֲרָבִי – והיה מפקיר אותן לערביים ונוהג בהן מנהג הפקר], וְאָמַר לָהֵן אוֹדֶהָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל – והיה מזהיר לשפחות שתזהרנה מישראל, שלא יכשל בהן, שהרי ישראל אסור בשפחה כנענית.

שנינו במשנתנו: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כּוּ' כדי שיהא נותן ידו על העוקץ והוא שוקע ושוהא לחזור. מבררת הגמרא: מַאי – מהו עוֹקֵץ. אָמַר שְׁמוּאֵל זהו עוֹקְצוֹ שֶׁל דַּד, שממנו התינוק יונק.

דעות נוספות בענין סימני הבגרות: תָּנוּ רַבָּנַן בתוספתא (פ"ו ה"ג), אֵלּוּ הֵן סִימָנֵי בַּגְרוּת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר מִשֶּׁיִּתְקַשְּׁקוּ הַדַּדִּין, כלומר שיהיו גדולים הרבה עד שינוע לכאן ולכאן בנגיעתם, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר מִשֶּׁיַּכְסִיף – משישחיר רֹאשׁ הַחוֹטֶם – הקצה של העוקץ.

הגמרא תמהה: מִשֶּׁיַּכְסִיף, אַזְקוּנָהּ לָהּ – הלא משישחיר החוטם זהו זמן זקנה.

רב אשי מגיה את התוספתא: אֶלָּא אָמַר רַב אַשִּׁי, מִשֶּׁיַּפְצִיל רֹאשׁ הַחוֹטֶם – משיראה נקב בראש העוקץ שממנו ראוי לצאת החלב. ממשיכה התוספתא: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מִשֶּׁתַּקִּיף הָעֲטָרָה את העוקץ, כלומר, שיהיה העוקץ גדול ועבה ומוקף עטרה]. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִשֶּׁנִּתְמַעֵךְ

רש"י

חייבת בחלה — ולא אמרינן דתרומה פוטרת לה, ואף על גב דתרומה אינה חייבת בחלה, מדומע — חייב בחלה, מאי טעמא? דדימוע דרבנן הוא, דמדאורייתא — חד בתרי בטיל, דכתיב (שמות כג) "אחרי רבים להטות", ורבנן הוא דאצרוך אחד ומאה. הלכך, לא אתי דימוע דרבנן, ומפקע חלה אפילו בזמן הזה, דקסברי רבי מאיר ורבי יהודה: חלה בזמן הזה — דאורייתא. **פוטרין מן החלה** — כדמפרש לקמן, דקסברי: חלה בזמן הזה — דרבנן, ואתי דימוע דרבנן, ומפקע חלה דרבנן. והיינו דאמרן לעיל: תני ולא סבר לה, דהא חזינן דלרבי יוסי חלה בזמן הזה דרבנן. וסברוה הנך רבנן דמייתי ראייה מהכא, דכי היכי דקאמר רבי יוסי חלה בזמן הזה דרבנן, הוא הדין לתרומה. **ודלמא** — אף על גב דקא חזית מהכא לרבי יוסי חלה דרבנן, אפילו הכי סבירא ליה: תרומה דאורייתא, וליכא הכי נמי מסתברא, דקא בעית לאתויי. **נתחייבו בחלה** — דכתיב בחלה (במדבר טו) "בבואכם אל הארץ", והרי באו. **ולא נתחייבו במעשר** — דבמעשר כתיב (דברים יד) "תבואת זרעך" — עד שיביא כל אחד ואחד את שלו. **משנה פגה** — סמדר. כך באשה, עודה תינוקת — קרו לה "פגה" כל זמן שאין לה סימן, לא בדדים ולא בשערות. **בוחל** — כשהפרי גדל קצת, כדתני בגמרא: "התאנים משיבחלו". כך כשיש לה סימן דדין קצת — בידוע שהביאה שתי שערות, ונערה היא. **צמל** — בגמרא מפרש לה לשון נוטריקון: יצתה מלאה, שיש לה סימן מובהק בדדיה, ולקמן מפרש סימנין במתניתין. והיא בוגרת. **בזו ובזו** — אפילו כשהיא נערה, אביה זכאי בו', דכתיב (במדבר ל) "בנעוריה בית אביה" — כל שבח נעוריה לאביה. **איזו היא סימנין** — א"צמל" קאי. **קמט** — ופרונצ"ש. שגדלו דדיה, עד שכפול מעט על החזה, ויראה כקמט. **משיטו** — גדולים יותר. **הפיטומת** — ראש הדד, כמו (סוכה לד,ב): ניטלה פיטמתו. **עוקץ** — כמו "עוקצי האגסים" (עוקצין פרק א משנה ו). 2פוכיצ"ש בלעז. חודו של דד שהתינוק יונק, ופיטומת היינו סביבות עוקץ. **גמרא משיבחלו** — חייבין במעשר. **משילבין ראשיהן** — שמשתנין כשמגדילין. הבא נמי, משישתנה הדד ויראה בו סימן שמגדיל. **בחלה בי** — גדלה עלי. אדם הקץ בדבר נראה לו כגדול. 3אנקיישנ"ץ בלעז. **מייחד להו** — שפחותיו מייחד לאנשים עבדיו, ואינו מפקירן משום בושת. **מחליף להן** — את של זה בזה, ואינו מקפיד על בושתן. **לערבי** — מפקיר שפחותיו לערביים, ונוהג בהן מנהג הפקר. **משיתקשקשו** — כמו (סוטה ט,ב): "מקשקשת לפניו בזוג". 4בטנ"ט בלעז, כלומר גדולים הרבה. **חוטם** — ספק. **משיפציל** — ספק. **משתקף עטרה** — שגדול העוקץ ועב, ומוקף עטרה. והיינו שיעורא דאמר רבי יוסי נמי במתניתין: שיהא נותן ידו על העוקץ ושוקע ושוהא לחזור.

הכף

תוספות

ואינה נפסלת בטבול יום — ואם תאמר: ב"אלו עוברין" (פסחים מד,א) גבי "מקפה של חולין ושום ושמן של תרומה" קאמר דאם נגע בטבול יום במקצתו — דפסל כולו במגעו! ויש לומר: דהתם מיירי בשעשאו גוש בקערה. **אתי** דימוע דרבנן ומפקע חלה דרבנן — מכאן מביא רבינו יצחק בן אשר ראיה דתרומה בטלה ברוב דאורייתא. והא דדרשינן בסיפרא מ"את מקדשו ממנו" דעולה במאה ואחד — אסמכתא בעלמא הוא. וכן הא דקאמר התם, דערלה וכלאי הכרם דבפל איסורו ליאסר בהנאה כפל בעלייתו, שצריך אחד ומאתים. ומיהו ראייה דהכא יש לדחות: דלעולם מדאורייתא הכל נאסר לזרים, מטעם תערובת התרומה שאינה ניכר. אבל מה שגם החולין נחשבו כתרומה, ליפטר מן החלה כאילו הכל תרומה — זה אינו אלא מדרבנן. ומיהו יש להביא ראיה גבי "נפלו אגוזים ונתפצעו" ב"הניזקין" (גיטין נד,ב) דיש ספרים דגרסי "והא הכא דמדאורייתא ברובו בטלה", ובשלהי "הערל" (יבמות פב,א) גבי "שתי קופות, אחת של חולין ואחת של תרומה, ולפניהן שתי סאות" כו' דקאמר רבי יוחנן: והוא שרבו חולין על התרומה — פירוש: דשרי מדאורייתא. ולהכי אמר "שאני אומר". ובריש ההוא פירקא (עג,ב) נמי קאמר: תרומה דמורה ממעשר שכן מחפ"ז, ולא חשיב מאה ואחד.

לא גרסינן אילו נאמר כי תבואו הייתי אומר משנכנסו שנים או שלשה מרגלים — דהא רישא דברייתא הכי איתא בספרי (פרשת שלח) (ובסוף פרק קמא דקדושין מייתי לה): משונה ביאה זו של חלה, דבעלמא כתיב "כי תבואו", "כי יביאך", וכאן כתיב "בבואכם" — לומר: מיד כשנכנסו, קודם כבוש וחילוק. אלמא משמע ד"כי תבואו" משמע ביאה חשובה, דהיינו לאחר כבוש וחילוק. והיכי מצי למימר: אפילו שנים או שלשה מרגלים? אלא הכי גרסינן: אי "בבואכם" — יכול אפילו שנים או שלשה מרגלים. וקאי אדלעיל מיניה.

לא בולהו סלוק — ואם תאמר: והלא "כל יושביה עליה" קרינן לענין יובל, לפי שמקצת כל השבטים עלו, לפירוש רבינו תם דאמר דיובל נהג בבית שני מהאי טעמא? ויש לומר: ד"בבואכם" משמע שפי בביאת כולכם. ואם תאמר: היכי סלקא דעתך מעיקרא דתרומה בזמן הזה דאורייתא לרבי יוסי, והוי סייעתא לריש לקיש דלעיל, הא ריש לקיש גופיה סבר דלרבי יוסי תרומה בזמן הזה דרבנן, בפרק "הערל" (יבמות פא,א)? ויש לומר: דהוי מצי למימר "וליטעמיך".

איזהו סימניה — פירש הקונטרס: סימני בגרות. ורבי יוסי דאמר בגמרא "משתקף העטרה", היינו נמי דקאמר הכא "משיתן ידו על העוקץ". וקשה: דאי חד שיעורא הוא, למה שינה רבי יוסי לשונו? ותו: דכל תנאי דגמרא, שום אחד מהם אינו מזכיר משיעורא דמתניתין! ועוד: דאם כן, בבוחל לא נתן שום סימן, ובגמרא קאמר: בוחל מלמעלה — בידוע שהביאה שתי שערות, הא לא שמענן סימני דבוחל? לכך פירש רבינו תם: ד"איזהו סימניה" דקאמר הכא, א"בוחל" קאי. ולפירוש זה אתי שפיר הא דקאמר בגמרא: הלכה כדברי בולן להחמיר, לענין מיאון. **בדק** באמתיה ויהיב ארבעה זוזי דמי בושתה — להנצל מעונש היה נותן לה, דהא רבי יהודה אמר ב"החובל" (בבא קמא) פז,א): אין לעבדים בושת. ואפילו למאן דאמר: יש לעבדים בושת — הוי לרבו.

חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְאֵינָהּ נִפְסֶלֶת בִּטְבוּל יוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטְרִין מִן הַחַלָּה. סַבְרוּהָ: מַאן דַּאֲמַר תְּרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא - חַלָּה דְּאוֹרַיְיתָא, מַאן דַּאֲמַר תְּרוּמָה דְּרַבָּנַן - חַלָּה דְּרַבָּנַן. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי חַלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנַן - אָתֵי דִּמּוּעַ דְּרַבָּנַן וּמַפְקַע חַלָּה דְּרַבָּנַן. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ חַלָּה דְּאוֹרַיְיתָא - אָתֵי דִּמּוּעַ דְּרַבָּנַן וּמַפְקַע חַלָּה דְּאוֹרַיְיתָא?! וְדִלְמָא קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה - דְּאוֹרַיְיתָא, וְחַלָּה - דְּרַבָּנַן? וְכִדְאַהֲדַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ. דַּאֲמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אַשְׁכַּחְתִּינְהוּ לְרַבָּנַן דְּבֵי רַב דַּיְתְבִי וְקָאָמְרִי: אֲפִילּוּ לְמַאן דַּאֲמַר תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנַן - חַלָּה דְּאוֹרַיְיתָא, שֶׁהֲרֵי שֶׁבַע שֶׁכִּבְּשׁוּ וְשֶׁבַע שֶׁחָלְקוּ - נִתְחַיְּיבוּ בְּחַלָּה וְלֹא נִתְחַיְּיבוּ בְּמַעֲשֵׂר. וְאָמְינָא לְהוּ אֲנָא: אֲפִילּוּ לְמַאן דַּאֲמַר תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּאוֹרַיְיתָא - חַלָּה דְּרַבָּנַן, דְּתַנְיָא: אִי "בְּבֹאֲכֶם", יָכוֹל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָהּ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְרַגְּלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּבֹאֲכֶם" - בְּבִיאַת כּוּלְּכֶם אָמַרְתִּי, וְלֹא בְּבִיאַת מִקְצָתְכֶם, וְכִי אַפְקִינְהוּ עֶזְרָא - לָא כּוּלְּהוּ סְלוּק. **משנה** מָשָׁל מָשְׁלוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה: פֵּגָה, בּוֹחֵל, וְצֶמֶל. פֵּגָה - עוֹדָהּ תִּנּוֹקֶת, בּוֹחֵל - אֵלּוּ יְמֵי נְעוּרֶיהָ. בָּזוּ וּבוּז אָמְרוּ: אֲבִיהָ זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ, וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. צֶמֶל - כֵּיוָן שֶׁבָּגְרָה, שׁוּב אֵין לְאָבִיהָ רְשׁוּת בָּהּ. אֵיזֶהוּ סִימָנִין? רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט תַּחַת הַדַּד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִשֶּׁיִּטּוּ הַדַּדִּים. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: מִשֶּׁיַּשְׁחִיר הַפִּיטֹמֶת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נוֹתֵן יָדוֹ עַל הָעוֹקֶץ, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהֵא לַחֲזוֹר. **גמרא** פֵּגָה - עוֹדָהּ תִּנּוֹקֶת, כִּדְכְתִיב "הַתְּאֵנָה חָנְטָה פִּגֶּיהָ". בּוֹחֵל - אֵלּוּ יְמֵי הַנְּעוּרִים, כִּדְתַנְיָא: הַתְּאֵנִים - מִשֶּׁיִּבְחָלוּ, וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַב: מִשֶּׁיַּלְבִּין רָאשֵׁיהֶן. וְאִיבְּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: "וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי". צֶמֶל - כְּמַאן דַּאֲמַר: יָצְתָה מְלֵאָה. וְאֵיזֶהוּ סִימָנִים? רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט. אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא מִשֶּׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתַּחֲזִיר יָדָהּ לַאֲחוֹרֶיהָ, וְנִרְאֵית כְּמִי שֶׁיַּעֲלֶה הַקֶּמֶט תַּחַת הַדַּד. שְׁמוּאֵל בָּדַק בְּאִמְּתֵיהּ, וְיָהֵב לָהּ אַרְבָּעָה זוּזֵי דְּמֵי בּוֹשְׁתָּהּ. שְׁמוּאֵל לְטַעֲמֵיהּ, דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: "לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ" - לַעֲבוֹדָה נְתָתִים וְלֹא לְבוּשָׁה. שְׁמוּאֵל מְיַיחֵד לָהֶן, רַב נַחְמָן מַחֲלִיף לָהֶן, רַב שֵׁשֶׁת מָסַר לָהֶן לַעֲרָבִי, וַאֲמַר לָהֶן: אִזְדַּהֲרוּ מִיִּשְׂרָאֵל. "רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר" כו'. מַאי "עוֹקֶץ"? אָמַר שְׁמוּאֵל: עוּקְצוֹ שֶׁל דַּד. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵלּוּ הֵן סִימָנֵי בַגְּרוּת? רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: מִשֶּׁיִּתְקַשְׁקְשׁוּ הַדַּדִּין. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: מִשֶּׁיַּכְסִיף רֹאשׁ הַחוֹטֶם. מִשֶּׁיַּכְסִיף? אַזְקוּנָהּ לָהּ! אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: מִשֶּׁיַּפְצִיל רֹאשׁ הַחוֹטֶם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִשֶּׁתַּקִּיף הָעֲטָרָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִשֶּׁנִּתְמַעֵךְ

הכף

ראש החוטם — פירש הקונטרס: ספק, דלא אתפרש. ובפרק "לולב הגזול" (סוכה לה,ב) גבי אתרוג, מזכיר "פיטומא, ועוקץ, וחוטם", ומתוך כך משמע דשלשתן באתרוג לצד ראשו, ואין אחד מהם לצד זנבו, דומיא דדד. דגבי דד ליכא לפרושי הכי כמו שפירש באתרוג.

מסר להו לערבי — משמע מכאן דשפחה כנענית מותרת בגוי, והוא הדין דעבד כנעני מותר בגויה, ולא גזרו עליו משום נשג"ז. אף על גב דאיסור נדה ואשת איש דאורייתא שייך שפיר בעבד. ואם כן בשלהי מסכת עבודה זרה (עו,ב) דאמר ליה שבור מלכא לבטי: אדכר לך מה דעבדת באורתא, שקבל גויה זונה שמסר לו אושפיזו, (ורב) יהודה לא קבל גויה זונה — לא עשה בטי איסורא, דמותר הוה בה, דהא עבד הוה, כדקאמר בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין ע,ב) דבטי בר טבי ברמות רוחיה לא קבל גיטא דחירותא.

הלכה כדברי כולן להחמיר — מספק פוסק כמר לחומרא וכמר לחומרא, כדפרישית בפרק "בנות כותים" (נדה לו,א).

איזהו חצר (צורית) כו' — קשה לרבינו תם: דבפרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא פח,א) אמר רבי ינאי: אין הטבל חייב במעשר עד שיראה פני הביתו! ותירץ: דמדרבנן — חצר קובעת למעשר, ומדאורייתא — בעינן ראיית פני הבית. **בת** עשרים כו' יביאו ראיה — פירוש: קרובי האשה. ואי גרסינן "תביא" — היינו, היא בעצמה. ואי גרסינן "יביא" — קאי אבעל, שיביא ראיה שזו היא אילונית, והוו קדושי טעות אם רוצה לישא אחותה.

דברי בית הלל — תימה דבפרק "הערל" (יבמות פ,א) איתמר: אכל חלב מבן שתים עשרה שנה עד שמונה עשרה שנה, ונולדו בו סימני סריס. אמאי שביק דברי בית הלל דאמר עשרים שנה, ונקט דברי בית שמאי. ואפילו לרבי אליעזר, הזכר כדברי בית הלל, והתם איירי בזכר? ויש לומר: דהתם נקט כרבי, שהורה בסמוך עד שמונה עשרה.

עד רוב שנותיו — ומכאן ואילך גדול הוא, והוי ודאי סריס.

זימנין דאתו מחמת כו' — יש ספרים דגרסי: "זימנין דנתרן" [עיין תוספות בבא בתרא קנה,ב דבור המתחיל "הכי גרס רבינו תם"].

כולן מעת לעת — בפרק שני דזבחים (כה,ב) אמר: דשעות פוסלות בקדשים, וכן בבתי ערי חומה, כדמשמע (פרק שני דזבחים), ולא דמי לאחריני כדאמרינן דלא בעינן בהן מעת לעת לשעות, כדפרישית לעיל (מד,ב) גבי "שלשים יום איכא בינייהו" [ועיין תוספות ערכין לא,א דבור המתחיל "מיום"].

ובשביעית

הכף — מלמטה הוא על בית הרחם, כמין תפוח גבוה, כדמפרש לקמן. **מלמעלה** — בדדין. **להחמיר** — איזה מאלו שתביא — שוב אין אביה מפר נדריה, דמחזקינן לה בבוגרת. נתקשקשו ואף על גב דלא הכסיף, הכסיף אף על גב דלא התקשקשו, וכן כולם. אית דאמרי: "להחמיר" — אינה ממאנת, משעה שנראה בה אחד מן הסימנים הללו. ואינה חולצת, עד שיהו כולם. ולאו מילתא היא. דאפילו לא הביאה אחד מהן — גדולה היא, ואינה ממאנת וחולצת. שהרי כל הסימנים הללו — בבגרות נאמרו, ומימי נערות היא גדולה למיאון ולחליצה, שהרי הביאה שתי שערות. לישנא אחרינא: "הלכה כדברי כולן להחמיר" — הביאה אחד מן הסימנים הללו, ואפילו הקודם שבכולן, ולא הביאה את כולן — בוגרת ואינה בוגרת. ואם קבל אביה בה קדושין, וקדשה היא את עצמה לאחר — צריכה גט משניהם. דכיון שהביאה אחד מן הסימנים הללו, יצתה לה במקצת מרשות אביה, דאיכא למימר: בוגרת הויא, ואין כח בקדושי אביה להפקיע קדושין שלה. וגם בה אין כח להפקיע קדושי אביה, עד שתביא את כולם. **שחייבת במעשר** — שקובעת תבואה למעשר, דקיימא לן: חצר קובעת, במסכת ביצה (לד,ב). **שאחד פותח ואחד נועל** — שאין השומר קבוע לפתוח ולנעול, אלא זה פותח וזה נועל — לאו בת שימור היא, ופטורה, דלאו שמה "חצר". **כל שנכנסין לה כו' פטורה** — ואף על גב דאין אדם בוש לאכול בתוכה. **כדברי כולן להחמיר** — דאם יש בה אחד מכל אלו — חייבת. אם יש שם שומר — חייבת, כרב ישמעאל, אף על גב דאחד פותח ואחד נועל. ואי ליכא פותח ונועל — חייבת, כרבי עקיבא, ואף על גב דליכא שומר. ואי אין אדם בוש לאכול בתוכה — חייבת, ואף על גב דליכא שומר, ואיכא פותח ונועל. ואם אמר לו "מה אתה מבקש" — חייבת, ואפילו לית בה חד מכל הני. לישנא אחרינא: "הלכה כדברי כולן להחמיר" — כיון שאין אדם בוש לאכול בתוכה, קובעת למעשר, שאין אוכלין מפירות הנכנסים לה עד שיתעשרו. ולהפריש מהן על טבל אחר — אסור, עד שיהיה לה שומר קבוע. **משנה** **לא חולצת ולא מתיבמת** — ונשאת לכל שתרצה, דרחמנא פטרה, דכתיב (דברים כא) "והיה הבכור אשר תלד" — פרט לאילונית, שאינה יולדת. **סרים** — לאו בר חליצה הוא, דכתיב (שם כה) "להקים לאחיו שם בישראל", והאי לאו בר הכי הוא. **הכי גרסינן: יביאו ראיה שהוא בן עשרים** — קרובי האשה יביאו ראיה. **גמרא** **ורמינהי אחד לי בן תשע שנים וכו'** — שניהם דין אחד להם, וביאתו — כמאמר בגדול, כדאמרינן לעיל, אלמא קטן הוא, ובעיא אמתוני. **אמר רב שמואל** — מתניתין כגון שנולדו בו סימני סריס המפורשים ב"הערל": כל שאין בשרו מוציא הבל כשהוא רוחץ, ושערו לקוי, ובשרו מחליק. **כי אתו לקמיה דרבי חייא** — בן עשרים שנה שלא הביא. **בכוליה פרקא מעת לעת** — חשבינן לה שנה, ולא בתר מנין עולם, שיהא יום אחד של שנת עשרים חשוב שנה. דאף על גב דלא תנן במתניתין "בן עשרים שנה ויום אחד" — כמאן דתנן "יום אחד" דמי, וצריך להשלים את כולה. **דתנן תנן** — היכא

הַכַּף. וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן (בֶּן יוֹחַי) אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה סִימָנִין נָתְנוּ חֲכָמִים בְּאִשָּׁה מִלְּמַטָּה, וּכְנֶגְדָּן מִלְּמַעְלָה. פַּגָּה מִלְּמַעְלָה - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. בּוֹחַל מִלְּמַעְלָה - בְּיָדוּעַ שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. צָמֵל מִלְּמַעְלָה - בְּיָדוּעַ שֶׁנִּתְמַעֵךְ הַכַּף. מַאי "כַּף"? אָמַר רַב הוּנָא: מָקוֹם תָּפוּחַ יֵשׁ לְמַעְלָה מֵאוֹתוֹ מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁמַּגְּדֶלֶת - מִתְמַעֵךְ וְהוֹלֵךְ. שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי? שָׁלַח לְהוּ: כְּדִבְרֵי כוּלָּן לְהַחְמִיר. רַב פַּפָּא וְרַב חִינָּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, חַד מַתְנֵי - אַהָא, וְחַד מַתְנֵי - אַחָצֵר צוֹרִית. דִּתְנַן, אֵיזוֹהִי חָצֵר צוֹרִית שֶׁחַיֶּיבֶת בְּמַעֲשֵׂר? רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: חָצֵר הַצּוֹרִית, שֶׁהַכֵּלִים נִשְׁמָרִים בְּתוֹכָהּ. מַאי "חָצֵר הַצּוֹרִית"? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁכֵּן בְּצוֹר מוֹשִׁיבִין שׁוֹמֵר עַל פֶּתַח הֶחָצֵר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֶחָד פּוֹתֵחַ וְאֶחָד נוֹעֵל - פְּטוּרָה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין אָדָם בּוֹשׁ לֶאֱכוֹל בְּתוֹכָהּ - חַיֶּיבֶת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁנִּכְנָסִים לָהּ, וְאֵין אוֹמְרִים לוֹ "מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ" - פְּטוּרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית - חַיֶּיבֶת, וְהַחִיצוֹנָה - פְּטוּרָה. שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי? אָמַר לְהוּ: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי כוּלָּן לְהַחְמִיר. **משנה** בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, תָּבִיא רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה - וְהִיא אֵילוֹנִית, לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה - וְהוּא סָרִים, לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם, אֶלָּא דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה - בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַזָּכָר - כִּדְבְרֵי בֵית הִלֵּל, וְהַנְּקֵבָה - כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי, שֶׁהָאִשָּׁה מְמַהֶרֶת לָבֹא לִפְנֵי הָאִישׁ. **גמרא** וּרְמִינְהִי: אֶחָד לִי בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד לִי בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת! אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, אָמַר רַב: וְהוּא שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִים. אָמַר רָבָא: דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי "וְהוּא סָרִים", שֶׁמַּע מִינָּהּ. וְכִי לֹא נוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִים, עַד כַּמָּה? תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: עַד רוֹב שְׁנוֹתָיו. כִּי אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, אִי כַּחִישׁ, אָמַר לְהוּ: אַבְרִיוּהּ. אִי בָּרִיא, אָמַר לְהוּ: אַכַּחֲשׁוּהּ, דְּהָנֵי סִימָנִים - זִימְנִין דְּאָתוּ מֵחֲמַת כְּחִישׁוּתָא, זִימְנִין דְּאָתוּ מֵחֲמַת בְּרִיאוּתָא. אָמַר רַב: הִלְכְתָא בְּכוּלֵּי פִּרְקָא - מֵעֵת לְעֵת. וְעוּלָּא אָמַר: דִּתְנַן - תְּנַן, וּדְלָא תְּנַן - לָא תְּנַן. בִּשְׁלָמָא לְעוּלָּא, הַיְינוּ דִּקְתָנֵי הָכָא "יוֹם אֶחָד" וְהָכָא לָא קָתָנֵי. אֶלָּא לְרַב, לִיתְנֵי? וְעוֹד, תָּנֵי, רַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפַּר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: שְׁנַת עֶשְׂרִים שֶׁיָּצְאוּ מִמְּנָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הִיא כִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְכָל דְּבָרֶיהָ. וְכֵן הוֹרָה רַבִּי בְּלוֹד: שְׁנַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁיָּצְאוּ מִמְּנָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הִיא כִּשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְכָל דְּבָרֶיהָ. בִּשְׁלָמָא דְּרַבִּי וּדְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפַּר לָא קַשְׁיָא, הָא - כְּבֵית שַׁמַּאי, הָא - כְּבֵית הִילֵּל, אֶלָּא לְרַב קַשְׁיָא! - תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים, שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָּה, שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי, וְכֵן שֶׁבַּבֵּן וְשֶׁבַּבַּת - כּוּלָּן מֵעֵת לְעֵת. שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים מְנָא לָן? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: אָמַר קְרָא "כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ" - שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שָׁנָה שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם. שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְנָלַן? אָמַר קְרָא: "עַד תֹּם שְׁנַת מִמְּכָרוֹ" - מִמְּכָרוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שְׁנַת שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם. שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָּה מְנָלַן? אָמַר קְרָא: "בִּמְסִפַּר שני

דתנן "יום אחד", כגון "בת שלשה שנים ויום אחד" וכולהי דמתניתין, בר מסיפא דקתני "בת עשרים שלא הביאה שתי שערות" — דהתם לא בעינן עשרים שלמים, אלא משנכנס יום אחד בשנת עשרים. **בשלמא דרבי ודרבי יוסי בן כיפר לא קשיין** — אהדדי למהוי מתניתין משבשתא, דמר כבית שמאי ודמר כבית הלל דמתניתין. **בקדשים** — היכא דכתיב "כבש בן שנתו". **מעת לעת** — מיום ליום, ולא אמרינן: למנין עולם, שתכלה שנתו ערב ראש השנה. **שכבן ושבבת** — קסבר: היינו "בן עשרים שנה" ו"בת עשרים שנה" דמתניתין, אלמא מעת לעת בעינן אליבא דהאי תנא. והנך דלעיל סברי לה כעולא. **שתי שנים שבשדה אחוזה** — המוכר שדה אחוזה לחבירו — אינו מותר לגואלה בפחות משתי שנים, שיאכלנה לוקח שתי שנים, כדכתיב (ויקרא כה) "במספר שני תבואות ימכר לך". ומכאן ואילך, אם בא לגאול — גואל, ומחשב לו פירות של שתי שנים, לפי חשבון הדמים שמכרה לו, לפי שנים הבאים עד היובל. שהלוקח שדה מחבירו, יודע שיחזירנו לו ביובל. ואם היו עד היובל עשר שנים, ומכרה לו בעשרה ליטרין — נמצא קונה פירות של כל שנה בליטרא.

הַכַּף – משיתרכך המקום התפוח שבתחתית הבטן.

התוספתא מביאה מימרא נוספת של רבי שמעון, שממנה מבואר כמו כן שהבגרות תלויה ב'נתמעך הכף': **וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן** (**בֶּן יוֹחַי**) **אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה סִימָנִין נִתְּנוּ חֲכָמִים בָּאִשָּׁה מִלְּמַטָּה** – באותו המקום **וּכְנֶגְדָּן מִלְּמַעְלָה** – בדדים. **פַּנָּה מִלְּמַעְלָה** – כשעדיין לא גדלו הדדים **בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** למטה, וקטנה היא. **בּוֹחֵל מִלְּמַעְלָה** – כשהדדים מתחילים להשתנות ולגדול **בְּיָדוּעַ שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** למטה, והרי היא נערה. **צֶמֶל מִלְּמַעְלָה** – כשיש לה סימן מובהק בדדים **בְּיָדוּעַ שֶׁנִּתְמַעֵךְ הַכַּף**, והרי היא בוגרת.

מבררת הגמרא: **מַאי כַּף** שהזכיר רבי שמעון. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, מָקוֹם תָּפוּחַ יֵשׁ לְמַעְלָה מֵאוֹתוֹ מָקוֹם** – למעלה ממקום הערוה, והיינו בתחתית הבטן, **וּכֵיוָן שֶׁמִּגְּדֶלֶת הָאִשָּׁה, הַמָּקוֹם הַהוּא מִתְמַעֵךְ** – מתרכך **וְהוֹלֵךְ**.

במשנה ובתוספתא לעיל הובאו שבע שיטות לגבי סימני הבגרות, והגמרא מבררת איך נוקטים להלכה: **שָׁאֲלוּ חכמים אֶת רַבִּי, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי. שָׁלַח לְהוּ** [–להם] רבי, **הלכה כְּדִבְרֵי כּוּלָּן לְהַחְמִיר**, כלומר יש לחוש לכל אחת מהשיטות, ואם הביאה אחד מהסימנים מחזיקים אותה כספק בוגרת.

הגמרא מביאה מחלוקת לגבי מה אמר רבי 'הלכה כדברי כולם להחמיר': **רַב פָּפָּא וְרַב חִינְנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא** נחלקו, **חַד מַתְנִי אַהָא** – אחד מהם שנה את דברי רבי לגבי סימני הבגרות, ובדלעיל, **וְחַד מַתְנִי אַהֲצֵר צוֹרִית** – לגבי דין חצר המחייבת במעשר, כדלהלן.

פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות נקראים טבל ואסורים באכילה. אמנם אמרו חכמים (ב"מ פח.) שאין הטבל מתחייב בתרומה ומעשר עד שיכנס לחצר [או לבית], והוא שתהיה חצר זו משתמרת. ונחלקו התנאים מה היא החצר המשתמרת לענין זה: **דִּתְנַן** במשנה (מעשרות פ"ג מ"ה) **אֵיזוֹהִי חָצֵר** (**צוֹרִית**) **שֶׁחַיֶּבֶת בַּמַּעֲשֵׂר, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר** כגון **חָצֵר הַצּוֹרִית, שֶׁהַכֵּלִים נִשְׁמָרִים בְּתוֹכָהּ**. מבררת הגמרא: **מַאי חָצֵר הַצּוֹרִית. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁכֵּן בְּעִיר צוֹר הָיוּ אנשים מוֹשִׁיבִין שׁוֹמֵר עַל פֶּתַח הֶחָצֵר**, ולכן ראויה היא לשמירת כלים.

ממשיכה המשנה: **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כֹּל** שאין שם אדם מסוים לפתוח ולנעול אלא **שֶׁאֶחָד פּוֹתֵחַ וְאֶחָד נוֹעֵל**, כגון חצר של שני שותפים, **פְּטוּרָה**, שאינה נחשבת חצר משתמרת.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כֹּל חצר שֶׁאֵין אָדָם בּוֹשׁ לֶאֱכוֹל בְּתוֹכָהּ מפני עוברים ושבים, נחשבת משתמרת **וַחַיֶּבֶת**.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אף אם אין אדם בוש לאכול בתוכה, אבל **כֹּל שֶׁנִּכְנָסִים לָהּ** אנשים זרים מבחוץ **וְאֵין** בעלי החצר **אוֹמְרִים לוֹ** לנכנס 'מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ', אינה נחשבת משתמרת **וּפְטוּרָה**.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם היו **שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית חַיֶּבֶת**, משום שאין בני החיצונית נכנסים בה, **וְהַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה** משום שגם בני הפנימית פותחים אותה בשביל להכנס או לצאת והרי היא כחצר השותפים.

הגמרא מבררת כיצד נוקטים להלכה: **שָׁאֲלוּ** חכמים **אֶת רַבִּי, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי. אָמַר לְהוּ** רבי, **הֲלָכָה כְּדִבְרֵי כּוּלָּן לְהַחְמִיר**, שספק הוא, ולכן אפילו אם אינה משתמרת אלא במידה מועטת, שאין אדם בוש לאכול בתוכה, מחייבת במעשר, ומאידך, אין מחשיבים את הפירות כמחויבים במעשר בתורת ודאי עד שתהיה בחצר המידה המירבית של השמירה, והיינו שיהיה שם שומר קבוע.

משנה

דרך אדם בריא להביא סימני גדלות, שהם שתי שערות באותו המקום, מיד בהגעתו לכלל שני הגדלות [שהם שתים עשרה שנה לנקבה ושלש עשרה לזכר], ולפעמים מתעכב מלהביאם כמה שנים, וכשיבואו הסימנים נעשה גדול. אמנם יש שאינם מביאים סימנים גם לאחר שנים רבות, וזאת מחמת ליקוי בבריאות גופם. הביטוי העיקרי של ליקוי זה הוא בכך שאין בטבע איש או אשה כאלה יכולת להוליד, לפיכך אשה כזו נקראת 'איילונית' על שם איל זכר, שאינו מוליד, והאיש נקרא 'סריס'. המשנה מבארת מתי נעשית האשה איילונית ומתי נעשה האיש סריס, וכן מבארת את דינם לענין יבום.

בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת ורוצה להוכיח שהיא איילונית על מנת להפטר מזיקתה ליבום, **תָּבִיא רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהִיא אֵילוֹנִית**, ואיילונית **לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת** אלא מותרת להנשא לכל אדם בלי חליצה.

בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, ומת אחיו שהיה נשוי ולא היו לו ילדים, ומתוך כך נתעורר נידון לגבי זיקת יבום, כלומר, האם אשת אחיו צריכה יבום או חליצה, או שמותרת היא להנשא לאחר לאלתר כיון שהאח החי אינו בר יבום. אם רוצים קרובי האשה להתירה, **יָבִיאוּ רְאָיָה** לגבי האח החי **שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהוּא סָרִיס**, וסריס **לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם**, ולכן אשת המת מותרת להנשא לכל אדם בלא חליצה. **אֵלּוּ דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל** [שזמן האיילונית והסריס תלוי בעשרים שנה].

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה – בין איילונית ובין סריס נעשים כשהם **בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה**.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַזָּכָר כִּדְבְרֵי בֵּית הִלֵּל, בן עשרים, **וְהַנְּקֵבָה כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי**, בת שמונה עשרה. והטעם לחלק בין איש לאשה, לפי **שֶׁהָאִשָּׁה מְמַהֶרֶת לָבֹא** לכלל גדלות **לִפְנֵי הָאִישׁ**, שכן באשה הזמן הראוי להיות גדולה הוא שתים עשרה שנה, ואילו בזכר, שלש עשרה שנה (לעיל מה:).

גמרא

במשנתנו מבואר שבן עשרים שלא הביא שתי שערות נעשה סריס, ומקשה הגמרא שיש בכך סתירה בין המשניות: **וּרְמִינְהִי** – והקשו, שביבמות (צו ע"א ע"ב) מפרטות המשניות כמה דינים המיוחדים ליבם קטן, ומסיימת שם המשנה, **אֶחָד לִי בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְאֶחָד לִי בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, דינם קטן לענין היבום, שגם בן עשרים שלא הביא שתי שערות, יבם קטן הוא. ומוכח שבן עשרים שלא הביא שתי שערות אינו נעשה סריס, שאם היה סריס, לא היה דינו כיבם קטן.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אָמַר רַב, וְהוּא שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִיס** – מה שנאמר במשנתנו שבן עשרים שלא הביא שתי שערות נחשב סריס, מדובר באופן שנולדו בו סימני סריס המפורשים ביבמות (פ:), אבל במשנה שהוקשה ממנה לעיל, מדובר בבן עשרים שלא הביא שתי שערות ולא הביא סימני סריס, שאינו בחזקת סריס אלא קטן הוא.

רבא מסייע לתירוץ זה: **אָמַר רָבָא, דַּיְקָא נַמִּי דְּקָתָנֵי** – כך מדוקדק גם ממה ששנינו במשנתנו, 'יביאו ראיה שהוא בן עשרים **וְהוּא סָרִיס**', וכיון שלא שנו בלשון 'הרי הוא סריס', משמע שמלבד הראיה שהוא בן עשרים צריך גם להביא ראיה שהוא סריס.

מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח כמו שדקדק רבא.

מבררת הגמרא: **וְכִי לֹא נוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִיס** וגם שערות לא הביא, **עַד כַּמָּה** נחזיקנו בקטן. משיבה הגמרא: **תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא, עַד רוֹב שְׁנוֹתָיו**, והיינו עד שלשים ושש שנה, שהרי כתוב (תהלים צ י) 'יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה', נמצא ששלשים וחמש שנה הם חצי חייו של אדם, ושלשים ושש שנה הן רוב שנותיו, ומכאן ואילך מוחזק כסריס וגדול הוא.

מספרת הגמרא: **כִּי אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא** – כאשר היו באים לפני רבי חייא לשאול בדבר נער בן עשרים שלא הביא שתי שערות ולא הביא סימני הסריס, **אִי כָּחִישׁ** – אם היה רואה שהנער כחוש בבשרו, **אָמַר לְהוּ אֲכָרֵיוּהּ** – היה אומר להבריאו על ידי אכילה ושתייה, **אִי בָּרְיָא** – ואם היה הנער בריא בשר, **אָמַר לְהוּ אַכְחֲשׁוּהּ** – הכחישוהו על ידי מיעוט אכילה. **דְּהָנֵי סִימָנִים** – שסימני הסריס **זִימְנִין דְּאָתוּ מֵחֲמַת כָּחִישׁוּתָא** – לפעמים באים על ידי הכחשה, **וּזִימְנִין דְּאָתוּ מֵחֲמַת בְּרִיאוּתָא** – ולפעמים הם באים על ידי השמנה. במשניות הקודמות כל מספרי השנים מוזכרים בתוספת 'ויום אחד' המורה על כך שמדובר בשנים שלמות, כגון 'בת שלש שנים ויום

המשך בעמוד צג

שְׁנֵי תְּבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ' ומכאן דרשו (ערכין כט:) שהמוכר שדהו אינו רשאי לפדותה בפחות משתי שנים, שהרי כתוב 'שְׁנֵי תְּבוּאוֹת' שפירושו 'שָׁנִים של תבואות', ומיעוט רבים הוא שתים. וכתוב 'תְּבוּאוֹת', ומשמע שמוכר את כל התבואות של שתי השנים, וכיון שדבר זה פשוט ולא היה צריך להשמיעו, על כרחך יש לדרוש שבא לרבות בזה **שִׁבְעָמִים שֶׁאִתָּהּ מוֹכֵר שֶׁלֹּשָׁה תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים**, וזאת לא יתכן אלא אם נמנה את השנים מעת לעת, וכגון שמכר את השדה בא' אלול מלאה פירות, הרי הלוקח אוכל אותם הפירות וכן אוכל את הפירות שיקצור בשנה הבאה קודם אלול, הרי שתי תבואות בשנה אחת, ועוד יאכל תבואה נוספת שיקצור לפני אלול בשנה שלאחר זה.

שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי מְנָלָן שהן שנים שלימות מיום אל יום. **אָמַר קְרָא** (שמות כא ב) "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִית", ויש לדרוש שכוונת הפסוק, **וּבַשְּׁבִיעִית נַמִּי יַעֲבֹד**. הרי שכתוב שעובד שש שנים וכתוב שעובד בשביעית, ועל כרחך ששש שנים האמורות, הן שנים שלימות מיום אל יום, והשנה השביעית היא שנה של שנות העולם, שאם נמכר בניסן, כאשר מסיים את עבודתו כעבור שש שנים שלימות בניסן, נמצא שעבד מתשרי עד ניסן בשנה השביעית של שנות העולם.

מבררת הגמרא: מה ששנינו בברייתא שהשנים **שֶׁבְּכֶן וְשֶׁבְּכֵן** הן שנים שלימות מעת לעת, **לְמַאי הִלְכְּתָא** – לאיזה ענין נאמר כן. **אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, לְעָנְיַן עֲרָכִין**, שהנודר להקדש ואומר 'ערך אדם פלוני עלי', מחויב בסכום הקצוב בתורה, שמשתנה לפי הגיל של הנערך, שערך זכר מבן עשרים שנה עד בן ששים שנה הוא חמשים שקלים, ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה, עשרים שקלים (ויקרא כז ג–ה). והיה מקום לומר ש'בן חמש', היינו שהשלים ארבע שנים והוא בשנתו החמישית, והשמיעה הברייתא שהן שנים שלימות, ואינו נקרא בן חמש עד שיעברו עליו חמש שנים שלימות. **וְרַב יוֹסֵף אָמַר**, מה שלימדה הברייתא שהשנים שבבן ושבבת הן שנים שלימות, נאמר **לְפִרְקִין דְּיוֹצֵא דּוֹפֶן** – לגבי העניינים של פרק 'יוצא דופן', שאפילו במקום שלא נאמר במשנה 'יום אחד', וכגון בן עשרים ובת עשרים של סריס ואיילונית, הכוונה היא לשנים שלימות מיום אל יום.

אביי מברר האם רב ורב יוסף נחלקו בדין או רק בפירוש דברי הברייתא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **מִי פְּלִינַת** – האם אתה חולק על רב בדין, שרב סובר שדווקא בערכין הן שנים מעת לעת ולא בסריס, ואתה סובר שדווקא בסריס ולא בערכין. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לאביי, **לָא, אֶלָּא הוּא אָמַר חֲדָא וַאֲנָא אָמִינָא חֲדָא** – הוא אמר דבר אחד ואני אמרתי דבר אחד **וְלָא פְּלִיגִינַן** – ואין אנו חולקים.

הגמרא מביאה ראיה שאכן אינם חולקים בזה: **וְהָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא שֶׁאֵין רב ורב יוסף חלוקים, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ פְּלִיגִי** [–חולקים] **וּמַאן דְּאָמַר לַעֲרָכִין** [והיינו רב], **לָא אָמַר** שכן הוא גם לְענייניים של פרק **יוֹצֵא דּוֹפֶן**, שבזה במקום שלא נתפרש במשנה שהן שנים שלימות [כגון בסריס] אכן אין צריך שלימות, אם כן קשה, **וְהָאָמַר רַב** לעיל (מז:) **הִלְכְתָא כְּבוּלָּה פִּרְקִין מַעַת לְעַת**, והיינו שגם בבן עשרים של סריס צריך שנים שלימות, ונמצא שרב סותר את עצמו. אלא על כרחך מודה רב לרב יוסף שגם בסריס צריך עשרים שנים שלימות, ורק שלגבי כוונת הברייתא פירש שלא דיברה אלא בערכין ולא בסריס.

מבררת הגמרא: **אֶלָּא** זהו הדבר הטעון בירור, **לְמַאן דְּאָמַר לַעֲרָכִין** – לרב שפירש שהברייתא דיברה על שנים של ערכין, **מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לְיוֹצֵא דּוֹפֶן** – מדוע לא פירש שמדובר גם בשנים המוזכרות בפרק 'יוצא דופן', והיינו שני סריס.

משיבה הגמרא: משום שיש להעמיד השנים 'שבבן ושבבת' **דּוּמְיָא דְּהָנָךְ** – בדומה לשאר השנים המוזכרות בברייתא, **מָה הָנָךְ דִּכְתִיבָן אַף הָנֵי נַמִּי דִּכְתִיבָן** – שכמו ששאר השנים, והיינו של קדשים, של בתי ערי חומה ושל עבד עברי, הן שנים הכתובות בתורה, כן השנים 'שבבן ושבבת' הן שנים הכתובות בתורה, והיינו בפרשת ערכין, אבל שנת עשרים של סריס אינה כתובה בתורה, אלא הלכה למשה מסיני היא.

הגמרא ממשיכה לבאר: **וְאִידָךְ** – ורב יוסף, לא פירש את הברייתא בשנים של ערכין, משום שלשון הברייתא היא 'שבבן ושבבת', ואם מדובר בערכין **הַאי שֶׁבְּכֵן וְשֶׁבְּכֵת** – וכי ראוי לומר 'שבבן ושבבת', הלא "שֶׁבְּזָכָר וְשֶׁבְּנְקֵבָה' **מִבְּעֵי לֵיהּ** – היה צריך לומר, שזו היא לשון הכתובה בפרשת ערכין, כמו שכתוב (ויקרא כז ה) 'וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים', אבל 'בן' ו'בת' היא לשון המשנה, כמו ששנינו (לעיל מז:) 'בן עשרים' ו'בת עשרים'.

הגמרא מסיקה הלכה: **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** (לעיל מז:), שאין צריך שנים שלימות בסריס, אלא שנת עשרים שיצאו ממנה שלשים יום הרי היא כשנת עשרים לכל דבריה.

מספרת הגמרא בהקשר זה: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, הלואי שאֶזְכֶּה וְאֵיסַּק** – ואעלה לארץ ישראל **וְאֶגְמַר לִשְׁמַעְתָּא מִפּוּמֵיהּ דְּמָרָא** – ואלמד את השמועה ששמעתי מרב יצחק בן נחמני בשם רבי אלעזר מפי בעל השמועה עצמו, שהוא רבי אלעזר. **כִּי סָלִיק אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר** – כשעלה רבי זירא לארץ ישראל פגש את רבי אלעזר, **אָמַר לֵיהּ** רבי זירא לרבי אלעזר, האם **אֲמַרְתָּ שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר. אָמַר לֵיהּ** רבי אלעזר, **מִסְתַּבְּרָא אֲמָרִי** – אמרתי כן מסברתי [ולא ששמעתי כן מרבי], **מִדְּכוּלֵּיהּ פִּירְקִין תָּנֵי** – שכיון שבכל הפרק שנה התנא את מנין השנים בתוספת 'יום אֶחָד' [והמורה על כך שהן שנים שלימות], **וּבְמִשְׁנָה הָכָא** לגבי הסריס **לָא** קָתָנֵי 'ויום אחד', **שְׁמַע מִינָּהּ מִסְתַּבְּרָא כְּוָתֵיהּ** – מסתבר שהלכה כדבריו, שאין צריך שנים שלימות.

הדרן עלך יוצא דופן

פרק ששי - בא סימן

משנה

כהמשך למשנה לעיל (מז.) דנה משנתנו על קשר שבין הסימן העליון והתחתון.

ילדה שמלאו לה שתים עשרה שנים **וּבָא סִימָן** נערות **הַתַּחְתּוֹן**, שהן שתי שערות, **עַד שֶׁלֹּא בָא** סימן הנערות **הָעֶלְיוֹן** [שבדדים] הנקרא 'בוחל', דינה כגדולה לכל דבר, ולכן אם היא יבמה, **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת.**

ואם **בָּא** הסימן **הָעֶלְיוֹן עַד שֶׁלֹּא בָא הַתַּחְתּוֹן, אַף עַל פִּי** שהוא דבר **שֶׁאֵי אֶפְשָׁר** שיקרה, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, דינה בקטנה, שהרי הסימן התחתון הוא הקובע, ולכן **לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, אף על פי שהסימן התחתון קובע, דינה כגדולה ולכן **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת**, והטעם, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ, אֶפְשָׁר** לסימן **תַּחְתּוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָא הָעֶלְיוֹן, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָעֶלְיוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָא הַתַּחְתּוֹן**, וכיון שראינו אצלה סימן עליון, ודאי שכבר באו שתי שערות שהן הסימן התחתון, ומה שכעת אין לה שערות, על כרחך מפני שנשרו.

גמרא

שנינו במשנה, 'בא העליון עד שלא בא התחתון, אף על פי שאי אפשר' וכו'. שואלת הגמרא: 'אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר' [שיבוא העליון לפני התחתון], **וְהָלֹא** אמרת שהוא **בָּא.**

משיבה הגמרא: כוונת המשנה **שבָּא** העליון לפני התחתון, הוא לְפִי שיטת **רַבִּי מֵאִיר**, הסובר שאפשר שיהיה כן, **אַף עַל פִּי** שֶׁדבר זה **אִי אֶפְשָׁר לְרַבָּנָן.**

הגמרא מקשה על אריכות לשון המשנה: **וְלִתְנֵי** – וישנה התנא בקצרה, 'בָּא הָעֶלְיוֹן עד שלא בא התחתון, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת,**

המשך בעמוד רפה

רש"י

שני תבואות — מיעוט שני שנים. וכתיב "תבואות", ומשמע: כל תבואות של שתי שנים — להביא תבואה שלישית. ושלש תבואות לא משכחת לה בשתי שנים, אלא מעת לעת. כגון מברה לו באלול מלאה פירות — נמצא אוכלן, ואוכל תבואה עד שיחזור ויקצור קודם אלול הבא — הרי שתי תבואות בשנה אחת. ועוד יאכל תבואה השנית, שהיא שנה השלישית לפי מנין העולם. **בשביעית נמי יעבוד** — כגון נמכר בניסן, וכשיגיע תשרי של שביעית — עברו שש למנין עולם, והוא יעבוד עד ניסן. **לערכין** — דהיכא דכתיב (ויקרא כז) "מבן ששים שנה ומעלה" פשיטא לן דשנת ששים כלמטה, דהא "ומעלה" כתיב. אבל בן חמש שנים, דלא כתיב (שם) אלא "מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה", ולא כתיב "מבן חמש שנים ומעלה" — אי לא אשמועינן הכא מעת לעת, הוה אמינא: שנת חמש כלמעלה. להכי אשמועינן הכא דבעינן חמש שנים מלאים בכלל ערך הראשון שהוא מועט. **לפרקין דיוצא דופן** — להיכא דלא תנן "יום אחד", כגון בן עשרים ובת עשרים. **מאי טעמא לא אמר ליוצא דופן** — הואיל וסבירא ליה נמי בהנך מעת לעת. **דומיא דהנך** — כלומר, אף על גב דבהנך ד"יוצא דופן" הוי נמי מעת לעת, מיהו האי "שבבן ושבבת" דמתניתין לא איירי בהן כלל. דהא דומיא דקרשים וערי חומה ועבד עברי קתני, דכתיבן. הלכך ערכין נמי כתיבן. אבל שנת עשרים לענין שערות לא כתיבי באורייתא, אלא הלכתא היא. **שבזכר ושבנקבה מיבעי ליה** — לישנא דקרא, דכתיב (שם) "ולנקבה עשרת שקלים", אלא "בן ובת" לישנא דמתניתין היא: בן עשרים ובת עשרים. **אזכה ואיסק** — לארעא דישראל לאתריה דרבי אלעזר בן פדת. **ואגמר שמעתא** — דרבי יצחק בר נחמני. **מפומיה דמרא** — רבי אלעזר.

הדרן עלך יוצא דופן

משנה בא סימן התחתון — שתי שערות סימן נערות. **העליון** — בוחל. **או חולצת** — גדולה היא שהשערות סימן מובהק ועליהן סמכינן, ולקמן מפרש טעמא. **אף על פי שאי אפשר** — פרכינן בגמרא: והלא בא. **אבל אי אפשר כו'** — דהא ודאי מדאתא עליון תחתון נמי אתא אלא שנשרו. **גמרא בא** לרבי מאיר — דכיון דאמר רבי מאיר: לא חולצת, דקטנה היא, מכלל דסבירא ליה: אפשר לעליון לבא קודם לתחתון. **וליתני בא העליון** — עד שלא יבא התחתון, ולא ליתני "אף על פי שאי אפשר". **רוב נשים תחתון אתי בריישא ומיעוט עליון** — והאי דקאמר רבי מאיר: קטנה היא, משום דחייש למיעוטא שהעליון בא בקטנותה. ורבנן אזלו בתר רובא, הלכך מכי אתא עליון — לא בעיא בדיקה, דמסתמא תחתון אתא. וכיון דטעמייהו דרבנן משום רובא הוא, הני מילי בסתמא היכא דלא בדקו. **אבל היכא דבדקו ולא אשכחו** — תחתון. **אימא מודו** — דקטנה היא, וממעוטא היא, קא משמע לן כו'. **שדים נכונו** — והדר "ושערך צמח", אלמא עליון זימנין דקדים. **בעשות ממצרים דדיך** — שהיו מצרים משחקים ביך, וממעבין דדיך. **למען שדי נעוריך** — כדי להתאנף ולזנות ביך, כשתהיה ראויה לאשה ותבואי לימי נערות. "שדי" — לשון השלכה. כלומר, עדיין היו שערות נעוריך עומדים להשתלח ולצאת. אלמא, דדים קדמי. **ומאי שדי** — דמשמע, דעדיין היו לצאת. **כולה בדדי כתיב** — והאי "שדי" — לשון שדים.

תוספות

ובשביעית נמי יעבוד — ואם תאמר: הא תינח שנת ששית, אלא בתחלה אימא: שלשים יום לפני ראש השנה — יהיו חשובים שנה, ומשם ואילך חמש שנים שלמים? ויש לומר: כיון דגלי קרא דששית הויא שנה שלמה, הוא הדין דראשונה בעינן שלמה. **רב** גידל אמר רב לערכין — ואם תאמר: כיון דבערכין מוקי לה, אם כן הדרא קושיא לדוכתין, דלרב גידל לא משכח רב תנא כוותיה! ויש לומר: דקסבר, רב תנא הוא, ופליג.

אמר רבי אלעזר הלכה כרבי יוסי בן כיפר — ואם תאמר: והא רבי אלעזר גופיה פסיק בפרק קמא (נדה ח,א) כרבי אליעזר בארבע, ותו לא? וכי תימא: דהך דהכא לא חשיב, משום דרבי יוסי בן כיפר קאי כוותיה, הא חשיב נמי התם ההיא דארבע נשים, אף על גב דרבי יהושע קאי כוותיה! אלא משום דרבי יהושע מרבי אליעזר קבלה, הכא נמי רבי יוסי משמיה דרבי אליעזר קאמר לה! ויש לומר: משום דהכא קאי רבי כוותיה, כדקאמר "וכן הורה רבי בלוד", ולא מכח רבי אליעזר פסיק. אי נמי: דוקא במשניות אמר בפרק קמא דהלכתא כוותיה בארבע.

הדרן עלך יוצא דופן

בא סימן. רבי מאיר אומר לא חולצת ולא מתיבמת — ואם תאמר: ולרבי מאיר, למה החזכר סימן העליון, כיון דלא סמכינן עליה. ולעיל נמי, דתנא "איהו סימנים", ומפרש רבינו תם: דא"בוחל" קאי? ויש לומר: דאיצטריך לענין עונשים וקידושין ומילי טובא, דרוב פעמים תחתון אתי ברישא, כדקאמר בגמרא. ואי נמי, אי חזינן עליון — מסתמא כבר בא התחתון, וגדולה היא, וצריכה גט לקדושין, וגם אסור באחותה. **וחכמים** אומרים או חולצת או מתיבמת — אפילו היא קטנה מתיבמת לרבנן דרבי מאיר, דלא חיישי למיעוטא גבי ההיא ד"קטן וקטנה לא חולצין" כו'. אבל לחליצה — בעינן שתהא גדולה, כדאמר נמי התם: יפה אמרת שאין חולצין, "איש" כתיב בפרשה, ומקשינן אשה לאיש, ולית להו דרבי יוסי דאמר בפרק "מצות חליצה" (יבמות קה,ב): אשה בין גדולה בין קטנה.

רבן

שְׁנֵי תְּבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ" - פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מוֹכֵר שְׁלֹשָׁה תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים. שֵׁשׁ שָׁנָה שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי מְנַלָּן? אֲמַר קְרָא: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִית" - וּבַשְּׁבִיעִית נַמִּי יַעֲבוֹד. שֶׁבְּבֵן וְשֶׁבְּבַת לְמַאי הִלְכְתָּא? אֲמַר רַב גִּידֵּל, אָמַר רַב: לְעִנְיַן עֲרָכִין. וְרַב יוֹסֵף אָמַר: לְפִרְקִין דְּ"יוֹצֵא דּוֹפֶן". אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מִי פְּלִיגַת? אֲמַר לֵיהּ: לָא, הוּא אֲמַר חֲדָא, וַאֲנָא אָמִינָא חֲדָא, וְלָא פְּלִיגִינַן. וְהָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ פְּלִיגִי, מַאן דַּאֲמַר לַעֲרָכִין לָא אֲמַר לְ"יוֹצֵא דּוֹפֶן"? וְהָאֲמַר רַב: הִלְכְתָא בְּכוּלָּהּ פִּרְקִין מֵעֵת לְעֵת! אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר לַעֲרָכִין, מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר לְ"יוֹצֵא דּוֹפֶן"? - דּוּמְיָא דְּהָנָךְ, מַה הָנָךְ דִּכְתִיבָן, אַף הָנֵי נַמִּי - דִּכְתִיבָן. - וְאִידָךְ - הַאי "שֶׁבְּבֵן וְשֶׁבְּבַת", "שֶׁבְּזָכָר וְשֶׁבְּנְקֵבָה" מִבָּעֵי לֵיהּ! אָמַר רַב יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפַר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר. אֲמַר רַבִּי זֵירָא: אֶזְכֶּה וְאֵיסַק וְאֶגְמַר לִשְׁמַעְתָּא מִפּוּמֵיהּ דְּמָרָא! כִּי סְלֵיק אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר, אֲמַר לֵיהּ: אָמְרַתְּ הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפַר? אֲמַר לֵיהּ: מִסְתַּבְּרָא אָמְרִי, מִדְּכוּלֵּיהּ פִּירְקִין תְּנֵי "יוֹם אֶחָד", וְהָכָא לָא קָתָנֵי - שְׁמַע מִינָּהּ מִסְתַּבְּרָא כְּוָתֵיהּ.

הדרן עלך יוצא דופן

בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁלֹּא בָּא הָעֶלְיוֹן - אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. בָּא הָעֶלְיוֹן עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּחְתּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ, אֶפְשָׁר לַתַּחְתּוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָּא הָעֶלְיוֹן, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָעֶלְיוֹן לָבֹא עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּחְתּוֹן. **גְּמָרָא** "אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר", וַהֲלֹא בָּא! - "בָּא" - לְרַבִּי מֵאִיר, "אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר" - לְרַבָּנַן. - וְלִתְנֵי "בָּא הָעֶלְיוֹן", רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת", וַאֲנָא יָדַעְנָא מִשּׁוּם דְּאִי אֶפְשָׁר הוּא! - אִי לָא תְּנָא "אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר", הַוָה אָמִינָא: רוֹב נָשִׁים - תַּחְתּוֹן אָתֵי בְּרֵישָׁא, וּמִיעוּט - עֶלְיוֹן אָתֵי בְּרֵישָׁא. וְרַבִּי מֵאִיר לְטַעְמֵיהּ - דְּחָיֵישׁ לְמִיעוּטָא, וְרַבָּנַן לְטַעְמַיְיהוּ - דְּלָא חָיְישֵׁי לְמִיעוּטָא. וְהָנֵי מִילֵּי - בִּסְתָמָא, אֲבָל הֵיכָא דְּבַדְקָן וְלָא אַשְׁכַּחַן - אֵימַר מוֹדוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי מֵאִיר דְּעֶלְיוֹן קָדִים - קָא מַשְׁמַע לָן דְּאִי אֶפְשָׁר. וַדַּאי אָתֵי, וּמִנְּתַר הוּא דִּנְתַר. - בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר - הַיְינוּ דִּכְתִיב "שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ", אֶלָּא לְרַבָּנַן - אִיפְּכָא מִבָּעֵי לֵיהּ! - הָכִי קָאָמַר: כֵּיוָן שֶׁ"שָׁדַיִם נָכֹנוּ" - בְּיָדוּעַ שֶׁ"שְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ". - בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר - הַיְינוּ דִּכְתִיב "בַּעֲשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ", אֶלָּא לְרַבָּנַן - אִיפְּכָא מִבָּעֵי לֵיהּ! - הָכִי קָאָמַר: כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ דַּדַּיִךְ - בְּיָדוּעַ שֶׁבָּאוּ נְעוּרָיִךְ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מַאי "שְׁדֵי" - כּוּלָּהּ בְּדַדֵּי כְּתִיב, וְהָכִי קָאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל.

איכרפו

תוספות

רבן שמעון בן גמליאל אומר בנות כפרים כו' — פליג אדרבנן דאמרי: בכולהון ממהר לבא התחתון. ואדרבי מאיר נמי פליג, דהא רבי מאיר לא מפליג בין כרכים לכפרים.

בשלמא לפני הפרק כו' דאי משתכחי לאחר הפרק שומא נינהו — פירש בקונטרס: ולא תחלוץ. והדין עמו, דליכא לפרושי: שומא נינהו ותמאן, דהא קתני בסיפא דאינה נאמנת לומר "קטנה היא", ותמאן. ואם תאמר: אמאי בודקין אותה? לא תבדוק, ותחלוץ לאחר הפרק! דהא השתא סבר המקשן ד"חזקה דהביאה סימנין" דקאמר רבא, דהויא לחליצה. ולמאי דמשני נמי: דבחליצה בעי בדיקה, נבדוק אחר הפרק, ותו לא. דליכא למיחש שמא מלפני הפרק באו, והוו שומא, דהא דוקא כי ראו אותם לפני הפרק קאמר הכא דשומא נינהו, אבל אם לא ראו אותם מקודם — משמע דאין לנו לחוש. ובשלהי "מצות חליצה" (יבמות קה,ב) נמי דאמר ליה רבי לאבדן: זיל בדקה, מסתמא לא בדקוה לפני הפרק. וכן משמע בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנה,א) גבי בני ברק, דקאמר: מהו לבודקו. אלמא אי משתכחי בהו סימנים, לא אמרינן דלפני הפרק באו! ויש לומר: דהא דקאמר דבודקין אותן, היינו לכתחילה. אי נמי: "בודקין" לאו דוקא, אלא כלומר: דאם בדקו — דמהני בדיקתן קאמר. ואם תאמר: אמאי פריך, אלא לאחר הפרק למה לי בדיקה, הא נפקא מינה: שאם בדקו ולא מצאו שום שערות, או שמצאו אותן שערות עצמן — דאינה חולצת! כמו שאנו מפרשים בדיקה דלפני הפרק. ויש לומר: דהך בדיקה דלאחר הפרק, משמע ליה דהיינו להחזיקה כגדולה. דאי להחזיקה בקטנה — אם כן, תוך הפרק אמאי אינן נאמנות? השתא אחר הפרק — נאמנות, כל שכן — תוך הפרק! ולכך פריך: דבלא בדיקה נמי מחזקינן לה כגדולה.

איבעית אימא רבי יהודה ואתוך הפרק ואי בעית אימא רבי שמעון כו' — ואם תאמר: ומאי קאמר דנאמנת לומר "גדולה היא", שלא תמאן, מה צריך לנאמנות? הא בלאו הכי לא ממאנת! ואפילו אמרה "קטנה היא" — אינה נאמנת, כדקתני סיפא: אבל אינה נאמנת לומר "קטנה היא" ותמאן. ויש לומר: דנפקא מינה, שאם בדקו אנשים אחר בדיקתה, ולא מצאו שערות — אפילו הכי, לא תמאן. ואי לאו נשים — הוה ממאנת שפיר, דאפילו למאן דאמר חרששים שמא נשרו, היינו דוקא לאחר הפרק לרבי יהודה, משום דרבא דחזקה שהביאה סימנין. אבל תוך הזמן, לרבי יהודה, דליכא חזקה, או אחר זמן, לרבי שמעון, דלית ליה חזקה דרבא — אין חרששין שמא נשרו. והשתא שאמרו הנשים שהיו שערות — נאמנות, ולא תמאן. ואף על גב דאפילו תוך הזמן לרבי יהודה דליכא חזקה, או אחר זמן לרבי שמעון, אינה ממאנת — אהני חזקה דרבא, לבדקו ולא מצאו שערות, דמשום חזקה אמרינן דנשרו, כדפסיק לעיל: והילכתא, חרששין שמא נשרו, והוא שבעל לאחר זמן. ואם תאמר: ונאמנת לומר "קטנה היא" שלא תחלוץ, מאי אהני נאמנת, הלא אפילו אמרה "יש שערות" — אינה נאמנת, כדתקני סיפא: אינה נאמנת לומר "גדולה היא" כו'! ויש לומר: דנאמנת לומר שאותן שערות היו קודם הפרק. דאי לאו האשה, הוה אמינא: אחר הפרק באו, וחלצה, כדפריך לעיל.

ואיבעית

איכרפו דדיך - לא הדרת בך, אישתדו דדיך - נמי לא הדרת בך. דכולי עלמא מיהא - אתחתון סמכינן, מנלן? אמר רב יהודה, אמר רב, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: אמר קרא "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם" - השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, מה איש - בסימן אחד, אף אשה - בסימן אחד. ואימא: או האי או האי! כאיש, מה איש - תחתון ולא עליון, אף אשה - תחתון ולא עליון. תניא נמי הכי, אמר רבי אליעזר ברבי צדוק, כך היו מפרשין ביבנה, ואמרו: כיון שבא תחתון - שוב אין משגיחין על עליון. תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: בנות כרכים - תחתון ממהר לבא, מפני שרגילות במרחצאות. בנות כפרים - עליון ממהר לבא, מפני שטוחנות ברחים. רבי שמעון בן אלעזר אומר: בנות עשירים - צד ימין ממהר לבא, שנישוף באפקריסותן. בנות עניים - צד שמאל ממהר לבא, מפני ששואבות כדי מים עליהן, ואיבעית אימא: מפני שנושאין אחיהן על גסיסיהן. תנו רבנן, צד שמאל קודם לצד ימין, רבי חנינא בן אחי רבי יהושע אומר: מעולם לא קדם צד שמאל לצד ימין, חוץ מאחת שהיתה בשכונתי, שקדם צד שמאל לצד ימין, וחזר לאיתנו. תנו רבנן, כל הנבדקות - נבדקות על פי נשים, וכן היה רבי אליעזר מוסר לאשתו, ורבי ישמעאל מוסר לאמו. רבי יהודה אומר: לפני הפרק ולאחר הפרק - נשים בודקות אותן, תוך הפרק - אין נשים בודקות אותן, שאין מאיר ספקות על פי נשים. רבי שמעון אומר: אף תוך הפרק - נשים בודקות אותן. ונאמנת אשה להחמיר אבל לא להקל. כיצד, "גדולה היא" - שלא תמאן, "קטנה היא" - שלא תחלוץ. אבל אין נאמנת לומר "קטנה היא" - שתמאן, ו"גדולה היא" - שתחלוץ. אמר מר, רבי יהודה אומר: לפני הפרק ולאחר הפרק - נשים בודקות אותן. בשלמא לפני הפרק - בעי בדיקה, דאי משתכחי לאחר הפרק - שומא נינהו. אלא לאחר הפרק למה לי בדיקה? והאמר רבא: קטנה שהגיעה לכלל שנותיה - אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנין! - כי אמר רבא חזקה - למיאון, אבל לחליצה - בעיא בדיקה. תוך הפרק - אין נשים בודקות אותן, קסבר: תוך הפרק כלאחר הפרק (דמי), ולאחר הפרק דאיכא חזקה דרבא - סמכינן אנשים ובדקי, תוך הפרק דליכא חזקה דרבא - לא סמכינן אנשים, ולא בדקי נשים. רבי שמעון אומר: אף תוך הפרק נשים בודקות אותן, קסבר: תוך הפרק - כלפני הפרק, ובעיא בדיקה, דאי משתכחי לאחר הפרק - שומא נינהו. ונאמנת אשה להחמיר אבל לא להקל. האי מאן קתני לה? איבעית אימא: רבי יהודה - ואתוך הפרק, ואיבעית

איכרפו — כשהתחילו לגדל ולעקור. **אישתדו** — גדולות כל צרכן כשדים גמורים. לשון אחר: איכרפו — נפחו ממיעוך מצרים, כלומר: לקיח על ידם. "אישתדו" — יבשו. זאת מצאתי. **איש** — אין בו סימן עליון, שאין בו סימן דדים משתנים. **תניא נמי הכי** — דאתחתון סמכינן. **שטוחנות ברחים** — ומתוך שמנידות זרועותיהן תדיר, מתפשטים דדיהן. **שנישוף** — פריי"ד בלעז. כמו (יומא ל,א): מצוה לשפשף. **אפקריסותן** — מעפורת, והוא סודר ותולה על דד הימין. אבל בנות עניים אין להן מעפורת. **על גסיסיהן** — על צדיהן. "על צד תנשאו" מתרגמינן: על גסיסיהן תתנטלון (ישעיהו סו). **לפני הפרק** — קודם עונת נדרים. שאפילו הביאה — שומא נינהו, וקטנה היא. **נשים בודקות אותן** — דבין אמרו "איתנהו", בין אמרו "ליתנהו" — בקטנה מחזקינן לה, ולאו עלייהו סמכינן. ובדיקתן להכי מהניא, דאי משתכחי בה הני גופייהו לאחר הפרק — אמרינן: שומא נינהו, כדמפרש לקמן. ולאחר הפרק נמי, אי אמרי "איתנהו" — מהימני, וחלצה, דהא אורחא הוא למיהוי לה. ואי אמרי "ליתנהו" — לא ממאנת, דחיישינן שמא נשרו. הלכך אנָשים לא סמכינן. **תוך הפרק** — דמסתמא לאו גדולה היא, ואי משתכחי — מחזקינן לה בגדולה. **אין נשים בודקות אותן** — שאין נשים כדאי לסמוך עלייהו, להתיר ספקות על פיהן, ולומר: גדולה היא, שתחלוץ. וסבירא ליה לרבי יהודה: הביאה שתי שערות תוך הפרק — סימן הוא כלאחר הפרק. הלכך, לא מהימנן. והכי מפרש לה לקמן. **רבי שמעון אומר כו'** — מפרש לקמן. **דאי משתכחי** — השתא אמרינן נמי לאחר הפרק: שומא נינהו, ולא חלצה, אי לא אתו בה אחריני. ולהכי הוא דמהימני למיאון, להחמיר שלא תמאן. **אבל לחליצה בעיא בדיקה** — ואשה נאמנת עליה, הואיל ולאחר הפרק הוה, ואורחא למהוי לה. כדפרשינן לקמן לאחר הפרק, דאיכא חזקה דרבא, סמכינן אנשים. **הכי גרסינן קסבר תוך הפרק כלאחר הפרק (דמי) ולאחר הפרק דאיכא חזקה כו'** — והכי פירושא: תוך הפרק להכי לא מהימנא, דקסבר רבי יהודה: תוך הפרק אם הביאה — אמרינן: סימן הם, וגדולה היא. הלכך, אתי למשרי מידי דלאו אורחא על פי נשים דלאו בהלכתא. דאף על גב שנאמנות הן לאחר הפרק — התם הוא דאיכא חזקה דרבא, אבל תוך הפרק כו'. **רבי שמעון אומר כלפני הפרק דמי** — ושומא נינהו, הלכך לאו עלייהו סמכינן, למימר: גדולה היא או קטנה היא. ולהכי הוא דמהני — דאי משתכחי לאחר הפרק, שומא נינהו. **הא מאן קתני לה** — דהא אדרבי שמעון — לא מתוקמא, דכיון דאמר: תוך הפרק — כלפני הפרק, אי בדקו לה תוך הפרק, מאי "גדולה היא שלא תמאן" איכא? והא אמרת: אפילו משתכחי — שומא נינהו! **אי בעית אימא רבי יהודה** — ואתוך הפרק דקאמר אין הנשים בודקות אותן, דתוך הפרק — כלאחר הפרק דמי, ואי לא בדקו שפיר — אתי למימר אקטנה דגדולה היא. וקא משמע לן דלהחמיר — מהימנא. אבל לפני הפרק — ליכא למימר: גדולה שלא תמאן, דהא אפילו הביאה — דברי הכל, שומא נינהו. ולאחר הפרק — אפילו להקל קאמר רבי יהודה: מהימנא.

ואיבעית

אִיבְּרַפּוּ דַּדַּיִךְ – כשדדיך גדלו מעט **לֹא הֲדַרְתִּ בָּךְ** – לא חזרת ממעשיך הרעים, **אִישְׁתַּדּוּ דַּדַּיִךְ** – כשגדלו דדיך יותר ונעשו כשדיים גמורים **גַּמִּי לֹא הֲדַרְתִּ בָּךְ** – גם כן לא חזרת בך.

מבואר במשנתנו שהסימן התחתון הוא העיקר. הגמרא מבררת את המקור לכך: **דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהָא אַתַּחְתּוֹן סָמְכִינַן** – על כל פנים לדברי הכל סומכים על הסימן התחתון ולא על העליון, **מְנָלָן דִּין זה.**

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר קְרָא** (במדבר ה ו) 'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאוֹת הָאָדָם, הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עוֹנְשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה, מָה אִישׁ נעשה גדול בְּסִימָן אֶחָד, שהרי אין לו סימן עליון אלא תחתון בלבד, **אַף אִשָּׁה** נעשית גדולה בְּסִימָן אֶחָד.

שואלת הגמרא: **וְאֵימָא אוֹ הָאי אוֹ הָאי** – ואולי נאמר שנעשית גדולה או בתחתון או בעליון.

משיבה הגמרא: כיון שלמדנו אשה מאיש, ראוי לומר שהיא **כְּאִישׁ** לגמרי, **מָה אִישׁ** נעשה גדול בסימן **תַּחְתּוֹן וְלֹא בְעֶלְיוֹן, אַף אִשָּׁה בְּתַחְתּוֹן וְלֹא בְעֶלְיוֹן.**

הגמרא מביאה ראיה נוספת מברייתא שהסימן התחתון הוא העיקר: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** בברייתא, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרִבִּי צָדוֹק, כָּךְ הָיוּ מְפָרְשִׁין בְּיַבְנֶה וְאָמְרוּ, כֵּיוָן שֶׁבָּא תַּחְתּוֹן** ודאי גדולה היא **וְשׁוּב אֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֶלְיוֹן.**

הגמרא מביאה ברייתא השונה שיטות נוספות בסדר הגעת הסימנים: **תַּנְיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר** אצל **בְּנוֹת כְּרַכִּים, תַּחְתּוֹן מְמֻהָר לָבֹא** לפני העליון **מִפְּנֵי שֶׁרְגִילוֹת בְּמֶרְחֲצָאוֹת** וזה גורם לצמידה מוקדמת של השערות, ואצל **בְּנוֹת כְּפָרִים, עֶלְיוֹן מְמֻהָר לָבֹא** לפני התחתון **מִפְּנֵי שֶׁטּוֹחֲנוֹת בָּרְחַיִם,** ומתוך שהן מנידות זרועותיהן תדיר דדיהן מתפשטים.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אצל **בְּנוֹת עֲשִׁירִים** הדד של **צַד יְמִין מְמֻהָר לָבֹא** מפני **שֶׁנּוֹשֵׁף בְּאַפִּקְרִיסוּתָן** – משתפשף בסודר הנתלה על הדד הימני, אבל אצל **בְּנוֹת עֲנִיִּים,** שאין להן סודר, הדד של **צַד שְׂמֹאל מְמֻהָר לָבֹא מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֲבוֹת** ונושאות **כַּדֵּי מַיִם עֲלֵיהֶן, וְאִיבְּעֵית אֵימָא מִפְּנֵי שֶׁנּוֹשְׂאִין אֲחֵיהֶן עַל גַּסְּיהֶן** – על צדיהן].

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** הדד שבצד **שְׂמֹאל קוֹדֵם** לבוא לזה שבצד **יָמִין. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מֵעוֹלָם לֹא קָדַם צַד שְׂמֹאל לְצַד יָמִין חוּץ מֵאַחַת שֶׁהָיְתָה בִּשְׁכוּנָתִי שֶׁקָּדַם צַד שְׂמֹאל לְצַד יָמִין** וגם הוא חָזַר לאחר מכן לְאֵיתָנוֹ – לבריאותו, שנעשה קטן כבתחילה.

הגמרא מביאה ברייתא הדנה לגבי אופן בדיקת הסימן התחתון: **תָּנוּ רַבָּנָן, כָּל הַנִּבְדָּקוֹת** האם הביאו שתי שערות, אינן **נִבְדָּקוֹת** אלא **עַל פִּי נָשִׁים** כשרות ונאמנות, ולא על פי אנשים, שהרי כתוב (משלי ג יז) 'דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם'. **וְכֵן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מוֹסֵר** אותן **לְאִשְׁתּוֹ כדי שתבדקן, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** היה **מוֹסֵר** אותן **לְאִמּוֹ** לצורך זה].

ממשיכה הברייתא: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** יש חילוק בדבר, **שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּרֶק** – לפני עונת הנדרים, והיינו קודם שנעשית בת אחת עשרה שנים ויום אחד], **וְכֵן לְאַחַר הַפֶּרֶק,** והיינו לאחר שהיא בת שתים עשרה ויום אחד, **נָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן.** שאף שאין לנשים נאמנות גמורה, באופנים אלו אפשר לסמוך עליהן, שהרי לפני הפרק אפילו אם הביאה שתי שערות, אינן סימן אלא שומא, וודאי קטנה היא, ולכן כשבדקו אותה נשים, בין שאמרו שיש לה שערות ובין שאמרו שאין לה, מחזיקים אותה בקטנה ולא עליהן אנו סומכים, ואמנם מועילה בדיקתן לענין זה, שאם מצאו בה כעת שערות, מתברר שהן שומא, ולכן אם גם לאחר הפרק לא ימצאו בה אלא את אותן השערות בלבד, לא תחשב גדולה על ידן, משום שאינן סימן אלא שומא. וכן כשבודקים אותה הנשים לאחר הפרק, אם יאמרו שיש לה סימנים, נאמנות, שהרי דרך היא להביא אז שערות. אבל **תּוֹךְ הַפֶּרֶק** – מאחת עשרה שנים עד שתים עשרה, **אֵין נָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן** משום **שֶׁאֵין מַשִּׂיאִין סְפֵקוֹת עַל פִּי נָשִׁים** לומר גדולה היא שתחלוץ ותהיה מותרת להנשא לכל אחד]. וסובר רבי יהודה שאם הביאה שתי שערות בתוך הפרק, סימן הוא כלאחר הפרק, וגדולה היא.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף תּוֹךְ הַפֶּרֶק נָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן.

מוסיפה הברייתא: **וְנֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לְהַחֲמִיר אֲבָל לֹא לְהָקֵל. כֵּיצַד.** נאמנת אשה לומר שיש לנבדקת שערות **וּגְדוֹלָה הִיא** לענין **שֶׁלֹּא תִּטְמָאֵן],** שזו היא חומרא, וכן נאמנת לומר להיפך, שאין לה שערות **וּקְטַנָּה הִיא,** כאשר יש בכך חומרא, והיינו לענין **שֶׁלֹּא תַּחֲלוֹץ, אֲבָל אֵין נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר קְטַנָּה הִיא** לענין **שֶׁתִּטְמָאֵן וּגְדוֹלָה הִיא** לענין **שֶׁתַּחֲלוֹץ,** משום שזו קולא, ואם תטעה האשה, נמצא שמקילים שלא כדין.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא: **אָמַר מַר,** 'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר **לִפְנֵי הַפֶּרֶק וּלְאַחַר הַפֶּרֶק נָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן'.** מקשה הגמרא: **כִּשְׁלָמָא לִפְנֵי הַפֶּרֶק בָּעֲיָא** [–צריכה] **בְּדִיקָה, דְּאִי מִשְׁתַּכְּחִי** – שאם ימצאו שערות עכשיו, הרי שהן שומא, **וּלְאַחַר הַפֶּרֶק** הן גם כן **שׁוּמָא נִינְהוּ** ואינן סימן, ואם לא תביא שערות נוספות, קטנה היא ואינה חולצת. ולענין זה האשה נאמנת, שהרי לא באה אלא להחמיר]. **אֶלָּא לְאַחַר הַפֶּרֶק לָמָּה לִי בְּדִיקָה, וְהָאָמַר רָבָא, קְטַנָּה שֶׁהִגִּיעָה לִכְלָל שְׁנוֹתֶיהָ** [–שתים עשרה שנה ויום אחד] **אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה,** משום שחֲזָקָה עליה **שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין.**

משיבה הגמרא: **כִּי אָמַר רָבָא חֲזָקָה** שהביאה סימנים, היינו **לְמֵיאוּן,** שמחמירים ומחזיקים אותה כגדולה ולא תמאן, **אֲבָל לְחַלִּיצָה** מודה רבא **דִּבְעָיָא בְּדִיקָה,** שאין סומכים על חזקה זו להתיר לה לחלוץ. אמנם מאחר שיש חזקה, די בבדיקת נשים.

שנינו בברייתא בדברי רבי יהודה: 'תּוֹךְ הַפֶּרֶק אֵין נָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן'. מבארת הגמרא: **קָסָבַר** רבי יהודה שתּוֹךְ הַפֶּרֶק דינו **כִּלְאַחַר הַפֶּרֶק** (דְּמֵי) לענין גדלות, שאם הביאה סימנים בתוך שנת השתים עשרה, שהוא תוך הפרק, הרי היא גדולה. **וּלְאַחַר הַפֶּרֶק, דְּאִיכָּא** – שאז יש **חֲזָקָה דְּרָבָא** שאמר שכיון שהגיעה לכלל שנותיה מסתמא הביאה סימנים, לכן **סָמְכִינַן אַנָּשִׁים וּבָדְקֵי** – סומכים על נשים והן בודקות אותה, אבל **תּוֹךְ הַפֶּרֶק, דְּלֵיכָּא** – שאז עדיין אין **חֲזָקָה דְּרָבָא, לֹא סָמְכִינַן אַנָּשִׁים** – אין סומכים על נשים להחשיבה כגדולה ולהתיר לה לחלוץ **וְלֹא בָדְקֵי נָשִׁים** – ולכן אין נשים בודקות לאחר הפרק.

שנינו בברייתא: 'רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אַף תּוֹךְ הַפֶּרֶק נָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן'. מבארת הגמרא: **קָסָבַר** שמעון תּוֹךְ הַפֶּרֶק כְּלִפְנֵי הַפֶּרֶק, שאם הביאה שערות בתוך הפרק אין זה סימן וקטנה היא, **וּבָעֲיָא בְּדִיקָה, דְּאִי מִשְׁתַּכְּחִי** – שאם ימצאו שערות בתוך הפרק, הרי הן שומא, **וּלְאַחַר הַפֶּרֶק** הן גם כן **שׁוּמָא נִינְהוּ,** ואינן סימן, ואם לא הביאה שערות נוספות קטנה היא ואינה חולצת. ולענין זה האשה נאמנת, שהרי לא באה אלא להחמיר.

שנינו בסיום הברייתא: 'וְנֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לְהַחֲמִיר אֲבָל לֹא לְהָקֵל, כיצד, גדולה היא שלא תמאן, קטנה היא שלא תחלוץ. אבל אין נאמנת לומר קטנה היא שתמאן, וגדולה היא שתחלוץ'.

שואלת הגמרא: **הַאי מַאן קָתָנֵי לֵהּ** – פיסקה זו מי שנה אותה, הרי אינו נראה שהיא המשך דברי רבי שמעון, כי מאחר שסובר שתוך הפרק כלפני הפרק, איך יאמר שנאמנת אשה לומר 'גדולה היא שלא תמאן', והלא אפילו אם באמת יש בה שערות קטנה היא.

משיבה הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** דברי **רַבִּי יְהוּדָה** היא, **וְאַתּוֹךְ הַפֶּרֶק** – ונאמרה לגבי בדיקת תוך הפרק. שאף שקודם לכן אמר רבי יהודה שבבדיקת תוך הפרק אין נשים נאמנות, משמיעה פיסקה זו, שדווקא להקל אינה נאמנת אבל להחמיר נאמנת, שאם אמרה גדולה היא, מקבלים את דבריה לענין שלא תוכל למאן], וכן נאמנת לומר קטנה היא לענין שלא תחלוץ]. אבל אי אפשר לומר שמדובר בבדיקה שלפני הפרק, שבזה לא שייך לומר 'גדולה היא שלא תמאן', שהרי אפילו אם יש לה שערות, קטנה היא. וכן לא יתכן לפרש שמדובר לאחר הפרק, משום שבזה נאמנת אשה אפילו להקל, כמו שנתבאר בדברי רבי יהודה לעיל.

הגמרא מפרשת בדרך נוספת: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** פיסקא זו דברי **רַבִּי שִׁמְעוֹן** הִיא **וּלְאַחַר הַפֶּרֶק** – ונאמרה לגבי הבדיקה שלאחר הפרק, **וְלֵית לֵיהּ** – ולדעת רבי שמעון אינה קיימת **חֲזָקָה דְּרָבָא,** כלומר, שאף לאחר שבאה לכלל שנותיה [והיינו לאחר הפרק] אין אומרים שמן הסתם כבר הביאה שערות ומתוך כך יהיה אפשר להסתמך על הנשים בזה. ולפיכך אין סומכים עליהן אלא להחמיר אבל לא להקל.

שנינו במשנה: **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ אֶפְשָׁר כּוֹ'** לתחתון לבוא עד שלא בא העליון, אבל אי אפשר לעליון לבוא עד שלא בא התחתון. שואלת הגמרא: **הָא תּוּ לָמָּה לִי** – למה לי לשנות שוב שטעמם של חכמים מפני שאי אפשר לעליון לבוא לפני התחתון, **הָא תְּנָא לֵיהּ רֵישָׁא** – הרי שנינו זאת כבר ברישא, שאמרו 'אף על פי שאי אפשר', וביארו בגמרא לעיל (מח.), שפירושו, שאי אפשר להיות כן לפי חכמים. **וְכִי תֵּימָא, מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִסְתְּמָא כְּרַבָּנָן** – שהוסיף התנא לשנות כן בסתמא [ללא הזכרת שם אומרו] על מנת להורות שהלכה כחכמים, הלא **פְּשִׁיטָא** שהלכה כחכמים ולא כרבי מאיר, שהרי **יָחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים.**

משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – היה מקום לומר **מִסְתַּבְּרָא טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר** הסובר דאפשר שיבוא העליון קודם שיבוא התחתון ולכן יש לפסוק הלכה כמותו, **דְּקָא מְסַיְּיעֵי לֵיהּ קְרָאֵי** – שהרי משמעות הפסוקים מוכיחה כדבריו, וכמו שהביאה הגמרא לעיל (מח.), שממה שנאמר (יחזקאל טז ז) 'שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ', משמע שדדים קודמים לשערות, וכן משמע מהנאמר (שם כג כא) 'בַּעְשׂוֹת מִמְּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרַיִךְ'. **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין אומרים כן, אלא לעולם הלכה כחכמים.

הגמרא מיישבת באופן אחר: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** שהוסיף התנא לשנות 'אפשר לתחתון לבוא עד שלא בא העליון, אבל אי אפשר לעליון לבוא עד שלא בא התחתון' **מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִתְּנֵי** – שרוצה להסמיך לכך את המשניות הבאות המתחילות ב'**כֵּיוָצֵא בוֹ**', כמו 'ביוצא בו, כל כלי חרס שהוא מכניס מוציא, ויש שמוציא ואינו מכניס' ועוד.

משנה

במשנה הקודמת (מח.) שנינו, שהסימן התחתון שבאשה יכול לבוא בלא סימן העליון, אבל אין סימן העליון יכול לבוא עד שלא בא התחתון, ואגב זה הובאו במשניות להלן עניינים נוספים שיש בהם כלל כעין זה, בשני דברים הראויים להיות באותו דבר, שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון: **כֵּיוֹצֵא בוֹ** – בדומה למה ששנינו במשנה הקודמת, מצינו בעוד כמה מקומות שיש כלל כעין זה. **כָּל כְּלִי חֶרֶס שֶׁהוּא מַכְנִיס** – שנעשה בו נקב שראוי ליכנס דרכו משקה לתוך הכלי, הרי זה ודאי שהוא גם **מוֹצִיא** – שראוי גם לצאת משקה מהכלי דרך נקב זה, **וְאוּלַם יֵשׁ** – אפשר שיהיה כלי שֶׁהוּא **מוֹצִיא** – שנעשה בו נקב שראוי לצאת דרכו משקים מתוך הכלי, **וְאוּלַם אֵינוֹ מַכְנִיס** – אין ראוי ליכנס משקה דרך נקב זה לתוך הכלי, שטבע המשקים לצאת מן הכלי שהם בתוכו דרך נקב קטן, ואינם נכנסים לתוך הכלי אלא דרך נקב גדול יותר, ולפיכך כאשר אנו רואים שנכנס המשקה לתוך הכלי דרך הנקב ודאי שיכול גם לצאת דרכו, אבל אין לומר שממה שאנו רואים שיוצא המשקה דרך הנקב שיכול גם להיכנס בו, ולהלן בגמרא מבוארת הנפקא מינה העולה להלכה בין שני שיעורים אלו.

המשנה מביאה דבר נוסף שמצינו בו כלל כעין זה: **כָּל אֶבֶר** – אצבע יתירה שבאדם **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפּוֹרֶן,** הרי זה ודאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גם **עֶצֶם,** והוא נחשב כאבר חשוב לגבי דין טומאה באהל המת, שהוא מטמא את הנכנס לאהל שהוא בתוכו אפילו אם אין בו בשר בשיעור כזית, **וְיֵשׁ** – אמנם יש אבר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ **עֶצֶם וְאֵין בּוֹ צִפּוֹרֶן,** ואינו נחשב כאבר, ולכך אינו מטמא אדם וכלים בטומאת אהל אלא אם יש בו כזית בשר.

המשנה מביאה דבר נוסף שמצינו בו כלל כעין מה ששנינו לעיל: כל כלי או בגד מן המינים הראויים לקבל טומאה, נטמא על ידי מגע אחד מאבות הטומאות המנויים במסכת כלים (פ"א מ"א), ועוד נתחדשה בזב טומאה נוספת, שכל כלי שישב או שכב או נשען עליו הזב נטמא על ידי כך אף אם לא נגע בו כלל, וכגון אם היו תחתיו כמה בגדים זה על גב זה, וישב או שכב על העליון נטמאו כולם, וטומאה זו היא הקרויה בלשון חכמים בכל מקום 'טומאת מדרס'. אלא שאין טומאת מדרס נוהגת אלא בכלי או בגד העשויים לישיבה או שכיבה או להיסמך עליהם. ובכך מלמדת המשנה, שכָּל כלי **הַמַּטַּמֵּא** – הראוי לקבל טומאה על ידי **מִדְּרָס** הזב, וכגון שהוא עשוי לשכיבה או לישיבה, **מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת** – בודאי שהוא ראוי להיות אב הטומאה אם נגע במת או שנכנס לאהל המת, שמאחר והוא עשוי לשכיבה או לישיבה הרי תורת כלי עליו, ולפיכך ראוי להיטמא גם על ידי מגע ואהל. **וְיֵשׁ** – אמנם יש כלי שֶׁ**מִּטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת** – שראוי להיות אב הטומאה על ידי שנגע במת או שנכנס לאהל המת, משום שיש עליו תורת כלי, ומכל מקום **אֵינוֹ מִטַּמֵּא** טומאת **מִדְּרָס** – אינו ראוי להיות אב הטומאה על ידי 'מדרס הזב', וכגון שהוא עשוי לתשמיש אחר שאינו לישיבה או לשכיבה, שמאחר ואינו עשוי למדרס אינו נטמא במדרס הזב אם לא נגע בו.

גמרא

הגמרא מבארת את הנפקא מינה העולה להלכה, בין כלי שניקב בו נקב הראוי לכניסת משקים, לבין כלי שניקב בו נקב הראוי להוצאת משקים בלבד: כלי חרס שלם שהוא **מַכְנִיס** – שנעשה בו נקב הראוי ליכנס דרכו משקים לתוך הכלי, **פָּסוּל** לְנתינת אפר פרה אדומה לתוך המים הקרויה בלשון חכמים 'קידוש **מֵי חַטָּאת**', שקידוש זה צריך שיעשה בדבר שיש עליו תורת כלי, ואם ניקב בשיעור הראוי להכניס לתוכו משקים בטל ממנו שם כלי. וְכן הדין בשברי כלי חרס, שאם יש בהם נקב בשיעור הראוי להיכנס דרכו משקים לתוך הכלי, הרי הוא **פָּסוּל** – בטל מלהיות עליו שם כלי ואינו מקבל טומאה **מִשּׁוּם גִּסְטְרָא** – שברי כלי חרס, ובדין שברי כלי חרס המפורש במסכת כלים (פ"ב מ"ב) שכאשר יש בהם השיעורים המפורשים שם מקבלים טומאה אף אחר שנשברו, משום שדרך בני אדם לייחדם לשים אותם תחת כלים שניקבו לקבל המשקה הנוטף מהם, אכן כאשר ניקב שבר זה אינו מטמא כלל. אבל בכלי שלם שניקב בו נקב שאינו ראוי להיכנס דרכו משקים לתוך הכלי, אלא הוא **מוֹצִיא** – ראוי לצאת משקים דרך הנקב, **כָּשֵׁר** הכלי לְקידוש **מֵי חַטָּאת,** משום שבנקב קטן כזה לא בטל שם כלי מעליו, **וְאוּלַם פָּסוּל** – בטל מלהיות עליו תורת כלי, לענין שאינו מטמא **מִשּׁוּם גִּסְטְרָא,** וכלומר, שאם כלי נקוב זה אינו כלי שלם אלא שבר כלי לא יקבל טומאה כדין שברי כלי חרס המבואר לעיל, ומן הטעם המבואר בהמשך דברי הגמרא.

הגמרא מביאה את דברי רב אסי שמהם עולה החילוק שבין כלי חרס שלם לבין גסטרא לענין שיעור הנקב המטהרם מלקבל טומאה: **אָמַר רַב אַסִּי, שׁוֹנִין** התנאים מה שמקובל בידם מהלכה למשה מסיני, שכְּלֵי **חֶרֶס** שניקב, **שִׁעוּרוֹ** של הנקב לטהר הכלי מלקבל טומאה, **כְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה** – שאם הנקב ראוי להכניס דרכו משקה לתוך הכלי נטהר הכלי מלטמא, **וְלֹא אָמְרוּ** שנקב כשיעור **מוֹצִיא מַשְׁקֶה** – שראוי לצאת משקה שבתוך הכלי לחוץ, מבטלו מתורת כלי **אֶלָּא לְעִנְיַן גִּסְטְרָא בִּלְבָד,** משום שכשנעשה בו נקב בשיעור זה, כבר אינו ראוי להניחו תחת כלי אחר לקבל המשקה הנוטף ממנו כמבואר לעיל, ולכך מועיל נקב כזה לבטלו מתורת כלי, אבל בכלי שלם שנעשה בו נקב בשיעור זה לא בטל ממנו שם כלי, משום שעדיין אפשר להביא שבר כלי חרס ולהניחו תחת כלי זה, כדי לקבל את המשקה הנוטף ממנו. מבררת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** – מהו הטעם שמועיל נקב כזה לבטל הגסטרא מתורת כלי אף שאינו מועיל לבטל כלי שלם. **אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן,** טעם הדבר **לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים הָבֵא גִּסְטְרָא לְגִסְטְרָא** – אין דרך בני אדם לתת שבר כלי חרס תחת שבר כלי חרס אחר לקבל המשקה

המשך בעמוד לט

ואיבעית אימא רבי שמעון ולאחר הפרק — קאי, דקאמר רבי שמעון: תוך הפרק — בודקותץ ולא אתינן למסמך עלייהו לחליצה ולמיאון, דהא אפילו משתכחי — כלפני הפרק דמי, וקטנה היא. אבל לאחר הפרק, דאי משתכחי, סימן נינהו, ושרינן לה — לא מהימני אלא להחמיר, דלית ליה חזקה דרבא. **למסתמה כרבנן** — דהא "מפני שאמרו" סתמא היא, וקא משמע לן סתם משנה כרבנן דאמרי "אי אפשר". **קראי** — "שדים נכונו", "בעשות מצרים דדיך". **משנה שהוא מכנים** — משקה, כשמניחו על המים. יש בו נקב גדול, שהמים נכנסין לתוכו. **מוציא** — כל שכן אם נותן המים לתוכו — יוצא המשקה לחוץ. **ויש** — נקב קטן, שמוציא ואינו מכניס. ובגמרא מפרש מאי נפקא מינה. **כל אבר** — אצבע יתרה. **שיש בו צפורן יש בו עצם** — והוי אבר חשוב. ומטמא באהל, אפילו אין בה שיעור. דקיימא לן: האברים אין להם שיעור, אפילו פחות מכזית מן המת. **ויש שיש בו עצם כו'** — לא הוי אבר אם יתרת היא, אבל אינה של יתרת — אפילו אין בו צפורן, אבר הוא, ומטמא. **כל המטמא במדרס הזב מטמא במת** — כדמפרש בגמרא: שאין לך כלי הראוי למושב הזב שאין שם כלי עליו, וראוי לקבל כל טומאות. והא דנקט טמא מת — משום דומיא דמדרס הוא, דאב הטומאה הוא. והכי קאמר: כל הראוי להיות אב הטומאה במדרס הזב — ראוי להיות אב הטומאה, אם נגע במת או נטמא באהל המת. **ויש** — שהוא כלי גמור לקבל כל טומאות, ונעשה אב הטומאה על ידי מת, ואינו נעשה אב הטומאה על ידי הזב במדרס, כדמפרש בגמרא. **גמרא למי חטאת** — לקדש בו מי חטאת. דרחמנא אמר (במדבר יט) "מים חיים אל כלי", והאי לאו "כלי" הוא. **ופסול משום גסטרא** — כלומר, כל שכן אם נקבה גסטרא בכונס משקה — בטיל לה מתורת גסטרא, וטהורה מכל טומאה. דהא אפילו כלי שלם, מכי נקיב בכונס משקה — בטיל ליה. **גסטרא** — היינו שברי כלי חרס הראויין למלאכה, ועדיין מקבלין טומאה, כדתניא בגמרא ב"אלו טרפות" (חולין נד,ב): הדקין שבכלי חרס, הן וקרקרותיהן ודופנותיהן יושבין שלא מסומכין, שיעורן — בכדי סיכת קטן עד לוג. ומלוג עד סאה — ברביעית כו'. **מוציא** — דנקב קטן הוא. **כשר למי חטאת** — דכלי שלם בנקב קטן כולי האי — לא בטיל. **ופסול משום גסטרא** — גסטרא שנקבה, אפילו במוציא משקה — בטלה לה. **שונין** — הלכה למשה מסיני. **שיעורו ככונס משקה** — פחות של שיעורים המבטלים אותו מהיות כלי. "כונס משקה" הוא שיעור הראשון שהוא מבטלו מהיות כלי, למי חטאת. כדאמר במסכת שבת (צה,ב), חמש מדות בכלי חרס; [ניקב כמוציא משקה — טהור מלטמא גסטרא, ועדיין כלי הוא לקדש בו מי חטאת]; ניקב ככונס משקה — פסול לקדש בו מי חטאת, ועדיין כלי הוא לכל שאר דברים; ניקב בשורש קטן — טהור להכשיר זרעים, ועדיין כלי הוא לטומאה, שהרי ראוי לקבל בו זיתים; ניקב כמוציא זית — טהור מטומאה שקבל, עד שייחדנו לרמונים. ניקב כמוציא רמון — טהור מכלום. נמצא כונס משקה הוא שיעור הראשון, אבל כמוציא משקה — לא בטיל. **ולא אמרו מוציא משקה** — בטיל אלא לענין גסטרא בלבד, אף על פי שאינו מכניס. לפי שאין אומרים "הבא גסטרא לגסטרא", כשניקבה כמוציא משקה — שוב אין חס עליה, ואינו משתמש בה. שאין אומר: "הבא גסטרא אחרת, ונניח תחת גסטרא זו, לקבל משקה היוצא". אבל בכלי שלם שנקב כמוציא משקה — לא בטיל מכלום, לפי שהוא חס עליו, ואינו שוברו, ומשתמש בו. ומביא גסטרא, ומניח תחתיו לקבל משקה היוצא. **אם כנסה** — אם נכנס משקה לתוכה.

ואיבעית אימא רבי שמעון ולאחר הפרק ולית ליה חזקה דרבא — רבינו חננאל פוסק: דהלכה כרבי שמעון, דתוך הפרק כלפני הפרק, כדמסקינן שלהי "יוצא דופן" (נדה מו,א). וההוא דאית ליה דתוך הזמן כלאחר זמן איתותב לעיל. ומתוך כך פסק נמי דאין הלכה כרבא, דאמר: חזקה הביאה סימנין. דהא רבי שמעון, דפסקינן כוותיה, לית ליה דרבא.

ועוד: בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנו,א) אמר רב נחמן: בודקין לחליצה ולמיאונים. ואין נראה, דאפילו יהיה הלכה כרבי שמעון בהא דתוך הפרק כלפני הפרק, אין הלכה כמותו בהא דלית ליה חזקה דרבא, דלאו הא בהא תליא. ורבא גופיה פסיק לעיל דתוך הזמן כלפני זמן. והא דמוקי התלמוד ברייתא כרבי שמעון ולית ליה דרבא, אף על גב דאתי שפיר כרבי יהודה וכרבא, אין זו ראייה מן התלמוד, דמיישב הברייתא בכל ענין. ודרב נחמן נמי ליתא מקמי רבא, דהוי בתראה. ועוד: דרבא נמי איכא לאוקומי מילתיה דרב נחמן דאמר "בודקין למיאונין" היינו תוך הפרק, דליכא חזקה. אי נמי: אחר הפרק, ובודקין אם לא ימצאו שערות — תמאן, דאין חוששין שמא נשרו אלא כשבעל אחר זמן. ורבא איירי בשבעל. ומעשים בכל יום דסמכינן אבדיקת נשים לאחר הפרק, והיינו דלא כרבי שמעון. ואפילו בתוך הפרק כלפני הפרק, אומר רבי דאין הלכה כרבי שמעון. דעל כרחך "תוך הזמן" ו"תוך הפרק" לאו חדא מילתא הוא. דאי חדא מילתא הוא, אם כן אמאי איתותבו לעיל רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, דאמרי תוך הזמן כלאחר הזמן, כיון דפליגי הכא תנאי? ועוד: דלעיל קרי ליה "זמן", והכא קרי ליה "פרק". ועוד: "פרק" משמע גדלות, כמו (יבמות סב,ב): המשיאן סמוך לפרקן, ובפרק "המוציא יין" (שבת פ,ב): בנות ישראל שהגיעו לפרקן. ו"לא הגיעו" — פירוש: הביאו שתי שערות, ולא הגיעו לכלל שנים. ומפרש רבינו תם: דפליגי הכא ביום אחרון של שנת שתים עשרה ויום אחד לנקבה, או ביום שנת שלש עשרה ויום אחד לזכר. ואותו יום אקרי "תוך הפרק" דלרבי יהודה הוי זמן הבאת שערות מתחלת היום, ולרבי שמעון בסופו. וקיימא לן כרבי יהודה לגבי רבי שמעון, בפרק "מי שהוציאוהו" (עירובין מו,ב). והשתא יבם קטן, או יבמה קטנה, שבאו לחלוץ — טוב לכתחלה לבודקם לפני הפרק אם יש להם שערות, וכן לאחר הפרק. ואם הן אותן שהיו קודם — נמתין עד שיביאו שערות אחרות. אבל יבם גדול ויבמה גדולה, דלא אפשר עוד לברר — חולצין שפיר אם יש להם שערות, ואין לחוש שמא לפני הפרק באו, כדפירשתי לעיל. ואם יש ליבמה דדים גדולים — אין צריך לבדוק אחר השערות, דהא אמרינן לעיל: אי אפשר שיבא העליון עד שיבא התחתון. **כשר** למי חטאת — והא דאמרינן (יומא ב,א) שכל מעשיה בכלי גללים, בכלי אבנים, בכלי אדמה — היינו בזמן שמזין על כהן השורפה, שהחמירו שם, לפי שהקילו לטמאותה לשחטה בטבול יום להוציא מלבן של צדוקים. **אלא** לענין גסטרא — פירש רבינו חננאל: "גסטרא" הוא שבר בלשון יון. ונראה דאין שבר כלי חרס טמא משום גסטרא, אלא אם כן יחדו. דהא אפילו שלם, כשניקב בכונס משקה — טהור, עד שייחדנו לאוכלין. כל שכן אם נשבר לגמרי, דבעו השברים יחוד. ואם תאמר: והא דתנן, ומייתי לה בפרק "אלו טרפות" (חולין נד,ב): הדקין שבכלי חרס, הן וקרקרותיהן ודופנותיהן — שיעורן בבדי סיכת קטן עד לוג, ומלוג עד סאה ברביעית כו', כיון דאיירי על ידי יחוד, אפילו שבר מכלי גדול יהא שיעורו בבדי סיכת קטן! ויש לומר: דאין דרך לייחד שבר קטן הבא מכלי גדול, ובטלה דעתו אצל כל בני אדם. ואם תאמר: הא דתניא בתוספתא דכלים סוף פרק "מחט וטבעת": ושולי המחצין וקרקעות הכלים — אין ממלאים, ואין מקדשין בהם. שפאן ועשאן כלי — מקדשין בהן כו', דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כלי שטהר שעה אחת — אין לו טומאה עולמית. ואין לומר: דכשצריך תקון — תו לא נחית ליה טומאה, דדתנן במסכת כלים (פרק חמישי משנה ח): חתכו חוליות פחות מארבעה טפחים — טהור, מרחו בטיט — מקבל טומאה משיסיקנו לאפות בו סופגנין. אלמא מדני בה תיקון, ולא מסתברא דאתיא כרבי מאיר ולא כרבנן! ויש לומר: דמה שאין לו טומאה לעולם — היינו בשברים הפחותים משיעור המפורש בחולין (נה,א), ומדמות גריעותם לא מדני תקון בהן, אבל דף דתנור — מיירי דעל ידי תקון הוא בבתחלה. **אם** כנסה בידוע שהוא ככונס משקה — והא דאמר בפרק "כל הבשר" (חולין קו,א): אי בזיע דוולא ככונס משקה — מילף לייפי, ומטבילין בו הידים דהוו מחוברין לנהר, לאו היינו ככונס משקה דהכא. דדהתם איירי כשהנקב כל כך גדול, עד שהמים מקלחין, והוי חבור על ידי נצוק לידים, דאף על גב דלענין טבילה, לא הוי חבור. וכונס משקה דהכא — שיורד טיף טיף, כדאמר בסמוך. מיהו אפשר דההוא כונס משקה הוי כדהכא, דהתם נמי מייתי האי כונס משקה דהכא, דאמר רבא: כלי שניקב בכונס משקה — אין נוטלין הימנו לידים. משמע דשורן. ואף על גב דלא הוי נצוק, דבדבר מועט הוי חבור לענין טבילת ידים. וגם רש"י לא הזכיר שם נצוק. ואף על גב דבכולי שמעתין במתניתין ובברייתא לא קאמר כונס משקה אלא בכלי חרס, ובסוף "המצניע" (שבת צה,ב) נמי קאמר: חמש מדות בכלי חרס, משמע דדווקא בכלי חרס הן כל אותם מדות ולא בכלי עץ — מכל מקום הא דרבא דאמר בפרק "כל הבשר": כלי שנקב בכונס משקה — אין נוטלין הימנו לידים, יש להחמיר בכל הכלים שניקבו ככונס משקה שלא ליטול מהם, כיון שלא הזכיר שם כלי חרס, אלא קאמר "כלי" סתם.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן, וּלְאַחַר הַפֶּרֶק, וְלֵית לֵיהּ חֲזָקָה דְּרָבָא. "מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ אֶפְשָׁר" כו'. הָא תּוּ לָמָּה לִי? הָא תַּנָּא לֵיהּ רֵישָׁא! וְכִי תֵימָא: מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִסְתְּמָהּ כְּרַבְּנַן - פְּשִׁיטָא, יָחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים! - מַהוּ דְּתֵימָא: מִסְתַּבְּרָא טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּקָא מְסַיַּיע לֵיהּ קְרָאֵי - קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִתְּנֵי "כַּיּוֹצֵא בּוֹ". **משנה** כַּיּוֹצֵא בּוֹ: כָּל כְּלִי חֶרֶס שֶׁהוּא מַכְנִיס - מוֹצִיא, וְיֵשׁ שֶׁמּוֹצִיא וְאֵינוֹ מַכְנִיס. כָּל אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפּוֹרֶן - יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם וְאֵין בּוֹ צִפּוֹרֶן. כָּל הַמִּטַּמֵּא מִדְּרָס - מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת, וְיֵשׁ שֶׁמִּטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא מִדְּרָס. **גמרא** מַכְנִיס - פָּסוּל לְמֵי חַטָּאת, וּפָסוּל מִשּׁוּם גַּסְטְרָא, מוֹצִיא - כָּשֵׁר לְמֵי חַטָּאת, וּפָסוּל מִשּׁוּם גַּסְטְרָא. אָמַר רַב אַסִּי, שׁוֹנִין: כְּלִי חֶרֶס - שִׁיעוּרוֹ בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה, וְלֹא אָמְרוּ "מוֹצִיא מַשְׁקֶה" - אֶלָּא לְעִנְיַן גַּסְטְרָא בִּלְבַד. מַאי טַעְמָא? אָמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים "הָבֵא גַּסְטְרָא לְגַסְטְרָא". תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיצַד בּוֹדְקִין כְּלִי חֶרֶס לֵידַע אִם נִיקַּב בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה אִם לָאו? יָבִיא עֲרִיבָה מְלֵאָה מַיִם וְנוֹתֵן קְדֵרָה לְתוֹכָהּ, אִם כְּנָסָהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁכּוֹנֵס מַשְׁקֶה, וְאִם לָאו - בְּיָדוּעַ שֶׁמּוֹצִיא מַשְׁקֶה.

רבי

רבי

נדה. פרק שישי – בא סימן דף מט עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

יש בו עצם ואין בו צפורן מטמא במגע ובמשא אבל לא באהל — בפרק "אלו מומין" (בכורות מה,א) אית דמפרש טעמא: גזרה שאינה נספרת על גב היד אטו נספרת. אבל באהל המת לא גזרו, דעבדי היכרא דלא לישרוף עליה תרומה וקדשים. ואית דאמר: משום דעצם כשעורה נגע בה. ותימה להאי טעמא, אמאי מטמא במגע כשנוגע בבשר ואינו נוגע בעצם, דאי משום דבשר הוי יד ושומר לעצם — האמר רב בפרק "העור והרוטב" (חולין קיח,ב) דאין יד לפחות מכזית, ואין שומר לפחות מכפול, ו"רבינו הגדול" דהכא היינו רב! ויש לומר: דגזרו חכמים אטו לפעמים דיש בעצם כפול. אי נמי: נגיעת בשר אטו נגיעת עצם. או גזרו מגע אטו משא. **כל** המטמא מדרס — היינו מקל וחומר דפכין קטנים. ובפרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כה,ב) פירשנו.

תנינא חדא זימנא — תימה: מאי קושיא, הא כמה כללות תנא במתניתין, אף על גב דתנא להו בדוכתא אחריתי. דקתני "כל שהוא חייב בפאה — חייב במעשר" כו', ושמעינן לה ממתניתין במסכת פאה (פרק ראשון משנה ד) דקתני: לקיטתו כאחד ומכניסו לקיום, ובמעשר לא תני ליה. וכן "כל שחייב בראשית הגז חייב — במתנות", ושמעינן לה ממתניתין ד"ראשית הגז", ו"כל שיש לו ביעור — יש לו שביעית" שמעינן נמי ממתניתין דשביעית! ויש לומר: דלא פריך אלא אדרב יהודה, דמאי הוצרך למימר לאתויי ממזר הכא והתם. והשתא אתי שפיר דלא קאמר: דהתיא דסנהדרין (לו,ב) לאתויי חלל דכשר לדיני ממונות ופסול לדיני נפשות, כדתנן התם: אין כשר לדיני נפשות אלא מן המשיאין לכהונה. אלא לא פריך אמתניתין כי אם על רב יהודה, וארב יהודה לא מצי לשנויי: דהדא לאתויי חלל — דמלישנא דסיפא ד"אחד דיני ממונות", דקתני דאין כשר לדיני נפשות אלא מן המשיאין לכהונה משמע: אבל כשר לדיני ממונות, ולכל הפחות מוקמינן אחלל דכשר. וצריך לומר דרב יהודה אתא לאשמועינן דגר וממזר כשרים לדיני ממונות, דפסולין לדיני נפשות שמעינן ממתניתין דהתם. וגרסינן הכא, כמו שיש ספרים דגרסי בסנהדרין (לו,ב): אי אשמועינן גר — משום דראוי לבא בקהל כו', ואי אשמועינן ממזר — דבא מטפה כשרה, להכי כשר לדיני ממונות, אבל גר — אימא לא. ולא גרסינן איפכא, כמו שהיה בספרים: אי אשמועינן גר — משום דבא מטיפה פסולה, ולכך פסול לדיני נפשות, דרב יהודה לא אתא לאשמועינן הא דפסול לדיני נפשות, כדפרישנא. **לאתויי** ממזר — ואם תאמר: ואמאי לא קאמר "לאתויי בעל מום דפסול בדיני נפשות" ומפיק לה בפרק "אחד דיני ממונות" (סנהדרין לו,ב), ובריש "מצות חליצה" (יבמות קא,א): כשם שבית דין מנוקין בצדק, כך מנוקין מכל מום. ויש לומר: דלא איירי אלא בפסול יוחסין, והכי נמי איתא בפרק "זה בורר" (סנהדרין כז,ב) דפריך: והא עד זומם דדיני ממונות, דכשר לדיני נפשות ופסול לדיני ממונות. ומשני: בפסול יוחסין קמיירי. **חדא** לאתויי גר — משמע: דכשר, אף על גב דאין אמו מישראל. ותימה דבפרק "החולץ" (יבמות מה,ב) אמרינן דרבא אכשר לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל, דכיון דאמו מישראל — "מקרב אחיך" קרינא ביה! ויש לומר: דהכא מיירי לדון גר חבירו, כדאמר בפרק "מצות חליצה" (שם קב,א): גר — דן חבירו דבר תורה, ואם היתה אמו מישראל — דן אפילו ישראל. ולא כמו שפירש שם בקונטרס דלענין דיני נפשות איירי הא ד"דן את חברו", אבל בדיני ממונות — דן אפילו ישראל. ואם תאמר: דבפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עו,ב) על גמרא ד"מי שהוחזקו אבותיו" בו' דפריך: למימרא דלא אוקמינן פסולין, ורמינהי "הכל כשרין"! כו', ואמר רב יהודה: לאתויי ממזר. ומאי קושיא? לישני: דהיינו דוקא לדון ממזר כיוצא בו, דומיא דגר! ואם נאמר: דהכא מיירי בגר שאמו מישראל — הוה אתי שפיר. ויש לומר: דשאני ממזר, דכיון דאביו ואמו מישראל — "מקרב אחיך" קרינן ביה. תדע, דהא דדרשינן "עליך" הוא דבעינן "מקרב אחיך", וממזר מקרי שפיר "עליך" — דבא מזרע ישראל. ואם ממזר פסול לדון את ישראל — מיפסיל נמי לדון את ממזר חברו. והא דתניא בתוספתא: אין מעמידין מלך אלא מן המשיאין לכהונה — היינו מדרבנן, דמדאורייתא אפילו ממזר חשיב "מקרב אחיך". והא דעביד צריכותא בין גר לממזר, אף על גב דחלוקין זה מזה, כדפירשתי, נקט צריכותא — לפי שהמשנה שנויה סתם, ואין חלוק זה מפורש בה. ואם תאמר: בפרק "מצות חליצה" (יבמות קא,ב) דאמר ליה רב שמואל בר יהודה לרב יהודה: תנינן, בבית דין של ישראל, ולא בבית דין של גרים. ורגיל רבינו תם לומר דאותו רב שמואל, דיינו בנו של רב יהודה הינדואה, דאמר בפרק קמא דקידושין (כב,ב) דגר שאין לו יורשין הוה, ונתגייר הוא ובנו. וכן משמע הלשון, דקאמר "ואנא גר" — "אנא" משמע דהוא עצמו נתגייר. וכיון דלא היתה אמו מישראל — לשאר דיינין נמי מיפסיל, ואמאי הוצרך להביא קרא דחליצה? וגם רב יהודה, היאך בררו לדיין? ויש לומר: דקבלו עליהם החולץ והחולצת, דבדיני ממונות הוי כשר, ולחליצה — מיפסיל, כדאמר התם. אי נמי: התם לחליצת גרים מיירי. ואין להאריך כאן יותר.

כל

רש"י

רבי יהודה אומר — לא כך בודקין אותה, דהא קולא הוא, דאיידי דדחיק להו לשולים — אימא: עיילי מיא לגוה. אלא הכי בדקינן לה: כופה פי הקדרה לתוך העריבה, קודם שיתן המים, ואחר כך נותן מים בעריבה עד שיהו מים צפין על שוליה. אם כנסה — בידוע כו'. **אם האור מעמידה** — שלא יצא המשקה — בידוע שנקב קטן הוא, ואינו ראוי להכניס משקה. **שהאור מעמיד** — אפילו נקב גדול. **רמץ** — גחלים ואפר בוערים. **היה טורד טיפה אחר טיפה** — כלומר, וזו נמי בדיקה: אם נתן לתוכו מים, והן יוצאין טיף אחר טיף — בידוע שכונס משקה. **הכי גרסינן מאי איכא בין תנא קמא לרבי יהודה** בינום על ידי הדחק **איכא** בינייהו — לתנא קמא הוי כינוס, כדפרישית. **יש בו צפורן** — ואפילו היא יתרה, כגון אצבע ששית. **מטמא במגע ובמשא ובאהל** — דהוי אבר חשוב, ואפילו ליכא כזית — בשר מטמא באהל, דקיימא לן: האברים — אין להן שיעור, בפרק "יוצא דופן" (נדה מג,ב). אין בו צפורן — לא הוי אבר, ומיהו מטמא במגע ובמשא, כדין עצם כשעורה, שהרי יש בו עצם. **ואינו מטמא באהל** — עד דאיכא כזית בשר. דקיימא לן: עצם כשעורה — מטמא במגע ובמשא, ולא באהל. ואי איכא כזית בשר — ודאי מטמא, דהא איכא כזית מן המת. ואי לאו יתרה היא — ודאי מטמא משום אבר באהל. ואף על גב דליכא כזית בשר, דאפילו יתרה אמרינן לקמן דאי נספרת על גב היד הויא אבר. **רבינו הגדול** = רב. **על גב היד** — שאינה עומדת בשורת האצבעות. **לאתויי סאה ותרקב** — שאינן מדרס הזב לטמא אדם וכלים, אבל טמאין הם טומאת מגע הזב להיות ראשונים, ובמת נעשין אב הטומאה. **מי שמיוחד לישיבה** — הוא דהוו אב הטומאה, דכתיב "ובכסא בגדיו" וגו'. **משנה** כל **הראוי לדון דיני נפשות** — כל שכן שהוא כשר לדיני ממונות. **גמרא לאתויי ממזר** — דכשר לדיני ממונות, ופסול לדיני נפשות. כדכתיב (בסנהדרין לו,ב) "כולך יפה רעיתי". **גר** — נמי כשר לדיני ממונות. **לאתויי סומא באחת מעיניו** — דכשר להעיד, ואינו כשר לדון. אבל בשתי עיניו — אפילו לעדות, פסול, דכתיב (ויקרא ה) "או ראה".

רבי

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כּוֹפֵף אָזְנֵי קִדְרָה לְתוֹכָהּ, וּמַצִּיף עָלֶיהָ מַיִם, וְאִם כּוֹנֵס - בְּיָדוּעַ שֶׁכּוֹנֵס מַשְׁקֶה, וְאִם לָאו - בְּיָדוּעַ שֶׁמּוֹצִיא מַשְׁקֶה. אוֹ שׁוֹפְתָהּ עַל גַּבֵּי הָאוּר, אִם הָאוּר מַעֲמִידָהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁמּוֹצִיא מַשְׁקֶה, וְאִם לָאו - בְּיָדוּעַ שֶׁמַּכְנִיס מַשְׁקֶה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף לֹא שׁוֹפְתָהּ עַל גַּבֵּי הָאוּר - מִפְּנֵי שֶׁהָאוּר מַעֲמִידָהּ, אֶלָּא שׁוֹפְתָהּ עַל גַּבֵּי הָרֶמֶץ. אִם רֶמֶץ מַעֲמִידָהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁמּוֹצִיא מַשְׁקֶה, וְאִם לָאו - בְּיָדוּעַ שֶׁכּוֹנֵס מַשְׁקֶה. הָיָה טוֹרֵד טִיפָּה אַחַר טִיפָּה - בְּיָדוּעַ שֶׁכּוֹנֵס מַשְׁקֶה. מַאי אִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר עוּלָּא: כִּינּוּס עַל יְדֵי הַדְּחָק אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. "כָּל אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפּוֹרֶן" וכו'. יֵשׁ בּוֹ צִפּוֹרֶן - מִטַּמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם וְאֵין בּוֹ צִפּוֹרֶן - מִטַּמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּאֹהֶל. אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל אֲמָרוֹ, הַמָּקוֹם יִהְיֶה בְּעֻזּוֹרוֹ: אֶצְבַּע יְתֵרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם וְאֵין בּוֹ צִפּוֹרֶן - מִטַּמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּאֹהֶל. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּכְשֶׁאֵינָהּ נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד. "כָּל הַמִּטַּמֵּא מִדְּרָס" וכו'. כָּל דַּחֲזֵי לְמִדְרָס - מִטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת. "וְיֵשׁ שֶׁמִּטַּמֵּא טֻמְאַת מֵת - וְאֵין מִטַּמֵּא מִדְּרָס", לַאֲתוּיֵי סְאָה וְתַרְקַב, דְּתַנְיָא: "וְהַיּוֹשֵׁב עַל הַכְּלִי", יָכוֹל כָּפָה סְאָה וְיָשַׁב עָלֶיהָ, אוֹ תַּרְקַב וְיָשַׁב עָלָיו יְהֵא טָמֵא - תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב" - מִי שֶׁמְּיוּחָד לִישִׁיבָה, יָצָא זֶה שֶׁאוֹמְרִים לוֹ "עֲמוֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ". **מִשְׁנָה כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת - רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְיֵשׁ שֶׁרָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. **גְּמָרָא** אֲמַר רַב יְהוּדָה: לַאֲתוּיֵי מַמְזֵר. תְּנֵינָא חֲדָא זִימְנָא: הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וְהָוֵינַן בָּהּ: לַאֲתוּיֵי מַאי? וַאֲמַר רַב יְהוּדָה: לַאֲתוּיֵי מַמְזֵר! הָדָא - לַאֲתוּיֵי גֵּר, וְהָדָא - לַאֲתוּיֵי מַמְזֵר. וּצְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמַעִינַן גֵּר - מִשּׁוּם דְּרָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל, אֲבָל מַמְזֵר דְּאֵין רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל - אֵימָא לָא. וְאִי אַשְׁמַעִינַן מַמְזֵר - מִשּׁוּם דְּקָאָתֵי מִטִּפָּה כְּשֵׁרָה, אֲבָל גֵּר דְּקָאָתֵי מִטִּפָּה פְּסוּלָה - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. **מִשְׁנָה** כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן - כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְיֵשׁ שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן. **גְּמָרָא** לַאֲתוּיֵי מַאי? אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לַאֲתוּיֵי סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו. וּמַנִּי?

רבי

רבי יהודה חולק ואומר שאין לבדוק בדרך זו: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אין לבדוק את שיעור הנקב בדרך שאמר תנא קמא, משום שכאשר מכניס את הקדרה לתוך המים הרי הוא דוחק את המים, ובכך גורם הוא שיכנסו לתוך הקדרה אפילו דרך נקב קטן יותר משיעור כונס משקה, אלא ישנן דרכים אחרות לבדוק את שיעור הנקב, דרך אחת היא, **שכּוֹפֵף** את **אָזְנֵי** – בית היד שאוחזים בו את **הַקְּדֵרָה** [–הכלי] **לְתוֹכָהּ** – לתוך העריבה, כלומר שהופך את הקדרה ומכניסה כשהיא כפויה על פיה לתוך העריבה בעודה ריקה ממים, **וְאחר כך מֵציף עָלֶיהָ מַיִם** – שופך הרבה מים לתוך העריבה עד שהמים צפים מעל הקדרה, שבאופן זה נמצא שאין כאן דבר הגורם לדחוק את המים לתוך הקדרה, **וְאם** כאשר צפים המים מעל הקדרה, **כּוֹנֵס** – נכנסים המים לתוך הקדרה, **בְּיָדוּעַ** – יש לדעת מכך שֶהנקב כשיעור הראוי להיות **כּוֹנֵס מַשְׁקֶה**, **וְאם לָאו** – שאין המים נכנסים דרך הנקב לקדרה, **בְּיָדוּעַ** שֶאין בנקב אלא שיעור הראוי להיות **מוֹציא מַשְׁקֶה** אבל אינו כונס משקה.

אוֹ יבדוק בדרך אחרת, **שׁוֹפְתָהּ** – מניח את הקדרה כשהיא מלאה מים **עַל גַּבֵּי הָאוּר** [–האש], שחום האש מונע את הקדרה מלהוציא מים דרך נקב קטן, **אם הָאוּר מַעֲמִידָהּ** – מונע את הקדרה מלהוציא מים דרך הנקב, **בְּיָדוּעַ** שֶאין הנקב אלא כשיעור **מוֹציא מַשְׁקֶה**, ולפי שנקב קטן הוא מועיל לו חום האש למונעו מלהוציא מים, **וְאם לָאו** – שעדיין יוצאים המים דרך הנקב אף כאשר עומדת הקדרה על האש, **בְּיָדוּעַ** שֶהנקב הוא כשיעור **מַכְנִיס מַשְׁקֶה**, ולפי שנקב גדול הוא אין חום האש מועיל למונעו מלהוציא מים.

רבי יוסי חולק ואומר שאין לבדוק בדרך זו האחרונה: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף לֹא** יבדוק את הנקב על ידי שיהא **שׁוֹפְתָהּ** – שיניח את הקדרה כשהיא מלאה מים **עַל גַּבֵּי הָאוּר** כמו שנתבאר, **מִפְּנֵי שֶהָאוּר מַעֲמִידָהּ** – מונע את הקדרה מלהוציא מים אפילו כאשר יש בנקב שיעור כונס משקה, **אֶלָּא שׁוֹפְתָהּ** – מניח את הקדרה **עַל גַּבֵּי הָרֶמֶץ** – אפר חם שיש בו גחלים בוערות, שאין חמימותם מרובה כחמימות אש ממש ואין בכחן למנוע יציאת המים מנקב גדול, **אם** חום **הָרֶמֶץ מַעֲמִידָהּ** – מונע את הקדרה מלהוציא המים דרך הנקב, **בְּיָדוּעַ** שֶאין הנקב אלא כשיעור **מוֹציא מַשְׁקֶה**, **וְאם לָאו** – שעדיין יוצאים המים אף כאשר הקדרה נתונה על הרמץ, **בְּיָדוּעַ** שֶיש בנקב שיעור **כּוֹנֵס מַשְׁקֶה**.

הברייתא מבארת דרך נוספת לבדיקת שיעור הנקב: **הָיָה** הנקב **טוֹרֵד** – מטפטף ומוציא **טִיפָּה אַחַר טִיפָּה** בלא הפסק בין אחת לחברתה, **בְּיָדוּעַ** שֶיש בנקב שיעור הראוי להיות **כּוֹנֵס מַשְׁקֶה**].

הגמרא מבארת טעם מחלוקתם של תנא קמא ורבי יהודה בברייתא. מבררת הגמרא: **מַאי אִיכָּא** – מה ההבדל בֵּין הבדיקה האמורה בדברי **תַּנָּא קַמָּא** לְבין הבדיקה האמורה בדברי **רַבִּי יְהוּדָה**, ומדוע אמר כל אחד מהם לבדוק דווקא כדבריו ולא כדברי החולק. **אָמַר עוּלָּא, כִּינּוּס** – כניסת מים דרך הנקב כאשר אינם נכנסים מאליהם אלא **עַל יְדֵי** כח הדוחקם לעבור דרכו, **אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – הוא הדבר שנחלקו בו תנא קמא ורבי יהודה, שלדעת תנא קמא נחשב הנקב על ידי זה ככונס משקה, ולפיכך סובר שיכול הנקב להיבדק על ידי הכנסת הכלי לתוך מים, שאף שכאשר עושה כך הרי הוא דוחק את המים בכח לעבור דרך הנקב, מכל מקום לשיטתו גם כאשר אין המים עוברים אלא על ידי דחיקה חשוב הנקב ככונס משקה. אולם רבי יהודה סובר שאינו חשוב כונס משקה אלא כאשר המים עוברים בנקב מאליהם, ולפיכך אין לבדוק בדרך הגורמת למים להידחק לפנים, אלא יכפה את הכלי ואחר כך יציף עליו מים כמו שנתבאר, שבכך אין כאן דבר הדוחק את המים לתוך הנקב.

שנינו במשנה: **כָּל אֵבֶר** – אצבע יתירה שביד האדם **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפּוֹרֶן וכו'** יש בו עצם, ויש שיש בו עצם ואין בו צפורן.

הגמרא מבארת את הנפקא מינה העולה להלכה, בין אם יש בו צפורן או לא, לפי המבואר במסכת אהלות (פ"א מ"ז), שאבר שלם הפורש מגוף האדם מטמא את הנוגע בו או את הנושאו או את הנכנס לאהל שהוא בתוכו, ואף אם אין בו כזית בשר, אבל כאשר אינו אבר שלם אינו מטמא בלא עצם כשעורה אלא אם יש בו כזית בשר, ואף אם יש בו עצם כשעורה אינו מטמא באהל.

מבארת הגמרא: **יֶשׁ בּוֹ** – באבר זה **צִפּוֹרֶן**, וממילא בהכרח שיש בו גם עצם כמו שנתבאר, אזי חשוב הוא כאבר שלם ואף שהיא אצבע יתירה כגון אצבע ששית, **וּמְטַמֵּא בְּמַגָּע** את האדם או הכלים שנגעו בו, **וּבְמַשָּׂא** – או את האדם הנושא אותו, **וּבְאֹהֶל** – או את האדם והכלים שהיו עמו תחת אהל אחד. אבל אם **יֶשׁ בּוֹ עָצֶם וְאֵין בּוֹ צִפּוֹרֶן**, אינו חשוב כאבר שלם, ודינו **שׁמְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא** משום העצם שבו שמטמאה באופנים אלו אם יש בה כשיעור שעורה, ואולם **אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל** משום שאין טומאת אהל אלא באיברים שלמים כמו שנתבאר.

הגמרא מבארת באיזה אבר מדובר במשנה: **אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה** – האמור להלן **רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל** – האמורא רב [**אָמְרוּ, הַמָּקוֹם** [–הקדוש ברוך הוא] **יִתְיֶה בְּעֶזְרוֹ, אֶצְבַּע** שביד האדם שהיא **יְתֵרָה** על מנין האצבעות **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עָצֶם** ואולם **אֵין בּוֹ צִפּוֹרֶן** ופירשה האצבע מגוף האדם במיתתו, **מְטַמֵּא בְּמַגָּע** – את האדם או הכלים שנגעו בה, **וּבְמַשָּׂא** – או את האדם הנושא אותה, משום שטומאות אלו נוהגות בכל דבר שיש בו עצם כשעורה אף שאינו אבר, ואולם **אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל**, שאין דין טומאת אהל נוהג אלא באבר שלם, ואצבע יתירה שאין בה צפורן אינה חשובה כאבר.

הגמרא מבארת באיזו אצבע יתירה הדברים אמורים: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, ומה שאמרנו דין זה באצבע יתירה, היינו דווקא **כְּשֶׁאֵינָהּ נִכְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד** – אינה עומדת בשורת שאר האצבעות, ולפיכך אינה חשובה אבר אם אין בה צפורן, אבל אם עומדת בשורת שאר האצבעות דינה כאצבע שממנין האצבעות, המטמאה כדין אבר אף כאשר אין בה צפורן.

שנינו במשנה שכָּל כלי **הַמְטַמֵּא** – שנטמא על ידי **מִדְּרָס** – שכיבתו או ישיבתו של הזב **וכו'** מטמא טמא מת, ויש שמטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס.

הגמרא מבארת הטעם בזה, ומי הם הכלים הנטמאים על ידי מגע ולא על ידי מדרס: **כָּל כלי דַּחֲזִי** – שהוא ראוי לְקבל טומאה על ידי **מִדְּרָס** – שכיבתו או ישיבתו של הזב, הרי הוא **מְטַמֵּא** – ראוי לקבל טומאה גם על ידי **טֻמְאָה** – טומאת **מֵת**, אם נגע בו או נכנס לאהל שהמת בתוכו, שהרי אין ראוי לקבל טומאה על ידי מדרס הזב, אלא דבר שיש עליו תורת כלי כמבואר להלן, ומאחר שהוא כלי הרי מאותו טעם הוא ראוי לקבל גם טומאת מת, וְאמנם **יֵשׁ** כלי **שֶׁמְּטַמֵּא** – שראוי לקבל טומאה על ידי **טֻמְאָה** – טומאת **מֵת**, ואולם **אֵין מְטַמֵּא** על ידי **מִדְּרָס** – שכיבתו או ישיבתו של הזב.

מבררת הגמרא: **לְאָתוּיֵי מַאי** – איזה כלי כוונת המשנה לרבות, שהוא מקבל טומאת מת אף שאינו מקבל טומאת מדרס. משיבה הגמרא: **לְאָתוּיֵי** – באה המשנה לרבות **סָאָה וְתַרְקָב** – כלים העשויים למדוד בהם מדת סאה או מדת תרקב, שמקבלים טומאה על ידי מגע מת וכל טומאה, הואיל וכלים העשויים לתשמיש הם, ומכל מקום אינם מקבלים טומאה על ידי מדרס הזב, משום שטומאת מדרס הזב אינה נוהגת אלא בכלים העשויים לתשמיש שכיבה או ישיבה, ולא בכלים שלא נעשו לתשמישים אלו, ואולם ראויים לקבל טומאה על ידי מגע מת או כל אבות הטומאה, ולהם נתכוונה המשנה במה שאמרה שישנם כלים הראויים להיטמא במת ולא במדרס.

הגמרא מביאה מקור לדין האמור, מברייתא הדורשת כך מפסוק: **דְּתַנְיָא**, על הנאמר בפסוק (ויקרא טו ו) 'וְהַיּוֹשֵׁב עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב', שאילו היה כתוב רק 'וְהַיּוֹשֵׁב עַל הַכְּלִי' הנאמר בתחילת הפסוק, **יָכוֹל הייתי** לפרשו באופן שכָּפָה [–הפך] **סָאָה** – כלי העשוי למדוד בו סאה, כדי שיוכל לשבת על תחתיתו, **וְיָשַׁב עָלֶיהָ** – על המדה ההפוכה, **אוֹ** שהפך כלי העשוי למדוד בו **תַּרְקָב** – חצי סאה, **וְיָשַׁב עָלָיו**, והייתי סבור לומר שגם בזה **יְהֵא טָמֵא** הכלי להיות בו דין אב הטומאה, ויטמא את היושב עליו משום מדרס הזב, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך מלמדנו הכתוב במה שנאמר בהמשך הפסוק **'אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו**

המשך בעמוד נז

רַבִּי מֵאִיר הִיא – משנתנו שנויה כשיטת רבי מאיר, האוסר לסומא באחת מעיניו לדון דיני ממונות.

דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדנו הכתוב (דברים כא ה) 'וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי וגו' **וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע'** – כלומר שעל פי דבריהם של הכהנים יהא נידון כל ריב שבין אנשים בדיני ממונות, וכן משפט כל נגע צרעת אם טהור הוא או טמא. וקשה **וְכִי מָה עִנְיַן** – איזה שייכות יש בין **רִיבִים** [–דיני ממונות] **אֵצֶל** – עם דיני **נְגָעִים**, הרי הם חלוקים זה מזה בדיניהם, ומדוע הוזכרו יחד בכתוב בסמיכות זה לזה. אלא יש לומר שלכך הזכירם הכתוב בסמיכות זה לזה, שבכך הוא **מַקִּישׁ** – משווה את **רִיבִים** [–דיני ממונות] **לְנְגָעִים**, וללמדנו על דינים שנאמרו בנגעים שהם נוהגים גם בדיני ממונות, **מַה** מצינו **בִּנְגָעִים** שאין הכהן רשאי לראותם ולפסוק את דינם אלא **בַּיּוֹם**, ומשום **דִּכְתִיב** – שכתוב בפרשת נגעים (ויקרא יג יד) 'וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא' שמשם למדנו (תו"כ תזריע פרשת נגעים פרשה ב פ"ב ה"א) שאין לראות נגעים אלא ביום, **אַף רִיבִים** אין לדונם אלא **בַּיּוֹם**.

וְעוֹד דין יש ללמוד מהיקש זה, **מַה** – כמו שמצינו **בִּנְגָעִים** שאין דינם נפסק אלא **שֶׁלֹּא בְּסוּמָא** – מי שאינו עיור אפילו באחת מעיניו, ומשום **דִּכְתִיב** בפרשת נגעים (שם יג יב) 'וְאִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן', שמשם למדנו (נגעים פ"ב מ"ג) שכהן שאין מראית עיניו שלימה פסול מלראות את הנגעים, **אַף רִיבִים** אין לדונם אלא **שֶׁלֹּא בְּסוּמָא** – על ידי מי שאינו עיור כלל, אפילו באחת מעיניו.

וְעוֹד יש ללמוד מהיקש זה שהכתוב **מַקִּישׁ נְגָעִים לְרִיבִים, מָה רִיבִים** – כמו שמצינו בדיני ממונות **שֶׁלֹּא** דנים שום דין **בִּקְרוֹבִים** – על ידי דיינים הקרובים לבעלי הדין, **אַף** – כמו כן הדין **בִּנְגָעִים, שֶׁלֹּא** רואים את הנגע **בִּקְרוֹבִים** – על ידי כהנים שקרובים לאדם שנראה בו הנגע.

מבררת הברייתא: **אִי** – אם כן, שמא נלמד גם מהיקש זה, **מָה רִיבִים** אין נידונים אלא **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **אַף נְגָעִים** לא יהיו נראים אלא **בִּשְׁלֹשָׁה** כהנים, **וְדִין הוּא** – ואף יש ללמוד דין זה מקל וחומר, שהרי אם דין הנוגע **לְמָמוֹנוֹ** של האדם שהוא קל יותר אינו נידון אלא **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, אם כן ראיית נגעים שהוא דבר הנוגע **לְגוּפוֹ** של האדם שהוא חמור יותר, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** – בודאי שלא יפסק דינו אלא בשלשה כהנים. דוחה הברייתא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך מלמדנו הכתוב במה שנאמר (ויקרא יג ב) 'אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וגו' **וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים**', שהרי אפשר היה שיאמר 'או אל בניו הכהנים' בלא תיבת 'אחד', אלא **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִילּוּ כֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים.**

הגמרא דנה היאך פסק ההלכה במחלוקת רבי מאיר וחכמים אם סומא באחת מעיניו כשר לדון, ומביאה מעשה שממנו יש ללמוד דעת רבי יוחנן בזה: **הַהוּא סַמְיָא** – היה מעשה באדם עיור **דַּהֲוָה בְּשִׁבְבוּתֵיהּ** – שהיה מתגורר בשכנותו **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּהֲוָה קָדֵיין דִּינָא** – שהיה דן דיני ממונות, **וְלֹא קָאָמַר לֵיהּ וְלֹא מִידִי** – ולא אמר לו רבי יוחנן מאומה על מה שעשה.

מקשה הגמרא: **הֵיכִי עָבִיד הָכִי** – איך לא אמר רבי יוחנן לאותו סומא שאינו נוהג כשורה, **וְהָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שבכל מקום שנחלקו בו תנאים, **הֲלָכָה כְּמוֹ** שנשנה **בְּסָתָם** בַּמִּשְׁנָה, וכלומר שאם מצאנו שנשנתה אחת מן הדיעות החלוקות במשנה בלא הזכרת שם התנא הסובר כך, הרי הלכה כדיעה זו, **וּתְנַן 'כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְיֵשׁ כָּשֵׁר לְהָעִיד וְאֵין כָּשֵׁר לָדוּן', וְאָמְרִינַן** לעיל (מט:), **לְאָתְוֵיֵי מַאי** – מי הוא זה שעליו באה המשנה ללמד שכשר להעיד ופסול לדון, **וְהבאנו** שם מה **שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שבאה המשנה **לְאָתְוֵיֵי** – לרבות דין **סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו** שאף שכשר להעיד מכל מקום פסול הוא לדון, ואם כן הרי בידינו סתם משנה השנויה כדעת רבי מאיר הפוסל סומא באחת מעיניו לדון, וכיצד לא מחה רבי יוחנן ביד אותו סומא שהיה בשכנותו שלא ידון, כפי שעולה פסק ההלכה מתוך דבריו.

מתרצת הגמרא: מה שלא מחה **רַבִּי יוֹחָנָן** באותו סומא, משום **שִׁסְתָּמָא אַחֲרִינָא אַשְׁכַּח** – הוא מצא משנה אחרת השנויה גם היא בסתם, כדעת חכמים המתירים לסומא באחת מעיניו לדון דיני ממונות, והוא סובר שהלכה כאותה משנה, ולא כמשנתנו הסוברת שאסור לדון. ומביאה הגמרא המשנה השנויה כדעת חכמים, **דִּתְנַן** (סנהדרין לב.), **דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין** – יש להתחיל לדון בהם **בַּיּוֹם, וְאוּלם** אם התחילו לדון ביום **גּוֹמְרִין** – אפשר לגמור את הדין אף **בַּלַּיְלָה**, וממה שהתירה משנה זו לגמור דיני ממונות בלילה, מוכח שאינה סוברת ההיקש שבין ריבים לנגעים, שהלא רבי מאיר הסובר היקש זה למד ממנו שאין דנים דיני ממונות אלא ביום, ואם כן הוא הדין לענין סומא באחת מעיניו שכשר לדון דיני ממונות לפי משנה זו שהרי אינה סוברת היקש זה, ומאחר שגם משנה זו שנויה בסתם פסק כך רבי יוחנן להכשיר סומא באחת מעיניו לדיני ממונות, וכמו שלמדנו שכך דעתו להלכה, ממה שלא מחה באותו סומא שבשכנותו שהיה דן דיני ממונות.

מקשה הגמרא: **וּמַאי אוּלְמֵיהּ** – ומהו עדיפותה **דְּהַאי סְתָמָא** – של אותה סתם משנה שבסנהדרין (שם), שאינה סוברת ההיקש שבין ריבים לנגעים, **מַהַאי סְתָמָא** – ממשנתנו שאף היא שנויה בסתם כשיטת רבי מאיר המקיש ריבים לנגעים, ומדוע נקט רבי יוחנן להלכה כדברי אותה משנה ולא כדברי משנתנו.

מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל לתת טעם לכך, משום **שִׁסְתָּמָא דְּרַבִּים עָדִיף** – שמשנה השנויה בסתם כדעת רבים יש בה עדיפות לעומת משנה השנויה בסתם כדעת יחיד, ולפי שמשנתנו שנויה כדעת רבי מאיר שהוא יחיד והמשנה שבסנהדרין כדעת חכמים שהם רבים, פסק רבי יוחנן כדעת הרבים. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לָהּ** – משום שאותה משנה שבסנהדרין שנויה **גַּבֵּי הֲלָכָתָא דְּדִינֵי** – במסכת שבה נשנו הלכות דינים, ולפיכך יש עדיפות בסתם משנה השנויה שם לעומת משנתנו השנויה במסכת העוסקת בהלכות נדה, והלכות הנזכרות במשניות אלו לא הובאו אלא בדרך אגב, ומשום שיש בהם כלל שדומה לכלל ששנינו במשנה הראשונה של פרק זה (מח.), ולפיכך פסק רבי יוחנן כסתם משנה השנויה במסכת שהיא עיקר מקומם של דינים אלו.

משנה

המשנה ממשיכה בהבאת דוגמאות נוספות של שני דברים, שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון: **כֹּל מִין אוכל שֶׁחַיָּיב בַּמַּעֲשְׂרוֹת**, הרי הוא **מְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין** – אם נגע בו דבר טמא נטמא בטומאה הנוהגת באוכלים, שהרי אין חייב במעשר אלא דבר שהוא אוכל (מעשרות פ"א מ"א), ואם חייב במעשרות בודאי שהוא אוכל וראוי לנהוג בו טומאה זו). **וְאמנם יֵשׁ** מין אוכל **שֶׁהוּא מְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין, וְמכל מקום אֵינוֹ חַיָּיב בַּמַּעֲשְׂרוֹת**, וכגון דבר שאין גידולו מן הארץ, כמבואר בגמרא.

גמרא

הגמרא מבארת אלו הם הדברים שמטמאים טומאת אוכלים ואינם חייבים במעשרות. מבררת הגמרא: **לְאָתְוֵיֵי מַאי** – מה באה המשנה להביא וללמד עליו שנוהגת בו טומאת אוכלים אף שאינו חייב במעשרות. משיבה הגמרא: **לְאָתְוֵיֵי** – להביא **בָּשָׂר וְדָגִים וּבֵיצִים**, שאף שיש להם שם אוכל ומקבלים טומאה, מכל מקום אינם חייבים במעשרות משום שאין גידולם מן הארץ, ואין דין מעשרות נוהג אלא בדבר הגדל מן הארץ].

משנה

המשנה ממשיכה בהבאת דוגמאות נוספות של שני דברים, שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון: **כֹּל** מין גידולי קרקע **שֶׁחַיָּיב בַּפֵּאָה** – שחייבה

המשך בעמוד מט

רש"י

רבי מאיר היא — דפסיל סומא באחת מעיניו לדון. **שלא בסומין** — אפילו סומא באחת מעיניו. **דכתיב לכל מראה עיני הכהן** — עד דאיכא כולו "מראה". **ומה ריבים שלא בקרובים** — דנפקא לן מ"לא יומתו אבות על בנים" (דברים כד) — אף נגעים, אין כהן רואה נגע קרובו. וגומרין בלילה — אלמא, לא מקשינן ריבים לנגעים, דכתיב "ובוים מקיש — לענין סומא נמי לא מקיש. **סתמא דרבים עדיף** — ההיא דלעיל אוקמינן כרבי מאיר, דיחיד הוא. **דקתני לה נבי הלכתא דדיני** — בסנהדרין, דקא מיירי כולי מסכתא בדינין, היולכך עיקר היא. אבל הך, לא תנן לה הכא גבי נדה אלא אגב גררא דנקט ביוצא בו. **משנה כל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין** — דאין חייב לך במעשר אלא אוכל. **גמרא בפאה** — כתיב (ויקרא יט) "ובקוצרכם את קציר" וגו', דומיא דקציר — דמכניסו לקיום, ואיכא כל הני. **מכניסו לקיום** — שאדם יכול לאוצרו. **למעוטי ספיחי סטים וקוצה** — דאין אוכל אלא מין צבע. **סטים** = קרו"ג. **קוצה** — גויטר"א. ולא ידענא אמאי נקט ספיחים. וכמדומה לי, שהראשונים ראויים לאכילה. **תאנה** — אינה מבשלה כאחד. **ואילו לקיטתו כאחד** — דממעט תאנה ומכניסו לקיום, דממעט ירק. **לא קתני** — אלמא תאנה וירק חייבין במעשר מדרבנן, דמדאורייתא לא מיחייב אלא דגן ותירוש ויצהר. **שומים וכצלים** — מכניסן לקיום, לפיכך חייבים בפאה. **מלבנות** = שורות. **מכל אחד ואחד** — דירק הזורע בין שורה לשורה מפסיק להו. **עולשין** = עשב ושמו קרישפל"א.

תוספות

(שייך לעמ' הקודם) **כל** הכשר לדון כשר להעיד — ואם תאמר: והרי אשה, דכשרה לדון, כדכתיב בדבורה "והיא שופטה את ישראל בעת ההיא", ובשלהי פרק קמא דבבא קמא (טו,א) דרשינן: "אשר תשים לפניהם" — השוה הכתוב אשה לאיש לכל ענשין שבתורה. וכי היכי דהאי קרא מיירי בנדונין מיירי נמי בדיינין. כדדרשינן ב"המגרש" (גיטין פח,ב): "לפניהם" — ולא לפני גוים. ואשה פסולה להעיד, כדאמר בפרק "שבועת העדות" (שבועות ל,א)! ויש לומר: דהכי קאמר, כל איש הכשר לדון — כשר להעיד. אי נמי: נהי דבנידונין הוי אשה בכלל, מכל מקום בדיינים אין אשה בכלל. ודבורה היתה דנה על פי הדיבור. אי נמי: לא היתה דנה, אלא מלמדת להם הדינים. ובירושלמי פוסל אשה לדון. אית דילפי מ"ועמדו שני אנשים", שני מ"על פי שנים עדים", ואית דילפי מ"וישארו שני אנשים במחנה". **ורבי** מאיר היא — ואם תאמר: אמאי קאמר "לאתויי סומא", ופליג מתניתין אסתמא דסנהדרין (לב,א), לימא "לאתויי אוהב ושונא", דכשרין להעיד ופסולין לדון, כדאמר בפרק "זה בורר" (שם כז,ב) לרבנן דרבי יהודה? ויש לומר: דלא פסיקא ליה, שהרי לכל העולם כשרין. אי נמי: מתניתין על כרחך לא מיתוקמא כרבנן, דהא קתני "כל הכשר לדון — כשר להעיד", והרי סומא בשתי עיניו, לרבנן, דכשר לדון, דהא לא מקשינן ריבים לנגעים, ואילו להעיד — פסול מ"או ראה". ואפילו במה שראה קודם שנסתמא — פסול להעיד, כדאמר ב"יש נוחלין" (בבא בתרא קכח,א): היה יודע לו עדות קודם שנסתמא, ונסתמא — פסול. ואם תאמר: בפרק "חזקת הבתים" (שם מג,א) דפריך: וליסלקו בי תרי מינייהו ולידיינו, הא בפרק "יש נוחלין" שהבאתי, פוסל תחלתו בפסול וסופו בכשרות! וכי תימא: לדון — כשר טפי, והתנן "כל הכשר לדון — כשר להעיד"! ויש לומר: דמתניתין מיירי בלהבא, כל הכשר לדון להבא — כשר להעיד מה שיראה מכאן ולהבא.

כל שחייב במעשר מטמא טומאת אוכלין — ואם תאמר: הא אמרינן בפרק קמא דחולין (ו,א): אינו חושש לשאור ותבלין שבה, לא משום מעשר, ולא משום שביעית. משמע, דמעשר נוהג בתבלין. ואם כן, מטמא טומאת אוכלין. ובפרק "הערב והרוטב" (שם קיז,ב) תנן: והקיפה מצטרפין לטומאת אוכלין, ומפרש בגמרא (שם קב,א): מאי "קיפה"? — תבלין, אלמא אין להם טומאת אוכלין אלא על ידי ציר וקיפה! ויש לומר: דאיכא שני מיני תבלין, דהנהו דאין ראויין אלא לטעמא — לא מטמו טומאת אוכלין, ואין חייבין במעשר. אבל תבלין דראויין נמי בפני עצמן, ועבידין נמי לטעמא, כגון שומים וכצלים — חייבין במעשר, ומטמאים טומאת אוכלין. אי נמי: ההיא דפרק קמא דחולין (ו,א) לצדדין קתני, ולא קאי "מעשר" א"תבלין", אלא א"שאר"ר גרידא. ו"שביעית" קאי אף א"תבלין", דאף במאכל בהמה נהגא, כדתנן במסכת שביעית. עוד הקשה הרב רבינו שמעון/שמשון מטוחל:> דלקמן (נא,ב) אמרינן דנמנו וגמרו דאין פלפלין מטמאין טומאת אוכלין, ובפרק "בכל מערבין" (עירובין כח,ב) אמר: זרע הגרגיר למאי חזיי? וקאמר: שכן ראשונים שלא היה להם פלפלין, היו שוחקין אותו, ומטבילין בו את הצלי, וכל שכן דפלפלין מתעשרין מהאי טעמא! ויש לומר: דזרע גרגיר, כי שוחקין אותו להטביל בו — חזי אף בעינו, אלא דאין רגילות לשוחקן כדי לאוכלן בלא טיבול, לפי שעל ידי טיבול עדיף טפי. אבל פלפלין — לאחר שנשחקו, לא חזו בעינייהו אלא על ידי טיבול. **ספיחי** סטים — פירש בקונטרס: דדוקא נקט ספיחים, אבל תחלתן — ראויין לאכילה. אי נמי: ספיחים ראויין יותר, וסלקא דעתך דחייב בפאה, קא משמע לן.

וגידולו מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות — בפרק "כיצד מברכין" (ברכות מ,ב) פריך, והא תנן: אם אמר "כל גידולי קרקע עלי קונם" — אסור בכמהים ופטריות? ומשני: מירבא — רבו מארעא, מינק — לא ינקי מארעא. והא "כל דבר שאין גידולו מן הארץ" קתני! תני: "וכל דבר שאין יונק מן הארץ". אם כן, נמי בשמעתין צריך למיתני "יונק מן הארץ". **למעוטי** תאנה — תימה: מאי שנא דתאנה וירק חייבין במעשר, ופטורים מן הפאה, דמן התורה אין נוהג פאה ומעשר אלא בדגן תירוש ויצהר בלבד. ומאי שנא דחייבו חכמים טפי במעשר מבפאה? ואומר רבינו תם: משום דתאנה אין לקיטתה כאחד, הלכך לא גזרו חכמים פאה בה, שלא יצפו עניים מתי יגמור בעל הבית לקיטתו, ויפסידו יותר במקום אחר ממה שירויחו בפאה זאת. וירק נמי, אין הפאה חשובה ואינה שוה כי אם מעט, ואם ימתינו אחריה עד הערב — יפסידו יותר. **שזרעו** מתחלה לבהמה — משמע, דסתמא — לאדם קיימי, או לתרוייהו, ואפילו הכי, כי זרען לבהמה — פקע שם אוכל מינייהו, אף על גב דאמר (כריתות כא,א): כל המיוחד לאוכל אדם — טמא, עד שיפסל מלאכול לכלב, דכיון שזרען לבהמה — אין עליה שם אוכל, ולא היה שני גידולים מעולם לאדם. והא דאמר ב"הערב והרוטב" (חולין קכח,א): עולשין שלקטן והדיחם לבהמה, ונמלך עליהן לאדם — צריכות הכשר שני. קשה: כיון דסתמן לאדם, משום דהדיחן לבהמה — לא פקעי מינייהו שם אוכל, שיפסל מלאכול לכלב, ואמאי לא הוכשרו? ויש לומר: דמיירי שהיו מתחילה מיוחדים לבהמה. אי נמי: שמא אין הכשר מועיל אף באוכל אדם, אי הוי הכשר לצורך בהמה.

רַבִּי מֵאִיר הִיא. דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע" - וְכִי מָה עִנְיַן רִיבִים אֵצֶל נְגָעִים? מַקִּישׁ רִיבִים לִנְגָעִים: מַה נְּגָעִים בַּיּוֹם, דִּכְתִיב "וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ" - אַף רִיבִים בַּיּוֹם. וּמַה נְּגָעִים שֶׁלֹּא בְּסוּמָא, דִּכְתִיב "לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן" - אַף רִיבִים שֶׁלֹּא בְּסוּמָא. וּמַקִּישׁ נְגָעִים לְרִיבִים, מָה רִיבִים - שֶׁלֹּא בְּקְרוֹבִים, אַף נְגָעִים - שֶׁלֹּא בְּקְרוֹבִים. אִי מָה רִיבִים - בִּשְׁלִשָׁה, אַף נְגָעִים - בִּשְׁלִשָׁה? וְדִין הוּא, מְמוֹנוֹ - בִּשְׁלִשָׁה, גּוּפוֹ - לֹא כָּל שֶׁכֵּן! תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים" - הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִילּוּ כֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים. הַהוּא סָמְיָא דַּהֲוָה בִּשְׁבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּהֲוָה קָדְיֵין דִּינָא, וְלָא קָאָמַר לֵיהּ וְלָא מִידִי. הֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה, וּתְנַן: כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן - כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְיֵשׁ כָּשֵׁר לְהָעִיד וְאֵין כָּשֵׁר לָדוּן. וְאָמְרִינַן: לַאֲתוּיֵי מַאי? וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לַאֲתוּיֵי סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו! רַבִּי יוֹחָנָן סְתָמָא אַחֲרִינָא אַשְׁכַּח, דִּתְנַן: דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה. - וּמַאי אוּלְמֵיהּ דְּהַאי סְתָמָא מֵהַאי סְתָמָא? - אִיבָּעֵית אֵימָא: סְתָמָא דְּרַבִּים עָדִיף, וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לָהּ גַּבֵּי הִלְכְתָא דִּדְיָנֵי. **משנה** כָּל שֶׁחַיָּיב בְּמַעֲשְׂרוֹת - מְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכְלִין, וְיֵשׁ שֶׁמְּטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכְלִין וְאֵינוֹ חַיָּיב בְּמַעֲשְׂרוֹת. **גמרא** לַאֲתוּיֵי מַאי? לַאֲתוּיֵי בָּשָׂר וְדָגִים וּבֵיצִים. **משנה** כָּל שֶׁחַיָּיב בְּפֵאָה - חַיָּיב בְּמַעֲשְׂרוֹת, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּיב בְּמַעֲשְׂרוֹת וְאֵינוֹ חַיָּיב בְּפֵאָה. **גמרא** לַאֲתוּיֵי תְּאֵנָה, וְיָרָק שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב בְּפֵאָה. דִּתְנַן, כְּלָל אָמְרוּ בְּפֵאָה: כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל, וְנִשְׁמָר, וְגִידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וּלְקִיטָתוֹ כְּאֶחָד, וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם - חַיָּיב בְּפֵאָה. אוֹכֶל - לְמַעוּטֵי סְפִיחֵי סְטִים וְקוֹצָה, וְנִשְׁמָר - לְמַעוּטֵי הֶפְקֵר, וְגִידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ - לְמַעוּטֵי כְּמֵהִים וּפִטְרִיּוֹת, וּלְקִיטָתוֹ כְּאֶחָד - לְמַעוּטֵי תְּאֵנָה, וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם - לְמַעוּטֵי יָרָק. וְאִילּוּ גַּבֵּי מַעֲשֵׂר תְּנַן: כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל, וְנִשְׁמָר, וְגִידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ - חַיָּיב בְּמַעֲשְׂרוֹת, וְאִילּוּ "לְקִיטָתוֹ כְּאֶחָד, וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם" לָא קָתָנֵי. אִם הָיוּ בָהֶם שׁוּמִים וּבְצָלִין - חַיָּיבִין, דִּתְנַן, מְלַבְּנוֹת בְּצָלִים שֶׁבֵּין הַיָּרָק, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מֵאַחַת עַל הַכֹּל. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עוֹלְשִׁין שֶׁזְּרָעָן מִתְּחִילָּה לְבְהֵמָה, וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן לְאָדָם

צריכות

צריכות

מחשבת חיים לא שמה מחשבה — דמחיים לא חשב לאוכלה עד אחר שחיטה, והרי מתה. אבל אי שמה מחשבה — לא פקע שֵׁם אוכל מינה, במה שנתנבלה, עד שתפסד מאכילת כלב.

תרנגולתא דאגמא — הזכר אסור, לפי שאין לו סימני טהרה. ולא שרי מטעם "כל היוצא מן הטהור — טהור",

שהרי האם לא ילדה האפרוח, אלא ביצים הטילה, והאפרוח מעפרא קא גדיל, ונאסר ממילא על ידי סימני טומאה. ונקבה נמי אין לאוסרה, למאן דאסר זה וזה גורם, דהא אפרוח לא יצא אלא מן הביצה, ומעפרא קגדיל, כדפרישית. ומיהו נראה עיקר: ששני מינים הן, והמין שקורין "תרנגולתא דאגמא" — שרי הזכר והנקבה, דיש להן סימני טהרה. והמין שקורין "תרנגול דאגמא" — אסור הזכר והנקבה, דאין נראה שמין אחד חלוק הזכר מהנקבה. ועוד: כיון דלא הוי מעופות טמאין הכתובין, דבהנהו בכל מין יש זכר ונקבה, משום סימני טומאה אין לאסור, עד שיהא בו כל ארבעה סימנים דמנשר ולפינן.

אלא בכפרים — תימה דעל כרחך רבי יוחנן בן נורי לא בעי מחשבה אפילו בכפרים, מדעביד קל וחומר, ואם כן מאי פריך? ויש לומר: דהכי פירושו, [אלא] בכפרים, ומי איכא כו', ואם כן בלא נפל לגת נמי לרבנן צריך מחשבה. ואף על גב דמקשה אסיק אדעתיה הא דנקט "נפל לגת", מכל מקום פריך מעיקרא: אילימא בכרכים כו', דסבר דמחמת נפילה לגת לא מימאס כולי האי, עד שיעשה ככפר, עד דמשני רבי זירא. **לא** גרסינן גבי כפרים "והחלב" — דחלב דמאי? אי דבהמה טהורה, וצריכה מחשבה בכפרים, דאין דרך לאכול חלב — אם כן אמאי אין צריך הכשר? דחלב נבלת בהמה טהורה אין סופה לטמא טומאה חמורה, כדאמרינן ב"כל שעה" (פסחים כג,א) מ"חלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה"! ואי בחלב שחוטה — הא דם שחיטה לא מכשר, כיון דקאמר צריך מחשבה, וליכא אכתי שם אוכל עליו עד שחישב, דהכשר אינו מועיל עד שיהא אוכל, כדאמר ב"העור והרוטב" (חולין קכח,א) גבי "עולשין שהדיחן לבהמה". ובחלב בהמה טמאה — פשיטא דחלב צריך מחשבה, דמאי שנא מבשרה? וגבי "ברכים" גרסינן ליה, ומיירי בחלב שחוטה, דכיון דאין צריך מחשבה — הוי אוכל, ומתכשר בדם שחיטה.

שום

צריכות מחשבה — לאכילה, ושוב תטמא טומאת אוכלין, שיחשב עליהן לאחר תלישתן לאוכלן, ואף על גב דכבר חשב בחבורן, שהרי נמלך עליהן לאדם. **צריכות מחשבה** — לאכילה, ושוב תִּטָּמֵא מאיליה, ותחזור תִּטָּמֵא אוכלין במגע, דהא מאיליה קודם מחשבה אין לה טומאה אלא בבית הבליעה. **ואינה צריכה הכשר** — כדיליף לקמן בשמעתין: כל שסופו לטמא טומאה חמורה — אין צריך הכשר, לא שום הכשר ירידת טומאה, לא הכשר מים, ולא הכשר שרץ, אלא מאיליה בלא שום נגיעה. **אלמא מחשבת חיים** — דהא מחיים — סתמא לאכילה, ואפילו הכי לא מהניא ההיא מחשבה לטומאה, דבעינן מחשבה בשעה שראוי לקבל טומאה, ומחיים — לאו בר קבולי טומאה הוא. **הכא נמי מחשבת חבור** — הואיל ומחובר לאו בר קבולי טומאה, לא שמה מחשבה. **מן הרום** — עוף הבר פורח באויר, דלא הוה קמן מחיים דליחשביה. **תרנגולת שביבנה** — דאמרינן לקמן: כותים היו שם, וחשבו עליה. והא תרנגולת עוף מזומן הוה, והויא קמן מחיים, ואפילו הכי בעי מחשבה לטומאת מגע. **עוף טמא מי מטמא בבית הבליעה** — והא קיימא לן (חולין ק,ב): מי שאיסורו משום "בל תאכל נבלה", יצא זה שאיסורו משום "בל תאכל טמא" — לא. ותרנגולת שביבנה מטמיא, בבית הבליעה הואי, מדקא מייתי לה רבי יוחנן בן נורי לקמן סייעתא למילתיה דפליג בגוזל שנפלה בגת, אלמא דומיא דגוזל הוא. **שמרדה** — שברחה ונעשית מדברית לאדוניה, ושם גדלה אפרוחין. ומהן נפל אחד כאן, דלא היתה בו מחשבה מעולם. **ומאי ברא** — דקאמר לכו. **דאיבראי ממרה** — הנעשה מדברית לאדוניה. **תרנגולתא** — נקבה דאגמא הואי, דההוא עוף טהור הוא אליבא דרב פפא. **חזיוה רבנן דדרסה** — מקבלת ברגליה מה שאוכלת. ואני אומר, שדורסת על מאכלה ברגליה לאחוז שלא יבא כולו לפיה, ואין עוף טהור עושה כן. **והיינו גירותא** — דקיימא לן, גירותא — עוף הבא הוא, דאמר בפרק "כל הבשר" (חולין קט,ב): כל מה דאסר לן רחמנא — שרא לן לקבליה, אסר לן דמא — שרא לן כבדא, אסר לן גירותא — שרא לן לישנא דכוורא. גוזל — טהור. **שנפל לגת** ומת. **וחשב עליו** — להעלותו לכותים להאכילו. **טמא** — טומאת אוכלין, ומטמא אוכלין אחרים במגע. דמעצמו באה עליו טומאה משחשב עליו, כדיליף לקמן: הואיל וסופו מטמא אדם, כגון האוכלו, מטמא בגדים בבית הבליעה. לענין טומאה קלה נמי, לא בעי הכשר מים, ולא הכשר נגיעת שרץ. "הכשר" — היינו, דבר שמכשירו לטומאה, כגון שרץ ומים. **אף לכלב טמא** — טומאת אוכלין. ולאו משום דאכילת כלב מחשבה היא, אלא לרבי יוחנן בן נורי לא בעי מחשבה. **טומאה חמורה** — כגון האוכלה,

צְרִיכוֹת מַחֲשָׁבָה לִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ. קָסָבַר: מַחֲשֶׁבֶת חִבּוּר לֹא שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה. אֲמַר רָבָא: אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּנִבְלַת עוֹף טָהוֹר, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן - צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר. אַלְּמָא: מַחֲשֶׁבֶת חַיִּים - לֹא שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה, הָכָא נַמִּי - מַחֲשֶׁבֶת חִבּוּר לֹא שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה. רַבִּי זֵירָא אָמַר: הָכָא בְּגוֹזָל שֶׁנָּפַל מִן הָרוּם עָסְקִינַן, דְּלָא הֲוָה קָמָן דְּלִחְשׁוֹב עֲלֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: תַּרְנְגֹלֶת שֶׁבְּיַבְנֶה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אָמַר לֵיהּ: תַּרְנְגוֹל בְּרָא הֲוָה. אַחִיכוּ עֲלֵיהּ: תַּרְנְגוֹל בְּרָא - עוֹף טָמֵא הוּא, וְעוֹף טָמֵא מִי קָמְטַמֵּא? אָמַר לְהוּ אַבָּיֵי: גַּבְרָא רַבָּה אָמַר מִילְּתָא לָא תָּחִיכוּ עֲלֵיהּ, בְּתַרְנְגֹלֶת שֶׁמָּרְדָה, וּמַאי בְּרָא - דְּאִיבְּרַאי מִמָּרָה. רַב פַּפָּא אָמַר: תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּאַגְמָא הֲוַאי. רַב פַּפָּא לְטַעְמֵיהּ, דַּאֲמַר רַב פַּפָּא: תַּרְנְגוֹל דְּאַגְמָא - אָסוּר, תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּאַגְמָא - שָׁרְיָא, וְסִימָנֵיךְ - עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית. דָּרַשׁ מָרֵימָר: תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּאַגְמָא - אֲסִירָא. חַזְיוּהָ רַבָּנַן דְּדָרְסָה וְאָכְלָה, וְהַיְינוּ גִּירוּתָא. תָּנוּ רַבָּנַן, גּוֹזָל שֶׁנָּפַל לַגַּת, וְחִשַּׁב עָלָיו לְהַעֲלוֹתוֹ לְכוּתִּי - טָמֵא, לְכֶלֶב - טָהוֹר. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: אַף לְכֶלֶב - טָמֵא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: קַל וָחוֹמֶר, אִם מִמַּטְמֵא טוּמְאָה חֲמוּרָה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה, לֹא יִטַּמֵּא טוּמְאָה קַלָּה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה? אָמְרוּ לוֹ: לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה - שֶׁכֵּן אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְכָךְ, תֹּאמַר בְּטוּמְאָה קַלָּה - שֶׁכֵּן יוֹרֶדֶת לְכָךְ! אָמַר לָהֶן: תַּרְנְגֹלֶת שֶׁבְּיַבְנֶה תּוֹכִיחַ, שֶׁיּוֹרֶדֶת לְכָךְ - וְטִמְּאוּהָ שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאָיָה? כּוּתִּים הָיוּ שָׁם, וְחָשְׁבוּ עָלֶיהָ לַאֲכִילָה. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בַּכְּפָרִים - לְמָה לָהּ מַחֲשָׁבָה? וְהָתְנַן: נִבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, וְנִבְלַת עוֹף טָהוֹר וְהֶחָלָב בַּכְּרַכִּים - אֵין צְרִיכִין לֹא מַחֲשָׁבָה וְלֹא הֶכְשֵׁר! אֶלָּא בַּכְּפָרִים, וּמִי אִיכָּא לְמַאן דַּאֲמַר דְּלָא בָּעֵיָא מַחֲשָׁבָה? וְהָתְנַן: נִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּכָל מָקוֹם, וְנִבְלַת עוֹף טָהוֹר בַּכְּפָרִים - צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה, וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר! אָמַר רַבִּי זְעֵירָא בַּר חֲנִינָא: לְעוֹלָם - בִּכְרַךְ, וְגִתּוֹ מְאֻסָּתוֹ וַעֲשָׂאָתוּ כִּכְפָר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: קַל וָחוֹמֶר, אִם מִמַּטְמֵא טוּמְאָה חֲמוּרָה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה - לֹא תִּטַּמֵּא טוּמְאָה קַלָּה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה? אָמְרוּ לוֹ: לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה - שֶׁכֵּן אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְכָךְ. מַאי "אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְכָךְ"? אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ: לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּטוּמְאָה

מטמא בגדים בבית הבליעה. ואפילו לא חשב עליו, כגון שלא ידע שזה הוא. **טומאה קלה** — אוכלין ומשקין. **אינה יורדת לכך** — אינה יורדת לדין מחשבה. ולקמן מפרש מה היא. **תרנגולת שביבנה תוכיח** — שמתה תרנגולת ביבנה, ובא מעשה לפני חכמים, וטמאוה שלא במחשבה. ואף על פי שיורדת לכך, כלומר, דלטומאה קלה טמאוה שלא במחשבה, ובטומאה קלה אמרת יורדת לכך. **בכל מקום** — ואפילו בכפרים, דליכא אוכלין מרובין, סתמא — לאכילה. **ונבלת עוף טהור בכרכים** — דאיכא עם רב, ואוכלין הכל. וכן חלב בהמה דברכים — אין צריכין מחשבה, אבל בכפרים — בעי מחשבה. **נבלת בהמה טמאה בכל מקום** — סתמא לאו לאכילה, הלכך בעיא מחשבה. ונהי דאי איכא כזית בלא מחשבה — מטמיא אפילו אדם וכלים, וכל שכן אוכלין ומשקין. אלא להכי מהניא מחשבתה: דאי איכא פחות מכביצה שאר אוכלין, ופחות מכזית נבלה משלים לכביצה, אי חשיב ליה — מצטרפא בהדיהו, ומקבלת טומאה במגע שרץ, ואי לא — לא. **ואינה צריכה הכשר** — דסופה לטמא טומאה חמורה. **לעולם בכרך** — והיינו טעמא דלרבנן בעיא מחשבה, דגת שנפל לתוכה מאסתו, ואינו הגון לאכילה כל כך.

צְרִיכוֹת – העולשין **מַחֲשָׁבָה** – שיחשוב עליהן לאכילת אדם **לִכְשֶׁיִּתְלְשׁוּ** – אחר שיתלשו מן המחובר, ורק אחרי מחשבה זו שייך שיטמאו טומאת אוכלים כדין דבר העומד לאכילת אדם, אבל כל עוד שלא חשב עליהם כך אחר שנתלשו, אין דינם כאוכל ואינן מקבלות טומאה. מבארת הגמרא טעמו של רבי יוחנן: **קָסָבַר, מַחֲשֶׁבֶת חִבּוּר** – מחשבה שחשב עליהן בעודם מחוברות לקרקע, **לֹא שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה,** ואינה מועילה לתת עליהם שם אוכל.

רבא מביא ראיה לדברי רבי יוחנן ממשנה: **אָמַר רָבָא, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** במשנה (טהרות פ"א מ"א) כדברי רבי יוחנן, **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים** – הלכות **נֶאֱמְרוּ בְּגִנְבַלַּת עוֹף טָהוֹר,** שמת מאליו ולא על ידי שחיטה כשרה, ונמנו שם במשנה כל ההלכות, **וְזֶה** שמביאה הגמרא הוא **אֶחָד מֵהֶן** – מן ההלכות, נבלה זו **צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה** – שיחשוב עליה לאכילת אדם, ואז היא עצמה טמאה, ותטמא אוכלים ומשקים שיגעו בה מאותה שעה, אבל בלא מחשבה זו אינה טמאה, משום שאין דרך בני אדם לאוכלה. ואפילו טומאת נבילה אין בה, שאין נבלת עוף הטהור מטמאה אלא את האדם שאכל אותה, בשעה שבולעה, **וְאמנם אֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר** לקבלת טומאה על ידי ביאת מים, כדרך כל האוכלים, וכן אינה צריכה לקבל טומאתה מדבר טמא אחר שיגע בה, אלא מאליה יש עליה טומאה לטמא אוכלים ומשקים הנוגעים בה. מוכיח רבא: **אַלְמָא, מַחֲשֶׁבֶת חַיִּים** – מחשבה על העוף הטהור לאוכלו, שחשב בעודו חי, **לֹא שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה** לעשותו ראוי לקבל טומאה, שהרי עוף טהור סתמו עומד לאכילה, ואף על פי כן הצריכה המשנה שיחשוב עליו אחר שנתנבל, ובהכרח הטעם בזה, שאינו מקבל טומאה אלא על ידי מחשבה שחשב עליו בשעה שהוא ראוי לקבל טומאה, והואיל ובעודו חי אינו מקבל טומאה לכך אינו מקבל טומאה על ידי מחשבה זו, **וְהָכָא נַמִּי** לענין עולשין שנזרעו לצורך מאכל בהמה, **מַחֲשֶׁבֶת חִבּוּר** – המחשבה שחשב עליהם בעודם מחוברים לקרקע כשאינם מקבלים טומאה **לֹא שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה** לעשותם ראויים לקבל טומאה.

רבי זירא דוחה את ראיית רבא לדברי רבי יוחנן: **רַבִּי זֵירָא אָמַר,** אפשר לומר **שֶׁהָכָא** – כאן במשנה האומרת שנבלת עוף טהור צריכה מחשבה, **בְּגוֹזָל** – עוף בר קטן שלא היה ברשות האדם בחייו, **שֶׁנָּפַל מִן הָרִים** – הגובה, וכלומר שבעודו פורח באויר נפל ומת, **עָסְקִינַן** – באופן זה עוסקת משנה זו, ודווקא בו אמרה המשנה שאינו מקבל טומאה אלא על ידי מחשבה, משום **דְּלֹא הֲוָה קָמָן** – שלא היה העוף בחייו לפנינו **דְּלִחְשׁוֹב עָלֵיהּ** – שיהא אדם חושב עליו לאכילה, ומשום כך הוא צריך מחשבה, אבל אם היה העוף לפנינו בחייו והיה עומד לאכילה, אפשר שדי בכך לעשותו ראוי לקבל טומאה, ואין צורך במחשבה אחרת לאחר מותו, ושלא כדברי רבי יוחנן.

אביי מקשה על דחיית רבי זירא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי,** במעשה המבואר בברייתא להלן **בְּתַרְנְגוֹלֶת שֶׁמתה בֵּיצָנָה** ופסקו החכמים שטמאה, משום שחשבו עליה נכרים לאוכלה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד תבאר זאת לפי תירוצך שאין צורך במחשבה לאחר מיתה אלא בעוף בר שלא היה בחייו ברשות אדם, והרי תרנגולת הינה עוף הגדל ברשות בני אדם היא.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא לאביי לתרץ קושייתו, **תַּרְנְגוֹל בָּרָא הֲוָה** – תרנגולת זו שהיה בה אותו מעשה, היתה ממין תרנגולים הקרויים 'תרנגול הבר' שאינם גדלים ברשות אדם, ולפיכך הוצרכה מחשבה לקבל טומאה.

הגמרא דנה אם אכן ניתן להעמיד אותו מעשה בתרנגול הבר: **אֲחִיכוּ עָלֵיהּ** – שחקו החכמים על תירוצו של רבי זירא, משום שאי אפשר כלל לומר שהיתה אותה תרנגולת ממין תרנגול הבר, שהרי **תַּרְנְגוֹל בָּרָא** [–הבר] מין **עוֹף טָמֵא הוּא, וְעוֹף טָמֵא מִי קָמְטַמֵּא** – וכי עוף טמא מטמא את האדם האוכלו, והלא בחולין (ק:) מבואר שטומאה שעל ידי אכילת נבלת עוף אינה נוהגת אלא בעוף טהור ולא בעוף טמא, ובברייתא להלן מוכח שבתרנגולת זו נהגה טומאה שעל ידי אכילת נבלת עוף.

אָמַר לְהוּ אַבָּיֵי לחכמים ששחקו על תירוץ רבי זירא, **גַּבְרָא רַבָּה אָמַר מִילְּתָא** – אם אדם גדול אמר דבר, אף שהוא נראה בעיניכם תמוה, מכל מקום **לֹא תְּהֵיכוּ עָלֵיהּ** – אין ראוי לשחוק עליו, שכן יש לתרץ דבריו ולומר שכוונתו להעמיד את הברייתא **בְּתַרְנְגוֹלֶת** ממין תרנגולי הבית הטהורים **שֶׁמָּדְדָה** בבעליה וברחה מרשותו, והולידה אפרוחים שגדלו שלא ברשות אדם, ואותו מעשה שביבנה היה באחד מאפרוחים אלו, וסבר רבי זירא שמשום כך הצריכו שם מחשבה באותה תרנגולת, לפי שלא היתה ברשות אדם מעולם, **וּמַאי בָּרָא** – ומה שקראה רבי זירא 'תרנגול בר', משום **דְּאִיבְּרַאי מִמָּרָהּ** – שנעשתה מדברית ויצאה מרשות אדוניה. רב פפא מתרץ דברי רבי זירא באופן אחר: **רַב פַּפָּא אָמַר,** אותו מעשה שהיה בתרנגולת שביבנה, **תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּאַגְמָא הֲוַאי** – היתה אותה תרנגולת ממין הנקרא 'תרנגולי אגם' שאינם גדלים ברשות אדם, שנקבות ממין זה טהורות הן כמבואר להלן, ולפיכך היה דינה של אותה תרנגולת לטמא את האוכלה, ולפי שלא גדלה ברשות אדם צריכה מחשבה לקבלת טומאה.

הגמרא דנה בדין תרנגולי אגם אם טהורים הם. מבארת הגמרא: **רַב פַּפָּא** שהעמיד את המעשה בברייתא בתרנגולת שביבנה, בתרנגולת שבאגם, אמר את דברו **לְטַעְמֵיהּ** – לפי שיטתו בענין זה, **דְּאָמַר רַב פַּפָּא,** תַּרְנְגוֹל זכר **דְּאַגְמָא** – ממין זה של תרנגולי אגם, **אָסוּר** באכילה, לפי שאין בו סימני טהרה המבוארים בחולין (נט.), **תַּרְנְגוֹלְתָּא** – תרנגולת נקבה **דְּאַגְמָא** – ממין זה של תרנגולי אגם, **שַׁרְיָא** – מותרת באכילה, לפי שאינה דורסת ואוכלת וזהו מסימני הטהרה שבעופות. **וְסִימָנָךְ** – וכדי שלא תטעה ותהפוך את הדברים לומר שהזכר מותר והנקבה אסורה, יהא סימן בידך מהלכה המקובלת בישראל **שַׁעֲמוֹנִי** זכר אסור לבא בקהל **וְלֹא עַמּוֹנִית** נקבה, וכן הוא גם בענייננו שהזכר אסור והנקבה מותרת.

הגמרא מביאה דברי מרימר האוסר באכילה גם תרנגולת אגם נקבה: **דָּרַשׁ מְרֵימַר** ברבים, **תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּאַגְמָא** – תרנגולת נקבה ממין תרנגולי אגם, **אֲסִירָא** – אסורה באכילה, שמה שהתירוה מתחילה היינו לפי שהיו סבורים שאין בה כל הסימנים האמורים בחולין (נט.) בעופות טמאים, אולם אחר כך **חֲזִיוּהָ רַבָּנָן** – ראוה החכמים **דְּדָרְסָה וְאָכְלָה** – שדורסת על מאכלה ברגליה להחזיקו שלא יכנס כולו בפיה, וזהו מסימני הטומאה שבעופות, ולפיכך חזרו ואסרוה. **וְהֵיינוּ** – ותרנגולת זו היא המין הקרוי **גִּירוּתָא** שהוא עוף טמא כמפורש בחולין (קט:).

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים האם נבלת עוף טהור טמאה אם לא חשב עליה לאכילה: **תָּנוּ רַבָּנָן, גּוֹזָל** – עוף קטן, ממין טהור, **שֶׁנָּפַל לַגַּת** – מקום שדורכים בו הענבים להוציא יינם והיה מלא יין, ומת שם, **וְחָשַׁב** אדם **עָלָיו לְהַעֲלוֹתוֹ** מן הגת לְצורך אכילת **כּוּתִּי** – נכרי האוכל נבלות, דין הגוזל המת כדין אוכל **טָמֵא** המטמא אוכלים אחרים הנוגעים בו, אבל אם חשב עליו שיהיה לְאכילת **כֶּלֶב, טָהוֹר,** מאחר ואינו עומד לאכילת אדם אינו אוכל ואין טומאת אוכלים נוהגת בו. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, אַף** אם חשב עליו לְאכילת **כֶּלֶב,** הרי הוא **טָמֵא,** ולא משום שמחשבה שחשב עליו לאכילת כלב מועילה לעשותו אוכל, אלא סובר רבי יוחנן בן נורי שאין נבלת עוף טהור צריכה מחשבה לאכילת אדם, אלא טמאה בלא מחשבה כלל.

רבי יוחנן בן נורי נותן טעם מדוע אין נבלת עוף טהור צריכה מחשבה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי,** יש ללמוד שאין נבלת עוף טהור צריכה מחשבה לאכילת אדם מדין **כָּל וָחוֹמֶר, שאם מְטַמֵּא** את האדם האוכלו **טוּמְאָה חֲמוּרָה** – שהאדם ובגדיו [שהיו עליו בשעת בליעת נבלת העוף] נטמאים, ואף שאכלו **שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה** שיהא לצורך אכילת אדם, וכגון שלא ידע כשאכלו שהוא נבלה, האם **לֹא יְטַמֵּא טוּמְאָה קַלָּה** – טומאת אוכלים ומשקים **שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה.** חכמים דוחים טעמו של רבי יוחנן בן נורי: **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יוחנן בן נורי, **לֹא** – אין ללמוד מקל וחומר זה, שאף **אִם אָמַרְתָּ** שכך הדין **בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה** הנוהגת באוכל נבלת עוף טהור, שנוהגת אף בלא מחשבה, הרי יש לתת לכך טעם **שֶׁכֵּן אֵינָהּ יוֹרֶדֶת לְכָךְ** – שבכל דבר שנוהגת בו טומאה חמורה אין אותו דבר צריך הכשר לטומאה הנוהגת בו, ולכן אין טומאתו תלויה במחשבת האדם, וכי

המשך בעמוד כד

בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה שמטמאה בלא מחשבה, יש לומר שדווקא בה הדין כן, שֶׁכֵּן מצאנו בה דין אחר שאֵינָהּ עוֹשָׂה כַּיּוֹצֵא בָּהּ – אינה עושה את הדבר הנטמא על ידה להיות במדרגת טומאה השוה לה, שטומאה חמורה מטמאה אדם וכלים, ואילו אדם או כלי שנטמאו ממנה אינם מטמאים אדם או כלי אחר, האם תֹּאמַר שיהיה כן הדין בְּטוּמְאָה קַלָּה שתטמא בלא מחשבה, שהרי בה הדין שֶׁעוֹשָׂה כַּיּוֹצֵא בָּהּ – אוכל הנטמא חוזר ומטמא אוכל אחר שנוגע בו מדרבנן, ומאחר שדין טומאה קלה חלוק מדין טומאה חמורה לענין זה, יש לומר שחלוק דינם גם לענין מחשבה, שאין טומאה קלה מטמאה אלא במחשבה אף שטומאה חמורה אינה צריכה מחשבה.

אביי דוחה פירושו של רבא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, כיצד אפשר לפרש את תשובת חכמים שמשום שטומאה קלה עושה כיוצא בה אינה מטמאה בלא מחשבה, הרי כָּל דְּכֵן – כל שכן הוּא, וּמַה טּוּמְאָה חֲמוּרָה דְּקִילָא – שמצאנו בה קולא דְּאֵינָהּ עוֹשָׂה את הנטמא ממנה להיות כַּיּוֹצֵא בָּהּ – כמוה, מכל מקום יש בה חומר זה שמְטַמְּאָה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה, טוּמְאָה קַלָּה דַּחֲמִירָא – שמצאנו בה חומר בדבר זה דְּעוֹשָׂה את הנטמא ממנה כַּיּוֹצֵא בָּהּ, אֵינוֹ דִּין – האם לא נלמד דין קל וחומר שֶׁגם היא מְטַמְּאָה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה.

רב ששת מפרש תשובת חכמים באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכִי קָאָמַר – כך כוונת חכמים להשיב לדברי רבי יוחנן בן נורי, לא כדבריך שאפשר ללמוד מדין קל וחומר, שכן אף אִם אָמַרְתָּ בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה שמטמאה בלא מחשבה, יש לומר שדווקא בה הדין כן, שֶׁכֵּן מצאנו בה חומר אחר שאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר – הכנה לטומאה, וכלומר שבנבלת עוף טהור נוהגת טומאתה החמורה לטמא את האדם האוכלה אף אם לא באו עליה מים, וכי תֹּאמַר שנלמד שאין צריך מחשבה גם בְּטוּמְאָה קַלָּה שדינה קל יותר, שהרי מצאנו בה שֶׁצְּרִיכָה הֶכְשֵׁר – שאין אוכל נטמא אלא אם כן הוכשר תחילה לקבל טומאה על ידי ביאת מים עליו.

הגמרא מקשה על פירוש רב ששת: וּמִי צְרִיכָה הֶכְשֵׁר – וכי נבלת עוף טהור צריכה הכשר, וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה (טהרות פ"א מ"א), שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים – הלכות נֶאֱמְרוּ בְּנִבְלַת עוֹף טָהוֹר, ואחת מהן שצְרִיכָה מַחֲשָׁבָה – אינה מטמאת אוכל הנוגע בה אלא אם כן חשב עליה אדם לאכילה, וְעוד מן ההלכות האמורות בה שאֵינָהּ מְטַמְּאָה אדם בנגיעתה אֶלָּא באכילתה כאשר היא בְּבֵית הַבְּלִיעָה שלו, וְעוד מן ההלכות האמורות בה שאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר – הכנה לטומאה, והרי מפורש שלא כדברי רב ששת שאמר שצריכה הכשר.

מתרצת הגמרא, נָחִי – אף אמנם דְּהֶכְשֵׁר שֶׁרֵץ לֹא בָּעֵיָא – שאינה צריכה הכנה לטומאתה על ידי מגע שרץ או כל דבר טמא, אלא מאליה נידונית כאוכל טמא המטמא אוכלים אחרים הנוגעים בו, ולכך כוונת המשנה באומרה שאינה צריכה הכשר, שגם מגע בטומאה נקרא 'הכשר' משום שעל ידו באה הטומאה על האוכל, אבל הֶכְשֵׁר מַיִם בָּעֵיָא – גם נבלת עוף טהור צריכה הכנה לטומאה על ידי ביאת מים, וכדברי רב ששת.

חוזרת הגמרא ומקשה: מַאי שְׁנָא – מה שונה הֶכְשֵׁר לטומאה על ידי מגע שֶׁרֶץ, דְּלֹא בָּעֵיָא – שאין נבלת עוף טהור זקוקה לו כמו שנתבאר, הרי בודאי הטעם לכך הוא כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – משום שכך למדנו מן הדרשה השנויה בברייתא שנשנית בבית מדרשו של רבי ישמעאל שמביאה הגמרא להלן, אם כן הֶכְשֵׁר לקבלת טומאה על ידי ביאת מַיִם נַמִּי – גם לֹא תִּבְעֵי – לא תצטרך נבלת עוף טהור, כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – הלא גם לענין הכשר מים נלמד כן מדרשה זו שבאותה ברייתא.

הגמרא מביאה את הברייתא שבה נשנית הדרשה שממנה למדנו שאין נבלת עוף טהור צריכה הכשר לטומאה: דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – שנשנתה ברייתא בבית מדרשו של רבי ישמעאל, נאמר בפסוק (ויקרא יא לז) 'וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל כָּל זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵע טָהוֹר הוּא', ללמדנו בדין הכשר זרעים לקבלת טומאה על ידי ביאת מים, שכל שלא באו עליהם מים מעולם אינם מקבלים טומאה אף אם נגעו בשרץ או בטומאה אחרת, וממה שנאמר דין זה על זרעים יש ללמוד, מַה זְּרָעִים שֶׁאֵין סוֹפָן לְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה – שבשום אופן אינם באים למדרגת טומאה המטמאה אדם וכלים, שהרי מעצמם אין בהם טומאה אלא אם כן קבלו טומאה במגע דבר טמא, ועל ידי מגע טומאה אינם נעשים אלא ראשון לטומאה שאינו מטמא אדם וכלים, ובהם נאמר שִׁרְיֵיכִין הֶכְשֵׁר, ומכך יש ללמוד שאַף כֹּל האוכלים שֶׁאֵין סוֹפָן לְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה – שאינם עתידים לבא לידי מדרגת טומאה המטמאה אדם וכלים, הם הצְרִיכִין הֶכְשֵׁר לקבלת טומאה, יָצְתָה – ומכלל זה יצאה נִבְלַת עוֹף טָהוֹר שֶׁסּוֹפָהּ לְטַמֵּא טוּמְאָה חֲמוּרָה – שהאדם האוכלה נטמא באכילתה, ולפיכך שונה דינה גם לענין זה שֶׁאֵין צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, אלא מטמאה מאליה את האוכלים הנוגעים בה בלא שום הכנה, אם כן קשה איך ביאר רב ששת תשובת חכמים לרבי יוחנן בן נורי, שטומאה קלה צריכה הכשר ולכן צריכה מחשבה, הרי מוכח שאינה צריכה הכשר כלל, לא הכשר מים ולא הכשר שרץ].

הגמרא מסיקה מהי תשובת חכמים לרבי יוחנן בן נורי: אֶלָּא אָמַר רָבָא, וְאִיתֵּימָא – ויש אומרים שאמר זאת רַב פַּפָּא, מה שאמרו חכמים 'לא, אם אמרת בטומאה חמורה שכן אינה יורדת לכך' אין כוונתם לטומאה שבנבלת עוף טהור דווקא, אלא כוונתם לשום טוּמְאָה חֲמוּרָה בָּעוֹלָם – שכל הדברים שנוהגת בהם טומאה חמורה, נוהגת אף בלא הכשר מים, וכן מה שאמרו 'תאמר בטומאה קלה שכן יורדת לכך' אין כוונתם לטומאה קלה שבנבלת עוף טהור, שהרי טומאה זו גם היא אינה צריכה הכשר מים כמו שהוכחנו, אלא כוונתם לשום טוּמְאָה קַלָּה בָּעוֹלָם – כל האוכלים שנוהגת בהם טומאה קלה, הרי הם זקוקים להכשר מים, וחכמים משיבים לרבי יוחנן בן נורי, שמאחר ומצאנו חומר זה בטומאה חמורה שנוהגת אף בלא הכשר מים, אם כן דין הוא שאינה צריכה מחשבה, אולם טומאה קלה שאינה נוהגת בדרך כלל בלא הכשר מים, יש לומר שצריכה מחשבה].

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי יוחנן לעיל (נ.) האומר שמחשבה שחשב אדם על זרעים המחוברים לקרקע לאכילת אדם אינה מועלת לעשותם אוכל לענין קבלת טומאה: אָמַר רָבָא, וּמוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן לְעִנְיַן לחייב את הזרעים בְּמַעֲשֵׂר, דְּמַחֲשֶׁבֶת חִיבּוּר – שגם מחשבה שחשב עליהם בעודם מחוברים לקרקע לייחדם לאדם שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה – מועלת מחשבתו ונתחייבו הזרעים במעשר, אף שלענין קבלת טומאה סובר רבי יוחנן שאין מחשבה זו מועלת.

רבא מביא ראיה לדבריו שלענין מעשר מועלת מחשבה גם במחובר לקרקע: אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לַהּ – מנין למדתי לומר כך, דִּתְנַן – ששנינו במשנה (מעשרות פ"ג מ"ט) הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית – מיני צמחים שֶׁגִּדְלוּ בֶּחָצֵר, אִם הָיוּ נִשְׁמָרִין – אם הבעלים שומרים אותם לצורך אכילת אדם, הרי הם חַיָּיבִין במעשר. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן אמורים דברי המשנה, אִילֵּימָא – אם נאמר שמדברים באופן דְּזָרְעִינְהוּ מִתְּחִלָּה לְאָדָם – שזרעם בעל החצר מתחילה על דעת שיהיו לאכילת אדם, צְרִיכָא לְמֵימַר – וכי צריכה המשנה להשמיענו באופן זה שחייבים במעשר, הלא אין בכך כל חידוש, אֶלָּא לָאו – אלא ודאי שדברי המשנה אמורים באופן דְּזָרְעִינְהוּ מַתְּחִלָּה לְבַהֲמָה – שזרעם מתחילה על דעת שיהיו לאכילת בהמה, וְקָתָנֵי – ועל אופן זה נאמר במשנה 'אִם הָיוּ נִשְׁמָרִין חַיָּיבִין' שאם אחר כך נמלך בדעתו לשומרם לצורך אדם חייבים במעשר, ומוכח שמועלת מחשבתו לאכילת אדם אף בעודם מחוברים לקרקע.

רב אשי דוחה ראיית רבא מן המשנה: אָמַר רַב אַשִׁי, אין להוכיח מן המשנה שמחשבה מועלת במחובר לקרקע לענין מעשר, שכן הָכָא – כאן במשנה זו, בֶּחָצֵר שֶׁעָלוּ בה צמחים אלו מֵאֵילֵּיהֶן ולא נזרעו על ידי אדם עָסְקִינַן – אמורים דברי המשנה, וְאִם על פי כן סְתָמָא לְאָדָם קָיְימִי – מיונים אלו עומדים בסתם לאכילת אדם גם כאשר צמחו מאליהם ולא היתה בהם מעולם מחשבה לצורך אדם, וְהָכִי קָאָמַר – ומה שאמרה המשנה 'אם היו נשמרים' יתפרש לפי זה שכך כוונתה לומר, שאִם הֶחָצֵר מְשַׁמֶּרֶת פֵּירוֹתֶיהָ –

המשך בעמוד רנח

רש"י

טומאה חמורה אינה עושה כיוצא בה — מאחר שמטמאה נבלה את האדם, אין אותו אדם חוזר ומטמא אדם. שאין מטמא אדם אלא אב הטומאה. אבל אוכל, חוזר ומטמא אוכל, מדרבנן. **הכשר שרץ** — שיכשירו שרץ להביאו לידי טומאה. **שאין סופן למטמא טומאה חמורה** — אין לך אוכל מטמא אדם. **שום טומאה חמורה שום טומאה קלה** — לא אם אמרת בטומאה חמורה, דין הוא שמטמא בלא מחשבה. שלא מצינו שום טומאה ששמה טומאה חמורה, שתהא צריכה הכשר. תאמר בטומאה קלה דאוכלין, שאף על פי שזו אינה צריכה הכשר — הרי כל אוכלין יש עליהם שום טומאה קלה, וצריכין הכשר, הלכך הכא נמי בעיא מחשבה. **לענין מעשר** — דהואיל ונמלך עליהן לאדם, הויא מחשבה, וחייבין במעשר. **הפיאה** — פוליו"ל. **והקורנית** — שדריא"ה. **נשמרין** — סלקא דעתך: אם היו נשמרין לאכילת אדם. אלא לאו דזרען לבהמה — וקתני: אם חזר ושמרן לאדם — חייבין. **לאדם קיימי** — וכיון דסתמיהו לאדם, מאי "אם היו נשמרין"? הכי קאמר: אם החצר משמרת פירותיה, דלא הוי הפקר — חייבין. **מתיב רב אשי** — לרבא. **ואם איתא** — דלענין מעשר הויא מחשבה, הא איכא עולשין שזרען לבהמה, ונמלך עליהם לאדם — דחייבין במעשר, ואינן מטמאין. דהא לענין טומאה אמרת: לאו מחשבה היא. **ראשית הגז** — הגוזז צאנו חייב ליתן בכל שנה מן הגז מעט לכהן, ובשחיטת חולין מפרש שיעורא. **במתנות** — זרוע, לחיים והקיבה. **ויש שחייב במתנות** — כגון בקר, ואינו חייב בראשית הגז. **תא שמע** — דמין קתני במתניתין. **ופטור מן המעשר** — דהפקר פטור מן המעשר. ובפרט ובפאה להכי מחייב, כדאמרינן ב"הגוזל" בבבא קמא משום "תעזוב" יתירתא. דכתיב במשנה תורה "לא תפאר אחריך", ואמר מר (חולין קלא,א): לא תטול תפארתו ממנו, והיינו פאה. ודרשינן בספרי: "אחריך" — זו שבחה, וכתיב "לגר ליתום ולאלמנה יהיה", וכתיב בתריה "כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה" — הרי פאה ושכחה ועוללות. למה לי למהדר ומכתב בפרשה "קדושים" בכולהו "לעני ולגר תעזוב אותם" — לרבות הפקר כי האי גוונא, אבל הפקר גמור — פטור מכולם, כדתנן לעיל: ונשמר — פרט להפקר. **תנן התם כו'** — האי דנקט לה הכא, משום דאותיב עלה ממתניתין, ודרבי יוחנן נמי עולשין שזרען כו' משום דאותיב עליה ממתניתין, נקט לה הכא. **מודים חכמים לרבי עקיבא** — אף על פי דפליגי במנמר שדהו ושייר קלחים לחיים. "מנמר" טיי"ר בלעז. שמלקט כאן את המבושלים כל צרכן, ומניח את הלחים שלא בשלו, וחוזר ומלקט במקום אחר, דהוה ליה מנומר. וקאמר רבי עקיבא: כשהוא חוזר ולוקט — נותן פאה מכל אחד ואחד שהקציר שבינתים מפסיק. וחכמים אומרים: פאה מאחת על הכל. ומודים חכמים לרבי עקיבא בזורע שבת או חרדל כו'. להכי נקט הני, שאין דרכן לעשות מהן ערוגה אלא זורען לתבלין בעלמא בשנים ושלשה מקומות. "שבת" = אני"ט.

והא

בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה - שֶׁכֵּן אֵינָהּ עוֹשָׂה כַּיּוֹצֵא בָהּ, תֹּאמַר בְּטוּמְאָה קַלָּה - שֶׁעוֹשָׂה כַּיּוֹצֵא בָהּ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: כָּל דְּכֵן הוּא, וּמַה טּוּמְאָה חֲמוּרָה דִּקְיָלָא - דְּאֵינָהּ עוֹשָׂה כַּיּוֹצֵא בָהּ - מְטַמְּאָה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה. טּוּמְאָה קַלָּה דְּחַמִּירָא, דְּעוֹשָׂה כַּיּוֹצֵא בָהּ - אֵינוֹ דִּין שֶׁמְּטַמְּאָה שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה? אֶלָּא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכִי קָאָמַר: לֹא אִם אָמַרְתָּ בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה - שֶׁכֵּן אֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר, תֹּאמַר בְּטוּמְאָה קַלָּה - שֶׁצְּרִיכָה הֶכְשֵׁר. - וּמִי צְרִיכָה הֶכְשֵׁר? וְהָתְנַן, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּנִבְלַת עוֹף טָהוֹר: צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה אֶלָּא בְּבֵית הַבְּלִיעָה, וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר! - נְהִי דְּהֶכְשֵׁר שֶׁרֶץ לָא בָּעֵיָא, הֶכְשֵׁר מַיִם בָּעֵיָא. - מַאי שְׁנָא הֶכְשֵׁר שֶׁרֶץ דְּלָא בָּעֵיָא, כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הֶכְשֵׁר מַיִם נַמִּי לָא תִּבְעֵי, כִּדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל! דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "עַל כָּל זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ", מַה זְּרָעִים שֶׁאֵין סוֹפָן לְטַמֵּא טּוּמְאָה חֲמוּרָה - צְרִיכִין הֶכְשֵׁר, אַף כָּל שֶׁאֵין סוֹפָן לְטַמֵּא טּוּמְאָה חֲמוּרָה - צְרִיכִין הֶכְשֵׁר, יָצְתָה נְבֵלַת עוֹף טָהוֹר שֶׁסּוֹפָהּ לְטַמֵּא טּוּמְאָה חֲמוּרָה - שֶׁאֵין צָרִיךְ הֶכְשֵׁר. אֶלָּא אָמַר רָבָא וְאִיתֵימָא רַב פַּפָּא: שׁוּם טּוּמְאָה חֲמוּרָה בָּעוֹלָם, שׁוּם טּוּמְאָה קַלָּה בָּעוֹלָם. אָמַר רָבָא: וּמוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן לְעִנְיַן מַעֲשֵׂר, דְּמַחֲשֶׁבֶת חִיבּוּר - שְׁמָהּ מַחֲשָׁבָה. אָמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא לַהּ - דִּתְנַן, הַפֵּיאָה וְהָאֲזוֹב וְהַקּוֹרְנִית שֶׁבַּחָצֵר, אִם הָיוּ נִשְׁמָרִין - חַיָּבִין. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּזָרְעִינְהוּ מִתְּחִלָּה לְאָדָם - צְרִיכָא לְמֵימַר? אֶלָּא לָאו דְּזָרְעִינְהוּ מִתְּחִלָּה לְבְהֵמָה, וְקָתָנֵי: "אִם הָיוּ נִשְׁמָרִין - חַיָּבִין". אָמַר רַב אַשִׁי: הָכָא בְּחָצֵר שֶׁעָלוּ מֵאֵילֵיהֶן עֶסְקִינַן, וּסְתָמָא - לְאָדָם קָיְימִי. וְהָכִי קָאָמַר: אִם הֶחָצֵר מְשַׁמֶּרֶת פֵּירוֹתֶיהָ - חַיָּבִין, וְאִם לָאו - פְּטוּרִין. מְתִיב רַב אַשִׁי: כָּל שֶׁחַיָּבִין בְּמַעֲשְׂרוֹת - מְטַמְּאִין טּוּמְאַת אוֹכָלִין. וְאִם אִיתָא, הָא אִיכָּא הָנֵי - דְּקָתַנְיָין בְּמַעֲשֵׂר וְאֵין מְטַמְּאִין טּוּמְאַת אוֹכָלִין! אֲמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר: כָּל מִין שֶׁחַיָּב בְּמַעֲשֵׂר - מְטַמֵּא טּוּמְאַת אוֹכָלִין. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: כָּל שֶׁחַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב בְּמַתָּנוֹת וְאֵין חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. וְאִם אִיתָא, הָאִיכָּא טְרֵפָה - דְּחַיָּבֶת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, וְאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמַתָּנוֹת! אָמַר רָבִינָא: הָא מָנִי - רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתָנַן: רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הַטְּרֵפָה מֵרֵאשִׁית הַגֵּז. אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, תָּא שְׁמַע: הַמַּפְקִיר אֶת כַּרְמוֹ, וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וּבְצָרוֹ - חַיָּב בְּפֶרֶט, וּבְעוֹלְלוֹת, וּבְשִׁכְחָה, וּבְפֵאָה, וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר. וְהָא אֲנַן תְּנַן: כָּל שֶׁחַיָּב בְּפֵאָה - חַיָּב בְּמַעֲשְׂרוֹת! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: מִין קָתָנֵי, שְׁמַע מִינָּהּ. תְּנַן הָתָם: מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא בְּזוֹרֵעַ שֶׁבֶת אוֹ חַרְדָּל בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, שֶׁנּוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד.

והא

תוספות

שום טומאה חמורה בעולם כו' — תימה: דיפרש הא דקתני ד"אינה יורדת לכך" המחשבה גופה, דלא מצינו טומאה חמורה שצריכה מחשבה בשום מקום. דהא דאמרינן דנבלת בהמה ועוף טהור צריכין מחשבה, היינו לטומאת אוכלין לצרף פחות מכזית ופחות מכביצה אוכלין, אבל כזית מהם — מטמא אדם ובכלים בלא מחשבה, כדפרישית. אבל טומאה קלה צריכה מחשבה בעלמא. ומיהו נבלה נמי בעינן שתהא ראויה לגר, לבר פדא.

אלא דזרעינהו לבהמה — והא דנקט "שבחצר", לפי מאי דמסיק שעלו מאיליהן — אתי שפיר, משום דבחצר אין דרך לזרוע אלא בגינה. ועוד: דבחצר — סתמא לאדם, לפי שרואה ויודע מתי ללוקטן עד שלא יתקשו. ולפי מאי דסלקא דעתיה השתא, יש לפרש: דנקט "חצר", לפי שדרך התנא למנקט "חצר", דגם בשאר דבר תני "חצר". דקתני התם: תאנה עומדת בחצר — אוכל אחת מהן, ופטור. ואם ציתה — חייב. גפן נטוע בחצר, בקורנית שבחצר — שהחצר קובעת בדבר שנגמרה מלאכתו, אם צירף. או בלא צירוף, כהנהו שאין רגילין לעשות מהן גורן. והא דתנן פרק שמיני דשביעית [משנה א]: כל שאינו מיוחד, לא לאוכל אדם ולא לאוכל בהמה, חישב עליו לאוכל אדם ולאוכל בהמה — נותנין חומרי אדם וחומרי בהמה, בגון האזוב והקורנית, לא קשה אהא דאמרינן בשמעתין דסתמיה לאדם, דהיינו דוקא בחצר. כדפרישית לעיל.

מין קתני ש"מ — ואם תאמר: בריש "הגוזל קמא" (בבא קמא צד,א) קאמר אביי דלרבי ישמעאל שינוי אין קונה, דקאמרי רבנן: לא הפריש פאה מן הקמה — יפריש מן העמרים, או מן הכרי, ולא מן העיסה. ולרבי שמעון אף מן העיסה. ודחי רבא: בעלמא שינוי קונה, והכא משום "תעזוב" יתירא. ואביי, "תעזוב" יתירא למפקיר כרמו, אם כן לרבא מפקיר כרמו — פטור מן הפאה לרבי שמעון. ואם כן היכי מוכח הכא דמין קתני דילמא מתניתין דקתני "כל שחייב בפאה — חייב במעשר" רבי שמעון היא? ויש לומר דלרבא נמי "תעזוב" יתירא, למפקיר כרמו, ותרתי שמע מינה, דהא אביי נמי דדריש ליה ב"הגחל" קמא (שם צד,א) למפקיר כרמו לבולי עלמא דדריש לה בפרק קמא דתמורה (ו,א) למילתא אחריתי, דקאמר התם אביי: כל דאמר רחמנא לא תעביד — אי עביד, מהני ליה. מותיב רבא: והרי פאה, דאמר רחמנא "לא תבלה", ואמרינן: דאם לא הפריש מן הקמה — יפריש מן העומרין או מן הכרי לרבנן, או אף מן העיסה לרבי שמעון, אלמא דלא מהני? ומשני אביי: התם משום "תעזוב" יתירא. ורבא, "תעזוב" יתירא — למפקיר כרמו. והשתא בין אביי ובין רבא דרשי "תעזוב" למפקיר כרמו. ואביי דסבר דבעלמא אי עביד מהני — דריש נמי מ"תעזוב", דיפריש מן העומרים או מן הכרי, או מעיסה לרבי שמעון, דלא נימא: אי עביד — מהני. אבל אי בעלמא שינוי קונה לרבי שמעון, כמו בגזל — אין סברא להעמיד "תעזוב" שיפריש מן העיסה, אלא דדוקא מעמרים או מהכרי. ורבא סבר ד"תעזוב" למפקיר כרמו, ולרבי שמעון שיפריש מן העיסה, אף על גב דבעלמא שינוי קונה. אבל להפריש מן העומרים או מן הכרי — לא צריך קרא, דבעלמא נמי כל דאמר רחמנא לא תעביד — אי עביד, לא מהני, לרבא.

והא

תוספות

והא שבת מדחייב בפאה חייב נמי במעשר — הוי מצי לאתויי הא דתנא במסכת (שביעית. צריך להיות: מעשרות) (פרק רביעי), ומייתי לה בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ז,ב): השבת — מתעשר זרע וירק, ובהדיא תנן ומייתי בסמוך, דשבת משנתנה טעם בקדרה — אינה מטמאה טומאת אוכלין, הא, עד שלא נתנה — מטמאה! אלא דניחא ליה למפרך דרבי עקיבא אדרבי עקיבא.

התיאה — פירש רש"י: דהיינו סיאה. וקשה: דלעיל אמר דסתמיה לאדם, וחייב במעשר, ואם כן מטמא טומאת אוכלין. והכא קאמר: תיאה אין מטמא טומאת אוכלין? ויש לומר: דדוקא בחצר, סתמיידהו לאדם. אי נמי: שני מינים הן. **אם** נקח בכסף מעשר מפני מה אין מטמא טומאת אוכלים כו' — ואם תאמר: והא אמרינן בפרק "בכל מערבין" (עירובין כח,ב) קור נקח בכסף מעשר, ואין מטמא טומאת אוכלין? ויש לומר: דקור נמי, אם שלקו וטגנו — מטמא טומאת אוכלין. ולכך אף קודם שליקה, נקח בכסף מעשר. מידי דהוי אבהמה וחיה, דנקחות בכסף מעשר, לפי שראויין לשחוט, אבל טומאת אוכלים אין להם מחיים. והכא פריך שפיר: אי נקחת בכסף מעשר, לפי שראויה אחר תיקון לאכילה — אם כן, יטמא טומאת אוכלים מיד, שהרי בקל יכול לתקנה, ומעתה יש עליה שם אוכל, ולא דמי לקור שמחוסר שליקה וטגון. ואי אין מטמא טומאת אוכלין, לפי שאחר התקון אינה ראויה בפני עצמה לאכילה — אם כן, גם לא יהו נקחות בכסף מעשר!

ולתוב רחמנא קשקשת כו' — ואם תאמר: והיכי הוי ידעי מה קשקשת, קודם שנכתב קרא דגילת? ויש לומר: דמקבלה הוה ידעינן. דהכי נמי נגיחה לא ידעינן דהויא בקרן, אלא מקרא ד"ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל" וגו' (בבא קמא ב,ב). ואם תאמר: ומנלן דבעינן תרוייהו, אימא דטהור בחדא מינייהו, או בהא או בהא, עד שיפרט לך הכתוב יחדו? ויש לומר: דומיא דסימני בהמה בעינן מעלת גרה ומפרסת פרסה, מדאסר רחמנא חזיר וגמל.

כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו — וברכת טבילה, דאמרינן בפרק קמא דפסחים (ז,ב) דמברך אחר טבילה, התם נמי דינה להיות לפניה, אלא משום דגברא דלא חזי הוא. **ולבני** מערבא דמברכי כי מסלקין תפיליהו לשמור חוקיו — אומר רבינו תם: דעל תפילין לבד הוו מברכי "לשמור חוקיו". דקרא (שמות יג) ד"ושמרת את החוקה הזאת למועדה" סבירא להו לבני מערבא דבתפילין כתיב, כדאמר בירושלמי. אבל ציצית, כי קמסלק מעליו — ליכא מאן דמברך. ותפילין נמי, דוקא כשמסלקן סמוך לשקיעת החמה, שמחויב לסלקן, כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות לו,ב): הניח תפילין לאחר שקיעת החמה — עובר בעשה, דכתיב "ושמרת את החוקה", ו"השמר" דעשה — עשה. אבל ציצית, אף על גב דפטור בלילה, ליכא איסור, ואין חייב לסלקן. ובשמעתין הוי מצי למימר לאתויי ציצית, אלא דניחא למינקט ריחני, משום דפסיקא, דאכל ריחני אין מברך אחריהן. ולדידן לא קיימא לן בבני מערבא, ולא מברכין אחר תפילין "לשמור חוקיו". דבפרק "הקומץ רבה" (שם לו,ב) מוכח דלילה זמן תפילין הוא. דהכי סבר רב אשי התם, ומדרבנן הוא דאסור שלא ישן בהן, וקרא ד"ושמרת" מוקמינן לה דבחוקת הפסח הכתוב מדבר. ואף על גב דשבת לאו זמן תפילין הוא, מכל מקום אין מברך עליהם כשמסלקן ערב שבת עם חשכה, דאין חייב לסלקן, דנפקא לן (שם) מ"לאות על ידך" — יצאו שבתות וימים טובים, שהן גופן אות.

רש"י

וְהָא שֶׁבֶת דְּמִיחַיַּיב בְּפֵאָה, וּמִיחַיַּיב בְּמַעֲשֵׂר, דִּתְנַן: כָּל שֶׁחַיָּיב בְּפֵאָה - חַיָּיב בְּמַעֲשֵׂר. וּמִדְּחַיָּיב בְּמַעֲשֵׂר - מִטַּמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין, אַלְמָא: כָּל מִילֵּי דְּעָבֵיד לְטַעֲמָא - מִטַּמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין, דְּהַאי שֶׁבֶת לְטַעֲמָא עָבֵידָא. וּרְמִינְהִי: הַקּוֹשֶׁט, וְהַחִימּוּם, וְרָאשֵׁי בְשָׂמִים, וְהַתִּיאָה, וְהַחֶלְתִּית, וְהַפִּלְפְּלִים, וְחַלַּת חָרִיעַ - נִקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, וְאֵין מִטַּמְּאִין טוּמְאַת אוֹכָלִין - דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: אִם נִקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר - מִפְּנֵי מָה אֵין מִטַּמְּאִין טוּמְאַת אוֹכָלִין? וְאִם אֵינָן מִטַּמְּאִין - אַף הֵם לֹא יִלָּקְחוּ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר! וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: נִמְנוּ וְגָמְרוּ שֶׁאֵין נִקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, וְאֵין מִטַּמְּאִין טוּמְאַת אוֹכָלִין. אָמַר רַב חִסְדָּא: כִּי תַּנְיָא הַהִיא - בְּשֶׁבֶת הָעֲשׂוּיָה לְכַמָּךְ. אָמַר רַב אַשִׁי אָמְרִיתָהּ לְשִׁמְעָתֵיהּ קַמֵּיהּ דְּרַב כָּהֲנָא: (אָמַר) לָא תֵּימָא בְּשֶׁבֶת הָעֲשׂוּיָה לְכַמָּךְ - הָא סְתָמָא לִקְדֵרָה, אֶלָּא - סְתַם שֶׁבֶת לְכַמָּךְ עֲשׂוּיָה, דִּתְנַן: הַשֶּׁבֶת מִשֶּׁנְּתָנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה, וְאֵינָהּ מִטַּמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִין. הָא עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה, וּמִטַּמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִין. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ סְתָמָא לִקְדֵרָה - כִּי לָא נִתְּנָה נַמִּי, סְתָמָא לִקְדֵרָה! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ - סְתָמָא לְכַמָּךְ עֲשׂוּיָה. שְׁמַע מִינָּהּ. **משנה כָּל שֶׁחַיָּיב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז - חַיָּיב בְּמַתְּנוֹת, וְיֵשׁ שֶׁחַיָּיב בְּמַתְּנוֹת וְאֵינוֹ חַיָּיב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּיעוּר - יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וְאֵין לוֹ בִּיעוּר. **גמרא** פְּגוֹן עֲלֵה הַלּוּף שׁוֹטֶה, וְהַדַּנְדְּנָה. יֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וְאֵין לוֹ בִּיעוּר - עִיקַּר הַלּוּף שׁוֹטֶה, וְעִיקַּר הַדַּנְדְּנָה. דִּכְתִיב "וְלִבְהֵמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל", כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה - אַתָּה מַאֲכִיל לִבְהֶמְתְּךָ בַּבַּיִת, כְּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - כְּלָה לִבְהֶמְתְּךָ שֶׁבַּבַּיִת, וְהֲרֵי לָא כָּלוּ לְהוּ. **משנה** כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת - יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְנַפִּיר וְאֵין לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת. כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְנַיִם - יֵשׁ לוֹ טְלָפַיִם, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְלָפַיִם וְאֵין לוֹ קַרְנַיִם. **גמרא** כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת - דָּג טָהוֹר, יֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְנַפִּיר וְאֵין לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת - דָּג טָמֵא. מִכְּדֵי, אֲנַן אַקַּשְׁקֶשֶׁת סָמְכִינַן, "סְנַפִּיר" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי? - אִי לָא כְּתַב רַחֲמָנָא סְנַפִּיר, הֲוָה אָמִינָא: מַאי "קַשְׁקֶשֶׁת" דִּכְתִיב - סְנַפִּיר, וַאֲפִילּוּ דָּג טָמֵא - כְּתַב רַחֲמָנָא "סְנַפִּיר וְקַשְׁקֶשֶׁת". - וְהָשְׁתָּא דִּכְתַב רַחֲמָנָא סְנַפִּיר וְקַשְׁקֶשֶׁת, מִנָּלַן דְּקַשְׁקֶשֶׁת לְבוּשָׁא הוּא? - דִּכְתִיב "וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ". - וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא "קַשְׂקֶשֶׁת" וְלָא בְּעֵי "סְנַפִּיר"! - אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר". **משנה** כָּל הַטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו - טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו, וְיֵשׁ שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו. **גמרא** לְאַתּוּיֵי מַאי? - לְאַתּוּיֵי רָק. - וּלְרַבִּי יִצְחָק דְּמִבָּרֵךְ אַיָּרָק, לְאַתּוּיֵי מַאי? - לְאַתּוּיֵי מַיָּא. - וּלְרַב פַּפָּא דְּמִבָּרֵךְ אַמַּיָּא, לְאַתּוּיֵי מַאי? - לְאַתּוּיֵי מִצּוֹת. - וְלִבְנֵי מַעֲרָבָא דְּמִבָּרְכִי בָּתַר דְּסָלְקוּ תְּפִילֵּיהוּ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹר חוּקָּיו", לְאַתּוּיֵי מַאי? - לְאַתּוּיֵי

ריחני

והא שבת וכו' — לאו קושיא היא, אלא מילתיה דייק ואזיל. **למעמא** — למתק הקדרה. **והחימום** — פיטרטר"א. **והתיאה** — היינו סאה. **חלת חריע** — קרו"ג, והוא ברכום. **אף הם לא ילקחו בכסף מעשר** — דרחמנא אמר "ונתת הכסף וגו' ואכלת לפני" וגו', והני לדידן לאו אוכל נינהו. **נמנו וגמרו כו'** — אלמא, כל מידי דלא עביד לאוכלו אלא להטעים הקדירה — לא מטמא, דהא פלפלין וברכום לטעמא עבידי. **לכמך** — דכותשין אותו ונותנין אותו בכותח, ועיקרו שבתוכו מטבילין כל אוכל, דהאי לאו לטעמא עביד, דהוה עיקר. **אמריתה לשמעתא כו'** — הך שמעתא דפרישית לקמיה: לא תימא כו'. **העשויה** — שהצניעה לכך, הא סתמא — לקדרה ולא מטמא. **אלא סתם שבת לכמך** — ומטמא. **דתנן השבת** — סתם שבת משמע. **אין בה משום תרומה** — שאם חזר הקלח ונפל לתוך קדרה של חולין — אינו מדמע. **כי לא נתנה נמי** — סתמא לקדרה, ואמאי מטמאה? הא אמרינן לעיל: דמידי דעביד לטעמא לא מטמא. **משנה כל שיש לו ביעור** — שהוא מצווה לבערו מן הבית בשביעית כשכלה לחיה מן השדה. **יש לו שביעית** — לענין שחייב להפקיר, ואסור לעשותן סחורה ומלוגמא ואפיקטוזין. **ויש** — שנוהגת בו קדושת שביעית ואין לו ביעור, כדמפרש בגמרא: עיקר הלוף והדנדנה, שאין כלים מן השדה בימות הגשמים. **גמרא לוף שוטה** — שם לווי הוא, ועשבים הם. **עלה הלוף שוטה והדנדנה** — והוא הדין לכל הכָּלים בימות הגשמים מהשדה, אלא הא דנקט הני — משום דסיפא דמתניתין מיתוקמא בעיקרין, ואשמועינן חילוף בין עיקרן לעליהן. **משנה קשקשת** = מלבושין של דג. **סנפיר** = אלו כנפים ששט בהן על פני המים. **יש לו טלפים** — פרסותיו סדוקות, שאין קרנים אלא לבהמה ולחיה טהורה. **ויש שיש לו טלפים** — כגון חזיר, ואין לו קרנים. **גמרא דג טמא** — איכא דיש לו סנפיר. **אקשקשת סמכינן** — דהאמרת: כל שיש לו קשקשת. **הוה אמינא מאי קשקשת דכתב רחמנא היינו סנפיר** — כנפים שפורח בהן, מכי אית ביה כנפים — שרי, ואתי למישרי דג טמא. ולהכי כתב תרוייהו, דעל ברחך חד מינייהו לבושא הוא. אייקרריי"ץ בלעז. **ופרכינן והשתא דכתיבי תרוייהו מנלן דקשקשת לבושא הוא** — דקתני "כל שיש לו קשקשת — יש לו סנפיר", אלמא, פשיטא לן מאי קשקשת, ודאי מהאי קרא נפקא "ושריון קשקשים הוא לבוש". אלמא, לבושא מיקרי. וכיון דמהאי קרא נפקא, קשקשת, דהא ליכא למימר: הוה אמינא, מאי קשקשת סנפיר. **דמברך אירקא** — לאחריו "בורא נפשות רבות", כי היכי דמברכינן אכל מיני מאכל ועל כל פרי העץ, חוץ משבעת המינים דבעינן ברכה אחת מעין שלש. **מצות** — ציצית ולולב ושאר מצות, שמברכין עליהן עובר לעשייתן.

הגמרא מוכיחה מן האמור במשנה זו, כיצד דין השבת לענין מעשר ולענין טומאה: **וְהָא שֶׁבֶת** – ושבת זה **דְּמִיחַיֵּיב בְּפֵאָה** – שמתוך דברי משנה זו עולה שהוא חייב בפאה, וממילא גם **מִיחַיֵּיב בְּמַעֲשֵׂר,** דְּתְנַן (לעיל נ.) 'כֹּל דבר שֶׁחַיָּיב בַּפֵּאָה חַיָּיב גם בַּמַּעֲשֵׂר', **וּמִדְּחַיֵּיב בַּמַּעֲשֵׂר** – ומתוך מה שאנו מחייבים את השבת במעשר, עולה גם **שִׁמְטַּמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין** – מקבל טומאה אם נגע בדבר טמא כדין כל האוכלים, וכפי הכלל שבמשנתנו (לעיל נ.) שכל החייב במעשר מטמא טומאת אוכלים, **אַלְמָא** – מוכח מכך שכָּל **מִילֵּי דַּעֲבִיד לְטַעֲמָא** – כל דבר שאינו נאכל בפני עצמו, אלא משמש לתת טעם באוכלים אחרים, אף על פי כן **מִטַּמֵּא טוּמְאַת אוֹכָלִין, דְּהַאי שֶׁבֶת** – שהרי שבת זה **לְטַעֲמָא עֲבִידָא** – משמש למתק הקדירה ולתת בה טעם, ואין דרכו להיאכל בפני עצמו, וממה שהוכחנו שמטמא טומאת אוכלים, הרי עולה שגם מין שאינו נאכל בפני עצמו אלא נותן טעם באוכלים אחרים חשוב כאוכל לענין קבלת טומאה.

הגמרא מקשה על מה שהוכיחה שמין שאינו עשוי אלא לתת טעם באוכלים אחרים מקבל טומאה: **וּרְמִינְהִי** – **וַהֲקִשֵּׁה** על כך ממשנה אחרת (עוקצין פ"ג מ"ה) ששנינו בה, **הַקּוֹשְׁטָ** – מין בושם, **וְהַחִימּוּם** – הוא המין הקרוי זנגביל, **וְשאר רָאשֵׁי** צמחי **בְּשָׂמִים, וְהַתִּיאָה** – מין עשב, **וְהַחִלְתִּית** – מין תבלין, **וְהַפִּלְפְּלִים, וְחַלַּת חָרִיעַ** [–כרכום], אף שכל מינים אלו אינם נאכלים בפני עצמם, ואינם משמשים אלא כתבלין הבא לתת טעם וריח בקדירה, אף על פי כן **נִקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר** – רשאי לקנות אותם מכסף שפדה בו מעשר שני, ואף שלא הותר להשתמש בכסף זה אלא לקנות בו דברים שהם אכל, הואיל ומשמשים מינים אלו כתבלין דינם כאוכל לענין זה, **וְאולם אֵין מינים אלו מִטַּמְּאִין טוּמְאַת אוֹכָלִין,** שלענין זה אין דינם כאוכל.

כך הם **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** לרבי עקיבא להקשות על דבריו, **אִם** לדעתך **נִקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר,** הרי בהכרח שדינם כאוכל, ואם כך יקשה **מִפְּנֵי מָה אֵין מִטַּמְּאִין טוּמְאַת אוֹכָלִין, וְאִם** לדעתך **אֵינָן מִטַּמְּאִין** טומאת אוכלים, משום שאינם חשובים אוכל, ראוי **אַף** להיות הדין שהֵם **לֹא יִלָּקְחוּ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר,** שהרי אין לקנות בכסף מעשר דבר שאינו אוכל. **וְאכן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, שנִמְנוּ** – עמדו למנין בישיבת החכמים לדעת מה היא דעת הרוב, **וְגָמְרוּ** – הסכימו להלכה שֶׁכל מינים אלו **אֵין נִקְחִין בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר וְגם אֵין מִטַּמְּאִין טוּמְאַת אוֹכָלִין,** שלפי שאינם עשויים אלא לטעם אין דינם כאוכל, ולפיכך קשה על מה שהוכחנו לעיל מן המשנה בפאה על פי הכללים שבמשנתנו שגם אוכל שאינו נאכל בפני עצמו אלא עשוי לטעם מטמא טומאת אוכלים.

רב חסדא מתרץ קושיית הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא** לתרץ הקושיא, שלעולם יש לומר שמינים העשויים לטעם ואינם נאכלים בפני עצמם אכן מטמאים כמו שהוכחנו מן המשנה בפאה וממשנתנו, **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – ובאיזה אופן אמורים דברי המשניות שמתוכן עולה ששבת מטמאה טומאת אוכלים, דווקא **בְּשֶׁבֶת הֶעָשׂוּיָה** – העומדת **לְצורך כָּמָּךְ** – כותח, שכותשים אותה ונותנים אותה לתוכו, ומטבילים בה מיני מאכלים, ובאופן זה אינה משמשת לצורך נתינת טעם, אלא היא עצמה אוכל, ולפיכך כאשר עומדת היא לצורך זה מטמאה טומאת אוכלים.

רב אשי מוסיף לבאר שגם בסתם עומדת השבת לכך: **אָמַר רַב אַשִּׁי, אַמְרִיתָהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ** – אמרתי ופירשתי שמועה זו **קַמֵּיהּ דְּרַב כַּהֲנָא** – לפני רב כהנא, **(אָמַר) שלא תֵּימָא** – אל תאמר שצריך להעמיד המשנה שממנה למדנו ששבת מטמאה טומאת אוכלים דווקא **בְּשֶׁבֶת הֶעָשׂוּיָה** שהצניעה וייחדה **לְצורך כָּמָּךְ,** שאם תאמר כך הרי ידוייק מדבריך **שהָא** [–אבל] **סְתָמָא** – סתם שבת שלא יחדה לכמך, עומדת **לְקִדְרָה** ואינה מקבלת טומאה, ואין הדין כן, **אֶלָּא** גם **סְתָם שֶׁבֶת לְכָמָּךְ עֲשׂוּיָה** – עומדת להשתמש בה לצורך כמך ומקבלת טומאה.

רב אשי מביא ראיה לדבריו: **דִּתְנַן** (עוקצין **פ"ג מ"ד**), **הַשֶּׁבֶת, מְשֻׁנָּתְנָה טַעַם בַּקִּדְרָה** – נתבשלה עם תבשיל בקדירה והוציאה בו את טעמה, ועתה אין בה טעם עוד והרי היא כחתיכת עץ, ולפיכך **אֵין בָּהּ** עוד **מִשּׁוּם תְּרוּמָה** – גם אם היתה השבת של תרומה, ואחר בישולה חזרה ונפלה שוב לקדירה אחרת של חולין אין התבשיל שבקדירה השניה נאסר באכילה לזרים, שהרי לא קיבל טעם מן השבת, **וְכן אֵינָהּ מִטַּמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִין,** לפי שאינה חשובה עוד כאוכל. ויש לדייק מדברי המשנה שהָא [–אבל] **עַד שֶׁלֹּא נָתְנָה טַעַם בַּקִּדְרָה** – קודם שהוציאה טעמה בבישולה, אזי **יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה** – אם של תרומה היא אסורה באכילה לזרים, **וּמִטַּמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִין** – לפי שבעוד טעמה בה חשובה היא כאוכל. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם יעלה על דעתך לומר **שסְתָמָא לִקְדָרָה** – שסתם שבת עומדת לתת טעם בתבשיל שבקדירה, הרי יקשה, מדוע אמרה המשנה דווקא בשבת שהוציאה טעמה בתבשיל שאינה מטמאה, **כִּי לֹא נָתְנָה נַמִּי** – הרי גם קודם שהוציאה טעמה **סְתָמָא לִקְדָרָה** – עומדת בסתם לתת טעם בתבשיל ולא לאכילה בפני עצמה, ואין להחשיבה משום כך כאוכל כמו שהוכחנו לעיל מן המשנה הסמוכה (שם פ"ג מ"ה). **אֶלָּא לָאו שֶׁמַּע מִינָּהּ** שגם **סְתָמָא** – בסתם ובלא יחוד בפירוש לצורך כמך **לְכָמָּךְ עֲשׂוּיָה** – עומדת היא לאכילה בתוך כותח, ולפיכך מקבלת טומאה. מסיקה הגמרא, **שֶׁמַּע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

משנה

המשנה ממשיכה בהבאת דוגמאות נוספות של שני דברים, שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון:

כֹּל בהמה **שֶׁחַיָּיב** הגוזז את צמרה **בְּנתינת רֵאשִׁית הַגֵּז** לכהן, הרי השוחט בהמה זו **חַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת** – בנתינת הזרוע והלחיים והקבה שלה לכהן, **וְיֵשׁ** בהמה **שֶׁהשוחטה חַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּיב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז,** וכגון שור שחייב במתנות שנאמר בהם (דברים יח ג) 'אִם שׁוֹר אִם שֶׂה', אולם בראשית הגז אינו חייב, שאין ראשית הגז נוהג אלא בכבשים כמבואר במסכת חולין (קלה.).

כל הגדל מן הקרקע בשנת השביעית, והוא ראוי למאכל אדם או בהמה, או שראוי לצבוע ממנו בגדים, נוהגת בו קדושת שביעית, לענין שאסור להחזיק בו לעצמו, אלא חייב להפקירו לכל, וכן אסור לעשות בו סחורה, וכן אסור להשתמש בו לצורך רפואה, או לעשות ממנו סם המביא להקאת המאכל, או להשתמש בפרי בדבר הגורם לו הפסד ואיבוד. ועוד נאמרה הלכה בפירות שביעית, שכאשר כלו הפירות מן השדה ואין החיות שבשדה מוצאים מהם שם חייב לבערם מן הבית. ומבארת המשנה כלל בהלכות אלו: **כֹּל** מין מגידולי הקרקע בשביעית **שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּיעוּר** – שנוהגת בו החובה לבערו מן הבית כאשר כלה לחיה מן השדה, **ודאי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית** – שנוהגות בו שאר ההלכות האמורות בפירות שביעית, שחייב להפקירו, ואסור לאבדו או להשתמש בו לצרכי רפואה וכדומה כמו שנתבאר. **וְאולם יֵשׁ** ממיני גידולי הקרקע **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית** שנוהגות בו הלכות אלו האמורות בפירות שביעית, משום שעומד למאכל אדם או בהמה או לצביעה כמו שנתבאר, **וְאף** על פי כן **אֵין לוֹ בִּיעוּר** – אינו חייב לבערו מן הבית, וכגון מיני צמחים המתקיימים בארץ ואינם כלים מן השדה לעולם, ומשום כך אינם חייבים בביעור, שאין חובת ביעור נוהגת אלא בדבר הכלה מן השדה.

גמרא

הגמרא מבארת איזה הם המינים החייבים בביעור, ואיזה מהם שאינם חייבים אף שנוהגת בהם קדושת שביעית. מבארת הגמרא: איזה הם המינים שנוהגת בהם קדושת שביעית וגם חייבים בביעור, **כְּגוֹן עֲלֶה הַלּוּף שׁוֹטֶה** – עלי העשב הצומחים מן המין הקרוי 'לוף שוטה', **וְהַצומחים** מן המין הקרוי 'דַּנְדָּנָה'. ואף שבודאי נוהגת קדושת שביעית וחובת ביעור גם בכל מיני גידולי הקרקע הכלים לחיה מן השדה, נקטה הגמרא מינים אלו, כדי להשמיענו החילוק שמצאנו בהם בין עליהם לשרשיהם, ששרשיהם אינם חייבים בביעור וכמו שיבואר. ומוסיפה הגמרא לבאר האמור

המשך בעמוד רנט

רֵיחָנִי – באה המשנה ללמד על מיני ריח, שאף שתיקנו בהם ברכה לפניהם, מכל מקום לא נתקנה עליהם ברכה לאחריהם, משום שהנאתם מועטת, ואינה חשובה לברך עליה לאחריה.

משנה

משנתינו דנה מתי זמן הגדלות של תינוק ותינוקת: **תִּינוֹקֶת** בת שתים עשרה שנה ויום אחד, **שֶׁהֵכִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, הרי היא גדולה, ואם מת בעלה ונפלה לפני יבם **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת**, **וְחַיֶּבֶת בְּכָל הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה**. **וְכֵן תִּינוֹק** בן שלש עשרה שנה ויום אחד **שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, חַיָּיב בְּכָל הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה. וְרָאוּי לִהְיוֹת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** ולהענש בעונש מלקות ומיתה, **מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, אבל קודם שהביא הוא קטן. ואינו נענש אלא **עַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן** – שכל אותו מקום יהיה מוקף בשערות, ומבארת המשנה באיזה זקן מדובר: בזקן **הַתַּחְתּוֹן** – למטה בגוף האדם, **וְלֹא** בזקן **הָעֶלְיוֹן** – שבפני האדם, **אֶלָּא** הטעם שקראו לשער אותו מקום 'זקן', משום **שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה**.

המשנה מבארת דין נוסף התלוי בגדלות: **תִּינוֹקֶת שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, והיא גדולה, **אֵינָהּ יְכוֹלָה לְמָאֵן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, יכולה היא למאן **עַד שֶׁיִּרְבֶּה הַשָּׂחוֹר** – שישחיר אותו המקום מרוב שערות.

גמרא

הגמרא מבארת מדוע המשנה פרטה דין לאחר שנכלל בהמשך. שואלת הגמרא: **וְכֵיוָן דִּתְנַן** שתינוקת שהביאה שערות **חַיֶּבֶת בְּכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה**, יקשה, **אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת לָמָּה לִי**, ומכיון שהיא גדולה ודאי יכולה לחלוץ או להתייבם. משיבה הגמרא: התנא בא **לְאַפּוּקֵי** – להוציא **מִדְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר**, שיבם קטן שנפלה יבמתו לפניו, אינו יכול לחלוץ, משום ש'רֹאם לא יַחְפֹּץ הָאִישׁ' כָּתוּב **בַּפָּרָשָׁה** (**דברים כה ז**), ונלמד שגדול חולץ ולא קטן, **אֲבָל אִשָּׁה** היינו אומרים שיכולה לחלוץ **בֵּין גְּדוֹלָה וּבֵין קְטַנָּה**, כי לא התמעטה בפסוק. **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין הדבר כן, אלא **דְּאִי אֲיַתֵּי שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אִין** – אם הביאה שתי שערות, הרי היא גדולה וחולצת, **וְאִי לָא, לָא**. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא**, משום **שְׁאִשָּׁה כָּאִישׁ** – אשה הוקשה לאיש, וכשם שקטן התמעט כך קטנה התמעטה.

מקשה הגמרא: **וְכֵיוָן דִּתְנָא וְכֵן תִּינוֹק**, והיינו שכשהביא שתי שערות הרי הוא גדול, יקשה, **שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת חַיָּיב בְּכָל הַמִּצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, לָמָּה לִי**. הגמרא מנסה לתרץ: **וְכִי תֵימָא מִשּׁוּם דְּקָבָעֵי לְמִתְנֵי** – ואם תאמר משום שהתנא שנה **וְרָאוּי לִהְיוֹת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה**, לכך הקדים שחייב בכל מצוות האמורות בתורה רק לאחר שיביא שתי שערות. דוחה הגמרא: אי אפשר לומר כן, שהרי **תְּנִינָא חָדָא זִימְנָא** – שנינו דין זה פעם אחת (סנהדרין סח:), **אִמְּתַי הוּא** נעשה **בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן** באותו מקום, ובזקן **הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה**, ותחזור קושייתינו מדוע שנה התנא שחייב בכל המצוות. מתרצת הגמרא: **אִין הָכִי נַמִּי, אֶלָּא אֵיידֵי דְּפָרִישׁ מִילֵּי דִּתְינוֹקֶת** – מכיון שהתנא פירש דיני תינוקת, **קָמְפָרֵשׁ נַמִּי מִילֵּי דִּתְינוֹק** – פירש גם דיני תינוק.

שנינו במשנה: **תִּינוֹקֶת שֶׁהֵבִיאָה כו'** אינה יכולה למאן, רבי יהודה אומר עד שירבה השחור. הגמרא דנה בדברי רבי יהודה: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאִם נִבְעֲלָה לְאַחַר שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת**, ועדיין לא התרבה שער באותו מקום **שׁוּב אֵינָהּ יְכוֹלָה לְמָאֵן**, כיון שביאתו לאחר שהביאה שערות זה קידושין גמורים.

מביאה הגמרא מעשה: **חֲבֵרוֹהִי דְּרַב כַּהֲנָא, סָבוּר לְמַעְבַּד עוּבְדָּא** – סברו לעשות מעשה **כְּרַבִּי יְהוּדָה**, שקטנה יתומה שלא רבה השער השחור באותו מקום יכולה למאן **וְאַף עַל גַּב דְּנִבְעֲלָה** לאחר שהביאה שתי שערות, **אָמַר לְהוּ רַב כַּהֲנָא**, האם **לֹא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה, בִּבְתוֹ** קטנה **שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** בן אלישע, שמת אביה והשיאתה אמה, **שֶׁבָּאת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לְמָאֵן, וּבְנָהּ מוּרְכָּב לָהּ עַל כְּתֵפָהּ, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם** שבאה למאן, **הוּזְקְרוּ דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** [שהגמרא מביאה להלן] **בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ**, ולא פסקו הלכה כמותו, (**ובכתה**) [**וְרָבְתָה**] **בְּכִיָּיה גְּדוֹלָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ**, משום **שֶׁאָמְרוּ, דָּבָר שֶׁאָמַר אוֹתוֹ צַדִּיק** [–רבי ישמעאל], היתכן **שיִּכָּשֵׁל בּוֹ זַרְעוֹ**, שהרי רבי ישמעאל סבר שקטנה ממאנת אף אם נבעלה, ולא פסקו כמותו, ובתו באה למאן לאחר שנבעלה וילדה בן.

הגמרא מבארת על מה אמר רבי ישמעאל את דבריו: **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, נאמר בתורה (במדבר ה יג) בפרשת סוטה, **וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה** – אשה זו שנבעלה מרצון ולא באונס, היא **אֲסוּרָה** לבעלה עד שתשתה את המים המרים, **הָא נִתְפָּשָׂה** – אבל אם היא נאנסה הרי היא **מוּתֶּרֶת**, ויש לדייק מתיבת 'והיא', שרק אשה זו שקידושיה היו קידושין גמורים הרי היא אסורה אם היא לא נאנסה, **וְיֵשׁ לְךָ** אשה **אֲחֶרֶת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּשָׂה** – שלא נאנסה, וצריכה להאסר על בעלה, מכל מקום הרי **מוּתֶּרֶת** לבעל ולבועל, **וְאֵיזוֹ זוֹ, שֶׁקִּדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשֵׁי טָעוּת**, כגון שקידש את האשה על מנת שהוא כהן ונמצא ישראל, שלא חלו קידושיה כלל. או קטנה שהתקדשה ואין מעשיה כלום, **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁבְּנָהּ מוּרְכָּב עַל כְּתֵפָהּ, מְמָאֶנֶת וְהוֹלֶכֶת לָהּ**, משום שקידושיה בעודה קטנה, אינם כלום, ומה שבא עליה לאחר שגדלה לא היה לשם קידושין, כיון שבעל על דעת קידושין הראשונים ולא על מנת לקדשה עכשיו, **וְנִמְנוּ וְגָמְרוּ עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת.**

לאחר שרב כהנא אמר כן לחבריו, **פָּרוּשׁ וְלֹא עָבוּד עוּבְדָּא** – לא עשו מעשה להתיר קטנה שמיאנה לאחר שנבעלה.

הגמרא מוכיחה שאין למאן לאחר שנבעלה: **רַבִּי יִצְחָק וְתַלְמִידֵי דְּרַבִּי חֲנִינָא, עָבוּד עוּבְדָּא כְּרַבִּי יְהוּדָה**, והתירו לקטנה למאן לאחר שהביאה שתי שערות ועדיין לא רבה השחור. **וְאַף עַל גַּב דְּנִבְעֲלָה** – ואף שנבעלה לאחר שגדלה, והלכה ונשאת לאחר. **אֲזַל רַב שֵׁמֶן בַּר אַבָּא, אֲמָרָהּ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – ואמר דברים אלו לפני רבי יוחנן, **וַאֲזַל רַבִּי יוֹחָנָן וַאֲמָרָהּ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, שַׁדַּר בַּלְּשָׁא וְאַפְּקוּהָ** – שלח רבי יהודה הנשיא חיילים והוציאוה מבעלה השני שנשאה לאחר שמיאנה בבעלה הראשון.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בפירוש דברי רבי יהודה: **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא**, מה שאמר רבי יהודה עד שירבה השחור, **לֹא שֶׁיִּרְבֶּה הַשָּׂחוֹר מַמָּשׁ** – אין כוונתו שירבו שערות שחורות סביב אותו מקום, **אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּי הַשְּׂעָרוֹת** ארוכות **וְשׁוֹכְבוֹת, וְנִרְאוֹת** מחמת אריכותן **כְּמִי שֶׁיִּרְבֶּה הַשָּׂחוֹר עַל הַלָּבָן. וְרָבָא אָמַר**, כוונת רבי יהודה היא, **לִשְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הַמַּקִּיפוֹת מִשָּׁפָה לְשָׁפָה** – שיהיו השערות גדולות כל כך שיהיו מקיפות משפת אותו מקום לשפה השניה.

הגמרא מבארת פרט נוסף בדיני השערות: **אָמַר רַב חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא, שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שֶׁאָמְרוּ, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּעִיקָּרָן גּוּמּוֹת** – צריך שבמקום גדילתם יהיו גומות. **וְרַב מַלְכִּיו אָמַר** בשם **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**, שאם יש **גּוּמּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין** שם **שְׂעָרוֹת** הרי היא גדולה, משום שודאי היה שם שער, ונשר.

מאחר שהגמרא הביאה את דברי 'רב מלכיו', ולפי שהיה אמורא ששמו היה 'רב מלכיא', ודמיון השמות מטעה, באה הגמרא לסדר איזה דינים אמר כל אחד מהאמוראים: **אָמַר רַב חֲנִינָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא**, את הדין של **שַׁפּוּד, וּשְׁפָחוֹת, וְגוּמּוֹת** שלמדנו בסוגייתינו, אמרם **רַב מַלְכִּיו**, ואת הדין של **בְּלוּרִית, וּאֵפֶר מִקְלֶה וּגְבִינָה**, אמרם **רַב מַלְכִּיָּא. רַב פָּפָּא אָמַר, שְׁמַתְנִיתִין וּמַתְנִיתָא** – הדינים שנאמרו על דברי המשניות והברייתות, אמרם **רַב מַלְכִּיָּא, וּשְׁמַעְתָּתָא** – והדינים שנאמרו על דברי האמוראים, אמרם **רַב מַלְכִּיו, וְסִימָנָא** – והסימן שיהא בידך לזכור איזה אמורא אמר את דבריו על ברייתא או משנה, ואיזה אמורא אמר את דבריו על דברי האמוראים, הוא 'מַתְנִיתָא מַלְכָּתָא' – המשניות והברייתות הם העיקר, ומשמעות השם 'מלכיא' גם משמע לשון מלכות. ועוד, ש'מלכתא' היא לשון נקבה, והשם 'מלכיא' אף הוא לשון נקבה. שואלת הגמרא: **מַאי**

המשך בעמוד נה

רש"י

ריחני — מברכין עליהן "בורא עצי בשמים", ואין טעון ברכה לאחריו, דהנאה מועטת היא. **משנה** **וראוי להיות בן סורר ומורה** — משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן, אבל קודם שתי שערות — לאו בר עונשין הוא, ומשהקיף זקן — ראוי להולידו, ורחמנא אמר "בן" ולא הראוי להיות אב. **התחתון ולא העליון** — באיזו הקפת זקן אמרו? בתחתון שלמטה ולא העליון. **הכי גרסינן רבי יהודה אומר עד שירבה השחור** — ולא גרסינן: "על הלבן", כלומר, שישחיר אותו מקום משערות הרבה. **גמרא** **איש כתיב בפרשה** — (דברים כה) "ואם לא יחפוץ האיש", הלכך קטן לא חליץ, אבל אשה — בין גדולה בין קטנה. **הלכה כרבי יהודה** — שאם לא בא עליה משהביאה שתי שערות — שיכולה לעקור נישואי קטנותיה, עד שירבה השחור. **שוב אינה יכולה למאן** — דהך ביאה הוו להו קדושין גמורין, דגדולה היא ובידה לקדש עצמה. וכי פליג — כשלא בעל לאחר שגדלה פליג, ואפילו הכי לרבי מאיר לא ממאנת, דכיון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה — שוב אינה יכולה למחות, וחלו להו קדושין קמאי. **בכתו של רבי שמעאל** — שהשיאתה אמה כשהיא קטנה יתומה, ולאחר שילדה באת למאן. **והיא** — מיעוטא הוא, והכי דריש: "היא" — אשה סתמא שקדושיה גמורין, היא דבי לא נאנסה — אסורה לבעלה, ויש לך אחרת, שאפילו זנתה שלא באונס — מותרת לבעל ולבועל, ואיזו? זו שקידושיה קדושי טעות, כגון "על מנת שאני כהן", והרי הוא ישראל. וכגון קטנה, דאין מעשיה כלום, ואמה נמי אין בידה לקדשה. **ואפילו בנה מורכב כו'** — דלאו נישואין הוו, לענין זנות נמי לא מיתסרה עליה, דפנויה בעלמא היא. ולא אמרינן: בעילות שבעל משגדלה — הוו קדושין, דקסבר: כל הבועל — על דעת קדושין הראשונים הוא בועל, ולא נתכוון לחזור ולקדשה. **בלשא** = חיל. **ואפקוה** — מבעלה האחרון שנשאה במיאון זה. **שתי שערות שוכבות** — שיהו ארוכות. **שפחות** — מתניתין היא בכתובות, ואמר רב מלביא עלה: הלכה כרבי אליעזר. **בלורית** — מתניתין היא: גוי המסתפר מישראל, כיון שהגיע לבלורית — שומט את ידו. ואמרינן: וכמה? ואמר רב מלביא עלה: שלש אצבעות לכל רוח. **גבינה** — נמי משנה היא ב"אין מעמידין": מפני מה אסרו גבינות הגוים כו' ואמר רב מלביא עלה: מפני שמחליקין פניהן בשומן חזיר. כל הנך תלתא לא אתא רב מלביא אלא לפרושי טעמא דמתניתין, [או] שיעורא או לאוקמי הלכתא. אבל גומות, שפוד ואפר מקלה — שמעתא דנפשיה היא. ורב פפא מחליף שפחות — לרב מלביא, ואפר מקלה — לרב מלביא. **קשה בה רבי חנינא** — אי סלקא דעתך: גומות אף על פי שאין שערות — לא לישתמיט בכוליה התלמוד חד תנא, ולאשמועינן: תינוקת שהביאה שתים גומות.

תוספות

קדושי טעות — הקשה רבינו יצחק בן נתן: וכי לית ליה מתניתין דיבמות (ב,ב) "ואי אתה יכול לומר בחמותו ואם חמותו שמיאנו"? וליכא למימר: דמתניתין דהתם — בקדושי קטנות, והכא איירי — בקדושי טעות, בדקתני בהדיא דרבי ישמעאל בקדושי קטנה נמי איירי, שהרי בתו שבאת למאן הוו קדושי קטנות, דמינה מייתי רב כהנא ראייה דאינה ממאנת אחר הבאת שערות, וקאמר: "דבר שאמר אותו צדיק יכשל בו זרעו" — אלמא רבי ישמעאל בקדושי קטנות נמי איירי. ואף על גב דיש לפרש למה שאמר "אותו צדיק" — היינו, כעין דבר שאמר אותו צדיק, שהוא אומר בקדושי טעות, ובתו באת למאן מחמת קדושי קטנות. מכל מקום מדקאמר "נמנו וגמרו עד מתי הבת ממאנת? עד שתביא שתי שערות" משמע דנמנו וגמרו לאפוקי מדרבי ישמעאל. דליכא למימר: לאפוקי מדרבי יהודה, דהא רבי יהודה מודה בנבעלה. וזאת, נבעלה, שהרי בנה מורכב על כתפה היה. ושמואל דסבר כרבי ישמעאל, ואמר בפרק "המדיר" (כתובות עב,ב): קדשה על תנאי, ובנסה סתם — אפילו בעל, אינה צריכה הימנו גט, וכי לית ליה לשמואל מתניתין דיבמות (ב,ב)? ובפרק "המדיר" (כתובות עג,א) פריך לשמואל ממשניות טובא, ומשני להו, ולא בעי למימר דפליג אסתם משנה! ויש לומר: דרבי ישמעאל לית ליה מתניתין דיבמות. ושמואל לא סבר כרבי ישמעאל אלא בקדושי טעות, אבל בקדושי קטנות — לא סבר כוותיה, אלא כמתניתין דיבמות (ב,ב) ודמכילתין, דתנן: "עד מתי הבת ממאנת? עד שתביא שתי שערות". ובפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנו,א) קאמר שמואל בהדיא: בודקין למיאונין, לאפוקי מדרבי יהודה. וכן מוכח נמי בפרק "נושאין" (יבמות ק,ב) דפריך: ממאנת מי קא ילדה? ומשני: בקדושי טעות, וכרבי ישמעאל. משמע, דוקא בקדושי טעות סבר כוותיה, ולא בקדושי קטנות, דאליבא דשמואל איירי התם. והא דאמר שמואל בפרק "בית שמאי" (שם קט,ב) וב"המדיר" (כתובות עג,א): קטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונישאת — צריכה גט משני, משמע דאינה מקודשת לראשון, מדצריכה גט משני. היינו, מן התורה, אבל מדרבנן — צריכה גט מראשון, דמשהגדילה אינה יוצאה במיאון, כדפרישית. **איכא** בינייהו שפחות — ואם תאמר: לימא נמי, איכא בינייהו "אפר מקלה", דהוי שמעתתא, ותני לה בדרב מלביא, דרב פפא אמר שמעתא דרב מלביא? ויש לומר: דהכי קאמר, כולהו מתניתא רב מלביא, ושמעתתא — יש מהן רב מלביא ויש מהן רב מלביא.

עד

מן

ריחני. משנה תינוקת שהביאה שתי שערות - או חולצת או מתיבמת, וחייבת בכל מצות האמורות בתורה. וכן תינוק שהביא שתי שערות - חייב בכל מצות האמורות בתורה, וראוי להיות בן סורר ומורה, משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן. התחתון ולא העליון, אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. תינוקת שהביאה שתי שערות אינה יכולה למאן. רבי יהודה אומר: עד שירבה השחור. **גמרא** וכיון דתנן "חייבת בכל מצות האמורות בתורה", "או חולצת או מתיבמת" למה לי? לאפוקי מדרבי יוסי, דאמר: "איש" כתוב בפרשה, אבל אשה - בין גדולה ובין קטנה, קא משמע לן: דאי איתי שתי שערות - אין, אי לא - לא. מאי טעמא? אשה כאיש. וכיון דתנא "וכן התינוק שהביא שתי שערות", "חייב בכל המצות האמורות בתורה" למה לי? וכי תימא: משום דקבעי למתני "וראוי להיות בן סורר ומורה" - תנינא חדא זימנא: אימתי הוא בן סורר ומורה - משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון, אלא שדברו חכמים בלשון נקיה! - אין הכי נמי, אלא - איידי דפריש מילי דתינוקת - קמפרש נמי מילי דתינוק. "תינוקת שהביאה" כו'. אמר רבי אבהו, אמר רבי אלעזר: הלכה כרבי יהודה. ומודה רבי יהודה שאם נבעלה לאחר שהביאה שתי שערות - שוב אינה יכולה למאן. חברוהי דרב כהנא סבור למעבד עובדא כרבי יהודה, ואף על גב דנבעלה. אמר להו רב כהנא: לא כך היה מעשה בבתו של רבי ישמעאל, שבאת לבית המדרש למאן, ובנה מוכיח לה על כתפה. ואותו היום הוזכרו דבריו של רבי ישמעאל בבית המדרש, ובכתה בכייה גדולה בבית המדרש. אמרו: דבר שאמר אותו צדיק - יכשל בו זרעו? דאמר רב יהודה, אמר שמואל משום רבי ישמעאל: "והיא לא נתפשה" - אסורה, הא נתפשה - מותרת. ויש לך אחרת, שאף על פי שלא נתפשה - מותרת, ואיזו זו - שקדושיה קדושי טעות, שאף על פי שבנה מורכב על כתפה - ממאנת והולכת לה. ונמנו וגמרו: עד מתי הבת ממאנת - עד שתביא שתי שערות! פרוש ולא עבוד עובדא. רבי יצחק ותלמידי דרבי חנינא עבוד עובדא כרבי יהודה, ואף על גב דנבעלה. אזל רב שמן בר אבא אמרה קמיה דרבי יוחנן, אזל רבי יוחנן אמרה קמיה דרבי יהודה נשיאה. שדר בלשא, ואפקוה. אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא: לא שירבה השחור ממש, אלא כדי שיהיו שערות שוכבות, ונראות כמי שירבה השחור על הלבן. רבא אמר: שתי שערות המקיפות משפה לשפה. אמר רבי חלבו, אמר רב הונא: שתי שערות שאמרו - צריך שיהא בעיקרן גומות. רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה: גומות אף על פי שאין שערות. אמר רב חנינא בריה דרב איקא: שפוד, שפחות, וגומות - רב מלכיו; בלורית, אפר מקלה, וגבינה - רב מלכיא. רב פפא אמר: מתניתין ומתניתא - רב מלכיא, שמעתתא - רב מלכיו, וסימנא: מתניתא מלכתא. מאי ביניהו? איכא ביניהו שפחות. אמר רב אשי, אמר לי מר זוטרא, קשה בה רבי חנינא מסורא: לא לישתמיט תנא ואשמועינן גומות! - אי אשמועינן גומות - הוה אמינא: עד שיהו שתי שערות בשתי גומות, קא משמע לן - דאפילו שתי שערות בגומא אחת. - ומי איכא כהאי גוונא? והכתיב "אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם", ואמר רבא: איוב בסערה חירף, בסערה השיבוהו. בסערה חירף - אמר לפניו: רבונו של עולם, שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלפה לך בין איוב לאויב? בסערה השיבוהו - "ויענ ה' את

איוב

תוספות

עד שתכלכל — לשון גדול שער הוא, כדאמר בריש נזיר (ב,א) "הריני מכלכל" — הרי זה נזיר, וקאמר בגמרא: מאי משמע ד"כלכול" לישנא דגדול שער הוא? דתניא, אמר רבי יהודה: סיד — כדי לסוד כלכול קטן, ואמר: צדעה ובת צדעה. **הלכה** כדברי כולן להחמיר — בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קנו,א), אמר רב נחמן אמר שמואל: בודקין לחליצה ולמיאונין — לאפוקי מדרבי יהודה, דאמר: עד שירבה השחור על הלבן. והתם פסק כבוהו דאמר התם רב נחמן אמר שמואל. והכי נמי קאמר: הלכה כדברי כולן, להחמיר. הלכך, אינה חולצת עד שתביא שער גדול שבכולן, ועד שיהו שתי שערות במקום אחד, כרב אשי. ואם יש לה דדים גדולים, כשאר נשים — אינה צריכה לבדוק התחתון. ולא תמאן — משהביאה שתי שערות קטנות, ואפילו אחת בגבה ואחת בין קשרי אצבעותיה. ורבינו תם כתב בספר הישר: דמשהגיעה לכלל שנותיה — לא תמאן בזמן הזה, דאף על גב דהיכא דלא בעל פסקינן בפרק "יוצא דופן" (נדה מו,א) דלא חיישינן שמא נשרו, אין אנו בקיאין לבדוק בכל גופה שלא יהו לה שערות, דאפילו אחת בגבה ואחת בבריסה ובקשרי אצבעותיה — מצטרפים, או גומות גרידא.

שלש גריסין נמי בתרי יומי תרתי ופלגא חזיתיה ואידך דם מאכולת הוא — תימה: אמאי לא פריך, דלמא כל שלשה גריסין בתרי יומי חזיתיה, כדקאמר בפחות משלשה גריסין? ונראה למורנו הרב מאיר, וכן מצאתי, דאי לא דתלינן בדם מאכולת, ונימא: דכל הכתם מגופה חזיתיה — אין לנו להקל ולומר: דבתרי יומי חזיתיה, כיון דיש בו שיעור דאפשר לחלקו לשלש ראיות. לכך פריך: דילמא תרי ופלגא בתרי יומי חזיתיה, כיון דראתה מעט פחות משלשה גריסין, אף על גב דאית בהו טפי משיעור שתי ראיות — אתה מיקל לתלות המותר באותן שתי ראיות, ולא בראייה שלישית. הכי נמי, בשלשה גריסין ושלשה עודות נימא: תרי ופלגא, אף על גב דהוה טפי משתי ראיות נימא: דבתרי יומי חזיתיה, והמותר נתלה בדם מאכולת. ואם תאמר: מנא ליה לרבא דבשלשה גריסין במקום אחד חיישי רבנן, דילמא דוקא בשלשה מקומות ומצאתן ביום אחד, ולרבי חנינא דוקא בשלשה חלוקות, או בחלוק אחד ומצאתו בשלשה ימים? ויש לומר: דלא מפלגי רבנן.

אבל

רש"י

מן הסערה — כלומר, משער הראש אני משיבך תשובה: הרבה נימין בראתי באדם וכו'. **על הכף** — גובה שעל האבר, למטה מן הכרס. **אפילו אחת על הכף כו'** — אף על גב דאינו במקום אחד. **אחת בגבה** — תחת אותו מקום. **בין קשרי אצבעותיה** — ואינה מביאה שער עד שתגדיל. **שתכלכל** — לא שמעתי מהו. ונראה בעיני שחברו במסכת שבת (עח,ב) "כדי לסוך כלכול, ואמרינן (שם פ,ב): מאי "כלכול"? צדעה ובת צדעה, הכי נמי: עד שיהו שם שערות הרבה, שיהא רצוף ומלובש בשער. ואני מצאתי: "עד שתבלבל" בבי"ת, שער גדול כפוף ומבולבל. ולא ישר בעיני. **איני יודע** מהו — כלומר, לא סבירא לי. **משנה** שתי שערות האמורות בפרה — דקיימא לן: שתי שערות שחורות — פוסלות בה, בגמרא ד"אין מעמידין" (עבודה זרה כד,א) ובמסכת פרה (פרק שני משנה ה). **ובנגעים** — שער לבן, דקיימא לן בתורת כהנים: מיעוט "שערות" — שתים. **והאמורות בכל מקום** — בתינוק ובתינוקת. לקרוץ = לאחוז מעט. **שיהו ניטלות בזוג** — שיעורא רבה (דבולהו). **גמרא** **להחמיר** — משנקרצות בצפורן — לא מאמנת, שמא גדולה היא. ולענין חליצה — עד דאיכא שיעורא רבה דבולהו. **משנה** **הרי זו מקולקלת** — אינה יודעת פתח נדותה לידע מתי יתחילו אחד עשר יום שבין נדה לנדה, דהא לא ידעה אימת חזאי. **וחוששת משום זוב** — אם עברו עליה שלשה ימי זיבה משלבשה חלוק זה, ומצאה עליו כתם גדול שיעור שלשה גריסין ועוד — מספקינן להו, דילמא כל חדא וחדא — בחד יומא חזיא, אף על גב דבמקום אחד נמצאו. **גמרא** **שלשה** חלוקות — הבדוקות לה, ולבשתן בשלשת ימי זיבה אחד ליום. **או שראתה שני ימים** — ראיה ממש מגופה בתוך אחד עשר יום, ובשלישי לבשה חלוק הבדוק לה, ומצאתה עליו כתם. **מהו דתימא כל כי האי גוונא וכו'** — להכי נקט שני ימים וחלוק אחד, לאשמועינן דהשתא נמי חששא בעלמא היא, ומביאה קרבן ואינו נאכל — דשמא לאו מגופה הואי הך כתם שלישי, ומליקת חולין — נבלה. דאי לא אשמועינן, הוה אמינא: הרי רגלים לדבר דודאי זבה היא. **זכנהו** = תשובה ניצחת השיבן. **אגב** **זוהמא** — דנדות אתאי מאכולת, ונתמעבה שם. **ורבי חנינא כו'** — לרבא פרכינן, דאמר לרבי חנינא שלשה גריסין במקום אחד. **תרי ופלגא כו'** — אלמא לא פליג רבי חנינא אלא במקום אחד, אבל בשלשה מקומות — מודה, והא קתני רבי חנינא לעיל: לבשה שלשה חלוקות כו', אבל בחלוק אחד בשלשה מקומות — לא. **שהן בגרים ועוד** — כלומר, שלשה גריסין גסין, דאיכא בכל חד וחד כגריס ועוד. דהכי הוי שיעור כתם לקמן בפרק "הרואה כתם" (נט,א). **אחת זו ואחת זו** — אפילו בשתי גריסין — חוששין שמא ראתה אותן בשני בין השמשות, או אחת היום ואחת בין השמשות של מחר, וראיית בין השמשות עולה לשני ימים, שמקצתה מן היום ומקצתה מן הלילה, ויש כאן שלשה רצופין.

אמר

איוב מן הסערה, ויאמר" אליו: שוטה שבעולם, הרבה נימין בראתי בראשו של אדם, ולכל נימא ונימא בראתי לו גומא בפני עצמה שלא יהיו שתים יונקות מגומא אחת, שאלמלא שתים יונקות מגומא אחת - מכחיש מאור עיניו של אדם. גומא בגומא לא נתחלף לי, איוב באויב נתחלף לי? לא קשיא, הא - בגומא, הא - בריש. אמר רב יהודה, אמר שמואל: שתי שערות שאמרו - אפילו אחת על הכף ואחת על הציצים. תניא נמי הכי: שתי שערות שאמרו - אפילו אחת בגבה ואחת בבריסה, אחת על גבי קשרי אצבעותיה של יד ואחת על גבי קשרי אצבעותיה של רגל, דברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום רבי שמעון. ורבנן אמר רב חסדא: עד שיהו שתי שערות במקום אחד. תנו רבנן: עד מתי הבת ממאנת? עד שתביא שתי שערות, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: עד שיגדלה השחור. רבי יוסי אומר: עד שתתקיף העטרה. בן שלקות אומר: עד שתתכלכל. ואמר רבי שמעון, מצאני חנינא בן חכינאי בציידן, ואמר: כשאתה מגיע אצל רבי עקיבא אמור לו "עד מתי הבת ממאנת"? אם יאמר לך "עד שתביא שתי שערות", אמור לו "והלא בן שלקות העיד במעמד כולכם ביבנה עד שתתכלכל, ולא אמרתם לו דבר"! כשבאתי אצל רבי עקיבא, אמר לי: כלכול זה - איני יודע מהו, בן שלקות - איני מכיר, עד מתי הבת ממאנת - עד שתביא שתי שערות. **משנה** שתי שערות האמורות בפרה, ובנגעים, והאמורות בכל מקום - כדי לכוף ראשן לעיקרן - דברי רבי ישמעאל, רבי אליעזר אומר: כדי לקרוץ בציפורן, רבי עקיבא אומר: כדי שיהו גיטלות בזוג. **גמרא** אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא: הלכה כדברי כולן להחמיר. **משנה**

הרואה כתם - הרי זו מקולקלת וחוששת משום זוב - דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: אין בכתמים משום זוב. **גמרא** מאן חכמים? רבי חנינא בן אנטיגנוס היא, דתניא, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: כתמים אין בהן משום זוב. ופעמים שהכתמים מביאין לידי זיבה. כיצד - לבשה שלשה חלוקות הבדוקות לה ומצאה עליהם כתם, או שראתה שני ימים וחלוק אחד - הן הן הכתמים המביאין לידי זיבה. השתא שלשה חלוקות דלאו מגופה קחזיא - חיישינן, שני ימים וחלוק אחד מיבעיא? מהו דתימא - כל כי האי גוונא מביאה קרבן ונאכל, קא משמע לן. אמר רבא, בהא זכנהו רבי חנינא בן אנטיגנוס לרבנן: מאי שנא פחות משלשה גריסין במקום אחד דלא חיישינן - דאמרינן: בתרי יומי חזיתיה, שלשה גריסין במקום אחד נמי - נימא: תרתי ופלגא מגופה חזיתיה, ואידך אגב זוהמא דם מאכולת הוא. ורבנן, כיון דאיכא לפלוגי בגרים ועוד לכל יומא - לא תלינן. ורבי חנינא בן אנטיגנוס שלשה גריסין במקום אחד הוא דלא חיישינן, הא בשלשה מקומות - חיישינן? הא אמרת בשלשה חלוקות - אין, בשלשה מקומות - לא! לדבריהם דרבנן קאמר להו, לדידי - בשלשה חלוקות - אין, בשלשה מקומות - לא: אלא לדידכו, אודו לי מיהת דהיכא דחזאי שלשה גריסין במקום אחד, דאמרינן - תרי ופלגא מגופה חזיתיה, ואידך - אגב זוהמא דם מאכולת הוא! ורבנן - כיון דאיכא לפלוגי בגרים ועוד לכל יומא - לא תלינן. תנו רבנן: הרואה כתם, אם יש בו כדי לחלק שלשה גריסין, שהן כגרים ועוד - חוששת, ואם לאו - אינה חוששת. רבי יהודה בן אגרא אומר משום רבי יוסי: אחת זו ואחת זו - חוששת.

אמר

אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה, וַיֹּאמַר אֵלָיו, תשובה משערותיו של אדם, שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, הַרְבֵּה נִימִין – שערות בָּרָאתִי בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם, וּלְכָל נִימָא וְנִימָא – לכל שערה ושערה בָּרָאתִי לוֹ גּוּמָא [–מקום שיונק משם] בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כדי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁתַּיִם יוֹנְקוֹת מִגּוּמָא אַחַת, (שאלמלא [שֶׁאִילְמָלֵי] – שאילו היו שְׁתַּיִם – שתי שערות יוֹנְקוֹת מִגּוּמָא אַחַת, הרי זה מַכְחִישׁ מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם, ואם גּוּמָא בְּגוּמָא לֹא נִתְחַלֵּף לִי – שלא החלפתי להוציא שתי שערות מגומא אחת, אִיּוֹב בְּאוֹיֵב נִתְחַלֵּף לִי – בלשון תמידה, האם החלפתי בין איוב לאויב, לתת לאיוב פצעי אויב. הרי שמבואר כאן, שלא יתכן שיצאו שתי שערות מגומא אחת, ואילו בגמרא לעיל התבאר שיתכן שיצאו שתי שערות מגומא אחת. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּגוּפָא הָא בְּרִישָׁא – מה שהתבאר לעיל שיתכן שיצאו שתי שערות מגומא אחת, מדובר בשערות שעל גוף האשה, ומה שנאמר לאיוב שלא יוצאים שתי שערות מגומא אחת, מדובר בשערות הראש, ובהם שייך הטעם שאילו היו יוצאים מגומא אחת היו מכחישים מאור עיניו של אדם.

הגמרא חוזרת לבאר דינים נוספים הקשורים בשתי השערות: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שֶׁאָמְרוּ שהם סימן גדלות, אֲפִילּוּ אַחַת תהיה עַל הַכַּף – בגובה הבשר שעל האבר, מתחת הכרס, וְאַחַת – ושערה אחת עַל הַבֵּיצִים, ואף ששתי השערות אינם במקום אחד.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא כדברי שמואל: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שֶׁאָמְרוּ, אֲפִילּוּ שערה אַחַת בְּגַבָּהּ – תחת אותו מקום, וְאַחַת בְּכַרְסָהּ – מעל אותו מקום, או ששערה אַחַת נמצאת עַל גַּבֵּי קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֶיהָ שֶׁל יָד, וְשערה אַחַת עַל גַּבֵּי קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֶיהָ שֶׁל רֶגֶל, והטעם משום שרק גדולה מביאה שערות בקשרי אצבעותיה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר עַכּוֹ שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, ומבואר ששתי השערות אינם צריכות להיות במקום אחד. מבררת הגמרא: וְרַבָּנַן מה דעתם, אָמַר רַב חִסְדָּא, עַד שֶׁיִּהוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד, ולא בשני מקומות.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים עד מתי הבת ממאנת: תָּנוּ רַבָּנַן, עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת, עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הבת ממאנת עַד שֶׁיִּרְבֶּה הַשָּׁחוֹר סביב אותו מקום, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר עַד שֶׁתַּקִּיף הָעֲטָרָה – שיקיף שער את כל העטרה, ותנא ששמו בֶּן עֵלְקוֹת אוֹמֵר, שהבת ממאנת עַד שֶׁתְּכַלְכֵּל – שתגדל שער הרבה כעין לבוש. וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מְצָאנִי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי בְּצִיר, וְאָמַר לִי, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא, אֱמוֹר לוֹ – שאל אותו, עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת, אם יאמר לְךָ עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֱמוֹר לוֹ – שאל אותו, וַהֲלֹא בֶּן שְׁלָקוֹת הֵעִיד בְּמַעֲמַד כּוּלְּכֶם בְּיַבְנֶה, שהבת ממאנת עַד שֶׁתְּכַלְכֵּל וְלֹא אֲמַרְתֶּם לוֹ דָּבָר, ושיעור זה הרי הוא לאחר שתביא שתי שערות. וסיפר רבי שמעון, כְּשֶׁבָּאתִי אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא ואמרתי לו דבר זה, אָמַר לִי, 'כִּלְכּוּל' זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ – איני סובר שהבת ממאנת עד שיעור זה, ותנא ששמו 'בֶּן שְׁלָקוֹת' אֵינִי מַכִּיר, אלא עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת.

משנה

מצינו כמה דינים בתורה התלויים בשתי שערות, כגדלות בן ובת לעיל, משנתנו דנה מהו גודל השערות שצריך בכל אלו המקומות: שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּפָרָה אדומה לפוסלה, וְכֵן שתי שערות שנאמרו בַּנְּגָעִים, ששתי שערות לבנות סימן לצרעת, וְכֵן השערות הָאֲמוּרוֹת בְּכָל מָקוֹם, לענין גדלות בן ובת, שיעור גודל השערות הוא כשיש בהן כְּדֵי לְכוֹף רֹאשָׁן לְעִיקָּרָן – שיהיו גדולות שיוכלו לכופף את ראש השיער לשורשו [מקום גידולו], דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שיעור גודל השיער הוא כְּדֵי לְקַרֵּחַ בְּצִיפּוֹרֶן – שיוכלו לאחוז מעט מהשיער בין הציפורניים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שיעורם הוא כְּדֵי שֶׁיְּהוּ נִיטָּלוֹת בַּזּוּג – שיוכלו לגזור אותם במספריים.

גמרא

שנינו במשנה שלש שיטות בגודל השערות, הגמרא מבררת מה ההלכה: אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי כּוּלָּן לְהַחְמִיר – בכל דין עלינו להחמיר ולחוש לכל השיטות. ולכך לענין מיאון שקטנה ממאנת ולא גדולה, אם שערותיה נקרצות בציפורן שהוא השיעור הקטן, אינה ממאנת שמא גדולה היא כבר. ולענין חליצה שרק גדולה חולצת ולא קטנה, מחמירים לומר שאינה נחשבת גדולה עד שיהיו ראשי שערותיה נכפפים לעיקרם.

משנה

משנתנו מבררת מה דין כתם שנמצא בחלוק לענין מנין ימי נדה וזיבה: אשה הָרוֹאָה כֶּתֶם על חלוקה, ואינה יודעת מתי יצא הדם ממקורה, הֲרֵי זוֹ מְקוּלְקֶלֶת למנין ימי נדותה, שאילו היתה יודעת מתי יצא הדם, היתה יודעת מתי יחולו אחד עשר ימי זיבתה, אבל עכשיו שאינה יודעת מתי יצא, אינה יודעת מתי יהיו אחד עשר ימי זיבתה.

המשנה מבארת דין נוסף שיש לאשה שמצאה כתם על חלוקה: וְחוֹשֶׁשֶׁת מִשּׁוּם זוֹב – אם לבשה אשה חלוק שלשה ימים רצופים מבין אחד עשר הימים הראויים לזיבה, ומצאה עליו כתם גדול כשיעור שלשה גריסין ועוד מעט יותר, הרי היא חוששת שכתם זה יצא ממקורה לסירוגין במשך שלשת הימים, כל יום כגריס ועוד, ונעשתה זבה גדולה. אלו הם דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין בַּכְּתָמִים מִשּׁוּם זוֹב – אינה חוששת שנעשית זבה גדולה בכתמים שנמצאו על חלוקה.

גמרא

הגמרא מבררת מי הם החכמים שנחלקו על רבי מאיר. מבררת הגמרא: מַאן חֲכָמִים – מי הם התנאים שנחלקו על רבי מאיר במשנה. משיבה הגמרא: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס הִיא, דְּתַנְיָא, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, המוצאת כמה כְּתָמִים בחלוקה, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם זוֹב – אינה חוששת שנעשית זבה גדולה בכתמים אלו, ומכל מקום פְּעָמִים שֶׁהַכְּתָמִים כן מְבִיאִין לִידֵי זִיבָה. כֵּיצַד מביאין הכתמים לידי זיבה, לָבְשָׁה בשלשה מן הימים הראויים לזיבה שְׁלֹשָׁה חֲלוּקוֹת הַבְּדוּקוֹת לָהּ – שבדקתם שהם נקיים מדם, ובכל יום לבשה חלוק אחר, וּמָצְאָה עֲלֵיהֶם – על כל אחד מהם כֶּתֶם, אוֹ שֶׁרָאַתָּה ראייה ממש מגופה בִּשְׁנֵי יָמִים ומצאה כתם בְּחָלוּק בדוק שלבשה יום אֶחָד מיד לאחר שני הימים, הֵן הֵן הַכְּתָמִים הַמְּבִיאִין לִידֵי זִיבָה, משום שבאופנים אלו ודאי יצא הדם בשלשה ימים.

הגמרא מקשה על סדר הדינים המבואר בברייתא. מקשה הגמרא: הַשְּׁתָא – מעתה יש לתמוה, אם באופן הראשון כשמצאה כתם בִּשְׁלֹשָׁה חֲלוּקוֹת, דְּלָאו מִגּוּפָהּ קָחֲזָיָא – שלא ראתה דם מגופה, חָיְישִׁינַן – חוששים שכתם זה בא בשלשה ימים, ונעשית זבה, באופן השני שראתה שְׁנֵי יָמִים מגופה, וְכתם נוסף ראתה על חָלוּק אֶחָד, מִיבַּעְיָא – האם צריך לומר שחוששת שנעשית זבה, והרי כיון שראתה דם מגופה יותר יש לחוש שהיא זבה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא – באופן כזה שראתה שני ימים דם מגופה, אנו תולים שודאי יצא גם הכתם שמצאה ביום השלישי מגופה והרי היא זבה ודאית, וּמְבִיאָה קָרְבָּן ככל זבה גדולה, וְאף יהא נָאֱכָל, קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו רבי חנינא בן אנטיגנוס שאין הדבר כן, אלא אף שמביאה קרבן מספק שמא זבה היא, אינו נאכל, שעדיין יש לחוש שמא הכתם שמצאה בחלוקה לא בא מגופה ולא נעשית זבה ואינה צריכה להביא קרבן, והעוף שלה שנמלק ולא נשחט נבלה הוא ואסור באכילה.

הגמרא מבארת את סברות המחלוקת: אָמַר רָבָא, בָּהָא זְכָנְהוּ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס – בדין זה השיב רבי חנינא בן אנטיגנוס תשובה ניצחת לְרַבָּנַן, וזו השגתו על שיטתם, מַאי שְׁנָא – מה שונה

המשך בעמוד קח

המשך ביאור למס' נדה ליום שישי עמ' א

שהצמחים נשמרים בחצר לצורך הבעלים ואינם הפקר כדרך דברים העולים מאליהם, **חַיָּבִין** במעשר, **וְאִם לָאו** – שאין הבעלים שומרים אותם לעצמם אלא מפקירים אותם, **פְּטוּרִין** ממעשר, כדין הפקר הפטור ממעשר (פאה פ"ו מ"א).

רב אשי מקשה ממשנתנו על דברי רבא שמועלת מחשבה במחובר לענין מעשר אף שאינה מועלת לענין טומאה: **מֵתִיב רַב אַשִׁי**, שנינו במשנתנו (לעיל נ.) 'כֹּל הדברים **שֶׁחַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂרוֹת** הרי הם גם **מְטַמְּאִין טוּמְאַת אוֹכְלִין**' – מקבלים טומאה מדבר טמא הנוגע בהם כדין אוכלים, שהלא אין חייב במעשר אלא דבר שהוא אוכל (מעשרות פ"א מ"א), ואם חייבים הם במעשרות ודאי שאוכל הם וראויים לקבל טומאה. **וְאִם אִיתָא** – ואם אכן הדין כדבריך שלענין מעשר מועלת מחשבה לאכילת אדם אף במחובר לקרקע, אף שלענין טומאה אינה מועלת כדברי רבי יוחנן לעיל (נ:) לגבי עולשין, כיצד כללה המשנה ואמרה שכל החייב במעשרות מטמא טומאת אוכלים, **הָא אִיכָּא הָנֵי**, הרי ישנם עולשין אלו שנזרעו לצורך בהמה ואחר כך נמלך עליהם שיהיו לאכילת אדם, **דְּחַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר** – שהרי לדברי רבא חייבים במעשר משום שמועלת מחשבתו לעשותם אוכל אדם אף במחובר, **וְאֵין מְטַמְּאִין טוּמְאַת אוֹכְלִין** – אינם מקבלים טומאה כדין אוכל, כמו שאמר בהם רבי יוחנן לעיל (שם), והרי זה שלא כפי הכלל שבמשנה שכל החייב במעשר מטמא טומאת אוכלים.

רבא מתרץ קושיית רב אשי על דבריו: **אָמַר רָבָא**, מה שאמרה המשנה שכל החייב במעשר מטמא טומאת אוכלים, **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת המשנה לומר, **כָּל מִין** אוכל **שֶׁחַיָּיב בְּמַעֲשֵׂר**, הרי הוא גם **מְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכְלִין**, וכלומר שכוונת המשנה בכלל זה דווקא ל'מיני' האוכלים, ועל כך הוא שאמרה שכל מין שאנו דנים אותו כאוכל לענין מעשר יהיה דינו משום כך שגם יטמא טומאת אוכלים, אבל אין הכלל שבמשנה אמור לענין פרטי האוכלים שבכל מין, שבהם אפשר שימצאו כאלה שחייבים במעשר אף שאינם מטמאים טומאת אוכלים.

הגמרא מביאה ראיה שכוונת המשנה בכלל שכל החייב במעשר מטמא טומאת אוכלים למין החייב במעשר: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** – וכך גם מסתבר, **מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** – ממה ששנינו בסיפא של משנתנו (להלן ע"ב) **כֹּל** בהמה **שֶׁחַיָּיב** הגוזז את צמרה **בְּנִתִּינַת רֵאשִׁית הַגֵּז** לכהן, הרי השוחט בהמה זו **חַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת** – בנתינת הזרוע והלחיים והקבה ממנה לכהן, **וְיֵשׁ** בהמה **שֶׁהִשּׁוחֲטָה חַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת, וְאֵין חַיָּיב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז**, וכגון שור או עז שחייב במתנות שנאמר בהם (דברים יח ג) 'אִם שׁוֹר אִם שֶׂה', אולם בראשית הגז אינו חייב, שאין ראשית הגז נוהג אלא בכבשים כמבואר בחולין (קלה.). **וְאִם אִיתָא** – ואם נפרש דברי המשנה שכוונתה בכללים אלו גם לפרטים שבכל מין, יקשה **הָאִיכָּא טְרֵפָה** – הרי ישנה טריפה **דְּחַיָּיבֶת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, וְאֵינָהּ חַיָּיבֶת בַּמַּתָּנוֹת**, ובהכרח לפרש דברי המשנה שכוונתה למין החייב בראשית הגז ולא לכל הפרטים שבאותו מין, ומכך יש להוכיח שגם הכלל השנוי במשנתנו שכל החייב במעשר מטמא טומאת אוכלים, שהכוונה בו למין החייב במעשר ולא לכל הפרטים שבו וכדברי רבא.

רבינא דוחה הראיה מן הסיפא של המשנה שכוונת המשנה בכללים השנויים בה למינים ולא לפרטים: **אָמַר רַבִינָא**, לעולם יש לומר שאכן כוונת המשנה גם לפרטים, ואין להקשות על מה שאמרה שכל החייב בראשית הגז חייב במתנות שהרי טריפה חייבת בראשית הגז ופטורה ממתנות, שכן **הָא מַנִּי** – משנה זו בשיטת מי היא הולכת, בשיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא** הולכת, **דְּתַנָּן, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר אֶת הַטְּרֵפָה מֵרֵאשִׁית הַגֵּז**, ולשיטתו אכן לא מצאנו שום אופן שנוהג בו ראשית הגז ואין מתנות כהונה נוהגים בו, ויכולה המשנה להתפרש שכוונתה גם לפרטים שבכל מין.

רב שימי בר אשי מביא ראיה אחרת שכוונת המשנה למינים ולא לפרטים שבהם: **אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, הָא שְׁמַע** ראיה מברייתא שכוונת משנתנו בכלליה למינים ולא לפרטים, ששנינו בברייתא, **הַמַּפְקִיר אֶת כַּרְמוֹ, וְלִמחרת הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר** קודם שיזכו בו אחרים וחזר וזכה בו **וּבְצָרוֹ** – תלש פירותיו מן המחובר, הרי בציר זה **חַיָּיב בְּפֶרֶט** – להניח לעניים גרגרי הענבים הנושרים מן הבציר, **וְכֵן חַיָּיב בְּעוֹלֵלוֹת** – להניח לעניים האשכולות הקטנים שבין הענבים, **וְכֵן חַיָּיב בְּשִׁכְחָה** – להניח לעניים מה ששכח והותיר מן הענבים בכרם, **וְכֵן חַיָּיב בְּפֵאָה** – שלא יכלה בבצירו כל פירות הכרם אלא יניח ממנו לעניים, **וְאולם פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר** – מלעשר פירות הכרם שזכה בהם מן ההפקר, כדין הפקר הפטור ממעשר (מעשרות פ"א מ"א), אבל בפרט ועוללות ושכחה ופאה חייב, ואף שהפקר פטור גם מהם כמבואר במסכת פאה (פ"א מ"ד), מכל מקום למדנו ממה שנכפל בהם בתורה הציווי 'תעזוב אותם' שבא לרבות שאף הפקר כגון זה שחזר וזכה בו חייב בכל אלו. **וְקשה, הָא אֲנַן תְּנַן** – הרי שנינו במשנתנו 'כֹּל **שֶׁחַיָּיב בַּפֵּאָה חַיָּיב בַּמַּעֲשֵׂרוֹת**', ובאופן זה הרי מצאנו דבר החייב בפאה ואינו חייב במעשרות, **אֶלָּא לָאו** – אלא ודאי **שְׁמַע מִינָּהּ** – יש להוכיח מכאן שהכלל האמור במשנתנו, **מִן קָתָנֵי** – הכוונה בו למין החייב בפאה, ובו אמרה המשנה שאם חייב בפאה חייב גם במעשר, אבל אין הכוונה בזה לכל הפרטים שבאותו מין, שבהם ודאי שיש למצוא פרטים החייבים בפאה ואינם חייבים במעשרות. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כך.

הגמרא מביאה משנה השנויה במסכת פאה כדי להקשות קושיא לפיה ולפי הכללים השנויים במשנתנו: **תְּנַן הָתָם** – שנינו במשנה (פאה פ"ג מ"ב), שנחלקו בה חכמים ורבי עקיבא בדין הקוצר מקצת תבואת שדהו במקומות שבהם מיהרה התבואה להתבשל יותר מבמקומות אחרים, והותיר המקומות שלא נתבשלה בהם התבואה באותה שעה, וכשבא אחר כך לקצור התבואה הנותרת בעת גמר בישולה, סובר רבי עקיבא שמכיון ומקום התבואה הנקצרת תחילה מפסיק בין המקומות שבא לקצור עתה, דין כל מקום ומקום מהם כשדה בפני עצמה, וצריך להניח פאה מכל אחד מהם לעצמו, וחכמים סוברים שמשעה שהתחיל לקצור מה שנתבשל תחילה הרי זה כאילו התחיל לקצור השדה כולה, ועתה כשקוצר הנותר אינו אלא גומר הקציר שהתחיל בו בשעתו, ולפיכך רשאי להניח פאה בגמר הקציר במקום אחד לפטור בו את השדה כולה. ועל כך מוסיפה המשנה ואומרת, **שמוֹרִים חֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא בְּזוֹרֵעַ שֶׁבֶּת** – מין ירק שנותנים ממנו בקדירה למתק טעמה, **אוֹ חַרְדָּל, בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת** נפרדים זה מזה, **שֶׁנּוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד** – מכל מקום ומקום בפני עצמו, ואף שאין ההפסק שבין המקומות כשיעור האמור במקום שאינו זרוע המפסיק בין שני מקומות זרועים, שהוא כשיעור שלשה תלמים של מחרישה, מכל מקום הואיל ומינים אלו אין דרך לזרוע מהן ערוגות שלמות, לפיכך אינם צריכים לשיעור הפסק גדול, אלא אפילו הפסק מעט שיש ביניהם מחלקם לשנים, וצריך להניח פאה מכל אחד מהם לעצמו.

הביאה הגמרא משנה זו כדי ללמוד ממנה ששבת חייבת בפאה, ולהקשות ממנה על משנתנו שממנה עולה שאינה חייבת, וכמבואר להלן (ע"ב).

לכל יהודי (ולכל אדם בכלל) נתן הקדוש־ברוך־הוא כוחות וכישרונות ואפשרויות כו' ... אלא כדי שינצל אותם – באופן של טוב וקדושה – במילואם, שלא יישאר אפילו פרט אחד בלתי מנוצל.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

המשך ביאור למס' נדה ליום שישי עמ' ב

בסיפא של המשנה "יֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וְאֵין לוֹ בִּיעוּר", שהכוונה בזה לעִיקָּר – שורש הַלּוּף שׁוֹטֶה, וְעִיקַּר הַדִּנְדָּנָה, שאלו אף שנוהגת בהם קדושת שביעית משום שראויים למאכל אדם ובהמה, מכל מקום אינם חייבים בביעור, שכך למדנו בהם ממה דִּכְתִיב – שנאמר (ויקרא כה ז) "וּלְבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל" – תבואת וגידולי השנה השביעית יהיו לאכילה גם לבהמה ולחיה, ומכך למדנו שכָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה – שעדיין יש בשדה ממין זה, וחיות השדה מוצאות ממנו שם, אַתָּה מַאֲכִיל לְבְהֶמְתְּךָ בַּבַּיִת – רשאי אתה להאכיל ממנו לבהמתך ממה שבידך בתוך הבית, אבל אם כבר כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה – שכבר אין ממין זה בשדה כלל, וכגון בימות הגשמים שכבר כלה ונבל כל מה שיש ממנו בשדה, כַּלֵּה כל מה שבידך ממין זה, והמנע מכאן ואילך מלהאכילו לְבְהֶמְתְּךָ שֶׁבַּבַּיִת. וְהָנֵי – ומינים אלו [–שרשי הלוף והדנדנה] לֵא כָּלוּ לְהוּ – לעולם אינם כלים מן השדה, לפי שמתקיימים ונשמרים בתוך הקרקע לאורך זמן, ולפיכך אין חובת ביעור נוהגת בהם.

משנה

המשנה ממשיכה בהבאת דוגמאות נוספות של שני דברים, שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון. שני סימנים נאמרו בתורה (ויקרא יא ט–י) להבדיל בהם בין דגים טהורים לטמאים, שכל שיש בו סנפיר [–כעין כנפיים שהדג שט בהן] וקשקשת [–כעין מלבוש הדבוק בעור הדג] טהור הדג, ומלמדת המשנה כלל בסימנים אלו: כֹּל מִין דָּגִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת, בודאי שיֵּשׁ לוֹ גם סְנַפִּיר, ואמנם יֵשׁ מין דג שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְנַפִּיר וְאֵין לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת.

נאמר בתורה (ויקרא יא ג) בסימני בהמה טהורה, שצריכה להיות "מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסה", וכלומר שצריך שיהיו פרסות רגליה חלוקות לשתים ומובדלות מלמעלה ומלמטה בשני צפורניים, והן הקרויות "טלפיים". ומלמדת המשנה כלל בסימן זה: כֹּל מין בהמה וחיה שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְנַיִם, בודאי שיֵּשׁ לוֹ גם טְלָפַיִם וטהור הוא לאכילה. וְאמנם יֵשׁ מין בהמה שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְלָפַיִם וְאֵין לוֹ קַרְנַיִם, והוא החזיר, ואינו טהור לאכילה לפי שאינו מעלה גרה כמפורש בו בתורה (ויקרא יא ז), ולפיכך גם כאשר אנו רואים בבהמה שיש לה טלפיים, אין לסמוך עליהם להתירה באכילה.

גמרא

הגמרא מבארת דברי המשנה: האמור במשנה "כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת יש לו סנפיר" נכללים בו כל מיני דָּג טָהוֹר, שאלו הם סימני הטהרה האמורים בו בתורה, והאמור במשנה "יֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְנַפִּיר וְאֵין לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת" הרי הוא ממיני דָּג טָמֵא, לפי שאין בו אחד מסימני הטהרה. מקשה הגמרא לפי כלל זה המתבאר כאן: מִכְּדֵי – הרי עולה שׁאֲנַן אַקַּשְׂקֶשֶׂת סָמְכִינַן – שדי לנו לסמוך על סימן הקשקשת, שהרי אם יש בו קשקשת בהכרח שיש בו גם סנפיר, ואם כן סְנַפִּיר דְּכָתַב רַחֲמָנָא – סימן הסנפיר האמור בתורה, לָמָּה לִי – איזה צורך יש לנו בה, והלא די היה שיאמר בתורה סימן הקשקשת בלבד. מתרצת הגמרא: אִי לֵא כָּתַב רַחֲמָנָא סְנַפִּיר – אילו לא היה נאמר בתורה סימן הסנפיר, הֲוָה אָמֵינָא שׁמַאי קַשְׂקֶשֶׂת דִּכְתִיב – ש'קשקשת' הכתובה בתורה הכוונה בה לסְנַפִּיר, ומתוך כך הייתי אומר שאֲפִילּוּ מין דָּג טָמֵא שיש בו סנפיר [שהדג שט בו] ואין בו קשקשת [הדבוקה בעורו] הרי הוא בכלל הדגים הטהורים, ולפיכך כָּתַב רַחֲמָנָא הן סימן הסְנַפִּיר וְהן סימן הקַשְׂקֶשֶׂת, שמעתה לא נוכל לטעות בדבר, שהרי אחר שנזכר הסנפיר בפני עצמו בהכרח נפרש 'קשקשת' שהיא הלבוש הדבוק בעור הדג.

חוזרת הגמרא ומקשה: וְהַשְׁתָּא דְּכָתַב רַחֲמָנָא – שכתבה התורה הן סְנַפִּיר וְהן קַשְׂקֶשֶׂת, עדיין יש להקשות, מְנָלָן – מנין לנו דְּקַשְׂקֶשֶׂת לְבוּשָׁא הוּא – שהכוונה ב'קשקשת' ללבוש הדבוק בעור הדג ולא לדבר אחר, הרי בהכרח שאנו למדים כך ממה דִּכְתִיב – שנאמר בפסוק (שמואל א' יז ה) על גלית הפלשתי, "וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ" – היה לבוש שריון ברזל העשוי נקבים נקבים, וכנגד כל נקב היתה כעין קשקשת מברזל לסתום אותו שלא יפגע בו חץ דרך הנקב, ומוכח מכך שהכוונה ב'קשקשת' לדבר שהוא דומה למלבוש, והם הקליפות הקטנות הדבוקות בעור הדג, ומאחר שמאותו פסוק אנו למדים שקשקשת היא לבוש זה, מעתה יש להקשות שוב וְלִכְתּוֹב רַחֲמָנָא קַשְׂקֶשֶׂת – שתפרש התורה סימן הקשקשת בלבד, וְלֹא בָּעֵי סְנַפִּיר – ואין צורך בסימן הסנפיר, שהרי אם יש בו קשקשת בהכרח שיש בו גם סנפיר כמבואר במשנה, ואין לתרץ כמו שתירצנו לעיל שהוצרכה התורה לכתוב שניהם כדי שלא נטעה בפירוש 'קשקשת', שהלא מאותו פסוק בשמואל למדנו את פירושו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ לתרץ קושיא זו, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – נשנית ברייתא בבית מדרשו של רבי ישמעאל, שאכן אין צורך בסימן הסנפיר ללמוד ממנו מה היא קשקשת, ומה שנאמר בתורה סימן זה אינו אלא משום הנאמר בפסוק (ישעיהו מב כא) "יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר" – הגדילה והרחיבה התורה דבריה כדי שנדע שקשקשת גם היא מסימני הטהרה.

משנה

המשנה ממשיכה בהבאת דוגמאות נוספות של שני דברים, שהאחד מהם אפשר שיהיה בלא האחר, אבל אי אפשר שיהיה האחר בלא הראשון: כָּל דבר הַטָּעוּן בְּרָכָה – המצריך את העושהו לברך עליו לְאַחֲרָיו – לאחר עשייתו, הרי הוא טָעוּן – צריך בְּרָכָה גם לְפָנָיו, שלא מצאנו שום דבר שתקנו לברך עליו אחריו ולא לפניו, וְאמנם יֵשׁ דבר שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה – מצריך לברך עליו לְפָנָיו, וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו.

גמרא

הגמרא מבארת באיזה דבר מצאנו שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו. מבררת הגמרא: לְאָתְוֵיי מַאי – איזה דבר באה המשנה להביא וללמד בו שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו. משיבה הגמרא: לְאָתְוֵיי יָרָק – באה המשנה ללמד לענין ירק, שאין מברכים עליו אחר אכילתו, מפני שאין אכילתו חשובה, וכשיטת רב יצחק בר אבדימי הסובר כך במסכת ברכות (מד:).

מקשה הגמרא: וּלְשִׁיטַת רַבִּי יִצְחָק בברכות (שם) דִּמְבָרֵךְ אַיָּרָק – הסובר שגם אכילת ירק חשובה היא לברך אחריה ברכת 'בורא נפשות', ולדעתו אי אפשר להעמיד המשנה בירק, עדיין קשה לְאָתְוֵיי מַאי. מתרצת הגמרא: לְאָתְוֵיי מַיָּא – באה המשנה ללמד על מים, שבהם מודה גם רבי יצחק שאין מברכים ברכה אחרונה אחר שתייתם, לפי שאינם מין אוכל ואינם חשובים כלל.

חוזרת הגמרא ומקשה: וּלְשִׁיטַת רַב פַּפָּא בברכות (שם) דִּמְבָרֵךְ אַמַּיָּא – הסובר שגם על מים יש לברך ברכת 'בורא נפשות' אחר שתייתם, הרי אי אפשר להעמיד המשנה לדעתו במים, ועדיין יקשה לְאָתְוֵיי מַאי. מתרצת הגמרא: לְאָתְוֵיי מְצוֹת – באה המשנה ללמד על מצוות, וכגון ציצית ולולב, שאף שמברכים עליהן לפני עשייתן, מכל מקום אין בהן ברכה לאחר עשייתן.

מקשה הגמרא עוד: וּלְשִׁיטַת בְּנֵי מַעֲרָבָא – בני ארץ ישראל דִּמְבָרְכִי בָּתַר דִּסְלִיקוּ תְּפִילֵּיהוּ – שהיו מברכים אחר חליצת תפילתם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹר חוּקָיו, אם כן הרי לדעתם מצאנו גם מצוות הטעונות ברכה לאחריהן, ואין להעמיד בהם כוונת המשנה באומרה שיש דברים הטעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם, ועדיין יקשה לְאָתְוֵיי מַאי. מתרצת הגמרא: לְאָתְוֵיי

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

י לֹא תֵצֵא בְּנִזְמֵי הָאַף, שֶׁמָּא תִּשְׁלְפֵם לְהַרְאוֹתָם. אֲבָל יוֹצֵאת בְּנִזְמֵי הָאֹזֶן, מִפְּנֵי שֶׁאָזְנֶיהָ מְכֻסּוֹת בְּקִשּׁוּרֶיהָ [מז] וְטוֹרַח הוּא לָהּ לְגַלּוֹתָן לִשְׁלוֹף מֵהֶן הַנִּזְמִים לְהַרְאוֹתָן. וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לְגַלּוֹת הָאָזְנַיִם - אֲסוּרָה לָצֵאת גַּם בְּנִזְמֵי הָאֹזֶן, וְלָכֵן הַבְּתוּלוֹת שֶׁאָזְנֵיהֶן מְגֻלּוֹת אֲסוּרוֹת לָצֵאת בְּנִזְמִים [מח]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שג, דיני תכשיטי אשה סעיף י

ביאורי הלכה

מז] מכוסות בקישוריה - מותר לצאת בתכשיט הלבוש כדרכו גם כשהוא מכוסה בבגד או במעיל[45].

מח] לצאת בנזמים - במקום שגם דרך הבתולות לכסות אזניהם - מותרות לצאת בנזמי האוזן[46].

ציונים והוספות

45) בשש"כ פי"ח הערה נב היקל בזה על פי ה'ביאור הלכה' ד"ה ויוצאה שפירש ש"אצעדה" הוא תכשיט הדבוק לבשר תחת הבגדים ואין מגלים אותו מחמת צניעות, אמנם בשוע"ר (הובא להלן על סעיף כא ממהדורה בתרא) התיר האצעדה משום שעיקרו אינו עשוי לתכשיט אלא ללבישה, ואין מכאן ראיה לתכשיט המכוסה, ובתהל"ד סי' שא ס"ק ז כתב שתכשיט הוא מה שרוב הפעמים מגולה, אך למעשה כל תכשיט שנלבש כדרך שרגילים ללבוש תכשיט זה אינו נחשב כ"דרך משוי", גם אם הוא מכוסה כעת, ואם משמש לדבר נוסף מלבד תכשיט - ראה לעיל על סי' שא סעיף ח.

46) מלשון שוע"ר "ולכן הבתולות" משמע שאיסור הנזמים לבתולות הוא משום שדרכן לצאת באזניים מגולות, אבל במקום שרגילות לכסות אזניהן - מותרות לצאת בנזמי האוזן (אבל בא"ר ס"ק י הבין שהמג"א בס"ק טז אסר על הבתולות לגמרי) וראה להלן בהשלמה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות תפלה/נשיאת כפים – לפי לוח "רב יומי"

א ש"ץ שטעה ודילג אחת מכל הברכות וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו מן התיבה אלא חוזר למקום שטעה כמו יחיד הטועה.

אבל אם דילג ברכת המינים מסלקין אותו מהתיבה מיד ואין ממתינים לו עד שיזכירוהו כי שמא נזרקה בו מינות ואינו רוצה לקלל עצמו לכן דילג ברכה זו ומכל מקום אין מסלקין אותו מלהיות ש"ץ משום פעם אחת כיון שיש לומר שטעה.

ואם התחיל בה וטעה אין מסלקין אותו מהתיבה וכן אם דילג ראש הברכה וסיים חתימתה אין מסלקין אותו אלא חוזר לראש הברכה וכן אם לא רצה לומר ולכופרים אלא ולמלשינים אין מסלקין אותו מפני שיש מקומות שאומרים לכתחלה ולמלשינים:

ב ש"ץ שטעה ואינו יודע לחזור למקומו יעבור אחר תחתיו ולא יהיה סרבן באותה שעה כמו שנתבאר בסי' נ"ג ומתחיל מתחילת הברכה שטעה זה אם היה הטעות באמצעיות ולא די שיחזור למקום שפסק ראשון מפני שאי אפשר לחלק ברכה אחת לשנים ואם היה הטעות בג' ראשונות מתחיל בראש ובג' אחרונות מתחיל בעבודה. שג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות כמו שנתבאר בסימן קי"ד:

ג כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש"ץ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ראש חודש או של שבת ויום טוב שאם טעה ש"ץ ולא הזכיר של ראש חודש או של שבת ויום טוב אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה של ראש חודש ושל שבת ויום טוב והוא שלא נזכר עד שהשלים תפלתו שדינו לחזור לראש ויש בזה טורח הצבור אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לעבודה אם הוא ראש חודש (או לברכה אמצעית של שבת ויום טוב) שאין בזה טורח צבור כל כך.

ויחיד שלא הזכיר ראש חודש בשחרית ונזכר אפילו אחר שהשלים תפלתו צריך לחזור אע"פ שתפלת המוספין לפניו ומכל מקום אם לא חזר עד אחר שהתפלל מוסף א"צ שוב לחזור ולהתפלל שחרית שאין להחמיר בדיעבד ליחיד מלכתחלה לרבים:

ד אם טעה ש"ץ כשהתפלל בלחש לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית בלחש מפני טורח הצבור אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהן לעולם חוזר כמו שחוזר היחיד ויש מקילין אף בג' ראשונות ויש לסמוך על דבריהם כשלא נזכר עד אחר שהשלים תפלתו שא"צ לחזור לראש מפני טורח צבור אבל אם נזכר קודם שהשלים אין בחזרתו טורח כל כך:

חלק א' סימן קכו דין ש"ץ שטעה:

* * *

א כשיגיע ש"ץ למודים שוחין עמו הצבור ואפילו יחיד

המתפלל י"ח צריך לשוח עמו אם הוא עומד באמצע ברכה כמו שנתבאר בסי' ק"ט כדי שלא יהא נראה ככופר במי שחביריו משתחוים לו ולא די בשחייה מועטת אלא כשיעור שאר שחיות שנתבאר בסי' קי"ג ובלבד שלא ישחו יותר מדאי כמו שנתבאר שם.

ואומרים הצבור מודים שהוא תיקון הרבה חכמים ונקרא מודים דרבנן ויש אומרים שחותמין בא"י אל ההודאות וי"א שלא לחתום לפיכך נוהגין לחתום בלא הזכרת השם ואומרים ברוך אל ההודאות.

ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף בעל שאנו מודים לך וטוב לחוש לדבריו ובמדינות אלו המנהג לומר הכל בשחייה אחת מתחלה ועד סוף אע"פ שיש בו הזכרה אין להקפיד משום ה' זוקף כפופים אלא בסוף הברכה או בתחלתה כמו שנתבאר בסי' קי"ג:

ב יש מקומות שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום ואין אומרים שם אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' כמו שיתבאר בסי' קכ"ח ואם אין שם כהנים צריך הש"ץ לומר ברכת כהנים שהיא אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' עד ואני אברכם ובמדינות אלו אין אומרים רק עד שלום ואפילו כשהכהנים נושאים כפיהם אומר אותה השליח צבור במדינות אלו כמו שיתבאר שם ובזמן שאינו ראוי לנשיאות כפים אין אומרים אותה כמו שנתבאר בסי' קכ"א.

ואין הצבור נוהגים לענות אמן אחר ברכת כהנים שאומר הש"ץ לפי שא"צ לענות אמן אלא כששומעין מפי כהן המברך אלא נוהגין לומר כן יהי רצון במקום אמן יש נוהגין לומר כן בסוף הברכה בלבד ויש נוהגין לומר כן אחר כל פסוק והנוהגין לומר אחר כל פסוק יהי רצון ובסוף פסוק ג' כן יהי רצון טועים הם שיהי רצון בלא מלת כן אין משמעות איזה דבר יהי רצון:

ג נהגו במדינות אלו לומר בשחרית שים שלום וכן בכל זמן שאומר אלהינו ואלהי אבותינו כו' אבל בערבית מתחילין שלום רב וכן במנחה אפילו הש"ץ כשאין אומרים או"א כו' ויש מתחילין שים שלום במנחה של שבת הואיל ואומרים בו כי באור פניך נתת לנו שהיא התורה שקורין במנחה בשבת:

קכז דין מודים דרבנן:

* * *

א מצות עשה מן התורה שיברכו הכהנים את ישראל בכל יום בנשיאת כפים שנאמר כה תברכו וגו' ולהלן הוא אומר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם.

ומשנשאו כפיהם וברכו פעם אחת ביום יצאו ידי חובתן מן התורה וחכמים תקנו שישאו כפיהם בכל תפלה מן התפלות שביום (ו)שחרית ומוסף (דתענית) ונעילה ומנחה דתענית וגם במנחה של כל ימות השנה היה ראוי להיות בה נשיאת כפים אלא שמנעו משום חשש שכרות כמ"ש בסי' קכ"ט.

ואין נשיאת כפים בפחות מעשרה שאם היו עשרה כשהתחיל הש"ץ י"ח ואח"כ יצאו מקצתן אע"פ שהוא גומר כל התפלה אין שם נשיאת כפים שמצות עשה בפני עצמה היא אלא שקבעוהו חכמים בתפלה אבל אם היו עשרה כשהתחילו הכהנים לברך ואח"כ יצאו מקצתן גומרין ברכתם והוא שנשתיירו רובן והכהנים עולים למנין עשרה או רוב עשרה לפי שגם הם בכלל הברכה שנאמר ואני אברכם כלומר לכהנים ואפילו ט' כהנים וישראל א' מברכים אותו שברכת כהנים נאמרת בלשון יחיד יברכך וגו':

ב זר שנשא את כפיו אפילו עם הכהנים עובר בעשה שנאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל ולא זרים ולאו הבא מכלל עשה עשה:

ג כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבין שיתבאר אם לא עלה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה אחת ה"ז כעובר בג' עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי והוא שיהיה בבית הכנסת כשקרא הש"ץ כהנים או אם אחד משאר העם אמר לו לעלות או ליטול ידיו שנאמר אמור להם ומתרגמינן כד תימר להון ואם לאו אינו מחוייב כלל לישא כפיו אלא אם רוצה.

והוא שעקר רגליו בעבודה לעלות לדוכן אבל אם לא עקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה אפילו היה בבית הכנסת כשקראו כהנים ואפילו אמרו לו לעלות כמו שיתבאר ומכל מקום אם אמרו לו קודם העבודה חייב הוא לעקור רגליו בעבודה שלא יעבור על ג' עשה.

(ואף אם לא אמרו לו קודם העבודה אלא שיודע שיקרא הש"ץ כהנים צריך הוא לעקור רגליו בעבודה שלא יגרום שיבוטל מצות עשה של תורה שהרי ברכת עבודה וכל התפלה היא מדברי סופרים ונשיאת כפים היא מן התורה אלא שיש כח ביד החכמים לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה והם מנעוהו מנשיאת כפים כל שלא עקר רגליו בברכת עבודה אע"פ שקוראים אותו ואומרים לעלות א"כ לכתחלה אין לגרום לעקור דבר תורה לפיכך כל כהן שהוא חלוש ואינו רוצה לישא כפיו לא די לו שלא יעקור רגליו בעבודה אלא צריך הוא שלא יהיה בבית הכנסת כשקורא הש"ץ כהנים):

* * *

ד ואם עלה כבר פעם אחת ביום זה שוב אינו עובר אפילו אמרו לו עלה שכבר יצא ידי חובתו מן התורה ותקנת חכמים שתקנו נשיאת כפים בכל תפלת צבור יכולה להתקיים בכהנים אחרים.

ומכל מקום אם רוצה לעלות פעם שנית ביום זה יכול לברך קודם שישא כפיו אפילו באותו צבור שכבר נשא כפיו היום כגון בשחרית ומוסף (ואע"פ שהוא אינו מחוייב לישא כפיו מצד עצמו מכל מקום תקנת חכמים היא שתהיה נשיאת כפים בתפלה זו ויכול לברך עליו כמו על כל שאר תקנות ומצות דברי סופרים):

ה כהנים שאינם רוצים לעלות לדוכן ויוצאים מבית הכנסת א"צ לשהות חוץ לבית הכנסת אלא בשעה שהש"ץ קורא כהנים ואח"כ רשאים ליכנס שאף שהם בבית הכנסת כששאר הכהנים נושאים כפיהם והם אינם נושאים כפיהם אין בכך כלום כיון שאי אפשר להם לעלות וכשקראו כהנים לא היו בבית הכנסת ולא קראו להם כלל.

ומכל מקום הכהנים נהגו סלסול שלא ליכנס עד שיגמרו השאר ברכת כהנים כדי שלא יאמרו עליהם שהם פגומים דהיינו בני גרושה או חלוצה אם יהיו בבית הכנסת כשאחיהם הכהנים נושאים כפיהם והם אינם נושאים עמהם ומטעם זה יוצאים מבית הכנסת קודם רצה שלא יאמרו עליהם שהם פגומים כשיראו את אחיהם הכהנים שעוקרים רגליהם לעלות לדוכן והם אינם עוקרים וכן מטעם זה אף הפסולין לנשיאת כפים שלא מחמת פגמם יוצאים מבית הכנסת בשעת הדוכן שלא יאמרו עליהם שהם פגומים.

ומכל מקום אם לא יצאו מבית הכנסת כשקורא הש"ץ כהנים ואפילו אמרו להם לעלות לא יעלו אפילו אינן פסולין אלא מדברי סופרים ואע"פ שכשאינו עולה כשקוראין או אומרים לו הרי הוא עובר על מצות עשה מכל מקום יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולפיכך אינו עובר כלום כיון שחכמים מנעוהו:

* * *

ו תקנת חכמים שלא יעלו כהנים לדוכן בסנדלים או במנעלים גזירה שמא תפסק לאחד רצועות הסנדל או המנעל ויתיירא שלא יתלוצצו עליו וישב לקשרה וחבריו מברכין ויבאו לומר עליו שהוא בן גרושה או בן חלוצה ולפיכך הלך וישב לו.

ואפילו מנעלים שאין בהם רצועה מקושרת אסור שלא חלקו חכמים בגזירתם בין מנעל למנעל אבל בתי שוקיים מותרים אפילו אינן בתי שוקיים ומכנסים יחד אלא קושרים אותה ברצועה סמוך לארכובה אין חוששין שמא תפסק הרצועה וישב לקשרה שלא חששו (חכמים) אלא ברצועות סנדל שגנאי הוא לו ומתלוצצין עליו כשסנדלו מותרת אבל בהתרת רצועה שקושרין בה בתי שוקיים אין בה גנאי כל כך.

ויש אומרים שמכל מקום אם הם של עור אסורים שבכלל מנעל הם ובמנעלים לא חלקו ואסרו אפילו אין בו רצועה כלל ואם הם של בגד מחופה עור אינם בכלל מנעל לענין זה ומותרים ואפילו של עור לבד אם הם בתי שוקיים ומכנסים יחד כיון שמגיעים עד המתניים אינן בכלל מנעלים אבל נהגו בקצת מקומות להקל בבתי שוקיים בכל ענין:

ז טוב ליזהר להצניע המנעלים תחת הספסלין שלא יהיה מגולים ונראין מפני כבוד הצבור:

ח כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ואע"פ שנטל ידיו שחרית צריך לחזור וליטול לפני עלותו לדוכן שתהיה תיכף לה ברכה ושיעור תכיפה יתבאר בסי' קס"ו ולכן צריך ליטול סמוך לרצה (וברצה הם עוקרים רגליהם לעלות לדוכן כמו שיתבאר והש"ץ לא יאריך ברצה ובמודים).

ושיעור נטילה זו כשיעור קידוש ידים לפני עבודה שבמקדש דהיינו עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע ואפשר שצריך ג"כ מים שלא נשתנו מברייתן כמו שיתבאר בסי' ק"ס ושיבאו המים על ידי הכהן מכח אדם כמו שיתבאר בסי' קנ"ט וכמו בקידוש ידים שבמקדש:

* * *

ט ואין לברך על נטילה זו לפי שי"א שיוצא ידי חובתו בנטילת שחרית ולא הצריכו ליטול לפני נשיאת כפים אלא כשהסיח דעתו משמירת ידיו אחר נטילת שחרית וספק ברכות להקל.

ויש מקומות נוהגין שבתפלת שחרית אין נוטלין ידים לנשיאת כפים ובמוסף נוטלין מפני היסח הדעת ואעפ"כ אין מברכין אפילו אם ידוע שהסיח דעתו לפי שאפשר שהיסח הדעת אינו פוסל לנשיאת כפים כמו שאינו פוסל לשאר דברי תורה ולא הצריכו ליטול ידיו לנשיאת כפים אלא כשנגעו ידיו במקום הטינופת ולא די להן נקיון בעלמא כמו לשאר דברי תורה.

לפיכך אם ידוע לו שנגע במקום מטונף אחר שבירך על נטילת ידים שחרית לדברי הכל חייב ליטול ולברך על נטילת ידים שנית קודם עלותו לדוכן אבל מה לעשות שלא נהגו כן לכן כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך שיתחייב לברך על נטילת ידים פעם ב':

י נוהגים שהלוי יצוק מים על ידי הכהנים על שם וגם את אחיך מטה לוי וגו' הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך וכדי שהכהנים יוסיפו קדושה על קדושתם שמקדישים ידיהם מן הלוים הנקראים קדושים שנאמר וקדשת את הלוים.

ולוי המקדש ידי הכהנים יש לו להתקדש עצמו תחלה שיטול ידיו קודם שיצוק על ידי הכהנים שאיך יוסיף קדושה והוא אינו קדוש ובמדינות אלו סומכין הלוים על נטילת ידים שחרית אבל אם נגע במקום מטונף ראוי הוא שיטול ידיו תחלה.

ואם אין שם לוי יצוק בכור פטר רחם שהלוי הוא קדוש על ידו אבל בכור לאב בלבד אין בו קדושה עכשיו שניטל העבודה מבכורות ואם אין שם לא לוי ולא בכור טוב שיטול ידיו הכהן בעצמו משיטול על ידי ישראל שמוטב שיתקדש על ידי עצמו שהוא קדוש משיתקדש על ידי ישראל שאינו קדוש כמותו:

* * *

יא אם הלוי חכם והכהנים עמי הארץ אין צריך ליתן מים על ידיהם שלא יזלזל בכבוד תורתו ואם מקצת הכהנים תלמידי חכמים צריך ליצוק על כולם מפני דרכי שלום ויש מי שאומר שאף אם כולם עמי הארץ צריך ליצוק מים על ידיהם (מפני דרכי שלום כמו שכהן עם הארץ עולה לקרות בתורה לפני לוי חכם מפני דרכי שלום כמ"ש בסי' קל"ה) והעיקר כסברא הראשונה (לפי שכשהלוי מונע עצמו בשב ואל תעשה ואינו הולך לשרת הכהנים ליצוק מים על ידיהם אין לחוש למחלוקת כל כך כמו שיש לחוש בחכם העולה לקרות בתורה ראשון בפני הכהן) ומכל מקום אם רוצה לוי למחול על כבודו וליצוק על ידי כהנים רשאי ונכון לעשות כן כדי להוסיף קדושה על קדושת הכהנים ואין בזה איסור משום זלזול תורתו (כיון שאינו משרת את הכהנים דרך חק ומשפט כהונה אלא מתכוין להוסיף קדושה על קדושתם ואין איסור כלל לחכם לזלזל את עצמו משום איזו הידור מצוה והוספת קדושה ואדרבה זהו כבודו כמו שיתבאר בסי' ר"ן):

יב כל כהן שאינו עולה לדוכן קודם שיסיים השליח ציבור ברכת עבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ואחר כן וירד מעשות החטאת וגו' משמע שבירך קודם שנסתלק מהעבודה לכן תקנו בתפלה שיעלו הכהנים לדוכן קודם סיום ברכת העבודה ואף אם לא יעלו לדוכן ממש אלא שעוקרים רגליהם לעלות אע"פ שלא הגיע לדוכן עד לאחר רצה ומודים ה"ז כאלו עלה בעבודה. ולכתחלה יעקור כל כהן ממקומו כשמתחיל הש"ץ רצה:

חלק א' סימן קכח דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן:

'תורה אור' פרשת וישלח – הפרשה החסידית

וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ[1]

"וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו כו'" (פְּרֻשָּׁתנו לב, יד):

הִנֵּה כָּל הַקָּרְבָּנוֹת נִקְרָאִים בְּשֵׁם "מִנְחָה". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ד, ד): "וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן, וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל **מִנְחָתוֹ** כו'",

(הֲגַם שֶׁהָיָה קָרְבָּן מִנְחָה[2] בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ מִנְחַת סֹלֶת וּמַחֲבַת כו' – אַךְ כָּל הַתּוֹרָה הִיא כְּלָל וּפְרָט. וְכֵן תְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת[3], כָּל הַתְּפִלּוֹת בִּכְלָל נִקְרָאִים מִנְחָה, וּתְפִלַּת מִנְחָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא פְּרָט[4].)

הֲרֵי שֶׁהָיוּ "בְּכֹרוֹת צֹאנוֹ" נִקְרָאִים בְּשֵׁם מִנְחָה.

וְיוּבַן זֶה עַל פִּי הַקְדָּמָה: כִּי נוֹדַע "כִּי אֲנִי הָוָי"ה לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו) כְּתִיב, וְ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ"[5], וְאֵינוֹ בְּגֶדֶר עָלְמִין כְּלָל, וְאַף עַל פִּי כֵן "כִּי מִמְּךָ הַכֹּל" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יד) כְּתִיב. אַךְ הוּא עַל יְדֵי זִיו וְהָאָרָה – "הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם כו'" (תְּהִלִּים קמח, יג). **וְגַם הָאָרָה**[6] זוֹ עַצְמָהּ מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לֹא הָיוּ הָעוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לְקַבֵּל חִיּוּת וְשֶׁפַע, לִהְיוֹתָן בִּבְחִינַת גִּילּוּי עוֹלָמוֹת, כִּי אִם עַל יְדֵי **הִשְׁתַּלְשְׁלוּת.**

דְּהַיְינוּ כְּשַׁלְשֶׁלֶת – הָאָרָה, וְהָאָרָה־דְּהָאָרָה. וְכָל מַה שֶׁיּוֹרֵד וּמִשְׁתַּלְשֵׁל מַטָּה מַטָּה הוּא הָאָרָה־דְּהָאָרָה מֵהָעֶלְיוֹן מִמֶּנּוּ כו'. וְכָל מִינֵי מַדְרֵגוֹת בְּרִבּוּי הִתְחַלְּקוּת הָעוֹלָמוֹת וַעֲלִיּוֹת וִירִידוֹת, הַכֹּל הוּא בִּבְחִינַת זִיו וְהָאָרָה, אִם רַב וְאִם מְעָט. וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה מִינֵי מַדְרֵגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, כְּמוֹ: עוֹלָם־הַבָּא, וּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְאֶלֶף הַז' – "יוֹם שֶׁכּוּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָ[מִי]ם"[7], שֶׁהוּא עִילּוּי אַחַר עִילּוּי, וְהַכֹּל הוּא בְּזִיו וְהַהֶאָרָה כו'.

וְהִנֵּה יֵשׁ ב' מִינֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת: הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָאוֹרוֹת בְּכֵלִים בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, שֶׁהוּא לְפִי עֵרֶךְ הַכֵּלִי, שֶׁהַכֵּלִי יָכוֹל לְהַגְבִּילוֹ; וְיֵשׁ בִּבְחִינַת מַקִּיף, דְּהַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ מוּגְבָּל בַּכֵּלִי.

וְיוּבַן זֶה **בַּעֲבוֹדַת ה'** שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ:

שֶׁבַּאֲשֶׁר הָאַהֲבָה בָּאָה מֵהִתְבּוֹנְנוּת "כִּי הוּא **חַיֶּיךָ**" (נִצָּבִים ל, כ) וְחַיֵּי הַחַיִּים שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, נִמְשָׁךְ מִזֶּה תְּשׁוּקַת הַנֶּפֶשׁ כַּאֲשֶׁר תּוּכַל שְׂאֵת לְפִי מִזְגָּהּ וּתְכוּנָתָהּ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁהָאַהֲבָה בָּאָה מֵחֲמַת שֶׁיָּשִׁים אֶל לִבּוֹ וְיַעֲמִיק בְּעוֹמְקָא דְּלִבָּא "כִּי אֲנִי ה' **לֹא שָׁנִיתִי**" כְּתִיב, וְ"**לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא**" כו'", אֲשֶׁר עַל כֵּן תִּכְלֶה אֵלָיו נֶפֶשׁ כָּל חַי לְהִבָּטֵל בִּמְצִיאוּת וּלְהִתְכַּלֵּל בְּ"אֶחָד" מַמָּשׁ. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר יָשִׂים אֶל לִבּוֹ גַּם כֵּן רִיחוּקוֹ מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, אֲשֶׁר יָרְדָה הַנֶּפֶשׁ "וַתֵּרֶד פְּלָאִים"[8] בְּ"עָלְמָא דְּפַרוּדָא"[9] כו', תִּהְיֶה הִתְגַּבְּרוּת הָאַהֲבָה בְּיוֹתֵר מֵאֲשֶׁר תּוּכַל שְׂאֵת, עַד שֶׁאֵין כֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ לִכְלוֹא אֶת הָאַהֲבָה רַבָּה. וְזֶהוּ בְּחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ" (וְאֶתְחַנַּן ו, ה) – "בְּחֵילָא יַתִּיר כו'". :

וְהִנֵּה כְּתִיב (יְחֶזְקֵאל א, י): "פְּנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין [..] וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל", שֶׁבְּחִינַת פְּנֵי הַשּׁוֹר הוּא לְמַטָּה מִמַּדְרֵגַת הָאַרְיֵה בַּמֶּרְכָּבָה, שֶׁבְּחִינַת "פְּנֵי אַרְיֵה" הוּא "אֶל הַיָּמִין" כו'; וְאַף עַל פִּי כֵן, לְמַטָּה בָּעוֹלָם־הַזֶּה, הֲרֵי הַשּׁוֹר הוּא בְּהֵמָה טְהוֹרָה, וְהָאַרְי הוּא חַיָּה טְמֵאָה.

---

1. (נֶאֱמַר לֵיל שַׁבָּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח, י"ד כִּסְלֵו תקס"ה. ב' נוּסְחָאוֹת נוֹסְפוֹת מֵהַמַּאֲמָר נִדְפְּסוּ בְּמִקְבִּיל בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה עמוד ס. וּרְאֵה לְעֵיל [תּוֹרָה אוֹר] כד, א דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב" הֶעָרָה 1. נִתְבָּאֵר בְּאַרִיכוּת בְּתוֹרַת חַיִּים פָּרָשַׁתנו דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב" פֶּרֶק ט וְאֵילָךְ עמוד מג, ד).

2. (יְרוּשַׁלְמִי מְגִילָּה פֶּרֶק א הֲלָכָה יא).

3. (בְּרָכוֹת כו, ב).

4. [בְּדִפּוּס זִיטָאמִיר נוֹסַף:] וְעַיֵּן בְּתָשׁוּבוֹת אֱמוּנַת שְׁמוּאֵל סִימָן כ' (לְהָרַב אַהֲרֹן שְׁמוּאֵל בֶּן ר' יִשְׂרָאֵל קַאידְנוֹבֶר, נִדְפַּס לָרִאשׁוֹנָה בִּפְרַנְקְפּוּרְט בִּשְׁנַת תמ"ב.

שׁוֹאֵל לָמָּה נִקְרֵאת תְּפִלַּת **מִנְחָה**, וּמְבָאֵר).

5. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, א).

6. [**הָאָרָה:** נִרְאֶה לִי בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר צָרִיךְ לִהְיוֹת: **מַהֶאָרָה** – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר].

7. (תָּמִיד בְּסוֹפָהּ).

8. (אֵיכָה א, ט).

9. (עוֹלָם הַנִּבְדָּלִים, הַנִּפְרָדִים. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א בְּרֵאשִׁית כא, ב).

וְהָעִנְיָן: כִּי אַדְּרַבָּה, מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה יוֹתֵר גָּבוֹהַּ, אֵין לוֹ הִתְלַבְּשׁוּת בִּכְלִי לְמַטָּה לִהְיוֹת גִּילוּי בְּחִינָתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה בִּקְדוּשָּׁה.

וּכְמוֹ אַרְיֵה שֶׁהוּא בְּחִינַת גְּבוּרָה – "גִּבּוֹר כַּאֲרִי"[10], שֶׁהוּא הִתְגַּבְּרוּת הָאוֹר בְּמְאֹד מְאֹד, עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שׁוֹרָה וּמִתְגַּלֶּה קְדוּשָּׁתוֹ לְמַטָּה בִּכְלִי שֶׁנִּכְלָל בִּקְדוּשָּׁה, וּכְמוֹ בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אֶלָּא עַל יְדֵי דֶּרֶךְ נְפִילַת הָאוֹר בְּרַפֵּ"ח נִצּוֹצִין שֶׁבִּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים בְּג' קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת, וְאָז הוּא בְּחִינַת חַיָּה טְמֵאָה, שֶׁמְּקַבֵּל חִיּוּת מִנְּפִילוֹת הַנִּצּוֹצִים מֵאֲרִי דִּקְדוּשָּׁה, אֲבָל לֹא בְּהִתְגַּלּוּת בְּחִינַת אַרְיֵה בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת כְּבְבְהֵמָה טְהוֹרָה, רַק בְּחִינַת מַקִּיף מִלְּמַעְלָה. וְהוּא בְּחִינַת "לְבוֹנָה" כו'[11], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[11].

וְזֶהוּ שֶׁעֵשָׂו הָיָה בְּכוֹר, שֶׁהוּא מִבְּחִינַת "לִפְנֵי מֶלֶךְ מָלָךְ כו'"[12] בְּהַר שֵׂעִיר "בְּאֶרֶץ אֱדוֹם כו'", וְעֵשָׂו הָיָה מְקוֹר הַז' מְלָכִים שֶׁמָּלְכוּ כו': "וַיָּמָת [..] וַיִּמְלוֹךְ [..] וַיָּמָת [..] וַיִּמְלוֹךְ כו'" (שָׁם, לב וְאֵילַךְ) – שֶׁהוּא בְּחִינַת שִׁלְיָא הַמַּקֶּפֶת עַל הַוָּלָד, שֶׁקֹּדְמָה לַוָּלָד, וְהָעִיקָּר הוּא הַוָּלָד שֶׁנּוֹלָד, וּבְצֵאתוֹ זוֹרְקִין הַשִּׁלְיָא כו', שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל רַק בְּחִינַת מַקִּיף. לְפִיכָךְ עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קיג, ד): "**רָם** עַל כָּל גּוֹיִם הַוָיָ"ה";

וְ**יַעֲקֹב** – יו"ד־עָקֹב[13], "הַוָיָ"ה **אֲלֵקֵינוּ** [..] וְאָהֲבְתָּ אֵת ה' **אֱלֹקֶיךָ** כו'" (וְאֶתְחַנַּן ו, ד־ה). הַגַּם שֶׁיּו"ד הִיא הָאָרָה מְצוּמְצֶמֶת – "הֲלֹא מִצְעָר הִיא"[14], וּיכוֹלָה לִיכָּנֵס בְּפְנִימִיּוּת, וְאֵין הַכֵּלִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל אֶלָּא עַל יְדֵי צִמְצוּם, כְּמוֹ יו"ד כו', כְּדֵי שֶׁמִּזֶּה יִהְיֶה לוֹ רִשְׁפֵּי אֵשׁ וְהִתְלַהֲבוּת בַּתְּפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהִיא הָאָרָה מוּעֶטֶת יֵשׁ כֹּחַ בַּלֵּב לִהְיוֹת מְכִילָה.

וְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת מִלְּמַעְלָה – גַּם כֵּן עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת כֵּלִים, "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ **בְּמִצְוֹתָיו**" – "רַמָ"ח אִבְרִין דְּמַלְכָּא"[15]. וּבִימֵי הָאָבוֹת שֶׁלֹּא נִיתְּנָה תּוֹרָה הָיוּ לָהֶם עוֹבָדוֹת אֲחֵרִים כְּמוֹ בְּאֵרוֹת וּמַקְלוֹת כו'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[16], לְפִי שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא עֲלֵיהֶם, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הַמַּקִּיף בִּלְבָד, אֵינוֹ נִכְנָס תּוֹךְ פְּנִימִיּוּתָם לִהְיוֹת בָּטֵל אֵלָיו, רַק הוּא יֵשׁ וְנִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁאֵין לוֹ שַׁיָּיכוּת כְּלָל, הֲגַם דְּ"קָרוּ לֵיהּ אֱלָקָא דֶאֱלָקִיָּא"[17]. :

וְהִנֵּה הַקָּרְבָּנוֹת הֵם הַעֲלָאַת מַ"ן לִהְיוֹת "רֵיחַ נִיחוֹחַ"[18]. דְּהַיְינוּ, כְּמוֹ רֵיחַ שֶׁהוּא מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, כָּךְ הַקָּרְבָּנוֹת הֵם מַעֲלִים מַ"ן בְּבְחִינַת רֵיחַ שֶׁיִּהְיֶה "נִיחוֹחַ לַהַוָיָ"ה" – גִּילוּי הַמְשָׁכַת וְהַשְׁרָאַת שְׁכִינָתוֹ שֶׁיְּהֵא שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה בְּחִינַת אֱלֹקוּת בְּנַפְשׁוֹ. וְזֶהוּ "נִיחוֹחַ" – לְשׁוֹן יְרִידָה[19], דְּהַיְינוּ שֶׁיְּהֵא יְרִידָה וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֲלֹקוּת מַעֲלָה לְעִילָּה עַד שֶׁיִּכָּנֵס וְיִתְגַּלֶּה בְּנַפְשׁ הָאָדָם בְּתוֹכוֹ וּבִפְנִימִיּוּתוֹ מַמָּשׁ.

וְהַטַּעַם, כִּי הִנֵּה עִנְיַן הַעֲלָאַת מַ"ן, הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁמְּבִיאִין לְמֶלֶךְ דָּבָר חָדָשׁ בִּכְדֵי שֶׁיִּפְנֶה אֶל בַּקָּשָׁה הַקְּטַנָּה וְהַנִּמּוּכָה לְגַבֵּי מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת הַמֶּלֶךְ. שֶׁעַל יְדֵי דָּבָר חָדָשׁ הוּא מַמְשִׁיךְ לֵב הַמֶּלֶךְ; כְּמוֹ עַל יְדֵי צִפּוֹר הַמְדַבֶּרֶת[20], הֲגַם שֶׁבְּנֵי אָדָם מְדַבְּרִים בְּבִינָה יְתֵירָה, אַךְ מִצַּד הַחִידּוּשׁ שֶׁהַצִּפּוֹר תְּדַבֵּר, עַל יְדֵי זֶה יַמְשִׁיךְ וְיִעוֹרֵר "לֵב מְלָכִים אֵין חֵקֶר"[21] שֶׁיִּפְנֶה לְבַקָּשַׁת הַהֶדְיוֹט.

וְלָכֵן הַעֲלָאַת מַ"ן תָּלוּי בְּאִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא דַּיְיקָא – נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל הַמְלוּבָּשִׁים בַּגּוּף כו'. הֲגַם שֶׁהַמַּלְאָכִים עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם[22], וְתָמִיד מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית בְּלִי הֶפְסֵק אוֹמְרִים בְּיִרְאָה "קָדוֹשׁ"; גַּם בְּדַעַת יוֹתֵר יְדֵבְרוּ[23], שֶׁהַשָּׂגָתָם גְּדוֹלָה וַעֲצוּמָה, וּמִתְעַנְּגִים עַל ה' לְאֵין קֵץ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְמַטָּה, שֶׁיֵּשׁ מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת רַבּוֹת הַטּוֹרְדוֹת וּמַפִּילוֹת לֵב הָאָדָם, וְגַם הָאַהֲבָה שֶׁמְּעוֹרֵר חוֹלְפֶת וְעוֹבֶרֶת וְיֵשׁ לָהּ הֶפְסֵק וְכו'.

אַךְ בִּשְׁבִיל הַחִידּוּשׁ שֶׁבָּזֶה, שֶׁהֲרֵי כֹּחַ זֶה בָּאָדָם לְמַטָּה לִהְיוֹת מְדַבֵּר הוּא מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וּמִי שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל ג' יָמִים נַעֲשָׂה חָלוּשׁ וְאֵין לוֹ כֹּחַ הַדִּבּוּר בִּשְׁלֵימוּת, וְכֵן כַּמָּה מְנִיעוֹת שֶׁתָּלוּי בְּגַשְׁמִיּוּת, כְּמוֹ מְנִיעַת הַקּוֹר כו', הֲרֵי כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁלְּמַטָּה, שֶׁחִיּוּתוֹ מִדְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים – דָּבָר זֶה יָקָר מְאֹד בְּעֵינֵי ה', וְכִמְשַׁל צִפּוֹר הַנַּ"ל.

וְכֵן כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, כְּבָשִׂים וְעִזִּים, הוּא מֵהִתְלַבְּשׁוּת בֵּי"עַ כו', וְלָכֵן כְּשֶׁעוֹלֶה לְמַעְלָה הוּא דָּבָר חָדָשׁ מַה שֶּׁלֹּא נִרְאָה כֵּן בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים, וְלָכֵן הֵם הַמַּעֲלִים מַ"נ.

---

10. (אָבוֹת ה, כ).

11. (לְעִיל פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי").

12. (פָּרָשָׁתֵנוּ לו, ח־ט. לא: "וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר, עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם. וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר . . וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל").

13. (נִסְמָן לְעִיל כא, א).

14. ("וּתְחִי נַפְשִׁי". לְשׁוֹן הַכְּתוּב וַיֵּרָא יט, כ. מִצְעָר – קְטַנָּה. רַשִׁ"י שָׁם).

15. (תַּנְיָא רֵישׁ פֶּרֶק כג בְּשֵׁם הַתִּקּוּנִים. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל עד, סוֹף עַמּוּד א).

16. (אֻמּוֹת הָעוֹלָם).

17. (מְנָחוֹת קי, א).

18. ("אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לה'". וַיִּקְרָא א, ט. וְעוֹד).

19. (עַל פִּי לְשׁוֹן חָז"ל יָבְמוֹת סג א. וּרְאֵה סֵפֶר הַבָּהִיר סִימָן (מו) קט: "וְאֵין נִיחוֹחַ אֶלָּא יְרִידָה, דִּכְתִיב (שִׁמְנִי ט, כב): 'וַיֵּרֶד' וּמִתַּרְגְּמִינָן 'וּנְחִית'". וּרְאֵה גַּם בַּחֲיֵי עַל הַפָּסוּק וַיִּקְרָא א, ט).

20. (הוּבָא גַּם לְעִיל וַיֵּצֵא כא, ג. וְשָׁם נִסְמָן).

21. (מִשְׁלֵי כה, ג).

22. (בְּרִכַּת יוֹצֵר אוֹר: "וְאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כּוּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם . . וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה: קָדוֹשׁ").

23. (עַל פִּי אִיּוֹב לד, לה: "לֹא בְּדַעַת יְדַבֵּר").

וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם "**מִנְחָה**" – **מִנְחָה** רֹאשֵׁי־תֵיבוֹת: מַ"ן – מַיִין־נוּקְבִין[24]; **ח'** – חָכְמָה, וּמַזָּל הַח' – "נוֹצֵר חֶסֶד"[25]; וּמַשְׁפִּיעַ **בְּה'** – "**בְּה'** בְּרָאָם"[26], הִיא בְּחִינַת כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל (גַּם לְשׁוֹן מִנְחָה – מִלְּשׁוֹן נִיחוּחַ[27]).

וְהִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא כְּתִיב (צְפַנְיָה ג, ט): "אָז אֶהְפֹּךְ אֶל **עַמִּים** שָׂפָה בְרוּרָה כו'". וְכֵן דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם אָמַר (תְּהִלִּים קה, א): "הוֹדִיעוּ **בָעַמִּים** עֲלִילוֹתָיו" וּכְתִיב (תְּהִלִּים צו, ז): "הָבוּ לַה' מִשְׁפְּחוֹת **עַמִּים** כו'"; "וְיֹאמְרוּ **בַגּוֹיִם** כו'"[28]. וּלְהָבִין, מַה לָּנוּ לְהַזְכִּיר אֶת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים[29]?

אַךְ הָעִנְיָן: כִּי הִנֵּה כָּל הַבֵּירוּרִין הוּא מִבְּחִינַת "עַמִּים", שֶׁשָּׁם נָפְלוּ רַפֵּ"ח הַנִּצּוֹצִין. וְהוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת "לְבוֹנָה", שֶׁהוּא הַמַּקִּיף שֶׁעֲלֵיהֶם, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵר וְיַעֲלֶה לְמַעְלָה בִּקְדוּשָׁה, וְיִהְיֶה עֲשָׂו בְּמַדְרֵגְתּוֹ הַגְּבוֹהָה "לִפְנֵי מְלָךְ מֶלֶךְ כו'" מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ – בִּקְדוּשָׁה.

כִּי יַעֲקֹב – י"־עָקֵב הוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת (תְּהִלִּים עח, ה): "וַיָּקֶם עֵדוּת בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל". וְ"אַתֶּם קְרוּיִים **אָדָם**"[30]: אָדָם – מַ"ה[31] – עוֹלָם הַתִּקּוּן. וּלֶעָתִיד־לָבֹא יִתְבָּרֵר גַּם עֵשָׂו שֶׁמֵּעוֹלָם הַתֹּהוּ, בְּחִינַת הַמַּקִּיף, שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת מַקִּיף־דִּקְדוּשָׁה וְיוּכְלַל הַכֹּל בְּיַעֲקֹב, שֶׁיִּהְיֶה לְיַעֲקֹב גַּם בְּחִינַת הַמַּקִּיף, שֶׁהוּא בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה יוֹתֵר עֶלְיוֹנָה, שֵׁם ס"ג שֶׁהוּא גָּדוֹל מִשֵּׁם מַ"ה, וְ"אֵשֶׁת חַיִל כו'"[32]. :

וְהִנֵּה כְּפִי הַהַמְשָׁכָה שֶׁלְּמַעְלָה כָּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמַּ"ן שֶׁמִּלְּמַטָּה. וּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַמַּקִּיף־עֶלְיוֹן דִּקְדוּשָׁה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲלָאַת מַ"ן בִּבְחִינַת מַקִּיף, דְּהַיְינוּ לְמַעְלָה מִכְּדֵי שֶׁתּוּכַל נַפְשׁוֹ שְׂאֵת וְכַנַּ"ל.

וּבִפְרָט כְּשֶׁרוֹאֶה בְּנַפְשׁוֹ הַפְּחִיתוּת מִ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת" הַמְעִיקִים וְטוֹרְדִים וּמַפִּילִים, אֲזַי צָרִיךְ הוּא לִצְעוֹק אֶל ה' בַּצַּר לוֹ[33] – לְמַעְלָה מִכְּדֵי שֶׁתּוּכַל נַפְשׁוֹ שְׂאֵת.

וְלָכֵן כְּשֶׁרָאָה יַעֲקֹב אֶת **עֵשָׂו לְמַטָּה** קָם עָלָיו – הִקְרִיב מִנְחָה, הִיא הַעֲלָאָה לְ**עֵשָׂו אָחִיו שֶׁלְּמַעְלָה** – מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ, שֶׁשָּׁם הוּא "אָחִיו".

כִּי יַעֲקֹב יֵשׁ לוֹ ב' בְּחִינוֹת – רָצוֹא וָשׁוֹב: שׁוּב בִּבְחִינַת י"־עָקֵב, וְרָצוֹא בִּבְחִינַת בִּיטּוּל לְגַמְרֵי כו', לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַמַּקִּיף־עֶלְיוֹן. וַאֲזַי יִהְיֶה עֵשָׂו שֶׁלְּמַטָּה מִמֵּילָא בָּטֵל, וַאֲזַי יִקּוּם "אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים", כִּי "מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים"[34], שֶׁהֵם עָשׂוּ הֲכָנָה לִבְנֵיהֶם לֶעָתִיד־לָבֹא בְּמַעֲשֵׂיהֶם.

וְהִנֵּה הַעֲלָאַת מַ"ן שֶׁל הַתִּקּוּן גָּלוּי וְיָדוּעַ לָנוּ עַל פִּי הַתּוֹרָה (פִּנְחָס כח, יא.יט.כז): "פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם כו'"; בְּפֶסַח כָּךְ וּבְשָׁבוּעוֹת כָּךְ כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַעֲלָאַת מַ"ן לְעוֹלָם הַתֹּהוּ אֵין אִתָּנוּ יוֹדֵעַ עַד מָה[35], הָאֵיךְ וּמָה הֵם הַקָּרְבָּנוֹת וְאֵיזֶה שִׁיעוּר; רַק יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם יָדַע עִנְיָנָם, וְכָךְ שָׁלַח קָרְבָּנוֹת: "עִזִּים מָאתַיִם כו'" (פְּרָשָׁתֵנוּ לב, טו), שֶׁהֵם קָרְבָּנוֹת אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה בַּקָּרְבָּנוֹת דִּתִּקּוּן, וְשִׁעוּרִים אֲחֵרִים. וְלָכֵן הִקְרִיב גַּם גְּמַלִּים, שֶׁהֵם טְמֵאִים, בַּקָּרְבָּנוֹת דִּתִּקּוּן. אַךְ בַּקָּרְבָּנוֹת דִּתֹּהוּ כְּתִיב (אִיּוֹב יד, ד): "מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא כו'", שֶׁשָּׁם "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה כו'" (תְּהִלִּים קלט, יב); "קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא כו'" (אִיּוֹב ג, יט); "הַשָּׁוָה וּמַשְׁוֶה כו'"[36].

וְזֶהוּ עִנְיָן "**וַיְחַבְּקֵהוּ**" (פְּרָשָׁתֵנוּ לג, ד) – שֶׁעֵשָׂו חִיבֵּק אֶת יַעֲקֹב. וּבְכָל מָקוֹם הַזָּכָר מְחַבֵּק, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ו): "וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי", שֶׁהַמַּשְׁפִּיעַ מְחַבֵּק אֶת הַמְקַבֵּל וּמַקִּיפוֹ מִכָּל צַד לְהַגְבִּיהוֹ לְמַעְלָה כו'. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁעֵשָׂו שָׁרְשׁוֹ מִבְּחִינַת מַקִּיף, מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ.

אַךְ הַדֶּרֶךְ שֶׁיּוּגִיעַ לָזֶה הוּא עַל יְדֵי כִּי "**וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם**"[37], בְּחִינַת "**וְהוּא** כו'"[38].

---

24. (וּמְצִינוּ דּוּגְמָתוֹ (תֵּיבָה אֲרַמִּית בְּרֵאשֵׁי תֵּיבוֹת דְּתֵיבָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ) **יְהָבִית** בְּתֵיבַת **אִנְכִי** [אָנָא נַפְשִׁי פִּתְבִית יְהָבִית] שַׁבָּת קה, א. – תּוֹרַת מְנַחֵם תשמ"ח חֵלֶק ג עַמּוּד 574 הָעָרָה 32*).

25. (תִּשָּׂא לד, ז. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג רפט, ד. עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק ה.

"וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּכְתָבוֹ "מִזָּל הַח' נוֹצֵר חֶסֶד" מוֹסִיף רָמָז בְּרֵאשֵׁי תֵּיבוֹת דְּ"מִנְחָה" "מִזָּל נוֹצֵר חֶסֶד" אוֹ **מִזָּל** נוֹצֵר שֶׁהוּא מַזָּל הַח', מַזָּל הַשְּׁמִינִי". תּוֹרַת מְנַחֵם שָׁם).

26. (בְּרֵאשִׁית ב, ד: "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם גו' **בְּהִבָּרְאָם**". מִנְחוֹת כט, ב: "**בְּה' בְּרָאָם**").

27. (רְאֵה מִדְרַשׁ שֹׂכֶל טוֹב (בּוּבֶּר) בְּרֵאשִׁית פְּרָשָׁתֵנוּ עַל הַפָּסוּק (לב יד), "מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו": "עִיקַּר מִלַּת מִנְחָה לְשׁוֹן מְנוּחָה, שֶׁמַּנִּיחַ כַּעַס וַחֲרוֹן אַף מֵעַל שׁוֹלְחָהּ". וּרְאֵה שַׁ"ךְ עַל הַתּוֹרָה בְּשֵׁם הָרִיקַאנָטִי עַל הַפָּסוּק (וַיִּקְרָא ב, א) קָרְבַּן מִנְחָה – מִלְּשׁוֹן מְנוּחָה. וּרְאֵה אִבֶּן עֶזְרָא עַל הַפָּסוּק (נֹחַ ח, כא): הַנִּיחוֹחַ – מִלְּשׁוֹן מְנוּחָה).

28. ("ה' מֶלֶךְ". דִּבְרֵי הַיָּמִים א' טז, לא. "אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה". תְּהִלִּים קכו, ב).

29. (אֻמּוֹת הָעוֹלָם. בִּדְפוּס רִאשׁוֹן נוֹסָף (כְּבָרֵאָה מִפְּנֵי יִרְאַת הַצֶּנְזוּר): "שֶׁהֵם הָאוּמּוֹת הַקַּדְמוֹנִים").

30. (יְבָמוֹת סא, א. זֹהַר חֵלֶק א כ, ב. חֵלֶק ב כה, ב).

31. (אָדָם בְּגִימַטְרִיָּא מַ"ה).

32. ("עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ". (מִשְׁלֵי יב, ד).

33. (עַל פִּי שְׁמוּאֵל ב' כב, ז; תְּהִלִּים יח, ז: "בַּצַּר לִי אֶקְרָא ה'". תְּהִלִּים קז, ו. כ: "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם").

34. (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מ, ו. רַמְבַּ"ן לְךָ לְךָ יב, ו).

35. (עַל פִּי תְּהִלִּים עד, ט: "וְלֹא אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד מָה").

36. ("קָטֹן וְגָדוֹל". פִּיּוּט "וְכֹל מַאֲמִינִים").

37. (פְּרָשָׁתֵנוּ לג, ג-ד: "וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם, וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים, עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו : וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ, וַיִּפֹּל עַל צַוָּארוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ, וַיֵּבְכּוּ").

38. (פֵּירוּשׁ: מַה שֶּׁאָמַר "וְהוּא" וְלֹא "וְיַעֲקֹב עָבַר לִפְנֵיהֶם כו'", הַכַּוָּנָה בְּתֵיבַת

וְאַחַר כַּךְ: "**וּיִשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים**" – בְּחִינַת נְפִילַת־אַפַּיִם לְלַקֵּט נִצּוֹצִין.

"**עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו**" – פֵּירוּשׁ: עַד שֶׁגִּשֵּׁשׁ וּפָגַע בְּאָחִיו, דְּהַיְינוּ שֶׁלִּיקֵּט אֶת הַטּוֹב שֶׁבְּעֵשָׂו, בְּחִינַת "לְבוֹנָה", שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא **אָחִיו** שֶׁל יַעֲקֹב – שֶׁהַמַּקִּיף וְהַפְּנִימִי נִלְקְחוּ מִמָּקוֹם אֶחָד.

וַאֲזַי (שָׁם, ד): "**וַיָּרֶץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ**" – עֵשָׂו הוּא כֹּחַ הַמְּלוּבָּשׁ בְּעֵשָׂו הַגַּשְׁמִי – רָץ **מִמַּטָּה־לְמַעְלָה** לִקְרָאתוֹ. וְכִמְשַׁל הַנְּרוֹת שֶׁבְּטֵלִים לַאֲבוּקָה כַּאֲשֶׁר נִקְרְבוּ אוֹרָם לְאוֹר הָאֲבוּקָה כו'. וְאַחַר שֶׁנִּבְרַר בְּחִינַת הַטּוֹב שֶׁבּוֹ אֲזַי "**וַיְחַבְּקֵהוּ**" – **מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה**, שֶׁנִּכְנַס הַמַּקִּיף עֶלְיוֹן גַּם כֵּן בְּיַעֲקֹב. וְנִמְצָא שֶׁנִּכְלְלוּ בְּיַעֲקֹב כָּל הַבְּחִינוֹת כַּנַּ"ל.

וְעַל יְדֵי זֶה "**וַיִּשָּׁקֵהוּ**" – בְּחִינַת נְשִׁיקִין, וְנָקוֹד עָלָיו – בְּחִינַת נְקוּדוֹת הוּא בְּחִינַת חָכְמָה. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁבַּשְּׁבִירָה הָיָה הִסְתַּלְּקוּת חָכְמָה וְעַתָּה אַחַר הַבֵּירוּר הִנֵּה נִתְגַּלָּה.

וְאַחַר כַּךְ "**וַיִּבְכּוּ**": הִנֵּה בְּכִיָּה הִיא מִפְּנֵי שִׂמְחָה אוֹ מְרִירוּת. שֶׁעַל יְדֵי כִּיּוּץ בַּמּוֹחַ דּוֹחֶה הַמּוֹתָרוֹת בְּלֵיחוּת הַדְּמָעוֹת, וְעַל יְדֵי שִׂמְחָה הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּזוֹהַר "שִׁיר הַשִּׁירִים" גַּבֵּי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁזָּלְגוּ עֵינָיו כו'[39].

וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁהַשִּׂמְחָה הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת הַחִיּוּת – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי טו, לֹ): "שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן עָצֶם", וּכְמַעֲשֶׂה דְּאַסְפַּסְיָנוּס כו'[40] – הוּא הִילּוּךְ הַדָּם בָּעוֹרְקִים, וְכֵן בְּרוּחַ הַחִיּוּת שֶׁבּוֹ; וְכֵן בְּהַמְּשָׁכוֹת מוֹחִין חֲדָשִׁים. כִּי יֵשׁ בְּחִינוֹת: עִבּוּר, יְנִיקָה, מוֹחִין.

וְהִנֵּה כְּשֶׁיֵּשׁ כְּלִי לְמַטָּה לְקַבֵּל הַשִּׂמְחָה, אָז הִיא מִתְפַּשֶּׁטֶת וְנוֹתֶנֶת מוֹחִין חֲדָשִׁים; וְכֵן עַל יְדֵי זֶה מִתְפַּשֵּׁט רוּחַ הַחַיִּים לְדַשֵּׁן עָצֶם כַּנַּ"ל. אֲבָל כְּשֶׁהַכְּלִי שֶׁלְּמַטָּה קָטָן מֵהָכִיל, אֲזַי מִתְקַבֵּץ בַּמּוֹחַ וְדוֹחֶה הַמּוֹתָרוֹת בְּלֵיחוֹת הַדְּמָעוֹת.

וְעִנְיָן זֶה הָיָה גַּם כֵּן גַּבֵּי יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, שֶׁהָיָה הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת כֶּתֶר לְמַעְלָה מַעְלָה כו', וְהָיָה רוֹב שִׂמְחָה שֶׁנִּתְקָרְבוּ כָּל כָּךְ – מַעְלָה מַעְלָה עִם מַה שֶׁנָּפַל לְמַטָּה מַטָּה בְּרִיחוּק בִּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים; עֵשָׂו וְיַעֲקֹב כְּמוֹ שְׁנֵי אַחִין שֶׁלֹּא רָאוּ זֶה אֶת זֶה זְמַן רַב מֵאָז הָיָה שְׁבִירַת־הַכֵּלִים.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב לֶעָתִיד־לָבֹא (יִרְמְיָה לֹא, חֹ): "**בִּבְכִי** יָבֹאוּ", שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת בְּכִיָּה דַּוְקָא, שֶׁהוּא עַל יְדֵי הִתְגַּלּוּת מַדְרֵגוֹת הַגְּבוֹהוֹת כו'; "וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם [..] אֶל נַחֲלֵי מַיִם" (שָׁם). :

וְהוּ"א, זֶה שֶׁהוּא כְּמוֹ שֶׁיַּעֲקֹב בְּשָׁרְשוֹ הָרִאשׁוֹן בִּבְחִינַת עַצְמוּת וּפְנִימִית דְּאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא קוֹדֶם הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דְּתוֹרוּ וְתִיקּוּן, שֶׁנִּקְרָא הוּא – לְשׁוֹן נִסְתָּר, כְּמוֹ "בָּרוּךְ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא כו'", וּכְמוֹ שֶׁאָמַר (תְּהִלִּים קֹ, גֹ) "כִּי הוּא עָשָׂנוּ כו'", שֶׁהוּא הַנִּקְרָא "סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין" דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל" (וּכְמוֹ שֶׁאָמַר בְּזוֹהַר עַל פָּסוּק (קֹרַח יחֹ, כגֹ) "וְעֶבֶד הַלֵּוִי הוּא" – "דָּא עַתִּיקָא מִמָּשׁ כו'"), שֶׁזֶּהוּ בְּשֹׁרֶשׁ יַעֲקֹב הָרִאשׁוֹן הַנַּ"ל – "עֶבֶר לִפְנֵיהֶם" – לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַתִּיקּוּן". – תּוֹרַת חַיִּים שָׁם מהֹ, בֹ).

39. (זֹהַר חֵלֶק אֹ' וַיֵּרָא צחֹ, בֹ בַּמִּדְרָשׁ הַנֶּעְלָם: "וְאוֹלִיף לֵיהּ רִי"וֹ טְעָמִים דִּפְסוּקֵי דְשִׁיר הַשִּׁירִים, וְהֲווֹ עֵינוֹי דְּרַבִּי עֲקִיבָא נַחֲתִין מַיָּא". **תִּרְגּוּם**: וְלִמֵּד אוֹתוֹ מְאֹתַיִם וְשִׁשָּׁה עֶשֶׂר טְעָמִים שֶׁל פְּסוּקֵי שִׁיר הַשִּׁירִים, וְהָיוּ עֵינֵי רַבִּי עֲקִיבָא זוֹלְגוֹת דְּמָעוֹת).

40. (גִּיטִּין נוֹ, אֹ: הֲוָה סָיֵים חַד מְסָאנֵי, בָּעָא לְמִסְיְיָמָא לְאַחֲרִינָא – לֹא עָיֵיל. בָּעָא לְמִשְׁלְפָא לְאִידָךְ – לֹא נָפֵק. אָמַר: מַאי הַאי? אָמַר לֵיהּ: לֹא תִּצְטַעַר, שְׁמוּעָה טוֹבָה אַתְיָא לָךְ. דִּכְתִיב: "שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן עָצֶם").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים כו'. כתי' חכמות בחוץ תרונה בחי' ח"ע דאתמשך בח"ת לברר ברורי דעה"ד כו' שזה נק' מ"ע וזה נק' מ"ת כו' וד"ל. ויש להקדים תחלה במ"ש בראשית ברא בשביל התורה שנק' ראשית כו'. והנה לכאורה יובן מזה דבחכמה דתורה ברא כי ראשית הוא בחי' חכמה ובתורה נאמר ה' קנני ראשית דרכו. ומ"ש בראשית בחוכמת' וכן א' בראשית נמי מאמר הוא היינו בחינת ח"ת כמו הוי"ה בחכמה יסד ארץ כולם בחכמה עשית. והיינו בראשית במאמר דבראשית וכמ"ש והלא במאמר א' יכול להבראות והוא בחינת חכמה שבדבור דעשרה מאמרות שנק' חכמה בסוף ששרשה בחכמה בראש שהוא מקור החכמה שבדבור. והנה מל' הזהר אסתכל באורייתא וברא עלמא. וכן איתא במדרש ואהיה אצלו אמון כאומן שרואה בלוח שמצויר שם אופן הבנין כך ויאמר אלקים יהי כו' ראה ד"ז בתורה וכמ"ש אסתכל באוריי' כו' וכן כל מאמר ומאמר בפרט ולזה בחכמה שבתורה נברא הכל כי גם מאמר דבראשית שכולל יו"ד מאמרות בלוח דתורה נאמר ומ"ש הוי"ה בחכמה יסד ארץ כולם בחכמה עשית שהוא מאמר דבראשית בחוכמתא כו' אבל האמת יורה דרכו שלא בחכמה שבתורה עצמה ברא את הכל אלא

בחכמה מיוחדת שנמשך רק לבריאת העולמות שזהו שכתוב כולם בחכמה עשית. ופי' הפשוט דבראשית נמי מאמר הוא. הוא מאמר פתוח. ומ"ש בשביל התורה היינו בשבילה ובעבורה בלבד ברא כו' דהיינו עיקר תחלת המחשבה דחכמה בראש וסוף המכוון דח"ת במע"ב היה רק בשביל התורה שבשביל זה עשה וברא את הכל בחכמה כו' ומ"ש חכמות בחוץ תרונה ח"ע וח"ת הכל בחכמה שבתורה נא'. וא"כ יובן מכ"ז שג' מדריגות יש כאן ח"ע וח"ת דתורה שקדמה לעולם ובחי' חכמה דמע"ב וסדר ההשתלשלות היינו מח"ע לח"ת דתורה ומח"ת דתורה נמשך חכמה ממע"ב וכמ"ש ואהיה אצלו אמון כנ"ל. ובאמת שתים שהן ארבע ח"ע דתורה מקור לחכמה בראש דמע"ב וח"ת דתורה מקור לחכמה שבדבור שביו"ד מאמרות ואפשר גם חכמה שבראש דמע"ב נמשך מח"ת דתורה כמ"ש בשביל התורה כו':

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

בְּרַעְיָא[1] מְהֵימְנָא פָּרְשָׁה אֱמוֹר בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת מָנָה אֶמְיְרַת הַקְּדוּשָׁה הַיְדוּעַ בְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה – בְּמִצְוַת עֲשֵׂה מִפָּסוּק זֶה ["וְנִקְדַּשְׁתִּי"[2]]. עַיֵּין שָׁם דַּף צ"ג עַמּוּד א' וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

פִּקּוּדָא דָּא, לְקַדְּשָׁא לֵיהּ בְּכָל יוֹמָא. וְרָזָא דָּא "וְנִקְדַּשְׁתִּי כוּ'", דְּאִסְתַּלַּק ו' – רָזָא דְּשָׁמַיִם עִילָּאִין – לְעֵילָא, וְנָהִיר הַאי "קֹדֶשׁ" בְּהוּ, וּכְדֵין אִקְרֵי "קָדוֹשׁ"[3]. וּלְבָתַר נָהִיר הַהוּא נְהִירוּ עַל כּוּרְסַיָּא, דְּאִיהוּ שָׁמַיִם, וְאִינּוּן שָׁמַיִם תַּיְיבִין לְדוּכְתַּיְיהוּ, וּכְדֵין אִקְרֵי "קָדוֹשׁ". לְבָתַר נָחִית הַהוּא נְהִירוּ כוּ' וְאִקְרֵי "קָדוֹשׁ"[4].

וּבִפְרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַקְּדוּשָׁה[5] נִזְכַּר קִיצּוּר הַדְּבָרִים:

שֶׁבַּ**קָּדוֹשׁ א'** עוֹלָה תִּפְאֶרֶת הַנִּקְרָא וָי"ו – לַחָכְמָה הַנִּקְרָא קֹדֶשׁ; וּ**בַקָּדוֹשׁ הַשֵּׁנִי** – יְרִידַת חָכְמָה לַתִּפְאֶרֶת; וּ**בַקָּדוֹשׁ הַג'** יוֹרֵד תִּפְאֶרֶת לְנֶהִי"מ[6]. עַיֵּין שָׁם:

וּבִיאוּר הָעִנְיָן, הוּא מַה שֶּׁבֵּיאַרְנוּ לְמַעְלָה בְּמִצְוַת קִדּוּשׁ ה'[7] שֶׁגּוֹרֵם יִחוּד 'אַבָּא וְאִמָּא', שֶׁפֵּירוּשׁ הַיִּחוּד הוּא, בְּשֶׁיּוּמְשַׁךְ הֶאָרָה חֲדָשָׁה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה; לִהְיוֹתוֹ לְמַעְלָה מַעְלָה מֵהַחָכְמָה, וַאֲפִילוּ אוֹרוֹ וְזִיוּוֹ הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מֵהַחָכְמָה, וּכְמוֹ זִיו הַשֶּׁמֶשׁ לְגַבֵּי הַכֵּלִים הַמְקַבְּלִים אוֹרוֹ;

וַאֲפִילוּ הַהֶאָרָה דְּהֶאָרָה שֶׁכְּבָר נִתְלַבְּשָׁה בְּתוֹךְ הַכֵּלִים דִּיו"ד סְפִירוֹת וְנַעֲשִׂים אוֹר וְחַיּוּת לְכֵלִים פְּרָטִיים, כְּמוֹ לְכְלִי הַחָכְמָה אוֹ הַחֶסֶד, וְנַעֲשֵׂית בָּהּ תְּמוּנָה פְּרָטִית לִהְיוֹת חַיּוּת לִכְלִי הַחָכְמָה, שֶׁהִיא הַמַּשְׂכִּיל וְכַדּוֹמֶה – אֵין הַשִּׁינּוּי בָּהּ אֲמִיתִּי בְּעַצְמָהּ, כִּי הִיא מִצַּד עַצְמָהּ – חַיּוּת פָּשׁוּט. אֶלָּא, שֶׁכְּשֶׁמֵּאִיר בַּחָכְמָה הִיא מְחַיָּה אֶת כֹּחַ הַחָכְמָה הַנִּקְרָא כְּלִי הַחָכְמָה, וּכְשֶׁמֵּאִיר בַּחֶסֶד מְחַיָּה אֶת הַחֶסֶד. וְלָכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת הִתְחַלְּפוּת הָאוֹרוֹת – אוֹר חֶסֶד בִּכְלִי הַגְּבוּרָה כוּ', כִּי הָאוֹר מִצַּד עַצְמוֹ פָּשׁוּט.

וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא **אוֹר** – שֶׁהוּא כְּמוֹ זִיו הַשֶּׁמֶשׁ כְּשֶׁמֵּאִיר בְּחַלּוֹנוֹת אֲדוּמּוֹת אוֹ לְבָנוֹת, שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה מַרְאִיתוֹ, שֶׁהַשִּׁינּוּי הוּא רַק לְמַרְאִית הָעַיִן, אֲבָל אֵין הַשִּׁינּוּי בּוֹ אֲמִיתִּי, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּמִצְוָה רצ"ו[8]. וְלָכֵן קָרְאוּ הַמְקוּבָּלִים לְהַמְשָׂכוֹת הַחַיּוּת מֵאֵין־סוֹף בְּשֵׁם **הֶאָרָה**[9].

---

1. מִצְוַת אֲמִירַת קְדוּשָׁה **לִקְמָן קנג, ב** [דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ" תקס"ב וּבִיאוּרוֹ]. **לִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת אֱמוֹר** [לב, ב]. – הֶעָרַת בְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

מְיוּסָד עַל מַאֲמָר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְנִקְדַּשְׁתִּי" מִשְּׁבָת פָּרָשַׁת אֱמוֹר תקס"ג, נִדְפַּס בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה אֱמוֹר הַנַּ"ל, וּב' נוֹסְחָאוֹת נוֹסָפוֹת – בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד שנה; וְעַל הַבֵּיאוּר לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ" הַנַּ"ל. וּרְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי וַיִּקְרָא חֵלֶק ב עַמּוּד תרכא. תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט אֶדֶר סִיּוּן עַמּוּד רס וְאֵילָךְ.

2. אֱמוֹר כב, לב: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם".

3. יְשַׁעְיָה ו, ג: "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ".

4. תַּרְגּוּם: מִצְוָה זוֹ לְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם . . וְסוֹד זֶה, "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" . . שֶׁמִּתְעַלִּית ו', סוֹד הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים, לְמַעְלָה, וּמֵאִיר בָּהֶם אוֹתוֹ הַ"קֹּדֶשׁ", וְאָז נִקְרָא לְמַעְלָה "קָדוֹשׁ". וְאַחַר כָּךְ מֵאִיר אוֹתוֹ אוֹר עַל הַכִּסֵּא, שֶׁהוּא שָׁמַיִם, וְשָׁמַיִם אֵלּוּ שְׁבִים לִמְקוֹמָם, וְאָז נִקְרָא "קָדוֹשׁ", אַחַר כָּךְ יוֹרֵד אוֹתוֹ הָאוֹר כוּ' וְנִקְרָא "קָדוֹשׁ".

5. הַכַּוָּנָה כַּנִּרְאֶה לְשַׁעַר הֶעֱמִידָה רֵישׁ פֶּרֶק [הַמַּתְחִיל: עִנְיַן הַקְּדוּשָׁה]. וְשָׁם שַׁעַר הַקְּרִיאַת שְׁמַע רֵישׁ פֶּרֶק ב.

6. לֶנְצַח, הוֹד, יְסוֹד, מַלְכוּת.

7. לְעֵיל לג, ב.

8. מִצְוַת קִדּוּשׁ ה' – לְעֵיל לג, א.

9. רְאֵה לְקַמָּן נ, ב. קנב, א. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְשׁוֹן **שֶׁפַע** וְהִתְפַּשְּׁטוּת הוּא כְּשֶׁהַהַמְשָׁכָה מִתְפָּעֶלֶת מֵהַדִּבּוּר שֶׁנִּמְשָׁךְ לְתוֹכוֹ. וּכְמוֹ הַמְשָׁכַת הַנֶּפֶשׁ בַּכֵּלִים שֶׁלָּהּ שֶׁהֵן חָכְמָה וּמִדּוֹת, שֶׁהֲגַם שֶׁאֵינָם גַּם כֵּן מִמָּהוּת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא עֶצֶם פָּשׁוּט, עִם כָּל זֶה, שֶׁפַע חִיּוּתָהּ הַנִּמְשָׁךְ בָּהֶם מִתְפָּעֵל בָּהֶם כְּהִתְפַּעֲלוּת חַיֵּי הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף, עִם שֶׁהֵם רְחוֹקִים גַּם כֵּן בְּעֵרֶךְ, שֶׁמִּכָּל מָקוֹם נַעֲשִׂים עֶצֶם אֶחָד וְלֹא כִּלְבוּשׁ לַגּוּף שֶׁהוּא נִבְדָּל לְגַמְרֵי כוּ׳.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַרְנוּ[10], שֶׁהַמָּשָׁל דְ"מַה הַנִּשְׁמָה מְמַלֵּא אֶת הַגּוּף" אֵינוֹ דִּמְיוֹן לְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְגַבֵּי הָעוֹלָמוֹת, כִּי הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִמָּהוּתָם, וְהַהַמְשָׁכָה נִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ בִּבְחִינַת הָאָרָה וְזִיו כוּ׳, רַק שֶׁהַמָּשָׁל הוּא לְהַמְשָׁכַת הַשֶּׁפַע מֵהַכֵּלִים דַּאֲצִילוּת בְּעוֹלָמוֹת וּבְהֵיכָלוֹת, וְדֵי לַמֵּבִין.

וְלָכֵן עֲלִיַּית כְּלִי הַחָכְמָה לְקַבֵּל הֶאָרָה חֲדָשָׁה מֵאֵין־סוֹף זֶהוּ עֲלִיָּיה גְּדוֹלָה. וְזֶהוּ עִנְיָן "**קָדוֹשׁ" הָרִאשׁוֹן**[11] – עֲלִיַּית הִתְפָּאֲרֻת בְּחָכְמָה". וּכְמוֹ כֵּן הַחָכְמָה עוֹלָה לְקַבֵּל מֵאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה שֶׁנִּקְרָא "קֹדֶשׁ". וְכָל זֶה הוּא עַל יְדֵי מָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִים" קָדוֹשׁ". וּמְבוֹאָר, שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה דְ"קְדוֹשׁ" הוּא לְמִסּוֹר נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם.

וְהַרַעְיָא מְהֵימְנָא כְּשֶׁדּוֹרֵשׁ זֶה עַל הַקְּדוּשָׁה, הַכַּוָּנָה גַּם כֵּן לְמִסּוֹר נַפְשׁוֹ בְּכֹחַ עַל כָּל פָּנִים, וַאֲזַי עַל יְדֵי זֶה מְעוֹרֵר גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה מִטַּעַם הַנַּ"ל. וּכְשֶׁמֵּאִיר בַּחָכְמָה, אֲזַי מֵהַחָכְמָה נִמְשָׁךְ לַבִּינָה, וְזֶהוּ סוֹד יִחוּד אַבָּא וְאִימָא. וּמֵהַבִּינָה מֵאִיר קִידּוּשׁ זֶה בַּמִּדּוֹת הַנִּקְרָאִים ו׳, וְזֶהוּ סוֹד **קָדוֹ"שׁ**. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "הַמְשָׁכַת מוֹחִין חֲדָשִׁים לְזָ"א". וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בִּפְרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַתְּפִילִין[12], שֶׁ"הַקְּדוּשָׁה נִמְשָׁךְ מִן הַמּוֹחִין כוּ׳".

יְעוּדִין שָׁם:

וְהַ"קָּדוֹשׁ" הַשֵּׁנִי – יְרִידַת הַחָכְמָה בַּתִּפְאֶרֶת, הוּא עִנְיָן מַה שֶּׁ"מִּתִּפְאֶרֶת דְּאִימָא נַעֲשֶׂה **כֶּתֶר לְזָ"א**"[13].

וְעִנְיָן הַ"כֶּתֶר לְזָ"א" הוּא בְּחִינַת הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, לִהְיוֹת לוֹ חֵפֶץ וְרָצוֹן לְהַאֲצִיל. כִּי בְּחִינַת הָאֲצִילוּת, לִהְיוֹת גִּילוּי הַהֶעְלֵם הוּא צִמְצוּם גָּדוֹל לְגַבֵּי הַמַּשְׁפִּיעַ, כְּמוֹ הָרֵב לְתַלְמִיד, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ לוֹ חֵפֶץ וְרָצוֹן לָזֶה, וְזֶה נִקְרָא "כֶּתֶר דְזָ"א". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא הַמְכֻוָּן בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם. כַּנּוֹדָע[14] שֶׁעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן פְּנִימִיּוּת הָ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת" כוּ׳:

וְהַ"קָּדוֹשׁ" הַג׳ הוּא לִהְיוֹת "**כֶּתֶר לְנוּקְבָא**":

כִּי הַמַּלְכוּת הִיא "סוֹף כָּל דַּרְגִּין", לְהַוּוֹת בְּרִיאָה מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְהוּא צִמְצוּם יוֹתֵר גָּדוֹל. וּלְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת כֶּתֶר וְרָצוֹן לָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עוֹד הַמְשָׁכָה מֵחָדָשׁ. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת, שֶׁעִנְיָנָם מִדְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא. וְכֹחָם יָפֶה מְאֹד מִפְּנֵי שֶׁשָּׁרְשָׁם מִשֵּׁם סַ"ג שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם מַ"ה, כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיָן "לִפְנֵי מְלוּךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל"[15]. וּכְשֶׁעוֹשִׂים מֵהֶם מִצְוָה הֵם מִתְעַלִּים לְשָׁרְשָׁם וּמוֹסִיפִים שָׁם אוֹר גָּדוֹל, וְלָכֵן יִגְרוֹם זֶה לִהְיוֹת רָצוֹן לִבְרוֹא מֵאַיִן לְיֵשׁ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "כֶּתֶר דְנוּקְבָא".

וְעַתָּה יוּבָן מַאֲמָר הַמִּדְרָשׁ[16]: "מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשׂוּ לוֹ **ג׳ עֲטָרוֹת, שְׁנַיִם נָתַן לְבָנָיו, וְאֶחָד נָטַל לְעַצְמוֹ**" – פֵּירוּשׁ: הָא׳ שֶׁ"נָּטַל לְעַצְמוֹ" הוּא הַ"קָּדוֹשׁ" הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא בְּחִינַת עֲלִיַּית הַזָּ"א מִמַּטָּה לְמַעְלָה בְּחָכְמָה, וְחָכְמָה מְקַבֶּלֶת מִכֶּתֶר דְאַרִיךְ־אַנְפִּין. וּ"שְׁנַיִם שֶׁנָּתַן לְבָנָיו" הֵם בְּחִינַת הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, לִהְיוֹת כֶּתֶר לְזָ"א וְכֶתֶר לַנּוּקְבָא.

וּכְמוֹ כֵּן מַאֲמָר הַמִּדְרָשׁ: "**כַּת אַחַת אוֹמֶרֶת "קָדוֹשׁ", וְכַת הַשֵּׁנִיָּה – ב׳ פְּעָמִים "קָדוֹשׁ", וְהַשְּׁלִישִׁית – ג׳ פְּעָמִים**"[17] – פֵּירוּשׁ:

כַּת רִאשׁוֹנָה הֵם הַמַּלְאָכִים שֶׁעֲבוֹדָתָם בְּחֵפֶץ וּתְשׁוּקָה נִפְלָאָה לְהִתְעַלּוֹת מִמַּטָּה לְמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ סוֹד הַ"קָּדוֹשׁ" הָרִאשׁוֹן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל;

וְעַלֵּיהֶם נֶאֱמַר "שְׂרָפִים עוֹמְדִים **מִמַּעַל לוֹ**"[18] – דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ הַנִּבְרָא עוֹמֵד מִמַּעַל לְבוֹרְאוֹ חַס וְשָׁלוֹם?

אֶלָּא שֶׁהָעִנְיָן, כִּי "לוֹ" פֵּירוּשׁ עַל הַזָּ"א שֶׁקִּיבֵּל הַמּוֹחִין דְאַבָּא וְאִימָא, וּלְכָךְ נִקְרָא בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר – מִצַּד מוֹחִין דְאַבָּא וְאִימָא שֶׁבּוֹ, שֶׁהֵם "הַנִּסְתָּרוֹת"[19] כַּיָּדוּעַ. אֲבָל עַל הַכֵּלִים דְזָ"א נֶאֱמַר לְשׁוֹן נוֹכֵח, כִּי הֵם בְּבְחִינַת גִּילוּי. וּמַה שֶׁהַ"שְׂרָפִים עוֹמְדִים **מִמַּעַל** לוֹ", רוֹצֶה לוֹמַר כִּי חֵפְצָם וּתְשׁוּקָתָם לְהִתְכַּלֵּל בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף, שֶׁהוּא

10. לְעֵיל מִצְוַת קְדוּשׁ ה׳.

11. קָדוֹשׁ הָרִאשׁוֹן . . וְהַקָּדוֹשׁ הַשֵּׁנִי: מְבוֹאָר גַּם בְּאוֹר הַתּוֹרָה וּיִקְרָא בְּרֶרֶךְ ב עַמּוּד תרנ. עַמּוּד תרסח. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ט עַמּוּד 194.

12. רְאֵה לְעֵיל רֵישׁ מִצְוַת תְּפִילִין וּבַנִּסְמָן שָׁם. וּרְאֵה גַּם פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַצִּיצִית פֶּרֶק ג.

13. עֵץ חַיִּים שַׁעַר כ"ב פֶּרֶק ג. רְאֵה תּוֹרָה אוֹר קִיב, ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כ, ד. מז, ג. וּרְאֵה לְקַמָּן נו, א. וּרְאֵה בֵּיאוּר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ג בְּרֶרֶךְ א עַמּוּד רנז וְאֵילָךְ.

14. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג יא, ב.

15. וַיִּשְׁלַח לוֹ, לא.

16. וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה כד.

17. חוּלִין צא, ב.

18. יְשַׁעְיָה ו ב.

19. נִצָּבִים כט, כח: "הַנִּסְתָּרֹת לַה׳ אֱלֹהֵינוּ".

לְמַעְלָה מַעְלָה מִן הַמּוֹחִין, שֶׁבְּבָר נִמְשְׁכוּ בְּזָ"א מֵהֶאָרָתוֹ שֶׁבְּאַבָּא וְאִימָּא, וְאֶל אֲשֶׁר רוּחָם פּוֹנָה לַעֲלוֹת נִקְרָאוּ עוֹמְדִים שָׁם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל.

וְעַל יְדֵי תְּשׁוּקָה זוֹ בֶּאֱמֶת עוֹלֶה הַזָ"א לְקַבֵּל מוֹחִין חֲדָשִׁים מֵאַבָּא וְאִימָּא, עַל יְדֵי שֶׁהַחָכְמָה מְקַבֵּל גַּם כֵּן הָאָרָה חֲדָשָׁה מֵאוֹר אֵין־סוֹף, שֶׁזֶּהוּ סוֹד הַ"קָדוֹשׁ" הָרִאשׁוֹן כַּנַ"ל.

"**וְכַת אַחַת אוֹמֶרֶת ב' פְּעָמִים קָדוֹשׁ**": הַיְינוּ, לִהְיוֹת הַמִּשְׁכָּה לְמַטָּה גַּם כֵּן מִקֹּדֶשׁ הָעֶלְיוֹן. וְהוּא מַלְאָכִים דִּיצִירָה, שֶׁאֵין חֶפְצָם כִּשְׁרָפִים דִּבְרִיאָה שֶׁרוֹצִים לְהִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי, אֶלָּא הֵם רוֹצִים בְּקִיּוּם נַפְשָׁם, רַק שֶׁיִּהְיוּ דְּבֵקִים חַבַּ"ד וּמִדּוֹת שֶׁלָּהֶם בְּחַבַּ"ד דְּאֵין־סוֹף, שֶׁיָּאִיר מֵחָדָשׁ עַל יְדֵי מוֹחִין חֲדָשִׁים שֶׁקִּיבְּלוּ זוּ"נ. וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיָן הַתּוֹרָה – כֶּתֶר לְזָ"א.

וְהַשְּׁלִישִׁית הָאוֹמֶרֶת ג' פְּעָמִים קָדוֹשׁ – הֵם הַמַּלְאָכִים דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁרְצוֹנָם לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה דִּקְדוּשָׁה עֶלְיוֹנָה הַנַ"ל נִמְשֶׁכֶת עוֹד לְמַטָּה יוֹתֵר בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, וְהֵם הַנִּקְרָאִים "גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עוֹשֵׂי דְּבָרוֹ"[20], לִהְיוֹת כֶּתֶר דְּנוּקְבָא. וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיָן הַמִּצְוֹת.

וּכְמוֹ כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל יֵשׁ גַּם כֵּן ג' בְּחִינוֹת אֵלּוּ:

"בְּכָל לְבָבְךָ"[21] הוּא הָאַהֲבָה דְּשִׂרְפִים.

"וּבְכָל נַפְשְׁךָ" – הִתְקַשְּׁרוּת חַבַּ"ד, וּמִדּוֹת וּמַחְשָׁבָה, וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה – בְּחַבַּ"ד וּמִדּוֹת דְּאֵין־סוֹף, זֶהוּ סוֹד ב' פְּעָמִים "קָדוֹשׁ" דְּכַת הַשְּׁנִיָּה.

וְאַחַר־כָּךְ "בְּכָל מְאֹדֶךָ" – "יַתִּיר מִגַּרְמִיָּה וְנַפְשִׁיָּה"[22] – הוּא הָעֵסֶק בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת; הֲגַם שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה טוּב טַעַם כָּל כָּךְ, רַק לַעֲשׂוֹת רְצוֹן ה'. וְעַל יְדֵי זֶה נִתְעוֹרֵר לְמַעְלָה גַּם כֵּן הָרָצוֹן לִהְיוֹת מְהַוֶּה מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁזֶּהוּ צִמְצוּם גָּדוֹל. וְזֶהוּ סוֹד הַכֶּתֶר דְּנוּקְבָא.

וּכְמוֹ כֵּן בְּסֵדֶר "קָדוֹשׁ", הֵם ג' פְּעָמִים "קָדוֹשׁ" בִּפְרָט; וּבְכְלָל – הֵם "קָדוֹשׁ"[23], "בָּרוּךְ" וְ"יִמְלוֹךְ". וְדַי לַמֵּבִין:

(מִצְוָה זוֹ דִּקְדוּשָׁה, לְדַעַת הַרַעְיָא מְהֵימְנָא הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַחַ"ו מִשְּׁמוֹ בְּשַׁעַר הַקְּדוּשָׁה[24]):

מצות אמירת קדושה בכל יום, פרשת אמור

20. תְּהִלִּים קג, כ.

21. וְאָתְחַנַּן ו, ה: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ".

22. יוֹתֵר מֵעַצְמוֹ וְנַפְשׁוֹ. זֹהַר חֵלֶק ג רפא, ב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא.

23. קָדוֹשׁ" , "בָּרוּךְ" וְ"יִמְלוֹךְ": סֵדֶר קְדוּשָׁה בַּחֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר.

24. חֵלֶק א שַׁעַר ד.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ולהבין בתוס' ביאור ענין מה שהזכיר משה כח אד' בחטא מרגלים, הענין הוא דהנה דור המדבר היו דור דיעה, ע' במאו"א אות ד' ס"י דור המדבר לאה קשר של תפילין דיעקב, ובע"ח שער הכללי' פי"א דור דיעה היוצאים מבחי' דעת דיעקב, ולכן בהסתלק אור אבא נסתלק דור דיעה, ולכן משה דוקא הי' הרועה להיות כי שרשו יסוד אבא, משה מלגאו כו', והנה להיותם דור דיעה לא רצו להשפיל א"ע בעבודה דמצות מעשיות הגשמי' כמו תרומות ומעשרות וכל המצות שבצמח האדמה והעץ, וכדומה בכל פרטי המצות שכולם הם בגשמיות דוקא, כ"א רצו ענין העבודה ברוחניות בקישור ודיבוק מחשבתם באלקות בדביקה וחשיקה וחפיצה בטעמי המצות וענינים הרמוזים בהם כמו שבת מוחין דאבא ומצה קטנות אבא וכדומה, ובאמת צ"ל קיום המצות בפועל ממש דוקא שאם יחשוב כל הכוונות ולא יאכל בפו"מ לא עשה ולא כלום, ולכן נענשו במדה כנגד מדה ונשארו במדבר מ' שנה בחי' בינה עד תום כל הדור כו'. ואמנם בכדי לתקן הפגם ולמלאות החסרון לזה הזכיר משה בחי' הגדלת כח אד' יתרבי ויסגי לעילא ולעילא, ואתנגיד ויתמשיך לתתא, וזהו ע"י כח אד' דוקא, והיינו כמ"ש בלק"ת בד"ה ועתה יגדל נא בענין אד' מי יעמוד שמבחי' ש' אד' שבבחי' מי יעמוד כו', אך י"ל שזהו רק יעמוד וכענין עומדים ולא מהלכים. ובענין זה דתשו' י"ל שזהו כענין תולה שנת' מזה במ"א. אמנם בכדי שיומשך הסליחה ומחילה וכפרה זהו ע"י כח אד', וע"י השבחי' ה' ארך אפים יומשך בגילוי גם לרשעים, וז"ע שאומרים בפיוט לרחם עמו ביום דין, פי' עמו הוא כמשרז"ל במד"ר בלק דר"פ ע"א כ"מ שנא' העם לגנאי וכ"מ שנאמר ישראל הוא לשבח וא"כ פי' לרחם עמו שגם בהיותם במדריגת עמו מ"מ גם אז ירחם עליהם והיינו בחי' ארך אפים אף לרשעים, והיינו כי רשע ע"י רשעתו פועל להתגבר בחי' מדה"ד ח"ו וז"ע ג' אותיות שבתי' רשע שי"ן

ר"ע, שי"ן ג' מדות חג"ת ויש בהם חסד ורחמים, והרשע ע"י רשעתו פועל התגברות הגבורה על החסדים עד שנעשה ר"ע ח"ו, אך ע"י כח אד' והילול כנ"ל נמשך ארך אפים גם לרשעים כאשר דברת לאמר שבכל עת שמזכירים יג"מ הרחמים יומשך לתתא להגביר החסדים על הגבורות ותנצח מדה"ר למדה"ד שגם למטה מטה יומשך רק טוב וחסד לרעים וכ"ש לטובים, ועי"ז גם רשעים יתהפכו בהגלות נגלות בחי' גבוה כזו, וכענין שנאמר לע"ל ונלוו גוים רבים, וכתי' אז אהפוך כו' לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם א', וכן גם עכשיו ע"י בחי' הגדלת הכח דש' אד' ה' ארך אפים עי"ז יומשך שגם הרשעים יתהפכו לטוב ולפעול הטוב יותר ע"י רשעתם וכענין במקום שבעלי תשובה עומדים כו' וכענין יתמו חטאים ברכות די"ג ע"ש ויומשך רק טוב וחסד, וזהו ועתה יגדל נא כו' ה' ארך אפים שלכולם יומשך טוב וחסד הן לעצמו והן לפעולותיו לזולתו כו'.

ועתה יגדל נא כו' (א)

בס"ד. (ש"פ שלח, רל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים – [הקדמת הרח"ו]

שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי נַאֲקַת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִתְנוֹדֵד[91] וּמִתְמַרְמֵר בְּמַר נַפְשׁוֹ בְּאוֹמְרוֹ[92]:

"**עַד מָתַי אֶרְאֶה נֵס אֶשְׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר.** כִּי אֱוִיל עַמִּי, אוֹתִי לֹא יָדָעוּ וְגוֹ'. רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ וָבֹהוּ וְגוֹ'. רָאִיתִי וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל וְגוֹ'. כִּי כֹה אָמַר ה', שְׁמָמָה תִּהְיֶה כָּל הָאָרֶץ וְכָלָה לֹא אֶעֱשֶׂה וְגוֹ'".

הֲצִיקַתְנִי רוּחַ בִּטְנִי[93] לְבָאֵר פְּסוּקִים הָאֵלּוּ, הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת עַל יְדֵי יִרְמְיָה הַנָּבִיא עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּדֶרֶךְ נְבוּאָה עַל הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן הַזֶּה, בִּהְיוֹתוֹ מִתְמָרֵר עַל אוֹרֶךְ גָּלוּתֵינוּ נוֹתַר מִשִּׁעוּרוֹ.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר "**עַד מָתַי אֶרְאֶה נֵס**" – הוּא הַנֵּס וְהַדֶּגֶל שֶׁל הַמָּשִׁיחַ, כַּנִּזְכָּר בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים דַּף ק"ב עַמּוּד א וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְיֵתוֹן נֵס דְּמָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, 'אַרְיֵה' רְשִׁים עֲלֵיהּ לְיָמִינָא, וְנֵס דְּמָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף – 'שׁוֹר', רְשִׁים עֲלֵיהּ לִשְׂמָאלָא[94] וְגוֹ'.

"**נִשְׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר**" – זֶה קִיבּוּץ גָּלוּיוֹת הֶעָתִיד לִהְיוֹת אַחַר בִּיאַת מְשִׁיחֵינוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן, כַּנִּזְכָּר בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת דַּף קל"ט עַמּוּד א, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בַּמִּדְרָשׁ הַנֶּעֱלָם עַל פָּסוּק[95] "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה'": וְאַחַר כַּךְ "נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס"[96]. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[97]: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְגוֹ'".

וְנָתַן טַעַם אֶל אֲרִיכוּת הַקֵּץ: "**כִּי אֱוִיל עַמִּי**", בִּלְשׁוֹן נְתִינַת טַעַם אֶל הָאָמוּר: "**עַד מָתַי אֶרְאֶה נֵס**".

וּבִיאוּר הָעִנְיָן הוּא:

כִּי הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶחְלָקִים לְג' כִּתּוֹת: כַּת א' – מֵהֶם הֵם עַמֵּי הָאָרֶץ, הֲמוֹן הָעָם. כַּת ב' הֵם הַתַּלְמִידֵי־חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בִּפְשָׁטֵי הַתּוֹרָה. כַּת ג' וְהִיא בַּעֲלֵי חָכְמַת הָאֱמֶת.

וְהִנֵּה כְּנֶגֶד כַּת א' אָמַר "כִּי אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי לֹא יָדָעוּ", יִרְצֶה, הֵם הֲמוֹן הָעָם הַנִּקְרָאִים "עָם" סְתָם.

וּכְנֶגֶד כַּת הַג', הֵם הָעוֹסְקִים בְּרָזֵי הַתּוֹרָה וְסוֹדוֹתֶיהָ הַנִּקְרָאִים "בָּנִים", כַּנִּזְכָּר בַּתִּיקּוּנִים דַּף א' עַמּוּד ב' וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "אֶפְרוֹחִים אִילֵּין מָארֵי מִשְׁנָה, בָּנִים אִילֵּין מָארֵי קַבָּלָה". וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים"[98], כִּי הֵם עוֹסְקִים בְּחָכְמַת הָאֱמֶת כְּפִי הָעוֹלֶה בְּדַעְתָּם הַקְּצָרָה וּבְעִיּוּנָם הַחַלָּשׁ, וְאֵינָם יוֹרְדִים לְעוֹמֶק הָעִנְיָן לַהֲבִינוֹ עַל הָאֲמִיתּוּתוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה'.

וּכְנֶגֶד כַּת חַכְמֵי הַפְּשָׁט, אוֹתָם אֲשֶׁר הֵם מוֹאֲסִים לַעֲסוֹק בְּחָכְמַת הָאֱמֶת הַנִּקְרֵאת "עֵץ הַחַיִּים" וְ"חַיֵּי עוֹלָם", וְעוֹסְקִים בַּסִּיפּוּרִים הַפְּשָׁטִיִּים בִּפְשׁוּטָן בִּלְבָד, וְאוֹמְרִים שֶׁאֵין בַּתּוֹרָה אֶלָּא הַפְּשָׁט בִּלְבָד חַס־וְשָׁלוֹם,

---

91. שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי נַאֲקַת . . מִתְנוֹדֵד: עַל פִּי וָאֵרָא ו, ה וִירְמְיָה לא, יז.

92. יִרְמְיָה ד, כא־כז.

93. הֲצִיקַתְנִי רוּחַ בִּטְנִי: איוב לב, יח.

94. וְיָבִיאוּ נֵס שֶׁל מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, 'אַרְיֵה' רָשׁוּם עָלָיו לִיָּמִין, וְנֵס שֶׁל מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף – שׁוֹר רָשׁוּם עָלָיו לִשְׂמֹאל.

95. תְּהִלִּים קמז, ב.

96. שָׁם.

97. יְשַׁעְיָה כז, יג.

98. יִרְמְיָה ד, כב.

אֲשֶׁר הוּא נִקְרָא "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע" כַּנַּ"ל, עֲלֵיהֶם אָמְרוּ[99]: "חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ", כִּי בְּסִבַּת הֱיוֹתָם מוֹאֲסִים בְּעֵץ הַחַיִּים, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עוֹזֵר אוֹתָם, וְהֵם שׁוֹגִים בִּפְשָׁטֵי "עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע", וּמְהַפְּכִים אוֹתוֹ לְרָע, וּמְטַמְּאִים אֶת הַטָּהוֹר וְאוֹסְרִים אֶת הַמּוּתָּר וּפוֹסְלִים אֶת הַכָּשֵׁר, וְתַקָּלוֹת רַבּוֹת יוֹצְאוֹת מִתַּחַת יְדֵיהֶם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים.

וְאַחַר שֶׁכָּלַל אוֹתָם הַנָּבִיא בְּדֶרֶךְ קְצָרָה, חוֹזֵר לְבָאֲרָם דֶּרֶךְ פֵּרָט.

וּבְנֶגֶד הַכַּת הָא' אָמַר: "**רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ**" הֵם עַמֵּי־הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִקְרָאִים עַל שֵׁם הָאָרֶץ, כִּי מִשָּׁם נַפְשָׁם חוּצְבָה. כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[100]: "וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הֵיוֹרֶדֶת הִיא לְמַטָּה מִן הָאָרֶץ", הִיא רוּחַ הַבְּהֵמִית אֲשֶׁר לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[101]: וַ"תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ". כִּי מִלְּבַד הֱיוֹת הַגּוּף נֶחְצָב עָפָר מִן הָאֲדָמָה, גַּם נַפְשָׁם חוּצְבָה מִן הָאָרֶץ לְמִינָהּ מַמָּשׁ, וְנִקְרָא "נֶפֶשׁ חַיָּה", כִּי בְּכֹלֶל חַיָּה – בְּהֵמָה[102]. וְכֵן נִדְרָשׁ בְּפָסוּק זֶה בַּמִּדְרָשׁ הַנֶּעֱלָם בִּכְתַב יָד, עַיֵּן שָׁם.

וְלִהְיוֹתָם נֶחֱצָבִים מִן הָאָרֶץ, כָּל עִסְקָם הוּא בְּיִשּׁוּב הָאָרֶץ, בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, בִּנְטִיעָה וּבִזְרִיעָה וּבְבִנְיָנִים, דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת – רַק אֶל הַגּוּף, וּמַנִּיחִים "חַיֵּי עוֹלָם" הִיא הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[103]: "אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי", וּמַחְזִירִים הָעוֹלָם לְתֹהוּ וָבֹהוּ.

אֲשֶׁר לְסִיבָּה זֹאת קְרָאָם לְמַעְלָה "אֱוִילִים", בְּאוֹמְרוֹ: "כִּי אֱוִיל עַמִּי", כִּי אֵין לָךְ אִוֶּלֶת גְּדוֹלָה מִזּוֹ – לְקַיֵּים אֶת גּוּפָם וּלְהַחֲרִיב נִשְׁמָתָם. וְכָל זֶה גָּרַם לָהֶם כִּי "אוֹתִי לֹא יָדָעוּ", וְלֹא נִתְעַסְּקוּ בַּתּוֹרָה הַנִּקְרֵאת "עֵץ הַחַיִּים" לְחַיּוֹתָם דֶּרֶךְ חַיֵּי עוֹלָם־הַבָּא.

וּבְנֶגֶד הַכַּת הַב', הֵם הַתַּלְמִידֵי־חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּתוֹרַת ה', אֲשֶׁר נַפְשָׁם חֲצוּבָה מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ, אָמַר: "**וְאֶל הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם**", כִּי גַּם שֶׁנַּפְשָׁם חֲצוּבָה מִן הַשָּׁמַיִם, אֵין לָהֶם אוֹר בְּתוֹרָתָם, כְּמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר לְמַעְלָה בְּשֵׁם רַז"ל עַל פָּסוּק "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי – זֶה תַּלְמוּד בַּבְלִי". וְחָכְמַת סֵפֶר הַזּוֹהַר הִיא הַמְּאִירָה אוֹתָם וּמְבָאֶרֶת הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בַּתַּלְמוּד מְלוּבָּשִׁים כְּאִלּוּ הֵם חֲשׁוּבִים גַּשְׁמִיִּים, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר "וְתוֹרָה אוֹר". וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "וְאֶל הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם", וְעַל זֶה נִתְנַבֵּא יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא בְּנֻחָמוֹתָיו וְאָמַר[104]: "וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ וגו'".

כִּי הַתּוֹרָה הַפְּשָׁטִיּוֹת נוֹדְעוּ בְּמִסְפָּרָם. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בִּי"ג מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת וכו'". אָמְנָם ל"ב נְתִיבוֹת הַחָכְמָה שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם, הַנִּזְכָּרוֹת בְּרֵישׁ סֵפֶר יְצִירָה – לֹא נוֹדְעוּ.

וְהִנֵּה, אֵלּוּ הַל"ב נְתִיבוֹת הַחָכְמַת הָאֱמֶת נֶעֱלָמִים תּוֹךְ י"ג מִדּוֹת שֶׁל הַפְּשָׁט, וּכְלָלוּת כֻּלָּם הֵם ל"ב אֶחָד; וּכְמוֹ שֶׁהוּבָא לְמַעְלָה בְּשֵׁם הַזּוֹהַר בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס דַּף רמ"ד עַמּוּד ב: "וְרַבָּנָן דְּמַתְנִיתִין וַאֲמוֹרָאִים, כָּל תַּלְמוּדָא דִילְהוֹן עַל רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא סִדְרוּ לֵיהּ"[105]. וּבְלִי סָפֵק, כִּי הָעוֹסְקִים בְּתַלְמוּד בַּבְלִי בִּלְבַד מְגַשְּׁשִׁים כְּעִוְרִים קִיר בִּלְבוּשֵׁי הַתּוֹרָה, וְאֵין לָהֶם עֵינַיִם רוֹאוֹת בְּרָזֵי הַתּוֹרָה הַנִּסְתָּרִים בּוֹ, כִּי לֹא עַל חִנָּם כִּפֵּי רְצוֹנָם פָּסְקוּ טָמֵא טָהוֹר, אִסּוּר וְהֵיתֵּר, כָּשֵׁר וּפָסוּל, אֶלָּא מִתּוֹךְ פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כַּנּוֹדָע לִיוֹדְעֵי חֵן. וּכְמוֹ שֶׁקְּרָאָם בַּמַּאֲמָר הָא' שֶׁבִּיאַרְנוּ לְעֵיל: "סְתִימִין עֵיינִין וכו'".

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "מִי עִוֵּר כִּי אִם **עַבְדִּי**"[106], אֲבָל הַכַּוָּנָה הִיא לְמֹעוּטֵי וּלְאַפּוֹקֵי חַכְמֵי הָאֱמֶת הַנִּקְרָאִים "**בָּנִים** – אֵינוּן מָרֵי קַבָּלָה" כַּנַּ"ל. אֲבָל הָעוֹסְקִים בַּמִּשְׁנָה לְבַדָּהּ, בִּלְתִּי הִסְתַּכְּלוּתָם בְּסוֹדוֹתֶיהָ וּכְפִי סוֹדוֹתֶיהָ יִפְסְקוּ הַדִּינִים – אִם אָסוּר וְאִם מוּתָּר כַּנַּ"ל, הִנֵּה אֵלּוּ עִוְרִים בְּוַדַּאי הֵם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "מִי עִוֵּר כִּי אִם **עַבְדִּי**", כִּי הָעוֹסֵק בִּפְשָׁט נִקְרָא עֶבֶד כַּנַּ"ל, וַעֲלֵיהֶם נִתְנַבֵּא יְשַׁעְיָה לֶעָתִיד־לָבֹא שֶׁיִּזְכּוּ לָלֶכֶת "בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ", הוּא דֶּרֶךְ חָכְמַת הָאֱמֶת, אֲשֶׁר בָּעוֹלָם־הַזֶּה נִיתַּן לַהַט הַחֶרֶב וְהַכְּרוּבִים לִשְׁמוֹר אֶת דֶּרֶךְ הַחַיִּים[107], שֶׁלֹּא יוּבְנוּ רָזֵי הַתּוֹרָה אֶלָּא לַזּוֹכִים אֵלֶיהָ.

כַּנִּזְכָּר בִּפָרָשַׁת נָשֹׂא דַּף קכג עַמּוּד א וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

"וְאֵית נְטִירִין אַחֲרָנִים כְּגוֹן נְחָשִׁים, עַקְרַבִּין וּשְׂרָפִין, וְנַטְרִין הַהוּא טוֹב דְּלָא לֵיעוֹל תַּמָּן מַאן דְּלָא אִיהוּ רָאוּי לְמֵיעַל, דְּאִי לַאו הָכִי, כָּל חַיָּיבֵיא הֲווֹ עָאלִין בְּרָזָא דְּאוֹרַיְיתָא. וּבְגִין דָּא מַאן דְּאִיהוּ חַיָּיבָא וְיִעוּל לְמִנְדַּע רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא, וְכַמָּה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וכו' מְבַלְבְּלִין מַחְשְׁבוֹתֶיהָ וכו'"[108].

---

99. יִרְמְיָה שָׁם.

100. קֹהֶלֶת ג, כא. ושם: "לְמַטָּה לָאָרֶץ".

101. בְּרֵאשִׁית א, כד.

102. בָּבָא קַמָּא יז, ב.

103. יִרְמְיָה לג, כה.

104. יְשַׁעְיָה מב, טז.

105. וְחַכְמֵי הַמִּשְׁנָה וְהָאֲמוֹרָאִים, כָּל הַתַּלְמוּד שֶׁלָּהֶם עַל סוֹדוֹת הַתּוֹרָה סִדְּרוּ אוֹתוֹ.

106. יְשַׁעְיָה מב, יט.

107. בְּרֵאשִׁית ג, כד: "וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים".

108. וְיֵשׁ שׁוֹמְרִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ נְחָשִׁים, עַקְרַבִּים וּשְׂרָפִים, וְשׁוֹמְרִים אוֹתוֹ 'טוֹב' שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְשָׁם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהִכָּנֵס. שֶׁאִם לֹא – כָּל הַרְשָׁעִים הָיוּ נִכְנָסִים בְּסוֹדוֹת הַתּוֹרָה. וּמִשּׁוּם זֶה, מִי שֶׁהוּא רָשָׁע וְיִכָּנֵס לְדַעַת סוֹדוֹת הַתּוֹרָה, וְכַמָּה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וכו' [וְנִקְרָאִים, וּמְבַלְבְּלִים מַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ].

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר עוֹד[109]: "אָשִׁים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר", כִּי הַתַּלְמוּד בַּבְלִי שֶׁהוּא "מַחְשָׁךְ", הַמְסַפֵּר בִּפְשָׁט הָעוֹלָם־הַזֶּה, "אָשִׁים לִפְנֵיהֶם לָאוֹר" וְיִסְתַּכְּלוּ מִתּוֹכוֹ רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא הַגְּנוּזִים בּוֹ, הַנִּקְרָא "תּוֹרָה אוֹר".

גַּם כָּל הַקּוּשְׁיוֹת שֶׁבַּתַּלְמוּד הַנֶּאֱמָר עֲלֵיהֶם "תַּנְיָא וְהָכִי קָאָמַר", "חִסּוּרֵי מָחְסְרָא וְהָכִי קָתְנֵי" וְ"תֵּיקוּ" – כָּל אֵלּוּ נִרְאִים בְּעֵינֵינוּ מַעֲקַשִּׁים יַחְזְרוּ לְמִישׁוֹר, וְיִרְאוּ אֵיךְ הוּכְרַח הַלָּשׁוֹן לְהֵאָמֵר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה הֶחָסֵר וְהַמְעוּקָשׁ לְסִבַּת רִמְזֵי הַתּוֹרָה הַנִּסְתָּרִים וְנִרְמָזִים בּוֹ.

וְאַל יֹאמַר אָדָם: 'אִם כֵּן, מֵעַתָּה אֲנִי פָּטוּר וּמוּתָּר מִלְּהִתְעַסֵּק בַּחָכְמָה הַזֹּאת עַד לֶעָתִיד־לָבֹא, כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין כֹּחַ לִיּוֹדְעָם'. וְלָכֵן אָמַר הַכָּתוּב[110] "אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים וְלֹא עֲזַבְתִּים", וְאָמְרוּ רַז"ל[111]: "אֲעֲשֶׂה אֶעֱזֹבֵם לֹא כְּתִיב, שֶׁכְּבָר עֲשִׂיתִים לְרַבִּי עֲקִיבָא וְחֲבֵירָיו". וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זַ"ל עַל רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁ"הָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת"[112]. וְאִם כֵּן לֹא דָּבָר רֵיק הוּא, וְאִם רֵיק – הוּא מִכֶּם[113], וְאֵינְכֶם חֲפֵצִים לֵידַע עִם שֶׁהוּא בְּיָדְכֶם וּבִבְחִירַתְכֶם – וַהֲרֵי רַבִּי עֲקִיבָא הִשִּׂיג בָּעוֹלָם הַזֶּה לְסוֹדוֹת אֵלּוּ.

וְהִנֵּה זֶהוּ הַנָּכוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה[114]: "מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא בָּטֵל כְּבוֹד הַתּוֹרָה". וּפֵירְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לְהָשִׁיב וְלִדְרוֹשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּלֵּי תִּלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת, וְזֶהוּ "כְּבוֹד הַתּוֹרָה" וַהֲדָרָהּ וְיָפְיָהּ.

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

109. יְשַׁעְיָה מב, טז.

110. יְשַׁעְיָה מב, טז.

111. בַּמִּדְבָּר רַבָּה חֻקַּת פָּרָשָׁה יט, ו.

112. מְנָחוֹת כט, ב.

113. הַאֲזִינוּ לב, מז: "כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם". רְאֵה יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה א, א.

114. סוֹטָה ט, טו.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

תשורי מראש אמנה. וכתוב בירושלמי: "אין לשון תשורי אלא לשון קרבן". ו"תשורי מראש אמנה" היינו שכל הקרבנות שבני ישראל מקריבים בגלות, הכל בא בכוחו של "ראש אמנה". עניין הקרבן, הרי הוא קירוב האדם לאלוקות. דהנה "קרבן" הוא מלשון "קירוב", להתקרב, וכמו שכתוב "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'". ולכאורה, הרי היה צריך להיות כתוב "אדם מכם כי יקריב קרבן לה'", ואז היה הפירוש שאם אחד מכם רוצה להביא קרבן, הנה דין הקרבן הוא כפי שכתוב בהמשך הפסוק. ולמה כתוב "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'"? אלא הפירוש הוא: "אדם כי יקריב", כדי שאדם יתקרב לאלוקות, שיהיה נעלה יותר ומעודן יותר, הנה "מכם קרבן לה'", הדבר תלוי באדם עצמו. לכל אדם יש את הכוחות ואת האפשרויות להיות מעודן יותר ונעלה יותר. וזהו "מכם קרבן לה'", "מכם" בעצמכם יכולים אתם להתקרב לאלוקות. וזהו עניין הקרבנות, שהאדם מתקרב לאלוקות. אלא שבקרבנות יש שני אופנים. כלומר, הקירוב של האדם לאלוקות הוא בשני אופנים כלליים. או מפני שקודם לכן היה רחוק על־ידי חטא ועוון, וכעת הוא נהיה יותר קרוב. או שגם קודם לכן לא היה רחוק, אלא שהולך ונהיה יותר קרוב ויותר קרוב. וההבדל הוא באופני הקרבנות. מי שקודם לכן היה רחוק על־ידי חטא ועוון, נהיה יותר קרוב על־ידי תשובה. ולפי אופן החטא כך הקרבן שלו, אם חטאת או אשם. ומי שגם בתחילה היה קרוב, הקרבנות שלו הם לפי אופן עבודתו, תודה שלמים ועולה. אבל כללות עניין הקרבנות הוא שהאדם נהיה קרוב לאלוקות.

ב) **וביאור** העניין הוא. כתוב ב'בחיי' שקרבנות הוא קירוב הכוחות ושמותיו של הקב"ה, שהוא עניין היחוד. כלומר, ההכרה כיצד הוא יתברך הוא לבדו הוא ואין זולתו. ומה שהוא יתברך ברא עולמות ונבראים, זהו כ'לא חשיבי ממש', והכל מאוחד עם אלוקות, כי הרי האמת היא שכל העולמות והנבראים, הרי זה הוא ברוך־הוא בעצמו, כי חוץ ממנו יתברך הרי לא קיימת שום מציאות, וכל המציאות היא אלוקות ממש. וזהו עניין הקרבנות, כדי להכיר את האמת ש"הוא לבדו הוא ואין זולתו". וזוהי תכלית ירידת הנשמה למטה לעולם הזה, העולם שנראה כגשמי וחומרי, והוא מלא בתענוגים גשמיים. והנשמה מתלבשת בגוף ובנפש הטבעית, ובעולם הגשמי הזה, האדם שיש לו יצר־הרע ותענוג בעולם עם כל הדברים הגשמיים שבו, יגיע לאמת ש"אין עוד מלבדו", שהכל הוא אלוקות, ושזהו הרצון העליון, שהוא יתברך יברא עולם גשמי עם תענוגים חומריים, ויוריד נשמה בגוף גשמי עם יצר־הרע, ואדם זה ילמד תורה ויקיים מצוות,

ויהיו לו שונאים ומנגדים שיפריעו לו בעבודתו. והבורא ברוך־הוא נתן כוחות לנשמה שתוכל להתגבר על כל המנגדים, ולעשות מהעולם החומרי - דירה טהורה למלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא, וכמאמר "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים". ומדוע נתאווה כו' אין אנו יודעים, אבל זאת אנו יודעים שהרצון העליון יתברך הוא, ש"תחתונים", היינו העולם הזה והנבראים שלמטה, יהיו דירה לו יתברך. וכדי שהאדם יעשה "דירה לו יתברך", נתן הקב"ה את הכח לאדם למטה, שהוא יוכל לעשות מהעולם הזה הגשמי - "דירה לו יתברך", וכדי שהאדם יעשה זאת הוא עצמו צריך להתקרב לאלוקות. וכמו שכתוב "וגם את העולם נתן בלבו", שהמצב של העולם הזה בתורה ועבודה, תלוי בלבו של אדם, על־ידי שהאדם "לבו ברשותו", לא לרצות מה שלא צריך, והמוח שלו שליט על הלב לעשות בפועל ממש את הדברים הטובים, אזי העולם נהיה מעודן יותר, ומכירים ב"אמת הוי'" בעולם.

ג) **והנה** בזמן הגלות בכלל, הרי העבודה היא בקושי גדול ובריבוי העלמות והסתרים, שאינו דומה כלל לכמו שהוא בזמן שבית המקדש קיים. בזמן הבית, האירה אלוקות בגילוי, האלוקות האירה באופן שכל אחד ראה אלוקות במוחש. כלומר, הטבע לא תפס מקום, הוא לא תפס מקום כלל. למשל, כשבא הזמן של שלוש הרגלים, והיו צריכים ללכת לירושלים תבנה־ותכונן־במהרה־בימינו־אמן, לעלות לרגל - לא היו על כך כל מניעות כלל. והולך האיש ובני ביתו לירושלים, ומניח את ביתו פתוח באין שומר, ואינו מהרהר בזה כלל. הוא בכלל לא חושב על כך, זה בכלל לא תופס מקום אצלו. והרי מה שאין זה תופס מקום אצלו, אין זה העדר תפיסת מקום מפני הביטול, שהבית וכל הדברים שנמצאים בו אינם תופסים מקום אצלו. הרי אין העניין כן. זה כן חשוב אצלו. אדרבה, על־ פי התורה כל ענייני ההון ורכוש הגשמי צריכים לתפוס מקום, וצריך לייקר זאת ביותר. כפי שכתוב בספרים, שכאשר השם־יתברך נותן לאדם עושר, עליו לחבב זאת מאוד, הרי זו מתנה שעל־ידה יכול האדם להגיע לדברים גדולים מאד בהחזקת התורה וקיום המצוות בהידור ואהבת ישראל. הרי שענייני ההון והרכוש הם מתנת אלוקים, וזה צריך להיות מאד יקר. ומכל־מקום, כאשר היו צריכים ללכת לירושלים תבנה־ותכונן־במהרה־בימינו־אמן, השאירו הכול והלכו, כי הרי ללכת לירושלים תבנה־ותכונן־במהרה־בימינו־אמן - לעלות לרגל, הרי מוכרחים. זה היה ברור ובהיר בוודאות. ומה שהבית וכל הדברים נשארים, ומי ישמור אותם, היתה אצל כל אחד פשיטות האמונה, שהרי זו מתנת אלוקים, והשם־יתברך שנתן את המתנה, הוא ישמור אותה. וכך היה בפועל ממש. וזה לא היה מופת ולא חידוש. זה היה דבר רגיל שכך צריך להיות. לא דיברו על כך כלל, כי הטבע לא תפס מקום, וממילא, כאשר הטבע לא תופס מקום, אזי 'למעלה מהטבע' איננו חידוש.

ד) **כידוע** לכולם, הקדוש־ברוך־הוא ברא את העולמות על־פי מאמר קו המדה. זהו גילוי אור הקו שנמשך מהאור־אין־סוף ברוך־הוא שלפני הצמצום. והקו הנמשך מאור־אין־סוף ברוך־הוא שלפני הצמצום, מודד את מדידת העולמות של ארבעת העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה. ומדידת האורות והכלים בכל עולם ועולם, ואופני ענייני העבודה בכל דור ודור. כלומר, כל אופני העבודה בתורה ומצוות, והנהגת בני אדם בכל הזמנים של שית אלפי שנין, בכל המקומות של כדור הארץ, הכול הוא על־פי מאמר קו המדה. רק בזה גופא, יש בחירה חפשית, שכל אחד יכול להיות כפי שהוא רוצה, אבל על־פי מאמר קו המדה, מוגבל שזמן זה הוא זמן קיום המקדש, וזמן זה הוא זמן הגלות. כי כללות התהוות העולמות היא על־פי ההגבלה של מדה. אלא שבמדה והגבלה גופא, יש חילוקי מדרגות. ישנה ההגבלה של עולם האצילות, אפילו שזו הגבלה 'אצילות'ית, גם זו הגבלה. וההגבלה של עולם הבריאה, ועד ההגבלה של זמן ומקום שבעולם הזה, שבית־המקדש הוא בהגבלת המקום דווקא. דווקא במקום זה ולא במקום אחר. והגודל של הר הבית צריך להיות שטח כזה, לא יותר ולא פחות. וכן בפרטיו וכליו וסדריהן, הכל במידה קבועה ומוגבלת. ואחר כל זה, הנה "מקום הארון אינו מן המדה". בבית־המקדש היה טבע ולמעלה מהטבע - כחדא ממש. כלומר, הכל היה כפי האמת. בבית־המקדש האירה "אמת הוי'", וזה היה גלוי במוחש לכול. כולם ראו את האמת. והרי האמת היא שהטבע הוא אלוקות, אבל זה אלוקות המוסתר. והיינו שהרצון העליון ברוך־הוא בעולם־הזה הוא שהעולם יהיה מציאות דבר כאילו מציאותו מעצמותו, בדיוק כאילו היה מציאות דבר. ובבית־המקדש נראתה האמת שהטבע הוא אלוקות, אבל כל זה הוא על־פי המידה של הרצון העליון ברוך־הוא, ורצונו יתברך הוא להיות [העולם] נראה ליש ומציאות דבר.

תשורי מראש אמנה

לי"ב וי"ג תמוז תרפ"ט.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

תוכן מכתב זה ברור ובהיר לכל אחד. המכתב הוא כל־כך אופייני שמיותר לגמרי להסבירו, כל ביטוי מקבל תוקף מתכונותיו הטבעיות של האדם ומחיי היום־יום.

הרבה מאות מהגרים, שבהיותם בביתם היו 'בעלי בתים' דתיים מהמדריגה הראשונה, יהודים יושבי ה'מזרח' בבית־הכנסת, יושבים בשורה הראשונה בשולחן שיעורי התורה, ראשונים בהחזקת התורה ובחיי החברה, לכל אחד קראו בשמו היהודי, בצירוף המילה 'מורינו', וכל אחד היה מכיר את מקומו ונשא על עצמו אחריות רוחנית מסויימת כלפי הקהילה, ומשפחתו, האשה והילדים, עזרו לו בגאון של ה"אתה בחרתנו" היהודי.

כשר' אברהם, ר' יעקב, ר' בנימין ור' מרדכי הרוסי, הפולני או הגליציאני, הופך למהגר אמריקאי, הרי זה ניכר בראש ובראשונה על הפנים שלו, הוא מסיר את הזקן והפאות, והופך לאייברם, ג'ק, ברנרד או מקס, ובתוקף הגדול ביותר הוא מתחיל ב"מחה תמחה" את 'זכר היהודי' והיהדות האירופאית מעל עצמו ומעל משפחתו, וכך הוא ומשפחתו יורדים מטה מטה, עד שהוא נעשה ח"ו למזיק ומחבל ביהודים ילידי ארץ זו.

וזוהי המשמעות הנכונה של שני ביטויי חז"ל: "מצוה לפרסם עושי מצוה", ו"מצוה לפרסם עוברי עבירה", והיהודי האמריקאי – איש ואשה – בכלל, והמהגר היהודי – איש ואשה – בפרט, צריכים להתעמק היטב בכך.

גבאי הצדקה, הם עושי המצוה שמצוה לפרסמם.

ישנם שני סוגים בגבאי הצדקה, בהתאם לצרכים האנושיים בכלל ולצרכים היהודיים בפרט.

הצרכים האנושיים בכלל והצרכים היהודיים בפרט, זקוקים לשני אופני החזקה, כלומר על שני עניני יסוד שונים לגמרי: א) עזרה גשמית אקונומית. ב) עזרה רוחנית אקונומית. אצלנו בני ישראל, נחלקת העזרה הרוחנית בשתיים: א) עזרה רוחנית כללית, שבמידה מסוימת נכללת בעזרה האקונומית הגשמית. ב) עזרה אקונומית תורנית־רוחנית.

גם גבאי הצדקה נחלקים בשני סוגי העזרה האמורים. ישנם גבאי צדקה שכל הווייתם נתונה אך ורק בעזרה הגשמית האקונומית, וישנם גבאי צדקה – אם כי באחוזים קטנים – שנוסף על העזרה הגשמית, יש להם הבנה גדולה בעזרה התורנית הרוחנית האמיתית, והם מוסרים את עצמם לעזרה קדושה זו בלב ובנפש.

שני סוגי הצריכה היהודיים, מתוארים בביטויים "צרכי עמך" ו"צרכי דעתם". צרכי העזרה הגשמית, כמו בית־רפואה, בית־יתומים, וכן כל צרכי הצדקה הכלליים ומוסדות העזרה, נכללים ב"צרכי עמך". ואילו "צרכי דעתם" הם הצרכים התורניים הרוחניים, 'חדר', תלמוד־תורה, ישיבה, וכן שאר מוסדות הדת, כמו בית־כנסת ולהבדיל – בית טבילה, מעות חטים וכדומה, כל אלה נקראים "צרכי דעתם", צרכי הדעת הרוחניים.

ישנו ביטוי מלא רצינות וידוע לכל, שיכול להיות מתאים – במובן של צחות – לשני הצרכים האמורים, 'צרכי עמך' ו'צרכי דעתם'.

"מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה"[16].

שני הצרכים האמורים, "צרכי עמך" ו"צרכי דעתם" מן ההכרח שיהיה להם מנהיגים בעלי שם, שיבטיחו בעזרת ה' את ביצועם המלא.

אך, לדאבון הלב, נפרדים שני הצרכים האמורים, "צרכי עמך" ו"צרכי דעתם":

באשר ל"צרכי עמך", הרי לגבי היוזמה של הקמת בית־רפואה, בית־יתומים, מושב־זקנים, בית־ספר למלאכה, ישיבה־קולג', תלמוד־תורה לא כשר, ו'חדר מתוקן' – ישנה רשימה של "מרובים", הרבה אנשים שרוצים לעסוק בכך, וכל המשרות מאויישות מיד ובכבוד.

ואילו באשר ל"צרכי דעתם", יוזמה לעזרת־תורה או לעניינים דתיים, בית טבילה, חדר כשר, ישיבה כשרה – כאן מתקצרת הרשימה, ומאמצים קשים נדרשים להשגת האנשים המתאימים לאיוש המשרות, וככל שהמוסדות דתיים יותר, כך קשה יותר ויותר להשיג את אנשי השם האמיתיים, שירצו לקבל על עצמם בעזה"י עבודה קדושה זו לעזרת־תורה ויראת־שמים.

"מרובים צרכי עמך" – על "צרכי עמך" ישנה רשימת "מרובים" של עובדים, מנדבים ומנדבות, ואילו כשהדבר מגיע ל"צרכי דעתם" – נעשית הרשימה של עובדים ומנדבים "קצרה".

אבל עליכם, יושב־ראש נכבד, וכל הסגנים והעוזרים הנכבדים בעבודה הקדושה עבור מרכז ישיבות 'תומכי תמימים', יכול אני לומר "ברוך השם" בלב פתוח ובתוקף של "גאון יעקב", שבכולכם ישנן

16) ברכות כט, ב.

המידות הטובות הכפולות, אתם הראשונים בשורת העובדים למען הדברים הטובים שב"צרכי עמך", וכן יש לכם את ההבנה הגדולה והאינטרס לעניני "צרכי דעתם" האמיתיים, ואני אומר לכם שאתם בעבודתכם מסייעים ותומכים בישיבה הנעלה ביותר של תורה ויראת־שמים בכל אמריקה וקנדה.

בתמיכת מוסד של תורה, כמו בתמיכת מוסדות אחרים, ישנה כמות התמיכה וישנה איכות התמיכה, באיזו צורה ניתנת התמיכה - בוודאי שחשובה מאד כמות התמיכה, אך חשובה יותר איכות התמיכה. שביעות רצונם של התורמים והתורמות בשעת נתינת תרומותיהם עבור ישיבת 'תומכי תמימים' צריכה לחזק את מנהיגי מרכז ישיבות 'תומכי תמימים', שבעזרת השי"ת יהיו בטוחים בתמיכתם הגדולה של יהודי אמריקה וקנדה, ויעשו כל אשר ביכולתם להרחבת ישיבות 'תומכי תמימים' בתלמידים רבים יותר, ובסניפים וחדרי־תורה רבים יותר.

בשם התורה, בשם אבותי הקדושים, שמסרו את נפשם על התורה ועל טובת ישראל, בשם תלמידי הישיבות וראשי־הישיבות ובשמי אני, הריני מברך את היושב־ראש, סגניו וחברי הועידה עם משפחותיהם, את כל התורמים והתורמות עם משפחותיהם - בבני חיי ומזוני רוויחי.

יהודים!

בכל התכנסות אני מוכרח למלא את שליחותי ולומר לכם, אנשים ונשים, הצילו את עצמכם מהרבנים המתולעים, אל תרשו להתפתות מהמנהיגים המסלפים האנטי־דתיים. אבות ואמהות תצילו את ילדיכם, בנים ובנות, מתלמודי התורה הלא־כשרים, מבתי השמד, המונהגים על־ידי אותם מנהיגים אנטי־דתיים ועל־ידי מורים ומורות מחללי שבת ואוכלי טריפות.

ז' אדר ב', תש"ג

אגרות קודש

ב"ה, י"א כסלו תרצ"ד
ווארשא

אל הת' הנעלה וו"ח אי"א מו"ה יהודא שי' שמוטקין

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בזה הנני לברכו בברכת מזל טוב עבור קישורי תנאים למז"ט, יעזר השי"ת ויהי בגדא טבא. בדבר שאלתו איך להביאה לשם, צריכים לעשות כפי האפשרי, וי עס לאָזט זיך. שטר הגרלה כדאי לקנות והשי"ת יעזר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

יחזקאל פייגין

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

אגרות קודש

ב"ה, י"ז כסלו, ה'תשי"א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

...ידוע המקרא אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם וגו', פירש"י ואת מצותי תשמרו - הוו עמלים בתורה, וביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ אשר העיקר הוא העמל בתורה, היינו שמקדיש מזמנו ומייגע את שכלו לעמול בתורת ה', ואף אם מפני עניניו - מפני דוחק הפרנסה וכו' - על פי דינה של תורה אין בידו ללמוד רוב שעות היום, בכל זאת בראות השם יתברך ויתעלה אשר עמל הוא בתורה, אזי נותן לו ברכתו ונתתי גשמיכם בעתם וכו', ומזמן לזמן הולכת פרנסתו הלוך וטוב, ובמילא מזמן לזמן יש בידו להוסיף בלימוד התורה וקיום המצות והולך הוא מחיל אל חיל, הן בגשמיות והן ברוחניות.

בטח עיניהם טובה גם בשל אחרים ומשתדלים לצרף אותם בלימודי הקדש, ואשמח להוודע ממנו מהטבת מצבו בכלל, מעשותו חיל בלימודיו ומהגדלת מספר התלמידים הלוקחים חלק בשיעוריהם.

בברכת הצלחה בלימודו בתורה ובקיום המצוה והבנה טובה בתורת החסידות.

המברכו.

פרשת וישלח

לב ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו
אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: ה וַיְצַו אֹתָם
לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:
ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה
וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: (לוי)
ז וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־
אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ
וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־
הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: ט וַיֹּאמֶר אִם־
יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: (ישראל) י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה
הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה
עִמָּךְ: יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי
אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:
יב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי
אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: יג וְאַתָּה
אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב א ענמ' 155)

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים (לב, ד)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַגְּאֻלָּה, וְהוּא שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו לְבָרֵר אִם גַּם הוּא מוּכָן. הַדָּבָר נִרְמָז בְּדִבְרֵי יַעֲקֹב "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר", וְאָמְרוּ רַז"ל חֲמוֹר זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אַךְ הַמַּלְאָכִים חָזְרוּ וְהֵשִׁיבוּ, שֶׁעֵשָׂו עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר. "בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ", אָמְרוּ לוֹ, וְהִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁבָּאנוּ "אֶל עֵשָׂו", אוֹתוֹ עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְאָז הֵבִין יַעֲקֹב שֶׁהַדֶּרֶךְ אֶל הַגְּאֻלָּה עוֹד אֲרֻכָּה – "וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי".

שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ
מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו: טו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים
עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:
טז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם
עֲשָׂרָה: יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ
וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין
עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר: יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי
יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה
וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: יט וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה
גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ: כ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם
אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי
הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו
בְּמַצְאֲכֶם אֹתוֹ: כא וְאַמַּרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ
יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה
הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא
פָנָי: כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן
בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: כג וַיָּקָם | בַּלַּיְלָה הוּא
וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־
אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק:
כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־
לוֹ: כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד
עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע
בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:
כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא
אֲשַׁלֶּחְךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־
שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר
עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים
וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל: ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ יתרו תשד"מ)

כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים . . וַתּוּכָל (לב, כט)

יְהוּדִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַע עָלוּל לְהִצְטַדֵּק עַל כָּךְ וְלִטְעֹן

שֶׁהַדָּבָר אֵינוֹ בְּאַשְׁמָתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו עוֹד לִפְנֵי שֶׁנּוֹלַד שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ . . הַתְּשׁוּבָה לַאֲמַתְלָא זוֹ נִמְצֵאת בִּפְסוּקֵנוּ (בְּדֶרֶךְ הַצַּחוּת): כָּל יְהוּדִי נִקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל", וּמוּבָן שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְנַצֵּחַ אֲפִילוּ מַלְאָכִים. וּמִכָּאן, שֶׁגַּם אִם הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ, בִּיכָלְתּוֹ לִהְיוֹת חָכָם.

שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־
רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי:
לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא
צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ: לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה:
לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא
וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים
עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: ב וַיָּשֶׂם
אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה
וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים:
ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע
פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו: ד וַיָּרָץ עֵשָׂו
לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־כתיב צוארו קרי צַוָּארָיו
וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ: ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־
הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמַר
הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 298)

וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים (לג, ג)

בְּבִרּוּר הָרַע יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים. בְּדֶרֶךְ גִּלּוּי אוֹר — הַמְּבָרֵר מֵאִיר עַל הַמִּתְבָּרֵר אוֹר גָּדוֹל. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמְּבָרֵר, כִּי הוּא נִשְׁאָר בְּדַרְגָּתוֹ וְאֵינוֹ יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר. בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת — הַמְּבָרֵר יוֹרֵד לִמְקוֹם הַמִּתְבָּרֵר. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמִּתְבָּרֵר, כִּי הוּא עַצְמוֹ, כְּפִי שֶׁהוּא בְּמַצָּבוֹ וּבְדַרְגָּתוֹ, מַפְסִיק לְהִתְנַגֵּד לַקְּדֻשָּׁה (וְאִלּוּ בָּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן נִפְעָל הַבִּרּוּר בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִטּוּל). זוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת אֵלּוּ: יַעֲקֹב יָרַד אֶל עֵשָׂו וְ"הִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר".

רביעי ו וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֻיָן:
ז וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ
יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ח וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־
הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי
לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ: י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי
עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי:
יא קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי
אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח: יב וַיֹּאמֶר
נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי
יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי
וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן: יד יַעֲבָר־נָא
אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־
אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה: טו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־
נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֹר לָמָּה זֶּה
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: טו וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא
עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה: יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן
לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא
שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת: ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר
שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן
אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם
בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: כ וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יא עמ' 29)

הַיְלָדִים רַכִּים (לג, יג)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַמְּשִׁיחַ, מוּכָן לְקִיּוּם הַיִּעוּד "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים . . לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו" (רש"י פְּסוּק הַבָּא). אֲבָל "הַיְלָדִים", עַם יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מוּכָנִים עֲדַיִן. וּמֵעֵין זֶה בְּכָל נְשִׁיא יִשְׂרָאֵל (רָאשֵׁי תֵבוֹת: נְצוּצוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ), שֶׁאַף שֶׁהוּא עַצְמוֹ מוּכָן לַגְּאֻלָּה, מִתְעַכֵּב הוּא בַּגָּלוּת עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ, הַשְּׁקוּעִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמְּנוּחָתָם כָּבוֹד שֶׁל נְשִׂיאֵי חַב"ד הוּא בְּחוּץ לָאָרֶץ - כְּדֵי לַעֲזוֹר לְצֹאן מַרְעִיתָם, עַל יְדֵי שֶׁהוֹלְכִים אֶל הַ"צִּיּוּן" וּמְבַקְּשִׁים עַל כָּל הַמִּצְטָרֵךְ.

חמישי לד א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה

לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ: ב וַיַּרְא אֹתָהּ
שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ
וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה
בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה
וַיְדַבֵּר עַל־לֵב כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה: ד וַיֹּאמֶר
שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה
הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה
בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב
עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב
לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן
לֹא יֵעָשֶׂה: ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי
חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:
ט וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָּנוּ וְאֶת־
בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָהּ:
יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן
בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי
מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי
וּתְנוּ־לִי אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה: יג וַיַּעֲנוּ
בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה
וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם: יד וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת
אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה
הִוא לָנוּ: טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ
כָּמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: טז וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ
לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָּנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם
וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד: יז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ
לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: יח וַיִּיטְבוּ
דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר:
יט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ
בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: כ וַיָּבֹא
חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־
אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים
הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחָרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ
הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ
לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם: כב אַךְ־בְּזֹאת
יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם
אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:
כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֵמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם
אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: כד וַיִּשְׁמְעוּ
אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ
וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ
עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: כו וְאֶת־חֲמוֹר
וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה
מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ: כז בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־
הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם:
כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת
אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ: כט וְאֶת־
כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת: ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן
וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ
בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי
וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי: לא וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה
יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ: **פ לה** א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־
שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי
עֵשָׂו אָחִיךָ: ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל
כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם: ג וְנָקוּמָה
וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה
אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי:
ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר

בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם
יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם: ה וַיִּסָּעוּ
וַיְהִי | חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב: ו וַיָּבֹא
יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ: ז וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו: ח וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת
רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת: פ ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:
י וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ
עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: יא וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל
שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ
וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' קסח)

וַיִּקְחוּ . . שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

רַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַשַּׁ"ס (נָזִיר כט, א) לוֹמֵד מִפְּסוּקָנוּ אֶת הַדִּין שֶׁל "בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת", שֶׁכֵּן בְּאוֹתוֹ זְמַן הָיוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה, וּקְרָאָם הַכָּתוּב "אִישׁ". וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נִלְמַד דִּין זֶה מִשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי, וְלֹא מֵרְאוּבֵן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כְּשֶׁנַּעַר מַגִּיעַ לְגִיל מִצְוֹת אֵין הוּא עוֹמֵד בַּדַּרְגָּה הַנַּעֲלִית שֶׁל רְאוּבֵן, רְאִיָּה בֶּאֱלֵקוּת, אֶלָּא בְּדַרְגַּת שִׁמְעוֹן, בְּחִינַת שְׁמִיעָה. וּמַטְּרַת הֶעֱבוֹדָה הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֱלֹקִי וְחִבּוּרוֹ עִם הָעוֹלָם, דַּרְגַּת לֵוִי (שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם "הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי").

ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק
לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:
יג וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:
יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ
מַצֶּבֶת אֶבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:
טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ
שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: טז וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־
עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל
וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ: יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ
וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ
בֵּן: יח וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין: יט וַתָּמָת רָחֵל
וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם: כ וַיַּצֵּב
יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבֶּרֶת־
רָחֵל עַד־הַיּוֹם: כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה
מֵהֲלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר: כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל
בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה
פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵים עָשָׂר: כג בְּנֵי לֵאָה בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן
וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן: כד בְּנֵי
רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל
דָּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר
אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם: כז וַיָּבֹא
יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא
חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק: כח וַיִּהְיוּ
יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה: כט וַיִּגְוַע
יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו: פ לו א וְאֵלֶּה
תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הִוא אֱדוֹם: ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו
מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי: ג וְאֶת־
בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת: ד וַתֵּלֶד
עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפַז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־
רְעוּאֵל: ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה כתיב את־יעיש קרי אֶת־
יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר
יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו
וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ
וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
יַעֲקֹב אָחִיו: ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו
וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי
מִקְנֵיהֶם: ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הִוא

אֱדֹום: ט וְאֵלֶּה תֹּלְדֹות עֵשָׂו אֲבִי אֱדֹום בְּהַר
שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמֹות בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה
אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:
יב וְתִמְנַע | הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לְעֵשָׂו כתיב את־יעיש קרי אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם
וְאֶת־קֹרַח: טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז
בְּכֹור עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ
אַלּוּף קְנַז: טז אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף
עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדֹום אֵלֶּה בְּנֵי
עָדָה: יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת
אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי
רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדֹום אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת
עֵשָׂו: יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף
יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: יט אֵלֶּה בְּנֵי־
עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדֹום: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות יב עמ' 19)

עֵשָׂו הוּא אֱדֹום (לו, א)

כְּתִיב "שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", וְהִיא מִצְוָה, שֶׁכֵּן מְלָאכָה זוֹ מְבָרֶרֶת וּמְזַכֶּכֶת אֶת הָעוֹלָם. בְּרַם, הַחַיּוּת וְהַ"קָאךְ" בִּמְלָאכָה זוֹ הִיא דָּבָר שְׁלִילִי. וְהוּא עִנְיַן דַּם נִדָּה, שֶׁרוֹמֵז עַל רְתִיחַת הַדָּם בְּאֹפֶן בִּלְתִּי רָצוּי (וְלָכֵן דַּוְקָא מַרְאֶה אָדֹם מְטַמֵּא). וּרְתִיחָה זוֹ בָּאָה מִ"עֵשָׂו הוּא אֱדֹום", שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם "הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה". (וּרְאֵה לִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק לְזח"ג עמ' שנט, שֶׁז' יְמֵי נִדָּה הֵם כְּמוֹ ז' מַלְכֵי אֱדֹום).

שביעי כ אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן
וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִשֹׁן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדֹום: כב וַיִּהְיוּ
בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחֹות לוֹטָן תִּמְנָע:
כג וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ
וְאוֹנָם: כד וְאֵלֶּה בְּנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה
אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־
הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: כה וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן
וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה: כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן
וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֶצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן
וַעֲקָן: כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: כט אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף
צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה: ל אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר
אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלְּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ
שֵׂעִיר: פ לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ
אֱדֹום לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וַיִּמְלֹךְ
בֶּאֱדֹום בֶּלַע בֶּן־בְּעֹור וְשֵׁם עִירֹו דִּנְהָבָה:
לג וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח
מִבָּצְרָה: לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם
מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי: לה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב
וְשֵׁם עִירֹו עֲוִית: לו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שָׁאוּל מֵרְחֹבֹות הַנָּהָר: לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר: לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן
בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירֹו פָּעוּ
וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב:
מ וְאֵלֶּה שְׁמֹות אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה
אַלּוּף יְתֵת: מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה
אַלּוּף פִּינֹן: מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
מִבְצָר: מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה |
אַלּוּפֵי אֱדֹום לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא
עֵשָׂו אֲבִי אֱדֹום:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר י"ט כסלו ה'תשכ"ז)

אִיתָא בַּקַּבָּלָה שֶׁבְּתִיבַת מְהֵיטַבְאֵל יֵשׁ אוֹתִיּוֹת מ"ה, וְיַטְבְּאֵל בְּגִימַטְרִיָּא ב"ן. וְהוּא עִנְיַן יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן, דְּהַיְינוּ

הַמְּבָרֵר וְהַמִּתְבָּרֵר, ׳תִּיקוּן׳ וְ׳תוֹהוּ׳, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הַמְּשָׁכָה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳תוֹהוּ׳ וְ׳תִּיקוּן׳, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַבֵּירוּר דְּ׳תוֹהוּ׳ שֶׁיִּתְאַחֵד עִם ׳תִּיקוּן׳.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לְמִקְמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן: מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר: מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה | אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 109)

אַלּוּף עִירָם (לו, מג)

שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲרֹם תַּסְרִיוֹת (אוֹצָרוֹת) לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה)

הָ׳אוֹצָרוֹת׳ הֵם בֵּרוּר נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל גָּלוּת אֱדוֹם, שֶׁהוּא מַטְּרַת גָּלוּת זוֹ. וְהִנֵּה, אַף בְּחַג הַגְּאֻלָּה י"ט כִּסְלֵו מָצִינוּ פְּעֻלָּה וְהַשְׁפָּעָה עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם: רַבֵּנוּ הַזָּקֵן כּוֹתֵב "הִפְלִיא ה' וְהִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת . . בְּעֵינֵי כָּל הַשָּׂרִים וְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ". וּמִכָּאן לְמֵדִים עַל דְּבַר הַחִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁפִּיעַ עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְקַיֵּם מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, כִּפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת מְלָכִים ספ"ח).

פפפ קנ"ד פסוקים. קליט"ה סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א חָזוֹן מַרְאֵה הַנְּבוּאָה שֶׁל **עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה** אֵלֹקִים **לֶאֱדוֹם** עַל אֱדוֹם **שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ** אֲנִי וְיִרְמְיָה וְיַשַּׁעְיָה וְעָמוֹס **מֵאֵת יְהוָה** עַל חֶרְבָּן אֱדוֹם **וְצִיר שָׁלֵחַ בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח** זֶה לְזֶה שֶׁיֹּאמְרוּ אַתֶּם **קוּמוּ וְנָקוּמָה** גַּם אָנוּ לְלֶכֶת **עָלֶיהָ** עַל אֶרֶץ אֱדוֹם **לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה** בִּתְחִילַּת מְמִשְׁלְתְּךָ אֱדוֹם בְּאֶרֶץ שַׂעִיר, גּוֹי **קָטֹן נְתַתִּיךְ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד** וְלָמָה יִצְטָרֵךְ אֲסִיפַת כָּל הַגּוֹיִם נֶגֶד אוּמָה קְטַנָּה, לְהִלָּחֵם עַל אוּמָה בְּזוּיָה? מֵשִׁיב....: **ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ** הֲסִיתְךָ לְהִתְגָּאוֹת יוֹתֵר מִדַּאי כְּאִלּוּ **שֹׁכְנִי** אַתָּה שׁוֹכֵן **בְּחַגְוֵי־סֶלַע** בִּבְקָעֵי הַסֶּלַע עַד שֶׁלֹּא יוּכַל מִי לִקְרוֹב אֵלֶיךָ, וּכְאִלּוּ **מְרוֹם** וְגִשָּׂא **שִׁבְתּוֹ** לָכֵן אֹמֵר בְּלִבּוֹ **מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: ד אֲפִילּוּ אִם־תַּגְבִּיהַּ** לְשֶׁבֶת בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ **כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ** מִרּוֹרֶךָ **מִשָּׁם אוֹרִידְךָ** אֶל עֶמֶק יְהוֹשָׁפָט (יואל ד יב) **נְאֻם־יְהוָה: ה אַחֲרֵי** שֶׁהִתְחִיל לְנַבֵּא אֶת הֶעָתִיד לָבֹא עַל אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, שָׁב לְהוֹדִיעַ גַּם כֵּן מַה שֶּׁיִּקְרֶה לָהֶם בִּזְמַן קוֹדֵם (ע' ישעיה סי' כ"א וירמיה סי' מ"ט) **אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ עָלֶיךָ אִם־שֹׁדְדֵי לַיְלָה** הַמְפַחֲדִים לִגְזוֹל בַּיּוֹם **אֵיךְ נִדְמֵיתָה** יָשַׁנְתָּ וְלֹא הֶקִיצוֹתָ מִשְּׁנָתְךָ לְגָרֵשׁ אוֹתָם **הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם** דֵּי סִפּוּקָם **אִם־בֹּצְרִים** תּוֹלְשֵׁי עִנְּבֵי הַגֶּפֶן **בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת** כִּי יָרֵאִים פֶּן יָבֹא בַּעַל הַבַּיִת לָכֵן לֹא יִקְצְרוּ אֶת הַכֹּל, וְאִם כֵּן אֶשְׁאַל וּמַדּוּעַ לֹא הִשְׁאִירוּ לְךָ מְאוּמָה: **ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ** מִטְּמוֹנֵי **עֵשָׂו נִבְעֲרוּ מַצְפֻּנָיו: ז הַנָּבִיא** מֵשִׁיב שֶׁכָּל זֶה הָיָה עַל יְדֵי תַּחְבּוּלָה כִּי **עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ** לוּז אוֹתְךָ **כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ** הַמְחֻיָּבִים לַעֲזוֹר לְךָ אֲבָל לֹא עָזְרוּ לְךָ בַּמִּלְחָמָה **הִשִּׁיאוּךָ** הֵסִיתוּ אוֹתְךָ לָלֶכֶת לַמִّלְחָמָה **וְגַם יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶּךָ** כִּי שָׁמַעְתָּ לָהֶם וְהָלַכְתָּ,

שי למורא

א) לֶאֱדוֹם, עַל אֱדוֹם. **שָׁמַעְנוּ,** אֲנִי וּשְׁאָר נְבִיאִים. **וְצִיר,** שָׁלִיחַ. **בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח,** כְּלוֹמַר, כָּל הַגּוֹיִם הִתְעוֹרְרוּ לָבוֹא עַל אֱדוֹם לְמִלְחָמָה. **ב) קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם,** בִּתְחִלַּת מֶמְשַׁלְתְּךָ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם הָיֵתָ קָטָן בַּגּוֹיִם, וּמִכֻּוָּה מְאֹד בֵּינֵיהֶם. **ג) זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ,** אַחֲרֵי שֶׁנִּתְגַּדַּלְתָּ, הֵסִית אוֹתְךָ לִבְּךָ לְהִתְגָּאוֹת גַּם עַל אָחִיךָ יַעֲקֹב. **שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי סֶלַע,** חוֹשֵׁב אַתָּה שֶׁהַגֹּף שׁוֹכֵן בִּבְקָעִים שֶׁבַּסֶּלַע גָּבוֹהַּ וְאֵין מִי שֶׁיּוּכַל לְהִתְקָרֵב אֵלֶיךָ. **ה) אֵיךְ נִדְמֵיתָה,** לָמָּה נִרְדַּמְתָּ דּוּמָם, וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ עַד שֶׁגָּנְבוּ מִמְּךָ הַכֹּל. **ו) אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו,** אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ בָּתֵּי עֵשָׂו לְקַחַת הַכֹּל. **נִבְעֲרוּ מַצְפֻּנָיו,** נִתְבַּקְּשׁוּ וְנִתְגַּלּוּ מְקוֹמוֹת הַמִּסְתּוֹר שֶׁלּוֹ. **ז) עַד הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ,** כְּשֶׁיָּצָאתָ לַמִּלְחָמָה נֶגֶד אוֹיְבֶיךָ, לוּז אוֹתְךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ עַד הַגְּבוּל, וּמִשָּׁם בָּרְחוּ וְלֹא הָיוּ לְעֶזְרָתְךָ. **הִשִּׁיאוּךָ,** אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ הֵסִיתוּ אוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. **יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ,** אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ הִצְלִיחוּ לְפַתּוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. **לַחְמְךָ,** אוֹכְלֵי לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ, יָשִׂימוּ חֹלִי וּמַכָּה בַּמָּקוֹם שֶׁלְּךָ. **אֵין תְּבוּנָה בּוֹ,** אֵין בָּאֲדוֹם תְּבוּנָה, וְלֹא הֵבִין כְּוָנַת אַנְשֵׁי בְּרִיתוֹ.

הפטרה לפרשת וישלח לקריאה בציבור

ולשמו"ת בעובדיה פרק א

א א חָזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה: ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שֹׁדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת: ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעֲרוּ מַצְפֻּנָיו: ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ

שי למורא

ח) בַּיּוֹם הַהוּא, בְּיוֹם בּוֹא הַפְּרֻעֻנּוֹת. מֵהַר עֵשָׂו, מֵאוֹתָם שֶׁמְּקוֹרָם מֵהַר עֵשָׂו. ט) וְחַתּוּ, וְיִשְׁבְּרוּ. תֵּימָן, הִיא אֶרֶץ אֱדוֹם שֶׁהִיא בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִקָּטֶל, מִתּוֹךְ הֶרֶג. י) מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב, בִּגְלַל הֶחָמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב. יא) בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד, זֶהוּ הֶחָמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב, בַּיּוֹם שֶׁנֶּעֱמַדְתָּ מֵרָחוֹק. בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ, בַּזְּמַן שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים אֶת הָעֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב. גַּם אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם, הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאֶחָד מֵהֶם. יב) וְאַל תֵּרֶא, לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט וְלַעֲמֹד מִנֶּגֶד. בְּיוֹם אָחִיךָ, בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ. בְּיוֹם נָכְרוֹ, בַּיּוֹם שֶׁנִּחְיָה כְּנָכְרִי וְהֻגְלָה מֵאַרְצוֹ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם הִמָּסְרוֹ בְּיַד אוֹיְבָיו. יג) אַל תָּבוֹא, לֹא הָיָה לְךָ לָבוֹא. וְאַל תִּשְׂלַחְנָה בְחֵילוֹ, לֹא הָיָה לְךָ לִשְׁלֹחַ יָדֶיךָ בְּעָשְׁרוֹ, לָבוֹז אֶת רְכוּשוֹ. יד) עַל הַפֶּרֶק, עַל אֵם הַדֶּרֶךְ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמִּתְפָּרְקִים הַדְּרָכִים לְכִוּוּנִים שׁוֹנִים. וְאַל תַּסְגֵּר, לֹא הָיָה לְךָ לִמְסֹר. טז) כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל הַר קָדְשִׁי, כָּאן מְדַבֵּר הַנָּבִיא אֶל יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם שְׁתִיתֶם מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה. טז) וְשָׁתוּ וְלָעוּ, וְיִשְׁתּוּ וְיִבְלְעוּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "וְלָעוּ", וְיִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים. כְּלוֹא הָיוּ, כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם. יז) וְהָיָה קֹדֶשׁ, יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'. אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם, אֶת הַגּוֹיִם שֶׁיִּירְשׁוּ אוֹתָם מִקֶּדֶם.

עטרת מרים

אוֹכְלֵי לַחְמְךָ הֵם יָשִׂימוּ מָזוֹר מִכָּה תַּחְתֶּיךָ בִּמְקוֹמְךָ הֵכִינוּ לְךָ כִּלָּיוֹן וַאֲבָדוֹן כִּי יֵצְאוּ עָלֶיךָ רָעָה וְאֵין תְּבוּנָה בּוֹ בֶּאֱדוֹם לְהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר לִהְיוֹת נִשְׁמָר מֵהֶם: ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם לֹא יִתְחַכְּמוּ בְּתַחְבּוּלוֹת הַמִּלְחָמָה לְהַצִּיל נַפְשָׁם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ יִשְׁבְּרוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן הוּא אֱדוֹם הַיּוֹשֵׁב בְּהַר שַׂעִיר בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמַעַן יִכָּרֵת כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר מֵהַר עֵשָׂו מִקָّטֶל מֵרוֹב הֶרֶג שֶׁיִּבָּא עֲלֵיכֶם: י כָּל זֶה יַגִּיעַ לָהֶם מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב בִּגְלַל הֶחָמָס שֶׁעָשִׂוּ לְיַעֲקֹב וְהוּא תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם וְלֹא תוֹסִיף לָקוּם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ בְּעֵת שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים הָעוֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב (וְעַל נְבוּכַדְנֶצַּר יֹאמַר, הַמַּחֲרִיב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, וְהוּא רָאָה זֶה וְעָמַד מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַר לְיַעֲקֹב אָחִיו) וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו (שְׁעָרָיו) שֶׁל יַעֲקֹב וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל הִשְׁלִיכוּ גּוֹרָל וְחִלְּקוּ בֵּינֵיהֶם לַחֲלָקִים גַּם־אַתָּה אֱדוֹם כְּאַחַד מֵהֶם הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאַחַד מִן הַנִּלְחָמִים וְהַשּׁוֹלְלִים, וְזֶהוּ הֶחָמָס: יב וְאַל־תֵּרֶא לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ בְּיוֹם שֶׁנִּתְנַכֵּר מֵאַרְצוֹ וְהָיָה כְּנָכְרִי וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ וְלֹא תוֹצִיא הַשִּׂמְחָה שֶׁבַּלֵּב אֶל הַפֶּה לְדַבֵּר לַעַג וָבוּז עַל מַפֶּלֶת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה לְךָ לָבוֹא בְּשַׁעַר עַמִּי לְכַבּוֹשׁ אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ בַּחֲרִבַן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי בְּיוֹם אֵידָם בְּיוֹם רָעָתָם אַל־תֵּרֶא לֹא הָיָה רָאוּי לְךָ גַּם־אַתָּה לִרְאוֹת בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם שֶׁבָּא עָלָיו אֵידוֹ רָעָתוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה יָדְךָ בְּחֵילוֹ בִּנְכָסָיו בְּיוֹם אֵידוֹ: יד זֶה יֹאמַר עַל אַנְשֵׁי טִיטוּס שֶׁהִגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר וְאַל־תַּעֲמֹד

הִשִּׁיאֻךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: י מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: יב וְאַל־תֵּרֶא בְּיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַּם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ: יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה

עַל־הַפֶּרֶק בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָנוּס, לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר לְמַאֲסֹר שְׂרִידָיו שְׁאֵרִיתָם בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה יוֹם הַתַּשְׁלוּמִין מה' עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִשְׂרָאֵל כֵּן יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ הַגְּמוּל הָרָאוּי לְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה כֵּן יִשְׁתּוּ כָּל־הַגּוֹיִם שֶׁהֵרַעוּ לָכֶם אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ יִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים מִן הַפּוּרְעָנִיּוֹת וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ יִהְיוּ כָּלִים כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם: יז אֲבָל וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה יִשָּׁאֲרוּ אֲנָשִׁים וְהָיָה קֹדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף לָבוֹא בָּהּ טֻמְאָה וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם אֶת

עטרת מרים

הַבַּבְלִיִּים שֶׁיָּרְשׁוּ אוֹתָם מֵאָז: **יח** וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב אֵשׁ הַבּוֹעֵר מִקָּרוֹב וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה הַבּוֹעֵר מֵרָחוֹק וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ הַנִּשְׂרָף מֵהַר וְדָלְקוּ בָהֶם יִשְׂרָאֵל יַדְלִיקוּ אֶת בֵּית הַכִּשֵּׁדִים וַאֲכָלוּם וְיִשְׂרְפוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר וּבְוַדַּאי כֵּן יִהְיֶה: **יט** וְיָרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה הָעֵמֶק יִירְשׁוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ גַּם אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: **כ** נְבוּאָה לֶעָתִיד, מִי וְכַמִּי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ הַיּוֹרְשִׁים. וְאָמַר: וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה הַחֵל של הַחֵיל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ שָׁם כְּנַעֲנִים שֶׁבָּרְחוּ מֵאַרְצָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר מְקוֹם מוֹשְׁבָם הִגִּיעַ עַד־צָרְפַת פרנצ"א וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בִּגְלוּת בִּסְפָרַד אספניא, הֵם יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב אֶת הַר עֵשָׂו אֶרֶץ אֱדוֹם: **כא** וְעָלוּ מוֹשִׁעִים מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׁרָיו בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו על מה שֶׁהֵרְעוּ לְיִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה אז לַיהוָה הַמְּלוּכָה הַכֹּל יוֹדוּ בְּמַלְכוּתוֹ וִיקַבְּלוּהוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

שי למורא

כ) הַחֵל הַזֶּה, הַחֵיל הַזֶּה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ מֵהַגָּלוּת. אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בַּגָּלוּת עִם עַמִּים כְּנַעֲנִיִּים שֶׁבָּרְחוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. עַד צָרְפַת, שֶׁהִתְרַחֲקוּ וְיָשְׁבוּ בִּמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים וְהִגִּיעוּ עַד צָרְפַת. וְגָלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד, וּבְנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּסְפָרַד. **כא)** וְעָלוּ מוֹשִׁעִים, הֵם הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׂרָיו. וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה, וְתִתְגַּלֶּה מַלְכוּת ה' עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָעוֹלָם, וּתְהִי מַלְכוּת ה' לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.

קֹדֶשׁ וִירְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם:
יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף
לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם
וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר: יט וְיָרְשׁוּ
הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה
אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ וְגָלֻת הַחֵל־
הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר
בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט
אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ב אֵלֶּה | תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם: ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (לוי) ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיָן לַאֲלֻמָּתִי: (ישראל) ח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו: ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

המשך ביאור למס' נדה ליום שלישי עמ' א

1 ואין צריך לשנות 'אף על פי שאי אפשר', **וַאֲנָא יָדַעְנָא** – ואני אדע
2 מעצמי שטעם דברי החכמים **מִשּׁוּם דְּאִי אֶפְשָׁר הוּא**, וודאי כבר בא
3 התחתון, שאם לא כן מדוע מחשיבים אותה כגדולה, וכן הייתי
4 מבין לבד שרבי מאיר חולק בזה וסובר שאפשר שיבוא העליון
5 לפני התחתון.
6 מתרצת הגמרא: **אִי לֹא תָּנָא 'אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר', הָוָה אָמִינָא**
7 שאצל **רוֹב נָשִׁים** הסימן **הַתַּחְתּוֹן אָתֵי בְּרֵישָׁא** – בא תחילה, **וּמִיעוּט,**
8 **עֶלְיוֹן אָתֵי בְּרֵישָׁא** – ואצל מיעוטן הסימן העליון בא תחילה,
9 והמשנה מדברת באשה שראינו אצלה סימן עליון, ולגבי התחתון
10 אין לנו בירור, שבאופן זה אם נסמוך על הרוב יש להחשיבה
11 גדולה, **וְרַבִּי מֵאִיר** שדן אותה כקטנה הולך **לְטַעֲמֵיהּ, דְּחָיֵישׁ**
12 **לְמִיעוּטָא** – שהוא חושש למיעוט ואינו סומך על רוב, **וְרַבָּנַן**
13 **לְטַעֲמַיְיהוּ דְּלָא חָיְישִׁי לְמִיעוּטָא**, ולכן דנים עליה כגדולה. **וְהָנֵי מִילֵּי**
14 **בְּסִתָּמָא**, כשלא בדקו אם יש לה סימן תחתון, שאז יש לתלות
15 שהוא בא, **אֲבָל הֵיכָא דְּבָדְקָן וְלָא אַשְׁכְּחָן** – ולא מצאו סימן תחתון
16 **אֵימַר מוֹדוּ לֵיהּ** – אמור שמודים לו **רַבָּנַן לְרַבִּי מֵאִיר** דְּסימן **עֶלְיוֹן**
17 **קָדִים** – קדם לתחתון, כמו אצל מיעוט הנשים, וקטנה היא. **קָא**
18 **מַשְׁמַע לָן דְּאִי אֶפְשָׁר** שיבוא הסימן העליון עד שלא בא התחתון,
19 וכיון שאשה זו יש לה סימן העליון, אם כן **וַדַּאי** כבר **אָתֵי** – בא
20 הסימן התחתון וגדולה היא, **וּמִנְּתָר הוּא דְּנָתַר** – אלא שנשר הסימן
21 [שהן שתי שערות] לאחר מכן.
22 הגמרא מקשה על שיטת חכמים: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר**, הסובר
23 שאפשר לסימן שבדדים לבוא קודם לשערות, **הַיְינוּ דִּכְתִיב**
24 (יחזקאל טז ז) **'שָׁדַיִם נָכוֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ'**, שפירושו, שגדלו השדיים
25 וצמח השער במקום הערוה, ונראה מסדר הדברים שיתכן שיגדלו
26 הדדים לפני הבאת השערות, וכשיטת רבי מאיר, **אֶלָּא לְרַבָּנַן** קשה,
27 **דְּאִיפְּכָא מִכְּעֵי לֵיהּ** – שהיה צריך לכתוב הפוך, שהרי תמיד צמיחת
28 השער קודמת.
29 מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, כֵּיוָן שֶׁ'שָׁדַיִם נָכוֹנוּ'**, דהיינו שגדלו
30 השדיים, **בְּיָדוּעַ שֶׁ'שְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ'** לפני כן.
31 הגמרא מקשה שוב: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר**, הסובר שאפשר לסימן
32 העליון לבוא לפני התחתון, **הַיְינוּ דִּכְתִיב** (יחזקאל כג כא) **'וַתִּפְקְדִי**
33 **אֵת זִמַּת נְעוּרַיִךְ בַּעֲשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרַיִךְ'**, ופירוש
34 הפסוק, זוכרת את את הזימה שעשית בעת שהיו מצרים משחקים
35 בך וממעכים דדיך, כדי להתאנף ולזנות בך כשתהי ראויה לאשה
36 ותבואי לימי נערות. והתיבה 'שְׁדֵי' היא מלשון 'להשליך', כלומר
37 עדיין היו שערות נעוריך עומדות להשתלח ולצאת. ומוכח
38 שהדדים קודמים לשערות [והיינו שיתכן שיהיה כן], וכשיטת רבי
39 מאיר, **אֶלָּא לְרַבָּנַן** קשה, **דְּאִיפְּכָא מִכְּעֵי לֵיהּ** – שהיה צריך להיות
40 להיפך, משום שתמיד שערות קודמות לדדים.
41 מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ דַּדַּיִךְ בְּיָדוּעַ שֶׁבָּאוּ נְעוּרַיִךְ.**
42 הגמרא מתרצת בדרך נוספת: **וְאִיבְּעִית אֵימָא, מַאי** לשון **'שְׁדֵי'**
43 שבפסוק, **כּוּלָּהּ בְּדַדִּין כְּתִיב** – כל הפסוק מדבר בדדים, ו'שְׁדֵי' היא
44 לשון שדיים. **וְהָכִי קָאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל,**

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:27	06:31	08:21	08:25	08:58	09:01	09:51	09:54	12:03	12:05	16:38	16:39	17:06	17:08	16:19	17:19
חיפה (ח)	06:30	06:34	08:22	08:25	08:59	09:02	09:51	09:54	12:02	12:04	16:37	16:38	17:03	17:04	16:08	17:15
ירושלים (ח)	06:26	06:31	08:20	08:23	08:57	09:00	09:49	09:53	12:01	12:04	16:40	16:42	17:04	17:05	16:01	17:16
תל אביב (ח)	06:29	06:33	08:22	08:25	08:59	09:02	09:51	09:55	12:03	12:05	16:36	16:38	17:05	17:06	16:17	17:17
אוסטריה, וינה (ח)	07:32	07:37	08:48	08:52	09:37	09:41	10:21	10:25	12:16	12:19	16:01	16:01	16:39	16:39	15:42	16:54
אוסטרליה, מלבורן (ק)	05:51	05:52	08:42	08:44	09:30	09:31	10:45	10:47	13:48	13:51	20:34	20:38	21:06	21:11	20:20	21:24
אוקראינה, אודסה (ח)	07:27	07:33	08:49	08:53	09:36	09:40	10:22	10:25	12:19	12:22	16:10	16:10	16:47	16:47	15:52	17:01
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:05	07:11	08:22	08:26	09:11	09:15	09:55	09:59	11:50	11:53	15:36	15:36	16:14	16:14	15:17	16:29
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:18	07:24	08:34	08:38	09:23	09:27	10:07	10:11	12:02	12:04	15:45	15:45	16:24	16:24	15:27	16:38
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:51	07:57	09:01	09:05	09:52	09:56	10:35	10:39	12:27	12:30	16:03	16:02	16:43	16:43	15:44	16:59
אוקראינה, קייב (ח)	07:45	07:51	08:54	08:58	09:45	09:50	10:28	10:32	12:20	12:22	15:54	15:54	16:35	16:35	15:36	16:51
איטליה, מילאנו (ח)	07:50	07:55	09:15	09:19	10:00	10:04	10:47	10:50	12:45	12:48	16:43	16:43	17:16	17:16	16:25	17:30
אקוואדור, קיטו (ח)	06:02	06:05	08:31	08:33	09:02	09:05	10:05	10:07	12:36	12:39	18:10	18:13	18:34	18:37	17:54	18:46
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:34	05:35	08:24	08:26	09:08	09:10	10:22	10:24	13:22	13:24	19:59	20:03	20:29	20:33	19:44	20:46
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:06	06:07	08:58	08:59	09:50	09:51	11:07	11:09	14:15	14:18	21:08	21:13	21:44	21:49	20:55	22:04
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:13	07:18	08:53	08:57	09:34	09:38	10:23	10:27	12:28	12:31	16:43	16:44	17:15	17:16	16:26	17:28
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:07	07:12	08:44	08:47	09:25	09:29	10:14	10:17	12:18	12:20	16:28	16:29	17:01	17:02	16:11	17:14
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:07	07:12	08:44	08:48	09:26	09:30	10:14	10:18	12:18	12:21	16:29	16:29	17:01	17:02	16:11	17:15
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:48	07:53	09:21	09:25	10:04	10:08	10:52	10:56	12:54	12:57	17:00	17:00	17:33	17:34	16:42	17:47
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:04	07:09	09:01	09:04	09:37	09:40	10:30	10:34	12:43	12:46	17:23	17:24	17:50	17:51	17:06	18:02
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:45	06:49	08:35	08:38	09:12	09:16	10:04	10:07	12:14	12:17	16:43	16:44	17:12	17:14	16:26	17:25
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:55	06:59	08:58	09:01	09:32	09:35	10:27	10:30	12:43	12:45	17:30	17:32	17:57	17:59	17:14	18:09
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:05	07:10	08:40	08:44	09:22	09:26	10:10	10:14	12:14	12:16	16:22	16:23	16:55	16:56	16:05	17:09
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:30	07:35	09:08	09:11	09:49	09:53	10:38	10:41	12:42	12:45	16:53	16:54	17:26	17:27	16:36	17:39
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:05	07:10	08:39	08:43	09:22	09:26	10:10	10:13	12:12	12:15	16:19	16:20	16:53	16:54	16:02	17:06
בוליביה, לה-פס (ח)	05:52	05:54	08:33	08:35	09:06	09:09	10:14	10:16	12:57	13:00	18:57	19:00	19:22	19:26	18:42	19:36
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:33	08:39	09:39	09:43	10:31	10:36	11:14	11:17	13:04	13:07	16:35	16:35	17:17	17:17	16:17	17:33
בלגיה, בריסל (ח)	08:31	08:37	09:39	09:43	10:31	10:35	11:13	11:17	13:04	13:07	16:37	16:37	17:19	17:18	16:19	17:34
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:12	05:14	07:57	07:59	08:33	08:36	09:43	09:45	12:32	12:35	18:50	18:53	19:12	19:16	18:35	19:27
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:02	05:03	07:46	07:48	08:22	08:24	09:32	09:34	12:20	12:23	18:31	18:35	18:58	19:02	18:16	19:13
בריטניה, לונדון (ח)	07:52	07:58	08:57	09:01	09:50	09:55	10:32	10:36	12:22	12:25	15:54	15:53	16:34	16:34	15:38	16:50
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:11	08:17	09:08	09:12	10:04	10:08	10:44	10:48	12:31	12:33	15:50	15:49	16:35	16:35	15:34	16:51
גרמניה, ברלין (ח)	08:03	08:10	09:04	09:08	09:59	10:03	10:40	10:44	12:28	12:31	15:55	15:54	16:37	16:36	15:36	16:52
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:11	08:17	09:21	09:25	10:12	10:16	10:55	10:59	12:47	12:50	16:23	16:23	17:04	17:04	16:05	17:19
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:07	05:09	07:54	07:55	08:31	08:33	09:42	09:44	12:33	12:36	18:58	19:02	19:19	19:23	18:44	19:34
הודו, מומבאי (ח)	06:59	07:03	09:10	09:13	09:43	09:46	10:40	10:43	13:00	13:03	18:01	18:03	18:26	18:28	17:44	18:38
הודו, פונה (ח)	06:54	06:58	09:06	09:09	09:38	09:41	10:36	10:39	12:56	12:59	17:58	18:00	18:23	18:25	17:42	18:35
הונגריה, בודפשט (ח)	07:18	07:24	08:37	08:41	09:25	09:29	10:10	10:13	12:05	12:08	15:53	15:53	16:30	16:31	15:34	16:45
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:12	07:17	08:48	08:52	09:30	09:34	10:19	10:22	12:22	12:25	16:32	16:32	17:05	17:06	16:14	17:18
יוון, אתונה (ח)	07:28	07:33	09:11	09:14	09:50	09:54	10:41	10:44	12:47	12:50	17:05	17:06	17:37	17:38	16:48	17:50
מולדובה, קישינב (ח)	07:37	07:43	08:57	09:01	09:45	09:49	10:30	10:34	12:26	12:29	16:15	16:15	16:53	16:53	15:57	17:07

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:58	07:01	09:08	09:11	09:41	09:44	10:38	10:41	12:58	13:00	17:58	18:00	18:23	18:25	17:41	18:35
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:35	04:34	07:24	07:24	08:26	08:27	09:46	09:47	13:00	13:03	20:08	20:13	20:48	20:54	19:54	21:11
נפאל, קטמנדו (ח)	06:42	06:46	08:42	08:45	09:16	09:20	10:11	10:14	12:25	12:28	17:09	17:10	17:36	17:38	16:52	17:48
סין, בייג'ין (ח)	07:23	07:27	09:01	09:05	09:42	09:46	10:31	10:35	12:36	12:39	16:49	16:50	17:21	17:22	16:29	17:34
סינגפור, סינגפור (ח)	06:55	06:57	09:22	09:25	09:53	09:56	10:56	10:58	13:26	13:29	18:58	19:00	19:22	19:24	18:42	19:34
פולין, ורשא (ח)	07:31	07:38	08:34	08:38	09:27	09:32	10:09	10:13	11:58	12:00	15:24	15:23	16:07	16:07	15:05	16:23
פרו, לימה (ח)	05:36	05:38	08:13	08:16	08:46	08:48	09:52	09:55	12:32	12:35	18:24	18:28	18:49	18:53	18:09	19:02
צרפת, ליאון (ח)	08:08	08:14	09:32	09:36	10:18	10:22	11:04	11:08	13:02	13:05	16:56	16:56	17:33	17:33	16:38	17:47
צרפת, פריז (ח)	08:31	08:36	09:45	09:49	10:34	10:39	11:18	11:22	13:12	13:15	16:56	16:56	17:33	17:33	16:38	17:48
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:52	05:55	08:17	08:20	08:48	08:51	09:50	09:52	12:18	12:21	17:44	17:47	18:08	18:11	17:28	18:20
קנדה, טורונטו (ח)	07:38	07:43	09:08	09:11	09:52	09:56	10:39	10:42	12:39	12:42	16:44	16:44	17:15	17:16	16:26	17:29
קנדה, מונטריאול (ח)	07:21	07:27	08:46	08:50	09:32	09:36	10:18	10:21	12:16	12:19	16:12	16:12	16:47	16:47	15:54	17:01
קפריסין, לרנקה (ח)	06:40	06:45	08:29	08:32	09:07	09:10	09:58	10:02	12:07	12:10	16:34	16:35	17:04	17:05	16:17	17:16
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:06	09:13	09:56	10:01	10:55	11:00	11:34	11:38	13:18	13:21	16:30	16:29	17:17	17:16	16:11	17:34
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:45	08:52	09:31	09:35	10:31	10:36	11:09	11:13	12:51	12:54	16:02	16:00	16:46	16:46	15:42	17:04
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:54	08:00	09:14	09:18	10:02	10:06	10:47	10:50	12:43	12:46	16:31	16:31	17:09	17:09	16:13	17:23
שוויץ, ציריך (ח)	08:00	08:05	09:19	09:23	10:07	10:11	10:52	10:55	12:48	12:50	16:40	16:40	17:13	17:13	16:22	17:28
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:29	06:33	08:46	08:49	09:18	09:21	10:16	10:19	12:40	12:43	17:50	17:52	18:15	18:17	17:34	18:27

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00710**
08/12/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים